ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

23

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

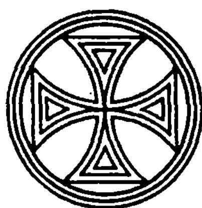
1. ΣΤΗ Β΄ ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ
(ΟΜΙΛΙΕΣ Α΄–Ε΄)

2. ΣΤΗΝ Α΄ ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ
(ΟΜΙΛΙΕΣ Α΄–ΙΗ΄)

3. ΣΤΗ Β΄ ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ
(ΟΜΙΛΙΕΣ Α΄–Ι΄)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ–ΚΕΙΜΕΝΟ–ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Ἀπὸ τοὺς
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Θεολόγο
ΖΑΧΑΡΟΥΛΑ ΚΑΤΣΑΝΕΒΑΚΗ–ΜΠΙΡΔΑ
Φιλόλογο

Ἐπόπτης
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητὴς Πανεπιστημίου
Ἐπιμελητὴς
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Θεολόγος

ΕΠΕ

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1986

Ἐκδίδονται
Ἀπὸ τὶς ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Ἀρμενοπούλου 30 – Θεσσαλονίκη – Τηλ. 200 621

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΟΜΙΛΙΕΣ ΣΤΗ Β' ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ

Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἐξεφώνησε σειρὰ ὁμιλιῶν στὶς *Πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολὲς* τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, δηλαδὴ 11 ὁμιλίες στὴν Α', ποὺ περιελήφθηκαν στὸν προηγούμενο τόμο τῆς παρούσας ἔκδοσης καὶ 5 ὁμιλίες στὴ Β'. Ὅπως λέγεται στὴν ὁμιλία 8,4 στὴν *Α' Πρὸς Θεσσαλονικεῖς* ὁ Χρυσόστομος εἶχε εὐθύνες ὄχι μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλους Χριστιανοὺς σὰν προστάτης ποὺ ἦταν. «Ὑμῶν μὲν ἕκαστος ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς δέδεικεν· ἐγὼ δὲ καὶ τῆς προστασίας ταύτης εὐθύνας ὑφέξω, ὥστε μάλιστα πάντων διαφυγεῖν ἀδύνατον». Παρόμοια λέγονται καὶ στὴν ὁμιλία 4,3 στὴ *Β' Πρὸς Θεσσαλονικεῖς*.

Ἑπομένως ὄχι μόνο οἱ ὁμιλίες στὴν Α', ἀλλὰ καὶ οἱ ὁμιλίες στὴ Β' ἐπιστολὴ ἐκφωνήθηκαν στὴν περίοδο τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ φυσικὰ στὴν Κωνσταντινούπολη.

Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ ἄποψη ποὺ διατυπώνεται στὴν ὁμιλία 2,6 ὅτι τύπος τοῦ Ἀντιχρίστου ἦταν ὁ Νέρων ποὺ ἤθελε ὁ ἴδιος νὰ θεωρεῖται θεός. Ὅπως ἡ βασιλεία τοῦ Μήδου καταλύθηκε ἀπὸ τοὺς Βαβυλωνίους καὶ αὐτῶν ἀπὸ τοὺς Πέρσες καὶ αὐτῶν ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες καὶ αὐτῶν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, ἔτσι καὶ ἡ βασιλεία τῶν Ρωμαίων θὰ καταλυθεῖ ἀπὸ τὸν Ἀντίχριστο κι ἡ δική του ἀπὸ τὸ Χριστό.

ΟΜΙΛΙΕΣ ΣΤΗΝ Α' ΚΑΙ Β' ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ

Ὁ Χρυσόστομος ἐξεφώνησε σειρὰ 18 ὁμιλιῶν στὴν *Α' Πρὸς Τιμόθεον* καὶ 10 ὁμιλιῶν στὴ *Β' Πρὸς Τιμόθεο.*

Φαίνεται ὅτι καὶ οἱ δυὸ σειρὲς ἐκφωνήθηκαν στὴν Ἀντιόχεια ὅταν ἀκόμη ἦταν πρεσβύτερος. Τούτο συνάγεται ἀπὸ δύο παρατηρήσεις. Ἡ πρώτη εἶναι ὅτι ἀπευθύνεται ἔπαινος σὲ μοναστήρια καὶ μοναχούς, στοὺς ὁποίους ἀφιερώνεται τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ὁμιλίας 14 στὴν Α' ἐπιστολή. Βέβαια στὴν Ἀντιόχεια ὑπῆρχαν πολυάριθμες κοινότητες μοναχῶν καὶ ἐρημίτες στὰ ὄρη· στὴν Κωνσταντινούπολυη ὅμως δὲν ὑπῆρχαν ἀκόμη ἀρκετοί. Ἡ δεύτερη παρατήρηση εἶναι ὅτι ἐνῶ ἐπανηλημμένως γίνεται λόγος γιὰ τὸ ἀξίωμα καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ ἐπισκόπου, πουθενὰ δὲν ὑπάρχει ὑπαινιγμὸς ὅτι ὁ ἴδιος ἦταν ἐπίσκοπος.

Ἐξ ἄλλου στὸ τέλος τῆς ὁμιλίας 8 στὴ *Β' Πρὸς Τιμόθεον* ὑπάρχει ἕνας ὑπαινιγμὸς στὴν καταστροφὴ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνα στὴ Δάφνη, κοντὰ στὴν Ἀντιόχεια.

Ὁ Χρυσόστομος προβαίνει ἐδῶ καὶ σὲ μιὰ σύγκριση μεταξὺ Νέρωνα καὶ Παύλου, στὴν ὁμιλία 4,3 στὴ *Β' Πρὸς Τιμόθεον.* Ὁ Νέρων εἶχε τὴ δόξα τοῦ κόσμου, αὐτὸς τὴν ἀτιμία τοῦ κόσμου. Ὅμως τώρα ὁ Παῦλος εἶναι λαμπρότερος ὅλων τῶν βασιλέων καὶ ὁ Νέρων εἶναι κατηφής.

Υ Π Ο Μ Ν Η Μ Α

ΣΤΗ Β' ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

(ΟΜΙΛΙΕΣ Α' - Ε')

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

1. Εἰπὼν ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ, ὅτι «εὐχόμεθα νύκτα καὶ ἡμέραν ἰδεῖν ὑμᾶς», καὶ ὅτι, «οὐ στέγομεν, ἀλλ' ἐν Ἀθήναις κατελείφθημεν μόνοι», καὶ ὅτι «ἔπεμψα Τιμόθεον», διὰ τούτων πάντων τὸν πόθον αὐτοῦ δηλοῖ, ὃν εἶχεν, ὥστε παραγενέσθαι πρὸς αὐτούς. Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἔφθασεν ἴσως ἀπελθεῖν καὶ καταρτίσαι τὰ ὑστερήματα τῆς πίστεως αὐτῶν, τούτου χάριν τὴν δευτέραν προστίθησιν ἐπιστολήν, τὸ ἐλλειφθὲν ἀπὸ τῆς παρουσίας διὰ τῶν γραμμάτων ἀναπληρῶν. Ὅτι γὰρ οὐκ ἀπῆλθεν, ἐκεῖθεν ἔστι στοχάσασθαι· γράφων γάρ φησίν· «ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς ὑπὲρ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Καὶ γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ ἔλεγεν· ὅτι «περὶ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν οὐ χρείαν ἔχετε γράφεσθαι ὑμῖν». Ὥστε εἰ παρεγένετο, οὐδὲν ἂν ἐδεήθη γράψαι· ἐπειδὴ δὲ τὸ ζήτημα ὑπερετίθη, τούτου χάριν προστίθησι ταύτην τὴν ἐπιστολήν, καθάπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεόν φησιν, ὅτι «ἀνατρέπουσι τήν τινων πίστιν τινές, λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι». Τοῦτο δὲ ἐποίουν, ἵνα μηδὲν μέγα λοιπὸν ἢ λαμπρὸν ἐλπίσαντες οἱ πιστοί, ἀπαγορεύσωσι πρὸς τοὺς πόνους. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ἡ ἐλπὶς διεβάσταζε καὶ οὐκ ἠφίει πρὸς τὰ παρόντα ἐνδοῦναι, καθάπερ τινὰ ἄγκυραν ὁ διάβολος ἀποκόψαι βουλόμενος, ἐπειδὴ οὐκ ἴσχυσε πεῖσαι ὅτι ψευδῆ τὰ μέλλοντα, ἑτέραν ἦλθεν ὁδόν, καὶ καταθεὶς ἀνθρώπους τινὰς λυμεῶνας, ἐπεχείρει τοὺς πειθομένους ἀπατᾶν, ὅτι τὰ μεγάλα ἐκεῖνα καὶ λαμπρὰ τέλος εἴληφε.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α΄

ΥΠΟΘΕΣΗ

1. Στὴν προηγούμενη ἐπιστολὴ εἶπε, «εὐχόμαστε νύχτα καὶ μέρα νὰ σᾶς δοῦμε καὶ ἀδημονοῦμε», καὶ «μείναμε μόνοι στὴν Ἀθήνα καὶ ἔστειλα τὸν Τιμόθεο», δηλώνοντας μ᾽ ὅλα αὐτὰ τὸν πόθο ποὺ εἶχε νὰ παραβρεθεῖ κοντά τους. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν μπόρεσε νὰ πάει καὶ νὰ τοὺς καταρτίσει στὶς ἐλλείψεις τῆς πίστεώς τους, γι᾽ αὐτὸ στέλνει τὴ δεύτερη ἐπιστολή, ἀναπληρώνοντας ἔτσι μὲ τὰ γράμματα τὴν ἔλλειψη τῆς παρουσίας του. Τὸ ὅτι δὲν πῆγε, μποροῦμε νὰ τὸ συμπεράνομε ἀπὸ τὰ γραφόμενα στὴν ἐπιστολή· γιατὶ λέγει, «σᾶς ἐρωτᾶμε γιὰ τὴν παρουσία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ». Στὴν προηγούμενη ἐπιστολὴ ἔλεγε ὅτι γιὰ τοὺς χρόνους καὶ τοὺς καιροὺς δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σᾶς γράψω. Ὥστε, ἂν πήγαινε δὲ θὰ χρειαζόταν κἂν νὰ γράψει, ἐπειδὴ ὅμως ἡ μετάβαση αὐτὴ ἀναβλήθηκε, γι᾽ αὐτὸ προσθέτει αὐτὴ τὴν ἐπιστολή. Τὸ ἴδιο λέγει καὶ στὴν ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Τιμόθεο· «κάποιοι ἀνατρέπουν τὴν πίστη μερικῶν πιστῶν, λέγοντας ὅτι ἡ ἀνάσταση ἤδη ἔγινε». Αὐτὸ τὸ ἔκαμναν γιὰ νὰ ἐγκαταλείψουν οἱ πιστοὶ τοὺς ἀγῶνες, ἀφοῦ δὲν θὰ εἶχαν νὰ ἐλπίσουν σὲ τίποτε μελλοντικὸ μεγαλὸ ἢ λαμπρό. Ἐπειδὴ τοὺς συγκρατοῦσε ἡ ἐλπίδα καὶ δὲν τοὺς ἄφηνε ν᾽ ἀπορροφοῦνται ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια, γι᾽ αὐτὸ ὁ διάβολος, θέλοντας νὰ τοὺς στερήσει μιὰ κάποια ἄγκυρα, ἐπειδὴ δὲ μπόρεσε νὰ τοὺς πείσει ὅτι οἱ προσδοκίες γιὰ τὴν μέλλουσα ζωὴ ἦταν ψευδεῖς, ἀκολούθησε ἄλλο δρόμο. Ἀφοῦ δραστηριοποίησε μερικοὺς ἀνθρώπους διαφθορεῖς ἐπιχειροῦσε νὰ ἐξαπατᾶ τοὺς εὐπίστους, λέγοντας ὅτι τέλειωσαν ἐκεῖνα τὰ μεγάλα καὶ λαμπρά. Καὶ τότε βέβαια ἔλε

Τότε μὲν οὖν ἔλεγον ἐκεῖνοι τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι· νῦν δὲ ἔλεγον, ὅτι ἐνέστηκεν ἡ κρίσις καὶ ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ, ἵνα καὶ τὸν Χριστὸν αὐτὸν ψεύδει ὑποβάλωσι, καὶ πείσαντες ὡς οὐκ ἔστι λοιπὸν ἀντίδοσις οὐδὲ δικαστήριον καὶ κόλασις καὶ τιμωρία τοῖς κακῶς πεποιηκόσιν, ἐκείνους τε θρασυτέρους ἐργάσωνται, καὶ τούτους ταπεινοτέρους· καὶ τὸ δὴ πάντων χαλεπώτερον, ἐπεχείρουν οἱ μὲν ἁπλῶς ῥήματα ἀπαγγέλλειν, ὡς παρὰ τοῦ Παύλου ταῦτα λεγόμενα, οἱ δὲ καὶ ἐπιστολὰς πλάττειν ὡς παρ' ἐκείνου γραφείσας. Διὰ τοῦτο πᾶσαν αὐτοῖς ἀποτειχίζων ἔφοδον, φησί· «μὴ θροεῖσθε, μήτε διὰ πνεύματος, μήτε διὰ λόγου, μήτε δι' ἐπιστολῆς, ὡς δι' ἡμῶν». «Μήτε διὰ πνεύματος», φησί, τοὺς ψευδοπροφήτας αἰνιττόμενος. Πόθεν οὖν εἰσόμεθα, φησί; διὰ τῆς προσθήκης· διὰ γὰρ τοῦτο προσέθηκεν· «ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου, ὅ ἐστι σημεῖον ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ· οὕτω γράφω. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν». Οὐ τοῦτό φησιν, ὅτι τοῦτο σημεῖον· τοῦτο γὰρ εἰκὸς καὶ ἄλλους μιμήσασθαι, ἀλλ' ὅτι τὸν ἀσπασμὸν τῇ ἐμῇ χειρὶ γράφω· καθάπερ καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν ἐστιν· ἀπὸ γὰρ τῆς ὑπογραφῆς δῆλα γίνεται τὰ γράμματα τῶν πεμπόντων. Παρακαλεῖ δὲ αὐτοὺς σφόδρα τεταριχευμένους ὑπὸ τῶν κακῶν, ἀπό τε τῶν παρόντων ἐγκωμιάζων, ἀπό τε τῶν μελλόντων· καὶ ἀπὸ τῆς κολάσεώς τε καὶ τῆς ἀνταποδόσεως τῶν ἀγαθῶν τῶν ἡτοιμασμένων αὐτοῖς προτρέπων, σαφέστερον ἐπεξέρχεται τῷ τόπῳ, τὸν μὲν καιρὸν οὐκ ἀποκαλύπτων αὐτόν, τὸ δὲ τοῦ καιροῦ σημεῖον, τὸν ἀντίχριστον, δηλῶν. Μάλιστα γὰρ τότε πληροφορεῖται ψυχὴ ἀσθενής, οὐκ ἐὰν ἁπλῶς ἀκούσῃ , ἀλλ' ἐὰν μάθῃ τι πλέον.

Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ πολλὴν ὑπὲρ τούτου ποιεῖται φροντίδα, ὅτε καθεσθεὶς ἐν τῷ ὄρει, πάντα μετὰ ἀκριβείας διελέγετο τοῖς μαθηταῖς τὰ περὶ τῆς συντελείας. Διὰ τί; Ἵνα μὴ ἔχωσι χώραν οἱ τοὺς ἀντιχρίστους εἰσάγοντες καὶ ψευδοχρίστους. Καὶ πολλὰ τίθησι καὶ αὐτὸς σημεῖα, ἓν μὲν καὶ μέγιστον, λέγων, ὅταν κηρυχθῇ εἰς πάντα

---

1. Δηλαδὴ τοὺς διαφθορεῖς.
2. δηλαδὴ τὰ θύματα.

γαν ἐκεῖνοι ὅτι ἡ ἀνάσταση ἤδη ἔγινε, ἐνῶ τώρα λέγουν ὅτι ἐπίκειται ἡ κρίση καὶ ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ γιὰ νὰ ὑποτάξουν κι αὐτὸν τὸν Χριστὸ στὸ ψέμα· καὶ προσπαθοῦσαν νὰ τοὺς πείσουν ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνταπόδοση στὸ μέλλον οὔτε δικαστήριο καὶ κόλαση καὶ τιμωρία γι' αὐτοὺς ποὺ διέπραξαν τὰ φαῦλα· ἔτσι πετύχαιναν νὰ κάμουν ἐκείνους[1] πιὸ αὐθάδεις, κι αὐτοὺς[2] νὰ τοὺς φέρουν σὲ ἀπόγνωση. Καὶ τὸ χειρότερο ἀπ' ὅλα ἦταν, ὅτι ἄλλοι ἔλεγαν ἁπλῶς λόγια δικά τους καὶ ἰσχυρίζονταν πὼς τὰ εἶπε τάχα ὁ Παῦλος, ἐνῶ ἄλλοι ἔπλαθαν καὶ ἐπιστολὲς καὶ ἔλεγαν πὼς τὶς ἔγραψε ἐκεῖνος. Γι' αὐτὸ προφυλάσσοντάς τους ἀπὸ ἔφοδο, λέγει· «μὴ ταράσσεσθε οὔτε ἀπὸ πνεῦμα οὔτε ἀπὸ ἐπιστολὲς ποὺ προέρχονται τάχα ἀπὸ μᾶς». Λέγοντας ούτε ἀπὸ πνεῦμα, ὑπονοεῖ τοὺς ψευδοπροφῆτες. Ἀπὸ ποῦ λοιπόν, λέγει θὰ καταλάβουμε τὴ γνησιότητα τῆς ἐπιστολῆς; Ἀπὸ τὴν προσθήκη· γι' αὐτὸ πρόσθεσε ὅτι «ὁ χαιρετισμὸς γράφθηκε μὲ τὸ δικό μου χέρι, τοῦ Παύλου, ποὺ εἶναι σημάδι σ' ὅλη τὴν ἐπιστολή· ἔτσι γράφω. Ἡ χάρη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ εἶναι μὲ ὅλους σας». Δὲ λέγει αὐτό, ὅτι αὐτὸ εἶναι σημάδι, γιατὶ αὐτὸ εἶναι φυσικὸ νὰ τὸ μιμήθηκαν κι ἄλλοι, ἀλλὰ «γράφω τὸν χαιρετισμὸ μὲ τὸ χέρι μου»· ὅπως καὶ τώρα σὲ μᾶς συνηθίζεται. Ἀπὸ τὴν ὑπογραφὴ γίνεται φανερὸ ἀπὸ ποιόν στάλθηκαν τὰ γράμματα. Παρηγορεῖ αὐτοὺς ποὺ οἱ κακοὶ ἄνθρωποι ἔφθειραν πολύ, ἐγκωμιάζοντάς τους μὲ τὴν προσδοκία καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· προτρέποντάς τους καὶ μὲ τὴν κόλαση ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀνταπόδοση τῶν ἀγαθῶν ποὺ εἶναι ἑτοιμασμένα γι' αὐτούς, καθαρώτερα ἐξετάζει τὸ θέμα· καὶ βέβαια τὸ χρόνο ἐκεῖνο δὲν τὸν ἀποκαλύπτει, ἀλλὰ φανερώνει τὸ σημάδι τοῦ καιροῦ, δηλαδὴ τὸν ἀντίχριστο. Ἡ ἀσθενικὴ ψυχὴ τότε πρὸ πάντων πληροφορεῖται πλήρως, ὄχι ἁπλῶς ἐὰν ἀκούσει, ἀλλ' ἐὰν μάθει κάτι ἐπὶ πλέον.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Χριστὸς φροντίζει πολὺ γι' αὐτό· ὅταν κάθησε στὸ ὄρος συζήτησε μὲ τοὺς μαθητές του μὲ ἀκρίβεια ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τὴ συντέλεια. Καὶ τὸ ἔκαμε αὐτὸ γιατί; Γιὰ νὰ μὴν ἔχουν θέση ἐκεῖνοι ποὺ κηρύττουν τοὺς ἀντιχρίστους καὶ ψευδοχρίστους. Καὶ πολλὰ σημάδια ἀναφέρει καὶ αὐτός. Ἕνα, καὶ μάλιστα πολὺ μεγάλο, λέγοντας, «ὅταν κηρυχθεῖ τὸ Εὐαγγέλιο σ' ὅλα τὰ

τὰ ἔθνη τὸ Εὐαγγέλιον· ἕτερον δέ, ὥστε μὴ πλανᾶσθαι περὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, «ὡς ἀστραπή», φησίν, «ἥξει, οὐκ ἐν γωνίᾳ τινὶ κρυπτομένη, ἀλλὰ πανταχοῦ λάμπουσα»· οὐ δεῖται τοῦ μηνύσαντος, οὕτως ἐστὶ λαμπρά, ὥσπερ οὐδὲ ἡ ἀστραπὴ δεῖται τοῦ μηνύσαντος. Εἶπε δέ που καὶ περὶ τοῦ ἀντιχρίστου, ἡνίκα ἔλεγεν· «ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρός μου, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε». Καὶ τὰς ἐπαλλήλους δὲ καὶ ἀφάτους συμφορὰς τεκμήριον εἶναι τούτου ἔλεγε· καὶ ὅτι Ἠλίαν δεῖ ἐλθεῖν.

Ἠπόρουν μὲν οὖν τότε οἱ Θεσσαλονικεῖς ταῦτα, ἡμῖν δὲ χρησίμη γέγονεν ἡ ἐκείνων ἀπορία· οὐ γὰρ πρὸς ἐκείνους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς ταῦτα χρήσιμα, ἵνα τῶν μύθων τῶν παιδικῶν καὶ τῶν ληρημάτων τῶν γραϊκῶν ἀπαλλαγῶμεν. Ἢ οὐκ ἠκούσατε πολλάκις ἐν παισὶν ὄντες καὶ περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀντιχρίστου πολλὰ λεγόντων τινῶν, καὶ περὶ τοῦ κάμπτειν τὰ γόνατα; Ἔτι γὰρ ἀπαλαῖς οὔσαις ταῖς διανοίαις ταῖς ἡμετέραις ἐγκατασπείρει ταῦτα ὁ διάβολος, ἵνα ἡμῖν τὸ δόγμα συναυξηθῇ, ἵνα ἀποστῆσαι δυνηθῇ. Οὐκ ἂν οὖν ταῦτα παρῆκεν ὁ Παῦλος περὶ τοῦ ἀντιχρίστου διαλεγόμενος, εἴ γε χρήσιμα ἦν. Μὴ δὴ ταῦτα ζητῶμεν. Οὐ γὰρ οὕτως ἥξει κλίνων τὰ γόνατα, ἀλλ', «ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα θεὸν λεγόμενον ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ὡς Θεὸν καθίσαι, ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶ Θεός. Καθάπερ γὰρ ὁ διάβολος ἐξ ἀπονοίας ἔπεσεν, οὕτω καὶ ὁ ἐνεργούμενος ὑπ' αὐτοῦ εἰς ἀπόνοιαν ἀλειφόμενος.

2. Διό, παρακαλῶ, πάντες σπουδάζωμεν πόρρω γενέσθαι τοῦ πάθους τούτου, ἵνα μὴ τῷ κρίματι τῷ ἐκείνου περιπέσωμεν, ἵνα μὴ τῆς κολάσεως ὑπεύθυνοι γενώμεθα τῆς αὐτῆς, ἵνα μὴ τῇ τιμωρίᾳ κοινωνήσωμεν τῇ αὐτοῦ. «Μὴ νεόφυτον», φησίν, «ἵνα μὴ τυφωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου». Ἄρα ὁ τετυφωμένος τὴν αὐτὴν τῷ διαβόλῳ δίδωσι δίκην. «Ἀρχὴ» γάρ, φησίν, «ὑπερηφα-

---

3. Ματθ. 24,11.
4. Ἰω. 5,43.
5. Β' Θεσ. 2,4.
6. Α' Τιμ. κεφ. 2.

ἔθνη»· ἄλλο σημάδι, ὥστε νὰ μὴ πέφτουν σὲ πλάνη σχετικὰ μὲ τὴν παρουσία του· «σὰν ἀστραπή, λέγει, θὰ ρθεῖ»[3], ποὺ δὲν κρύβεται σὲ καμιὰ γωνιά, ἀλλὰ λάμπει παντοῦ· δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἀγγελιοφόρο, γιατὶ τόσο λαμπρὴ εἶναι, ὅπως κι ἡ ἀστραπὴ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κήρυκα. Εἶπε κάπου καὶ γιὰ τὸν ἀντίχριστο, ὅταν ἔλεγε· «ἐγὼ ἦρθα στὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα μου καὶ δὲν μὲ δεχθήκατε· ἐὰν κάποιος ἄλλος ἔρθει στὸ ἴδιο ὄνομα, ἐκεῖνον θὰ τὸν δεχθεῖτε»[4]. Ἔλεγε ἀκόμη ὅτι ἀπόδειξη αὐτοῦ θὰ εἶναι καὶ οἱ ἀλλεπάλληλες καὶ ἀπερίγραπτες συμφορές, καὶ ἐπίσης ὅτι πρέπει νὰ ἔρθει ὁ Ἠλίας.

Ἀποροῦσαν λοιπὸν τότε οἱ Θεσσαλονικεῖς μ' αὐτά, σὲ μᾶς ὅμως ὑπῆρξε χρήσιμη ἡ ἀπορία τους. Γιατὶ αὐτὰ δὲν ἦταν μόνο χρήσιμα σ' ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ σὲ μᾶς, γιὰ ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ παιδικὰ παραμύθια καὶ γεροντικὰ παραληρήματα. Ἢ μήπως δὲν ἀκούσατε πολλὲς φορὲς ὅταν ἤσασταν παιδιὰ νὰ λένε μερικοὶ πολλὰ γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἀντιχρίστου καὶ γιὰ τὴ γονυκλισία; Ὅταν ἀκόμα εἶναι τρυφερὴ ἡ σκέψη μας τὰ σπέρνει αὐτὰ ὁ διάβολος, γιὰ ν' ἀναπτυχθεῖ μαζὶ μὲ μᾶς καὶ ἡ δοξασία, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ μᾶς ἀπατήσει. Δὲ θὰ τὰ ἀνέφερε λοιπὸν ὁ Παῦλος αὐτὰ μιλώντας γιὰ τὸν ἀντίχριστο, ἂν δὲν ἦταν χρήσιμα. Ἂς μὴ προσπαθοῦμε νὰ τὰ ἐξετάσουμε αὐτά. Δὲ θὰ ρθεῖ ἔτσι γονατίζοντας, ἀλλ' «ὑψούμενος ἐπάνω ἀπὸ κάθε λεγόμενο θεὸ ποὺ σέβονται οἱ ἄνθρωποι, ὥστε αὐτὸς θὰ καθίσει στὸ ναὸ τοῦ Θεοῦ σὰν θεός, ἀποδεικνύοντας μὲ διαβολικὰ σημεῖα ὅτι αὐτὸς εἶναι θεός»[5]. Ὅπως ὁ διάβολος ἔπεσε ἀπὸ ἀλαζονεία, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ δέχεται τὴν ἐπενέργεια αὐτοῦ ἀσκεῖται στὴν ἀλαζονεία.

2. Γι' αὐτὸ παρακαλῶ ὅλοι νὰ φροντίζουμε νὰ ἀπέχουμε ἀπ' αὐτὸ τὸ πάθος γιὰ νὰ μὴ περιπέσουμε στὸ ἁμάρτημα ἐκείνου, γιὰ νὰ μὴ γίνουμε ὑπεύθυνοι τῆς ἴδιας κολάσεως, καὶ γιὰ νὰ μὴ γίνουμε κοινωνοὶ τῆς δικῆς του τιμωρίας. «Νὰ μὴ τυφλωθεῖ ἀπὸ ἀλαζονεία», λέει, «ὁ νεοφώτιστος καὶ πέσει στὸ κρίμα τοῦ διαβόλου»[6]. Ἑπομένως ὁ ἀλαζόνας τιμωρεῖται μὲ τὴν ἴδια τιμωρία ποὺ τιμωρεῖται καὶ ὁ διάβολος. Γιατί, λέγει, «πὼς ἀρχὴ τῆς ὑπερηφάνειας εἶ-

νίας τὸ μὴ εἰδέναι τὸν Κύριον»· ἀρχὴ ἁμαρτίας ὑπερηφανία, πρώτη ὁρμὴ καὶ κίνησις ἐπὶ τὸ κακόν· τάχα μὲν οὖν καὶ ῥίζα καὶ ὑποβάθρα. Ἡ γὰρ ἀρχὴ ἢ τὴν πρώτην ὁρμὴν δηλοῖ τὴν ἐπὶ τὸ κακόν, ἢ τὴν σύστασιν· ὡς ἂν εἴποι τις, ἀρχὴ σωφροσύνης τὸ ἀπέχεσθαι θέας ἀτόπου, τουτέστι, πρώτη ὁρμή· ἂν δὲ εἴπωμεν, ἀρχὴ σωφροσύνης νηστεία, τουτέστι, θεμέλιος καὶ σύστημα. Οὕτω καὶ ἁμαρτίας ἀρχή ἐστιν ἡ ἀπόνοια· καὶ γὰρ ἀπ' αὐτῆς ἄρχεται πᾶσα ἁμαρτία, καὶ ὑπ' αὐτῆς συγκροτεῖται.

Ὅτι γάρ, ὅσα ἂν πράττωμεν ἀγαθά, οὐκ ἀφίησιν αὐτὰ ἡ κακία διαμεῖναι καὶ μὴ διαπεσεῖν, ἀλλ' ὥσπερ ῥίζα τίς ἐστιν, οὐκ ἐῶσα μὴ διασαλευθῆναι, δῆλον ἐκεῖθεν· ὅρα πόσα ὁ Φαρισαῖος εἰργάσατο, ἀλλ' οὐδὲν αὐτὸν ὤνησε· τὴν γὰρ ῥίζαν οὐκ ἐξέκοψεν, ἀλλ' αὐτὴ τοῖς πᾶσιν ἐλυμήνατο. Ἐξ ἀπονοίας ὑπεροψία πενήτων γίνεται, ἐπιθυμία χρημάτων, ἔρως ἀρχῆς, πόθος δόξης· πρὸς ὕβριν ἀμυντικὸς ὁ τοιοῦτος. Ὁ γὰρ ἀπονενοημένος, οὐδὲ παρὰ τῶν μειζόνων, μήτι γε παρὰ τῶν ἐλαττόνων ἀνέχεται ὑβρίζεσθαι· ὁ δὲ μὴ ἀνεχόμενος ὑβρίζεσθαι, οὐδὲ παθεῖν κακῶς ἀνέχεται. Ὅρα πῶς ἀρχὴ ἁμαρτίας ὑπερηφανία. Πῶς δὲ ἀρχὴ ὑπερηφανίας τὸ μὴ εἰδέναι τὸν Κύριον; Εἰκότως· ὁ γὰρ εἰδὼς τὸν Θεὸν ὡς εἰδέναι χρή, ὁ εἰδὼς ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοσοῦτον ἐταπεινοφρόνησεν, οὐκ ἐπαίρεται· ὁ δὲ ταῦτα μὴ εἰδώς, ἐπαίρεται· πρὸς ἀπόνοιαν γὰρ ἀλείφει ἡ ὑπερηφανία.

Εἰπὲ γάρ μοι, πόθεν οὗτοι οἱ τὴν Ἐκκλησίαν πολεμοῦντές φασιν εἰδέναι τὸν Θεόν; οὐχὶ ἀπὸ ἀπονοίας; Ἰδοὺ τὸ μὴ εἰδέναι τὸν Κύριον, εἰς οἷον κρημνὸν αὐτοὺς ἐνέβαλεν. Εἰ γὰρ πνεῦμα συντετριμμένον ὁ Θεὸς φιλεῖ, ἐκ τοὐναντίου ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, καὶ ταπεινοῖς δίδωσι χάριν. Οὐδὲν οὖν ὑπερηφανίας ἴσον κακόν· δαίμονα τὸν ἄνθρωπον ἀπεργάζεται, ὑβριστήν, βλάσφημον, ἐπίορκον, θανάτων ποιεῖ καὶ φόνων ἐφίεσθαι. Ὁ ὑπερήφανος ἀεὶ λύπαις

---

7. Ἐκκλ. 10,1.

ναι νὰ μὴ γνωρίζεις τὸν Κύριο»[7]. Ἀρχὴ τῆς ἁμαρτίας εἶναι ἡ ὑπερηφάνεια, ἡ πρώτη προσβολὴ καὶ παρακίνηση πρὸς τὸ κακό, καὶ ὁπωσδήποτε εἶναι καὶ ἡ ρίζα καὶ τὸ ὑπόβαθρο τοῦ κακοῦ. Γιατὶ ἡ ἀρχὴ δηλώνει ἢ τὴ πρώτη κίνηση πρὸς τὸ κακὸ ἢ τὴ σύσταση. Ὅπως θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανείς, ἀρχὴ τῆς σωφροσύνης εἶναι ἡ ἀποχὴ ἀπὸ ἄτοπη θέα, δηλαδὴ ἡ πρώτη ὁρμή· ἂν ὅμως ποῦμε ὅτι ἀρχὴ τῆς σωφροσύνης εἶναι ἡ νηστεία, δηλαδὴ τὸ θεμέλιο καὶ ἡ συγκρότηση· ἔτσι καὶ ἀρχὴ τῆς ἁμαρτίας εἶναι ἡ ἀλαζονεία· γιατὶ ἀπ' αὐτὴν ἀρχίζει κάθε ἁμαρτία κι ἀπ' αὐτὴν συγκροτεῖται.

Τὸ ὅτι λοιπὸν ὅσες καλὲς πράξεις κι ἂν κάνουμε, δὲν τὶς ἀφήνει ἡ κακία νὰ παραμείνουν καὶ νὰ μὴ καταρρεύσουν, ἀλλ' εἶναι σὰν κάποια ρίζα ποὺ δὲν ἀφήνει νὰ μὴν διασαλευθοῦν, γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ ἑξῆς· πρόσεχε πόσες καλὲς πράξεις ἔκαμε ὁ Φαρισαῖος, ἀλλὰ τίποτε δὲν τὸν ὠφέλησε, γιατὶ δὲν ἔκοψε τὴ ρίζα τῆς ἀλαζονείας κι αὐτὴ κατέστρεψε τὰ πάντα. Ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία γεννιέται ἡ ὑπεροψία τῶν φτωχῶν, ἡ ἐπιθυμία γιὰ χρήματα, ἡ ἀγάπη γιὰ ἐξουσία, ὁ πόθος γιὰ δόξα. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕτοιμος ν' ἀποκρούσει κάθε ἐνόχληση. Γιατὶ ὁ ἀλαζόνας δὲν ἀνέχεται νὰ τὸν προσβάλουν οὔτε οἱ ἰσχυρότεροι οὔτε οἱ ἀσθενέστεροι. Κι αὐτὸς ποὺ δὲν ἀνέχεται νὰ τὸν προσβάλουν, οὔτε τὰ δεινοπαθήματα ἀνέχεται. Πρόσεξε πῶς ἀρχὴ τῆς ἁμαρτίας εἶναι ἡ ὑπερηφάνεια. Πῶς ἀρχὴ τῆς ὑπερηφάνειας εἶναι τὸ νὰ μὴ γνωρίζεις τὸν Κύριο; Καὶ πολὺ σωστά· γιατὶ αὐτὸς ποὺ γνωρίζει τὸ Θεό, ἔτσι ὅπως πρέπει νὰ τὸν γνωρίζει, αὐτὸς ποὺ γνωρίζει ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔφθασε σὲ τέτοιο σημεῖο ταπεινοφροσύνης, δὲν ὑπερηφανεύεται. Αὐτὸς ποὺ δὲν γνωρίζει αὐτά, ὑπερηφανεύεται. Καὶ ἡ ὑπερηφάνεια σὲ ὁδηγεῖ στὴν ἀλαζονεία.

Πές μου ὅλοι αὐτοὶ ποὺ πολεμοῦν τὴν Ἐκκλησία ἀπὸ ποῦ ἰσχυρίζονται ὅτι γνωρίζουν τὸ Θεό; ὄχι ἀπὸ ἀλαζονεία; Νὰ σὲ ποιό γκρεμὸ τοὺς ἔσπρωξε τὸ ὅτι δὲν γνωρίζουν τὸν Κύριο. Ἂν λοιπὸν ὁ Κύριος ἀγαπᾶ τὸ συντετριμμένο πνεῦμα, ἀντίθετα ἐναντιώνεται στοὺς ὑπερήφανους καὶ δίνει χάρη στοὺς ταπεινούς. Κανένα κακὸ λοιπὸν δὲν εἶναι ἴσο μὲ τὴν ὑπερηφάνεια. Κάμνει τὸν ἄνθρωπο δαίμονα, ἀλαζόνα, βλάσφημο, ἐπίορκο, καὶ νὰ ἐπιθυμεῖ φόνους καὶ θανάτους. Ὁ ὑπερήφανος πάντοτε ζεῖ μὲ λύπες, πάντο-

συζῇ, ἀεὶ ἀγανακτεῖ, ἀεὶ ἀλύει· οὐδέν ἐστιν, ὃ τὸ πάθος αὐτοῦ κορέσαι δύναται· κἂν τὸν βασιλέα ἴδῃ ὑποκύπτοντα καὶ προσκυνοῦντα, οὐκ ἐκορέσθη, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξήφθη. Καθάπερ γὰρ οἱ φιλάργυροι ὅσα ἂν λάβωσι, τοσοῦτον πλειόνων δέονται· οὕτω καὶ οἱ ἀπονενοημένοι, ὅσης ἂν ἀπολαύσωσι τιμῆς, τοσούτῳ πλείονος ἐπιθυμοῦσιν· αὔξεται γὰρ αὐτοῖς τὸ πάθος (πάθος γάρ ἐστι), πάθος δὲ ὅρον οὐκ οἶδεν, ἀλλὰ τότε ἵσταται, ὅταν ἀποκτείνῃ τὸν ἔχοντα. Οὐχ ὁρᾷς τοὺς μεθύοντας, ὅτι ἀεὶ διψῶσι; πάθος γάρ ἐστιν, οὐ φύσεως ἐπιθυμία, ἀλλὰ νόσος τις διεστραμμένη. Οὐχ ὁρᾷς οὓς καλοῦσι βουλιμιῶντας, ὅτι ἀεὶ πεινῶσι; πάθος γάρ ἐστιν, ὥς φασιν ἰατρῶν παῖδες, ἐξελθὸν ἤδη τῆς φύσεως τοὺς ὅρους. Οὕτω καὶ οἱ πολυπράγμονες καὶ περίεργοι, ὅσα ἂν μάθωσιν, οὐχ ἵστανται· πάθος γάρ ἐστι, καὶ ὅρον οὐκ ἔχει.

Οἱ πορνείαις χαίροντες πάλιν, οὐδὲ αὐτοὶ ἵστανται (ἀνθρώπῳ γάρ, φησί, πόρνῳ πᾶς ἄρτος ἡδύς· οὐ μὴ παύσηται, ἕως ἂν καταποθῇ)· πάθος γάρ ἐστιν. Ἀλλὰ πάθη μέν ἐστι ταῦτα, οὐ μέντοι ἀνίατα, ἀλλὰ ἔχοντα ἴασιν, καὶ πολλῷ μᾶλλον, ἢ τὰ σωματικά· ἂν γὰρ θέλωμεν, δυνάμεθα αὐτὰ σβέσαι. Πῶς οὖν ἔστιν ἀπόνοιαν σβέσαι; Τὸν Θεὸν ἐπιγνόντα. Εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ μὴ εἰδέναι τὸν Θεὸν γίνεται, ἐὰν γνῶμεν αὐτόν, ἀπελαύνεται πᾶσα ἀπόνοια. Ἐννόησον τὴν γέενναν, ἐννόησον τοὺς πολλῷ βελτίους σου, ἐννόησον ὅσων ὀφείλεις τῷ Θεῷ δίκας· ἂν ταῦτα ἐννοήσῃς, ταχέως συνέστειλας τὴν διάνοιαν, ταχέως αὐτὴν ἔκαμψας. Ἀλλ' οὐ δύνασαι ταῦτα ποιῆσαι; ἀσθενέστερος εἶ; Ἐννόησον τὰ παρόντα, αὐτὴν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, πῶς οὐδὲν ἄνθρωπος. Ὅταν ἴδῃς νεκρὸν ἐπ' ἀγορᾶς φερόμενον, παῖδας ὀρφανοὺς ἀκολουθοῦντας, χήραν γυναῖκα κατακοπτομένην, οἰκέτας ὀδυρομένους, φίλους κατηφιῶντας, λόγισαι τὸ οὐδαμινὸν τῶν παρόντων πραγμάτων, καὶ ὅτι σκιᾶς καὶ ὀνειράτων οὐδὲν διενήνοχεν.

Ἀλλ' οὐ βούλει τοῦτο; Ἐννόησον τοὺς πάνυ πλουτοῦντας,

---

8. Ἐκκλ. 23,20.

τε ἀγανακτεῖ, πάντοτε ἀδημονεῖ. Δὲν ὑπάρχει τίποτε ποὺ νὰ μπορέσει νὰ ἱκανοποιήσει τὸ πάθος του. Κι ἂν ἀκόμα ἔβλεπε τὸ βασιλιὰ νὰ σκύβει καὶ νὰ τὸν προσκυνᾶ, δὲν θὰ χόρταινε, ἀλλὰ περισσότερο θὰ ἄναβε. Ὅπως οἱ φιλάργυροι, ὅσα κι ἂν πάρουν τόσο πιὸ πολλὰ χρειάζονται, ἔτσι κι οἱ ἀλαζόνες, ὅση τιμὴ κι ἂν ἀπολαύσουν ἐπιθυμοῦν ἀκόμα περισσότερη. Μεγαλώνει σ' αὐτοὺς τὸ πάθος (πραγματικὰ εἶναι πάθος), καὶ τὸ πάθος δὲ γνωρίζει ὅρια, ἀλλὰ τότε μόνο σταματᾶ, ὅταν σκοτώσει αὐτὸν ποὺ τὸ ἔχει. Δὲ βλέπεις τοὺς μεθυσμένους, ποὺ πάντα διψοῦν γιὰ ποτό; γιατὶ εἶναι πάθος. Δὲν εἶναι φυσικὴ ἐπιθυμία, ἀλλὰ μιὰ ἀρρώστια διεστραμμένη. Δὲ βλέπεις ἐκείνους ποὺ τοὺς ὀνομάζουν «βουλιμιῶντες», γιατὶ πάντα πεινοῦν; Εἶναι πάθος, ὅπως λένε οἱ γιατροί, γιατὶ ξέφυγε ἀπὸ τὰ φυσικὰ ὅρια. Ἔτσι κι οἱ πολυπράγμονες καὶ περίεργοι, ὅσα κι ἂν πληροφορηθοῦν δὲ σταματοῦν· γιατὶ εἶναι πάθος καὶ ὅρια δὲν ἔχει.

Αὐτοὶ πάλι ποὺ χαίρονται μὲ τὶς πορνεῖες οὔτε κι αὐτοὶ σταματοῦν (γιατὶ λέγει, «σὲ ἄνθρωπο πόρνο τὸ κάθε ψωμὶ εἶναι γλυκό»[8]· δὲ θὰ σταματήσει ἕως ὅτου καταβροχθισθεῖ ἀπὸ τὸ πάθος)· γιατὶ εἶναι πάθος. Καὶ εἶναι βέβαια αὐτὰ πάθη, ὅμως δὲν εἶναι ἀνίατα, ἀλλ' ἔχουν τρόπο θεραπείας καὶ πολὺ πιὸ εὔκολοο ἀπ' ὅ,τι τὰ σωματικά. Κι ἂν θέλουμε, μποροῦμε νὰ τὰ σβήσουμε. Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατὸ νὰ σβήσουμε τὴν ἀλαζονεία; Ἂν γνωρίσεις τὸ Θεό. Γιατί, ἂν τὸ πάθος ἐμφανίζεται ἐξ αἰτίας τῆς ἄγνοιας ποὺ ἔχουμε γιὰ τὸ Θεό, ἂν γνωρίσουμε αὐτόν, κάθε ἀλαζονεία ἀπομακρύνεται. Σκέψου καλὰ τὴ γέεννα, σκέψου τοὺς πολὺ καλύτερους ἀπὸ σένα, σκέψου πόσα ὀφείλεις στὸ Θεὸ νὰ πληρώσεις. Ἂν αὐτὰ τὰ καταλάβεις, γρήγορα ταπείνωσες τὸ φρόνημα, γρήγορα τὸ ἔκαμψες. Ἀλλὰ δὲν μπορεῖς νὰ τὰ κάμεις αὐτά; εἶσαι πιὸ ἀδύναμος; Σκέψου τὸν παρόντα βίο, τὴν ἴδια τὴν ἀνθρώπινη φύση, πῶς ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι τίποτα. Ὅταν δεῖς κάποιον νὰ μεταφέρεται νεκρὸς στὴν ἀγορὰ καὶ ν' ἀκολουθοῦν παιδιὰ ὀρφανά, χήρα γυναίκα νὰ ὀδύρεται, τοὺς δούλους νὰ κλαῖνε, τοὺς φίλους καταλυπημένους, σκέψου τὴν μηδαμινότητα τοῦ παρόντων πραγμάτων καὶ ὅτι δὲν διαφέρουν σὲ τίποτε ἀπὸ τὴ σκιὰ καὶ τὰ ὄνειρα.

Ἀλλὰ δὲ θέλεις αὐτό; Σκέψου τοὺς πολὺ πλουσίους ποὺ χά-

τοὺς ἐν πολέμοις ἀπολλυμένους ἁπλῶς· τὰς οἰκίας περισκόπει τὰς τῶν μεγάλων καὶ περιφανῶν, καὶ νῦν εἰς ἔδαφος κατενεχθείσας· ἐννόησον πόσα ἴσχυσαν, καὶ νῦν οὐδὲ μνήμη αὐτῶν ὑπολέλειπται. Καθ' ἑκάστην γὰρ ἡμέραν, εἰ βούλει, εὑρίσκεις τούτων ὑποδείγματα· διαδοχὰς ἀρχόντων, δημεύσεις πλουτούντων. «Πολλοὶ τύραννοι ἐκάθισαν ἐπ' ἐδάφους, ὁ δὲ ἀνυπονόητος ἐφόρεσε διάδημα». Ταῦτα οὐχὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν γίνεται; οὐχὶ τροχῷ τινι τὰ ἡμέτερα ἔοικεν; Ἀνάγνωθι, εἰ βούλει, καὶ τὰ παρ' ἡμῖν, καὶ τὰ ἔξωθεν (καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνα γέμει τούτων τῶν παραδειγμάτων), εἰ τῶν ἡμετέρων καταφρονεῖς ἐξ ἀπονοίας· εἰ τὰ τῶν φιλοσόφων θαυμάζεις, κἂν τούτοις πρόσιθι· ἐκεῖνοί σε διδάξουσι, συμφορὰς παλαιὰς διηγούμενοι, καὶ ποιηταί, καὶ ρήτορες, καὶ σοφισταί, καὶ λογογράφοι πάντες. Πάντοθεν εὑρίσκεις, εἰ βούλει, τὰ ὑποδείγματα. Εἰ δὲ μηδὲν τούτων θέλεις, αὐτὴν ἀναλόγισαι τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν, πόθεν συνέστηκε καὶ ποῦ τελευτᾷ· ἐννόησον, ὅταν καθεύδῃς, τίνος ἄξιος εἶ· οὐχὶ καὶ τὸ μικρόν σε θηρίον ἀνελεῖν δυνήσεται; Πολλοῖς γὰρ πολλάκις ἀπὸ τοῦ ὀρόφου κατενεχθὲν μικρὸν ζωΰφιον ἢ τὸν ὀφθαλμὸν ἐξεῖλεν, ἢ ἑτέρου τινὸς κινδύνου αἴτιον γέγονε. Τί δέ; οὐχὶ πάντων ἐλάττων εἶ τῶν θηρίων; Ἀλλὰ τί λέγεις; ὅτι λόγῳ κρατεῖς; Ἀλλ' ἰδοὺ λόγον οὐκ ἔχεις· ἀλογίας γὰρ ἡ ὑπερηφανία τεκμήριον. Ἐπὶ τίνι δὲ μέγα φρονεῖς, εἰπέ μοι; ὅλως ἐπὶ εὐεξίᾳ σώματος; Ἀλλὰ παρὰ τοῖς ἀλόγοις τὰ νικητήρια. Τοῦτο καὶ παρὰ λησταῖς καὶ ἀνδροφόνοις καὶ τυμβωρύχοις. Ἀλλ' ἐπὶ συνέσει; Ἀλλ' οὐκ ἔστι συνέσεως τὸ μέγα φρονεῖν· τούτῳ μὲν οὖν πρώτῳ σαυτὸν ἀποστερεῖς τοῦ γενέσθαι συνετός.

Καταστείλωμεν ἡμῶν τὰ φρονήματα, γενώμεθα μέτριοι καὶ ταπεινοὶ καὶ ἐπιεικεῖς· τοὺς τοιούτους γὰρ πρὸ πάντων καὶ ὁ Χριστὸς ἐμακάρισε λέγων· «μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι»· καὶ πάλιν ἐβόα λέγων, «μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ». Διὰ τοῦτο τοὺς πόδας ἔνιψε τῶν μαθητῶν, ὑπόδειγμα παρέχων τῆς ταπεινοφροσύνης ἡμῖν. Ἀπὸ τούτων ἁπάντων κερδᾶναι σπουδάσωμεν, ἵνα δυνηθῶμεν ἐπιτυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

9. Ἐκκλ. 11,5.
10. Ματθ. 5,3. καὶ 11,29.

νονται ἁπλῶς στοὺς πολέμους. Παρατήρησε τὰ σπίτια τῶν μεγάλων καὶ ἐπιφανῶν ποὺ τώρα εἶναι πεσμένα στὸ ἔδαφος. Σκέψου πόση δύναμη εἶχαν καὶ τώρα δὲν ἔχει μείνει οὔτε ἡ ἀνάμνησή τους. Κάθε μέρα ἂν θέλεις βρίσκεις τέτοια παραδείγματα. Ἀρχόντων διαδοχές, πλουσίων δημεύσεις. «Πολλοὶ τύραννοι ἔπεσαν καὶ φόρεσε διάδημα ὁ ἀνυποψίαστος»[9]. Δὲ συμβαίνουν αὐτὰ κάθε μέρα; δὲ μοιάζουν τὰ ἀνθρώπινα πράγματα σὰν τὸν τροχό; Διάβασε, ἂν θέλεις, καὶ τὰ δικά μας καὶ τὰ ἐθνικὰ (γιατὶ κι ἐκεῖνα εἶναι γεμάτα ἀπὸ τέτοια παραδείγματα), ἂν ἀπὸ ἀλαζονεία περιφρονεῖς τὰ δικά μας· ἐὰν θαυμάζεις τὰ λεγόμενα τῶν φιλοσόφων, κατάφυγε ἔστω καὶ σ' ἐκείνους· ἐκεῖνοι θὰ σὲ διδάξουν διηγούμενοι τὶς παλιὲς συμφορές, καὶ οἱ ποιητὲς καὶ οἱ ρήτορες καὶ οἱ σοφιστὲς κι ὅλοι οἱ λογογράφοι. Ἀπὸ παντοῦ βρίσκεις, ἂν θέλεις, τὰ παραδείγματα. Ἂν πάλι δὲ θέλεις τίποτε ἀπ' αὐτά, ἀναλογίσου τὴν φύση μας, ἀπὸ ποῦ πλάστηκε καὶ ποῦ τελειώνει. Σκέψου ὅταν κοιμᾶσαι τί ἀξία ἔχεις· δὲν μπορεῖ καὶ τὸ πιὸ μικρὸ θηρίο νὰ σὲ σκοτώσει; Πολλοὺς συχνὰ κι ἕνα μικρὸ ζωΰφιο ποὺ ἔπεσε ἀπὸ τὸ ταβάνι τοὺς ἔβγαλε τὸ μάτι ἢ ἔγινε αἰτία κάποιου ἄλλου κινδύνου. Τί δηλαδή; δὲν εἶσαι ἀπ' ὅλα τὰ θηρία ὁ πιὸ ἀδύναμος; Ἀλλὰ τί λές; ὅτι ὑπερέχεις ὡς πρὸς τὸ λογικό; Μὰ νὰ δὲν ἔχεις λογικό· γιατὶ ἡ ὑπερηφάνεια εἶναι ἀπόδειξη τοῦ παραλογισμοῦ σου. Γιατὶ πές μου, γιὰ ποιό πράγμα καμαρώνεις; γιὰ τὴ σωματική σου εὐεξία; ἀλλὰ ἡ νίκη ἀνήκει στὰ ἄλογα ζῶα. Αὐτὸ τὸ ἔχουν καὶ οἱ ληστὲς καὶ οἱ φονιάδες καὶ οἱ τυμβωρύχοι. Μήπως γιὰ τὴ σύνεση; Ἀλλὰ δὲν εἶναι γνώρισμα τῆς σύνεσης ἡ μεγαλοφρόνηση. Μ' αὐτὸ λοιπὸν πρῶτα πρῶτα στερεῖς τὸν ἑαυτό σου ἀπὸ τὸ νὰ γίνεις συνετός.

Ἂς καταστείλουμε τὰ φρονήματα μας, ἂς γίνουμε μετριόφρονες, ταπεινοὶ καὶ ἐπιεικεῖς. Γιατὶ αὐτοὺς πρὸ πάντων τοὺς μακάρισε ὁ Χριστός, λέγοντας· «μακάριοι οἱ ταπεινόφρονες στὸ πνεῦμα»· καὶ πάλι φώναζε λέγοντας· «μάθετε ἀπὸ μένα ὅτι εἶμαι πρᾶος καὶ ταπεινός στὴν καρδιά»[10]. Γι' αὐτὸ ἔπλυνε τὰ πόδια τῶν μαθητῶν, δίδοντας σὲ μᾶς παράδειγμα ταπεινοφροσύνης. Ἀπ' ὅλ' αὐτὰ ἂς προσπαθήσουμε νὰ ὠφεληθοῦμε, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ κερδίσουμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ ὑποσχέθηκε σ' αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀγαποῦν, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία του.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

(Β' Θεσ. 1,1–8)

«Παῦλος καὶ Σιλουανὸς καὶ Τιμόθεος τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικέων ἐν Θεῷ Πατρὶ ἡμῶν καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ».

1. Οἱ πλείους τῶν ἀνθρώπων ἅπαντα πράττουσι καὶ μηχανῶνται, ὥστε καὶ παρὰ ἄρχουσι καὶ παρὰ τοῖς αὐτῶν μείζοσι χάριν τινὰ σχεῖν· καὶ μέγα τίθενται τοῦτο, καὶ μακαρίους ἑαυτοὺς εἶναι νομίζουσιν, ἐὰν ἐπιτύχωσι τοῦ σπουδαζομένου. Εἰ δὲ τὸ παρὰ ἀνθρώποις χάριτος τυχεῖν τοσοῦτον μέγα, τὸ παρὰ Θεοῦ χάριν εὑρεῖν, πόσον ἂν γένοιτο; Διὰ τοῦτο ἀεὶ τοῦτο προτίθησι τῆς αὐτοῦ ἐπιστολῆς, καὶ τοῦτο ἐπεύχεται, εἰδὼς ὅτι ἂν τοῦτο ᾖ, οὐδὲν ἔσται λοιπὸν τῶν ἀνιαρῶν, ἀλλ' ὅσα ἂν ᾖ δυσχερῆ, πάντα λυθήσεται. Καὶ ἵνα μάθητε, ὁ Ἰωσὴφ δοῦλος ἦν, νέος, ἄπειρος, ἄπλαστος, καὶ ἐνεχειρίσθη ἀθρόον οἰκίας προστασίαν, καὶ ἀνδρὶ Αἰγυπτίῳ παρεῖχεν εὐθύνας. Ἴστε δὲ πῶς ἀκρόχολον ἐκεῖνο τὸ ἔθνος καὶ ἀσύγγνωστον, ὅταν δὲ καὶ ἀρχὴ προσῇ καὶ ἐξουσία, μείζων ὁ θυμὸς ὑπὸ τῆς ἐξουσίας αἰρόμενος. Δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐξ ὧν μετὰ ταῦτα ἐποίησε. Τῆς γὰρ δεσποίνης κατηγορούσης, ἠνείχετο· καίτοι γε οὐ τῶν τὰ ἱμάτια κατεχόντων ἦν τὸ βιάζεσθαι, ἀλλὰ τοῦ ἀποδεδυμένου. Ἐχρῆν γὰρ εἰπεῖν, ὅτι εἰ ἦρες τὴν φωνήν σου, ἔφυγεν ἄν, καὶ εἰ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

(Β' Θεσ. 1,1–8)

«Ὁ Παῦλος καὶ ὁ Σιλουανὸς καὶ ὁ Τιμόθεος πρὸς τὴν Ἐκκλησία τῶν Θεσσαλονικέων στὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ τοῦ Πατέρα μας καὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Χάρη νὰ δίνεται σὲ σᾶς καὶ εἰρήνη ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸν Πατέρα μας καὶ τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό».

1. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τὰ πάντα κάμνουν καὶ μηχανεύονται, ὥστε νὰ πετύχουν κάποια χάρη ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ εἶναι ἰσχυρότεροί τους. Κι ἂν πετύχουν αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο φροντίζουν, νομίζουν τοὺς ἑαυτούς τους μακάριους, κι αὐτὸ τὸ θεωροῦν μεγάλη ὑπόθεση. Ἂν λοιπὸν εἶναι τόσο μεγάλο πράγμα τὸ νὰ πετύχεις χάρη ἀπὸ ἀνθρώπους, πόσο μεγάλο θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ τὸ νὰ βρεῖς χάρη ἀπὸ τὸ Θεό; Γι' αὐτὸ πάντα αὐτὸ πρῶτο ἀναφέρει στὴν ἐπιστολή του, κι αὐτὸ εὔχεται, γνωρίζοντας ὅτι, ἂν ὑπάρχει αὐτό, τίποτε στὸ ἑξῆς δὲ θὰ ὑπάρχει θλιβερό, ἀλλ' ὅσες δυσκολίες κι ἂν παρουσιασθοῦν ὅλες θὰ λυθοῦν. Καὶ γιὰ νὰ τὸ διαπιστώσετε, ὁ Ἰωσὴφ ἦταν δοῦλος, νέος, ἄπειρος κι ἄπλαστος καὶ τοῦ ἀνατέθηκε συγχρόνως ἡ προστασία τῆς οἰκίας καὶ νὰ εἶναι ὑπόλογος σὲ ἄνδρα Αἰγύπτιο. Γνωρίζετε ἐκεῖνο τὸ ἔθνος πόσο ὀργίλο εἶναι καὶ πόσο δὲ συγχωρεῖ, ὅταν ὅμως προστεθεῖ καὶ ἡ διοίκηση καὶ ἡ ἐξουσία, ἡ ὀργὴ τότε, ἐξ αἰτίας τῆς ἐξουσίας, γίνεται μεγαλύτερη. Καὶ αὐτὸ εἶναι ὁλοφάνερο ἀπ' ὅσα προξένησε αὐτὴ στὴ συνέχεια. Γιατί, ἐνῶ τὸν κατηγοροῦσε ἡ κυρία του, αὐτὸς τὸ ἀνεχόταν, ἂν καὶ βέβαια δὲν ὑπέστησαν βία ἐκεῖνοι ποὺ κρατοῦσαν τὰ ἐνδύματά του, ἀλλ' ὁ ἀπογυμνωμένος. Γιατὶ θὰ ἔπρεπε νὰ πεῖ ὅτι, 'ἐὰν ὕψωνες τὴ φωνή

συνήδει ἑαυτῷ, οὐκ ἂν περιέμεινε τοῦ δεσπότου τὴν παρουσίαν. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τοιοῦτον ἐνενόησεν ἐκεῖνος, ἀλλ' ἀλόγως τῷ θυμῷ τὸ πᾶν ἐπιτρέψας, εἰς δεσμωτήριον ἐνέβαλεν· οὕτως ἀλόγιστός τις ἦν. Καίτοι γε ἐνῆν καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων στοχάσασθαι τοῦ ἀνδρὸς τὴν εὔνοιαν, τὴν σύνεσιν, ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ σφόδρα ἄλογος ἦν, οὐδὲν τοιοῦτον ἐλογίσατο. Ὁ τοίνυν καὶ πρὸς δεσπότην ἔχων τοιοῦτον μοχθηρὸν καὶ διακονίαν ἐμπεπιστευμένος οἰκίας ὁλοκλήρου, καὶ ξένος καὶ ἔρημος καὶ ἄπειρος, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς αὐτοῦ κατεσκέδασε χάριν πολλήν, ὡς οὐδὲν ὄντας τοὺς πειρασμούς, οὕτω πάντα παρῆλθε, καὶ δεσποίνης συκοφαντίαν, καὶ κίνδυνον θανάτου, καὶ δεσμωτήριον, καὶ τελευταῖον ἐπὶ τὸν θρόνον ἦλθε τὸν βασιλικόν.

Εἶδεν οὖν ὁ μακάριος οὗτος, ὅση τοῦ Θεοῦ ἡ χάρις, καὶ διὰ τοῦτο ταύτην αὐτοῖς ἐπεύχεται. Καὶ ἕτερον δέ τι κατασκευάζει· βουλόμενος γὰρ αὐτὸς πρὸς τὰ μέλλοντα τῆς ἐπιστολῆς εὐγνώμονας καταστῆσαι, ἵνα, κἂν ἐπιτιμᾷ, κἂν ἐπιπλήττῃ, μὴ ἀποπηδῶσι, διὰ τοῦτο ὑπομιμνήσκει αὐτοὺς πρὸ πάντων τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, λεαίνων αὐτῶν τὴν καρδίαν, ἵνα, κἂν θλῖψις ᾖ, ἀναμιμνησκόμενοι τῆς χάριτος, ἀφ' ἧς ἐσώθησαν ἐκ τῶν μειζόνων, ἐν τοῖς ἐλάττοσι μὴ ἀπογινώσκωσιν, ἀλλ' ἐκεῖθεν ἔχωσι τὴν παραμυθίαν· καθάπερ καὶ ἀλλαχοῦ γράφων ἔλεγεν· «εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον καταλλαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ». «Χάρις ὑμῖν, φησί, καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εὐχαριστεῖν ὀφείλομεν τῷ Θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἀδελφοί, καθὼς ἄξιόν ἐστι». Ὅρα ταπεινοφροσύνης ὑπερβολήν· εἰπών, «εὐχαριστεῖν ὀφείλομεν», δίδωσιν αὐτοῖς συλλογίζεσθαι καὶ ἐννοεῖν, ὅτι εἰ ἄλλοι ὑπὲρ τῶν ὑμετέρων κατορθωμάτων οὐχ ὑμᾶς πρῶτον θαυμάζουσιν, ἀλλὰ τὸν Θεόν, πολλῷ μᾶλλον καὶ ἡμᾶς. Ἄλλως δὲ καὶ ἐπαίρει αὐτῶν τὰ φρονήματα, ὅτι τοιαῦτα πάσχουσιν, οὐ δακρύων

---

2. Ρωμ. 5,10.

σου θὰ ἔφευγε, κι ἂν εἶχε συνείδηση δὲ θὰ περίμενε τὴν παρουσία τοῦ κυρίου του'. Καὶ ὅμως τίποτε τέτοιο δὲ σκέφθηκε ἐκεῖνος, ἀλλ' ἐντελῶς παράλογα ἐπέτρεψε τὰ πάντα στὸ θυμό του καὶ τὸν ἔκλεισε στὴ φυλακή· τόσο ἀλόγιστος ἦταν αὐτός. Ἂν καὶ βέβαια ἦταν δυνατὸ καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα γεγονότα νὰ σκεφθεῖ τὴν ἀγαθότητα καὶ σύνεση τοῦ ἄνδρα, ἄλλ' ὅμως, ἐπειδὴ ἦταν πολὺ παράλογος, τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲ σκέφθηκε. Αὐτὸς λοιπόν, ἂν καὶ εἶχε τέτοιο μοχθηρὸ κύριο καὶ τοῦ ἦταν ἐμπιστευμένη ἡ διαχείρηση ὁλόκληρης τῆς οἰκίας, μολονότι ἦταν ξένος καὶ ἔρημος καὶ ἄπειρος, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τὸν περιέβαλε μὲ πολὺ χάρη, μὲ τέτοιο τρόπο τὰ ξεπέρασε ὅλα, σὰν νὰ μὴ ὑπῆρχαν οἱ πειρασμοί, καὶ τὴ συκοφαντία τῆς κυρίας του, καὶ τὸν κίνδυνο τοῦ θανάτου, καὶ τὴ φυλακή, καὶ στὸ τέλος ἀνέβηκε στὸ βασιλικὸ θρόνο.

Γνώριζε λοιπὸν αὐτὸς ὁ μακάριος πόσο μεγάλη εἶναι ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ, καὶ γι' αὐτὸ αὐτὴν τοὺς εὔχεται. Ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο ἐπιδιώκει· θέλοντας δηλαδὴ νὰ τοὺς κάνει νὰ αἰσθανθοῦν εὐγνωμοσύνη γι' αὐτὰ ποὺ θὰ τοὺς ἔλεγε στὴ συνέχεια τῆς ἐπιστολῆς, ὥστε, καὶ ἂν ἀκόμα τοὺς ἐπιτιμᾶ, καὶ ἂν ἀκόμη τοὺς ἐπιπλήττει νὰ μὴν ἀποσκιρτοῦν, γι' αὐτὸ πρὸ πάντων τοὺς θυμίζει τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, μαλακώνοντας τὴν καρδιά τους, ὥστε, καὶ ἂν ἀκόμα τοὺς συμβεῖ θλίψη, ἐνθυμούμενοι τὴ χάρη μὲ τὴν ὁποία σώθηκαν ἀπὸ μεγαλύτερα κακά, νὰ μὴν ἀπογοητευθοῦν στὰ μικρότερα, ἀλλὰ νὰ ἔχουν τὴν παρηγοριὰ ἀπ' ἐκεῖ, ὅπως καὶ ἀλλοῦ γράφοντας, ἔλεγε· «ἄν, ἐνῶ ἤμασταν ἐχθροί, συμφιλιωθήκαμε μὲ τὸ Θεὸ μέσω τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ του, πολὺ περισσότερο, ἀφοῦ συμφιλιωθήκαμε, θὰ σωθοῦμε μὲ τὴ ζωὴ αὐτοῦ»[2]. «Χάρη σὲ σᾶς ἂς δίνετε», λέγει, «καὶ εἰρήνη ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸν Πατέρα μας καὶ τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό. Ὀφείλουμε, ἀδελφοί, πάντοτε νὰ εὐχαριστοῦμε τὸ Θεὸ γιὰ σᾶς, ὅπως ἀξίζει». Πρόσεχε ὑπερβολικὴ ταπεινοφροσύνη. Λέγοντας, «ὀφείλομε νὰ εὐχαριστοῦμε», ἀφήνει σ' αὐτοὺς νὰ συλλογίζονται καὶ νὰ ἐννοοῦν ὅτι, ἂν ἄλλοι γιὰ τὶς ἐπιτυχίες σας δὲ θαυμάζουν πρῶτα ἐσᾶς, ἀλλὰ τὸ Θεό, πολὺ περισσότερο τὸ κάμνομε καὶ ἐμεῖς αὐτό. Ἐξ ἄλλου ἐξυψώνει καὶ τὸ φρόνημά τους, ἐπειδὴ ὑποφέρουν τέτοια ποὺ εἶναι ἄξια ὄχι γιὰ δάκρυα οὔτε γιὰ θρήνους,

ἄξια, οὐδὲ θρήνων, ἀλλ' εὐχαριστίας τῆς εἰς τὸν Θεόν. Εἰ δὲ Παῦλος εὐχαριστεῖ ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς, τί πείσονται οἱ μὴ μόνον μὴ εὐχαριστοῦντες, ἀλλὰ καὶ τηκόμενοι; «Ὅτι ὑπεραυξάνει ἡ πίστις ὑμῶν, καὶ πλεονάζει ἡ ἀγάπη ἑνὸς ἑκάστου πάντων ὑμῶν εἰς ἀλλήλους». Καὶ πῶς ἔνι πίστιν αὐξῆσαι, φησί; Πῶς; ὅταν ὑπὲρ αὐτῆς πάσχωμέν τι δεινόν. Μέγα μὲν οὖν καὶ τὸ ἐστηρίχθαι, καὶ ὑπὸ τῶν λογισμῶν μὴ παραφέρεσθαι, ὅταν δὲ καὶ ἄνεμοι προσαράσσωσιν, ὅταν ὑετοὶ καταρηργνύωνται, ὅταν αἴρηται πάντοθεν χαλεπὸς ὁ χειμών, ὅταν ἐπάλληλα τὰ κύματα ᾖ, εἶτα μὴ παρασαλευώμεθα, οὐδενὸς ἑτέρου τεκμήριόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ τοῦ αὐξηθῆναι καὶ ὑπεραυξηθῆναι καὶ ὑψηλοτέραν γενέσθαι. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ πάντα μὲν τὰ λιθώδη καὶ ταπεινὰ ἀπεκρύβη ταχέως, ὅσα δὲ ἦν ὑπεράνω οὐκ ἐφικνεῖτο αὐτῶν, οὕτω καὶ ἡ πίστις ὑψηλὴ γενομένη, οὐκέτι κατασπᾶται. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, 'αὐξάνει', ἀλλ', «ὑπεραυξάνει ἡ πίστις ὑμῶν εἰς ἀλλήλους». Ὁρᾷς ὅτι καὶ τοῦτο πρὸς τὰς θλίψεις συμβάλλεται, τὸ συμπεφράχθαι, τὸ ἀλλήλων ἔχεσθαι; Ἀπὸ τούτου καὶ παράκλησις ἐγίνετο πολλή.

Τὴν μὲν οὖν ἀσθενῆ καὶ ἀγάπην καὶ πίστιν θλίψεις παρασαλεύουσι, τὴν δὲ ἰσχυρὰν ἰσχυροτέραν ποιοῦσιν. Ἡ μὲν γὰρ ἐν ὀδύνῃ ψυχή, ὅταν ἀσθενὴς ᾖ, οὐδὲν ἂν πρόσθοιτο, ἡ δὲ ἰσχυρὰ καὶ τότε μάλιστα. Καὶ ὅρα ἀγάπην· οὐ τὸν μὲν ἠγάπων, τὸν δὲ οὔ, ἀλλ' ἴση ἦν παρὰ πάντων· τοῦτο γὰρ ᾐνίξατο τῷ εἰπεῖν, «ἑνὸς ἑκάστου πάντων ὑμῶν εἰς ἀλλήλους»· ὅτι ἰσόρροπός τις ἐστιν, ὥσπερ ἑνὸς σώματος. Ἐπεὶ καὶ νῦν εὑρίσκομεν ἀγάπην οὖσαν παρὰ πολλοῖς, ἀλλὰ ταύτην τὴν ἀγάπην διαστάσεως αἰτίαν γινομένην. Ὅταν γὰρ κατὰ δύο καὶ τρεῖς ὦμεν συνημμένοι, καὶ οἱ μὲν δύο πρὸς ἀλλήλους σφόδρα ὦσι συνδεδεμένοι, ἢ τρεῖς ἢ τέσσαρες, τῶν δὲ λοιπῶν ἑαυτοὺς ἀφέλκωσι, τῷ πρὸς ἐκείνους ἔχειν καταφυγεῖν καὶ ἐκείνοις

ἀλλὰ ἄξια εὐχαριστίας πρὸς τὸ Θεό. Ἂν ὅμως ὁ Παῦλος εὐχαριστεῖ γιὰ τὰ ξένα ἀγαθά, τί θὰ πάθουν ἐκεῖνοι, ποὺ ὄχι μόνο δὲν εὐχαριστοῦν, ἀλλὰ καὶ λειώνουν ἀπὸ ζηλοφθονία; «Γιατὶ αὐξάνει πολὺ ἡ πίστη σας καὶ περισσεύει ἡ ἀγάπη τοῦ καθένα ἀπὸ σᾶς πρὸς τοὺς ἄλλους». Καὶ πῶς, λέγει, εἶναι δυνατὸ ν' αὐξηθεῖ ἡ πίστη; Πῶς; ὅταν γι' αὐτὴν ὑποφέρουμε κάτι τὸ φοβερό. Πράγματι εἶναι μεγάλο πράγμα τὸ νὰ εἶσαι στηριγμένος γερὰ καὶ νὰ μὴ παρασύρεσαι ἀπὸ τοὺς λογισμούς, ὅταν ὅμως καὶ ἄνεμοι πέφτουν ἐπάνω μας μὲ ὁρμὴ καὶ βροχὲς καταρρακτώδεις μᾶς κατακλύζουν καὶ ἀπ' ὅλες τὶς μεριὲς ξεσηκώνεται φοβερὴ καταιγίδα καὶ τὰ κύματα εἶναι ἀλλεπάλληλα, καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ δὲ σαλευόμαστε, αὐτὸ τίποτε ἄλλο δὲν ἀποδεικνύει, παρὰ τὸ ὅτι ἡ πίστη αὐξάνεται, ὑπεραυξάνεται καὶ γίνεται ὑψηλότερη. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωση πλημμύρας ὅλα τὰ πετρώδη καὶ χαμηλὰ γρήγορα σκεπάζονται, ὅσα ὅμως βρίσκονται ὑψηλότερα δὲν τὰ φθάνει τὸ νερό, ἔτσι καὶ ἡ πίστη ὅταν μεγαλώσει δὲν μικραίνει πιά. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε 'αὐξάνει', ἀλλ', «ὑπεραυξάνει ἡ πίστη σας, καὶ περισσεύει ἡ ἀγάπη τοῦ καθενὸς ἀπ' ὅλους σας πρὸς τοὺς ἄλλους». Βλέπεις ὅτι καὶ αὐτὸ προσθέτει θλίψεις; τὸ νὰ συμπαραστέκεται ὁ ἕνας κοντὰ στὸν ἄλλο, τὸ νὰ φροντίζει ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλο; Ἀπ' αὐτὸ προερχόταν καὶ πολλὴ παρηγοριά.

Τὴν ἀδύνατη λοιπὸν ἀγάπη καὶ τὴν πίστη οἱ θλίψεις τὴν διασαλεύουν, ἐνῶ τὴν ἰσχυρὴ τὴν κάνουν ἰσχυρότερη. Γιατὶ ἡ ψυχὴ ποὺ βρίσκεται σὲ πολὺ πόνο, ὅταν εἶναι ἀδύνατη, τίποτε δὲ θὰ μποροῦσε νὰ τῆς προσθέσει ὁ πόνος, ἡ ἰσχυρὴ ὅμως καὶ τότε πρὸ πάντων γίνεται ἰσχυρότερη. Καὶ πρόσεχε ἀγάπη· δὲν ἀγαποῦσαν μόνο τὸν ἕνα, ἐνῶ τὸν ἄλλο ὄχι, ἀλλ' ἴση ἦταν ἡ ἀγάπη πρὸς ὅλους· γιατὶ αὐτὸ ὑπαινίχθηκε λέγοντας, «τοῦ καθενὸς ἀπ' ὅλους σας πρὸς τοὺς ἄλλους»· γιατὶ εἶναι ἰσόρροπη, σὰν νὰ εἶναι ἕνα σῶμα. Γιατὶ καὶ τώρα βρίσκουμε ἀγάπη νὰ ὑπάρχει σὲ πολλούς, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἀγάπη γίνεται αἰτία διαστάσεως. Ὅταν δηλαδὴ εἴμαστε δύο ἢ τρεῖς ἑνωμένοι, καὶ οἱ δύο εἶναι μεταξύ τους πολὺ συνδεδεμένοι ἢ οἱ τρεῖς ἢ οἱ τέσσερες, ξεχωρίζουν ὅμως τοὺ ἑαυτούς τους ἀπὸ τοὺς ὑπολοίπους, τὸ νὰ μποροῦν νὰ καταφύγουν σ' ἐκεί-

πάντα θαρρεῖν, τοῦτο διάστασις ἀγάπης ἐστίν, οὐκ ἀγάπη. Εἰπέ γάρ μοι· εἰ ὁ ὀφθαλμός, τὴν πρόνοιαν, ἣν ὑπὲρ τοῦ παντὸς σώματος ἔχει, εἰς τὴν χεῖρα περιστήσειε, καὶ τῶν ἄλλων ἑαυτὸν ἀποστρέψας μελῶν, ἐκείνῃ μόνῃ προσέχοι, οὐχὶ τῷ παντὶ λυμαίνεται; Εἰκότως. Οὕτω καὶ ἡμεῖς ἂν τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πᾶσαν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ὀφείλουσαν ἐκτείνεσθαι, εἰς ἕνα καὶ δεύτερον περιστείλωμεν, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς κἀκείνοις καὶ τῷ παντὶ λυμαινόμεθα.

2. Ταῦτα γὰρ οὐκ ἀγάπης ἐστίν, ἀλλὰ διαστάσεως σχίσματα, καὶ ῥήγματα διεσπασμένα. Ἐπεὶ κἂν ἀπὸ τοῦ παντὸς ἀνθρώπου ἀποσπάσας λάβω μέρος, αὐτὸ μὲν οὖν τὸ σχίσμα ἑαυτῷ ἥνωται, καὶ ἔστι συνεχὲς καὶ συγκεκολλημένον· πλὴν καὶ οὕτω σχίσμα ἐστίν, ἐπειδὴ τῷ λοιπῷ οὐχ ἥνωται σώματι. Τί γὰρ ὄφελος, ὅτι τὸν δεῖνα φιλεῖς σφοδρῶς; Ἀνθρωπίνη ἐστὶν ἡ ἀγάπη· εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἀνθρωπίνη, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεὸν φιλεῖς, πάντας φίλει· ὁ γὰρ Θεὸς οὕτως ἐπέταξε καὶ τοὺς ἐχθροὺς φιλεῖν. Εἰ δὲ τοὺς ἐχθροὺς ἐπέταξε φιλεῖν, πόσῳ μᾶλλον τοὺς οὐδὲν λελυπηκότας; Ἀλλὰ φιλῶ, φησίν. Ἀλλ' οὐχ οὕτω· μᾶλον δὲ οὐ φιλεῖς· ὅταν γὰρ κακηγορῇς, ὅταν φθονῇς, ὅταν ἐπιβουλεύῃς, πῶς φιλεῖς; Ἀλλ' οὐδὲν τούτων ποιῶ, φησίν. Ἀλλ' ὅταν ἀκούοντος κακῶς, μὴ ἐμφράττῃς τὸ στόμα τοῦ λέγοντος, μὴ ἀπιστῇς τοῖς λεγομένοις, μὴ καταστέλλῃς, ποίας ταῦτα φιλίας τεκμήριον; «Καὶ πλεονάζει», φησίν, «ἡ ἀγάπη ἑνὸς ἑκάστου πάντων ὑμῶν εἰς ἀλλήλους, ὥστε ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν ὑμῖν καυχᾶσθαι ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ». Ἐν γοῦν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ τὰς Ἐκκλησίας φησὶν ἁπάσας τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἀχαΐας ἐξηχεῖσθαι μαθούσας τὰ κατὰ τὴν πίστιν αὐτῶν, «ὥστε», φησί, «μὴ χρείαν ἔχειν ἡμᾶς λαλεῖν τι· αὐτοὶ γὰρ περὶ ἡμῶν ἀπαγγέλλουσιν ὁποίαν εἴσοδον ἔσχομεν πρὸς ὑμᾶς», ἐνταῦθα δέ φησιν, «ὥστε ἡμᾶς καυχᾶσθαι». Τί δήποτ' οὖν ἐστι τὸ εἰρημένον; Ἐκεῖ φησιν, ὅτι οὐ δέονται διδασκαλίας τῆς παρ' ἡμῶν, ἐνταῦθα δὲ οὐκ εἶπεν, ὅτι 'διδάσκομεν αὐτούς', ἀλλὰ καυχώμεθα καὶ σεμνυνόμεθα.

---

3. Α' Θεσ. 1,8–9.

νους καὶ γιὰ ὅλα νὰ στηρίζονται σ' ἐκείνους, αὐτὸ εἶναι ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴν ἀγάπη, ὄχι ἀγάπη. Γιατὶ πές μου· ἂν τὸ μάτι τὴν πρόνοια ποὺ ἔχει γιὰ ὅλο τὸ σῶμα τὴν περιορίσει στὸ χέρι καὶ ἀποστραφεῖ ἀπὸ τ' ἄλλα μέλη καὶ προσέχει μόνο τὸ χέρι, δὲ βλάπτει ὅλο τὸ ἄλλο σῶμα; εἶναι φυσικό. Ἔτσι καὶ ἐμεῖς, ἂν τὴν ἀγάπη, ποὺ ὀφείλομε νὰ ἀπλώνομε σὲ ὅλη τὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, τὴν περιορίσουμε σὲ ἕναν καὶ δυό, βλάπτουμε καὶ ἐμᾶς τοὺς ἴδιους καὶ ἐκείνους καὶ ὅλους.

2. Αὐτὰ δὲν εἶναι δείγματα ἀγάπης, ἀλλὰ σχίσματα διαφωνίας καὶ ρήγματα κομματιασμένα. Γιατί, καὶ ἂν ἀπὸ τὸν ὅλον ἄνθρωπο ἀποσπάσω ἕνα μέρος καὶ τὸ λάβω, αὐτὸ βέβαια τὸ σχίσμα εἶναι ἑνωμένο μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ εἶναι συνεχὲς καὶ συγκολλημένο, πλὴν ὅμως καὶ ἔτσι εἶναι σχίσμα, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἑνωμένο μὲ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα. Ποιό εἶναι τὸ ὄφελος τὸ ὅτι ἀγαπᾶς τὸν τάδε πάρα πολύ; Ἀνθρώπινη εἶναι ἡ ἀγάπη· ἂν δὲν εἶναι ἀνθρώπινη ἀγάπη, ἀλλὰ τὸν ἀγαπᾶς γιὰ τὸ Θεό, ἀγάπα ὅλους· γιατὶ ὁ Θεὸς ἔτσι πρόσταξε καὶ τοὺς ἐχθροὺς ν' ἀγαπᾶμε. Καὶ ἂν πρόσταξε ν' ἀγαπᾶμε τοὺς ἐχθρούς, πόσο περισσοτερο ἐκείνους ποὺ δὲ μᾶς λύπησαν σὲ τίποτε; Ἀλλά, λέγει, ἀγαπῶ. Ὄχι ὅμως ἔτσι· ἢ καλύτερα οὔτε ἀγαπᾶς· γιατί, ὅταν κακολογεῖς, ὅταν φθονεῖς, ὅταν ἐπιβουλεύεσαι, πῶς ἀγαπᾶς; Ἀλλά, λέγει, δὲν κάμνω τίποτε ἀπ' αὐτά. Ὅταν ὅμως ἀκοῦς κάποιον νὰ κατηγορεῖ καὶ δὲν τοῦ κλείνεις τὸ στόμα, πιστεύεις σ' αὐτὰ ποὺ λέγει καὶ δὲν τὸν σταματᾶς, αὐτὰ ποιᾶς ἀγάπης εἶναι ἀπόδειξη; «Καὶ περισσεύει», λέγει, «ἡ ἀγάπη τοῦ καθενὸς ἀπ' ὅλους σας πρὸς τοὺς ἄλλους, ὥστε ἐμεῖς νὰ καυχόμαστε γιὰ σᾶς στὶς Ἐκκλησίες τοῦ Θεοῦ». Στὴν προηγούμενη λοιπὸν ἐπιστολὴ λέγει ὅτι οἱ Ἐκκλησίες ὅλες τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἀχαΐας ξέσπασαν σὲ ἀναφωνητὰ σὰν ἔμαθαν τὰ σχετικὰ μὲ τὴν πίστη τους, γιατί, λέγει, «ὥστε δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ποῦμε ἐμεῖς τίποτε γι' αὐτήν, γιατὶ αὐτοὶ διακηρύττουν γιὰ μᾶς τί εἴδους ἐπίσκεψη σᾶς ἐκάναμε», ἐνῶ ἐδῶ λέγει, «ὥστε νὰ καυχόμαστε ἐμεῖς»[3]. Τί τέλος πάντων λοιπὸν σημαίνει τὸ λεγόμενο; Ἐκεῖ λέγει, ὅτι «δὲν ἔχουν ἀνάγκη τῆς δικῆς μας διδασκαλίας», ἐνῶ ἐδῶ δὲν εἶπε, ὅτι 'διδάσκουμε αὐτούς', ἀλλὰ «καυχόμαστε» καὶ «εἴμα-

Εἰ τοίνυν ἡμεῖς ἐφ' ὑμῖν καὶ εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ καὶ καυχώμεθα παρὰ ἀνθρώποις, πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς ἐπὶ τοῖς ἡμετέροις χρὴ καλοῖς τοῦτο ποιεῖν. Εἰ γὰρ ἑτέροις καυχήματός ἐστιν ἄξια τὰ κατορθώματα ὑμῶν, πῶς ἡμῖν θρήνων; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν.

«Ὥστε ἡμᾶς αὐτούς», φησίν, «ἐν ὑμῖν καυχᾶσθαι ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῆς ὑπομονῆς ὑμῶν καὶ πίστεως». Ἐνταῦθα δείκνυσι καὶ πολὺν παρελθόντα χρόνον· ἡ γὰρ ὑπομονὴ ἀπὸ χρόνου φαίνεται πολλοῦ, οὐκ ἐν δύο καὶ τρισὶν ἡμέραις. Οὐχ ἁπλῶς δέ φησιν ὑπομονήν. Μάλιστα μὲν οὖν καὶ τὸ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν μὴ ἤδη ἀπολαύειν, ὑπομονῆς ἐστι, νῦν δὲ καὶ μείζονα λέγει ὑπομονήν. Ποίαν δὴ ταύτην; Τὴν διὰ τῶν διωγμῶν. Ὅτι δὲ ταύτην αἰνίττεται, δῆλον ἐξ ὧν ἐπάγει καὶ λέγει· «ἐν πᾶσι τοῖς διωγμοῖς ὑμῶν καὶ ταῖς θλίψεσιν αἷς ἀνέχεσθε». Πολεμίοις γὰρ συνέζων διηνεκῶς πάντοθεν βλάπτειν ἐπιχειροῦσι, καὶ στερρὰν καὶ ἀκίνητον τὴν ὑπομονὴν ἐπεδείκνυντο. Αἰσχυνέσθωσαν ὅσοι δὲ προστασίαν ἀνθρώπων εἰς δόγματα μεθίστανται. Ἔτι γὰρ ἀρχῆς οὔσης τοῦ κηρύγματος, ἄνθρωποι πένητες καὶ ἀπὸ τῆς καθημερινῆς ζῶντες ἐργασίας πρὸς ἄνδρας πολιτευομένους καὶ πρώτους τῆς πόλεως ἔχθρας ἀνεδέχοντο, οὔτε βασιλέως, οὔτε ἄρχοντος ὄντος που πιστοῦ, καὶ πόλεμον ἀκήρυκτον ὑφίσταντο, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐξίσταντο.

«Ἔνδειγμα τῆς δικαίας κρίσεως τοῦ Θεοῦ». Ὅρα πῶς αὐτοῖς συνάγει τὴν παραμυθίαν. Εἶπεν ὅτι «εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ», εἶπεν ὅτι «καυχώμεθα παρὰ ἀνθρώποις». Καλὰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα, ἀλλ' ὃ μάλιστα ζητεῖ ὁ ὀδυνώμενος, τουτό ἐστιν, ἀπαλλαγὴν τῶν κακῶν καὶ τιμωρίαν τῶν κακῶς αὐτοὺς διατιθέντων. Ὅταν γὰρ ἀσθενὴς ᾖ ἡ ψυχή, ταῦτα μάλιστα ἐπιζητεῖ· ἡ γὰρ φιλόσοφος, οὐδὲ τοῦτο. Τί οὖν ἐστιν ὅ φησιν, «ἔνδειγμα τῆς δικαίς κρίσεως τοῦ Θεοῦ»; Ἤδη τὴν ἀνταπόδοσιν ᾐνίξατο ἑκατέραν, καὶ τὴν τῶν ποιούντων κακῶς, καὶ τὴν τῶν πασχόντων· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· ἵν',

στε ὑπερήφανοι». Ἂν λοιπὸν ἐμεῖς εὐχαριστοῦμε τὸ Θεὸ γιὰ σᾶς καὶ καυχόμαστε στοὺς ἀνθρώπους, πολὺ περισσότερο ἐσεῖς πρέπει νὰ τὸ κάμνετε αὐτὸ γιὰ τὰ δικά μας καλά. Ἂν τὰ κατορθώματά σας εἶναι ἄξια καυχήματος γιὰ ἄλλους, πῶς εἶναι δυνατὸ γιὰ μᾶς νὰ εἶναι ἄξια θρήνων; Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ πεῖ κανείς.

«Ὥστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι», λέγει, «νὰ καυχόμαστε γιὰ σᾶς στὶς Ἐκκλησίες τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν ὑπομονή σας καὶ τὴν πίστη σας». Ἐδῶ δείχνει ὅτι πέρασε καὶ πολὺς χρόνος· γιατὶ ἡ ὑπομονὴ φαίνεται σὲ πολὺ χρόνο, ὄχι σὲ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρες. Καὶ δὲ λέγει ἁπλῶς ὑπομονή. Βέβαια εἶναι δεῖγμα ὑπομονῆς καὶ τὸ νὰ μὴν ἀπολαμβάνει κανεὶς ἤδη ἀγαθὰ ὑπεσχημένα, ἐδῶ ὅμως ὁμιλεῖ γιὰ μεγαλύτερη ὑπομονή. Καὶ ποιά εἶναι αὐτή; Ἡ ὑπομονὴ στοὺς διωγμούς. Καὶ τὸ ὅτι ὑπονοεῖ αὐτὴν γίνεται φανερὸ ἀπ' ὅσα προσθέτει καὶ λέγει· «σὲ ὅλους τοὺς διωγμούς σας καὶ τὶς θλίψεις ποὺ ὑποφέρετε». Γιατὶ συζοῦσαν διαρκῶς μὲ ἐχθρούς, ποὺ ἐπιχειροῦσαν νὰ τοὺς βλάψουν ἀπὸ παντοῦ, καὶ ἔδειχναν σταθερὴ καὶ ἀμετάθετη ὑπομονή. Ἂς ντρέπονται ὅσοι ἀλλάζουν δόγματα μὲ σκοπὸ νὰ ἐπιτύχουν ἀνθρώπινη προστασία. Ὅταν δηλαδὴ τὸ κήρυγμα βρισκόταν ἀκόμη στὴν ἀρχή του, ἄνθρωποι φτωχοί, ποὺ ζοῦσαν ἀπὸ τὴν καθημερινή τους ἐργασία, δέχονταν μίση ἀπὸ ἄνδρες πολιτευομένους καὶ προύχοντες τῆς πόλεως, γιατὶ δὲν ὑπῆρχε ἀκόμα πιστὸς βασιλιὰς οὔτε ἄρχοντας, καί, ἐνῶ ὑπέμεναν πόλεμο ἀκήρυκτο, παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἀρνοῦνταν τὴν πίστη τους.

«Ἀπόδειξη τῆς δίκαιας κρίσεως τοῦ Θεοῦ». Πρόσεχε μὲ ποιό τρόπο τοὺς παρηγορεῖ. Εἶπε ὅτι «εὐχαριστοῦμε τὸ Θεό», εἶπε ὅτι «καυχόμαστε ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων». Καλὰ βέβαια κι αὐτά, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ ζητάει ἐκεῖνος ποὺ πονάει εἶναι αὐτὸ πρὸ πάντων, ν' ἀπαλλαχθεῖ δηλαδὴ ἀπ' τὰ κακὰ καὶ νὰ τιμωρηθοῦν ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς κακομεταχειρίζονται. Γιατί, ὅταν ἡ ψυχὴ εἶναι πνευματικὰ ἀδύναμη, αὐτὸ προπάντων ζητάει, ἐνῶ ἡ φιλοσοφημένη ψυχὴ δὲ ζητάει αὐτό. Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτὸ ποὺ ἐννοεῖ λέγοντας, «ἀπόδειξη τῆς δίκαιας κρίσεως τοῦ Θεοῦ»; Ἤδη ὑπαινίχθηκε τὴν ἀνταπόδοση καὶ τῶν δύο, κι ἐκείνων ποὺ κακοποιοῦν καὶ ἐκείνων ποὺ κακοποιοῦνται. Εἶναι σὰν νὰ ἔλεγε· γιὰ νὰ φαίνεται ἡ δικαιο-

ὅταν ὑμᾶς μὲν στεφανοῖ, ἐκείνους δὲ κολάζῃ, δεικνύηται τὸ δίκαιον τοῦ Θεοῦ. Ἅμα αὐτοὺς καὶ παραμυθεῖται, δεικνὺς ὅτι ἀπὸ τῶν οἰκείων πόνων καὶ τῶν ἱδρώτων καὶ κατὰ τὸν τῆς δικαιοσύνης λόγον στεφανοῦνται. Ἀλλὰ πρότερον τίθησι τὸ αὐτῶν. Εἰ γὰρ καὶ σφόδρα ἐπιθυμεῖ τις τὴν ἐκδικίαν, ἀλλὰ πρότερον τῶν ἐπάθλων ὀρέγεται. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπάγει λέγων· «εἰς τὸ καταξιωθῆναι ὑμᾶς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὑπὲρ ἧς καὶ πάσχετε». Οὐκ ἄρα οὖν ἀπὸ τοῦ δυνατωτέρους εἶναι τοὺς ἀδικοῦντας τοῦτο γίνεται, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ δεῖν οὕτως εἰς τὴν βασιλείαν εἰσιέναι. «Διὰ πολλῶν γὰρ θλίψεων», φησί, «δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ».

«Εἴπερ δίκαιον παρὰ Θεῷ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλῖψιν, καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν μεθ' ἡμῶν, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπ' οὐρανοῦ μετ' ἀγγέλων δυνάμεως αὐτοῦ». Τό, «εἴπερ», ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ, 'ἐπεί', κεῖται, ὅπερ ἐπὶ τῶν σφόδρα ὁμολογουμένων καὶ ἡμεῖς τίθεμεν καὶ ἀναντιρρήτων· ἀντὶ τοῦ, σφόδρα δίκαιον. Εἰ δίκαιόν ἐστι, φησί, παρὰ Θεῷ τούτους ἀμύνασθαι, πάντως ἀμυνεῖται· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· εἰ μέλει τῷ Θεῷ τῶν πραγμάτων, εἰ φροντίζει ὁ Θεός. Οὕτω καὶ αὐτὸς τίθησι τὸ «εἴπερ» τοῦτο, ὡς ἐπὶ ὡμολογημένων· ὡς εἰ ἔλεγέ τις· εἰ μισεῖ τοὺς πονηροὺς ὁ Θεός. Διὰ τοῦτο λέγων οὕτως, ἵνα ἐκείνους ἀναγκάσῃ εἰπεῖν, 'ὅτι μισεῖ'· μάλιστα γὰρ αἱ τοιαῦται ψῆφοι ἀναμφίλεκτοί εἰσιν· ὡς καὶ αὐτῶν ἐκείνων εἰδότων, ὅτι δίκαιόν ἐστιν. Εἰ γὰρ παρὰ ἀνθρώποις τοῦτο δίκαιον, πολλῷ μᾶλλον παρὰ τῷ Θεῷ. «Ἀνταποδοῦναι», φησί, «τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλῖψιν, καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις μεθ' ἡμῶν ἄνεσιν».

3. Τί οὖν; ἴση ἡ ἀνταπόδοσις; Οὐδαμῶς· ἀλλ' ὅρα διὰ τῶν ἑξῆς πῶς δείκνυσι σφοδροτέραν οὖσαν καὶ τὴν ἄνεσιν πολλῷ μείζονα. Ἰδοὺ καὶ ἑτέρα παράκλησις· τοὺς κοινωνοὺς γὰρ τῶν θλίψεων καὶ ἐν τῇ ἀνταποδόσει κοινωνοὺς ἔχειν φησὶ (τοῦτο γάρ ἐστι τό, «μεθ'

4. Πραξ. 14,2.

σύνη τοῦ Θεοῦ, ὅταν θὰ στεφανώνει ἐσᾶς, ἐνῶ ἐκείνους θὰ τοὺς τιμωρεῖ. Συγχρόνως τοὺς παρηγορεῖ, δείχνοντας ὅτι ἀπὸ τοὺς δικούς τους πόνους καὶ ἱδρῶτες στεφανώνονται καὶ σύμφωνα μὲ τὸν λόγο τῆς δικαιοσύνης. Ἀλλὰ προηγουμένως ἀναφέρει αὐτὸ ποὺ τοὺς ἀφορᾶ. Ἂν καὶ ἐπιθυμεῖ κανεὶς πολὺ τὴν τιμωρία, ὅμως πρὶν ἀπ' ὅλα ἐπιθυμεῖ τὰ βραβεῖα. Γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει λέγοντας· «γιὰ νὰ φανεῖτε ἄξιοι τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴν ὁποία καὶ ὑποφέρετε». Δὲ γίνεται λοιπὸν αὐτὸ ἐπειδὴ ἐκεῖνοι ποὺ ἀδικοῦν εἶναι δυνατότεροι, ἀλλ' ἐπειδὴ πρέπει ἔτσι νὰ εἰσέλθουμε στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Γιατί, λέγει, «πρέπει μέσω πολλῶν θλίψεων νὰ εἰσέλθουμε στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ».[4].

«Γιατὶ εἶναι πάρα πολὺ δίκαιο στὸ Θεὸ ν' ἀνταποδώσει θλίψη σ' ἐκείνους ποὺ σᾶς θλίβουν, ἐνῶ σὲ σᾶς ποὺ θλίβεσθε ἀνακούφιση μαζὶ μὲ μᾶς, κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους τῆς δυνάμεώς του». Τὸ «εἴπερ» ἐδῶ λέγεται μὲ τὴν ἔννοια τοῦ γιατί, πράγμα ποὺ χρησιμοποιοῦμε κι ἐμεῖς γιὰ πράγματα πάρα πολὺ καθομολογημένα καὶ ἀναντίρρητα· λέγεται ἀντὶ τοῦ «εἶναι πάρα πολὺ δίκαιο». Ἐφόσον δηλαδή, λέγει, εἶναι δίκαιο στὸ Θεὸ νὰ τιμωρήσει αὐτούς, ὁπωσδήποτε θὰ τοὺς τιμωρήσει. Σὰ νὰ ἔλεγε· ἐφόσον ἐνδιαφέρεται ὁ Θεὸς γιὰ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, ἐφόσον φροντίζει ὁ Θεὸς γι' αὐτά. Ἔτσι κι αὐτὸς ἀναφέρει αὐτὸ τὸ «εἴπερ», σὰν νὰ πρόκειται γιὰ ὁμολογημένα πράγματα· σὰ νὰ ἔλεγε κάποιος· ἐφόσον ὁ Θεὸς μισεῖ τοὺς πονηρούς. Γι' αὐτὸ μιλάει ἔτσι, γιὰ ν' ἀναγκάσει ἐκείνους νὰ ποῦν, 'ὅτι τοὺς μισει'. Αὐτὲς δηλαδὴ οἱ γνῶμες εἶναι ἀναντίρρητες καὶ ἑπομένως καὶ ἐκεῖνοι οἱ ἴδιοι γνωρίζουν ὅτι εἶναι δίκαιο νὰ τοὺς μισεῖ. Γιατί, ἂν αὐτὸ εἶναι δίκαιο γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, πολὺ περισσότερο εἶναι δίκαιο γιὰ τὸ Θεό. «Ν' ἀνταποδώσει», λέγει, «σ' αὐτοὺς ποὺ σᾶς θλίβουν θλίψη, καὶ σὲ σᾶς ποὺ πάσχετε ἀνάπαυση μαζὶ μὲ μᾶς».

3. Τί λοιπόν; εἶναι ἴση ἡ ἀνταπόδοση; Καθόλου· ἀλλὰ πρόσεχε πῶς μὲ τὰ ὅσα λέγει στὴ συνέχεια δείχνει ὅτι εἶναι μεγαλύτερη ἡ θλίψη καὶ πολὺ πιὸ μεγαλύτερη ἡ ἀνάπαυση. Νὰ καὶ ἄλλη παρηγοριά· γιατί, λέγει, αὐτοὶ ποὺ συμμετέχουν στὴν θλίψη του θὰ

ἡμῶν»), συνάπτων αὐτοὺς ἐν τοῖς στεφάνοις, τοῖς τὰ μυρία κατωρθωκόσι καὶ μείζονα. Εἶτα καὶ τὸν καιρὸν προστίθησι καὶ διὰ τῆς ὑπογραφῆς ἐπανάγει τὰς διανοίας αὐτῶν, μονονουχὶ ἀνοίγων τῷ ρήματι τοὺς οὐρανοὺς ἤδη, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν παριστάς, καὶ παρετίθησιν αὐτῷ τὴν στρατιὰν τὴν ἀγγελικήν, καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ ἀπὸ τῶν μετ' αὐτοῦ πλατυτέραν τὴν εἰκόνα ποιῶν, ὥστε αὐτοὺς ἀναπνεῦσαι μικρόν. «Καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν μεθ' ἡμῶν», φησίν, «ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπ' οὐρανοῦ μετ' ἀγγέλων δυνάμεως αὐτοῦ, ἐν πυρὶ φλογός, διδόντος ἐκδίκησιν τοῖς μὴ εἰδόσι Θεὸν καὶ τοῖς μὴ ὑπακούουσι τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Εἰ οἱ τῷ Εὐαγγελίῳ μὴ ὑπακούοντες διδόασι τιμωρίαν, οἱ καὶ μετὰ τοῦ μὴ ὑπακοῦσαι θλίβοντες ὑμᾶς, τί οὐ πείσονται;

Θέα δέ μοι σύνεσιν. Οὐκ εἶπεν ἐνταῦθα, 'τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς', ἀλλά, «τοῖς μὴ ὑπακούουσιν». Ὥστε εἰ καὶ μὴ δι' ὑμᾶς, δι' ἑαυτὸν ἀνάγκη, φησί, τιμωρήσασθαι αὐτούς. Τοῦτο μὲν οὖν ὑπὲρ πληροφορίας εἴρηται, ὅτι πάντως αὐτοὺς κολασθῆναι δεῖ, τὸ δὲ πρότερον ὑπὲρ τοῦ καὶ αὐτοὺς τετιμῆσθαι. Τὸ μὲν οὖν πιστεῦσαι ἡ ὑπὲρ τῆς τιμωρίας πληροφορία ποιεῖ, τὸ δὲ ἡσθῆναι, ὅτι ὑπὲρ τῶν εἰς αὐτοὺς γεγενημένων ταῦτα πάσχουσι. Ταῦτα εἴρηται μὲν πρὸς ἐκείνους, ἁρμόζει δὲ καὶ ἡμῖν. Ὅταν οὖν ἐν θλίψεσιν ὦμεν, ταῦτα λογιζώμεθα. Μὴ τῇ ἑτέρων τιμωρίᾳ χαίρωμεν ὡς ἐκδικούμενοι, ἀλλ' ὡς αὐτοὶ τοιαύτης ἀπαλλαττόμενοι κολάσεως καὶ τιμωρίας. Τί γὰρ ἡμῖν ὄφελος, ὅταν ἕτεροι κολασθῶσι;

Μὴ ἔχωμεν, παρακαλῶ, τοιαύτας ψυχάς, ἀπὸ τῆς βασιλείας προτρεπώμεθα πρὸς ἀρετήν. Ὁ μὲν γὰρ σφόδρα ἐνάρετος οὔτε ἀπὸ φόβου, οὔτε ἀπὸ βασιλείας ἐνάγεται, ἀλλὰ δι' αὐτὸν τὸν Χριστόν, καθάπερ Παῦλος ἐποίει. Πλὴν ἡμεῖς ἐννοῶμεν τὰ ἐν τῇ βασιλείᾳ

συμμετέχουν καὶ στὴν ἀνταπόδοσή του (γιατὶ αὐτὸ σημαίνει τὸ «μεθ' ἡμῶν»), συμπεριλαμβάνοντας αὐτοὺς στὰ ἔπαθλα ποὺ θὰ λάβουν ἐκεῖνοι ποὺ ἐπέτυχαν μύρια καὶ μεγαλύτερα κατορθώματα. Ἔπειτα προσθέτει καὶ τὸ χρόνο καὶ μὲ τὴν περιγραφὴ διεγείρει τὴ σκέψη τους, ἀνοίγοντάς τους κατὰ κάποιο τρόπο μὲ τὸ λόγο ἤδη τοὺς οὐρανοὺς καὶ παρουσιάζοντάς τον στὰ μάτια τους, καὶ τοποθετεῖ γύρω ἀπ' αὐτὸν τὴν ἀγγελικὴ στρατιά, κάμνοντας τὴν εἰκόνα πιὸ πλατειὰ καὶ ἀπὸ τὸν τόπο καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ τὸν περιστοιχίζουν, ὥστε ν' ἀναπνεύσουν αὐτοὶ λίγο. «Καὶ σὲ σᾶς ποὺ θλίβεσθε», λέει, «ν' ἀνταποδώσει ἀνακούφιση, μαζὶ μὲ μᾶς, ὅταν ὁ Κύριος Ἰησοῦς θ' ἀποκαλυφθεῖ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους τῆς δυνάμεώς του, μέσα σὲ πύρινη φλόγα, καὶ θὰ ἐκδικηθεῖ ἐκείνους ποὺ δὲν ἀναγνωρίζουν Θεὸ καὶ δὲν ὑπακούουν στὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἂν αὐτοὶ ποὺ δὲν ὑπακούουν στὸ Εὐαγγέλιο θὰ τιμωρηθοῦν, τί δὲ θὰ πάθουν ἐκεῖνοι πού, μαζὶ μὲ τὸ ὅτι δὲν ὑπακούουν, καὶ σᾶς θλίβουν;

Πρόσεχε παρακαλῶ σύνεση. Δὲν εἶπε ἐδῶ αὐτοὺς ποὺ σᾶς θλίβουν, ἀλλ' «αὐτοὺς ποὺ δὲ ὑπακούουν». Ὥστε, πρέπει νὰ τιμωρήσει αὐτούς, λέγει, ἂν καὶ ὄχι γιὰ σᾶς, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἑαυτό του. Αὐτὸ δηλαδὴ τὸ εἶπε γιὰ νὰ δηλώσει μὲ βεβαιότητα ὅτι αὐτοὶ πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ τιμωρηθοῦν, ἐνῶ τὸ προηγούμενο τὸ εἶπε γιὰ νὰ δηλώσει ὅτι καὶ αὐτοὶ θὰ τιμηθοῦν. Τὸ νὰ πιστέψουν λοιπὸν συντελεῖ ἡ βεβαιότητα γιὰ τὴν τιμωρία, ἐνῶ τὸ νὰ εὐχαριστηθοῦν συντελεῖ τὸ ὅτι καὶ τὰ παθαίνουν αὐτὰ ἐξ αἰτίας τῶν κακῶν ποὺ τοὺς ἔκαμαν. Αὐτὰ λέχθηκαν βέβαια πρὸς ἐκείνους, ταιριάζουν ὅμως καὶ σ' ἐμᾶς. Ὅταν λοιπὸν βρισκόμαστε σὲ θλίψεις ἂς σκεπτόμαστε αὐτά. Νὰ μὴ χαιρόμαστε γιὰ τὴν τιμωρία τῶν ἄλλων, σὰν νὰ ἐκδικούμαστε, ἀλλὰ νὰ χαιρόμαστε γιὰ τὸ ὅτι ἀπαλλασσόμαστε ἐμεῖς ἀπὸ τέτοια τιμωρία καὶ κόλαση. Γιατὶ ποιά εἶναι ἡ ὠφέλεια γιὰ μᾶς ὅταν τιμωρηθοῦν ἄλλοι;

Ἂς μὴν ἔχομε, παρακαλῶ, τέτοιες ψυχές, καὶ ἂς προτρεπόμαστε στὴν ἀρετὴ ἀπὸ τὴν βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς ποὺ εἶναι βέβαια πολὺ ἐνάρετος ὁδηγεῖται στὴν ἀρετὴ ὄχι ἀπὸ φόβο, οὔτε ἀπὸ τὴ βασιλεία, ἀλλὰ γι' αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸ Χριστό, ὅπως ἔκαμνε ὁ

ἀγαθά, τὰ ἐν τῇ γεέννῃ κακά, καὶ κἂν οὕτως ἑαυτοὺς ρυθμίζωμεν καὶ παιδαγωγῶμεν, οὕτως ἑαυτοὺς ἐνάγωμεν πρὸς τὰ πρακτέα. Ὅταν ἴδῃς τι χρηστὸν καὶ μέγα ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ἐννόησον τὴν βασιλείαν, καὶ οὐδὲν αὐτὸ νομίσεις· ὅταν φοβερόν, ἐννόησον τὴν γέενναν, καὶ καταγελάσεις· ὅταν ὑπὸ ἐπιθυμίας κατέχῃ σωματικῆς, λογίζου τὸ πῦρ, λογίζου καὶ αὐτῆς τῆς ἁμαρτίας τὴν ἡδονήν, ὅτι οὐδενός ἐστιν ἀξία, ὅτι οὐδὲ ἔχει ἡδονήν. Εἰ γὰρ ὁ τῶν ἐνταῦθα κειμένων νόμων φόβος τοσαύτην ἔχει τὴν ἰσχύν, ὡς καὶ ἀπάγειν ἡμᾶς τῶν πονηρῶν πράξεων, πολλῷ μᾶλλον ἡ μνήμη τῶν μελλόντων, ἡ τιμωρία ἡ ἀθάνατος, ἡ κόλασις ἡ ἀΐδιος· εἰ ὁ τοῦ βασιλέως φόβος τοῦ ἐπὶ γῆς τοσούτων ἡμᾶς ἀπάγῃ κακῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ τοῦ αἰωνίου βασιλέως;

Πόθεν οὖν δυνάμεθα τὸν φόβον ἔχειν διηνεκῶς; Ἂν συνεχῶς τῶν Γραφῶν ἐπακούωμεν. Εἰ γὰρ νεκρὸς ὁρώμενος μόνον οὕτως ἡμῶν συστέλλει τὴν διάνοιαν, πόσῳ μᾶλλον ἡ γέεννα καὶ τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον; πόσῳ μᾶλλον ὁ σκώληξ ὁ ἀτελεύτητος; Ἂν τὴν γέενναν ἀεὶ ἀναλογιζώμεθα, οὐ ταχέως εἰς αὐτὴν ἐμπεσούμεθα. Διὰ τοῦτο ἠπείλησε κόλασιν ὁ Θεός· ὡς εἰ μὴ εἶχέ τι μέγα κέρδος τὸ λογίζεσθαι, οὐκ ἂν αὐτὴν ἠπείλησεν ἤδη ὁ Θεός· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἰσχύει ἡ μνήμη αὐτῆς μεγάλα κατορθῶσαι, διὰ τοῦτο, καθάπερ τι φάρμακον σωτήριον, τὴν ἀπειλὴν αὐτῆς ἐγκατέθετο ἡμῶν ταῖς ψυχαῖς. Μὴ δὴ παρορῶμεν τὸ τοσοῦτον κέρδος τὸ ἐντεῦθεν τικτόμενον, ἀλλὰ ταύτην συνεχῶς στρέφωμεν, ἐν ἀρίστοις, ἐν δείπνοις. Ἡ μὲν γὰρ τῶν ἡδέων διάλεξις οὐδὲν τὴν ψυχὴν ὠφελεῖ, ἀλλ᾽ ἀτονωτέραν ἐργάζεται, ἡ δὲ τῶν λυπηρῶν καὶ σκυθρωπῶν πᾶν αὐτῆς περιπίπτει τὸ διακεχυμένον καὶ διαρρέον, καὶ ἐπιστρέφει καὶ συστέλλει διαλελυμένην αὐτήν. Ὁ περὶ θεάτρων καὶ μίμων διαλεγόμενος, οὐδὲν αὐτὴν ὤνησεν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐξέκαυσε καὶ προπετεστέραν εἰργάσατο· ὁ τὰ ἀλλότρια μεριμνῶν καὶ πολυπραγμονῶν, πολλάκις

Παῦλος. Πλὴν ὅμως ἐμεῖς ἂς σκεπτόμαστε τὰ ἀγαθὰ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ κακὰ τῆς γέεννας τοῦ πυρός, καὶ ἔστω καὶ ἔτσι ἂς ρυθμίζουμε καὶ ἂς παιδαγωγοῦμε τοὺς ἑαυτούς μας, καὶ ἂς παρακινούμαστε ἔστω καὶ ἔτσι πρὸς αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ πράττουμε. Ὅταν δεῖς κάτι ὠφέλιμο καὶ πολὺ μεγάλο στὸν παρόντα βίο, σκέψου τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲ θὰ τὸ θεωρήσεις τίποτε· ὅταν δεῖς κάτι φοβερό, σκέψου τὴ γέεννα καὶ θὰ τὸ περιγελάσεις· ὅταν κατέχεσαι ἀπὸ σαρκικὴ ἐπιθυμία, νὰ σκέπτεσαι τὴ φωτιὰ τῆς κολάσεως, νὰ σκέπτεσαι ὅτι αὐτὴ ἡ ἡδονὴ τῆς ἁμαρτίας δὲν ἀξίζει τίποτε, κι ὅτι δὲν εἶναι κἂν ἡδονή. Γιατί, ἂν ὁ φόβος τῶν νόμων ποὺ ἰσχύουν ἐδῶ στὴ γῆ ἔχει τόση δύναμη, ὥστε καὶ να μᾶς ἀποτρέπει ἀπὸ τὶς κακὲς πράξεις, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ ἔχει ἡ ἀνάμνηση τῶν μελλόντων, ἡ ἀθάνατη τιμωρία, ἡ αἰώνια κόλαση· ἐὰν ὁ φόβος τοῦ ἐπίγειου βασιλιᾶ μᾶς ἀποτρέπει ἀπὸ τόσα κακά, πόσο μᾶλλον ὁ φόβος τοῦ αἰώνιου βασιλιᾶ;

Πῶς λοιπὸν μποροῦμε νὰ ἔχουμε διαρκῶς αὐτὸ τὸ φόβο; Ἂν ἀκοῦμε συνέχεια τὶς Γραφές. Γιατί, ἂν ἡ θέα καὶ μόνο ἑνὸς νεκροῦ κλονίζει τόσο τὴν ψυχή μας, πόσο μᾶλλον ἡ γέεννα καὶ τὸ ἄσβεστο πῦρ; πόσο μᾶλλον τὸ αἰώνιο σκουλήκι; Ἂν σκεπτόμαστε πάντοτε τὴ γέεννα δὲ θὰ πέσουμε γρήγορα μέσα της. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς μᾶς ἀπείλησε μὲ κόλαση· γιατί, ἂν ἡ σκέψη γι' αὐτὴν δὲν εἶχε κάποιο μεγάλο κέρδος, δὲ θὰ μᾶς ἀπειλοῦσε ἤδη ὁ Θεὸς μ' αὐτήν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ μνήμη της μπορεῖ μεγάλα πράγματα νὰ κατορθώσει, γι' αὐτὸ σὰν κάποιο φάρμακο σωτήριο ἐνέβαλε τὴν ἀπειλή της μέσα στὶς ψυχές μας. Ἂς μὴ παραβλέπουμε λοιπὸν τὸ τόσο μεγάλο κέρδος ποὺ γεννιέται ἀπ' ἐδῶ, ἀλλ' ἂς σκεπτόμαστε συνέχεια αὐτὴν καὶ στὰ γεύματα καὶ στὰ δεῖπνα. Γιατὶ ἡ ὁμιλία γιὰ εὐχάριστα πράγματα δὲν ὠφελεῖ καθόλου τὴν ψυχή, ἀλλὰ τὴν καθιστᾶ πιὸ χαλαρή, ἐνῶ ἡ ὁμιλία γιὰ λυπηρὰ και σκυθρωπὰ περισφύγγει κάθε τι διαμελισμένο καὶ παραλυμένο τῆς ψυχῆς, καὶ ἐνῶ εἶναι αὐτὴ χαλαρωμένη τὴ συμμαζεύει καὶ τὴν ἐπιστρέφει. Αὐτὸς ποὺ ὁμιλεῖ γιὰ θέατρα καὶ ἡθοποιοὺς δὲν τὴν ὠφέλησε σὲ τίποτε, ἀλλὰ καὶ περισσότερο τῆς ἄναψε τὴ φλόγα καὶ τὴν ἔκαμε πιὸ ἐπιρρεπὴ στὶς ἡδονές· αὐτὸς ποὺ μεριμνᾶ γιὰ τὰ ξένα πράγματα καὶ ἀσχολεῖ-

αὐτῇ καὶ κινδύνους ἐκ τῆς περιεργείας ταύτης προσετρίψατο. Ὁ μέν τοι περὶ γεέννης διαλεγόμενος οὔτε κίνδυνον ἕξει τινά, καὶ σωφρονεστέραν ἐργάζεται.

Ἀλλὰ δέδοικας τὸ φορτικὸν τῶν ρημάτων; Μὴ γάρ, ἂν σιγήσῃς, τὴν γέενναν ἔσβεσας; μὴ γάρ, ἂν εἴπῃς, ἀνῆψας; Ἄν τε εἴπῃς, ἄν τε μὴ εἴπῃς, ἀναβράσεται τὸ πῦρ. Λεγέσθω συνεχῶς περὶ αὐτῆς, ἵνα μηδέποτε ἐμπέσῃς εἰς αὐτήν. Οὐκ ἔστι ψυχὴν μεριμνῶσαν περὶ γεέννης ἁμαρτεῖν ταχέως· ἄκουε γὰρ τῆς ἀρίστης παραινέσεως· «μιμνήσκου», φησί, «τὰ ἔσχατά σου, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ ἁμάρτῃς». Οὐκ ἔστι ψυχὴν δεδοικυῖαν ὑπὲρ εὐθυνῶν μὴ ὀκνηρὰν εἶναι περὶ τὰ πλημμελήματα· φόβος γὰρ ἐνακμάζων διανοίᾳ, οὐδὲν ἀφίησι κοσμικὸν εἶναι ἐν αὐτῇ. Εἰ γὰρ λόγος περὶ αὐτῆς κινούμενος οὕτω ταπεινοῖ καὶ συστέλλει, λογισμὸς διαπαντὸς ἐνοικῶν ταῖς ψυχαῖς οὐχὶ παντὸς πυρὸς μᾶλλον ἐκκαθαίρει ψυχήν; Βασιλείας μὴ οὕτω μνημονεύωμεν, ὡς γεέννης· μᾶλλον γὰρ ὁ φόβος ἰσχύει τῆς ἐπαγγελίας· καὶ οἶδα ὅτι πολλοὶ κατεφρόνησαν ἂν μυρίων ἀγαθῶν, εἰ τῆς κολάσεως ἦσαν ἀπηλλαγμένοι· ὅπου γε καὶ νῦν ἐμοὶ ἀρκεῖ τὸ μὴ τιμωρηθῆναι, τὸ μὴ κολασθῆναι. Οὐδεὶς τῶν γέενναν ἐχόντων πρὸ ὀφθαλμῶν, εἰς γέενναν ἐμπεσεῖται· οὐδεὶς τῶν καταφρονούντων γεέννης ἐκφεύξεται γέενναν. Καθάπερ γὰρ παρ' ἡμῖν οἱ μὲν δεδοικότες τὰ δικαστήρια, οὐχ ἁλώσονται δικαστηρίοις, οἱ δὲ καταφρονοῦντες, ἐκεῖνοι μάλιστά εἰσιν οἱ περιπίπτοντες, οὕτω κἀκεῖ. Εἰ μὴ ἔδεισαν τὴν καταστροφὴν οἱ Νινευῖται, κατεστράφησαν ἄν, ἐπειδὴ δὲ ἔδεισαν, οὐ κατεστράφησαν. Εἰ ἔδεισαν ἐπὶ τοῦ Νῶε τὸν κατακλυσμόν, οὐκ ἂν κατεκλύσθησαν· καὶ οἱ Σοδομῖτα εἰ ἔδεισαν, οὐκ ἂν κατεκαύθησαν. Μέγα κακὸν τὸ καταφρονεῖν ἀπειλῆς· ὁ καταφρονῶν ἀπειλῆς, ταχέως τῆς διὰ τῶν πραγμάτων αἰσθήσεται πείρας. Οὐδὲν οὕτω χρήσιμον, ὡς τὸ περὶ

---

5. Ἐκκλ. 28,6.

ται μ' αὐτά, πολλὲς φορὲς καὶ σὲ κινδύνους τὴν ὁδήγησε ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς περιέργειας. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ὁμιλεῖ γιὰ γέεννα οὔτε κίνδυνο θάχει κανένα, καὶ φρονιμότερη τὴν καθιστᾶ.

Ἀλλὰ φοβᾶσαι τὸ βαρὺ τῶν λέξεων; Μὰ μήπως ἂν σιωπήσεις ἔσβησες τὴ γέεννα; Καὶ μήπως ἂν μιλήσεις τὴν ἄναψες; Κι ἂν μιλήσεις κι ἂν δὲν μιλήσεις, ἡ φωτιὰ βράζει κανονικά. Μίλα συνεχῶς γι' αὐτὴν γιὰ νὰ μὴ πέσεις ποτὲ σ' αὐτήν. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἁμαρτήσει γρήγορα ψυχὴ ποὺ σκέπτεται τὴ γέεννα· γιατὶ ἄκουε μιὰ ἄριστη συμβουλή· «νὰ θυμᾶσαι», λέγει, «τὸ τέλος σου καὶ δὲ θὰ ἁμαρτήσεις στὸν αἰώνα»[5]. Δὲν ὑπάρχει ψυχὴ ποὺ νὰ φοβᾶται τὴν τιμωρία καὶ νὰ μὴν εἶναι ὀκνηρὴ πρὸς τὰ ἁμαρτήματα· γιατὶ ὁ φόβος ποὺ ἀκμάζει στὴ σκέψη δὲν ἀφήνει περιθώριο γιὰ τίποτε τὸ κοσμικό. Ἂν λοιπὸν ἡ συζήτηση γιὰ τὴ γέεννα τόσο ταπεινώνει καὶ συστέλλει αὐτήν, ὁ παντοτινὸς λογισμὸς ποὺ ἐνοικεῖ στὶς ψυχὲς δὲν καθαρίζει τὴν ψυχὴ περισσότερο ἀπὸ ὁποιοδήποτε φωτιά; Νὰ μὴ μνημονεύουμε τόσο τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὅσο τὴ γέεννα· γιατὶ πολὺ περισσότερη δύναμη ἔχει ὁ φόβος τῆς γεέννας ἀπὸ τὴν ἐπαγγελία ἀγαθῶν· καὶ γνωρίζω ὅτι πολλοὶ θὰ περιφρονοῦσαν μύρια ἀγαθά, ἂν μποροῦσαν ν' ἀπαλλαχθοῦν ἀπὸ τὴν κόλαση, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ καὶ γιὰ μένα μοῦ εἶναι ἀρκετὸ τὸ νὰ μὴ τιμωρηθῶ, τὸ νὰ μὴ κολασθῶ. Κανένας ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἔχει τὴ γέεννα μπροστὰ στὰ μάτια του δὲ θὰ πέσει στὴ γέεννα· κανένας ἀπ' αὐτοὺς ποὺ περιφρανοῦν τὴ γέεννα δὲ θὰ ξεφύγει ἀπ' τὴ γέεννα. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ σὲ μᾶς, ἐκεῖνοι ποὺ φοβοῦνται τὰ δικαστήρια δὲ θὰ περιπέσουν στὰ δικαστήρια, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ τὰ περιφρονοῦν αὐτοὶ πρὸ πάντων περιπίπτουν σ' αὐτά, ἔτσι κι ἐκεῖ. Ἂν δὲν εἶχαν φοβηθεῖ τὴν καταστροφὴ οἱ Νινευῖτες, θὰ εἶχαν καταστραφεῖ, ἐπειδὴ ὅμως τὴ φοβήθηκαν, δὲν καταστράφηκαν. Ἂν στὴν ἐποχὴ τοῦ Νῶε εἶχαν φοβηθεῖ τὸν κατακλυσμό, δὲ θὰ καταστρέφονταν ἀπ' αὐτόν. Καὶ οἱ Σοδομίτες, ἂν εἶχαν φοβηθεῖ, δὲν θὰ κατακαίονταν. Μεγάλο κακὸ εἶναι νὰ περιφρονεῖς τὴν ἀπειλή. Αὐτὸς ποὺ περιφρονεῖ ἀπειλή, γρήγορα θὰ τὸ καταλάβει αὐτὸ ἀπὸ τὴν πεῖρα τῶν πραγμάτων. Τίποτε δὲν εἶναι τόσο χρήσιμο, ὅσο τὸ νὰ ὁμιλεῖ κανεὶς γιὰ τὴ γέεννα· κάμνει τὶς ψυχές μας καθαρότερες

γεέννης ἐργάζεται τὰς ψυχάς. Ἄκουε γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος, ὅτι «τὰ κρίματά σου ἐνώπιόν μού ἐστι διαπαντός». Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ συνεχῶς περὶ αὐτῆς διαλέγεται. Εἰ γὰρ καὶ λυπεῖ τὸν ἀκροατήν, ἀλλ' ὠφελεῖ τὰ μέγιστα.

4. Τοιαῦτα γὰρ τὰ ὠφελοῦντα πάντα· καὶ μὴ θαυμάσῃς· καὶ γὰρ φάρμακα καὶ σιτία πρότερον λυποῦντα τὸν ἀσθενοῦντα, τότε τὴν ὠφέλειαν ἐπάγει. Εἰ δὲ ῥημάτων οὐκ ἀνεχόμεθα βαρύτητος, εὔδηλον, ὅτι τῆς διὰ τῶν πραγμάτων θλίψεως οὐκ ἀνεξόμεθα· εἰ τῶν περὶ γεέννης οὐδεὶς ἀνέχεται λόγων, εὔδηλον ὅτι, εἰ διωγμὸς κατέλαβε, πρὸς πῦρ, πρὸς σίδηρον οὐδεὶς ἂν ἔστη ποτέ. Γυμνάσωμεν τὴν ἀκοὴν ἡμῶν μὴ μαλακίζεσθαι· ἀπὸ τούτου γὰρ καὶ ἐπὶ τὰ πράγματα ἥξομεν. Ἂν ἐθισθῶμεν ἀκούειν φοβερά, ἐπισθησόμεθα καὶ ὑπομένειν φοβερά· ἂν δὲ οὕτως ὦμεν διαλελυμένοι, ὡς μηδὲ ῥήματα φέρειν, πότε πρὸς τὰ πράγματα στησόμεθα; Ὁρᾷς πῶς καταφρονεῖ τῶν ἐνταῦθα πάντων καὶ τῶν ἐπαλλήλων κινδύνων ὁ μακάριος Παῦλος; Διὰ τί; Ὅτι μεμελετήκει καὶ γεέννης καταφρονεῖν ὑπὲρ τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων. Ἐκεῖνος οὐδὲ τὴν πεῖραν τῆς γεέννης ἡγεῖτό τι εἶναι διὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ πόθον· ἡμεῖς ὑπὲρ τῶν ἡμῖν συμφερόντων οὐδὲ τῶν περὶ αὐτῆς λόγων ἀνεχόμεθα. Νῦν μὲν οὖν ὀλίγα ἀκούσαντες ἀπέρχεσθε· δέομαι δὲ ὑμῶν, εἴ τίς ἐστιν ἐν ὑμῖν ἀγάπη, διαπαντὸς τοὺς περὶ τούτων στρέφειν λόγους. Οὐδὲν βλάψαι δυνήσονται, κἂν μὴ ὠφελήσωσι· πάντως δὲ καὶ ὠφελήσουσι· πρὸς γὰρ τὰς διαλέξεις καὶ ἡ ψυχὴ ποιοῦται. «Φθείρουσι», φησίν, «ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί». Οὐκοῦν ὠφελοῦσιν ὁμιλίαι ἀγαθαί· οὐκοῦν καὶ σωφρονίζουσιν ὁμιλίαι φοβεραί. Ὥσπερ γὰρ κηρός τίς ἐστιν ἡ ψυχή· ἂν μὲν γὰρ ψυχρὰς ἐπαγάγῃς ὁμιλίας, ἐπώρωσας αὐτὴν καὶ ἐσκλήρυνας, ἂν δὲ πεπυρωμένας, ἐμάλαξας· μαλάξας δέ, τυποῖς πρὸς ὅπερ ἂν θέλῃς, καὶ τὴν εἰκόνα τὴν βασιλικὴν ἐγχαράττεις.

Ἀποφράττωμεν τοίνυν ἡμῶν τὰς ἀκοὰς πρὸς τὰς ὁμιλίας τὰς

6. Ψαλμ. 17,23.
7. Α' Κορ. 15,33.

ἀπὸ κάθε ἄργυρο. Γιατὶ ἄκουγε τὸν προφήτη ποὺ λέγει· «οἱ ἐντολές σου βρίσκονται πάντοτε μπροστά μου»[6]. Καὶ ὁ Χριστὸς συνέχεια γι' αὐτὴν ὁμιλεῖ. Γιατί, ἂν καὶ στεναχωρεῖ τὸν ἀκροατή, ὅμως τὸν ὠφελεῖ πάρα πολύ.

4. Τέτοια πράγματι εἶναι ὅλα ὅσα ὠφελοῦν. Καὶ μὴν ἀπορήσεις. Γιατὶ καὶ τὰ φάρμακα καὶ τὰ φαγητὰ προηγουμένως λυποῦν τὸν ἀσθενῆ, καὶ μετὰ φέρνουν τὴν ὠφέλεια. Ἂν δὲν ἀνεχόμαστε τὸ βάρος τῶν λόγων, εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι δὲν θὰ ἀνεχθοῦμε τὴ θλίψη ποὺ προκαλοῦν τὰ πράγματα. Ἂν κάποιος δὲν ἀνέχεται στοὺς λόγους γιὰ τὴ γέεννα, εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι, ἂν ἔρθει διωγμός, κανένας δὲ θὰ μπορέσει ν' ἀντισταθεῖ στὴ φωτιὰ καὶ στὸ σίδηρο. Ἂς γυμνάσουμε τὴν ἀκοή μας, ὥστε νὰ μὴ δείχνουμε δειλία. Γιατὶ ἀπ' αὐτὸ θὰ φθάσουμε καὶ στὰ πράγματα. Ἂν συνηθίσουμε ν' ἀκοῦμε φοβερὰ θὰ συνηθίσουμε νὰ ὑπομένουμε καὶ φοβερά· ἂν ὅμως εἴμαστε ἔτσι παραλυμένοι, ὥστε οὔτε λόγια νὰ ὑποφέρουμε, πότε θ' ἀντισταθοῦμε στὰ πράγματα; Βλέπεις πῶς περιφρονεῖ ὁ μακάριος Παῦλος ὅλα τὰ ἐπίγεια καὶ τοὺς ἀλλεπάλληλους κινδύνους; Γιατί; Γιατὶ εἶχε ἀσκηθεῖ νὰ περιφρονεῖ καὶ τὴ γέεννα γι' αὐτὰ ποὺ ἦταν ἀρεστὰ στὸ Θεό. Ἐκεῖνος οὔτε τὸ νὰ ὑποστεῖ τὴ γέεννα δὲν τὸ θεωροῦσε τίποτε τὸ σπουδαῖο μπροστὰ στὸν πόθο γιὰ τὸ Χριστό, ἐνῶ ἐμεῖς, ἂν καὶ πρόκειται γιὰ τὸ συμφέρον μας, οὔτε τοὺς λόγους γι' αὐτὴν ἀνεχόμαστε. Τώρα λοιπὸν ἀφοῦ ἀκούσατε λίγα ἀπέρχεσθε· σᾶς παρακαλῶ ὅμως, ἂν ὑπάρχει λίγη ἀγάπη μέσα σας, νὰ στρέφονται τὰ λόγια σας πάντα γύρω ἀπ' αὐτὰ τὰ θέματα. Δὲ θὰ μπορέσουν νὰ βλάψουν σὲ τίποτε, κι ἂν ἀκόμα δὲν ὠφελήσουν· «ὁπωσδήποτε ὅμως θὰ ὠφελήσουν· γιατὶ ἡ ψυχὴ διαμορφώνεται ἀνάλογα μὲ τὶς συζητήσεις. «Καταστρέφουν», λέγει, «ἤθη χρηστά, οἱ κακὲς ὁμιλίες»[7]. Ὥστε λοιπὸν ὠφελοῦν οἱ ἀγαθὲς ὁμιλίες. Κι ἀκόμα σωφρονίζουν οἱ φοβερὲς ὁμιλίες. Γιατὶ ἡ ψυχὴ εἶναι σὰν τὸ κερί· ἂν δηλαδὴ κάνεις ψυχρὲς συζητήσεις, τὴν πώρωσες καὶ τὴ σκλήρυνες, ἂν ὅμως κάνεις συζητήσεις θερμὲς τὴ μαλάκωσες, κι ἀφοῦ τὴ μαλάκωσες, τὴ διαπλάθεις ὅπως θέλεις καὶ τῆς χαράζεις τὴ βασιλικὴ εἰκόνα.

Ἂς κλείνουμε λοιπὸν τ' αὐτιά μας στὶς ἄσκοπες συζητή-

εἰκῇ· οὐκ ἔστι μικρὸν τὸ κακόν· ἀπὸ τούτου γίνεται πάντα τὰ κακά. Εἰ μεμελετήκει ἡμῶν ἡ διάνοια προσέχειν θείοις λόγοις, οὐκ ἂν προσέσχεν ἑτέροις· οὐ προσέχουσα δὲ ἑτέροις, οὐκ ἂν οὐδὲ τὰ πράγματα μετῆλθε τὰ πονηρά. Ὁδὸς γὰρ ἐπὶ τὰ ἔργα λόγος ἐστί· πρῶτον ἐννοοῦμεν, εἶτα φθεγγόμεθα, εἶτα πράττομεν. Πολλοὶ πολλάκις καὶ σωφρονοῦντες, ἀπὸ ρημάτων αἰσχρῶν ἐπὶ πράξεις ἦλθον αἰσχράς. Οὐ γάρ ἐστιν ἡμῶν ἡ ψυχὴ οὔτε ἀγαθὴ φύσει οὔτε κακή, ἀλλὰ προαιρέσει καὶ τοῦτο κἀκεῖνο γίνεται. Ὥσπερ οὖν τὸ ἱστίον, ὅπουπερ ἂν πνεύσῃ ὁ ἄνεμος, μεταφέρει τὸ πλοῖον· μᾶλλον δὲ ὥσπερ ὁ οἴαξ μεταφέρει τὸ πλοῖον, ἂν ἐξ οὐρίων ὁ ἄνεμος ᾖ, οὕτω καὶ ὁ λογισμός, ἂν ἐξ οὐρίων τὰ ρήματα φέρηται τὰ καλά, πλεύσεται ἀκινδύνως· ἂν δὲ ἐναντία, πολλάκις καὶ καταδύσει τὸν λογισμόν. Ὅπερ γάρ ἐστι τοῖς πλοίοις τὰ πνεύματα, τοῦτο ταῖς ψυχαῖς οἱ λόγοι· ὅπουπερ ἂν θέλῃς μετάγεις αὐτὴν καὶ μετατρέπεις. Διὰ τοῦτο παραινῶν τίς φησι· «πᾶσα διήγησίς σου ἔστω ἐν νόμῳ Ὑψίστου».

Διὸ παρακαλῶ, ἀπὸ τῆς τίτθης τὰ παιδία λαμβάνοντες, μὴ μύθοις γραϊκοῖς αὐτὰ ἐθίζωμεν, ἀλλ᾽ ἐκ πρώτης ἡλικίας μανθανέτω, ὅτι κρίσις ἐστίν· ὅτι κόλασις, ἐμπηγνύσθω αὐτῶν τῇ διανοίᾳ· οὗτος ὁ φόβος συρριζωθείς, μεγάλα ἐργάζεται ἀγαθά. Ψυχὴ γὰρ μαθοῦσα ἐκ πρώτης ἡλικίας τῇ προσδοκίᾳ ταύτῃ κατασείεσθαι, οὐ ταχέως ἀποσείσεται τοῦτο τὸ δέος· ἀλλ᾽ ὥσπερ τις ἵππος εὐήνιος, ἐπικαθήμενον ἔχουσα τὸν τῆς γεέννης λογισμόν, εὔτακτα βαδίζουσα, καὶ φθέγξεται καὶ ἐρεῖ χρήσιμα· καὶ οὔτε νεότης, οὔτε πλοῦτος, οὔτε ὀρφανία, οὔτε ἄλλο οὐδὲν αὐτὴν βλάψαι δυνήσεται, οὕτω στερρὸν ἔχουσα τὸν λογισμὸν καὶ πρὸς πάντα ἀντέχειν δυνάμενον. Τούτοις τοῖς λόγοις καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ρυθμίζωμεν, καὶ γυναῖκας καὶ δούλους καὶ τέκνα καὶ φίλους, εἰ δυνατόν, καὶ ἐχθρούς. Δυνάμεθα γὰρ μετὰ τούτων τῶν λόγων τὰ πολλὰ τῶν ἁμαρτημάτων ὑποτεμέ-

---

8. Ἐκκλ. 9,20.

σεις· δὲν εἶναι μικρὸ τὸ κακό· ἀπ' αὐτὸ προέρχονται ὅλα τὰ κακά. Ἂν εἶχε συνηθίσει ἡ διάνοια μας νὰ προσέχει σὲ θεῖα λόγια, δὲ θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ προσέχει σὲ ἄλλα· μὴ προσέχοντας σὲ ἄλλα, δὲ θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ διαπράξει ἔργα πονηρά. Ὁ δρόμος ποὺ ὁδηγεῖ στὰ ἔργα εἶναι ὁ λόγος. Πρῶτα σκεπτόμαστε, ἔπειτα ὁμιλοῦμε, κι ἔπειτα ἐνεργοῦμε. Πολλοὶ πολλὲς φορὲς ποὺ ἦταν σώφρονες, ὁδηγήθηκαν σὲ αἰσχρὲς πράξεις ἀπὸ αἰσχρὰ λόγια. Γιατὶ ἡ ψυχή μας δὲν εἶναι ἀπὸ τὴ φύση της οὔτε ἀγαθή, οὔτε κακή, ἀλλὰ γίνεται καὶ αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο ἀπὸ τὴν προαίρεσή της. Ὅπως λοιπὸν τὸ ἱστίο, πρὸς ὅποια κατεύθυνση πνεύσει ὁ ἄνεμος πρὸς ἐκείνην μεταφέρει τὸ πλοῖο, ἢ καλύτερα ὅπως τὸ πηδάλιο μεταφέρει τὸ πλοῖο, ἂν οἱ ἄνεμοι εἶναι εὐνοϊκοί, ἔτσι καὶ ὁ λογισμός, ἂν ὁδηγεῖται ἀπὸ τὰ εὐνοϊκὰ καλὰ λόγια, θὰ πλεύσει χωρὶς κίνδυνο, ἂν ὅμως ἀπὸ ἀντίθετα, πολλὲς φορὲς καὶ θὰ καταποντισθεῖ ὁ λογισμός. Ὅ,τι εἶναι γιὰ τὰ πλοῖα οἱ ἄνεμοι, αὐτὸ εἶναι γιὰ τὶς ψυχὲς τὰ λόγια. Ὅπου θέλεις τὴ μεταφέρεις καὶ τὴν μετατρέπεις. Γι' αὐτὸ κάποιος συμβουλεύοντας λέγει· «κάθε σου διήγηση νὰ εἶναι μέσα στὸ νόμο τοῦ Ὑψίστου»[8].

Γι' αὐτό, πρακαλῶ, παίρνοντας ἀπὸ τὴν τροφὸ τὰ παιδιὰ νὰ μὴ τὰ συνηθίζουμε σὲ παραμύθια ποὺ λέγουν οἱ γρηές, ἀλλ' ἀπὸ τὴν πρώτη ἡλικία ἂς μαθαίνουν ὅτι ὑπάρχει κρίση· ἂς ἐμπήξουμε στὴ σκέψη τους ὅτι ὑπάρχει κόλαση· ἂν αὐτὸς ὁ φόβος ριζωθεῖ μέσα τους μεγάλα καλὰ προξενεῖ. Γιατὶ ψυχὴ ποὺ ἔμαθε ἀπὸ τὴν πρώτη ἡλικία νὰ συνταράσσεται ἀπ' αὐτὴ τὴν προσδοκία, δὲ θὰ ἀποβάλει εὔκολα αὐτὸν τὸ φόβο, ἀλλὰ σὰν κάποιο ἄλογο, ποὺ εἶναι ὑπάκουο στὰ χαλινάρια, ἔχοντας καθισμένο ἐπάνω της τὸ λογισμὸ τῆς γέεννας καὶ βαδίζοντας μὲ τάξη καὶ θὰ μιλήσει καὶ θὰ πεῖ χρήσιμα πράγματα. Κι ἔχοντας ἔτσι σταθερὸ τὸ λογισμὸ καὶ δυνατὸ ν' ἀντέξει σὲ ὁτιδήποτε, οὔτε τὰ νειάτα, οὔτε τὰ πλούτη, οὔτε ἡ ὀρφάνια, οὔτε τίποτε ἄλλο θὰ μπορέσει νὰ τὴ βλάψει. Μ' αὐτὰ τὰ λόγια ἂς ρυθμίζουμε καὶ τοὺς ἑαυτούς μας καὶ τὶς γυναῖκες καὶ τοὺς δούλους καὶ τὰ παιδιὰ καὶ τοὺς φίλους, καί, ἂν εἶναι δυνατό, καὶ τοὺς ἐχθρούς. Γιατὶ μποροῦμε μ' αὐτὰ τὰ λόγια πολλὰ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα ν' ἀποκόψουμε, καὶ εἶναι καλύτερο νὰ ζοῦμε μέσα

σθαι καὶ βέλτιον ἐν λυπηροῖς ἐνδιατρίβειν, ἢ χρηστοῖς· καὶ δῆλον ἐκεῖθεν. Εἰπὲ γάρ μοι, ἂν ἔλθῃς εἰς οἰκίαν, ἔνθα γάμοι ἐπιτελοῦνται, πρὸς μὲν ὥραν ἥσθης τῇ θέᾳ, ὕστερον δὲ ἀπελθὼν τήκεις σαυτὸν τῇ λύπῃ, ὅτι οὐκ ἔχεις τοσαῦτα. Ἂν δὲ εἰς οἰκίαν πενθούντων εἰσέλθῃς, κἂν σφόδρα πλουτοῦντες ὦσιν, ἀπελθὼν ἀναπαύσῃ μᾶλλον· οὐ γὰρ δὴ φθόνον ἐδέξω ἐκεῖθεν, ἀλλὰ παράκλησιν καὶ παραμυθίαν ἐπὶ τῇ σῇ πενίᾳ.

Εἶδες διὰ τῶν πραγμάτων, ὡς οὐδὲν ὁ πλοῦτος ἀγαθόν, οὐδὲν ἡ πενία κακόν, ἀλλ' ἀδιάφορά ἐστι πράγματα. Οὕτω καὶ νῦν ἂν περὶ τρυφῆς διαλέγῃ, μᾶλλον κόπτεις τὴν ψυχὴν οὐκ ἔχουσαν ἴσως τρυφᾶν, ὅταν δὲ κατὰ τρυφῆς καὶ τοὺς τῆς γεέννης ἐμβάλῃς ἐν μέσῳ λόγους, εὐφραίνει σε τὸ πρᾶγμα καὶ πολλὴν τέξεται τὴν ἡδονήν. Ὅταν γὰρ ἐννοήσῃς, ὅτι ἡ τρυφὴ οὐδὲν ἡμῖν πρὸς τὸ πῦρ ἐκεῖνο δυνήσεται ἀμῦναι, οὐκ ἐπιζητήσεις αὐτήν· ἂν δὲ λογίσῃ, ὅτι καὶ μᾶλλον αὐτὸ ἀνάπτειν εἴωθεν, οὐ μόνον οὐκ ἐπιζητήσεις, ἀλλὰ καὶ ἀποστραφήσῃ καὶ ἀποκρούσῃ. Μὴ δὴ φεύγωμεν τοὺς περὶ γεέννης λόγους, ἵνα φύγωμεν τὴν γέενναν· μὴ φεύγωμεν τὴν τῆς κολάσεως μνήμην, ἵνα μὴ κολασθῶμεν. Εἰ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος τὸ πῦρ ἐνενόει ἐκεῖνο, οὐκ ἂν ἥμαρτεν· ἐπειδὴ δὲ οὐδέποτε αὐτοῦ ἐμνήσθη, διὰ τοῦτο αὐτῷ περιέπεσεν.

Εἰπέ μοι, ἄνθρωπε, μέλλων παρίστασθαι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ πάντα μᾶλλον φθέγγῃ ἢ περὶ τούτου; Καὶ πρᾶγμα μὲν ἔχων πρὸς δικαστήν, μέχρι ῥημάτων πολλάκις, οὐ νύκτα, οὐχ ἡμέραν, οὐ καιρόν, οὐχ ὥραν ἄλλο τι φθέγγῃ, ἀλλὰ διαπαντὸς περὶ ἐκείνου τοῦ πράγματος· μέλλων δὲ ὑπὲρ πάσης τῆς ζωῆς σου λόγον διδόναι καὶ εὐθύνας ὑποσχεῖν, οὐδὲ ἄλλων σε ἀναμιμνησκόντων ὑπὲρ τῆς δίκης ἀνέχῃ; Τοιγαροῦν διὰ τοῦτο πάντα ἀπόλωλε καὶ διέφθαρται, ὅτι βήματι μὲν ἀνθρωπίνῳ παραστήσεσθαι μέλ-

στὰ λυπηρά, παρὰ μέσα στὰ εὐχάριστα, κι αὐτὸ εἶναι ὁλοφάνερο ἀπὸ τὸ ἑξῆς. Πές μου δηλαδή, ἂν ἔρθεις σὲ σπίτι ποὺ γίνονται γάμοι, γιὰ μιὰ στιγμὴ εὐχαριστήθηκες ἀπὸ τὴ θέα, ἀλλ' ὕστερα φεύγοντας λειώνεις τὸν ἑαυτό σου ἀπὸ τὴ λύπη, γιατὶ δὲν ἔχεις τόσα πολλά. Ἂν ὅμως μπεῖς σὲ σπίτι ὅπου πενθοῦν, κι ἂν ἀκόμη εἶναι πάρα πολὺ πλούσιοι, φεύγοντας θὰ αἰσθανθεῖς μεγαλύτερη ἀνακούφιση· γιατὶ δὲ δέχθηκες ἀπ' ἐκεῖ φθόνο, ἀλλὰ παράκληση καὶ παρηγοριὰ γιὰ τὴ δική σου φτώχεια.

Εἶδες ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα ὅτι ὁ πλοῦτος δὲν εἶναι κανένα ἀγαθό, οὔτε κανένα κακὸ ἡ φτώχεια, ἀλλ' εἶναι πράγματα ἀδιάφορα. Ἔτσι καὶ τώρα ἂν συζητᾶς γιὰ πολυτέλεια, περισσότερο καταθλίβεις τὴν ψυχή σου μὴ μπορώντας ἐξ ἴσου νὰ ζεῖς μὲ πολυτέλεια. Ὅταν ὅμως ὁμιλεῖς ἐναντίον τῆς τρυφῆς καὶ παρεμβάλλεις στὴ σκέψη τοὺς λόγους τῆς γέεννας, αὐτὸ τὸ πράγμα σὲ εὐφραίνει καὶ θὰ σοῦ προξενήσει μεγάλη ἡδονή. Γιατί, ὅταν κατανοήσεις ὅτι ἡ τρυφὴ δὲ θὰ μπορέσει νὰ μᾶς βοηθήσει καθόλου στὸ ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ ἐκείνη τὴ φωτιά, δὲ θὰ τὴν ἐπιζητήσεις. Ἂν μάλιστα σκεφθεῖς ὅτι αὐτὸ συνήθως καὶ περισσότερο ἀνάβει τὴ φλόγα ἐκείνη, ὄχι μόνο δὲ θὰ τὴν ἐπιζητήσεις, ἀλλὰ καὶ θὰ τὴν ἀποστραφεῖς καὶ θὰ τὴν ἀποκρούσεις. Ἂς μὴν ἀποφεύγουμε τὶς συζητήσεις γιὰ τὴ γέεννα, γιὰ ν' ἀποφύγουμε τὴ γέεννα· ἂς μὴν ἀποφεύγουμε νὰ σκεπτόμαστε τὴν κόλαση, γιὰ νὰ μὴ κολασθοῦμε. Ἂν ἐκεῖνος ὁ πλούσιος σκεπτόταν ἐκείνη τὴ φωτιά, δὲ θὰ ἁμάρτανε, ἐπειδὴ ὅμως ποτὲ δὲν τὴ θυμήθηκε, γι' αὐτὸ ἔπεσε σ' αὐτήν.

Πές μου, ἄνθρωπε, ἐνῶ πρόκειται νὰ παρουσιασθεῖς στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ, πολὺ περισσότερο γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα συζητᾶς, παρὰ γι' αὐτό; Κι ὅταν ἔχεις ὑπόθεση μὲ δικαστή, μέχρι καὶ αὐτὰ τὰ λόγια πολλὲς φορὲς λές, καὶ ὄχι τὴ νύχτα μόνο, οὔτε τὴν ἡμέρα, ἀλλὰ κάθε στιγμὴ καὶ κάθε ὥρα δὲ συζητᾶς τίποτε ἄλλο παρὰ διαρκῶς γιὰ κείνη τὴν ὑπόθεση, τώρα ὅμως ποὺ πρόκειται νὰ δώσεις λόγο γιὰ ὅλη τὴ ζωή σου καὶ νὰ σοῦ ζητηθοῦν εὐθύνες γι' αὐτήν, δὲν ἀνέχεσαι οὔτε ἄλλοι νὰ σοῦ ὑπενθυμίζουν γιὰ τὴ δίκη; Γι' αὐτὸ λοιπὸν ὅλα χάθηκαν καὶ καταστράφηκαν, γιατί, ὅταν πρό-

λοντες περὶ πραγμάτων βιωτικῶν, πάντα κινοῦμεν, πάντας ἀξιοῦμεν, διηνεκῶς περὶ τούτου μεριμνῶμεν, πάντα ὑπὲρ τούτου πράττομεν, εἰς δὲ τὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ μέλλοντες ἥκειν μετ' οὐ πολύ, οὐδὲν οὔτε δι' ἑαυτῶν, οὔτε δι' ἄλλων πράττομεν, οὐκ ἀξιοῦμεν τὸν δικαστήν. Καίτοι γε πολλὴν ἡμῖν ἐκεῖνος δίδωσι προθεσμίαν, καὶ οὐκ ἀναρπάζει ἡμᾶς ἐν τοῖς μέσοις ἁμαρτήμασιν, ἀλλ' ἀφίησιν ἀποδύσασθαι, καὶ οὐδὲν τῶν εἰς αὐτὸν ἡκόντων παραλιμπάνει ἡ ἀγαθότης ἐκείνη καὶ ἡ φιλανθρωπία. 'Αλλ' οὐδὲν γίνεται πλέον· διὰ τοῦτο μείζων ἡ τιμωρία. 'Αλλὰ μὴ γένοιτο γενέσθαι.

Διό, παρακαλῶ, κἂν νῦν ἀνανήψωμεν, ἔχωμεν τὴν γέενναν πρὸ ὀφθαλμῶν, ἐννοῶμεν τὰς εὐθύνας ἐκείνας τὰς ἀπαραιτήτους, ἵνα, ταῦτα λογιζόμενοι, καὶ τὴν κακίαν φύγωμεν, καὶ τὴν ἀρετὴν αἱρώμεθα, καὶ δυνηθῶμεν ἐπιτυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

κειται νὰ παρουσιασθοῦμε μπροστὰ σὲ ἀνθρώπινο βῆμα γιὰ ὑποθέσεις βιωτικές, ὅλα τὰ θέτουμε σὲ κίνηση, ἀπὸ ὅλους ζητοῦμε βοήθεια, συνέχεια φροντίζουμε γι' αὐτὸ καὶ ὅλα τὰ κάμνουμε γι' αὐτό, ἐνῶ ὅμως πρόκειται νὰ παρουσιασθοῦμε στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ ὄχι μετὰ ἀπὸ πολὺ χρόνο, δὲν κάμνουμε τίποτε, οὔτε ἀπὸ μόνοι μας, οὔτε μέσω ἄλλων, κι οὔτε ζητοῦμε τὴ βοήθεια τοῦ δικαστῆ. Ἂν καὶ βέβαια μᾶς δίνει ἐκεῖνος μεγάλη προθεσμία καὶ δὲν μᾶς ἁρπάζει ἀπ' τὴ ζωὴ τὸν καιρὸ ποὺ βρισκόμαστε μέσα στὴν ἁμαρτία, ἀλλὰ μᾶς ἀφήνει νὰ τὴν ἀπορρίψουμε, καὶ τίποτε δὲν παραλείπει νὰ κάνει ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἐξαρτῶνται ἀπ' αὐτόν, ἡ ἀγαθότητα ἐκείνη καὶ ἡ φιλανθρωπία. Ἀλλὰ δὲ γίνεται τίποτε παρὰ πάνω· γι' αὐτὸ κι ἡ τιμωρία θὰ εἶναι μεγαλύτερη. Ἀλλ' εἴθε νὰ μὴ συμβεῖ αὐτό.

Γι' αὐτό, παρακαλῶ, ἔστω καὶ τώρα ἂς ἀνανήψουμε, ἂς ἔχουμε μπροστὰ στὰ μάτια μας τὴ γέεννα, καὶ ἂς σκεπτόμαστε τὶς ἀναπόφευκτες ἐκεῖνες τιμωρίες, ὥστε, σκεπτόμενοι αὐτά, καὶ τὴν κακία ν' ἀποφύγουμε καὶ νὰ προτιμήσουμε τὴν ἀρετή, καὶ νὰ μπορέσουμε ἔτσι ν' ἀπολαύσουμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ ὑποσχέθηκε σ' αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀγαποῦν, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία του.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

(Β' Θεσ. 1,9–2.5)

«Οἵτινες δίκην τίσουσιν, ὄλεθρον αἰώνιον, ἀπὸ προσώπου Κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἔλθῃ ἐνδοξασθῆναι ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, καὶ θαυμασθῆναι ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύσασιν».

1. Εἰσὶ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, οἳ τὰς ἐλπίδας τὰς χρηστὰς οὐκ ἐν τῷ τῶν ἁμαρτημάτων ἀπέχεσθαι ἔχουσιν, ἀλλ' ἐν τῷ νομίζειν τὴν γέενναν μὴ σφοδρὰν εἶναι, καθὼς λέγεται, ἀλλ' ἡμερωτέραν τῆς ἠπειλημένης καὶ πρόσκαιρον, οὐκ αἰώνιον, καὶ πολλὰ περὶ τούτου φιλοσοφοῦσιν. Ἐγὼ μὲν οὖν οὐ μόνον ὅτι τῆς ἠπειλημένης οὐκ ἔστιν ἡμερωτέρα, ἀλλ' ὅτι καὶ σφοδροτέρα πολλῷ, πολλαχόθεν ἔχω παραστῆσαι, καὶ ἐξ αὐτῶν συλλογίσασθαι τῶν περὶ γεέννης ῥημάτων. Πλὴν ἀλλ' οὐδένα περὶ τούτων κινῶ λόγον νῦν· ἀρκεῖ γὰρ ὁ καὶ ἀπὸ ψιλῶν ῥημάτων φόβος, κἂν μὴ τὸν νοῦν αὐτῶν ἀναπτύξωμεν. Ὅτι δὲ οὐκ ἔστι πρόσκαιρος, ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος νῦν περὶ τῶν μὴ εἰδότων τὸν Θεόν, μηδὲ πιστευόντων ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὅτι δίκην τίσουσιν, ὄλεθρον αἰώνιον. Τὸ αἰώνιον οὖν πῶς πρόσκαιρον; «Ἀπὸ προσώπου», φησί, «τοῦ Κυρίου». Τί ἐστι τοῦτο; Τὸ εὔκολον ἐνταῦθα βούλεται εἰπεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ μέγα ἐφύσων τότε πλουτοῦντες, οὐ δεῖ, φησίν, πολλῆς ἐργωδίας, ἀλλ' ἀρκεῖ παραγενέσθαι μόνον καὶ ὀφθῆναι τὸν Θεόν, καὶ πάντες ἐν κολάσει καὶ τιμωρίᾳ γίνονται. Ἡ παρουσία αὐτοῦ τοῖς μὲν φῶς ἔσται, τοῖς δὲ τιμωρία.

«Καὶ ἀπὸ τῆς δόξης», φησί, «τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἔλθῃ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

(Β' Θεσ. 1,9–2,5)

«Οἱ ὁποῖοι θὰ τιμωρηθοῦν μὲ αἰώνιο ὄλεθρο ἀπομακρυνόμενοι ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου καὶ ἀπὸ τὴ δόξα τῆς δυνάμεως του, ὅταν θὰ ἔρθει νὰ δοξασθεῖ ἀνάμεσα στοὺς ἁγίους του καὶ νὰ θαυμασθεῖ ἀνάμεσα σ' ὅλους ἐκείνους ποὺ πίστεψαν».

1. Ὑπάρχουν πολλοὶ ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τὶς καλὲς ἐλπίδες τους τὶς στηρίζουν ὄχι στὴν ἀποχὴ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ στὴ σκέψη ὅτι ἡ γέεννα δὲν εἶναι πάρα πολὺ φοβερή, ὅπως λέγεται, ἀλλ' εἶναι πιὸ ἥμερη ἀπ' ὅ,τι ἀπειλεῖται, καὶ πρόσκαιρη, ὄχι αἰώνια, καὶ φιλοσοφοοῦν πολλὰ γι' αὐτό. Ἐγὼ λοιπὸν μπορῶ νὰ σᾶς τὴν παρουσιάσω ἀπὸ πολλὰ σημεῖα ὅτι ὄχι μόνο δὲν εἶναι πιὸ ἥμερη ἀπ' ὅ,τι ἀπειλεῖται, ἀλλὰ καὶ πολὺ πιὸ φοβερή, κι ἀπ' αὐτὸ νὰ σκεφθεῖτε τὰ ὅσα λέγονται γιὰ τὴ γέεννα. Πλὴν ὅμως τώρα δὲν κάμνω λόγο γι' αὐτά. Γιατὶ φθάνει καὶ ὁ φόβος ἀπὸ τὰ ἁπλὰ λόγια, κι ἂν ἀκόμα δὲν ἀναπτύξουμε τὸ βαθύτερο νόημά τους. Τὸ ὅτι δὲν εἶναι πρόσκαιρη, ἄκουσε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει τώρα ὅτι θὰ τιμωρηθοῦν μὲ «ὄλεθρο αἰώνιο», αὐτοὶ ποὺ δὲν ἀναγνωρίζουν τὸ Θεὸ κι οὔτε πιστεύουν στὸ Εὐαγγέλιο. Τὸ «αἰώνιο» λοιπὸν πῶς εἶναι πρόσκαιρο; «Ἀπὸ προσώπου», λέγει, «τοῦ Κυρίου». Τί σημαίνει αὐτό; Ἐδῶ θέλει νὰ πεῖ τὸ εὔκολο τοῦ πράγματος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ πλούσιοι τότε ἀλαζονεύονταν, δὲ χρειάζεται, λέγει, πολὺ δυσκολία, ἀλλ' ἀρκεῖ μόνο νὰ παρουσιασθεῖ καὶ νὰ φανεῖ ὁ Θεός, καὶ ὅλοι τιμωροῦνται καὶ ὁδηγοῦνται στὴν κόλαση. Ἡ παρουσία του γιὰ ἄλλους θὰ εἶναι φῶς, ἐνῶ γιὰ ἄλλους τιμωρία.

«Καὶ ἀπὸ τὴ δόξα», λέγει, «τῆς δυνάμεως αὐτοῦ», ὅταν θὰ

ἐνδοξασθῆναι ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ καὶ θαυμασθῆναι ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύσασι». Τί λέγεις; Θεὸς ἐνδοξάζεται; Ναί, «ἐν πᾶσι», φησί, «τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ». Πῶς; Ὅταν γὰρ ἴδωσιν οἱ μέγα φυσῶντες τοὺς μαστιζομένους ὑπ' αὐτῶν, τοὺς καταφρονουμένους, τοὺς καταγελωμένους, τούτους ἐγγὺς ὄντας αὐτοῦ, δόξα αὐτοῦ γίνεται· μᾶλλον δὲ τοῦτο δόξα ἐστὶ καὶ αὐτῶν καὶ αὐτοῦ· αὐτοῦ μέν, ὅτι αὐτοὺς οὐκ ἐγκατέλιπεν, ἀλλὰ λαμπροὺς ἀπέδειξεν· αὐτῶν δέ, ὅτι τοσαύτης κατηξιώθησαν τιμῆς. Ὥσπερ γὰρ πλοῦτος αὐτοῦ ἐστι τὸ εἶναι πιστούς, οὕτω καὶ δόξα αὐτοῦ ἐστι τὸ εἶναι τοὺς μέλλοντας ἀπολαύειν αὐτοῦ τῶν ἀγαθῶν. Δόξα ἐστὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἔχειν οἷς τῆς εὐεργεσίας μεταδῷ. «Καὶ θαυμασθῆναι», φησίν, «ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύσασι». Τουτέστι, διὰ τῶν πιστευσάντων. Ἰδοὺ πάλιν τό, «ἐν», «διὰ» ἐστί. Δι' ἐκείνων γὰρ θαυμαστὸς ἀποδείκνυνται. Ὅταν γὰρ τοὺς οἰκτροὺς καὶ ταλαιπώρους καὶ μυρία παθόντας δεινὰ καὶ πιστεύσαντας εἰς τοσαύτην ἄγῃ λαμπρότητα, δείκνυται αὐτοῦ ἡ ἰσχὺς τότε, ὅτι εἰ καὶ ἐνταῦθα δοκοῦσιν ἐγκαταλελεῖφθαι, ἀλλ' ὅμως ἐκεῖ πολλῆς ἀπολαύουσι δόξης· τότε μάλιστα πᾶσα ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ δείκνυται καὶ ἡ ἰσχύς. Καὶ πῶς, ἄκουε· ἐπάγει γάρ, «ὅτι ἐπιστεύθη τὸ μαρτύριον ἡμῶν ἐφ' ὑμᾶς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. Εἰς ὃ καὶ προσευχόμεθα πάντοτε περὶ ὑμῶν». Τουτέστιν ὅταν παράγωνται εἰς μέσον οἱ μυρία παθόντες δεινά, ὥστε ἐκστῆναι τῆς πίστεως καὶ μὴ ἐνδόντες, ἀλλὰ πιστοὶ μείναντες, δοξάζεται ὁ Θεός· τότε δείκνυται καὶ τούτων ἡ δόξα. Ἐπεὶ τοίνυν πολλοὶ τὴν πίστιν ὑποκρίνονται, μὴ μακάριζε μηδένα πρὸ τελευτῆς· καὶ γὰρ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ δείκνυνται οἱ πιστεύσαντες.

«Εἰς ὃ καὶ προσευχόμεθα», φησί, «πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἵνα ὑμᾶς ἀξιώσῃ τῆς κλήσεως ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ πληρώσῃ πᾶσαν εὐδοκίαν ἀγαθωσύνης καὶ ἔργον πίστεως ἐν δυνάμει». «Ἵνα ἀξιώσῃ», φησίν, «ὑμᾶς τῆς κλήσεως», δεικνὺς ὅτι πολλοὶ καὶ ἀπεβλήθησαν. Διὰ τοῦτο ἐπήγαγε, «καὶ πληρώσῃ πᾶσαν εὐδοκίαν ἀγα-

ρθεῖ νὰ δοξασθεῖ ἀνάμεσα στοὺς ἁγίους του καὶ νὰ θαυμασθεῖ ἀνάμεσα σ' ὅλους ποὺ πίστεψαν». Τί λές; ὁ Θεὸς δοξάζεται; Ναί, λέγει, «ἀνάμεσα σὲ ὅλους τοὺς ἁγίους του». Πῶς; Γιατί, ὅταν δοῦν αὐτοὶ ποὺ φούσκωναν πολὺ ἀπὸ ὑπερηφάνεια, ἐκείνους ποὺ ταλαιπωροῦνταν ἀπ' αὐτούς, τοὺς καταφρονεμένους, ἐκείνους ποὺ περιγελοῦνταν ἀπ' αὐτούς, νὰ εἶναι αὐτοὶ κοντά του, αὐτὸ ἀποβαίνει δόξα του· ἢ καλύτερα αὐτὸ εἶναι δόξα καὶ αὐτῶν καὶ αὐτοῦ· αὐτοῦ, γιατὶ δὲν τοὺς ἐγκατέλειψε, ἀλλὰ τοὺς κατέστησε ἐνδόξους, αὐτῶν πάλι, γιατὶ ἀξιώθηκαν μιὰ τόσο μεγάλη τιμή. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς πλοῦτος του εἶναι τὸ ὅτι εἶναι πιστοί, ἔτσι καὶ δόξα του εἶναι τὸ ὅτι θὰ εἶναι οἱ μελλοντικοὶ κληρονόμοι τῶν ἀγαθῶν του. Δόξα τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι τὸ νὰ ἔχει αὐτοὺς στοὺς ὁποίους θὰ δώσει τὴν εὐεργεσία του. «Καὶ θὰ θαυμασθεῖ», λέγει, «ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύσασι». Δηλαδὴ μὲ ἐκείνους ποὺ πίστεψαν. Νὰ πάλι τὸ «ἐν» σημαίνει «μέ». Καθόσον μὲ ἐκείνους ἀποδεικνύεται θαυμαστός. Γιατί, ὅταν τοὺς ἀξιοθρήνητους καὶ ταλαιπωρημένους καὶ ἐκείνους ποὺ ἔπαθαν μύρια κακὰ καὶ πίστεψαν, τοὺς ὁδηγεῖ σὲ τόση λαμπρότητα, τότε φανερώνεται ἡ δύναμή του, γιατί, ἂν καὶ φαίνεται ὅτι ἔχουν ἐγκαταλειφθεῖ ἐδῶ, ἐκεῖ ὅμως ἀπολαμβάνουν πολλὴ δόξα· τότε πρὸ πάντων φανερώνεται ὅλη ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμή του. Καὶ πῶς; ἄκουε· καθόσον προσθέτει, «γιατὶ ἡ μαρτυρία μας πρὸς σᾶς γιὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ἔγινε πιστευτή. Γι' αὐτὸ καὶ προσευχόμαστε πάντοτε γιὰ σᾶς». Δηλαδή, ὅταν παρουσιάζονται στὸ μέσον ἐκεῖνοι ποὺ ἔπαθαν μύρια κακά, ὥστε νὰ ἐκτραποῦν ἀπὸ τὴν πίστη κι ἐν τούτοις δὲν ὑποχώρησαν, ἀλλ' ἔμειναν πιστοί, δοξάζεται ὁ Θεός· τότε φανερώνεται καὶ ἡ δόξα αὐτῶν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πολλοὶ ὑποκρίνονται ὅτι εἶναι πιστοί, μὴ μακαρίζεις κανένα πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο· γιατὶ τὴν ἡμέρα ἐκείνη φανερώνονται οἱ πιστοί.

«Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ προσευχόμαστε», λέγει, «πάντοτε γιὰ σᾶς, γιὰ νὰ σᾶς κάνει ὁ Θεός μας μὲ τὴ δύναμή του ἄξιους τῆς κλήσεώς του, καὶ νὰ ἐκπληρώσει κάθε ἐπιθυμία ἀγαθὴ καὶ ἔργο πίστεως». «Γιὰ νὰ σᾶς ἀξιώσει», λέγει, «τῆς κλήσεως», γιὰ νὰ δείξει ὅτι πολλοὶ καὶ ἀποβλήθηκαν. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «καὶ νὰ ἐκπληρώσει κάθε ἀγαθὴ ἐπιθυμία». Καθόσον προσκλήθηκε κι

θωσύνης». Ἐπεὶ καὶ ὁ τὰ ρυπαρὰ ἱμάτια ἐνδεδυμένος ἐκλήθη, ἀλλ' οὐκ ἔμεινεν ἐν τῇ κλήσει· διὰ τοῦτο καὶ μᾶλλον γέγονεν ἀπόβλητος τῆς κλήσεως τῆς εἰς τὸν νυμφῶνα. Ἐπεὶ καὶ αἱ πέντε παρθένοι ἐκλήθησαν· «ἐγείρεσθε», φησίν, «ὁ νυμφίος ἔρχεται»· καὶ παρεσκευάσαντο, ἀλλ' οὐκ εἰσῆλθον. Δηλῶν οὖν ποίαν κλῆσιν λέγει, ἐπήγαγε· «καὶ πληρώσῃ πᾶσαν εὐδοκίαν ἀγαθωσύνης, καὶ ἔργον πίστεως ἐν δυνάμει». Ταύτην ζητοῦμεν τὴν κλῆσιν, φησίν. Ὅρα πῶς ἠρέμα αὐτοὺς καταστέλλει. Ἵνα γὰρ μὴ τῇ τῶν ἐγκωμίων ὑπερβολῇ χαυνωθῶσιν, ὡς μεγάλα κατωρθωκότες, καὶ ρᾴθυμοι γένωνται, δείκνυσιν ὅτι ἔτι αὐτοῖς λείπει, ἕως ἂν ὦσιν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ· ὅπερ καὶ Ἑβραίοις γράφων ἔλεγεν· «οὔπω μέχρις αἵματος ἀντικατέστητε, πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι». «Εἰς πᾶσαν», φησίν, «εὐδοκίαν»· τουτέστιν, ἀρέσκειαν, πεῖσμα, πληροφορίαν· ὡσεὶ ἔλεγεν, ἵνα τὸ πεῖσμα τοῦ Θεοῦ γένηται, ἵνα μηδὲν ὑμῖν λείπῃ, ἵνα ὡς βούλεται οὕτως ἦτε. «Καὶ ἔργον», φησί, «πίστεως ἐν δυνάμει». Τί ἐστι τοῦτο; Ἡ ὑπομονὴ τῶν διωγμῶν· ἵνα μὴ ἐκλυώμεθα, φησίν. «Ὅπως ἐνδοξασθῇ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ἐν αὐτῷ κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ».

2. Ὅρα· εἶπεν ἐκεῖ δόξαν, εἶπε καὶ ἐνταῦθα· εἶπεν ὅτι αὐτοὶ δοξάζονται, ὥστε καὶ καυχᾶσθαι· εἶπεν ὃ πολλῷ πλέον ἦν, ὅτι καὶ τὸν Θεὸν δοξάζουσιν· εἶπεν ὅτι ἀπολήψονται τὴν δόξαν ἐκείνην· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθά φησι· τοῦ γὰρ δεσπότου δοξαζομένου, καὶ οἱ δοῦλοι δοξάζονται. Οἱ γὰρ τὸν δεσπότην δοξάζοντες, πολλῷ μᾶλλον αὐτοὶ δοξάζονται, καὶ τούτῳ αὐτῷ, καὶ χωρὶς τούτου. Δόξα γάρ ἐστιν ἡ θλῖψις ἡ διὰ Χριστόν, καὶ πανταχοῦ δόξαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ· καὶ ὅσῳ ἂν ἄτιμόν τι πάθωμεν, τοσούτῳ μᾶλλον γινόμεθα λαμπροί. Εἶτα πάλιν δεικνὺς ὅτι καὶ τοῦτο αὐτὸ τοῦ Θεοῦ ἐστι, φησί, «κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ»· τουτέστι, ταύτην τὴν χάριν ἡμῖν αὐτὸς ἔδωκεν ὁ Θεός, ἵνα δοξάζεται ἐν ἡμῖν καὶ δοξάζῃ ἡμᾶς ἐν αὐτῷ. Πῶς δοξάζεται ἐν ἡμῖν; Ὅτι οὐδὲν αὐτοῦ προτιμῶμεν. Πῶς δοξαζόμεθα ἐν αὐτῷ;

αὐτὸς ποὺ φοροῦσε βρώμικα ἐνδύματα, ἀλλὰ δὲν πειθάρχησε στὴν κλήση, καὶ γι' αὐτὸ πολὺ περισσότερο ἀποβλήθηκε ἀπὸ τὴν κλήση στὸν νυμφώνα. Γιατὶ καὶ οἱ πέντε παρθένες κλήθηκαν· «σηκωθεῖτε», λέγει, «ὁ νυμφίος ἔρχεται»[1] καὶ ἑτοιμάσθηκαν, ἀλλα δὲν εἰσῆλθαν. Γιὰ νὰ δηλώσει λοιπόν, ποία κλήση ἐννοεῖ, πρόσθεσε· «καὶ θὰ ἐκπληρώσει κάθε ἀγαθὴ ἐπιθυμία καὶ ἔργο πίστεως μὲ τὴ δύναμή του». Αὐτὴ τὴν κλήση ζητοῦμε, λέγει. Πρόσεχε πόσο ἤρεμα τοὺς καθησυχάζει. Γιατί, γιὰ νὰ μὴν ἀποχαυνωθοῦν ἀπὸ τὰ ὑπερβολικὰ ἐγκώμια, σὰν νὰ ἔχουν κατορθώσει μεγάλα πράγματα, καὶ γίνουν ράθυμοι, δείχνει ὅτι ἀκόμη ὑπολείπονται σὲ ἁγιότητα, ἐνόσω βρίσκονται σ' αὐτὴ τὴ ζωή, πράγμα ποὺ ἔλεγε καὶ στοὺς Ἑβραίους γράφοντας· «δὲν ἀντισταθήκατε ἀκόμη, ἀγωνιζόμενοι κατὰ τῆς ἁμαρτίας, μέχρι τοῦ σημείου νὰ χύσετε τὸ αἷμα σας»[2]. «Σὲ κάθε εὐδοκία», λέγει· δηλαδὴ εὐχαρίστηση, πεποίθηση, πλήρη βεβαιότητα· σὰν νὰ ἔλεγε, γιὰ νὰ γίνει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ μὴ λείψει τίποτε σὲ σᾶς, γιὰ νὰ εἶστε ἔτσι ὅπως θέλει. «Καὶ ἔργο», λέγει, «πίστεως ἐν δυνάμει». Τί σημαίνει αὐτό; Τὴν ὑπομονὴ στοὺς διωγμούς. Γιὰ νὰ μὴ ἀτονοῦμε, λέγει. «Γιὰ νὰ δοξασθεῖ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ μὲ σᾶς καὶ σεῖς μ' αὐτόν, κατὰ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ μας καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ».

2. Πρόσεχε· μίλησε ἐκεῖ γιὰ δόξα, μίλησε κι ἐδῶ· εἶπε ὅτι αὐτοὶ δοξάζονται ὥστε καὶ νὰ καυχιένται· εἶπε καὶ κάτι ποὺ εἶναι πολὺ πιὸ μεγαλύτερο, ὅτι καὶ τὸ Θεὸ δοξάζουν· εἶπε ὅτι θ' ἀπολαύσουν τὴ δόξα ἐκείνη· ἀλλὰ κι ἐδῶ λέγει· γιατί, ἐφόσον δοξάζεται ὁ Κύριος, δοξάζονται καὶ οἱ δοῦλοι. Γιατὶ αὐτοὶ ποὺ δοξάζουν τὸν Κύριο, πολὺ περισσότερο οἱ ἴδιοι δοξάζονται, καὶ μ' αὐτὸ τὸ ἴδιο καὶ χωρὶς αὐτό. Δόξα λοιπὸν εἶναι ἡ θλίψη γιὰ τὸ Χριστό, καὶ παντοῦ ὀνομάζει δόξα τὸ πράγμα αὐτό· κι ὅσο μεγαλύτερη ἀτιμία συμβαίνει νὰ ὑποστοῦμε, τόσο περισσότερο γινόμαστε λαμπρότεροι. Ὕστερα πάλι γιὰ νὰ δείξει ὅτι κι αὐτὸ τοῦτο εἶναι τοῦ Θεοῦ, λέγει· «κατὰ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ μας καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ»· δηλαδή, αὐτὴ τὴ χάρη μᾶς τὴν ἔδωσε ὁ ἴδιος ὁ Θεός, γιὰ νὰ δοξάζεται μὲ ἐμᾶς, καὶ νὰ δοξάζει ἐμᾶς μὲ τὸν ἑαυτό του. Πῶς δοξάζεται μὲ ἐμᾶς; Μὲ τὸ ὅτι τίποτε δὲν προτιμοῦμε περισσότερο ἀπ' αὐ-

Ὅτι δύναμιν εἰλήφαμεν παρ᾽ αὐτοῦ ὥστε μηδὲ ἐνδιδόναι τοῖς ἐπαγομένοις δεινοῖς. Ὁμοῦ γὰρ ὅταν πειρασμὸς συμβῇ, καὶ ὁ Θεὸς δοξάζεται, καὶ ἡμεῖς· αὐτὸν μὲν γὰρ δοξάζουσιν, ὅτι οὕτως ἡμᾶς ἐνεύρωσεν· ἡμᾶς δὲ θαυμάζουσιν, ὅτι ἀξίους ἑαυτοὺς παρεσκευάσαμεν. Πάντα δὲ ταῦτα ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ γίνεται.

Ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὑπὲρ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡμῶν ἐπισυναγωγῆς ἐπ᾽ αὐτόν, εἰς τὸ μὴ ταχέως σαλευθῆναι ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ νοός». Πότε μὲν ἔσται ἀνάστασις, οὐκ εἴρηκεν, ὅτι δὲ νῦν οὐκ ἔσται, εἴρηκε. «Καὶ ἡμῶν», φησίν, «ἐπισυναγωγῆς ἐπ᾽ αὐτόν». Οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο. Ὁρᾷς πῶς καὶ ἡ παραίνεσις πάλιν μετ᾽ ἐγκωμίου καὶ προτροπῆς, τῷ πάντως μεθ᾽ ἡμῶν αὐτῶν φαίνεσθαι τὸν Κύριον καὶ τοὺς ἁγίους πάντας; Περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἐνταῦθα διαλέγεται καὶ περὶ τῆς ἐπισυναγωγῆς τῆς ἡμῶν· ὁμοῦ γὰρ ταῦτα ἔσται. Ἐπαίρει τὴν διάνοιαν αὐτῶν, «εἰς τὸ μὴ σαλεύεσθαι», φησί, «ταχέως ὑμᾶς. Μήτε θροεῖσθε, μήτε διὰ πνεύματος, μήτε διὰ λόγου, μήτε δι᾽ ἐπιστολῆς, ὡς δι᾽ ἡμῶν, ὡς ὅτι ἐνέστηκεν ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου». Ἐνταῦθα δοκεῖ μοι αἰνίττεσθαι περιιέναι τινὰς ἐπιστολὴν πλάσαντας δῆθεν ἀπὸ τοῦ Παύλου, καὶ ταύτην ἐπιδεικνυμένους λέγειν, ὡς ἄρα ἐφέστηκε τοῦ Κυρίου ἡ ἡμέρα, ἵνα πολλοὺς ἐντεῦθεν πλανήσωσιν. Ὥστε οὖν μὴ ἀπατηθῆναι, ἀσφαλίζεται αὐτοὺς ὁ Παῦλος, δι᾽ ὧν γράφει καί φησι· «μὴ θροεῖσθε, μήτε διὰ πνεύματος, μήτε διὰ λόγου». Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· κἂν τις Πνεῦμα προφητείας ἔχων τοῦτο εἴπῃ, μὴ πιστεύσητε. Ὅτε γὰρ ἤμην πρὸς ὑμᾶς, ταῦτα εἶπον ὑμῖν· ὥστε οὐ δεῖ μεταπείθεσθαι, ἀφ᾽ ὧν ἐδιδάχθητε. «Ἢ διὰ πνεύματος». Τοὺς ψευδοπροφήτας οὕτω καλεῖ πνεύματι ἀκαθάρτῳ λαλοῦντας, ἅπερ ἐλάλουν. Βουλόμενοι γὰρ οὗτοι μᾶλλον πιστεύεσθαι, οὐ μόνον διὰ πιθανολογίας ἐπεχείρουν ἀπατᾶν, τοῦτο γὰρ ἐμφαίνει εἰπών, «μήτε διὰ λόγου», ἀλλὰ καὶ πεπλασμένην ἐπιστολὴν ἐπεδείκνυον ὡς ἀπὸ τοῦ Παύλου, τὸ αὐτὸ τοῦτο δηλοῦσαν. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸ ἐμφαίνων ἐπήγαγε, τό, «μήτε δι᾽ ἐπιστολῆς», ὡς δι᾽ ἡμῶν.

τόν. Πῶς δοξαζόμαστε ἐμεῖς μ' αὐτόν; Μὲ τὸ ὅτι πήραμε δύναμη ἀπ' αὐτόν, ὥστε νὰ μὴν ὑποχωροῦμε στὰ ἐπερχόμενα δεινά. Γιατί, ὅταν συμβεῖ πειρασμός, συγχρόνως καὶ ὁ Θεὸς δοξάζεται καὶ ἐμεῖς· αὐτὸν τὸν δοξάζουν γιατὶ τόσο μᾶς δυνάμωσε, ἐμᾶς πάλι μᾶς θαυμάζουν γιατὶ ἄξια προετοιμαστήκαμε. Ὅλα αὐτὰ γίνονται μὲ τὴ δύναμη τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ.

«Σᾶς παρακαλοῦμε, ἀδελφοί, σ' ὅ,τι ἀφορᾶ τὴν παρουσία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴ συνάντησή μας μ' αὐτόν, νὰ μὴ σαλευθοῦμε γρήγορα ἀπὸ τὴν ὀρθὴ κρίση». Πότε βέβαια θὰ γίνει ἡ ἀνάσταση δὲν τὸ εἶπε, εἶπε ὅμως ὅτι δὲ θὰ γίνει τώρα. «Καὶ τῆς δικῆς μας συνάντησης μ' αὐτόν», λέγει. Δὲν εἶναι μικρὸ κι αὐτό. Βλέπεις ὅτι καὶ ἡ συμβουλὴ γίνεται πάλι μὲ ἔπαινο καὶ προτροπή, μὲ τὸ ὅτι ὁπωσδήποτε θὰ ἐμφανισθεῖ ὁ Κύριος μαζὶ μὲ μᾶς καὶ ὅλους τοὺς ἁγίους; Ἐδῶ ὁμιλεῖ γιὰ τὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τὴ συνάντησή μας μαζί του· γιατὶ αὐτὰ θὰ γίνουν μαζί. Ἐξυψώνει τὴ σκέψη τους, «ὥστε νὰ μὴν σαλευθεῖτε γρήγορα», λέγει, «καὶ νὰ μὴ θορυβεῖσθε οὔτε ἀπὸ πνεῦμα, οὔτε ἀπὸ λόγο, οὔτε ἀπὸ ἐπιστολὴ ποὺ προέρχεται δῆθεν ἀπὸ μᾶς, ὅτι τάχα ἔφθασε ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου». Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὅτι ὑπαινίσσεται κάποιους ποὺ κυκλοφοροῦσαν πλαστὴ ἐπιστολὴ δῆθεν τοῦ Παύλου, καὶ δείχνοντάς την ἔλεγαν ὅτι τάχα ἔφθασε ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ πλανήσουν ἔτσι πολλούς. Ὥστε λοιπὸν γιὰ νὰ μὴν ἀπατηθοῦν τοὺς προφυλάσσει ὁ Παῦλος μ' αὐτὰ ποὺ γράφει καὶ λέγει· «μὴ θορυβεῖσθε οὔτε ἀπὸ πνεῦμα, οὔτε ἀπὸ λόγο». Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· κι ἂν ἀκόμα τὸ πεῖ αὐτὸ κάποιος ἔχοντας τάχα πνεῦμα προφητικό, μὴ πιστέψετε. Γιατὶ ὅταν ἤμουν κοντά σας αὐτὰ σᾶς τὰ εἶπα, καὶ ἑπομένως δὲν πρέπει νὰ μεταβάλλετε γνώμη γι' αὐτὰ ποὺ διδαχθήκατε. «Ἢ διὰ πνεύματος». Ἔτσι ὀνομάζει τοὺς ψευδοπροφῆτες ποὺ μιλοῦσαν μὲ ἀκάθαρτο πνεῦμα καὶ ἔλεγαν αὐτὰ ποὺ ἔλεγαν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἤθελαν αὐτοὶ νὰ γίνουν περισσότερο πιστευτοί, δὲν ἐπιχειροῦσαν νὰ τοὺς ἐξαπατήσουν μόνο μὲ πιθανολογίες, γιατὶ αὐτὸ δείχνει μὲ τὸ νὰ πεῖ, «οὔτε διὰ λόγου», ἀλλ' ἔδειχναν καὶ πλαστὴ ἐπιστολὴ τάχα τοῦ Παύλου, ποὺ ἔλεγε αὐτὸ τὸ ἴδιο. Γι' αὐτὸ γιὰ νὰ δείξει κι αὐτὸ πρόσθεσε τὸ «οὔτε μ' ἐπιστολή», ποὺ προέρχεται δῆθεν ἀπὸ μᾶς».

Πανταχόθεν τοίνυν αὐτοὺς ἀσφαλισάμενος, οὕτω τὴν οἰκείαν γνώμην ἐκτίθεται καὶ λέγει· «μή τις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ κατὰ μηδένα τρόπον, ὅτι ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ὡς θεὸν καθίσαι, ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν ὅτι ἔστι Θεός». Περὶ τοῦ ἀντιχρίστου ἐνταῦθα διαλέγεται, καὶ μεγάλα ἀποκαλύπτει μυστήρια. Τί ἐστιν «ἡ ἀποστασία»; Αὐτὸν καλεῖ τὸν ἀντίχριστον ἀποστασίαν, ὡς πολλοὺς μέλλοντα ἀπολλύναι καὶ ἀφιστᾶν· «ὥστε», φησί, «σκανδαλισθῆναι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς». Καὶ ἄνθρωπον ἁμαρτίας αὐτὸν καλεῖ· μυρία γὰρ ἐργάσεται καὶ παρασκευάσει ἑτέρους ἐργάσασθαι δεινά. «Υἱὸν δὲ τῆς ἀπωλείας» φησὶν αὐτὸν διὰ τὸ καὶ αὐτὸν ἀπόλλυσθαι. Τίς δὲ οὗτός ἐστιν; ἆρα ὁ σατανᾶς; Οὐδαμῶς· ἀλλ' ἄνθρωπός τις πᾶσαν αὐτοῦ δεχόμενος τὴν ἐνέργειαν·

«Καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος», φησίν, «ὁ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα». Οὐ γὰρ εἰς εἰδωλολατρίαν ἄξει ἐκεῖνος, ἀλλ' ἀντίθεός τις ἔσται, καὶ πάντας καταλύσει τοὺς θεούς, καὶ κελεύσει προσκυνεῖν αὐτὸν ἀντὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ καθεσθήσεται εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, οὐ τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς πανταχοῦ Ἐκκλησίας. «Ἀποδεικνύντα», φησίν, «ἑαυτὸν θεόν». Οὐκ εἶπε, 'λέγοντα', ἀλλά, πειρώμενον ἀποδεικνύναι· καὶ γὰρ ἔργα μεγάλα ἐργάσεται, καὶ σημεῖα ἐπιδείξεται θαυμαστά. «Οὐ μνημονεύετε ὅτι ἔτι ὢν πρὸς ὑμᾶς ταῦτα ἔλεγον ὑμῖν;».

3. Ὁρᾷς ὅτι ἀναγκαῖον συνεχῶς ταὐτὰ λέγειν καὶ ἐπαντλεῖν τοῖς αὐτοῖς ῥήμασιν; Ἰδοὺ γὰρ καὶ παρόντος ἤκουσαν ταῦτα λέγοντος, καὶ πάλιν ἐδεήθησαν ὑπομνήσεως. Καθάπερ γὰρ περὶ τῶν θλίψεων ἀκούσαντες, «καὶ γὰρ ὅτι ἦμεν», φησί, «πρὸς ὑμᾶς, προελέγομεν ὑμῖν, ὅτι μέλλομεν θλίβεσθαι», ὅμως ἐπελήσθησαν, καὶ πάλιν αὐτοὺς στηρίζει διὰ τῶν γραμμάτων, οὕτω καὶ περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἀκούσαντες, πάλιν ἐδέοντο γραμμάτων τῶν ῥυθμιζόν-

3. Ματθ. 24,24. 4. Α' Θεσ. 3,4.

'Αφοῦ τοὺς διασφάλισε ἀπὸ παντοῦ, τότε πλέον ἀναφέρει τὴ δική του γνώμη καὶ λέγει· «μὴ σᾶς ἐξαπατήσει κανεὶς μὲ κανένα τρόπο· γιατὶ δὲ θὰ ρθεῖ ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, ἂν δὲν ἔρθει πρῶτα ἡ ἀποστασία καὶ ἀποκαλυφθεῖ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπώλειας, αὐτὸς ποὺ ἀντιτίθεται καὶ ὑψώνει τὸ κεφάλι του ἐναντίον ὁποιουδήποτε ποὺ θεωρεῖται θεὸς ἢ σέβεται σὰν θεός, ὥστε νὰ καθήσει στὸ ναὸ τοῦ Θεοῦ σὰν θεός, προσπαθώντας ν' ἀποδείξει ὅτι εἶναι θεός». Ἐδῶ ὁμιλεῖ γιὰ τὸν ἀντίχριστο καὶ ἀποκαλύπτει μεγάλα μυστήρια. Τί σημαίνει «ἡ ἀποστασία»; Αὐτὸν τὸν ἀντίχριστο ὀνομάζει ἀποστασία, γιατὶ πολλοὺς πρόκειται νὰ ὁδηγήσει στὴν ἀπώλεια καὶ στὴν ἀποστασία. «Ὥστε», λέγει, «νὰ σκανδαλισθοῦν, εἰ δυνατόν, καὶ οἱ ἐκλεκτοί»[3]. Καὶ ὀνομάζει αὐτὸν ἄνθρωπο τῆς ἁμαρτίας, γιατὶ θὰ προξενήσει καὶ θὰ προετοιμάσει κι ἄλλους νὰ προξενήσουν μύρια κακά. Τὸν ὀνομάζει ἐπίσης «υἱὸ τῆς ἀπώλειας», γιατὶ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος θὰ χαθεῖ. Καὶ ποιός εἶναι αὐτός; μήπως ὁ σατανᾶς; Καθόλου, ἀλλὰ κάποιος ἄνθρωπος ποὺ θὰ δεχθεῖ ὅλη τὴν ἐνέργεια τοῦ σατανᾶ. «Καὶ θ' ἀποκαλυφθεῖ ὁ ἄνθρωπος», λέγει, «ποὺ ὑψώνει τὸν ἑαυτό του πάνω ἀπὸ ὁποιοδήποτε ποὺ ὀνομάζεται θεὸς ἢ σέβεται σὰν θεός». Δὲ θὰ ὁδηγήσει ἐκεῖνος στὴν εἰδωλολατρία, ἀλλὰ θὰ εἶναι κάποιος ἀντίθεος, καὶ θὰ καταλύσει ὅλους τοὺς θεούς, καὶ θὰ προστάξει νὰ προσκυνοῦν αὐτὸν ἀντὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ θὰ καθήσει στὸ ναὸ τοῦ Θεοῦ, ὄχι μόνο στὸν ναὸ τῶν Ἱεροσολύμων, ἀλλὰ καὶ στὶς Ἐκκλησίες ποὺ βρίσκονται παντοῦ. «Ἀποδεικνύοντας», λέγει, «τὸν ἑαυτό του θεό». Δὲν εἶπε 'θὰ λέγει', ἀλλὰ θὰ προσπαθεῖ ν' ἀποδείξει· καθόσον θὰ κάμει μεγάλα ἔργα, καὶ θὰ δείξει θαυμαστὰ σημεῖα. «Δὲ θυμᾶστε ὅτι σᾶς τὰ ἔλεγα αὐτὰ ὅταν ἤμουν ἀκόμα μαζί σας;».

3. Βλέπεις ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ λέγει συνέχεια τὰ ἴδια καὶ νὰ τοὺς κατακλύζει μὲ τὰ ἴδια λόγια; Νὰ λοιπὸν ὅτι καὶ ὅταν ἦταν παρὼν τὸν ἄκουσαν νὰ τὰ λέγει αὐτά, καὶ πάλι χρειάσθηκε νὰ τοὺς τὰ ὑπενθυμίσει. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς εἶχαν ἀκούσει καὶ γιὰ τὶς θλίψεις, «καθόσον», λέγει, «ὅταν ἤμασταν μαζί σας σᾶς προλέγαμε ὅτι πρόκειται νὰ μᾶς ἔρθουν θλίψεις»[4], ὅμως τὰ ξέχασαν, καὶ πάλι τοὺς στηρίζει μὲ τὰ γράμματα, ἔτσι καὶ γιὰ τὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ, ἂν καὶ ἄκουσαν, πάλι εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ γράμματα ποὺ

των αὐτούς. Ἀναμιμνήσκει γοῦν αὐτοὺς καὶ δείκνυσιν ὅτι οὐδὲν ξένον λέγει, ἀλλ' ἅπερ ἀεὶ ἔλεγε. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν γεωργῶν τὰ σπέρματα καταβάλλεται μὲν ἅπαξ, οὐ μένει δὲ διαπαντός, ἀλλὰ πολλῆς δεῖται τῆς συγκατασκευῆς, κἂν μὴ τὴν γῆν ἀναμοχλεύσαντες περιστείλωσι τὰ καταβαλλόμενα, τοῖς σπερμολόγοις ὀρνέοις ἔσπειραν· οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἂν μὴ τῇ συνεχεῖ μνήμῃ τὰ καταβληθέντα περιστείλωμεν, εἰς τὸν ἀέρα πάντα ἐρρίψαμεν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ διάβολος ἐξαρπάζει καὶ ἡ ἡμετέρα ῥᾳθυμία ἀπόλλυσι καὶ ἥλιος ξηραίνει καὶ ὑετὸς ἐπικλύζει, καὶ ἄκανθοι ἀποπνίγουσιν. Ὥστε οὐκ ἀρκεῖ μόνον ἅπαξ καταβαλόντα ἀπηλλάχθαι, ἀλλὰ πολλῆς δεῖ τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς προσεδρείας τῷ μέλλοντι τοὺς καρποὺς συγκομίζειν, ἀποσοβοῦντι τὰ πετεινά, τὰς ἀκάνθας ἐκκόπτοντι, τὰ πετρώδη γῆς πληροῦντι πολλῆς, πᾶσαν λύμην κωλύοντι καὶ ἀποτειχίζοντι καὶ ἀναιροῦντι. Ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῆς γῆς τὸ πᾶν τοῦ γεωργοῦ γίνεται· ἄψυχος γὰρ ἐκείνη ὑπόκειται, πρὸς τὸ παθεῖν ἕτοιμος οὖσα μόνον· ἐπὶ δὲ ταύτης τῆς γῆς τῆς πνευματικῆς οὐδαμῶς· οὐ τῶν διδασκάλων ἐστὶ τὸ πᾶν, ἀλλ', εἰ μὴ τὸ πλέον, τὸ γοῦν ἥμισυ καὶ τῶν μαθητῶν. Ἡμῶν μὲν οὖν καταβαλεῖν ἐστι τὸν σπόρον, ὑμῶν δὲ ποιεῖν τὰ λεγόμενα, τῇ μνήμῃ διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείκνυσθαι τοὺς καρπούς, τὰς ἀκάνθας προρρίζους ἀνασπᾶν. Ἄκανθα γὰρ ὄντως ὁ πλοῦτος, οὐδένα καρπὸν ἔχων, δυσειδὴς καὶ ὀφθῆναι καὶ χρήσασθαι ἀηδής, λυπῶν τοὺς ἁπτομένους, οὐ μόνον αὐτὸς οὐκ ἔχων καρπόν, ἀλλὰ καὶ τῷ βλαστάνοντι ἐμποδίζων.

Τοιοῦτόν ἐστιν ὁ πλοῦτος· οὐ μόνον αὐτὸς οὐ φέρει καρπὸν αἰώνιον, ἀλλὰ καὶ τοὺς βουλομένους κατέχων ἐμποδίζει. Ἀλόγων εἰσὶ τροφαὶ αἱ ἄκανθαι καμήλων· πυρός εἰσι βρῶσις καὶ δαπάνη πρὸς οὐδὲν χρήσιμοι. Τοιοῦτον καὶ ὁ πλοῦτος, πρὸς οὐδὲν χρήσιμος, ἀλλ' ἢ πρὸς τὸ καῦσαι κάμινον, πρὸς τὸ τὴν ἡμέραν ἀνάψαι ἐκείνην τὴν ὡς κλίβανον καιομένην, πρὸς τὸ θρέψαι τὰ ἄλογα

θὰ τοὺς καθοδηγοῦσαν. Τοὺς ὑπενθυμίζει λοιπὸν καὶ τοὺς δείχνει ὅτι δὲ λέγει τίποτε τὸ πρωτάκουστο, ἀλλ' αὐτὰ ποὺ ἔλεγε πάντοτε. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωση τῶν γεωργῶν οἱ σπόροι ρίχνονται βέβαια μιὰ φορά, δὲν παραμένουν ὅμως ἔτσι γιὰ πάντα, ἀλλὰ χρειάζονται πολλὴ ἐργασία στὴ συνέχεια, κι ἂν δὲ σκεπάσουν τοὺς σπόρους ποὺ ἔβαλαν ἀνακατεύοντας τὸ χῶμα, τοὺς ἔσπειραν γιὰ τὰ σποροφάγα ὄρνια, ἔτσι κι ἐμεῖς, ἂν δὲ σκεπάσουμε ἐκεῖνα ποὺ βάλαμε μέσα μας μὲ τὴ συνεχὴ ὑπενθύμιση, τὰ σκορπίσαμε ὅλα στὸν ἀέρα. Γιατὶ κι ὁ διάβολος ἁρπάζει καὶ ἡ ραθυμία ἡ δική μας τοὺς καταστρέφει, καὶ ὁ ἥλιος τοὺς ξηραίνει, καὶ ἡ βροχὴ τοὺς πλημμυρίζει, καὶ τ' ἀγκάθια τοὺς πνίγουν.

Ὥστε δὲ φθάνει νὰ τοὺς σπείρεις μιὰ φορὰ καὶ νὰ γλυτώσεις, ἀλλὰ χρειάζεται πολλὴ φροντίδα καὶ μεγάλη προσοχὴ ἐκ μέρους ἐκείνου ποὺ θέλει νὰ μαζέψει τοὺς καρπούς, ἀπομακρύνοντας τὰ πτηνά, κόβοντας τὰ ἀγκάθια, γεμίζοντας τὰ πετρώδη ἐδάφη μὲ πολὺ χῶμα, καὶ κάθε καταστροφὴ αὐτῶν ἐμποδίζοντας, ἀποκλείοντας καὶ ἀπομακρύνοντας. Ἀλλὰ στὴν περίπτωση βέβαια τῆς γῆς τὸ κάθε τι γίνεται ἀπὸ τὸ γεωργό· γιατὶ ἐκείνη εἶναι ἄψυχη, κι εἶναι ἕτοιμη μόνο νὰ πάθει· σ' αὐτὴν ὅμως τὴν πνευματικὴ γῆ δὲ συμβαίνει καθόλου τὸ ἴδιο· τὸ πᾶν δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ δάσκαλο, ἀλλ', ἂν ὄχι τὸ περισσότερο, τὸ μισὸ τουλάχιστο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς μαθητές. Δική μας δουλειὰ δηλαδὴ εἶναι νὰ ρίξουμε τὸ σπόρο, ἐνῶ δική σας εἶναι νὰ κάμνετε αὐτὰ ποὺ λέμε, δείχνοντας μὲ τὴ μνήμη τοὺς καρποὺς τῶν ἔργων, καὶ βγάζοντας ἀπὸ τὴ ρίζα τὰ ἀγκάθια. Γιατὶ πραγματικὸ ἀγκάθι εἶναι ὁ πλοῦτος, μὴ ἔχοντας κανένα καρπό, ἄσχημος στὴν ὅραση, καὶ ἀηδὴς στὴ χρήση, γεμίζοντας μὲ θλίψη αὐτοὺς ποὺ τὸν ἐγγίζουν, καὶ ὄχι μόνο αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν ἔχει καρπό, ἀλλ' ἐμποδίζει καὶ αὐτὸν ποὺ βλαστάνει.

Τέτοιος εἶναι ὁ πλοῦτος· ὄχι μόνο αὐτὸς δὲ φέρει αἰώνιο καρπό, ἀλλὰ κι αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ φέρουν, τοὺς συγκρατεῖ καὶ τοὺς ἐμποδίζει. Τῶν ἀλόγων καμήλων τροφὲς εἶναι τ' ἀγκάθια, ποὺ εἶναι φαγητὸ γιὰ τὴ φωτιὰ καὶ δαπάνη σὲ τίποτε χρήσιμη. Τέτοιος εἶναι καὶ ὁ πλοῦτος· δὲ χρησιμεύει σὲ τίποτε, παρὰ μόνο γιὰ ν' ἀνάψει τὸ καμίνι, τὸ νὰ τὸ ἀνάψει τὴν ἡμέρα ἐκείνη ποὺ θὰ

πάθη, μνησικακίαν καὶ ὀργήν. Τοιοῦτον γὰρ καὶ ἡ τρώγουσα κάμηλος ἀκάνθας. Λέγεται γὰρ ὑπὸ τῶν τὰ τοιαῦτα εἰδότων μηδὲν εἶναι ἐν τοῖς κτήνεσιν οὕτω βαρύμηνι καὶ δύσθυμον καὶ μνησίκακον, ὡς ἡ κάμηλος. Τοιοῦτον ὁ πλοῦτός ἐστι· τὰ ἄλογα πάθη τρέφει τῆς ψυχῆς, τὰ δὲ λογικὰ κεντεῖ καὶ τιτρώσκει, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀκανθῶν. Σκληρόν τί ἐστι καὶ τραχὺ τοῦτο τὸ φυτόν, αὐτόματον φύεται. Ἴδωμεν δὲ καὶ ποῦ φύεται, ἵνα ἐκκόψωμεν αὐτό· ἐν τοῖς ἀποκρήμνοις τῶν χωρίων, ἐν τοῖς λιθώδεσιν, ἐν τοῖς ξηροῖς, ἔνθα νοτὶς οὐκ ἔστιν. Ὅταν οὖν τραχύς τις ᾖ καὶ ἀπόκρημνος, τουτέστιν ἀνελεήμων, ἡ ἄκανθα φύεται ἐν αὐτῷ. Ἀλλ' ὅταν αὐτὰς ἐκκόψαι βούλωνται γεωργῶν παῖδες, οὐ σιδήρῳ τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ πῶς; πῦρ ἐπαφιέντες, οὕτω πᾶσαν ἐξέλκουσι τὴν κακίαν τῆς γῆς. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἀρκεῖ τὸ τεμεῖν ἄνωθεν, τῆς ῥίζης κάτω μενούσης, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ῥίζαν ἐξελεῖν (ἀπὸ γὰρ τῆς κακίας ἐναπομένει τῇ γῇ, καὶ καθάπερ τινὸς λοιμοῦ εἰς σῶμα ἐνσκήψαντος ἔτι μένει τὰ λείψανα), πᾶσαν ἐκείνην τὴν νοτίδα τὴν τῶν ἀκανθῶν τὸ πῦρ ἄνωθεν ἀνιμώμενον, ὥσπερ τινὰ ἰόν, ἐξέλκει διὰ τῆς θερμότητος ἀπὸ τῶν λαγόνων τῆς γῆς. Καθάπερ γὰρ ἡ σικύα ἐπιτιθεμένη πᾶσαν κακίαν τὴν ἐκ τῶν ἀκανθῶν ἀνιμᾶται καὶ καθαρὰν αὐτὴν ποιεῖ. Τίνος δὴ ἕνεκεν ταῦτα εἶπον; Ὅτι δεῖ τὴν πρὸς τὸν πλοῦτον συμπάθειαν πάντοθεν ἐκκαθαίρειν. Ἔστι καὶ παρ' ἡμῖν πῦρ, ἀπὸ ψυχῆς ταύτην ἕλκον τὴν κακίαν, τὸ τοῦ Πνεύματος λέγω· ἂν τοῦτο ἐπαφῶμεν, οὐ τὰς ἀκάνθας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν νοτίδα ἀναξηραίνειν δυνησόμεθα· ὡς ἐὰν ὦσιν ἐμπεπηγυῖαι, πάντα γίνεται μάτην.

Ὅρα γάρ· εἰσῆλθε πλούσιος ἐνταῦθα, ἢ καὶ πλουτοῦσα γυνή; οὐ φροντίζει πῶς ἀκούσει τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πῶς ἐπιδείξεται, πῶς μετὰ κόμπου καθίσει, πῶς μετὰ δόξης πολλῆς, πῶς πάσας τὰς ἄλλας ὑπερβαλεῖται τῇ τῶν ἱματίων πολυτελείᾳ, καὶ

καίει σὰν κλίβανος, τὸ κατάλληλο νὰ τρέφει τὰ ἄλογα πάθη, τὴ μνησικακία καὶ τὴν ὀργή. Τέτοια εἶναι βέβαια καὶ ἡ καμήλα ποὺ τρώει τ' ἀγκάθια. Γιατὶ λέγεται ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ξέρουν ἀπ' αὐτά, πὼς δὲν ὑπάρχει κανένα ἄλλο ζῶο ἀνάμεσα στὰ κτήνη, ποὺ νὰ τρέφει τόσο μεγάλη ὀργὴ καὶ νὰ εἶναι τόσο δύσθυμο καὶ μνησίκακο ὅσο ἡ καμήλα. Τέτοιος εἶναι ὁ πλοῦτος· τρέφει τὰ ἄλογα πάθη τῆς ψυχῆς, ἐνῶ τὰ λογικὰ τὰ κεντρίζει καὶ τὰ πληγώνει, ὅπως συμβαίνει μὲ τ' ἀγκάθια. Αὐτὸ τὸ φυτὸ εἶναι κάπως σκληρὸ καὶ τραχὺ καὶ φυτρώνει μόνο του. Ἂς δοῦμε ὅμως καὶ ποῦ φυτρώνει γιὰ νὰ τὸ ξεριζώσουμε. Φυτρώνει στὰ ἀπόκρημνα μέρη, στὰ πετρώδη καὶ στὰ ξεροτόπια, ὅπου δὲν ὑπάρχει ὑγρασία. Ὅταν λοιπὸν κάποιος εἶναι τραχὺς καὶ ἀπόκρημνος, δηλαδὴ ἄσπλαγχνος, φυτρώνει σ' αὐτὸν τὸ ἀγκάθι. Ἀλλ' ὅταν τὰ παιδιὰ τῶν γεωργῶν θέλουν νὰ κόψουν τ' ἀγκάθια, δὲν τὸ κάμουν αὐτὸ μὲ σίδηρο, ἀλλὰ πῶς; ἀνάβουν φωτιά, καὶ ἔτσι ἀφαιροῦν ὅλη τὴν κακία τῆς γῆς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲ φθάνει νὰ τὰ κόβεις ἀπὸ πάνω, μένοντας κάτω ἡ ρίζα τους, ἀλλ' οὔτε νὰ βγάλεις μόνο τὴ ρίζα (γιατὶ ἀπομένει στὴ γῆ ἀπὸ τὴν κακία καί, ὅπως ὅταν προσβάλλει κάποια ἀρρώστια τὸ σῶμα, παραμένουν ἀκόμα τὰ ὑπολείμματα)· ὅλη ἐκείνη τὴν ὑγρασία τῶν ἀγκαθιῶν ἀπὸ πάνω ἡ φωτιὰ ποὺ καίει τὴν ἀνασύρει, σὰν κάποιον ἰό, μὲ τὴν θερμότητά της ἀπὸ τὰ λαγόνια τῆς γῆς. Ὅπως ἀκριβῶς ἡ βεντούζα, τοποθετημένη ἐπάνω στὸ σῶμα, ἀπορρουφάει κάθε βλάβη, ἔτσι καὶ ἡ φωτιὰ ἀπορρουφάει κάθε βλάβη τῶν ἀγκαθιῶν, καὶ καθιστᾶ τὴ γῆ καθαρή. Γιατί τὰ εἶπα αὐτά; Γιατὶ πρέπει νὰ καθαρίζουμε ἀπὸ παντοῦ τὴ συμπάθεια πρὸς τὸν πλοῦτο. Ὑπάρχει καὶ σὲ μᾶς φωτιὰ ποὺ ἕλκει αὐτὴ τὴν ἀρρώστια ἀπὸ τὴν ψυχή, ἐννοῶ τὴ φωτιὰ τοῦ πνεύματος· ἂν αὐτὴ τὴ φωτιὰ τὴν ἀφήσουμε ἐλεύθερη, θὰ μπορέσουμε νὰ ξηράνουμε ὄχι μόνο τ' ἀγκάθια, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑγρασία τους· γιατί, ἂν εἶναι βαθιὰ ριζωμένα τ' ἀγκάθια, ὅλα γίνονται στὰ χαμένα.

Πρόσεχε λοιπόν· μπῆκε ἐδῶ κάποιος πλούσιος ἢ κάποια πλούσια γυναίκα; Δὲ φροντίζει πῶς ν' ἀκούσει τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πῶς νὰ ἐπιδειχθεῖ, πῶς νὰ καθήσει μὲ κομπορρημοσύνη, πῶς μὲ πολλὴ λαμπρότητα, πῶς νὰ ξεπεράσει ὅλες τὶς ἄλλες

σχήματι καὶ βλέμματι καὶ βαδίσματι σεμνοτέραν ἑαυτὴν ἐργάσεται, καὶ πᾶσα ἡ φροντὶς καὶ ἡ μέριμνα αὐτῇ, ἆρα εἶδεν ἡ δεῖνα; ἆρα ἐθαύμασεν; ἆρα καλῶς κεκαλλώπισμαι; Οὐ περὶ τούτου δὲ μόνον τὴν φροντίδα ποιεῖται, ἀλλ' ὥστε καὶ μὴ σαπῆναι τὰ ἱμάτια, ὥσ[illegible] μὴ διαρραγῆναι, καὶ πᾶσα ἡ φροντὶς περὶ τοῦτο. Ὁμοί[illegible] ὁ πλουτῶν ἀνὴρ εἰσέρχεται δείξων ἑαυτὸν τῷ πένητι, κ[illegible] φόβον καταστήσων διὰ τῆς περιβολῆς τῶν ἱματίων, διὰ τοῦ παῖδας ἔχειν πολλούς· καὶ παρεστήκασιν ἀποσοβοῦντες. Ὁ δὲ ἀπὸ πολλοῦ τύφου οὐδὲ τοῦτο καταξιοῖ ποεῖν, ἀλλ' οὕτως οἶδεν ἀνάξιον ὂν ἐλευθέρου τὸ ἔργον, ὅτι καίτοι σφόδρα τετυφωμένος οὐκ ἀνέχεται τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ τοῖς δούλοις ἐπιτρέπει τοῖς ἀκολούθοις· τὸ γὰρ τοῦτο ποιεῖν δουλικὸν ὄντως καὶ ἰταμῶν ἠθῶν. Εἶτα καθήμενον εὐθέως ἐπεισέρχονται αἱ τῆς οἰκίας φροντίδες περισύρουσαι πανταχοῦ, ὁ τῦφος ὁ κατέχων τὴν ψυχὴν περιρρεῖ· νομίζει χαρίζεσθαι καὶ ἡμῖν καὶ τῷ λαῷ, τάχα δὲ καὶ τῷ Θεῷ, ὅτι εἰσῆλθεν εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ οἶκον. Ὁ δὲ οὕτω φλεγμαίνων, πῶς δυνήσεται θεραπευθῆναί ποτε;

4. Εἰπὲ δή μοι, εἴ τις εἰς ἰατρεῖον παραγένοιτο, καὶ μὴ χάριν αἰτεῖ τὸν ἰατρόν, ἀλλὰ νομίζει χαρίζεσθαι ἐκείνῳ, καὶ ἀφεὶς φάρμακον αἰτῆσαι ἐπὶ τὸ τραῦμα, περὶ ἱμάτια ἀσχολοῖτο, ἆρα ἀπέλθοι τι ἂν ὁ τοιοῦτος λαβὼν ἀγαθόν; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι. Τὸ δὲ αἴτιον τούτων ἁπάντων, εἰ βούλεσθε, ἐρῶ· νομίζουσι πρὸς ἡμᾶς εἰσιέναι, ὅταν εἰσίωσιν ἐνταῦθα· νομίζουσι παρ' ἡμῶν ἀκούειν ἅπερ ἀκούουσιν· οὐ προσέχουσιν, οὐκ ἐννοοῦσιν ὅτι πρὸς τὸν Θεὸν εἰσέρχονται, ὅτι αὐτὸς αὐτοῖς διαλέγεται. Ὅταν γὰρ ἀναστὰς ὁ ἀναγινώσκων λέγῃ, «τάδε λέγει Κύριος», καὶ ὁ διάκονος ἑστὼς ἐπιστομίζῃ πάντας, οὐ τῷ ἀναγινώσκοντι τιμὴν ποιῶν τοῦτό φησιν, ἀλλὰ τῷ δι' ἐκείνου πᾶσι διαλεγομένῳ. Εἰ ᾔδεσαν ὅτι Θεὸς ἦν ὁ ταῦτα λέγων διὰ τοῦ προφήτου, πάντα ἂν τὸν τῦφον ἔρριψαν. Εἰ γὰρ ἀρχόν-

στὴν πολυτέλεια τῶν ἐνδυμάτων, καὶ νὰ κάνει τὸν ἑαυτό της πιὸ ἐντυπωσιακὸ καὶ στὸ σχῆμα καὶ στὸ βλέμμα καὶ στὸ βάδισμα, καὶ ὅλη ἡ μέριμνα κι ἡ φροντίδα της εἶναι, ἄραγε τὴν εἶδε ἡ τάδε; ἄραγε τὴ θαύμασε; ἄραγε στολίστηκε ὄμορφα; Δὲ φροντίζει ὅμως μόνο γι' αὐτό, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ χαλάσουν τὰ ἐνδύματά της, νὰ μὴ σχισθοῦν, καὶ ὅλη ἡ φροντίδα της στρέφεται γύρω ἀπ' αὐτό. Ὅμοια καὶ ὁ πλούσιος ἄνδρας, μπαίνει γιὰ νὰ δείξει τὸν ἑαυτό του στὸ φτωχὸ καὶ νὰ ἐμβάλει φόβο σ' αὐτὸν μὲ τὴν περιβολὴ τῶν ἐνδυμάτων καὶ μὲ τοὺς πολλοὺς ὑπηρέτες ποὺ ἔχει. Καὶ στέκουν ἐκεῖνοι φοβισμένοι. Αὐτὸς ὅμως ἀπὸ τὴν πολλὴ ἀλαζονεία του δὲ θεωρεῖ ἄξιο οὔτε αὐτὸ νὰ κάνει, ἀλλὰ γνωρίζει ὅτι τόσο πολὺ εἶναι αὐτὸ ἀνάξιο ἔργο ἑνὸς ἐλεύθερου ἀνθρώπου, ὥστε, ἂν καὶ εἶναι ὑπερβολικὰ ἀλαζόνας, δὲν ἀνέχεται νὰ τὸ κάμει αὐτό, ἀλλὰ τὸ ἐπιτρέπει στοὺς δούλους καὶ στοὺς ἀκολούθους· γιατὶ τὸ νὰ κάμνει αὐτὸ πραγματικὰ εἶναι δουλικὸ καὶ γνώρισμα ἀδιάντροπων συνηθειῶν. Ἔπειτα, ἀφοῦ καθήσει, ἀμέσως εἰσέρχονται στὸ μυαλό του οἱ φροντίδες τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὸν παρασύρουν παντοῦ, καὶ ἡ ἀλαζονεία ποὺ κατέχει τὴν ψυχή του τὸν περικυκλώνει. Νομίζει ὅτι κάνει χάρη καὶ σὲ μᾶς καὶ στὸν λαό, ἴσως καὶ στὸ Θεό, ἐπειδὴ μπῆκε στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ πάσχει ἀπὸ τέτοια φλεγμονὴ πῶς θὰ μπορέσει κάποτε νὰ θεραπευθεῖ;

4. Πές μου λοιπόν, ἂν κάποιος μεταβεῖ σὲ ἰατρεῖο, καὶ δὲ ζητᾶ χάρη ἀπὸ τὸν γιατρό, ἀλλὰ νομίζει ὅτι ἐκεῖνος τοῦ ὀφείλει χάρη, καί, παραμελώντας νὰ ζητήσει φάρμακο γιὰ τὸ τραῦμα, ἀσχολεῖται μὲ τὰ ἐνδύματα, ἄραγε ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς θὰ ἔφευγε παίρνοντας κάτι καλὸ ἀπὸ τὸ γιατρό; Ἐγὼ τοὐλάχιστο νομίζω ὄχι. Καὶ ἂν θέλετε θὰ σᾶς πῶ τὴν αἰτία ὅλων αὐτῶν. Νομίζουν πὼς ἔρχονται σὲ μᾶς ὅταν ἔρχονται ἐδῶ· νομίζουν ὅτι αὐτὰ ποὺ ἀκοῦν τὰ ἀκοῦν ἀπὸ μᾶς. Δὲν προσέχουν, δὲ σκέπτονται ὅτι εἰσέρχονται πρὸς τὸ Θεό, ὅτι αὐτὸς συνομιλεῖ μαζί τους. Γιατί, ὅταν σηκώνεται ὁ ἀναγνώστης καὶ λέγει, «αὐτὰ λέγει ὁ Κύριος», καὶ ὁ διάκονος στέκοντας κάμνει ὅλους νὰ σιωπήσουν, καὶ δὲν τὸ λέγει αὐτὸ τιμώντας τὸν ἀναγνώστη, ἀλλ' αὐτὸν ποὺ συνομιλεῖ μὲ ὅλους μέσω ἐκείνου. Ἂν ἤξεραν ὅτι ὁ Θεὸς ἦταν ποὺ λέγει αὐτὰ μέσω τοῦ προφήτη, θὰ

των αὐτοῖς διαλεγομένων οὐκ ἀνέχονται ἔξω προσέχειν, πολλῷ μᾶλλον τοῦ Θεοῦ. Ἡμεῖς ὑπηρέται ἐσμέν, ἀγαπητοί· ἡμεῖς οὐ τὰ ἡμέτερα λέγομεν, ἀλλὰ τὰ τοῦ Θεοῦ· ἐπιστολαὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἥκουσαι ἀναγινώσκονται. Εἰπὲ δή μοι, παρακαλῶ, εἴ τις ἄρτι παρόντων ἡμῶν πάντων εἰσῆλθεν ἔχων ζώνην χρυσῆν, καὶ ἀνατεταμένος καὶ σοβῶν ἔφησε πεμφθῆναι παρὰ τοῦ βασιλέως τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πρὸς τὴν πόλιν ἅπασαν τὴν ἐπιστολὴν κομίζειν περί τινων ἀναγκαίων, ἆρα οὐκ ἂν ἅπαντες συνεστράφητε; ἆρα οὐκ ἂν καὶ τοῦ διακόνου μὴ παρακελευομένου πολλὴν παρείχετε τὴν σιγήν; Ἔγωγε οἶμαι· καὶ γὰρ ἤκουσα ἐπιστολῶν βασιλέων ἀναγινωσκομένων ἐνταῦθα. Εἶτ' ἂν μέν τις παρὰ βασιλέως ἥκῃ, πάντες προσέχετε, παρὰ δὲ τοῦ Θεοῦ ἥκει καὶ ἐκ τῶν οὐρανῶν φθέγγεται ὁ προφήτης, καὶ οὐδεὶς ὁ προσέχων; Ἢ οὐ πιστεύετε, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ταῦτα τὰ λεγόμενα; Ἐπιστολαὶ αὗταί εἰσι πεμφθεῖσαι παρὰ τοῦ Θεοῦ. Εἰσερχώμεθα τοίνυν μετὰ τῆς προσηκούσης τιμῆς εἰς τὰς Ἐκκλησίας καὶ μετὰ φόβου ἐπακούωμεν τῶν λεγομένων. Τί εἰσέρχομαι, φησίν, εἰ οὐκ ἀκούω τινὸς ὁμιλοῦντος; Τοῦτο πάντα ἀπολώλεκε καὶ διέφθειρε. Τί γὰρ χρεία ὁμιλητοῦ; ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ῥᾳθυμίας αὕτη ἡ χρεία γέγονε. Διὰ τί γὰρ ὁμιλίας χρεία; πάντα σαφῆ καὶ εὐθέα τὰ παρὰ ταῖς θείαις Γραφαῖς, πάντα τὰ ἀναγκαῖα δῆλα. Ἀλλ' ἐπειδὴ τέρψεώς ἐστε ἀκροαταί, διὰ τοῦτο καὶ ταῦτα ζητεῖτε.

Εἰπὲ γάρ μοι, ποίῳ κόμπῳ λόγου Παῦλος ἔλεγεν; ἀλλ' ὅμως τὴν οἰκουμένην ἐπέστρεψε. Ποίῳ δὲ Πέτρος ὁ ἀγράμματος; Ἀλλ' οὐκ οἶδα, φησί, τὰ ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κείμενα. Διὰ τί οὐκ οἶδας; μὴ γὰρ ἑβραϊστί; μὴ γὰρ ῥωμαϊστί; μὴ γὰρ ἑτερογλώσσως εἴρηται; οὐχὶ ἑλληνιστὶ λέγεται; Ἀλλ' ἀσαφῶς, φησί. Ποῖον ἀσαφές, εἰπέ μοι; οὐχὶ ἱστορίαι εἰσί; Τὰ γὰρ σαφῆ οἶδας, ἵνα περὶ τῶν ἀσαφῶν ἐρωτήσῃς. Μυρίαι ἱστορίαι εἰσὶν ἐν ταῖς Γραφαῖς· εἰπέ μοι μίαν ἐξ ἐκείνων· ἀλλ' οὐκ ἐρεῖς. Πρόφασις ταῦτα καὶ λόγοι. Καθ' ἡμέραν,

ἄφηναν ὅλη τὴν ἀλαζονεία. Γιατί, ἂν δὲν ἀνέχονται νὰ προσέχουν ἔξω τὴ στιγμὴ ποὺ μιλοῦν ἄρχοντες μαζί τους, πολὺ περισσότερο ὅταν συνομιλεῖ μαζί τους ὁ Θεός. Ἐμεῖς, ἀγαπητοί, εἴμαστε ὑπηρέτες· ἐμεῖς δὲ λέμε τὰ δικά μας, ἀλλὰ τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ· καθημερινὰ διαβάζονται ἐπιστολὲς ποὺ ἔχουν ἔρθει ἀπὸ τὸν οὐρανό. «Πές μου λοιπόν, σὲ παρακαλῶ, ἂν τὴ στιγμὴ ποὺ εἴμαστε ἐμεῖς ὅλοι παρόντες, ἔμπαινε κάποιος ἔχοντας χρυσὴ ζώνη, καὶ περπατώντας περήφανα καὶ ἐπιδεικτικὰ ἔλεγε ὅτι εἶναι ἀπεσταλμένος τοῦ ἐπίγειου βασιλιᾶ, κι ὅτι φέρνει ἐπιστολὴ πρὸς ὅλη τὴν πόλη γιὰ μερικὰ πράγματα ἀναγκαῖα, ἄραγε δὲ θὰ στρέφατε ὅλοι τὴν προσοχή σας πρὸς αὐτόν; ἄραγε δὲ θὰ κάμνατε πολλὴ ἡσυχία κι ἂν ἀκόμα δὲ σᾶς προέτρεπε ὁ διάκονος; Ἐγὼ βέβαια νομίζω ναί· γιατὶ ἄκουσα βασιλικὲς ἐπιστολὲς νὰ διαβάζονται ἐδῶ. Ὥστε, ἂν κάποιος ἔρθει σταλμένος ἀπὸ τὸ βασιλιὰ ὅλοι τὸν προσέχετε, τώρα ποὺ ἦρθε ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ὁμιλεῖ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ὁ προφήτης κανένας δὲν τὸν προσέχει; Ἢ μήπως δὲν πιστεύετε ὅτι εἶναι ἀπὸ τὸ Θεὸ αὐτὰ ποὺ λέγονται; Αὐτὲς εἶναι ἐπιστολὲς ποὺ στάλθηκαν ἀπὸ τὸ Θεό. Ἂς μπαίνουμε λοιπὸν μὲ τὴν πρέπουσα τιμὴ στὶς ἐκκλησίες καὶ μὲ σεβασμὸ ἂς ἀκοῦμε τὰ λεγόμενα. Τί μπαίνω, λέγει, ἂν δὲν ἀκούω αὐτὸν ποὺ ὁμιλεῖ; Αὐτὸ κατέστρεψε καὶ διέφθειρε τὰ πάντα. Γιατί, τί χρειάζεται ὁμιλητής; Ἐξ αἰτίας τῆς ραθυμίας μας δημιουργήθηκε αὐτὴ ἡ ἀνάγκη. Γιατί χρειάζεται ὁμιλία; Ὅλα ὅσα περιλαμβάνονται στὶς θεῖες Γραφὲς εἶναι σαφὴ καὶ εὐθέα, ὅλα τὰ ἀναγκαῖα εἶναι φανερά. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἶστε ἀκροατὲς τέρψεως, γι' αὐτὸ καὶ ἐπιζητεῖτε αὐτά.

Πές μου σὲ παρακαλῶ, ὁ Παῦλος μὲ ποιά καύχηση λόγου μιλοῦσε; Κι ὅμως τὴν οἰκουμένη ἐπέστρεψε. Μὲ ποιά πάλι ὁ Πέτρος ὁ ἀγράμματος; Ἀλλά, λέγει, δὲ γνωρίζω τὰ λεγόμενα στὶς θεῖες Γραφές. Γιατί δὲν τὰ γνωρίζεις; Μήπως εἶναι ἑβραϊκά; μήπως ρωμαϊκά; μήπως λέχθηκαν σὲ ἄλλη γλώσσα; δὲ λέγονται στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα; Ἀλλά, λέγει, μὲ ἀσάφεια. Πές μου, ποιό εἶναι ἀσαφές; δὲν εἶναι ἱστορίες; Γνωρίζεις δηλαδὴ τὰ σαφή, γιὰ νὰ ρωτήσεις γιὰ τὰ ἀσαφή. Μύριες ἱστορίες ὑπάρχουν στὶς Γραφές· πές μου μιὰ ἀπὸ ἐκεῖνες. Ἀλλὰ δὲ θὰ πεῖς. Αὐτὰ εἶναι πρόφα-

φησί, τὰ αὐτά ἐστιν ἀκούειν. Τί δέ, εἰπέ μοι; ἐν τοῖς θεάτροις οὐ τὰ αὐτὰ ἀκούεις; ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις οὐ τὰ αὐτὰ ὁρᾷς; τὰ δὲ πράγματα πάντα οὐ τὰ αὐτά ἐστιν; ὁ δὲ ἥλιος οὐχ ὁ αὐτὸς ἀεὶ ἀνατέλλει; τροφαῖς δὲ οὐ ταῖς αὐταῖς χρώμεθα; Ἐβουλόμην σου πυθέσθαι, ἐπειδὴ τὰ αὐτὰ λέγεις ἀκούειν καθ' ἑκάστην ἡμέραν, εἰπέ μοι, ποίου προφήτου ἐστὶ τὸ χωρίον τὸ ἀναγνωσθέν, καὶ ποίου ἀποστόλου, ἢ ποίας ἐπιστολῆς; Ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις εἰπεῖν, ἀλλὰ δοκεῖς ξένων ἀκούειν. Ὅταν μὲν οὖν ῥᾳθυμῆσαι θέλῃς, τὰ αὐτὰ λέγεις εἶναι, ὅταν δὲ ἐρωτηθῇς, ὡς οὐδέποτε ἀκούσας διάκεισαι. Εἰ τὰ αὐτά ἐστιν, ἐχρῆν αὐτὰ εἰδέναι, σὺ δὲ ἀγνοεῖς. Θρήνων ἄξια τὰ παρόντα, θρήνων καὶ ὀδυρμῶν, ὅτι εἰς κενὸν ἀργυροκόπος ἀργυροκοπεῖ. Ταύτῃ μάλιστα ἐχρῆν προσέχειν, ὅτι τὰ αὐτά ἐστιν, ὅτι οὐδένα παρέχομεν ὑμῖν πόνον, οὐδὲ ξένα τινὰ καὶ ἐνηλλαγμένα λέγομεν. Τί οὖν; ἐπειδὴ ἐκεῖνα τὰ αὐτὰ λέγεις εἶναι, τὰ δὲ ἡμέτερα οὐ τὰ αὐτά ἐστίν, ἀλλ' ἀεὶ ξένα λέγομεν, τούτοις προσέχετε; Οὐδαμῶς· ἀλλ' ἂν μὲν εἴπωμεν, διὰ τί οὐδὲ ταῦτα κατέχετε; ἅπαξ, φησί, ἀκούομεν, καὶ πῶς ἔνι κατασχεῖν; ἂν εἴπωμεν, ἐκείνοις διὰ τί οὐ προσέχετε; φατέ, ἀεὶ τὰ αὐτὰ λέγεται· καὶ πάντοθεν ῥᾳθυμίας καὶ σκήψεως τὰ ῥήματα.

Ἀλλ' οὐ προχωρήσει ταῦτα διαπαντός, ἀλλ' ἔσται καιρός, ὅτε θρηνήσομεν εἰκῇ καὶ μάτην· ὅπερ μὴ γένοιτο, ἀλλὰ γένοιτο ἐνταῦθα μετανοήσαντας καὶ μετὰ συνέσεως καὶ μετὰ εὐλαβείας προσέχοντας τοῖς λεγομένοις, πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἔργων κατόρθωσιν ἐπείγεσθαι καὶ μετὰ πάσης ἀκριβείας τὸν ἑαυτῶν βίον εὐθύνειν, ἵνα δυνηθῶμεν ἐπιτυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

ση καὶ λόγια. Κάθε μέρα, λέγει, ἀκοῦς τὰ ἴδια. Τί λοιπόν, πές μου; στὰ θέατρα δὲν ἀκοῦς τὰ ἴδια; στὶς ἱπποδρομίες δὲ βλέπεις τὰ ἴδια; Τὰ πράγματα ὅλα δὲν εἶναι τὰ ἴδια; Ὁ ἥλιος δὲν ἀνατέλλει πάντοτε ὁ ἴδιος; Τὶς ἴδιες τροφὲς δὲν τρῶμε; Θὰ ἤθελα ν' ἀκούσω ἀπὸ σένα, ἐπειδὴ λὲς τὰ ἴδια ἀκοῦς κάθε μέρα, ποιοῦ προφήτη εἶναι τὸ χωρίο ποὺ διαβάστηκε, καὶ ποιοῦ ἀποστόλου ἢ ποιᾶς ἐπιστολῆς; Ὅμως δὲ μπορεῖς νὰ μοῦ πεῖς, ἀλλὰ νομίζεις ὅτι ἀκοῦς ξένα κείμενα. Ὅταν θέλεις νὰ εἶσαι ράθυμος λὲς ὅτι εἶναι τὰ ἴδια, ὅταν ὅμως ἐρωτηθεῖς, φαίνεσαι σὰν νὰ μὴν τὰ ἄκουσες ποτέ. Ἂν εἶναι τὰ ἴδια, ἔπρεπε αὐτὰ νὰ τὰ γνωρίζεις, σὺ ὅμως τὰ ἀγνοεῖς. Ἡ κατάσταση αὐτὴ εἶναι ἄξια γιὰ θρήνους· γιὰ θρήνους καὶ ὀδυρμούς, γιατὶ ἄσκοπα κόβει νομίσματα ὁ νομισματοκόπος. Γι' αὐτὸ πρὸ πάντων ἔπρεπε νὰ προσέχεις, γιατὶ εἶναι τὰ ἴδια, γιατὶ δὲ σᾶς παρέχουμε κόπο, οὔτε λέμε κάποια ἄγνωστα καὶ διαφορετικὰ πράγματα. Τί λοιπόν; ἐπειδή, λές, ὅτι ἐκεῖνα εἶναι τὰ ἴδια, ἐνῶ τὰ δικά μας δὲν εἶναι τὰ ἴδια, ἀλλὰ πάντοτε λέμε ἄγνωστα, μήπως προσέχετε σ' αὐτά; Καθόλου· ἀλλ' ὅμως ἂν ποῦμε, γιατί δὲ γνωρίζετε οὔτε αὐτά; Μιὰ φορά, λέγει, τ' ἀκοῦμε, καὶ πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ γνωρίζουμε; Ἂν ποῦμε σ' ἐκεῖνα γιατί δὲν προσέχετε; Λέτε, πάντα λέγονται τὰ ἴδια· καὶ ἀπὸ παντοῦ τὰ λόγια εἶναι ραθυμίας καὶ δικαιολογίας.

Ὅμως δὲν θὰ προχωρήσουν αὐτὰ ἔτσι γιὰ πάντα, ἀλλὰ θὰ ρθεῖ καιρός, ποὺ θὰ θρηνήσουμε ἄσκοπα καὶ μάταια, πράγμα ποὺ εὔχομαι νὰ μὴ συμβεῖ. Ἀλλὰ μακάρι νὰ μετανοήσετε ἐδῶ καὶ νὰ προσέχετε στὰ λεγόμενα μὲ σύνεση καὶ εὐλάβεια, νὰ φροντίζετε νὰ κατορθώσετε ἔργα ἀγαθά, κατευθύνοντας μὲ κάθε ἀκρίβεια τῆς ζωῆς σας, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ κερδίσουμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ ὑποσχέθηκε σ' αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀγαποῦν, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία του.

ΟΜΙΛΙΑ Δ'

(Β' Θεσ. 2,6–3,2)

«Καὶ νῦν τὸ κατέχον οἴδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ. Τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας, μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται· καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ· οὗ ἐστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ».

1. *Ζητήσειεν ἄν τις πρῶτον εἰκότως, τί ποτέ ἐστι, «τὸ κατέχον», καὶ μετὰ ταῦτα μαθεῖν, τί δήποτε ἀσαφῶς οὕτως αὐτὸ τίθησιν ὁ Παῦλος. Τί δήποτ' οὖν ἐστι «τὸ κατέχον ἀποκαλυφθῆναι αὐτόν», τουτέστι, τὸ κωλῦον; Οἱ μὲν τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν φασίν, οἱ δὲ τὴν Ρωμαϊκὴν ἀρχήν, οἷς ἔγωγε μάλιστα τίθεμαι. Διὰ τί; Ὅτι εἰ τὸ Πνεῦμα ἐβούλετο εἰπεῖν, οὐκ ἂν εἶπεν ἀσαφῶς, ἀλλὰ φανερῶς, ὅτι καὶ νῦν αὐτὸν κατέχει ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, τουτέστι, τὰ χαρίσματα. Ἄλλως δὲ ἔδει ἤδη παραγενέσθαι, εἴ γε ἔμελλε τῶν χαρισμάτων ἐκλειπόντων παραγενέσθαι· καὶ γὰρ πάλαι ἐκλέλοιπεν. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τῆς Ρωμαϊκῆς ἀρχῆς τοῦτό φησιν, εἰκότως ᾐνίξατο, καὶ τέως φησὶ συνεσκιασμένως· οὐδὲ γὰρ ἐβούλετο περιττὰς ἔχθρας ἀναδέχεσθαι καὶ ἀνονήτους κινδύνους. Εἰ γὰρ εἶπεν ὅτι μικρὸν ὕστερον καταλυθήσεται ἡ Ρωμαίων ἀρχή, ἤδη εὐθέως ἂν αὐτὸν καὶ κατώρυξαν ὡς λυμεῶνα, καὶ τοὺς πιστοὺς ἅπαντας, ὡς ἐπὶ τούτῳ ζῶντας καὶ στρατευομένους. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν οὕτως,*

ΟΜΙΛΙΑ Δ'

(Β' Θεσ. 2,6–3,2)

«Καὶ τώρα γνωρίζετε αὐτὸ ποὺ ἐμποδίζει τὸν ἄνομο ν' ἀποκαλυφθεῖ πρὶν ἀπὸ τὸν καιρό του. Ἤδη ἐνεργεῖ μυστικὰ ἡ ἀνομία, ἕως ὅτου φύγει ἀπὸ τὸ μέσον αὐτὸς ποὺ μόνο ὡς τώρα τὸν ἐμποδίζει. Καὶ τότε θὰ φανερωθεῖ ὁ ἄνομος, τὸν ὁποῖο ὁ Κύριος θὰ ἐξαφανίσει μὲ τὴν πνοὴ τοῦ στόματός του καὶ θὰ τὸν ἐκμηδενίσει μὲ τὴν ἐμφάνιση τῆς παρουσίας του. Ἡ παρουσία τοῦ ἀνόμου θὰ γίνει μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ σατανᾶ».

1. Εὔλογα θὰ μποροῦσε κάποιος νὰ ἐρωτήσει, τί ἄραγε σημαίνει «τὸ κατέχον», καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ νὰ μάθει γιατί τέλος πάντων ἀναφέρει αὐτὸ ὁ Παῦλος μὲ ἀσάφεια. Τί λοιπὸν σημαίνει «τὸ κατέχον ἀποκαλυφθῆναι αὐτόν», δηλαδὴ αὐτὸ ποὺ ἐμποδίζει; Ἄλλοι λένε ὅτι εἶναι ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος, ἄλλοι πάλι ἡ ρωμαϊκὴ ἐξουσία, μὲ τοὺς ὁποίους ἐγὼ βέβαια συμφωνῶ. Γιατί; Γιατί, ἂν ἤθελε νὰ πεῖ τὸ Πνεῦμα, δὲ θὰ τὸ ἔλεγε μὲ ἀσάφεια, ἀλλὰ φανερά, γιατὶ καὶ τώρα αὐτὸν τὸν ἐμποδίζει ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος, δηλαδὴ τὰ χαρίσματα. Ἄλλωστε θὰ ἔπρεπε ἤδη νὰ εἶχε ἔρθει, ἂν ἐπρόκειτο νὰ ἔρθει, ἀφοῦ ἐξέλειπαν τὰ χαρίσματα· καθόσον ἀπὸ παλιὰ ἔχουν ἐκλείψει. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ λέγει αὐτὸ γιὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐξουσία, εὔλογα ἔκανε ὑπαινιγμό, καὶ στὴν ἀρχὴ ὁμιλεῖ σκοτεινά· γιατὶ ἀσφαλῶς δὲν ἤθελε νὰ ἐπισύρει περιττὲς ἔχθρες καὶ ἀνωφελεῖς κινδύνους. Γιατί, ἂν ἔλεγε, ὅτι ὕστερα ἀπὸ λίγο θὰ καταλυθεῖ ἡ ἐξουσία τῶν Ρωμαίων, ἀμέσως ἐκείνη τὴ στιγμὴ θὰ τὸν ἀφάνιζαν σὰν διαφθορέα, ὅπως καὶ ὅλους τοὺς πιστούς, γιατὶ τάχα ζοῦσαν καὶ ἦταν στρατευμένοι γι' αὐτὸ τὸ σκοπό. Γι' αὐτὸ δὲ μίλησε ἔτσι, οὔτε ὅτι

οὐδ' ὅτι ταχέως ἔσται, καίτοι γε ἀεὶ αὐτὸ λέγει· ἀλλὰ τί; «εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ ἑαυτῷ καιρῷ», φησί. «Τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας». Νέρωνα ἐνταῦθά φησιν, ὡσανεὶ τύπον ὄντα τοῦ ἀντιχρίστου· καὶ γὰρ οὗτος ἐβούλετο νομίζεσθαι θεός. Καὶ καλῶς εἶπε τὸ μυστήριον· οὐ γὰρ φανερῶς, ὡς ἐκεῖνος, οὐδὲ ἀπηρυθριασμένως. Εἰ γὰρ πρὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου ἀνευρέθη, φησίν, ὃς οὐ πολὺ τοῦ ἀντιχρίστου ἐλείπετο κατὰ τὴν κακίαν, τί θαυμαστόν, εἰ ἤδη ἔσται; Οὕτω δὴ συνεσκιασμένως εἶπε, καὶ φανερὸν αὐτὸν οὐκ ἠθέλησε ποιῆσαι, οὐ διὰ δειλίαν, ἀλλὰ παιδεύων ἡμᾶς μὴ περιττὰς ἔχθρας ἀναδέχεσθαι, ὅταν μηδὲν ᾖ τὸ κατεπεῖγον.

Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθά φησι· «μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται»· τουτέστιν, ἡ ἀρχὴ ἡ Ρωμαϊκὴ ὅταν ἀρθῇ ἐκ μέσου, τότε ἐκεῖνος ἥξει. Καὶ εἰκότως. Ἕως γὰρ ἂν ὁ ταύτης ᾖ τῆς ἀρχῆς φόβος, οὐδεὶς ταχέως ὑποταγήσεται, ὅταν δὲ αὕτη καταλυθῇ, ἐπιθήσεται τῇ ἀναρχίᾳ, καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπιχειρήσει ἁρπάσαι ἀρχήν. Ὥσπερ γὰρ αἱ πρὸ τούτου κατελύθησαν βασιλεῖαι, οἷον ἡ Μήδων ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων, ἡ Βαβυλωνίων ὑπὸ Περσῶν, ἡ Περσῶν ὑπὸ Μακεδόνων, ἡ Μακεδόνων ὑπὸ Ρωμαίων, οὕτω καὶ αὕτη ὑπὸ τοῦ ἀντιχρίστου, κἀκεῖνος ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκέτι καθέξει. Καὶ ταῦτα μετὰ πολλῆς τῆς σαφηνείας ὁ Δανιὴλ ἡμῖν παρακατατίθεται. «Καὶ τότε», φησίν, «ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος». Καὶ τί μετὰ ταῦτα; Ἐγγὺς ἡ παραμυθία· ἐπάγει γάρ· «ὃν ὁ Κύριος Ἰησοῦς», φησίν, «ἀναλώσει τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, οὗ ἐστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ». Καθάπερ γὰρ πῦρ ἐπελθὸν ἁπλῶς τὰ μικρὰ ζωΰφια καὶ πρὸ τῆς παρουσίας αὐτῆς πόρρωθεν ὄντα ναρκᾶν ποιεῖ καὶ ἀναλίσκει, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τῷ ἐπιτάγματι μόνον καὶ τῇ παρουσίᾳ τὸν ἀντίχριστον ἀναλώσει. Ἀρκεῖ παρεῖναι αὐτόν, καὶ ταῦτα πάντα ἀπόλωλε· στήσει τὴν ἀπάτην καὶ φανεὶς μόνον. Εἶτα δηλῶν τίς ἐστιν οὗτος, «οὗ ἡ

σύντομα θὰ γίνει, ἂν καὶ βέβαια πάντοτε αὐτὸ λέγει. Ἀλλὰ τί; «θ' ἀποκαλυφθεῖ», λέγει, «αὐτὸς στὸν καιρό του. Γιατὶ μυστικὰ ἤδη ἐνεργεῖ ἡ ἀνομία». Ἐδῶ ἐννοεῖ τὸν Νέρωνα, σὰν νὰ εἶναι τύπος τοῦ ἀντιχρίστου· καθόσον αὐτὸς ἤθελε νὰ θεωρεῖται θεός.

Καὶ καλὰ εἶπε «τὸ μυστήριο»· γιατὶ δὲ θὰ γίνει φανερά, ὅπως ἐκεῖνος, οὔτε ἀναίσχυντα. Γιατί, ἂν πρὶν ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ χρόνο βρέθηκε, λέγει, αὐτὸς ποὺ στὴν κακία δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸν ἀντίχριστο, τί τὸ παράξενο ἂν τώρα παρουσιασθεῖ; Μίλησε λοιπὸν ἔτσι σκοτεινὰ καὶ δὲ θέλησε νὰ τὸν φανερώσει, ὄχι ἀπὸ δειλία, ἀλλὰ γιὰ νὰ μᾶς διδάξει νὰ μὴ δημιουργοῦμε περιττὲς ἔχθρες, ὅταν δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ κατεπεῖγον.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ λέγει· «μόνο μέχρι ποὺ νὰ φύγει ἀπὸ τὸ μέσον, αὐτὸς ποὺ τὸν ἐμποδίζει ἕως τώρα». Δηλαδή, ὅταν φύγει ἡ ρωμαϊκὴ ἐξουσία ἀπὸ τὴ μέση, τότε θὰ ἔρθει ἐκεῖνος. Καὶ πολὺ σωστά. Γιατί, ὅσο ὑπάρχει ὁ φόβος αὐτῆς τῆς ἐξουσίας, κανένας δὲ θὰ ὑποταγεῖ γρήγορα, ὅταν ὅμως θὰ καταλυθεῖ, αὐτὴ θὰ ὁρμήσει στὴν ἀναρχία καὶ θὰ ἐπιχειρήσει ν' ἁρπάξει τὴν ἐξουσία καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς κατελύθηκαν οἱ βασιλεῖες πρὶν ἀπὸ αὐτόν, ὅπως ἡ βασιλεία τῶν Μήδων ἀπὸ τοὺς Βαβυλωνίους, τῶν Βαβυλωνίων ἀπὸ τοὺς Πέρσες, τῶν Περσῶν ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες, τῶν Μακεδόνων ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, ἔτσι κι αὐτὴ ἀπὸ τὸν ἀντίχριστο, καὶ ἐκεῖνος θὰ καταταλυθεῖ ἀπὸ τὸ Χριστὸ καὶ δὲ θὰ ἐξουσιάσει πιά. Αὐτὰ μὲ πολλὴ σαφήνεια μᾶς τὰ περιγράφει ὁ Δανιήλ· «καὶ τότε», λέγει, «θ' ἀποκαλυφθεῖ ὁ ἄνομος». Καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὰ τί θὰ συμβεῖ; Πλησίον εἶναι ἡ παρηγοριά· γιατὶ προσθέτει· «τὸν ὁποῖο ὁ Κύριος Ἰησοῦς», λέγει, «θὰ ἐξαφανίσει μὲ τὴν πνοὴ τοῦ στόματός του, καὶ θὰ τὸν ἐκμηδενίσει μὲ τὴν ἐμφάνιση τῆς παρουσίας του· ἡ ἐμφάνιση τοῦ ἀνόμου γίνεται μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ σατανᾶ». Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή, ὅταν προξενηθεῖ φωτιὰ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν παρουσία της τὰ μικρὰ ζωΰφια, ἐνῶ εἶναι μακριά, τὰ ναρκώνει καὶ τὰ καταστρέφει, ἔτσι καὶ ὁ Χριστός, μὲ τὸ πρόσταγμά του μόνο καὶ μὲ τὴν παρουσία του θὰ καταστρέψει τὸν ἀντίχριστο. Ἀρκεῖ νὰ παρουσιασθεῖ αὐτὸς κι ὅλα αὐτὰ καταστράφηκαν· θὰ φανερώσει τὴν ἀπάτη μόνο μὲ τὴν ἐμφάνισή του. Ἔπειτα γιὰ νὰ δηλώσει ποιός εἶναι αὐτὸς «τοῦ ὁποίου ἡ παρουσία

παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ». «Ἐν πάσῃ δυνάμει», φησί, «καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους». Τουτέστι, πᾶσαν ἐπιδείξεται δύναμιν, ἀλλ' οὐδὲν ἀληθὲς ἀλλὰ πρὸς ἀπάτην τὰ πάντα. Ταῦτα προεῖπεν, ἵνα μὴ ἀπατηθῶσιν οἱ τότε. «Καὶ τέρασι», φησί, «ψεύδους»· ἤτοι διεψευσμένοις, ἢ εἰς ψεῦδος ἄγουσι. «Καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ τῆς ἀδικίας ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις».

Τί οὖν συνεχώρησε, φησίν, ὁ Θεὸς τοῦτο γενέσθαι, καὶ ποία αὕτη οἰκονομία; τί δὲ τὸ κέρδος τῆς ἐκείνου παρουσίας ἐπὶ λύμῃ ἡμῶν παραγενομένου; Μὴ φοβηθῇς, ἀγαπητέ, ἀλλ' ἄκουε λέγοντος αὐτοῦ· «ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις» ἰσχύει, οἵ, εἰ καὶ μὴ παρεγένετο ἐκεῖνος, οὐκ ἂν ἐπείσθησαν. Τί οὖν τὸ κέρδος, φησίν; Ὅτι αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἀπολλύμενοι ἐπιστομισθήσονται. Πῶς; Ὅτι εἰ καὶ μὴ ἦλθεν ἐκεῖνος, οὐκ ἂν ἐπίστευσαν τῷ Χριστῷ· ἔρχεται οὖν ἐλέγξων αὐτούς. Ἵνα γὰρ μὴ μέλλωσι λέγειν, ὅτι ἐπειδὴ Θεὸν ἔλεγεν ἑαυτὸν ὁ Χριστός, καίτοι γε οὐδαμοῦ εἶπε φανερῶς, πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ μετὰ ταῦτα ἐκήρυξαν, οὐκ ἐπιστεύσαμεν· ἐπειδὴ ἠκούσαμεν ὅτι «εἷς Θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα», διὰ τοῦτο οὐκ ἐπιστεύσαμεν· ταύτην οὖν αὐτῶν τὴν πρόφασιν ὁ ἀντίχριστος ἀναιρήσει. Ὅταν γὰρ ἔλθῃ ἐκεῖνος καὶ οὐδὲν ἐπιτάττων ὑγιές, ἀλλὰ πάντα παράνομα, ἀπὸ σημείων μόνων ψευδῶν πιστεύηται, ἀπορράψει τὸ στόμα αὐτοῖς. Εἰ γὰρ τῷ Χριστῷ οὐ πιστεύεις, πολλῷ μᾶλλον οὐκ ἐχρῆν τῷ ἀντιχρίστῳ πιστεῦσαι· ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἔλεγε παρὰ τοῦ Πατρὸς πεπέμφθαι, οὗτος δὲ τοὐναντίον. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Χριστός, «ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρός, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε». Ἀλλὰ σημεῖα εἴδομεν, φησίν. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ γέγονε πολλὰ καὶ μεγάλα. Οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον αὐτῷ πιστεῦσαι ἐχρῆν. Καίτοι περὶ μὲν τούτου πολλὰ προερρήθη, ὅτι ὁ ἄνομος, ὅτι ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὅτι παρουσία αὐτοῦ κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ· περὶ δὲ ἐκείνου τὰ ἐναντία, ὅτι «Σωτὴρ», ὅτι 'μυρία ἀγαθὰ κομίζει'. «Ἀνθ' ὧν γὰρ τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς, διὰ

---

1. Δηλαδὴ ὁ ἀντίχριστος. 2. Ἰω. 5,43.

θὰ εἶναι κατ' ἐνέργεια τοῦ σατανᾶ», «μὲ κάθε δύναμη», λέγει, «καὶ μὲ ψευδὴ σημεῖα καὶ τέρατα». Δηλαδὴ θὰ κάμει ἐπίδειξη κάθε δυνάμεως, ὅμως τίποτε δὲ θὰ εἶναι ἀληθινό, ἀλλὰ τὰ πάντα θὰ εἶναι ἀπάτη. Αὐτὰ τὰ προεῖπε, γιὰ νὰ μὴν ἀπατηθοῦν οἱ τότε ἄνθρωποι. «Καὶ μὲ τέρατα», λέγει, «ψεύδους»· δηλαδὴ μὲ ψεύδη ἢ ποὺ ὁδηγοῦν στὴν ἀπάτη. «Καὶ μὲ κάθε εἶδος ἀπάτης τοῦ κακοῦ, ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους ποὺ χάνονται».

Γιατί λοιπόν, λέγει, ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς νὰ γίνει αὐτό, καὶ ποιά εἶναι αὐτὴ ἡ οἰκονομία τοῦ Θεοῦ; ποιό εἶναι τὸ κέρδος τῆς παρουσίας ἐκείνου, ποὺ θὰ ἔρθει μὲ σκοπὸ νὰ μᾶς καταστρέψει; Μὴ φοβηθεῖς, ἀγαπητέ, ἀλλ' ἄκουσε αὐτὸν ποὺ λέγει· «γιὰ τοὺς χαμένους» αὐτὸ ἰσχύει, οἱ ὁποῖοι, κι ἂν ἀκόμα δὲν ἐρχόταν ἐκεῖνος[1], δὲ θὰ εἶχαν πιστέψει. Ποιό λοιπόν, λέγει, εἶναι τὸ κέρδος; Τὸ ὅτι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ χαμένοι θὰ ἀποστομωθοῦν. Πῶς; Γιατί, κι ἂν ἀκόμα δὲν ἐρχόταν ἐκεῖνος, δὲ θὰ πίστευαν στὸ Χριστό· ἔρχεται λοιπὸν νὰ ἐλέγξει αὐτούς. Γιὰ νὰ μὴ θελήσουν λοιπὸν νὰ ποῦν, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ἔλεγε τὸν ἑαυτό του Θεό, ἂν καὶ πουθενὰ δὲν τὸ εἶπε φανερά, πλὴν ὅμως ἐπειδὴ τὸν κήρυξαν αὐτοὶ ποὺ ἦρθαν μετὰ ἀπ' αὐτά, δὲν πιστέψαμε· ἐπειδὴ ἀκούσαμε ὅτι ἕνας εἶναι ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχονται τὰ πάντα, γι' αὐτὸ δὲν πιστέψαμε. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν πρόφασή τους ὁ ἀντίχριστος θὰ τὴν ἀχρηστέψει. Γιατί, ὅταν θὰ ρθεῖ ἐκεῖνος καὶ δὲ θὰ προστάζει τίποτε σωστό, ἀλλὰ ὅλα παράνομα, θὰ γίνει πιστευτὸς μόνο ἀπὸ ψευδὴ σημεῖα, θὰ τοὺς κλείσει τὸ στόμα. Ἂν λοιπὸν δὲν πιστεύεις στὸ Χριστό, πολὺ περισσότερο δὲν ἔπρεπε νὰ πιστεύεις στὸν ἀντίχριστο. Γιατὶ ἐκεῖνος ἔλεγε ὅτι στάλθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἐνῶ αὐτὸς τὸ ἀντίθετο. Γι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς ἔλεγε «ἐγὼ ἦρθα στὸ ὄνομα τοῦ Πατρός μου καὶ δὲ μὲ δεχθήκατε· ἐὰν ἔρθει ἄλλος στὸ ἴδιο ὄνομα ἐκεῖνον θὰ τὸν δεχθεῖτε»[2]. Ὅμως, λέγει, εἴδαμε σημεῖα. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ Χριστὸ ἔγιναν πολλὰ καὶ μεγάλα. Λοιπὸν πολὺ περισσότερο ἔπρεπε νὰ πιστέψετε σ' αὐτόν. Ἂν καὶ βέβαια γι' αὐτὸν πολλὰ προλέχθηκαν, ὅτι δηλαδὴ εἶναι ὁ ἄνομος, ὅτι εἶναι ὁ υἱὸς τῆς ἀπώλειας, ὅτι ἡ παρουσία αὐτοῦ θὰ εἶναι κατ' ἐνέργεια τοῦ σατανᾶ. Γιὰ ἐκεῖνον ὅμως τὰ ἀντίθετα· ὅτι εἶναι 'Σωτήρ', ὅτι 'φέρει μύρια ἀγαθά'. «Ἐπειδὴ τὴν ἀγάπη τῆς ἀλήθειας δὲ δέχθηκαν γιὰ νὰ σωθοῦν, γι' αὐτὸ θὰ

τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει· ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκήσαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ.

2. «Ἵνα κριθῶσιν». Οὐκ εἶπεν, 'ἵνα κολασθῶσι', καὶ γὰρ καὶ χωρὶς τούτου ἔμελλον κολάζεσθαι, ἀλλ', «ἵνα κριθῶσι», τουτέστι, κατακριθῶσιν ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου τοῦ φοβεροῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους. Τίνες δέ εἰσιν οὗτοι; Αὐτὸς ἡρμήνευσεν ἐπάγων, «οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκήσαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ». «Ἀγάπην δὲ ἀληθείας», τὸν Χριστὸν καλεῖ· «ἀνθ' ὧν» γάρ, φησί, «τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο»· ἀμφότερα γὰρ ἦν, καὶ δι' ἀμφότερα παρεγένετο, καὶ ἀγαπῶν τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὑπὲρ ἀληθῶν πραγμάτων. «Ἀλλ' εὐδοκήσαντες», φησίν, «ἐν τῇ ἀδικίᾳ»· ἐπὶ γὰρ λύμῃ τῶν ἀνθρώπων ἦλθε καὶ ἀδικήσων αὐτούς. Τί γὰρ οὐκ ἐργάσεται τότε; πάντα κινήσει, πάντα ταράξει, καὶ ἐπιταγμάτων ἕνεκεν καὶ φόβου. Φοβερὸς ἔσται πάντοθεν, ἀπὸ τῆς ἐξουσίας, ἀπὸ τῆς ὠμότητος, ἀπὸ τῶν παρανόμων ἐπιταγμάτων. Ἀλλὰ μὴ δείσῃς· «ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις», φησίν, ἕξει τὴν ἰσχύν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Ἠλίας ἥξει τότε τοὺς πιστοὺς ἀσφαλιζόμενος. Καὶ τοῦτο ὁ Χριστός φησιν, «Ἠλίας ἔρχεται, καὶ ἀποκαταστήσει πάντα». Διὰ τοῦτο εἴρηται περὶ Ἰωάννου τό, «ἐν δυνάμει καὶ πνεύματι Ἠλίου». Οὔτε γὰρ σημεῖα εἰργάσατο, καθάπερ Ἠλίας, οὔτε θαύματα· «Ἰωάννης μὲν» γάρ, φησί, «σημεῖον ἐποίησεν οὐδέν· πάντα δέ, ὅσα εἶπεν Ἰωάννης περὶ τούτου, ἀληθῆ ἦν». Πῶς οὖν «ἐν δυνάμει καὶ πνεύματι Ἠλίου»; Τουτέστι, τὴν αὐτὴν ἀναλήψεται διακονίαν. Καθάπερ οὗτος πρόδρομος τῆς προτέρας παρουσίας, οὕτω κἀκεῖνος πρόδρομος τῆς δευτέρας καὶ ἐνδόξου αὐτοῦ παρουσίας, καὶ εἰς τοῦτο φυλάττεται. Μὴ τοίνυν δείσωμεν· κατέσεισε τῶν ἀκροατῶν τὴν διάνοιαν, οὐκέτι ἐποίησε δεινὰ τὰ παρόντα νομίζειν, ἀλλ' εὐχαριστίας ἄξια. Διόπερ ἐπήγαγεν· «ἡμεῖς δὲ ὀφείλομεν εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι ὑπὸ Κυρίου, ὅτι εἵλετο ὑμᾶς ὁ Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς εἰς σωτηρίαν ἐν ἁγιασμῷ Πνεύματος καὶ πίστει ἀληθείας». Πῶς εἰς σωτηρίαν εἵλετο; Δείκνυσιν εἰπών,

3. Μαλαχ. 4,5. 4. Μαρκ. 9,10. 5. Λουκ. 1,17. 6. Ἰω. 10,41–42.

στείλει σ' αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐνέργεια πλάνης, γιὰ νὰ πιστέψουν αὐτοὶ στὸ ψεῦδος· γιὰ νὰ κριθοῦν ὅλοι αὐτοὶ ποὺ δὲν πίστεψαν στὴν ἀλήθεια, ἀλλ' εὐχαριστήθηκαν στὴν ἀδικία».

2. «Γιὰ νὰ κριθοῦν». Δὲν εἶπε 'γιὰ νὰ κολασθοῦν', γιατὶ καὶ χωρὶς αὐτὸ ἐπρόκειτο νὰ κολασθοῦν, ἀλλὰ «γιὰ νὰ κριθοῦν», δηλαδὴ νὰ κατακριθοῦν στὸ φοβερὸ δικαστήριο, καὶ νὰ μὴ μποροῦν ν' ἀπολογηθοῦν. Ποιοί λοιπὸν εἶναι αὐτοί; Ὁ ἴδιος τὸ ἐξήγησε, προσθέτοντας· «ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πίστεψαν στὴν ἀλήθεια, ἀλλ' εὐχαριστήθηκαν στὴν ἀδικία». «Ἀγάπη τῆς ἀλήθειας» ὀνομάζει τὸ Χριστό· «γιατὶ λέγει «αὐτοὶ δὲ δέχθηκαν τὴν ἀγάπη τῆς ἀλήθειας». Γιατὶ καὶ τὰ δύο ἦταν, καὶ γιὰ τὰ δύο ἦρθε, καὶ ἀγαπώντας τοὺς ἀνθρώπους, καὶ γιὰ ἀληθινὰ πράγματα. «Ἀλλ' εὐαρεστήθηκαν», λέγει, «στὴν ἀδικία»· γιατὶ ἦρθε γιὰ τὸν ὄλεθρο τῶν ἀνθρώπων καὶ γιὰ νὰ τοὺς ἀδικήσει. Τί δὲ θὰ κάμει λοιπὸν τότε; τὰ πάντα θὰ κινήσει, τὰ πάντα θὰ ταράξει, καὶ ἐξ αἰτίας τῶν προσταγμάτων του καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου. Φοβερὸς θὰ εἶναι ἀπὸ παντοῦ· ἀπὸ τὴν ἐξουσία, ἀπὸ τὴν ὠμότητα, ἀπὸ τὰ παράνομα προστάγματα. Ἀλλὰ μὴ φοβηθεῖς· γιατὶ λέγει «στοὺς ἀπολλυμένους», θὰ ἔχει τὴ δύναμη. «Καὶ ὁ Ἠλίας θὰ ἔρθει τότε γιὰ ν' ἀσφαλίσει τοὺς πιστούς»[3]. Κι αὐτὸ τὸ λέγει ὁ Χριστός· «ἔρχεται ὁ Ἠλίας καὶ θ' ἀποκαταστήσει τὰ πάντα»[4]. Γι' αὐτὸ ἔχει λεχθεῖ γιὰ τὸν Ἰωάννη τὸ «μὲ δύναμη καὶ πνεῦμα τοῦ Ἠλία»[5]. Γιατὶ ὁ Ἰωάννης δὲν ἔκαμε σημεῖο, ὅπως ὁ Ἠλίας, οὔτε θαύματα· γιατὶ λέγει «ὁ Ἰωάννης δὲν ἔκαμε κανένα σημεῖο, ὅλα ὅμως ὅσα εἶπε ὁ Ἰωάννης γι' αὐτόν, ἦταν ἀληθινά»[6]. Πῶς λοιπὸν «μὲ δύναμη καὶ πνεῦμα τοῦ Ἠλία»; Δηλαδὴ θ' ἀναλάβει τὴν ἴδια διακονία. Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ὑπῆρξε πρόδρομος τῆς πρώτης παρουσίας, ἔτσι καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι πρόδρομος τῆς δεύτερης καὶ ἔνδοξης παρουσίας αὐτοῦ, καὶ γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ φυλάσσεται. Ἂς μὴ φοβηθοῦμε λοιπόν. Συντάραξε τὴ σκέψη τῶ ἀκροατῶν, δὲν παρουσίασε ὅμως ἀκόμα τὰ παρόντα φοβερά, ἀλλ' εὐχάριστα. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε· «ἐμεῖς ὅμως ὀφείλουμε νὰ εὐχαριστοῦμε πάντοτε τὸν Κύριο, γιατὶ σᾶς διάλεξε ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πρὸς σωτηρία μὲ τὸν ἁγιασμό σας μὲ τὸ Πνεῦμα καὶ τὴν πίστη ἀληθείας». Πῶς τοὺς διάλεξε «πρὸς σωτηρία»; Τὸ δείχνει αὐτὸ λέγοντας, «ἐν ἁγιασμῷ Πνεύματος», δηλαδή, ἁγιάζοντάς

«ἐν ἁγιασμῷ Πνεύματος», τουτέστιν, ἁγιάσαι διὰ Πνεύματος, καὶ πίστεως ἀληθοῦς ἁγιάσαι ὑμᾶς διὰ τοῦ Πνεύματος. Ταῦτα γὰρ ἡμῶν ἐστι τὰ συνεκτικὰ τῆς σωτηρίας· οὐδαμοῦ ἀπὸ ἔργων, οὐδαμοῦ ἀπὸ κατορθωμάτων, ἀλλὰ διὰ πίστεως ἀληθείας. Ἰδοὺ τό, 'ἐν', πάλιν 'διά' ἐστιν.

«Ἐν ἁγιασμῷ Πνεύματος», φησίν. «Εἰς ὃ ἐκάλεσεν ὑμᾶς διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἡμῶν, εἰς περιποίησιν δόξης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο, εἰ αὐτοῦ δόξαν τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἡγεῖται ὁ Χριστός. Δόξα γὰρ τοῦ φιλανθρώπου τὸ πολλοὺς εἶναι τοὺς σωζομένους. Ἄρα μέγας ἡμῶν ὁ Κύριος, εἰ οὕτως ἐφίεται τῆς σωτηρίας ἡμῶν· μέγα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐργαζόμενον ἡμῖν τὸν ἁγιασμόν. Διὰ τί οὐ πρότερον εἶπε τὴν πίστιν, ἀλλὰ τὸν ἁγιασμόν; Ὅτι καὶ μετὰ τὸν ἁγιασμὸν πολλῆς αὐτῆς ἔτι δεόμεθα, ὥστε μὴ παρασαλευθῆναι. Ὁρᾷς πῶς οὐδὲν αὐτῶν δείκνυσιν ὄν, ἀλλὰ τὸ πᾶν τοῦ Θεοῦ; «Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγου εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν». Ἐντεῦθεν δῆλον ὅτι οὐ πάντα δι' ἐπιστολῆς παρεδίδοσαν, ἀλλὰ πολλὰ καὶ ἀγράφως· ὁμοίως δὲ κἀκεῖνα καὶ ταῦτά ἐστιν ἀξιόπιστα. Ὥστε καὶ τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας ἀξιόπιστον ἡγώμεθα. Παράδοσίς ἐστι, μηδὲν πλέον ζήτει. Δείκνυσιν ἐνταῦθα πολλοὺς ὄντας τοὺς παρασαλευομένους.

«Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἡμῶν, ὁ ἀγαπήσας ἡμᾶς καὶ δοὺς παράκλησιν αἰώνιον καὶ ἐλπίδα ἀγαθὴν ἐν χάριτι, παρακαλέσαι ὑμῶν τὰς καρδίας καὶ στηρίξαι ἐν παντὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ ἀγαθῷ». Πάλιν εὐχὴ μετὰ παραίνεσιν· τοῦτο γάρ ἐστιν ὄντως βοηθεῖν. «Ὁ ἀγαπήσας ἡμᾶς», φησί, «καὶ δοὺς παράκλησιν αἰώνιον καὶ ἐλπίδα ἀγαθὴν ἐν χάριτι». Ποῦ νῦν εἰσιν οἱ τὸν Υἱὸν ἐλαττοῦντες, ἐπειδὴ μετὰ τὸν Πατέρα ἐν τῇ χάριτι τοῦ λουτροῦ ὀνομάζεται; ἰδοὺ γὰρ ἐνταῦθα τοὐναντίον ἐστίν· αὐτός φησι πρῶτος, «ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός», εἶτα, «ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ὁ ἀγαπήσας ἡμᾶς, καὶ δοὺς παράκλησιν αἰώνιον». Ποίαν δὴ ταύτην; Τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων. Ὁρᾷς πῶς ἐν τάξει εὐχῆς διανίστησιν αὐτῶν τὴν διάνοιαν, τὰ τῆς κηδεμονίας τοῦ Θεοῦ τῆς ἀφάτου τιθεὶς ἐνέχυρα καὶ τεκμήρια;

σας μὲ τὸ Πνεῦμα καὶ μὲ «πίστη ἀληθείας» μαζὶ μὲ τὸν ἁγιασμό σας μὲ τὸ Πνεῦμα. Γιατὶ αὐτὰ εἶναι ποὺ συνιστοῦν τὴ σωτηρία μας· καθόλου ἀπὸ τὰ ἔργα, καθόλου ἀπὸ τὰ κατορθώματα, ἀλλὰ μὲ τὴν πίστη τῆς ἀλήθειας. Νὰ πάλι τὸ «ἐν» σημαίνει «μέ».

«Μὲ τὸν ἁγιασμὸ τοῦ Πνεύματος», λέγει, «στὸν ὁποῖο σᾶς κάλεσε μὲ τὸ Εὐαγγέλιο μας, γιὰ ν' ἀπολαύσετε τὴ δόξα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ». Δὲν εἶναι μικρὸ καὶ αὐτό, ἂν ὁ Χριστὸς θεωρεῖ δική του δόξα τὴ δική μας σωτηρία. Γιατὶ δόξα τοῦ φιλανθρώπου εἶναι νὰ εἶναι πολλοὶ οἱ σωζόμενοι. Ἄρα εἶναι μέγας ὁ Κύριος μας, ἐὰν τόσο ἐπιθυμεῖ τὴ σωτηρία μας· μέγα εἶναι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο ποὺ ἐργάζεται τὸν ἁγιασμό μας. Γιατί δὲν ἀνέφερε πρώτη τὴν πίστη, ἀλλὰ τὸν ἁγιασμό; Γιατὶ καὶ μετὰ τὸν ἁγιασμὸ ἔχομε ἀκόμα πολὺ ἀνάγκη ἀπ' αὐτὴ γιὰ νὰ μὴ σαλευθοῦμε. Βλέπεις πῶς δείχνει ὅτι τίποτε δὲ εἶναι δικό τους, ἀλλὰ τὸ πᾶν εἶναι τοῦ Θεοῦ; «Ὥστε λοιπὸν ἀδελφοί, σταθῆτε σταθεροὶ καὶ κρατεῖτε τὶς διδασκαλίες ποὺ διδαχθήκατε εἴτε μὲ προφορικὸ λόγο εἴτε μὲ ἐπιστολή μας». Ἀπὸ ἐδῶ εἶναι φανερὸ ὅτι δὲν παρέδωσαν τὰ πάντα μὲ ἐπιστολή, ἀλλὰ πολλὰ καὶ ἄγραφα· ἐξ ἴσου ὅμως καὶ ἐκεῖνα καὶ αὐτὰ εἶναι ἀξιόπιστα. Ὥστε καὶ τὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας νὰ τὴ θεωροῦμε ἀξιόπιστη. Παράδοση εἶναι, μὴ ζητᾶς τίποτε πιὸ πολύ. Ἐδῶ δείχνει ὅτι πολλοὶ ἦταν ἐκεῖνοι ποὺ διασαλεύονταν.

«Ὁ ἴδιος ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατέρας μας, ὁ ὁποῖος μᾶς ἀγάπησε καὶ μᾶς ἔδωσε παρηγοριὰ αἰώνια καὶ ἐλπίδα ἀγαθὴ μὲ τὴ χάρη του, εἴθε νὰ παρηγορήσει τὶς καρδιές σας καὶ νὰ σᾶς στηρίξει σὲ κάθε καλὸ ἔργο καὶ λόγο». Πάλι κάνει εὐχὴ μετὰ τὴν παραίνεση· γιατὶ αὐτὸ εἶναι πραγματικὴ βοήθεια. «Αὐτὸς ποὺ μᾶς ἀγάπησε», λέγει, «καὶ μᾶς ἔδωσε αἰώνια παρηγοριὰ καὶ ἐλπίδα ἀγαθὴ μὲ τὴ χάρη του». Ποῦ εἶναι τώρα αὐτοὶ ποὺ μειώνουν τὸν Υἱό, ἐπειδὴ ἀναφέρεται μετὰ τὸν Πατέρα στὴ χάρη τοῦ βαπτίσματος; γιατὶ νὰ ἐδῶ τὸ ἀντίθετο συμβαίνει. Αὐτὸς πρῶτα λέγει «ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός», καὶ ἔπειτα, «ὁ Θεὸς καὶ Πατέρας τοῦ Κυρίου μας. Αὐτὸς ποὺ μᾶς ἀγάπησε καὶ μᾶς ἔδωσε παρηγοριὰ αἰώνια». Ποιά εἶναι αὐτή; Ἡ ἐλπίδα τῶν μελλόντων. Βλέπεις πῶς ὑπὸ μορφὴ εὐχῆς διεγείρει τὴ διάνοιά τους, θέτοντας τὰ ἐνέχυρα καὶ τὶς ἀποδείξεις τῆς ἀπερίγραπτης κηδεμο-

«Παρακαλέσαι», φησίν, «ὑμῶν τὰς καρδίας ἐν παντὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ ἀγαθῷ»· τουτέστι, διὰ παντὸς ἔργου καὶ λόγου ἀγαθοῦ. Χριστιανῶν γὰρ αὕτη παράκλησις, τὸ μὴ μόνον ποιῆσαί τι χρηστὸν βούλεσθαι, ἀλλὰ καὶ τῷ Θεῷ δοκοῦν.

Ὅρα πῶς αὐτῶν καταστέλλει τὸ φρόνημα. «Ὁ δοὺς παράκλησιν», φησί, «καὶ ἐλπίδα ἀγαθὴν ἐν χάριτι». Ἅμα καὶ εὐέλπιδας ὑπὲρ τῶν μελλόντων ποιεῖ. Εἰ γὰρ τοσαῦτα χάριτι ἔδωκε, πολλῷ μᾶλλον τὰ μέλλοντα. Ἐγὼ μέντοι οὕτως εἶπον, φησί, τὸ δὲ πᾶν τοῦ Θεοῦ ἐστι. «Στηρίξαι»· βεβαιώσαι, ὥστε μὴ σαλεύεσθαι μηδὲ παρακλίνεσθαι· καὶ γὰρ ἡμῶν καὶ αὐτοῦ τοῦτό ἐστιν. Ὥστε καὶ δογμάτων καὶ πράξεων ἕνεκεν. Τοῦτο γάρ ἐστι παράκλησις, τὸ ἐστηρίχθαι. Ὅταν γάρ τις μὴ παραφέρηται, πάντα, ὅσαπερ ἂν πάθῃ, μετὰ πολλῆς φέρει τῆς μακροθυμίας· ὡς ἐὰν παρασαλευθῇ ἡ διάνοια, οὐδὲν λοιπὸν ἐργάσεται τῶν ἀγαθῶν καὶ γενναίων πράξεων, ἀλλ' ὡς ἄν τις τὰς χεῖρας ἐκλυθῇ, οὕτω καὶ ψυχὴ παρασαλεύεται, ὅταν μὴ πεπιστευκυῖα ᾖ, ὅτι ἐπί τι χρηστὸν ἀπαντᾷ τέλος. «Τὸ λοιπὸν προσεύχεσθε, ἀδελφοί, περὶ ἡμῶν, ἵνα ὁ λόγος τοῦ Κυρίου τρέχῃ καὶ δοξάζηται, καθὼς καὶ πρὸς ὑμᾶς».

3. Αὐτὸς μὲν οὖν προσηύξατο περὶ αὐτῶν, ὥστε στηριχθῆναι, αἰτεῖ δὲ νῦν παρ' αὐτῶν, προσεύξασθαι ὑπὲρ αὐτοῦ ἀξιῶν, οὐχ ἵνα μὴ κινδυνεύῃ (εἰς τοῦτο γὰρ ἔκειτο), ἀλλ', «ἵνα ὁ λόγος τοῦ Κυρίου τρέχῃ καὶ δοξάζηται, καθὼς καὶ πρὸς ὑμᾶς». Καὶ μετ' ἐγκωμίου ἡ αἴτησις· «καθάπερ», φησί, «καὶ πρὸς ὑμᾶς». «Καὶ ἵνα ρυσθῶμεν ἀπὸ τῶν ἀτόπων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων· οὐ γὰρ πάντων ἡ πίστις». Τοῦτο δηλοῦντός ἐστι καὶ τοὺς αὐτοῦ κινδύνους· διὸ μάλιστα αὐτοὺς παρεκάλει. «Ἀπὸ τῶν ἀτόπων», φησί, «καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων· οὐ γὰρ πάντων ἡ πίστις». Ἄρα περὶ τῶν ἀντιλεγόντων τῷ κηρύγματι λέγει, περὶ τῶν ἀνθισταμένων καὶ μαχομένων τοῖς δόγμασι. Τοῦτο γὰρ ᾐνίξατο εἰπών· «οὐ γὰρ πάντων ἡ πίστις». Οὐ

νίας τοῦ Θεοῦ; «Θὰ παρηγορήσει», λέγει, «τὶς καρδιές σας ἐν παντὶ ἔργω καὶ λόγω ἀγαθῷ». Δηλαδὴ μὲ κάθε ἔργο καὶ λόγο ἀγαθό. Γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἡ παρηγοριὰ τῶν Χριστιανῶν, τὸ νὰ μὴ θέλουν νὰ πράξουν μόνο κάτι καλό, ἀλλὰ καὶ νὰ εἶναι ἀρεστὸ στὸ Θεό.

Πρόσεχε πῶς καταστέλλει τὸ φρόνημά τους. «Αὐτὸς ποὺ ἔδωσε παρηγοριά», λέγει, «καὶ ἀγαθὴ ἐλπίδα μὲ τὴ χάρη του». Συγχρόνως τοὺς κάνει καὶ νὰ εὐελπιστοῦν γιὰ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθά. Γιατί, ἂν τόσα πολλὰ τοὺς ἔδωσε μὲ τὴ χάρη του, πολὺ περισσότερα θὰ εἶναι τὰ μελλοντικά. Ἐγὼ βέβαια ἔτσι μίλησα, λέγει, τὸ πᾶν ὅμως εἶναι τοῦ Θεοῦ. «Νὰ σᾶς στηρίξει»· δηλαδὴ νὰ σᾶς στερεώσει, ὥστε νὰ μὴ σαλεύεσθε οὔτε νὰ παρεκκλίνετε· καθόσον αὐτὸ εἶναι καὶ δικό μας καὶ αὐτοῦ. Ὥστε νὰ εἶναι στηριγμένοι καὶ στὶς ἀλήθειες τῆς πίστεως καὶ στὰ ἔργα. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι παρηγοριά, τὸ νὰ στηριζόμαστε ἀπὸ τὸ Θεό. Γιατί, ὅταν κάποιος δὲν παραφέρεται, ὅλα ὅσα κι ἂν πάθει, τὰ ὑπομένει μὲ πολλὴ μακροθυμία. Ὅπως πάλι ὅταν σαλευθεῖ τὸ μυαλό του, στὴ συνέχεια δὲ θὰ πράξει καμιὰ ἀπὸ τὶς ἀγαθὲς καὶ γενναῖες πράξεις, ἀλλ', ὅπως ἂν παραλύσουν τὰ χέρια κάποιου, ἔτσι κι ἡ ψυχὴ σαλεύεται, ὅταν δὲν ἔχει πιστέψει, ὅτι σ' ὁποιοδήποτε καλὸ ἔργο ὑπάρχει τέλος καλό. «Τέλος, ἀδελφοί, νὰ προσεύχεσθε γιὰ μᾶς γιὰ νὰ διαδίδεται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου καὶ νὰ δοξάζεται, ὅπως συμβαίνει καὶ μεταξύ σας».

3. Αὐτὸς λοιπὸν προσευχήθηκε γι' αὐτοὺς ὥστε νὰ στηριχθοῦν, ζητεῖ ὅμως τώρα ἀπ' αὐτούς, προβάλλοντας σὰν ἀξίωση τὸ αἴτημα, νὰ προσεύχονται γι' αὐτόν, ὄχι νὰ μὴ κινδυνεύει (γιατὶ γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ ἦταν ταγμένος), ἀλλὰ «γιὰ νὰ διαδίδεται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου καὶ νὰ δοξάζεται, ὅπως καὶ μεταξύ σας». Καὶ ἡ αἴτηση γίνεται μὲ ἐγκώμιο· «ὅπως ἀκριβῶς», λέγει, «συμβαίνει καὶ μεταξύ σας». «Καί, γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τοὺς διεστραμμένους καὶ πονηροὺς ἀνθρώπους· γιατὶ δὲν ἔχουν ὅλοι πίστη». Μ' αὐτὸ ἐννοεῖ καὶ τοὺς δικούς του κινδύνους, πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖο πρὸ πάντων τοὺς παρακαλοῦσε. «Ἀπὸ τοὺς διεστραμμένους», λέγει, «καὶ τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους. Γιατὶ δὲν ἔχουν ὅλοι πίστη». Ἄρα ὁμιλεῖ γι' αὐτοὺς ποὺ ἀντιλέγουν στὸ κήρυγμα, γι' αὐτοὺς ποὺ ἀνθίστανται καὶ πολεμοῦν τὰ δόγματα. Γιατὶ αὐτὸ ὑπαινίχθηκε, λέγοντας,

κινδύνους ἐνταῦθά μοι δοκεῖ αἰνίττεσθαι, ἀλλὰ τοὺς ἀντιλέγοντας καὶ ἐμποδίζοντας αὐτοῦ τῷ λόγῳ, ὥσπερ ἦν ὁ Ὑμέναιος, ὥσπερ Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεύς· «λίαν» γάρ, φησίν, «ἀνθέστηκε τοῖς ἡμετέροις λόγοις»· ὡς ἂν περὶ κλήρου εἰ ἔλεγέ τις πατρικοῦ, ὅτι οὐ πάντων ἐστὶ τὸ στρατεύεσθαι ἐν τοῖς βασιλείοις· οὕτω καὶ αὐτὸς ἀφ' ὧν βούλεται ρυσθῆναι πονηρῶν, εἰσὶ τοιοῦτοι, φησίν, οἷς δέδοται τὸ μὴ πιστεύειν. Ἅμα δὲ τοῦτο λέγων καὶ διανίστησιν αὐτούς. Ἆρα μεγάλοι τινὲς ἦσαν, εἴ γε τοσαύτην ἔχουσι παρρησίαν, ὡς δύνασθαι καὶ τὸν διδάσκαλον κινδύνων ἀπαλλάττειν καὶ ἐξευμαρίζειν αὐτῷ τὸ κήρυγμα.

Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς τὰ αὐτὰ πρὸς ὑμᾶς λέγομεν. Μηδεὶς ἡμῶν ἀπόνοιαν καταγινωσκέτω· μηδεὶς ὑμῶν ἐξ ἀμέτρου ταπεινοφροσύνης ἀποστερείτω ἡμᾶς τοσαύτης βοηθείας. Οὔτε γὰρ ἀπὸ τῆς αὐτῆς διανοίας λέγομεν, ἀφ' ἧς Παῦλος ἔλεγεν· ἐκεῖνος μὲν γὰρ παρακαλέσαι τοὺς μαθητὰς βουλόμενος, ταῦτα ἔλεγεν, ἡμεῖς δὲ καρποῦσθαί τι μέγα καὶ χρηστόν· καὶ σφόδρα πιστεύομεν ὅτι πάντα κατορθώσομεν, ἂν ἐθελήσητε πάντες ὁμοθυμαδὸν τὰς χεῖρας ἐκτείνειν πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σμικρότητος. Οὕτω πολεμῶμεν τοῖς ἐχθροῖς εὐχαῖς καὶ ἱκετηρίαις. Εἰ γὰρ τοῖς ἐνόπλοις οὕτως ἐπολέμουν οἱ παλαιοί, πολλῷ μᾶλλον τοῖς χωρὶς ὅπλων οὕτω δεῖ πολεμεῖν. Οὕτως ἐτροπώσατο Ἐζεκίας τὸν Ἀσσύριον, οὕτως ὁ Μωϋσῆς τὸν Ἀμαλήκ, οὕτω τοὺς Ἀσκαλωνίτας ὁ Σαμουήλ, οὕτως ὁ Ἰσραὴλ τοὺς τριάκοντα δύο βασιλεῖς. Εἰ ἔνθα ὅπλων ἔδει καὶ παρατάξεως καὶ μάχης, τὰ ὅπλα ἀφέντες ἐπὶ τὴν εὐχὴν κατέφυγον, ἔνθα εὐχαῖς μόνον ἀνυσθῆναι τὰ πράγματα χρή, πῶς οὐ πολλῷ μᾶλλον εὔχεσθαι δεῖ;

Ἀλλ' ἐκεῖ, φησίν, οἱ ἡγούμενοι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ παρεκάλουν, σὺ δὲ ἀξιοῖς τὸν λαὸν ὑπὲρ τοῦ ἡγουμένου παρακαλεῖν; Οἶδα κἀγώ. Τότε μὲν γὰρ οἱ ἀρχόμενοι ταλαίπωροί τινες ἦσαν καὶ εὐτελεῖς· διόπερ ἀπὸ τῆς παρρησίας καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ στρατηγοῦντος ἐσώζοντο μόνης, νυνὶ δὲ ὅτε ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐπέδωκε, καὶ ἐν τοῖς ἀρχομένοις πολλούς, μᾶλλον δὲ τοὺς πλείους εὑρήσομεν τοῦ κρατοῦν-

---

7. Β' Τιμ. 4,15

«δὲν ἔχουν ὅλοι πίστη». Μοῦ φαίνεται ὅτι ἐδῶ δὲν ὑπαινίσσεται κινδύνους, ἀλλ' ἐκείνους ποὺ ἐμπόδιζαν καὶ ἀντέλεγαν στὸ λόγο του, ὅπως ἦταν ὁ Ὑμεναῖος, ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεύς. Γιατὶ λέγει, «πολὺ ἀντιστάθηκε στοὺς λόγους μου»[7]· ὅπως ἂν κάποιος μιλοῦσε γιὰ κλῆρο πατρικό, ὅτι δὲν εἶναι γιὰ ὅλους νὰ γίνονται στρατιῶτες τοῦ βασιλιᾶ· ἔτσι κι αὐτός, οἱ πονηροί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους θέλει ν' ἀπαλλαγεῖ, εἶναι τέτοιοι, λέγει, στοὺς ὁποίους δόθηκε ἡ ἀπιστία. Λέγοντας ὅμως αὐτὸ συγχρόνως καὶ τοὺς διεγείρει. Ἄρα λοιπὸν ἦταν πολὺ σπουδαῖοι, ἐφόσον εἶχαν τόση παρρησία, ὥστε νὰ μποροῦν ν' ἀπαλλάσσουν ἀπὸ τοὺς κινδύνους καὶ τὸ δάσκαλο καὶ νὰ τοῦ καθιστοῦν εὔκολο τὸ κήρυγμα.

Λοιπὸν κι ἐμεῖς τὰ ἴδια λέμε πρὸς ἐσᾶς. Κανένας ἀπὸ σᾶς ἂς μὴ μᾶς κατηγορεῖ γιὰ ὑπερηφάνεια· κανένας ἀπὸ σᾶς ἂς μὴ μᾶς στερεῖ τόση βοηθεία ἀπὸ ἄμετρη ταπεινοφροσύνη. Οὔτε βέβαια τὸ λέμε μὲ τὴν ἴδια ἔννοια, μὲ τὴν ὁποία τὸ ἔλεγε ὁ Παῦλος· γιατὶ ἐκεῖνος τὰ ἔλεγε αὐτὰ θέλοντας νὰ παρηγορήσει τοὺς μαθητές του, ἐνῶ ἐμεῖς γιὰ νὰ καρποθοῦμε κάτι μεγάλο καὶ καλό. Καὶ πιστεύουμε πάρα πολὺ ὅτι τὰ πάντα θὰ κατορθώσουμε, ἂν θελήσετε ὅλοι μὲ μιὰ ψυχὴ νὰ ὑψώσετε τὰ χέρια σας πρὸς τὸ Θεὸ καὶ νὰ τὸν παρακαλέσετε γιὰ τὴν μικρότητά μας. Ἔτσι πολεμοῦμε τοὺς ἐχθροὺς μὲ εὐχὲς καὶ δεήσεις. Γιατί, ἂν οἱ παλιοὶ ἔτσι πολεμοῦσαν μὲ τοὺς ἐνόπλους, πολὺ περισσότερο πρέπει ἔτσι νὰ πολεμοῦμε τοὺς ἀόπλους. Ἔτσι κατατρόπωσε ὁ Ἐζεκίας τὸν Ἀσσύριο, ἔτσι ὁ Μωϋσῆς τὸν Ἀμαλήκ, ἔτσι ὁ Σαμουὴλ τοὺς Ἀσκαλωνίτες, ἔτσι ὁ Ἰσραὴλ τοὺς τριάντα δύο βασιλεῖς. Ἂν ὅπου χρειάζονταν ὅπλα καὶ παρατάξεις καὶ μάχη, ἀφήνοντας τὰ ὅπλα, κατέφευγαν στὴν προσευχή, ὅπου τὰ πράγματα πρέπει νὰ κατορθωθοῦν μόνο μὲ προσευχές, πῶς δὲν πρέπει πολὺ περισσότερο νὰ προσευχόμαστε;

Ἀλλ' ἐκεῖ, λέγει, παρακαλοῦσαν οἱ ἡγέτες γιὰ τὸ λαό, ἐνῶ σὺ ἔχεις τὴν ἀξίωση ὁ λαὸς νὰ παρακαλέσει γιὰ τὸν ἡγέτη; Τὸ γνωρίζω κι ἐγώ. Τότε οἱ ἀρχόμενοι ἦταν ταλαίπωροι καὶ εὐτελεῖς, γι' αὐτὸ καὶ ἡ σωτηρία τους ἐξαρτόταν μόνο ἀπὸ τὴν παρρησία καὶ τὴν ἀρετὴ τοῦ στρατηγοῦ, ἐνῶ τώρα, ποὺ ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ ἔδωσε καὶ ἀνάμεσα στοὺς ἀρχομένους πολλούς, ἢ καλύτερα θὰ βροῦμε τοὺς περισσοτέρους νὰ ὑπερέχουν κατὰ πολὺ ἀπὸ τὸν ἀρχηγό, μὴ

τος ἐκ πολλοῦ περιόντας τοῦ μέρους, μὴ δὴ τῆς συμμαχίας ἡμᾶς ἀποστερήσητε ταύτης· ἀνορθώσατε τὰς χεῖρας ἡμῖν, ἵνα μὴ ἐκλύωνται· ἀνοίξατε τὸ στόμα ἡμῖν, ἵνα μὴ ἐμφράττηται· παρακαλεῖτε τὸν Θεόν, παρακαλεῖτε διὰ τοῦτο. Ἔστι μὲν οὖν ὑπὲρ ἡμῶν τὸ γινόμενον, τὸ δὲ πᾶν ὑπὲρ ὑμῶν γίνεται· εἰς γὰρ τὸ ὑμῖν χρήσιμον κείμεθα καὶ τὰ ὑμέτερα μεριμνῶμεν. Παρακαλεῖτε ἕκαστος καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ. Ὅρα Παῦλον λέγοντα, «ἵνα τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῇ ὑπὲρ ἡμῶν»· τουτέστιν, ἵνα πολλοῖς δῷ τὴν χάριν. Εἰ ἐπὶ ἀνθρώπων καταδίκους ἄνδρας καὶ ἀπαγομένους εἰς θάνατον δῆμος προσελθὼν ἐξητήσατο, καὶ τὸ πλῆθος δυσωπηθεὶς ὁ βασιλεὺς τὴν γνώμην ἀνέθετο, πολλῷ μᾶλλον καὶ ὑφ' ὑμῶν ὁ Θεὸς δυσωπηθήσεται, οὐ τῷ πλήθει, ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ. Σφοδρὸν γὰρ ἡμεῖς τὸν πολέμιον ἔχομεν.

Ὑμῶν μὲν γὰρ ἕκαστος τὰ ἑαυτοῦ μεριμνᾷ καὶ φροντίζει, ἡμεῖς δὲ τὰ πάντων ὁμοῦ· εἰς τὸ μέρος ἑστήκαμεν τοῦ πολέμου τὸ πονοῦν. Σφοδρότερον καθ' ἡμῶν ὁ διάβολος ὁπλίζεται. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς πολέμοις πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων τὸν στρατηγὸν καταβαλεῖν ὁ δι' ἐναντίας ἐπιχειρεῖ. Διὰ τοῦτο ἐκεῖ πάντες οἱ συνασπισταὶ τρέχουσι· διὰ τοῦτο πολὺς ὁ θόρυβος, ἐξελεῖν αὐτὸν ἑκάστου ἐπιχειροῦντος, καὶ ταῖς ἀσπίσι περιφράττουσι πάντοθεν, τὴν ἐκείνου βουλόμενοι διασῶσαι κεφαλήν. Ἀκούσατε τί φησι πρὸς τὸν Δαυὶδ ἅπας ὁ δῆμος (οὐ τῷ Δαυὶδ ἑαυτὸν παραβάλλων ταῦτα λέγω, οὐχ οὕτω μέμηνα, ἀλλὰ δήμου φιλοστοργίαν πρὸς ἄρχοντα δεῖξαι βουλόμενος)· «μὴ ἐξέλθῃς», φησίν, «εἰς τὸν πόλεμον μεθ' ἡμῶν, ἵνα μὴ σβεσθῇ ὁ λύχνος τοῦ Ἰσραήλ». Ὅρα ἐν πόσῃ φειδοῖ τὸν γέροντα εἶχον. Σφόδρα δέομαι τῶν ὑμετέρων εὐχῶν· μηδείς με, ὅπερ ἔφην, ἐξ ἀμέτρου ταπεινοφροσύνης ἀφορείσθω ταύτην τὴν συμμαχίαν καὶ τὴν βοήθειαν. Ἂν τὰ ἡμέτερα εὐδοκιμῇ καὶ τὰ ὑμέτερα λαμπρότερα ἔσται· ἂν ἐπιρρέῃ τὰ τῆς διδασκαλίας ἡμῖν, εἰς ὑμᾶς ὁ πλοῦτος διαβήσεται. Ἄκουε τοῦ προφήτου λέγοντος, «μὴ ἑαυτοὺς ποιμαίνουσιν οἱ ποιμένες;».

---

8. Β' Κορ. 1,11.
9. Β' Βασιλ. 21,17.
10. Ἰεζεκ. 34,2.

μᾶς στερήσητε αὐτὴ τὴ βοήθεια. Ὑψῶστε τὰ χέρια σας γιὰ χάρη μας, γιὰ νὰ μὴ παραλύουν τὰ δικά μας. Ἀνοῖξτε τὸ στόμα γιὰ μᾶς, γιὰ νὰ μὴ φράσσεται τὸ δικό μας στόμα. Παρακαλεῖτε τὸ Θεό, παρακαλεῖτε γι' αὐτό. Γίνεται βέβαια αὐτὸ γιὰ μᾶς, τὸ πᾶν ὅμως γίνεται γιὰ σᾶς· γιατὶ βρισκόμαστε ἐδῶ γιὰ τὴ δική σας ὠφέλεια καὶ μεριμνοῦμε γιὰ τὰ δικά σας. Παρακαλεῖτε ὁ καθένας καὶ ἰδιαίτερα καὶ ὅλοι μαζί. Πρόσεχε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει, «γιὰ νὰ ἐκφρασθεῖ εὐχαριστία ἀπὸ πολλὰ πρόσωπα πρὸς χάρη μας γιὰ τὴ σωτηρία ποὺ ὁ Θεὸς μᾶς χάρισε»[8]· δηλαδὴ γιὰ νὰ δώσει σὲ πολλοὺς τὴ χάρη. Ἂν στὴν περίπτωση ἀνθρώπων συνέβη, ὅταν ἦρθε ὁ λαὸς καὶ παρακάλεσε γιὰ κατάδικους ἄνδρες ποὺ ὁδηγοῦνταν σὲ θάνατο, ὁ βασιλιὰς ν' ἀλλάξει γνώμη γιατὶ λύγισε ἀπὸ τὸ πλῆθος, πολὺ περισσότερο ὁ Θεὸς θὰ καμφθεῖ ἀπὸ σᾶς, ὄχι ἐξ αἰτίας τοῦ πλήθους σας, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀρετῆς σας. Γιατὶ ἐμεῖς ἔχουμε σφοδρὸν ἐχθρό.

Ὁ καθένας δηλαδὴ ἀπὸ σᾶς μεριμνᾶ καὶ φροντίζει γιὰ τὰ δικά του, ἐμεῖς ὅμως φροντίζουμε γιὰ ὅλων σας τὶς ὑποθέσεις· σταθήκαμε σ' ἐκεῖνο τὸ σημεῖο τοῦ πολέμου, ὅπου ἀπαιτεῖται πολὺς κόπος. Ὁ διάβολος ἐξοπλίζεται ἐναντίον μας σφοδρότερα. Γιατὶ καὶ στοὺς πολέμους πρὶν ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους ἐπιχειρεῖ ὁ ἐχθρὸς νὰ καταβάλει τὸ στρατηγό. Γι' αὐτὸ ἐκεῖ τρέχουν ὅλοι οἱ συμπολεμιστές· γι' αὐτὸ γίνεται πολὺς θόρυβος, ἐπειδὴ ὁ καθένας ἐπιχειρεῖ νὰ σκοτώσει τὸν ἀρχηγὸ καὶ τὸν περιφρουροῦν με τὶς ἀσπίδες ἀπὸ παντοῦ, θέλοντας νὰ σώσουν τὸ κεφάλι ἐκείνου. Ἀκοῦστε τί λέγει ὅλος ὁ λαὸς πρὸς τὸ Δαυὶδ (τὰ λέγω αὐτὰ ὄχι γιὰ νὰ παραβάλω τὸν ἑαυτό μου μὲ τὸ Δαυίδ, δὲν τρελλάθηκα τόσο, ἀλλ' ἐπειδὴ θέλω νὰ δείξω τὴν ἀγάπη τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν ἄρχοντα)· «μὴ βγεῖς», λέγει, «στὸν πόλεμο μαζί μας, γιὰ νὰ μὴν σβήσει τὸ λυχνάρι τοῦ Ἰσραήλ»[9]. Πρόσεχε πόσο φρόντιζαν τὸ γέροντα. Ἔχω μεγάλη ἀνάγκη ἀπὸ τὶς προσευχές σας. Κανένας, ὅπως προανάφερα, ἂς μὴ μοῦ ἀφαιρέσει, ἀπὸ ἄμετρη ταπεινοφροσύνη, αὐτὴ τὴ συμμαχία καὶ τὴ βοήθεια. Ἂν τὰ δικά μας εὐδοκιμοῦν καὶ τὰ δικά σας θὰ εἶναι λαμπρότερα· «ἂν εἰσρέει ἡ χάρη τῆς διδασκαλίας σὲ μᾶς, ὁ πλοῦτος θὰ μεταβεῖ σὲ σᾶς. Ἄκουε τὸν προφήτη ποὺ λέγει· «μήπως οἱ ποιμένες ποιμαίνουν τοὺς ἑαυτούς τους;»[10].

Ὁρᾷς τὸν Παῦλον ἐπιζητοῦντα συνεχῶς ταύτας τὰς εὐχάς; ἀκούεις ὅτι Πέτρος οὕτως ἐξηρπάγη τοῦ δεσμωτηρίου, ἐπειδὴ ἦν εὐχὴ ἐκτενὴς ὑπὲρ αὐτοῦ γινομένη; Σφόδρα πιστεύω ὅτι πολλὰ δυνήσεται ὑμῶν ἡ εὐχή, μετὰ τοσαύτης συμφωνίας γινομένη. Πόσον νομίζετε μεῖζον εἶναι τῆς ἡμετέρας σμικρότητος τὸ ὑπὲρ δήμου τοσούτου προσιέναι τῷ Θεῷ καὶ παρακαλεῖν; Εἰ γὰρ αὐτὸς ὑπὲρ ἑαυτοῦ παρρησίαν δεηθῆναι οὐκ ἔχω, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ ἑτέρων. Τῶν γὰρ εὐδοκιμούντων ἐστὶ τοῦτο καὶ ἑτέροις ἀξιοῦν ἵλεων γενέσθαι τὸν Θεόν, τῶν ἑαυτοῖς εὐμενῆ καταστησάντων· ὁ δὲ καὶ αὐτὸς προσκεκρουκώς, πῶς ὑπὲρ ἄλλου δεήσεται; Ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ σπλάγχνοις ὑμᾶς περιπλέκομαι πατρικοῖς, ἐπειδὴ ἡ ἀγάπη πάντα τολμᾷ, οὐκ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας μόνον, ἀλλὰ καὶ κατ' οἶκον, πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας ὑγείας τῆς κατὰ ψυχήν, τῆς κατὰ σῶμα ποιοῦμαι τὴν δέησιν. Οὐ γάρ ἐστιν οὕτως ἱερεῖ πρέπουσα εὐχὴ ἑτέρα, ὡς τὸ ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ καλῶν πρὸ τῶν αὐτοῦ προσιέναι καὶ ἐντυγχάνειν τῷ Θεῷ. Εἰ γὰρ ὁ Ἰὼβ ἀνιστάμενος εὐθέως ὑπὲρ τῶν τέκνων τοσαῦτα ἐποίει τῶν σαρκικῶν, πόσῳ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν πνευματικῶν ἡμεῖς τοῦτο ποιεῖν ὀφείλομεν;

4. Τί δὲ ταῦτά φημι; Ὅτι εἰ ἡμεῖς ὑπὲρ ἁπάντων ὑμῶν ποιούμεθα δεήσεις καὶ προσευχάς, καίτοι γε τοσοῦτον ἀπέχοντες τοῦ μεγέθους τοῦ πράγματος, πολλῷ μᾶλλον δίκαιον καὶ ὑμᾶς τοῦτο ποιεῖν. Ἕνα μὲν γὰρ ὑπὲρ πολλῶν ἀξιοῦν, σφόδρα τολμηρὸν καὶ πολλῆς δεόμενον παρρησίας· πολλοὺς δὲ ὁμοῦ συνελθόντας ὑπὲρ ἑνὸς ποιεῖσθαι τὴν δέησιν, οὐδὲν φορτικόν. Οὐ γὰρ τῇ οἰκείᾳ πιστεύων ἕκαστος ἀρετῇ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ τῷ πλήθει καὶ τῇ ὁμονοίᾳ, ᾗ μάλιστα ὁ Θεὸς δυσωπεῖται πανταχοῦ. «Ὅπου γὰρ ἂν ὦσι δύο ἢ τρεῖς», φησί, «συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν». Εἰ, ὅπου δύο ἢ τρεῖς εἰσι συνηγμένοι ἐν μέσῳ ἐστί, πολλῷ μᾶλλον ἐφ' ὑμῶν. Ὁ γὰρ καθ' ἑαυτόν τις εὐχόμενος λαβεῖν οὐ δύ-

11. Πράξ. 12,5.
12. Ματθ. 18,20.

Βλέπεις τὸν Παῦλο ποὺ ἐπιζητεῖ συνέχεια αὐτὲς τὶς προσευχές; ἀκοῦς ὅτι ὁ Πέτρος ἔτσι ἁρπάχθηκε ἀπὸ τὴ φυλακή, ἐπειδὴ γινόταν ἐκτενὴς προσευχὴ γι' αὐτόν[11]; Πιστεύω πάρα πολὺ ὅτι πολλὰ θὰ κατορθώσει ἡ προσευχή σας, ἐφ' ὅσον γίνεται μὲ τόση ὁμοφωνία. Πόσο νομίζετε ὅτι εἶναι μεγαλύτερο τῆς σμικρότητάς μας τὸ νὰ προσερχόμαστε στὸ Θεὸ καὶ νὰ παρακαλοῦμε γιὰ τόσο λαό; Γιατί, ἂν ἐγὼ ὁ ἴδιος δὲν ἔχω παρρησία νὰ προσευχηθῶ γιὰ τὸν ἑαυτό μου, πολὺ περισσότερο δὲν ἔχω παρρησία γιὰ ἄλλους. Γιατὶ αὐτὸ ἀνήκει σ' ἐκείνους ποὺ εὐδοκιμοῦν στὴν ἀρετή, ὥστε ν' ἀξιοῦν ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ δείξει εὐσπλαχνία καὶ γιὰ ἄλλους, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι κατέστησαν εὐμενὴ τὰ δικά τους στὸ Θεό· ἐνῶ αὐτὸς ποὺ καὶ ὁ ἴδιος ἔχει προσκρούσει στὸ Θεὸ πῶς θὰ προσευχηθεῖ γιὰ ἄλλον; Ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ ἡ ἀγάπη τολμᾶ τὰ πάντα, γι' αὐτὸ παρακαλῶ τὸ Θεὸ ὄχι μόνο στὴν ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ στὸ σπίτι, πρὶν ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα γιὰ τὴ δική σας ὑγεία, τὴν ψυχικὴ καὶ τὴν σωματική. Γιατὶ στὸν ἱερέα δὲν ὑπάρχει ἄλλη εὐχὴ τόσο κατάλληλη, ὅσο τὸ νὰ πλησιάζει καὶ νὰ συνομιλεῖ προσευχόμενος μὲ τὸ Θεὸ πρὶν ἀπὸ τὰ δικά του καλὰ γιὰ τὰ καλὰ τοῦ λαοῦ. Ἂν λοιπὸν ὁ Ἰώβ, ὅταν σηκώθηκε, ἀμέσως ἔκανε τόσα πολλὰ γιὰ τὰ σαρκικά του τέκνα, πόσο περισσότερο ὀφείλουμε ἐμεῖς νὰ κάμνουμε αὐτὸ γιὰ τὰ πνευματικά μας τέκνα;

4. Γιατί τὰ λέγω αὐτά; Γιὰ τὸ λόγο ὅτι, ἂν ἐμεῖς προσευχόμαστε καὶ δεόμαστε γιὰ ὅλους σας, ἂν καὶ βέβαια τόσο πολὺ ἀπέχουμε ἀπὸ τὸ μέγεθος αὐτοῦ τοῦ πράγματος, πολὺ περισσότερο δίκαιο εἶναι νὰ κάμνετε καὶ σεῖς αὐτό. Γιατὶ τὸ νὰ ζητᾶ ἕνας γιὰ πολλοὺς εἶναι πολὺ τολμηρὸ καὶ χρειάζεται πολλὴ παρρησία, ὅταν ὅμως συνέλθουν πολλοὶ μαζὶ καὶ παρακαλέσουν γιὰ ἕναν δὲν εἶναι δύσκολο. Γιατὶ δὲν τὸ κάνει αὐτὸ κανεὶς πιστεύοντας στὴν προσωπική του ἀρετή, ἀλλὰ πιστεύοντας στὸ πλῆθος, στὴν ὁμόνοια, ἀπὸ τὴν ὁποία ὁ Θεὸς προπαντὸς κάμπτεται παντοῦ. Γιατὶ λέγει, «ὅπου εἶναι δύο ἢ τρεῖς συγκεντρωμένοι στὸ ὄνομά μου, ἐκεῖ εἶμαι ἀνάμεσά τους»[12]. Ἂν ὅπου εἶναι δύο ἢ τρεῖς συγκεντρωμένοι βρίσκεται ἀνάμεσά τους, πολὺ περισσότερο βρίσκεται ἀνάμεσα σὲ σᾶς. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ προσεύχεται κανεὶς μόνος του νὰ τὸ λάβει καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ λάβει, αὐτὸ θὰ τὸ λάβει προσευχόμενος μὲ τὸ

ναται, τοῦτο μετὰ τοῦ πλήθους εὐχόμενος λήψεται. Διὰ τί; Ὅτι εἰ καὶ μὴ ἡ οἰκεία ἀρετή, ἀλλ' ἡ συμφωνία πολλὴν ἔχει τὴν ἰσχύν. «Ὅπου ἐὰν ὦσι», φησί, «δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι». Διὰ τί εἶπε, «δύο»; Ἂν γὰρ εἷς ἢ εἰς τὸ ὄνομά σου, διὰ τί μὴ εἶ ἐκεῖ; Ὅτι πάντας ὁμοῦ βούλομαι εἶναι, καὶ μὴ διεσπάσθαι.

Συμφράττωμεν τοίνυν ἀλλήλους, συνδεσμῶμεν τῇ ἀγάπῃ, μηδεὶς ἡμᾶς χωριζέτω. Εἴ τις ἐγκαλεῖ, εἴ τις λελύπηται, μὴ κατὰ διάνοιαν ἐχέτω, κἂν πρὸς τὸν πλησίον, κἂν πρὸς ἡμᾶς. Ταύτην ὑμᾶς χάριν αἰτῶ, προσιέναι καὶ ἐγκαλεῖν καὶ ἀπολογίας δέχεσθαι παρ' ἡμῶν. «Ἔλεγξον», φησί, «μήποτε οὐκ εἶπεν· ἔλεγξον, μήποτε οὐκ ἐποίησε· καὶ εἰ ἐποίησεν, ἵνα μὴ προσθῇ». Ἢ γὰρ ἀπελογησάμεθα, ἢ καταγνωσθέντες συγγνώμην ᾐτήσαμεν, καὶ πειρώμεθα λοιπὸν μηκέτι περιπεσεῖν τοῖς αὐτοῖς. Τοῦτο καὶ ὑμῖν συμφέρει, καὶ ἡμῖν. Ὑμεῖς μὲν γὰρ ἴσως καὶ ἀλόγως ἐγκαλοῦντες, μαθόντες τοῦ πράγματος τὴν ἀλήθειαν, διορθωθήσεσθε, ἡμεῖς δὲ ἡμαρτηκότες ἀγνοοῦμεν καὶ διορθούμεθα. Ὑμῖν μὲν ἀδιαφορεῖν οὐ συμφέρει· καὶ γὰρ τιμωρία κεῖται τοῖς πᾶν ῥῆμα ἀργὸν ἐκβάλλουσιν· ἡμεῖς δὲ ἀποδυόμεθα τὰ ἐγκλήματα, τά τε ψευδῆ τά τε ἀληθῆ· τὰ μὲν ψευδῆ, ὅτι ψευδῆ ἐστι δείξαντες, τὰ δὲ ἀληθῆ, μηκέτι ποιοῦντες τὰ αὐτά. Πολλὴ γὰρ ἀνάγκη τὸν τοσούτων φροντίζοντα καὶ ἀγνοεῖν, καὶ ἐξ ἀγνοίας ἁμαρτάνειν.

Εἰ γὰρ οἰκίαν ἕκαστος ὑμῶν ἔχων, καὶ γυναικὸς καὶ παίδων προεστηκὼς καὶ ἀνδραπόδων, ὁ μὲν πλειόνων, ὁ δὲ ἐλαττόνων, ὅμως ἐν οὕτω εὐαριθμήτοις ψυχαῖς πολλὰ ἁμαρτάνειν, οὐχ ὡς βούλεται, ἀναγκάζεται, ἢ μὴ εἰδώς, ἢ διορθῶσαί τι βουλόμενος, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς δήμου τοσούτου προεστῶτες. Καὶ ἔτι πληθύναι ὑμᾶς ὁ Κύριος, καὶ εὐλογήσαι ὑμᾶς, τοὺς μικροὺς μετὰ τῶν μεγάλων. Εἰ γὰρ καὶ μεγάλη ἡ φροντὶς ἀπὸ τοῦ πλήθους γίνεται, ὅμως οὐ παυόμεθα εὐχόμενοι αὐξηθῆναι τὴν φροντίδα ταύτην ἡμῖν, καὶ ἐπιδοθῆναι τουτὶ τὸ πλῆθος, καὶ πολλαπλάσιον γενέσθαι καὶ

---

13. Ἐκκλ. 19,14.

λαό. Γιατί; Γιατί, ἂν ἡ προσωπικὴ ἀρετὴ δὲν ἔχει μεγάλη δύναμη, ἔχει ὅμως ἡ ὁμοφωνία. «Ὅπου εἶναι», λέγει, «δύο ἢ τρεῖς συγκεντρωμένοι». Γιατί εἶπε, «δύο»; Δηλαδὴ ἂν ἕνας εἶναι στὸ ὄνομά σου, γιατί δὲ βρίσκεσαι ἐκεῖ; Γιατὶ θέλω νὰ εἶστε ὅλοι μαζὶ καὶ νὰ μὴ διασπᾶσθε.

Ἂς περιφρουρούμαστε λοιπὸν ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλο, ἂς δενόμαστε μὲ τὰ δεσμὰ τῆς ἀγάπης, κανένας ἂς μὴ μᾶς χωρίζει. Ἂν κάποιος κατηγορεῖ, ἂν κάποιος ἔχει λύπη, ποὺ ἀφορᾶ τὸν πλησίον ἢ ἀφορᾶ ἐμᾶς, ἂς μὴ τὴν κρατᾶ στὴν ψυχή του. Αὐτὴ τὴ χάρη σᾶς ζητῶ, νὰ ἔρχεσθε καὶ νὰ ἀπευθύνετε τὴν κατηγορία ἐναντίον μου καὶ νὰ δέχεσθε τὴν ἀπολογία ἀπὸ μένα. «Ἔλεγξε», λέγει, «μήπως καὶ δὲν τὸ εἶπε, ἔλεγξε μήπως καὶ δὲν τὸ ἔκαμε. Κι ἂν τὸ ἔκαμε, γιὰ νὰ μὴ προσθέσει περισσότερα»[13]. Γιατὶ εἴτε ἀπολογηθήκαμε εἴτε καταδικασμένοι ζητήσαμε συγγνώμη, προσπαθοῦμε στὸ ἑξῆς νὰ μὴ ξαναπέσουμε πιὰ στὰ ἴδια. Αὐτὸ συμφέρει καὶ σὲ σᾶς καὶ σὲ μᾶς. Γιατὶ σεῖς, κατηγορώντας ἴσως παράλογα, ὅταν μάθετε τὴν ἀλήθεια τοῦ πράγματος θὰ διορθωθεῖτε, ἐνῶ ἐμεῖς, ποὺ ἀγνοοῦμε ὅτι σφάλαμε, διορθωνόμαστε. Δὲν σᾶς συμφέρει ν' ἀδιαφορεῖτε, καθόσον ἐπιφυλάσσεται τιμωρία γι' αὐτοὺς ποὺ λένε λόγια ἀργόσχολα, ἐνῶ ἐμεῖς ἀπαλλασσόμαστε ἀπὸ τὰ σφάλματα καὶ τὰ ψευδὴ καὶ τὰ ἀληθινά· καὶ ἀπαλλασσόμαστε ἀπὸ τὰ ψευδή, γιατὶ ἀποδείξαμε ὅτι εἶναι ψεύτικα, ἀπὸ τὰ ἀληθινὰ πάλι μὴ ξανακάμνοντας πάλι τὰ ἴδια. Γιατὶ εἶναι ἐντελῶς ἀναπόφευκτο αὐτὸς ποὺ φροντίζει γιὰ τόσα καὶ ἀγνοεῖ, καὶ νὰ σφάλλει ἀπὸ ἄγνοια.

Ἂν λοιπὸν ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς ποὺ ἔχει σπίτι καὶ γυναίκα καὶ παιδιὰ καὶ ἔχει ὑπὸ τὴν ἐξουσία του δούλους, ἄλλος περισσότερους κι ἄλλος λιγότερους, κι ὅμως σὲ τόσο ὀλιγάριθμες ψυχὲς κάμνει πολλὰ σφάλματα, ὄχι βέβαια θέλοντάς το, ἀλλ' ἀναγκαζόμενος ἢ ἀπὸ ἄγνοια, ἢ θέλοντας νὰ διορθώσει κάτι, πολὺ περισσότερο εἶναι φυσικὸ νὰ σφάλλουμε ἐμεῖς, ποὺ εἴμαστε προϊστάμενοι τόσου λαοῦ· καὶ ἀκόμα εὔχομαι νὰ σᾶς πληθύνει ὁ Κύριος καὶ νὰ σᾶς εὐλογήσει ἐσᾶς τοὺς μικροὺς μαζὶ μὲ τοὺς μεγάλους. Ἂν καὶ ἡ φροντίδα ἀπὸ τὸ πλῆθος μεγαλώνει, ὅμως δὲν σταματοῦμε νὰ εὐχόμαστε νὰ μᾶς αὐξηθεῖ αὐτὴ ἡ φροντίδα καὶ ν' αὐξηθεῖ αὐτὸ ἐδῶ τὸ πλῆθος καὶ νὰ πολλαπλασιασθεῖ καὶ νὰ γίνει ἄπειρο. Κα-

ἄπειρον. Καὶ γὰρ πατέρες, καίτοι ὑπὸ τῆς πολυπαιδίας πολλάκις κοπτόμενοι, ὅμως οὐδένα βούλονται ἀποβαλεῖν. Πάντα ἡμῖν καὶ ὑμῖν ἴσα, καὶ αὐτὰ τὰ κεφάλαια τῶν ἀγαθῶν. Οὐ μετὰ πλεόνος μὲν ἐγὼ δαψιλείας, ὑμεῖς δὲ μετὰ ἐλάττονος μετέχομεν τῆς ἱερᾶς τραπέζης, ἀλλ' ὁμοίως ἑκάτεροι ταύτης ἐφαπτόμεθα.

Εἰ δὲ ἐγὼ πρότερος, οὐδὲν τοῦτο μέγα, ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς παισὶν ὁ πρεσβύτερος πρότερος τὴν χεῖρα ἐκτείνει εἰς τὴν ἑστίασιν, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν πλέον παρὰ τοῦτο γίνεται, ἀλλὰ πάντα ἴσα ἡμῖν· ἡ σωτήριος καὶ ἡ συνέχουσα τὰς ψυχὰς ἡμῶν ζωὴ μετὰ τῆς αὐτῆς τιμῆς ἑκατέροις δίδοται. Οὐχ ἑτέρου μὲν ἐγὼ προβάτου, ἑτέρου δὲ ὑμεῖς, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ μετέχομεν πάντες· τὸ βάπτισμα τὸ αὐτὸ ἔχομεν ἑκάτεροι, πνεύματος ἠξιώθημεν ἑνός, ἐπὶ τὴν αὐτὴν βασιλείαν σπεύδομεν ἑκάτεροι, ἀδελφοὶ ὁμοίως ἐσμὲν τοῦ Χριστοῦ· πάντα ἡμῖν κοινά. Ποῦ οὖν τὸ πλέον ἐμοῦ; Ἐν ταῖς φροντίσιν, ἐν τοῖς πόνοις, ἐν ταῖς μερίμναις, ἐν τῷ ἀλγεῖν ὑπὲρ ὑμῶν. Ἀλλ' οὐδὲν ταύτης τῆς ἀλγηδόνος ἥδιον· ἐπεὶ καὶ μήτηρ ἀλγοῦσα ὑπὲρ τοῦ παιδός, ἥδεται τῇ ἀλγηδόνι, φροντίζει ὑπὲρ τῶν τεχθέντων, καὶ εὐφραίνεται ἐπὶ ταῖς φροντίσι· καίτοι γε ἡ φροντὶς καθ' ἑαυτὴν πικρόν· ἀλλ' ὅταν γε ὑπὲρ παίδων γένηται, πολλὴν ἔχει τὴν ἡδονήν. Πολλοὺς ὑμῶν ἐγέννησα, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα αἱ ὠδῖνες. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν σωματικῶν μητέρων πρότερον αἱ ὠδῖνες, καὶ τότε ὁ τόκος, ἐνταῦθα δὲ μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς αἱ ὠδῖνες, μή πού τι καὶ μετὰ τὸν τόκον ἀμβλωθρίδιον γένηται. Καὶ ἐπιποθῶ δὲ ἐγώ. Εἰ γὰρ καὶ ἕτερος ἐγέννησε πολλάκις, ἀλλ' ὅμως ἐγὼ ταῖς φροντίσι διακόπτομαι· οὐδὲ γὰρ ἐξ ἑαυτῶν γεννῶμεν, ἀλλὰ τῆς χάριτός ἐστι τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν. Εἰ δὲ ἀμφότεροι διὰ Πνεύματος τίκτομεν, οὐχ ἁμαρτήσεταί τις καὶ τοὺς παρ' ἐμοῦ τεχθέντας ἐκείνου προσειπών, καὶ τοὺς παρ' ἐκείνου ἐμούς.

Ταῦτα δὴ πάντα ἐννοήσατε καὶ χεῖρα ὀρέξατε, ἵνα καὶ ὑμεῖς καύχημα ἡμῶν γένησθε καὶ ἡμεῖς ὑμῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣν γένοιτο μετὰ παρρησίας ἡμᾶς ἅπαντας ἰδεῖν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

θόσον οἱ πατέρες, ἂν καὶ κουράζονται συχνὰ ἀπ' τὰ πολλὰ παιδιά, ὅμως δὲ θέλουν κανένα νὰ χάσουν. Ὅλα σὲ μᾶς καὶ σὲ σᾶς εἶναι ἴσα, κι αὐτὰ τὰ μέγιστα ἀγαθά. Δὲ μετέχουμε στὴν ἱερὴ τράπεζα ἐγὼ μὲ περισσότρη ἀφθονία ἐνῶ σεῖς μὲ λιγότερη, ἀλλ' ὁ καθένας ἐξ ἴσου πλησιάζει σ' αὐτήν.

Ἂν βέβαια ἐγὼ προηγοῦμαι αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε σπουδαῖο, ἐπειδὴ καὶ στὰ παιδιὰ ὁ πρεσβύτερος πρῶτος ἁπλώνει τὸ χέρι στὸ συμπόσιο, ἀλλ' ὅμως τίποτε περισσότερο δὲ γίνεται ἀπ' αὐτό, ἀλλ' ὅλα εἶναι ἴσα σὲ μᾶς. Ἡ ζωὴ ποὺ συνέχει καὶ σώζει τὶς ψυχές μας δίνεται στὸν καθένα μὲ τὴν ἴδια τιμή. Δὲ μετέχω ἐγὼ ἄλλου προβάτου καὶ σεῖς ἄλλου, ἀλλ' ὅλοι μετέχουμε τοῦ ἴδιου. Τό ἴδιο βάπτισμα ἔχουμε ὁ καθένας, ἑνὸς Πνεύματος ἀξιωθήκαμε, πρὸς τὴν ἴδια βασιλεία βαδίζουμε ὁ καθένας μας, ἀδελφοὶ ὅμοια εἴμαστε τοῦ Χριστοῦ, ὅλα σὲ μᾶς εἶναι κοινά. Ποῦ εἶναι λοιπὸν τὸ περισσότερο τοῦ δικοῦ μου; Στὶς φροντίδες, στοὺς κόπους, στὶς μέριμνες, στοὺς πόνους γιὰ σᾶς. Ἀλλ' ὅμως τίποτε δὲν εἶναι πιὸ εὐχάριστο ἀπ' αὐτὸν τὸν πόνο. Γιατὶ καὶ ἡ μητέρα ποὺ πονᾶ γιὰ τὸ παιδί της αἰσθάνεται ἡδονὴ στὸν πόνο, φροντίζει γιὰ τὰ παιδιὰ ποὺ γέννησε καὶ εὐχαριστεῖται μὲ τὶς φροντίδες, ἂν καὶ βέβαια ἡ φροντίδα αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ εἶναι πικρή, ἀλλ' ὅταν γίνεται γιὰ τὰ παιδιά, περιέχει πολλὴ ἡδονή. Πολλοὺς ἀπὸ σᾶς γέννησα, ἀλλὰ μετὰ ἀπ' αὐτὰ ἦρθαν οἱ πόνοι. Γιατὶ στὴν περίπτωση τῶν σωματικῶν μητέρων πρῶτα ἔρχονται οἱ πόνοι καὶ μετὰ ἀκολουθεῖ ἡ γέννα, ἐδῶ ὅμως οἱ πόνοι εἶναι μέχρι τὴν τελευταία ἀναπνοή, μὴ τυχὸν συμβεῖ κάποτε ἀποβολὴ καὶ μετὰ τὸν τοκετό. Καὶ σᾶς φροντίζω ἐγὼ μὲ ἰδιαίτερη ἀγάπη. Ἂν καὶ ἄλλος σᾶς γέννησε πολλὲς φορές, ἐγὼ κόπτομαι ἀπ' τὶς φροντίδες. Οὔτε βέβαια ἐμεῖς οἱ ἴδιοι γεννᾶμε, ἀλλὰ τὸ πᾶν εἶναι ἔργο τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ἂν ὅμως γεννᾶμε καὶ οἱ δύο μὲ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος, δὲν θὰ σφάλλει κάποιος ἂν ὀνομάσει αὐτοὺς ποὺ γεννήθηκαν ἀπὸ μένα δικούς του, καὶ ἐκείνους ποὺ γεννήθηκαν ἀπὸ ἐκεῖνον δικούς μου.

Σκεφθεῖτε λοιπὸν ὅλα αὐτὰ καὶ δῶστε χέρι βοήθειας, γιὰ νὰ γίνετε κι ἐσεῖς καύχημά μου καὶ ἐγὼ δικό σας κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν ὁποία εἴθε μὲ παρρησία νὰ ἰδοῦμε ὅλοι μας στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε'

(Β' Θεσ. 3,3–18)

«Πιστὸς δέ ἐστιν ὁ Κύριος, ὃς στηρίξει ὑμᾶς καὶ φυλάξει ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Πεποίθαμεν δὲ ἐν Κυρίῳ ἐφ' ὑμᾶς, ὅτι ἃ παραγγέλλομεν ὑμῖν, καὶ ποιεῖτε καὶ ποιήσετε. Ὁ δὲ Κύριος κατευθύναι ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ».

1. Οὔτε τὸ πᾶν ταῖς εὐχαῖς τῶν ἁγίων ἐπιτρέψαντας αὐτοὺς ἀργεῖν χρή, καὶ τῇ κακίᾳ προστρέχειν, καὶ μηδενὸς τῶν εἰς ἀρετὴν φερόντων ἀντιλαμβάνεσθαι· οὔτε πάλιν ἐργαζομένους τὰ ἀγαθά, καταφρονεῖν τῆς συμμαχίας ἐκείνης. Μεγάλα μὲν γὰρ δύναται, μεγάλα ἡ εὐχὴ ἡ ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλ' ὅταν καὶ ἡμεῖς ἐργαζώμεθα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος εὐχόμενος ὑπὲρ αὐτῶν, πάλιν τὸ ἀξιόπιστον τίθησιν ἀπὸ τῆς ἐπαγγελίας, καί φησι· «πιστὸς δέ ἐστιν ὁ Κύριος, ὃς στηρίξει ὑμᾶς καὶ φυλάξει ἀπὸ τοῦ πονηροῦ». Εἰ γὰρ εἵλετο ὑμᾶς εἰς σωτηρίαν, οὐ ψεύσεται, οὐδὲ ἀφήσει πάντων ἀπολέσθαι. Ἵνα δὲ μὴ διὰ τούτων εἰς ῥαθυμίαν ἀγάγῃ, καὶ τὸ πᾶν τοῦ Θεοῦ νομίσαντες εἶναι αὐτοὶ καθεύδωσιν, ὅρα πῶς καὶ τὴν παρ' αὐτῶν συνεργίαν ἀπαιτεῖ, λέγων· «πεποίθαμεν δὲ ἐν Κυρίῳ ἐφ' ὑμᾶς, ὅτι ἃ παραγγέλλομεν, καὶ ποιεῖτε καὶ ποιήσετε». Πιστὸς μὲν οὖν ἐστι, φησίν, ὁ Θεός, καὶ ἐπαγγελλόμενος σῶσαι, πάντως σώσει, ἀλλ' ὡς ἐπηγγείλατο. Πῶς δὲ ἐπηγγείλατο; Ἐὰν θέλωμεν καὶ ἀκούωμεν αὐτοῦ· οὐχ ἁπλῶς, οὐδέ, ὡς ξύλα καὶ λίθους, ἀργοῦντας. Καλῶς δὲ καὶ τό, «πεποίθαμεν ἐν Κυρίῳ», τέθεικε, τουτέστι, τῇ φιλανθρωπίᾳ αὐτοῦ πιστεύομεν.

ΟΜΙΛΙΑ Ε΄

(Β΄ Θεσ. 3,3–18)

«Εἶναι ἀξιόπιστος ὅμως ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος θὰ σᾶς στηρίξει καὶ θὰ σᾶς προφυλάξει ἀπὸ τὸν πονηρό. Ἔχουμε πεποίθηση στὸν Κύριο γιὰ σᾶς ὅτι αὐτὰ ποὺ σᾶς παραγγέλλουμε καὶ τὰ πράττετε καὶ θὰ τὰ πράττετε. Ὁ Κύριος εἴθε νὰ κατευθύνει τὶς καρδιές σας στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ στὴν ὑπομονὴ τοῦ Χριστοῦ».

1. Οὔτε πρέπει, ἀναθέτοντας τὸ πᾶν στὶς προσευχὲς τῶν ἁγίων, αὐτοὶ νὰ μὴ κάμνουν τίποτε καὶ νὰ τρέχουν πρὸς τὴν κακία καὶ νὰ μὴν ἐνδιαφέρονται γιὰ τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ὁδηγοῦν στὴν ἀρετή, οὔτε πάλι, κάμνοντας τὸ καλό, νὰ περιφρονοῦν ἐκείνη τὴ βοήθεια. Γιατὶ μεγάλα πράγματα, ναὶ μεγάλα πράγματα μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει ἡ προσευχὴ γιὰ μᾶς, ἀλλὰ ὅταν κι ἐμεῖς ἐργαζόμαστε. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος, εὐχόμενος γι' αὐτούς, θέτει πάλι τὴν ἀξιοπιστία τῆς ὑπόσχεσης καὶ λέγει· «εἶναι ἀξιόπιστος ὅμως ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος θὰ σᾶς στηρίξει καὶ θὰ σᾶς φυλάξει ἀπὸ τὸν πονηρό». Γιατί, ἂν σᾶς διάλεξε γιὰ σωτηρία δὲ θὰ ψευσθεῖ, οὔτε θὰ σᾶς ἀφήσει ὁπωσδήποτε νὰ χαθεῖτε. Γιὰ νὰ μὴ τοὺς ὁδηγήσει μ' αὐτὰ στὴ ραθυμία, καί, νομίζοντας ὅτι τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ Θεό, οἱ ἴδιοι καθεύδουν, πρόσεχε πῶς ἀπαιτεῖ καὶ τὴ συνεργασία τους, λέγοντας· «ἔχουμε πεποίθηση στὸν Κύριο γιὰ σᾶς, ὅτι αὐτὰ ποὺ παραγγέλλουμε, καὶ τὰ πράττετε καὶ θὰ τὰ πράξετε». Ἀξιόπιστος λοιπὸν εἶναι ὁ Θεός, λέγει, καὶ ὑπόσχεται νὰ σώσει, καὶ ὁπωσδήποτε θὰ σώσει, ἀλλ' ὅπως ὑποσχέθηκε. Καὶ πῶς ὑποσχέθηκε; Ἐὰν θέλουμε κι ἂν ἀκοῦμε αὐτόν· ὄχι ἔτσι ἁπλᾶ, οὔτε σὰν ξύλα καὶ πέτρες, μὴ κάμνοντας τίποτε. Πολὺ σωστὰ ἀνέφερε καὶ τό, «ἔχουμε πεποίθηση στὸν Κύριο», δηλαδή, πιστεύουμε στὴ φιλανθρωπία του.

Πάλιν αὐτοὺς καθαιρεῖ, τὸ πᾶν ἀναρτῶν ἐκεῖ. Εἰ μὲν γὰρ εἶπεν ὅτι, 'πιστεύομεν δὲ ὑμῖν', ἦν μὲν τὸ ἐγκώμιον μέγα, ἀλλ' οὐκ ἂν ἔδειξεν αὐτοὺς ἐξαρτᾶν εἰς τὸν Θεὸν ἅπαντα· εἰ δὲ εἶπε, πεποίθαμεν δὲ ἐν Κυρίῳ, ὅτι φυλάξει ὑμᾶς, καὶ μὴ προστέθεικε τό, «ἐφ' ὑμᾶς», καὶ τό, «ἃ παρηγγείλαμεν ποιεῖτε καὶ ποιήσετε», ἀργοτέρους ἂν αὐτοὺς ἐποίησε, τὸ πᾶν ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ρίψας δύναμιν. Δεῖ μὲν γὰρ τὸ πᾶν ἐπ' αὐτὸν ρίπτειν, ἀλλ' ἐνεργοῦντας καὶ αὐτούς, τοῖς πόνοις ἐμβεβηκότας καὶ τοῖς ἀγῶσι. Καὶ δείκνυσιν ἐνταῦθα, ὅτι εἰ καὶ ἀρκεῖ ἡ ἀρετὴ καὶ μόνη σῶσαι, ἀλλ' ὅμως χρὴ διαρκῆ τε αὐτὴν εἶναι, καὶ μέχρι τοῦ ἐλθεῖν ἡμᾶς εἰς ἐσχάτας ἀναπνοὰς ἡμῖν συμπαρεῖναι. «Ὁ δὲ Κύριος κατευθύναι ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ». Ἐγκωμιάζει πάλιν αὐτοὺς καὶ εὔχεται, τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ δεικνύς. Ἐπειδὴ γὰρ μέλλει ἐμβαίνειν εἰς ἐπιτίμησιν, τούτοις αὐτῶν προλεαίνει τὰς καρδίας, τῷ τε λέγειν, ὅτι θαρρῶ ὅτι ἀκούσεσθε, καὶ τῷ παρ' αὐτῶν εὐχὰς ἀπαιτεῖν, καὶ τῷ πάλιν αὐτοῖς ἐπεύχεσθαι μυρία ἀγαθά.

«Ὁ δὲ Κύριος κατευθύναι ὑμῶν», φησί, «τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ». Πολλὰ γάρ ἐστι τὰ παρεκτρέποντα ἀπὸ τῆς ἀγάπης καὶ πολλαὶ αἱ ἐκεῖθεν ἐξέλκουσαι ἀτραποί. Καὶ πρῶτον μὲν ἡ τοῦ μαμωνᾶ κακία, καθάπερ τινὰς ἀναισχύντους χεῖρας ἐπαφιεῖσα ἡμῶν τῇ ψυχῇ, καὶ ἀπρὶξ ἐπιλαβομένη, ἕλκει καὶ σύρει καὶ μὴ βουλομένους ἐκεῖθεν· ἔπειτα κενοδοξία καὶ θλίψεις δὲ πολλάκις καὶ πειρασμοὶ περιέτρεψαν. Διὰ τοῦτο καθάπερ τινὸς πνεύματος τῆς τοῦ Θεοῦ δεόμεθα βοηθείας, ἵνα ἡμῖν τὸ ἱστίον ὥσπερ ὑπό τινος σφοδροῦ πνεύματος παραπεμφθῇ πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. Μὴ γάρ μοι εἴπῃς, ὅτι ἀγαπῶ αὐτὸν καὶ ὑπὲρ ἐμαυτόν· ταῦτα ρήματά ἐστι· διὰ τῶν ἔργων δεῖξον, εἰ ἀγαπᾷς αὐτὸν ὑπὲρ σεαυτόν. Ὑπὲρ τὸ ἀργύριον ἀγάπησον, καὶ τότε πιστεύω ὅτι καὶ ὑπὲρ σεαυτὸν ἀγαπᾷς· ὁ δὲ χρημάτων μὴ καταφρονῶν διὰ τὸν Θεόν, πῶς σαυτοῦ καταφρονήσεις; Τί δὲ λέγω χρημάτων; ὁ πλεονεξίας μὴ

Πάλι τοὺς μειώνει ἐξαρτώντας τὰ πάντα ἀπὸ τὸ Θεό. Γιατί, ἂν ἔλεγε, 'ἔχουμε πεποίθηση σὲ σᾶς', θὰ ἦταν μεγάλος ὁ ἔπαινος, ἀλλὰ δὲ θὰ μποροῦσε νὰ τοὺς δείξει ὅτι ὅλα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ Θεό. Ἂν πάλι ἔλεγε, 'ἔχουμε πεποίθηση στὸν Κύριο ὅτι θὰ σᾶς φυλάξει' καὶ δὲν πρόσθετε τὸ «γιὰ σᾶς» καὶ τὸ «αὐτὰ ποὺ παραγγείλαμε τὰ πράττετε καὶ θὰ τὰ πράξετε», θὰ μποροῦσε νὰ τοὺς κάμει πιὸ νωθρούς, ἀναθέτοντας τὸ πᾶν στὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Πρέπει βέβαια τὸ πᾶν νὰ ἀναθέτουν στὸ Θεό, ἀλλὰ νὰ προσπαθοῦν κι αὐτοί, ριπτόμενοι στοὺς κόπους καὶ στοὺς ἀγῶνες. Καὶ δείχνει ἐδῶ ὅτι, ἂν καὶ ἀρκεῖ ἡ ἀρετὴ καὶ μόνη της νὰ σώσει, ὅμως πρέπει νὰ εἶναι διαρκής, καὶ νὰ μᾶς συνοδεύει μέχρι ποὺ νὰ φθάσουμε στὴν τελευταία μας ἀναπνοή. «Ὁ Κύριος ἂς κατευθύνει τὶς καρδιές σας στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ στὴν ὑπομονὴ τοῦ Χριστοῦ». Πάλι τοὺς ἐγκωμιάζει καὶ εὔχεται, δείχνοντας τὴν κηδεμονία του. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πρόκειται νὰ τοὺς ἐπιτιμήσει, προετοιμάζει τὶς καρδιές τους μὲ αὐτά, καὶ μὲ τὸ ὅτι λέγει, πιστεύω μὲ πεποίθηση πὼς θ' ἀκούσετε, καὶ μὲ τὸ ὅτι ζητάει προσευχὲς ἀπ' αὐτούς, καὶ μὲ τὸ ὅτι εὔχεται πάλι γι' αὐτοὺς μύρια ἀγαθά.

«Ὁ Κύριος», λέγει, «νὰ κατευθύνει τὶς καρδιές σας στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ». Πράγματι πολλὰ εἶναι αὐτὰ ποὺ παρεκτρέπουν ἀπὸ τὴν ἀγάπη, καὶ πολλὰ τὰ μονοπάτια ποὺ ὁδηγοῦν ἔξω ἀπὸ ἐκεῖ. Καὶ πρῶτα ἡ κακία τοῦ μαμωνᾶ, ἁπλώνοντας πάνω στὴν ψυχή μας σὰν κάποια ἀδιάντροπα χέρια, ἀφοῦ μᾶς πιάσει σφιχτά, μᾶς τραβάει καὶ μᾶς σύρει ἀπὸ ἐκεῖ, κι ἂν ἀκόμα ἐμεῖς δὲν τὸ θέλουμε. Ἔπειτα ἡ κενοδοξία ἀλλὰ καὶ θλίψεις καὶ πειρασμοὶ πολλὲς φορὲς μᾶς ἀπομάκρυναν. Γι' αὐτὸ παρακαλοῦμε καὶ ζητᾶμε τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, νὰ μᾶς ἔρθει σὰν κάποιος ἄνεμος, γιὰ νὰ στραφεῖ σὰν ἀπὸ κάποιον ἰσχυρὸ ἄνεμο τὸ ἱστίο πρὸς τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Μὴ μοῦ πεῖς βέβαια, ὅτι ἀγαπῶ αὐτὸν περισσότερο καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου. Αὐτὰ εἶναι λόγια· μὲ τὰ ἔργα δεῖξε ἂν ἀγαπᾶς αὐτὸν περισσότερο ἀπὸ τὸν ἑαυτό σου. Ἀγάπησέ τον περισσότερο ἀπὸ τὰ χρήματα καὶ τότε πιστεύω ὅτι τὸν ἀγαπᾶς περισσότερο καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτό σου· ἐφόσον ὅμως δὲν περιφρονεῖς τὰ χρήματα γιὰ χάρη τοῦ Θεοῦ, πῶς θὰ περιφρονήσεις τὸν ἑαυτό σου; Καὶ γιατί λέγω τὰ χρήματα; Σὺ ποὺ δὲν περιφρονεῖς τὴν πλεονεξία, πράγμα ποὺ

καταφρονῶν, ὃ καὶ χωρὶς τῶν ἐπιταγμάτων τοῦ Θεοῦ ἔδει ποιεῖν, πῶς καταφρονήσεις σαυτοῦ;

«Καὶ εἰς τὴν ὑπομονήν», φησίν, τοῦ Χριστοῦ». Τί ἐστιν, «εἰς τὴν ὑπομονήν»; Ἵνα ὑπομένωμεν, ὡς ἐκεῖνος ὑπέμεινεν, ἢ ἵνα ἐκεῖνα πράττωμεν, ἢ καὶ ἵνα μεθ' ὑπομονῆς ἀναμένωμεν αὐτόν, τουτέστιν, ἵνα ἐμπαράσκευοι ὦμεν. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ ἐπηγγείλατο, καὶ αὐτὸς ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ἀναμένωμεν αὐτὸν καὶ ὑπομένωμεν. Ἔνθα δὲ ἂν ὑπομονὴν λέγῃ, πάντως θλῖψιν αἰνίττεται· τοῦτο γάρ ἐστιν ἀγαπᾶν τὸν Θεόν, τὸ ὑπομένειν καὶ μὴ θορυβεῖσθαι. «Παραγγέλλομεν δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, στέλλεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος, καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν παρέλαβον παρ' ἡμῶν». Τουτέστιν, οὐχ ἡμεῖς ταῦτα λέγομεν, ἀλλ' ὁ Χριστός· τοῦτο γάρ ἐστιν, «ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Οὕτως εἰπών, τὸ φοβερὸν τῆς παραγγελίας δείκνυσι. «Διὰ τοῦ Χριστοῦ», φησί, «παραγγέλλομεν». Οὐκ ἄρα ὁ Χριστὸς προσέταξεν οὐδαμοῦ ἀργεῖν.

«Στέλλεσθαι ὑμᾶς», φησίν, «ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ». Μή μοι τὸν πλούσιον εἴπῃς, μή μοι τὸν πένητα, μή μοι τὸν ἅγιον· τοῦτο ἀταξία ἐστί. «Περιπατοῦντος», φησί, τουτέστι, βιοῦντος. «Καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν παρέλαβον παρ' ἡμῶν». Παράδοσιν τὴν διὰ τῶν ἔργων φησί· καὶ κυρίως ταύτην ἀεὶ λέγει παράδοσιν. «Αὐτοὶ γὰρ οἴδατε πῶς δεῖ μιμεῖσθαι ἡμᾶς, ὅτι οὐκ ἠτακτήσαμεν ἐν ὑμῖν, οὐδὲ δωρεὰν ἄρτον ἐφάγομεν παρά τινος». Καίτοι εἰ καὶ ἔφαγον, οὐκ ἦν δωρεάν· «ἄξιος» γάρ, φησίν, «ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ». Ἀλλ' ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενοι πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαί τινα ὑμῶν. Οὐχ ὅτι οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἵνα ἑαυτοὺς τύπον δῶμεν ὑμῖν εἰς τὸ μιμεῖσθαι ἡμᾶς. Καὶ γάρ, ὅτε ἦμεν πρὸς ὑμᾶς, τοῦτο παρηγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω».

2. Ὅρα πῶς ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ προσηνέστερόν πως

1. Λουκᾶ 10,7.

ἔπρεπε νὰ τὸ κάμνεις καὶ χωρὶς τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ, πῶς θὰ περιφρονήσεις τὸν ἑαυτό σου;

«Καὶ στὴν ὑπομονὴ τοῦ Χριστοῦ», λέγει. Τί σημαίνει «στὴν ὑπομονή»; Γιὰ νὰ ὑπομένουμε ὅπως ἐκεῖνος ὑπέμεινε, ἢ γιὰ νὰ πράττουμε ἐκεῖνα, ἢ καὶ νὰ τὸν περιμένουμε μὲ ὑπομονή, δηλαδὴ νὰ εἴμαστε προετοιμασμένοι. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πολλὰ ὑπεσχέθηκε, ὅτι αὐτὸς ἔρχεται νὰ κρίνει ζῶντες καὶ νεκρούς, ἂς περιμένουμε αὐτὸν καὶ ἂς δείχνουμε ὑπομονή. Ὅπου μιλάει βέβαια γιὰ ὑπομονή, ὁπωσδήποτε ὑπαινίσσεται θλίψη· γιατὶ αὐτὸ σημαίνει ν' ἀγαπᾶς τὸ Θεό, νὰ ὑπομένεις καὶ νὰ μὴ ταράσσεσαι. «Σᾶς παραγγέλλουμε, ἀδελφοί, στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, νὰ ἀπομακρύνεσθε ἀπὸ κάθε ἀδελφὸ ποὺ βαδίζει ἄτακτα καὶ ὄχι σύμφωνα μὲ τὴν πράδοση ποὺ παρέλαβαν ἀπὸ μᾶς». Δηλαδή, αὐτὰ δὲν τὰ λέμε ἐμεῖς, ἀλλ' ὁ Χριστός· γιατὶ αὐτὸ σημαίνει τὸ «στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ». Μὲ τὸ νὰ πεῖ αὐτό, δείχνει τὸ φοβερὸ τῆς παραγγελίας. «Στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ», λέγει, «παραγγέλλουμε». Ἄρα ὁ Χριστὸς δὲ διέταξε πουθενὰ νὰ εἴμαστε ἀργοί.

«Ν' ἀπομακρύνεσθε», λέγει, «ἀπὸ κάθε ἀδελφό». Μὴ μοῦ πεῖς τὸν πλούσιο, μὴ μοῦ πεῖς τὸ φτωχό, μὴ μοῦ πεῖς τὸν ἅγιο· αὐτὸ εἶναι ἀταξία. «Ποὺ περιπατεῖ», λέγει· δηλαδή, «ποὺ ζεῖ»· «ὄχι σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση ποὺ παρέλαβαν ἀπὸ μᾶς». Παράδοση ἐννοεῖ τὴν διὰ τῶν ἔργων· καὶ κυρίως αὐτὴν τὴν παράδοση ἐννοεῖ πάντοτε. «Γιατὶ σεῖς οἱ ἴδιοι γνωρίζετε πῶς πρέπει νὰ μᾶς μιμεῖσθε, γιατὶ δὲν ἀτακτήσαμε μεταξύ σας, οὔτε φάγαμε ψωμὶ δωρεὰν ἀπὸ κανένα σας». Ἂν καὶ ἔφαγαν βέβαια, ὅμως δὲν ἦταν δωρεάν· γιατὶ λέγει, «ὁ ἐργάτης εἶναι ἄξιος τοῦ μισθοῦ του»[1]. «Ἀλλὰ νύχτα καὶ μέρα ἐργαζόμενοι γιὰ νὰ μὴν ἐπιβαρύνουμε κανέναν ἀπὸ σᾶς. Ὄχι γιατὶ δὲν ἔχουμε τὸ δικαίωμα, ἀλλὰ γιὰ νὰ δώσουμε τοὺς ἑαυτούς μας παράδειγμα σὲ σᾶς, ὥστε νὰ μᾶς μιμεῖσθε. Γιατὶ κι ὅταν ἤμασταν κοντά σας αὐτὴ τὴν παραγγελία σᾶς δίναμε· «ἐὰν κάποιος δὲ θέλει νὰ ἐργάζεται δὲν πρέπει οὔτε καὶ νὰ τρώγει».

2. Πρόσεχε πῶς στὴν προηγούμενη ἐπιστολὴ ὁμιλεῖ κάπως πιὸ

περὶ τούτων διαλέγεται, ὡς ὅταν λέγῃ, «παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, περισσεύειν μᾶλλον καὶ φιλοτιμεῖσθαι», καὶ οὐδαμοῦ, «παραγγέλλομεν», οὐδέ, «ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπερ ἦν φοβερὸν καὶ κίνδυνον ἔχον, ἀλλὰ «περισσεύειν» φησὶ «καὶ φιλοτιμεῖσθαι», ὃ ἦν εἰς ἀρετὴν προτρέποντος, «ἵνα εὐσχημόνως», φησί, «περιπατῆτε»· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλ', «εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι», φησί, «μηδὲ ἐσθιέτω». Εἰ γὰρ Παῦλος ἀνάγκην οὐκ ἔχων, ἀλλ' ἐξουσίαν ἔχων ἀργεῖν, καὶ τηλικοῦτον ἔργον ἀναδεδεγμένος, ὅμως εἰργάζετο, καὶ οὐχ ἁπλῶς εἰργάζετο, ἀλλὰ νύκτα καὶ ἡμέραν, ὥστε δύνασθαι καὶ ἑτέροις ἐπικουρεῖν, πολλῷ μᾶλλον τοὺς ἄλλους ἐχρῆν τοῦτο ποιεῖν. «Ἀκούομεν γάρ τινας περιπατοῦντας ἐν ὑμῖν ἀτάκτως, μηδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ περιεργαζομένους». Τοῦτο μὲν ἐνταῦθα· ἐκεῖ δὲ ἐν τῇ προτέρᾳ, «ἵνα εὐσχημόνως», φησί, «περιπατῆτε πρὸς τοὺς ἔξω». Τίνος ἕνεκεν; Ἴσως οὐδὲν οὐδέπω τοιοῦτον ἦν γεγονός· καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ παραινῶν ἔλεγε· «μακάριόν τί ἐστι μᾶλλον διδόναι, ἢ λαμβάνειν». Τὸ δέ, «εὐσχημόνως περιπατεῖτε», οὐ περὶ ἀταξίας ἐστί· διὸ καὶ ἐπήγαγεν· «ἵνα μηδενὸς χρείαν ἔχητε».

Ἐνταῦθα δὲ καὶ ἑτέραν ἀνάγκην τίθησιν, ὥστε τὸ καλὸν ποιεῖν καὶ ἀγαθὸν πρὸς πάντας· προϊὼν γάρ φησι, «μὴ ἐκκακήσητε καλοποιοῦντες». Πάντως γὰρ τὸν ἀργοῦντα καὶ δυνάμενον ἐργάζεσθαι, ἀνάγκη περίεργον εἶναι. Ἡ δὲ ἐλεημοσύνη ἐκείνοις δέδοται μόνοις, τοῖς οὐκ ἰσχύουσιν ἐκ τῆς τῶν χειρῶν ἐργασίας ἐπαρκέσαι ἑαυτοῖς, ἢ τοῖς διδάσκουσι, καὶ τὸ πᾶν ἀπησχολημένοις εἰς τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον. «Οὐ γὰρ φιμώσεις», φησί, «βοῦν ἀλοῶντα»· καί, «ἄξιος ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ». Ὥστε οὐδὲ οὗτος ἀργός ἐστιν, ἀλλ' ἐργασίας, καὶ ἐργασίας μεγάλης λαμβάνει τὸν μισθόν. Τὸ δὲ εὔχεσθαι καὶ νηστείαν ἀργοῦντα, οὐκ ἔστιν ἔργον χειρῶν· ἐργασίαν γάρ φησιν ἐνταῦθα τὴν διὰ τῶν χειρῶν. Καὶ ἵνα μηδὲν τοιοῦτον ὑποπτεύσῃς, ἐπήγαγε· «μηδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ περιερ-

---

2. Α' Θεσ. 10,12.
3. Πράξ. 20,35.
4. Δευτ. 25,4.
5. Ματθ. 10,10.

εὐχάριστα γι' αὐτά, ὅπως ὅταν λέγει, «σᾶς παρακαλοῦμε, ἀδελφοί, νὰ δείχνετε περισσότερο ζῆλο καὶ φιλοτιμία»[2], καὶ πουθενὰ δὲ λέγει «παραγγέλλουμε», οὔτε «στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ», πράγμα ποὺ ἦταν φοβερὸ καὶ ἐπικίνδυνο, ἀλλὰ λέγει, «δείχνετε περισσότερο ζῆλο καὶ φιλοτιμία», πράγμα ποὺ ἀποτελεῖ προτροπὴ πρὸς ἀρετή, «γιὰ νὰ συμπεριφέρεσθε μὲ εὐπρέπεια», λέγει. Ἐδῶ ὅπως τίποτε τέτοιο δὲ λέγει, ἀλλά, λέγει, «ἂν κάποιος δὲ θέλει νὰ ἐργάζεται, οὔτε καὶ νὰ τρώει». Γιατί, ἂν ὁ Παῦλος, ποὺ δὲν εἶχε ἀνάγκη, ἀλλὰ δικαίωμα νὰ ἀργεῖ, καὶ εἶχε ἀναλάβει τέτοιο ἔργο, κι' ὅμως ἐργαζόταν, καὶ ὄχι ἁπλῶς ἐργαζόταν, ἀλλὰ νύχτα καὶ μέρα, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ βοηθάει κι ἄλλους, πολὺ περισσότερο ἔπρεπε νὰ τὸ κάμνουν αὐτὸ οἱ ἄλλοι. «Γιατὶ ἀκοῦμε ὅτι μερικοὶ ἀνάμεσά σας συμπεριφέρονται ἄτακτα, χωρὶς νὰ κάμνουν καμιὰ ἐργασία, ἀλλὰ περιεργάζονται». Αὐτὸ λέγει ἐδῶ, ἐκεῖ ὅμως στὴν προηγούμενη ἐπιστολὴ λέγει, «γιὰ νὰ συμπεριφέρεσθε πρὸς τοὺς ἔξω μὲ εὐπρέπεια». Γιὰ ποιό λόγο; Ἴσως τίποτε τέτοιο δὲ συνέβηκε ἀκόμα· καθόσον ἀλλοῦ συμβουλεύοντας ἔλεγε· «ἄξιο μακαρισμοῦ πολὺ περισσότερο εἶναι νὰ δίνει κανείς, παρὰ νὰ παίρνει»[3]. Τὸ «νὰ συμπεριφέρεσθε μὲ εὐπρέπεια», δὲ λέγεται ἐξ αἰτίας ἀταξίας· γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε· «γιὰ νὰ μὴν ἔχετε ἀνάγκη ἀπὸ κανένα».

Ἐδῶ ὅμως προσθέτει κι ἄλλη ἀνάγκη, ὥστε νὰ κάμνουν τὸ καλὸ καὶ ἀγαθὸ πρὸς ὅλους. Γιατὶ προχωρώντας λέγει· «μὴ κουρασθεῖτε νὰ κάμνετε τὸ καλό». Ὁπωσδήποτε αὐτὸς ποὺ εἶναι ἀργόσχολος, ἐνῶ ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἐργάζεται, ἀναγκαστικὰ εἶναι περίεργος. Ἡ ἐλεημοσύνη ὅμως ἔχει δοθεῖ μόνο σ' ἐκείνους ποὺ δὲν τοὺς φθάνει νὰ ζήσουν ἀπὸ τὴν ἐργασία τῶν χεριῶν τους, ἢ σ' ἐκείνους ποὺ διδάσκουν καὶ εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου ἀφοσιωμένοι στὸ λόγο τῆς διδασκαλίας. Γιατὶ λέγει, «δὲ θὰ φιμώσεις βόδι ποὺ ἁλωνίζει»[4], καί, «εἶναι ἄξιος ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ του»[5]. Ὥστε οὔτε αὐτὸς εἶναι ἀργόσχολος, ἀλλὰ λαμβάνει μισθὸ ἐργασίας, καὶ μάλιστα μεγάλης ἐργασίας. Τὸ νὰ προσεύχεται καὶ νὰ νηστεύει ὁ ἀργὸς δὲν εἶναι ἔργο χεριῶν· γιατὶ ἐργασία ἐδῶ ἐννοεῖ τὴ χειρωνακτική. Καὶ γιὰ νὰ μὴν ὑποπτευθεῖς κάτι τέτοιο, πρόσθεσε· «ποὺ

γαζομένους. Τοῖς δὲ τοιούτοις παραγγέλλομεν καὶ παρακαλοῦμεν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἐπειδὴ σφόδρα καθήψατο, προσηνέστερον βουλόμενος ποιῆσαι τὸν λόγον, ἐπήγαγε, «διὰ τοῦ Κυρίου», πάλιν τὸ ἀξιόπιστον καὶ φοβερὸν ταύτῃ δηλῶν. «Ἵνα μεθ' ἡσυχίας ἐργαζόμενοι, τὸν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσι». Διὰ τί μὴ εἶπεν, 'εἰ δὲ μὴ ἀτακτοῦσι, τρεφέσθωσαν παρ' ὑμῶν', ἀλλὰ ἀμφότερα ἀπαιτεῖ, καὶ τὸ ἐν ἡσυχίᾳ εἶναι, καὶ τὸ ἐργάζεσθαι; Ὅτι βούλεται αὐτοὺς ἐργαζομένους τρέφειν ἑαυτούς. Τοῦτο γάρ ἐστι, τό, «ἵνα τὸν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσι», τουτέστι, τὸν ἐξ οἰκείων πόνων, ἀλλὰ μὴ τὸν ἀλλότριον, τὸν ἀπὸ τοῦ προσαιτεῖν ἐκποριζόμενον. «Ὑμεῖς δέ, ἀδελφοί, μὴ ἐκκακήσητε καλοποιοῦντες». Ὅρα πῶς εὐθέως κατεκλάσθη τὰ σπλάγχνα τὰ πατρικά. Οὐκ ἴσχυσε περαιτέρω τὴν ἐπιτίμησιν προαγαγεῖν, ἀλλὰ πάλιν αὐτοὺς ἠλέησε· καὶ ὅρα μεθ' ὅσης συνέσεως. Οὐκ εἶπε, 'πλὴν συγγινώσκετε αὐτοῖς, ἕως ἂν διορθώσονται', ἀλλά τί; «Ὑμεῖς δὲ τὸ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκκακήσητε». Στέλλεσθε μέν, φησίν, ἀπ' αὐτῶν καὶ ἐπιτιμᾶτε αὐτοῖς, μὴ μὴν περιίδητε λιμῷ διαφθαρέντας.

Τί οὖν, φησίν, ἂν ἔχων τὴν παρ' ἡμῶν ἀφθονίαν ἐπιμένῃ ἀργῶν; Ἐπὶ τούτου φάρμακον προσηνές, φησίν, εἶπον, ὅτι στέλλεσθε ἀπ' αὐτοῦ· τουτέστι, μὴ μεταδιδῶτε αὐτῷ παρρησίας, ἐνδείκνυσθε ὅτι ὀργίζεσθε. Οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο. Τοιαύτη γὰρ ἡ πρὸς τὸν ἀδελφὸν γίνεται ἐπιτίμησις, εἴ γε ὄντως διορθώσασθαι βουλόμεθα. Οὐκ ἀγνοοῦμεν τοὺς τρόπους τῆς ἐπιτιμήσεως. Εἰπὲ γάρ μοι, εἰ σαρκικὸν εἶχες ἀδελφόν, ἆρα ἂν περιεῖδες αὐτὸν λιμῷ τηκόμενον; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι· ἀλλ' ἴσως κἂν ἐρρύθμισας αὐτόν.

«Εἰ δέ τις οὐχ ὑπακούει τῷ λόγῳ ἡμῶν, διὰ τῆς ἐπιστολῆς». Ὅρα ταπεινοφροσύνην τοῦ Παύλου· οὐκ εἶπεν, 'ὁ παρακούων, ἐμοῦ παρακούει', ἀλλ' ἠρέμα αἰνίττεται. «Τοῦτον σημειοῦσθε». Ὥστε μὴ λανθάνειν τοῦτο ποιεῖν προτρέπει. «Μὴ συναναμίγνυσθε αὐτῷ». Οὐ μικρὰ παίδευσις καὶ αὕτη. Εἶτα πάλιν· «ἵνα ἐντραπῇ», φησίν. Οὕτως οὐκ ἀφίησιν περαιτέρω προελθεῖν. Ὥσπερ γὰρ εἰ-

δὲν κάμνουν καμιὰ ἐργασία, ἀλλὰ περιεργάζονται ξένα πράγματα. Σ' αὐτοὺς παραγγέλλουμε καὶ παρακαλοῦμε στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἐπειδὴ ὑπερβολικὰ τοὺς κατηγόρησε, θέλοντας νὰ κάμει τὸ λόγο πιὸ εὐχάριστο, πρόσθεσε, «διὰ τοῦ Κυρίου», δηλώνοντας πάλι μ' αὐτὸ τὴν ἀξιοπιστία καὶ τὸ φοβερὸ τοῦ πράγματος. «Γιὰ νὰ τρῶνε τὸ ψωμί τους ἐργαζόμενοι μὲ ἡσυχία». Γιατὶ δὲν εἶπε, 'ἂν δὲν ἀτακτοῦν, ἂς τρέφονται ἀπὸ σᾶς', ἀλλ' ἀπαιτεῖ καὶ τὰ δύο, καὶ νὰ εἶναι ἥσυχοι καὶ νὰ ἐργάζονται; Γιατὶ θέλει νὰ τρέφουν τοὺς ἑαυτούς τους ἐργαζόμενοι οἱ ἴδιοι. Καθόσον αὐτὸ σημαίνει τὸ «γιὰ νὰ τρῶνε τὸ δικό τους ψωμί», δηλαδὴ τὸ ψωμὶ ποὺ ἐξοικονομεῖται ἀπὸ τοὺς κόπους τους, κι ὄχι τὸ ξένο, αὐτὸ ποὺ ἐξοικονομεῖται ἀπὸ τὴν ἐπαιτεία. «Ἐσεῖς ὅμως ἀδελφοί, μὴ κουρασθεῖτε νὰ κάμνετε τὸ καλό». Πρόσεχε πὼς ἀμέσως ράγισαν τὰ πατρικὰ σπλάγχνα. Δὲν ἄντεξε νὰ προχωρήσει παραπέρα τὴν ἐπιτίμηση, ἀλλὰ πάλι τοὺς εὐσπλαχνίσθηκε· καὶ πρόσεχε μὲ πόση σύνεση. Δὲν εἶπε 'πλὴν ὅμως νὰ τοὺς συγχωρεῖτε, μέχρι ποὺ νὰ διορθωθοῦν', ἀλλὰ τί; «Σεῖς μὴν κουρασθεῖτε νὰ κάμνετε τὸ καλό». Νὰ ἀπομακρύνεσθε βέβαια, λέγει, ἀπ' αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς ἐπιτιμᾶτε, ὅμως μὴ τοὺς παραμελήσετε ὅταν πεθαίνουν ἀπὸ πείνα.

Τί λοιπόν, λέγει, ἂν ἔχει τὴν ἀφθονία ἀπὸ μᾶς, ἐπιμένει ὅμως νὰ εἶναι ἀργός; Γι' αὐτὸν φάρμακο κατάλληλο, λέγει, σᾶς εἶπα ὅτι εἶναι τὸ ν' ἀπομακρύνεσθε ἀπ' αὐτόν· δηλαδὴ μὴ τοῦ δίνετε θάρρος· νὰ δείχνετε ὅτι ὀργίζεσθε. Δὲν εἶναι μικρὸ αὐτό. Γιατὶ τέτοια ἐπιτίμηση πρέπει νὰ γίνεται στὸν ἀδελφό, ἂν πραγματικὰ θέλουμε νὰ τὸν διορθώσουμε. Δὲν ἀγνοοῦμε τοὺς τρόπους τῆς ἐπιτιμήσεως. Γιατί πές μου, ἂν εἶχες ἀδελφὸ κατὰ σάρκα, θὰ τὸν παρέβλεπες ἄραγε ἐὰν ὑπόφερε ἀπὸ πείνα; Ἐγὼ τουλάχιστο νομίζω ὄχι, ἀλλ' ἴσως καὶ νὰ τὸν τακτοποιοῦσες. «Ἂν ὅμως κάποιος δὲν ὑπακούει στὰ λόγια αὐτὰ τῆς ἐπιστολῆς μας». Πρόσεχε τὴν ταπεινοφροσύνη τοῦ Παύλου· δὲν εἶπε 'αὐτὸς ποὺ παρακούει, παρακούει ἐμένα', ἀλλ' ἤρεμα τὸ ὑπαινίσσεται. «Αὐτὸν νὰ τὸν ἐπισημάνετε». Προτρέπει νὰ μὴ ξεχνοῦν νὰ τὸ κάμνουν αὐτό. «Αὐτὸν μὴ τὸν συναναστρέφεσθε»· δὲν εἶναι μικρὴ διδασκαλία κι αὐτή. Ἔπειτα πάλι λέγει· «γιὰ νὰ ντραπεῖ»· ἔτσι δὲν ἀφήνει νὰ προχωρήσει παραπέρα. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς λέγοντας, «ἂν κανεὶς δὲν ἐργάζεται,

πών, «εἴ τις μὴ ἐργάζεται, μηδὲ ἐσθιέτω», δεδοικὼς μὴ λιμῷ ἀπόλωνται, ἐπήγαγεν, «ὑμεῖς δὲ τὸ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκκακήσητε», οὕτως εἰπών, «στέλλεσθε», καί, «μὴ συναναμίγνυσθε αὐτῷ», εἶτα δείσας μὴ τοῦτο αὐτὸ ἐκκόψῃ αὐτὸν τῆς ἀδελφότητος (ὁ γὰρ ἀπογνοὺς ἑαυτοῦ ταχέως ἀπολεῖται μὴ μεταλαβὼν παρρησίας), ἐπήγαγε· «καὶ μὴ ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε, ἀλλὰ νουθετεῖτε ὡς ἀδελφόν». Διὰ τούτου δείκνυσιν ὅτι μεγάλην ὥρισε κατ' αὐτοῦ τιμωρίαν, τῷ τῆς παρρησίας αὐτὸν ἀποστερεῖσθαι.

3. Εἰ γὰρ καὶ τὸ εἶναι μετὰ πολλῶν λαμβάνοντα αἰσχύνης ἄξιον, ὅταν καὶ ἐπιτιμῶντες παρέχοιεν καὶ στέλλωνται, πόσου ὀνείδους τοῦτο; πῶς ἱκανὸν δακεῖν ψυχήν; Εἰ γὰρ μόνον ὀκνηρότερον διδόντες, ἢ γογγύζοντες ἐμπυρίζουσι τοὺς λαβμάνοντας (μὴ γάρ μοι περὶ τῶν ἀναισχύντων ἐπαιτῶν εἴπῃς, ἀλλὰ περὶ τῶν πιστῶν), εἰ καὶ ἔμελλον ἐπιτιμᾶν διδόντες, τί οὐκ ἂν εἰργάσαντο; πόσης οὐκ ἦν τιμωρίας ἄξιον; Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὡς τὰ μέγιστα ἠδικημένοι, οὕτω τοὺς προσαιτοῦντας ὑβρίζομεν, ἀποστρεφόμεθα. Οὐ δίδως· τί καὶ λυπεῖς; «Νουθετεῖτε», εἶπεν, «ὡς ἀδελφούς», οὐχ ὑβρίζετε ὡς ἐχθρούς». Ὁ τὸν ἀδελφὸν νουθετῶν, οὐ δημοσίᾳ τοῦτο ποιεῖ, οὐκ ἐκπομπεύει τὴν ὕβριν, ἀλγῶν, καὶ ἀλλὰ ἰδίᾳ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς προσοχῆς, καὶ δακνόμενος, καὶ δακρύων καὶ ὀδυρόμενος. Ἀπὸ ἀδελφικῆς τοίνυν παρέχωμεν τῆς διανοίας, ἀπὸ ἀδελφικῆς νουθετῶμεν τῆς προαιρέσεως· μὴ ὡς ἀλγοῦντες ἐπὶ τῷ διδόναι, ἀλλ' ὡς ἀλγοῦντες ἐπὶ τῷ ἐκεῖνον παραβαίνειν τὴν ἐντολήν. Ἐπεὶ τί τὸ κέρδος; Εἰ γὰρ καὶ μετὰ τὸ δοῦναι ὑβρίζεις, λυμαίνῃ τῇ τῆς δόσεως ἡδονῇ· ὅταν δὲ μήτε δῷς καὶ ὑβρίσῃς, πόσον οὐκ εἰργάσω κακὸν τὸν ἄθλιον ἐκεῖνον καὶ ταλαίπωρον; Προσῆλθεν ὡς ἐλεηθησόμενος παρὰ σοῦ· λαβὼν δὲ καιρίαν τὴν πληγὴν ἀπῆλθε, καὶ μᾶλλον ἐδάκρυσεν. Ὅταν γὰρ ἀναγκάζηται διὰ τὴν ἔνδειαν προσαιτεῖν, διὰ δὲ τὸ προσαιτεῖν ὑβρίζηται, ὅρα πόση τῶν ὑβριζόντων ἔσται ἡ τιμωρία· «ὁ ἀτιμάζων πένητα», φησί, «παροξύνει τὸν ποιήσαντα αὐτόν».

---

6. Παροιμ. 14,21.

οὔτε καὶ νὰ τρώγει», φοβούμενος μήπως χαθοῦν ἀπὸ τὴν πείνα, πρόσθεσε, «σεῖς ὅμως μὴ κουρασθεῖτε νὰ κάμνετε τὸ καλό», ἔτσι λέγοντας, «ν' ἀπομακρύνεσθε ἀπὸ αὐτόν», καί, «νὰ μὴ τὸν συναναστρέφεσθε», φοβούμενος μήπως αὐτὸ τὸν ξεκόψει ἀπὸ τὴν ἀδελφότητα (γιατὶ αὐτὸς ποὺ ἀπελπίσθηκε γρήγορα θὰ χαθεῖ, ἂν δὲν τοῦ δοθεῖ θάρρος), καὶ πρόσθεσε· «καὶ νὰ μὴ τὸν θεωρεῖτε ἐχθρό, ἀλλὰ νὰ τὸν συμβουλεύετε σὰν ἀδελφό». Μ' αὐτὸ δείχνει ὅτι τοῦ ἔβαλε μεγάλη τιμωρία, στερώντας του τὴν παρρησία.

3. Ἂν λοιπὸν καὶ τὸ νὰ εἶναι μὲ τοὺς πολλοὺς καὶ νὰ παίρνει εἶναι ἄξιο ντροπῆς, ὅταν καὶ δίνοντάς του τὸν ἐπιτιμοῦν καὶ τὸν ἀποφεύγουν, πόσης ντροπῆς εἶναι αὐτό; πόσο ἱκανὸ εἶναι νὰ πληγώσει μιὰ ψυχή; Γιατί, ἂν πυρώνουν αὐτοὺς ποὺ λαμβάνουν δίνοντάς τους μὲ ἀπροθυμία ἢ γογγύζοντας (μὴ μοῦ πεῖς βέβαια γιὰ τοὺς ἀδιάντροπους ζητιάνους, ἀλλὰ γιὰ τοὺς πιστούς), τί δὲ θὰ ἔκαμναν ἄραγε ἂν συνέβαινε δίνοντάς τους νὰ τοὺς ἐπιτιμοῦν; Πόσης τιμωρίας δὲ θὰ ἦταν ἄξιο; Ἐμεῖς ὅμως δὲν ἐνεργοῦμε ἔτσι, ἀλλὰ σὰν νὰ μᾶς ἔχουν ἀδικήσει παρά πολύ, ἔτσι βρίζουμε τοὺς ζητιάνους καὶ τοὺς ἀποστρεφόμαστε. Δὲ δίνεις; γιατί καὶ τὸν λυπεῖς; «Νὰ τοὺς νουθετεῖτε», εἶπε, «σὰν ἀδελφούς», ὄχι νὰ τοὺς βρίζετε σὰν ἐχθρούς. Αὐτὸς ποὺ νουθετεῖ τὸν ἀδελφὸ δὲν τὸ κάνει αὐτὸ δημόσια, δὲν τοῦ ἀπευθύνει βρισιές, ἀλλὰ τὸν νουθετεῖ μὲ πόνο, ἰδιαιτέρα καὶ μὲ πολλὴ προσοχή, καὶ καταπληγώνεται καὶ δακρύζει καὶ ὀδύρεται. Μὲ ἀδελφικὴ σκέψη λοιπὸν ἂς δίνουμε, μὲ ἀδελφικὴ προαίρεση ἂς συμβουλεύουμε. Ὄχι σὰν νὰ πονᾶμε γι' αὐτὸ ποὺ δίνουμε, ἀλλὰ σὰν νὰ πονᾶμε γιατὶ ἐκεῖνος παραβαίνει τὴν ἐντολή. Γιατὶ ἀλλιῶς ποιό τὸ κέρδος; Ἂν, ἀφοῦ σώσεις, βρίζεις, καταστρέφεις τὴν ἡδονὴ τῆς δόσης. Ὅταν πάλι, χωρὶς νὰ δώσεις, βρίσεις πόσο κακὸ δὲν ἔκαμες σ' ἐκεῖνον τὸν ἄθλιο καὶ ταλαίπωρο; Ἦρθε σὲ σένα γιὰ νὰ τὸν ἐλεήσεις, καί, ἀφοῦ καίρια τὸν πλήγωσες, ἔφυγε δακρυσμένος περισσότερο. Γιατί, ὅταν ἀναγκάζεται ἀπὸ τὴ φτώχεια νὰ ζητιανεύει, καὶ ἐπειδὴ ζητιανεύει βρίζεται, σκέψου πόση θὰ εἶναι ἡ τιμωρία αὐτῶν ποὺ βρίζουν· γιατὶ λέγει· «ἐκεῖνος ποὺ ἀτιμάζει φτωχό, παροργίζει ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἔκαμε»[6].

Εἰπὲ γάρ μοι· αὐτὸς αὐτὸν ἀφῆκε πένεσθαι διὰ σέ, ἵνα σὺ ἔχῃς θεραπεύειν σαυτόν, καὶ σὺ τὸν διὰ σὲ πενόμενον ὑβρίζεις; πόσης ἀγνωμοσύνης ταῦτα; πόσης ἀχαριστίας τοῦτο τὸ ἔργον; «Νουθετεῖτε», φησίν, «ὡς ἀδελφούς». Καὶ μετὰ τὸ δοῦναι νουθετεῖν ἐκέλευσε· ὅταν δὲ καὶ χωρὶς τοῦ διδόναι ὑβρίζωμεν, τίς ἡμῖν ἔσται ἀπολογία; «Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος τῆς εἰρήνης δῴη ὑμῖν τὴν εἰρήνην διαπαντὸς ἐν παντὶ τόπῳ». Ὅρα πῶς, ὅταν τὰ πρακτέα ὑπαγορεύῃ, ἐπισημαίνεται αὐτὰ τῇ εὐχῇ, καθάπερ τινὰ σήμαντρα τῶν ἀποτεθέντων, τιθεὶς τὴν δέησιν καὶ τὴν ἱκετηρίαν. «Δῴη ὑμῖν», φησί, «τὴν εἰρήνην ἐν παντὶ τόπῳ». Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τούτων εἰκὸς μάχας γίνεσθαι, ἐκείνων τε τραχυτέρων γινομένων, τούτων τε οὐκέτι ὁμοίως τοῖς τοιούτοις παρεχόντων, εἰκότως τοῦτο ἐπηύξατο νῦν, «δῴη ὑμῖν» εἰπὼν «τὴν εἰρήνην διαπαντός». Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ζητούμενον, ὥστε ἀεὶ ἔχειν αὐτήν. Τί ἐστιν, «ἐν παντὶ τόπῳ»; Πανταχόθεν βούλεται εἰρηνεύειν, ὥστε μηδαμόθεν ἔχειν φιλονεικίας ἀφορμήν. Πανταχοῦ γὰρ εἰρήνη καλόν, ὅπου γε καὶ πρὸς τοὺς ἔξω· ἄκουε γὰρ αὐτοῦ ἀλλαχοῦ λέγοντος· «Εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύετε». Οὐδὲν γὰρ οὕτω πρὸς τὸ κατορθῶσαι ἃ βουλόμεθα ἐπιτήδειον, ὡς τὸ εἰρηναῖον καὶ ἀτάραχον, ὡς τὸ ἀπεχθείας ἀπηλλάχθαι ἁπάσης καὶ μηδένα ἔχειν ἐχθρόν.

«Ὁ Κύριος μετὰ πάντων ὑμῶν. Ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου, ὅ ἐστι σημεῖον ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ· οὕτω γράφω. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν». Τοῦτο λέγει γράφειν ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ, ὥστε μηδενὶ ἐξεῖναι παραποιεῖν αὐτάς, τῆς ὑπογραφῆς ὥσπερ τεκμηρίου κειμένου μεγάλου. «Ἀσπασμὸν» δὲ καλεῖ τὴν εὐχήν, δεικνὺς ὅτι πάντα πνευματικὰ ἔπραττον τότε, καὶ ὅτε ἀσπάσασθαι ἔδει, μετὰ κέρδους τὸ πρᾶγμα

---

7. Ρωμ. 12,18.

Πές μου· αὐτὸς τὸν ἄφησε νὰ εἶναι φτωχὸς γιὰ σένα, γιὰ νὰ ἔχεις τρόπο νὰ θεραπεύεις τὸν ἑαυτό σου, καὶ σὺ βρίζεις αὐτὸν ποὺ εἶναι φτωχὸς ἐξ αἰτίας σου; Πόσης ἀγνωμοσύνης δεῖγμα εἶναι αὐτό; πόσης ἀχαριστίας δεῖγμα εἶναι αὐτὴ ἡ πράξη; «Νὰ τοὺς συμβουλεύετε», λέγει, «σὰν ἀδελφούς». Καὶ ἀφοῦ τοὺς δώσουν πρόσταξε νὰ τοὺς νουθετοῦν· ὅταν ὅμως καὶ χωρὶς νὰ δώσουμε, βρίζουμε, ποιά θὰ εἶναι ἡ ἀπολογία μας; «Αὐτὸς ὁ Κύριος τῆς εἰρήνης ἂς σᾶς δώσει τὴν εἰρήνη γιὰ πάντα καὶ σὲ κάθε τόπο». Πρόσεχε πῶς, ὅταν μιλάει γι' αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ γίνονται, ἐπισφραγίζονται αὐτὰ μὲ τὴν εὐχή, θέτοντας σὰν κάποιες σφραγίδες τῶν ὅσων εἶπε τὴ δέηση καὶ τὴν ἱκεσία. «Ἂς δώσει σὲ σᾶς», λέγει, «τὴν εἰρήνη σὲ κάθε τόπο». Ἐπειδὴ δηλαδὴ φυσικὸ ἦταν ἀπ' αὐτὰ νὰ δημιουργοῦνταν διαμάχες, γιατὶ ἐκεῖνοι γίνονταν σκληρότεροι, ἐνῶ αὐτοὶ δὲν ἔδιναν ὅμοια μὲ αὐτούς, πολὺ σωστὰ εὐχήθηκε αὐτὸ τώρα, λέγοντας «εἴθε νὰ σᾶς δίνει πάντοτε τὴν εἰρήνη». Γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ποθούμενο, ὥστε πάντα νὰ ἔχουν τὴν εἰρήνη. Τί σημαίνει «ἐν παντὶ τόπῳ»; Ἀπὸ παντοῦ θέλει νὰ ὑπάρχει εἰρήνη, ὥστε ἀπὸ πουθενὰ νὰ μὴν ἔχουν ἀφορμὴ φιλονεικίας. Παντοῦ βέβαια ἡ εἰρήνη εἶναι καλὸ πράγμα, ἀκόμα βέβαια καὶ στοὺς μὴ Χριστιανούς. Ἄκουε λοιπὸν αὐτὸν ποὺ λέγει ἀλλοῦ· «ἂν εἶναι δυνατόν, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ σᾶς μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἔχετε εἰρήνη»[7]. Τίποτε δὲν εἶναι τόσο κατάλληλο στὸ νὰ κατορθώσουμε αὐτὰ ποὺ ἐπιθυμοῦμε, ὅσο ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἀταραξία, ὅσο τὸ νὰ ἔχουμε ἀπαλλαχθεῖ ἀπὸ κάθε μίσος καὶ νὰ μὴν ἔχουμε κανέναν ἐχθρό.

«Ὁ Κύριος ἂς εἶναι μὲ ὅλους σας. Ὁ χαιρετισμὸς γράφεται μὲ τὸ δικό μου χέρι, τοῦ Παύλου, πράγμα ποὺ εἶναι γνώρισμα κάθε ἐπιστολῆς μου· ἔτσι γράφω. Ἡ χάρη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ εἶναι μὲ ὅλους σας. Ἀμήν». Αὐτό, λέγει, τὸ γράφει σὲ κάθε ἐπιστολή, ὥστε νὰ μὴν εἶναι δυνατὸ σὲ κανένα νὰ τὶς παραποιήσει, ἀφοῦ ἡ ὑπογραφὴ κεῖται σὰν μεγάλη ἀπόδειξη τῆς γνησιότητας. «Ἀσπασμὸ» ὀνομάζει τὴν εὐχή, δείχνοντας ὅτι ὅλες οἱ πράξεις τους τότε εἶχαν πνευματικότητα, κι ὅταν ἔπρεπε ν' ἀσπασθοῦν, ἡ πράξη εἶχε πνευματικὸ κέρδος· καὶ ἡ εὐχὴ δὲν ἦταν

ἦν· καὶ εὐχὴν οὐχ ἁπλῶς φιλίας σύμβολον. Ἀπὸ τούτου ἤρχετο καὶ εἰς αὐτὸ ἔληγε, περιφράττων τειχίοις μεγάλοις τὰ λεγόμενα ἑκατέρωθεν, ἀσφαλεῖς τε θεμελίους τιθείς, καὶ τὸ τέλος ἐπήγαγεν ἀσφαλές. «Χάρις ὑμῖν», φησί, «καὶ εἰρήνη»· καὶ πάλιν, «ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν». Τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἐπηγγείλατο λέγων τοῖς μαθηταῖς, «ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ἡμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος». Ἀλλὰ τοῦτο γίνεται, ὅταν ἡμεῖς βουλώμεθα· οὐ γὰρ πάντως ἔσται μεθ' ἡμῶν, ἐὰν ἑαυτοὺς πόρρω ποιῶμεν. «Μεθ' ὑμῶν», φησίν, «ἔσομαι διαπαντός».

Μὴ τοίνυν τὴν χάριν ἀπελάσωμεν. Στέλλεσθαι ἡμᾶς βούλεται ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος. Μέγα ἦν τότε τοῦτο τὸ κακόν, τὸ ἀπὸ τοῦ πληρώματος ἀποσπασθῆναι τῶν ἀδελφῶν. Τούτῳ γοῦν ἅπαντας τιμωρεῖται, καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ γράφων Κορινθίοις ἔλεγε· «τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνεσθίειν», φησίν. Ἀλλ' οὐ νῦν μέγα αὐτὸ ἡγοῦνται οἱ πλείους, ἀλλὰ πάντα συγκέχυται καὶ διέφθαρται· μετὰ μοιχῶν, μετὰ πόρνων, μετὰ πλεονεκτῶν ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἀναμιγνύμεθα. Εἰ ἀπὸ τοῦ ἀργῶς τρεφομένου μόνον στέλλεσθαι ἔδει, πόσῳ μᾶλλον ἀπὸ τῶν ἄλλων; Καὶ ἵνα μάθῃς ὅσον ἦν φοβερὸν τὸ χωρίζεσθαι ἀπὸ τοῦ συλλόγου τῶν ἀδελφῶν, καὶ ὅσον φέρει κέρδος τοῖς εὐγνωμόνως τὴν ἐπιτίμησιν δεχομένοις, ἄκουσον ὅπως ὁ πεφυσιωμένος ἐκεῖνος τῷ ἁμαρτήματι, ὁ εἰς ἐσχάτην κακίαν ἐλάσας, ὁ πορνείαν πορνεύσας, οἵα οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται, ὁ ἀναισθήτως ἔχων τοῦ τραύματος (τοῦτο γάρ ἐστιν ὑπερβολὴ διαστροφῆς)· οὗτος δὴ ὁ τοιοῦτος οὕτω κατεκάμφθη καὶ συνεστάλη, ὥστε τὸν Παῦλον εἰπεῖν· «ἀρκεῖ τῷ τοιούτῳ ἡ ἐπιτίμησις αὕτη ἡ ὑπὸ τῶν πλειόνων· ὥστε κυρώσατε εἰς αὐτὸν ἀγάπην». Καθάπερ γὰρ μέλος ἀποσπασθὲν τοῦ λοιποῦ σώματος, οὕτως ἦν τότε.

4. *Τὸ δὲ αἴτιον, καὶ πόθεν ἦν τοῦτο φοβερὸν τότε· ἐπειδὴ καὶ τὸ εἶναι μετ' αὐτῶν μέγα ἀγαθὸν αὐτοῖς ἐνομίζετο. Καθάπερ γὰρ οἱ-*

---

8. Β' Θεσ. 1,1.
9. Ματθ. 28,20.
10. Α' Κορ. 5,11.
11. Β' Κορ. 2,6.

ἁπλῶς σύμβολο φιλίας. Ἀπ' αὐτὴν ἄρχιζε καὶ σ' αὐτὴν κατέληγε, περιφράσσοντας μὲ μεγάλα τείχη τὰ λεγόμενα καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη· καὶ ἔθετε δηλαδὴ ἀσφαλὴ θεμέλια, καὶ πρόσθεσε τὸ τέλος ἀσφαλές. «Χάρη», λέγει, «νὰ εἶναι σὲ σᾶς καὶ εἰρήνη»[8]· καὶ πάλι· «ἡ χάρη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ εἶναι μὲ ὅλους σας. Ἀμήν». Αὐτὸ ὑπεσχέθηκε καὶ ὁ Κύριος λέγοντας στοὺς μαθητές του· «νὰ ἐγὼ εἶμαι μαζί σας ὅλες τὶς ἡμέρες μέχρι τὴ συντέλεια τοῦ αἰώνα»[9]. Ἀλλ' αὐτὸ γίνεται ὅταν θέλουμε ἐμεῖς· γιατὶ δὲ θὰ εἶναι ὁπωσδήποτε μαζί μας, ἐὰν ἀπομακρύνουμε τοὺς ἑαυτούς μας ἀπὸ αὐτόν. «Μαζί σας», λέγει, «θὰ εἶμαι γιὰ πάντα».

Ἂς μὴ διώξουμε λοιπὸν τὴ χάρη. Θέλει νὰ ἀπομακρυνόμαστε ἀπὸ κάθε ἀδελφὸ ποὺ συμπεριφέρεται ἄτακτα. Τότε ἦταν μεγάλο αὐτὸ τὸ κακό, τὸ ν' ἀποσπασθεῖς δηλαδὴ ἀπὸ τὸ πλήρωμα τῶν ἀδελφῶν. Μ' αὐτὸ λοιπὸν τιμωρεῖ ὅλους, καθὼς καὶ ἀλλοῦ, γράφοντας στοὺς Κορινθίους, ἔλεγε· «μὲ τέτοιον οὔτε νὰ τρῶτε μαζί»[10] λέγει. Ὅμως αὐτὸ τώρα οἱ περισσότεροι δὲν τὸ θεωροῦν μεγάλο, ἀλλ' ὅλα ἔγιναν ἄνω κάτω καὶ διαφθάρθηκαν. Συναναστρεφόμαστε ἁπλῶς καὶ ὅπως τύχει μὲ μοιχούς, μὲ πόρνους, μὲ πλεονέκτες. Ἂν πρέπει νὰ ἀπομακρυνόμαστε ἀπὸ τὸν ἀργόσχολο ποὺ τρέφεται σὲ βάρος τῶν ἄλλων, πόσον μᾶλλον ἀπὸ τοὺς ἄλλους; Καὶ γιὰ νὰ μάθεις πόσο φοβερὸ ἦταν τὸ ν' ἀποχωριζόταν κάποιος ἀπὸ τὸ σύλλογο τῶν ἀδελφῶν, καὶ πόσο κέρδος φέρνει σ' αὐτοὺς ποὺ δέχονται μὲ εὐγνωμοσύνη τὴν ἐπιτίμηση, ἄκουσε πῶς ἐκεῖνος ποὺ ἦταν παραφουσκομένος ἀπὸ τὸ ἁμάρτημα, ποὺ ἔφθασε στὴ χειρότερη μορφὴ κακίας, ποὺ διέπραξε πορνεία ποὺ δὲν ἀναφέρεται οὔτε μεταξὺ τῶν εἰδωλολατρῶν, ποὺ εἶχε τὸ τραῦμα του ἀναίσθητο (γιατὶ αὐτὸ εἶναι ὑπερβολικὴ διαστροφή), αὐτὸς λοιπὸν ποὺ ἦταν τέτοιος, τόσο κάμφηκε καὶ συστάλθηκε, ὥστε νὰ πεῖ ὁ Παῦλος· «αὐτὴ ἡ ἐπίπληξη ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους εἶναι ἀρκετὴ γιὰ ἕναν τέτοιον ἄνθρωπο· δεῖξτε λοιπὸν τώρα σ' αὐτὸν ἀγάπη»[11]. Σὰν ἕνα μέλος ποὺ ἀποσπάσθηκε ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα ἔτσι ἦταν τότε.

4. Ἡ αἰτία λοιπὸν καὶ ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο αὐτὸ ἦταν τότε φοβερό, εἶναι τὸ ὅτι θεωροῦνταν μεγάλο ἀγαθὸ τὸ νὰ ἦταν μαζὶ μ'

κίαν μίαν οἰκοῦντες, καὶ ὑπὸ πατέρα ἕνα ὄντες, καὶ μιᾶς τραπέζης μετέχοντες, οὕτως ᾤκουν τότε καθ' ἑκάστην Ἐκκλησίαν. Τὸ τοίνυν τοσαύτης ἐκπεσεῖν ἀγάπης, πόσον κακὸν ἦν; Νῦν δὲ οὐδὲ εἶναι μέγα δοκεῖ, διὰ τὸ μηδὲ μέγα τι νομίζεσθαι, ὅταν μετ' ἀλλήλων ὦμεν. Ὅπερ ἐν τάξει τιμωρίας ἦν τότε, τοῦτο διὰ τὴν πολλὴν ψύξιν τῆς ἀγάπης καὶ χωρὶς τιμωρίας γίνεται νῦν, καὶ στελλόμεθα ἀπ' ἀλλήλων εἰκῇ, καὶ ἀπὸ ψυχρότητος. Τὸ γὰρ πάντων αἴτιον τῶν κακῶν, τὸ μὴ εἶναι ἀγάπην· τοῦτο πάντα διέλυσε καὶ ἠφάνισε τὰ σεμνὰ καὶ λαμπρὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἐφ' οἷς ἀγάλλεσθαι ἔδει. Μεγάλη διδασκάλου παρρησία, ὅταν ἐκ τῶν οἰκείων κατορθωμάτων ἔχῃ τοῖς μαθηταῖς ἐπιτιμᾶν. Διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγεν· «αὐτοὶ γὰρ οἴδατε πῶς δεῖ μιμεῖσθαι ἡμᾶς»· καὶ τοῦ βίου μᾶλλον ὀφείλει διδάσκαλος εἶναι, ἢ τοῦ λόγου. Μηδεὶς δὲ νομιζέτω τοῦτο μεγαληγορίας εἶναι· εἰς γὰρ ἀνάγκην καταστὰς τοῦτο ἐφθέγξατο, καὶ πρὸς τὸ κοινῇ χρήσιμον. «Ὅτι οὐκ ἠτακτήσαμεν», φησίν, «ἐν ὑμῖν». Ἀπὸ τούτου οὐχ ὁρᾷς τὴν ταπεινοφροσύνην, ἣν δωρεὰν καλεῖ καὶ εὐταξίαν; «Οὐκ ἠτακτήσαμεν», φησίν, «ἐν ὑμῖν, οὐδὲ δωρεὰν ἄρτον ἐφάγομεν». Δείκνυσιν ἐνταῦθα καὶ πένητας αὐτοὺς ἴσως ὄντας. Καὶ μή μοι εἴπῃς, 'ἀλλ' οὐ πάντες πένητες ἦσαν'· περὶ γὰρ πενήτων καὶ τῶν οὐκ ἄλλως τῆς ἀναγκαίας εὐπορούντων τροφῆς, ἢ ἀπὸ τῆς τῶν χειρῶν ἐργασίας διαλέγεται. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ἵνα ἀπὸ πατέρων ἔχωσιν', ἀλλ', «ἵνα ἐργαζόμενοι τὸν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσιν». Εἰ γὰρ ὁ κῆρυξ ἐγώ, φησί, τοῦ λόγου τῆς διδασκαλίας ἐφοβήθην βαρῆσαι ὑμᾶς, πολλῷ μᾶλλον ὁ μηδὲν ὑμᾶς ὠφελῶν. Τοῦτο γὰρ ὄντως βάρος ἐστί. Βάρος δέ ἐστιν, ὅταν τις μὴ μετὰ προθυμίας πολλῆς διδῷ. Ἀλλ' οὐ τοῦτο αἰνίττεται, ἀλλ' ὡς οὐκ ἐχόντων εὐκόλως. Διὰ τί γὰρ οὐκ ἐργάζῃ; χεῖράς σοι εἰς τοῦτο ἔδωκεν ὁ Θεός, οὐχ ἵνα παρ' ἑτέρων λαμβάνῃς, ἀλλ' ἵνα ἑτέροις παρέχῃς.

«Ὁ δὲ Κύριος», φησί, «μεθ' ὑμῶν». Τοῦτο ἔξεστι καὶ ἡμῖν ἑαυτοῖς ἐπεύχεσθαι, ἂν τὰ τοῦ Κυρίου πράττωμεν. Ἄκουε γὰρ τοῦ

12. Β' Θεσ. 3,7.

αὐτούς. Γιατὶ σὰν νὰ κατοικοῦσαν σὲ μιὰ οἰκία καὶ νὰ βρίσκονταν ὑπὸ τὴν κηδεμονία ἑνὸς πατέρα καὶ νὰ ἔτρωγαν στὸ ἴδιο τραπέζι, ἔτσι κατοικοῦσαν τότε σὲ κάθε Ἐκκλησία. Πόσο κακὸ λοιπὸν ἦταν νὰ ξεπέσεις ἀπὸ μιὰ τόσο μεγάλη ἀγάπη; Τώρα ὅμως δὲ θεωρεῖται μεγάλο κακό, ἐπειδὴ δὲ θεωρεῖται σὰν κάτι τὸ σπουδαῖο, ὅταν βρισκόμαστε μεταξύ μας. Ἐκεῖνο ποὺ εἶχε τότε θέση τιμωρίας, τώρα, ἐπειδὴ πάγωσε ἡ ἀγάπη, γίνεται χωρὶς τιμωρία, και ἀπομακρυνόμαστε ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο χωρὶς λόγο καὶ ἀπὸ ψυχρότητα. Τὸ αἴτιο βέβαια ὅλων τῶν κακῶν εἶναι ἡ ἀπουσία τῆς ἀγάπης· αὐτὸ διέλυσε καὶ ἀφάνισε ὅλα τὰ σεμνὰ καὶ λαμπρὰ τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ χαιρόμαστε. Μεγάλη εἶναι ἡ παρρησία τοῦ δασκάλου, ὅταν μπορεῖ νὰ ἐπιτιμήσει τοὺς μαθητές του μὲ βάση τὰ προσωπικά του κατορθώματα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «γιατὶ σεῖς οἱ ἴδιοι γνωρίζετε πῶς πρέπει νὰ μᾶς μιμεῖσθε»[12]. Καὶ ὀφείλει ὁ δάσκαλος νὰ εἶναι δάσκαλος περισσότερο τῆς ζωῆς του παρὰ τῶν λόγων. Καὶ κανένας ἂς μὴ νομίζει, ὅτι αὐτὸ εἶναι καυχησιολογία· γιατὶ αὐτὸ τὸ εἶπε ἐπειδὴ βρέθηκε στὴν ἀνάγκη καὶ ἀκόμη πρὸς κοινὴ ὠφέλεια. «Γιατὶ δὲν ἀτακτήσαμε», λέγει, «σὲ σᾶς». Ἀπ' αὐτὸ δὲ βλέπεις τὴν ταπεινοφροσύνη, τὴν ὁποία ὀνομάζει δωρεὰ καὶ πειθαρχία; «Δὲν ἀτακτήσαμε», λέγει, «σὲ σᾶς, οὔτε φάγαμε ἄρτο δωρεάν». Ἐδῶ δείχνει ὅτι αὐτοὶ ἦταν ἴσως καὶ φτωχοί. Καὶ μὴ μοῦ πεῖς βέβαια, ὅμως δὲν ἦταν ὅλοι φτωχοί. Γιατὶ ὁμιλεῖ γιὰ φτωχοὺς καὶ γι' αὐτοὺς ποὺ ἐξοικονομοῦν τὴν ἀναγκαία τροφὴ ὄχι μὲ ἄλλο τρόπο παρὰ μόνο μὲ τὴν ἐργασία τῶν χεριῶν τους. Γιατὶ δὲν εἶπε 'γιὰ νὰ ἔχουν ἀπὸ τοὺς πατέρες τους' ἀλλά, «γιὰ νὰ τρῶνε τὸ ψωμί τους ἐργαζόμενοι». Γιατί, ἂν ἐγώ, λέγει, ὁ κήρυκας τῆ διδασκαλίας τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ φοβήθηκα νὰ σᾶς ἐπιβαρύνω, πολὺ περισσότερο αὐτὸς ποὺ δὲ σᾶς ὠφελεῖ σὲ τίποτε. Αὐτὸ πραγματικὰ εἶναι βάρος. Βάρος ἐπίσης εἶναι ὅταν κάποιος δὲ δίνει μὲ μεγάλη προθυμία. Ὅμως δὲν ὑπαινίσσεται αὐτό, ἀλλὰ τὸ ὅτι δὲν ἔχουν εὔκολα τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Γιατὶ δηλαδὴ δὲν ἐργάζεσαι; Ὁ Θεὸς γι' αὐτὸ σοῦ ἔδωσε τὰ χέρια, ὄχι γιὰ νὰ παίρνεις ἀπὸ ἄλλους, ἀλλὰ γιὰ νὰ δίνεις σ' ἄλλους.

«Ὁ Κύριος», λέγει, «ἂς εἶναι μαζί σας». Αὐτὸ εἶναι δυνατὸ καὶ σὲ μᾶς τοὺς ἴδιους νὰ εὐχηθοῦμε, ἂν ἐφαρμόζουμε τὶς ἐντολὲς

Χριστοῦ λέγοντος τοῖς μαθηταῖς· «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν· καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος». Οὐ μόνον ταῦτα πρὸς ἐκείνους εἴρηται, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς. Ὅτι γὰρ ἐκείνοις οὐκ ἐπήγγελται μόνον, δῆλον ἐκ τοῦ εἰπεῖν, «ἕως τοῦ αἰῶνος τῆς συντελείας», ἀλλὰ καὶ τοῖς κατ' ἴχνος ἐκείνων βαίνουσι. Τί οὖν πρὸς τοὺς μὴ διδασκάλους φησίν; Ἕκαστος ὑμῶν, εἰ βούλοιτο, διδάσκαλός ἐστιν, εἰ καὶ μὴ ἑτέρου, ἀλλ' ἑαυτοῦ· δίδαξον σεαυτὸν πρῶτον. Ἐὰν διδάξῃς πάντα, ὅσα ἐνετείλατό σοι τηρεῖν, διὰ τούτου πολλοὺς ἕξεις τοὺς ζηλοῦντας. Ὥσπερ γὰρ ὁ λύχνος, ὅταν αὐτὸν γένηται λαμπρός, μυρίους δύναται ἀνάψαι, ἐσβεσμένος δὲ οὐδὲ ἑαυτῷ παρέξει φῶς, οὔτε ἑτέρους ἀνάψαι λύχνους δυνήσεται, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ βίου τοῦ καθαροῦ, ἐὰν τὸ ἐν ἡμῖν φῶς λαμπρὸν ᾖ, μυρίους καὶ μαθητὰς καὶ διδασκάλους ἐργασόμεθα, ὥσπερ ἀρχέτυπον προκείμενοι. Οὐδὲ γὰρ οὕτω τὰ παρ' ἐμοῦ ῥήματα τοὺς ἀκούοντας ὠφελῆσαι δυνήσεται, ὡς ὁ βίος ὁ ἡμέτερος.

Ἔστω γάρ, εἰ βούλει, ἀνήρ τις τῷ Θεῷ φίλος, καὶ ἐν ἀρετῇ διαλάμπων, καὶ γυναῖκα ἔχων· ἔξεστι γὰρ καὶ γυναῖκα ἔχοντα ἀρέσκειν Θεῷ καὶ παιδία καὶ οἰκέτας καὶ φίλους· οὗτος, εἰπέ μοι, οὐ πολλῷ μᾶλλον ἐμοῦ τοὺς πάντας ὠφελῆσαι δυνήσεται; Ἐμοῦ μὲν γὰρ ἅπαξ ἀκούσονται ἢ δεύτερον τοῦ μηνός, ἢ οὐδὲ ἅπαξ, καὶ ἅπερ ἂν ἀκούσωσιν, ἴσως μέχρι τοῦ τῆς ἐκκλησίας οὐδοῦ φυλάξαντες, εὐθέως ἀποβάλλουσιν· ἐκείνου δὲ τὸν βίον ὁρῶντες διηνεκῶς, μεγάλα κερδαίνουσιν. Ὅταν γὰρ ὑβρισθεὶς μὴ ἀνθυβρίσῃ, οὐχὶ σχεδὸν ἐνέπηξε καὶ ἐνεχάραξε τῆς ἐπιεικείας αὐτοῦ τὴν αἰδὼ εἰς τὴν τοῦ ὑβρίζοντος ψυχήν; κἂν μὴ παραυτίκα ὁμολογῇ τὴν ὠφέλειαν, ἀπὸ τοῦ θυμοῦ ἢ αἰσχυνόμενος ἢ ἐντρεπόμενος, ἀλλ' ὅμως αἰσθη-

13. Ματθ. 28. 19,20.

τοῦ Κυρίου. Γιατὶ ἄκουε τὸ Χριστὸ ποὺ λέγει στοὺς μαθητές του· «πηγαίνετε καὶ κάμετε μαθητές μου ὅλα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντας αὐτοὺς στὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντας αὐτοὺς νὰ τηροῦν ὅλες τὶς ἐντολές ποὺ σᾶς παρέδωσα καὶ νά, ἐγὼ θὰ εἶμαι μαζί σας ὅλες τὶς ἡμέρες μέχρι τὴ συντέλεια τοῦ κόσμου».[13]. Αὐτὰ δὲ λέχθηκαν μόνο πρὸς ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ σ' ἐμᾶς. Τὸ ὅτι δὲν τὰ ὑπεσχέθηκε μόνο σ' ἐκείνους, γίνεται φανερὸ ἀπ' αὐτὸ ποὺ εἶπε, «μέχρι τὴ συντέλεια τοῦ αἰώνα». Τὰ ὑποσχέθηκε λοιπὸν καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ βαδίζουν στὰ ἴχνη ἐκείνων. Τί λέγει λοιπὸν πρὸς τοὺς μὴ δασκάλους; Καθένας ἀπὸ σᾶς ἂν θὰ ἤθελε μπορεῖ νὰ εἶναι δάσκαλος, ἂν ὄχι ἄλλου, τοὐλάχιστον τοῦ ἑαυτοῦ του· δίδαξε πρῶτα τὸν ἑαυτό σου. Ἐὰν τοῦ διδάξεις ὅλα ὅσα σοῦ παράγγειλε νὰ τηρεῖς ἐσύ, μ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ ἔχεις πολλοὺς μιμητές. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς τὸ λυχνάρι, ὅταν αὐτὸ γίνει φωτεινό, μπορεῖ ν' ἀνάψει μύρια λυχνάρια, ἂν σβήσει ὅμως δὲ θὰ μπορέσει οὔτε στὸ ἴδιο νὰ δώσει φῶς οὔτε ν' ἀνάψει ἄλλα λυχνάρια, ἔτσι καὶ στὴν περίπτωση τοῦ καθαροῦ βίου, ἂν τὸ φῶς ποὺ εἶναι μέσα μας εἶναι λαμπρό, θὰ δημιουργήσουμε μύριους μαθητὲς καὶ δασκάλους, καθιστάμενοι σὰν πρότυπο. Γιατὶ δὲ θὰ μπορέσουν νὰ ὠφελήσουν τόσο τοὺς ἀκροατὲς τὰ λόγια μου, ὅσο ἡ ζωή μου.

Ἂς ὑποθέσουμε λοιπὸν ὅτι ὑπάρχει ἕνας ἄνδρας ποὺ εἶναι ἀγαπητὸς στὸ Θεό, ποὺ λάμπει μὲ τὴν ἀρετή του καὶ ἔχει καὶ γυναίκα· γιατὶ εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἀρεστὸς στὸ Θεὸ ἔχοντας καὶ γυναίκα καὶ παιδιὰ καὶ ὑπηρέτες καὶ φίλους. Αὐτός, πές μου, δὲ θὰ μπορέσει νὰ ὠφελήσει ὅλους πολὺ περισσότερο ἀπὸ μένα; Γιατὶ ἐμένα μιὰ φορὰ τὸ μήνα ἢ δυὸ θὰ μὲ ἀκούσουν, ἢ οὔτε καὶ μιὰ φορά, καὶ ἐκεῖνοι ποὺ θ' ἀκούσουν ἴσως τὰ φυλάξουν μέχρι τὸ κατώφλι τῆς ἐκκλησίας κι ἀμέσως νὰ τὰ λησμονήσουν, ἐνῶ, βλέποντας διαρκῶς τὴ ζωὴ ἐκείνου, μεγάλα κέρδη ἀποκομίζουν. Γιατί, ὅταν βρισθεῖ καὶ δὲν ἀνταποδώσει τὴν ὕβρη, δὲ ἔμπηξε σχεδὸν καὶ δὲ χάραξε βαθιὰ στὴν ψυχὴ τοῦ ὑβριστῆ τὴ ντροπὴ ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιείκειάς του; Κι ἂν δὲν ὁμολογεῖ ἀμέσως τὴν ὠφέλεια ἐξ αἰτίας τοῦ θυμοῦ ἢ ἀπὸ αἰσχύνη ἢ ντροπή, ἀλλ' ὅμως ἀμέσως τοῦ

σιν εὐθέως λαμβάνει· καὶ ἀδύνατον ἄνθρωπον ὑβριστήν, κἂν θηρίον ᾖ, ἀνεξικάκῳ τινὶ προσμίξαντα, μὴ μεγάλα κερδήσαντα ἀπελθεῖν. Τὰ γὰρ ἀγαθὰ κἂν μὴ πράττωμεν, ἀλλ' ὅμως ἐπαινοῦμεν ἅπαντες καὶ θαυμάζομεν. Ἡ γυνὴ πάλιν ἂν ἴδῃ τὸν ἄνδρα ἐπιεικῆ, μεγάλα κερδαίνει ἀεὶ συνοῦσα, καὶ τὸ παιδίον. Ἔξεστιν οὖν ἑκάστῳ διδασκάλῳ γενέσθαι. «Οἰκοδομεῖτε» γάρ, φησίν, «ἀλλήλους εἷς τὸν ἕνα, καθὼς καὶ ποιεῖτε». Ὅρα γάρ· προσέπεσε ζημία ἐπὶ τῆς οἰκίας; ἡ γυνὴ θορυβεῖται, ἅτε ἀσθενεστέρα οὖσα καὶ πολυτελεστέρα καὶ φιλόκοσμος; ὁ ἀνὴρ ἐὰν ᾖ φιλόσοφος καὶ καταγελαστὴς ζημίας, καὶ ἐκείνην παραμυθεῖται καὶ πείθει φέρειν γενναίως. Ἆρ' οὖν, εἰπέ μοι, οὐ πολλῷ μᾶλλον αὐτὴν τῶν ἡμετέρων ὠφελήσει λόγων; Εἰπεῖν μὲν γὰρ παντὶ εὔκολον, πρᾶξαι δὲ ὅταν εἰς χρείαν καταστῶμεν, σφόδρα δύσκολον. Διὰ τοῦτο μᾶλλον ἀπὸ τῶν ἔργων ρυθμίζεσθαι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἴωθε· καὶ τοσαύτη τῆς ἀρετῆς ἡ ὑπερβολή, ὥστε καὶ δοῦλος πολλάκις ὁλόκληρον ὠφέλησεν οἰκίαν μετὰ τοῦ δεσπότου.

5. *Οὐδὲ γὰρ εἰκῇ οὐδὲ ἁπλῶς αὐτοῖς συνεχῶς ἐπιτάττει τὴν ἀρετὴν ἀσκεῖν ὁ Παῦλος, καὶ πειθηνίους εἶναι τοῖς δεσπόταις, οὐ τῆς διακονίας τοσοῦτον φροντίζων τῶν δεσποτῶν, ὅσον ἵνα μὴ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ βλασφημῆται καὶ ἡ διδασκαλία· ὅταν δὲ μὴ βλασφημῆται, ταχέως καὶ θαυμασθήσεται. Καὶ οἶδα πολλὰς οἰκίας, ὅτι μεγάλα ἐκέρδαναν ἀπὸ τῆς τῶν δούλων ἀρετῆς. Εἰ δὲ οἰκέτης ὑπ' ἐξουσίαν κείμενος τὸν δεσπότην ρυθμίσαι δύναιτ' ἄν, πολλῷ μᾶλλον δεσπότης ὀκέτας. Διανείμασθε πρὸς ἐμέ, παρακαλῶ, ταύτην τὴν διακονίαν. Ἐγὼ πᾶσι κοινῇ διαλέγομαι· ὑμεῖς ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καὶ ἕκαστος ἐγχειριζέσθω τὴν σωτηρίαν τῶν πλησίον. Ὅτι γὰρ δεῖ τῶν τῆς οἰκίας προεστάναι ἐν τούτοις, ἄκουσον ποῦ παραπέμπει τὰς γυναῖκας ὁ Παῦλος· «εἰ δέ τι μαθεῖν θέλουσι», φησίν, «ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν»· καὶ οὐ προσάγει αὐτὰς τῷ διδασκάλῳ. Καθάπερ γὰρ ἐν ταῖς διατριβαῖς τῶν γραμμάτων εἰσὶ*

---

14. Α' Θεσ. 5,11.
15. Α' Κορ. 14,35.

κάνει αἴσθηση. Καὶ εἶναι ἀδύνατον ἄνθρωπος ὑβριστής, κι ἂν ἀκόμα εἶναι θηρίο, νὰ συναστραφεῖ κάποιον ἀνεξίκακο καὶ νὰ μὴ φύγει ἀποκομίζοντας μεγάλο κέρδος. Γιατὶ τὰ ἀγαθὰ ἔργα καὶ ἂν δὲν τὰ πράττουμε, ἀλλ' ὅμως τὰ ἐπαινοῦμε ὅλοι καὶ τὰ θαυμάζουμε. Ἡ γυναίκα πάλι ἂν δεῖ ἐπιεικὴ τὸν ἄνδρα κερδίζει πολλὰ ἀπὸ τὴ συνεχὴ συναστροφὴ μαζί του, καθὼς καὶ τὸ παιδί. Εἶναι λοιπὸν δυνατὸ στὸν καθένα νὰ γίνει δάσκαλος. Γιατὶ λέγει, «οἰκοδομεῖτε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο μεταξύ σας, πράγμα βέβαια καὶ ποὺ τὸ κάμνετε»[14]. Γιατὶ πρόσεχε· ἔπεσε ζημία στὸ σπίτι, ἡ γυναίκα θορυβεῖται ἐπειδὴ εἶναι ἀσθενέστερη, πιὸ δαπανηρὴ καὶ φιλόκαλη; Ἂν ὁ ἄνδρας εἶναι φιλοσοφημένος καὶ θεωρεῖ γελοία τὴ ζημιά, καὶ ἐκείνην παρηγορεῖ καὶ τὴν πείθει νὰ τὴν ὑπομείνει γενναῖα. Ἄρα λοιπόν, πές μου, δὲ θὰ τὴν ὠφελήσει πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὰ δικά μου λόγια; Γιατὶ τὰ λόγια εἶναι εὔκολα στὸν καθένα, τὸ να ἐφαρμόζουμε ὅμως αὐτὰ ὅταν βρεθοῦμε σὲ ἀνάγκη, εἶναι τρομερὰ δύσκολο. Γι' αὐτὸ συνήθως ἡ ἀνθρώπινη φύση ρυθμίζεται περισσότερο ἀπὸ τὰ ἔργα, καὶ τόσο μεγάλη εἶναι ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἀρετῆς, ὥστε καὶ δοῦλος πολλὲς φορὲς ὠφέλησε ὁλόκληρη οἰκία μαζὶ μὲ τὸν κύριό της.

5. Οὔτε βέβαια ἄσκοπα καὶ ἔτσι ἁπλῶς τοὺς προστάζει συνέχεια ὁ Παῦλος ν' ἀσκοῦν τὴν ἀρετὴ καὶ νὰ εἶναι ὑπάκουοι στοὺς κυρίους τους, φροντίζοντας ὄχι τόσο γιὰ τὴν διακονία τῶν κυρίων, ὅσο γιὰ νὰ μὴ βλασφημεῖται ὁ λόγος καὶ ἡ διδασκαλία του Θεοῦ· γιατί, ὅταν δὲ βλασφημεῖται, γρήγορα θὰ θαυμασθεῖ. Καὶ γνωρίζω πολλὰ σπίτια ποὺ κέρδισαν μεγάλα ἀπὸ τὴν ἀρετὴ τῶν δούλων. Ἂν λοιπὸν δοῦλος ποὺ βρίσκεται κάτω ἀπὸ ἐξουσία μπορεῖ νὰ συμβάλει στὴν ὅλη διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα τοῦ κυρίου του, πολὺ περισσότερο ὁ κύριος στὸ χαρακτήρα τῶν δούλων του. Μοιρασθεῖτε μὲ μένα, παρακαλῶ, αὐτὴ τὴ διακονία. Ἐγὼ ὁμιλῶ πρὸς ὅλους γενικά, σεῖς ἰδιαίτερα στὸν καθένα, καὶ ὁ καθένας ἂς προσφέρει στὸν πλησίον του τὴ σωτηρία. Γιατί, τὸ ὅτι πρέπει ὁ ἄνδρας νὰ προΐσταται τῆς οἰκίας ὡς πρὸς τὰ θέματα τῆς σωτηρίας, ἄκουσε ποῦ παραπέμπει ὁ Παῦλος τὶς γυναῖκες· «ἂν θέλουν νὰ μάθουν κάτι», λέγει, «ἂς ἐρωτοῦν τοὺς ἄνδρες τους στὸ σπίτι»[15], καὶ δὲν τὶς ὁδηγεῖ στὸ δάσκαλο. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς στὰ σχολεῖα

καὶ ἐν τοῖς μαθηταῖς διδάσκαλοι, οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ· βούλεται γὰρ μὴ ὑπὸ πάντων ἐνοχλεῖσθαι τὸν διδάσκαλον. Διὰ τί; Ὅτι μεγάλα ἀγαθὰ οὕτως ἔσται, οὐ μόνον ὅτι κοῦφος ἔσται ὁ πόνος τῷ διδασκάλῳ, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν μαθητῶν ἕκαστος μεριμνήσας, ταχέως γενέσθαι δύναται διδάσκαλος, ταύτην ἔχων τὴν φροντίδα.

Ὅρα γὰρ πόσην διακονίαν εἰσάγει ἡ γυνή· οἰκουρεῖ καὶ τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν πάντων φροντίζει, ταῖς θεραπαινίσιν ἐφέστηκεν, ἀμφιέννυσι ταῖς αὐτῆς χερσί, πατέρα σοι ποιεῖ παίδων καλεῖσθαι, χαμαιτυπείων ἀπαλλάττει, πρὸς σωφροσύνην βοηθεῖ, τὸν οἶστρον τῆς φύσεως παύει. Ἀλλ' εὐεργέτει αὐτὴν καὶ σύ. Πῶς; Ἐν τοῖς πνευματικοῖς ὄρεξον χεῖρα· ἅπερ ἂν ἀκούσῃς χρήσιμα, ταῦτα, καθάπερ αἱ χελιδόνες, τῷ στόματι διαβαστάζων ἀπάγαγε, καὶ ἔνθες εἰς τὸ στόμα καὶ τῆς μητρὸς καὶ τῶν νεοττῶν. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις τῶν πρωτείων ἀξιοῦν σαυτὸν καὶ τὴν τῆς κεφαλῆς χώραν ἐπέχειν, ἐν δὲ τῇ διδασκαλίᾳ λείπειν τὴν τάξιν; Τὸν ἄρχοντα τῶν ἀρχομένων οὐκ ἐν ταῖς τιμαῖς ὑπερέχειν δεῖ, ἀλλ' ἐν ταῖς ἀρεταῖς· τοῦτο γὰρ ἄρχοντος· ἐκεῖνο μὲν γὰρ τῶν ἀρχομένων ἐστί, τοῦτο δὲ αὐτοῦ τοῦ ἄρχοντος κατόρθωμα. Ἂν πολλῆς ἀπολαύσῃς τιμῆς, οὐδὲν τοῦτο πρὸς σέ· ἔλαβες γὰρ παρ' ἑτέρων· ἂν πολλῇ λάμπῃς τῇ ἀρετῇ, τοῦτο ὅλον σόν. Κεφαλὴ τῆς γυναικὸς εἶ· οὐκοῦν ρυθμιζέτω τὸ σῶμα τὸ λοιπὸν ἡ κεφαλή. Οὐχ ὁρᾷς ὅτι οὐ τῷ τόπῳ τοσοῦτον ὑπερέχει τοῦ λοιποῦ σώματος, ὅσον τῇ προνοίᾳ, καθάπερ τις κυβερνήτης, ἅπαν αὐτὸ εὐθύνουσα; Ἐν γὰρ τῇ κεφαλῇ καὶ οἱ τοῦ σώματος καὶ οἱ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοί· ἐκεῖθεν ἐπιρρεῖ τούτοις τὸ διορατικόν, ἐκεῖθεν τὸ ἡγεμονικόν. Καὶ τὸ μὲν λοιπὸν τάττεται εἰς διακονίαν, αὐτὴ δὲ εἰς τὸ ἐπιτάττειν κεῖται. Πᾶσαι αἱ αἰσθήσεις ἐκεῖθεν ἔχουσι τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πηγήν· τὰ φωνητικὰ ὄργανα ἐκεῖθεν ἀναπέμπεται, τὸ διορατικόν, τὸ ὀσφρητικόν, ἡ ἁφὴ πᾶσα· ἡ γὰρ τῶν νεύρων ρίζα καὶ τῶν ὀστῶν ἐκεῖθεν

ὑπάρχουν καὶ ἀνάμεσα στοὺς μαθητὲς δάσκαλοι, ἔτσι καὶ στὴν ἐκκλησία· γιατὶ θέλει ὁ δάσκαλος νὰ μὴν ἐνοχλεῖται ἀπὸ ὅλους. Γιὰ ποιό λόγο; Γιατὶ ἔτσι θὰ ὑπάρξουν μεγάλα ἀγαθά, ὄχι μόνο ὅτι θὰ ἐλαφρύνει ὁ κόπος τοῦ δασκάλου, ἀλλ' ἀκόμη καθένας ἀπὸ τοὺς μαθητές, μεριμνώντας γι' αὐτό, γρήγορα μπορεῖ νὰ γίνει δάσκαλος, ἔχοντας αὐτὴ τὴ φροντίδα.

Πραγματικὰ πρόσεχε πόση ὑπηρεσία προσφέρει ἡ γυναίκα. Μένει στὸ σπίτι καὶ φροντίζει ὅλα ὅσα ἀφοροῦν τὸ σπίτι. Ἐπιβλέπει τὶς ὑπηρέτριες, ντύνει τὰ μέλη τοῦ σπιτιοῦ μὲ τὰ χέρια της, σὲ κάνει νὰ ὀνομάζεσαι πατέρας παιδιῶν, σὲ ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὰ χαμαιτυπεῖα, σὲ βοηθάει στὴ σωφροσύνη, καταπαύει τὸν φυσικὸ οἶστρο. Ἀλλ' εὐεργέτα καὶ σὺ αὐτήν. Πῶς; Δός της χέρι βοήθειας στὰ πνευματικὰ θέματα. Ὅποια χρήσιμα ἀκούσεις, αὐτά, ὅπως οἱ χελιδόνες, κρατώντας τα στὸ στόμα σου, μετάφερέ τα καὶ βάλτα στὸ στόμα καὶ τῆς μητέρας καὶ τῶν μικρῶν. Γιατί, πῶς δὲν εἶναι παράλογο στὰ ἄλλα ν' ἀξιώνεις τὰ πρωτεῖα γιὰ τὸν ἑαυτό σου καὶ νὰ ἔχεις τὴ θέση τῆς κεφαλῆς, στὴ διδασκαλία ὅμως νὰ ὑστερεῖς κατὰ τὴν τάξη; Ὁ ἄρχοντας πρέπει νὰ ὑπερέχει ἀπὸ τοὺς ἀρχομένους ὄχι στὶς τιμές, ἀλλὰ στὶς ἀρετές. Καθόσον αὐτὸ εἶναι τὸ γνώρισμα τοῦ ἄρχοντα· γιατὶ οἱ τιμὲς εἶναι τῶν ἀρχομένων, ἡ ἀρετὴ ὅμως εἶναι κατόρθωμα τοῦ ἴδιου τοῦ ἄρχοντα. Ἂν ἀπολαύσεις πολλὴ τιμή, αὐτὸ καθόλου δὲν εἶναι δικό σου· γιατὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὸ ἔλαβες· λάμπεις πολὺ στὴν ἀρετή, αὐτὸ εἶναι ὁλόκληρο δικό σου. Εἶσαι κεφαλὴ τῆς γυναίκας· λοιπὸν ἂς κυβερνάει τὸ ὑπόλοιπο σῶμα ἡ κεφαλή. Δὲ βλέπεις ὅτι αὐτὴ δὲν ὑπερέχει ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα τόσο στὸν τόπο, ὅσο στὴν πρόνοια ποὺ ἔχει γιὰ νὰ διευθύνει ὅλο αὐτὸ τὸ σῶμα, ὅπως ἀκριβῶς ἕνας κυβερνήτης; Γιατὶ στὴν κεφαλὴ βρίσκονται τὰ μάτια καὶ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς· ἀπὸ ἐκεῖ ἐπιρρέει σ' αὐτὰ τὸ διορατικὸ χάρισμα, ἀπ' ἐκεῖ τὸ διοικητικό. Καὶ τὸ ὑπόλοιπο βέβαια σῶμα παίρνει ἐντολὲς γιὰ διακονία, ἡ κεφαλὴ ὅμως ὑπάρχει γιὰ νὰ διατάσσει. Ὅλες οἱ αἰσθήσεις ἐκεῖ ἔχουν τὴν ἀρχὴ καὶ τὴν πηγή· τὰ φωνητικὰ ὄργανα ἀπ' ἐκεῖ ἀναπέμπονται, τὸ διορατικό, τὸ ὀσφρητικό, ὅλη ἡ ἀφή· γιατὶ ἡ ρίζα τῶν νεύρων καὶ τῶν ὀστῶν ἐκεῖ βρίσκεται. Βλέπεις

συνέστηκεν. Ὁρᾷς ὅτι τῇ προνοίᾳ μᾶλλον ὑπερέχει ἢ τῇ τιμῇ;

Οὕτω καὶ τῶν γυναικῶν ἡμεῖς ἄρχωμεν· νικῶμεν αὐτὰς μὴ τῷ πλείονα τιμὴν ζητεῖν παρ' ἡμῶν. Ἔδειξα ὅτι οὐ μικρὰς ἡμᾶς εὐεργεσίας εὐεργετοῦσιν, ἀλλ' ἐὰν θέλωμεν ἐν τοῖς πνευματικοῖς δοῦναι τὴν ἀντίδοσιν, ἡμεῖς νικῶμεν· ἐπεὶ ἐν τοῖς σωματικοῖς ἀντίρροπόν τι εἰσαγαγεῖν οὐ δυνατόν. Τί γάρ; εἰσάγετε πολλὰ χρήματα; Ἀλλ' ἐκείνη φυλάττει· ἀντίρροπος δὲ αὕτη ἐκείνης ἡ πρόνοια, καὶ οὕτως αὐτῆς δεῖται. Διὰ τί; Ὅτι πολλοὶ πολλὰ κεκτημένοι, ἐπειδὴ φυλάττουσαν οὐκ ἔσχον, πάντα ἀπώλεσαν. Ἀλλὰ τῶν παίδων ἕνεκεν κοινωνεῖτε ἀμφότεροι, καὶ ἴση παρ' ἑκατέρου ἡ εὐεργεσία· μᾶλλον δὲ ἐκείνη πολυπονωτέραν ἐν τούτοις ἔχει τὴν διακονίαν, διαπαντὸς φέρουσα τὸ κυόμενον, καὶ ταῖς ὠδῖσι διακοπτομένη. Ὥστε ἐν τοῖς πνευματικοῖς μόνοις δυνήσῃ νικᾶν. Μὴ δὴ φροντίζωμεν ὅπως ἡμῖν χρήματα ἔσται, ἀλλ' ὅπως ἃς ἐνεπιστεύθημεν ψυχάς, μετὰ παρρησίας τῷ Θεῷ παραστήσωμεν· ἐν τῷ γὰρ ρυθμίζειν ἐκείνας καὶ ἑαυτοὺς τὰ μέγιστα ὀνήσομεν. Ὁ γὰρ ἕτερον διδάσκων, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἐν τῷ λέγειν κατανύσσεται, καὶ μάλιστα ὅταν ἴδῃ ἑαυτὸν ὑπεύθυνον ὄντα τούτοις, ὑπὲρ ὧν ἑτέροις ἐπιτιμᾷ.

Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς κἀκείνας ὠφελοῦμεν καὶ δι' ἐκείνων τὸν οἶκον καὶ τῷ Θεῷ τοῦτο δοκεῖ προηγουμένως, μὴ ἀποκάμωμεν καὶ τῆς ἑαυτῶν καὶ τῆς τῶν διακονουμένων ἡμῖν ψυχῆς κηδόμενοι, ἵν' ὑπὲρ ἁπάντων λάβωμεν τὴν ἀμοιβὴν καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ πλούτου καταντήσωμεν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν τὴν μητέρα ἡμῶν, τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ· ἧς μὴ γένοιτό ποτε ἐκπεσεῖν, ἀλλ' ἐν τῇ ἀρίστῃ λάμψαντας πολιτείᾳ μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας ἀξιωθῆναι ἰδεῖν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὅτι περισσότερο ὑπερέχει στὴν πρόνοια, παρὰ στὴν τιμή;

Ἔτσι καὶ ἐμεῖς ἂς ἐξουσιάζουμε τὶς γυναῖκες. Ἂς τὶς νικοῦμε ζητώντας ὄχι περισσότερη τιμὴ ἀπ' αὐτές, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ εὐεργετοῦνται αὐτὲς περισσότερο ἀπὸ μᾶς. Ἔδειξα ὅτι δὲν μᾶς εὐεργετοῦν μὲ μικρὲς εὐεργεσίες· ἀλλ' ἂν θέλουμε νὰ τὸ ἀνταποδώσουμε στὰ πνευματικὰ θέματα ἐμεῖς νικοῦμε, γιατὶ στὰ σωματικὰ γιὰ νὰ προσφέρουμε κάτι ἰσοδύναμο δὲν εἶναι δυνατό. Τί λοιπόν; Φέρνετε πολλὰ χρήματα; Ἀλλ' ἐκείνη τὰ φυλάσσει. Κι αὐτὴ ἡ πρόνοια εἶναι ἰσοδύναμη ἐκείνης, καὶ τόσο πολὺ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ αὐτήν. Γιατί; Γιατὶ πολλοὶ ἀπέκτησαν πολλὴ περιουσία, ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶχαν γυναίκα νὰ τὴ φυλάξει, ὅλα τὰ ἔχασαν. Ἀλλὰ γιὰ χάρη τῶν παιδιῶν συμμετέχει ὁ ἕνας στὴ ζωὴ τοῦ ἄλλου καὶ ἡ εὐεργεσία εἶναι ἴση ἀπὸ τὸν καθένα· ἢ καλύτερα ἐκείνη παρέχει γι' αὐτὰ διακονία πιὸ κοπιαστική, φέροντας συνέχεια τὸ ἔμβρυο καὶ κατασχιζόμενη ἀπὸ τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ. Ὥστε στὰ πνευματικὰ μόνο θὰ μπορέσεις νὰ νικήσεις. Ἂς μὴ φροντίζουμε λοιπὸν νὰ ἔχουμε χρήματα, ἀλλὰ τὶς ψυχὲς ποὺ εἶναι ἐμπιστευμένες σὲ μᾶς νὰ τὶς παρουσιάσουμε μὲ παρρησία στὸ Θεό· γιατὶ φροντίζοντας νὰ διαπαιδαγωγήσουμε σωστὰ αὐτὲς τὶς ψυχὲς θὰ ὠφελήσουμε πολὺ καὶ τοὺς ἑαυτούς μας. Καθόσον αὐτὸς ποὺ διδάσκει ἄλλον, ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, αἰσθάνεται τοὐλάχιστον κατάνυξη καθὼς ὁμιλεῖ, καὶ μάλιστα ὅταν δεῖ τὸν ἑαυτό του νὰ εἶναι ὑπεύθυνος γι' αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα ἐπιτιμᾶ τοὺς ἄλλους.

Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ τοὺς ἑαυτούς μας κι ἐκεῖνες ὠφελοῦμε, καὶ μέσω ἐκείνων τὸ σπίτι, καὶ ὁ Θεὸς κυρίως αὐτὸ θέλει, ἂς μὴ σταματήσουμε νὰ φροντίζουμε καὶ γιὰ τὴ δική μας ψυχὴ καὶ γιὰ τὴν ψυχὴ αὐτῶν ποὺ μᾶς διακονοῦν, ὥστε γιὰ ὅλους νὰ λάβουμε τὴν ἀμοιβή, καὶ νὰ καταλήξουμε μὲ πολλὴ πλοῦτο στὴν ἁγία πόλη τὴ μητέρα μας, τὴν ἄνω Ἰερουσαλήμ, ἀπὸ τὴν ὁποία εἴθε νὰ μὴ συμβεῖ νὰ ἐκπέσουμε ποτέ, ἀλλ', ἀφοῦ λάμψουμε μὲ τὸν ἄριστο τρόπο ζωῆς μας, μὲ πολλὴ παρρησία νὰ ἀξιωθοῦμε νὰ δοῦμε τὸν Κύριο μας Ἰησοῦ Χριστό, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Υ Π Ο Μ Ν Η Μ Α

ΣΤΗΝ Α' ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

(ΟΜΙΛΙΕΣ Α' – ΙΗ')

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

Τῶν τοῦ ἀποστόλου μαθητῶν εἷς καὶ ὁ Τιμόθεος ἦν. Καὶ μαρτυρεῖ μὲν ὁ Λουκᾶς, ὅτι θαυμαστός τις νέος ἦν, μαρτυρούμενος ὑπὸ τῶν ἐν Λύστρᾳ καὶ Ἰκονίῳ ἀδελφῶν, ὃς ἅμα τε μαθητὴς ἐγένετο καὶ διδάσκαλος, καὶ οὕτω σφόδρα συνετὸς ἦν, ὡς, ἀκούων Παύλου χωρὶς περιτομῆς κηρύσσοντος καὶ μαθὼν ὅτι καὶ Πέτρῳ ἀντέστη τούτου ἕνεκεν, ἑλέσθαι μὴ μόνον τὸ ἐναντίον μὴ κηρῦξαι, ἀλλὰ καὶ παθεῖν· περιέτεμε γὰρ αὐτόν, φησίν, ἐν ἡλικίᾳ τοιαύτῃ· οὕτω τε αὐτῷ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν ἐνεπίστευσεν. Ἤρκει μὲν οὖν ὁ τοῦ Παύλου πόθος δεῖξαι τὸν ἄνδρα, ὅστις ἐστί. Καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ αὐτῷ μαρτυρεῖ γράφων καὶ λέγων, «τὴν δὲ δοκιμὴν αὐτοῦ γινώσκετε, ὅτι ὡς πατρὶ τέκνον σὺν ἐμοὶ ἐδούλευσεν εἰς τὸ εὐαγγέλιον»· καὶ Κορινθίοις πάλιν ἐπιστέλλει λέγων, «ἔπεμψα ὑμῖν Τιμόθεον, ὅς ἐστί μου τέκνον ἀγαπητὸν καὶ πιστὸν ἐν Κυρίῳ»· καὶ πάλιν, «βλέπετε μή τις αὐτὸν ἐξουθενήσῃ· τὸ γὰρ ἔργον Κυρίου ἐργάζεται, ὡς κἀγώ». Καὶ Ἑβραίοις δὲ γράφων ἔλεγε, «γινώσκετε τὸν ἀδελφὸν Τιμόθεον ἀπολελυμένον», καὶ πολλὴν πανταχόθεν εὕροι τις ἂν αὐτοῦ τὴν ἀγάπην. Καὶ τὰ νῦν δὲ γενόμενα θαύματα δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν παρρησίαν.

Εἰ δέ τις ἐξετάζοι, τί δήποτε Τίτῳ καὶ Τιμοθέῳ γράφει μό-

---

1. Πράξ. 16,2.
2. Πράξ. 16,23.
3. Φιλιπ. 2,22.

ΥΠΟΘΕΣΗ

Ἕνας ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τοῦ ἀποστόλου ἦταν καὶ ὁ Τιμόθεος. Καὶ βεβαιώνει βέβαια ὁ Λουκᾶς ὅτι ἦταν κάποιος θαυμαστὸς νέος[1], τὸ βεβαιώνουν καὶ οἱ ἀδελφοὶ στὰ Λύστρα καὶ στὸ Ἰκόνιο, ὅτι ἔγινε συγχρόνως μαθητὴς καὶ δάσκαλος, καὶ τόσο πολὺ ἦταν συνετός, ὥστε, ὅταν ἄκουσε ὅτι ὁ Παῦλος κηρύττει χωρὶς περιτομὴ κι ὅτι ἀντιστάθηκε ἀκόμα καὶ στὸν Πέτρο γι' αὐτὸ τὸ θέμα, προτίμησε ὄχι μόνο νὰ μὴ κηρύξει τὸ ἀντίθετο, ἀλλὰ καὶ νὰ περιτμηθεῖ καὶ ὁ ἴδιος[2]· γιατὶ αὐτὸν τὸν περιέτεμε, λέγει, σὲ τέτοια ἡλικία καὶ ἔτσι ἐμπιστεύθηκε σ' αὐτὸν ὅλο τὸ ἔργο τῆς οἰκονομίας. Ἦταν μεγάλη λοιπὸν ἡ ἐπιθυμία τοῦ Παύλου νὰ δείξει τὸν ἄνδρα, ποιός ἀκριβῶς εἶναι. Γιατὶ καὶ ἀλλοῦ βεβαιώνει γι' αὐτὸν γράφοντας καὶ λέγοντας· «τὴ δοκιμασμένη ἀρετὴ αὐτοῦ τὴ γνωρίζετε, γιατί, σὰν τέκνο ποὺ συνεργάζεται μὲ τὸν πατέρα του, ἔτσι δούλεψε μαζί μου στὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου»[3]· καὶ στοὺς Κορινθίους πάλι στέλνοντας τὴν ἐπιστολὴ λέγει· «σᾶς ἔστειλα τὸν Τιμόθεο ποὺ εἶναι τέκνο μου ἀγαπητὸ καὶ πιστὸ ἐν Κυρίῳ»[4]· καὶ πάλι· «προσέχετε μήπως κάποιος τὸν ἐξουθενώσει· γιατὶ ἐργάζεται τὸ ἔργο τοῦ Κυρίου ὅπως ἐγώ». Ἀλλὰ γράφοντας καὶ πρὸς τοὺς Ἑβραίους ἔλεγε· «μάθετε γιὰ τὸν ἀδελφὸ Τιμόθεο ὅτι εἶναι ἐλευθερωμένος»[5], καὶ θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ διαπιστώσει ἀπὸ πολλὰ σημεῖα τὴ μεγάλη ἀγάπη τοῦ Παύλου γι' αὐτόν. Καὶ τὰ θαύματα ποὺ ἔγιναν τώρα δείχνουν τὴν παρρησία αὐτοῦ.

Ἂν κάποιος ὅμως ἤθελε ἐξετάσει, γιατί ἄραγε μόνο στὸν

---

4. Α΄ Κορ. 4.17 καὶ 16.10–11
5. Ἑβρ. 13,23.

νοις, καίτοι γε καὶ Σίλας τῶν εὐδοκίμων ἦν καὶ Λουκᾶς ὁμοίως· φησὶ γὰρ αὐτὸς γράφων, «καὶ Λουκᾶς ἐστι μόνος μετ᾽ ἐμοῦ», καὶ Κλήμης δὲ εἷς τῶν συνόντων αὐτῷ ἐτύγχανε· φησὶ γὰρ καὶ περὶ αὐτοῦ, «μετὰ καὶ Κλήμεντος καὶ τῶν λοιπῶν συνεργῶν μου»· τίνος οὖν ἕνεκεν Τίτῳ καὶ Τιμοθέῳ γράφει μόνοις; Ὅτι τούτοις ἤδη Ἐκκλησίας ἦν ἐγκεχειρικώς, ἐκείνους δὲ ἔτι μεθ᾽ ἑαυτοῦ περιῆγε· τούτους δὲ φανεροῖς τισι τόποις ἀφώρισε. Τοσαύτη γὰρ ἦν αὐτοῦ ἡ ὑπερβολὴ τῆς ἀρετῆς, ὡς μηδὲν τὴν νεότητα ἐμποδίσαι. Διὰ τοῦτο γράφων φησί· «μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρονείτω»· καὶ πάλιν, «τὰς νεωτέρας», φησίν, «ὡς ἀδελφάς». Ὅταν γὰρ ᾖ ἀρετή, πάντα περιττὰ καὶ οὐδὲν ἐμποδὼν γένοιτ᾽ ἄν. Καὶ γὰρ περὶ ἐπισκόπων διαλεγόμενος καὶ πολλὰ περὶ αὐτῶν εἰπών, οὐδαμοῦ περὶ τῆς ἡλικίας ἀκριβολογεῖται. Εἰ δὲ λέγει γράφων, «τέκνα ἐν ὑποταγῇ ἔχοντα», καί, «μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα», οὐ τοῦτό φησιν, ὡς ἀναγκαῖον καὶ τέκνα ἔχειν καὶ γυναῖκα, ἀλλ᾽, εἰ συμβαίη ποτὲ ἀπὸ κοσμικῶν ἄγεσθαι, ἵνα τοιοῦτοι ὦσιν, ὡς καὶ οἰκίας εἰδέναι προεστάναι καὶ παίδων καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων. Εἰ γὰρ καὶ κοσμικὸς εἴη καὶ μηδὲ ἐν τούτοις χρήσιμος γεγονώς, πῶς ἂν ἐπιστεύθη φροντίδα Ἐκκλησίας;

Τίνος δὲ ἕνεκεν ἐπέστελλε, φησί, τῷ μαθητῇ εἰς διδασκαλίαν τεταγμένῳ λοιπόν; οὐ γὰρ ἔδει πρότερον ἀπαρτισθῆναι αὐτόν, εἶτα πέμπεσθαι; Ἀλλ᾽ ἐδεῖτο διδασκαλίας οὐ τῆς αὐτῆς, ἧς οἱ μαθηταί, ἀλλὰ τῆς διδασκάλῳ πρεπούσης. Ὅρα οὖν αὐτὸν δι᾽ ὅλης τῆς ἐπιστλῆς διδασκάλῳ προσήκουσαν ποιούμενον τὴν διδασκαλίαν. Καὶ εὐθέως ἐκ τοῦ προοιμίου οὐκ εἶπεν, ἵνα μὴ προσέχῃς τοῖς ἑτεροδιδασκαλοῦσιν, ἀλλὰ τί; «ἵνα παραγγείλῃς αὐτοῖς μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν».

---

6. Β' Τιμ. 4,11.
7. Φιλιπ. 4,3.
8. Α' Τιμ. 4,12 καὶ 5,2.
9. Α' Τιμ. 4, 3. 4,2.

Τίτο καὶ στὸν Τιμόθεο γράφει, ἂν καὶ ὁ Σίλας ἦταν ἀπὸ τοὺς εὐδοκιμοῦντες στὸ κήρυγμα, ὅπως καὶ ὁ Λουκᾶς· γιατὶ ὁ ἴδιος γράφοντας λέγει· «καὶ ὁ Λουκᾶς εἶναι μόνος μαζί μου»[6]· ἀλλὰ καὶ ὁ Κλήμης συνέβαινε νὰ εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς συντρόφους του· γιατὶ λέγει καὶ γι' αὐτόν· «μὲ τὸν Κλήμη καὶ τοὺς λοιποὺς συνεργάτες μου»[7]. Γιατί λοιπὸν γράφει μόνο στὸν Τίτο καὶ στὸν Τιμόθεο; Γιατὶ σ' αὐτοὺς ἤδη εἶχε ἐμπιστευθεῖ Ἐκκλησίες, ἐνῶ ἐκείνους ἀκόμα τοὺς περιέφερε μαζί του· αὐτοὺς τοὺς διόρισε σὲ τόπους γνωστούς. Καὶ τόσο ὑπερβολικὰ μεγάλη ἦταν ἡ ἀρετὴ τοῦ Τιμοθέου, ὥστε ἡ νεότητά του νὰ μὴν ἐμποδίσει σὲ τίποτε. Γι' αὐτὸ γράφοντας λέγει· «κανένας νὰ μὴ καταφρονεῖ τὴ νεαρὴ ἡλικία του»[8]· καὶ πάλι λέγει· «τίς νεότερες νὰ τὶς θεωρεῖς σὰν ἀδελφές». Γιατί, ὅταν ὑπάρχει ἀρετή, ὅλα τ' ἄλλα εἶναι περιττά, καὶ τίποτε δὲ θὰ μποροῦσε νὰ σταθεῖ ἐμπόδιο. Καθόσον μιλώντας γιὰ τοὺς ἐπισκόπους καὶ λέγοντας πολλὰ γι' αὐτούς, πουθενὰ δὲν ἀναφέρει ἀκριβῶς γιὰ τὴν ἡλικία. Ἐὰν γράφοντας λέγει, «νὰ ἔχει τέκνα ὑπάκουα καὶ νὰ εἶναι ἄνδρας μιᾶς γυναίκας»[9], δὲν ἐννοεῖ αὐτό, ὅτι πρέπει νὰ ἔχει καὶ τέκνα καὶ γυναίκα, ἀλλ' ἂν συμβεῖ κάποτε νὰ γίνουν ἐπίσκοποι ἀπὸ τοὺς κοσμικούς, πρέπει νὰ εἶναι τέτοιοι, ὥστε νὰ ξέρουν νὰ διευθύνουν καὶ τὸ σπίτι τους καὶ τὰ παιδιά τους καὶ ὅλα τ' ἄλλα. Γιατί, ἂν ἦταν κοσμικὸς καὶ σ' αὐτὰ τὰ θέματα φάνηκε ἀνίκανος, πῶς θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ τοῦ ἐμπιστευθεῖ τὴ φροντίδα τῆς Ἐκκλησίας;

Γιὰ ποιό λόγο λοιπόν, λέγει, ἔστειλε ἐπιστολὴ στὸ μαθητὴ ποὺ ἔχει ὁρισθεῖ πλέον γιὰ τὴ διδασκαλία; δὲν ἔπρεπε πρῶτα νὰ τὸν καταρτίσει τελείως κι ἔπειτα νὰ τοῦ στείλει ἐπιστολή; Ἐπειδὴ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ διδασκαλία κατάλληλη σὲ δάσκαλο κι ὄχι ἀπὸ διδασκαλία ὅμοια μὲ τῶν μαθητῶν. Πρόσεχε λοιπὸν αὐτὸν ποὺ σ' ὅλη τὴν ἐπιστολὴ τὸν διδάσκει μὲ τρόπο ποὺ ταιριάζει σὲ δάσκαλο. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τὸ προοίμιο δὲν εἶπε 'νὰ μὴ προσέχεις σ' αὐτοὺς ποὺ διδάσκουν αἱρετικὲς διδασκαλίες', ἀλλὰ τί εἶπε; «Νὰ τοὺς παραγγείλεις νὰ μὴ διδάσκουν ξένες διδασκαλίες».

ΟΜΙΛΙΑ Α'

(Α' Τιμ. 1,1-4)

«Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, Τιμοθέῳ γνησίῳ τέκνῳ ἐν πίστει, χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν».

1. Μέγα τὸ τοῦ ἀποστόλου ἀξίωμα ἦν, μέγα καὶ θαυμαστόν· καὶ πανταχοῦ ὁρῶμεν τὸν Παῦλον προτιθέντα τὰς αἰτίας τοῦ ἀξιώματος, οὐχ ὡς ἁρπάζοντα τὴν τιμήν, ἀλλ' ὡς ἐγχειρισθέντα καὶ ἀνάγκην ἔχοντα. Καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ «κλητὸν» ἑαυτόν, καὶ ὅταν λέγῃ, «διὰ θελήματος Θεοῦ», καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, «ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται», καὶ ὅταν εἰς τοῦτο ἀφωρίσθαι» λέγῃ, ταῦτα πάντα ἀναίρεσις φιλοτιμίας καὶ ἀλαζονείας ἐστίν. Ὥσπερ γὰρ ὁ ἐπιπηδῶν μὴ δεδομένῃ παρὰ Θεοῦ τιμῇ, μέμψεως ἄξιος τῆς ἐσχάτης, οὕτως ὁ διακρουόμενος καὶ ἀποπηδῶν, ἑτέρων ἐστὶν ἐγκλημάτων ὑπεύθυνος, παρακοῆς καὶ ἀπειθείας. Τοῦτο γοῦν καὶ νῦν ἐν ἀρχῇ τῆς πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῆς ὁ Παῦλός φησιν, οὕτω λέγων, «Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ». Οὐκ εἶπεν ἐνταῦθα, 'Παῦλος κλητός', ἀλλά, «κατ' ἐπιταγήν». Ἵνα γὰρ μή τι ἀνθρώπινον πάθῃ ὁ Τιμόθεος, νομίζων ἐξ ἴσης αὐτῷ διαλέγεσθαι καὶ τοῖς μαθηταῖς, διὰ τοῦτο οὕτως ἤρξατο.

Καὶ ποῦ ἐπέταξεν αὐτῷ ὁ Θεός; Εὑρίσκεται τὸ Πνεῦμα λέγον ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων, «ἀφορίσατέ μοι τὸν Παῦλον

1. Ρωμ. 1,1.
2. Α' Κορ. 1,1 καὶ 9,16.
3. Ρωμ. 1,1.

ΟΜΙΛΙΑ Α'

(Α' Τιμ. 1,1–4)

«Ἐγὼ ὁ Παῦλος, ἀπόστολος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ διαταγὴ τοῦ Θεοῦ τοῦ Σωτῆρα μας καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ποὺ εἶναι ἡ ἐλπίδα μας, στὸν Τιμόθεο, ποὺ εἶναι μὲ τὴ πίστη του γνήσιο πνευματικό μου τέκνο· χάρη, ἔλεος καὶ εἰρήνη νὰ σοῦ δοθεῖ, Τιμόθεε, ἀπὸ τὸ Θεὸ Πατέρα μας καὶ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν Κύριο μας».

1. Μεγάλο ἦταν τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀποστόλου, μεγάλο καὶ θαυμαστό. Καὶ παντοῦ βλέπουμε τὸν Παῦλο νὰ προβάλει τὶς αἰτίες τοῦ ἀξιώματος ὄχι σὰν ἕνας ποὺ ἁρπάζει τὴν τιμή, ἀλλὰ σὰν νὰ δέχθηκε στὰ χέρια του αὐτὸ τὸ ἀξίωμα καὶ ἀποτελεῖ ὑποχρέωσή του. Γιατί, ὅταν λέγει τὸν ἑαυτό του «κλητό»[1], καὶ πάλι, «μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ», καὶ ἀλλοῦ πάλι, «μοῦ εἶναι ἀνάγκη»[2], καὶ ἐπίσης, «γι' αὐτὸ εἶμαι προορισμένος»[3], ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀπομάκρυνση τῆς φιλοδοξίας καὶ τῆς ὑπερηφάνειας. Γιατί, ὅπως ἐκεῖνος ποὺ καταλαμβάνει ἕνα ἀξίωμα, ποὺ δὲν τοῦ δόθηκε ἀπὸ τὸ Θεό, εἶναι ἄξιος ἐσχάτης κατηγορίας, ἔτσι κι αὐτὸς ποὺ τὸ ἀπορρίπτει καὶ τὸ ἀποφεύγει εἶναι ὑπόλογος γιὰ ἄλλες κατηγορίες, γιὰ παρακοὴ καὶ ἀπείθεια. Αὐτὸ λοιπὸν λέγει ὁ Παῦλος καὶ τώρα στὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Τιμόθεο, λέγοντας, «Παῦλος, ἀπόστολος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ διαταγὴ τοῦ Θεοῦ». Δὲν εἶπε ἐδῶ, 'Παῦλος κλητός', ἀλλὰ «κατὰ διαταγή». Ἀρχίζει ἔτσι γιὰ νὰ μὴ πάθει ὁ Τιμόθεος κάτι ἀνθρώπινο, νομίζοντας ὅτι ὁμιλεῖ ἐξ ἴσου πρὸς αὐτὸν καὶ μὲ τοὺς μαθητές.

Καὶ ποῦ τὸν διέταξε ὁ Θεός; Βρίσκουμε τὸ ἅγιο Πνεῦμα νὰ λέγει στὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων· «ξεχωρίστε μου τὸν Παῦλο

καὶ τὸν Βαρνάβαν». Καὶ πανταχοῦ δὲ γράφων προστίθησι τὸ ὄνομα τοῦ ἀποστόλου, παιδεύων τὸν ἀκούοντα μὴ νομίζειν ἀνθρώπινα εἶναι τὰ λεγόμενα· ὁ γὰρ ἀπόστολος οὐδὲν ἂν ἴδιον λέγοι· καὶ εἰπὼν ἀπόστολον, εὐθέως τοῦ ἀκροατοῦ τὴν διάνοιαν εἰς τὸν ἀποστείλαντα παραπέμπει. Διὰ τοῦτο πασῶν τῶν ἐπιστολῶν τοῦτο προτίθησιν, ἀξιόπιστον τὸν λόγον ποιῶν, καὶ οὕτω λέγων· «Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν». Καὶ μὴν οὐδαμοῦ φαίνεται ὁ Πατὴρ ἐπιτάξας, ἀλλὰ πανταχοῦ ὁ Χριστὸς αὐτῷ διαλέγεται. Τί γάρ φησι; «Πορεύου, ὅτι ἐγὼ εἰς ἔθνη μακρὰν ἀποστελῶ σε»· καὶ πάλιν, «Καίσαρί σε δεῖ παραστῆναι». Ἀλλ' ἅπερ ἂν ὁ Υἱὸς ἐπιτάξῃ, καὶ ταῦτα τοῦ Πατρὸς ἐπιτάγματα λέγει εἶναι, ὥσπερ καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Υἱοῦ. Ἰδοὺ γὰρ ἐξεπέμφθη ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, ἀφωρίσθη ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, καί φησιν ἐπιταγὴν εἶναι Θεοῦ.

Τί οὖν; Μὴ ἄρα ἐλαττοῖ τοῦ Υἱοῦ τὴν ἐξουσίαν τὸ τὸν ἀπόστολον αὐτοῦ κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Πατρὸς πεπέμφθαι; Οὐδαμῶς· ὅρα γὰρ πῶς αὐτὴν κοινὴν ἐποίησεν. Εἰπὼν γάρ, «κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν», ἐπήγαγε, «καὶ Κυρίου Χριστοῦ Ἰησοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν». Ὅρα πῶς κυρίως τὰ ἐπώνυμα τέθεικε. Καὶ μὴν ὁ ψαλμῳδὸς περὶ τοῦ Πατρὸς τοῦτό φησι, λέγων «ἡ ἐλπὶς πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς»· καὶ πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος γράφων ἑτέρωθί φησιν, «εἰς τοῦτο γὰρ κοπιῶμεν καὶ ὀνειδιζόμεθα, ὅτι ἠλπίκαμεν ἐπὶ Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ». Τὸν διδάσκαλον ἀναγκαῖον κινδύνους ὑπομένειν καὶ πολλῷ τῶν μαθητῶν πλείονας. «Πατάξω», γάρ φησι, «τὸν ποιμένα καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα». Ἐπεὶ οὖν τοῦτο γίνεται, σφοδρότερον κατ' αὐτῶν ὁ διάβολος πνεῖ, ἅτε ἐν τῇ τούτων ἀναιρέσει καὶ τοῦ ποιμνίου διασπειρομένου. Πρόβατα μὲν γὰρ ἀποκτείνας, τὸ ποίμιον ἠλάττωσε· τὸν δὲ ποιμένα ἐκ μέσου ποιήσας, ὁλόκληρον τὴν ποίμνην ἐλυμήνατο. Ἅτε οὖν ἐν ἐλάττονι πόνῳ μείζονα ἐργαζόμενος, καὶ ἐν μιᾷ ψυχῇ τὸ πᾶν λυμαινόμενος, τούτοις ἐφίσταται μᾶλλον. Διὰ τοῦτο εὐθέως ἐκ προοι-

---

4. Πράξ. 13,2.
5. Πράξ. 2,21 καὶ 27,24.
6. Ψαλμ. 64,6.
7. Α' Τιμ. 4,10.
8. Ζαχ. 13,7.

καὶ τὸ Βαρνάβα»[4]. Ἀλλὰ καὶ παντοῦ γράφοντας προσθέτει τὸ ὄνομα τοῦ ἀποστόλου, διδάσκοντας τὸν ἀκροατή, ὅτι αὐτὰ ποὺ λέγονται δὲν εἶναι ἀνθρώπινα· γιατὶ ὁ ἀπόστολος δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ τίποτε δικό του· καὶ ὅταν λέγει, «ἀπόστολο», ἀμέσως μεταφέρει τὴ σκέψη τοῦ ἀκροατῆ σ' αὐτὸν ποὺ ἔστειλε τὸν ἀπόστολο. Γι' αὐτὸ σ' ὅλες τὶς ἐπιστολὲς λέγει αὐτὸ στὴν ἀρχή, κάμνοντας τὸ λόγο ἀξιόπιστο καὶ λέγοντας ἔτσι· «Παῦλος ἀπόστολος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ διαταγὴ τοῦ Θεοῦ τοῦ Σωτήρα μας». Καὶ βέβαια πουθενὰ δὲ φαίνεται νὰ ἔλαβε διαταγὴ ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ παντοῦ συνομιλεῖ μαζί του ὁ Χριστός. Καὶ τί λέγει; «Πήγαινε, γιατὶ ἐγὼ θὰ σὲ στείλω σὲ ἔθνη μακρινά»[5]· καὶ πάλι, «πρέπει νὰ παρουσιασθεῖς στὸν Καίσαρα». Ἀλλ' ὅ,τι κι ἂν διατάξει ὁ Υἱὸς κι αὐτὰ λέγει ὅτι εἶναι διαταγὲς τοῦ Πατέρα, ὅπως κι αὐτὰ ποὺ διατάσσει τὸ Πνεῦμα εἶναι καὶ τοῦ Υἱοῦ. Γιατὶ νά, στάλθηκε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ὁρίσθηκε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα καὶ λέγει εἶναι διαταγὴ τοῦ Θεοῦ.

Τί λοιπόν; μήπως ἄραγε μειώνει τὴν ἐξουσία τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸ νὰ στάλθηκε ὁ ἀπόστολος αὐτοῦ κατὰ διαταγὴ τοῦ Πατρός; Καθόλου. Γιατὶ πρόσεχε πῶς αὐτὴ τὴν ἐξουσία τὴν παρουσιάζει κοινή. Ἀφοῦ δηλαδὴ εἶπε, «κατὰ διαταγὴ τοῦ Θεοῦ τοῦ Σωτήρα μας», πρόσθεσε, «καὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδας μας». Πρόσεξε πῶς κατὰ τρόπο διακριτικὸ ἀνέφερε τὰ ὀνόματα. Βέβαια καὶ ὁ ψαλμωδὸς γιὰ τὸν Πατέρα αὐτὸ λέγει, λέγοντας· «ἡ ἐλπίδα ὅλων τῶν περάτων τῆς γῆς»[6]· καὶ πάλι ὁ μακάριος Παῦλος γράφοντας σὲ ἄλλο σημεῖο, λέγει· «γι' αὐτὸ κι ἐμεῖς κοπιάζουμε καὶ περιπαιζόμαστε, ἐπειδὴ στηρίξαμε τὶς ἐλπίδες μας σὲ Θεὸ ζωντανὸ καὶ ἀληθινό»[7]. Εἶναι ἀνάγκη ὁ δάσκαλος νὰ ὑπομένει κινδύνους πολὺ περισσότερους ἀπὸ τοὺς μαθητές του. Γιατὶ λέγει, «θὰ χτυπήσω τὸν ποιμένα καὶ θὰ διασκορπισθοῦν τὰ πρόβατα»[8]. Ἐπειδὴ λοιπὸν συμβαίνει αὐτό, γι' αὐτὸ ὁ διάβολος ἐπιτίθεται φοβερότερα ἐναντίον τῶν δασκάλων, γιατὶ μὲ τὸ φόβο τῶν δασκάλων διασκορπίζεται τὸ ποίμνιο. Γιατί, ἂν φονεύσει τὰ πρόβατα, μείωσε τὸ ποίμνιο, ἂν ὅμως πετάξει ἀπὸ τὴν μέση τὸν ποιμένα, κατέστρεψε ὅλο τὸ ποίμνιο. Ἔτσι λοιπὸν μὲ λιγότερο κόπο κατορθώνει πολὺ περισσότερα, καὶ καταστρέφοντας τὸ πᾶν σὲ μιὰ ψυχή, ἐπιβάλλεται περισσότερο σ' αὐτούς. Γι' αὐτὸ ἀμέσως καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐνισχύ-

μίων αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ἀνιστᾷ λέγων, «Σωτῆρα τὸν Θεὸν ἔχομεν, καὶ ἐλπίδα τὸν Χριστόν». Πολλὰ πάσχομεν, ἀλλ᾽ ἔχομεν ἐλπίδας μεγάλας· κινδυνεύομεν, ἐπιβουλευόμεθα, ἀλλ᾽ ἔχομεν σώζοντα, οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ Θεόν. Οὔτε οὖν ὁ σώζων ἀσθενεῖ· Θεὸς γάρ ἐστι, καὶ οἷοι ἐὰν ὦσιν οἱ κίνδυνοι, οὐ περιέσονται ἡμῶν· οὔτε ἡ ἐλπὶς καταισχύνεται· Χριστὸς γάρ ἐστι. Δύο γὰρ τούτοις φέρομεν τοὺς κινδύνους, ἢ ταχέως αὐτῶν ἀπαλλαττόμενοι, ἢ χρησταῖς ἐλπίσι τρεφόμενοι. Πῶς δὲ οὐδαμοῦ τοῦ Πατρὸς ἀπόστολον ἑαυτὸν εἶναί φησιν, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ; Πάντα κοινοποιεῖ, καὶ Εὐαγγέλιον δὲ αὐτὸ λέγει τοῦ Θεοῦ. Ὅσα γὰρ ἂν πάθωμεν, φησίν, οὐδέν ἐστι τὰ ἐνταῦθα.

«Τιμοθέῳ, γνησίῳ τέκνῳ ἐν πίστει». Καὶ τοῦτο παρακλητικόν. Εἰ γὰρ τοσαύτην ἐπεδείξατο πίστιν, ὡς Παύλου γενέσθαι τέκνον, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ γνήσιον, θαρρήσει καὶ περὶ τῶν μελλόντων. Πίστεως δὲ τό, κἂν ἐναντία ταῖς ἐπαγγελίαις ᾖ τὰ γινόμενα, μὴ καταπίπτειν μηδὲ θορυβεῖσθαι. Ἀλλ᾽ ἰδοὺ καὶ τέκνον, καὶ γνήσιον τέκνον, καὶ οὐδαμοῦ τῆς αὐτῆς ἐστιν οὐσίας. Ἀλλὰ τί; Ἄλογον ἦν; Ἀλλ᾽ οὐκ ἦν ἐκ Παύλου, φησίν· ὥστε οὐ τοῦ ἔκ τινος εἶναι τοῦτο δηλωτικόν. Τί οὖν; Ἑτεροούσιος ἦν; Οὐδὲ τοῦτο. Εἰπὼν γάρ, «τέκνον», διὰ τοῦτο προσέθηκεν, «ἐν πίστει», ὥστε δηλῶσαι ὅτι γνήσιος ἦν καὶ ἐξ αὐτοῦ ἦν· οὐδὲν ἐνήλακτο, κατὰ τὴν πίστιν τὸ ἐμφερὲς εἶχεν· ὃ καὶ ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις ἐπὶ τῆς οὐσίας ἐστίν, ὅμοιός ἐστιν υἱὸς τῷ πατρί, ἀλλ᾽ οὐχ οὕτως, ὡς ἐπὶ Θεοῦ· πλείων γὰρ ἐγγύτης ἐκεῖ. Ἐνταῦθα μὲν γάρ, εἰ καὶ τῇ οὐσίᾳ ταὐτόν εἰσιν, ἀλλ᾽ ἑτέροις πολλοῖς διεστήκασι, χρώματι, σχήματι, συνέσει, χρόνῳ, προαιρέσει, τοῖς περὶ ψυχήν, τοῖς περὶ σῶμα, τοῖς ἐκτός, καὶ πλείοσιν ἑτέροις διεστήκασιν ἀλλήλων ἢ συνάπτονται πρὸς ἀλλήλους· ἐκεῖ δὲ τούτων οὐδέν ἐστι τῶν διαφραγμάτων. Τὸ «κατ᾽ ἐπιταγὴν» τοῦ «κλητὸς» ἐνεργέστερόν ἐστι, καθὼς καὶ ἀλλαχόθεν ἐστὶ μαθεῖν. Ὅμοιον δὲ τοῦ «Τιμοθέῳ γνησίῳ τέκνῳ», καὶ Κοριν-

ει τὴν ψυχή του, λέγοντας, Σωτήρα ἔχουμε τὸ Θεό, καὶ ἐλπίδα τὸ Χριστό. Πολλὰ ὑποφέρουμε, ἀλλ' ἔχουμε μεγάλες ἐλπίδες· κινδυνεύουμε, μᾶς ἐπιβουλεύονται, ἀλλ' ἔχουμε ἐκεῖνον ποὺ μᾶς σώζει, ποὺ δὲν εἶναι ἄνθρωπος, ἀλλὰ Θεός. Κι αὐτὸς λοιπὸν ποὺ μᾶς σώζει δὲν εἶναι ἀνίσχυρος, γιατὶ εἶναι Θεός, καὶ ὅποιοι κι ἂν εἶναι οἱ κίνδυνοι δὲ θὰ μᾶς καταβάλουν· κι οὔτε ἡ ἐλπίδα ντροπιάζεται· γιατὶ εἶναι ὁ Χριστός. Μὲ αὐτὰ τὰ δύο λοιπὸν ἀντιμετωπίζουμε τοὺς κινδύνους ἢ ἀπαλλασσόμενοι γρήγορα ἀπὸ αὐτοὺς ἢ τρεφόμενοι μὲ καλὲς ἐλπίδες. Πῶς ὅμως πουθενὰ δὲ λέγει γιὰ τὸν ἑαυτό του ὅτι εἶναι ἀπόστολος τοῦ Πατέρα, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ; Ὅλα τὰ θεωρεῖ κοινά, καὶ τὸ ἴδιο τὸ Εὐαγγέλιο λέγει ὅτι εἶναι τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ λέγει, ὅσα κι ἂν πάθουμε, τίποτε δὲν εἶναι αὐτὰ τὰ ἐπίγεια.

«Στὸν Τιμόθεο, τὸ γνήσιο καὶ πιστὸ τέκνο». Κι αὐτὸ εἶναι παρακλητικό. Ἂν ἔδειξε τόση πίστη, ὥστε νὰ γίνει ὄχι ἁπλῶς τέκνο τοῦ Παύλου, ἀλλὰ γνήσιο, θὰ δείξει θάρρος καὶ γιὰ τὰ μελλοντικά. Γιατὶ εἶναι θέμα πίστεως νὰ μὴ χάνουμε τὸ θάρρος μας καὶ νὰ μὴν ἀνησυχοῦμε κι ὅταν ἀκόμα ὅλα ἔρχονται ἀντίθετα πρὸς τὶς ὑποσχέσεις. Ἀλλὰ νά, τὸν ὀνομάζει τέκνο, καὶ γνήσιο τέκνο, καὶ ὅμως δὲν εἶναι γεννημένος ἀπὸ αὐτόν. Ἀλλὰ τί; Ἀλλογενὴς ἦταν; Πάντως δὲν ἦταν, λέγει, τοῦ Παύλου. Ὥστε αὐτὸ δὲ δηλώνει ἀπὸ ποιόν γεννήθηκε. Τί λοιπόν; ἦταν ἑτερούσιος; Οὔτε αὐτό. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε «τέκνο», γι' αὐτὸ πρόσθεσε, «ἐν πίστει», ὥστε νὰ δηλώσει ὅτι ἦταν γνήσιος καὶ ὅτι προερχόταν πνευματικὰ ἀπὸ αὐτόν· τίποτε δὲν εἶχε ἀλλάξει, κατὰ τὴν πίστη ἦταν ὅμοιος μὲ αὐτόν, πράγμα ποὺ συμβαίνει καὶ στὰ ἀνθρώπινα ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς οὐσίας, ὅπου ὁ υἱὸς εἶναι ὅμοιος μὲ τὸν πατέρα, ἀλλ' ὄχι ἔτσι, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Θεοῦ· ἐκεῖ ὑπάρχει μεγαλύτερη ἐγγύτητα. Ἐδῶ βέβαια στοὺς ἀνθρώπους, ἂν καὶ εἶναι ὅμοιοι στὴν οὐσία, ὅμως διαφέρουν σὲ πολλά, στὸ χρῶμα, στὸ σχῆμα, στὴ σύνεση, στὸ χρόνο, στὴν προαίρεση, σ' ὅ,τι ἀφορᾶ τὴν ψυχή, σ' ὅ,τι ἀφορᾶ τὸ σῶμα, στὰ ἔξω, καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα διαφέρουν μεταξύ τους ἢ σχετίζονται μεταξύ τους, στὸ Θεὸ ὅμως δὲν ὑπάρχει κανένας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς φραγμούς. Τὸ «κατὰ διαταγὴ» εἶναι πιὸ ἰσχυρὸ ἀπὸ τὸ «κλητός», ὅπως μποροῦμε νὰ τὸ διαπιστώσουμε καὶ ἀπὸ ἄλλα σημεῖα. Ὅμοια μὲ τό, «στὸν Τιμόθεο τὸ γνήσιο τέκνο», λέγει καὶ

θίοις φησίν, «ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα», τουτέστιν, ἐν πίστει. Τὸ δέ, γνήσιον, προστίθησι, τὴν ἀκριβῆ καὶ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητα δεῖξαι βουλόμενος· οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγάπην τὴν πρὸς αὐτὸν καὶ τὴν διάθεσιν τὴν πολλήν. Ἰδοὺ τὸ «ἐν» πάλιν ἐπὶ τῆς πίστεως· «γνησίῳ γὰρ τέκνῳ» ἐν πίστει, φησίν. Ὅρα δὲ καὶ τὸ ἐγκώμιον ὅσον, εἴ γε μὴ μόνον υἱὸν αὐτοῦ φησιν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ γνήσιον τέκνον. «Χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν».

2. Διὰ τί τῶν ἄλλων ἐπιστολῶν οὐδαμοῦ τὸν ἔλεον προέταξεν, ἀλλ' ἐνταῦθα; Καὶ τοῦτο ἀπὸ πολλῆς φιλοστοργίας· πλείονα γὰρ ἐπεύχεται τῷ παιδί, δεδοικὼς ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τρέμων. Οὕτω γὰρ ἐδεδοίκει, ὡς, ὃ μηδαμοῦ πεποίηκε, καὶ σωματικῶν ἕνεκεν ἐπιστεῖλαι πρὸς αὐτόν, ὡς ὅταν λέγῃ, «οἴνῳ ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας». Πλείονος γὰρ μάλιστα οἱ διδάσκαλοι δέονται τοῦ ἐλέου. «Ἀπὸ Θεοῦ», φησί, «Πατρὸς ἡμῶν καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν». Πάλιν ἐνταῦθα παραμυθία. Εἰ γὰρ Πατὴρ ὁ Θεός, ὡς τέκνων κήδεται· ἄκουε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, «τίς ἐστιν ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃς ἐὰν αἰτήσῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ»;

Καθὼς παρεκάλεσά σε προσμεῖναι ἐν Ἐφέσῳ, πορευόμενος εἰς Μακεδονίαν». Ἄκουε τὸ προσηνές, πῶς οὐ διδασκάλου κέχρηται φωνῇ, ἀλλ' οἰκέτου σχεδόν. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ἐπέταξα', οὐδὲ 'ἐκέλευσα', οὐδὲ 'παρῄνεσα', ἀλλὰ τί; «Παρεκάλεσά σε». Οὐ μὴν πρὸς πάντας τοὺς μαθητὰς οὕτω διακεῖσθαι ἡμᾶς χρή, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἡμέρους καὶ ἐναρέτους, πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους τοὺς διεφθαρμένους καὶ μὴ γνησίους ἑτέρως· καθὼς καὶ αὐτὸς γράφων ἀλλαχοῦ φησιν, «ἔλεγχε αὐτοὺς μετὰ πάσης ἐπιταγῆς». Καὶ ἐνταῦθα δὲ ὅρα τί φησιν· «ἵνα παραγγείλῃς τισίν», οὐχ 'ἵνα παρακαλέσῃς', ἀλλ' «ἵνα παραγγείλῃς μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν». Τί τοῦτό ἐστιν; Οὐ γὰρ ἤρκει ἡ Παύλου ἐπιστολή, ἣν ἐπέστειλεν αὐτοῖς; Ἤρκει μέν, ἀλλὰ πρὸς τὰ

---

9. Α' Τιμ. 5,23. 10. Ματθ. 7,9. 11. Τιτ. 2,15.

στοὺς Κορινθίους, «στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγὼ σᾶς γέννησα», δηλαδή, μὲ τὴν πίστη σ' αὐτόν. Τὸ «γνήσιο» πάλι τὸ προσθέτει θέλοντας νὰ δείξει τὴν ἀκριβὴ ὁμοιότητα πρὸς αὐτὸν ποὺ εἶναι μεγαλύτερη ἀπ' ὅ,τι μὲ τοὺς ἄλλους· καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξει καὶ τὴν ἀγάπη του πρὸς αὐτὸν καὶ ὅλα γενικὰ τὰ αἰσθήματά του. Νὰ τὸ «ἐν» πάλι λέγεται γιὰ τὴν πίστη· γιατὶ λέγει «στὸ γνήσιο τέκνο, ἐν πίστει». Πρόσεχε ἐπίσης πόσος εἶναι καὶ ὁ ἔπαινος, ἐφόσον βέβαια δὲν τὸν ὀνομάζει μόνο υἱό του, ἀλλὰ καὶ «γνήσιο τέκνο». «Χάρη, ἔλεος καὶ εἰρήνη νὰ σοῦ δοθεῖ ἀπὸ τὸ Θεὸ Πατέρα μας καὶ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν Κύριό μας».

2. Γιατί σὲ καμιὰ ἀπὸ τὶς ἄλλες ἐπιστολὲς δὲν ἀνέφερε στὴν ἀρχὴ τὸν ἔλεον, ἀλλὰ ἐδῶ; Κι αὐτὸ τὸ ἔκαμε ἀπὸ μεγάλη φιλοστοργία· περισσότερο δηλαδὴ εὔχεται γιὰ τὸ παιδί, γιατὶ φοβᾶται καὶ τρέμει γι' αὐτό. Τόσο πολὺ φοβόταν, ὥστε, πράγμα ποὺ δὲν ἔκαμε πουθενά, νὰ τοῦ γράψει στὴν ἐπιστολὴ καὶ γιὰ θέματα ποὺ ἀφοροῦν τὸ σῶμα του, ὅπως ὅταν λέγει, «νὰ πίνεις λίγο κρασὶ γιὰ τὸ στομάχι σου καὶ τὶς συχνὲς ἀρρώστιες σου»[9]. Πρὸ παντὸς οἱ δάσκαλοι ἔχουν περισσότερη ἀνάγκη ἀπὸ τὸ ἔλεος. «Ἀπὸ τὸ Θεό», λέγει, «τὸν Πατέρα μας καὶ ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν Κύριό μας». Πάλι ἐδῶ παρηγοριά. Ἐὰν δηλαδὴ ὁ Θεὸς εἶναι Πατέρας, σὰν παιδιά του μᾶς φροντίζει· γιατὶ ἄκουε τὸ Χριστὸ ποὺ λέγει· «ποιός ἄνθρωπος ἀπὸ σᾶς εἶναι ἐκεῖνος, ἂν ὁ υἱός του τοῦ ζητήσει ψωμί, θὰ τοῦ δώσει λίθο;».[10]

«Ὅπως σὲ παρεκάλεσα τότε, ὅταν πήγαινα στὴ Μακεδονία, νὰ παραμείνεις στὴν Ἔφεσο». Πρόσεχε τὴν εὐγένεια, πῶς δὲ χρησιμοποιεῖ φωνὴ δασκάλου ἀλλὰ σχεδὸν οἰκέτη. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'διέταξα', οὔτε, 'πρόσταξα', οὔτε 'παράγγειλα', ἀλλὰ τί; «Σὲ παρακάλεσα». Δὲν πρέπει βέβαια νὰ φερόμαστε ἔτσι πρὸς ὅλους τοὺς μαθητές, ἀλλὰ στοὺς πράους, στοὺς ἐνάρετους, ἐνῶ πρὸς τοὺς διεφθαρμένους καὶ μὴ γνησίους, διαφορετικά. Ὅπως κι ὁ ἴδιος γράφοντας ἀλλοῦ λέγει· «νὰ τοὺς ἐλέγχεις μὲ κάθε ἐξουσία»[11]. Καὶ ἐδῶ πρόσεχε τί λέγει· «νὰ παραγγείλεις σὲ μερικούς», ὄχι 'νὰ παρακαλέσεις', ἀλλὰ «νὰ παραγγείλεις νὰ μὴ διδάσκουν διαφορετικὲς διδασκαλίες». Τί σημαίνει αὐτό; δὲν ἔφθανε δηλαδὴ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Παύλου ποὺ τοὺς ἔστειλε; Ἔφθανε βέβαια, ἀλλ' οἱ ἄνθρω-

γράμματα καταφρονητικώτερον οἱ ἄνθρωποι ἔχουσιν. Ἢ οὖν τοῦτό ἐστιν εἰπεῖν, ἢ ὅτι καὶ πρὸ τῶν γραμμάτων ταῦτα ἦν. Καὶ αὐτὸς δὲ πολὺν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ χρόνον πεποίηκε καὶ ἐνταῦθα τὸ ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος ἦν, ἐνταῦθα ἔπαθε τὰ δεινὰ ἐκεῖνα. Μετὰ γὰρ τὸ λυθῆναι τὸ θέατρον, καλέσας καὶ παρακαλέσας τοὺς μαθητάς, οὕτως ἐξέπλει, καὶ πάλιν παρεγένετο αὐτοῖς. Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, εἰ νῦν ἐνίδρυσεν ἐκεῖ τὸν Τιμόθεον· φησὶ γάρ· «ἵνα παραγγείλῃς τισὶ μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν». Οὐ τίθησιν αὐτοὺς ὀνομαστί, ἵνα μὴ ἀναισχυντοτέρους ἐργάσηται τῇ τοῦ ἐλέγχου περιφανείᾳ.

Ἐνταῦθά τινες ἦσαν ἐξ Ἰουδαίων ψευδαπόστολοι, βουλόμενοι πάλιν ἐπὶ τὸν νόμον ἕλκειν τοὺς πιστούς, ὃ πανταχοῦ τῶν ἐπιστολῶν αἰτιᾶται. Ἐποίουν δὲ τοῦτο οὐχ οὕτως ὑπὸ συνειδότος ἑλκόμενοι, ὡς ὑπὸ κενοδοξίας καὶ τοῦ θέλειν ἔχειν μαθητάς, καὶ τῷ μακαρίῳ Παύλῳ φιλονεικοῦντες καὶ πρὸς αὐτὸν ζηλοτύπως ἔχοντες. Τοῦτό ἐστιν «ἑτεροδιδασκαλεῖν». Μηδὲ προσέχειν, φησί, μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις. «Μύθους» οὐ τὸν νόμον φησίν, ἄπαγε, ἀλλὰ τὰς παραποιήσεις καὶ τὰ παραχαράγματα καὶ τὰ παράσημα δόγματα. Εἰκὸς γὰρ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων ἐν τοῖς ἀνονήτοις τὸν πάντα λόγον ἀναλίσκειν, πάππους καὶ προπάππους ἀριθμοῦντας, ἵνα δῆθεν ἐμπειρίας πολλῆς καὶ ἱστορίας δόξαν ἔχωσιν. «Ἵνα παραγγείλῃς τισί», φησί, «μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν, μηδὲ προσέχειν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις». Τί ἐστιν «ἀπεράντοις»; Ἤτοι πέρας οὐδὲν ἐχούσαις, ἢ οὐδὲν χρήσιμον ἢ δυσκατάληπτον ἡμῖν.

Εἶδες πῶς διαβάλλει τὴν ζήτησιν; Ἔνθα γὰρ πίστις, οὐ χρεία ζητήσεως· ἔνθα μηδὲν δεῖ περιεργάζεσθαι, τί δεῖ ζητήσεως; ἡ ζήτησις τῆς πίστεώς ἐστιν ἀναιρετική. Ὁ γὰρ ζητῶν, οὐδέπω εὗρεν· ὁ ζητῶν, πιστεῦσαι οὐ δύναται. Διὰ τοῦτό φησι, μὴ ἀσχολώμεθα περὶ τὰς ζητήσεις· ἐπεί, εἰ ζητοῦμεν, οὐκ ἔστι τοῦτο πίστις· ἡ γὰρ πίστις ἀναπαύει τὸν λογισμόν. Πῶς οὖν φησιν ὁ Χριστός,

ποι περισσότερη περιφρόνηση δείχνουν στὶς ἐπιστολές. Ἢ λοιπὸν αὐτὸ μποροῦμε νὰ ποῦμε, ἢ ὅτι καὶ πρὶν στείλει τὶς ἐπιστολὲς τὰ πράγματα ἔτσι ἦταν. Κι αὐτὸς πολὺ χρόνο ἔμεινε σ' αὐτὴ τὴν πόλη, κι ἐδῶ ἦταν ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδας, ἐδῶ ἔπαθε ὅλα ἐκεῖνα τὰ κακά. Γιατὶ μετὰ τὴ διάλυση τοῦ θεάτρου κάλεσε καὶ παρακάλεσε τοὺς μαθητές, καὶ μετὰ ἀναχώρησε μὲ τὸ πλοῖο, ἀλλὰ καὶ πάλι ξαναῆρθε σ' αὐτούς. Ἀξίζει νὰ ἐξετάσουμε, ἂν τότε ἐγκατέστησε ἐκεῖ τὸν Τιμόθεο· γιατὶ λέγει, «νὰ παραγγείλεις σὲ μερικοὺς νὰ μὴ διδάσκουν ἄλλες διδασκαλίες». Δὲν τοὺς ἀναφέρει μὲ τὰ ὀνόματά τους, γιὰ νὰ μὴ γίνουν πιὸ ἀδιάντροποι μὲ τὸν ὁλοφάνερο ἔλεγχο.

Ἐδῶ ὑπῆρχαν μερικοὶ ψευδαπόστολοι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ποὺ ἤθελαν νὰ προσελκύσουν πάλι τοὺς πιστοὺς στὸ νόμο, πράγμα ποὺ κατηγορεῖ ὁ ἀπόστολος σ' ὅλες τὶς ἐπιστολές. Τὸ ἔκαμναν αὐτὸ ὄχι τόσο γιατὶ ἔτσι τοὺς ὑπαγόρευε ἡ συνείδησή τους, ἀλλὰ ἀπὸ κενοδοξία καὶ ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ ἔχουν μαθητές, νὰ φιλονεικοῦν μὲ τὸν μακάριο Παῦλο, καὶ ἀπὸ ζήλεια πρὸς αὐτόν. Αὐτὸ σημαίνει τό, «διδάσκουν διαφορετικὲς διδασκαλίες», «οὔτε νὰ προσέχουν σὲ μύθους καὶ γενεαλογίες προγόνων ἀτέλειωτες». Μύθους δὲν ὀνομάζει τὸ νόμο, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ τὶς παραποιήσεις, τὶς παραχαράξεις καὶ τὰ κίβδηλα δόγματα. Φυσικὸ ἦταν οἱ ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανοὶ νὰ ἀφιέρωναν ὅλο τὸ λόγο τους σὲ ἀνώφελα πράγματα, ἀπαριθμώντας πάππους καὶ προπάππους, γιὰ νὰ ἔχουν τάχα φήμη πολλῆς ἐμπειρίας καὶ γνώσεως τῆς ἱστορίας. «Γιὰ νὰ παραγγείλεις σὲ μερικούς», λέγει, «νὰ μὴ διδάσκουν ἄλλες διδασκαλίες, οὔτε νὰ προσέχουν σὲ μύθους καὶ ἀπέραντες γενεαλογίες». Τί σημαίνει «ἀπέραντες»; Ἢ ἐννοεῖ ἐκεῖνες ποὺ δὲν ἔχουν κανένα τελειωμό, ἢ ποὺ δὲν ἔχουν τίποτε τὸ χρήσιμο, ἢ ποὺ μᾶς εἶναι δυσκολονόητες.

Εἶδες πῶς κατηγορεῖ τὴν ἔρευνα; Γιατί, ὅπου ὑπάρχει πίστη δὲ χρειάζεται ἡ ἔρευνα. Ἐκεῖ ποὺ δὲν πρέπει νὰ περιεργάζεσαι τίποτε, τί χρειάζεται ἡ ἔρευνα; ἡ ἔρευνα ἀναιρεῖ τὴν πίστη. Ἐκεῖνος ποὺ ἐρευνᾶ, ποτὲ δὲ βρῆκε τὸ ζητούμενο· ἐκεῖνος ποὺ ἐρευνᾶ, δὲν μπορεῖ νὰ πιστέψει. Γι' αὐτὸ λέγει, νὰ μὴν ἀσχολούμαστε μὲ ἔρευνες· γιατί, ἂν ἐρευνοῦμε, αὐτὸ δὲν εἶναι πίστη. Γιατὶ ἡ πίστη ἀναπαύει τὸ λογισμό. Πῶς τότε λέγει ὁ Χριστός, «ζητεῖτε, καὶ θὰ

«ζητεῖτε καὶ εὑρήσετε, κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν», καί, «ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, ὅτι ὑμεῖς ἐν ταύταις δοκεῖτε ζωὴν αἰώνιον ἔχειν»; Ἐκεῖ μὲν τὸ «ζητεῖτε», περὶ αἰτήσεως λέγει καὶ σφοδροῦ πόθου· ἐνταῦθα δὲ τὸ «ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς», οὐ τοὺς ζητητικοὺς ἐστιν εἰσάγοντος πόνους, ἀλλ' ἐκβάλλοντος. Εἶπε γάρ, «ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς», τουτέστιν, ὥστε τὴν ἀκρίβειαν αὐτῶν καταμαθεῖν καὶ εἰδέναι, οὐχ ἵνα ἀεὶ ζητῶμεν, ἀλλ' ἵνα παυώμεθα ζητοῦντες. Καὶ καλῶς εἶπε, παράγγελλέ τισι «μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν, μηδὲ προσέχειν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις, αἵτινες ζητήσεις παρέχουσι μᾶλλον ἢ οἰκονομίαν Θεοῦ τὴν ἐν πίστει». Καλῶς εἶπεν, «οἰκονομίαν Θεοῦ»· μεγάλα γὰρ ἡμῖν δοῦναι ἠθέλησεν ὁ Θεός, ἀλλ' οὐ δέχεται ὁ λογισμὸς τὸ μέγεθος αὐτοῦ τῶν οἰκονομιῶν.

Διὰ πίστεως οὖν τοῦτο γενέσθαι δεῖ, ὅπερ ἐστὶ φάρμακον ψυχῶν μέγιστον. Ἡ τοίνυν ζήτησις ἐναντία ἐστὶ τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ Θεοῦ. Τί γὰρ ἀπὸ πίστεως οἰκονομεῖται; Δέξασθαι τὰς εὐεργασίας αὐτοῦ, καὶ γενέσθαι βελτίους, καὶ περὶ μηδενὸς ἀμφισβητεῖν καὶ ἀμφιβάλλειν, ἀλλ' ἀναπαύεσθαι. Ἅπερ γὰρ ἡ πίστις ἤνυσε καὶ ᾠκοδόμησε, ταῦτα αὕτη καταστρέφει, ζητήσεις παρέχουσα καὶ τὴν πίστιν ἐκβάλλουσα. «Μηδὲ προσέχειν», φησί, «μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις». Καὶ αἱ γενεαλογίαι, φησί, τί ἔβλαπτον; Ἔλεγεν ὁ Χριστός, ὅτι διὰ πίστεως δεῖ σωθῆναι· ἐκεῖνοι ἐζήτουν καὶ ἔλεγον ὅτι οὐκ ἔνι τοῦτο. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ μὲν ἀπόφασις κατὰ τὸ παρὸν ἦν, ἡ δὲ ἔκβασις τῆς ἀποφάσεως ἐν τῷ μέλλοντι, πίστεως ἔδει. Ἐκεῖνοι δὲ προκατειλημμένοι τοῖς νομικοῖς παρατηρήμασιν, ἐνεπόδιζον τῇ πίστει. Οἶμαι δὲ καὶ Ἕλληνας αὐτὸν ἐνταῦθα αἰνίττεσθαι, ὅταν λέγῃ, «μύθοις καὶ γενεαλογίαις», ὡς τοὺς θεοὺς αὐτῶν καταλεγόντων.

3. Μὴ τοίνυν προσέχωμεν ταῖς ζητήσεσι. Πιστοὶ γὰρ διὰ τοῦτο κεκλήμεθα, ἵνα ἀνενδοιάστως τοῖς λεγομένοις πιστεύωμεν, ἵνα

12. Ματθ. 7,7.
13. Ἰω. 5,39.

βρεῖτε, χτυπᾶτε τὴν πόρτα, καὶ θὰ σᾶς ἀνοιχτεῖ»[12], καί, «ἐρευνᾶτε τὶς Γραφές, γιατὶ ἐσεῖς σ' αὐτὲς νομίζετε ὅτι θὰ ἔχετε ζωὴ αἰώνια»[13]; Στὴν πρώτη περίπτωση βέβαια τὸ «ζητεῖτε» τὸ λέγει γιὰ αἴτηση καὶ γιὰ σφοδρὸ πόθο, ἐνῶ στὴ δεύτερη «ἐρευνᾶτε τὶς Γραφές», δὲν ἐννοεῖ ἐκεῖνον ποὺ φορτώνεται μὲ ἄκαρπους ἐρευνητικοὺς κόπους, ἀλλ' ἐκεῖνον ποὺ τοὺς ἐκβάλλει. Εἶπε βέβαια «ἐρευνᾶτε τὶς Γραφές», δηλαδὴ νὰ τὶς ἐρευνοῦμε ἔτσι, ὥστε νὰ μάθουμε καὶ νὰ γνωρίσουμε τί ἀκριβῶς λέγουν αὐτές, ὄχι γιὰ νὰ ἀναζητοῦμε διαρκῶς, ἀλλὰ γιὰ νὰ σταματήσουμε τὴν ἀναζήτηση. Καὶ σωστὰ εἶπε, «παράγγελλε σὲ μερικοὺς νὰ μὴ διδάσκουν ἄλλες διδασκαλίες οὔτε νὰ προσέχουν σὲ μύθους καὶ ἀτέλειωτες γενεαλογίες ποὺ προκαλοῦν ἀνωφελεῖς συζητήσεις μᾶλλον παρὰ ἐξυπηρετοῦν τὴν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ ποὺ βασίζεται στὴν πίστη». Σωστὰ εἶπε, «οἰκονομία τοῦ Θεοῦ»· γιατὶ ὁ Θεὸς θέλησε νὰ μᾶς δώσει μεγάλες δωρεές, ἀλλ' ἡ σκέψη μας δὲ δέχεται τὸ μέγεθος τῶν οἰκονομιῶν του.

Αὐτὸ λοιπὸν πρέπει νὰ γίνει μὲ τὴν πίστη, ποὺ εἶναι μεγάλο φάρμακο τῶν ψυχῶν. Γιατὶ ἡ ἀναζήτηση εἶναι ἀντίθετη στὴν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ. Τί εἶναι αὐτὸ λοιπὸν ποὺ μὲ τὴ πίστη οἰκονομεῖ ὁ Θεός; Νὰ δεχθοῦμε τὶς εὐεργεσίες του, νὰ γίνουμε καλύτεροι, καὶ νὰ μὴν ἀμφισβητοῦμε οὔτε καὶ ν' ἀμφιβάλλουμε γιὰ τίποτε, ἀλλὰ ν' ἀποδεχόμαστε αὐτά. Γιατὶ ἐκεῖνα ποὺ κατόρθωσε καὶ οἰκοδόμησε ἡ πίστη, αὐτὰ ἡ ἄκαρπη ἀναζήτηση τὰ καταστρέφει, δημιουργώντας ἔρευνες καὶ ἀπομακρύνοντας τὴν πίστη. «Οὔτε», λέγει, «νὰ προσέχουν σὲ μύθους καὶ σὲ ἀτέλειωτες γενεαλογίες». Καὶ οἱ γενεαλογίες, λέγει, σὲ τί ἔβλαπταν; Ὁ Χριστὸς ἔλεγε, ὅτι πρέπει νὰ σωθοῦμε μὲ τὴ πίστη· ἐκεῖνοι τὸ ἐρευνοῦσαν αὐτὸ καὶ ἔλεγαν, ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατόν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἀπόφαση ἀφοροῦσε τὸ παρόν, ἐνῶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀποφάσεως ἀφοροῦσε τὸ μέλλον, χρειαζόταν πίστη. Ἐκεῖνοι ὅμως προκατειλημμένοι ἀπὸ νομικὲς διατάξεις, ἐμπόδιζαν τὴν πίστη. Νομίζω ὅτι αὐτὸς ἐδῶ ὑπαινίσσεται καὶ τοὺς Ἕλληνες, ὅταν λέγει, «μὲ μύθους καὶ γενεαλογίες», γιατὶ αὐτοὶ ἀπαριθμοῦσαν τοὺς θεούς τους.

3. Ἂς μὴν δίνουμε λοιπὸν προσοχὴ στὶς ἄκαρπες ἀναζητήσεις. Γιατὶ πιστοὶ γι' αὐτὸ ὀνομασθήκαμε, γιὰ νὰ πιστεύουμε χωρὶς ἐν-

μηδὲν ἀμφιβάλλωμεν. Εἰ μὲν γὰρ ἀνθρώπινα τὰ λεγόμενα ἦν, ἐχρῆν αὐτὰ βασανίζεσθαι, εἰ δὲ Θεοῦ, τιμᾶσθαι αὐτὰ μόνον χρὴ καὶ πιστεύεσθαι· ἂν δὲ μὴ πιστεύωμεν, οὐδὲ ὅτι Θεός ἐστι πεισόμεθα. Πῶς γὰρ οἶδας ὅτι Θεός ἐστιν, εὐθύνας αὐτὸν ἀπαιτῶν; Τοῦτο πρῶτον τεκμήριον τοῦ τὸν Θεὸν εἰδέναι, τὸ πιστεύειν οἷς ἂν λέγῃ χωρὶς τεκμηρίων καὶ ἀποδείξεων. Τοῦτο καὶ Ἕλληνας ἴσασιν· ἐπίστευον γὰρ τοῖς θεοῖς, φησί, καίτοι γε ἄνευ τεκμηρίων λέγουσι. Τί δήποτε; Ὅτι ἔκγονοί εἰσι θεῶν. Ὁρᾷς ὅτι καὶ Ἕλληνες τοῦτο ἴσασι; Καὶ τί λέγω ἐπὶ θεῶν; Ἐπὶ ἀνθρώπου τοῦτο ἐποίουν γόητος καὶ μάγου, τοῦ Πυθαγόρου λέγω· «αὐτὸς ἔφα» καὶ ἐπὶ ναῶν ἡ σιγὴ ἄνωθεν ἐγέγραπτο, καὶ κατεῖχε τῷ δακτύλῳ τὸ στόμα καὶ ἐπισφίγγουσα τὰ χείλη, πᾶσι τοῖς παριοῦσι σιγᾶν παρῄνει.

Εἶτα ἐκεῖνα μὲν οὕτω σεμνὰ τὰ δὲ ἡμέτερα οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καταγέλαστα; Καὶ ποίας οὐχὶ μανίας ἂν εἴη τοῦτο ὑπερβολή; Τὰ μὲν γὰρ Ἑλλήνων εἰκότως ζητεῖται· τοιαῦτα γάρ ἐστι, μάχαι τῶν λογισμῶν καὶ ἀμφισβητήσεις καὶ συμπεράσματα· τὰ δὲ ἡμέτερα τούτων ἁπάντων κεχώρισται. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ ἀνθρωπίνη εὗρε σοφία, ταῦτα δὲ χάρις ἐδίδαξε πνευματική· ἐκεῖνα μωρίας καὶ ἀνοίας, ταῦτα τῆς ὄντως σοφίας δόγματα. Ἐκεῖ οὐκ ἔστι μαθητὴς οὐδὲ διδάσκαλος, ἀλλὰ πάντες συζητοῦσιν· ἐνταῦθα κἂν διδάσκαλος ᾖ κἂν μαθητής, μαθεῖν παρ' οὗ μαθεῖν χρή, πείθεσθαι, οὐκ ἀμφισβητεῖν, πιστεύειν, οὐ συλλογίζεσθαι. Διὰ πίστεως γὰρ πάντες εὐδοκίμησαν οἱ παλαιοὶ καὶ ταύτης ἄνευ πάντα διέφθαρται. Καὶ τί λέγω περὶ τῶν ἐπουρανίων; Κἂν τὰ ἐπὶ γῆς ἐξετάσωμεν, ταύτης εὑρήσεις ἐχόμενα· οὔτε γὰρ συναλλάγματα, οὔτε τέχναι, οὔτε ἄλλο οὐδὲν ἔσται τοιοῦτον χωρὶς ταύτης. Εἰ δὲ ἐνταῦθα, ἔνθα περὶ ψευδῶν πραγμάτων, ταύτης δεῖ, πολλῷ μᾶλλον ἐν ἐκείναις.

Ταύτης οὖν ἐχώμεθα, ταύτην μετίωμεν· οὕτω πάντα τὰ ὀλέ-

δοιασμοὺς στὰ λεγόμενα, γιὰ νὰ μὴν ἀμφιβάλλουμε γιὰ τίποτε. Γιατί, ἂν αὐτὰ ποὺ λέγονται ἦταν λόγια ἀνθρώπινα, θὰ ἔπρεπε νὰ τὰ ἐξετάζουμε βασανιστικά, ἐφόσον ὅμως εἶναι τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ τὰ τιμοῦμε μόνο καὶ νὰ τὰ πιστεύουμε· ἂν δὲν τὰ πιστεύουμε, δὲ θὰ πεισθοῦμε οὔτε ὅτι ὑπάρχει Θεός. Γιατί πῶς γνωρίζεις ὅτι ὑπάρχει Θεός, ἐφόσον ἀπαιτεῖς εὐθύνες ἀπ' αὐτόν; Αὐτὸ εἶναι πρώτη ἀπόδειξη τοῦ ὅτι γνωρίζεις τὸ Θεό, τὸ νὰ πιστεύεις σ' αὐτὰ ποὺ λέγει χωρὶς τεκμήρια καὶ ἀποδείξεις. Αὐτὸ τὸ γνωρίζουν καὶ οἱ Ἕλληνες· γιατὶ πίστευαν στοὺς θεούς, λέγει, ἂν καὶ βέβαια ὁμιλοῦν γι' αὐτοὺς χωρὶς ἀποδείξεις. Καὶ τί λοιπὸν πίστευαν; Ὅτι εἶναι τέκνα θεῶν. Βλέπεις ὅτι καὶ ἡ Ἕλληνες τὸ γνωρίζουν αὐτό; Καὶ τί λέγω γιὰ θεούς; αὐτὸ τὸ ἔκαμαν καὶ γιὰ ἄνθρωπο πλάνο καὶ μάγο, ἐννοῶ τὸν Πυθαγόρα· «αὐτὸς τὸ εἶπε», ἔλεγαν. Καὶ στοὺς ναοὺς ἡ σιωπὴ ἦταν ζωγραφισμένη ψηλά, καὶ μὲ τὸ δάχτυλο ἔκλεινε τὸ στόμα καὶ σφίγγοντας τὰ χείλη, παρότρυνε σ' ὅλους ποὺ ἔμπαιναν μέσα νὰ σιωποῦν.

Ἔπειτα ἐκεῖνα ἦταν τόσο σεμνά, ἐνῶ τὰ δικά μας δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλ' εἶναι καταγέλαστα; Καὶ ποιᾶς μανίας αὐτὸ δὲ θὰ ἦταν ὑπερβολή; Γιατὶ τὰ λεγόμενα τῶν Ἑλλήνων σωστὰ ἐξετάζονται, γιατὶ τέτοια εἶναι, διαμάχες συλλογισμῶν καὶ ἀμφισβητήσεις καὶ συμπεράσματα, τὰ δικά μας ὅμως διαφέρουν ἀπ' ὅλα αὐτά. Γιατὶ ἐκεῖνα τὰ ἐφεῦρε σοφία ἀνθρώπινη, ἐνῶ τὰ δικά μας τὰ δίδαξε πνευματικὴ θεία χάρη· ἐκεῖνα εἶναι γεμάτα μωρία καὶ ἀνοησία, ἐνῶ τὰ δικά μας εἶναι δόγματα τῆς πραγματικῆς σοφίας. Ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει μαθητὴς οὔτε δάσκαλος, ἀλλ' ὅλοι συζητοῦν, σ' ἐμᾶς ὅμως εἴτε δάσκαλος εἶναι εἴτε μαθητής, μαθαίνει ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ πρέπει νὰ μάθει νὰ πείθεται καὶ δὲν ἀμφισβητεῖ, πιστεύει καὶ δὲν καταφεύγει στοὺς συλλογισμούς. Γιατὶ μὲ τὴν πίστη εὐδοκίμησαν ὅλοι οἱ παλιοί, καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχει αὐτὴ ὅλα καταστρέφονται. Καὶ τί λέγω γιὰ τὰ ἐπουράνια; ἂν ἐξετάσουμε καὶ τὰ γήϊνα πράγματα, θὰ διαπιστώσεις ὅτι στηρίζονται κι αὐτὰ σ' αὐτήν· γιατὶ οὔτε συμβόλαια, οὔτε τέχνες, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο μπορεῖ νὰ γίνει χωρὶς τὴν πίστη. Ἂν λοιπὸν ἐδῶ, ὅπου πρόκειται γιὰ πράγματα ψευδή, ἔχουμε ἀνάγκη ἀπ' αὐτήν, πολὺ περισσότερο γιὰ ἐκεῖνα.

Ἂς εἴμαστε λοιπὸν προσκολλημένοι σ' αὐτὴν κι ἂς τὴν

θρια δόγματα τῆς ψυχῆς ἐκβάλλομεν τῆς ἡμετέρας, οἷον γένεσιν λέγω καὶ εἱμαρμένην. Ἂν πιστεύσῃς ὅτι ἐστὶν ἀνάστασις καὶ κρίσις, πάντα τὰ τοιαῦτα δυνήσῃ τῆς ψυχῆς ἐκβαλεῖν· πίστευσον ὅτι ἔστι Θεὸς δίκαιος, καὶ οὐ πιστεύσεις ὅτι ἔσται γένεσις ἄδικος· πίστευσον ὅτι ἔστι Θεὸς προνοῶν, καὶ οὐ πιστεύσεις ὅτι ἔσται κόλασις καὶ βασιλεία, καὶ οὐ πιστεύσεις ὅτι ἔστι γένεσις, τὸ μὲν ἐφ' ἡμῖν ἀναιροῦσα, ὑποβάλλουσα δὲ ἡμᾶς ἀνάγκῃ καὶ βίᾳ. Μὴ σπείρῃς, μὴ φυτεύσῃς, μὴ στρατεύσῃ, μηδὲν ὅλως ἐργάσῃ· πάντως γὰρ καὶ ἑκόντος σου καὶ ἄκοντος ἥξει τὰ τῆς γενέσεως. Τί ἡμῖν δεῖ λοιπὸν εὐχῶν; Διὰ τί οὖν θέλεις γενέσθαι Χριστιανός, εἰ γένεσίς ἐστιν; Οὐ γὰρ ὑπὸ ἔγκλημα ἔσῃ.

Πόθεν τέχναι; Ἀπὸ γενέσεως; Ναί, φησί, καὶ εἵμαρται τῷ δεῖνι γενέσθαι σοφῷ μετὰ πόνων. Καὶ δεῖξόν μοί τινα χωρὶς τοῦ πονεῖν μαθόντα τέχνην· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις· οὕτως οὐ τῆς γενέσεώς ἐστιν ἀλλὰ τῶν πόνων. Πόθεν οὖν ὁ δεῖνα πλούσιός ἐστι μιαρὸς ὤν, φησί, καὶ πονηρός, παρὰ πατρὸς μὴ δεξάμενος τὴν κληρονομίαν, ἕτερος δὲ μυρία μοχθῶν, πένης ὑπάρχει; Ταῦτα γὰρ συνεχῶς γυμνάζουσι πάντα ἐπὶ πλούτου καὶ πενίας κινοῦντες, οὐδὲν ἐπὶ κακίας καὶ ἀρετῆς. Ἀλλ' ἐνταῦθα μὴ τοῦτο εἴπῃς, ἀλλὰ δεῖξον εἴ τις κακὸς ἐγένετο σπουδάζων, εἴ τις ἀγαθὸς ῥᾳθυμῶν· εἰ γὰρ ἰσχὺν ἔχει ἡ εἱμαρμένη, ἐπὶ τῶν μεγίστων ἐνδεικνύσθω τὴν ἰσχύν, ἐπὶ ἀρετῆς καὶ κακίας, μὴ ἐπὶ πλούτου καὶ πενίας. Καὶ πόθεν ὁ δεῖνα ἐν νόσοις, φησίν, ὁ δεῖνα ἐν ὑγείᾳ; Πόθεν ὁ δεῖνα εὐδοκιμεῖ, ἕτερος δὲ ἀσχημονεῖ; Πόθεν ἐκείνῳ κατὰ γνώμην τὰ πράγματα προχωρεῖ, ἑτέρῳ δὲ μυρία ἐπὶ μυρίοις ἐμποδίσματα; Ἀπόστηθι τῆς γενέσεως, καὶ εἴσῃ ταῦτα· ἀκριβῶς πίστευσον ὅτι Θεός ἐστιν ὁ προνοῶν, καὶ εἴσῃ σαφῶς ταῦτα. Ἀλλ' οὐ δύναμαι, φησίν· οὐ γὰρ ἀφίησιν ἡ σύγχυσις τῶν πραγμάτων τούτων ὑποπτεῦσαι πρόνοιαν. Εἰ Θεοῦ ταῦ-

---

14. Δηλαδὴ τὴ μοιρολατρεία.

ἐφαρμόζουμε· ἔτσι ὅλα αὐτὰ τὰ καταστροφικὰ δόγματα θὰ τ' ἀπομακρύνουμε ἀπὸ τὴν ψυχή μας, ὅπως δηλαδὴ τὴ γένεση[14] καὶ τὴν εἱμαρμένη. Ἂν πιστέψεις ὅτι ὑπάρχει ἀνάσταση καὶ κρίση, ὅλα αὐτὰ θὰ μπορέσεις νὰ τὰ διώξεις ἀπὸ τὴν ψυχή· πίστεψε ὅτι ὑπάρχει Θεὸς δίκαιος, καὶ δὲ θὰ πιστέψεις ὅτι ὑπάρχει ἄδικη μοίρα· πίστεψε ὅτι ὑπάρχει Θεὸς ποὺ προνοεῖ, καὶ δὲ θὰ πιστέψεις ὅτι ὑπάρχει μοίρα ποὺ συνέχει τὰ πάντα· πίστεψε ὅτι θὰ ὑπάρξει κόλαση καὶ οὐράνια βασιλεία, καὶ δὲ θὰ πιστέψεις ὅτι ὑπάρχει μοίρα, ἡ ὁποία ἀπομακρύνει ἀπὸ μᾶς τὴν πίστη ἐκείνη καὶ μᾶς ὑποβάλλει στὴν ἀνάγκη καὶ στὴ βία. Μὴ σπείρεις, μὴ φυτέψεις, μὴ πᾶς στὸ στρατό, μὴν ἐργάζεσαι καθόλου· γιατὶ ὁπωσδήποτε εἴτε τὸ θέλεις εἴτε δὲν τὸ θέλεις θὰ σοῦ ἔρθουν ὅπως ὁρίζει ἡ μοίρα. Τί μᾶς χρειάζονται λοιπὸν οἱ εὐχές; Γιατὶ θέλεις νὰ γίνεις Χριστιανός, ἀφοῦ ὑπάρχει μοίρα; γιατί δὲ θὰ κατηγορηθεῖς.

Ἀπὸ ποῦ προέρχονται οἱ τέχνες; ἀπὸ τὴ μοίρα; Ναί, λέγει, καὶ εἶναι καθορισμένο ἀπὸ τὴ μοίρα ὁ τάδε νὰ γίνει σοφὸς μὲ κόπους. Καὶ δεῖξε μου ποιός εἶναι αὐτὸς ποὺ χωρὶς κόπο ἔμαθε τέχνη· ἀλλὰ δὲν μπορεῖς νὰ μοῦ δείξεις· ἑπομένως δὲν εἶναι θέμα πεπρωμένου, ἀλλὰ μόχθου. Πῶς λοιπόν, λέγει, ὁ τάδε εἶναι πλούσιος, ἐνῶ εἶναι μιαρὸς καὶ πονηρὸς καὶ δὲν κληρονόμησε τὴν περιουσία ἀπὸ τὸν πατέρα του, ἐνῶ ἄλλος, μὲ μύριους μόχθους, εἶναι φτωχός; γιατὶ αὐτὰ συνέχεια διδάσκουν, κάμνοντας τὰ πάντα γιὰ τὸν πλοῦτο καὶ τὴ φτώχεια καὶ τίποτε γιὰ τὴν κακία καὶ τὴν ἀρετή. Ἀλλ' ἐδῶ μὴν πεῖς αὐτό, ἀλλὰ δεῖξε ἂν κάποιος ποὺ προσπαθεῖ ἔγινε κακός, ἐὰν κάποιος ράθυμος ἔγινε ἀγαθός· γιατί, ἂν ἔχει δύναμη ἡ μοίρα, ἂς δείξει τὴ δύναμή της στὰ μέγιστα, στὴν ἀρετὴ καὶ στὴν κακία, καὶ ὄχι στὸν πλοῦτο καὶ στὴ φτώχεια. Καὶ πῶς ὁ τάδε εἶναι ἄρρωστος, λέγει, κι ὁ τάδε ὑγιής; Πῶς ὁ τάδε εὐδοκιμεῖ ἐνῶ ὁ ἄλλος ἀσχημονεῖ; Πῶς σ' ἐκεῖνον ὅλα γίνονται κατ' εὐχήν, ἐνῶ στὸν ἄλλο παρουσιάζονται ἀμέτρητα πάνω σὲ ἀμέτρητα ἐμπόδια; Ἐγκατέλειψε τὴν εἱμαρμένη καὶ θὰ τὰ καταλάβεις αὐτά· πίστεψε μὲ ἀκρίβεια ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ προνοεῖ, καὶ θὰ τὰ καταλάβεις αὐτὰ μὲ σαφήνεια. Ἀλλὰ δὲν μπορῶ, λέγει· γιατὶ δὲν μ' ἀφήνει ἡ σύγχυση αὐτῶν τῶν πραγμάτων νὰ σκεφθῶ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Ἂν αὐτὰ εἶναι ἔργα τοῦ Θεοῦ, πῶς μπορῶ νὰ πι-

τα ἔργα, πῶς δύναμαι πιστεῦσαι ὅτι Θεὸς ὁ ἀγαθὸς τῷ πόρνῳ, τῷ μιαρῷ, τῷ πλεονέκτῃ χρήματα δίδωσι, τῷ δὲ ἀγαθῷ οὐκέτι; Πόθεν πιστεύσω; Ἀπὸ γὰρ πραγμάτων δεῖ πιστεύειν. Καλῶς· οὐκοῦν γενέσεως ἐκεῖνα δικαίας, ἢ ἀδίκου; Ἀδίκου, φῄς. Τίς οὖν ταύτην ἐποίησεν; Ἆρα ὁ Θεός; Οὔ, φησίν, ἀλλ' ἀγέννητός ἐστι. Καὶ πῶς ἀγέννητος οὖσα τοιαῦτα ἐργάζεται; Ἐναντία γὰρ ταῦτα. Οὐκ ἔστιν οὖν ὅλως Θεοῦ ταῦτα.

Οὐκοῦν ἐξετάσωμεν, τίς τὸν οὐρανὸν ἐποίησεν. Ἡ γένεσις, φησί. Τίς τὴν γῆν, τίς τὴν θάλασσαν, τίς τὰς ὥρας; Εἶτα ἐν μὲν τοῖς ἀψύχοις τοσαύτην εὐταξίαν ἐποίησε, τοσαύτην ἁρμονίαν, ἐν δὲ ἡμῖν, δι' οὓς τὰ πάντα, τοσαύτην ἀταξίαν; Ὥσπερ ἂν εἴ τις τῆς μὲν οἰκίας, ὅπως ἔσται θαυμαστή, προνοήσειε, τῶν δὲ οἰκετῶν μηκέτι. Τίς τὴν διαδοχὴν τῶν ὡρῶν φυλάττει; τίς τοὺς εὐτάκτους τῆς φύσεως νόμους τέθεικε; τίς ἡμέρας καὶ νυκτὸς δρόμους ἔταξε; Ταῦτα ἐκείνης τῆς γενέσεως ἀνώτερά ἐστιν. Οὔ, φησίν, ἀλλ' αὐτόματα γέγονε. Καὶ πῶς ἂν εὐταξία τοσαύτη αὐτομάτη γένοιτο ἄν; Πόθεν οὖν, φησίν, οἱ πλούσιοι, οἱ ὑγιαίνοντες, οἱ εὐδοκιμοῦντες, οἱ μὲν ἀπὸ πλεονεξίας, οἱ δὲ ἀπὸ κληρονομίας, οἱ δὲ ἀπὸ βίας; Τίνος οὖν ἕνεκεν εὐημερεῖν τοὺς κακοὺς συνεχώρησεν ὁ Θεός; Ὅτι οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα ἡ τοῦ κατ' ἀξίαν ἀντίδοσις, ἀλλ' ἐν τῷ μέλλοντι καιρῷ· τότε μοι δεῖξον τοιοῦτόν τι γινόμενον.

Τέως ἐνταῦθά μοι δός, φησί, καὶ ἐκεῖ οὐ ζητῶ. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο οὐ λαμβάνεις, ἐπεὶ ζητεῖς. Εἰ γὰρ ἐκτὸς ὢν τῆς ἡδονῆς οὕτως αὐτὰ ζητεῖς, ὡς ἐκείνων προτιμᾶν, πολλῷ μᾶλλον, εἰ καὶ ἡδονῆς καθαρᾶς ἀπέλαυες. Διὰ τοῦτο ταῦτα δείκνυσί σοι, ὅτι οὐδέν εἰσιν, ὅτι ἀδιάφορά ἐστιν· οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἀδιάφορα ἦν, καὶ ἐκείνοις αὐτὰ ἔδωκεν ἄν. Εἰπέ μοι, τὸ μέλανα εἶναι ἢ μακρὸν ἢ μικρὸν οὐχὶ ἀδιάφορον; Οὕτω καὶ ὁ πλοῦτος. Εἰπὲ γάρ μοι, ἐπὶ τῶν ἀναγκαίων οὐκ ἐξ ἴσης πᾶσι δέδοται, οἷον ἐπιτηδειότης πρὸς ἀρετήν, τῶν

στέψω ὅτι ὁ ἀγαθὸς Θεὸς δίνει χρήματα στὸν πόρνο, στὸ μιαρό, καὶ στὸν πλεονέκτη, στὸν ἀγαθὸ ὅμως καθόλου; Ἀπὸ ποῦ νὰ πιστέψω; γιατὶ ἀπὸ τὰ γεγονότα πρέπει νὰ πιστεύει κανείς. Καλῶς· λοιπὸν ὅλα ἐκεῖνα εἶναι ἔργα δίκαιης ἢ ἄδικης μοίρας; Ἄδικης, θὰ πεῖς. Ποιός λοιπὸν τὴν ἔκαμε αὐτήν; ἄραγε ὁ Θεός; Ὄχι, λέγει, ἀλλ' εἶναι ἀγέννητη. Καὶ πῶς, ἐνῶ εἶναι ἀγέννητη, κάμνει τέτοια πράγματα; γιατὶ αὐτὰ εἶναι ἀντίθετα. Δὲν εἶναι λοιπὸν αὐτὰ καθόλου ἔργα τοῦ Θεοῦ.

Ἀλλὰ ἂς ἐξετάσουμε ποιός ἔκαμε τὸν οὐρανό. Ἡ μοίρα, λέγει. Ποιός τὴ γῆ, ποιός τὴ θάλασσα, ποιός τὶς ἐποχές; Ἔπειτα στὰ ἄψυχα βέβαια ὅρισε τόση εὐταξία, τόση ἁρμονία, ἐνῶ σὲ μᾶς, γιὰ τοὺς ὁποίους ἔκαμε τὰ πάντα, τόση ἀταξία; Ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος φρόντιζε γιὰ τὴν οἰκία του, ὥστε νὰ εἶναι θαυμαστή, ἐνῶ γι' αὐτοὺς ποὺ διαμένουν στὴν οἰκία καθόλου. Ποιός διατηρεῖ ἀπαράβατη τὴ διαδοχὴ τῶν ἐποχῶν; ποιός ὅρισε τοὺς πειθαρχικοὺς νόμους τῆς φύσεως; ποιός ὅρισε τοὺς δρόμους τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νύχτας; Αὐτὰ εἶναι ἀνώτερα ἀπ' ἐκείνη τὴ μοίρα. Ὄχι, λέγει, ἀλλ' ἔγιναν αὐτόματα. Καὶ πῶς θὰ μποροῦσε νὰ γίνει τόση εὐταξία αὐτόματα; Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν λέγει, ἔγιναν οἱ πλούσιοι, οἱ ὑγιεῖς καὶ ἐκεῖνοι ποὺ εὐδοκιμοῦν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἄλλοι ἀπέκτησαν τὸν πλοῦτο ἀπὸ πλεονεξία, ἄλλοι τὸν κληρονόμησαν καὶ ἄλλοι χρησιμοποιώντας βία; Γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς νὰ εὐημεροῦν οἱ κακοί; Γιατὶ ἡ κατ' ἀξίαν ἀνταπόδοση τοῦ καθενὸς δὲ γίνεται ἐδῶ, ἀλλὰ στὴ μέλλουσα ζωή· τότε δεῖξε μου ἂν μπορεῖ νὰ γίνει κάτι τέτοιο.

Δός μου, λέγει, ἐδῶ τώρα κι ἐκεῖ δὲ ζητῶ. Ἀλλὰ γι' αὐτὸ δὲν παίρνεις, ἐπειδὴ ζητᾶς. Γιατί, ἂν χωρὶς ν' ἀπολαμβάνεις τὴν ἡδονὴ τόσο πολὺ τὰ ζητᾶς, ὥστε νὰ προτιμᾶς ἐκεῖνα, πολὺ περισσότερο θὰ τὰ ζητοῦσες ἂν ἀπολάμβανες καὶ τὴν καθαρὴ ἡδονή. Γι' αὐτὸ σοῦ δείχνει ὅτι τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ δὲν εἶναι τίποτε, ὅτι εἶναι ἀδιάφορα· γιατὶ δὲ θὰ τὰ ἔδινε κι αὐτὰ σ' ἐκείνους, ἂν δὲν ἦταν ἀδιάφορα. Πές μου, τὸ νὰ εἶναι κάτι μαῦρο ἢ μακρὺ ἢ μικρό, δὲν εἶναι πράγμα ἀδιάφορο; Ἔτσι καὶ ὁ πλοῦτος. Γιατὶ πές μου, ὅσον ἀφορᾶ τὰ ἀναγκαῖα, δὲν ἔχουν δοθεῖ ἐξ ἴσου σ' ὅλους, ὅπως ἡ ἱκανότητα γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἀρετῆς, ἡ διανομὴ τῶν πνευματικῶν

πνευματικῶν δωρεῶν ἡ διανομή; Εἰ ᾔδεις τοῦ Θεοῦ τὰς εὐεργεσίας, οὐκ ἂν ἐκείνων ἐξ ἴσης ἀπολαύων ἐν τούτοις ἠγανάκτησας, οὐδ' ἂν ταύτην τὴν πλεονεξίαν ἐζήτησας, ἐκείνην τὴν ἰσομοιρίαν εἰδώς. Ὥσπερ ἂν ὁ οἰκέτης τροφὰς μὲν τὰς παρὰ δεσπότου καὶ ἐνδύματα καὶ οἰκήματα καρπούμενος, καὶ πάντων τῶν ἄλλων ἐξ ἴσης τοῖς ἄλλοις ἀπολαύων, εἰ τρίχας ἔχοι περιττὰς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἢ ὄνυχας μείζονας, πλέον ἔχειν νομίζοι τῶν ἄλλων· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ὁ τοιοῦτος μάτην ἐπὶ τούτοις μέγα φρονεῖ, ἐφ' οἷς τὴν ἀπόλαυσιν πρόσκαιρον ἔχει.

Διὰ ταῦτα ἡμᾶς ἀφίστησιν αὐτῶν, ἵνα τὴν μανίαν ταύτην σβέσῃ, ἵνα μεταγάγῃ τὸν πρὸς αὐτὰ πόθον εἰς τὸν οὐρανόν. Ἡμεῖς δὲ οὐδὲ οὕτω σωφρονιζόμεθα. Ὡς γὰρ τὸ παιδίον εἴ τι παιδικὸν ἔχοι καὶ προτιμᾷ τοῦτο τῶν ἀναγκαίων, ἀποστερεῖ αὐτὸ ὁ πατὴρ τῶν παιδικῶν, ἵνα καὶ ἄκοντα μεταγάγῃ πρὸς τὸ τέλειον, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς πάντα ποιεῖ, ἵνα ἡμᾶς μεταγάγῃ εἰς τὸν οὐρανόν. Πῶς οὖν τοὺς πονηροὺς ἀφίησι πλουτεῖν, φησίν; Ὅτι οὐ πολὺς αὐτῷ λόγος ἐκείνων. Πῶς οὖν καὶ τοὺς δικαίους; Οὐκ αὐτός, ἀλλ' ἁπλῶς συγχωρεῖ. Καὶ ταῦτα μὲν νῦν ἐπιπολαίως ἡμῖν εἴρηται, ὡς πρὸς ἀγνοοῦντας τὰς Γραφάς· εἰ δὲ ἐβούλεσθε πιστεύειν καὶ προσέχειν τοῖς θείοις λόγοις, οὐδὲν ἂν ἡμῖν τούτων ἐδέησε τῶν λόγων· ἐκ τούτων γὰρ πάντα ἂν ᾔδειμεν. Ἵνα γὰρ μάθῃς, ὅτι οὐδέν ἐστιν ὁ πλοῦτος, οὔτε ἡ ὑγεία, οὔτε ἡ δόξα, ἐγώ σοι δείκνυμι πολλούς, οἷς ἐξὸν κερδαίνειν, οὐ κερδαίνουσιν, οἷς ἐξὸν ὑγιαίνειν, κατατήκουσιν ἑαυτῶν τὰ σώματα, οἷς ἐξὸν δόξης ἀπολαύειν, πάντα πράττουσιν ὥστε καταφρονεῖσθαι. Οὐδεὶς μέντοι ἀγαθὸς ὤν, σπουδάζει εἶναι κακός.

Οὐκοῦν παυσώμεθα τοῦ ζητεῖν τὰ ἐνταῦθα ἀγαθά, καὶ ζητήσωμεν τὰ ἐν οὐρανοῖς. Οὕτω γὰρ αὐτῶν καὶ τυχεῖν δυνησόμεθα, καὶ τῆς ἀϊδίου τροφῆς ἀπολαύσομεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀγαθῶν; Ἂν γνώριζες τὶς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ, δὲ θὰ ἀγανακτοῦσες γι' αὐτά, τὴ στιγμὴ ποὺ ἀπολαμβάνεις ἐξ ἴσου ἐκεῖνα, οὔτε θὰ ζητοῦσες αὐτὴ τὴν πλεονεξία, γνωρίζοντας ἐκείνη τὴν ἰσονομία. Ὅπως ἀκριβῶς ἂν ἕνας δοῦλος, ποὺ καρποῦται ἀπὸ τὸν κύριό του τροφή, ἐνδύματα, οἰκία καὶ ἀπολαμβάνει ὅλα τὰ ἄλλα ἐξ ἴσου μὲ τοὺς ἄλλους, νόμιζε ὅτι ἔχει κάτι περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἂν συνέβαινε νὰ ἔχει στὸ κεφάλι του τρίχες παραπανήσιες ἢ νύχια μεγαλύτερα, ἔτσι κι αὐτὸς μάταια καυχιέται γι' αὐτά, ποὺ τὰ ἀπολαμβάνει πρόσκαιρα.

Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς μᾶς τὰ στερεῖ, γιὰ νὰ μᾶς σβήσει αὐτὴ τὴ μανία, γιὰ νὰ ὁδηγήσει τὴν ἀγάπη μας ἀπ' αὐτὰ τὰ γήϊνα στὰ οὐράνια. Ἐμεῖς ὅμως οὔτε ἔτσι σωφρονιζόματστε. Γιατί, ὅπως τὸ παιδί, ἐὰν ἔχει κάτι τὸ παιδικὸ καὶ τὸ προτιμᾶ ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα, ὁ πατέρας τοῦ στερεῖ τὰ παιδικά, γιὰ νὰ τὸ ὁδηγήσει ἔστω καὶ χωρὶς τὴ θέλησή του στὸ τέλειο, ἔτσι κι ὁ Θεὸς κάμνει τὰ πάντα γιὰ νὰ μᾶς ὁδηγήσει στὸν οὐρανό. Πῶς λοιπόν, λέγει, ἐπιτρέπει στοὺς πονηροὺς νὰ ἀποκτοῦν πλούτη; Γιατὶ δὲν τὸν ἐνδιαφέρουν καὶ πολὺ ἐκεῖνοι. Πῶς ἐπιτρέπει τότε καὶ στοὺς δικαίους; Ὄχι αὐτός, ἀλλ' ἁπλῶς τὸ ἐπιτρέπει. Κι αὐτὰ τώρα σᾶς τὰ εἶπα ἐπιπόλαια, σὰν νὰ τὰ εἶπα πρὸς ἀνθρώπους ποὺ ἀγνοοῦν τὶς Γραφές· ἂν ὅμως θέλατε νὰ πιστεύετε καὶ νὰ προσέχετε στὰ θεῖα λόγια, δὲ θὰ χρειαζόταν τίποτε νὰ σᾶς πῶ ἀπ' αὐτά· γιατὶ ἀπὸ τὶς Γραφὲς θὰ τὰ γνωρίζαμε ὅλα. Γιὰ νὰ μάθεις λοιπόν, ὅτι δὲν εἶναι τίποτε οὔτε ὁ πλοῦτος, οὔτε ἡ ὑγεία, οὔτε ἡ δόξα, ἐγὼ σοῦ δείχνω πολλούς, πού, ἐνῶ μποροῦσαν νὰ κερδίσουν πολλά, ὅμως δὲν κερδίζουν, πού, ἐνῶ μποροῦσαν νὰ εἶναι ὑγιεῖς, ἀλλ' ὅμως καταλειώνουν τὰ σώματά τους, πού, ἐνῶ μποροῦσαν ν' ἀπολαμβάνουν δόξα, ὅμως κάνουν τὸ πᾶν ὥστε νὰ περιφρονοῦνται. Γιατὶ βέβαια κανένας δὲ φροντίζει νὰ γίνει κακός, ἐνῶ εἶναι ἀγαθός.

Λοιπὸν ἂς σταματήσουμε νὰ ἐπιζητοῦμε τὰ ἐπίγεια ἀγαθά, κι ἂς ἀναζητοῦμε τὰ οὐράνια. Γιατὶ ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ τὰ ἐπιτύχουμε καὶ ν' ἀπολαύσουμε τὴν ἀθάνατη τροφή, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ αἰώνια. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Β'

(Α' Τιμ. 1,5–11)

«Τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστὶν ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου· ὧν τινες ἀστοχήσαντες, ἐξετράπησαν εἰς ματαιολογίας, θέλοντες εἶναι νομοδιδάσκαλοι, μὴ νοοῦντες μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται».

1. Οὐδὲν οὕτω λυμαίνεται τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὡς τὸ φιλίας καταφρονεῖν καὶ μὴ μετὰ πολλῆς αὐτὴν κατορθοῦν τῆς σπουδῆς· ὥσπερ οὖν οὐδὲν πάλιν ὀρθοῖ, ὡς τὸ παντὶ σθένει μεταδιώκειν αὐτήν. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Χριστός φησιν, «ἐὰν δύο συμφωνήσωσιν ἐπὶ τὸ αὐτό, πᾶν, ὃ ἐὰν αἰτήσωσι, λήψονται»· καὶ πάλιν, «ὅταν πληθυνθῇ ἡ ἀνομία, ψυχήσεται ἡ ἀγάπη». Τοῦτο τὰς αἱρέσεις ἔτεκε πάσας. Ἐκ γὰρ τοῦ μὴ φιλεῖν τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἑαυτῶν ἐφθόνουν εὐδοκιμοῦσιν, ἐκ δὲ τοῦ φθονεῖν ἐφιλάρχουν, ἐκ δὲ τοῦ φιλαρχεῖν αἱρέσεις ἔτεκον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος εἰπών, «ἵνα παραγγείλῃς τισὶ μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν», καὶ τὸν τρόπον ὑφηγεῖται, καθ' ὃν τοῦτο γενέσθαι δυνατόν. Τίς δ' οὖν οὗτός ἐστιν; Ἡ ἀγάπη. Ὥσπερ οὖν ὅταν λέγῃ, «τέλος νόμου Χριστός», τουτέστι, συμπλήρωμα, καὶ τοῦτο ἐκείνων ἔχεται, οὕτως ἡ παραγγελία αὕτη ἐνέχεται τῇ ἀγάπῃ. Τέλος ἰατρείας ὑγεία· ὥστε ὑγείας οὔσης, οὐ πολλῆς δεῖ κατασκευῆς· καὶ ἀγάπης οὔσης, οὐ πολλῆς δεῖ παραγγελίας.

1. Ματθ. 18,19 καὶ 24,13.
2. Ρωμ. 10,4.

ΟΜΙΛΙΑ Β'

(Α' Τιμ. 1,5–11)

«Ὁ σκοπὸς τῆς παραγγελίας εἶναι ἡ ἀγάπη ποὺ πηγάζει ἀπὸ καθαρὴ καρδιά, ἀπὸ καλὴ συνείδηση καὶ ἀπὸ εἰλικρινὴ πίστη. Ἀπὸ τὶς ἀρετὲς αὐτὲς μερικοὶ ἔπεσαν ἔξω καὶ ἀπομακρύνθηκαν καὶ γι' αὐτὸ παρεκτράπηκαν σὲ μάταιες συζητήσεις, καὶ θέλουν νὰ εἶναι νομοδιδάσκαλοι, ἐνῶ δὲν καταλαβαίνουν οὔτε ἐκεῖνα ποὺ λέγουν οὔτε ἐκεῖνα ποὺ διαβεβαιώνουν».

1. Τίποτε δὲ βλάπτει τόσο τοὺς ἀνθρώπους, ὅσο τὸ νὰ καταφρονεῖ κανεὶς τὴν ἀγάπη καὶ νὰ μὴ φροντίζει μὲ πολλὴ προθυμία νὰ τὴν καλλιεργεῖ, ὅπως πάλι βέβαια τίποτε δὲν ἐξυψώνει τοὺς ἀνθρώπους τόσο, ὅσο τὸ νὰ ἐπιδιώκουν τὴν ἀγάπη μὲ ὅλη τὴ δύναμή τους. Κι αὐτὸ δηλώνοντας ὁ Χριστὸς λέγει, «ἐὰν δύο συμφωνήσουν στὸ ἴδιο θέμα, κάθε τι ποὺ θὰ ζητήσουν θὰ τὸ λάβουν»[1]. Καὶ πάλι «ὅταν θὰ πληθυνθεῖ ἡ ἀνομία, θὰ ψυχρανθεῖ ἡ ἀγάπη». Αὐτὸ γέννησε ὅλες τὶς αἱρέσεις. Ἐπειδὴ δὲν ἀγαποῦσαν τοὺς ἀδελφούς τους, φθονοῦσαν ἐκείνους ποὺ εὐδοκιμοῦσαν, ἀπὸ τὸ φθόνο πάλι γεννιόνταν ἡ φιλαρχία, καὶ ἀπὸ τὴ φιλαρχία γεννήθηκαν οἱ αἱρέσεις. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος, ἀφοῦ εἶπε, «νὰ παραγγείλεις σὲ μερικοὺς νὰ μὴ διδάσκουν ξένες διδασκαλίες», ὑποδεικνύει καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο εἶναι δυνατὸ νὰ γίνει αὐτό. Ποιός λοιπὸν εἶναι αὐτός; Ἡ ἀγάπη. Ὅπως λοιπὸν ὅταν λέγει, «τέλος τοῦ νόμου εἶναι ὁ Χριστός»[2], δηλαδὴ συμπλήρωμα, κι αὐτὸ ἀκολουθεῖ ἐκεῖνα, ἔτσι αὐτὴ ἡ παραγγελία ἐμπεριέχεται στὴν ἀγάπη. Σκοπὸς τῆς ἰατρικῆς εἶναι ἡ ὑγεία· ὥστε, ὅταν ὑπάρχει ὑγεία, δὲ χρειάζεται πολλὴ φροντίδα· κι ὅταν ὑπάρχει ἀγάπη, δὲ χρειάζονται πολλὲς παραγγελίες.

Ἀγάπην δὲ ποίαν φησί; Τὴν εἰλικρινῆ, οὐ τὴν μέχρι ρημάτων, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ διαθέσεως καὶ γνώμης καὶ τοῦ συναλγεῖν. «Ἐκ καθαρᾶς», φησί, «καρδίας»· ἤτοι περὶ πολιτείας φησὶν ὀρθῆς, ἢ περὶ γνησίας φιλίας. Ποιεῖ γὰρ καὶ βίος ἀκάθαρτος σχίσματα· «πᾶς γὰρ ὁ φαῦλα πράσσων, μισεῖ τὸ φῶς». Ἔστι γὰρ φιλία καὶ ἡ τῶν φαύλων, οἷον καὶ λησταὶ λῃστὰς φιλοῦσιν, καὶ ἀνδροφόνοι ἀνδροφόνους· ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἀπὸ συνειδήσεως ἀγαθῆς, ἀλλ' ἀπὸ φαύλης, οὐδ' ἐκ καθαρᾶς καρδίας, ἀλλ' ἐξ ἀκαθάρτου, οὐδὲ ἐκ πίστεως ἀνυποκρίτου, ἀλλ' ἐπιπλάστου καὶ ὑποκεκριμένης. Πίστις γὰρ τὸ ἀληθὲς δείκνυσιν· ἀπὸ δὲ πίστεως εἰλικρινοῦς ἡ ἀγάπη τίκτεται· ὁ γὰρ ὄντως εἰς Θεὸν πιστεύων, οὐκ ἀνέχεταί ποτε ταύτην ἀφεῖναι.

«Ὧν τινες», φησίν, «ἀστοχήσαντες, ἐξετράπησαν εἰς ματαιολογίας». Καλῶς εἶπεν, «ἀστοχήσαντες»· τέχνης γὰρ δεῖ, ὥστε εὐθέα βάλλειν καὶ μὴ ἔξω τοῦ σκοποῦ. Ὥστε ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εὐθύνεσθαι· πολλὰ γὰρ τὰ τῆς εὐθείας παρεκτρέποντα· καὶ δεῖ πρὸς ἓν ὁρᾶν. «Θέλοντες», φησίν, «εἶναι νομοδιδάσκαλοι». Ὁρᾷς καὶ ἄλλην αἰτίαν, τὴν τῆς φιλαρχίας; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, «ὑμεῖς δὲ μηδένα καλέσητε Ραββί»· καὶ πάλιν ὁ ἀπόστολος, «οὐδὲ γὰρ αὐτοὶ τὸν νόμον φυλάσσουσιν, ἀλλ' ἵνα ἐν τῇ ὑμετέρᾳ σαρκὶ καυχήσωνται». Τοῦ ἀξιώματος ἐφίενται, φησί· διὰ τοῦτο πρὸς τὴν ἀλήθειαν οὐχ ὁρῶσι. «Μὴ νοοῦντες», φησί, «μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται». Ἐνταῦθα διαβάλλει αὐτούς, ὡς οὐκ εἰδότας τὸν τοῦ νόμου σκοπόν, οὐδὲ τὸν καιρὸν μέχρι τίνος Κύριον αὐτὸν εἶναι ἐχρῆν. Πῶς οὖν, εἰ ἐξ ἀγνοίας, ἁμάρτημα τοῦτο λέγεις; Ὅτι οὐ διὰ τὸ θέλειν νομοδιδασκάλους εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μὴ κατέχειν τὴν ἀγάπην τοῦτο ἔπαθον· ἄλλως δὲ καὶ ἡ ἄγνοια ἐκ τούτων ἐτέχθη. Ὅταν γὰρ ἡ ψυχὴ πράγμασιν ἑαυτὴν ἐκδῷ σαρκικοῖς, πηροῦται αὐτῆς τὸ διορατικόν· ἐκπεσοῦσα δὲ τῆς ἀγάπης ἐμπίπτει εἰς φιλονεικίαν, καὶ πηροῦται τὸ τῆς διανοίας ὄμμα. Ὁ γὰρ ὑπό τινος ἐπιθυμίας τούτων τῶν προσκαίρων κατεχόμενος,

---

3. Ἰω. 3,20. 4. Ματθ. 23,8. 5. Γαλ. 6,13.

Καὶ ποιάν ἀγάπη ἐννοεῖ; Τὴν εἰλικρινή, ὄχι ἐκείνην ποὺ φθάνει μόνο ὡς τὰ λόγια, ἀλλ' ἐκείνην ποὺ πηγάζει ἀπὸ διάθεση καὶ γνώμη ἀγαθὴ καὶ συμπόνια. «Ἀπὸ καθαρή», λέγει, «καρδιά»· ἢ ὁμιλεῖ γιὰ σωστὸ τρόπο ζωῆς ἢ γιὰ γνήσια ἀγάπη. Γιατὶ κι ὁ ἀκάθαρτος βίος δημιουργεῖ σχίσματα. «Καθένας ποὺ πράττει φαῦλα, μισεῖ τὸ φῶς»[3]. Γιατὶ ὑπάρχει καὶ ἀγάπη καὶ μεταξὺ τῶν φαύλων, ὅπως καὶ οἱ λῃστὲς ἀγαποῦν τοὺς λῃστές, καὶ οἱ φονιάδες τοὺς φονιάδες· ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἀγάπη δὲν προέρχεται ἀπὸ ἀγαθὴ συνείδηση, ἀλλὰ ἀπὸ φαύλη, οὔτε ἀπὸ καθαρὴ καρδιά, ἀλλὰ ἀπὸ ἀκάθαρτη, οὔτε ἀπὸ πίστη εἰλικρινή, ἀλλὰ ψευδὴ καὶ ὑποκριτική. Γιατὶ ἡ πίστη δείχνει τὴν ἀλήθεια, καὶ ἀπὸ τὴν εἰλικρινὴ πίστη γεννιέται ἡ ἀγάπη· αὐτὸς ποὺ πραγματικὰ πιστεύει στὸ Θεό, δὲν ἀνέχεται ποτὲ νὰ ἐγκαταλείψει τὴν ἀγάπη.

«Ἀπὸ τὶς ὁποῖες», λέγει, «μερικοὶ ἀστόχησαν, καὶ γι' αὐτὸ στράφηκαν σὲ μάταιες συζητήσεις». Ὀρθῶς εἶπε, «ἀστόχησαν»· γιατὶ χρειάζεται τέχνη, ὥστε νὰ ρίξεις κατ' εὐθείαν, κι ὄχι ἔξω ἀπὸ τὸ σκοπό, ὥστε νὰ κατευθύνεσαι ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα· γιατὶ πολλὰ εἶναι ἐκεῖνα ποὺ σὲ ἐκτρέπουν ἀπὸ τὸν εὐθὺ δρόμο, καὶ πρέπει νὰ κυττάζεις πρὸς ἕνα σκοπό. «Αὐτοὶ ποὺ θέλουν», λέγει, «νὰ εἶναι νομοδιδάσκαλοι». Βλέπεις καὶ ἄλλη αἰτία, τὴν αἰτία τῆς φιλαρχίας; Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε, «σεῖς ὅμως κανένα μὴν ὀνομάσετε, δάσκαλε»[4]· καὶ πάλι ὁ ἀπόστολος· «οὔτε αὐτοὶ οἱ ἴδιοι δὲν φυλάσσουν τὸ νόμο, ἀλλὰ γιὰ νὰ καυχηθοῦν μὲ τὴν περιτομὴ στὴ δική σας σάρκα»[5]. Τὸ ἀξίωμα, λέγει, ἐπιθυμοῦν καὶ γι' αὐτὸ δὲ βλέπουν πρὸς τὴν ἀλήθεια. «Δὲν καταλαβαίνουν», λέγει, «οὔτε αὐτὰ ποὺ λέγουν, οὔτε ὅσα διαβεβαιώνουν». Ἐδῶ τοὺς κατηγορεῖ, γιατὶ δὲ γνωρίζουν τὸ σκοπὸ τοῦ νόμου, οὔτε τὸ χρόνο μέχρι τοῦ ὁποίου ἔπρεπε αὐτὸς νὰ ἔχει ἰσχύ. Πῶς λοιπόν, ἂν εἶναι ἀπὸ ἄγνοια, τὸ ὀνομάζεις αὐτὸ ἁμάρτημα; Γιατὶ αὐτὸ τὸ ἔπαθαν, ὄχι μόνο ἐπειδὴ θέλουν νὰ εἶναι νομοδιδάσκαλοι, ἀλλὰ κι ἐπειδὴ δὲν ἔχουν τὴν ἀγάπη· ἄλλωστε καὶ ἡ ἄγνοια ἀπὸ αὐτὰ γεννήθηκε. Γιατί, ὅταν ἡ ψυχὴ παραδοθεῖ σὲ σαρκικὰ πράγματα, τυφλώνεται ἡ ἱκανότητά της νὰ διαβλέπει, καὶ ὅταν ἐκπέσει ἡ ἀγάπη, πέφτει στὴ φιλονεικία καὶ τυφλώνεται τὸ μάτι τῆς διάνοιας. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ κατέχεται ἀπὸ κάποια ἐπιθυμία γι' αὐτὰ τὰ πρόσκαιρα πράγματα,

μεθύων τῷ πάθει, τῆς ἀληθείας οὐκ ἂν γένοιτο κριτὴς ἀδέκαστος. Οὐκ ἴσασι, φησί, «περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται». Εἰκὸς γὰρ ἦν αὐτοὺς περὶ τοῦ νόμου φθέγγεσθαι καὶ πολλὰ περὶ καθαρσίων καὶ τῶν ἄλλων τῶν σωματικῶν λέγειν.

Εἶτα ἀφεὶς ἐκεῖνα ἐλέγξαι, ὡς οὐδὲν ὄντα ἢ σκιὰν τῶν πνευματικῶν καὶ ὑπογραμμόν, ὃ μᾶλλον προσηνέστερον ἦν, τοῦτο ἐργάζεται. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ἐπαινεῖ τὸν νόμον, νόμον ἐνταῦθα τὸν δεκάλογον καλῶν. Ἀπὸ δὲ τούτου κἀκεῖνα ἐξέβαλεν. Εἰ γὰρ ταῦτα αὐτὰ κολάζει τοὺς παραβάτας καὶ ἄχρηστα ἡμῖν γίνεται, πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖνα. «Οἴδαμεν δέ», φησίν, «ὅτι καλὸς ὁ νόμος, ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται, εἰδὼς τοῦτο, ὅτι δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται». «Καλός», φησί, «καὶ οὐ καλός». Τί δαί, φησίν; Ἐὰν μὴ νομίμως τις χρῆται, οὐκ ἔστι καλός; Καὶ οὕτω καλός· ἀλλ' ὃ λέγει τοῦτό ἐστιν· ὅταν ἐκπληροῖ αὐτὸν δι' ἔργων· τὸ γάρ, «ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται», τοῦτό ἐστιν ἐνταῦθα σημαῖνον. Ὅταν δὲ ἐξηγῶνται μὲν αὐτὸν διὰ ρημάτων, διὰ δὲ τῶν ἔργων παραβαίνωσι, τοῦτό ἐστιν ἀνόμως χρῆσθαι· χρῆται μὲν γὰρ καὶ οὗτος, ἀλλ' οὐκ εἰς οἰκείαν ὠφέλειαν. Ἔστι καὶ ἄλλο πρὸς τούτῳ εἰπεῖν. Ποῖον δὴ τοῦτο; Οἷον ἐὰν νομίμως χρήσῃ τῷ νόμῳ, παραπέμπει σε πρὸς τὸν Χριστόν. Ὅταν γὰρ αὐτοῦ σκοπὸς ᾖ δικαιῶσαι τὸν ἄνθρωπον, μὴ δύνηται δέ, παραπέμπει πρὸς τὸν δυνάμενον.

Καὶ ἄλλως δὲ νομίμως χρήσασθαι τῷ νόμῳ ἐστίν, ὅταν ἐκ πολλῆς αὐτὸν φυλάττῃς τῆς περιουσίας. Τί δέ ἐστιν, ἐκ περιουσίας; Ὥσπερ τῷ χαλινῷ, φησίν, εὐτάκτως κέχρηται οὐχ ὁ σκιρτῶν ἵππος, οὐδ' ὁ δάκνων, ἀλλ' ὁ ἁπλῶς αὐτὸν περικείμενος σχήματος ἕνεκεν, οὕτω καὶ νόμῳ νομίμως χρῆται ὁ μὴ διὰ τὴν ἐκ τῶν γραμμάτων ἀνάγκην σωφρονῶν. Τίς δὲ αὐτῷ νομίμως χρήσεται; Ὁ εἰδώς, ὅτι οὐ δεῖται αὐτοῦ. Ὁ γὰρ πρὸς τοσοῦτον ἀρετῆς φθάσας,

μεθυσμένος ἀπὸ τὸ πάθος, δὲν μπορεῖ νὰ γίνει δίκαιος κριτὴς τῆς ἀλήθειας. Δὲ γνωρίζουν, λέγει, «τὰ ὅσα διαβεβαιώνουν». Ἦταν φυσικὸ δηλαδὴ νὰ μιλοῦσαν γιὰ τὸ νόμο καὶ νὰ ἔλεγαν πολλὰ περὶ καθαρσίων καὶ ἄλλων σωματικῶν διατάξεων.

Ἔπειτα, ἀποφεύγοντας νὰ ἐλέγξει ἐκεῖνα, σὰν νὰ μὴν εἶναι τίποτε ἢ σὰν νὰ εἶναι σκιὰ καὶ τύπος τῶν πνευματικῶν, κάμνει αὐτὸ ποὺ ἦταν περισσότερο κατάλληλο. Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ἐπαινεῖ τὸ νόμο, ὀνομάζοντας νόμο ἐδῶ τὸ δεκάλογο. Ἀπὸ αὐτὸν ἀπέρριψε κι ἐκεῖνα. Γιατί, ἂν αὐτὰ τὰ ἴδια τιμωροῦν τοὺς παραβάτες καὶ εἶναι ἄχρηστα σὲ μᾶς, πολὺ περισσότερο εἶναι ἐκεῖνα. «Γνωρίζουμε», λέγει, «ὅτι ὁ νόμος εἶναι καλός, ἐὰν τὸν χρησιμοποιεῖ κανεὶς σύμφωνα μὲ τὸν σκοπὸ τοῦ νόμου καὶ γνωρίζει αὐτό, ὅτι ὁ νόμος δὲν προορίζεται γιὰ τοὺς δικαίους». Λέγει ὅτι εἶναι καλός, κι ὅτι δὲν εἶναι καλός. Τί ὅμως; λέγει· ἐὰν κανεὶς δὲ χρησιμοποιεῖ τὸ νόμο σύμφωνα μὲ τὸ σκοπὸ τοῦ νόμου, δὲν εἶναι καλός; Καὶ ἔτσι εἶναι καλός· ἀλλ' αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· ὅταν ἐκπληρώνει αὐτὸν μὲ τὰ ἔργα· γιατὶ τό, «ἐὰν κανεὶς χρησιμοποιεῖ τὸ νόμο νομίμως», αὐτὸ ἀκριβῶς σημαίνει ἐδῶ. Ὅταν ὅμως ἐξηγοῦν αὐτὸν μὲ τὰ λόγια, μὲ τὰ ἔργα ὅμως τὸν παραβαίνουν, αὐτὸ εἶναι ἄνομη χρήση· χρησιμοποιεῖται βέβαια κι αὐτός, ἀλλὰ ὄχι πρὸς ὠφέλειά μας. Μποροῦμε νὰ ποῦμε καὶ κάτι ἄλλο μαζὶ μ' αὐτό. Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ὅτι δηλαδή, ἂν χρησιμοποιήσεις τὸ νόμο σωστά, αὐτὸ σὲ ὁδηγεῖ στὸ Χριστό. Γιατί, ὅταν σκοπὸς τοῦ νόμου εἶναι νὰ δικαιώσει τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ, τότε σὲ στέλνει σ' αὐτὸν ποὺ μπορεῖ.

Εἶναι δυνατὸ καὶ διαφορετικὰ νὰ χρησιμοποιήσεις σωστὰ τὸ νόμο· ὅταν τὸν φυλάττεις μὲ πάρα πολὺ μεγάλη προσοχὴ καὶ ἀκρίβεια. Τί σημαίνει, «ἐκ περιουσίας»; Ὅπως ἀκριβῶς τὸ χαλινάρι, λέγει, τὸ χρησιμοποιεῖ μὲ εὐταξία ὄχι τὸ ἄλογο ποὺ σκιρτάει, οὔτε αὐτὸς ποὺ τὸ πληγώνει, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ τοῦ τὸ φοράει ἁπλῶς γιὰ στολίδι, ἔτσι χρησιμοποιεῖ καὶ τὸ νόμο σωστὰ ἐκεῖνος ποὺ εἶναι σώφρονας ὄχι ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῶν διατάξεων αὐτοῦ. Καὶ ποιός θὰ χρησιμοποιήσει σωστὰ τὸ νόμο; Ἐκεῖνος ποὺ ξέρει ὅτι δὲν τὸν ἔχει ἀνάγκη. Γιατί, ἐκεῖνος ποὺ ἔφθασε σὲ τόσο ὕψος ἀρετῆς, ὥστε νὰ ἐφαρμόζει τὸ νόμο ὄχι ἀπὸ φόβο πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἀπὸ

ὥστε μὴ διὰ τὸν ἐκείνου φόβον αὐτὸν κατορθοῦν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀρετήν, οὗτος νομίμως χρῆται αὐτῷ καὶ ἀσφαλῶς· ἐάν τις αὐτῷ οὕτω χρῆται, ὡς μὴ φοβούμενος αὐτόν, ἀλλὰ τῆς ἐκεῖ τιμωρίας κειμένης μᾶλλον τὴν κατάγνωσιν ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν. Καὶ ἄλλως δὲ δίκαιον ἐνταῦθα καλεῖ τὸν κατωρθωκότα τὴν ἀρετήν. Ἐκεῖνος τοίνυν κέχρηται τῷ νόμῳ καλῶς, ὁ μὴ καταξιῶν ἀπ' αὐτοῦ παιδεύεσθαι.

2. Ὥσπερ γὰρ αἱ στιγμαὶ τῶν γραμμάτων τοῖς παισὶ κεῖνται, ὁ δὲ τὰ ἀπ' αὐτῶν πληρῶν μὴ ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ἐξ ἑτέρων, μείζονος ἐπιστήμης ἂν εἴη ἔμπειρος καὶ κρεῖττον μᾶλλον κέχρηται τοῖς γράμμασιν· οὕτως ὁ ὑπὲρ τὸν νόμον, οὐ παιδαγωγεῖται τῷ νόμῳ. Ὁ γὰρ μὴ ἀπὸ τοῦ φόβου αὐτὸν πληρῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐπιθυμίας, πλειόνως οὗτος μάλιστα αὐτὸν κατορθοῖ. Οὐ γὰρ ὁμοίως ὁ κόλασιν δεδοικὼς καὶ ὁ τιμῆς ἐφιέμενος τὸν νόμον πληροῖ· οὐχ ὁμοίως ὁ ὑπὸ τὸν νόμον ὢν καὶ ὁ ὑπὲρ τὸν νόμον· τὸ γὰρ ὑπὲρ νόμον ζῆσαι, τοῦτό ἐστι νομίμως χρῆσθαι. Νόμῳ γὰρ ἐκεῖνος χρῆται καλῶς καὶ φυλάττει, ὁ μείζονα τοῦ νόμου κατορθῶν, ὁ μὴ καταξιῶν παιδευτὴν αὐτὸν ἔχειν. Ὁ γὰρ νόμος, ὡς τὰ πολλά, κακῶν ἀπαγόρευσίς ἐστι· δίκαιον δὲ οὐ ποιεῖ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀγαθῶν ἐργασία. Ὥστε ὅσοι κακῶν ἀπέχονται ὡς δοῦλοι, οὗτοι οὐ πληροῦσιν αὐτοῦ τὸν σκοπόν· διὰ γὰρ τοῦτο κεῖται, ἵνα παράβασιν κολάζῃ. Ὥστε καὶ ἐκεῖνοι κέχρηνται αὐτῷ, ἀλλ' ἐν τῷ κόλασιν δεδοικέναι. Θέλεις γάρ, φησί, μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν; Τὸ ἀγαθὸν ποίει· ὡς ἂν εἴποι τις, μόνοις γὰρ τοις πονηροῖς τιμωριῶν διαγορευτικός ἐστι· τῷ δὲ στεφάνων ἄξια ποιήσαντι ποῦ χρήσιμος ὁ νόμος; Ὥσπερ οὖν ὁ ἰατρὸς τῷ τραῦμά τι ἔχοντι, οὐ τῷ ὑγιαίνοντι οὐδὲ τῷ καλῶς διακειμένῳ.

«Ἀνόμοις δέ», φησί, «καὶ ἀνυποτάκτοις, ἀσεβέσι καὶ ἁμαρτωλοῖς». Ἀνόμους Ἰουδαίους καλεῖ, τοὺς αὐτοὺς δὲ καὶ ἀνυποτάκτους. «Ὁ νόμος», φησίν, «ὀργὴν κατεργάζεται». Τοῦτο πρὸς τοὺς

---

6. Ρωμ. 13,3.

ἀγάπη πρὸς τὴν ἀρετή, αὐτὸς χρησιμοποιεῖ τὸ νόμο σωστὰ καὶ μὲ ἀσφάλεια· ἐὰν κανεὶς τὸν χρησιμοποιεῖ ἔτσι, χωρὶς νὰ τὸν φοβᾶται, ἔχει μπροστὰ στὰ μάτια του τὴν καταδίκη περισσότερο ἀπὸ τὴν ἐκεῖ κειμένη τιμωρία. Ἄλλωστε ἐδῶ ὀνομάζει δίκαιον ἐκεῖνον ποὺ κατόρθωσε τὴν ἀρετή. Ἐκεῖνος λοιπὸν χρησιμοποιεῖ τὸ νόμο σωστά, ἐκεῖνος ποὺ δὲ θεωρεῖ ἄξιο νὰ διδάσκεται ἀπ' αὐτόν.

2. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ οἱ στιγμὲς τῶν γραμμάτων γράφονται γιὰ παιδιά, καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐφαρμόζει τὰ λεγόμενα τῶν γραμμάτων ὄχι ἀπὸ τὶς στιγμές, ἀλλ' ὁδηγούμενος ἀπὸ ἄλλα πράγματα, εἶναι γνώστης ἀνώτερης ἐπιστήμης καὶ χρησιμοποιεῖ πολὺ πιὸ καλύτερα τὰ γράμματα, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὸ νόμο, δὲν παιδαγωγεῖται ἀπὸ τὸ νόμο. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐφαρμόζει τὸ νόμο ὄχι ἀπὸ φόβο, ἀλλ' ἀπὸ πόθο γιὰ τὴν ἀρετή, αὐτὸς προπάντων ἐφαρμόζει περισσότερο αὐτόν. Γιατὶ δὲν ἐφαρμόζει ὅμοια τὸ νόμο ἐκεῖνος ποὺ φοβᾶται τὴν κόλαση καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐπιθυμεῖ τιμές· δὲν τὸν ἐφαρμόζει ὅμοια ἐκεῖνος ποὺ βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὸ νόμο· γιατὶ τὸ νὰ ζήσει κανεὶς πάνω ἀπὸ τὸ νόμο, αὐτὸ σημαίνει, νὰ τὸν χρησιμοποιήσει σωστά. Γιατὶ ἐκεῖνος χρησιμοποιεῖ σωστὰ καὶ φυλάττει τὸ νόμο, ἐκεῖνος ποὺ κατορθώνει περισσότερα ἀπὸ τὸ νόμο, ἐκεῖνος ποὺ δὲ δέχεται νὰ εἶναι ὁ νόμος δάσκαλός του. Γιατὶ ὁ νόμος, κατὰ τὸ πλεῖστον, εἶναι ἀπαγόρευση τῶν κακῶν· δίκαιο δὲν κάμει κάποιον αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκτέλεση ἀγαθῶν πράξεων. Ὥστε, ὅσοι ἀπέχουν ἀπὸ τὰ κακὰ σὰν δοῦλοι, αὐτοὶ δὲν ἐκπληροῦν τὸ σκοπὸ τοῦ νόμου· γιατί, γι' αὐτὸ ὑπάρχει ὁ νόμος, γιὰ νὰ τιμωρεῖ τὴν παράβαση. Ὥστε κι ἐκεῖνοι χρησιμοποιοῦν τὸ νόμο, ἀλλ' ἐπειδὴ φοβοῦνται τὴν τιμωρία. Γιατὶ λέγει «θέλεις νὰ μὴ φοβᾶσαι τὴν ἐξουσία; κάμνε τὸ καλό»[6]· ὅπως θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κάποιος· ὁ νόμος διατάσσει νὰ τιμωροῦνται μόνο οἱ κακοί, ἐνῶ γιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἔκαμε ἔργα ἄξια νὰ στεφανωθοῦν στὸ τί εἶναι χρήσιμος ὁ νόμος; Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ὁ γιατρὸς εἶναι χρήσιμος σ' ἐκεῖνον ποὺ ἔχει τραῦμα, ὄχι στὸν ὑγιή, οὔτε σ' ἐκεῖνον ποὺ εἶναι ἐντελῶς καλά.

«Στοὺς ἄνομους ὅμως», λέγει, «καὶ στοὺς ἀνυπότακτους, στοὺς ἀσεβεῖς καὶ στοὺς ἁμαρτωλούς». «Ἄνομους» ὀνομάζει τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς ἴδιους ἐπίσης καὶ ἀνυπότακτους. «Ὁ νόμος», λέ-

ποιοῦντας τὸ κακόν. Τί δὲ πρὸς τὸν τιμῆς ἄξιον; «Διὰ νόμου», φησίν, «ἐπίγνωσις ἁμαρτίας». Τί δαὶ πρὸς τὸν δίκαιον; «Δικαίῳ», φησί, «νόμος οὐ κεῖται». Διὰ τί; Ὅτι κολάσεώς ἐστιν ἐκτὸς καὶ ὅτι οὐ περιμένει τὰ πρακτέα παρ' ἐκείνου μαθεῖν, ἔχων ἔνδον ὑπαγορεύουσαν τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν. Νόμος γὰρ ἐδόθη, ἵνα τῷ φόβῳ κολάζωνται καὶ τῇ ἀπειλῇ. Οὐ δεῖ τοίνυν χαλινοῦ ἐπὶ τὸν εὐήνιον ἵππον, οὐδὲ παιδαγωγίας ἐπὶ τὸν οὐ δεόμενον παιδαγωγοῦ. «Ἀνόμοις δέ», φησί, «καὶ ἀνυποτάκτοις, ἀσεβέσι καὶ ἁμαρτωλοῖς, ἀνοσίοις καὶ βεβήλοις, πατραλοίαις καὶ μητραλοίαις». Καὶ οὐ μέχρι τούτου ἔστη οὐδὲ μέχρι τῶν ἁμαρτημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ κατ' εἶδος ἐπεξῆλθε τὰ ἁμαρτήματα, ὥστε πεῖσαι ἐπαισχυνθῆναι τὴν τοῦ νόμου ἐπιστασίαν.

Εἶτα καταλέξας κατ' εἶδος, εἶπε καὶ κατὰ παράλειψιν, καίτοι καὶ τὰ εἰρημένα ἱκανὰ ἦν ἀπαγαγεῖν. Περὶ τίνων οὖν ταῦτά φησι; Περὶ Ἰουδαίων· οὗτοι καὶ βέβηλοι καὶ ἀνόσιοι· τούτους γὰρ αἰνίττεται, «ἀσεβέσιν», εἰπών, «καὶ ἁμαρτωλοῖς». Τοιούτων δὲ ὄντων αὐτῶν ἀναγκαίως καὶ ὁ νόμος ἐδόθη. Εἰπὲ γάρ μοι, οὐχὶ συνεχῶς εἰδώλοις προσεκύνουν; οὐ τὸν Μωϋσέα ἐλίθαζον; οὐ φόνων αὐτῶν αἱ χεῖρες ἔγεμον συγγενικῶν; οὐχὶ ἄνω καὶ κάτω ταῦτα αὐτοῖς ἐγκαλοῦσιν οἱ προφῆται; Τοῖς δὲ τὰ ἐν οὐρανῷ φιλοσοφοῦσι περιττὰ ταῦτα. «Πατραλοίαις», φησί, «καὶ μητραλοίαις, ἀνδροφόνοις, πόρνοις, ἀρσενοκοίταις, ἀνδραποδισταῖς, ψεύσταις, ἐπιόρκοις, καὶ εἴ τι ἕτερον τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ ἀντίκειται». Καλῶς εἶπε, «τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ». Ἐκεῖνα γὰρ πάντα πάθη ψυχῆς ἦν διεφθαρμένης. «Κατὰ τὸ εὐαγγέλιον», φησί, «τῆς δόξης τοῦ μακαρίου Θεοῦ, ὃ ἐπιστεύθην ἐγώ». Ὥστε καὶ νῦν ἐπὶ βεβαιώσει τοῦ εὐαγγελίου δεῖ νόμου· τοῖς μέντοι πειθομένοις οὐ δεῖ.

---

7. Ρωμ. 3,20.

γει, ὀργὴ κατεργάζεται»· αὐτὸ ἀπευθύνεται σ' αὐτοὺς ποὺ κάμουν τὸ κακό. Καὶ τί λέγει γιὰ ἐκεῖνον ποὺ εἶναι ἄξιος τιμῆς; «Μὲ τὸ νόμο», λέγει, «συναισθάνεται κανεὶς τὴν ἁμαρτία»[7]. Καὶ τί γιὰ τὸν δίκαιο; «Γιὰ τὸν δίκαιο», λέγει, «νόμος δὲν ὑπάρχει». Γιατί; Γιατὶ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν τιμωρία, καὶ δὲν περιμένει νὰ μάθει ἀπὸ τὸ νόμο, τὸ τί πρέπει νὰ κάμνει, γιατὶ ἔχει μέσα του τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος ποὺ τοῦ τὸ ὑπαγορεύει. Ὁ νόμος δόθηκε γιὰ νὰ διορθώνονται οἱ ἄνθρωποι μὲ τὸ φόβο καὶ τὴν ἀπειλή. Δὲ χρειάζεται λοιπὸν χαλινὸ τὸ ὑπάκουο ἄλογο, οὔτε παιδαγωγία ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ παιδαγωγό. «Γιὰ τοὺς ἄνομους», λέγει, «τοὺς ἀνυπότακτους, τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἁμαρτωλούς, τοὺς ἀνοσίους καὶ βεβήλους, τοὺς πατροκτόνους καὶ μητροκτόνους», ὑπάρχει ὁ νόμος. Καὶ δὲ σταμάτησε μέχρις αὐτό, οὔτε μόνο μέχρι τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλ' ἀνέφερε τὰ ἁμαρτήματα κατ' εἶδος, ὥστε νὰ τοὺς πείσει νὰ νιώσουν ντροπὴ γιὰ τὴν ἐπιστασία τοῦ νόμου.

Ἔπειτα, ἀφοῦ ἀπαρίθμησε τὰ ἁμαρτήματα κατ' εἶδος, εἶπε καὶ ἐκεῖνα ποὺ παραλείπονται, ἂν καὶ ἦταν ἀρκετὰ αὐτὰ ποὺ ἀνέφερε νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν. Γιὰ ποιούς τὰ λέγει αὐτά; Γιὰ τοὺς Ἰουδαίους· γιατὶ αὐτοὶ ἦταν καὶ πατροκτόνοι καὶ μητροκτόνοι, αὐτοὶ ἦταν ἀκόμη καὶ βέβηλοι καὶ ἀνόσιοι· αὐτοὺς ἐννοεῖ, λέγοντας, «γιὰ τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἁμαρτωλούς». Ἐπειδὴ αὐτοὶ ἦταν τέτοιοι, ἀναγκαστικὰ τοὺς δόθηκε κι ὁ νόμος. Γιατὶ πές μου, δὲν προσκυνοῦσαν συνέχεια τὰ εἴδωλα; δὲ λιθοβολοῦσαν τὸ Μωϋσῆ; δὲν ἦταν τὰ χέρια τους γεμάτα ἀπὸ φόνους συγγενικούς; δὲν τοὺς κατηγοροῦν οἱ προφῆτες συνέχεια γι' αὐτά; Γιὰ ἐκείνους ὅμως ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ οὐράνια αὐτὰ εἶναι περιττά. «Γιὰ τοὺς πατροκτόνους», λέγει, «καὶ τοὺς μητροκτόνους, τοὺς ἀνδροφόνους, τοὺς πόρνους, τοὺς ἀρσενοκοῖτες, τοὺς ἀνδραποδιστές, τοὺς ψεῦτες, τοὺς ἐπιόρκους, καὶ γιὰ ὁ,τιδήποτε ἄλλο ποὺ ἀντιτίθεται στὴν ὑγιὴ διδασκαλία». Σωστὰ εἶπε, «στὴν ὑγιὴ διδασκαλία». Γιατὶ ὅλα ἐκεῖνα ἦταν πάθη διεφθαρμένης ψυχῆς. «Ποὺ εἶναι», λέγει, «σύμφωνη μὲ τὸ Εὐαγγέλιο τῆς δόξας τοῦ μακαρίου Θεοῦ, τὸ ὁποῖον αὐτὸς μοῦ ἐμπιστεύθηκε». Ὥστε καὶ τώρα ὁ νόμος χρειάζεται γιὰ τὴν ἐπιβεβαίωση τοῦ Εὐαγγελίου· γι' αὐτοὺς ὅμως ποὺ πιστεύουν δὲ χρειάζεται.

«Εὐαγγέλιον δὲ δόξης» αὐτὸ καλεῖ, δι' οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ διὰ τοὺς αἰσχυνομένους ἐπὶ τοῖς διωγμοῖς καὶ ἐπὶ τῷ πάθει τοῦ Χριστοῦ. Τῶν τε οὖν ἄλλων ἕνεκεν καὶ τούτων αὐτῶν «εὐαγγέλιον δόξης» εἴρηκε, δηλῶν ὅτι δόξα ἐστὶ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ· ἢ καὶ τὰ μέλλοντα αἰνίττεται. Εἰ γὰρ τὰ παρόντα αἰσχύνης γέμει καὶ ὀνειδῶν, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα οὐ τοιαῦτα· τὸ δὲ εὐαγγέλιον μελλόντων ἐστίν, οὐ παρόντων. Πῶς οὖν ὁ ἄγγελος, «ἰδοὺ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν, ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν Σωτήρ»; Ὅτι τεχθεὶς ἔμελλε τοῦτο γίνεσθαι· οὐ γὰρ ἅμα ἐγεννήθη, εἰργάζετο τὰ σημεῖα. «Κατὰ τὸ εὐαγγέλιον», φησί, «τῆς δόξης τοῦ μακαρίου Θεοῦ». «Τῆς δόξης»· ἢ τὴν λατρείαν φησὶ τοῦ Θεοῦ ἢ ὅτι εἰ τὰ παρόντα πάντα ἐμπέπλησται τῆς δόξης αὐτοῦ, πολλῷ δὲ μᾶλλον τὰ μέλλοντα· ὅταν τεθῶσι, φησίν, ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ· ὅταν ἀντικείμενον ᾖ μηδέν, ὅταν ἴδωσιν οἱ δίκαιοι πάντα τὰ μακαριστὰ ἐκεῖνα, «ἃ μήτε ὀφθαλμὸς εἶδε, μήτε οὖς ἤκουσε, μήτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη». «Θέλω», γάρ φησιν, «ἵν' ὅπου εἰμὶ ἐγώ, καὶ οὗτοι ὦσιν, ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμήν, ἣν ἔδωκάς μοι».

Μάθωμεν τίνες ἄρα οὗτοί εἰσι καὶ μακαρίσωμεν αὐτούς, ἐννοοῦντες ὅσων ἀπολαύσονται τότε ἀγαθῶν, ὅσης μεθέξουσι δόξης, ὅσου φωτός. Ἡ μὲν γὰρ ἐνταῦθα δόξα οὐδαμινή τέ ἐστι καὶ ἄστατος· κἂν παραμείνῃ δέ, ἕως τελευτῆς παραμένει, καὶ λοιπὸν παντελῶς σβέννυται· «οὐ γὰρ συγκαταβήσεται αὐτῷ», φησίν, «ἡ δόξα αὐτοῦ ὀπίσω αὐτοῦ»· πολλοῖς δὲ οὐδὲ ἐνταῦθα μέχρι τέλους παρέμεινε· περὶ δὲ ἐκείνης οὐκ ἔστιν ὑποπτεῦσαί τι τοιοῦτον, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον, ὅτι μένει καὶ οὐδὲ τέλος ἕξει ποτέ. Τοιαῦτα γὰρ τὰ τοῦ Θεοῦ, μόνιμα καὶ μεταβολῆς κρείττω πάσης καὶ τέλους. Οὐ γάρ ἐστιν ἡ δόξα τότε ἐκ τῶν ἔξω, ἀλλ' ἐκ τῶν ἔνδον· οἷόν τι λέγω, οὐκ ἀπὸ ἱματίων πολυτελῶν, οὐκ ἀπὸ πλήθους θεραπόντων, οὐκ ἀπὸ ὀχημάτων ἡ δόξα τότε γίνεται, ἀλλὰ τούτων χωρὶς αὐτὸς ὁ ἀνὴρ ἠμφίεσται τὴν δόξαν. Νῦν μὲν γάρ, ἂν ταῦτα ἀπῇ, γυμνὸς τῆς δόξης ἔσται, ἐκεῖ δὲ οὐχ οὕτως. Ἐν γοῦν βαλανείοις γυμνοὺς ὁρῶ-

---

8. Λουκᾶ 2,10. 9. Ἰω. 17,24. 10. Ψαλμ. 48,18.

Τὸ ὀνομάζει αὐτὸ «Εὐαγγέλιο τῆς δόξας», ὄχι γιὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ γιὰ ἐκείνους ποὺ περιφρονοῦνται ἐξ αἰτίας τῶν διωγμῶν καὶ τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἐξ αἰτίας τῶν ἄλλων λοιπὸν καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἐδῶ τὸ ὀνόμασε «Εὐαγγέλιο τῆς δόξας», δηλώνοντας ὅτι εἶναι δόξα τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, ἢ ὑπαινίσσεται καὶ τὰ μέλλοντα. Γιατί, ἂν τὰ τῆς παρούσας ζωῆς εἶναι γεμάτα ἀπὸ ἀτιμία καὶ ὄνειδος, δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο ὅμως μὲ τὰ μέλλοντα· τὸ Εὐαγγέλιο εἶναι γιὰ τὰ μέλλοντα, ὄχι τὰ παρόντα. Πῶς λοιπὸν ὁ ἄγγελος λέγει, «νά, σᾶς φέρνω τὴ χαρμόσυνη εἴδηση, ὅτι γεννήθηκε Σωτήρας γιὰ σᾶς»[8]; Ἐπειδὴ αὐτὸ ἐπρόκειτο νὰ γίνει ἀφοῦ θὰ εἶχε γεννηθεῖ· γιατὶ δὲν ἔκαμνε θαύματα μόλις γεννήθηκε. «Ποὺ εἶναι σύμφωνη», λέγει, «μὲ τὸ Εὐαγγέλιο τῆς δόξας τοῦ μακαρίου Θεοῦ». «Τῆς δόξας»· ἢ ἐννοεῖ τὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅτι, ἂν ὅλα τὰ παρόντα γέμισαν ἀπὸ τὴ δόξα του, πολὺ περισσότερο τὰ μέλλοντα· ὅταν τεθοῦν, λέγει, οἱ ἐχθροί του κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του· ὅταν ἀντίθετο δὲ θὰ ὑπάρχει κανένα, ὅταν δοῦν οἱ δίκαιοι ὅλα ἐκεῖνα τὰ μακαριστά, «τὰ ὁποῖα οὔτε μάτι ἀνθρώπινο εἶδε, οὔτε αὐτὶ τὰ ἄκουσε, οὔτε ἀνθρώπινη καρδιὰ τὰ αἰσθάνθηκε. Γιατί, λέγει, «θέλω, ὅπου εἶμαι ἐγὼ κι αὐτοὶ νὰ εἶναι ἐκεῖ, γιὰ νὰ βλέπουν τὴ δόξα μου ποὺ μοῦ ἔδωσες»[9].

Ἂς μάθουμε ποιοί ἄραγε εἶναι αὐτοί, καὶ ἂς τοὺς μακαρίσουμε, σκεπτόμενοι πόσα ἀγαθὰ θ' ἀπολαύσουν τότε, πόσης δόξας θὰ γίνουν μέτοχοι, πόσου φωτός. Γιατὶ ἡ ἐδῶ δόξα εἶναι μηδαμινὴ καὶ ἄστατη· κι ἂν ἀκόμα παραμείνει, παραμένει ὡς τὸ θάνατο, καὶ ἔπειτα ἐντελῶς σβήνει. «Δὲ θὰ τὸν ἀκολουθήσει ἡ δόξα του», λέγει, «πίσω του»[10]· σὲ πολλοὺς μάλιστα οὔτε ἐδῶ στὴ γῆ παρέμεινε μέχρι τέλους, ἐνῶ γιὰ ἐκείνη τὴ δόξα δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ σκεφθεῖς κάτι τέτοιο, ἀλλὰ κάθετι τὸ ἀντίθετο, ὅτι παραμένει καὶ δὲ θὰ ἔχει τέλος ποτέ. Γιατὶ τέτοια εἶναι τὰ πράγματα τοῦ Θεοῦ, μόνιμα, ἀνώτερα ἀπὸ ὁποιαδήποτε μεταβολὴ καὶ τέλος. Γιατὶ ἡ τότε δόξα δὲ θὰ προέρχεται ἀπὸ ἐξωτερικὰ πράγματα, ἀλλὰ ἀπὸ ἐσωτερικά· ἐννοῶ τὸ ἑξῆς μ' αὐτὸ ποὺ λέγω· δὲ θὰ προέρχεται ἡ δόξα τότε ἀπὸ πολυτελῆ ροῦχα, οὔτε ἀπὸ πλῆθος ὑπηρετῶν, οὔτε ἀπὸ ἁμάξια, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ὑπάρχουν αὐτά, ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος θὰ εἶναι ντυμένος μὲ τὴ δόξα. Τώρα βέβαια, ἂν ἀφαιρεθοῦν αὐτά, θὰ μείνει

μεν ἐντίμους καὶ ἀτίμους, ὁρῶμεν δὲ καὶ φαύλους. Τῶν ἐν ἀγοραῖς πολλοὶ γοῦν πολλάκις ἐκινδύνευσαν, τῶν παίδων αὐτοὺς κατά τινα χρείαν ἀπολιπόντων· ἐκεῖ δὲ μεθ' ἑαυτοῦ τὴν δόξαν ἔχει πανταχοῦ. Καὶ καθάπερ οἱ ἄγγελοι, ὅπουπερ ἂν φανῶσιν, ἐν ἑαυτοῖς τὴ δόξαν ἔχουσιν, οὕτω καὶ οἱ ἅγιοι· μᾶλλον δὲ καθάπερ ὁ ἥλιος οὐ δεῖται ἱματίου, οὐ δεῖται ἑτέρου τινός, ἀλλ' ἅμα τε ἐφάνη καὶ τὴν ἑαυτοῦ δόξαν ἐξέλαμψεν, οὕτω καὶ τότε ἔσται.

3. Μεταδιώκωμεν τοίνυν τὴν δόξαν ἐκείνην, ἧς οὐδὲν αἰδεσιμώτερον· κατελείπωμεν ταύτην, ἧς οὐδὲν οὐδαμινώτερον. «Ἐν περιβολῇ», φησίν, «ἱματίων μὴ καυχήσῃ». Ταῦτα ἄνωθεν προελέγετο τοῖς νηπίοις. Καὶ γὰρ ὁ ὀρχηστὴς καὶ ἡ πόρνη καὶ ὁ σκηνικὸς χαριέστερά σου ἠμφίεσται καὶ πολυτελέστερα. Καὶ χωρὶς δὲ τούτων, καυχᾶσαι ἐπὶ πράγματι, ᾧ ἂν ἐπίθωνται σῆτες, ἀπεστέρησάν σε τῆς ἀπολαύσεως. Ὁρᾷς πῶς ἀβέβαιόν ἐστι τὸ πρᾶγμα, ἡ τοῦ παρόντος βίου δόξα; Καυχᾷ ἐπὶ πράγματι, ὃ σκώληκες τίκτουσι καὶ ἀπολλύουσι· λέγονται γὰρ ἰνδικά τινα ζωΰφια εἶναι, ὅθεν τὰ νήματα ταῦτα κατασκευάζεται. Κτῆσαι ἱμάτιον, εἰ βούλει, τὸ ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντόν, τὴν περιβολὴν τὴν θαυμασίαν καὶ λαμπράν, τὸν ἱματισμὸν τὸν διάχρυσον ὄντως. Ἐκεῖνος ὁ χρυσὸς οὐκ ἀπὸ μετάλλων ἐστίν, ἃ καταδίκων χεῖρες ὤρυξαν, ἀλλ' ἀπὸ ἀρετῆς τίκτεται. Περιβάλωμεν ἑαυτοὺς ἐκείνῃ τῇ στολῇ, ἣν οὐκ ἄνθρωποι πένητες καὶ δοῦλοι κατασκευάζουσιν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Δεσπότης.

Ἀλλὰ ἐρεῖς ὅτι κατέσπαρται τῷ ἱματίῳ τούτῳ χρυσός; Καὶ τί τοῦτο πρὸ σέ; Τὸν γὰρ ἐργασάμενον πάντες θαυμάζουσιν, οὐ τὸν περικείμενον· ἐκείνου γὰρ ὄντως τὸ θαῦμα. Ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἱματίων τῶν λιτῶν οὐ τὸ ξύλον, ἐν ᾧ ἐντέταται τὸ ἱμάτιον ἐπὶ τὸ κναφεῖον, θαυμάζομεν, ἀλλὰ τὸν ἐργαζόμενον, καίτοι ξύλον αὐτὰ φορεῖ καὶ ξύλῳ ἐνδέδεται. Ὥσπερ οὖν ἐκεῖνα οὐ χρείας ἕνεκεν ἐνδέδεται, οὕτως οὐδὲ αὗται, ἀλλὰ τῆς τοῦ ἱματίου χρείας, ἵνα τινάσ-

---

11. Ἐκκλ. 11,4.

γυμνὸς ἀπὸ δόξα, ἀνῶ ἐκεῖ δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο. Στὰ λουτρὰ βλέπουμε γυμνοὺς ἔντιμους καὶ ἄτιμους, βλέπουμε ἀκόμη καὶ φαύλους. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πλουσίους συχνὰ κινδύνεψαν στὴν ἀγορά, γιατὶ οἱ ὑπηρέτες τοὺς ἐγκατέλειψαν κάποια στιγμὴ ποὺ εἶχαν ἀνάγκη, ἐκεῖ ὅμως παντοῦ θὰ ἔχει κανεὶς τὴ δόξα μαζί του. Καὶ ὅπως οἱ ἄγγελοι, ὅπου κι ἂν φανοῦν, ἔχουν τὴ δόξα μαζί τους, ἔτσι καὶ οἱ ἅγιοι· ἢ καλύτερα ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἥλιος δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἔνδυμα, δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ συγχρόνως μὲ τὴν ἐμφάνισή του ἔλαμψε καὶ ἡ δόξα του, τὸ ἴδιο θὰ συμβεῖ καὶ τότε.

3. Ἂς ἐπιδιώκουμε λοιπὸν ἐκείνη τὴ δόξα, ἀπὸ τὴν ὁποία τίποτε δὲν ὑπάρχει σεβαστότερο, καὶ ἂς ἐγκαταλείπουμε αὐτήν, ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν ὑπάρχει τίποτε μηδαμινότερο. «Μὴ καυχηθεῖς», λέγει, «γιὰ τὰ ὡραῖα σου ἐνδύματα»[11]. Αὐτὰ λέγονταν παλαιὰ στὰ νήπια. Καθόσον ὁ χορευτής, ἡ πόρνη καὶ ὁ ἠθοποιὸς εἶναι ντυμένοι πιὸ χαριτωμένα καὶ πολυτελέστερα ἀπὸ σένα. Καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ καυχιέσαι γιὰ πράγμα, πού, ἂν καθήσει σκόρος ἐπάνω του, σοῦ στέρησε τὴν ἀπόλαυση. Βλέπεις πόσο ἀβέβαιο εἶναι τὸ πράγμα, ἡ δόξα τῆς παρούσας ζωῆς; Καυχιέσαι γιὰ πράγμα ποὺ τὸ γεννοῦν καὶ τὸ καταστρέφουν τὰ σκουλήκια. Γιατὶ λένε πὼς εἶναι κάποια ἰνδικὰ ζωΰφια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κατασκευάζονται αὐτὲς οἱ κλωστές. Ἀπόκτησε ἔνδυμα, ἂν θέλεις, ὑφασμένο μὲ οὐράνιες κλωστές, τὴν περιβολὴ τὴ θαυμάσια καὶ λαμπρή, τὸ ἔνδυμα τὸ πραγματικὰ χρυσοΰφαντο. Ἐκεῖνο τὸ χρυσάφι δὲν προέρχεται ἀπὸ μέταλλα ποὺ τὰ ξέθαψαν χέρια καταδίκων, ἀλλὰ γεννιέται ἀπὸ τὴν ἀρετή. Ἂς ντύσουμε τοὺς ἑαυτούς μας μὲ ἐκείνη τὴ στολή, ποὺ δὲν τὴν φτιάχνουν φτωχοὶ καὶ δοῦλοι, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Κύριος.

Ἀλλὰ θὰ ρωτήσεις, σ' αὐτὸ τὸ ἐνδύμα ὑπάρχει κατάσπαρτο χρυσάφι; Καὶ τί σχέση ἔχει αὐτὸ μὲ σένα; γιατὶ ὅλοι θαυμάζουν ἐκεῖνον ποὺ ἔφτιαξε τὸ ἔνδυμα καὶ ὄχι αὐτὸν ποὺ τὸ φορεῖ· γιατὶ πραγματικὰ ἐκείνου εἶναι τὸ θαῦμα. Ὅπως δηλαδὴ στὴ περίπτωση τῶν ἁπλῶν ἐνδυμάτων, δὲ θαυμάζουμε μέσα στὸ ἐργαστήρι τὸ ξύλο πάνω στὸ ὁποῖο εἶναι ἁπλωμένο τὸ ἔνδυμα, ἀλλ' ἐκεῖνον ποὺ τὸ ἔκαμε, ἂν καὶ ξύλο τὸ φορεῖ καὶ ξύλο τὸ ἔχει ντυθεῖ. Ὅπως λοιπὸν ἐκεῖνα δὲν τὰ φοροῦν ἀπὸ ἀνάγκη, ἔτσι οὔτε κι αὐτές, ἀλλ'

σηται, φησίν, ἵνα μὴ σητὶ κατατείνηται. Πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης τοῦτο ἀνοίας ἐστὶν ὑπὲρ τοῦ μηδενὸς τοσαύτην ποιεῖσθαι σπουδὴν καὶ πάντα μηχανᾶσθαι καὶ τὴν ἑαυτῶν προδιδόναι σωτηρίαν καὶ τῆς γεέννης καταφρονεῖν καὶ εἰς Θεὸν ὑβρίζειν καὶ περιορᾶν τὸν Χριστὸν πεινῶντα; Τί ἄν τις εἴποι τὴν τῶν ἀρωμάτων πολυτέλειαν, τῶν ἰνδικῶν, τῶν ἀραβικῶν, τῶν περσικῶν, τῶν ξηρῶν, τῶν ὑγρῶν, τῶν μύρων, τῶν θυμιαμάτων, ἅπερ ἅπαντα δαπάνην ἔχειν πολλὴν καὶ ἀνόνητον; Τί μυρίζεις, ὦ γύναι, τὸ σῶμα ἔσωθεν ἀκαθαρσίας γέμον; Τί περὶ τὸ δυσῶδες ἀναλίσκῃ καὶ ταὐτὸ ποιεῖς, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἐπιβάλοι βορβόρῳ μύρον ἢ πλίνθῳ διαβρέχοι βάλσαμον; Ἔστιν, εἰ βούλει, μύρον, ἔστιν ἄρωμα, ᾧ δυνήσῃ χρῖσαι τὴν ψυχήν, οὐκ ἐξ Ἀραβίας, οὐδὲ ἐξ Αἰθιοπίας, οὐδ' ἀπὸ Περσίδος, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ φεφόμενον τοῦ οὐρανοῦ, πωλούμενον οὐ χρυσίου, ἀλλὰ προαιρέσεως ἀγαθῆς καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου.

Τοῦτο ἀγοράσαι τὸ μύρον, οὗ ἡ ὀσμὴ τὴν οἰκουμένην ἐμπλῆσαι δύναται· τούτου ἀπέπνεον οἱ ἀπόστολοι· «ὀσμὴ γάρ ἐσμεν εὐωδίας», φησίν, «οἷς μὲν εἰς θάνατον, οἷς δὲ εἰς ζωήν». Τί δὴ τοῦτό ἐστιν; Ὅτι καὶ ὗς ἀποπνίγεσθαι λέγεται ἀπὸ τῆς εὐωδίας. Οὐ τὸ σῶμα δὲ μόνον τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ καὶ τὰ ἱμάτια τοῦ μύρου τοῦ πνευματικοῦ ἀπέπνεον. Οὕτω γὰρ ἔπνει καλὸν τὰ ἱμάτια Παύλου, ὡς δαίμονας ἀπελαύνειν. Ποίου φύλλου, ποίας κασίας, ποίας σμύρνης οὐχὶ καὶ ἡδίων καὶ χρησιμωτέρα αὕτη ἡ εὐωδία; Εἰ γὰρ δαίμονας ἀπήλαυνε, τί οὐκ ἂν ἕτερον εἰργάσατο; Τοῦτο κατεσκευάζωμεν τὸ μύρον· κατασκευάζει δὲ αὐτὸ δι' ἐλεημοσύνης ἡ πνευματικὴ χάρις. Τούτου καὶ ἐκεῖ ἀπελθόντες μέλλομεν ἀποπνεῖν καὶ τοὺς ἁγίους πρὸς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφειν· καὶ καθάπερ ἐνταῦθα πάντας ἐπιστρέφουσιν οἱ ἀνακεχρωσμένοι ταῖς εὐωδίαις, κἂν τε εἰς βαλανεῖον κἂν τε εἰς ἐκκλησίαν κἂν τε εἰς ἕτερον πολυάνθρωπον τόπον ἀπέλθῃ ὁ τοῦτο ἀποπνέων, πάντες αὐτοῦ ἐξαρτῶνται καὶ πάντες ἐπιστρέφονται· οὕτω καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ κόσμῳ τῶν ἀπο-

12. Β' Κορ. 2,16.

ἀπὸ ἀνάγκη τοῦ ἐνδύματος, γιὰ νὰ τινάσσεται, λέγει, γιὰ νὰ μὴν τὸ τρώει ὁ σκόρος. Πῶς λοιπὸν αὐτὸ δὲν εἶναι δεῖγμα τῆς χειρότερης μορφῆς τρέλλας, τὸ νὰ φροντίζει κανεὶς τόσο πολὺ γιὰ κάτι τὸ μηδαμινὸ καὶ νὰ μηχανεύεται τὰ πάντα, καὶ νὰ προδίδει τὴν σωτηρία του, καὶ νὰ περιφρονεῖ τὴ γέεννα, καὶ νὰ βρίζει τὸ Θεό, καὶ νὰ περιφρονεῖ τὸ Χριστὸ ποὺ πεινάει; Τί θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τὴν πολυτέλεια τῶν ἰνδικῶν ἀρωμάτων, τῶν ἀραβικῶν, τῶν περσικῶν, τῶν ξηρῶν, τῶν ὑγρῶν, τῶν μύρων, τῶν θυμιαμάτων, ποὺ ὅλα ἀπαιτοῦν δαπάνη μεγάλη καὶ ἀνώφελη; Τί μυρίζεις ἄρωμα, γυναίκα, στὸ σῶμα, ποὺ μέσα του εἶναι γεμάτο ἀκαθαρσία; Γιατί καταναλώνεις ἄρωμα γιὰ τὸ δύσοσμο σῶμα καὶ κάνεις τὸ ἴδιο, ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος ἔρριχνε μύρο στὸ βόρβορο ἢ περιέβρεχε τὸ τοῦβλο μὲ βάλσαμο; Ὑπάρχει, ἂν θέλεις, μύρο, ὑπάρχει ἄρωμα, μὲ τὸ ὁποῖο θὰ μπορέσεις ν' ἀλείψεις τὴν ψυχή, προερχόμενο ὄχι ἀπὸ τὴν Ἀραβία, οὔτε ἀπὸ τὴν Αἰθιοπία, οὔτε ἀπὸ τὴν Περσία, ἀλλ' ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν οὐρανό, καὶ πουλιέται ὄχι μὲ χρυσάφι, ἀλλὰ μὲ ἀγαθὴ προαίρεση καὶ πίστη εἰλικρινή.

Αὐτὸ τὸ μύρο ἀγόρασε, τοῦ ὁποίου ἡ εὐωδιὰ μπορεῖ τὴν οἰκουμένη νὰ γεμίσει. Ἀπ' αὐτὸ τὸ μύρο εὐωδιάζουν οἱ ἀπόστολοι· γιατὶ λέγει, «εἶμαστε ὀσμὴ εὐωδίας, γιὰ ἄλλους πρὸς θάνατό τους, καὶ γιὰ ἄλλους πρὸς ζωή τους»[12]. Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτό; Λένε ὅτι καὶ ὁ χοῖρος πνίγεται ἀπὸ τὴ εὐωδιά. Ὄχι μόνο τὸ σῶμα τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ καὶ τὰ ροῦχα τους εὐωδιάζουν πνευματικὸ μύρο. Τόσο ὡραῖα εὐωδιάζουν τὰ ροῦχα τοῦ Παύλου, ὥστε νὰ διώχνουν δαίμονες. Ἀπὸ ποιό ἀρωματικὸ φύλλο, ἀπὸ ποιά κασία, ἀπὸ ποιά σμύρνα δὲν εἶναι πιὸ εὐχάριστη καὶ πιὸ χρήσιμη αὐτὴ ἡ εὐωδιά; Γιατί, ἂν ἔδιωχνε δαίμονες, τί ἄλλο δὲ θὰ μποροῦσε νὰ κάμει; Αὐτὸ τὸ μύρο ἂς κατασκευάζουμε· κι αὐτὸ τὸ κατασκευάζει ἡ πνευματικὴ χάρη μὲ τὴν ἐλεημοσύνη. Αὐτὸ τὸ μύρο πρόκειται ν' ἀποπνέουμε κι ὅταν ἀπέλθουμε ἐκεῖ, στρέφοντας τοὺς ἁγίους πρὸς τὸ μέρος μας. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐδῶ ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι πλημμυρισμένοι ἀπὸ εὐωδιὲς τραβοῦν τὴν προσοχὴ ὅλων, καὶ ἐκεῖνος ποὺ εὐωδιάζει ἀπὸ μύρο, εἴτε μεταβεῖ σὲ λουτρό, εἴτε σὲ ἐκκλησία, εἴτε σ' ἄλλον πολυάνθρωπο τόπο, ὅλοι στρέφονται πρὸς αὐτὸν καὶ κρέμονται ἀπ' αὐτόν, ἔτσι καὶ σ' ἐκεῖνον τὸν κόσμο καθὼς εἰσέρ-

πνεουσῶν ψυχῶν τῆς πνευματικῆς εὐωδίας εἰσιουσῶν, πάντες ὑπεξίστανται καὶ παραχωροῦσι. Καὶ ἐνταῦθα δὲ καὶ δαίμονες καὶ κακίαι πᾶσαι προσελθεῖν οὐ τολμῶσιν οὐδὲ ὑπομένουσιν· ἀποπνίγονται γάρ.

Ἐκεῖνο τοίνυν τὸ ἄρωμα περιθώμεθα. Τοῦτο μὲν γὰρ καὶ βλακείας δόξαν ἡμῖν περιτίθησιν, ἐκεῖνο δὲ ἀνδρείας καὶ θαύματος ὄντως· καὶ παρρησίαν δὲ ἡμῖν παρέχει πολλήν. Τοῦτο τὸ ἄρωμα οὐ γῆ ἀναδίδωσιν, ἀλλ' ἀρετὴ τίκτει, οὐ μαραίνεται, ἀλλ' ἀνθεῖ· τοῦτο τιμίους τοὺς ἔχοντας ποιεῖ. Τούτῳ χριόμεθα, ὅταν βαπτιζώμεθα· τότε καλὸν ἀποπνέομεν. Τὸ δὲ καὶ εἰς τὸ ἑξῆς τούτου ἀποπνεῖν τῆς ἡμῶν ἐστι σπουδῆς. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ παλαιὸν μύρῳ ἐχρίοντο οἱ ἱερεῖς, τῆς ἀρετῆς σύμβολον διδόντες, ὅτι τὸν ἱερέα καλὸν ἀποπνεῖν δεῖ. Τῆς δὲ ἁμαρτίας οὐδέν ἐστι δυσωδέστερον. Ὅρα αὐτῆς πῶς διαγράφει τὴν φύσιν ὁ προφήτης· «προσώζεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ μώλωπές μου». Ὄντως γὰρ σηπεδόνος χείρων ἐστὶ καὶ δυσωδεστέρα ἡ ἁμαρτία. Τί γάρ, εἰπέ μοι, πορνείας δυσωδέστερον; Εἰ δὲ μὴ αἰσθάνῃ ἐργαζομένης, ἐννόησόν μοι τίς ἡ ἁμαρτία μετὰ τὴν ἐργασίαν, καὶ τότε αὐτῆς ὄψει τὴν δυσωδίαν, τότε τὴν προστριβεῖσαν ἀκαθαρσίαν, τότε τὸ ἄγος, τότε τὸ μύσος.

Τοιαύτη πᾶσα ἁμαρτία· πρὶν ἢ μὲν ἐργασθῆναι, ἔχει τινὰ ἡδονήν, μετὰ δὲ τὸ τελεσθῆναι τὸ μὲν ἡδὺ παύεται καὶ μαραίνεται, τὸ δὲ λυπηρὸν καὶ κατηφὲς ἐπεισέρχεται. Ἡ δὲ δικαιοσύνη τοὐναντίον· παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ἔχει τοὺς πόνους, πρὸς δὲ τῷ τέλει τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν ἀνάπαυσιν. Οὐδὲ ἐκεῖ μὲν οὖν ἡ ἡδονὴ ἡδονὴ γίνεται, τῇ προσδοκίᾳ τῆς αἰσχύνης καὶ τῆς τιμωρίας· καὶ ἐνταῦθα δὲ πάλιν οὐδὲ ὁ πόνος πόνος τῇ ἐλπίδι τῶν ἀμοιβῶν. Τί δὲ ἡ μέθη, εἰπέ μοι; Οὐκ ἐν τῷ πίνειν μόνον ἔχει τὴν ἡδονήν; Μᾶλλον δὲ οὐδ' ἐν τῷ πίνειν. Ὅταν γὰρ εἰς ἀναισθησίαν ἐμπέσῃ καὶ μηδένα τῶν παρόντων βλέπῃ, ἀλλὰ τῶν μαινομένων χεῖρον διακέηται, ποία

---

13. Ψαλμ. 37,6.

χονται οἱ ψυχὲς ποὺ ἀποπνέουν πνευματικὴ εὐωδιά, ὅλοι ὑποχωροῦν, κάμνοντας τόπο νὰ περάσουν. Καὶ ἐδῶ οἱ δαίμονες κι ὅλες οἱ κακίες δὲν τολμοῦν νὰ πλησιάσουν, οὔτε ὑπομένουν, ἐπειδὴ καταπνίγονται.

Ἐκεῖνο λοιπὸν τὸ ἄρωμα ἂς φορέσουμε. Γιατὶ αὐτὸ ἐδῶ μᾶς περιβάλλει μὲ δόξα βλακείας, ἐνῶ ἐκεῖνο πραγματικὰ μὲ δόξα ἀνδρείας καὶ θαύματος, καὶ ἀκόμα μᾶς δίνει πολλὴ παρρησία. Αὐτὸ τὸ ἄρωμα δὲν τὸ ἀναδίδει ἡ γῆ, ἀλλὰ τὸ γεννᾶ ἡ ἀρετή· δὲ μαραίνεται, ἀλλ' ἀνθεῖ· αὐτὸ κάμνει τίμιους ἐκείνους ποὺ τὸ ἔχουν. Μ' αὐτὸ μᾶς χρίουν, ὅταν βαπτιζόμαστε· τότε ἀποπνέουμε ὡραία εὐωδιά, τὸ νὰ ἀποπνέουμε ὅμως καὶ στὴν ὑπόλοιπη ζωή μας αὐτὴν τὴν εὐωδιὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ δική μας φροντίδα. Γι' αὐτὸ τὴν παλαιὰ ἐποχὴ οἱ ἱερεῖς χρίονταν μὲ μύρο, συμβολίζοντας ἔτσι τὴν ἀρετὴ καὶ δείχνοντας ὅτι ὁ ἱερέας πρέπει ν' ἀποπνέει καλὴ εὐωδία. Ὅμως δὲν ὑπάρχει τίποτε δυσωδέστερο ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Πρόσεχε πῶς περιγράφει ὁ προφήτης τὴ φύση της· «βρώμησαν καὶ σάπησαν τὰ τραύματα τῶν ἁμαρτιῶν μου»[13]. Πραγματικὰ ἡ ἁμαρτία εἶναι χειρότερη καὶ δυσωδέστερη ἀπὸ τὴ σαπίλα. Γιατί πές μου, τί ὑπάρχει πιὸ βρωμερὸ ἀπὸ τὴν πορνεία; Ἂν δὲν τὴν αἰσθάνεσαι τὴ στιγμὴ ποὺ διαπράττεις αὐτήν, σκέψου, σὲ παρακαλῶ, ποιά εἶναι ἡ ἁμαρτία μετὰ τὴν πράξη, καὶ τότε θὰ δεῖς τὴ δυσωδία της, τότε θὰ διαπιστώσεις τὴν ἀκαθαρσία ποὺ κόλλησε ἐπάνω σου, τότε θὰ δεῖς τὸ μίασμα, τότε τὸ βδέλυγμα.

Τέτοια εἶναι κάθε ἁμαρτία· πρὶν διαπραχθεῖ ἔχει κάποια ἡδονή, μετὰ τὴν πράξη ὅμως ἡ ἡδονὴ τελειώνει καὶ μαραίνεται, ἐνῶ ἡ λύπη καὶ ἡ βαρυθυμία κατακυριεύει τὴν ψυχή. Τὸ ἀντίθετο συμβαίνει μὲ τὴ δικαιοσύνη. Στὴν ἀρχὴ χρειάζεται νὰ καταβάλεις κόπους, ἐνῶ στὸ τέλος αἰσθάνεσαι τὴν ἡδονὴ καὶ τὴν ἀνάπαυση. Οὔτε βέβαια ἐκεῖ ἡ ἡδονὴ εἶναι ἡδονή, ἐφ' ὅσον σὲ περιμένει ἡ ντροπὴ καὶ ἡ τιμωρία· κι ἐδῶ πάλι ὁ κόπος δὲν εἶναι κόπος ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἡ ἐλπίδα τῶν ἀμοιβῶν. Τί εἶναι πάλι ἡ μέθη, πές μου; δὲν αἰσθάνεσαι ἡδονὴ μόνο ὅταν πίνεις; ἢ καλύτερα οὔτε τὴ στιγμὴ ποὺ πίνεις. Γιατί, ὅταν ὁ ἄνθρωπος πέσει σὲ ἀναισθησία καὶ δὲ βλέπει τίποτε ἀπὸ τὰ παρόντα, ἀλλὰ συμπεριφέρεται χειρότερα καὶ ἀπὸ τοὺς τρελλούς, ποιά τότε ἡδονὴ αἰσθάνεται; ἢ καλύ-

λοιπὸν ἡδονή; Μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐν αὐτῇ τῇ πορνείᾳ ἡδονή τίς ἐστιν. Ὅταν γὰρ ὑπὸ πάθους ἡ ψυχὴ κατεχομένη τὴν κρίσιν ἀφαιρῆται, ποία αὕτη ἡδονή; Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ψῶρα ἡδονή.

Ἡδονὴν δὲ ἐκείνην ἐγὼ εἴποιμι ἂν τὴν ἀληθῆ, ὅταν μὴ ᾖ ἐν πάθει ἡ ψυχὴ κατατεινομένη ὑπὸ τοῦ σώματος καὶ διασπωμένη. Ποία γὰρ αὕτη ἡδονή, τρίζειν ὀδόντας, διαστρέφειν ὀφθαλμούς, γαργαλίζεσθαι καὶ θερμαίνεσθαι πέρα τοῦ δέοντος; Οὕτω δὲ οὐκ ἔστιν ἡδονή, ὅτι σπεύδομεν αὐτῆς ἀπαλλαγῆναι ταχέως, καὶ ἀπαλλαγέντες ἀλγοῦμεν. Εἰ ἡδονή ἐστι, μὴ ἀπαλλάττου αὐτῆς, ἀλλὰ μένε ἐν τῇ ἡδονῇ. Ὁρᾷς ὅτι ὄνομά ἐστι μόνον ἡδονῆς; Ἀλλ' οὐ τὰ παρ' ἡμῖν τοιαῦτα, ἀλλ' ὄντως ἐστὶν ἡδέα, οὐ μετὰ φλογὸς ἔχοντα τὴν ἡδονήν, ἀλλ' ἐλευθέραν ἀφιέντα τὴν ψυχήν, καὶ εὐφραίνοντα καὶ διαχέοντα. Τοιαύτη ἦν ἡ Παύλου ἡδονὴ λέγοντος, «ἐν τούτῳ χαίρω, ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι»· καί, «χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε». Ἐκείνη γὰρ καὶ αἰσχύνην ἔχει καὶ κατάγνωσιν, ἐκείνη καὶ λάθρα γίνεται καὶ μυρίων ἐμπέπλησται ἀηδιῶν· αὕτη δὲ πάντων τούτων ἀπήλλακται.

Ταύτην οὖν μεταδιώκωμεν, ἵνα τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

14. Φιλιπ. 1,18. καὶ 4,4.

τερα οὔτε στὴν ἴδια τὴν πορνεία ὑπάρχει κάποια ἡδονή. Γιατὶ ὅταν, κυριευμένη ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ πάθος της, ἔχει ἀφαιρεθεῖ ἡ κρίση, ποιά ἡδονὴ εἶναι αὐτή; Ἂν αὐτὸ εἶναι ἡδονή, τότε καὶ ἡ ψώρα εἶναι ἡδονή.

Ἀληθινὴ ἡδονὴ μπορῶ νὰ ὀνομάσω ἐγὼ ἐκείνην ποὺ αἰσθάνεται κανεὶς ὅταν ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι κυριευμένη ἀπὸ πάθος, βασανισμένη ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ ταραγμένη. Γιατὶ ποιά ἡδονὴ εἶναι αὐτὴ ὅταν τρίζουν τὰ δόντια, στρέφουν ἐδῶ κι ἐκεῖ τὰ μάτια, ἐρεθίζεσαι καὶ καταφλέγεσαι πέρα ἀπὸ τὸ κανονικό; Τόσο πολὺ δὲν εἶναι αὐτὸ ἡδονή, γιατὶ σπεύδουμε ν' ἀπαλλαγοῦμε γρήγορα ἀπ' αὐτήν, κι ὅταν ἀπαλλαγοῦμε πονᾶμε. Ἂν εἶναι ἡδονή, μὴν ἀπαλλάσσεσαι ἀπ' αὐτήν, ἀλλὰ μένε στὴν ἡδονή. Βλέπεις ὅτι μόνο τὸ ὄνομα ἔχει τῆς ἡδονῆς; Ὅμως τὰ δικά μας δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλ' εἶναι πραγματικὰ εὐχάριστα. Δὲν ἔχουν ἡδονὴ μὲ φλόγα, ἀλλ' ἀφήνουν τὴν ψυχὴ χαρούμενη. Τέτοια ἦταν καὶ ἡ ἡδονὴ τοῦ Παύλου ὅταν ἔλεγε, «καὶ γι' αὐτὸ χαίρομαι, ἀλλὰ καὶ στὸ μέλλον θὰ χαρῶ», καί, «χαίρετε στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου πάντοτε»[14]. Γιατὶ ἐκείνη ἡ ἡδονὴ ἔχει καὶ ντροπὴ καὶ κατάκριση· ἐκείνη καὶ κρυφὰ γίνεται καὶ εἶναι γεμάτη μὲ μύριες ἀηδίες, ἐνῶ αὐτὴ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπ' ὅλα αὐτά.

Αὐτὴ λοιπὸν τὴν ἡδονὴ ἂς ἐπιδιώκουμε, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Γ'

(Α' Τιμ. 1,12–14)

«Χάριν ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὅτι πιστόν με ἡγήσατο θέμενος εἰς διακονίαν, τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον καὶ διώκτην καὶ ὑβριστήν· ἀλλ' ἠλεήθην, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν ἀπιστίᾳ· ὑπερεπλεόνασε δὲ ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».

1. Τὴν ταπεινοφροσύνην πολὺ μὲν ἔχουσαν κέρδος ὁρῶμεν, οὐδαμοῦ δὲ ταχέως εὑρισκομένην, ἀλλὰ ταπεινορρημοσύνην μὲν πολλὴν καὶ πέρα τοῦ δέοντος, ταπεινοφροσύνην δὲ οὐδαμοῦ. Ὁ δὲ μακάριος οὕτως αὐτὴν μετεδίωκε Παῦλος, ὡς καὶ ἐπινοεῖν πολλὰς πανταχοῦ προφάσεις πρὸς τὸ ταπεινοῦν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν. Ἐπειδὴ γὰρ μάλιστα ἐκείνους εἰκὸς κάμνειν βουλομένους ταπεινοφρονεῖν τοὺς μεγάλα συνειδότας ἑαυτοῖς κατορθώματα, πολλὴν δὲ εἰκὸς καὶ αὐτὸν βίαν πάσχειν, ὑπὸ τοῦ συνειδότος τοῦ ἀγαθοῦ, καθάπερ ὑπό τινος ρεύματος, ὀγκούμενον· ὅρα τοίνυν καὶ ἐνταῦθα τί ποιεῖ. Εἶπεν, ὅτι «ἐπιστεύθην ἐγὼ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ»· Εὐαγγέλιον, οὗ μετέχειν θέμις οὐκ ἔνι τοὺς ἔτι νόμῳ χρωμένους· ἀντίκειται γὰρ αὐτῷ ἔτι, καὶ τοσοῦτον αὐτοῦ τὸ μέσον, ὡς τοὺς ὑπ' ἐκείνου φερομένους μηδέπω ἀξίους εἶναι τούτου μετέχειν· ὥσπερ ἂν εἴ τις λέγοι, ὅτι τοὺς δεσμῶν δεομένους καὶ δίκης οὐ θέμις εἰς φιλοσόφων εἰσφέρειν χορόν.

ΟΜΙΛΙΑ Γ'

(Α' Τιμ. 1,12-14)

«Καὶ εὐχαριστῶ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν Κύριό μας, ποὺ μὲ ἐνίσχυσε, καὶ γιατὶ μὲ θεώρησε πιστὸ καὶ μὲ ἔθεσε στὴ διακονία τοῦ Εὐαγγελίου, ἐμένα ποὺ πρὶν ἤμουν βλάσφημος καὶ διώκτης καὶ ὑβριστής· ἀλλ' ἐλεήθηκα, γιατὶ ἀπὸ ἄγνοια ἐνεργοῦσα, ζώντας μέσα στὴν ἀπιστία· καὶ ξεχείλισε σὲ μένα ἡ χάρη τοῦ Κυρίου μας μαζὶ μὲ πίστη καὶ ἀγάπη ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστό».

1. Βλέπουμε τὴν ταπεινοφροσύνη νὰ ἔχει πολὺ κέρδος, νὰ μὴ βρίσκεται ὅμως εὔκολα πουθενά· καὶ ταπεινολογία βέβαια βρίσκεις πολλὴ καὶ πέρα ἀπὸ τὸ κανονικό, ταπεινοφροσύνη ὅμως πουθενά. Ἀλλ' ὁ μακάριος Παῦλος τόσο τὴν ἐπιδίωκε, ὥστε νὰ ἐπινοεῖ παντοῦ πολλὲς προφάσεις γιὰ νὰ ταπεινώνει τὸ λογισμό του. Ἐπειδὴ λοιπὸν φυσικὸ εἶναι νὰ κοπιάζουν πρὸ πάντων ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ εἶναι ταπεινοί, ἐκεῖ ποὺ συναισθάνονται τὰ μεγάλα κατορθώματα, εἶναι φυσικὸ αὐτὸς νὰ βιάζεται πολὺ ἀπὸ τὴν ἀγαθὴ συνείδηση, ἐξογκούμενος σὰν ἀπὸ κάποιο ρεῦμα· πρόσεχε λοιπὸν καὶ ἐδῶ τί κάνει. Εἶπε, «μοῦ ἐμπιστεύθηκε τὴ διακονία τοῦ Εὐαγγελίου τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ»· Εὐαγγέλιο στὸ ὁποῖο δὲν εἶναι ὀρθὸ νὰ μετέχουν ἐκεῖνοι ποὺ χρησιμοποιοῦν ἀκόμα τὸ νόμο· γιατὶ ἀντιτίθεται ὁ νόμος ἀκόμα σ' αὐτό, καὶ τόση εἶναι ἡ ἀπόσταση αὐτοῦ ἀπὸ τὸ νόμο, ὥστε ἐκεῖνοι ποὺ ὁδηγοῦνται ἀπὸ τὸ νόμο νὰ μὴν εἶναι ἀκόμα ἄξιοι νὰ μετέχουν αὐτοῦ· ὅπως ἀκριβῶς ἂν ἔλεγε κάποιος, ὅτι, ἐκεῖνοι ποὺ χρειάζονται φυλακὴ καὶ καταδίκη δὲν εἶναι σωστὸ νὰ τοὺς εἰσάγεις στὸν κύκλο τῶν φιλοσόφων.

Ἐπεὶ οὖν ἐφυσήθη καὶ μέγα ἐφθέγξατο, ἅμα καὶ ἑαυτὸν καταστέλλει καὶ τοὺς ἄλλους πείθει τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο ποιεῖν· γράφων τε, «ὃ ἐπιστεύθην ἐγώ», ταχέως ἐπελάβετο ἑαυτοῦ, ἵνα μὴ νομίσῃς, ὅτι ἐξ ὑπερηφανίας τοῦτό φησιν. Ὅρα τοίνυν ποίᾳ κέχρηται διορθώσει ἐπάγων καὶ λέγων· «χάριν ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὅτι πιστόν με ἡγήσατο, θέμενος εἰς διακονίαν». Ὁρᾷς πῶς πανταχοῦ τὸ ἑαυτοῦ κατόρθωμα κρύπτει καὶ τὸ πᾶν ἀνατίθησι τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον τὸ αὐτεξούσιον μὴ λυμήνασθαι; Ἔφη γὰρ ἂν ἴσως ὁ ἄπιστος, εἰ τὸ πᾶν τοῦ Θεοῦ ἐστι καὶ οὐδὲν παρ' ἡμῶν εἰσφέρεται, ἀλλ' ὡς ξύλα καὶ λίθους μετακινεῖ πρὸς φιλοσοφίαν ἀπὸ κακίας, τί δήποτε Παῦλον μὲν τοιοῦτον εἰργάσατο, τὸν δὲ Ἰούδαν οὐκέτι; Ταύτην οὖν ἀναιρῶν τὴν ἀντίθεσιν, ὅρα πῶς μετὰ συνέσεως τῷ λόγῳ κέχρηται. «Ἐπιστεύθην», φησίν, «ἐγώ». Τοῦτο αὐτοῦ κατόρθωμα καὶ ἀξίωμα, ἀλλ' οὐκ αὐτοῦ ὅλον· ὅρα γὰρ τί φησι· «χάριν ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ Ἰησοῦ». Τοῦτο τοῦ Θεοῦ· εἶτα πάλιν τὸ αὐτοῦ, ὅτι «πιστόν με ἡγήσατο»· πάντως ἐπειδὴ ἔμελλεν ἀφ' ἑαυτοῦ χρησιμεύειν. «Θέμενος», φησίν, «εἰς διακονίαν τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον καὶ διώκτην καὶ ὑβριστήν· ἀλλ' ἠλεήθην, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν ἀπιστίᾳ». Ὅρα πῶς καὶ τὸ αὐτοῦ τίθησι καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ, τὸ πλέον νέμων τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, τὸ δὲ αὐτοῦ συστέλλων, πλὴν ὅσον μὴ λυμήνασθαι, ὡς ἔφθην εἰπών, τὴν αὐτεξουσίαν.

Τί δέ ἐστι, «τῷ ἐνδυναμώσαντί με»; Ἄκουε· φορτίον ὑπῆλθε μέγα καὶ πολλῆς ἐδεῖτο τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς. Ἐννόησον γὰρ ὅσον ἦν πρὸς καθημερινὰς ὕβρεις, λοιδορίας, ἐπιβουλάς, κινδύνους, σκώμματα, ὀνείδη, θανάτους ἵστασθαι, καὶ μὴ ἀποκάμνειν μηδὲ ὀλισθαίνειν μηδὲ περιτρέπεσθαι, ἀλλὰ πάντοθεν βαλλόμενον μυρίοις καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοῖς βέλεσιν, ἀτενὲς ἔχοντα τὸ ὄμμα ἑστάναι καὶ ἀκατάπληκτον. Τοῦτο οὐκ ἦν ἀνθρωπίνης ἰσχύος, ἀλλ'

Ἐπειδὴ λοιπὸν καυχήθηκε κι εἶπε μεγάλα λόγια, καταστέλλει τὸν ἑαυτό του καὶ συγχρόνως πείθει καὶ τοὺς ἄλλους νὰ κάμνουν τὸ ἴδιο ἀκριβῶς· καὶ γράφοντας, «τὸ ὁποῖο Εὐαγγέλιο μοῦ ἐμπιστεύθηκε», ἀμέσως διέκοψε τὸν ἔπαινο γιὰ τὸν ἑαυτό του, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι αὐτὸ τὸ λέγει ἀπὸ ὑπερηφάνεια. Πρόσεχε λοιπὸν ποιά διόρθωση χρησιμοποιεῖ προσθέτοντας καὶ λέγοντας· «καὶ εὐχαριστῶ τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, ποὺ μὲ ἐνίσχυσε καὶ μὲ ἔκρινε ἄξιο καὶ μὲ ἔθεσε στὴ διακονία τοῦ Εὐαγγελίου του». Βλέπεις πῶς παντοῦ κρύβει τὸ δικό του κατόρθωμα κι ὅλα τὰ ἀποδίδει στὸ Θεὸ καὶ σὲ τέτοιο βαθμό, ὥστε νὰ μὴ βλάπτεται ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία; Γιατὶ ἴσως θὰ ἔλεγε ὁ ἄπιστος, ἂν τὸ πᾶν εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ τίποτε δὲν κάμνομε ἐμεῖς, ἀλλὰ μᾶς μετακινεῖ σὰν ξύλα καὶ πέτρες πρὸς τὴν εὐσέβεια ἀπὸ τὴν κακία, γιατί τότε τὸν Παῦλο τὸν ἔκαμε τέτοιον, ὄχι ὅμως καὶ τὸν Ἰούδα; Ἀναιρώντας λοιπὸν αὐτὴ τὴν ἀντίθεση, πρόσεχε πῶς μὲ σύνεση χρησιμοποιεῖ τὸ λόγο. «Μοῦ ἐμπιστεύθηκε», λέγει. Αὐτὸ εἶναι κατόρθωμα καὶ τιμὴ δική του, ἀλλ' ὄχι ἐξ ὁλοκλήρου δική του· γιατὶ κοίτα τί λέγει· «εὐχαριστῶ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ ποὺ μὲ ἐνίσχυσε»· αὐτὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ. Ἔπειτα πάλι τὸ δικό του· «γιατὶ μὲ ἔκρινε ἄξιο τῆς ἐμπιστοσύνης του», ὁπωσδήποτε ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ ὠφελήσει ἀπὸ μόνος του. «Μὲ ἔθεσε», λέγει, «στὴ διακονία τοῦ Εὐαγγελίου, ἐμένα ποὺ ἤμουν προηγουμένως βλάσφημος καὶ διώκτης καὶ ὑβριστής· ἀλλ' ἐλεήθηκα, γιατὶ ἀπὸ ἄγνοια ἐνεργοῦσα ζώντας μέσα στὴν ἀπιστία». Πρόσεχε πῶς καὶ τὸ δικό του ἀναφέρει καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ, ἀποδίδοντας ὅμως τὸ μεγαλύτερο στὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ μειώνει τὸ δικό του, ἀλλὰ τόσο, ὅσο νὰ μὴ βλάπτεται, ὅπως εἶπα, ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία.

Τί σημαίνει ὅμως, «τῷ ἐνδυναμώσαντί με»; Ἄκουγε· πολὺ μεγάλο βάρος φορτώθηκε καὶ χρειαζόταν μεγάλη οὐράνια βοήθεια. Γιατὶ σκέψου πόσο ἦταν δύσκολο νὰ ἀντιστέκεται στὶς καθημερινὲς ὕβρεις, τὶς κακολογίες, τὶς ἐπιβουλές, τοὺς κινδύνους, τὶς κοροϊδίες, τὶς ντροπές, τοὺς θανάτους, καὶ νὰ μὴν ἀποκάμνει οὔτε νὰ καταπίπτει, οὔτε καὶ νὰ ἐκτρέπεται, ἀλλ', ἐνῶ βάλλονταν ἀπ' ὅλες τὶς πλευρὲς μὲ μύρια βέλη κάθε μέρα, νὰ στέκεται ἀκλόνητος, ἔχοντας τὸ βλέμμα ἄκαμπτο καὶ ἀτρόμητο. Αὐτὸ δὲν ἦταν

οὐδὲ τῆς τοῦ Θεοῦ ῥοπῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως. Ὅτι γὰρ προειδὼς αὐτὸν τίς ἔσται, εἵλετο αὐτόν, ἄκουσον τί φησι, πρὶν ἢ ἅψασθαι αὐτὸν τοῦ κηρύγματος· «σκεῦος ἐκλογῆς μοί ἐστιν οὗτος, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων». Ὥσπερ γὰρ οἱ βαστάζοντες τὸ σημεῖον τὸ βασιλικὸν ἐν πολέμῳ, τὸ λεγόμενον τῇ συνηθείᾳ λάβουρον, πολλῆς δέονται τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ἐμπειρίας, ὥστε αὐτὸ μὴ προδοῦναι τοῖς πολεμίοις, οὕτω καὶ οἱ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ βαστάζοντες οὐκ ἐν πολέμῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ, πολλῆς δέονται τῆς δυνάμεως, ὥστε τοῖς κατηγόροις αὐτὸ μὴ ἐκδοῦναι στόμασιν, ἀλλὰ βαστάζειν καλῶς καὶ φέρειν τὸν σταυρόν.

Πολλῆς γὰρ ὄντως δεῖ τῆς ἰσχύος, ὥστε βαστάσαι τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ γὰρ ἀνάξιόν τι ἢ λέγων ἢ πράττων ἢ φρονῶν, οὐκ ἐβάστασε τὸ ὄνομα, οὐκ ἔχει τὸν Χριστὸν ἐν ἑαυτῷ. Πομπεύει δὲ ὁ βαστάζων, οὐ δι' ἀγορᾶς, ἀλλὰ διὰ τῶν οὐρανῶν καὶ πάντες πεφρίκασιν, ἄγγελοι δορυφοροῦντες καὶ θαυμάζοντες. «Χάριν ἔχω», φησί, «τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν». Ὅρα πῶς καὶ τῶν αὐτοῦ χάριν αὐτῷ οἶδεν. Ὅτι γὰρ σκεῦος ἐκλογῆς ἐστι, φησὶν αὐτῷ χάριν εἰδέναι. Καίτοι τοῦτο σὸν γέγονεν, ὦ μακάριε Παῦλε· οὐ γὰρ προσωπολήπτης ὁ Θεός. Ἀλλὰ χάριν ἔχω, φησίν, ὅτι κατηξίωσέ με τῆς διακονίας ταύτης· τοῦτο γάρ με τοῦ πιστὸν εἶναι νομίζειν σημεῖον. Καθάπερ γὰρ ἐν οἰκίᾳ οὐ τῷ πιστευθῆναι μόνον ὁ οἰκονόμος χάριν ἔχει τῷ δεσπότῃ, ἀλλὰ καὶ τὸ σημεῖον τίθησι τοῦτο, ὅτι αὐτὸν τῶν ἄλλων ἡγεῖται πιστότερον· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ἐνταῦθα.

Εἶτα σκόπει πῶς ἐπαίρει τὸν ἔλεον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν φιλανθρωπίαν, τὸν πρότερον αὐτοῦ βίον ἐξηγούμενος. «Τὸν πρότερον ὄντα», φησί, «βλάσφημον καὶ διώκτην καὶ ὑβριστήν». Καὶ ὅταν μὲν περὶ Ἰουδαίων διαλέγηται τῶν ἔτι ἀπίστων, μεθ' ὑποστολῆς

1. Πραξ. 9,15.

ἀποτέλεσμα ἀνθρώπινης δύναμης, ἀλλ' οὔτε τῆς θείας βοήθειας μόνο, ἀλλὰ καὶ τῆς δικῆς του προαιρέσεως. Γιατί, τὸ ὅτι τὸν διάλεξε, ἐπειδὴ προεῖδε ποιός πρόκειται νὰ γίνει αὐτός, ἄκουσε τί λέγει προτοῦ ἀρχίσει αὐτὸς τὸ κήρυγμα· «αὐτὸς εἶναι ὄργανο τῆς ἐκλογῆς μου, γιὰ νὰ βαστάξει καὶ νὰ κηρύξει τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων»[1]. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ποὺ κρατοῦν στὸν πόλεμο τὴ βασιλικὴ σημαία, αὐτὸ ποὺ συνήθως ὀνομάζεται λάβαρο, χρειάζεται νὰ ἔχουν πολλὴ δύναμη καὶ ἐμπειρία γιὰ νὰ μὴ παραδοθεῖ τὸ λάβαρο στοὺς ἐχθρούς, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ βαστάζουν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ χρειάζονται πολλὴ δύναμη ὄχι μόνο σὲ καιρὸ πολέμου, ἀλλὰ καὶ σὲ καιρὸ εἰρήνης, ὥστε νὰ μὴν τὸ παραδώσουν στὰ στόματα τῶν κατηγόρων, ἀλλὰ νὰ τὸ κρατοῦν καλὰ καὶ νὰ μεταφέρουν τὸ σταυρό.

Πραγματικὰ χρειάζεται κανεὶς πολλὴ δύναμη, γιὰ νὰ βαστάξει τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ λέγει κάτι ἀνάξιο ἢ πράττει ἢ σκέπτεται, δὲ βάσταξε τὸ ὄνομα, δὲν ἔχει τὸ Χριστὸ μέσα του. Ἐκεῖνος ποὺ τὸ βαστάζει βαδίζει ὄχι μέσω τῆς ἀγορᾶς, ἀλλὰ μέσω τῶν οὐρανῶν κι ὅλοι φρίττουν, καθὼς ἄγγελοι τὸν δορυφοροῦν καὶ θαυμάζουν. «Εὐχαριστῶ», λέγει, «τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν Κύριό μας ποὺ μὲ ἐνίσχυσε». Πρόσεχε πῶς καὶ γιὰ τὰ δικά του ἀναγνωρίζει εὐγνωμοσύνη στὸν Κύριο. Τὸ ὅτι εἶναι σκεῦος ἐκλογῆς τοῦ Θεοῦ, λέγει ὅτι ὀφείλει εὐγνωμοσύνη σ' αὐτόν. Ἂν καὶ βέβαια αὐτὸ εἶναι δικό σου, μακάριε Παῦλε· γιατὶ ὁ Θεὸς δὲν εἶναι προσωπολήπτης. Ἀλλὰ τοῦ χρεωστῶ εὐγνωμοσύνη, λέγει, γιατὶ μὲ θεώρησε ἄξιο αὐτῆς τῆς διακονίας· γιατὶ αὐτὸ θεωρῶ ὅτι εἶναι ἀπόδειξη τοῦ ὅτι μὲ ἔκρινε ἄξιο τῆς ἐμπιστοσύνης του. Ὅπως ἀκριβῶς σὲ κάποια οἰκία ὁ οἰκονόμος χρωστᾶ εὐγνωμοσύνη στὸν κύριό του, ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἐμπιστοσύνη του, ἀλλὰ γιατὶ παρουσιάζει κι αὐτὴ τὴν ἀπόδειξη τῆς ἐμπιστοσύνης του, τὸ νὰ τὸν θεωρεῖ πιὸ ἀξιόπιστο ἀπὸ τοὺς ἄλλους· κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο λοιπὸν καὶ ἐδῶ.

Ἔπειτα πρόσεχε πῶς προβάλλει τὴν εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ φιλανθρωπία, ἐξηγώντας τὴν προηγούμενη ζωή του. «Ἐμένα ποὺ ἤμουν προηγουμένως», λέγει, «βλάσφημος καὶ διώκτης καὶ ὑβριστής». Καὶ ὅταν βέβαια ὁμιλεῖ γιὰ τοὺς Ἰουδαίους, ποὺ εἶναι

κέχρηται τῷ λόγῳ· «μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς», φησίν, «ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν»· περὶ δὲ ἑαυτοῦ φησι, «βλάσφημον ὄντα καὶ διώκτην καὶ ὑβριστήν». Ὁρᾷς τὴν καταφορὰν αὐτοῦ, πῶς οὐκ ἔστι φίλαυτος, πῶς συνεσταλμένην κέκτηται τὴν διάνοιαν; Οὐκ ἤρκει εἰπεῖν, «βλάσφημον ὄντα καὶ διώκτην», ἀλλ' ὅτι καὶ μετ' ἐπιτάσεως τοῦτο ἔπραττε. Οὐ μόνον γάρ, φησί, μέχρις ἐμοῦ ἵστων τὸ φαῦλον, οὐδὲ ἠρκούμην αὐτὸς βλασφημῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς βουλομένους εὐσεβεῖν ἐδίωκον. Πολλὴ τῆς βλασφημίας ἡ μανία. Ἀλλ' ἠλεήθην, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν ἀπιστίᾳ.

2. Τίνος οὖν ἕνεκεν καὶ ἄλλοι Ἰουδαῖοι οὐκ ἠλεήθησαν; Ὅτι οὐκ ἐξ ἀγνοίας, ἀλλὰ καὶ εἰδότες καὶ σφόδρα ἐπιστάμενοι ἔπραττον ἅπερ ἔπραττον. Καὶ ἵνα μάθῃς ἀκριβῶς, ἄκουε τοῦ εὐαγγελικοῦ λέγοντος, ὅτι «πολλοὶ ἐκ τῶν Φαρισαίων καὶ Ἰουδαίων ἐπίστευον μέν, οὐχ ὡμολόγουν δέ. Ἠγάπησαν γὰρ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον, ἤπερ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ». Καὶ πάλιν ὁ Χριστός φησι· «πῶς δύνασθε πιστεύειν, δόξαν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες;»· καὶ πάλιν· «ταῦτα εἶπον», φησίν, «οἱ γονεῖς τοῦ τυφλοῦ διὰ τοὺς Ἰουδαίους, ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται». Πανταχοῦ γὰρ αὐτοῖς τὸ τῆς φιλαρχίας πάθος ἠνώχλει. Καὶ μὴν αὐτοὶ εἶπον, ὅτι «οὐδεὶς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός», καὶ εὐθέως ἐποίησε τοῦτο, ὅπερ ἔφησαν εἶναι σημεῖον Θεοῦ. Οὐκ ἦν οὖν ταῦτα ἀγνοίας.

Ποῦ δὲ ὁ Παῦλος ἦν τότε; Ἴσως ἄν τις εἴποι παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιήλ, οὐδὲν κοινὸν μετὰ τῶν ὄχλων ἔχων τῶν στασιαστῶν. Ὁ δὲ Γαμαλιὴλ ἀνήρ τις ἦν οὐ φιλαρχίας ἕνεκέν τι ποιῶν. Πῶς οὖν μετὰ ταῦτα εὑρίσκεται μετὰ τοῦ ὄχλου ὁ Παῦλος; Ἑώρα αὐξανόμενον τὸ δόγμα καὶ κρατοῦν λοιπὸν καὶ πάντας αὐτοὺς πειθομένους. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ Χριστοῦ ποτὲ μὲν αὐτῷ συνήεσαν, ποτὲ δὲ τοῖς διδασκάλοις· ὅτε δὲ τέλεον ἀπεσχοινίσθησαν, τότε λοιπόν.

---

2. Ρωμ. 10,2.
3. Ἰω. 12,43.
4. Ἰω. 5,44.
5. Ἰω. 9,22.
6. Ἰω. 12,19.

ἀκόμα ἄπιστοι, χρησιμοποιεῖ τὸ λόγο μὲ περιορισμό· «μαρτυρῶ γι' αὐτούς», λέγει, «ὅτι ἔχουν ζῆλο Θεοῦ, ἀλλ' ὄχι μὲ ἐπίγνωση»[2]· γιὰ τὸν ἑαυτό του ὅμως, λέγει, «ἐμένα ποὺ ἤμουν βλάσφημος καὶ διώκτης καὶ ὑβριστής». Βλέπεις τὴ μείωση τοῦ ἑαυτοῦ του, πῶς δὲν εἶναι ἐγωϊστής, ὅτι ἔχει ταπεινωμένο τὸ φρόνημα; Δὲν τοῦ ἔφθανε νὰ πεῖ ὅτι ἦταν «βλάσφημος καὶ διώκτης», ἀλλὰ καὶ ὅτι τὸ ἔκαμνε αὐτὸ μὲ ἐπίταση. Γιατί, λέγει, δὲν ἔφθανε ἡ φαυλότητα μόνο μέχρι τὸν ἑαυτό μου καὶ δὲν μοῦ ἔφθανε νὰ εἶμαι ἐγὼ βλάσφημος, ἀλλὰ καταδίωκα καὶ αὐτοὺς ποὺ ἤθελαν νὰ εἶναι εὐσεβεῖς. Μεγάλη εἶναι ἡ μανία τῆς βλασφημίας. «Ἀλλ' ἐλεήθηκα, γιατὶ ἀπὸ ἄγνοια τὰ ἔκανα, ζώντας μέση στὴ ἀπιστία».

2. Γιατί ὅμως δὲν ἐλεήθηκαν καὶ ἄλλοι Ἰουδαῖοι; Γιατί ἔκαμναν ἐκεῖνα ποὺ ἔκαμναν ὄχι ἀπὸ ἄγνοια, ἀλλὰ γνωρίζοντας αὐτὰ καὶ μάλιστα γνωρίζοντάς τα πάρα πολὺ καλά. Καὶ γιὰ νὰ ἔχεις ἀκριβὴ γνώση αὐτοῦ ἄκουε τὸν εὐαγγελιστὴ ποὺ λέγει, ὅτι «πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Φαρισαίους καὶ Ἰουδαίους πίστευαν βέβαια, ὅμως δὲν τὸ ὁμολογοῦσαν. Γιατὶ ἀγάπησαν περισσότερο τὴ δόξα τῶν ἀνθρώπων, παρὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ»[3]. Καὶ πάλι ὁ Χριστὸς λέγει· «πῶς μπορεῖτε νὰ πιστεύετε, ἀφοῦ δέχεσθε τιμὲς ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο;»[4]· καὶ πάλι, «αὐτὰ εἶπαν», λέγει, «οἱ γονεῖς τοῦ τυφλοῦ ἐξ αἰτίας τῶν Ἰουδαίων, γιὰ νὰ μὴ διωχθοῦν ἀπὸ τὴ συναγωγή»[5]. Καὶ οἱ ἴδιοι οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγαν πάλι· «βλέπετε ὅτι σὲ τίποτε δὲν ὠφελοῦμε, γιατὶ ὁ κόσμος ὅλος ἀκολουθεῖ πίσω του»[6]. Σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις τοὺς ἐνωχλοῦσε τὸ πάθος τῆς φιλαρχίας. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι εἶπαν ὅτι, «κανένας δὲν μπορεῖ νὰ συγχωρεῖ ἁμαρτίες, παρὰ μόνο ὁ Θεός», καὶ ἀμέσως ἔκαμε αὐτό, τὸ ὁποῖον εἶπαν ὅτι εἶναι σημεῖο τοῦ Θεοῦ. Δὲ γίνονταν λοιπὸν αὐτὰ ἀπὸ ἄγνοια.

Καὶ ποῦ ἦταν τότε ὁ Παῦλος; Ἴσως πεῖ κάποιος, δίπλα στὰ πόδια τοῦ Γαμαλιήλ, χωρὶς νὰ ἔχει τίποτε κοινὸ μὲ τὸ πλῆθος τῶν στασιαστῶν. Ὁ Γαμαλιὴλ ἦταν ἕνας ἄνδρας ποὺ δὲν ἔκαμε τίποτε ἀπὸ φιλαρχία. Πῶς λοιπὸν μετὰ ἀπ' αὐτὰ ὁ Παῦλος βρίσκεται μὲ τὸν ὄχλο; Ἔβλεπε τὸ δόγμα νὰ αὐξάνεται καὶ στὴ συνέχεια νὰ ἐπικρατεῖ, κι ὅλους αὐτοὺς νὰ πιστεύουν. Ὅταν ζοῦσε ὁ Χριστὸς ἄλλοτε συναναστρέφονταν αὐτὸν καὶ ἄλλοτε τοὺς δασκάλους, ὅταν ὅμως ἀποχωρίσθηκαν τελείως, τότε πλέον δὲν ἔκαμνε, ὅσα

οὐχ ὡς οἱ λοιποὶ φιλαρχίας ἕνεκεν ἔπραττεν ἅπερ ἔπραττεν, ἀλλὰ ζήλου. Τίνος γὰρ ἕνεκεν εἰς Δαμασκὸν ἐπορεύετο; Λύμην τὸ πρᾶγμα ἐνόμιζε καὶ ἐδεδοίκει μὴ πανταχοῦ διαδοθῇ τὸ κήρυγμα. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι οὐχ οὕτως· οὐ γὰρ τῆς προστασίας τῶν πολλῶν ἕνεκεν, ἀλλὰ φιλαρχίας χάριν πάντα ἔπραττον. Ὅρα γοῦν τί φασιν· «ἀροῦσιν ἡμῶν τὸ ἔθνος καὶ τὴν πόλιν». Ποῖος αὐτοὺς κατέσεισε φόβος; Ἀνθρώπινος. Ἐκεῖνο δὲ ἄξιον ἐξετάσαι, πῶς ἀκριβὴς ὢν περὶ τὸν νόμον, οὐδὲν ἔγνω· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ λέγων· «ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ». Πῶς οὖν οὐκ οἶδας ζηλωτὴς ὑπάρχων τοῦ πατρῴου νόμου, παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιήλου παιδευόμενος; Ἀλλ' οἱ μὲν ἐν λίμναις καὶ ποταμοῖς διατρίβοντες καὶ τελῶναι προσέδραμον καὶ ἐδέξαντο, σὺ δὲ διώκεις ὁ νομομαθής; Διὰ τοῦτο κατεγίνωσκεν ἑαυτοῦ, λέγων, «οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος»· διὰ τοῦτο τὴν ἄγνοιαν ὁμολογεῖ, ἣν ἡ ἀπιστία ἔτικτε· διὰ τοῦτό φησιν «ἐλεηθῆναι».

Τί ἐστι, «πιστόν με ἡγήσατο»; Οὐδὲν τῶν δεσποτικῶν προεδίδου· πάντα αὐτοῦ ἔλεγεν εἶναι καὶ τὰ ἴδια· οὐκ ἐσφετερίζετο τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν. Ἄκουε γὰρ αὐτοῦ καὶ ἀλλαχοῦ λέγοντος, «ἄνδρες, τί ἡμῖν προσέχετε; ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ὑμῖν ἐσμεν ἄνθρωποι». Τοῦτό ἐστι, «πιστόν με ἡγήσατο». Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, «περισσότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα», φησίν· «οὐκ ἐγὼ δέ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί»· καὶ πάλιν, «ὁ ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν». Δείκνυσιν ἑαυτὸν ἐκ τούτου τιμωρίας ἄξιον· ὁ γὰρ ἔλεος ἐπὶ τούτοις γίνεται. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ φησι· «πώρωσις ἀπὸ μέρους τῷ Ἰσραὴλ γέγονεν. Ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ», φησίν, «ὑπερεπλεόνασε μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Τί ἐστι τοῦτο; Ἵνα μὴ ἀκούσας, «ἠλεήθην», τοσοῦτον μόνον νομίσῃς, «βλάσφημος», φησίν, «ἤμην καὶ διώκτης καὶ ὑβριστής· οὐκοῦν καὶ κολάσεως ἄξιος· ἀλλ' οὐκ ἐτιμωρήθην· ἠλεήθην γάρ.

Ἆρ' οὖν τοῦτο μόνον καὶ μέχρι τούτου ὁ ἔλεος τοῦ μὴ δοῦναι

---

7. Ἰω. 11,48.
8. Ρωμ. 1,2.
9. Πράξ. 22,3.
10. Α' Κορ. 15,9.
11. Πράξ. 14,14.
12. Α' Κορ. 15,10.
13. Φιλιπ. 2,13.
14. Ρωμ. 11,25.

ἔκαμνε, ἀπὸ φιλαρχία, ὅπως οἱ ὑπόλοιποι, ἀλλ' ἀπὸ ζῆλο. Γιὰ ποιό λόγο πήγαινε στὴ Δαμασκό; Θεωροῦσε τὸ πράγμα αὐτὸ καταστροφὴ καὶ φοβόταν μήπως τὸ κήρυγμα διαδοθεῖ παντοῦ. Δὲν συνέβαινε τὸ ἴδιο ὅμως μὲ τοὺς Ἰουδαίους· γιατὶ ἔκαμαν τὰ πάντα ὄχι γιὰ νὰ προστατέψουν τοὺς πολλούς, ἀλλὰ χάριν τῆς φιλαρχίας. Πρόσεχε λοιπὸν τί λένε· «θὰ πάρουν τὸ ἔθνος μας καὶ τὴν πόλη»[7]. Ποιός φόβος τοὺς τρόμαξε; ἀνθρώπινος. Ἀξίζει ὅμως νὰ ἐξετάσουμε τὰ ἑξῆς· πῶς, ἂν καὶ ἦταν αὐστηρὸς τηρητὴς τοῦ νόμου, ἐν τούτοις τίποτε δὲν γνώριζε· γιατὶ αὐτὸς ἦταν ποὺ ἔλεγε· «ἐκεῖνο ποὺ ὑποσχέθηκε μὲ τοὺς προφῆτες του»[8]. Πῶς λοιπὸν δὲν τὸ γνωρίζεις, ἐνῶ εἶσαι ζηλωτὴς τοῦ πατρικοῦ νόμου καὶ ἀνατρέφεσαι δίπλὰ στὰ πόδια τοῦ Γαμαλιήλου[9]; Καὶ ἐκεῖνοι βέβαια ποὺ ζοῦσαν στὶς λίμνες καὶ στοὺς ποταμοὺς καὶ οἱ τελῶνες ἔτρεξαν μὲ προθυμία καὶ τὸν δέχθηκαν, ἐνῶ ἐσὺ ὁ νομομαθὴς τὸν καταδιώκεις; Γι' αὐτὸ κατηγοροῦσε τὸν ἑαυτό του, λέγοντας, «δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ ὀνομασθῶ ἀπόστολος»[10]· γι' αὐτὸ ὁμολογεῖ τὴν ἄγνοια, ποὺ τὴ γεννοῦσε ἡ ἀπιστία· γι' αὐτὸ λέγει «ἐλεήθηκα».

Τί σημαίνει, «μὲ θεώρησε πιστό»; Τίποτε δὲν πρόδιδε ἀπ' αὐτὰ ποὺ ἀνήκουν στὸν Κύριο· ὅλα ἔλεγε ὅτι εἶναι αὐτοῦ, ἀκόμη καὶ τὰ δικά του· δὲν σφετεριζόταν τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ἄκουε αὐτὸν ποὺ λέγει καὶ ἀλλοῦ· «ἄνδρες, τί μᾶς προσέχετε; Ἐμεῖς εἴμαστε ἄνθρωποι ὁμοιοπαθεῖς μὲ σᾶς»[11]. Αὐτὸ σημαίνει, «μὲ θεώρησε πιστό». Καὶ πάλι ἀλλοῦ, «περισσότερο ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς κόπιασα», λέγει· «ὄχι ἐγὼ ὅμως, ἀλλ' ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ ποὺ εἶναι μαζί μου»[12]. Καὶ πάλι, «ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἐνεργεῖ μέσα μας, ὥστε νὰ θέλουμε καὶ νὰ ἐνεργοῦμε»[13]. Ἀπ' αὐτὸ δείχνει τὸν ἑαυτό του ἄξιο γιὰ τιμωρία· γιατὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ δίνεται σ' αὐτούς. Καὶ πάλι ἀλλοῦ λέγει· «δημιουργήθηκε ἀναισθησία σὲ ἕνα μέρος τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ»[14]. «Ἀλλ' ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ», λέγει, «περίσσευσε μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν ἀγάπη στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Τί σημαίνει αὐτό; Γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ἀκούοντας, «ἐλεήθηκα», τόσο μόνο, «βλάσφημος», λέγει, «ἤμουν καὶ διώκτης καὶ ὑβριστής»· δηλαδὴ ἤμουν ἄξιος καὶ γιὰ τιμωρία· ἀλλὰ δὲν τιμωρήθηκα, γιατὶ ἐλεήθηκα.

Ἄρα λοιπὸν αὐτὸ εἶναι μόνο τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ μέχρι

τιμωρίαν; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πολλὰ καὶ μεγάλα. Οὐ γὰρ τῆς ἐπηρτημένης ἡμᾶς δίκης μόνης ἀπήλλαξεν ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ δικαίους ἐποίησε καὶ υἱοὺς καὶ ἀδελφοὺς καὶ φίλους καὶ κληρονόμους καὶ συγκληρονόμους. Διὰ τοῦτό φησιν, «ὑπερεπλεόνασεν ἡ χάρις», δηλῶν ὅτι ὑπερέβη καὶ τὸν ἔλεον τὰ δῶρα. Ταῦτα γὰρ οὐκ ἐλεοῦντός ἐστιν, ἀλλὰ φιλοῦντος καὶ σφόδρα ἀγαπῶντος. Εἰπὼν τοίνυν πολλὰ καὶ μεγάλα περὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, ὅτι βλάσφημον ὄντα καὶ ὑβριστὴν καὶ διώκτην ἠλέησε, καὶ ὅτι οὐ μέχρι τούτου ἔστη μόνον, ἀλλὰ καὶ μεγάλων ἑτέρων ἠξίωσε, πάλιν ἐκεῖνο ἀσφαλίζεται τὸ τῶν ἀπίστων, τὸ μὴ λέγειν ὅτι ἡ προαίρεσις ἀνῄρηται· ἐπήγαγε γοῦν, «μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Τοσοῦτον μόνον, φησίν, ἡμεῖς εἰσηνέγκαμεν· ἐπιστεύσαμεν, ὅτι δύναται ἡμᾶς σῶσαι.

3. Ἀγαπήσωμεν τοίνυν αὐτὸν διὰ τοῦ Χριστοῦ. Τί ἐστι, διὰ τοῦ Χριστοῦ; Ὅτι αὐτὸς ἡμῖν τούτου πρόξενος γέγονεν, οὐχ ὁ νόμος. Ὁρᾷς τίνων μὲν ὁ Χριστὸς αἴτιος ἡμῖν γέγονεν ἀγαθῶν, τίνων δὲ ὁ νόμος; Καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, 'ἐπλεόνασεν ἡ χάρις', ἀλλ' «ὑπερεπλεόνασε». Καὶ γὰρ ὄντως ὑπερεπλεόνασε, τοὺς μυρίων κολάσεων ἀξίους, τούτους εἰς υἱοθεσίαν ἀγαγοῦσα ἐξαίφνης. Ἰδοὺ πάλιν τό, «ἐν», «διά» ἐστιν· οὐ γὰρ πίστεως δεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγάπης· ἐπεὶ πολλοὶ καὶ νῦν εἰσιν, ὅτι μέν ἐστιν ὁ Χριστὸς Θεὸς πιστεύοντες, οὐκ ἀγαπῶντες δὲ αὐτόν, οὐδὲ τὰ τῶν φιλούντων πράσσοντες· πῶς γάρ, ὅταν πάντα αὐτοῦ προτιμῶσι, χρήματα, γένεσιν, εἱμαρμένην, παρατήρησιν, κληδονισμούς, οἰωνισμούς; Ὅταν δὲ εἰς ὕβριν αὐτοῦ ζῶμεν, εἰπέ μοι, ποία ἀγάπη; Εἴ τις ἔχει φίλον θερμὸν καὶ διάπυρον, κἂν οὕτω φιλείτω τὸν Χριστόν· κἂν οὕτω φιλείτω τὸν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ δεδωκότα, οὐδὲν ἡμῶν κατωρθωκότων. Τί λεγω, κατωρθωκότων; μεγάλα μὲν οὖν ἐργασαμένων κακὰ καὶ τετολμηκότων ἀτόλμητα ἀντ' οὐδενός. Καὶ ὁ μὲν

ἐδῶ φθάνει, τὸ νὰ μὴν τιμωρούμαστε δηλαδή; Καθόλου, ἀλλὰ περιλαμβάνει κι ἄλλα πολλὰ καὶ μεγάλα. Γιατὶ δὲν μᾶς ἀπάλλαξε ὁ Θεὸς μόνο ἀπὸ τὴν ποινὴ ποὺ κρεμόταν πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας, ἀλλὰ μᾶς ἔκαμε καὶ δικαίους καὶ υἱοὺς καὶ ἀδελφοὺς καὶ φίλους καὶ κληρονόμους καὶ συγκληρονόμους. Γι' αὐτὸ λέγει, «ὑπερπερίσσευσε ἡ χάρη», δηλώνοντας ὅτι τὰ δῶρα ξεπέρασαν κι αὐτὸ τὸ ἔλεος. Αὐτὰ δὲν εἶναι δείγματα κάποιου ποὺ ἐλεεῖ, ἀλλὰ κάποιου ποὺ ἀγαπάει καὶ μάλιστα ἀγαπάει πάρα πολύ. Ἀφοῦ λοιπὸν εἶπε πολλὰ καὶ μεγάλα γιὰ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, ὅτι, ἐνῶ ἦταν βλάσφημος καὶ ὑβριστὴς καὶ διώκτης, τὸν ἐλέησε, κι ὅτι δὲν ἔφθασε μόνο μέχρις ἐδῶ, ἀλλὰ κι ἄλλα μεγάλα τὸν ἀξίωσε, πάλι διασφαλίζει ἐκεῖνο τὸ τῶν ἀπίστων, τὸ νὰ μὴν λέγουν ὅτι καταργεῖται ἡ προαίρεση· πρόσθεσε λοιπόν· «μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν ἀγάπη στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Τόσο μόνο, λέγει, ἐμεῖς προσφέραμε· πιστέψαμε ὅτι μπορεῖ νὰ μᾶς σώσει.

3. Ἂς ἀγαπήσουμε λοιπὸν αὐτὸν «διὰ τοῦ Χριστοῦ». Τί σημαίνει «διὰ τοῦ Χριστοῦ»; Ὅτι αὐτὸς ἔγινε σὲ μᾶς πρόξενος αὐτοῦ, ὄχι ὁ νόμος. Βλέπεις ποιῶν ἀγαθῶν αἴτιος ἔγινε σὲ μᾶς ὁ Χριστός, καὶ ποιῶν ὁ νόμος; Καὶ δὲν εἶπε ἁπλῶς 'πλεόνασε ἡ χάρη', ἀλλὰ «ὑπερπλεόνασε». Καὶ πράγματι «ὑπερπλεόνασε», ἀφοῦ, ἐκείνους ποὺ ἦταν ἄξιοι γιὰ μύριες τιμωρίες, ξαφνικὰ τοὺς ὁδήγησε σὲ υἱοθεσία. Νὰ πάλι τὸ «ἐν», ποὺ σημαίνει «διά»· γιατὶ δὲ χρειάζεται μόνο ἡ πίστη, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγάπη· γιατὶ ὑπάρχουν πολλοὶ καὶ τώρα ποὺ πιστεύουν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι βέβαια Θεός, ὅμως δὲν τὸν ἀγαποῦν, καὶ οὔτε κάμνουν ἐκεῖνα ποὺ κάμνουν ὅσοι τὸν ἀγαποῦν. Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ τὸν ἀγαποῦν, ὅταν ἀντὶ αὐτοῦ προτιμοῦν ὅλα τὰ ἄλλα, τὰ χρήματα, τὴ μοίρα, τὴν είμαρμένη, τὶς νομικὲς διακρίσεις, τὶς μαντεῖες, τοὺς οἰωνισμούς; Ὅταν ζοῦμε γιὰ νὰ τὸν βρίζουμε, πές μου, ποιά ἀγάπη ἔχουμε γι' αὐτόν; Ἂν κανεὶς ἔχει θερμὸ καὶ ἀγαπητὸ φίλο, ἔστω καὶ ἔτσι ἂς ἀγαπᾶ τὸ Χριστό, ἔστω καὶ ἔτσι ἂς ἀγαπᾶ ἐκεῖνον ποὺ ἔδωσε τὸν Υἱό του γιὰ τοὺς ἐχθρούς, τὴν στιγμὴ ποὺ ἐμεῖς δὲν εἴχαμε νὰ ἐπιδείξουμε κανένα κατόρθωμα. Τί λέγω δὲν εἴχαμε νὰ ἐπιδείξουμε κανένα κατόρθωμα; διαπράξαμε μάλιστα μεγάλα κακὰ καὶ ἀποτολμήσαμε πράγματα ἀτόλμητα γιὰ τὸ τίποτε. Καὶ αὐτὸς βέβαια μετὰ ἀπὸ μύριες εὐ-

μετὰ τὰς μυρίας εὐεργεσίας καὶ κηδεμονίας οὐδὲ οὕτως ἔρριψεν, ἀλλὰ τότε μάλιστα τὸν Υἱὸν ἔδωκεν, ὅτε μείζονα ἠδικήσαμεν· ἡμεῖς δὲ μετὰ τὸ τοσούτων τυχεῖν, μετὰ τὸ γενέσθαι φίλοι, μετὰ τὸ πάντων τῶν ἀγαθῶν ἀξιωθῆναι δι' αὐτοῦ, οὐδὲ ὡς φίλον ἠγαπήσαμεν. Καὶ τίς ἡμῖν ἔσται ἐλπίς; Τάχα φρίττετε πρὸς τὸ ῥῆμα· ἀλλ' εἴθε πρὸς τὰ πράγματα. Καὶ πῶς, φησίν, οὐδὲ ὡς τοὺς φίλους οὕτω φιλήσομεν τὸν Θεόν; Πῶς; Ἐγὼ πειράσομαι δεῖξαι· καὶ εὔχομαι μὲν μηδὲν δόξαι λέγειν, ἀλλὰ ληρεῖν, φοβοῦμαι δὲ μὴ κατὰ πραγμάτων ᾖ τὰ λεγόμενα ῥήματα.

Σκόπει δέ· ὑπὲρ φίλων, τῶν ὄντως φίλων, πολλοὶ καὶ ζημιωθῆναι εἵλοντο πολλάκις· τοῦ δὲ Χριστοῦ ἕνεκεν οὐ μόνον ζημιωθῆναι, ἀλλὰ τοῖς οὖσιν ἀρκεῖσθαι οὐδεὶς ἀνέχεται. Ὑπὲρ φίλου πολλάκις καὶ ὑβρίσθημεν καὶ ἔχθρας ἀνεδεξάμεθα· διὰ δὲ τὸν Χριστὸν οὐδεὶς ἔχθραν ἀναδέχεται, ἀλλ' εἰκῇ, φησί, φιλοῦ· εἰκῇ μὴ μισοῦ. Τὸν φίλον λιμώττοντα οὐδέποτε περιοψόμεθα, τὸν δὲ Χριστὸν καθ' ἡμέραν ἡμῖν προσιόντα οὐχ ὑπέρ τινος μεγάλου, ἀλλ' ὑπὲρ ἄρτου μόνου, οὐδὲ προσιέμεθα, καὶ ταῦτα ἐρευγόμενοι δυσωδίας καὶ διασπώμενοι καὶ γαστριζόμενοι καὶ τὸν χθεσινὸν οἶνον ἀποπνέοντες καὶ τρυφῶντες, καὶ οἱ μὲν πόρναις διδόντες, οἱ δὲ παρασίτοις, οἱ δὲ κόλαξιν, οἱ δὲ τέρασι καὶ μωροῖς καὶ νάννοις· καὶ γὰρ τὰ τῆς φύσεως ἁμαρτήματα ταῦτα φέρουσιν εἰς τέρψιν. Καὶ φίλοις τοῖς ὄντως φίλοις οὐδέποτε φθονοῦμεν, οὐδὲ δακνόμεθα τῇ τούτων εὐπραγίᾳ· ἐπὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦτο πάσχομεν· καὶ μείζονα ἴδοι τις ἂν τὴν φιλίαν ἰσχύουσαν, ἢ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον. Καὶ γὰρ ὁ ὕπουλος καὶ ὁ φθονερὸς μᾶλλον τοῦ Θεοῦ τοὺς ἀνθρώπους αἰδεῖται. Πῶς, ἐγὼ λέγω· ὅτι τοῦ μὲν Θεοῦ ὁρῶντος τὰ κατὰ καρδίαν, οὐκ ἀφίσταται ἄνθρωπος δόλους ῥάπτων· ἂν δὲ ἄνθρωπον

εργεσίες καὶ φροντίδες δὲν μᾶς ἀπέρριψε οὔτε καὶ ἔτσι, ἀλλὰ τότε ἀκριβῶς, ποὺ τὸν ἀδικήσαμε στὸ μεγαλύτερο βαθμό, ἔδωσε τὸν Υἱό του. Ἐμεῖς ὅμως μετὰ ἀπὸ τόσα ποὺ τύχαμε καὶ ἀφοῦ γίναμε φίλοι, καὶ ἀξιωθήκαμε ὅλα τὰ ἀγαθὰ δι' αὐτοῦ, δὲν τὸν ἀγαπήσαμε οὔτε σὰν φίλο. Καὶ ποιά ἐλπίδα θὰ ἔχουμε; Ἴσως φρίττετε ἀκούοντας τὸ λόγο αὐτό· ἀλλὰ μακάρι νὰ φρίττατε μπροστὰ στὰ ἴδια τὰ πράγματα. Καὶ πῶς, λέγει, δὲ θὰ ἀγαπήσουμε τὸ Θεὸ οὔτε ἔτσι ὅπως ἀγαποῦμε τοὺς φίλους; Πῶς; ἐγὼ θὰ προσπαθήσω νὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω· καὶ εὔχομαι βέβαια νὰ φανεῖ ὅτι δὲ λέγω τίποτε, ἀλλ' ὅτι παραληρῶ, φοβᾶμαι ὅμως, μήπως τὰ λόγια μου θὰ εἶναι σύμφωνα μὲ τὰ πράγματα.

Πρόσεχε λοιπόν· γιὰ τοὺς φίλους, τοὺς πραγματικοὺς φίλους, πολλοὶ πολλὲς φορὲς προτίμησαν καὶ νὰ ζημιωθοῦν, γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ ὅμως ὄχι μόνο δὲν ἀνέχεται κανένας νὰ ζημιωθεῖ, ἀλλὰ δὲν ἀνέχεται καὶ νὰ ἀρκεσθεῖ σ' αὐτὰ ποὺ ἔχει. Γιὰ χάρη τοῦ φίλου πολλὲς φορὲς μᾶς ἔβρισαν καὶ δεχθήκαμε καὶ μίση, γιὰ τὸ Χριστὸ ὅμως κανένας δὲ δέχεται μίσος, ἀλλά, λέγει, ἀνώφελα ν' ἀγαπᾶς, ἄσκοπα ὅμως νὰ μὴ μισεῖς. Τὸ φίλο ποὺ πεινάει ποτὲ δὲ θὰ τὸν παραβλέψουμε, τὸ Χριστὸ ὅμως ποὺ μᾶς πλησιάζει κάθε μέρα ὄχι γιὰ κάτι τὸ μεγάλο, ἀλλὰ μόνο γιὰ ψωμί, οὔτε τὸν πλησιάζουμε, καὶ ὅλα αὐτὰ τὴ στιγμὴ ποὺ ρευόμαστε δυσωδία, ποὺ σκάζουμε ἀπὸ τὴν πολυφαγία, ποὺ παραγεμίζουμε τὶς κοιλιές μας, ποὺ ἀποπνέουμε τὸ χθεσινὸ κρασί, καὶ ζοῦμε τόσο ἀπολαυστικά· καὶ ἄλλοι βέβαια παραδίνονται σὲ πόρνες, ἄλλοι πάλι σὲ παρασίτους, ἄλλοι σὲ κόλακες, ἄλλοι σὲ τέρατα καὶ ἀνόητους καὶ νάνους, καθόσον αὐτὰ τὰ ἁμαρτήματα τῆς φύσεως ὁδηγοῦν σὲ εὐχαρίστηση. Καὶ τοὺς φίλους, τοὺς πραγματικοὺς φίλους, ποτὲ δὲν τοὺς φθονοῦμε, οὔτε στεναχωριέμαστε γιὰ τὴν εὐτυχία τους, στὴν περίπτωση ὅμως τοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτὸ τὸ παθαίνουμε. Καὶ μπορεῖ νὰ παρατηρήσει κανεὶς ὅτι περισσότερη δύναμη ἔχει ἡ φιλία παρὰ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ὁ ὕπουλος καὶ φθονερὸς ἄνθρωπος περισσότερο ντρέπεται τοὺς ἀνθρώπους παρὰ τὸ Θεό. Πῶς συμβαίνει αὐτὸ θὰ σᾶς τὸ πῶ ἐγώ· ὅτι δηλαδή, ἂν καὶ βλέπει ὁ Θεὸς τὰ ἀπόκρυφα τῆς καρδιᾶς, ἐν τούτοις ὁ ἄνθρωπος δὲ σταματᾶ τὶς δολοπλοκίες, ἂν ὅμως ἄνθρωπος δεῖ ἄνθρωπο τὰ χάνει καὶ κοκκινί-

ἴδῃ ἄνθρωπος, ἀπόλωλε καὶ ἐρυθριᾷ. Τί τοῦτο λέγω; Πρὸς φίλον μὲν κακούμενον ἀπερχόμεθα, κἂν μικρόν τι ἀναβαλώμεθα, φοβούμεθα μὴ καταγνωσθῶμεν· τοῦ δὲ Χριστοῦ πολλάκις ἐν δεσμοῖς ἀποθανόντος, οὐδὲ ἐπεσκεψάμεθα. Καὶ πρὸς τοὺς φίλους δὲ τοὺς πιστούς, οὐκ ἐπειδὴ πιστοί εἰσιν, ἀπερχόμεθα, ἀλλ' ἐπειδὴ φίλοι.

4. Ὁρᾷς οὐδὲν φόβῳ Θεοῦ γινόμενον, οὐδὲ τῷ περὶ αὐτὸν φίλτρῳ, ἀλλὰ τὰ μὲν φιλίᾳ, τὰ δὲ συνηθείᾳ; Ὁρῶντες φίλον ἀποδημοῦντα, κλαίομεν, στένομεν, ἂν δὲ καὶ ἀποθανόντα ἴδωμεν, ὀλοφυρόμεθα, καίτοι γε εἰδότες ὅτι οὐ διαπαντὸς ἡμῶν διαστήσεται, ἀλλ' αὐτὸν ἐν τῇ ἀναστάσει ἀποληψόμεθα· τοῦ δὲ Χριστοῦ χωριζομένου ἡμῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν, μᾶλλον δὲ τὸν Χριστὸν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπελαύνοντες ἀφ' ἡμῶν οὐκ ἀλγοῦμεν, οὐδὲ δεινόν τι ποιεῖν νομίζομεν ἀδικοῦντες, λυποῦντες, παροξύνοντες, τὰ μὴ δοκοῦντα αὐτῷ πράσσοντες. Ἀλλ' οὔπω τοῦτο φρικτόν, εἰ μηδὲ ὡς φίλῳ αὐτῷ κεχρήμεθα· ἐγὼ γὰρ δείξω, ὅτι καὶ ὡς ἐχθρῷ αὐτῷ χρώμεθα. Πῶς; «Τὸ φρόνημα τῆς σαρκός», φησὶν ὁ Παῦλος, ἔχθρα εἰς Θεόν». Ἡμεῖς δὲ τοῦτο μὲν ἀεὶ περιφέρομεν, τὸν δὲ Χριστὸν ἀεὶ βουλόμενον ἡμῖν ἐπιτρέχειν καὶ πρὸς τὰς θύρας ἡμῶν ἐρχόμενον διώκομεν (αἱ γὰρ πονηραὶ πράξεις τοῦτο ἐργάζονται)· καὶ ποιοῦμεν αὐτὸν ὑβρίζεσθαι καθ' ἑκάστην ἡμέραν, διὰ τὰς πλεονεξίας ἡμῶν, διὰ τὰς ἁρπαγάς. Δοξάζεταί τις εὐδοκιμῶν, καὶ τὰ αὐτοῦ φθεγγόμενος καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὠφελῶν; καὶ ἡμεῖς τούτῳ φθονοῦμεν, ὅτι τὰ τοῦ Θεοῦ ἐργάζεται· καὶ δοκοῦμεν μὲν φθονεῖν ἐκείνῳ, ὁ δὲ φθόνος διαβαίνει εἰς Χριστόν.

Οὔ, φησίν, ἀλλὰ βουλόμεθα οὐ δι' ἑτέρων, ἀλλὰ δι' ἡμῶν τὴν ὠφέλειαν γίνεσθαι. Οὐ διὰ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς· ἐπεὶ εἰ διὰ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς· ἐπεὶ εἰ διὰ τὸν Χριστόν, ἀδιάφορον ἂν ἦν ἡμῖν τὸ καὶ δι' ἑτέρων, καὶ δι' ἡμῶν ταῦτα γίνεσθαι. Εἰπὲ γάρ μοι, εἴ τις ἰατρὸς παῖδα ἔχων τυφλοῦσθαι μέλλοντα, αὐτὸς μὲν ἐξασθενήσει πρὸς τὴν ἰατρείαν, ἕτερον δὲ εὕροι δυνάμενον τοῦτο ἐργά-

15. Ρωμ. 8,7.

ζει ἀπὸ ντροπή. Καὶ γιατί λέγω αὐτό; Πηγαίνουμε σὲ φίλο ποὺ βρίσκεται σὲ κατάσταση κακή, κι ἂν καθυστερήσουμε λίγο, φοβόμαστε μήπως κατηγορηθοῦμε, τὸ Χριστὸ ὅμως ποὺ πολλὲς φορὲς πέθανε στὰ δεσμά, οὔτε κἂν τὸν ἐπισκεφθήκαμε. Καὶ στοὺς πιστοὺς φίλους πηγαίνουμε ὄχι ἐπειδὴ εἶναι πιστοί, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι φίλοι.

5. Βλέπεις ὅτι τίποτε δὲν γίνεται ἀπὸ φόβο Θεοῦ οὔτε ἀπὸ ἀγάπη γι' αὐτόν, ἀλλὰ ἄλλα ἀπὸ φιλία καὶ ἄλλα ἀπὸ συνήθεια; Ὅταν βλέπουμε φίλο νὰ ξενιτεύεται, κλαῖμε, στενάζουμε, ἂν μάλιστα τὸν δοῦμε νὰ πεθαίνει κλαῖμε σπαραχτικά, ἂν καὶ γνωρίζουμε, ὅτι δὲν θὰ χωρισθεῖ γιὰ πάντα ἀπὸ μᾶς, ἀλλὰ θὰ τὸν λάβουμε στὴν ἀνάσταση· γιὰ τὸ Χριστὸ ὅμως ποὺ χωρίζεται ἀπὸ μᾶς κάθε μέρα, ἢ καλύτερα τὸ Χριστὸ ποὺ τὸν διώχνουμε κάθε μέρα ἀπὸ κοντά μας, δὲν πονοῦμε καὶ οὔτε νομίζουμε ὅτι κάμνουμε κάτι τρομερό, τὴ στιγμὴ ποὺ τὸν ἀδικοῦμε, ποὺ τὸν λυποῦμε, ποὺ τὸν ἐξοργίζουμε, ποὺ κάμνουμε πράγματα ποὺ δὲν ἀρέσουν σ' αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἀκόμα δὲ θὰ ἦταν τόσο φρικτό, ἂν δὲν τὸν συμπεριφερόμασταν σὰν φίλο· γιατὶ ἐγὼ θὰ δείξω ὅτι τὸν συμπεριφερόμαστε καὶ σὰν ἐχθρό. Πῶς; Ὁ Παῦλος λέγει, ὅτι «τὸ φρόνημα τὸ σαρκικὸ εἶναι ἔχθρα πρὸς τὸ Θεό»[15]. Ἐμεῖς βέβαια αὐτὸ πάντοτε τὸ περιφέρουμε, τὸν Χριστὸ ὅμως ποὺ πάντοτε θέλει νὰ μᾶς βοηθάει καὶ ποὺ ἔρχεται στὶς θύρες μας τὸν διώχνουμε (γιατὶ οἱ πονηρὲς πράξεις αὐτὸ κάμνουν). Καὶ γινόμαστε αἰτία κάθε μέρα νὰ βρίζεται, ἐξ αἰτίας τῆς πλεονεξίας μας καὶ τῶν ἁρπαχτικῶν μας διαθέσεων. Τιμᾶται κάποιος ἐπειδὴ εὐδοκιμεῖ καὶ κηρύττοντας τὸ λόγο του καὶ τὴν Ἐκκλησία ὠφελῶντας; καὶ αὐτὸν ἐμεῖς τὸν φθονοῦμε, γιατὶ ἐργάζεται τὰ τοῦ Θεοῦ. Καὶ νομίζουμε βέβαια ὅτι φθονοῦμε ἐκεῖνον, ὁ φθόνος ὅμως μεταβαίνει στὸ Χριστό.

Ὄχι, λέγει, ἀλλὰ θέλουμε ἡ ὠφέλεια νὰ προέλθει ἀπὸ μᾶς κι ὄχι ἀπὸ ἄλλους. Ὄχι γιὰ τὸ Χριστό, ἀλλὰ γιὰ μᾶς· γιατί, ἂν ἐνδιαφερόμασταν γιὰ τὸ Χριστό, θὰ μᾶς ἦταν ἀδιάφορο ἂν ἡ ὠφέλεια αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ ἄλλους ἢ ἀπὸ μᾶς. Γιατὶ πές μου, ἂν κάποιος γιατρὸς εἶχε παιδὶ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τυφλωθεῖ, καὶ ὁ ἴδιος βέβαια δὲν μποροῦσε νὰ τὸ θεραπεύσει, μποροῦσε ὅμως νὰ βρεῖ ἄλλον ποὺ θὰ εἶχε τὴ δύναμη νὰ τὸ θεραπεύσει, ἄραγε θὰ τὸν ἔδιωχνε;

ζεσθαι, ἆρα ἂν ἀπήλασεν αὐτόν; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ μονονουχὶ ἐρεῖ πρὸς αὐτόν· εἴτε διὰ σοῦ, εἴτε δι' ἐμοῦ, τὰ τῆς ὠφελείας γινέσθω. Τί δήποτε; Ὅτι οὐ τὸ ἑαυτοῦ ὁρᾷ, ἀλλὰ τὸ τῷ παιδὶ συμφέρον. Οὕτω καὶ ἡμεῖς, εἰ τὸ τοῦ Χριστοῦ ἑωρῶμεν, εἴπομεν ἄν, εἴτε δι' ἡμῶν, εἴτε δι' ἑτέρου τινὸς τὸ λυσιτελὲς γινέσθω· «εἴτε ἀληθείᾳ, εἴτε προφάσει», φησί, «Χριστὸς καταγγέλλεται». Ἄκουε γὰρ τοῦ Μωϋσέως λέγοντος πρὸς τοὺς παροξῦναι αὐτὸν βουλομένους, ἡνίκα οἱ περὶ Ἐλδὰδ καὶ Μωδὰδ προεφήτευον· «μὴ ζηλοῖς σὺ ἐμοί· καὶ τίς δῴη πάντα τὸν λαὸν Κυρίου προφήτας εἶναι;».

Ταῦτα δὲ πάντα ἀπὸ φιλοδοξίας γίνεται. Ἆρα οὐκ ἐχθρῶν ταῦτα καὶ πολεμίων; Εἶπε σέ τις κακῶς; ἀγάπησον αὐτὸν σύ. Καὶ πῶς δυνατόν; Δυνατόν, καὶ σφόδρα δυνατόν, ἐὰν θέλῃς· ἂν δὲ καλῶς εἰπόντα φιλήσῃς, οὐκ ἔτι σοι χάρις· οὐ γὰρ διὰ τὸν Κύριον, ἀλλὰ διὰ τὴν εὐφημίαν τοῦτο πεποίηκας. Ἔβλαψέ σέ τις; εὐεργέτησον· ἂν δὲ ὠφελήσαντα ὠφελήσῃς, οὐδὲν μέγα πεποίηκας. Ἠδικήθης καὶ ἐζημιώθης τὰ μεγάλα; τοῖς ἐναντίοις ἀμείψεσθαι σπούδασον. Ναί, παρακαλῶ, οὕτω διοικῶμεν τὰ καθ' ἑαυτούς· παυσώμεθα τοῦ ἀδικεῖν καὶ μισεῖν τοὺς ἐχθρούς· αὐτὸς τοὺς ἐχθροὺς κελεύει φιλεῖν, ἡμεῖς δὲ καὶ αὐτὸν φιλοῦντα διώκομεν. Μὴ γένοιτο, φησί. Τῷ ῥήματι τοῦτο πάντες φθεγγόμεθα, διὰ δὲ τῶν ἔργων οὐ πάντες. Τοσαύτη ἡ τῆς ἁμαρτίας σκότωσις, ὅτι ἅπερ οὐκ ἔστι λόγῳ φορητά, ταῦτα δι' ἔργων φορητά ἐστιν.

Ἀποστῶμεν ὀψὲ γοῦν ποτε τῶν βλαπτόντων καὶ λυμαινομένων ἡμῶν τὴν σωτηρίαν, ἵνα τύχωμεν ὧν τοὺς φίλους εἰκὸς τυχεῖν. «Θέλω» γάρ, φησίν, «ἵν', ὅπου εἰμὶ ἐγώ, ὦσι καὶ οἱ μαθηταί μου, ἵνα τὴν δόξαν ὁρῶσι τὴν ἐμήν», ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

16. Φιλιπ. 1,18.
17. Ἀριθμ. 11,19.
18. Ἰω. 17,24.

Καθόλου, ἀλλ' αὐτὸ θὰ τοῦ πεῖ· εἴτε ἀπὸ μένα, εἴτε ἀπὸ σένα, ἀρκεῖ νὰ γίνει ἡ θεραπεία. Γιατί ἄραγε; Γιατὶ βλέπει τοῦ παιδιοῦ τὸ συμφέρον καὶ ὄχι τὸ δικό του. Ἔτσι καὶ ἐμεῖς, ἂν βλέπαμε τὸ συμφέρον τοῦ Χριστοῦ, θὰ λέγαμε, ἂς γίνει αὐτὸ ποὺ εἶναι ὠφέλιμο εἴτε ἀπὸ μᾶς εἴτε ἀπὸ κάποιον ἄλλο. «Εἴτε μὲ είλικρίνεια, εἴτε μὲ πρόφαση», λέγει, ὁ Χριστὸς κηρύσσεται»[16]. Ἄκουε τί λέγει ὁ Μωϋσῆς σ' ἐκείνους ποὺ ἤθελαν νὰ τὸν παροργίσουν ὅταν προφήτευαν οἱ περὶ τὸν Ἐλδὰδ καὶ Μωδάδ· «μὴ ζηλεύεις ἐσὺ ἐμένα· καὶ ποιός θὰ ἔδινε ὥστε ὅλος ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ νὰ εἶναι προφήτες;»[17].

Ὅλα αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ τὴ φιλοδοξία. Ἆρα δὲν εἶναι αὐτὰ ἔργα ἐχθρῶν καὶ πολεμίων; Σὲ κακολόγησε κάποιος; ἐσὺ ἀγάπησέ τον. Καὶ πῶς εἶναι δυνατό; Εἶναι δυνατό, καὶ πάρα πολὺ δυνατό, ἐὰν θέλεις. Ἐὰν τὸν ἀγαπήσεις ὅταν λέγει καλὰ λόγια γιὰ σένα, δὲν ὑπάρχει πιὰ ἡ χάρη σὲ σένα· γιατὶ αὐτὸ τὸ ἔκαμες ὄχι γιὰ τὸν Κύριο, ἀλλὰ γιὰ τὴν καλή σου φήμη. Σὲ ἔβλαψε κάποιος; εὐεργέτησέ τον· ἂν ὠφελήσεις κάποιον ποὺ σὲ ὠφέλησε, δὲν ἔχεις κάμει τίποτε σπουδαῖο. Ἀδικήθηκες καὶ ζημιώθηκες σὲ πολὺ μεγάλο βαθμό· φρόντισε τὰ ἀντίθετα ν' ἀνταποδώσεις. Ναί, σᾶς παρακαλῶ, ἔτσι νὰ διευθετοῦμε τὰ ὅσα ἔχουν σχέση μὲ μᾶς. Ἂς παύσουμε νὰ ἀδικοῦμε καὶ νὰ μισοῦμε τοὺς ἐχθρούς. Αὐτὸς προτρέπει ν' ἀγαποῦμε τοὺς ἐχθρούς, ἐμεῖς ὅμως καταδιώκουμε καὶ αὐτὸν ποὺ τοὺς ἀγαπάει. Μὴ γένοιτο, λέγει. Τὰ λόγια αὐτὰ ὅλοι τὰ λέμε, μὲ τὰ ἔργα ὅμως δὲν τὸ κάμνομε ὅλοι. Τόσος εἶναι ὁ σκοτισμὸς τῆς ἁμαρτίας, ὥστε αὐτὰ ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ ὑποφέρουμε μὲ λόγια, αὐτὰ τὰ ὑποφέρουμε στὴν πράξη.

Ἂς ἀπομακρυνθοῦμε λοιπὸν κάποτε ἔστω καὶ ἀργὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ βλάπτουν καὶ μολύνουν τὴ σωτηρία μας, γιὰ νὰ τύχουμε αὐτὰ ποὺ εἶναι φυσικὸ νὰ τύχουν οἱ φίλοι. Γιατὶ λέγει, «θέλω νὰ εἶναι καὶ οἱ μαθητές μου ὅπου εἶμαι ἐγώ, γιὰ νὰ βλέπουν τὴ δόξα μου»[18], τὴν ὁποία μακάρι νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸ Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Δ'

(Α' Τιμ. 1,15–17)

«Πιστὸς ὁ λόγος καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠλεήθην, ἵνα ἐν ἐμοὶ πρώτῳ ἐνδείξηται Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν ἅπασαν μακροθυμίαν, πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον».

1. Οὕτω μεγάλαι εἰσὶν αἱ εὐεργεσίαι τοῦ Θεοῦ καὶ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνουσαι προσδοκίαν καὶ ἐλπίδα, ὡς πολλαχοῦ καὶ ἀπιστεῖσθαι. Ἃ γὰρ μήτε ἐνενόησε, μήτε προσεδόκησε νοῦς ἀνθρώπινος, ταῦτα ἡμῖν ἐχαρίσατο. Διὰ τοῦτο καὶ πολὺν οἱ ἀπόστολοι λόγον ὑπὲρ τούτου ποιοῦνται, ὥστε πιστευθῆναι τὰ δῶρα τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡμῖν παρασχεθέντα. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν μεγάλων ἀγαθῶν τοῦτο πάσχομεν, ἆρα μὴ ὄναρ ἐστίν; λέγοντες, τῷ ἀπιστεῖν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν. Τί οὖν ἦν τὸ ἀπιστούμενον; Εἰ οἱ ἐχθροί, εἰ οἱ ἁμαρτωλοί, εἰ οἱ ἐν νόμῳ μὴ δικαιωθέντες μηδὲ δι' ἔργων, οὗτοι ἐξαίφνης διὰ πίστεως μόνης ἔμελλον τῶν πρωτείων τεύξεσθαι. Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους περὶ τούτου διαλέγεται τοῦ κεφαλαίου, πολλὰ δὲ καὶ ἐνταῦθα. «Πιστός», φησίν, «ὁ λόγος καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ». Ἐπειδὴ γὰρ Ἰουδαῖοι τούτῳ μάλιστα ἐφείλκοντο, πείθει αὐ-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

(Α' Τιμ. 1,15-17)

«Εἶναι ἀξιόπιστος ὁ λόγος καὶ ἄξιος κάθε ἀποδοχῆς, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἦρθε στὸν κόσμο νὰ σώσει τοὺς ἁμαρτωλούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πρῶτος εἶμαι ἐγώ. Ἀλλὰ γι' αὐτὸ ἐλεήθηκα, γιὰ νὰ δείξει ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὅλη τὴ μακροθυμία του πρῶτα σὲ ἐμένα, καὶ νὰ χρησιμεύσω σὰν πρότυπο σὲ ἐκείνους ποὺ μελλοντικὰ θὰ πιστέψουν σ' αὐτὸν γιὰ ν' ἀπολαύσουν τὴν αἰώνια ζωή».

1. Τόσο μεγάλες εἶναι οἱ εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ καὶ ξεπερνοῦν κάθε ἀνθρώπινη προσδοκία καὶ ἐλπίδα, ὥστε σὲ πολλὲς περιπτώσεις καὶ νὰ μὴ γίνονται πιστευτές. Γιατί, ἐκεῖνα ποὺ οὔτε τὰ σκέφθηκε οὔτε τὰ περίμενε ἀνθρώπινος νοῦς, αὐτὰ μᾶς χάρισε. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἀπόστολοι κάμνουν πολὺ λόγο γι' αὐτό, ὥστε νὰ πιστέψουμε στὰ δῶρα ποὺ μᾶς πρόσφερε ὁ Θεός. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωση μεγάλων δώρων παθαίνουμε αὐτό, ἐπειδὴ δὲν τὸ πιστεύουμε, καὶ λέμε, ἄραγε μήπως αὐτὸ εἶναι ὄνειρο; τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὶς δωρεὲς τοῦ Θεοῦ. Ποιό λοιπὸν ἦταν τὸ ἀπιστούμενο; Ἂν οἱ ἐχθροί, ἂν οἱ ἁμαρτωλοί, ἂν αὐτοὶ ποὺ δὲ δικαιώθηκαν μὲ τὸ νόμο οὔτε μὲ τὰ ἔργα, αὐτοὶ ξαφνικὰ μὲ τὴν πίστη μόνο ἐπρόκειτο νὰ ἐπιτύχουν τὰ πρωτεῖα. Πολλὰ βέβαια ἀναφέρει γι' αὐτὸ τὸ θέμα στὴν ἐπιστολὴ πρὸς Ρωμαίους, πολλὰ ὅμως καὶ ἐδῶ. «Εἶναι ἀξιόπιστος», λέγει, «ὁ λόγος καὶ ἄξιος κάθε ἀποδοχῆς, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἦρθε στὸν κόσμο νὰ σώσει ἁμαρτωλούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πρῶτος εἶμαι ἐγώ». Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ Ἰουδαῖοι προσελκύονταν πρὸ πάντων μὲ αὐτό, τοὺς πείθει νὰ μὴ προσέχουν στὸ

τοὺς τῷ νόμῳ μὴ προσέχειν, ὡς οὐκ ἐνὸν δι' ἐκείνου σωθῆναι πίστεως χωρίς. Πρὸς τοῦτο τοίνυν μάχεται. Ἄπιστον γὰρ εἶναι ἐδόκει, εἰ δὴ ἄνθρωπος πάντα τὸν ἔμπροσθεν καταδαπανήσας βίον εἰκῇ καὶ μάτην ἐν πονηραῖς πράξεσι καταναλώσας, ἔμελλε σώζεσθαι ὕστερον ἀπὸ πίστεως μόνης. Διὰ τοῦτό φησι, «πιστὸς ὁ λόγος».

Ἀλλά τινες οὐκ ἠπίστουν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐνεκάλουν, ὃ καὶ νῦν ποιοῦσιν Ἕλληνες λέγοντες, 'ποιήσωμεν τὰ κακά, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθά'. Ἐπειδὴ γὰρ ἤκουσαν λέγοντος, «ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία ὑπερεξεπερίσσευσεν ἡ χάρις», διασύροντες τὰ ἡμέτερα ἐκεῖνοι ἔλεγον τοῦτο. Οὕτω καὶ ὅταν περὶ γεέννης διαλεγώμεθα αὐτοῖς, καὶ ποῦ, φασί, ταῦτα ἄξια Θεοῦ εἰ ἄνθρωπος μὲν τὸν οἰκέτην λαβὼν τὸν ἑαυτοῦ πολλὰ ἡμαρτηκότα, ἀφίησι καὶ συγγνώμης ἀξιοῖ, ὁ δὲ Θεὸς ἀθάνατα κολάζει; Καὶ ὅταν περὶ λουτροῦ πάλιν αὐτοῖς διαλεγώμεθα καὶ τῆς διὰ τούτου τῶν ἁμαρτημάτων ἀφέσεως, ποῦ ταῦτα, φασίν, ἄξια Θεοῦ, τὸν μυρία ἐργασάμενον κακὰ ἀφιέναι τῶν ἁμαρτημάτων; Ὁρᾷς τὴν ἐνδιάστροφον γνώμην, πῶς πανταχοῦ τὴν οἰκείαν ἐνδείκνυται φιλονεικίαν; Καὶ μὴν εἰ ἡ ἄφεσις κακόν, καλὸν ἡ κόλασις· εἰ δὲ ἡ κόλασις οὐ καλόν, ἡ ἄφεσις καλόν· κατὰ τὸν ἐκείνων φημὶ λόγον· κατὰ γὰρ τὸν ἡμέτερον ἀμφότερα καλά· καὶ πῶς, ἐν ἑτέρῳ δείξομεν καιρῷ· οὐ γὰρ τοῦ παρόντος ἂν εἴη· βαθὺν γὰρ ὄντα καὶ πολλῆς δεόμενον τῆς ἐπεξεργασίας, ἐν καιρῷ δεῖ τοῦτον προθεῖναι ἐπὶ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης· τέως δὲ τῶν προκειμένων ἐχώμεθα.

«Πιστός», φησίν, «ὁ λόγος». Πόθεν πιστός; Καὶ ἀπὸ τῶν προαγόντων, καὶ ἀπὸ τῶν μετὰ ταῦτα. Ὅρα πῶς καὶ προκατασκευάζει, καὶ μετὰ τὸ κατασκευάσαι αὐτῷ ἐνδιατρίβει. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι «βλάσφημον ὄντα καὶ διώκτην ἠλέησε», τοῦτο κατασκευάζοντος ἦν. Καὶ οὐκ ἠλέησε, φησί, μόνον, ἀλλὰ καὶ πιστὸν ἐποίησε· τοσοῦτον οὐ χρή, φησίν, ἀπιστεῖν ὅτι ἠλέησεν. Οὐδεὶς γὰρ ὁρῶν τὸν δεσμώτην ἐν βασιλείοις στρεφόμενον, ὅτι ἠλεήθη ἀμφι-

1. Ρωμ. 3,8 καὶ 5,20.

νόμο, γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ σωθοῦν μὲ τὴν τήρηση ἐκείνου χωρὶς πίστη. Γι' αὐτὸ τὸ πράγμα λοιπὸν ἀγωνίζεται. Γιατὶ φαινόταν ἀπίστευτο, τὸ ἂν δηλαδὴ ἄνθρωπος, ποὺ σπατάλησε ὅλη τὴν προηγούμενη ζωή του ἄσκοπα καὶ τὴν ξόδεψε μάταια σὲ πονηρὲς πράξεις, ἐπρόκειτο νὰ σωθεῖ ὕστερα ἀπὸ μόνη τὴν πίστη. Γι' αὐτὸ λέγει «εἶναι ἀξιόπιστος ὁ λόγος».

Ὅμως μερικοὶ δὲν ἀπιστοῦσαν μόνο, ἀλλὰ καὶ κατηγοροῦσαν, πράγμα ποὺ καὶ τώρα κάμουν οἱ Ἕλληνες, λέγοντας, «ἂς πράξουμε τὰ κακὰ γιὰ νὰ ἔρθουν τὰ ἀγαθά»[1]. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἄκουσαν νὰ λέγει, «ὅπου πλεόνασε ἡ ἁμαρτία, ὑπερπερίσσευσε ἡ χάρη», τὸ ἔλεγαν αὐτὸ ἐκεῖνοι διασύροντας τὰ δικά μας. Τὸ ἴδιο καὶ ὅταν τοὺς μιλοῦμε γιὰ τὴ γέεννα, λένε, 'καὶ πῶς αὐτὰ εἶναι ἄξια τοῦ Θεοῦ, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ἀφήνει καὶ συγχωρεῖ τὸ δοῦλο του, ποὺ τὸν συνέλαβε νὰ ἔχει κάμει πολλὰ ἁμαρτήματα, ἐνῶ ὁ Θεὸς τιμωρεῖ αἰώνια;' Καὶ ὅταν πάλι τοὺς ὁμιλοῦμε γιὰ τὸ βάπτισμα καὶ γιὰ τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτημάτων δι' αὐτοῦ, 'πῶς εἶναι αὐτά, λένε, ἄξια τοῦ Θεοῦ, νὰ συγχωροῦνται οἱ ἁμαρτίες ἐκείνου ποὺ ἔπραξε μύρια κακά;' Βλέπεις τὴ διεστραμμένη γνώμη, πῶς παντοῦ δείχνει τὴ φιλόνεικη διάθεσή της; Καὶ βέβαια, ἂν ἡ ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν εἶναι κακό, καλὸ εἶναι ἡ κόλαση, ἂν ὅμως ἡ κόλαση δὲν εἶναι καλό, ἡ ἄφεση εἶναι καλό, σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τους, λέγω, γιατὶ σύμφωνα μὲ τὰ δικά μας καὶ τὰ δυὸ εἶναι καλά, καὶ πῶς συμβαίνει αὐτό, θὰ τὸ ἀποδείξουμε ἄλλη φορά· γιατὶ δὲν εἶναι θέμα τοῦ παρόντος, ἐπειδὴ ἔχει βάθος καὶ χρειάζεται πολλὴ ἐπεξεργασία, καὶ ἔτσι σὲ κατάλληλο χρόνο πρέπει νὰ τὸ θέσω μπρὸς στὴν ἀγάπη σας· τώρα ὅμως ἂς συνεχίσουμε τὸ θέμα ποὺ συζητᾶμε.

«Εἶναι ἀξιόπιστος», λέγει, «ὁ λόγος». Ἀπὸ ποῦ εἶναι ἀξιόπιστος; Καὶ ἀπὸ τὰ προηγούμενα καὶ ἀπὸ τὰ ἑπόμενα. Πρόσεχε πῶς προετοιμάζει τὸ θέμα, καὶ ἀφοῦ τὸ παρουσιάσει ἐπιμένει σ' αὐτό. Γιατὶ μὲ τὸ νὰ πεῖ, ὅτι «ἐνῶ ἦταν βλάσφημος καὶ διώκτης τὸν ἐλέησε ὁ Θεός», αὐτὸ ἦταν προετοιμασία. Καὶ δὲν τὸν ἐλέησε, λέγει, μόνο, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔκαμε πιστό· τόσο πολὺ δὲν πρέπει, λέγει, νὰ ἀπιστεῖ κανεὶς ὅτι τὸν ἐλέησε. Γιατὶ κανένας δὲν ἀμφιβάλλει ποτὲ ὅτι ἐλεήθηκε ὁ δεσμώτης, ὅταν τὸν βλέπει νὰ κυκλοφορεῖ μέσα

βάλλει ποτέ· ὅπερ ἐπὶ τοῦ Παύλου ἦν ἰδεῖν. Ἀφ' ἑαυτοῦ γὰρ ποιεῖται τὸ σημεῖον καὶ οὐκ αἰσχύνεται καλῶν ἑαυτὸν ἁμαρτωλόν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον εὐφραίνεται· οὕτω γὰρ μάλιστα δύναται δεῖξαι τὸ μέγα τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας θαῦμα, καὶ ὅτι φιλανθρωπίας ἠξιώθη τοσαύτης.

Καὶ πῶς ἀλλαχοῦ λέγων περὶ ἑαυτοῦ, «κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γενόμενος ἄμεμπτος», ἐνταῦθά φησιν «ἁμαρτωλὸν εἶναι», καὶ πρῶτον τῶν ἁμαρτωλῶν; Ὅτι πρὸς τὴν δικαιοσύνην, ἣν ὁ Θεὸς εἰργάσατο, καὶ τὴν ὄντως ζητουμένην, ἁμαρτωλοὶ καὶ οἱ ἐν τῷ νόμῳ. «Πάντες γὰρ ἥμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ». Διὰ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς εἶπε «δικαιοσύνην», ἀλλὰ «τὴν ἐν νόμῳ». Ὥσπερ γὰρ ὁ ἀργύριον πολὺ κεκτημένος καθ' ἑαυτὸν μὲν πλούσιος φαίνεται, κατὰ δὲ τὴν σύγκρισιν τῶν θησαυρῶν τῶν βασιλικῶν σφόδρα πένης, καὶ πρῶτος πένης· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, πρὸς τοὺς ἀγγέλους κρινόμενοι, ἁμαρτωλοὶ οἱ ἄνθρωποι, καὶ εἰ δίκαιοι. Εἰ δὲ Παῦλος ὁ τὴν ἐν νόμῳ δικαιοσύνην ἐργασάμενος πρῶτος ἁμαρτωλός, τίς ἄρα τῶν ἄλλων δίκαιος ἂν κληθείη; Οὐ γὰρ διαβάλλων αὐτοῦ τὸν βίον ὡς ἀσελγῆ, τοῦτό φησι, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὴν δικαιοσύνην ἐκείνην πρὸς ταύτην συγκρίνων, τὸ μηδὲν εἶναι δείκνυσιν· οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἁμαρτωλοὺς τοὺς ἔχοντας αὐτὴν ἀποφαίνει. «Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠλεήθην», φησίν, «ἵνα ἐν ἐμοὶ πρώτῳ ἐνδείξηται Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν, πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεύειν εἰς αὐτὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον».

2. Ὁρᾷς πῶς πάλιν ταπεινοῖ καὶ καταστέλλει ἑαυτόν, ἑτέραν εὐτελεστέραν λέγων αἰτίαν; Τὸ μὲν γὰρ δι' ἄγνοιαν λέγειν ἐλεηθῆναι, οὐ σφόδρα δείκνυσιν ἁμαρτωλὸν τὸν ἐλεούμενον οὐδὲ ἄγαν κατεγνωσμένον· τὸ δὲ διὰ τοῦτο ἐλεηθῆναι, ἵνα μηδεὶς ἀπαγορεύῃ λοιπὸν τῶν ἡμαρτηκότων, ἀλλὰ θαρρῇ ὅτι καὶ αὐτὸς τῶν αὐτῶν τεύξεται, σφόδρα μέγα καὶ μεθ' ὑπερβολῆς. Ὥστε φθεγξάμενος,

---

2. Φιλιπ. 3,7.
3. Ρωμ. 3,23.

στὰ βασιλικὰ ἀνάκτορα, πράγμα ποὺ ἦταν δυνατὸ νὰ δεῖ κανεὶς καὶ στὸν Παῦλο. Γιατὶ παρουσιάζει τὴν ἀπόδειξη ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, καὶ δὲ ντρέπεται νὰ ὀνομάζει τὸν ἑαυτό του ἁμαρτωλό, ἀντίθετα μάλιστα πολὺ περισσότερο εὐχαριστεῖται· γιατὶ ἔτσι πρὸ πάντων μπορεῖ νὰ δείξει τὸ μεγάλο θαῦμα τῆς πρόνοιας τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἀξιώθηκε τόσης μεγάλης φιλανθρωπίας.

Καὶ πῶς σὲ ἄλλο σημεῖο λέγει γιὰ τὸν ἑαυτό του, «ὡς πρὸς τὴ δικαιοσύνη τοῦ νόμου ζοῦσα ἄμεμπτος»[2], ἐνῶ ἐδῶ λέγει «ὅτι εἶναι ἁμαρτωλός, καὶ πρῶτος ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλούς»; Γιατὶ ὡς πρὸς τὴ δικαιοσύνη, τὴν ὁποία ἐργάσθηκε ὁ Θεός, καὶ τὴν πραγματικὰ ἀναζητούμενη, ἁμαρτωλοὶ ἦταν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔζησαν σύμφωνα μὲ τὸ νόμο· «γιατὶ ὅλοι ἁμάρτησαν καὶ στεροῦνται τὴ θεία δόξα»[3]. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε ἁπλῶς «δικαιοσύνη», ἀλλὰ τὴν «ἐν νόμῳ». Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀποκτήσει πολλὰ χρήματα, φαίνεται βέβαια πλούσιος ὡς πρὸς τὸν ἑαυτό του, σὲ σύγκριση ὅμως μὲ τοὺς βασιλικοὺς θησαυροὺς εἶναι πολὺ φτωχός, καὶ ὁ πρῶτος φτωχός, ἔτσι καὶ ἐδῶ, οἱ ἄνθρωποι κρινόμενοι σὲ σχέση μὲ τοὺς ἀγγέλους εἶναι ἁμαρτωλοί, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι δίκαιοι. Ἂν ὅμως ὁ Παῦλος ποὺ ἐφάρμοσε τὴ δικαιοσύνη τοῦ νόμου εἶναι πρῶτος ἁμαρτωλός, ποιός ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἄραγε μπορεῖ νὰ ὀνομασθεῖ δίκαιος; Τὸ λέγει αὐτὸ χωρὶς νὰ διαβάλλει τὴν ζωή του σὰν ἀσελγή, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ συγκρίνοντας ἐκείνη τὴ δικαιοσύνη μ' αὐτήν, δείχνει ὅτι αὐτὴ εἶναι μηδέν· καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ δείχνει καὶ ἁμαρτωλοὺς αὐτοὺς ποὺ τὴν ἔχουν. «Ἀλλὰ γι' αὐτὸ ἐλεήθηκα», λέγει, «γιὰ νὰ δείξει ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς πρῶτα σὲ μένα ὅλη τὴ μακροθυμία του, καὶ νὰ χρησιμεύσω σὰν πρότυπο σὲ ἐκείνους ποὺ μελλοντικὰ πρόκειται νὰ πιστέψουν σ' αὐτὸν γιὰ ν' ἀπολαύσουν τὴν αἰώνια ζωή».

2. Βλέπεις πῶς πάλι ταπεινώνει καὶ μειώνει τὸν ἑαυτό του, ἀναφέροντας ἄλλη εὐτελέστερη αἰτία; Γιατὶ τὸ νὰ λέγει ὅτι ἐλεήθηκε ἐξ αἰτίας τῆς ἄγνοιας, δὲ δείχνει τὸν ἐλεούμενο πολὺ ἁμαρτωλό, οὔτε πολὺ κατακριμένο, τὸ νὰ λέγει ὅμως ὅτι ἐλεήθηκε γι' αὐτό, γιὰ νὰ μὴν ἀπογοητεύεται στὸ ἑξῆς κανένας ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλούς, ἀλλὰ νὰ παίρνει θάρρος μὲ τὴν πίστη ὅτι καὶ αὐτὸς θὰ τύχει τῶν ἴδιων εὐεργεσιῶν, αὐτὸ εἶναι πολὺ μεγάλο καὶ ὑπερβολικὰ με-

«πρῶτός εἰμι ἐγὼ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ βλάσφημος καὶ διώκτης καὶ ὑβριστής», καί, «οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος», καὶ ὅσα εἴρηκεν, ὅμως οὐδὲν οὕτω ταπεινὸν ἐφθέγξατο. Καὶ ἐπὶ ὑποδείγματος δὲ τοῦτο σαφὲς ἔσται. Ἔστω γὰρ πόλις πολυάνθρωπος πάντας τοὺς πολίτας ἔχουσα φαύλους, τοὺς μὲν ἧττον, τοὺς δὲ μᾶλλον, πάντας μέντοι κατεγνωσμένους· εἷς δέ τις ἐν τοῖς πολλοῖς ἐκείνοις πάντων μᾶλλον ἔστω κολάσεως καὶ τιμωρίας ἄξιος καὶ πᾶν ἐπελθὼν εἶδος κακίας· ἂν τοίνυν λέγῃ τις, ὅτι πᾶσιν ἀφεῖναι βούλεται ὁ βασιλεύς, οὐχ οὕτω πιστεύσουσι τῷ λόγῳ, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν πάντων φαυλότερον αὐτῶν τούτου τυχόντα· οὐκ ἔστι γὰρ λοιπὸν ἀμφισβήτησις.

Τοῦτο καὶ Παῦλός φησιν, ὅτι βουλόμενος ὁ Θεὸς πληροφορῆσαι τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι πάντα αὐτοῖς ἀφίησι, τὸν πάντων ἁμαρτωλότερον εἵλετο. Οὐ γὰρ ἄν, ἐμοῦ τυχόντος συγχωρήσεως, φησί, περὶ τῶν ἄλλων ἀμφισβητήσειέ τις· ὡς ἂν εἰ ἔλεγέ τις καὶ ἐν τῇ συνηθείᾳ, ἐὰν δὲ τῷδε ὁ Θεὸς συγχωρήσῃ, οὐδένα τῶν ἄλλων κολάσει. Καὶ δείκνυσι διὰ τούτου οὐδὲ ἄξιον ἑαυτὸν ὄντα συγχωρήσεως, ἀλλὰ διὰ τὴν εἰς ἑτέρους σωτηρίαν ταύτης πρότερον ἀπολαύσαντα. Μηδεὶς τοίνυν ἀμφιβαλλέτω, φησί, περὶ σωτηρίας, ὁπότε ἐγὼ ἐσώθην. Καὶ ὅρα τοῦ μακαρίου τούτου τὴν ταπεινοφροσύνην. Οὐκ ἔφη, Ἵνα ἐνδείξηται ἐν ἐμοὶ τὴν μακροθυμίαν', ἀλλά, «τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν»· ὡς ἂν εἰ ἔλεγε· μᾶλλον ἐμοῦ ἐπ' ἄλλῳ οὐκ ἔχει μακροθυμῆσαι, οὐδὲ εὑρεῖν οὕτως ἁμαρτωλόν, παντὸς δεόμενον αὐτοῦ τοῦ ἐλέους, πάσης τῆς μακροθυμίας, οὐ μέρους, καθάπερ οἱ ἐπὶ μέρους ἁμαρτάνοντες.

«Πρὸς ὑποτύπωσιν», φησί, «τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον», τουτέστι, πρὸς παράκλησιν, πρὸς προτροπήν. Ἐπειδὴ δὲ μέγα τι περὶ τοῦ Υἱοῦ ἐφθέγξατο καὶ ὅτι τοσαύτην ἀγάπην ἐνεδείξατο, ἵνα μή τις νομίσῃ ταύτης ἀπεστερῆσθαι τὸν Πατέρα, ἀναφέρει καὶ αὐτῷ δόξαν ἐπάγων, καί φησι· «τῷ δὲ βασι-

4. Α' Κορ. 15,9.

γάλο. Ὥστε, ἂν καὶ εἶπε, «πρῶτος εἶμαι ἐγὼ ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλούς, καὶ βλάσφημος καὶ διώκτης καὶ ὑβριστής», καί, «δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ ὀνομασθῶ ἀπόστολος»[4], καὶ ὅσα ἄλλη ἔχει πεῖ, ὅμως τίποτε δὲν εἶπε τόσο ταπεινό. Καὶ αὐτὸ θὰ γίνει σαφὲς μὲ παράδειγμα. Ἂς ὑποθέσουμε δηλαδὴ ὅτι ὑπάρχει μιὰ πόλη πολυάνθρωπη ποὺ ἔχει ὅλους τοὺς πολίτες φαύλους, ἄλλους λιγότερο, καὶ ἄλλους περισσότερο, ὅλους ὅμως κατακριμένους· κάποιος ὅμως ἀνάμεσα ἀπὸ ὅλους ἐκείνους τοὺς πολλοὺς εἶναι ἄξιος καταδίκης καὶ τιμωρίας περισσότερο ἀπὸ ὅλους, ἐπειδὴ διέπραξε κάθε εἶδος κακίας. Ἂν λοιπὸν πεῖ κάποιος, ὅτι ὁ βασιλιὰς θέλει ὅλους νὰ τοὺς δώσει χάρη, δὲν θὰ πιστέψουν τόσο στὸ λόγο, μέχρι ποὺ νὰ δοῦν ὅτι ἔλαβε αὐτὴ τὴ χάρη ὁ χειρότερος ἀπὸ αὐτούς· γιατὶ στὴ συνέχεια δὲν ὑπάρχει ἀμφισβήτηση.

Αὐτὸ λέγει καὶ ὁ Παῦλος· ὅτι δηλαδή, ἐπειδὴ ἤθελε ὁ Θεὸς νὰ βεβαιώσει τοὺς ἀνθρώπους, πὼς ὅλα τοὺς τὰ συγχωρεῖ, διάλεξε τὸν πιὸ ἁμαρτωλὸ ἀπὸ ὅλους. Γιατί, λέγει, ἐφόσον ἐγὼ συγχωρέθηκα, δὲ θὰ μποροῦσε νὰ ἀμφισβητήσει κάποιος αὐτὸ γιὰ τοὺς ἄλλους· ὅπως ἂν κάποιος ἔλεγε κατὰ τὴ συνήθεια, 'ἂν ὁ Θεὸς συγχωρήσει αὐτόν, δὲ θὰ τιμωρήσει κανέναν ἀπὸ τοὺς ἄλλους'. Καὶ ἀποδεικνύει μὲ αὐτὸ ὅτι δὲν εἶναι ἄξιος οὔτε συγχωρήσεως, ἀλλὰ χάριν τῆς σωτηρίας τῶν ἄλλων ἀπόλαυσε αὐτὴν πρῶτα ὁ ἴδιος. Κανένας λοιπόν, λέγει, ἂς μὴν ἀμφιβάλλει γιὰ τὴ σωτηρία, ἐφόσον ἐγὼ σώθηκα. Καὶ πρόσεχε τὴν ταπεινοφροσύνη αὐτοῦ τοῦ μακαρίου. Δὲν εἶπε, 'γιὰ νὰ δείξει σὲ μένα τὴ μακροθυμία', ἀλλ' «ὅλη τὴ μακροθυμία»· σὰν νὰ ἔλεγε· 'δὲν ὑπάρχει ἄλλος γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ χρειασθεῖ νὰ μακροθυμήσει περισσότερο ἀπὸ μένα, οὔτε θὰ βρεῖ τόσο ἁμαρτωλό, ποὺ νὰ χρειασθεῖ ὅλο τὸ ἔλεος αὐτοῦ, ὅλη τὴ μακροθυμία, ὄχι ἕνα μέρος, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ ἁμαρτάνουν ἐν μέρει.

«Γιὰ νὰ χρησιμεύσω σὰν πρότυπο», λέγει, «γιὰ ἐκείνους ποὺ μελλοντικὰ θὰ πιστέψουν σ' αὐτόν, γιὰ ν' ἀπολαύσουν τὴν αἰώνια ζωή», δηλαδὴ γιὰ παρηγοριά, γιὰ προτροπή. Ἐπειδὴ ὅμως εἶπε κάτι μεγάλο γιὰ τὸν Υἱό, καὶ ὅτι ἔδειξε τόση μεγάλη ἀγάπη, γιὰ νὰ μὴν νομίσει κανείς, ὅτι ὁ Πατέρας στερεῖται αὐτῆς τῆς ἀγάπης, ἀποδίδει δόξα καὶ σ' αὐτόν, προσθέτοντας καὶ λέγοντας, «στὸ βα-

λεῖ τῶν αἰώνων ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ Θεῷ τιμὴ καὶ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν». Ὑπὲρ δὴ τούτων, φησίν, οὐ τὸν Υἱὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα δοξάζομεν. Ἐρώμεθα οὖν τοὺς αἱρετικούς· ἰδού, «μόνῳ Θεῷ», εἴρηκε περὶ Πατρὸς λέγων· ἆρα οὐ Θεὸς ὁ Υἱός; Καὶ «μόνῳ ἀφθάρτῳ» ἆρα οὐκ ἄφθαρτος ὁ Υἱός; Καὶ ὃ δίδωσιν ἡμῖν μετὰ ταῦτα, αὐτὸς οὐκ ἔχει; Ναί, φησί, καὶ Θεός, καὶ ἄφθαρτος, ἀλλ' οὐ τοιοῦτος, οἷος ὁ Πατήρ. Τί φῄς; Οὐ τοιοῦτος καὶ ἐλάττονος οὐσίας ἐστίν; Οὐκοῦν καὶ ἀφθαρσίας ἐλάττονος. Τί δέ ἐστι, μείζων καὶ ἥττων ἀφθαρσία; Ἡ γὰρ ἀφθαρσία οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ τὸ μὴ διαφθείρεσθαι. Δόξα μὲν γὰρ μείζων καὶ ἥττων ἐστίν, ἀφθαρσία δὲ μείζων καὶ ἥττων οὐκ ἔστιν, ὥσπερ οὖν οὐδὲ ὑγεία ἥττων καὶ πλείων· ἢ γὰρ φθείρεσθαί τι δεῖ, ἢ μηδ' ὅλως.

Τί οὖν, φησίν; Ἡμεῖς καὶ ἄφθαρτοι ὡσαύτως; Μὴ γένοιτο· οὐδαμῶς. Διὰ τί; Ὅτι αὐτὸς μὲν φύσει τοῦτο ἔχει, ἡμεῖς δὲ ἐπεισάκτως. Ἆρ' οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ οὕτως; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς φύσει. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἡ διαφορά; Ὅτι αὐτὸς μέν, φησί, παρ' οὐδενὸς ἐγένετο τοιοῦτος, ὁ δὲ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρός. Καὶ ἡμεῖς τοῦτο ὁμολογοῦμεν· οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς ἀρνούμεθα, ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς ἀφθάρτως γεγένηται. Ὑπὲρ τούτων, φησί, τὸν Πατέρα δοξάζομεν, ὅτι τοιοῦτον αὐτὸν ἐγέννησεν. Ὁρᾷς ὅτι τότε μάλιστα δοξάζεται ὁ πατήρ, ὅταν μεγάλα ᾖ κατωρθωκὼς ὁ παῖς; Εἰς αὐτὸν γὰρ ἀναφέρεται τὰ τοῦ υἱοῦ. Οὐκοῦν, ὅταν δυνατὸν ᾖ γεγεννηκώς, καὶ τοιοῦτον οἷον αὐτός, ἡ δόξα τοῦ υἱοῦ μᾶλλόν ἐστιν ἢ τοῦ πατρός, ὅταν αὐτάρκη, ὅταν ἑαυτῷ ἀρκοῦντα, ὅταν μὴ ἀσθενῆ. Τῷ δέ, «βασιλεῖ τῶν αἰώνων», καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ εἴρηται, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε. Τὸ αὐτό ἐστιν ἐνταῦθα.

Παρὰ μὲν γὰρ ἡμῖν διῄρηται ἀμφότερα, ἡ δημιουργία, λέγω, καὶ ἡ κτίσις, καὶ ἕτερος μὲν κατασκευάζει καὶ ποιεῖται καὶ ταλαιπωρεῖ, ἕτερος δὲ κρατεῖ. Διὰ τί; Ὅτι ὁ κατασκευάζων ἐλάττων ἐστίν. Ἐκεῖ δὲ οὐδαμῶς· οὐχ ἑτέρου μὲν ἡ δεσποτεία, ἑτέρου δὲ ἡ

5. Ἑβρ. 1,2.

σιλιὰ τῶν αἰώνων, τὸν ἄφθαρτο, τὸν ἀόρατο, στὸν μόνο σοφὸ Θεὸ ἀνήκει ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν». Γι' αὐτά, λέγει, ὄχι μόνο τὸν Υἱό, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα δοξάζομε. Ἂς ρωτήσουμε λοιπὸν τοὺς αἱρετικούς· νά, «στὸ μόνο Θεὸ» εἶπε, μιλώντας γιὰ τὸν Πατέρα· ἆρα δὲν εἶναι Θεὸς ὁ Υἱός; καί, «στὸν μόνο ἄφθαρτο»· ἆρα δὲν εἶναι ἄφθαρτος ὁ Υἱός; Καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτά, ἐκεῖνο ποὺ δίνει σὲ μᾶς ὁ Πατέρας, αὐτὸς δὲν τὸ ἔχει; Ναί, λέγει, καὶ Θεὸς εἶναι, καὶ ἄφθαρτος, ἀλλ' ὄχι τέτοιος ποὺ εἶναι ὁ Πατέρας. Τί λές; δὲν εἶναι τέτοιος, καὶ εἶναι κατώτερης οὐσίας; ἑπομένως εἶναι καὶ κατώτερης ἀφθαρσίας; Γιατὶ ἡ ἀφθαρσία δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ νὰ μὴ φθείρεται κανείς. Δόξα βέβαια ὑπάρχει μεγαλύτερη καὶ μικρότερη, ἀφθαρσία ὅμως δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερη καὶ μικρότερη, ὅπως ἀκριβῶς οὔτε ὑγεία λιγότερη καὶ περισσότερη. Ἢ πρέπει νὰ φθαρεῖ κάτι, ἢ νὰ μὴ φθαρεῖ καθόλου.

Τί λοιπόν, λέγει; ἐμεῖς εἴμαστε ἄφθαρτοι; Μὴ γένοιτο· καθόλου. Γιατί; Ἐπειδὴ αὐτὸς τὸ ἔχει αὐτὸ φυσικὴ ἰδιότητα, ἐνῶ ἐμεῖς σὰν κάτι ποὺ προέρχεται ἀπὸ ἔξω. Ἄραγε τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸν Υἱό; Καθόλου· ἀλλὰ κι αὐτὸς τὸ ἔχει φυσικὴ ἰδιότητα. Σὲ τί λοιπὸν συνίσταται ἡ διαφορά; Στὸ ὅτι ὁ Πατέρας, λέγει, ἀπὸ κανέναν δὲν ἔγινε τέτοιος, ἐνῶ ὁ Υἱὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα. Καὶ ἐμεῖς αὐτὸ ὁμολογοῦμε· γιατὶ οὔτε καὶ ἐμεῖς ἀρνούμαστε, ὅτι ὁ Υἱὸς γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα ἀφθάρτως. Γι' αὐτά, λέγει, δοξάζουμε τὸν Πατέρα, ἐπειδὴ γέννησε αὐτὸν τέτοιον. Βλέπεις ὅτι τότε πρὸ πάντων δοξάζεται ὁ Πατέρας, ὅταν τὸ παιδὶ ἔχει κατορθώσει μεγάλα; γιατὶ οἱ πράξεις τοῦ υἱοῦ ἀναφέρονται σ' αὐτόν. Λοιπὸν ὅταν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸν ἔχει γεννήσει, καὶ τέτοιον μάλιστα ὅπως αὐτός, δηλαδὴ νὰ εἶναι αὐτάρκης, νὰ ἀρκεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό του, καὶ νὰ μὴ εἶναι ἀνίσχυρος, τότε ἡ δόξα πολὺ περισσότερο εἶναι τοῦ Υἱοῦ παρὰ τοῦ Πατρός. Ἐπίσης τό, «στὸ βασιλιὰ τῶν αἰώνων», ἔχει λεχθεῖ καὶ γιὰ τὸν Υἱὸ «διὰ τοῦ ὁποίου ἔκαμε τοὺς αἰῶνες»[5]. Τὸ ἴδιο σημαίνει καὶ ἐδῶ.

Σὲ μᾶς δηλαδὴ ἔχουν διαιρεθῆ καὶ τὰ δύο, ἐννοῶ ἡ δημιουργία καὶ ἡ κτίση. Καὶ ἄλλος κτασκευάζει καὶ φτιάχνει καὶ κοπιάζει, ἐνῶ ἄλλος ἐξουσιάζει. Γιατί; Ἐπειδὴ αὐτὸς ποὺ κατασκευάζει εἶναι κατώτερος. Ἐκεῖ ὅμως καθόλου· δὲν εἶναι ἄλλου ἡ ἐξουσία,

δημιουργία. Οὐδὲ γάρ, ἐπειδὰν ἀκούσω, «δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν», ἀφαιρῶ τὸν Πατέρα τὸ δημιουργικόν· οὔτε δὲ ὅταν ἀκούσω, ὁ Πατὴρ βασιλεὺς τῶν αἰώνων, τὸν Υἱὸν ἀφαιρῶ τὴν δεσποτείαν· κοινὰ γὰρ καὶ ἐκείνου καὶ τούτου ταῦτα· ἀμφότερα γὰρ ἑκατέροις ἐστίν. Ἔκτισεν ὁ Πατὴρ τῷ δημιουργὸν Υἱὸν γεγεννηκέναι· βασιλεύει ὁ Υἱὸς τῷ Κύριος εἶναι τῶν κτισμάτων. Οὐ γὰρ μισθοῦ ἐργάζεται, καθάπερ οἱ παρ' ἡμῖν, οὐδὲ ἑτέρῳ ὑπακούων, καθάπερ οὗτοι, ἀλλὰ δι' οἰκείαν ἀγαθότητα καὶ φιλανθρωπίαν. Τί δέ; Ὁ Υἱὸς ὠράθη ποτέ; Οὐκ ἄν τις ἔχοι λέγειν. Τί οὖν ἐστιν «ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ Θεῷ»; τί δὲ ὅταν λέγῃ, «οὐδὲ γάρ ἐστιν ὄνομα ἕτερον, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς»; καὶ πάλιν «οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἡ σωτηρία»; «Τιμὴ καὶ δόξα», φησίν, «εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν». Τιμὴ καὶ δόξα οὐ διὰ ρημάτων γίνεται. Ἐπεὶ οὖν καὶ αὐτὸς οὐ διὰ ρημάτων ἡμᾶς ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων καὶ δι' ἔργων, οὕτω καὶ ἡμεῖς αὐτὸν τιμήσωμεν καὶ διὰ πραγμάτων καὶ δι' ἔργων. Καίτοι αὕτη μὲν ἡ τιμὴ ἡμῶν ἅπτεται, ἐκείνη δὲ αὐτοῦ οὐδαμῶς· οὐ γὰρ δεῖται τῆς παρ' ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ τῆς παρ' αὐτοῦ δεόμεθα.

3. Ὥστε κἂν τιμήσωμεν αὐτόν, πάλιν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐτιμήσαμεν. Ὥσπερ γὰρ ὁ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνοίξας, ἵνα τὸ ἡλιακὸν ἴδῃ φῶς, ἑαυτὸν πάλιν ὤνησε, θαυμάζων τὸ κάλλος τοῦ ἄστρου, οὐκ ἐκείνῳ τι κεχάρισται· οὐ γὰρ λαμπρότερον αὐτὸ πεποίηκεν, ἀλλὰ μένει τὸ αὐτό· οὕτω καὶ πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ· ὁ θαυμάζων τὸν Θεὸν καὶ τιμῶν, ἑαυτὸν ἔσωσε καὶ ὠφέλησεν ὠφέλειαν μεγίστην. Πῶς; Ὅτι τὴν ἀρετὴν μετέρχεται, παρ' αὐτοῦ δοξάζεται· «τοὺς γὰρ δοξάζοντάς με», φησί, «δοξάσω». Πῶς οὖν αὐτὸς δοξάζεται, φησίν, ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἡμετέρας οὐδὲν ἀπολαύων; Ὥσπερ οὖν καὶ πεινῆν λέγεται καὶ διψῆν· πάντα γὰρ οἰκειοῦται τὰ ἡμέτερα, ἵνα κἂν οὕτως ἡμᾶς ἐφελκύσηται καὶ τὰς τιμὰς καὶ τὰς ὕβρεις, ἵνα κἂν οὕτω φοβηθῶμεν· καὶ οὐδ' οὕτως ἐφελκόμεθα. Δοξάσωμεν δὴ τὸν Θεόν, ἄρωμεν τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι καὶ ἐν τῷ πνεύματι ἡμῶν.

6. Πράξ. 4,12. 7. Α' Βασ. 2,30.

καὶ ἄλλου ἡ δημιουργία. Οὔτε ὅταν ἀκούσω, «μὲ τὸν ὁποῖο ἔκαμε τοὺς αἰῶνες», ἀφαιρῶ τὸ δημιουργικὸ ἀπὸ τὸν Πατέρα. Οὔτε πάλι ὅταν ἀκούσω, «ὁ Πατέρας ὁ βασιλιὰς τῶν αἰώνων», ἀφαιρῶ τὴ δεσποτεία ἀπὸ τὸν Υἱό· γιατὶ αὐτὰ εἶναι κοινὰ καὶ ἐκείνου καὶ αὐτοῦ. Γιατὶ καὶ τὰ δύο ἀνήκουν καὶ στὸν ἕνα καὶ στὸν ἄλλο. Ἔκτισε ὁ Πατέρας μὲ τὸ νὰ γεννήσει Υἱὸ δημιουργό· βασιλεύει ὁ Υἱὸς μὲ τὸ νὰ εἶναι Κύριος τῶν κτισμάτων. Γιατὶ δὲν ἐργάζεται μὲ μισθό, ὅπως οἱ ἐργαζόμενοι σὲ μᾶς, οὔτε ὑπακούει σὲ ἄλλον, ὅπως αὐτοί, ἀλλ' ἀπὸ δική του ἀγαθότητα καὶ φιλανθρωπία. Τί λοιπόν; Ὁ Υἱὸς θεάθηκε ποτέ; Δὲ θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ τὸ πεῖ. Τί σημαίνει λοιπόν, «στὸν ἄφθαρτο, τὸν ἀόρατο, τὸ μόνο σοφὸ Θεό»; Τί πάλι ὅταν λέγει, «γιατὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλο ὄνομα, μὲ τὸ ὁποῖο νὰ μποροῦμε νὰ σωθοῦμε»[6]; καὶ πάλι, «δὲν ὑπάρχει σωτηρία σὲ κανέναν ἄλλον»; «Τιμὴ καὶ δόξα», λέγει, «στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν». Ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα δὲν ἀποδίδεται μὲ λόγια. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ αὐτὸς δὲ μᾶς τίμησε μὲ λόγια, ἀλλὰ μὲ πράξεις καὶ ἔργα, ἔτσι καὶ ἐμεῖς ἂς τιμήσουμε αὐτὸν μὲ πράξεις καὶ ἔργα. Ἂν καὶ βέβαια ἀπὸ τὴν τιμὴ αὐτὴ ἐμεῖς ὠφελούμαστε, ἐνῶ αὐτὸς καθόλου· γιατὶ αὐτὸς δὲν ἔχει ἀνάγκη τῆς τιμῆς μας, ἐνῶ ἐμεῖς ἔχουμε ἀνάγκη τῆς δικῆς του.

3. Ὥστε, ἂν τιμήσουμε αὐτόν, πάλι τοὺς ἑαυτούς μας τιμήσαμε. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὺ ἄνοιξε τὰ μάτια του γιὰ νὰ δεῖ τὸ φῶς τοῦ ἥλιου, ὠφέλησε πάλι τὸν ἑαυτό του, θαυμάζοντας τὴν ὀμορφιὰ τοῦ ἄστρου, χωρὶς νὰ χάρισε τίποτε σὲ ἐκεῖνο, ἀφοῦ δὲν ἔκαμε αὐτὸ λαμπρότερο, ἀλλὰ παραμένει τὸ ἴδιο, ἔτσι συμβαίνει, καὶ πολὺ περισσότερο, μὲ τὸ Θεό· ἐκεῖνος ποὺ θαυμάζει καὶ τιμᾶ τὸ Θεό, ἔσωσε τὸν ἑαυτό του καὶ τὸν ὠφέλησε μὲ μεγάλη ὠφέλεια. Πῶς; Ἀσκώντας τὴν ἀρετὴ καὶ δοξαζόμενος ἀπὸ αὐτόν. Γιατὶ λέγει, «αὐτοὺς ποὺ μὲ δοξάζουν, θὰ τοὺς δοξάσω»[7]. Πῶς λοιπὸν αὐτὸς δοξάζεται, λέγει, χωρὶς νὰ ἀπολαμβάνει τίποτε ἀπὸ τὴ δόξα μας; Ὅπως ἀκριβῶς λέγεται ὅτι πεινάει καὶ διψάει· γιατὶ κάμνει δικά του ὅλα τὰ δικά μας, γιὰ νὰ μᾶς προσελκύσει ἔστω καὶ ἔτσι, καὶ τὶς τιμὲς καὶ τὶς ὕβρεις, γιὰ νὰ φοβηθοῦμε ἔστω καὶ ἔτσι, καὶ οὔτε ἔτσι ὅμως προσελκυόμαστε. Ἂς δοξάσουμε λοιπὸν τὸ Θεό, ἂς δεχθοῦμε τὸ Θεὸ καὶ στὸ σῶμα καὶ στὸ πνεῦμα μας. Καὶ πῶς,

Καὶ πῶς τις ἐν τῷ σώματι δοξάζει, φησί; Πῶς δὲ ἐν τῷ πνεύματι; Πνεῦμα ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν λέγει, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ σώματος. Πῶς οὖν τις δοξάζει ἐν τῷ σώματι; πῶς δὲ ἐν τῇ ψυχῇ; Ἐν σώματι δοξάζει ὁ μὴ πορνεύων, ὁ μὴ μεθυσκόμενος, ὁ μὴ γαστριζόμενος, ὁ μὴ καλλωπιζόμενος, ὁ τοσαύτην αὐτοῦ ποιούμενος πρόνοιαν, ὅσον πρὸς ὑγείαν ἀρκεῖν μόνον, ὁ μὴ μοιχεύων, ἡ μὴ μυριζομένη, ἡ μὴ χρώματι διαγράφουσα τὸ πρόσωπον, ἡ ἀρκουμένη τῇ πλάσει τοῦ Θεοῦ καὶ μηδὲν ἐπιτεχνωμένη. Τί γάρ, εἰπέ μοι, προσάγεις τὰ παρὰ σαυτῆς τῇ ἀπηρτισμένῃ παρὰ τοῦ Θεοῦ δημιουργίᾳ; οὐκ αὐτάρκης σοι γέγονεν ἡ διάπλασις; ὡς βελτίων τοίνυν τεχνῖτις ἐπιχειρεῖς ῥυθμίσαι τὸ ἔργον; Οὐκ ἔστι τοῦτο, ἀλλὰ διὰ τοῦτο καλλωπίζῃ καὶ ὑβρίζεις τὸν δημιουργόν, ἵνα μυρίους ἐραστὰς ἐπισπάσῃ.

Καὶ τί πάθω, φησίν. οὐδὲ γὰρ ἐγὼ βούλομαι, ἀλλὰ διὰ τὸν ἄνδρα ταῦτα ποιεῖν ἀναγκάζομαι. Οὐκ ἔνι μὴ βουλομένην ἐρᾶσθαι. Καλήν σε ὁ Θεὸς ἐποίησεν, ἵνα θαυμάζηται καὶ ἐπὶ τούτῳ, οὐχ ἵνα ὑβρίζηται· μὴ τούτοις αὐτὸν ἀμείου τοῖς δώροις, ἀλλὰ σωφροσύνῃ καὶ κοσμιότητι. Καλήν σε ὁ Θεὸς ἐποίησεν, ἵνα σοι τοὺς τῆς κοσμιότητος ἄθλους αὐξήσῃ. Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον ἐπέραστον οὖσαν σωφρονεῖν, καὶ ὑπ' οὐδενὸς γενομένην περιμάχητον. Ἀκούεις τί φησιν ἡ Γραφὴ περὶ τοῦ Ἰωσήφ; Ὅτι «ἦν ὡραῖος καὶ καλὸς τῇ ὄψει»; Τί ἡμᾶς τοῦτο ἀκούοντας ὠφελεῖ, ὅτι καλὸς ἦν Ἰωσήφ; Ἵνα μᾶλλον αὐτοῦ τὸ κάλλος θαυμάζωμεν καὶ τὴν κοσμιότητα. Ἐποίησέ σε καλὴν ὁ Θεός; τί τοίνυν κατασκευάζεις ἄμορφον σαυτήν; Ὥσπερ γὰρ ἂν εἴ τις χρυσῷ ἀνδριάντι ἐπιχρίσειε πηλὸν βορβόρου, οὕτως εἰσὶν αἱ τοῖς ἐπιτρίμμασι κεχρημέναι· γῆν καταπάσσεις σαυτὴν τὴν μὲν φοινικήν, τὴν δὲ λευκήν.

Ἀλλ' αἱ ἄμορφοι, φησίν, εἰκότως τοῦτο πράττουσι. Τίνος ἕνεκεν, εἰπέ μοι; Ἵνα τὴν ἀμορφίαν κρύψωσιν; Ἀλλὰ ἀνόνητα ποιοῦσι. Πότε γάρ, εἰπέ μοι, τὸ φυσικὸν ὑπὸ τοῦ τεχνικοῦ καὶ ἐπιτετηδευμένου νικᾶται; Τί δὲ ὅλως ἡ ἀμορφία λυπεῖ, ὅταν ψόγον μὴ ἔχῃ; Ἄκουε γὰρ σοφοῦ τινος λέγοντος, «μὴ βδελύξῃ ἄνδρα ἐν ὁρά-

8. Γεν. 39,6.

λέγει, τὸν δοξάζει κανεὶς μὲ τὸ σῶμα; πῶς πάλι μὲ τὸ πνεῦμα; Πνεῦμα ἐδῶ ὀνομάζει τὴν ψυχή, πρὸς ἀντιδιαστολὴ ἀπὸ τὸ σῶμα. Πῶς λοιπὸν κανεὶς τὸν δοξάζει μὲ τὸ σῶμα; πῶς μὲ τὴν ψυχή; Μὲ τὸ σῶμα τὸν δοξάζει ἐκεῖνος ποὺ δὲν πορνεύει, ἐκεῖνος ποὺ δὲ μεθάει, ἐκεῖνος ποὺ δὲ λαιμαργεῖ, ἐκεῖνος ποὺ δὲν καλλωπίζεται, ἐκεῖνος ποὺ τόσο μόνο φροντίζει γιὰ τὸν ἑαυτό του, ὅσο ἀρκεῖ γιὰ νὰ εἶναι ὑγιής, ἐκεῖνος ποὺ δὲ μοιχεύει, ἐκείνη ποὺ δὲ χρησιμοποιει ἀρώματα, ἐκείνη ποὺ δὲ βάφει τὸ πρόσωπο μὲ χρώματα, ἐκείνη ποὺ ἀρκεῖται ὅπως τὴν ἔπλασε ὁ Θεὸς καὶ δὲ χρησιμοποιεῖ τίποτε τὸ τεχνητό. Γιατί, πές μου, τί προσθέτεις ἀπὸ τὰ δικά σου στὴν τέλεια δημιουργία τοῦ Θεοῦ; δὲν σοῦ ἔγινε πλήρης ἡ διάπλαση; σὰν καλύτερη τάχα τεχνίτις ἐπιχειρεῖς νὰ ὁλοκληρώσεις τὸ δημιούργημα; Δὲν εἶναι αὐτό, ἀλλὰ περιφρονεῖς τὸ δημιουργό, καὶ καλλωπίζεσαι γι' αὐτό, γιὰ ν' ἀποσπάσεις ἄπειρους ἐραστές.

Καὶ τί νὰ κάνω, λέγει; οὔτε ἐγὼ τὸ θέλω, ἀλλ' ἀναγκάζομαι νὰ κάμω αὐτὰ γιὰ τὸν ἄνδρα. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀγαπηθεῖ κάποια ποὺ δὲ θέλει. Σὲ ἔκαμε ὡραία ὁ Θεὸς γιὰ νὰ θαυμάζεται καὶ γι' αὐτό, ὄχι γιὰ νὰ βρίζεται· μὴ τὸν ἀμείβεις μὲ αὐτὰ τὰ δῶρα, ἀλλὰ μὲ σωφροσύνη καὶ κοσμιότητα. Ὡραία σὲ ἔπλασε ὁ Θεός, γιὰ νὰ αὐξήσεις σὲ σένα τοὺς ἄθλους τῆς κοσμιότητας. Δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ σωφρονεῖ κάποια ποὺ εἶναι ἀξιέραστη, καὶ μία ἄλλη ποὺ δὲν εἶναι ἐπιθυμητὴ ἀπὸ κανέναν. Ἀκοῦς τί λέγει ἡ Γραφὴ γιὰ τὸν Ἰωσήφ; ὅτι, «ἦταν ὡραῖος καὶ ὄμορφος στὸ πρόσωπο»[8]. Τί μᾶς ὠφελεῖ ἐμᾶς ποὺ ἀκοῦμε αὐτό, ὅτι ἦταν ὡραῖος ὁ Ἰωσήφ; Γιὰ νὰ θαυμάσουμε περισσότερο τὴν ὀμορφιά του καὶ τὴν κοσμιότητά του. Σὲ ἔπλασε ὡραία ὁ Θεός; Γιατί λοιπὸν κάμνεις ἄσχημο τὸν ἑαυτό σου; Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος σὲ χρυσὸ ἀνδριάντα ἀλείψει πηλὸ βρώμικο, ἔτσι ἐνεργοῦν καὶ ἐκεῖνες ποὺ χρησιμοποιοῦν βαφὲς προσώπου· χῶμα πασπαλίζεις στὸν ἑαυτό σου ἄλλοτε κόκκινο, ἄλλοτε ἄσπρο.

Ἀλλ' οἱ ἄσχημες, λέγει, εὔλογα τὸ κάμουν αὐτό. Γιὰ ποιό λόγο, πές μου; γιὰ νὰ κρύψουν τὴν ἀσχήμια; Ἀλλὰ κοπιάζουν ἀνώφελα. Γιατί, πές μου, πότε τὸ τεχνητὸ καὶ ἐπιτηδευμένο νικάει τὸ φυσικό; Γιὰ νὰ συντομεύσω, γιατί σὲ στεναχωρεῖ ἡ ἀσχήμια, ὅταν δὲν ἔχει ψεγάδι; Γιατὶ ἄκουε κάποιον σοφὸ ποὺ λέγει· «μὴν απο-

σει αὐτοῦ, μηδὲ αἰνέσῃς ἄνδρα ἐν τῷ κάλλει αὐτοῦ»· μᾶλλον μὲν οὖν Θεὸν θαύμασον τὸν ἀριστοτέχνην, ἐκεῖνον δὲ μηκέτι· οὐ γὰρ αὐτοῦ κατόρθωμα τὸ γενόμενον. Ποῖον γὰρ κέρδος ἀπὸ κάλλους, εἰπέ μοι; Οὐδέν, ἀλλ' ἀγῶνες πλείους, μείζονες ἐπήρειαι, καὶ οἱ κίνδυνοι καὶ αἱ ὑποψίαι. Τὴν μὲν γὰρ οὐ τοιαύτην οὐδ' ἂν ὑποπτεύσειέ τις· ἐκείνη δέ, ἂν μὴ πολλῇ τῇ κοσμιότητι καὶ μεθ' ὑπερβολῆς ᾖ κεχρημένη, εὐθέως δέξεται δόξαν πονηράν· καὶ ὁ ἀνὴρ δὲ μεθ' ὑποψίας συνοικεῖ, οὗ τί γένοιτ' ἂν χαλεπώτερον; οὐ τοσαύτην ἀπὸ τῆς θέας κτώμενος τὴν ἡδονήν, ὅσον ἀπὸ τῆς ὑπονοίας καρποῦται τὴν λύπην.

Ἐκείνη μὲν γὰρ τῇ συνηθείᾳ μαραίνεται, βλακείας, διαχύσεως, ἀσελγείας δόξαν λαμβανούσης αὐτῆς, τῆς ψυχῆς βαναύσου γινομένης, ἀπονοίας πολλῆς πληρουμένης· πρὸς ταῦτα γὰρ πάντα μᾶλλον ἡ εὐμορφία ἕλκει. Τὴν δὲ οὐ τοιαύτην οὐκ ἂν εὕροιμεν πολλὰ τὰ κωλύματα ἔχουσαν· οὔτε γὰρ οἱ ἐπιπηδῶντες κύνες εἰσίν, ἀλλά, καθάπερ τις ἀμνάς, ἐν ἡσυχίᾳ πολλῇ βόσκεται, οὐδενὸς ἐνοχλοῦντος λύκου οὐδὲ ἐπιπηδῶντος, ἅτε τοῦ ποιμένος παρακαθημένου αὐτῇ. Οὐκ ἔστι πλεονεξία τὸ ἑτέραν μὲν εἶναι καλήν, ἑτέραν δὲ μὴ τοιαύτην· πλεονεξία ἐστὶ τὸ ἑτέραν μὲν πορνεύειν καὶ καλὴν μὴ οὖσαν, ἑτέραν δὲ εἶναι πονηράν. Εἰπὲ γάρ μοι, τίς ἀρετὴ ὀφθαλμῶν; Ἆρα τὸ ὑγροὺς εἶναι καὶ εὐστρόφους καὶ στρογγύλους καὶ κυανοῦς, ἢ τὸ ὀξεῖς καὶ διορατικούς; Ἐγὼ μὲν τοῦτό φημι, καὶ δῆλον ἐκεῖθεν· τίς ἀρετὴ λύχνου; Τὸ λαμπρὰ φαίνειν καὶ πᾶσαν καταυγάζειν τὴν οἰκίαν, ἢ τὸ καλῶς πεπλάσθαι καὶ στρογγύλον εἶναι; Ἐκεῖνο πάντως ἂν εἴποιμεν· τοῦτο μὲν γὰρ ἀδιάφορον, τὸ δὲ ζητούμενον ἐκεῖνο. Διὰ τοῦτο καί, σαπρὸν λύχνον ἐποίησας, πρὸς τὴν ἐγκεχειρισμένην θεραπαινίδα ἀεὶ λέγομεν· οὕτω λύχνου τὸ φωτίζειν ἐστίν.

Οὐκοῦν καὶ ὀφθαλμός, ἐάν τε τοιόσδε ἐάν τε τοιόσδε ᾖ, οὐδέν ἐστιν, ἕως ἂν μετὰ πάσης αὐταρκείας τὴν χρείαν πληροῖ· ὥσπερ οὖν καὶ σαπρὸς λέγεται, ἐὰν ἀμβλυωπῇ, καὶ τὴν σύνθεσιν μὴ ἔχῃ

---

9. Ἐκκλ. 11,2.

στρέφεσαι ἄνδρα ἐξ αἰτίας τῆς ὄψεώς του, οὔτε νὰ ἐπαινέσεις ἄνδρα γιὰ τὴν ὀμορφιά του»[9]. Περισσότερο θαύμασε τὸ Θεό, τὸν ἀριστοτέχνη, ἐνῶ ἐκεῖνον καθόλου· γιατὶ αὐτὸ ποὺ ἔγινε δὲν εἶναι κατόρθωμα αὐτοῦ. Πές μου, ποιό εἶναι τὸ κέρδος ἀπὸ τὴν ὀμορφιά; Κανένα· ἁπλῶς ἔχει ἀγῶνες περισσότερους, περισσότερη ὑπερηφάνεια καὶ κινδύνους καὶ ὑποψίες. Γιατὶ ἐκείνην ποὺ δὲν εἶναι τέτοια, δὲν μπορεῖ κανένας νὰ τὴν ὑποπτευθεῖ, ἐνῶ ἡ ἄλλη, ἂν δὲν ἔχει πολλὴ κοσμιότητα καὶ εἶναι βαμμένη ὑπερβολικά, ἀμέσως θὰ δεχθεῖ πονηρὴ σκέψη· καὶ ὁ ἄνδρας της συγκατοικεῖ μὲ ὑποψία, πράγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει φοβερότερο; Δὲν ἀποκομίζει τόση ἡδονὴ ἀπὸ τὴ θέα, ὅση λύπη ἀπολαμβάνει ἀπὸ τὴν ὑποψία.

Πραγματικὰ ἐκείνη ἡ ἡδονὴ μαραίνεται ἀπὸ τὴ συνήθεια, ἐπειδὴ θεωρεῖται σὰν δεῖγμα βλακείας, διαχύσεως καὶ ἀσελγείας, ἐνῶ ἡ ψυχὴ γίνεται βάναυση, γεμάτη ἀπὸ πολλὴ ἀλαζονεία. Γιατὶ σ' ὅλα αὐτὰ περισσότερο παρασύρει ἡ ὀμορφιά. Σὲ ἐκείνην ὅμως ποὺ δὲν εἶναι τέτοια δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ βροῦμε πολλὰ ἐμπόδια· γιατὶ οὔτε οἱ σκύλοι ὑπάρχουν ποὺ ὁρμοῦν ἐπάνω της, ἀλλὰ σὰν μιὰ ἀμνάδα βόσκει μὲ πολλὴ ἡσυχία, χωρὶς νὰ τὴν ἐνοχλεῖ κανένας λύκος οὔτε νὰ ὁρμᾶ ἐπάνω της, γιατὶ δίπλα της κάθεται ὁ βοσκός. Δὲν εἶναι ἀπληστία τὸ νὰ εἶναι ἡ μία ὡραία, καὶ ἄλλη ὄχι τέτοια· ἀπληστία εἶναι τὸ νὰ πορνεύει ἡ μία ἂν καὶ δὲν εἶναι ὡραία, ἄλλη πάλι νὰ εἶναι πονηρή. Πές μου, ποία εἶναι ἡ ἀρετὴ τῶν ματιῶν; Ἄραγε τὸ νὰ εἶναι ὑγρὰ καὶ εὔστροφα καὶ στρογγυλὰ καὶ γαλάζια, ἢ νὰ εἶναι ἔξυπνα καὶ διορατικά; Ἐγὼ βέβαια λέγω ὅτι αὐτὸ εἶναι, καὶ εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὸ ἑξῆς· ποιά εἶναι ἡ ἀρετὴ τοῦ λυχναριοῦ; τὸ νὰ φέγγει λαμπρὰ καὶ νὰ φωτίζει ὅλο τὸ σπίτι, ἢ νὰ εἶναι καλοφτιαγμένο καὶ στρογγυλό; Ὁπωσδήποτε θὰ λέγαμε τὸ πρῶτο. Γιατὶ τὸ δεύτερο εἶναι ἀδιάφορο, ἐνῶ τὸ πρῶτο εἶναι τὸ ἐπιθυμούμενο. Γι' αὐτὸ καὶ λέμε πάντοτε στὴν ἁρμόδια ὑπηρέτρια, ἄναψες ἐλαττωματικὸ λυχνάρι. Ἔτσι τὸ ἔργο τοῦ λυχναριοῦ εἶναι νὰ φωτίζει.

Λοιπὸν καὶ τὸ μάτι, ἐὰν εἶναι τέτοιο, ἐὰν εἶναι ἀλλοιώτικο, δὲν ἔχει καμιὰ σημασία, ἐφ' ὅσον μὲ κάθε αὐτάρκεια ἀνταποκρίνεται στὴν ἀνάγκη· ὅπως βέβαια λέγεται καὶ ἐλαττωματικό, ἐὰν μυ-

πᾶσαν ἀπηρτισμένην· καὶ γὰρ τοὺς ἀνεῳγμένων τῶν ὀφθαλμῶν μὴ βλέποντας σαπροὺς ἔχειν ὀφθαλμούς φαμεν. Πᾶν γὰρ ὃ μὴ τὴν ἰδίαν χρείαν πληροῖ, σαπρὸν λέγομεν· καὶ τοῦτο ὀφθαλμοῦ κακία. Τῆς δὲ ρινός, εἰπέ μοι, ποία ἀρετή; Ἄρα τὸ εὐθεῖαν εἶναι καὶ ἀπεξεσμένην ἑκατέρωθεν καὶ τὴν ἀναλογίαν σύμμετρον ἔχειν, ἢ τὸ πρὸς τὴν ὄσφρησιν ἐπιτηδείαν εἶναι καὶ δυναμένην ταχέως ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ παραπέμψαι τῷ ἐγκεφάλῳ; Τοῦτο δὴ παντί που δῆλόν ἐστι.

Φέρε δὴ καὶ ἐπὶ ὑποδείγματι τὸ πρᾶγμα προσεξετάσωμεν. Εἰπὲ γάρ μοι, τοὺς ἅρπαγας, τὰ σκεύη, ποῖα φήσομεν κατεσκευάσθαι καλῶς, τὰ δυνάμενα ἁρπάζειν μετὰ ἀκριβείας καὶ κατέχειν, ἢ τὰ διαπεπλασμένα καλῶς; Δῆλον ὅτι ἐκεῖνα. Τί δὲ ὀδόντας, ποίους εἶναι φήσομεν καλούς; Τοὺς τμητικοὺς καὶ εὐκόλως διατέμνοντας τὴν τροφήν, ἢ τοὺς καλῶς συγκειμένους; Δῆλον ὅτι ἐκείνους. Καὶ ὅλως ἐπὶ παντὸς τοῦ σώματος τούτῳ προσάγοντες τῷ λόγῳ τὴν ζήτησιν, εὑρήσομεν πάντα τὰ ὑγιῆ καὶ καλά, ἕως ἂν ἐνεργῇ μετὰ ἀκριβείας τὰ οἰκεῖα τῶν μελῶν ἕκαστον. Οὕτω καὶ σκεῦος ἕκαστον λέγομεν καλόν, καὶ ζῶον καὶ φυτόν, οὐκ ἀπὸ τῆς διαπλάσεως, οὐδ' ἀπὸ τοῦ χρώματος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διακονίας· οὕτω καὶ οἰκέτην καλοῦμεν καλὸν τὸν ἐπιτήδειον ἡμῖν πρὸς διακονίαν, οὐ τὸν ὡραῖον καὶ βλᾶκα.

Ὁρᾷς πῶς ἐστιν εἶναι καλήν; Ὅταν τοίνυν τῶν μεγίστων καὶ θαυμαστῶν ὁμοίως ἀπολαύωμεν, οὐδὲν πλεονεκτούμεθα. Οἷόν τι λέγω· τὸν κόσμον τοῦτον ὁμοίως ὁρῶμεν, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τοὺς ἀστέρας, τὸν ἀέρα ὁμοίως ἕλκομεν, τοῦ ὕδατος, τῆς τροφῆς ὁμοίως μετέχομεν, ἄν τε εὔμορφοι ὦμεν, ἄν τε μή. Εἰ δὲ χρή τι καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν, τῶν εὐμόρφων αἱ μὴ τοιαῦται μᾶλλον ὑγιεινότεραι. Ἐκεῖναι μὲν γὰρ ὡς δὴ τὴν ὥραν διαφυλάττουσαι, καμάτοις ἑαυτὰς οὐ διδόασιν, ἀλλ' ἀργίᾳ καὶ σκιατροφίᾳ, ὑφ' ὧν μάλιστα αἱ τῶν μελῶν ἐνέργειαι ἀμβλύτεραι γίνονται· αὗται δὲ ἁπλῶς καὶ ἄρδην, ἅτε οὐδεμίαν περὶ ταῦτα ἔχουσαι τὴν σπουδήν, ἐκεῖ τὸ πᾶν ἀναλίσκουσι.

Δοξάσωμεν τοίνυν τὸν Θεόν, ἄρωμεν αὐτὸν ἐν τῷ σώματι

ωπεῖ καὶ δὲν ἔχει τέλεια τὴν ὅλη σύνθεση· γιατὶ καὶ αὐτοὺς ποὺ δὲ βλέπουν, ἐνῶ ἔχουν ἀνοιχτὰ τὰ μάτια, λέμε ὅτι ἔχουν ἐλαττωματικοὺς ὀφθαλμούς. Κάθε τι ποὺ δὲν ἐκπληρώνει τὴ δική του ἀνάγκη, τὸ λέμε ἐλαττωματικό· καὶ αὐτὸ εἶναι κακία τοῦ ματιοῦ. Ἐπίσης πές μου, ποιά εἶναι ἡ ἀρετὴ τῆς μύτης; ἄραγε τὸ νὰ εἶναι ἴσια καὶ καλοσχηματισμένη καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρὲς καὶ νὰ ἔχει συμμετρικὲς ἀναλογίες, ἢ νὰ εἶναι κατάλληλη γιὰ τὴν ὄσφρηση καὶ νὰ μπορεῖ γρήγορα νὰ ἀντιλαμβάνεται καὶ νὰ πέμπει σήματα στὸν ἐγκέφαλο; Αὐτὸ βέβαια στὸν καθένα εἶναι ὁλοφάνερο.

Ἐμπρὸς λοιπὸν ἂς ἐξετάσουμε τὸ πράγμα καὶ μὲ παράδειγμα. Πές μου λοιπὸν ποιοί ἀπὸ τοὺς γάντζους μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι κατασκευάσθηκαν καλά, ἐκεῖνοι ποὺ μποροῦν νὰ κρατοῦν ἢ οἱ ὀμορφοφτιαγμένοι; Εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι οἱ πρῶτοι. Γιὰ τὰ δόντια πάλι ποιά θὰ ποῦμε ὅτι εἶναι καλά· ἐκεῖνα ποὺ δαγκώνουν καὶ κόβουν εὔκολα τὴν τροφὴ ἢ τὰ καλοβγαλμένα; Εἶναι φανερὸ ὅτι τὰ πρῶτα. Καὶ γενικὰ ἂν ἐρευνήσουμε μὲ αὐτὴ τὴ λογικὴ ὅλο τὸ σῶμα, θὰ βροῦμε ὅτι ὅλα τὰ ὑγιῆ εἶναι καὶ ὡραῖα, ἐφ' ὅσον καθένα ἀπὸ τὰ μέλη ἐκτελεῖ μὲ ἀκρίβεια τὴν ἐργασία του. Ἔτσι καὶ κάθε σκεῦος καὶ κάθε ζῶο καὶ φυτὸ τὸ ὀνομάζουμε ὡραῖο, ὄχι ἀπὸ τὴ διάπλασή του, οὔτε ἀπὸ τὸ χρῶμα του, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἐργασία ποὺ κάνει. Ἔτσι ὀνομάζουμε καλὸν καὶ τὸ δοῦλο ἐκεῖνον ποὺ εἶναι κατάλληλος πρὸς διακονία, καὶ ὄχι τὸν ὡραῖο καὶ βλάκα.

Βλέπεις τί σημαίνει νὰ εἶναι ὡραία; Ὅταν λοιπὸν ἀπολαμβάνουμε ὅμοια τὰ μέγιστα καὶ θαυμαστά, δὲν πλεονεκτοῦμε σὲ τίποτα. Ἐννοῶ τὸ ἑξῆς· τὸν κόσμο αὐτὸ ὅμοια τὸν βλέπουμε, τὸν ἥλιο, τὴ σελήνη, τὰ ἀστέρια, τὸν ἀέρα ὅμοια τὸν ἀναπνέουμε, ὅμοια ἀπολαμβάνουμε τὸ νερό, τὴν τροφή, εἴτε εἴμαστε ὄμορφοι, εἴτε ὄχι. Ἂν πρέπει νὰ πῶ καὶ κάτι θαυμαστό, πολὺ περισσότερο ὑγιεῖς εἶναι ἀπὸ τὶς ὄμορφες ἐκεῖνες ποὺ δὲν εἶναι ὄμορφες. Γιατὶ ἐκεῖνες γιὰ νὰ διαφυλάξουν τὴν ὀμορφιά τους δὲν παραδίνουν τοὺς ἑαυτούς τους στοὺς κόπους, ἀλλὰ στὴ ἀργία καὶ τὴν τρυφηλότητα, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων οἱ ἐνέργειες τῶν μελῶν ἐξασθενίζουν περισσότερο, αὐτὲς ὅμως, μὴ ἔχοντας καμιὰ φροντίδα γι' αὐτά, ἔτσι ἁπλῶς καὶ ἐξ ὁλοκλήρου δαπανοῦν τὸ πᾶν στοὺς κόπους.

Ἂς δοξάσουμε λοιπὸν τὸ Θεό, ἂς τὸν δεχθοῦμε μέσα στὸ

ἡμῶν, μὴ καλλωπιζώμεθα· περιττὴ αὕτη ἡ σπουδὴ καὶ ἀνόνητος. Μὴ παιδεύωμεν τοὺς ἄνδρας ὄψεις μόνας φιλεῖν· ἂν γὰρ ᾖς οὕτω κοσμουμένη, ταχέως ὑπὸ τῆς ἠταιρηκυίας, μελετήσας ἐν τῇ ὄψει τῇ σῇ, ἁλίσκεται· ἂν μέντοι διδάξῃς αὐτὸν τρόπους φιλεῖν καὶ κοσμιότητα, οὐ ταχέως πορνεύσει· οὐδὲ γὰρ εὑρίσκει ταῦτα παρὰ τῇ πόρνῃ, ἀλλὰ τὰ τούτοις ἐναντία. Μὴ τοίνυν διδάξῃς αὐτὸν ὑπὸ γέλωτος ἁλίσκεσθαι, μηδὲ ὑπὸ σχήματος ἐκκεχυμένου, ἵνα μὴ κατὰ σαυτῆς ἀρτύσῃς τὰ φάρμακα· παίδευε αὐτὸν κοσμιότητι χαίρειν· δυνήσῃ δὲ τοῦτο, ὅταν καὶ τὸ σχῆμα τοιοῦτον ᾖ· ἐπεί, ἐὰν ἐπτερωμένη καὶ ἄσωτος ᾖς, πῶς δυνήσῃ προσενεγκεῖν ῥῆμα σεμνόν; τίς δέ σε οὐ χλευάσεται καὶ γελάσει; Πῶς δὲ ἔστι καὶ ἐν τῷ σώματι ἆραι τὸν Θεόν; Ἀρετὴν ἀσκοῦντα, τὴν ψυχὴν καλλωπίζοντα· καὶ γὰρ ἐπ' αὐτὴν τοῦτο οὐ κεκώλυται.

Οὕτω δοξάζομεν τὸν Θεόν, ὅταν πάντοθεν ὦμεν ἀγαθοί, καὶ δοξαζόμεθα καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ οὐχ ὁμοίως, ἀλλὰ πολλῷ μειζόνως. «Λογίζομαι» γάρ, φησίν, «ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς». Ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς μετασχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

10. Ρωμ. 8,18.

σῶμα μας, ἂς μὴν καλλωπιζόμαστε· εἶναι περιττὴ αὐτὴ ἡ φροντίδα καὶ ἀνώφελη. Ἂς μὴ συνηθίζουμε τοὺς ἄνδρες νὰ ἀγαποῦν μόνο τὰ πρόσωπα· γιατί, ἂν εἶσαι ἔτσι στολισμένη, γρήγορα κατακτᾶται ἀπὸ πόρνη, ἐπειδὴ ἔτσι συνήθισε ἀπὸ τὸ δικό σου πρόσωπο· ἂν ὅμως τὸν διδάξεις νὰ ἀγαπᾶ τοὺς τρόπους καὶ τὴν κοσμιότητα, δὲ θὰ πορνεύσει γρήγορα· γιατὶ αὐτὰ δὲν τὰ βρίσκει στὴν πόρνη, ἀλλὰ τὰ ἀντίθετα μὲ αὐτά. Μὴν τὸν διδάξεις λοιπὸν νὰ κατακτᾶται ἀπὸ τὸ ἄξιο γιὰ γέλια, οὔτε ἀπὸ τὴν εὐχάριστη μορφή, γιὰ νὰ μὴ παρασκευάσεις τὰ φάρμακα αὐτὰ ἐναντίον σου· μάθε τον νὰ χαίρεται στὴν κοσμιότητα· καὶ θὰ τὸ κατορθώσεις αὐτὸ ὅταν εἶναι τέτοια καὶ ἡ ἐμφάνισή σου. Γιατί, ἂν εἶσαι ἐλαφριὰ καὶ ἄσωτη, πῶς θὰ μπορέσεις νὰ τοῦ πεῖς ἕνα σεμνὸ λόγο; Ποιός δὲ θὰ σὲ χλευάσει καὶ δὲ θὰ σὲ κοροϊδέψει; Πῶς ὅμως εἶναι δυνατὸ νὰ δεχθοῦμε τὸ Θεὸ καὶ μέσα στὸ σῶμα μας; Ἀσκώντας τὴν ἀρετὴ καὶ καλλωπίζοντας τὴν ψυχή· γιατὶ αὐτὸ δὲν ἀπαγορεύεται νὰ γίνεται σ' αὐτήν.

Ἔτσι δοξάζουμε τὸ Θεό, ὅταν εἴμαστε ἀγαθοὶ ἀπὸ παντοῦ, καὶ δοξαζόμαστε καὶ ἐμεῖς ἐκείνη τὴν ἡμέρα ὄχι ὅμοια, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο. Γιατὶ λέγει, «σκέπτομαι, ὅτι τὰ παθήματα αὐτοῦ τοῦ κόσμου δὲν εἶναι ἄξια σὲ σύγκριση μὲ τὴ δόξα ποὺ πρόκειται ν' ἀποκαλυφθεῖ σὲ μᾶς μελλοντικά»[10]. Αὐτὴ τὴ δόξα εὔχομαι νὰ ἀπολαύσουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸ ὁποῖο μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Ε'

(Α' Τιμ. 1,18–20)

«Ταύτην τὴν παραγγελίαν παρατίθεμαί σοι, τέκνον Τιμόθεε, κατὰ τὰς προαγούσας ἐπὶ σὲ προφητείας, ἵνα στρατεύῃ ἐν αὐταῖς τὴν καλὴν στρατείαν, ἔχων πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν, ἥν τινες ἀπωσάμενοι, περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν».

1. Τὸ τῆς διδασκαλίας καὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα μέγα ἐστὶ καὶ θαυμαστὸν καὶ ὄντως τῆς τοῦ Θεοῦ δεόμενον ψήφου, ὥστε τὸν ἄξιον εἰς μέσον παραγαγεῖν. Οὕτω καὶ τὸ παλαιὸν ἐγίνετο, οὕτω καὶ νῦν γίνεται, ὅταν χωρὶς πάθους ἀνθρωπίνου τὰς αἱρέσεις ποιώμεθα, ὅταν πρὸς μηδὲν ὁρῶντες βιωτικόν, μὴ πρὸς φιλίαν, μὴ πρὸς ἀπέχθειαν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ τοσούτου Πνεύματος μετέχομεν, ἀλλ' ἀρκεῖ πρόθεσις ἀγαθὴ τοῦ Θεοῦ τὴν χειροτονίαν ἐπισπάσασθαι. Ἐπεὶ οὐδὲ οἱ ἀπόστολοι Πνεύματος μετεῖχον, ὅτε τὸν Ματθίαν ἐξελέξαντο, ἀλλ' εὐχῇ τὸ πρᾶγμα ἐπιτρέψαντες, ἐγκατέλεξαν αὐτὸν τῷ τῶν ἀποστόλων ἀριθμῷ· οὐ γὰρ πρὸς φιλίαν ἀνθρωπίνην ἑώρων. Οὕτως ἔδει καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν γίνεσθαι. Ἀλλ' ἡμεῖς πρὸς ἔσχατον ῥᾳθυμίας ἐληλακότες καὶ τὰ φανερὰ πρὸς ἀκρίβειαν προϊέμεθα· ὅταν δὲ τὰ δῆλα παρορῶμεν, πῶς τὰ ἄδηλα ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐκκαλύψει; Εἰ ἐν τῷ μικρῷ, φησίν, οὐκ ἐγένεσθε πιστοί, τὸ μέγα καὶ ἀληθινὸν τίς ὑμῖν ἐγχειρίσει; Τότε δέ, ἐπεὶ οὐδὲν ἀνθρώπινον ἐγίνετο, καὶ ἀπὸ προφητείας ἐγίνοντο οἱ ἱερεῖς.

Τί ἐστιν «ἀπὸ προφητείας»; Ἀπὸ Πνεύματος ἁγίου. Προφητεία γάρ ἐστιν οὐ τὸ τὰ μέλλοντα λέγειν, ἀλλὰ καὶ τὸ τὰ παρόντα,

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε'

(Α' Τιμ. 1,18–20)

«Αὐτὴ τὴν παραγγελία σοῦ ἀφήνω, τέκνο Τιμόθεε, σύμφωνα μὲ τὰ προφητικὰ λόγια ποὺ σοῦ ὑποδείχθηκαν, γιὰ νὰ ἀγωνίζεσαι τὸν καλὸν ἀγώνα σύμφωνα μὲ αὐτά, ἔχοντας πίστη καὶ καλὴ συνείδηση, τὴν ὁποία μερικοὶ ἀπέρριψαν καὶ ναυάγησαν ὡς πρὸς τὴν πίστη».

1. Τὸ ἀξίωμα τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἱερωσύνης εἶναι μεγάλο καὶ θαυμαστὸ καὶ πραγματικὰ χρειάζεται τὴν ψῆφο τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ ὑποδειχθεῖ ὁ ἄξιος γι' αὐτό. Ἔτσι γινόταν καὶ παλιά, ἔτσι γίνεται καὶ τώρα, ὅταν κάμνουμε τὶς ἐκλογὲς χωρὶς ἀνθρώπινο πάθος, ὅταν δὲν ἀποβλέπουμε σὲ τίποτε βιωτικό, οὔτε σὲ φιλία, οὔτε σὲ μίσος. Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ἔχουμε τόσο Πνεῦμα, φθάνει ὅμως ἡ ἀγαθὴ πρόθεση γιὰ νὰ ἀποσπάσει τὴ χειροτονία ἀπὸ τὸ Θεό. Ἄλλωστε οὔτε οἱ ἀπόστολοι εἶχαν τὸ Πνεῦμα, ὅταν ἐξέλεξαν τὸ Ματθία, ἀλλ' ἐμπιστεύθηκαν τὴν ἐκλογὴ στὴν προσευχή, καὶ συμπεριέλαβαν αὐτὸν στὸν ἀριθμὸ τῶν ἀποστόλων· γιατὶ δὲ λάμβαναν ὑπόψη ἀνθρώπινη φιλία. Ἔτσι ἔπρεπε νὰ γίνεται καὶ τώρα σὲ μᾶς. Ἀλλ' ἐμεῖς, ἐπειδὴ φθάσαμε στὸ ἔσχατο σημεῖο ἀδιαφορίας, ἀκόμα καὶ ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ὁλοφάνερα ὀρθά, τὰ ἀπορρίπτουμε· ὅταν ὅμως παραβλέπουμε τὰ φανερά, πῶς ὁ Θεὸς θὰ μᾶς ἀποκαλύψει τὰ μὴ φανερά; Ἐὰν γιὰ τὸ μικρό, λέγει, δὲν φανήκατε ἄξιοι ἐμπιστοσύνης, τὸ μεγάλο καὶ ἀληθινὸ ποιός θὰ σᾶς τὸ ἐμπιστευθεῖ; Τότε ὅμως, ἐπειδὴ δὲ γινόταν τίποτε ἀνθρώπινο, οἱ ἱερεῖς ὑποδεικνύονταν καὶ διὰ προφητείας.

Τί σημαίνει «διὰ προφητείας»; Ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Γιατὶ προφητεία εἶναι ὄχι μόνο τὸ νὰ λέγει κανεὶς τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ

ἐπεὶ καὶ ὁ Σαοὺλ κατὰ προφητείαν ἐδείχθη ἐν τοῖς σκεύεσι κρυπτόμενος· ὁ γὰρ Θεὸς τοῖς δικαίοις ἀποκαλύπτει. Προφητεία ἦν καὶ τὸ λέγειν, «ἀφορίσατέ μοι τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν»· οὕτω καὶ ὁ Τιμόθεος ᾑρέθη. Προφητείας δὲ ἐνταῦθά φησι τὰς πολλάς, ἴσως ἐκείνην μεθ' ἧς αὐτὸν ἔλαβεν ὅτε περιέτεμε καὶ ὅτε ἐχειροτόνει, καθὼς καὶ αὐτὸς γράφων φησί· «μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος». Διανιστὰς τοίνυν αὐτὸν καὶ νήφειν παρασκευάζων καὶ ἐγρηγορέναι, ἀναμιμνήσκει τοῦ ἑλομένου καὶ χειροτονήσαντος· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· 'ὁ Θεός σε ἐξελέξατο, αὐτός σοι ἐνεπίστευσεν, οὐκ ἀνθρωπίνῃ γέγονας ψήφῳ· μὴ ὑβρίσῃς, μηδὲ καταισχύνῃς τοῦ Θεοῦ τὴν ψῆφον'.

Εἶτα, ἐπειδὴ παραγγελίαν ἔφησε καὶ φορτικώτερον ἦν, τί φησι; «Ταύτην τὴν παραγγελίαν παρατίθεμαί σοι, τέκνον Τιμόθεε». Ὡς τέκνῳ καὶ γνησίῳ παραγγέλλει. Οὐ γὰρ αὐθεντικῶς οὐδὲ δεσποτικῶς οὐδὲ μετ' ἐξουσίας, ἀλλὰ πατρικῶς, «τέκνον», φησί, «Τιμόθεε». Τὸ δὲ παραθέσθαι τῆς φυλακῆς τὸ ἀκριβὲς δηλοῖ καὶ τὸ οὐχ ἡμέτερον· οὐ γὰρ ἡμεῖς αὐτὸ ἐκτησάμεθα, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἡμῖν ἐχαρίσατο· οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν. Ἅπερ οὖν ἔδωκε, ταῦτα φυλάττωμεν. Εἰ μὴ αὐτὸς ἦλθεν, οὔτε ἡ πίστις αὐτὴ εὑρίσκετο οὔτε ὁ βίος ὁ καθαρός, ὃν ἐκ παιδείας λαμβάνομεν. Ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· 'οὐκ ἐγώ εἰμι ὁ παραγγέλλων, ἀλλ' ὁ ἑλόμενος'· τὸ μὲν γάρ, «κατὰ τὰς προαγούσας ἐπὶ σὲ προφητείας», τοῦτό ἐστιν. Ἐκείνων ἄκουσον, ἐκείναις πείθου.

Τί δὲ παραγγέλλεις, εἰπέ; «Ἵνα στρατεύῃ ἐν αὐταῖς τὴν καλὴν στρατείαν». Ἐκεῖναι σὲ εἵλοντο εἰς ὃ εἵλοντό σε, στρατεύου τὴν καλὴν στρατείαν. Καλὴν εἶπεν· ἔστι γὰρ καὶ κακὴ στρατεία, περὶ ἧς φησιν· «ὥσπερ γὰρ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ». Ἐκεῖνοι ὑπὸ τυράννῳ στρατεύονται, σὺ δὲ ὑπὸ βασιλεῖ. Διὰ τί δὲ καλεῖ στρατείαν τὸ πρᾶγμα; Δηλῶν ὅτι πόλεμος ἐγήγερται σφοδρὸς πᾶσι μέν, μάλιστα δὲ τῷ διδασκάλῳ, ὅτι

---

1. Πράξ. 13,2. 2. Α' Τιμ. 4,14. 3. Ρωμ. 6,19.

καὶ τὰ παρόντα, καθόσον καὶ ὁ Σαοὺλ μὲ προφητεία δείχθηκε ὅτι κρυβόταν στὰ σκεύη· γιατὶ ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτει στοὺς δικαίους. Προφητεία ἦταν καὶ οἱ λόγοι τοῦ Πνεύματος, «ξεχωρίστε μου τὸν Παῦλο καὶ τὸν Βαρνάβα»[1]. Ἔτσι ἐκλέχθηκε καὶ ὁ Τιμόθεος. Προφητεῖες ἐδῶ ὀνομάζει τὶς πολλές, καὶ ἴσως ἐννοεῖ ἐκείνην μὲ τὴν ὁποία τὸν ἔλαβε, ὅταν τὸν περιέτεμε καὶ ὅταν τὸν χειροτόνησε, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος γράφοντας λέγει· «μὴν ἀμελεῖς τὸ χάρισμα ποὺ ὑπάρχει σὲ σένα»[2]. Διαγείροντας λοιπὸν αὐτὸν καὶ ἑτοιμάζοντάς τον νὰ εἶναι νηφάλιος καὶ προσεκτικός, τοῦ ὑπενθυμίζει ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἐξέλεξε καὶ τὸν χειροτόνησε· σὰν νὰ τοῦ ἔλεγε δηλαδή· 'ὁ Θεὸς σὲ ἐξέλεξε, αὐτὸς σοῦ ἐμπιστεύθηκε, δὲν ἔχεις γίνει μὲ ἀνθρώπινη ψῆφο· μὴ περιφρονήσεις καὶ μὴ ντροπιάσεις τὴν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ'.

Ἔπειτα, ἐπειδὴ ἔδωσε παραγγελία καὶ ἦταν βαρύτερο αὐτό, τί λέγει; «Αὐτὴ τὴν παραγγελία σοῦ ἀφήνω, τέκνο Τιμόθεε». Παραγγέλλει σὰν νὰ εἶναι τέκνο καὶ μάλιστα γνήσιο τέκνο. Ὄχι δηλαδὴ αὐθεντικά, οὔτε δεσποτικά, οὔτε μὲ ἐξουσία, ἀλλὰ πατρικά. «Τέκνο», λέγει, «Τιμόθεε». Ἡ ἀνάθεση τῆς φύλαξης δηλώνει τὸ ἀκριβὲς καὶ ἐκεῖνο ποὺ δὲν εἶναι δικό μας· γιατὶ δὲν τὸ ἀποκτήσαμε αὐτὸ ἐμεῖς, ἀλλ' ὁ Θεὸς μᾶς τὸ χάρισε· καὶ ὄχι αὐτὸ μόνο, ἀλλὰ καὶ πίστη καὶ ἀγαθὴ συνείδηση. Αὐτὰ λοιπὸν ποὺ μᾶς ἔδωσε αὐτὰ ἂς τὰ φυλάγουμε. Ἂν δὲν ἐρχόταν αὐτός, οὔτε αὐτὴ ἡ πίστη θὰ ὑπῆρχε, οὔτε ὁ βίος ὁ καθαρός, τὸν ὁποῖον ἀποκτοῦμε ἀπὸ τὴν παιδεία. Σὰν νὰ τοῦ ἔλεγε· 'δὲν εἶμαι ἐγὼ ποὺ παραγγέλλω, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ σὲ ἐξέλεξε'· γιατὶ τό, «σύμφωνα μὲ τὶς προφητεῖες ποὺ λέχθηκαν γιὰ σένα», αὐτὸ σημαίνει. Ἐκεῖνες ἄκουσε, σὲ ἐκεῖνες πίστεψε.

Τί παραγγέλλεις ὅμως, πές; Γιὰ νὰ ἀγωνίζεσαι τὸν καλὸν ἀγώνα σύμφωνα μὲ αὐτές. Ἐκεῖνες σὲ διάλεξαν γι' αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο σὲ διάλεξαν· ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγώνα. Καλὸν εἶπε· γιατὶ ὑπάρχει καὶ κακὸς ἀγώνας, γιὰ τὸν ὁποῖο λέγει· «ὅπως ἀκριβῶς παραδώσατε τὰ μέλη σας ὅπλα στὴν ἁμαρτία καὶ στὴν ἀκαθαρσία»[3]. Ἐκεῖνοι στρατεύονται ἀπὸ τύραννο, ἐνῶ ἐσὺ ἀπὸ βασιλιά. Γιατί ὅμως ὀνομάζει ἀγώνα τὸ πράγμα; Γιὰ νὰ δηλώσει ὅτι ἔχει ξεσηκωθεῖ δυνατὸς πόλεμος ἐναντίον ὅλων βέβαια, ἰδιάτερα ὅμως

ὅπλων ἡμῖν ἰσχυρῶν δεῖ, ὅτι νήψεως, ὅτι ἐγρηγόρσεως, ὅτι διηνεκοῦς ἀγρυπνίας, ὅτι πρὸς αἷμα καὶ μάχας παρεσκαῦσθαι ὀφείλομεν, ὅτι παρατάττεσθαι καὶ μηδὲν ἔχειν χαῦνον. «Ἵνα στραυτέῃ ἐν αὐταῖς», φησί. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν στρατοπέδων οὐ πάντες εἰς ἓν εἶδος στρατεύονται, ἀλλ' ἐν διαφόροις τάγμασιν, οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὁ μὲν εἰς διδασκάλου τάξιν ὁ δὲ εἰς μαθητοῦ, ὁ δὲ εἰς ἰδιώτου, σὺ δὲ ἐν τούτῳ.

Εἶτα, ἵνα μή τις νομίσῃ ἀρκεῖν τοῦτο, τί φησιν; «Ἔχων πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν». Τὸν γὰρ διδάσκαλον πρότερον ἑαυτοῦ χρὴ εἶναι διδάσκαλον. Ὥσπερ γὰρ ὁ στρατηγός, ἐὰν μὴ πρότερον ᾖ στρατιώτης ἄριστος οὐ στρατηγὸς ἔσται ποτέ, οὕτω καὶ ὁ διδάσκων. Τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ φησι· «μή πως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι». «Ἔχων», φησί, «πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν», ἵν' οὕτω τῶν ἄλλων προϊστᾶσαι. Ταῦτα ἀκούοντες, μὴ ἀπαξιώσωμεν τὰς τῶν μειζόνων παραινέσεις, κἂν διδάσκαλοι ὦμεν. Εἰ γὰρ Τιμόθεος, οὗ πάντες οὐκ ἐσμὲν ἀντάξιοι, δέχεται παραγγελίας καὶ διδάσκεται, καὶ ταῦτα ἐν τάξει διδασκάλου ὤν, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς. «Ἥν τινες», φησίν, «ἀπωσάμενοι, περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν». Εἰκότως. Ὅταν γὰρ ᾖ βίος ἀπεγνωσμένος, καὶ δόγμα τίκτεται τοιοῦτον· καὶ ἔστιν ἰδεῖν πολλοὺς ἐκ τούτου καταπεσόντας εἰς βυθὸν κακῶν καὶ εἰς ἑλληνισμὸν ἐκτραπέντας. Ἵνα γὰρ μὴ φόβῳ τῶν μελλόντων βασανίζωνται, σπουδάζουσι πεῖσαι τὴν ψυχήν, ὅτι ψευδῆ πάντα τὰ παρ' ἡμῖν. Καὶ πίστεώς τινες ἐκτρέπονται, οἱ λογισμοῖς τὸ πᾶν ζητοῦντες· ναυάγιον γὰρ ἐργάζεται ὁ λογισμός, καὶ ὥσπερ πλοῖον ἀσφαλές ἐστιν ἡ πίστις.

2. Τοὺς ἐκτραπέντας τοίνυν ἐκεῖθεν ἀνάγκη ναυαγεῖν, καὶ δείκνυσι τοῦτο ἀπὸ τοῦ ὑποδείγματος. «Ὧν ἐστιν Ὑμέναιος», φησί, «καὶ Ἀλέξανδρος». Καὶ ἀπὸ τούτων ἡμᾶς σωφρονίζει. Ὁρᾶτε πῶς ἐξ ἐκείνων τῶν χρόνων ἦσαν οἱ παραδιδάσκοντες, οἱ πολυπραγμονοῦντες, οἱ τῆς πίστεως ἀπεχόμενοι, οἱ ζητοῦντες λογισμοῖς οἱ-

4. Α' Κορ. 9,27.

ἐναντίον τοῦ δασκάλου, ὅτι χρειαζόμαστε ἰσχυρὰ ὅπλα, ὅτι χρειαζόμαστε νηφαλιότητα, ἐγρήγορση, διαρκὴ ἐπαγρύπνηση, ὅτι πρέπει νὰ ἑτοιμασθοῦμε γιὰ μάχες καὶ αἷμα, ὅτι πρέπει νὰ παραταχθοῦμε γιὰ μάχη, καὶ νὰ μὴν ἔχουμε τίποτε τὸ ἀποχαυνωμένο. «Γιὰ νὰ ἀγωνισθεῖς σύμφωνα μὲ αὐτές», λέγει. Ὅπως ἀκριβῶς στὰ στρατόπεδα δὲν ἐπιστρατεύονται ὅλοι σὲ ἕνα εἶδος, ἀλλὰ σὲ διάφορα τάγματα, ἔτσι καὶ στὴν Ἐκκλησία ἄλλος στρατεύεται στὴ θέση τοῦ δασκάλου, ἄλλος στοῦ μαθητῆ, ἄλλος στὴ θέση τοῦ ἰδιώτη, ἐνῶ ἐσὺ σ' αὐτό.

Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴν νομίσει κανεὶς ὅτι φθάνει αὐτό, τί λέγει; «Ἔχοντας πίστη καὶ ἀγαθὴ συνείδηση». Γιατὶ ὁ δάσκαλος πρῶτα πρέπει νὰ εἶναι δάσκαλος τοῦ ἑαυτοῦ του. Ὅπως ἀκριβῶς ὁ στρατηγός, ἂν δὲν εἶναι πρῶτα ἄριστος στρατιώτης, οὔτε στρατηγὸς θὰ γίνει ποτέ, ἔτσι καὶ ὁ δάσκαλος. Αὐτὸ τὸ λέγει καὶ ἀλλοῦ· «μήπως, ἐνῶ κήρυξα σὲ ἄλλους, ἐγὼ ὁ ἴδιος ὅμως ἀποδειχθῶ ἀνάξιος»[4]. «Ἔχοντας», λέγει, «πίστη καὶ ἀγαθὴ συνείδηση», γιὰ νὰ εἶσαι ἔτσι προϊστάμενος τῶν ἄλλων. Ἀκούοντας αὐτά, ἂς μὴν ὑποτιμοῦμε τὶς παραινέσεις τῶν μεγαλυτέρων, κι ἂν ἀκόμα εἴμαστε δάσκαλοι. Γιατί, ἂν ὁ Τιμόθεος, τοῦ ὁποίου ὅλοι μας δὲν εἴμαστε ἀντάξιοί του, δέχεται παραγγελίες καὶ διδάσκεται, καὶ αὐτὰ τὴ στιγμὴ ποὺ εἶναι δάσκαλος, πολὺ περισσότερο ἐμεῖς. «Τὴν ὁποία μερικοί», λέγει, «ἀπέρριψαν καὶ ναυάγησαν ὡς πρὸς τὴν πίστη». Καὶ σωστά. Γιατί, ὅταν ὑπάρχει ζωὴ χωρὶς ἐλπίδα, γεννιέται καὶ τέτοιο δόγμα. Καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ δεῖ πολλούς, ποὺ ἔπεσαν ἐξ αἰτίας αὐτοῦ σὲ βυθὸ κακῶν καὶ ἐκτράπηκαν στὴν εἰδωλολατρία. Γιὰ νὰ μὴν βασανίζονται λοιπὸν ἀπὸ τὸν φόβο τῶν μελλόντων, προσπαθοῦν νὰ πείσουν τὴν ψυχή, ὅτι ὅλα τὰ δικά μας εἶναι ψεύτικα. Καὶ μερικοὶ ἐκτρέπονται ἀπὸ τὴν πίστη, αὐτοὶ ποὺ ἀναζητοῦν τὸ πᾶν στοὺς λογισμούς· γιατὶ ὁ λογισμὸς προξενεῖ ναυάγιο, ἐνῶ ἡ πίστη εἶναι σὰν ἀσφαλὲς πλοῖο.

2. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ποὺ ἐκτράπηκαν ἀπὸ ἐκεῖ εἶναι ἀνάγκη νὰ ναυαγοῦν, καὶ αὐτὸ τὸ δείχνει μὲ τὸ παράδειγμα. «Ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ὁ Ὑμέναιος», λέγει, «καὶ ὁ Ἀλέξανδρος». Καὶ ἀπὸ αὐτοὺς σωφρονίζει ἐμᾶς. Βλέπετε πῶς ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ χρόνια ὑπῆρχαν οἱ παραδιδάσκαλοι, οἱ πολυπραγμονοῦντες, ἐκεῖνοι ποὺ ἀπεῖχαν ἀπὸ

κείοις; Ὁ ναυαγῶν γυμνὸς καὶ πάντων ἐστὶν ἔρημος· οὕτω καὶ ὁ τῆς πίστεως ἐκπεσὼν οὐδὲν ἔχει λοιπόν, οὐχ ὅπου στῇ, οὐχ ὅπου κατάσχῃ· οὐ βίον ἔχει δι' οὗ κερδαίνῃ τι ἐκεῖθεν· τῆς γὰρ κεφαλῆς διεφθαρμένης, τί τοῦ λοιποῦ σώματος ὄφελος; Εἰ γὰρ ἡ πίστις βίου χωρὶς οὐδέν ἐστι, πολλῷ μᾶλλον τοὐναντίον. Εἰ τῶν αὐτοῦ καταφρονεῖ ὁ Θεὸς δι' ἡμᾶς, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς τῶν ἡμετέρων δι' αὐτὸν χρὴ καταφρονεῖν. Οὕτω γάρ ἐστιν ὅταν τις ἐκπέσῃ τῆς πίστεως· οὐδαμοῦ ἵσταται, ἀλλὰ ἄλλην ἄλλως νήχεται, ἕως ἂν καταποντισθῇ πάλιν.

«Οὓς παρέδωκα», φησί, «τῷ σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν». Ὁρᾷς ὅτι βλασφημία ἐστὶ τὸ λογισμοῖς ζητεῖν τὰ θεῖα; Εἰκότως· τί γὰρ ἂν ἔχοι κοινὸν λογισμὸς ἀνθρώπινος πρὸς ἐκεῖνα; Πῶς δὲ ὁ σατανᾶς αὐτοὺς παιδεύει μὴ βλασφημεῖν; Εἰ γὰρ τοὺς ἄλλους παιδεύει μὴ βλασφημεῖν, πολλῷ μᾶλλον ἑαυτὸν ἐχρῆν· εἰ δὲ ἑαυτὸν μέχρι τοῦ νῦν οὐ δύναται παιδεῦσαι, οὐδὲ τοὺς ἄλλους. Οὐκ εἶπεν, ἵνα παιδεύσῃ αὐτοὺς μὴ βλασφημεῖν', ἀλλ', «ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν». Οὐκ ἐκεῖνος τοῦτο ἐργάζεται, ἀλλὰ τοῦτο ἐκβαίνει· ὥσπερ οὖν καὶ ἀλλαχοῦ φησιν ἐπὶ τοῦ πεπορνευκότος. «Παράδοτε τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός»· οὐχ ἵνα σώσῃ τὸ σῶμα, ἀλλ' ἵνα σωθῇ τὸ πνεῦμα· τοῦτο δὲ ἀπρόσωπόν ἐστι. Πῶς οὖν τοῦτο γίνεται; Ὥσπερ οὖν οἱ δήμιοι μυρίων γέμοντες κακῶν τοὺς ἄλλους σωφρονίζουσιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ πονηροῦ δαίμονος.

Καὶ διὰ τί μὴ σὺ αὐτοὺς ἐκόλασας, ὥσπερ ἐκεῖνον τὸν Βαριησοῦν, ὥσπερ Κηφᾶς Ἀνανίαν, ἀλλὰ τῷ σατανᾷ παρέδωκας; Οὐχ ἵνα κολασθῶσιν, ἀλλ' ἵνα παιδευθῶσι. Καίτοι καὶ οὗτος ἔχει ἰσχύν, ὡς ὅταν λέγῃ· «τί θέλετε, ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς;»· καὶ πάλιν, «οὐχ ἵνα ἡμεῖς δόκιμοι ὦμεν, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς τὸ καλὸν ποιῆτε»· καὶ πάλιν, «οὐκ εἰς καθαίρεσιν, ἀλλ' εἰς οἰκοδομήν». Τί οὖν τὸν σατα-

5. Α' Κορ. 5,5.
6. Α' Κορ. 5,5.
7. Β' Κορ. 13,7.

τὴν πίστη, ἐκεῖνοι ποὺ στήριζαν τὴν ἀναζήτηση στοὺς λογισμούς τους; Αὐτὸς ποὺ ναυαγεῖ εἶναι γυμνὸς καὶ ἔρημος ἀπὸ ὅλα. Ἔτσι καὶ αὐτὸς ποὺ ξέπεσε ἀπὸ τὴν πίστη, δὲν ἔχει στὸ ἑξῆς τίποτε, δὲν ἔχει ποὺ νὰ σταθεῖ, δὲν ἔχει ποὺ νὰ κρατηθεῖ, δὲν ἔχει ζωή, ἀπὸ τὴν ὁποία μπορεῖ κάτι νὰ κερδίσει· γιατί, ὅταν τὸ κεφάλι εἶναι διεφθαρμένο, ποιό εἶναι τὸ ὄφελος γιὰ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα; Ἂν δηλαδὴ ἡ πίστη, χωρὶς ὀρθὸ τρόπο ζωῆς δὲν εἶναι τίποτε, πολὺ περισσότερο τὸ ἀντίθετο. Ἂν ὁ Θεὸς περιφρονεῖ τὰ δικά του γιὰ χάρη μας, πολὺ περισσότερο ἐμεῖς πρέπει νὰ καταφρονήσουμε τὰ δικά μας γιὰ χάρη του. Τὸ ἴδιο βέβαια συμβαίνει ὅταν κάποιος ἐκπέσει ἀπὸ τὴν πίστη. Πουθενὰ δὲν στέκεται, ἀλλὰ κολυμπᾶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, μέχρι ποὺ νὰ καταποντισθεῖ καὶ πάλι.

«Τοὺς ὁποίους», λέγει, «παρέδωσα στὸ σατανᾶ, γιὰ νὰ παιδευθοῦν καὶ νὰ μὴ βλασφημοῦν». Βλέπεις ὅτι εἶναι βλασφημία νὰ ἐρευνᾶς τὰ θεῖα μὲ λογισμούς; Καὶ σωστά· γιατὶ τί κοινὸ μπορεῖ νὰ ἔχει ὁ ἀνθρώπινος λογισμὸς μὲ τὰ θεῖα; Καὶ πῶς τοὺς παιδεύει ὁ σατανᾶς, ὥστε νὰ μὴ βλασφημοῦν; γιατί, ἐὰν παιδεύει τοὺς ἄλλους νὰ μὴ βλασφημοῦν, πολὺ περισσότερο ἔπρεπε νὰ παιδεύει τὸν ἑαυτό του· ἐὰν ὅμως τὸν ἑαυτό του μέχρι τώρα δὲν μπορεῖ νὰ παιδεύσει, οὔτε τοὺς ἄλλους μπορεῖ. Δὲν εἶπε, 'γιὰ νὰ παιδεύσει αὐτοὺς νὰ μὴ βλασφημοῦν', ἀλλά, «γιὰ νὰ παιδευθοῦν νὰ μὴ βλασφημοῦν». Δὲν τὸ κάμνει αὐτὸ ἐκεῖνος, ἀλλὰ αὐτὸ συμβαίνει ἔτσι. Ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ ἀλλοῦ λέγει γιὰ ἐκεῖνον ποὺ εἶχε πορνεύσει· «παραδῶστε αὐτὸν στὸ σατανᾶ πρὸς καταστροφὴ τῆς σάρκας»[5]· ὄχι γιὰ νὰ σώσει τὸ σῶμα, ἀλλὰ γιὰ νὰ σωθεῖ τὸ πνεῦμα· γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἀπρόσωπο. Πῶς λοιπὸν γίνεται αὐτό; Ὅπως ἀκριβῶς οἱ δήμιοι, ἐνῶ οἱ ἴδιοι εἶναι γεμάτοι ἀπὸ μύρια κακά, σωφρονίζουν τοὺς ἄλλους, ἔτσι καὶ ἐδῶ στὴν περίπτωση τοῦ πονηροῦ δαίμονα.

Καὶ γιατί δὲν τοὺς τιμώρησες αὐτοὺς ἐσύ, ὅπως ἐκεῖνον τὸν Βαριησοῦ, ὅπως ὁ Πέτρος τὸν Ἀνανία, ἀλλὰ τοὺς παρέδωσες στὸ σατανᾶ; Ὄχι γιὰ νὰ τιμωρηθοῦν, ἀλλὰ γιὰ νὰ παιδευθοῦν. Ἂν καὶ βέβαια αὐτὸς ἔχει δύναμη, ὅπως ὅταν λέγει· «τί θέλετε νὰ ἔρθω σε σᾶς μὲ ραβδί;»[6]· καὶ πάλι· «ὄχι γιὰ νὰ φανοῦμε ἐμεῖς ἐπιτυχημένοι, ἀλλὰ γιὰ νὰ κάμνετε ἐσεῖς τὸ καλό»[7]· καὶ πάλι· «ὄχι γιὰ καθαίρε-

νᾶν καλεῖ πρὸς τὴν τιμωρίαν; Ἵνα μετὰ τῆς σφοδρότητος καὶ τῆς κολάσεως καὶ ἡ ὕβρις ᾖ μείζων· μᾶλλον δὲ τοὺς μὲν ἀπίστους αὐτοὶ ἐπαίδευον, τοὺς δὲ ἐκτραπέντας τῷ σατανᾷ παρεδίδουν. Τί δήποτε δὲ Πέτρος τὸν Ἀνανίαν; Καὶ γὰρ ὁ Ἀνανίας ἄπιστος ἦν ἔτι πειράζων. Ἵνα μάθωσι τοίνυν οἱ ἄπιστοι, ὅτι οὐ δύνανται λαθεῖν, διὰ τοῦτο δι' ἑαυτῶν αὐτοὺς ἐτιμωροῦντο· τοὺς δὲ τοῦτο μαθόντας λοιπόν, εἶτα ἐκτραπέντας, τῷ σατανᾷ παρεδίδουν, δεικνύντες ὅτι οὐκ οἰκείᾳ δυνάμει, ἀλλὰ τῇ αὐτῶν φυλακῇ συνείχοντο, καὶ παρεδίδοντο ὅσοι εἰς ἀπόνοιαν ἤρθησαν. Καθάπερ οὖν ἐπὶ τῶν βασιλέων, τοὺς μὲν πολεμίους καὶ οἰκείαις σφάττουσι χερσί, τοὺς δὲ ὑφ' ἑαυτοὺς τοῖς δημίοις παραδιδόασιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Δείκνυται δὲ ἀπὸ τούτου, ὅτι διὰ τὴν τῶν ἀποστόλων φυλακὴν τοῦτο ἐγίνετο· ἄλλως δὲ οὐδὲ μικρὸν ἦν τὸ δύνασθαι ἐπιτάττειν τῷ διαβόλῳ· τοῦτο γὰρ δεικνύντος ἦν, ὅτι δουλεύει καὶ εἴκει καὶ ἄκων τοῖς ἀποστόλοις ὁ διάβολος. Ὥστε οὐκ ἔλαττον εἰς χάριν τοῦτο ἦν. Πῶς δὲ παρέδωκεν, ἄκουσον.

«Συναχθέντων ὑμῶν», φησί, «καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, παράδοτε τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ». Ἐξεβάλλετο οὖν εὐθέως τοῦ κοινοῦ συνεδρίου, ἀπεσχίζετο τῆς ἀγέλης, ἐγίνετο ἔρημος καὶ γυμνός, παρεδίδοτο τῷ λύκῳ. Ὥσπερ γὰρ ἡ νεφέλη τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑβραίων, οὕτω τὴν Ἐκκλησίαν τὸ Πνεῦμα ἐγνώριζεν. Εἴ τις τοίνυν ἐκτὸς ἐγίνετο, κατεκαίετο· ἐγίνετο δὲ ἐκτὸς τῇ κρίσει τῶν ἀποστόλων. Οὕτω καὶ ὁ Κύριος παρέδωκε τὸν Ἰούδαν τῷ σατανᾷ· εὐθέως γὰρ μετὰ τὸ ψωμίον εἰσῆλθεν εἰς ἐκεῖνον ὁ σατανᾶς. Ἔστι δὲ καὶ τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι οὓς μὲν διορθώσασθαι ἐβούλοντο, οὐκ ἐκόλαζον αὐτοί· τοὺς δὲ ἀδιορθώτους αὐτοὶ ἐτιμωροῦντο· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ὅτι φοβερώτεροι μᾶλλον ἦσαν ἑτέροις ἐκδιδόντες αὐτούς. Οὕτω καὶ ὁ Ἰὼβ παρεδό-

---

8. Β' Κορ. 13,10.

ση, ἀλλὰ γιὰ οἰκοδομή»[8]. Γιατί λοιπὸν καλεῖ τὸ σατανᾶ γιὰ τὴν τιμωρία; Γιὰ νὰ εἶναι μαζὶ μὲ τὴν σφοδρότητα καὶ τὴν τιμωρία καὶ ἡ προσβολὴ μεγαλύτερη· ἢ καλύτερα τοὺς ἀπίστους τοὺς παίδευαν αὐτοί, ἐνῶ ἐκείνους ποὺ ἐκτρέπονταν τοὺς παρέδιναν στὸ σατανᾶ. Καὶ γιατί ὁ Πέτρος τιμώρησε τὸν Ἀνανία; καθόσον ὁ Ἀνανίας ἦταν ἄπιστος, ποὺ ἐξακολουθοῦσε νὰ ἐνοχλεῖ. Γιὰ νὰ μάθουν λοιπὸν οἱ ἄπιστοι, ὅτι δὲν μποροῦν νὰ ξεφύγουν, γι' αὐτὸ τοὺς τιμωροῦσαν οἱ ἴδιοι. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ποὺ ἔμαθαν αὐτὸ καὶ ἔπειτα ἐκτράπηκαν, τοὺς παρέδιναν στὸ σατατᾶ, δείχνοντας ὅτι συγκρατοῦνταν ὄχι μὲ τὴ δική τους δύναμη, ἀλλὰ μὲ τὴ φύλαξη αὐτῶν, καὶ παραδίδονταν στὸ σατανᾶ ὅσοι ἔφθαναν σὲ ἀλαζονεία. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ συμβαίνει μὲ τοὺς βασιλεῖς, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἐχθρούς τους τοὺς σφάζουν μὲ τὰ ἴδια τους τὰ χέρια, ἐνῶ τοὺς γενικὰ κακοὺς τοὺς παραδίνουν στοὺς δήμιους, ἔτσι καὶ ἐδῶ. Ἀπὸ αὐτὸ γίνεται φανερό, ὅτι αὐτὸ γινόταν γιὰ τὴν προφύλαξη τῶν ἀποστόλων· ἐξ ἄλλου δὲν ἦταν μικρὸ πράγμα τὸ νὰ μποροῦν νὰ διατάσσουν τὸ διάβολο· γιατὶ αὐτὸ φανέρωνε, ὅτι ὁ διάβολος ὑπηρετεῖ καὶ ὑποχωρεῖ στοὺς ἀποστόλους καὶ χωρὶς τὴ θέλησή του. Ὥστε αὐτὸ δὲν ἦταν μικρὸ σὲ χάρη. Πῶς ὅμως τὸν παρέδωσε, ἄκουσε.

«Ἀφοῦ συγκεντρωθεῖτε», λέγει, «ἐσεῖς καὶ τὸ δικό μου πνεῦμα, μὲ τὴ δύναμη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, παραδῶστε αὐτὸν στὸ σατανᾶ». Ἀπομακρυνόταν λοιπὸν ἀμέσως ἀπὸ τὸ κοινὸ συνέδριο, ἀποχωριζόταν ἀπὸ τὴν ἀγέλη, γινόταν ἔρημος καὶ γυμνὸς καὶ παραδινόταν στὸ λύκο. Γιατί, ὅπως ἡ νεφέλη γνώριζε τὸ στρατόπεδο τῶν Ἑβραίων, ἔτσι καὶ τὸ Πνεῦμα γνώριζε τὴν Ἐκκλησία. Ἂν λοιπὸν κάποιος ἀπομακρυνόταν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, κατακαιγόταν· καὶ ἀπομακρυνόταν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία μὲ τὴν ἀπόφαση τῶν ἀποστόλων. Ἔτσι καὶ ὁ Κύριος παρέδωσε τὸν Ἰούδα στὸ σατανᾶ· γιατὶ ἀμέσως μετὰ τὸ ψωμὶ μπῆκε σὲ ἐκεῖνον ὁ σατανᾶς. Μποροῦμε ἀκόμα καὶ αὐτὸ νὰ ποῦμε, ὅτι δηλαδὴ ἐκείνους ποὺ ἤθελαν νὰ διορθωθοῦν δὲν τοὺς τιμωροῦσαν αὐτοί, ἐνῶ τοὺς ἀδιόρθωτους τοὺς τιμωροῦσαν αὐτοί· ἤ, ἂν δὲν εἶναι αὐτό, ὅτι ἦταν φοβερότεροι πολὺ περισσότερο παραδίδοντάς τους σὲ ἄλλους γιὰ τιμωρία. Ἔτσι καὶ ὁ Ἰὼβ παραδόθηκε στὸ σατανᾶ· ὅμως

θη τῷ σατανᾷ· ἀλλ' ἐκεῖνος οὐχ ὑπὲρ ἁμαρτημάτων, ἀλλ' ὑπὲρ πλείονος εὐδοκιμήσεως.

3. Πολλὰ τοιαῦτα γίνεται καὶ νῦν. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἱερεῖς οὐ πάντας ἴσασι τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ ἀναξίως τῶν μυστηρίων μετέχοντας, ὁ Θεὸς πολλάκις τοῦτο ποιεῖ, καὶ παραδίδωσιν αὐτοὺς τῷ σατανᾷ. Ὅταν γὰρ νόσοι, ὅταν ἐπιβουλαί, ὅταν πένθη καὶ συμφοραὶ συμβαίνωσιν, ὅταν ἄλλα τινὰ τοιαῦτα, διὰ τοῦτο γίνεται. Καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος δηλοῖ, οὕτω λέγων· «διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί». Καὶ πῶς, φησίν, ὅταν ἅπαξ δι' ἐνιαυτοῦ προσερχώμεθα; Τοῦτο γὰρ τὸ δεινόν, ὅτι οὐ καθαρότητι διανοίας, ἀλλὰ διαστήματι χρόνου τὴν ἀξίαν διορίζεις τῆς προσόδου, καὶ τοῦτο εὐλάβειαν εἶναι νομίζεις, τὸ μὴ πολλάκις προσελθεῖν, οὐκ εἰδὼς ὅτι τὸ ἀναξίως προσελθεῖν, κἂν ἅπαξ γένηται, ἐκηλίδωσε, τὸ δὲ ἀξίως, κἂν πολλάκις ἔσωσεν. Οὐκ ἔσται τόλμα τὸ πολλάκις προσιέναι, ἀλλὰ τὸ ἀναξίως, κἂν ἅπαξ τις τοῦ παντὸς χρόνου προσέλθῃ. Ἡμεῖς δὲ οὕτως ἀνοήτως διακείμεθα καὶ ἀθλίως, ὅτι μυρία διαπαντὸς ἐργαζόμενοι τοῦ ἐνιαυτοῦ κακά, τοῦ μὲν ἀποδύσασθαι ἐκεῖνα οὐδεμίαν ποιούμεθα φροντίδα, νομίζομεν δὲ ἀρκεῖν τὸ μὴ συνεχῶς κατατολμᾶν καὶ ἐπιπηδᾶν ὑβριστικῶς τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἐννοοῦντες ὅτι καὶ οἱ τὸν Χριστὸν σταυρώσαντες ἅπαξ ἐσταύρωσαν. Ἆρ' οὖν, ἐπειδὴ ἅπαξ, ἔλαττον τὸ ἁμάρτημα; Καὶ ὁ Ἰούδας δὲ ἅπαξ προέδωκε· τί οὖν; τοῦτο αὐτὸν ἐξείλετο;

Διὰ τί γὰρ χρόνῳ τὸ πρᾶγμα μετερχόμεθα; Χρόνος προσόδου ἔστω ἡμῖν τὸ καθαρὸν συνειδός. Οὐδὲν πλέον ἔχει τὸ ἐν τῷ Πάσχᾳ μυστήριον τοῦ νῦν τελουμένου· ἕν ἐστι καὶ τὸ αὐτό, ἡ αὐτὴ τοῦ Πνεύματος χάρις· ἀεὶ Πάσχα ἐστίν. Ἴστε οἱ μύσται τὸ εἰρημένον. Καὶ ἐν Παρασκευῇ καὶ ἐν Σάββατῳ καὶ ἐν Κυριακῇ καὶ ἐν ἡμέρᾳ μαρτύρων ἡ αὐτὴ θυσία ἐπιτελεῖται. «Ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον», φησί, «τοῦτον, ἢ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον

---

9. Α' Κορ. 11,30.

ἐκεῖνος ὄχι γιὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ γιὰ νὰ εὐδοκιμήσει περισσότερο.

Πολλὰ τέτοια γίνονται καὶ τώρα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ ἱερεῖς δὲ γνωρίζουν ὅλους τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ αὐτοὺς ποὺ μετέχουν ἀνάξια στὰ μυστήρια, πολλὲς φορὲς ὁ Θεὸς τὸ κάμνει αὐτό, καὶ τοὺς παραδίνει στὸ σατανᾶ. Γιατί, ὅταν μᾶς συμβαίνουν ἀρρώστιες, ὅταν ἐπιβουλές, ὅταν πένθη καὶ συμφορές, ὅταν ὁρισμένα ἄλλα παρόμοια, γι' αὐτὸ συμβαίνουν. Καὶ αὐτὸ τὸ δηλώνει ὁ Παῦλος, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «γι' αὐτὸ ὑπάρχουν ἀναμεταξύ μας πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ ἀρκετοὶ πέθαναν ἤδη»[9]. Καὶ πῶς, λέγει, συμβαίνει αὐτὸ ὅταν προσερχόμαστε μιὰ φορὰ τὸ χρόνο στὸ μυστήριο τῆς θείας κοινωνίας; Αὐτὸ βέβαια εἶναι τὸ φοβερό, ὅτι καθορίζεις τὴν ἀξία τῆς προσελεύσεως στὸ μυστήριο ἀνάλογα μὲ τὰ χρονικὰ διαστήματα καὶ ὄχι ἀνάλογα μὲ τὴν καθαρότητα τῆς καρδιᾶς, καὶ αὐτὸ νομίζεις ὅτι εἶναι εὐλάβεια, τὸ νὰ μὴ προσέρχεσαι πολλὲς φορές, χωρὶς νὰ γνωρίζεις ὅτι ἡ ἀνάξια προσέλευση, κι ἂν γίνει μιὰ φορὰ τὸ χρόνο, σὲ κηλίδωσε, ἐνῶ ἡ ἄξια, κι ἂν πολλὲς φορές, σὲ ἔσωσε. Δὲν εἶναι τόλμη τὸ νὰ προσέρχεσαι πολλὲς φορές, ἀλλὰ τὸ νὰ προσέρχεσαι ἀνάξια, κι ἂν ἀκόμα προσέλθει κανεὶς μιὰ φορὰ σ' ὅλο τὸ χρόνο. Ἐμεῖς ὅμως τόσο ἀνόητα καὶ ἄθλια φερόμαστε, γιατί, ἂν καὶ ὅλο τὸ χρόνο κάμνουμε μύρια κακά, δὲ φροντίζουμε καθόλου ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ ἐκεῖνα, ἀλλὰ νομίζουμε ὅτι ἀρκεῖ τὸ νὰ μὴ τολμοῦμε συνέχεια καὶ προσβλητικὰ νὰ προσερχόμαστε στὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, χωρὶς νὰ σκεπτόμαστε ὅτι καὶ αὐτοὶ ποὺ σταύρωσαν τὸ Χριστὸ μιὰ φορὰ τὸν σταύρωσαν. Ἄραγε λοιπόν, ἐπειδὴ ἔγινε μιὰ φορά, εἶναι μικρότερο τὸ ἁμάρτημα; Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰούδας μιὰ φορὰ παρέδωσε τὸ Χριστό. Τί λοιπόν; αὐτὸ τὸν ἀπάλλαξε;

Καὶ γιατί ἐξετάζουμε τὸ πράγμα σὲ σχέση μὲ τὸ χρόνο; χρόνος ὠφέλειας ἂς εἶναι γιὰ μᾶς ἡ καθαρὴ συνείδηση. Δὲν ἔχει τίποτε παραπάνω τὸ μυστήριο ποὺ γίνεται τὸ Πάσχα ἀπὸ αὐτὸ ποὺ γίνεται τώρα· εἶναι ἕνα καὶ τὸ αὐτό, ἡ ἴδια χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος· πάντοτε Πάσχα εἶναι. Οἱ μύστες γνωρίζετε αὐτὸ ποὺ λέχθηκε. Καὶ τὴν Παρασκευὴ καὶ τὸ Σάββατο καὶ τὴν Κυριακὴ καὶ τὴν ἡμέρα τῶν μαρτύρων ἐπιτελεῖται ἡ ἴδια θυσία. Γιατὶ λέγει, «κάθε

τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε». Οὐχ ὅρῳ καιροῦ περιέγραψε τὴν θυσίαν. Πῶς οὖν τότε, φησί, Πάσχα λέγεται; Ὅτι τότε ἔπαθεν ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν. Μηδεὶς τοίνυν ἑτέρως ἐκείνῳ προσίτῳ καὶ τούτῳ ἄλλως· μία δύναμίς ἐστι, μία ἀξία, μία χάρις, ἓν σῶμα καὶ τὸ αὐτό, οὐκ ἐκεῖνο τούτου ἁγιώτερον, οὐδὲ τοῦτο ἐκείνου ἔλαττον. Καὶ τοῦτο καὶ ὑμεῖς ἴστε, οὐδὲν καινότερον ὁρῶντες, πλὴν τῶν κοσμικῶν τούτων παραπετασμάτων καὶ τοῦ λαμπροῦ πλήθους.

Ἔχουσι δέ τι πλέον αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι τοῦτο, ὅτι ἀπ' αὐτῶν ἀρχὴν ἔλαβεν ἡ σωτήριος ἡμῶν ἡμέρα, ὅτι ἐν αὐτῇ ἐτύθη ὁ Χριστός, λοιπὸν δὲ κατὰ τὰ μυστήρια οὐδεμίαν προτέρησιν ἔχουσι. Καὶ τροφῇ μὲν προσβάλλων αἰσθητῇ, νίπτεις τὰς χεῖρας, πλύνεις τὸ στόμα, τροφῇ δὲ μέλλων προσιέναι πνευματικῇ, οὐ νίπτεις τὴν ψυχήν, ἀλλὰ γέμων ἀκαθαρσίας προσέρχῃ; Καὶ τί, φησίν; Οὐκ ἀρκοῦσιν αἱ τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν νηστεῖαι τὸν πολὺν φορυτὸν καθᾶραι τῶν ἁμαρτημάτων; Καὶ τί τὸ ὄφελος, εἰπέ μοι; Ἂν τις μύρον ἀποθέσθαι θέλων καθάρῃ τὸν τόπον, εἶτα πάλιν μικρὸν μετὰ τὸ ἐμβαλεῖν καὶ κόπρον ἐπιβάλῃ, οὐκ ἀπέπτη ἡ εὐωδία; Τοῦτο γίνεται καὶ ἡμῖν· ἐγενόμεθα ἄξιοι προσερχόμενοι κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν· εἶτα πάλιν μολύνομεν ἑαυτούς. Τί οὖν τὸ κέρδος; Τοῦτο καὶ περὶ τῶν δυναμένων ἐν ταῖς τεσσαράκοντα ἡμέραις ἀπονίπτεσθαί φαμεν.

Μὴ δὴ ἀμελῶμεν τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, παρακαλῶ, ἵνα μὴ γένηται κενὸς ὁ κόπος ἡμῶν. Ἄνθρωπος γάρ, φησίν, ἀποστρέφων ἀπὸ ἁμαρτίας αὐτοῦ, καὶ πάλιν πορευόμενος καὶ τὰ αὐτὰ ποιῶν, «ὥσπερ κύων ἐστὶν εἰς τὸν ἴδιον ἔμετον ἐπιστρέφων». Ἂν οὕτω ποιῶμεν καὶ οὕτω προσέχωμεν, δυνησόμεθα τῶν βραβείων ἀξιωθῆναι ἐκείνων, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

10. Α' Κορ. 11,26.
11. Παροιμ. 26,11.

φορὰ ποὺ τρώγετε αὐτὸν τὸν ἄρτο, ἢ πίνετε αὐτὸ τὸ ποτήρι, τὸ θάνατο τοῦ Κυρίου διακηρύσσετε»[10]. Δὲν περιέγραψε τὴ θυσία μὲ ὅρο τὸ χρόνο. Πῶς λοιπὸν τότε, λέγει, ὀνομάζεται Πάσχα; Γιατὶ τότε ἔπαθε ὁ Χριστὸς γιὰ μᾶς. Κανένας λοιπὸν ἂς μὴ προσέρχεται διαφορετικὰ σ' ἐκεῖνο, καὶ διαφορετικὰ σ' αὐτό· μία δύναμη εἶναι, μία ἀξία, μία χάρη, ἕνα σῶμα καὶ τὸ αὐτό, δὲν εἶναι ἐκεῖνο πιὸ ἅγιο ἀπὸ αὐτό, οὔτε αὐτὸ κατώτερο ἀπὸ ἐκεῖνο. Καὶ αὐτὸ τὸ γνωρίζετε καὶ ἐσεῖς, μὴ βλέποντας τίποτε τὸ πιὸ καινούργιο, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ κοσμικὰ αὐτὰ παραπετάσματα καὶ τὸ λαμπρὸ πλῆθος.

Οἱ ἡμέρες ἐκεῖνες ἔχουν κάτι τι παραπάνω, ποὺ εἶναι τὸ ἑξῆς, ὅτι δηλαδὴ ἀπὸ αὐτὲς ἄρχισε ἡ ἡμέρα τῆς σωτηρίας μας, ὅτι αὐτὴν τὴν ἡμέρα ὁ Χριστὸς θυσιάσθηκε, στὴ συνέχεια ὅμως ὡς πρὸς τὰ μυστήρια δὲν ὑπάρχει καμιὰ προτεραιότητα. Καὶ ὅταν βέβαια προσέρχεσαι σὲ τροφὴ αἰσθητή, νίβεις τὰ χέρια καὶ πλύνεις τὸ στόμα, ὅταν ὅμως πρόκειται νὰ προσέλθεις σὲ τροφὴ πνευματική, δὲν πλύνεις τὴν ψυχή, ἀλλὰ προσέρχεσαι ἔχοντάς την γεμάτη ἀπὸ ἀκαθαρσίες; Καὶ τί, λέγει; Δὲν φθάνουν οἱ νηστεῖες τῶν σαράντα ἡμερῶν, ὥστε νὰ καθαρίσουν τὴ μεγάλη βρωμιὰ τῶν ἁμαρτημάτων; Καὶ ποιό τὸ ὄφελος, πές μου; ἂν κάποιος θέλοντας νὰ καθαρίσει τὸν τόπο βάλει μύρο, καὶ ἔπειτα πάλι, λίγο μετὰ τὸ μύρο ποὺ ἔβαλε, βάλει καὶ κοπριά, δὲν ἐξαφανίσθηκε ἡ εὐωδία; Αὐτὸ γίνεται καὶ μὲ μᾶς. Προσερχόμενοι γίναμε ἄξιοι κατὰ τὴν δύναμη μας, καὶ ὕστερα πάλι μολύνουμε τὸν ἑαυτό μας. Ποιό λοιπὸν τὸ κέρδος; Αὐτὸ λέμε καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ μποροῦν νὰ καθαρισθοῦν κατὰ τὴ διάρκεια τῶν σαράντα ἡμερῶν.

Σᾶς παρακαλῶ, ἂς μὴν ἀμελοῦμε γιὰ τὴ σωτηρία μας, γιὰ νὰ μὴ πάει χαμένος ὁ κόπος μας. Γιατί, λέγει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀποστρέφεται τὶς ἁμαρτίες του καὶ πάλι πηγαίνει καὶ κάμνει τὰ ἴδια, «εἶναι σὰν σκυλὶ ποὺ ἐπιστρέφει στὸν ἐμετό του»[11]. Ἂν ἐνεργοῦμε ἔτσι καὶ προσέχουμε ἔτσι, θὰ μπορέσουμε νὰ ἀξιωθοῦμε ἐκεῖνα τὰ βραβεῖα, ποὺ εὔχομαι ὅλοι μας νὰ τὰ ἐπιτύχουμε, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΣΤ'

(Α' Τιμ. 2,1–2)

«Παρακαλῶ οὖν πρῶτον πάντων ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχάς, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων, ὑπὲρ βασιλέων καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων, ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι. Τοῦτο γὰρ καλὸν καὶ ἀποδεκτὸν ἐνώπιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, ὃς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν».

1. Ὥσπερ κοινός τίς ἐστι πατὴρ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ὁ ἱερεύς. Πάντων τοίνυν ἄξιον αὐτὸν κήδεσθαι, καθάπερ καὶ ὁ Θεός, ᾧ ἱερᾶται· διὰ τοῦτό φησι, «παρακαλῶ οὖν πρῶτον πάντων ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχάς». Δύο γὰρ ἐντεῦθεν γίνεται τὰ ἀγαθά, τό τε ἔχθος ὃ πρὸς τοὺς ἔξω ἔχομεν καταλύεται (οὐδεὶς γὰρ πρὸς τοῦτον ἀπεχθῶς ἔχειν δυνήσεται, ὑπὲρ οὗ δεήσεις ποιεῖται), αὐτοί τε ἐκεῖνοι βελτίους γίνονται τῷ τε εὐχὰς ὑπὲρ αὐτῶν γίνεσθαι, τῷ τε μὴ ἐκθηριοῦσθαι πρὸς ἡμᾶς. Οὐδὲν γὰρ οὕτω πρὸς διδασκαλίαν ἐπαγωγόν, ὡς τὸ φιλεῖν καὶ φιλεῖσθαι. Ἐννόησον δὲ ὅσον ἦν ἀκούειν τοὺς ἐπιβουλεύοντας, τοὺς μαστίζοντας, τοὺς ἐλαύνοντας, τοὺς ἀποκτιννύντας, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πάσχοντες ὑπὲρ τῶν τὰ τοιαῦτα δρώντων προσευχὰς πρὸς τὸν Θεὸν ποιοῦνται ἐκτενεῖς. Ὁρᾷς πῶς ἀνώτερον εἶναι βούλεται τὸν Χριστιανὸν πάντων; Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν παίδων τῶν νηπίων, κἂν βασταζόμενον τὸ παιδίον τύπτῃ τοῦ πατρὸς τὴν ὄψιν, οὐδὲν ὑποτέμνεται τῆς φιλοστοργίας, οὕτω κἂν τυπτώμεθα παρὰ τῶν ἔξωθεν, οὐδὲν ὀφείλομεν ἐλαττοῦν τῆς εὐ-

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΣΤ'

(Α' Τιμ. 2,1-2)

«Παρακαλῶ λοιπόν, πρῶτα ἀπ' ὅλα νὰ κάμνετε δεήσεις, προσευχές, παρακλήσεις, καὶ εὐχαριστίες γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, γιὰ τοὺς βασιλεῖς καὶ ὅλους ἐκείνους ποὺ εἶναι σὲ ὑψηλὲς θέσεις, γιὰ νὰ ζοῦμε βίο ἤρεμο καὶ ἥσυχο μὲ κάθε εὐσέβεια καὶ σεμνότητα. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι καλὸ καὶ εὐπρόσδεκτο ἐνώπιον τοῦ Σωτήρα μας Θεοῦ, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ σωθοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καὶ νὰ γνωρίσουν τὴν ἀλήθεια».

1. Ὁ ἱερεὺς εἶναι σὰν κάποιος κοινὸς πατέρας ὅλης τῆς οἰκουμένης. Αὐτὸς λοιπὸν πρέπει νὰ φροντίζει γιὰ ὅλους, ὅπως καὶ ὁ Θεός, τοῦ ὁποίου εἶναι ἱερεύς· γι' αὐτὸ λέγει· «παρακαλῶ λοιπὸν πρὶν ἀπὸ ὅλα νὰ κάμετε δεήσεις, προσευχές». Δύο εἶναι τὰ ἀγαθὰ ποὺ προέρχονται ἀπὸ ἐδῶ· καὶ ἡ ἔχθρα ποὺ ἔχουμε πρὸς τοὺς ἔξω διαλύεται (γιατὶ κανένας δὲν μπορεῖ νὰ αἰσθάνεται μίσος πρὸς ἐκεῖνον γιὰ τὸν ὁποῖο προσεύχεται), καὶ ἐκεῖνοι οἱ ἴδιοι γίνονται καλύτεροι μὲ τὸ νὰ γίνονται προσευχὲς γιὰ ἐκείνους, καὶ μὲ τὸ μὴ γίνονται σὰν τὰ θηρία ἐναντίον μας. Γιατὶ τίποτε δὲν προσελκύει τόσο στὴ διδασκαλία, ὅσο τὸ νὰ ἀγαπᾶ καὶ νὰ ἀγαπιέται κανείς. Σκέψου ποιά ἐντύπωση ἔκαμνε σ' ἐκείνους ποὺ ἐπιβουλεύονταν, ποὺ μάστιζαν, ποὺ καταδίωκαν, ποὺ φόνευαν, ἀκούγοντας ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ παθαίνουν αὐτὰ κάμνουν ἐκτενεῖς προσευχὲς πρὸς τὸ Θεὸ γι' αὐτοὺς ποὺ κάμνουν αὐτά. Βλέπεις πῶς θέλει νὰ εἶναι ὁ Χριστιανὸς ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους; Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωση τῶν μικρῶν παιδιῶν, καὶ ἂν ἀκόμα τὸ παιδὶ ποὺ βαστάζεται χτυπᾶ τὸ πρόσωπο τοῦ πατέρα, δὲ μειώνει καθόλου τὴ φιλοστοργία του πρὸς αὐτό, ἔτσι κι ἐμεῖς κι ἂν δεχόμαστε χτυπήματα ἀπὸ

νοίας τῆς πρὸς αὐτούς.

Τί δέ ἐστι τό, «πρῶτον πάντων», τουτέστιν, ἐν τῇ λατρείᾳ τῇ καθημερινῇ. Καὶ τοῦτο ἴσασιν οἱ μύσται πῶς καθ' ἑκάστην ἡμέραν γίνεται, καὶ ἐν ἑσπέρᾳ καὶ ἐν πρωίᾳ· πῶς ὑπὲρ παντὸς τοῦ κόσμου, καὶ βασιλέων καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων ποιούμεθα τὴν δέησιν. Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις, ὅτι οὐχ ὑπὲρ πάντων εἶπεν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν πιστῶν. Τί οὖν, ὅταν λέγῃ, «ὑπὲρ βασιλέων»· οὐ γὰρ δὴ τότε θεοσεβεῖς ἦσαν βασιλεῖς, ἀλλὰ μέχρι πολλοῦ προῆλθον ἀσεβεῖς ἀσεβεῖς διαδεχόμενοι. Εἶτα, ἵνα μὴ κολακεία τὸ πρᾶγμα ᾖ, προλαβὼν εἶπεν, «ὑπὲρ πάντων», καὶ τότε, «ὑπὲρ βασιλέων». Εἰ γὰρ εἶπεν, ὑπὲρ βασιλέων μόνων, ἴσως ἄν τις τοῦτο ὑπέλαβεν. Εἶτα, ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν τὴν τοῦ Χριστιανοῦ ψυχὴν ναρκᾶν ταῦτα ἀκούουσαν καὶ μὴ προσίεσθαι τὴν παραίνεσιν, εἴ γε ὑπὲρ τοῦ Ἕλληνος ἐν τῷ τῶν μυστηρίων δεῖ καιρῷ δεήσεις προσφέρειν, ὅρα τί φησι καὶ πῶς τίθησι τὸ κέρδος, ἵνα κἂν οὕτω δέξῃ τὴν παραίνεσιν. «Ἵνα ἤρεμον», φησί, «καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν». Τουτέστιν, ἡ ἐκείνων σωτηρία ἡμῶν ἀμεριμνία ὑπάρχει· ὥσπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῇ, προτρέπων αὐτοὺς πείθεσθαι τοῖς ἄρχουσι, φησίν· «εἰ μὴ διὰ τὴν ἀνάγκην, ἀλλὰ διὰ τὴν συνείδησιν». Ὁ γὰρ Θεὸς εἰς τὸ κοινῇ χρήσιμον τὰς ἀρχὰς διετάξατο. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον αὐτοὺς μὲν ὑπὲρ τούτου στρατεύεσθαι καὶ τὰ ὅπλα τίθεσθαι, ἵν' ἡμεῖς ἐν ἀδείᾳ ὦμεν, ἡμᾶς δὲ μηδὲ ὑπὲρ τῶν κινδυνευόντων καὶ στρατευομένων ποιεῖσθαι δεήσεις;

Ὥστε οὐ κολακεία ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ κατὰ τὸν τοῦ δικαίου γίνεται λόγον. Εἰ γὰρ μὴ ἐσώζοντο μηδὲ εὐδοκίμουν ἐν τοῖς πολέμοις, ἀνάγκη καὶ τὰ ἡμέτερα ἐν ταραχαῖς εἶναι καὶ θορύβοις· ἢ γὰρ καὶ αὐτοὺς ἡμᾶς στρατεύεσθαι ἔδει, κατακοπέντων ἐκείνων, ἢ φεύγειν πανταχοῦ καὶ πλανᾶσθαι. Καθάπερ γὰρ πρόβολοί τινές εἰσι, φησί, προβεβλημένοι καὶ τοὺς ἔνδον ἐν εἰρήνῃ φυλάττοντες. «Δεήσεις», φησί, «προσευχάς, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας». Δεῖ γὰρ εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ καὶ ὑπὲρ τῶν εἰς ἄλλους γενομένων ἀγαθῶν, οἷον ὅτι τὸν ἥλιον ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, ὅτι βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. Ὁρᾷς ὅτι οὐ μόνον διὰ τῆς εὐχῆς, ἀλλὰ

1. Ρωμ. 13,5.

τοὺς ἔξω, πρέπει νὰ μὴ μειώνουμε τὴν ἀγάπη μας πρὸς αὐτούς.

Τί σημαίνει ὅμως τὸ «πρῶτον ἀπὸ ὅλα»; Δηλαδὴ στὴν καθημερινὴ λατρεία. Καὶ αὐτὸ τὸ γνωρίζουν οἱ μύστες, πῶς γίνεται κάθε μέρα, καὶ τὴν ἑσπέρα καὶ τὸ πρωί. Πῶς γιὰ ὅλο τὸν κόσμο, καὶ γιὰ τοὺς βασιλεῖς καὶ γιὰ ὅλους ποὺ βρίσκονται σὲ ἀξιώματα κάμνουμε τὴν προσευχή. Ἀλλ' ἴσως πεῖ κάποιος, ὅτι δὲ μίλησε γιὰ ὅλους, ἀλλὰ γιὰ τοὺς πιστούς. Τί λοιπὸν ὅταν λέγει «γιὰ τοὺς βασιλεῖς»; Γιατὶ τότε οἱ βασιλεῖς δὲν ἦταν θεοσεβεῖς, ἀλλὰ γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα διαδέχονταν οἱ ἀσεβεῖς τοὺς ἀσεβεῖς. Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ κολακεία τὸ πρᾶγμα, προηγουμένως εἶπε, «γιὰ ὅλους», καὶ ἔπειτα «γιὰ τοὺς βασιλεῖς». Γιατί, ἂν ἔλεγε μόνο γιὰ τοὺς βασιλεῖς, ἴσως κάποιος τὸ σκεπτόταν αὐτό. Ἔπειτα, ἐπειδὴ φυσικὸ ἦταν νὰ ναρκώνεται ἡ ψυχὴ τοῦ Χριστιανοῦ, ἀκούοντας αὐτά, καὶ νὰ μὴν ἀποδέχεται τὴ συμβουλή, ἐφόσον πρέπει νὰ δεηθεῖ κατὰ τὴν ὥρα τῶν μυστηρίων γιὰ τὸν εἰδωλολάτρη, πρόσεχε τί λέγει καὶ πῶς θέτει τὸ κέρδος, γιὰ νὰ δεχθεῖς ἔστω καὶ ἔτσι τὴν προτροπή· «γιὰ νὰ περνοῦμε», λέγει, «ἤρεμη καὶ ἥσυχη ζωή». Δηλαδή, ἡ σωτηρία ἐκείνων εἶναι δική μας ξενοιασιά, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὴν ἐπιστολὴ πρὸς Ρωμαίους, προτρέποντας αὐτοὺς νὰ πείθονται στοὺς ἄρχοντες, λέγει· «ἂν ὄχι ἀπὸ ἀνάγκη, ἀλλὰ ἀπὸ συνείδηση»[1]. Γιατὶ ὁ Θεὸς ὅρισε τὶς ἀρχὲς γιὰ κοινὴ ὠφέλεια. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἄτοπο αὐτοὶ νὰ στρατεύονται καὶ νὰ πιάνουν τὰ ὅπλα, γιὰ νὰ εἴμαστε ἐμεῖς σὲ ἀσφάλεια, ἐμεῖς ὅμως νὰ μὴ προσευχόμαστε οὔτε γι' αὐτοὺς ποὺ κινδυνεύουν καὶ στρατεύονται;

Ὥστε τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι κολακεία, ἀλλ' εἶναι θέμα δικαιοσύνης. Ἂν αὐτοὶ δὲ σώζονταν καὶ οὔτε σημείωναν ἐπιτυχία στοὺς πολέμους, κατ' ἀνάγκη καὶ ἐμεῖς θὰ βρισκόμασταν σὲ ταραχὲς καὶ θορύβους· γιατὶ ἢ θὰ ἔπρεπε καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ στρατευθοῦμε, ἂν σκοτώνονταν ἐκεῖνοι, ἢ νὰ φύγουμε καὶ νὰ πλανόμαστε παντοῦ Σὰν νὰ εἶναι δηλαδὴ κάποια ὀχυρώματα, λέγει, ποὺ φυλάγουν ἐκείνους ποὺ εἶναι μέσα γιὰ νὰ ζοῦν μὲ εἰρήνη. «Δεήσεις», λέγει, «προσευχές, ἐντεύξεις, εὐχαριστίες». Πρέπει νὰ εὐχαριστοῦμε τὸ Θεὸ καὶ γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ δίνει στοὺς ἄλλους· ὅπως τὸ ὅτι ἀνατέλλει τὸν ἥλιο σὲ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, τὸ ὅτι βρέχει γιὰ δικαίους καὶ ἀδίκους. Βλέπεις ὅτι ὄχι μόνο μὲ τὴν προσευχή, ἀλλὰ καὶ μὲ

καὶ διὰ τῆς εὐχαριστίας ἑνοῖ καὶ συγκολλᾷ ἡμᾶς; Ὁ γὰρ ἀναγκαζόμενος εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ ὑπὲρ τῶν τοῦ πέλας ἀγαθῶν, ἀναγκάζεται καὶ φιλεῖν αὐτὸν καὶ οἰκείως πρὸς αὐτὸν διακεῖσθαι. Εἰ δὲ ὑπὲρ τῶν τοῦ πέλας εὐχαριστεῖν δεῖ, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν εἰς ἡμᾶς καὶ τῶν λάθρα γινομένων, καὶ ἑκόντων καὶ ἀκόντων, καὶ ὑπὲρ τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν· καὶ γὰρ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὁ Θεὸς ἡμῖν ἅπαντα οἰκονομεῖ.

2. Πᾶσα τοίνυν ἡμῖν εὐχὴ εὐχαριστίαν ἐχέτω. Εἰ δὲ καὶ ὑπερεύχεσθαι τῶν πέλας οὐχὶ πιστῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπίστων προσταττόμεθα, ἐννόησον ὅσον ἐστὶ κακὸν κατεύχεσθαι τῶν ἀδελφῶν. Τί λέγεις; Ἐκεῖνός σε ὑπὲρ ἐχθρῶν ἐκεύλευσεν εὔχεσθαι, σὺ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ κατεύχῃ; Οὐκ ἐκείνου κατεύχῃ, ἀλλὰ σαυτοῦ· τὸν γὰρ Θεὸν παροξύνεις, ἐκεῖνα τὰ ἀνόσια φθεγγόμενος ῥήματα· 'οὕτω δεῖξον αὐτῷ, οὕτω ποίησον αὐτῷ, βάλε αὐτόν, ἀνταπόδος αὐτῷ'. Πόρρω ταῦτα τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν, τῶν ἐπιεικῶν καὶ προσηνῶν. Τοῦ στόματος τοῦ ἠξιωμένου τοιαύτης μυσταγωγίας μηδὲν πικρὸν ἐκβαλλέτω, μηδὲν ἀηδὲς ἡ τῷ θείῳ σώματι προσομιλοῦσα γλῶσσα· καθαρὰν αὐτὴν φυλάττωμεν, μὴ ἀρὰς προσφέρωμεν δι' αὐτῆς. Εἰ γὰρ λοίδοροι οὐ κληρονομήσουσι βασιλείαν, πολλῷ μᾶλλον οἱ κατευχόμενοι· ἀνάγκη γὰρ καὶ ὑβρίζειν τὸν κατευχόμενον· ὕβρις δὲ καὶ εὐχὴ ἀλλήλων ἀπεσχοίνισται· ἀρὰ καὶ εὐχὴ πολὺ τὸ μέσον ἔχει· κατηγορία καὶ εὐχὴ πολὺ τὸ μέσον ἔχουσι. Προσεύχῃ τὸν Θεὸν ἵλεων ποιῆσαι, καὶ ἑτέρου κατεύχῃ; Ἐὰν μὴ ἀφῇς, οὐκ ἀφεθήσεταί σοι· καὶ αὐτὸς οὐ μόνον οὐκ ἀφίης, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν μὴ ἀφεῖναι παρακαλεῖς; Εἶδες ὑπερβολὴν κακίας; Εἰ τῷ μὴ ἀφιέντι οὐκ ἀφίεται, τῷ καὶ τὸν Δεσπότην παρακαλοῦντι μὴ ἀφεῖναι, πῶς ἀφεθήσεται; Οὐκ ἐκεῖνον βλάπτεις, ἀλλὰ σαυτόν.

Τί δήποτε; Εἰ γὰρ καὶ ἀκούεσθαι ἔμελλες ὑπὲρ τῶν σαυτοῦ, διὰ ταῦτα οὐδέποτε εἰσακουσθήσῃ, ὅτι μιαρῷ στόματι τὰς εὐχὰς ποιεῖς· μιαρὸν γὰρ ὄντως τὸ τοιοῦτον στόμα καὶ ἀκάθαρτον, πάσης δυσωδίας ἐμπεπλησμένον, πάσης ἀκαθαρσίας. Δέον σε ὑπὲρ τῶν

---

2. Α' Κορ. 6,10. 3. Ματθ. 6,15.

τὴν εὐχαριστία μᾶς ἑνώνει καὶ μᾶς συγκολλάει; Γιατὶ αὐτὸς ποὺ ἀναγκάζεται νὰ εὐχαριστήσει τὸ Θεὸ γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ δίνει στὸν πλησίον του, ἀναγκάζεται καὶ νὰ τὸν ἀγαπᾶ καὶ νὰ φέρεται φιλικὰ πρὸς αὐτόν. Ἂν πρέπει νὰ εὐχαριστοῦμε τὸ Θεὸ γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ δίνει στὸν πλησίον μας, πολὺ περισσότερο πρέπει γιὰ τὰ δικά μας καὶ γιὰ ἐκεῖνα ποὺ τὰ ἀγνοοῦμε καὶ θέλουμε δὲ θέλουμε μᾶς τὰ δείνει, καὶ ἀκόμα καὶ γιὰ ἐκεῖνα ποὺ τὰ θεωροῦμε λυπηρά· γιατὶ ὁ Θεὸς ὅλα τὰ ρυθμίζει πρὸς τὸ καλό μας.

2. Κάθε προσευχή μας λοιπὸν ἂς περιέχει εὐχαριστία. Ἂν μᾶς προστάζει νὰ εὐχόμαστε γιὰ τοὺς πλησίον ὄχι μόνο τοὺς πιστούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπίστους, σκέψου πόσο κακὸ εἶναι νὰ προσευχόμστε κατὰ τῶν ἀδελφῶν. Τί λές; Ἐκεῖνος σὲ προέτρεψε νὰ προσεύχεσαι γιὰ τους ἐχθροὺς καὶ σὺ προσεύχεσαι κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου; Δὲν προσεύχεσαι ἐναντίον ἐκείνου, ἀλλ' ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ σου, γιατὶ παροργίζεις τὸ Θεὸ λέγοντας ἐκεῖνα τὰ ἀνόσια λόγια· 'ἔτσι δεῖξε σ' αὐτόν, ἔτσι κάμε τον, χτύπησέ τον, ἀνταπόδωσέ του'. Πολὺ ἀπέχουν αὐτὰ ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ, τοὺς ἐπιεικεῖς καὶ εἰρηνικούς. Τὸ στόμα ποὺ ἀξιώθηκε τέτοια μυσταγωγία, ἂς μὴ βγάλει τίποτε πικρό· τίποτε ἀηδὲς ἂς μὴ βγάλει ἡ γλώσσα ποὺ ἄγγιξε τὸ θεῖο σῶμα. Ἂς τὴν φυλάγουμε καθαρή, ἂς μὴν προσφέρουμε μὲ αὐτὴν κατάρες. «Ἂν οἱ κακολόγοι δὲ θὰ κληρονομήσουν τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»[2], πολὺ περισσότερο αὐτοὶ ποὺ καταριένται· γιατὶ κατ' ἀνάγκη αὐτὸς ποὺ καταριέται βρίζει· ἡ ὕβρη καὶ ἡ εὐχὴ ἀπέχουν πολὺ ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἡ κατάρα καὶ ἡ εὐχὴ ἀπέχουν πολύ· ἡ κατηγορία καὶ ἡ εὐχὴ ἀπέχουν πολύ. Προσεύχεσαι στὸ Θεὸ νὰ σὲ ἐλεήσει, καὶ καταριέσαι ἄλλον; «Ἂν δὲ συγχωρήσεις, δὲ θὰ συγχωρηθεῖς»[3]. Καὶ ἐσὺ ὄχι μόνο δὲ συγχωρεῖς, ἀλλὰ παρακαλεῖς καὶ τὸ Θεὸ νὰ μὴ τὸν συγχωρήσει; Εἶδες ὑπερβολικὴ κακία; Ἂν δὲ συγχωρεῖται αὐτὸς ποὺ δὲ συγχωρεῖ, αὐτὸς ποὺ παρακαλεῖ τὸν Κύριο νὰ μὴ συγχωρήσει, πῶς θὰ συγχωρηθεῖ; Δὲ βλάπτεις ἐκεῖνον, ἀλλὰ τὸν ἑαυτό σου.

Γιατί ἄραγε; Γιατί, κι ἂν ἀκόμα ἐπρόκειτο νὰ εἰσακουσθεῖς γιὰ τὰ δικά σου αἰτήματα, γι' αὐτὸ ποὺ κάνεις ποτὲ δὲ θὰ εἰσακουσθεῖς· ἐπειδὴ κάνεις μὲ μιαρὸ στόμα τὶς εὐχές· πραγματικὰ εἶναι μιαρὸ ἕνα τέτοιο στόμα καὶ ἀκάθαρτο, γεμάτο ἀπὸ κάθε δυσωδία,

σῶν τρέμειν ἁμαρτημάτων, καὶ τὸν ἀγῶνα πάντα ὑπὲρ τούτων ποιεῖσθαι, σὺ δὲ προσέρχῃ τὸν Θεὸν κινήσων κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ; οὐ γὰρ δέδοικας καὶ μεριμνᾷς τὰ σαυτοῦ; οὐχ ὁρᾷς τί διαπράττῃ; Μίμησαι κἂν τὰ παιδία τὰ εἰς διδασκαλεῖον φοιτῶντα, ἅπερ ἐπειδὰν τὴν ἑαυτῶν συμμορίαν ἔνδον ἴδῃ τῶν μαθημάτων ἀπαιτουμένην τὰς εὐθύνας, καὶ διὰ τὴν ῥᾳθυμίαν ἅπαντας τυπτομένους, καὶ καθ' ἕνα ἕκαστον ἐξεταζόμενον πικρῶς καὶ κοπτόμενον ὑπὸ τῶν πληγῶν, ἀποτέθνηκεν ὑπὸ τοῦ δέους· κἂν μυρία τις αὐτὰ πλήξῃ τῶν συμφοιτητῶν, οὐκ ἀνέχεται ὀργισθῆναι, τοῦ φόβου τὴν ψυχὴν κατέχοντος, οὐδὲ ἐντυχεῖν τῷ διδασκάλῳ, ἀλλ' εἰς ἓν μόνον ὁρᾷ, τὸ εἰσελθεῖν καὶ ἀπαλλαγῆναι πληγῶν χωρίς, καὶ πρὸς ἐκεῖνον τὸν καιρὸν σκοπεῖ· κἂν ἐξέλθῃ, εἴτε πληγὰς λαβὼν εἴτε μὴ λαβών, οὐδὲ εἰς νοῦν ἐκεῖνα λοιπὸν βάλλεται ὑπὸ τῆς ἡδονῆς.

Σὺ δὲ ἑστὼς καὶ μεριμνῶν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων τῶν σῶν, οὐ φρίττεις τῶν ἑτέρων μνημονεύων; Καὶ πῶς τὸν Θεὸν παρακαλεῖς; Δι' ὧν γὰρ αὐτὸν κατ' ἐκείνου ἀξιοῖς, διὰ τούτων καὶ τὰ σαυτοῦ πικρότερα ἐργάζῃ, οὐκ ἀφιεὶς αὐτὸν συγγνώμην δοῦναι τοῖς σοῖς. Πῶς γάρ, εἰ θέλεις με γίνεσθαι, φησίν, ἐξεταστὴν ἀκριβῆ τῶν εἰς σὲ πεπλημμελημένων, πῶς τῶν παρὰ σοῦ εἰς ἐμὲ γεγενημένων ἀξιοῖς γενέσθαι τὴν συγχώρησιν; Μάθωμέν ποτε εἶναι Χριστιανοί· εἰ εὔχεσθαι οὐκ ἴσμεν, ὅπερ ἐστὶν εὔκολον καὶ σφόδρα ῥᾴδιον, τί τῶν ἄλλων εἰσόμεθα; Μάθωμεν εὔχεσθαι ὡς Χριστιανοί· Ἑλλήνων εἰσὶν ἐκεῖναι αἱ εὐχαί, Ἰουδαίων ἐκεῖναι αἱ δεήσεις· τοῦ Χριστιανοῦ δὲ ἐναντίαι, ἄφεσιν καὶ ἀμνηστίαν αἰτεῖν τῶν εἰς ἡμᾶς πεπλημμελημένων. «Λοιδορούμενοι», φησίν, «εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, βλασφημούμενοι παρακαλοῦμεν». Ἄκουε τοῦ Στεφάνου λέγοντος· «Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην». Οὐ μόνον οὐ κατηύχετο, ἀλλὰ καὶ ὑπερηύχετο· σὺ δὲ οὐ μόνον οὐχ ὑπερηύξω, ἀλλὰ καὶ κατηύξω. Ὥσπερ οὖν θαυμάσιος ἐκεῖνος, οὕτω σὺ κάκιστος.

Τίνα θαυμάζομεν, εἰπέ μοι; τοὺς ὑπὲρ ὧν ηὔξατο, ἢ τὸν ὑπε-

---

4. Α' Κορ. 4,12–13. 5. Πράξ. 7,59.

κάθε ἀκαθαρσία. Ἐνῶ πρέπει νὰ τρέμεις γιὰ τὰ δικά σου ἁμαρτήματα, καὶ ὅλος ὁ ἀγώνας σου νὰ γίνεται γι' αὐτά, ἐσὺ προσέρχεσαι νὰ παρακινήσεις τὸ Θεὸ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου; Δὲ φοβᾶσαι καὶ δὲ φροντίζεις γιὰ τὰ δικά σου; δὲ βλέπεις τί κάνεις; Μιμήσου ἔστω καὶ τὰ παιδιὰ ποὺ φοιτοῦν στὸ διδασκαλεῖο, τὰ ὁποῖα, ἂν δοῦν μέσα τὴ συντροφιά τους νὰ ἐξετάζεται, καὶ ἐξ αἰτίας τῆς τεμπελιᾶς τους νὰ τὰ χτυποῦν ὅλα, καὶ τὸ καθένα νὰ ἐξετάζεται αὐστηρὰ καὶ νὰ κλαίει ἀπὸ τὰ χτυπήματα, πεθαίνουν ἀπὸ τὸ φόβο. Κι ἂν κάποιος ἀπὸ τοὺς συμφοιτητὲς τὰ χτυπήσει πάρα πολύ, δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ ὀργισθεῖ, γιατὶ ὁ φόβος κατέχει τὴ ψυχή του, οὔτε καὶ ν' ἀπευθυνθεῖ στὸ δάσκαλο, ἀλλὰ σὲ ἕνα μόνο ἀποβλέπει, νὰ μπεῖ στὴν τάξη χωρὶς νὰ δεχθεῖ ξυλιές, καὶ σ' ἐκεῖνον τὸ χρόνο ἔχει στραμμένη τὴν προσοχή του· καὶ ἂν βγεῖ ἀπὸ τὴν τάξη, ἀφοῦ δέχθηκε ἢ ὄχι ξυλιές, δὲ σκέπτεται ἐκεῖνα ἀπὸ τὴ χαρά του.

Ἐσὺ ὅμως ἐνῶ στέκεσαι καὶ μεριμνᾶς γιὰ τὰ ἁμαρτήματά σου, δὲ φρίττεις ποὺ θυμᾶσαι τὰ ξένα; καὶ πῶς παρακαλεῖς τὸ Θεό; Γιατὶ αὐτὰ ποὺ ζητᾶς ἀπὸ τὸ Θεὸ ἐναντίον ἐκείνου, μὲ αὐτὰ ἑτοιμάζεις γιὰ σένα φοβερότερα, μὴ ἀφήνοντας τὸ Θεὸ νὰ συγχωρήσει τὰ δικά σου ἁμαρτήματα. Πῶς λοιπόν, λέγει, ἐὰν θέλεις νὰ γίνω ἐγὼ αὐστηρὸς ἐξεταστὴς τῶν πλημμελημάτων ποὺ ἔγιναν σὲ βάρος σου, ζητᾶς νὰ συγχωρήσω αὐτὰ ποὺ ἔκαμες ἐσὺ σὲ μένα; Ἂς μάθουμε κάποτε νὰ εἶμαστε Χριστιανοί. Ἂν δὲ γνωρίζουμε νὰ προσευχόμαστε, πράγμα ποὺ εἶναι εὔκολο καὶ πολὺ ἁπλό, τί θὰ γνωρίσουμε ἀπὸ τὰ ἄλλα; Ἂς μάθουμε νὰ προσευχόμαστε σὰν Χριστιανοί· ἐκεῖνες οἱ προσευχὲς εἶναι τῶν εἰδωλολατρῶν, ἐκεῖνες οἱ δεήσεις εἶναι τῶν Ἰουδαίων, ἐνῶ τοῦ Χριστιανοῦ εἶναι ἀντίθετες· μ' αὐτὲς ζητοῦμε ἄφεση καὶ ἀμνηστία τῶν σφαλμάτων ποὺ ἔγιναν σὲ μᾶς. «Ὅταν μᾶς βρίζουν», λέγει, «εὐλογοῦμε, ὅταν μᾶς καταδιώκουν δείχνουμε ἀνοχή, ὅταν μᾶς βλασφημοῦν παρακαλοῦμε»[4]. Ἄκου τὸν Στέφανο ποὺ λέγει· «Κύριε, μὴ λογαριάσεις σ' αὐτοὺς αὐτὸ τὸ ἁμάρτημα»[5]. Ὄχι μόνο δὲν καταριόταν, ἀλλὰ καὶ προσευχόταν γι' αὐτούς, ἐνῶ ἐσὺ ὄχι μόνο δὲν προσευχήθηκες ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς καταράστηκες. Ὅσο θαυμάσιος λοιπὸν ἦταν ἐκεῖνος, τόσο πιὸ κακὸς εἶσαι ἐσύ.

Ποιόν θαυμάζουμε, πές μου; Ἐκείνους γιὰ τοὺς ὁποίους προ-

ρευχόμενον; Τοῦτον δηλονότι· εἰ δὲ ἡμεῖς, πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεός. Βούλει πλήττεσθαι τὸν ἐχθρόν; Εὖξαι ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλλὰ μὴ τοιαύτῃ διανοίᾳ, μὴ ὡς πλήττων· τοῦτο μὲν γὰρ γίνεται, σὺ δὲ μὴ τούτῳ ποίει τῷ σκοπῷ. Καίτοι ὁ μακάριος ἐκεῖνος ἀδίκως πάντα ἔπασχε, καὶ ὑπερηύχετο· ἡμεῖς δὲ πολλὰ καὶ δικαίως πάσχομεν παρὰ τῶν ἐχθρῶν. Εἰ δὲ ὁ ἀδίκως παθὼν οὐκ ἐτόλμησε μὴ ὑπερεύξασθαι, οἱ δίκαια πάσχοντες καὶ μὴ μόνον οὐχ ὑπερευχόμενοι, ἀλλὰ καὶ κατευχόμενοι, τίνος οὐκ ἐσμὲν ἄξιοι τιμωρίας; Δοκεῖς μὲν ἐκείνῳ διδόναι τὴν πληγήν, τὸ δὲ ἀληθὲς κατὰ σαυτοῦ τὸ ξίφος ὠθεῖς, οὐκ ἀφιεὶς τὸν δικαστὴν ἐν τοῖς σοῖς ἁμαρτήμασι γενέσθαι ἥμερον, δι' ὧν αὐτὸν κατὰ ἑτέρων παροξύνεις. «Ὧι γὰρ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν», φησί, «καὶ ᾧ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε». Γενώμεθα τοίνυν συγγνωμονικοί, ἵνα τοιούτου τύχωμεν τοῦ Θεοῦ.

3. Ταῦτα οὐκ ἀκούειν ὑμᾶς μόνον βούλομαι, ἀλλὰ καὶ φυλάττειν. Νῦν δὲ μέχρι ρημάτων ἡ μνήμη μόνον· τάχα δὲ οὐδὲ μέχρι τούτων, ἀλλὰ διαλυθέντων ἡμῶν, ἂν ἐρωτήσῃ τις τῶν μὴ παραγεγονότων, τί διελέχθημεν, οἱ μὲν οὐδὲ ἐροῦσιν, οἱ δὲ εἰδότες ἐροῦσι τὴν ὑπόθεσιν, εἰς ἣν εἰρήκαμεν μόνον, ὅτι ὡμίλησεν εἰς τὸ μὴ δεῖν μνησικακεῖν, ἀλλὰ καὶ ὑπερεύχεσθαι, εἶτα ἀφέντες εἰπεῖν τὰ λεχθέντα πάντα (οὐ γὰρ οἷόν τε μεμνῆσθαι), οἱ δὲ μικρῶν μέμνηνται, ἀλλ' ἐνίων. Διὸ παρακαλῶ, εἰ μηδὲν κερδαίνετε ἐκ τῶν λεγομένων, μηδὲ προσέχειν τῇ ἀκροάσει. Τί γὰρ τὸ ὄφελος; μεῖζον τὸ κρίμα γίνεται, χαλεπωτέρα ἡ τιμωρία, ὅτι μετὰ μυρίας παραινέσεις τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένομεν. Διὰ τοῦτο εὐχὴν ἡμῖν ὥρισεν ὁ Θεός, ἵνα μηδὲν βιωτικὸν μηδὲ ἀνθρώπινον αἰτῶμεν.

Ἴστε δὴ οἱ πιστοὶ τίνα δεῖ εὔχεσθαι, πῶς πᾶσα κοινή ἐστιν ἡ εὐχή. Ἀλλ' οὐκ εἴρηται, φησίν, ὑπὲρ τῶν ἀπίστων εὔχεσθαι ἐκεῖ. Ἐπειδὴ μὴ ἴστε τῆς εὐχῆς τὴν δύναμιν, μηδὲ τὸ βάθος καὶ τὸν θησαυρὸν αὐτῆς ἐπιγινώσκετε· εἰ γάρ τις αὐτὴν ἀναπτύξειεν, εὑρήσει

---

6. Ματθ. 7,2.

σευχήθηκε ἢ αὐτὸν ποὺ προσευχόταν γι' αὐτούς; Ὁπωσδήποτε αὐτόν. Ἐὰν ἐμεῖς, πολὺ περισσότερο ὁ Θεός. Θέλεις νὰ πλήξεις τὸν ἐχθρό; Προσευχήσου γι' αὐτόν· ὄχι ὅμως μὲ τέτοια διάθεση, ὄχι σὰν νὰ πλήττεις· αὐτὸ βέβαια γίνεται, ἐσὺ ὅμως μὴν τὸ κάμεις μὲ αὐτὸ τὸ σκοπό. Ἂν καὶ βέβαια ἐκεῖνος ὁ μακάριος ὅλα τὰ πάθαινε ἄδικα, κι ὅμως προσευχόταν γι' αὐτούς, ἐνῶ ἐμεῖς πολλὰ καὶ δίκαια τὰ παθαίνουμε ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Ἂν λοιπὸν αὐτὸς ποὺ ἔπαθε ἄδικα δὲν τόλμησε νὰ μὴ προσευχηθεῖ ὑπὲρ αὐτῶν, ἐμεῖς ποὺ πάσχουμε δίκαια, κι ὄχι μόνο δὲν προσευχόμαστε, ἀλλὰ καὶ καταριέμαστε, ποιᾶς τιμωρίας δὲν εἴμαστε ἄξιοι; Νομίζεις βέβαια ὅτι δίνεις σὲ ἐκεῖνον τὸ χτύπημα, ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι ὅτι τραβᾶς τὸ ξίφος ἐναντίον σου, μὴν ἀφήνοντας τὸ δικαστὴ νὰ γίνει πρᾶος γιὰ τὰ ἁμαρτήματά σου μὲ τὰ ὁποῖα τὸν ἐξοργίζεις μὲ τὴν προσευχή σου ἐναντίον τῶν ἄλλων. Γιατὶ λέγει, «μὲ ὅποιο μέτρο μετρεῖτε, μὲ τὸ ἴδιο θὰ μετρηθεῖτε καὶ σεῖς, καὶ μὲ ὅποιο κριτήριο κρίνετε, θὰ κριθεῖτε»[6]. Ἂς γίνουμε λοιπὸν συγχωρητικοί, γιὰ νὰ ἔχουμε τέτοιον καὶ τὸ Θεό.

3. Αὐτὰ δὲ θέλω μόνο νὰ τὰ ἀκοῦτε, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ φυλάσσετε. Τώρα ὅμως ἡ μνήμη περιορίζεται μόνο ὥς τὰ λόγια, καὶ ἴσως οὔτε ὥς ἐκεῖ, ἀλλὰ ὅταν διαλυθοῦμε, ἂν κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ δὲν ἦρθαν ἐρωτήσει, τί εἴπαμε, ἄλλοι οὔτε θὰ ποῦν, ἐνῶ ἄλλοι ποὺ γνωρίζουν θὰ ποῦν μόνο τὴν ὑπόθεση ποὺ διαπραγματευθήκαμε, δηλαδὴ ὅτι μίλησε γιὰ τὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ μνησικακοῦμε, ἀλλὰ καὶ νὰ προσευχόμαστε γιὰ τοὺς ἐχθρούς, ἔπειτα ὅμως παραλείπουν νὰ ποῦν ὅλα ὅσα λέχθηκαν (γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ θυμηθοῦν), ἄλλοι πάλι θυμοῦνται ἐλάχιστα καὶ ἀσήμαντα. Γι' αὐτὸ παρακαλῶ, ἂν δὲν κερδίζετε τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ποὺ λέμε, οὔτε καὶ νὰ τὰ προσέχετε. Γιατὶ ποιό τὸ ὄφελος; ἡ καταδίκη γίνεται μεγαλύτερη, ἡ τιμωρία φοβερότερη, ἀφοῦ, μετὰ ἀπὸ μύριες συμβουλές, ἐξακολουθοῦμε νὰ κάμνουμε τὰ ἴδια. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς μᾶς ὅρισε προσευχή, γιὰ νὰ μὴ ζητοῦμε τίποτε τὸ βιωτικὸ οὔτε τὸ ἀνθρώπινο.

Γνωρίζετε βέβαια οἱ πιστοὶ γιατί πρέπει νὰ προσεύχεσθε, πῶς κάθε προσευχὴ εἶναι κοινή. Ἀλλά, λέγει, δὲν λέχθηκε ἐκεῖ νὰ προσευχόμαστε γιὰ τοὺς ἀπίστους. Ἐπειδὴ δὲ γνωρίζετε τὴ δύναμη τῆς προσευχῆς, οὔτε ἀντιλαμβάνεσθε τὸ βάθος καὶ τὸ θησαυρό

καὶ τοῦτο κείμενον ἐν αὐτῇ. Ὅταν γὰρ λέγῃ ὁ εὐχόμενος. «γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς», οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο αἰνίττεται. Πῶς; Ὅτι ἐν οὐρανῷ οὐδεὶς ἄπιστος, οὐδεὶς προσκρούων. Εἰ τοίνυν περὶ τῶν πιστῶν μόνων ἦν, οὐκ εἶχε λόγον τὸ λεγόμενον. Εἰ γὰρ οἱ πιστοὶ ἔμελλον τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖν, οἱ δὲ ἄπιστοι οὐχί, οὐκέτι ὡς ἐν οὐρανῷ τὸ θέλημα αὐτοῦ ἦν, ἀλλὰ τί; Ὥσπερ ἐν οὐρανῷ, φησίν, οὐδεὶς πονηρός, οὕτω μηδὲ ἐπὶ τῆς γῆς ἔστω· ἀλλὰ πάντας, φησίν, εἰς τὸν φόβον ἕλκυσον τὸν σαυτοῦ, πάντας ἀγγέλους ποίησον τοὺς ἀνθρώπους, κἂν ἐχθροὶ ἡμῶν ὦσι, κἂν πολέμιοι.

Οὐχ ὁρᾷς πόσα καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὁ Θεὸς βλασφημεῖται; πόσα ὑβρίζεται καὶ παρὰ τῶν ἀπίστων καὶ παρὰ τῶν πιστῶν, καὶ διὰ ρημάτων καὶ διὰ πραγμάτων; Τί οὖν, ἔσβεσε διὰ τοῦτο τὸν ἥλιον; ἐκοίμισε τὴν σελήνην; κατέρραξε τὸν οὐρανόν; ἀνετάραξε τὴν γῆν; ἐξήρανε τὴν θάλασσαν; ἠφάνισε τῶν ὑδάτων τὰς πηγάς, συνέχεε τὸν ἀέρα; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον· ἀνατέλλει τὸν ἥλιον, βρέχει τὸν ὑετόν, δίδωσι καρπούς, δίδωσι τροφὰς ἐτησίους τοῖς βλασφήμοις, τοῖς ἀνοήτοις, τοῖς μιαροῖς, τοῖς διώκταις, οὐ μίαν ἡμέραν οὐδὲ δευτέραν οὐδὲ τρίτην, ἀλλὰ πάντα τὸν βίον. Τοῦτον μίμησαι καὶ σύ, τοῦτον ζήλωσον κατὰ δύναμιν ἀνθρωπίνην. Οὐ δύνασαι τὸν ἥλιον ἀνατεῖλαι; μὴ κακηγορήσῃς. Οὐ δύνασαι ὑετὸν δοῦναι; μὴ λοιδορήσῃς. Οὐ δύνασαι θρέψαι; μὴ παροινήσῃς. Ἀρκεῖ ταῦτα παρὰ σοῦ δῶρα· παρὰ τοῦ Θεοῦ δι' ἔργων γίνεται εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἡ εὐεργεσία· σὺ κἂν διὰ λόγων ποίησον, ὑπέρευξαι τοῦ ἐχθροῦ· οὕτως ἔσῃ ὅμοιος τῷ Πατρί σου τῷ ἐν οὐρανοῖς.

Μυριάκις ὑπὲρ τούτων διελέχθημεν καὶ διαλεγόμενοι οὐ παυόμεθα· μόνον γινέσθω τι πλέον. Ἡμεῖς οὐ ναρκῶμεν οὐδὲ ἀποκάμνομεν, ἡμεῖς οὐ περικακοῦμεν λέγοντες· μόνον ὑμεῖς μὴ ἀκούοντες δόξητε ἐνοχλεῖσθαι. Δοκεῖ δέ τις ἐνοχλεῖσθαι, ὅταν μὴ ποιῇ τὰ λεγόμενα· ὁ γὰρ ποιῶν, συνεχῶς βούλεται τὰ αὐτὰ ἀκούειν, ὥσπερ οὐκ ἐνοχλούμενος, ἀλλ' ἐγκωμιαζόμενος. Ὥστε οὐδαμόθεν ἄλλοθεν τοῦτο γίνεται, ἀλλ' ἐκ τοῦ μὴ ποιεῖν τὰ λεγόμενα· ἐκεῖθεν

της· γιατί, ἂν κάποιος τὴν ἀναπτύξει, θὰ βρεῖ ἀκόμα καὶ τοῦτο σ' αὐτήν. Ὅταν δηλαδὴ λέγει ὁ προσευχόμενος, «ἂς γίνει τὸ θέλημά σου ὅπως στὸν οὐρανό, ἔτσι καὶ στὴ γῆ», τίποτε ἄλλο δὲν ἐννοεῖ παρὰ αὐτό. Ποιό; Ὅτι στὸν οὐρανὸ δὲν ὑπάρχει κανένας ἄπιστος, κανένας ἐνάντιος. Ἂν λοιπὸν ἐπρόκειτο μόνο γιὰ τοὺς πιστούς, δὲν εἶχε θέση τὸ λεγόμενο. Γιατί, ἐὰν ἐπρόκειτο οἱ πιστοὶ νὰ κάμνουν τὸ θέλημά του, οἱ ἄπιστοι ὅμως ὄχι, δὲ θὰ ἦταν τὸ θέλημά του ὅπως στὸν οὐρανό, ἀλλὰ τί; Ὅπως στὸν οὐρανό, λέγει, δὲν ὑπάρχει κανένας πονηρός, ἔτσι ἂς μὴν ὑπάρχει οὔτε στὴ γῆ. Ἀλλ' ὅλους προσέλκυσέ τους, λέγει, στὸ φόβο σου, ὅλους τοὺς ἀνθρώπους κάμε τους ἀγγέλους, εἴτε ἐχθροί μας εἶναι εἴτε πολέμιοι.

Δὲ βλέπεις πόσο βλασφημεῖται ὁ Θεὸς κάθε μέρα; πόσο βρίζεται ἀπὸ τοὺς ἀπίστους καὶ τοὺς πιστούς, καὶ μὲ τὰ λόγια καὶ μὲ τὰ ἔργα; Τί λοιπόν; μήπως ἔσβησε γι' αὐτὸ τὸν ἥλιο; κοίμισε τὴ σελήνη; ἔρριξε ὁ οὐρανὸς καταρρακτώδη βροχή, συγκλόνισε τὴ γῆ; ξήρανε τὴ θάλασσα; ἐξαφάνισε τὶς πηγὲς τῶν ὑδάτων; ἀναστάτωσε τὸν ἀέρα; Καθόλου, ἀλλ' ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο· ἀνατέλλει τὸν ἥλιο, ρίχνει τὴ βροχή, δίνει καρπούς, δίνει ἐτήσιες τροφὲς στοὺς βλάσφημους, στοὺς ἀνόητους, στοὺς μιαρούς, στοὺς διῶκτες, ὄχι μόνο μιὰ μέρα, οὔτε δύο, οὔτε τρεῖς, ἀλλὰ σ' ὅλη τὴ ζωή. Αὐτὸν μιμήσου καὶ ἐσύ, αὐτὸν ζήλεψε ὅσο σοῦ τὸ ἐπιτρέπουν οἱ ἀνθρώπινες δυνάμεις. Δὲν μπορεῖς νὰ ἀνατείλεις τὸν ἥλιο; μὴ κακολογήσεις. Δὲν μπορεῖς νὰ δώσεις βροχή; μὴ βρίζεις. Δὲν μπορεῖς νὰ θρέψεις; μὴ φέρεσαι σὰν μεθυσμένος. Αὐτὰ τὰ δῶρα εἶναι ἀρκετὰ γιὰ σένα. Ἡ εὐεργεσία τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς γίνεται μὲ ἔργα. Ἐσὺ κάμε μὲ λόγια τὴν εὐεργεσία, προσευχήσου γιὰ τὸν ἐχθρό. Ἔτσι θὰ εἶσαι ὅμοιος μὲ τὸν Πατέρα σου τὸν οὐράνιο.

Ἄπειρες φορὲς μιλήσαμε γι' αὐτὰ καὶ δὲ θὰ σταματήσουμε νὰ μιλᾶμε. Μόνο ἂς γίνει κάτι παραπάνω. Ἐμεῖς δὲν ναρκωνόμαστε οὔτε κουραζόμαστε, ἐμεῖς δὲν ἀπελπιζόμαστε νὰ μιλᾶμε. Μόνον ἐσεῖς μὴ δείξετε ὅτι ἐνοχλεῖσθε ἀκούοντάς τα. Φαίνεται νὰ ἐνοχλεῖται κάποιος, ὅταν δὲν κάμνει αὐτὰ ποὺ λέγονται. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ τὰ ἐφαρμόζει, συνέχεια θέλει νὰ ἀκούει τὰ ἴδια, σὰν νὰ μὴν ἐνοχλεῖται, ἀλλὰ νὰ ἐγκωμιάζεται. Ὥστε ἀπὸ πουθενὰ ἀλλοῦ δὲν προέρχεται ἡ ἐνόχληση, παρὰ ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν πράττουμε τὰ λε-

καὶ ὁ λέγων φορτικός ἐστιν. Ἐάν τις ἐλεημοσύνην, εἰπέ μοι, ποιῇ, εἶτα ἄλλος περὶ ἐλεημοσύνης διαλέγηται, οὐ μόνον οὐκ ἀποκναίει πρὸς τὴν ἀκρόασιν, ἀλλὰ καὶ γάννυται, ἀκούων τῶν οἰκείων κατορθωμάτων λεγομένων καὶ ἀνακηρυττομένων. Οὕτως οὖν καὶ ἡμεῖς, ἐπειδὴ οὐδὲν πρὸς ἀνεξικακίαν ἔχομεν κοινόν, οὐδὲ κατώρθωται ἡμῖν τοῦτο, διὰ τοῦτο δοκοῦμεν εἶναι καὶ πρὸς τὰ ρήματα δυσχερεῖς· εἰ δὲ τὰ πράγματα ἦν, οὐκ ἂν λόγος ἡμᾶς ἐλύπησεν. Εἰ τοίνυν μὴ βούλεσθε ἡμᾶς φορτικοὺς εἶναι μηδὲ ἐπαχθεῖς, οὕτω ποιήσατε, δι' ἔργων ἐπιδείξασθε τὸ πρᾶγμα· ὡς οὐδέποτε παυσόμεθα ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ὑμῖν διαλεγόμενοι, ἕως ἂν κατορθωθῇ ἐν ὑμῖν. Μάλιστα μὲν γὰρ καὶ κηδεμονίᾳ καὶ φιλοστοργίᾳ τῇ πρὸς ὑμᾶς τοῦτο πράττομεν· ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τὸν ἐπικείμενον ἡμῖν κίνδυνον. Τὸν γὰρ σαλπίζοντα, κἂν μηδεὶς εἰς πόλεμον ἐξίῃ, σαλπίζειν δεῖ, τὸ αὐτοῦ πληροῦντα. Οὐ τοίνυν μείζονα ὑμῖν τὴν κόλασιν ἐργάσασθαι βουλόμενοι, τοῦτο πράττομεν, ἀλλὰ τὸ καθ' ἑαυτοὺς ἀποδύσασθαι. Μετὰ δὲ τούτου, καὶ ἡ ὑμετέρα ἡμᾶς ἀγάπη κατέχει· ἀποσπώμεθα γὰρ τὰ σπλάγχνα καὶ δακνόμεθα, εἴ τι τοιοῦτο συμβαίη. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο. Οὐκ ἔστι δαπάνης, ὅπερ εἴπομεν νῦν, οὐκ ἔστιν ἐπιζημίας χρημάτων, οὐκ ἔστιν ὁδοῦ μακρᾶς· θελῆσαι δεῖ μόνον, ρῆμά ἐστι, προαίρεσίς ἐστι. Φυλάττωμεν ἡμῶν τὸ στόμα, θύραν καὶ μοχλὸν ἐπιθῶμεν, ἵνα μηδὲν τῶν μὴ δοκούντων τῷ Θεῷ φθεγγώμεθα. Ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν γίνεται τοῦτο, οὐχ ὑπὲρ ὧν εὐχόμεθα.

Τοῦτο ἀεὶ λογιζώμεθα, ὅτι καὶ ὁ εὐλογῶν τὸν ἐχθρόν, ἑαυτὸν εὐλογεῖ, καὶ ὁ καταρώμενος, ἑαυτὸν καταρᾶται, καὶ ὁ εὐχόμενος ὑπὲρ τοῦ ἐχθροῦ, ὑπὲρ ἑαυτοῦ εὔχεται, οὐχ ὑπὲρ ἐκείνου. Ἂν οὕτω ταῦτα ποιῶμεν, δυνησόμεθα τὸ κατόρθωμα τοῦτο εἰς ἔργον ἀγαγεῖν, καὶ τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

γόμενα. Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ καταντάει φορτικὸς καὶ ὁ ὁμιλητής. Πές μου, ἂν κάποιος κάμνει ἐλεημοσύνη, κι ἔπειτα κάποιος ὁμιλεῖ γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη, ὄχι μόνο δὲν ἐνοχλεῖται ἀπὸ τὴν ἀκρόαση, ἀλλὰ καὶ χαίρεται, καθὼς ἀκούει νὰ ὁμιλοῦν γιὰ τὰ κατορθώματά του καὶ νὰ ἀνακηρύττονται. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐμεῖς, ἐπειδὴ δὲν ἔχουμε τίποτε κοινὸ μὲ τὴν ἀνεξικακία, καὶ οὔτε ἐμεῖς τὸ κατορθώσαμε αὐτό, γι' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ στεναχωριέμαστε μὲ αὐτὰ τὰ λόγια. Ἂν ὑπῆρχαν οἱ πράξεις, τὰ λόγια δὲ θὰ μᾶς στενοχωροῦσαν. Ἂν λοιπὸν θέλετε νὰ μὴν εἴμαστε φορτικοὶ καὶ βαρετοί, ἔτσι ἐνεργῆστε, μὲ τὰ ἔργα ἀποδεῖξτε το. Δὲ θὰ παύσουμε ποτὲ νὰ σᾶς μιλᾶμε γιὰ τὰ ἴδια, μέχρι ποὺ νὰ κατορθώσετε κάτι. Καὶ αὐτὸ τὸ κάμνουμε πρὸ πάντων ἀπὸ κηδεμονία καὶ φιλοστοργία ποὺ αἰσθάνομαστε πρὸς ἐσᾶς. Ἔπειτα καὶ γιὰ τὸν κίνδυνο ποὺ ἐπίκειται σὲ μᾶς· γιατὶ αὐτὸς ποὺ σαλπίζει, καὶ ἂν κανεὶς δὲν βγεῖ στὸν πόλεμο, πρέπει νὰ σαλπίζει, κάνοντας τὸ δικό του καθῆκον. Δὲν τὸ κάμνουμε αὐτὸ λοιπὸν γιὰ νὰ προκαλέσουμε τιμωρία μεγαλύτερη σὲ σᾶς, ἀλλὰ νὰ τὴν ἀπομακρύνουμε κατὰ τὸ δυνατὸ ἀπὸ μᾶς. Καὶ μαζὶ μ' αὐτό, εἶναι καὶ ἡ ἀγάπη σας ποὺ μᾶς κατέχει· ἂν συμβεῖ κάτι τέτοιο, πληγώνονται καὶ σχίζονται τὰ σπλάχνα μας. Ἀλλ' εἴθε νὰ μὴ γίνει. Δὲν ἀπαιτεῖ δαπάνη αὐτὸ ποὺ εἴπαμε τώρα, δὲν ἀπαιτεῖ ζημία χρημάτων, δὲν εἶναι μακρὺς ὁ δρόμος. Χρειάζεται μόνο θέληση, λόγος εἶναι, προαίρεση εἶναι. Ἂς φυλάγουμε τὸ στόμα μας, ἂς βάλουμε πόρτα καὶ μοχλό, γιὰ νὰ μὴ λέμε τίποτε ποὺ δὲν ἀρέσει στὸ Θεό. Γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους γίνεται αὐτό, ὄχι γι' αὐτοὺς ποὺ προσευχόμαστε.

Αὐτὸ ἂς σκεπτόμαστε πάντοτε, ὅτι καὶ αὐτὸς ποὺ εὐλογεῖ τὸν ἐχθρό, εὐλογεῖ τὸν ἑαυτό του· καὶ αὐτὸς ποὺ καταριέται, καταριέται τὸν ἑαυτό του· καὶ αὐτὸς ποὺ προσεύχεται γιὰ τὸν ἐχθρό, προσεύχεται γιὰ τὸν ἑαυτό του, ὄχι γιὰ ἐκεῖνον. Ἂν ἔτσι τὰ κάμνομε αὐτά, θὰ μπορέσουμε αὐτὸ τὸ κατόρθωμα νὰ τὸ κάνουμε πράξη καὶ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ὑπεσχημένα ἀγαθά, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ αἰώνια. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Ζ'

(Α' Τιμ. 2,2–7)

«Ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι. Τοῦτο γὰρ καλὸν καὶ ἀποδεκτὸν ἐνώπιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, ὃς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν».

1. Εἰ τοὺς κοινοὺς βούλεται λύεσθαι πολέμους καὶ τὰς μάχας καὶ τὰς ταραχάς, καὶ διὰ τοῦτο ὑπὲρ βασιλέων καὶ ὑπὲρ ἀρχόντων παρακαλεῖ τὸν ἱερωμένον εὐχὰς ποιεῖσθαι, πολλῷ μᾶλλον καὶ τοὺς ἰδιώτας τοῦτο χρὴ ποιεῖν. Τῶν πολέμων γάρ ἐστιν εἴδη τρία τὰ χαλεπώτερα· εἷς μὲν οὗτος ὁ κοινός, ὅταν οἱ παρ' ἡμῖν στρατιῶται πολεμῶνται παρὰ βαρβάρων· δεύτερος, ὅταν, καὶ εἰρήνης οὔσης, ἡμεῖς πρὸς ἀλλήλους πολεμῶμεν· τρίτος, ὅταν ἕκαστος πρὸς ἑαυτὸν πολεμῇ. Οὗτος δὴ καὶ πάντων ἐστὶ χαλεπώτατος. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ὁ παρὰ τῶν βαρβάρων οὐδὲν μέγα ἡμᾶς βλάψαι δυνήσεται· τί γάρ, εἰπέ μοι; ἔσφαξε καὶ ἀνεῖλεν, ἀλλ' οὐδὲν τὴν ψυχὴν ἐλυμήνατο. Ἀλλ' οὐδὲ ὁ δεύτερος, ἐὰν μὴ βουλώμεθα, βλάψαι τι ἡμᾶς δυνήσεται. Κἂν γὰρ ἕτεροι πρὸς ἡμᾶς πολεμῶσιν, ἔξεστιν ἡμῖν εἶναι εἰρηνικοῖς· ἄκουε γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος, «ἀντὶ τοῦ ἀγαπᾶν με, ἐνδιέβαλόν με, ἐγὼ δὲ προσηυχόμην»· καὶ πάλιν, «μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην ἤμην εἰρηνικός»· καὶ πάλιν, «ὅταν ἐλάλουν αὐτοῖς, ἐπολέμουν με δωρεάν». Τὸν δὲ τρίτον οὐκ ἔνι ἀκινδύνως διαφυγεῖν. Ὅταν γὰρ ἡμῖν διαστασιάζῃ τὸ σῶμα πρὸς τὴν ψυχὴν καὶ χαλεπὰς ἐπιθυμίας ἐγείρῃ καὶ τὰς ἡδονὰς ὁπλίζῃ τῶν σωμάτων, τῆς ὀργῆς, τοῦ φθόνου, οὐκ ἔνι, μὴ τοῦ πολέμου τούτου λυ-

---

1. Ψαλμ. 108,4. 2. Ψαλμ. 119,7. 3. Ψαλμ. 108,3.

ΟΜΙΛΙΑ Ζ'

(Α' Τιμ. 2,2–7)

«Γιὰ νὰ ζοῦμε βίο ἤρεμο καὶ ἥσυχο μὲ κάθε εὐσέβεια καὶ σεμνότητα. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι καλὸ καὶ ἀποδεκτὸ ἐνώπιον τοῦ Σωτήρα μας Θεοῦ, ὁ ὁποῖος θέλει ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ σωθοῦν καὶ νὰ γνωρίσουν τὴν ἀλήθεια».

1. Ἐὰν θέλει νὰ διαλύσει τοὺς κοινοὺς πολέμους καὶ τὶς μάχες καὶ τὶς ταραχές, καὶ γι' αὐτὸ παρακαλεῖ τὸν ἱερωμένο νὰ προσεύχεται γιὰ τοὺς βασιλεῖς καὶ γιὰ τοὺς ἄρχοντες, πολὺ περισσότερο πρέπει αὐτὸ νὰ τὸ κάμνουν οἱ ἰδιῶτες. Τρία εἶναι τὰ φοβερότερα εἴδη τῶν πολέμων· ἕνας εἶναι αὐτὸς ὁ κοινός, ὅταν οἱ στρατιῶτες μας πολεμοῦνται ἀπὸ τοὺς βαρβάρους· δεύτερος, ὅταν, ἐνῶ ἐπικρατεῖ εἰρήνη, ἐμεῖς πολεμοῦμε μεταξύ μας· τρίτος, ὅταν καθένας πολεμεῖ πρὸς τὸν ἑαυτό του. Αὐτὸς εἶναι ὁ φοβερότερος ἀπὸ ὅλους. Γιατὶ ἐκεῖνος ὁ πόλεμος ποὺ προέρχεται ἀπὸ τοὺς βαρβάρους δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς βλάψει σὲ τίποτε μεγάλο. Πές μου, γιατί; Ἔσφαξε καὶ σκότωσε, ἀλλὰ δὲν ἔβλαψε σὲ τίποτε τὴν ψυχή. Ἀλλ' οὔτε ὁ δεύτερος, ἂν δὲ θέλουμε, θὰ μπορέσει νὰ μᾶς βλάψει σὲ τίποτε. Καὶ ἂν ἄλλοι μᾶς πολεμοῦν, εἶναι δυνατὸ ἐμεῖς νὰ εἴμαστε εἰρηνικοί· γιατὶ ἄκουε τὸν προφήτη ποὺ λέγει, «ἀντὶ νὰ μὲ ἀγαποῦν, μὲ συκοφαντοῦσαν, ἐγὼ ὅμως προσευχόμουν γι' αὐτούς»[1]· καὶ πάλι, «μὲ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ μισοῦσαν τὴν εἰρήνη, ἐγὼ ἤμουν εἰρηνικός»[2]· καὶ πάλι, «ὅταν τοὺς μιλοῦσα, μὲ πολεμοῦσαν χωρὶς αἰτία»[3]. Τὸν τρίτο πόλεμο ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸν διαφύγομε ἀκίνδυνα. Γιατί, ὅταν τὸ σῶμα μας ἐπαναστατεῖ πρὸς τὴν ψυχὴ καὶ ξεσηκώνει ἐπιθυμίες φοβερὲς καὶ ὁπλίζει τὶς ἡδονὲς τῶν σωμάτων, τῆς ὀργῆς, τοῦ φθόνου, δὲν εἶναι δυνατό, ἂν δὲ λυ-

θέντος, ἐπιτυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, ἀλλ' ἀνάγκη τὸν μὴ καταστέλλοντα ταύτην τὴν ταραχήν, πεσεῖν καὶ τραύματα λαβεῖν, ἐκεῖνον τὸν θάνατον τίκτοντα τὸν ἐν τῇ γεέννῃ.

Δεῖ τοίνυν ἡμῖν καθ' ἑκάστην ἡμέραν μερίμνης καὶ φροντίδος πολλῆς, ὥστε μήτε ἐγείρεσθαι ἐν ἡμῖν τοῦτον τὸν πόλεμον, μήτε διεγερθέντα μένειν, ἀλλὰ καταστέλλεσθαι καὶ κοιμίζεσθαι. Τί γὰρ ἂν ὄφελος γένοιτο, ὅταν ἡ μὲν οἰκουμένη βαθείας ἀπολαύῃ εἰρήνης, σὺ δὲ πρὸς ἑαυτὸν πολεμῇς; Ταύτην δεῖ τὴν εἰρήνην ἔχειν· ἂν ταύτην ἔχωμεν, οὐδὲν ἡμᾶς τῶν ἔξωθεν βλάψαι δυνήσεται. Συντελεῖ δὲ πρὸς ταύτην οὐ μικρὸν καὶ ἡ κοινὴ εἰρήνη· διὰ τοῦτό φησιν, «ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν». Εἰ δέ τις, ἡσυχία οὔσης, ταράττεται, σφόδρα ἄθλιός ἐστιν. Ὁρᾷς ὅτι ταύτην λέγει τὴν εἰρήνην, ἣν ἐγώ φημι τὴν τρίτην; Διὰ τοῦτο εἰπών, «ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν», οὐκ ἔστη μέχρι τούτου, ἀλλὰ προσέθηκεν, «ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι». Ἐν δὲ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι εἶναι οὐκ ἔνι, μὴ τῆς εἰρήνης ἐκείνης κατορθωθείσης. Ὅταν γὰρ λογισμοὶ ζητητικοὶ ταράσσωσιν ἡμῶν τὴν πίστιν, ποία εἰρήνη; ὅταν ἀσελγείας πνεύματα, ποία εἰρήνη; Ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃς ὅτι τοῦτον ἁπλῶς λέγει τὸν βίον, ὃν πάντες ζῶσιν ἄνθρωποι, εἰπών, «ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν», ἐπάγει, «ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι»· ἐπειδὴ ἔνεστι τὸν ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγειν καὶ Ἕλληνας, καὶ ἀκολάστους καὶ σπαταλῶντας καὶ τρυφῶντας εὕροις ἂν τοῦτον τὸν βίον ζῶντας.

Ἵνα οὖν μάθῃς ὅτι οὐ τοῦτόν φησι, προστίθησι τό, «ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι». Ἐκεῖνος γὰρ ὁ βίος ἐπιβουλὰς ἔχει καὶ μάχας, τῆς ψυχῆς καθ' ἑκάστην ἡμέραν τιτρωσκομένης ὑπὸ τῶν θορύβων τῶν ἐν τοῖς λογισμοῖς. Ὅτι δὲ τὸν βίον τοῦτον δηλοῦν βούλεται, δῆλον μὲν ἀπὸ τῆς ἐπαγωγῆς, δῆλον δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ μὴ ἁπλῶς ἐν εὐσεβείᾳ εἰπεῖν, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης τοῦ, «πάσῃ». Τοῦτο γὰρ εἰπών, ἔοικεν οὐ τὴν ἀπὸ τῶν δογμάτων μόνον ἀπαιτεῖν πολιτείαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ βίου ἀσφαλιζομένην· καὶ γὰρ ἐν

θεῖ αὐτὸς ὁ πόλεμος, νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ὑπεσχημένα ἀγαθά, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη, ἐκεῖνος ποὺ δὲν καταστέλλει αὐτὴ τὴν ταραχή, νὰ πέσει καὶ νὰ δεχθεῖ τραύματα, ποὺ γεννοῦν τὸ θάνατο τῆς γέεννας.

Πρέπει λοιπὸν ἐμεῖς κάθε μέρα νὰ μεριμνοῦμε καὶ νὰ φροντίζουμε πολύ, ὥστε οὔτε νὰ ξεσηκώνεται μέσα μας αὐτὸς ὁ πόλεμος, οὔτε νὰ παραμένει, ὅταν ξεσηκωθεῖ, ἀλλὰ νὰ καταστέλλεται καὶ νὰ κοιμίζεται. Γιατὶ ποιό θὰ ἦταν τὸ ὄφελος, ὅταν ἡ οἰκουμένη ἀπολαμβάνει βαθειὰ εἰρήνη, σὺ ὅμως πολεμᾶς μὲ τὸν ἑαυτό σου; Αὐτὴ τὴν εἰρήνη πρέπει νὰ ἔχουμε· ἂν ἔχουμε αὐτήν, τίποτε ἀπὸ τὰ ἔξω δὲ θὰ μπορέσει νὰ μᾶς βλάψει. Συντελεῖ πρὸς αὐτὴν βέβαια ὄχι λίγο καὶ ἡ κοινὴ εἰρήνη· γι' αὐτὸ λέγει, «γιὰ νὰ ζοῦμε ἤρεμο καὶ ἥσυχο βίο». Ἂν ὅμως κάποιος, ἐνῶ εἶναι ἡσυχία, ταράσσεται, εἶναι πάρα πολὺ ἄθλιος. Βλέπεις ὅτι αὐτὴ τὴν εἰρήνη ἐννοεῖ, τὴν ὁποία ἐγὼ ὀνομάζω τρίτη; Γι' αὐτό, ἀφοῦ εἶπε «γιὰ νὰ ζοῦμε ἤρεμη καὶ ἥσυχη ζωή», δὲ σταμάτησε μέχρις ἐδῶ, ἀλλὰ πρόσθεσε, «μὲ κάθε εὐσέβεια καὶ σεμνότητα». Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ζεῖ κανεὶς μὲ εὐσέβεια καὶ σεμνότητα, ἂν δὲν κατορθώσει ἐκείνη τὴν εἰρήνη. Γιατί, ὅταν λογισμοὶ ἀναζητήσεως ταράσσουν τὴν πίστη μας, ποιά εἰρήνη ὑπάρχει; ὅταν πνεύματα ἀσέλγειας, ποιά εἰρήνη; Γιὰ νὰ μὴ νομίσεις λοιπὸν ὅτι ἁπλῶς αὐτὴ τὴ ζωὴ ἐννοεῖ, ποὺ ζοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἀφοῦ εἶπε, «γιὰ νὰ ζοῦμε ἤρεμη καὶ ἥσυχη ζωή», προσθέτει, «μὲ κάθε εὐσέβεια καὶ σεμνότητα». Ἐπειδὴ εἶναι δυνατὸν ἤρεμη καὶ ἥσυχη ζωὴ νὰ περνοῦν καὶ οἱ εἰδωλολάτρες, καὶ ἀκόμη μπορεῖς νὰ βρεῖς νὰ ζοῦν τὸν βίο αὐτὸ καὶ ἀκόλαστοι καὶ σπάταλοι καὶ φιλήδονοι.

Γιὰ νὰ μάθεις λοιπόν, ὅτι δὲν ἐννοεῖ αὐτό, προσθέτει τό, «μὲ κάθε εὐσέβεια καὶ σεμνότητα». Γιατὶ ἐκείνη ἡ ζωὴ ἔχει ἐπιβουλὲς καὶ μάχες, ἀφοῦ ἡ ψυχὴ κάθε μέρα πληγώνεται ἀπὸ τοὺς θορύβους ποὺ γεννιοῦνται στοὺς λογισμούς. Τὸ ὅτι θέλει νὰ δηλώσει αὐτὴ τὴ ζωή, εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὴν προσθήκη, ἀλλ' εἶναι φανερὸ καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν εἶπε ἁπλῶς μὲ «εὐσέβεια», ἀλλὰ πρόσθεσε καὶ τὸ «κάθε». Γιατὶ λέγοντας αὐτὸ φάνηκε ὅτι ἀπαιτεῖ ὄχι μόνο τὴν πολιτεία ἐκείνη ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰ δόγματα, ἀλλὰ καὶ ἐκείνη ποὺ ἀσφαλίζεται ἀπὸ τὸν βίο· γιατὶ πρέπει νὰ ἀναζητοῦμε τὴν εὐσέβεια καὶ στὰ δύο. Γιατὶ ποιό τὸ ὄφελος

ἀμφοτέροις τὴν εὐσέβειαν δεῖ ζητεῖν. Τί γὰρ ὄφελος ἐν τῇ πίστει εὐσεβοῦντας διὰ τοῦ βίου ἀσεβεῖν; Ὅτι γὰρ ἔστι διὰ τοῦ βίου ἀσεβεῖν, ἄκουε τοῦ μακαρίου τούτου πάλιν ἀλλαχοῦ λέγοντος· «Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται»· καὶ πάλιν, «τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων»· καὶ πάλιν, «ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος ᾖ πόρνος ἢ πλεονέκτης ἢ εἰδωλολάτρης, ὁ τοιοῦτος οὐ τιμᾷ τὸν Θεόν»· καὶ πάλιν, «ὁ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῶν, τὸν Θεὸν ἀγνοεῖ».

Ὁρᾷς πόσοι ἀσεβείας τρόποι; Διὰ τοῦτό φησιν, «ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι». Ἄσεμνος γὰρ οὐκ ἔστιν ὁ πόρνος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ πλεονέκτης ἄσεμνος ἂν λέγοιτο καὶ ἀκόλαστος· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἐπιθυμία οὐχ ἧττων τῆς τῶν σωμάτων. Ὁ τοίνυν μὴ κολάζων αὐτήν, ἀκόλαστος λέγεται· διὰ γὰρ τὸ μὴ κολάζειν τὴν ἐπιθυμίαν ἀκόλαστοι λέγονται. Ὥστε καὶ τὸν ὀργίλον ἀκόλαστον ἂν εἴποιμι ἔγωγε καὶ τὸν βάσκανον καὶ τὸν φιλάργυρον καὶ τὸν ὕπουλον καὶ πάντα τὸν ἐν ἁμαρτίᾳ ὄντα, ἀκόλαστον εἶναι καὶ ἄσεμνον καὶ ἀσελγῆ. «Τοῦτο γὰρ καλὸν καὶ ἀποδεκτόν», φησίν, ἐνώπιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ». Ποῖον τοῦτο; Τὸ εὔχεσθαι ὑπὲρ πάντων· τοῦτο ἀποδέχεται ὁ Θεός, τοῦτο θέλει· «πάντας γὰρ ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι», φησί, «καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν».

2. *Μιμοῦ τὸν Θεόν. Εἰ πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, εἰκότως ὑπὲρ ἁπάντων δεῖ εὔχεσθαι· εἰ πάντας αὐτὸς ἠθέλησε σωθῆναι, θέλει καὶ σύ· εἰ δὲ θέλεις, εὔχου· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶ τὸ εὔχεσθαι. Ὁρᾷς πῶς πανταχόθεν τὴν ψυχὴν ἔπεισεν, ὥστε καὶ ὑπὲρ Ἑλλήνων εὔχεσθαι; Καὶ τὸ κέρδος δεικνὺς ὅσον ἐκ τούτου τίκτεται, «ἵνα ἤρεμον», φησί, «καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν», καὶ τὸ πολλῷ τούτου μεῖζον, ὅτι καὶ τῷ Θεῷ τοῦτο δοκεῖ, καὶ ὅτι ὅμοιοι αὐτῷ κατὰ τοῦτο γινόμεθα, κατὰ τὸ τὰ αὐτὰ αὐτῷ θέλειν. Ἱκανὰ ταῦτα δυσωπῆσαι καὶ θηρίον. Μὴ τοίνυν φοβηθῇς ὑπὲρ Ἑλλήνων εὐχόμενος· καὶ αὐτὸς τοῦτο βούλεται· φοβήθητι τὸ κατεύξασθαι*

---

4. Τίτ. 1,16.
5. Α´ Τιμ. 5,8.
6. Α´ Κορ. 5,11.
7. Α´ Ἰω. 2,9.

νὰ εἴμαστε εὐσεβεῖς στὴν πίστη, στὴ ζωὴ ὅμως ἀσεβεῖς; Ὅτι εἶναι δυνατὸ νὰ ἀσεβεῖς στὴ ζωή, ἄκουε πάλι αὐτὸν τὸν μακάριο ποὺ λέγει ἀλλοῦ· «ὁμολογοῦν ὅτι γνωρίζουν τὸ Θεό, μὲ τὰ ἔργα τους ὅμως τὸν ἀρνοῦνται»[4]· καὶ πάλι, «τὴν πίστη ἀρνήθηκε, καὶ εἶναι χειρότερος ἀπὸ ἄπιστος»[5]· καὶ πάλι, «ἐὰν κάποιος, ποὺ ὀνομάζεται ἀδελφός, εἶναι πόρνος ἢ πλεονέκτης ἢ εἰδωλολάτρης, αὐτὸς δὲν τιμᾶ τὸ Θεό»[6]· καὶ πάλι, «αὐτὸς ποὺ μισεῖ τὸν ἀδελφό του, ἀγνοεῖ τὸ Θεό»[7].

Βλέπεις πόσοι εἶναι οἱ τρόποι τῆς ἀσέβειας; Γι' αὐτὸ λέγει, «μὲ κάθε εὐσέβεια καὶ σεμνότητα». Γιατὶ ἄσεμνος δὲν εἶναι μόνον ὁ πόρνος, ἀλλὰ καὶ ὁ πλεονέκτης θὰ μποροῦσε νὰ ὀνομασθεῖ ἄσεμνος καὶ ἀκόλαστος· γιατὶ καὶ αὐτὸ εἶναι ἐπιθυμία ὄχι χειρότερη ἀπὸ αὐτὴ τῶν σωμάτων· αὐτὸς λοιπὸν ποὺ δὲν τὴν ἀναχαιτίζει λέγεται ἀκόλαστος· ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν ἀναχαιτίζουν τὴν ἐπιθυμία λέγονται ἀκόλαστοι. Ὥστε λοιπὸν θὰ μποροῦσα ἐγὼ νὰ ὀνομάσω ἀκόλαστο καὶ τὸν ὀργίλο καὶ τὸν φθονερὸ καὶ τὸν φιλάργυρο καὶ τὸν ὕπουλο, καὶ ὁ καθένας ποὺ βρίσκεται στὴν ἁμαρτία εἶναι ἀκόλαστος καὶ ἄσεμνος καὶ ἀσελγής. Γιατὶ λέγει, «αὐτὸ εἶναι καλὸ καὶ ἀποδεκτὸ ἀπὸ τὸ Σωτήρα μας Θεό». Ποιό αὐτό; Τὸ νὰ προσευχόμαστε γιὰ ὅλους· αὐτὸ δέχεται ὁ Θεός, αὐτὸ ἐπιθυμεῖ. Γιατὶ λέγει, «ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θέλει νὰ σωθοῦν καὶ νὰ γνωρίσουν τὴν ἀλήθεια».

2. Νὰ μιμεῖσαι τὸ Θεό. Ἂν θελει νὰ σωθοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, εἶναι εὔλογο ὅτι πρέπει νὰ προσευχόμαστε γιὰ ὅλους· ἐὰν αὐτὸς θέλησε νὰ σωθοῦν ὅλοι, θέλει νὰ σωθεῖς καὶ σύ· ἂν θέλεις νὰ σωθεῖς, νὰ προσεύχεσαι· γιατὶ ἡ προσευχὴ εἶναι γι' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους. Βλέπεις πῶς ἔπεισε τὴν ψυχὴ ἀπὸ παντοῦ, ὥστε νὰ προσεύχεται καὶ γιὰ τοὺς εἰδωλολάτρες; Καὶ δείχνοντας πόσο εἶναι τὸ κέρδος ποὺ γεννιέται ἀπὸ αὐτό, λέγει, «γιὰ νὰ ζοῦμε ἤρεμη καὶ ἥσυχη ζωή», καὶ τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτό, ὅτι αὐτὸ ἀρέσει καὶ στὸ Θεό, καὶ ὅτι γινόμαστε ὅμοιοι μὲ αὐτὸν ὡς πρὸς αὐτό, ὡς πρὸς τὸ νὰ θελουμε τὰ ἴδια μὲ αὐτόν. Αὐτὰ εἶναι ἱκανὰ νὰ ἐξημερώσουν καὶ θηρία. Μὴ φοβηθεῖς λοιπὸν νὰ προσεύχεσαι γιὰ τοὺς εἰδωλολάτρες· καὶ αὐτὸς τὸ θέλει αὐτό· φοβήσου μόνο τὴν κατάρα· γιατὶ αὐτὸ δὲν τὸ θέλει. Ἂν λοιπὸν πρέπει νὰ προσεύχε-

μόνον· τοῦτο γὰρ οὐ βούλεται. Εἰ δὲ ὑπὲρ Ἑλλήνων εὔχεσθαι χρή, καὶ ὑπὲρ αἱρετικῶν δῆλον ὅτι· ὑπὲρ γὰρ ἁπάντων ἀνθρώπων εὔχεσθαι δεῖ, οὐ διώκειν.

Τοῦτο δὲ καὶ ἄλλως καλὸν ἀπὸ τοῦ τῆς αὐτῆς ἡμᾶς φύσεως κοινωνεῖν· καὶ ὁ Θεὸς δὲ ἐπαινεῖ καὶ ἀποδέχεται τὴν εὔνοιαν, τὴν φιλοστοργίαν τὴν πρὸς ἀλλήλους. Εἰ τοίνυν αὐτὸς θέλει, φησί, δοῦναι ὁ Κύριος, τί δεῖ εὐχῶν τῶν παρ' ἐμοῦ; Πολὺ τοῦτο ἐκείνοις καὶ σοὶ συμβάλλεται, πρὸς ἀγάπην αὐτοὺς ἕλκει, σὲ πάλιν οὐκ ἀφίησιν ἐκτεθηριῶσθαι· ἱκανὰ δὲ ταῦτα πρὸς πίστιν ἐπισπάσασθαι. Πολλοὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων διὰ φιλονεικίαν τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀπέστησαν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο σωτηρίαν νῦν Θεοῦ καλεῖ, ὃς «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι», εἰπών, ἐπειδὴ καὶ αὕτη ὄντως ἐστὶν ἡ σωτηρία· ταύτης γὰρ χωρὶς οὐδὲν μέγα ἢ ἄλλη ἐστίν, ἀλλ' ὄνομα σωτηρίας ἐστὶ καὶ προσηγορία μόνον. «Καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας», φησίν, «ἐλθεῖν». «Ἀληθείας»· ποίας; Τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως. Καὶ δὴ προλαβὼν εἶπε, «παράγγελλε μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν»· ἵνα δὲ μή τις ὡς ἐχθροῖς αὐτοῖς προσέχῃ, μηδὲ μάχας ἀπὸ τούτου πλέκῃ, φησί· «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν».

Εἶτα τοῦτο εἰπών, ἐπήγαγεν· «εἷς γὰρ Θεός, εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων». Εἶπεν, «εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν», δεικνὺς ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ οἰκουμένη ἐν ἀληθείᾳ. Εἶπε πάλιν, «εἷς γὰρ Θεός», δεικνὺς ὅτι οὐ πολλοί, καθὼς τινες νομίζουσιν. Εἶπεν, ὅτι καὶ μεσίτην καὶ Υἱὸν πέπομφε, δεικνὺς ὅτι σωθῆναι θέλει πάντας. Τί οὖν; ὁ Υἱὸς οὐ Θεός; Καὶ σφόδρα. Πῶς οὖν φησιν, «εἷς»; Πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν εἰδώλων, οὐ πρὸς τὸν Υἱόν· περὶ γὰρ ἀληθείας καὶ πλάνης ἦν αὐτῷ ὁ λόγος. Ὁ δὲ μεσίτης ὀφείλει ἀμφοτέροις κοινωνεῖν, ὧν ἐστι μεσίτης· μεσίτου γὰρ τοῦτό ἐστι, τὸ ἑκατέρων ἐχόμενον, ὧν ἐστι μεσίτης, κοινωνεῖν· ἐὰν δὲ τοῦ μὲν ἑνὸς ἔχηται, τοῦ δὲ ἑνὸς ἀπεσχοινισμένος ᾖ, οὐκέτι μεσίτης ἐστίν. Εἰ τοίνυν μὴ ἔχεται τῆς τοῦ Πατρὸς φύσεως, οὐκ ἔστι μεσίτης, ἀλλ' ἀπεσχοίνι-

σαι γιὰ τοὺς εἰδωλολάτρες, εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι πρέπει καὶ γιὰ τοὺς αἱρετικούς· γιατὶ πρέπει νὰ προσευχόμαστε γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὄχι νὰ τοὺς διώκουμε.

Αὐτὸ εἶναι καλὸ καὶ ἀπὸ ἄλλη σκοπιά· ἀπὸ τὸ ὅτι γινόμαστε κοινωνοὶ τῆς ἴδιας φύσεως, ἐνῶ ὁ Θεὸς ἐπαινεῖ καὶ δέχεται τὴν ἀγάπη, τὴ φιλοστοργία μεταξύ μας. Ἂν λοιπόν, λέγει, ὁ ἴδιος ὁ Κύριος θέλει νὰ δώσει, τί χρειάζονται οἱ προσευχές μας; Αὐτὸ βοηθᾶ πολὺ ἐκείνους καὶ σένα, ἕλκοντας ἐκείνους στὴν ἀγάπη, καὶ μὴ ἀφήνοντας ἐσένα νὰ γίνεις θηρίο· αὐτὰ εἶναι ἱκανὰ νὰ προσελκύσουν στὴν πίστη. Γιατὶ πολλοὶ ἄνθρωποι ἐξ αἰτίας τῆς μεταξύ τους φιλονεικίας ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὸ Θεό. Αὐτὸ τώρα τὸ ὀνομάζει σωτηρία τοῦ Θεοῦ, λέγοντας, ὁ ὁποῖος «θέλει οἱ ἄνθρωποι νὰ σωθοῦν», ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ πραγματικὴ σωτηρία. Γιατὶ χωρὶς αὐτὴν ἡ ἄλλη δὲν εἶναι τίποτε τὸ μεγάλο, ἀλλὰ μόνο ὄνομα σωτηρίας καὶ προσηγορία. «Καὶ νὰ γνωρίσουν», λέγει, «τὴν ἀλήθεια». Τὴν ἀλήθεια· ποιάν; Τὴν πίστη σ' αὐτόν. Καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὸ βέβαια εἶπε, «παράγγελλε νὰ μὴ διδάσκουν ξένες διδασκαλίες», ὅμως γιὰ νὰ μὴ τοὺς βλέπει κανεὶς αὐτοὺς σὰν ἐχθροὺς καὶ οὔτε νὰ δημιουργεῖ διαμάχες ἀπὸ αὐτό, λέγει· «ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θέλει νὰ σωθοῦν καὶ νὰ γνωρίσουν τὴν ἀλήθεια».

Ἔπειτα, ἀφοῦ εἶπε αὐτό, πρόσθεσε· «γιατὶ ἕνας εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ἕνας ὁ μεσίτης μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων». Εἶπε, «γιὰ νὰ γνωρίσουν τὴν ἀλήθεια», γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἡ οἰκουμένη δὲ βρίσκεται στὴν ἀλήθεια. Εἶπε πάλι, «γιατὶ ἕνας εἶναι ὁ Θεός», γιὰ νὰ δείξει ὅτι δὲν εἶναι πολλοί, ὅπως νομίζουν μερικοί. Εἶπε ὅτι ἔχει στείλει καὶ μεσίτη καὶ Υἱό, γιὰ νὰ δείξει ὅτι θέλει ὅλοι νὰ σωθοῦν. Τί λοιπόν; ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι Θεός; Καὶ πάρα πολὺ εἶναι. Πῶς λοιπὸν λέγει «ἕνας»; Πρὸς ἀντιδιαστολὴ ἀπὸ τὰ εἴδωλα, ὄχι πρὸς τὸν Υἱό, καθόσον ὁ λόγος του ἦταν γιὰ ἀλήθεια καὶ πλάνη. Ὁ μεσίτης ὀφείλει νὰ βρίσκεται σὲ σχέση καὶ μὲ τοὺς δύο, στοὺς ὁποίους εἶναι μεσίτης· γιατὶ τὸ ἔργο τοῦ μεσίτη εἶναι αὐτό, τὸ νὰ ἔχει σχέση καὶ κοινωνία καὶ μὲ τοὺς δύο, τῶν ὁποίων εἶναι μεσίτης· ἐὰν ὅμως κοινωνεῖ μὲ τὸν ἕνα, ἀλλ' ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὸν ἄλλο, δὲν εἶναι μεσίτης. Ἐὰν λοιπὸν δὲν μετέχει τῆς φύσεως τοῦ Πατρός, δὲν εἶναι μεσίτης, ἀλλ' ἀπεσχίσθη ἀπ' αὐτόν. Ὅπως

σται. Ὥσπερ γὰρ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἔχεται φύσεως, ἐπειδὴ πρὸς ἀνθρώπους ἤρχετο, οὕτω καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ παρὰ Θεοῦ ἤρχετο.

Ἐπειδὴ γὰρ δύο φύσεων μέσος γέγονεν, ἐγγὺς τῶν δύο φύσεων αὐτὸν εἶναι δεῖ. Ὥσπερ γὰρ τὸ τόπου τινὸς μέσον ἑκατέρων ἐστὶ τῶν τόπων ἐγγύς, οὕτω καὶ τὸ τῶν φύσεων μέσον ἑκατέρων ὀφείλει εἶναι τῶν φύσεων ἐγγύς. Ὥσπερ οὖν ἄνθρωπος γέγονεν, οὕτω καὶ Θεὸς ἦν. Ἄνθρωπος οὐκ ἂν ἐγένετο μεσίτης· ἔδει γὰρ καὶ τῷ Θεῷ διαλέγεσθαι· Θεὸς οὐκ ἂν ἐγένετο μεσίτης· οὐ γὰρ ἂν ἐδέξαντο αὐτὸν οἷς ἐμεσίτευσεν. Ὥσπερ ἐκεῖ φησιν, «εἷς Θεὸς ὁ Πατήρ, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός», οὕτω καὶ ἐνταῦθα, «εἷς» καὶ «εἷς». Οὐ τίθησι δύο· ἐπειδὴ γὰρ περὶ πολυθεΐας διελέγετο, ἵνα μή τις ἁρπάσῃ τῶν δύο τὸν ἀριθμὸν εἰς πολυθεΐαν, «εἷς» καὶ «εἷς» τέθεικεν. Ὁρᾷς πῶς ἡ Γραφὴ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας κέχρηται τῷ λόγῳ; Τὸ γάρ, «εἷς» καὶ «εἷς», δύο, ἀλλ' οὐκ ἐροῦμεν τοῦτο, καίτοι τοῦ λογισμοῦ ὑποβάλλοντος. Ἐνταῦθα οὐ λέγεις, «εἷς» καὶ «εἷς», δύο· ὅπερ δὲ οὐδὲ ὁ λογισμὸς ὑποβάλλει, τοῦτο λέγεις, εἰ ἐγέννησεν, ἔπαθεν.

«Εἷς γὰρ ὁ Θεός», φησίν, «εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων Ἰησοῦς Χριστός, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων, τὸ μαρτύριον καιροῖς ἰδίοις». Τί οὖν; καὶ Ἑλλήνων, εἰπέ μοι; Ναί. Καὶ ὁ μὲν Χριστὸς καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ Ἑλλήνων, σὺ δὲ εὔξασθαι οὐκ ἀνέχῃ; Πῶς οὖν, φησίν, οὐκ ἐπίστευσαν; Ὅτι οὐκ ἠθέλησαν· τὸ δὲ αὐτοῦ μέρος ἐγένετο· μαρτύριον τὸ πάθος, φησίν. Ἦλθε γὰρ μαρτυρήσων, φησί, τῇ ἀληθείᾳ τοῦ Πατρός, καὶ ἐσφάγη. Ὥστε οὐχ ὁ Πατὴρ αὐτῷ μαρτυρεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς τῷ Πατρί. «Ἐγὼ γὰρ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρός μου», φησίν· καὶ πάλιν, «ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν»· καὶ πάλιν, «Πνεῦμα ὁ Θεός». Μέχρι θανάτου τοίνυν ἐμαρτύρησε. Τὸ δέ, «καιροῖς ἰδίοις», τοῦτο ἔστι, τοῖς προσήκουσιν. «Εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ

8. Α΄ Κορ. 8,6.
9. Ἰω. 5,43.
10. Ἰω. 1,18.
11. Ἰω. 17,3.
12. Ἰω. 4,24.

ἀκριβῶς λοιπὸν μετέχει τῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ ἐρχόταν πρὸς ἀνθρώπους, ἔτσι μετέχει καὶ τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ἐρχόταν ἀπὸ τὸ Θεό.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ γεννήθηκε ἀνάμεσα σὲ δύο φύσεις, πρέπει αὐτὸς νὰ βρίσκεται πλησίον τῶν δύο φύσεων. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς τὸ μέσον ἑνὸς τόπου εἶναι πλησίον καὶ τῶν δύο τόπων ποὺ τοὺς χωρίζει, ἔτσι καὶ τὸ μέσον τῶν δύο φύσεων ὀφείλει νὰ εἶναι πλησίον τῶν δύο φύσεων. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἔγινε ἄνθρωπος, ἔτσι ἦταν καὶ Θεός. Ἄνθρωπος δὲ θὰ μποροῦσε νὰ γίνει μεσίτης· γιατὶ ἔπρεπε νὰ συνομιλεῖ καὶ μὲ τὸ Θεό· Θεὸς δὲ θὰ μποροῦσε νὰ γίνει μεσίτης· γιατὶ δὲ θὰ τὸν δέχονταν ἐκεῖνοι γιὰ τοὺς ὁποίους μεσίτευε. Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ λέγει, «ἕνας Θεὸς ὁ Πατέρας, καὶ ἕνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστός»[8], ἔτσι καὶ ἐδῶ, «ἕνας» καὶ «ἕνας». Δὲν λέγει δύο· ἐπειδὴ δηλαδὴ μιλοῦσε γιὰ πολυθεΐα, γιὰ νὰ μὴν ἐκλάβει κανεὶς τὸν ἀριθμὸ δύο σὰν πολυθεΐα, εἶπε, «ἕνας» καὶ «ἕνας». Βλέπεις πῶς ἡ Γραφὴ χρησιμοποιεῖ τὸ λόγο μὲ πολλὴ ἀκρίβεια; Γιατὶ τὸ «ἕνας» καὶ «ἕνας», εἶναι δύο, ἀλλὰ δὲ θὰ τὸ ποῦμε αὐτό, ἂν καὶ ὁ λογισμὸς τὸ ὑποβάλλει. Ἐδῶ δὲ λές, «ἕνας» καὶ «ἕνας», δύο· λὲς αὐτὸ ποὺ οὔτε ὁ λογισμὸς ὑποβάλλει, ἐὰν δηλαδὴ γέννησε, ἔπαθε.

«Ἕνας λοιπόν», λέγει, «εἶναι ὁ Θεός, ἕνας καὶ ὁ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ὁ Ἰησους Χριστός, ὁ ὁποῖος ἔδωσε τὸν ἑαυτό του ἀντίλυτρο γιὰ ὅλους, τὸ μαρτύριο στοὺς ἴδιους καιρούς». Τί λοιπόν; Πές μου, καὶ γιὰ τοὺς Ἕλληνες τὸ ἔδωσε; Ναί. Καὶ ὁ Χριστὸς βέβαια καὶ πέθανε γιὰ τοὺς εἰδωλολάτρες, καὶ ἐσὺ δὲν ἀνέχεσαι νὰ προσευχηθεῖς; Πῶς λοιπόν, λέγει, δὲν πίστεψαν; Γιατί δὲ θέλησαν· ἐκεῖνο ποὺ ἐξαρτόνταν ἀπὸ αὐτὸν ἔγινε. «Μαρτύριο», λέγει τὸ πάθος. Γιατί λέγει, ἦρθε νὰ μαρτυρήσει γιὰ τὴν ἀλήθεια τοῦ Πατέρα, καὶ σφάχθηκε. Ὥστε δὲν μαρτυρεῖ μόνο ὁ Πατέρας γι' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς γιὰ τὸν Πατέρα. Γιατὶ λέγει, «ἐγὼ ἦρθα στὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα μου»[9]· καὶ πάλι, «τὸ Θεὸ κανένας ποτὲ δὲν τὸν εἶδε»[10]· καὶ πάλι, «γιὰ νὰ γνωρίσουν σένα τὸν μόνο ἀληθινὸ Θεό»[11]· καὶ πάλι, «Πνεῦμα ὁ Θεός»[12]. Μέχρι θανάτου λοιπὸν μαρτύρησε. Τὸ «στοὺς ἴδιους καιροὺς» λοιπὸν αὐτὸ σημαίνει, στοὺς κατάλληλους. «Γιὰ τὸ ὁποῖο τοποθετήθηκα ἐγὼ κήρυκας καὶ ἀπό-

κῆρυξ καὶ ἀπόστολος (ἀλήθειαν λέγω, οὐ ψεύδομαι), διδάσκαλος ἐθνῶν ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ».

3. Ἐπειδὴ τοίνυν ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἐθνῶν ἔπαθε, καὶ ἐγὼ διδάσκαλος ἐθνῶν ἀφωρίσθην, τίνος ἕνεκεν σὺ οὐκ εὔχῃ ὑπὲρ αὐτῶν; Καλῶς ἐνταῦθα τὸ ἑαυτοῦ ἀξιόπιστον δεικνύς, τό, «εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ κῆρυξ», φησί, τουτέστιν, ἀφωρίσθην· πάνυ γὰρ ἐνάρκων πρὸς τοῦτο οἱ ἀπόστολοι. Εἶτα ἐπήγαγε, «διδάσκαλος ἐθνῶν ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ». «Ἐν πίστει» πάλιν· ἀλλὰ μὴ νομίσῃς, ἐπειδὴ «ἐν πίστει» ἤκουσας, ὅτι ἀπάτη τὸ πρᾶγμά ἐστι· καὶ γάρ, «ἐν ἀληθείᾳ», φησίν· εἰ δὲ ἀλήθεια, οὐκ ἔστι ψεῦδος. Ὁρᾷς τὴν χάριν ἐκτεταμένην; τοῖς γὰρ Ἰουδαίοις αἱ εὐχαὶ οὐχ ὑπὲρ τοιούτων ἐγίνοντο, νῦν δὲ ἡ χάρις ἐκτέταται. Διὰ τοῦτο καὶ διδάσκαλον ἐθνῶν ἑαυτὸν εἶπεν ἀφωρίσθαι, τὴν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης χυθεῖσαν αἰνιττόμενος χάριν. «Ὁ δούς», φησίν, «ἑαυτὸν ἀντίλυτρον». Πῶς οὖν παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρός; Ἆρα οὖν τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος γέγονεν. «Ἀντίλυτρον», τί ἐστιν; Ἔμελλε τιμωρεῖσθαι αὐτούς· τοῦτο οὐκ ἐποίησεν· ἀπόλλυσθαι ἔμελλον· ἀλλ' ἀντ' ἐκείνων τὸν αὐτοῦ ἔδωκεν Υἱόν, καὶ κήρυκας ἡμᾶς ἔπεμψεν, ὥστε κηρύττειν τὸν σταυρόν.

Ἱκανὰ ταῦτα ἐπισπάσασθαι πάντας καὶ τὴν ἀγάπην ἐνδείξασθαι τοῦ Χριστοῦ. Ὄντως γὰρ μεγάλα καὶ ἀνεκδιήγητα τὰ παρὰ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς ἐπιδεδειγμένα. Κατέθυσεν ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, τῶν μισούντων, τῶν ἀποστρεφομένων αὐτόν. Ὃ οὐδὲ ὑπὲρ φίλων, οὐδὲ ὑπὲρ παίδων ποιήσειεν ἄν τις, οὐδὲ ὑπὲρ ἀδελφῶν, Δεσπότης ὑπὲρ δούλων ἐποίησε, δεσπότης οὐ τοιοῦτος, οἷος οἱ δοῦλοι, ἀλλὰ Θεὸς ὑπὲρ ἀνθρώπων, καὶ ἀνθρώπων οὐδὲ εὐδοκιμούντων. Εἰ γὰρ εὐδοκιμηκότες ἦσαν, εἰ γὰρ εὐηρεστηκότες, οὐ τοσοῦτον ἦν θαυμαστόν· νῦν δὲ τοῦτό ἐστιν τὸ πᾶσαν διάνοιαν ἐκπλήττον, τὸ ὑπὲρ τοιούτων ἀχαρίστων καὶ ἀγνωμόνων ἀποθανεῖν. Ὃ γὰρ ἀπὸ ἀνθρώπων πρὸς ὁμοφύλους οὐ γίνεται, τοῦτο ἐγένετο ἀπὸ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς· καὶ τοσαύτης ἀπολαύσαντες ἀγάπης, ἀκκιζόμεθα ἔτι καὶ οὐ φιλοῦμεν τὸν Χριστόν.

Αὐτὸς κατέθυσεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ αὐτὸν καὶ τῆς

στολος (ἀλήθεια λέγω, δὲν ψεύδομαι), δάσκαλος τῶν ἐθνῶν, μὲ πίστη καὶ ἀλήθεια».

3. Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἔπαθε γιὰ τὰ ἔθνη, καὶ ἐγὼ ὁρίσθηκα δάσκαλος τῶν ἐθνῶν, γιὰ ποιό λόγο ἐσὺ δὲν προσεύχεσαι γι' αὐτούς; Πολὺ σωστὰ ἐδῶ γιὰ νὰ δείξει τὴν ἀξιοπιστία του, λέγει, «γιὰ τὸ ὁποῖο τοποθετήθηκα ἐγὼ κήρυκας», δηλαδὴ ὁρίσθηκα· γιατὶ οἱ ἀπόστολοι ἦταν πάρα πολὺ ἐπιφυλακτικοὶ γι' αὐτό. Ἔπειτα πρόσθεσε, «δάσκαλος τῶν ἐθνῶν μὲ πίστη καὶ ἀλήθεια». «Μὲ πίστη» πάλι· ἀλλὰ μὴ νομίσεις, ἐπειδὴ ἄκουσες «μὲ πίστη», ὅτι τὸ πράγμα εἶναι ἀπάτη· γιατὶ λέγει, «μὲ ἀλήθεια»· ἐὰν εἶναι ἀλήθεια, δὲν εἶναι ψεῦδος. Βλέπεις πόσο ἡ χάρη ἐπεκτάθηκε; Γιατὶ στοὺς Ἰουδαίους οἱ προσευχὲς δὲ γίνονταν γιὰ τέτοια, ἐνῶ τώρα ἡ χάρη ἐπεκτάθηκε. Γι' αὐτὸ εἶπε ὅτι ὁρίσθηκε καὶ δάσκαλος τῶν ἐθνῶν, ὑπονοώντας τὴ χάρη ποὺ χύθηκε σὲ ὅλη τὴν οἰκουμένη. «Αὐτός», λέγει, «ποὺ ἔδωσε τὸν ἑαυτό του ἀντίλυτρο». Πῶς λοιπὸν παραδόθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα; Ἄρα λοιπὸν αὐτὸ ἦταν ἔργο τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ. Τί σημαίνει «ἀντίλυτρο»; Ἐπρόκειτο αὐτοὶ νὰ τιμωρηθοῦν· αὐτὸ δὲν τὸ ἔκαμε. Ἐπρόκειτο νὰ χαθοῦν· ἀλλὰ ἀντὶ γιὰ ἐκείνους ἔδωσε τὸν Υἱό του, καὶ ἔστειλε ἐμᾶς κήρυκες, ὥστε νὰ κηρύττουμε τὸ σταυρό.

Εἶναι ἀρκετὰ αὐτὰ νὰ προσελκύσουν ὅλους καὶ νὰ δείξουν τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ πραγματικὰ εἶναι μεγάλα καὶ ἀνεκδιήγητα αὐτὰ ποὺ ἐπέδειξε ὁ Θεὸς σὲ μᾶς. Θυσίασε τὸν ἑαυτό του γιὰ τοὺς ἐχθρούς, γι' αὐτοὺς ποὺ τὸν μισοῦν, γι' αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀποστρέφονται. Πράγμα ποὺ δὲν τὸ ἔκαμνε κανεὶς οὔτε γιὰ τοὺς φίλους του οὔτε γιὰ τὰ παιδιά του οὔτε γιὰ τοὺς ἀδελφούς του, τὸ ἔκαμε ὁ Κύριος γιὰ τοὺς δούλους του, Κύριος ὄχι τέτοιος, ὅμοιος μὲ τοὺς δούλους, ἀλλὰ Θεὸς γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ γιὰ ἀνθρώπους ποὺ δὲν εὐδοκιμοῦσαν. Γιατί, ἂν εὐδοκιμοῦσαν, ἂν ἦταν εὐάρεστοι, δὲ θὰ ἦταν τόσο θαυμαστό· τώρα ὅμως αὐτὸ εἶναι ποὺ ἐκπλήττει κάθε διάνοια, τὸ ὅτι πέθανε γιὰ τέτοιους ἀχάριστους καὶ ἀγνώμονες. Αὐτὸ ποὺ δὲ γίνεται ἀπὸ ἀνθρώπους πρὸς τοὺς ὁμοφύλους, αὐτὸ ἔγινε ἀπὸ τὸ Θεὸ σὲ μᾶς, καὶ ἐνῶ ἀπολαύσαμε τόση ἀγάπη, δείχνουμε ἄρνηση ἀκόμα καὶ δὲν ἀγαποῦμε τὸ Χριστό.

Αὐτὸς θυσίασε τὸν ἑαυτό του γιὰ μᾶς, ἐμεῖς ὅμως τὸν πα-

ἀναγκαίας τροφῆς ἀποροῦντα περιορῶμεν, καὶ νοσοῦντα καὶ γυμνητεύοντα οὐκ ἐπισκεπτόμεθα. Πόσης ὀργῆς ταῦτα ἄξια, πόσης κολάσεως, πόσης γεέννης; Εἰ γὰρ μηδὲν ἕτερον, τοῦτο γοῦν αὐτὸ μόνον, ὅτι κατηξίωσε τὰ τῶν ἀνθρώπων πάθη οἰκειοῦσθαι καὶ λέγειν ὅτι πεινῶ καὶ διψῶ, οὐχ ἱκανὸν ἦν πάντας προτρέψαι; Ἀλλ', ὢ τῆς τῶν χρημάτων τυραννίδος, μᾶλλον δέ, ὢ τῆς τῶν ἑκοντὶ δεδουλωμένων αὐτοῖς μοχθηρίας· οὐκ ἐκεῖνα ἔχει μεγάλην τὴν ἰσχύν, ἀλλ' ἡμεῖς σφόδρα ἐσμὲν ἔκλυτοι καὶ δεδουλωμένοι, ἡμεῖς ταπεινοὶ καὶ γεώδεις, ἡμεῖς σαρκικοί, ἡμεῖς ἀνόητοι· οὐ γὰρ ἐκείνων μεγάλη ἡ ἰσχύς. Τί γὰρ δύναται, εἰπέ μοι; κωφά ἐστι καὶ ἀναίσθητα. Εἰ ὁ διάβολος οὐδέν ἐστιν, ὁ μιαρὸς δαίμων, ὁ οὕτω πονηρὸς καὶ πάντα κυκῶν, τὰ χρήματα τίνα ἔχει ἰσχύν;

Ἐὰν ἴδῃς ἄργυρον, νόμισον εἶναι κασσίτερον. Ἀλλ' οὐ δύνασαι; Οὐκοῦν, ὅπερ ἐστὶν ἀληθές, τοῦτο νόμισον, ὅτι γῆ ἐστι· γῆ γάρ ἐστιν. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτον δέχῃ τὸν λογισμόν; Ἐννόησον ὅτι ἀπολούμεθα καὶ ἡμεῖς, ὅτι πολλοὶ τῶν κεκτημένων οὐδὲν σχεδὸν αὐτῶν ἀπώναντο, ὅτι μύριοι κομπάσαντες ἐν αὐτῷ, τέφρα ἐγένοντο καὶ κόνις, ὅτι καὶ νῦν δίκην τίνουσι τὴν ἐσχάτην, τῶν ἐν ὀστράκῳ καὶ ὑέλῳ διαιτηθέντων πολλῷ τυγχάνοντες πτωχότεροι, τῶν ἐν κοπρίᾳ πολλάκις οἱ ἐπὶ τῶν κλινῶν τῶν ἐλεφαντίνων ἀπορώτεροι. Ἀλλὰ τέρπει τὰς ὄψεις; Ἀλλὰ τούτων ἕτερα πολλὰ τέρπειν δύναται μᾶλλον. Καὶ γὰρ καὶ τὰ ἄνθη, καὶ ὁ ἀὴρ καθαρὸς ὤν, καὶ ὁ οὐρανός, καὶ ὁ ἥλιος πολλῷ μᾶλλον τέρπει. Οὗτος μὲν γὰρ καὶ ἰὸν ἔχει πολύν, ὅθεν πολλοὶ καὶ μέλανα αὐτὸν εἶναι ἀπεφήναντο, καὶ δῆλον ἀπὸ τῶν ἐκμαγείων τῶν μελαινομένων, ἐν δὲ ἡλίῳ μέλαν οὐδέν, ἐν οὐρανῷ, ἐν ἄστροις. Πολλὴ ἐν τούτοις τοῖς ἄνθεσιν ἡ ἀπόλαυσις, ἢ ἐν ἐκείνῳ τῷ χρώματι. Οὐ τὸ ἄνθος τοίνυν ἐστὶ τὸ τέρπον, ἀλλ' ἡ πλεονεξία, ἡ ἀδικία· τοῦτο τέρπει τὰς ψυχάς, οὐχ ὁ ἄργυρος.

ραβλέπουμε τὴ στιγμὴ ποὺ δὲν ἔχει οὔτε καὶ τὴν ἀναγκαία τροφή; καί, ἐνῶ εἶναι ἄρρωστος καὶ ἐνῶ εἶναι γυμνός, δὲν τὸν ἐπισκεπτόμαστε. Πόσης ὀργῆς εἶναι ἄξια αὐτά, πόσης τιμωρίας, πόσης γέεννας; Ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, αὐτὸ λοιπὸν μόνο, τὸ ὅτι καταδέχθηκε νὰ οἰκειοποιηθεῖ τὰ ἀνθρώπινα παθήματα καὶ νὰ λέγει 'πεινῶ καὶ διψῶ', δὲν ἦταν ἀρκετὸ νὰ μᾶς προτρέψει ὅλους; Ἀλλά, πὼ πὼ μέγεθος τῆς τυραννικῆς ἐξουσίας τῶν χρημάτων, ἢ καλύτερα τῆς μοχθηρίας αὐτῶν ποὺ μὲ τὴ θέλησή τους εἶναι δοῦλοι τῶν χρημάτων· δὲν ἔχουν ἐκεῖνα μεγάλη δύναμη, ἀλλ' ἐμεῖς εἴμαστε ὑπερβολικὰ ἔκλυτοι καὶ ὑποδουλωμένοι σ' αὐτά, ἐμεῖς ταπεινοὶ καὶ γεώδεις, ἐμεῖς σαρκικοί, ἐμεῖς ἀνόητοι· γιατὶ δὲν εἶναι μεγάλη ἡ δύναμη ἐκείνων. Πές μου, τί μποροῦν ἐκεῖνα; εἶναι κουφὰ καὶ ἀναίσθητα. Ἐὰν ὁ διάβολος δὲν εἶναι τίποτε, ὁ μιαρὸς δαίμων, αὐτὸς ποὺ εἶναι τόσο πονηρὸς καὶ ποὺ κάνει ἄνω κάτω τὰ πάντα, ποιά δύναμη ἔχουν τὰ χρήματα;

Ἂν δεῖς ἄργυρο, θεώρησέ τον κασσίτερο. Ἀλλὰ δὲν μπορεῖς; Λοιπόν, αὐτὸ ποὺ εἶναι ἀληθές, αὐτὸ θεώρησέ τον, ὅτι εἶναι χῶμα· γιατὶ εἶναι χῶμα. Ἀλλὰ δὲ δέχεσαι οὔτε αὐτὴ τὴ σκέψη; Σκέψου ὅτι χανόμαστε καὶ ἐμεῖς, ὅτι πολλοὶ δὲν ἀπόλαυσαν σχεδὸν τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἀπέκτησαν, ὅτι ἄπειροι ποὺ κόμπασαν γι' αὐτόν, ἔγιναν στάχτη καὶ σκόνη, ὅτι καὶ τώρα τιμωροῦνται μὲ τὴ χειρότερη τιμωρία, ὅτι εἶναι φτωχότεροι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔτρωγαν σὲ σκεύη ὀστράκινα καὶ γυάλινα, καὶ πολλὲς φορὲς εἶναι φτωχότεροι ἐκεῖνοι ποὺ κοιμοῦνταν σὲ κρεβάτια ἀπὸ ἐλεφαντοστοῦν, ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ κοιμοῦνταν στὴν κοπριά. Ἀλλ' εὐχαριστεῖ τὰ μάτια; Κι ὅμως ὑπάρχουν πολλὰ ἄλλα ποὺ μποροῦν νὰ εὐχαριστοῦν περισσότερο. Πραγματικὰ τὰ ἄνθη, ὁ ἀέρας, ὅταν εἶναι καθαρός, καὶ ὁ οὐρανός, καὶ ὁ ἥλιος πολὺ περισσότερο εὐχαριστεῖ. Ἐνῶ αὐτὸς ἔχει καὶ πολὺ σκουριά, καὶ γι' αὐτὸ πολλοὶ εἶπαν ὅτι αὐτὸς εἶναι μαῦρος, καὶ γίνεται αὐτὸ φανερὸ ἀπὸ τὰ ἐκμαγεῖα ποὺ εἶναι σκοῦρα, ἐνῶ στὸν ἥλιο τίποτε δὲν εἶναι μαῦρο, ὅπως καὶ στὸν οὐρανὸ καὶ στὰ ἄστρα. Πολλὴ εἶναι ἡ ἀπόλαυση σ' αὐτὰ τὰ ἄνθη παρὰ σ' ἐκεῖνο τὸ χρῶμα. Δὲν εἶναι λοιπὸν τὸ ἄνθος ποὺ εὐχαριστεῖ, ἀλλ' ἡ πλεονεξία, ἡ ἀδικία· αὐτὸ εὐχαριστεῖ τὶς ψυχές, ὄχι ὁ ἄργυρος.

Ἔκβαλε ταύτην ἀπὸ τῆς ψυχῆς καὶ ὄψει πηλοῦ τὸ δοκοῦν εἶναι τίμιον ἀτιμότερον· ἔκβαλε τὸ πάθος· ἐπεὶ καὶ οἱ πυρέττοντες, κἂν βόρβορον ἴδωσιν, ὡς πηγὰς ἐπιποθοῦσιν, οἱ ὑγιαίνοντες δὲ ὡς χρή, οὐδὲ ὕδατος ἐπιθυμοῦσι πολλάκις. Ἔκβαλε τὴν νόσον, καὶ ὄψει τὰ πράγματα ὡς ἔστι. Καὶ ἵνα μάθης, ὅτι οὐ ψεύδομαι, πολλοὺς ἔχω δεῖξαι τοῦτο πεποιηκότας. Σβέσον τὸ πῦρ, καὶ ὄψει ὅτι ἀνθέων ταῦτά ἐστιν εὐτελέστερα. Καλὸν τὸ χρυσίον; ἀλλ' εἰς ἐλεημοσύνην καλόν, εἰς ἐπικουρίαν πενήτων καλόν, οὐκ εἰς τὴν ἀνόνητον χρῆσιν, ἵνα ἔνδον ἀποκέηται, ἵνα εἰς γῆν κατορύττηται, ἵνα περὶ χεῖρας καὶ πόδας καὶ κεφαλὰς περικέηται. Διὰ τοῦτο εὑρέθη, οὐχ ἵνα τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καταδεσμῶμεν τούτῳ, ἀλλ' ἵνα λύωμεν τοὺς δεδεμένους· εἰς τοῦτο κέχρησο τῷ χρυσῷ· λῦσον τὸν δεδεμένον, μὴ δήσῃς τὴν λελυμένην. Τίνος γὰρ ἕνεκεν, εἰπέ μοι, τὴν οὐδαμινὴν πάντων προτίθης; μὴ γάρ, ἐπειδὴ χρυσός ἐστιν, οὐκέτι δεσμὸν ποιεῖ; μὴ γὰρ ἡ ὕλη τὸν δεσμὸν ποιεῖ; Ἄν τε χρυσὸς ᾖ, ἄν τε σίδηρος, ταὐτόν ἐστι, καίτοι τοῦτο ἐκείνου καὶ βαρύτερον. Ἀλλὰ τί ποιεῖ κοῦφον τὸ πρᾶγμα; Ἡ κενοδοξία καὶ τὸ παρὰ πάντων ὁρᾶσθαι δεδεμένην, ἐφ' ᾧ ἐχρῆν μᾶλλον αἰσχύνεσθαι. Ὅτι γὰρ τοῦτο ἀληθές ἐστι, κατάδησον καὶ ἄφες ἐν ἐρημίᾳ, ἔνθα οὐδεὶς ὁ θεωρῶν, καὶ βαρύνεται τὸν δεσμὸν καὶ ἐπαχθῆ νομίζει.

Φοβηθῶμεν, ἀγαπητοί, μὴ ἀκούσωμεν ἐκεῖνα τὰ φοβερὰ ῥήματα, «δήσατε αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας». Τί ἤδη τοῦτο σαυτῇ ποιεῖς, γύναι; οὐδεὶς δεσμώτης χεῖρας καὶ πόδας δέδεται. Τί καὶ τὴν κεφαλὴν δεσμεῖς; οὐ γὰρ ἀρκεῖ χεῖρας καὶ πόδας; τί καὶ τὸν τράχηλον μυρίοις δεσμοῖς περιβάλλεις; Τὴν γὰρ ἀπὸ τούτων φροντίδα παρίημι, τὸ δέος, τὴν ἀγωνίαν, τὴν μάχην τὴν ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς τὸν ἄνδρα, εἴ ποτε αὐτῶν δεηθείη, τὸν θάνατον ὃν ὑπομένουσιν, εἴ ποτε ἐκπέσοι τι τούτων. Ταῦτα οὖν ἡδονή, εἰπέ μοι; Ἵνα ἕτερος τέρπῃ τὰς ὄψεις, σαυτὴν καὶ δεσμοῖς καὶ φροντίσι καὶ κιν-

---

13. Ματθ. 22,13.

Βγάλε αὐτὴν ἀπὸ τὴν ψυχὴ καὶ θὰ δεῖς, αὐτὸ ποὺ φαίνεται ὅτι εἶναι πολύτιμο, ὅτι εἶναι εὐτελέστερο ἀπὸ τὸν πηλό. Βγάλε τὸ πάθος· γιατὶ καὶ αὐτοὶ ποὺ πάσχουν ἀπὸ πυρετό, ἂν δοῦν ἀκόμα καὶ βόρβορο, τὸν ἐπιποθοῦν σὰν νὰ εἶναι πηγές, ἐνῶ οἱ πραγματικὰ ὑγιεῖς πολλὲς φορὲς οὔτε νερὸ ἐπιθυμοῦν. Ἀπομάκρυνε τὴν ἀρρώστια καὶ θὰ δεῖς τὰ πράγματα ὅπως εἶναι. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι δὲν ψεύδομαι, ἔχω πολλοὺς νὰ σοῦ δείξω ποὺ τὸ ἔκαμαν αὐτό. Σβῆσε τὴ φωτιά, καὶ θὰ δεῖς ὅτι αὐτὰ εἶναι εὐτελέστερα ἀπὸ τὰ ἄνθη. Εἶναι καλὸ τὸ χρυσάφι; ἀλλ' εἶναι καλὸ γιὰ ἐλεημοσύνη, καλὸ γιὰ τὴ βοήθεια φτωχῶν, ὄχι γιὰ ἀνόητη χρήση, γιὰ ν' ἀποθηκεύεται, γιὰ νὰ παραχώνεται στὴ γῆ, γιὰ νὰ περιτίθεται στὰ χέρια, στὰ πόδια καὶ στὰ κεφάλια. Γι' αὐτὸ ἐφευρέθηκε, ὄχι γιὰ νὰ δεσμεύουμε μὲ αὐτὸ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ γιὰ νὰ λύνουμε τοὺς δεσμευμένους· γι' αὐτὸ χρησιμοποίησε τὸ χρυσό· λύσε τὸν δεμένο, μὴ δέσεις τὴ λυμένη. Πές μου, γιὰ πιό λόγο προτιμᾶς ἀπ' ὅλα τὸ πιὸ μηδαμινό; Μήπως δηλαδή, ἐπειδὴ εἶναι χρυσός, δὲ δημιουργεῖ δεσμά; μήπως ἡ ὕλη δημιουργεῖ τὰ δεσμά; Εἴτε λοιπὸν εἶναι χρυσός, εἴτε σίδηρος, τὸ ἴδιο εἶναι, ἂν καὶ αὐτὸ εἶναι βαρύτερο ἀπὸ ἐκεῖνο. Ἀλλὰ ποιό εἶναι ἐκεῖνο ποὺ κάμνει ἐλαφρότερο τὸ πράγμα; Ἡ κενοδοξία, καὶ τὸ ὅτι τὴν βλέπουν ὅλοι ὅτι εἶναι δεμένη στὸ χρυσό, πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖο ἔπρεπε πολὺ περισσότερο νὰ ντρέπονται. Καὶ γιὰ νὰ καταλάβεις ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια, δέσε την μὲ τὸ χρυσὸ καὶ ἄφησέ την στὴν ἐρημιά, ὅπου δὲν ὑπάρχει κανεὶς νὰ τὴ βλέπει, καὶ τότε θεωρεῖ βαρὺ τὸ δεσμὸ καὶ μισητό.

Ἂς φοβηθοῦμε, ἀγαπητοί, μήπως ἀκούσουμε ἐκεῖνα τὰ φοβερὰ λόγια, «δέστε του τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια»[13]. Γιατί λοιπόν, γυναίκα, κάμνεις αὐτὸ στὸν ἑαυτό σου; Κανένας δεσμώτης δὲ δένει χέρια καὶ πόδια. Γιατί δένεις καὶ τὸ κεφάλι; δὲ σοῦ φτάνουν τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια; γιατί περιβάλλεις καὶ τὸ λαιμὸ μὲ μύρια δεσμά; Ἀφήνω βέβαια κατὰ μέρος τὴ φροντίδα ποὺ δημιουργοῦν αὐτά, τὸ φόβο, τὴν ἀγωνία, τὴν διαμάχη μὲ τὸν ἄνδρα γι' αὐτά, ἂν κάποτε τὰ χρειασθεῖ, τὸ θάνατο ποὺ ὑπομένουν, ἂν κάποτε κάτι ἀπὸ αὐτὰ χαθεῖ. Πές μου λοιπόν, εἶναι ἡδονή; Γιὰ νὰ εὐχαριστοῦνται τὰ μάτια ἄλλου, ὑποβάλλεις τὸν ἑαυτό σου σὲ δεσμὰ καὶ φροντίδες καὶ

δύνοις καὶ ἀηδίαις καὶ μάχαις καθημεριναῖς ὑποβάλλεις; ἆρ' οὐ πάσης κατηγορίας καὶ καταγνώσεως ἄξιον τοῦτο;

Μή, παρακαλῶ, μὴ ταῦτα ποιῶμεν, ἀλλὰ λύωμεν πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, διαθρύπτωμεν πεινῶντι τὸν ἄρτον· πάντα τὰ ἄλλα πράττωμεν, ἃ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῖν παρρησίαν προξενῆσαι δύναται, ἵνα τύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

κινδύνους καὶ ἀηδίες καὶ διαμάχες καθημερινές; Ἄραγε δὲν εἶναι αὐτὸ ἄξιο κάθε κατηγορίας καὶ καταδίκης;

Ἂς μὴν κάνουμε αὐτά, παρακαλῶ, ἀλλὰ ἂς λύνουμε κάθε σύνδεσμο ἀδικίας, ἂς προσφέρουμε ψωμὶ στὸν πεινασμένο, ἂς κάμνουμε ὅλα τὰ ἄλλα, ποὺ μποροῦν νὰ μᾶς δημιουργήσουν παρρησία πρὸς τὸ Θεό, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἔχει ὑποσχεθεῖ, μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Η'

(Α' Τιμ. 2,8-10)

«Βούλομαι οὖν προσεύχεσθαι τοὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ, ἐπαίροντας ὁσίους χεῖρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ· ὡσαύτως καὶ τὰς γυναῖκας ἐν καταστολῇ κοσμίῳ μετὰ αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης κοσμεῖν ἑαυτάς, μὴ ἐν πλέγμασιν ἢ χρυσῷ ἢ μαργαρίταις ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ, ἀλλ' ὃ πρέπει γυναιξὶν ἐπαγγελλομέναις θεοσέβειαν, δι' ἔργων ἀγαθῶν».

1. «Ὅταν προσεύχησθε», φησὶν ὁ Χριστός, «μὴ γίνεσθε ὡς οἱ ὑποκριταί, ὅτι φιλοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς γωνίαις τῶν πλατειῶν ἑστῶτες προσεύχεσθαι, ὅπως φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Σὺ δὲ ὅταν προσεύχῃ, εἴσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου, καὶ κλείσας τὰς θύρας, πρόσευξαι τῷ Πατρί σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ αὐτὸς ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ». Τί οὖν ὁ Παῦλός φησι, «βούλομαι προσεύχεσθαι τοὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ, ἐπαίροντας ὁσίους χεῖρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ»; Ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐναντίον ἐκείνοις τοῦτο, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνᾷδον. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Δεῖ δὲ πρότερον εἰπεῖν, τί ἐστιν, «εἴσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου» καὶ τί δήποτε τοῦτο προστάττει, εἰ ἐν παντὶ τόπῳ δεῖ εὔχεσθαι, καὶ εἰ ἐν ἐκκλησίᾳ μὴ δεῖ εὔχεσθαι, καὶ εἰ ἐν ἄλλῳ μηδενὶ τῆς οἰκίας μέρει, ἀλλ' ἐν τῷ ταμείῳ μόνον.

Τί οὖν ἐστι τὸ λεγόμενον; Τὸ ἀκενόδοξον δεικνὺς ἐνταῦθα ὁ Χριστός φησι, μὴ λάθρα ἁπλῶς, ἀλλὰ κεκρυμμένως τὰς εὐχὰς ποιοῦ. Ὥσπερ γὰρ λέγων, «μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ

---

1. Ματθ. 21,22.

ΟΜΙΛΙΑ Η'

(Α' Τιμ. 2,8–10)

«Θέλω λοιπὸν οἱ ἄνδρες νὰ προσεύχονται σὲ κάθε τόπο, ὑψώνοντας χέρια ἅγια, χωρὶς ὀργὴ καὶ ἀμφιβολία· ἐπίσης καὶ οἱ γυναῖκες νὰ στολίζουν τὸν ἑαυτό τους μὲ ἐνδυμασία σεμνὴ μὲ ντροπὴ καὶ σωφροσύνη, ὄχι μὲ πλεξοῦδες τῶν μαλλιῶν ἢ μὲ χρυσὰ κοσμήματα ἢ μαργαριτάρια ἢ πολυτελὴ φορέματα, ἀλλὰ μ' αὐτὸ ποὺ ταιριάζει σὲ γυναῖκες θεοσεβεῖς, δηλαδὴ μὲ ἔργα καλά».

1. «Ὅταν προσεύχεσθε», λέγει ὁ Χριστός, «μὴ γίνεσθε ὅπως οἱ ὑποκριτές, γιατὶ αὐτοὶ ἀρέσκονται νὰ στέκονται γιὰ νὰ προσευχηθοῦν στὶς συναγωγὲς καὶ στὶς γωνίες τῶν πλατειῶν, γιὰ νὰ τοὺς δοῦν οἱ ἄνθρωποι. Ἀλήθεια σᾶς λέγω ὅτι αὐτοὶ ἔλαβαν τὴν ἀμοιβή τους. Ἐσὺ ὅμως ὅταν προσεύχεσαι μπὲς στὸ δωμάτιό σου καί, ἀφοῦ κλείσεις τὶς πόρτες, προσευχήσου στὸν Πατέρα σου ποὺ εἶναι παρὼν στὸ κρυφὸ αὐτὸ μέρος, καὶ αὐτὸς θὰ σὲ ἀνταμείψει στὰ φανερά»[1]. Γιατί λοιπὸν ὁ Παῦλος λέγει, «θέλω οἱ ἄνδρες νὰ προσεύχονται σὲ κάθε τόπο, ὑψώνοντας ἅγια χέρια χωρὶς ὀργὴ καὶ διαλογισμούς»; Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι ἀντίθετο μὲ ἐκεῖνο, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, καὶ μάλιστα εἶναι καὶ πάρα πολὺ σύμφωνο. Πῶς καὶ μὲ ποιό τρόπο; Πρέπει ὅμως προηγουμένως νὰ ποῦμε, τί σημαίνει, «μπὲς στὸ δωμάτιο σου», καὶ τί τέλος πάντων αὐτὸ προστάζει, ἂν πρέπει νὰ προσευχόμαστε σὲ κάθε τόπο, καὶ ἂν δὲν πρέπει νὰ προσευχόμαστε στὴν ἐκκλησία, καὶ ἐπίσης σὲ κανένα ἄλλο μέρος τῆς οἰκίας, ἀλλὰ μόνο στὸ δωμάτιό μας.

Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ ποὺ λέγει; Γιὰ νὰ δείξει ἐδῶ ὁ Χριστὸς ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχει κενοδοξία λέγει, νὰ προσεύχεσαι ὄχι ἁπλῶς μυστικά, ἀλλ' ἐντελῶς κρυμμένος. Ὅπως ἀκριβῶς

δεξιά σου», οὐ περὶ χειρῶν διαλέγεται ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς πρὸς τὴν κενοδοξίαν φυγῆς παρίστησιν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα τοῦτο αἰνίττεται. Οὐ τοίνυν εἰς τὸν τόπον περιώρισε τὴν εὐχήν, ἀλλ' ἓν μόνον ἐπέταξε τὸ ἀκενόδοξον. Ὁ δὲ Παῦλος ταῦτά φησι πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς ἰουδαϊκῆς εὐχῆς· ὅρα γὰρ τί φησιν· «ἐν παντὶ τόπῳ ἐπαίροντας ὁσίους χεῖρας», ὅπερ τοῖς Ἰουδαίοις θέμις οὐκ ἦν. Οὐδὲ γὰρ ἐξῆν τῷ Θεῷ προσιέναι ἀλλαχοῦ καὶ θύειν καὶ τὰς λατρείας ἐν τῷ ναῷ ἐπιτελεῖν ἔδει. Τούτων ἀντίρροπον τὴν παραίνεσιν εἰσάγει, καὶ τῆς ἀνάγκης ἀπαλλάξας ἐκείνης, οὐκ ἔστι, φησί, τοιαῦτα τὰ ἡμετέρα, οἷα τὰ ἰουδαϊκά.

Ὥσπερ γὰρ ὑπὲρ πάντων τὰς εὐχὰς κελεύει ποιεῖν, ὑπὲρ πάντων γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ ὑπὲρ πάντων, φησί, ταῦτα κηρύττω, οὕτω καὶ πανταχοῦ καλὸν εὔχεσθαι· ἡ δὲ παρατήρησις λοιπὸν μὴ περὶ τόπον ἔστω, ἀλλὰ περὶ τὸν τρόπον τῆς εὐχῆς. Πανταχοῦ μὲν εὔχου, φησί, πανταχοῦ δὲ ὁσίους χεῖρας ἔπαιρε· τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον. «Ὁσίους» δὲ τί ἐστι; Καθαράς· καθαρὰς δὲ τί ἐστιν; Οὐχ ὕδατι νιπτομένας, ἀλλὰ πλεονεξίας, φόνων, ἁρπαγῆς, πληγῶν καθαράς. «Χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ». Τί δὴ τοῦτό ἐστι; τίς δὲ εὐχόμενος ὀργίζεται; Τουτέστι, χωρὶς μνησικακίας. Καθαρὰ ἔστω τοῦ εὐχομένου ἡ διάνοια, παντὸς πάθους ἀπηλλαγμένη· μηδεὶς μετὰ ἔχθρας προσίτω τῷ Θεῷ· μηδεὶς μετὰ ἀηδίας καὶ διαλογισμοῦ. Τί ἐστι, «χωρὶς διαλογισμοῦ»; Ἐπακούσωμεν. Ἄρα οὐ δεῖ ὅλως ἀμφιβάλλειν ὅτι ἐπακουσθησόμεθα. «Ὅσα γὰρ ἂν αἰτήσητε», φησί, «πιστεύοντες, λήψεσθε»· καὶ πάλιν, «ὅταν στήκετε προσευχόμενοι, ἀφίετε, εἴ τι ἔχετε κατά τινος». Τοῦτό ἐστι, «χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ».

Καὶ πῶς, φησί, δυνήσομαι πιστεύειν, ὅτι ἐπιτεύξομαι τῆς αἰτήσεως; Ἂν μηδὲν ἐναντίον αἰτῇς, ὧν δοῦναί ἐστιν ἕτοιμος· ἂν μηδὲν ἀνάξιον τοῦ βασιλέως, ἂν μηδὲν βιωτικόν, ἂν πάντα πνευ-

---

2. Μάρκ. 11,24. 3. Μάρκ. 11,25.

δηλαδὴ λέγοντας, «ἂς μὴ γνωρίζει τὸ ἀριστερό σου χέρι τί κάμνει τὸ δειξί σου», δὲν ὁμιλεῖ ἁπλῶς γιὰ τὰ χέρια, ἀλλὰ παρουσιάζει τὴν ὑπερβολικὴ τάση πρὸς τὴν κενοδοξία, ἔτσι καὶ ἐδῶ αὐτὸ ὑπαινίσσεται. Δὲν περιόρισε λοιπὸν τὴν προσευχὴ σὲ κάποιο τόπο, ἀλλὰ ἕνα μόνο πρόσταξε, τὴν ἀποφυγὴ τῆς κενοδοξίας. Ἐνῶ ὁ Παῦλος τὰ λέγει αὐτὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴ τῆς ἰουδαϊκῆς προσευχῆς· γιατὶ πρόσεχε τί λέγει· «σὲ κάθε τόπο ὑψώνοντας ἅγια χέρια», πράγμα ποὺ δὲν ἦταν ἐπιθυμητὸ γιὰ τοὺς Ἰουδαίους. Γιατὶ δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ προσέρχονται στὸ Θεὸ σὲ ἄλλον τόπο, θυσιάζοντας καὶ ἐπιτελώντας τὶς λατρεῖες, ἀλλ' ἔπρεπε ἀπὸ ὅλη τὴν οἰκουμένη νὰ συγκεντρώνονταν σ' ἕναν τόπο, ἐπιτελώντας τὰ τῆς λατρείας στὸ ναό. Σὰν ἀντιστάθμισμα αὐτοῦ δίνει αὐτὴ τὴν προτροπή, καὶ ἀπαλλάσσοντας ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἀνάγκη, δὲν εἶναι, λέγει, τὰ δικά μας τέτοια, ὅπως ἦταν τὰ ἰουδαϊκά.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν οἱ προσευχὲς προτρέπει νὰ γίνονται γιὰ ὅλους, γιατὶ καὶ ὁ Χριστὸς πέθανε γιὰ ὅλους, καὶ γιὰ ὅλους, λέγει, αὐτὰ τὰ κηρύττω, ἔτσι εἶναι καλὸ καὶ νὰ προσευχόμαστε παντοῦ. Ἡ παρατήρηση λοιπὸν ἂς μὴν εἶναι γιὰ τὸν τόπο, ἀλλὰ γιὰ τὸν τρόπο τῆς προσευχῆς. Παντοῦ λοιπὸν νὰ προσεύχεσαι, λέγει, παντοῦ νὰ ὑψώνεις ἅγια χέρια· αὐτὸ εἶναι τὸ ζητούμενο. Καὶ τί σημαίνει, «ὅσια»; Καθαρά· καθαρὰ πάλι τί σημαίνει; Ὄχι πλυμένα μὲ νερό, ἀλλὰ καθαρὰ ἀπὸ πλεονεξίες, φόνο, ἁρπαγή, πληγές. «Χωρὶς ὀργὴ καὶ διαλογισμό». Τί λοιπόν σημαίνει αὐτό; Ποιός προσευχόμενος ὀργίζεται; Δηλαδή, χωρὶς μνησικακία. Νὰ εἶναι καθαρὴ ἡ σκέψη τοῦ προσευχομένου, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε πάθος· κανένας νὰ μὴ πλησιάζει τὸ Θεὸ μὲ ἔχθρα· κανένας μὲ δυσαρέσκεια καὶ διαλογισμό. Τί σημαίνει «χωρὶς διαλογισμό»; Ἂς ἀκούσουμε. Δὲν πρέπει δηλαδὴ ν' ἀμφιβάλλουμε καθόλου ὅτι θὰ μᾶς ἀκούσει ὁ Θεός. Γιατὶ λέγει, «ὅσα ζητήσετε μέ πίστη, θὰ τὰ λάβετε»[2]· καὶ πάλι, «ὅταν στέκεσθε γιὰ προσευχή, συγχωρῆστε, ἂν ἔχετε κάτι ἐναντίον κάποιου»[3]. Αὐτὸ σημαίνει, «χωρὶς ὀργὴ καὶ διαλογισμό».

Καὶ πῶς, λέγει, θὰ μπορέσω νὰ πιστέψω, ὅτι θὰ εἰσακουσθεῖ τὸ αἴτημά μου; Ἂν δὲ ζητᾶς τίποτε ἀντίθετο μ' αὐτὰ ποὺ εἶναι ἕτοιμος νὰ δώσει· ἂν τίποτε ἀνάξιο τοῦ βασιλιᾶ, ἂν τίποτε βιωτι-

ματικά, ἂν χωρὶς ὀργῆς προσίῃς, ἂν καθαρὰς ἔχων τὰς χεῖρας, ἂν ὁσίας· ὅσιαί εἰσιν αἱ ἐλεημοσύνας ἐργαζόμεναι. Ἂν οὕτω προσίῃς, πάντως ἐπιτεύξῃ τῆς αἰτήσεως. «Εἰ γὰρ ὑμεῖς», φησί, «πονηροὶ ὄντες οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς;». Διαλογισμὸν τὴν ἀμφιβολίαν λέγει. Ὡσαύτως καὶ τὰς γυναῖκας βούλομαι, φησί, Θεῷ προσιέναι χωρὶς ὀργῆς, χωρὶς διαλογισμοῦ, ὁσίους χεῖρας ἔχειν, μὴ ταῖς ἐπιθυμίαις ἐξακολουθεῖν ταῖς ἑαυτῶν, μὴ ἁρπάζειν, μὴ πλεονεκτεῖν. Τί γάρ, κἂν αὐτὴ μὴ ἁρπάζῃ, διὰ δὲ τοῦ ἀνδρὸς τοῦτο ἐργάζηται; Παρὰ δὲ τῶν γυναικῶν καὶ πλέον τι αἰτεῖ ὁ Παῦλος. Ποῖον δὴ τοῦτο; Τὸ μετὰ «αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης», φησίν, «ἐν καταστολῇ κοσμίᾳ ἑαυτάς, μὴ ἐν πλέγμασιν, ἢ χρυσῷ, ἢ μαργαρίταις, ἀλλ' ὃ πρέπει γυναιξὶν ἐπαγγελομέναις θεοσέβειαν δι' ἔργων ἀγαθῶν». «Καταστολήν» τί φησι; Τουτέστι, τὴν ἀμπεχόνην πάντοθεν περιεστάλθαι καλῶς, κοσμίως, μὴ περιέργως· ἐκεῖνο γὰρ κόσμιον, τοῦτο δὲ ἄκοσμον.

Τί λέγεις; προσέρχῃ δεομένη τοῦ Θεοῦ καὶ περίκεισαι χρυσία καὶ ἐμπλέγματα; μὴ γὰρ χορεῦσαι ἦλθες; μὴ γὰρ γάμων μεθέξουσα; μὴ γὰρ εἰς πομπὴν παρεγένου; Ἐκεῖ τὰ χρυσία, ἐκεῖ τὰ ἐμπλέγματα, ἐκεῖ τὰ πολυτελῆ ἱμάτια ἔχει καιρόν· νῦν δι' οὐδενὸς χρεία τούτων. Ἦλθες παρακαλέσαι, δεηθῆναι ὑπὲρ ἁμαρτημάτων, ἐντευξομένη ὑπὲρ ὧν προσέκρουσας, αἰτουμένη τὸν Δεσπότην, ἵλεω καταστήσουσα αὐτόν· τί κοσμεῖς σαυτήν; Οὐκ ἔστι ταῦτα ἱκετευούσης τὰ σχήματα. Πῶς δύνασαι στενάξαι; πῶς δύνασαι δακρῦσαι; πῶς μετὰ ἐκτενείας εὔξασθαι, τοιοῦτον σχῆμα περικειμένη; Κἂν δακρύσῃς, γέλως ἔσται τὰ δάκρυα τοῖς ὁρῶσιν· οὐ γὰρ χρυσοφορεῖν τὴν δακρύουσαν δεῖ· ἐπεὶ σκηνή ἐστι καὶ ὑπόκρισις. Πῶς γὰρ οὐ σκηνή, ὅταν ἀπ' αὐτῆς τῆς διανοίας, ἀφ' ἧς ἡ τοσαύτη πολυτέλεια καὶ φιλοτιμία ἐτέχθη, ἀπὸ τῆς αὐτῆς καὶ δάκρυα προχέηται; Περίελε πᾶσαν ἐκείνην τὴν ὑπόκρισιν· Θεὸς οὐ παίζεται. Ταῦτα τῶν μί-

4. Ματθ. 7,11.

κό, ἂν ὅλα εἶναι πνευματικά, ἂν πλησιάζεις χωρὶς ὀργή, ἂν ἔχοντας τὰ χέρια καθαρά, ἂν ἅγια· ἅγια εἶναι τὰ χέρια ποὺ κάμνουν ἐλεημοσύνες. Ἂν ἔτσι πλησιάζεις, ὁπωσδήποτε θὰ πετύχεις τὸ αἴτημά σου. «Ἐὰν ἐσεῖς», λέγει, «ποὺ εἶστε πονηροί, γνωρίζετε νὰ δίνετε ἀγαθὰ πράγματα στὰ παιδιά σας, πόσο μᾶλλον ὁ Πατέρας σας ὁ οὐράνιος;»[4]. Διαλογισμὸ ὀνομάζει τὴν ἀμφιβολία. Ἐπίσης καὶ οἱ γυναῖκες, λέγει, θέλω νὰ προσέρχονται στὸ Θεὸ χωρὶς ὀργή, χωρὶς ἀμφιβολία, νὰ ἔχουν χέρια καθαρά, χωρὶς νὰ ἀκολουθοῦν τὶς ἐπιθυμίες τους, χωρὶς ν' ἁρπάζουν, χωρὶς νὰ κυριαρχοῦνται ἀπὸ πλεονεξία. Τί δηλαδή, ἂν ἡ ἴδια βέβαια δὲν ἁρπάζει, τὸ κάνει ὅμως αὐτὸ μὲ τὸν ἄνδρα της; Ἀπὸ τὶς γυναῖκες ὁ Παῦλος ζητᾶ καὶ κάτι περισσότερο. Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτό; «Τὸ νὰ στολίζουν», λέγει, «μὲ ντροπὴ καὶ σωφροσύνη καὶ μὲ ἐνδυμασία σεμνὴ τὸν ἑαυτό τους καὶ ὄχι μὲ πλεξοῦδες μαλλιῶν ἢ μὲ χρυσὸ ἢ μὲ μαργαριτάρια, ἀλλὰ μὲ ὅ,τι ταιριάζει σὲ γυναῖκες θεοσεβεῖς, μὲ ἔργα ἀγαθά». Τί ἐννοεῖ, «καταστολή»; Δηλαδὴ ἡ ἐνδυμασία νὰ εἶναι καλὴ ἀπὸ κάθε πλευρά, κόσμια καὶ ὄχι ἐξεζητημένη· γιατὶ ἐκεῖνο εἶναι σεμνό, ἐνῶ αὐτὸ ἄσεμνο.

Τί λές; ἔρχεσαι νὰ παρακαλέσεις τὸ Θεὸ καὶ περιβάλλεσαι ἀπὸ χρυσὰ καὶ πλεξοῦδες μαλλιῶν; Μήπως ἦρθες γιὰ νὰ χορέψεις; μήπως γιὰ νὰ λάβεις μέρος σὲ γάμο; μήπως ἦρθες σὲ πομπή; Ἐκεῖ ἔχουν θέση τὰ χρυσά, ἐκεῖ οἱ πλεξοῦδες τῶν μαλλιῶν, ἐκεῖ τὰ πολυτελὴ ἐνδύματα· ἐδῶ δὲ χρειάζεται τίποτε ἀπὸ αὐτά. Ἦρθες νὰ παρακαλέσεις, νὰ δεηθεῖς γιὰ ἁμαρτήματα, νὰ προσευχηθεῖς γιὰ ἐκείνους μὲ τοὺς ὁποίους ἦρθες σὲ σύγκρουση, νὰ παρακαλέσεις τὸν Κύριο, νὰ τὸν κάνεις εὐσπλαχνικό. Τί στολίζεις τὸν ἑαυτό σου; Αὐτὴ ἡ ἐμφάνιση δὲν εἶναι γυναίκας ποὺ ἱκετεύει. Πῶς μπορεῖς νὰ στενάξεις; πῶς μπορεῖς νὰ δακρύσεις; πῶς μπορεῖς νὰ προσευχηθεῖς μὲ ζῆλο θερμὸ ντυμένη μὲ τέτοια περιβολή; Καὶ ἂν δακρύσεις, τὰ δάκρυα θὰ εἶναι ἄξια γιὰ γέλια γι' αὐτοὺς ποὺ σὲ βλέπουν· ἐκείνη ποὺ δακρύζει δὲν πρέπει νὰ εἶναι ντυμένη μὲ χρυσάφι· γιατὶ εἶναι θέατρο καὶ ὑποκρισία. Πῶς δηλαδὴ δὲν εἶναι θέατρο, ὅταν, ἀπὸ τὴν ἴδια διάνοια ἀπὸ τὴν ὁποία γεννήθηκε τόση πολυτέλεια καὶ φιλοδοξία, ἀπὸ τὴν ἴδια καὶ δάκρυα χύνονται; Περιόρισε ὅλη ἐκείνη τὴν ὑποκρισία· ὁ Θεὸς δὲν ἐμπαίζεται. Αὐτὰ εἶναι

μων καὶ τῶν ὀρχηστῶν ἐστι τῶν ἐν ταῖς σκηναῖς διημερευόντων· γυναικὶ δὲ κοσμίᾳ οὐδὲν τούτων πρέπει. «Μετὰ αἰδοῦς», φησί, «καὶ σωφροσύνης».

2. Μὴ τοίνυν τὰς ἑταιριζομένας μιμοῦ· διὰ γὰρ τούτου τοῦ σχήματος ἐκεῖναι πολλοὺς ἐπισπῶνται τοὺς ἐραστάς, κἀντεῦθεν πολλαὶ πονηρὰν ἔλαβον ὑποψίαν πολλάκις, καὶ οὐδὲν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἀπώναντο· πολοὺς γὰρ διὰ τῆς δόξης ταύτης ἔβλαψαν. Ὥσπερ γὰρ ἡ πεπορνευμένη κἂν ἔχῃ σώφρονος δόξαν, οὐδὲν τῆς δόξης ἀπώνατο, τοῦ τὰ κρύφια δικάζοντος τότε πάντα εἰς μέσον ἄγοντος, οὕτως οὐδὲ ἡ σώφρων, ἂν ἐπιτηδεύσῃ διὰ τοῦ σχήματος μοιχείας δόξαν λαβεῖν, ἀπώνατό τι τῆς σωφροσύνης· πολλοὶ γὰρ διὰ τῆς δόξης ταύτης ἐβλάβησαν. Τί οὖν ἐγὼ πάθω, φησίν, ἂν ἕτερος ὑποπτεύσῃ; Σὺ δίδως τὴν ἀφορμὴν διὰ τοῦ σχήματος, διὰ τοῦ βλέμματος, διὰ τῶν κινημάτων. Διὰ τοῦτο πολὺς τῷ Παύλῳ ὁ λόγος τῆς ἀμφιάσεως, πολὺς τῆς αἰδοῦς. Εἰ δὲ ἃ πλούτου μόνον ἐστὶ τεκμήρια ταῦτα περιεῖλε, χρυσόν, μαργαρίτας, ἱμάτια πολυτελῆ, πῶς οὐ πολλῷ μᾶλλον ἃ περιεργίας ἐστίν, οἷον ἐπιτρίμματα, ὑπογραφὰς ὀφθαλμῶν, διατεθρυμμένην βάδισιν, διακεκλασμένην φωνήν, ὄμμα ὑγρὸν καὶ πάσης πορνείας γέμον, περίεργον ἀναβολὴν τοῦ φάρους, τοῦ χιτωνίσκου, ζώνην περιεργοτέραν, ὑποδήματα ἀπηρτισμένα; Ἅπαντα γὰρ ταῦτα διὰ τοῦ εἰπεῖν, «ἐν καταστολῇ κοσμίᾳ», ᾐνίξατο, καὶ διὰ τοῦ εἰπεῖν, «μετὰ αἰδοῦς»· ταῦτα γὰρ ἀναιδείας ἐστὶ καὶ ἀσχημοσύνης.

Ἀνάσχεσθέ μου, παρακαλῶ· γυμνότερον γὰρ ὁ λόγος τὸν ἔλεγχον προσάγει, οὐχ ἵνα πλήξῃ, οὐδ' ἵνα λυπήσῃ, ἀλλ' ἵνα τὸ ἀλλότριον τῆς ἀγέλης ἅπαν περιέλῃ. Εἰ ταῖς ἄνδρας ἐχούσαις, εἰ ταῖς τρυφώσαις, εἰ ταῖς πλουτούσαις ταῦτα ἀπαγορεύει, πολλῷ μᾶλλον ταῖς παρθενίαν ἀναδεδεγμέναις. Καὶ τίς, φησί, παρθένος χρυσία περιτίθεται; τίς δὲ ἐμπλέγματα; Τοσαύτη ἡ τοῦ λιτοῦ σχήματός ἐστι περιεργία, ὡς ταῦτα μηδὲν εἶναι πρὸς ἐκεῖνα. Ἔνεστι γὰρ καὶ δι'

γνωρίσματα τῶν γελωτοποιῶν καὶ τῶν χορευτῶν ποὺ περνοῦν τὴ μέρα τους στὰ θέατρα, ἐνῶ στὴ σεμνὴ γυναίκα δὲν ταιριάζει τίποτε ἀπὸ αὐτά. «Μὲ ντροπή», λέγει, «καὶ σωφροσύνη».

2. Μὴ λοιπὸν μιμεῖσαι τὶς ἑταῖρες· γιατὶ ἐκεῖνες μὲ αὐτὴ τὴν ἐμφάνιση προσελκύουν πολλους ἐραστές, καὶ πολλὲς ἀπ' ἐδῶ πολλὲς φορὲς ἔφθασαν σὲ πονηρὴ ὑποψία καὶ δὲν ὠφελήθηκαν σὲ τίποτε ἀπὸ αὐτὸ τὸ στολισμό· καθόσον πολλοὺς τοὺς ἔβλαψαν μὲ τέτοια φαντασία. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἡ πόρνη, κι ἂν ἀκόμα ἔχει φήμη φρόνιμης, δὲν ὠφελήθηκε καθόλου ἀπὸ τὴ φήμη αὐτή, ἀφοῦ ἐκεῖνος ποὺ θὰ δικάζει τότε τὰ ὅσα ἔγιναν στὰ κρυφὰ ὅλα θὰ τὰ βγάλει στὴ μέση, ἔτσι καὶ ἡ φρόνιμη, ἂν στολιστεῖ, ὥστε μὲ τὴν ἐμφάνιση τῆς μοιχείας ν' ἀποκτήσει φήμη, δὲν ὠφελήθηκε σὲ τίποτε ἀπὸ τὴ σωφροσύνη· γιατὶ πολλοὶ βλάφτηκαν ἀπὸ αὐτὴ τὴν φήμη. Τί φταίω ἐγὼ λοιπόν, λέγει, ἐὰν ἄλλος ὑποπτευθεῖ; Ἐσὺ δίνεις τὴν ἀφορμὴ μὲ τὴν ἐμφάνιση, μὲ τὸ βλέμμα, μὲ τὶς κινήσεις. Γι' αὐτὸ ὁ Παῦλος κάμνει πολὺ λόγο γιὰ τὴν ἀμφίεση, πολὺ γιὰ τὴ ντροπή. Ἂν λοιπὸν ἀπαγόρευσε ἐκεῖνα ποὺ εἶναι μόνο ἀποδείξεις πλούτου, τὸν χρυσὸ δηλαδή, τὰ μαργαριτάρια, τὰ πολυτελὴ ἐνδύματα, πῶς δὲν ἀπαγόρευσε πολὺ περισσότερο ἐκεῖνα ποὺ εἶναι πολὺ πιὸ περιττά, ὅπως τὰ φκιασίδια, τὸ βάψιμο τῶν ματιῶν, τὸ κουνιστὸ βάδισμα, τὴ νιαζιάρικη φωνή, τὸ ἐρωτικὸ καὶ γεμάτο ἀπὸ κάθε πορνεία βλέμμα, τὸ περίεργο σχῆμα τοῦ φορέματος, τοῦ χιτωνίσκου, τὴν πιὸ περίεργη ζώνη καὶ τὰ στολισμένα παπούτσια; Γιατὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ὑπαινίχθηκε μὲ τὸ νὰ πεῖ, «μὲ ἐνδυμασία σεμνή», καὶ μὲ τὸ νὰ πεῖ, «μὲ ντροπή». Καθόσον ὅλα αὐτὰ εἶναι γεμάτα ἀναίδεια καὶ ἀσχημοσύνη.

Δεῖξτε, παρακαλῶ, ὑπομονή· γιατὶ ὁ λόγος παρουσιάζει γυμνότερο τὸν ἔλεγχο, ὄχι γιὰ νὰ πλήξει, οὔτε γιὰ νὰ λυπήσει, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπαναφέρει τὸ ἀποξενωμένο πρόβατο στὴν ἀγέλη. Ἂν αὐτὰ τὰ ἀπαγορεύει σ' αὐτὲς ποὺ ἔχουν ἄνδρες, ἂν σὲ αὐτὲς ποὺ ζοῦν μὲ τρυφηλότητα, ἂν στὶς πλούσιες, πολὺ περισσότερο σ' αὐτὲς ποὺ ἔχουν ἀποδεχθεῖ τὴν παρθενία. Καὶ ποιά παρθένος, λέγει, περιβάλλεται χρυσαφικά; ποιά ἔχει πλεξοῦδες μαλλιῶν; Τόση μεγάλη εἶναι ἡ προσοχὴ ποὺ προξενεῖ τὸ ἁπλὸ φόρεμα, ὥστε αὐτὰ νὰ μὴ εἶναι τίποτε κοντὰ σ' ἐκεῖνα. Γιατὶ εἶναι δυνατὸ νὰ στολίζεσαι καὶ

εὐτελῶν ἱματίων μᾶλλον καλλωπίζεσθαι τῶν τὰ χρυσία περικειμένων. Ὅταν γὰρ σφόδρα ᾖ κυανὸς ὁ χιτών, καὶ τῇ ζώνῃ συνεσταλμένος μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας περὶ τὸ στῆθος, καθάπερ τούτων τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὀρχουμένων, ὥστε μήτε εἰς πλάτος ἐκβαίνειν ἐξωγκωμένον, μήτε εἰς ἰσχνότητα συστέλλεσθαι, ἀλλ' ἀμφοτέρων εἶναι μέσον, καὶ πολλὰς ἔχειν περὶ τὰ στέρνα τὰς ῥυτίδας, πόσων σηρικῶν οὐχ ἱκανὸν τοῦτο δελεάσαι μᾶλλον;

Τί δέ, ὅταν τὸ ὑπόδημα ἐν τῷ μέλανι σφόδρα ἀποστίλβῃ δι' αὐτοῦ, λῆγον εἰς ὀξύ, καὶ τὴν ἐν ταῖς ζωγραφίαις εὐφυΐαν ᾖ μιμούμενον, ὥστε μήτε τὸν ταρσὸν ἀνέχειν πολύ; τί δέ, ὅταν τὴν ὄψιν ἐπιτρίμμασι μὲν μὴ καλλωπίζῃς, ἀπονίπτῃς δὲ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας καὶ τῆς σχολῆς, καὶ διατείνῃς μετὰ τοῦ μετώπου πολὺ τῆς ὄψεως λευκότερον τὸ κάλυμμα, εἶτα ἄνωθεν τὸ φάρος ἐπιτιθῇς, ὡς ἂν τῷ λευκῷ τὸ μέλαν ἐμπρέπῃ; Τί ἄν τις εἴποι περὶ τῶν ὀφθαλμῶν τὰς μυρίας ἐκείνας περιστροφάς; Περὶ τῆς δέσεως, τῆς νῦν μὲν κρυπτομένης, νῦν δὲ γυμνουμένης ἐν τῇ δέσει τῆς περιστηθίδος; καὶ γὰρ καὶ τοῦτο γυμνοῦσι πολλάκις, ὥστε τοῦ ζώσματος τὴν ἀκρίβειαν φαίνεσθαι, τοῦ φάρους παντὸς περὶ τὴν κεφαλὴν περιαγομένου. Τὰς δὲ χεῖρας, καθάπερ οἱ τραγῳδοί, οὕτω μετὰ ἀκριβείας ἐνδιδύσκουσιν, ὥστε νομίζειν προσπεφυκέναι μᾶλλον αὐταῖς. Τί ἄν τις εἴποι τὴν βάδισιν, καὶ τὰ ἄλλα ἐπιτηδεύματα παντὸς χρυσίου μᾶλλον δυνάμενα τοὺς θεωμένους ἑλεῖν;

Φοβηθῶμεν, ἀγαπητοί, μὴ ἀκούσωμεν καὶ ἡμεῖς, ἅπερ ὁ προφήτης ἔλεγε ταῖς τῶν Ἑβραίων γυναιξὶ περὶ τὸν κόσμον τὸν ἔξωθεν ἠσχολημέναις· «ἀντὶ ζώνης σχοινίῳ ζώσῃ, καὶ ἀντὶ τοῦ κόσμου τῆς κεφαλῆς σου φαλάκρωμα ἕξεις». Ὥστε ταῦτα μᾶλλον ἐπαγωγὰ τῶν χρυσίων ἐστίν, ὡς πολλῶν ἑτέρων καὶ πρὸς τοῦτο ἐπιτετηδευμένων, πρὸς τὸ ὁρᾶσθαι καὶ αἰχμαλωτίζειν τοὺς θεωμένους. Οὐκ ἔστι μικρὸν τὸ ἁμάρτημα, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγα, ἱκανὸν παροξῦναι τὸν Θεόν, ἱκανὸν παντὶ τῷ πόνῳ τῆς παρθενίας λυμήνασθαι.

3. Χριστὸν ἔχεις νυμφίον· τί ἐραστὰς ἀνθρώπους ἐπισπᾶσαι;

5. Ἠσ. 3,24.

μὲ φθηνὰ φορέματα πολὺ περισσότερο ἀπὸ αὐτὲς ποὺ φοροῦν τὰ χρυσαφικά. Ὅταν δηλαδὴ ὁ χιτώνας εἶναι πολὺ γαλάζιος καὶ μὲ τὴ ζώνη περισφιγμένος γύρω ἀπὸ τὸ στῆθος μὲ πολλὴ ἀκρίβεια, ὅπως ἀκριβῶς τῶν χορευτριῶν ἐκείνων στὴν σκηνή, ὥστε οὔτε κατὰ πλάτος νὰ ἐξογκώνεται, οὔτε νὰ περιμαζεύεται, ἀλλὰ νὰ βρίσκεται στὸ μέσο καὶ τῶν δύο καὶ νὰ ἔχει πολλὲς πτυχὲς γύρω ἀπὸ τὸ στέρνα, ἀπὸ πόσα μεταξωτὰ φορέματα δὲν εἶναι αὐτὸ περισσότερο ἱκανὸ νὰ ἐπηρεάσει;

Τί πάλι, ὅταν τὸ ὑπόδημα γυαλίζει τρομερὰ μὲ τὸ μαῦρο χρῶμα του, εἶναι μυτερὸ καὶ μιμεῖται τὴ ζωγραφικὴ τέχνη, ὥστε νὰ μὴ μπορεῖ νὰ δεχθεῖ γιὰ πολὺ οὔτε τὸν ταρσό; Τί ἐπίσης ὅταν τὸ πρόσωπο βέβαια δὲν τὸ καλλωπίζεις μὲ βαψίματα, τὸ πλύνεις ὅμως μὲ πολλὴ προσοχὴ καὶ σχολαστικότητα, καὶ βάζεις στὸ μέτωπο τὸ κάλυμμα πολὺ λευκότερο ἀπὸ τὸ πρόσωπο, καὶ ἔπειτα βάζεις ἀπὸ ἐπάνω τὸ ἔνδυμα, ὥστε νὰ συνδιάζεται ἡ ὡραιότατα τοῦ λευκοῦ μὲ τὸ μαῦρο; Τί θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ ἐκεῖνες τὶς μύριες περιστροφὲς τῶν ματιῶν; γιὰ τὸ δέσιμο, ποὺ ἄλλοτε μὲν κρύβεται, ἄλλοτε δὲ γυμνώνεται ὁ στηθόδεσμος κατὰ τὸ δέσιμο; Γιατὶ καὶ αὐτὸ πολλὲς φορὲς τὸ ἀπογυμνώνουν, ὥστε νὰ φαίνεται ὅλη ἡ ἀκρίβεια τῆς ζώνης, τοποθετώντας ὅλο τὸ ἔνδυμα γύρω ἀπὸ τὸ κεφάλι. Τὰ χέρια πάλι, ὅπως οἱ τραγωδοί, ἔτσι τὰ ντύνουν μὲ κάθε προσοχή, ὥστε νὰ νομίζει κανεὶς ὅτι μᾶλλον φυτεύθηκαν σ' αὐτές. Τί θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τὸ βάδισμα καὶ τὰ ἄλλα ἐπιτηδεύματα ποὺ μποροῦν νὰ αἰχμαλωτίσουν τοὺς θεατὲς περισσότερο ἀπὸ κάθε χρυσαφικό;

Ἂς φοβηθοῦμε, ἀγαπητοί, μὴν ἀκούσουμε καὶ ἐμεῖς ἐκεῖνα ποὺ ἔλεγε ὁ προφήτης στὶς γυναῖκες τῶν Ἑβραίων, οἱ ὁποῖες ἀσχολοῦνταν μὲ τὸν ἐξωτερικὸ στολισμό· «ἀντὶ γιὰ ζώνη, θὰ ζωσθεῖς σχοινί, καὶ ἀντὶ γιὰ στολίδια στὸ κεφάλι σου θὰ ἔχεις φαλάκρα»[5]. Ὥστε αὐτὰ εἶναι περισσότερο θελκτικὰ ἀπὸ τὰ χρυσαφικὰ καὶ ἄλλα πολλὰ ἔχουν ἐπιτηδευθεῖ γι' αὐτὸ τὸ λόγο γιὰ νὰ τὶς βλέπουν οἱ θεατὲς καὶ νὰ αἰχμαλωτίζονται. Δὲν εἶναι μικρὸ τὸ ἁμάρτημα, ἀλλὰ καὶ πολὺ μεγάλο, ἱκανὸ νὰ παροργίσει τὸ Θεό, ἱκανὸ νὰ καταστρέψει κάθε κόπο τῆς παρθενίας.

3. Ἔχεις νυμφίο τὸ Χριστό· γιατὶ προσπαθεῖς ν' ἀποσπάσεις

Μοιχείας σε τότε κρινεῖ. Διὰ τί μὴ κοσμῇ τὸν κόσμον τὸν αὐτῷ ἀρέσκοντα, τὸν αὐτῷ φίλον, τὴν αἰδώ, τὴν σωφροσύνην, τὴν κοσμιότητα, τὴν σώφρονα καταστολήν; αὕτη πορνική τίς ἐστι καὶ αἰσχρά. Οὐκέτι διαγινώσκομεν τὰς πόρνας καὶ τὰς παρθένους. Ὅρα εἰς πόσην ἀσχημοσύνην ἐξήγαγον ἑαυτάς. Ἀνεπιτήδευτον εἶναι χρὴ τὴν παρθένον, ἁπλῶς καὶ εἰκῇ διεσκευασμένην, ἡ δὲ μυρία ἐπιτηδεύει πρὸς τὴν φαινομένην διασκευήν. Παῦσαι τῆς μανίας, γύναι, ἐπὶ τὴν ψυχὴν μετάγαγε τὴν τοιαύτην σπουδήν, ἐπὶ τὴν ἔσω ἐμπρέπειαν· αὐτὸς γὰρ ὁ κόσμος ὁ ἔξωθεν περικείμενος οὐκ ἀφίησι τὸν ἔνδον γενέσθαι καλόν. Ὁ περὶ τοῦτον ἠσχολημένος, τοῦ ἔνδον καταφρονεῖ, ὥσπερ ὁ τούτου καταφρονῶν, πᾶσαν τὴν σπουδὴν περὶ τὸν ἔνδον ἐνδείκνυται.

Μή μοι εἴπῃς, οἴμοι, ἱμάτιον ἐκτετριμμένον φορῶ, ὑπόδημα εὐτελές, κάλυμμα οὐδαμινόν· ποῖος ταῦτα κόσμος; Μὴ ἀπάτα σαυτήν. Ἔνεστιν, ὅπερ ἔφην, διὰ τούτων μειζόνως καλλωπίζεσθαι, ἢ δι' ἐκείνων, μάλιστα διὰ τῶν ἐκτετριμμένων ἱματίων, ἢ τῶν προσπεπλασμένων τῷ σώματι, καὶ ἐκτετυπωμένων καλῶς πρὸς τὸ σχῆμα τὸ ἀναιδές, καὶ στιλβόντων λαμπρόν. Ἐμοὶ ταῦτα λέγεις· τί δὲ τῷ Θεῷ ἐρεῖς τῷ τὴν διάνοιαν εἰδότι, μεθ' ἧς ταῦτα ποιεῖς; Ἀλλ' οὐχ ὥστε πορνεῦσαι ποιεῖς; Ἀλλὰ τί; ὥστε θαυμασθῆναι; καὶ οὐκ αἰσχύνῃ, οὐδὲ ἐρυθριᾷς ἐπὶ τούτοις βουλομένη θαυμάζεσθαι; Ἀλλ' ἁπλῶς, φησί, ταῦτα περίκειμαι, οὐδὲ ἐπὶ τούτῳ. Οἶδεν ὁ Θεὸς ἃ φθέγγῃ πρὸς ἡμᾶς. Μὴ γὰρ ἐμοὶ δίδως λόγον; Ἐκείνῳ τῷ παρόντι τοῖς γινομένοις καὶ τότε ἐξετάζοντι ταῦτα, ἐκείνῳ ᾧ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα πάντα. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ταῦτα λέγομεν νῦν, ἵνα ὑμᾶς τῶν εὐθυνῶν ἐκείνων μὴ ποιήσωμεν ἐνόχους. Φοβηθῶμεν μὴ καὶ ὑμῖν ὀνειδίσῃ, ἃ διὰ τοῦ προφήτου ταῖς Ἰουδαίων γυναιξίν, «ἦλθον ὀφθῆναί μοι θρυπτόμεναι καὶ τοῖς ποσὶν ἅμα παίζουσαι».

Ἀνεδέξασθαι ἀγῶνα μέγαν, ἔνθα ἀθλήσεως, οὐ καλλωπισμοῦ δεῖ, πυκτεύειν δεῖ, οὐ βλακεύειν. Οὐχ ὁρᾷς τοὺς πυκτεύοντας, τοὺς ἀθλοῦντας; ἆρα βαδίσεως αὐτοῖς μέλει καὶ σχήματος; Οὐδα-

6. Ἠσ. 3,16.

ἀνθρώπους ἐραστές; Τότε θὰ σὲ κρίνει γιὰ μοιχεία. Γιατί δὲ στολίζεται τὸ στολίδι ποὺ ἀρέσει σ' αὐτόν, ποὺ ἀγαπᾶ αὐτός, τὴ ντροπή, τὴ σωφροσύνη, τὴν κοσμιότητα, τὴ σεμνὴ ἐνδυμασία; αὐτὴ εἶναι κάπως πορνικὴ καὶ αἰσχρή. Δὲν ξεχωρίζουμε πιὰ τὶς πόρνες ἀπὸ τὶς παρθένες. Κοίτα σὲ πόση ἀδιαντροπιὰ ἔφθασαν. Ἀνεπιτήδευτη πρέπει νὰ εἶναι ἡ παρθένος, ντυμένη ἁπλὰ καὶ ὅπως τύχει, αὐτὴ ὅμως ἐπιτηδεύεται χίλια δυὸ γιὰ τὴν ἐξωτερικὴ ἐνδυμασία. Σταμάτα τὴ μανία, γυναίκα, καὶ μετάφερε αὐτὴ τὴ φροντίδα στὴν ψυχή, στὴν ἐσωτερικὴ ὀμορφιά· γιατὶ αὐτὸς ὁ ἐξωτερικὸς στολισμὸς δὲν ἀφήνει τὸν ἐσωτερικὸ νὰ γίνει ὡραῖος. Ἐκεῖνος ποὺ ἀσχολεῖται μὲ αὐτὸ τὸ στολισμό, καταφρονεῖ τὸν ἐσωτερικό, ὅπως πάλι ἐκεῖνος ποὺ περιφρονεῖ τὸν ἐξωτερικό, συγκεντρώνει ὅλη τὴ φροντίδα του στὸν ἐσωτερικὸ στολισμό.

Μὴ μοῦ πεῖς, ἀλλοίμονο, φορῶ ροῦχο τριμμένο, εὐτελὲς ὑπόδημα, τιποτένιο κάλυμμα· ποιά στολίδια εἶναι αὐτά; Μὴν ἀπατᾶς τὸν ἑαυτό σου. Εἶναι δυνατό, ὅπως εἶπα, νὰ καλλωπίζεσαι μὲ αὐτὰ περισσότερο παρὰ μὲ ἐκεῖνα, καὶ μάλιστα μὲ τὰ τριμμένα ροῦχα, παρὰ μὲ αὐτὰ ποὺ κολλοῦν στὸ σῶμα καὶ διαγράφουν καλῶς τὸ ἀναίσχυντο σχῆμα καὶ γυαλίζουν λαμπρά. Αὐτὰ τὰ λὲς σὲ μένα, τί θὰ πεῖς ὅμως στὸ Θεὸ ποὺ γνωρίζει τὴ σκέψη, μὲ τὴν ὁποία κάμνεις αὐτά; Ἀλλὰ δὲν τὰ κάμνεις γιὰ νὰ πορνεύσεις; Μὰ τότε γιατί; γιὰ νὰ θαυμασθεῖς; Καὶ δὲ ντρέπεσαι οὔτε κοκκινίζεις ποὺ θέλεις νὰ θαυμάζεσαι γι' αὐτά; Μά, λέγει, ἁπλῶς τὰ φορῶ αὐτά, ὄχι γι' αὐτὸ τὸ σκοπό. Γνωρίζει ὁ Θεὸς αὐτὰ ποὺ λὲς σὲ μένα. Μήπως δίνεις λόγο σὲ μένα; Σ' ἐκεῖνον δίνεις, ποὺ εἶναι παρὸν σὲ αὐτὰ ποὺ γίνονται, καὶ ὁ ὁποῖος θὰ ἐξετάσει τότε αὐτά, σὲ ἐκεῖνον, μπροστὰ στὸν ὁποῖον εἶναι ὅλα γυμνὰ καὶ ὁλοφάνερα. Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ σᾶς τὰ λέγω αὐτά, γιὰ νὰ μὴν σᾶς καταστήσω ἔνοχες ἐκείνων τῶν εὐθυνῶν. Ἂς φοβηθοῦμε μήπως σᾶς κατηγορήσει καὶ σᾶς γι' αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα ἔλεγξε μὲ τὸν προφήτη τὶς γυναῖκες τῶν Ἰουδαίων· «ἦρθαν γιὰ νὰ τὶς δῶ νὰ ἀκολασταίνουν καὶ νὰ παίζουν μὲ τὰ πόδια»[6].

Ἀναλάβατε μεγάλον ἀγώνα, στὸν ὁποῖο χρειάζεται ἄθληση, ὄχι καλλωπισμός, χρειάζεται νὰ πυγμαχεῖ κανεὶς ὄχι νὰ βλακεύει. Δὲν βλέπεις αὐτοὺς ποὺ πυγμαχοῦν, αὐτοὺς ποὺ ἀθλοῦνται; ἄραγε

μῶς· ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἀφέντες, ἱμάτιον ἐλαίῳ διάβροχον ἀναβαλλόμενοι, πρὸς ἓν μόνον ὁρῶσι, τὸ πλῆξαι, καὶ μὴ πληγῆναι. Ἕστηκεν ὁ διάβολος τρίζων τοὺς ὀδόντας, πάντοθέν σε βουλόμενος καθελεῖν, σὺ δὲ μένεις ἀπησχολημένη περὶ τὸν κόσμον τοῦτον τὸν σατανικόν; Οὐδὲν βούλομαι λέγειν περὶ φωνῆς, πῶς πολλαὶ καὶ τοῦτο ἐπιτηδεύουσι, περὶ μύρων καὶ τῆς ἄλλης βλακείας. Διὰ ταῦτα γελῶσιν ἡμᾶς αἱ κοσμικαί. Τὸ σεμνὸν τῆς παρθενίας ἀπόλωλεν· οὐδεὶς τιμᾷ παρθένον, ὡς τιμᾶν χρή· ἑαυτὰς γὰρ ἀτιμάζεσθαι πεποιήκασιν. Οὐκ ἔδει, ὥσπερ ἐξ οὐρανοῦ παραγενομένας, οὕτως εἶναι περιβλέπτους ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ; νῦν δὲ καταπεφρόνηνται δι' ἑαυτάς, οὐ λέγω τὰς φρονίμους. Ὅταν γὰρ ἴδῃ σε, τὴν ἐσταυρωμένην εἶναι ὀφείλουσαν, ἡ ἄνδρα ἔχουσα καὶ παιδία καὶ οἰκίας προεστῶσα, μᾶλλον αὐτῆς τὸν κόσμον τοῦτον διώκουσαν, πῶς οὐ καταγελάσεται; πῶς οὐ καταφρονήσει; Ὁρᾷς πόση ἡ σπουδή; πόση ἡ μελέτη; δι' εὐτελείας νικᾷς τὴν κοσμουμένην τὰ πολυτελῆ, μᾶλλον αὐτῆς καλλωπιζομένη τῆς τὰ χρυσία περικειμένης. Ἃ πρέπει σοι οὐ ζητεῖς, ἃ οὐ πρέπει σοι, ἐκεῖνα μετέρχῃ, δέον σὲ τὰ ἀγαθὰ ἔργα μετιέναι. Διὰ τοῦτο τῶν κοσμικῶν ἀτιμότεραι αἱ παρθένοι· οὐ γὰρ ἄξια τῆς παρθενίας τὰ ἔργα ἐπιδείκνυνται.

Ταῦτα εἰρήκαμεν οὐ πρὸς πάσας, μᾶλλον δὲ πρὸς πάσας, τὰς μὲν ὑπευθύνους, ἵνα σωφρονῶσι, τὰς δὲ ἀνευθύνους, ἵνα ἐκείνας σωφρονίζωσιν. Ἀλλ' ὁρᾶτε ὅπως μὴ εἰς ἔργον ἡ ἐπιτίμησις ἔλθῃ. Οὐ γὰρ ἵνα λυπήσωμεν, εἴπομεν, ἀλλ' ἵνα διορθωσώμεθα, ἵνα καυχησώμεθα ἐν ὑμῖν. Γένοιτο δὲ πάντας ἡμᾶς τὰ τῷ Θεῷ δοκοῦντα ποιεῖν καὶ εἰς δόξαν αὐτοῦ ζῆν, ὥστε καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τυχεῖν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

φροντίζουν γιὰ τὸ βάδισμα καὶ γιὰ τὴν ἐμφάνιση; Καθόλου, ἀλλά, ἀφήνοντας ὅλα αὐτὰ καὶ φορώντας λαδωμένο ἔνδυμα, ἀποβλέπουν σ' ἕνα μόνο, τὸ νὰ ἐπιφέρουν χτύπημα, καὶ ὄχι νὰ δεχθοῦν χτύπημα. Στέκεται ὁ διάβολος τρίζοντας τὰ δόντια, θέλοντας νὰ σὲ καταβάλει ἀπὸ παντοῦ, καὶ σὺ ἀπασχολεῖσαι μὲ αὐτὸν τὸν σατανικὸ στολισμό; Δὲ θέλω νὰ πῶ τίποτε γιὰ τὴν φωνή, πῶς πολλὲς τὴν ἐπιτηδεύουν καὶ αὐτήν, οὔτε γιὰ τὰ ἀρώματα καὶ ὅλες τὶς ἄλλες βλακεῖες. Γι' αὐτὰ μᾶς περιγελοῦν οἱ κοσμικές. Χάθηκε ἡ παρθενικὴ σεμνότητα· κανένας δὲν τιμᾶ παρθένο, ἔτσι ὅπως πρέπει νὰ τὴν τιμᾶ, γιατὶ κατέστησαν τὸν ἑαυτό τους ἄξιο ν' ἀτιμάζεται. Δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι ἔτσι περίβλεπτες στὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, σὰν νὰ κατέβηκαν ἀπὸ τὸν οὐρανό; Τώρα ὅμως περιφρονοῦνται ἐξ αἰτίας τοῦ ἑαυτοῦ τους· δὲν λέγω τὶς φρόνιμες. Γιατί, ὅταν δεῖ ἐσένα, ποὺ ἔπρεπε νὰ εἶσαι σταυρωμένη, ποὺ ἔχεις ἄνδρα καὶ παιδιὰ καὶ διευθύνεις σπίτι, νὰ ἐπιδιώκεις αὐτὸ τὸ στολισμὸ περισσότερο ἀπὸ αὐτήν, πῶς δὲ θὰ σὲ περιγελάσει; πῶς δὲ θὰ σὲ περιφρονήσει; Βλέπεις πόσο τὸ μέλημα, πόση ἡ φροντίδα; Μὲ τὴν εὐτέλεια νικᾶς αὐτὴν ποὺ στολίζεται πολυτελῶς καὶ εἶσαι περισότερο στολισμένη ἀπὸ αὐτὴν ποὺ φορᾶ τὰ χρυσαφικά. Δὲ ζητᾶς αὐτὰ ποὺ σοῦ πρέπουν, ἀλλ' ἐκεῖνα ποὺ δὲν σοῦ ταιριάζουν, ἐκεῖνα ἐπιδιώκεις, ἐνῶ πρέπει νὰ ἐκτελεῖς τὰ καλὰ ἔργα. Γι' αὐτὸ οἱ παρθένες περιφρονοῦνται περισσότερο παρὰ οἱ κοσμικές· γιατὶ δὲ δείχνουν ἔργα ἄξια τῆς παρθενίας.

Αὐτὰ τὰ εἴπαμε ὄχι πρὸς ὅλες, ἢ καλύτερα πρὸς ὅλες· στὶς ὑπεύθυνες γιὰ νὰ σωφρονισθοῦν, ἐνῶ στὶς ἀνεύθυνες γιὰ νὰ σωφρονίζουν ἐκεῖνες. Ἀλλὰ προσέχετε μήπως ἡ ἐπιτίμηση γίνει πραγματικότητα. Γιατὶ αὐτὰ δὲν τὰ εἴπαμε γιὰ νὰ λυπήσουμε, ἀλλὰ γιὰ νὰ διορθώσουμε, γιὰ νὰ καυχηθοῦμε γιὰ σᾶς. Εἴθε νὰ συμβεῖ ὅλοι μας νὰ κάμνουμε ἐκεῖνα ποὺ ἀρέσουν στὸ Θεὸ καὶ νὰ ζοῦμε γιὰ τὴν δόξα αὐτοῦ, ὥστε νὰ ἐπιτύχουμε καὶ τὰ ὑπεσχημένα ἀγαθά, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμι καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Θ'

(Α' Τιμ. 2,11-15)

«Γυνὴ ἐν ἡσυχίᾳ μανθανέτω ἐν πάσῃ ὑποταγῇ. Γυναικὶ δὲ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω, οὐδὲ αὐθεντεῖν ἀνδρός, ἀλλ' εἶναι ἐν ἡσυχίᾳ. Ἀδὰμ γὰρ πρῶτος ἐπλάσθη, εἶτα Εὔα· καὶ Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη, ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονε, σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν μείνωσιν ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης».

1. Πολλὴν ἀπαιτεῖ τὴν αἰδὼ παρὰ τῶν γυναικῶν ὁ μακάριος Παῦλος, πολλὴν τὴν κοσμιότητα. Διὰ τοῦτο οὐ μέχρι σχημάτων, οὐ μέχρι καταστολῆς πρόεισιν, ἀλλὰ καὶ μέχρι φωνῆς. Καὶ τί φησι; «Γυνὴ ἐν ἡσυχίᾳ μανθανέτω». Τί ἐστι τοῦτο; Μηδὲ φθεγγέσθω, φησίν, ἐν ἐκκλησίᾳ γυνή, ὅπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ γράφων ἔλεγεν· «αἰσχρὸν γάρ ἐστιν γυναιξὶν ἐν ἐκκλησίᾳ λελεῖν». Τί δήποτε; Ὅτι ὁ νόμος αὐτάς, φησίν, ὑπέταξε. Καὶ πάλιν ἑτέρωθι, «εἰ δέ τι μανθάνειν ἐθέλουσιν, ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν». Ἀλλὰ τότε μὲν αἱ γυναῖκες ἀπὸ τῆς τοιαύτης διδασκαλίας ἐσίγων, νυνὶ δὲ παρ' αὐταῖς πολὺς ὁ θόρυβος, πολλὴ ἡ κραυγή, πολλὴ ἡ διάλεξις, οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ τοσαύτη, ὅση ἐνταῦθα· πάσας διαλεγομένας ἴδοι τις ἄν, ὅσα οὔτε ἐν ἀγορᾷ, οὔτε ἐν βαλανείοις. Ὥσπερ γὰρ δι' αὐτὸ τοῦτο παραγινόμεναι, ἵνα ἄνεσιν ἔχωσιν, οὕτω περὶ τὴν τῶν ἀνοήτων διάλεξιν ἠσχόληνται ἅπασαι. Διὰ τοῦτο πάντα ἄνω καὶ κάτω γέγονε· καὶ οὐκ ἐννοοῦσιν, ὅτι οὐδὲ ἔστιν ἄλλως μαθεῖν τι τῶν χρησίμων μὴ ἡσυχαζούσας. Ὅταν γὰρ

---

1. Α' Κορ. 14,35.

ΟΜΙΛΙΑ Θ'

(Α' Τιμ. 2,11-15)

«Ἡ γυναίκα νὰ μαθαίνει μὲ ἡσυχία καὶ πλήρη ὑποταγή. Στὴ γυναίκα δὲν ἐπιτρέπω νὰ διδάσκει, οὔτε νὰ ἐξουσιάζει τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ νὰ μένει ἥσυχη. Γιατὶ πρῶτα πλάσθηκε ὁ Ἀδὰμ καὶ ἔπειτα ἡ Εὔα. Καὶ ὁ Ἀδὰμ δὲν ἀπατήθηκε, ἡ γυναίκα ὅμως ἀπατήθηκε καὶ ἔγινε παραβάτης, καὶ θὰ σωθεῖ μὲ τὴ τεκνογονία, ἐὰν οἱ γυναῖκες διατηρήσουν τὴ πίστη, τὴν ἀγάπη καὶ τὸν ἁγιασμὸ μὲ σωφροσύνη».

1. Πολλὴ ντροπὴ ἀπαιτεῖ ὁ μακάριος Παῦλος ἀπὸ τὶς γυναῖκες, πολλὴ σεμνότητα. Γι' αὐτὸ δὲν προχωρεῖ μόνο μέχρι τὴν ἐμφάνιση τοῦ προσώπου, οὔτε μέχρι τὸ ντύσιμο, ἀλλὰ καὶ μέχρι τὴ φωνή. Καὶ τί λέγει; Ἡ γυναίκα νὰ μαθαίνει μὲ ἡσυχία. Τί σημαίνει αὐτό; Νὰ μὴ μιλάει, λέγει, ἡ γυναίκα στὴν Ἐκκλησία, πράγμα ποὺ ἔλεγε καὶ στὴν πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴ γράφοντας· «εἶναι αἰσχρὸ στὶς γυναῖκες νὰ ὁμιλοῦν στὴν Ἐκκλησία». Γιατί ἄραγε; Ἐπειδή, λέγει, τὶς ὑπέταξε ὁ νόμος. Καὶ πάλι ἀλλοῦ· «ἂν θέλουν νὰ μάθουν κάτι, νὰ ἐρωτοῦν στὸ σπίτι τοὺς ἄνδρες τους»[1]. Ἀλλὰ τότε βέβαια οἱ γυναῖκες ἔμειναν σιωπηλὲς σὲ τέτοια διδασκαλία, ἐνῶ τώρα πολὺς θόρυβος ἐπικρατεῖ σ' αὐτές, πολλὴ φασαρία, πολλὴ συζήτηση καὶ πουθενὰ ἀλλοῦ δὲ γίνεται τόση, ὅση ἐδῶ· ὅλες θὰ μποροῦσε νὰ τὶς δεῖ κανεὶς νὰ συζητοῦν τόσα, ὅσα οὔτε στὴν ἀγορά, οὔτε στὰ λουτρά. Σὰν νὰ ἔρχονται δηλαδὴ εἰδικὰ γι' αὐτό, γιὰ νὰ ἔχουν ἄνεση, ἀσχολούμενες ὅλες μὲ τὴ συζήτηση ἀνώφελων πραγμάτων. Γι' αὐτὸ ὅλα ἔγιναν ἄνω κάτω καὶ δὲν καταλαβαίνουν, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μάθουν ἀλλιῶς κάτι τὸ χρήσιμο, ἐὰν δὲν ἡσυχάζουν.

ἐπείγηται μὲν πρὸς τὴν διάλεξιν ὁ λόγος, μηδεὶς δὲ προσέχῃ τοῖς λεγομένοις, τί τὸ ὄφελος; Τοσοῦτον γὰρ αὐτὴν σιγηρὰν εἶναι δεῖ, φησίν, ὡς μὴ μόνον περὶ βιωτικῶν, ἀλλὰ μηδὲ περὶ πνευματικῶν φθέγγεσθαι ἐν ἐκκλησίᾳ. Τοῦτο κόσμος, τοῦτο αἰδώς, τοῦτο μᾶλλον αὐτὴν τῶν ἱματίων κοσμῆσαι δυνήσεται· ἂν οὕτως ἑαυτὴν περιστείλῃ, δυνήσεται καὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐκοσμίας τὰς εὐχὰς ποιεῖσθαι.

«Γυναικὶ δὲ οὐκ ἐπιτρέπω διδάσκειν». «Οὐκ ἐπιτρέπω», φησί· ποίαν ἐνταῦθα τοῦτο ἔχει τὴν ἀκολουθίαν; Καὶ πολλήν. Περὶ ἡσυχίας διελέγετο, περὶ κοσμιότητος, περὶ αἰδοῦς· εἶπε ὅτι λαλεῖν αὐτὰς οὐ βούλομαι. Πάντοθεν τοίνυν βουλόμενος αὐτῶν περικόψαι τὴν ἀφορμὴν τῆς λαλιᾶς, μηδὲ διδασκέτωσαν, φησίν, ἀλλὰ τὴν τῶν μαθητευομένων ἐχέτωσαν τάξιν· οὕτω γὰρ διὰ τῆς σιγῆς καὶ τὴν ὑποταγὴν δείξουσι. Λάλον γάρ πως τὸ γένος ἐστί· διὰ τοῦτο πάντοθεν αὐτὴν καταστέλλει. «Ἀδὰμ» γάρ, φησί, «πρῶτος ἐπλάσθη, εἶτα Εὔα· καὶ Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη, ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονε». Τί οὖν ταῦτα πρὸς τὰς νῦν; Ναί, φησί· τῆς πλείονος ἀπέλαυσε τιμῆς τὸ τῶν ἀνδρῶν γένος· πρῶτον ἐπλάσθη. Ἀλλαχοῦ δὲ καὶ τὸ μεῖζον ἔδειξεν, οὕτω λέγων· «οὐ γὰρ ἐπλάσθη ὁ ἀνὴρ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλ' ἡ γυνὴ διὰ τὸν ἄνδρα». Τί οὖν τοῦτο λέγει; Πολλαχόθεν βουλόμενος τὸν ἄνδρα πρωτεύειν. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀπὸ τούτων ἐχέτω τὰ πρωτεῖα, φησί, δεύτερον δὲ ἀπὸ τῶν ἤδη γενομένων. Ἐδίδαξέ ποτε τὸν ἄνδρα, καὶ πάντα κατέστρεψε, καὶ τῇ παρακοῇ ὑπεύθυνον ἐποίησε. Διὰ τοῦτο αὐτὴν ὑπέταξεν ὁ Θεός, ἐπειδὴ τῇ ἀρχῇ, μᾶλλον δὲ τῇ ὁμοτιμίᾳ κακῶς ἐχρήσατο. «Πρὸς τὸν ἄνδρα σου», φησίν, «ἡ ἀποστροφή σου». Πρὸ δὲ τούτου οὐκ εἴρητο τοῦτο.

Πῶς δὲ Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη; οὐκοῦν οὐ παρήκουσεν, εἴ γε οὐκ ἠπατήθη. Πρόσεχε ἀκριβῶς. Ἡ γυνή φησιν, «ὁ ὄφις ἠπάτησέ με»· ὁ δὲ Ἀδὰμ οὐ λέγει, 'ἡ γυνὴ ἠπάτησέ με', ἀλλ' ὅτι «αὕτη ἔδωκέ μοι καὶ ἔφαγον». Οὐκ ἔστι δὲ ἴσον παρὰ τῆς ὁμοφύλου καὶ συγγενοῦς δέξασθαι τὴν ἀπάτην, καὶ παρὰ θηρίου, τοῦ δούλου, τοῦ

---

2. Α' Κορ. 11,9.
3. Γεν. 3,16.
4. Γεν. 3,18.

Γιατί, ὅταν ὁ λόγος δείχνει τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴ συζήτηση, ἀλλὰ κανένας δὲν προσέχει σ' αὐτὰ ποὺ λέγονται, ποιό τὸ ὄφελος; Τόσο σιωπηλὴ πρέπει νὰ εἶναι αὐτή, λέγει, ὥστε νὰ μὴ ὁμιλεῖ στὴν ἐκκλησία ὄχι μόνο γιὰ βιωτικά, ἀλλ' οὔτε γιὰ πνευματικά. Αὐτὸ εἶναι στολισμός, αὐτὸ ντροπή, αὐτὸ θὰ μπορέσει νὰ στολίσει αὐτὴν πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὰ φορέματα. Ἂν ἔτσι ντύσει τὸ ἑαυτό της, θὰ μπορέσει μὲ πολλὴ εὐκοσμία νὰ προσευχηθεῖ.

«Στὴ γυναίκα δὲν ἐπιτρέπω νὰ διδάσκει». «Δὲν ἐπιτρέπω», λέγει. Ποιά σχέση ἔχει αὐτὸ ἐδῶ; Ἔχει πολλὴ σχέση. Μιλοῦσε γιὰ ἡσυχία, γιὰ κοσμιότητα, γιὰ ντροπή. Εἶπε, ὅτι δὲν θέλω αὐτὲς νὰ ὁμιλοῦν. Θέλοντας λοιπὸν ἀπὸ παντοῦ νὰ περικόψει τὴν ἀφορμὴ τῆς λαλιᾶς, οὔτε νὰ διδάσκουν, λέγει, ἀλλὰ νὰ κατέχουν τὴν τάξη τῶν μαθητευομένων· γιατὶ ἔτσι μὲ τὴ σιγὴ θὰ δείξουν καὶ τὴν ὑποταγή. Καθόσον τὸ γυναικεῖο φύλο εἶναι κάπως φλύαρο· γι' αὐτὸ ἀπὸ παντοῦ περιορίζει τὴ γυναίκα. Γιατί, λέγει, «ὁ Ἀδὰμ πλάσθηκε πρῶτος καὶ ἔπειτα ἡ Εὔα· καὶ ὁ Ἀδὰμ δὲν ἀπατήθηκε, ἐνῶ ἡ γυναίκα ἀπατήθηκε καὶ ἔγινε παραβάτης». Τί σχέση λοιπὸν ἔχουν αὐτὰ μὲ τὶς σημερινὲς γυναῖκες; Ναί, λέγει· περισσότερης τιμῆς ἀπόλαυσε τὸ ἀνδρικὸ φύλο· πρῶτο πλάσθηκε. Ἀλλοῦ πάλι ἔδειξε καὶ τὴν ἀνωτερότητα αὐτοῦ, λέγοντας τὸ ἑξῆς· «γιατὶ δὲν πλάσθηκε ὁ ἄνδρας γιὰ τὴ γυναίκα, ἀλλ' ἡ γυναίκα γιὰ τὸν ἄνδρα»[2]. Ποιά σημασία λοιπὸν ἔχει αὐτό; Θέλει ἀπὸ παντοῦ νὰ φαίνεται ὁ ἄνδρας ὅτι πρωτεύει. Πρῶτα λοιπὸν ἀπὸ αὐτὰ ἂς ἔχει τὰ πρωτεῖα, λέγει, καὶ δεύτερον ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἤδη ἔχουν γίνει. Κάποτε δίδαξε τὸν ἄνδρα, καὶ ὅλα τὰ κατέστρεψε καὶ τὸν κατέστησε ὑπεύθυνο στὴν παρακοή. Γι' αὐτὸ τὴν ὑπέταξε ὁ Θεός, ἐπειδὴ ἔκαμε κακὴ χρήση τῆς ἐξουσίας, ἢ καλύτερα τῆς ἰσοτιμίας. «Πρὸς τὸν ἄνδρα σου», λέγει, «ἡ ἀποστροφή σου»[3]. Πρὶν ἀπὸ αὐτὸ δὲ λέχθηκε αὐτό.

Πῶς ὅμως ὁ Ἀδὰμ δὲν ἀπατήθηκε; Δὲν θὰ παράκουε δηλαδή, ἐὰν δὲν εἶχε ἀπατηθεῖ. Πρόσεχε ἀκριβῶς. Ἡ γυναίκα λέγει, «τὸ φίδι μὲ ἀπάτησε»[4]· ὁ Ἀδὰμ ὅμως δὲ λέγει, 'ἡ γυναίκα μὲ ἀπάτησε', ἀλλά, «αὐτὴ μοῦ ἔδωσε καὶ ἔφαγα». Δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ δεχθεῖς τὴν ἀπάτη ἀπὸ τὴν ὁμόφυλη καὶ συγγενή, καὶ ἀπὸ τὸ θηρίο, τὸν δοῦλο, τὸν ὑποταγμένο· ὥστε ἐκεῖνα εἶναι ἀπάτη. Σὲ σύγκριση

ὑποτεταγμένου· ὥστε ἐκεῖνο ἀπάτης ἐστί. Πρὸς οὖν τὴν σύγκρισιν τῆς γυναικός φησιν αὐτὸν μὴ ἠπατῆσθαι, ὅτι ἐκείνη μὲν ὑπὸ τοῦ δούλου καὶ ὑποτεταγμένου, οὗτος δὲ ὑπὸ τῆς ἐλευθέρας. Πάλιν δὲ οὐ περὶ τοῦ Ἀδὰμ εἴρηται, ὅτι «εἶδε τὸ ξύλον ὅτι καλὸν εἰς βρῶσιν», ἀλλὰ περὶ τῆς γυναικός, καὶ ὅτι ἔφαγε καὶ ἔδωκε καὶ τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς· ὥστε οὗτος οὐκ ἐπιθυμίᾳ ἁλοὺς παρέβη, ἀλλὰ τῇ γυναικὶ πεισθεὶς ἁπλῶς. Ἐδίδαξεν ἅπαξ ἡ γυνὴ καὶ πάντα κατέστρεψε· διὰ τοῦτό φησι, «μὴ διδασκέτω». Τί οὖν πρὸς τὰς λοιπάς, εἰ ἐκείνη τοῦτο ἔπαθε; Καὶ πάνυ· τὸ γὰρ γένος ἀσθενὲς καὶ κοῦφον. Ἄλλως δέ, περὶ τῆς φύσεως ἐνταῦθα πάσης λέγεται· οὐ γὰρ εἶπεν, 'ἡ Εὔα ἀπατηθεῖσα', ἀλλ', «ἡ γυνή», ὅπερ ἐστὶν ὄνομα τοῦ κοινοῦ γένους μᾶλλον ἢ ἐκείνης. Τί οὖν, πᾶσα ἡ φύσις ἐν παραβάσει γέγονε δι' ἐκείνης; Ὥσπερ περὶ τοῦ Ἀδάμ φησιν, ὅτι «ἐν ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ, ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος», οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ γυναικεῖον γένος παρέβη, οὐ τὸ ἀνδρεῖον.

Τί οὖν; οὐκ ἔχει σωτηρίαν; Ναί, φησί. Ποίαν δὴ ταύτην; Τὴν διὰ τῶν τέκνων· οὐ γὰρ δὴ περὶ τῆς Εὔας ἔλεγεν, «ἐὰν μείνωσιν ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῷ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης». Ποίᾳ πίστει; ποίᾳ ἀγάπῃ; ποίῳ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης; Ὡς ἂν εἰ ἔλεγε· μὴ κατηφεῖς ἔστε αἱ γυναῖκες, ὅτι τὸ γένος ὑμῶν διαβέβληται· ἔδωκεν ὑμῖν ὁ Θεὸς καὶ ἑτέραν ἀφορμὴν σωτηρίας, τὴν παιδοτροφίαν· ὥστε μὴ μόνον δι' ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἑτέρων σώζεσθαι. Ὅρα πόσα κατὰ ταὐτὸν ζητήματα τίκτεται. «Ἡ γυνὴ ἀπατηθεῖσα», φησίν, «ἐν παραβάσει γέγονε». Τίς; Ἡ Εὔα. Αὐτὴ οὖν σωθήσεται διὰ τῆς τεκνογονίας; Οὐ τοῦτό φησιν, ἀλλ' ὅτι ἡ φύσις ἡ γυναικεία σωθήσεται. Αὕτη δὴ οὐκ ἐν παραβάσει γέγονε; Ναί, γέγονεν, ἀλλὰ παρέβη μὲν ἡ Εὔα, σωθήσεται δὲ τὸ γυναικεῖον γένος διὰ τῆς τεκνογονίας. Διὰ τί γὰρ μὴ καὶ διὰ τῆς οἰκείας ἀρετῆς; μὴ γὰρ ἐκείνη τοῦτο ταῖς ἄλλαις ἐξέκλεισε; τί οὖν πρὸς τὰς παρθένους; τί δὲ πρὸς τὰς στείρας; τί δὲ πρὸς τὰς χήρας τὰς πρὶν ἢ τεκεῖν τοὺς ἄνδρας ἀποβαλούσας; ἀπολώλασιν; ἐλπίδα οὐκ ἔχουσι; καὶ

---

5. Γεν.3,6.
6. Ρωμ. 5,14.

λοιπὸν μὲ τὴ γυναίκα λέγει αὐτὸς δὲν ἀπατήθηκε, γιατὶ ἐκείνη ἀπατήθηκε ἀπὸ δοῦλο καὶ ὑποταγμένο, ἐνῶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη. Ἐπίσης πάλι δὲ λέχθηκε γιὰ τὸν Ἀδάμ, ὅτι «εἶδε τὸ ξύλο ὅτι ἦταν καλὸ γιὰ νὰ φαγωθεῖ»[5], ἀλλὰ γιὰ τὴ γυναίκα, καὶ ὅτι ἔφαγε καὶ ἔδωσε καὶ στὸν ἄνδρα της· ὥστε αὐτὸς παρέβηκε τὴν ἐντολὴ ὄχι ἐπειδὴ τὸν κυρίευσε ἐπιθυμία, ἀλλ' ἁπλῶς ἐπειδὴ πίστεψε στὴ γυναίκα. Μιὰ φορὰ δίδαξε ἡ γυναίκα, καὶ ὅλα τὰ κατέστρεψε. Γι' αὐτό, λέγει, «νὰ μὴ διδάσκει». Καὶ τί σχέση ἔχει αὐτὸ μὲ τὶς ὑπόλοιπες, ἂν ἐκείνη ἔπαθε αὐτό; Ἔχει πάρα πολύ· γιατὶ τὸ γυναικεῖο φύλο εἶναι ἀσθενὲς καὶ ἐλαφρόμυαλο. Ἄλλωστε ἐδῶ ὁμιλεῖ γιὰ ὅλη τὴν φύση· γιατὶ δὲν εἶπε, 'ἡ Εὔα ἀπατήθηκε', ἀλλά, «ἡ γυναίκα», πράγμα ποὺ εἶναι ὄνομα τοῦ κοινοῦ γένους μᾶλλον παρὰ ἐκείνης. Τί λοιπόν, ὅλη ἡ φύση διέπραξε τὴν παράβαση ἐξ αἰτίας ἐκείνης; Ὅπως γιὰ τὸν Ἀδὰμ λέγει, ὅτι «κατὰ τρόπο ὅμοιο μὲ τὴν παράβαση τοῦ Ἀδάμ, ὁ ὁποῖος εἶναι τύπος τοῦ μελλοντικοῦ Ἀδάμ»[6], ἔτσι καὶ ἐδῶ τὸ γυναικεῖο φύλο παρέβηκε, ὄχι τὸ ἀνδρικό.

Τί λοιπον; δὲν ἔχει σωτηρία; Ναί, λέγει. Καὶ ποιά εἶναι αὐτή; Εἶναι ἡ σωτηρία διὰ τῶν τέκνων· γιατὶ δὲν ἔλεγε γιὰ τὴν Εὔα, «ἐὰν μείνουν σταθερὲς στὴν πίστη, τὴν ἀγάπη καὶ τὸν ἁγιασμὸ μὲ σωφροσύνη». Σὲ ποιά πίστη; σὲ ποιά ἀγάπη; σὲ ποιό ἁγιασμὸ μὲ σωφροσύνη; Σὰν νὰ ἔλεγε· μὴν εἶστε στεναχωρεμένες οἱ γυναῖκες, ἐπειδὴ τὸ γένος σας διασύρθηκε· σᾶς ἔδωσε ὁ Θεὸς καὶ ἄλλη ἀφορμὴ σωτηρίας, τὴν ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν· ὥστε νὰ σώζεσθε ὄχι μόνο διὰ τοῦ ἑαυτοῦ σας, ἀλλὰ καὶ μέσω ἄλλων. Πρόσεχε πόσα ζητήματα ἀνακύπτουν σχετικὰ μ' αὐτό. Ἡ γυναίκα ἀπατήθηκε, λέγει, καὶ ἔγινε παραβάτης. Ποιά; ἡ Εὔα. Αὐτὴ λοιπὸν θὰ σωθεῖ μὲ τὴν τεκνογονία; Δὲν λέγει αὐτό, ἀλλ' ὅτι ἡ γυναικεία φύση θὰ σωθεῖ. Αὐτὴ δηλαδὴ δὲν ἔγινε παραβάτης; Ναί, ἔγινε, ἀλλὰ παρέβηκε βέβαια τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ ἡ Εὔα, θὰ σωθεῖ ὅμως τὸ γυναικεῖο φύλο μὲ τὴν τεκνογονία. Καὶ γιατί ὄχι καὶ μὲ τὴν ἀρετή του; μήπως ἐκείνη ἀπέκλεισε τὶς ἄλλες ἀπὸ αὐτό; Τί γίνεται λοιπὸν μὲ τὶς παρθένες; τί μὲ τὶς στεῖρες; τί μὲ τὶς χῆρες ποὺ ἔχασαν τοὺς ἄνδρες πρὶν προλάβουν νὰ τεκνοποιήσουν; ὁδηγήθηκαν στὴν ἀπώλεια; δὲν ἔχουν ἐλπίδα; Καὶ ὅμως οἱ παρθένες εἶναι

μὴν αἱ παρθένοι εἰσὶν αἱ μάλιστα εὐδοκιμοῦσαι. Τί ποτε οὖν βούλεται εἰπεῖν;

2. Τινές φασιν, ὅτι, ὥσπερ τὸ πᾶν γένος ὑπέταξεν ἀπὸ τῆς διαπλάσεως διὰ τῶν εἰς τὴν πρώτην γενομένων γυναῖκα (ἐπειδὴ γὰρ ἡ Εὔα δευτέρα ἐπλάσθη καὶ ὑπετάγη, καὶ τὸ λοιπὸν γένος ὑποτασσέσθω, φησίν), οὕτως ἄρα, ἐπειδὴ καὶ παρέβη, καὶ τὸ λοιπὸν γένος γένονεν ἐν τῇ παραβάσει. Ἀλλ᾽ οὐκ ἔχει λόγον· ἐκεῖ μὲν γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς γέγονε τὸ πᾶν, ἐνταῦθα δὲ τῆς ἁμαρτίας τῆς γυναικός. Ὃ οὖν λέγει, τοῦτό ἐστιν· ὅτι, ὥσπερ πάντες ἀπέθανον ἄνθρωποι διὰ τοῦ ἑνός, ἐπειδὴ ὁ εἷς ἥμαρτεν, οὕτω καὶ πᾶν τὸ γυναικεῖον γένος παρέβη, ἐπειδὴ ἐν παραβάσει γέγονεν ἡ γυνή. Μηδὲν οὖν ἀλγείτω· ἔδωκεν αὐτῇ ὁ Θεὸς παραμυθίαν οὐ μικράν, τὸ τεκεῖν παιδία. Ἀλλὰ τοῦτο τῆς φύσεως, φησί. Καὶ ἐκεῖνο τῆς φύσεως· οὐ γὰρ μόνον τὸ τῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς παιδοτροφίας κεχάρισται. «Ἐὰν ἐπιμείνωσι», φησί, «τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῷ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης»· τουτέστιν, ἐὰν ἑαυτὰς ἐν ἀγάπῃ μετὰ τὸ τεκεῖν καὶ ἁγνείᾳ διατηρήσωσιν. Ἐν τούτοις οὐ μικρὸν ἕξουσι τὸν ὑπὲρ τούτων μισθόν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγαν, ὅτι ἀθλητὰς ἔθρεψαν τῷ Χριστῷ. «Ἁγιασμὸν» δὲ τὸν ὀρθὸν λέγει βίον, «σωφροσύνην» δὲ τὴν κοσμιότητα.

«Πιστὸς ὁ λόγος». Πρὸς τοῦτο εἴρηται, οὐ πρὸς τό, «εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται». Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο ἀμφιβαλλόμενον ἦν, διὰ τοῦτο λέγει, «πιστὸς ὁ λόγος», ὅτι δυνήσονται πατέρες ἀπολαύειν τῆς τῶν παίδων ἀρετῆς, καὶ μητέρες, ὅταν αὐτοὺς ἐκθρέψωσι καλῶς. Τί οὖν, ἂν αὐτὴ μὲν ᾖ μοχθηρὰ καὶ μυρίων κακῶν γέμουσα; ἆρα ἀπὸ τῆς παιδοτροφίας ὠφεληθήσεται; οὐκ εἰκὸς δὲ μᾶλλον τοιούτους αὐτοὺς τρέφειν ὁμοίους αὐτῇ; Περὶ τῆς ἐναρέτου ταῦτά φησιν, οὐ τῆς τυχούσης, ὅτι πολὺν καὶ τούτου λήψεται μισθὸν καὶ ἀμοιβήν. Ἀκούσατε ταῦτα, πατέρες καὶ μητέρες, ὡς οὐκ ἄμισθος ὑμῖν ἔσται ἡ παιδοτροφία. Τοῦτο οὖν καὶ προϊὼν φησιν, «ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμένη, εἰ ἐτεκνοτρόφησε»· μετὰ τῶν ἄλλων καὶ

ἐκεῖνες ποὺ εὐδοκιμοῦν περισσότερο πνευματικά. Τί λοιπὸν θέλει νὰ πεῖ;

2. Μερικοὶ λένε, ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς τὸ θηλυκὸ φύλο ὑποτάχθηκε ἐξ αἰτίας ὅλων ἐκείνων ποὺ συνέβηκαν στὴν πρώτη γυναίκα κατὰ τὴ δημιουργία (ἐπειδὴ ἡ Εὔα πλάσθηκε δεύτερη καὶ ὑποτάχθηκε, καὶ τὸ ὑπόλοιπο θηλυκὸ φύλο πρέπει νὰ ὑποταχθεῖ, λέγει), ἔτσι λοιπόν, ἐπειδὴ διέπραξε τὴν παράβαση, καὶ τὸ ὑπόλοιπο φύλο ἔγινε μέτοχο τῆς παράβασης. Ἀλλὰ δὲν φαίνεται λογικό· γιατὶ ἐκεῖ τὸ πᾶν ἔχει γίνει μὲ τὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ἐδῶ μὲ τὴν ἁμαρτία τῆς γυναίκας. Αὐτὸ ποὺ λέγει λοιπὸν σημαίνει τὸ ἑξῆς· ὅτι δηλαδὴ ὅπως ἀκριβῶς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι πέθαναν ἐξ αἰτίας τοῦ ἑνός, ἐπειδὴ ὁ ἕνας ἁμάρτησε, ἔτσι καὶ ὅλο τὸ γυναικεῖο φύλο διέπραξε τὴν παράβαση, ἐπειδὴ ἡ γυναίκα διέπραξε τὴν παράβαση. Ἂς μὴ στεναχωριέται ὅμως καθόλου· τῆς ἔδωσε ὁ Θεὸς ὄχι μικρὴ παρηγοριά, τὸ νὰ γεννᾶ παιδιά. Ἀλλὰ αὐτό, λέγει, εἶναι θέμα τῆς φύσεως. Καὶ ἐκεῖνο τῆς φύσεως εἶναι· γιατὶ ὄχι μόνο τῆς φύσεως, ἀλλὰ τῆς ἔχει χαρισθεῖ καὶ ἡ ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν. «Ἂν παραμείνουν», λέγει, «σταθερὲς στὴν πίστη, τὴν ἀγάπη καὶ τὸν ἁγιασμὸ μὲ σωφροσύνη»· δηλαδή, ἂν διατηρήσουν τὸν ἑαυτό τους μετὰ τὴν γέννα σταθερὸ στὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἁγνότητα. Δὲν θὰ ἔχουν μικρὸ μισθὸ γι' αὐτά, ἀλλὰ πάρα πολὺ μεγάλο, γιατὶ ἀνέθρεψαν ἀθλητὲς γιὰ τὸ Χριστό. «Ἁγιασμὸ» ὀνομάζει τὴ σωστὴ ζωή, ἐνῶ «σωφροσύνη» τὴν κοσμιότητα.

«Εἶναι ἀξιόπιστος ὁ λόγος». Γι' αὐτὸ λέχθηκε, ὄχι γιὰ τό, «ἂν κάποιος ἐπιθυμεῖ νὰ εἶναι ἐπίσκοπος». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀμφέβαλλαν γι' αὐτό, γι' αὐτὸ λέγει, «εἶναι ἀξιόπιστος ὁ λόγος», γιατὶ θὰ μπορέσουν οἱ πατέρες ν' ἀπολαμβάνουν τὴν ἀρετὴ τῶν παιδιῶν τους, καὶ οἱ μητέρες ὅταν τὰ ἀναθρέψουν σωστά. Τί λοιπὸν ἂν αὐτὴ εἶναι μοχθηρὴ καὶ γεμάτη ἀπὸ μύρια κακά; ἄραγε θὰ ὠφεληθεῖ ἀπὸ τὴν παιδοτροφία; δὲν εἶναι πολὺ περισσότερο φυσικὸ νὰ τὰ ἀναθρέψει τέτοια, ὅμοια μὲ αὐτήν; Αὐτὰ τὰ λέγει γιὰ τὴ ἐνάρετη, ὄχι γιὰ τὴν τυχοῦσα, ὅτι θὰ λάβει πολὺ μισθὸ καὶ ἀμοιβὴ καὶ γι' αὐτὸ τὸ ἔργο. Ἀκοῦστε αὐτά, πατέρες καὶ μητέρες, ὅτι ἡ ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν δὲ θὰ μείνει γιὰ σᾶς χωρὶς μισθό. Αὐτὸ βέβαια λέγει καὶ στὴ συνέχεια, «ἔχοντας μαρτυρία στὰ καλὰ ἔργα ἂν ἀνέ-

αὐτὸ τίθησιν. Οὐ γάρ ἐστι τοῦτο μιρκὸν τὸ τὰ δοθέντα παιδία παρὰ Θεοῦ, ταῦτα τῷ Θεῷ ἀνατιθέναι. Ἂν γὰρ τὴν κρηπῖδα καὶ τοὺς θεμελίους καλοὺς ἔχοιεν τῆς καταβολῆς, μέγαν ἕξουσι τὸν μισθόν· ὥσπερ οὖν ἀμελοῦντες, τὴν κόλασιν. Ἐπεὶ καὶ ὁ Ἠλεὶ διὰ τοὺς παῖδας ἀπώλετο τοὺς ἑαυτοῦ· ἐχρῆν γὰρ αὐτοὺς νουθετεῖν. Καὶ μὴν ἐνουθέτει· ἀλλ' οὐχ ὡς ἔδει, ἀλλὰ μὴ βουληθεὶς αὐτοὺς λυπῆσαι, καὶ αὐτοὺς καὶ ἑαυτὸν προσαπώλεσεν.

Ἀκούσατε ταῦτα οἱ πατέρες· παιδεύετε ὑμῶν τὰ τάκνα ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιστροφῆς. Ἄγριον ἡ νεότης, πολλῶν δεομένη τῶν ἐπιστατούντων, διδασκάλων, παιδαγωγῶν, ἀκολούθων, τροφέων· ἀγαπητὸν γὰρ μετὰ τοσαῦτα κατασχεθῆναι αὐτήν. Καθάπερ τις ἵππος ἀδάμαστος, καθάπερ τι θηρίον ἀτίθασσον, τοιοῦτόν ἐστιν ἡ νεότης. Ἂν τοίνυν ἄνωθεν καὶ ἐκ πρώτης ἡλικίας ὅρους αὐτῇ πήξωμεν καλούς, οὐ δεησόμεθα πολλῶν μετὰ ταῦτα πόνων, ἀλλ' ἡ συνήθεια νόμος αὐτοῖς ἔσται λοιπόν. Μηδὲν ἐῶμεν αὐτοὺς τῶν ἡδέων καὶ βλαβερῶν ποιεῖν, μηδὲ ὡς παισὶ χαριζώμεθα· ἐν σωφροσύνῃ μάλιστα διατηρῶμεν αὐτούς· τοῦτο γὰρ πάντων πλέον τὴν νεότητα λυμαίνεται. Πρὸς τοῦτο πολλῶν ἡμῖν δεῖ τῶν ἀγώνων, πολλῆς τῆς προσοχῆς. Ταχέως αὐτοῖς γυναῖκας ἄγωμεν, ὥστε καθαρὰ αὐτῶν καὶ ἀνέπαφα τὰ σώματα δέχεσθαι τὴν νύμφην· οὗτοι οἱ ἔρωτες θερμότεροι. Ὁ πρὸ τοῦ γάμου σωφρονῶν, πολλῷ μᾶλλον μετὰ τὸν γάμον· ὁ δὲ μαθὼν πορνεύειν πρὸ τοῦ γάμου, καὶ μετὰ τὸν γάμον τοῦτο ποιήσει. «Ἀνδρὶ» γάρ, φησί, «πόρνῳ πᾶς ἄρτος ἡδύς». Διὰ τοῦτο στέφανοι ταῖς κεφαλαῖς ἐπιτίθενται, σύμβολον τῆς νίκης, ὅτι ἀήττητοι γενόμενοι, οὕτω προσέρχονται τῇ εὐνῇ, ὅτι μὴ κατηγωνίσθησαν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς. Εἰ δὲ ἁλοὺς ὑπὸ τῆς ἡδονῆς πόρναις ἑαυτὸν ἐκδῷ, τίνος ἕνεκεν λοιπὸν καὶ στέφανον ἔχει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἡττημένος;

Ταῦτα αὐτοῖς παραινῶμεν, τούτοις νουθετῶμεν, φοβῶμεν, ἀπειλῶμεν, νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο ποιοῦντες. Μεγάλην παρακαταθήκην ἔχομεν τὰ παιδία. Φροντίζωμεν τοίνυν αὐτῶν, καὶ

---

7. Α΄ Τιμ. 5,10.
8. Ἐκκλ. 23,24.

θρεψε παιδιά»[7], θέτοντας μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα καὶ αὐτό. Γιατὶ δὲν εἶναι αὐτὸ μικρό, τὸ νὰ προσφέρεις στὸ Θεὸ τὰ παιδιὰ ποὺ σοῦ δόθηκαν ἀπὸ τὸ Θεό. Ἂν λοιπὸν βάλουν καλὰ θεμέλια καὶ βάθρο στὴν ἀνατροφή τους, θὰ ἔχουν μεγάλο μισθό, ὅπως πάλι θὰ τιμωρηθοῦν ἂν ἀμελήσουν. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Ἠλεὶ χάθηκε ἐξ αἰτίας τῶν παιδιῶν του· γιατὶ ἔπρεπε νὰ τὰ νουθετεῖ. Καὶ βέβαια τὰ νουθετοῦσε, ὄχι ὅμως ὅπως ἔπρεπε, ἀλλὰ μὴ θέλοντας νὰ τὰ λυπήσει, καὶ αὐτὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος χάθηκαν.

Ἀκοῦστε τα αὐτὰ οἱ πατέρες· παιδεύετε τὰ παιδιά σας μὲ παιδεία καὶ νουθεσία Κυρίου μὲ μεγάλη φροντίδα. Ἄγρια εἶναι ἡ νεότητα κι ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ πολλοὺς ἐπιστάτες, δασκάλους, παιδαγωγούς, συνοδούς, τροφεῖς, ὅμως εἶναι εὐχάριστο νὰ τὴ δαμάσεις μετὰ ἀπὸ τόσα. Ὅπως ἀκριβῶς ἕνα ἄλογο ἀδάμαστο, ὅπως ἕνα θηρίο ἀτίθασσο, τέτοια εἶναι ἡ νεότητα. Ἂν λοπὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ἀπὸ τὴν μικρὴ ἡλικία τῆς θέσουμε καλοὺς νόμους, δὲ θὰ κοπιάσουμε πολὺ μετὰ ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ στὸ ἑξῆς ἡ συνήθεια θὰ εἶναι νόμος γιὰ τοὺς νέους. Δὲν πρέπει νὰ τοὺς ἐπιτρέπουμε νὰ κάμουν τίποτε ἀπὸ τὰ εὐχάριστα καὶ βλαβερά, κι οὔτε νὰ τοὺς κάνουμε τὰ χατήρια, ἐπειδὴ τάχα εἶναι παιδιά· πρὸ πάντων νὰ τοὺς κρατᾶμε σὲ σωφροσύνη· γιατὶ αὐτὸ περισσότερο ἀπὸ ὅλα καταστρέφει τὴ νεότητα. Καὶ κοντὰ σ' αὐτὰ χρειάζονται πολλοὶ κόποι ἐκ μέρους μας, πολλὴ προσοχή. Γρήγορα νὰ τοὺς ὁδηγοῦμε σὲ γάμο, ὥστε νὰ δέχονται τὴ νύμφη μὲ καθαρὰ καὶ ἁγνὰ τὰ σώματά τους· αὐτοὶ οἱ ἔρωτες εἶναι θερμότεροι. Αὐτὸς ποὺ εἶναι φρόνιμος πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο, πολὺ περισσότερο θὰ εἶναι μετὰ τὸ γάμο, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ἔμαθε νὰ πορνεύει πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο, θὰ τὸ κάνει αὐτὸ καὶ μετὰ τὸ γάμο. Γιατὶ λέγει, «σὲ ἄνδρα πόρνο, κάθε ψωμὶ εἶναι γλυκό»[8]. Γι' αὐτὸ βάζουν στεφάνια στὸ κεφάλι, σύμβολο τῆς νίκης, γιατὶ παραμένοντας ἀνίκητοι, ἔτσι προσέρχονται στὸ γάμο, γιατὶ δὲ νικήθηκαν ἀπὸ τὴν ἡδονή. Ἂν ὅμως κυριευμένος ἀπὸ τὴν ἡδονή, παραδίνει τὸν ἑαυτό του σὲ πόρνες, γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν φέρει στεφάνι στὸ κεφάλι, ἐνῶ εἶναι νικημένος;

Αὐτὰ ἂς τοὺς συμβουλεύουμε, μ' αὐτὰ ἂς τοὺς νουθετοῦμε, ἂς τοὺς φοβίζουμε, ἂς τοὺς ἀπειλοῦμε, ἄλλοτε κάμνοντας αὐτό, καὶ ἄλλοτε ἐκεῖνο. Μεγάλη παρακαταθήκη ἔχουμε τὰ παιδιά. Ἂς

πάντα ποιῶμεν, μὴ ὁ πονηρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ἀφέληται. Νῦν δὲ πάντα ἀπεναντίας γίνεται παρ' ἡμῶν. Ὅπως μὲν γὰρ ἔσται τὸ χωρίον καλόν, πάντα πράττομεν, καὶ ὅπως ἀνδρὶ πιστῷ τοῦτο ἐγχειρίσωμεν, καὶ ὀνηλάτην, καὶ ὀρεοκόμον, καὶ ἐπίτροπον, καὶ λογοθέτην εὐνούστατον ἐπιζητοῦμεν, ὃ δὲ πάντων ἡμῖν ἐστι τιμιώτερον, ὅπως τὸν υἱὸν ἐπιτρέψωμέν τινι τῷ δυναμένῳ αὐτοῦ τὴν σωφροσύνην διατηρῆσαι, οὐ σκοποῦμεν· καίτοι τοῦτο πάντων ἐστὶ τὸ κτῆμα τιμιώτερον, καὶ ἐκεῖνα διὰ τοῦτο γίνεται. Τῶν μὲν οὖν κτημάτων αὐτοῖς φροντίζομεν, αὐτῶν δὲ οὐκέτι. Ὁρᾷς τὴν ἀλογίαν; Ἄσκησον τοῦ παιδὸς τὴν ψυχήν, κἀκεῖνα παρέσται λοιπόν· ταύτης μὲν γὰρ οὐκ οὔσης ἀγαθῆς, οὐδὲν ὄφελος αὐτῷ τῶν χρημάτων· ταύτης δὲ κατωρθωμένης, οὐδὲν βλάβος ἀπὸ τῆς πενίας.

Βούλει καταλιπεῖν αὐτὸν πλούσιον; δίδαξον αὐτὸν εἶναι χρηστόν· οὕτω γὰρ καὶ τὰ κτήματα συγκροτῆσαι δυνήσεται, καὶ ἐὰν μὴ κτήσηται, τῶν κεκτημένων οὐδὲν ἔλαττον διακείσεται. Ἂν δὲ πονηρὸς ᾖ, κἂν μυρία καταλίπῃς αὐτῷ, τὸν φύλακα οὐ κατέλιπες, ἀλλὰ τῶν εἰς ἔσχατον πενίας ἐληλακότων χείρονα ἐποίησας. Τοῖς γὰρ μὴ ρυθμισθεῖσι τῶν παίδων καλῶς, βέλτιον πλούτου πενία. Ἐκείνη μὲν γὰρ καὶ ἄκοντας κατέχει ἐν ἀρετῇ· οὗτος δὲ οὐδὲ βουλομένους ἀφίησι σωφρονεῖν, ἀλλ' ἐξάγει καὶ καταστρέφει, καὶ μυρίοις ἐμβάλλει δεινοῖς. Αἱ μητέρες τὰς θυγατέρας μάλιστα διανείμασθε· εὔκολος ὑμῖν ἡ φυλακὴ αὕτη· περισκοπεῖτε, ὥστε οἰκουροὺς εἶναι· πρὸ δὲ πάντων εὐλαβεῖς αὐτὰς εἶναι παιδεύετε, κοσμίας, χρημάτων καταφρονεῖν, ἀκαλλωπίστους μένειν. Οὕτω πρὸς τὸν γάμον ἔκδοτε. Ἂν οὕτως αὐτὰς διαπλάττωμεν, οὐκ αὐτὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄνδρα διασώσετε τὸν μέλλοντα αὐτὴν ἀγαγέσθαι· οὐ τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ καὶ τὰ παιδία· οὐ τὰ παιδία, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔγγονα. Τῆς γὰρ ρίζης γενομένης καλῆς, οἱ κλάδοι ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐκταθήσονται, καὶ πάντων τούτων λήψεσθε τὸν μισθόν. Ὡς οὖν οὐ μίαν ὠφελοῦντες ψυχήν, ἀλλὰ πολλὰς διὰ τῆς μιᾶς, οὕτω πάντα πράτ-

τὰ φροντίζουμε λοιπόν, κι ἂς κάμνουμε τὰ πάντα, μήπως ὁ πονηρὸς ἁρπάξει ἐμᾶς τοὺς ἴδιους. Τώρα ὅμως ἐμεῖς κάμνουμε ὅλα τὰ ἀντίθετα. Γιὰ νὰ εἶναι λοιπὸν καλὸ τὸ χωράφι κάνομε τὰ πάντα, καὶ φροντίζουμε νὰ τὸ παραδώσουμε σὲ ἄνδρα πιστό, καὶ ψάχνουμε νὰ βροῦμε ἡμιονηγὸ καὶ ἁμαξηλάτη καὶ διοικητὴ καὶ λογιστὴ ἔξυπνο· ὅμως ἐκεῖνο ποὺ μᾶς εἶναι τὸ πολυτιμότερο ἀπὸ ὅλα, τὸ νὰ ἀναθέσουμε τὸν υἱό μας σὲ κάποιον ποὺ θὰ μπορέσει νὰ διατηρήσει τὴν σωφροσύνη του, δὲ φροντίζουμε καθόλου, ἂν καὶ αὐτὸ τὸ κτῆμα εἶναι τὸ πολυτιμότερο ἀπὸ ὅλα, καὶ ὅλα ἐκεῖνα γίνονται γι' αὐτό. Γιὰ τὰ κτήματά τους φροντίζουμε, γι' αὐτὰ τὰ ἴδια ὅμως καθόλου. Βλέπεις τὸν παραλογισμό; Ἄσκησε τὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ, καὶ ἐκεῖνα θ' ἀκολουθήσουν ἀπὸ πίσω· ὅταν αὐτὴ δὲν εἶναι ἀγαθή, δὲν τὸ ὠφελοῦν καθόλου τὰ κτήματα· ἐνῶ ὅταν αὐτὴ ἀσκηθεῖ, τότε καμιὰ βλάβη δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τὴ φτώχεια.

Θέλεις ν' ἀφήσεις τὸ παιδί σου πλούσιο; δίδαξέ το νὰ εἶναι χρηστό· γιατὶ ἔτσι θὰ μπορέσει νὰ διαφυλάξει καὶ τὰ κτήματα· καὶ ἂν δὲν ἀποκτήσει ἄλλα, δὲ θὰ ἐλαττώσει τὰ ἀποκτημένα. Ἂν ὅμως εἶναι πονηρό, κι ἂν ἀκόμα τοῦ ἀφήσεις ἀμέτρητα κτήματα, δὲν ἄφησες τὸν φύλακα, ἀλλὰ τὸ ἔκαμες χειρότερο ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἔφθασαν στὴ χειρότερη μορφὴ φτώχειας. Γιατὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ δὲν ἀνέθρεψαν σωστὰ τὰ παιδιά, εἶναι προτιμότερη ἡ φτώχεια ἀπὸ τὸν πλοῦτο. Γιατὶ ἐκείνη τοὺς διατηρεῖ στὴν ἀρετὴ καὶ χωρὶς τὴν θέλησή τους, ἐνῶ ὁ πλοῦτος δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ εἶναι φρόνιμοι οὔτε κι ὅταν τὸ θέλουν, ἀλλὰ τοὺς παρασύρει καὶ τοὺς καταστρέφει, καὶ τοὺς ὁδηγεῖ σὲ μύρια δεινά. Οἱ μητέρες κατ' ἐξοχὴ νὰ φροντίζουν τὶς θυγατέρες· εἶναι εὔκολη γιὰ σᾶς αὐτὴ ἡ ἐπαγρύπνηση. Φροντίζετε, ὥστε νὰ εἶναι νοικοκυρές, καὶ πρὶν ἀπ' ὅλα νὰ τὶς ἀνατρέφετε ἔτσι, ὥστε νὰ εἶναι εὐλαβεῖς, σεμνές, νὰ περιφρονοῦν τὰ χρήματα, νὰ ἀποφεύγουν τοὺς καλλωπισμούς. Ἔτσι παραδῶστε αὐτὲς στὸ γάμο. Ἂν τὶς διαπλάθετε ἔτσι, ὄχι μόνον αὐτὲς θὰ σώσετε, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄνδρα ποὺ πρόκειται νὰ τὶς νυμφευτεῖ· καὶ ὄχι μόνο τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ καὶ τὰ παιδιά· ὄχι μόνο τὰ παιδιά, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐγγόνια. Γιατὶ ὅταν ἡ ρίζα εἶναι καλή, ὡραιότερα θ' ἁπλωθοῦν τὰ κλαδιά, καὶ θὰ λάβετε τὸ μισθὸ ὅλων αὐτῶν. Καὶ ὅλα νὰ τὰ κάμνουμε ἔτσι, σὰν νὰ μὴν ὠφελοῦμε μία ψυχή, ἀλλὰ

τωμεν. Οὕτω γὰρ δεῖ ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας ἐξιέναι πρὸς γάμου, καθάπερ ἀθλητὴν ἐκ παλαίστρας, πᾶσαν δι' ἀκριβείας ἔχουσαν τὴν ἐπιστήμην, καθάπερ ζύμην ὀφείλουσαν τὸ ὅλον φύραμα εἰς τὸ ἑαυτῆς μεταστῆσαι κάλλος.

Καὶ οἱ παῖδες πάλιν οὕτως ἔστωσαν αἰδέσιμοι, ὡς ἀπὸ τῆς κοσμιότητος καὶ τῆς σωφροσύνης μᾶλλον διαγινώσκεσθαι, ἵνα καὶ παρὰ ἀνθρώπων, καὶ παρὰ Θεοῦ πολὺν τὸν ἔπαινον ἔχωσι. Μαθέτωσαν γαστρὸς κρατεῖν, πολυτελείας ἀπέχεσθαι, οἰκονομικοί τινες εἶναι, φιλόστοργοι, μαθέτωσαν ἄρχεσθαι. Οὕτω γὰρ δυνήσονται πολὺν προξενῆσαι μισθὸν τοῖς γονεῦσιν· οὕτω πάντα ἔσται εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ εἰς σωτηρίαν ἡμετέραν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

πολλὲς μέσω τῆς μιᾶς. Γιατὶ ἔτσι πρέπει νὰ βγαίνουν ἀπὸ τὸ πατρικὸ σπίτι γιὰ τὸ γάμο, ὅπως ὁ ἀθλητὴς ἀπὸ τὴν παλαίστρα, κατέχοντας τὴν ἐπιστήμη μὲ κάθε λεπτομέρεια, ὅπως ἀκριβῶς ἡ ζύμη ποὺ ὀφείλει τὸ φύραμα νὰ τὸ μεταμορφώσει στὸ δικό της κάλλος.

Καὶ τὰ παιδιὰ πάλι ἂς εἶναι ἔτσι σεμνά, ὥστε νὰ διακρίνονται μᾶλλον ἀπὸ τὴ σεμνότητα καὶ τὴ σωφροσύνη, ὥστε νὰ ἔχουν μεγάλο ἔπαινο καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀπὸ τὸ Θεό. Ἂς μάθουν νὰ ἐξουσιάζουν τὸ στομάχι, νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τὴν πολυτέλεια, νὰ εἶναι οἰκονόμα, φιλόστοργα, νὰ μάθουν νὰ ἄρχονται. Γιατὶ ἔτσι θὰ μπορέσουν νὰ προσφέρουν πολὺ μισθὸ στοὺς γονεῖς, ἔτσι ὅλα θὰ εἶναι πρὸς δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ δική μας σωτηρία, στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι'

(Α' Τιμ. 3,1–7)

«Εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ. Δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, νηφάλιον, σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον, διδακτικόν, μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλ' ἐπιεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάργυρον, τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον, τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος».

1. Μέλλων κατιέναι εἰς τὸν περὶ τῆς ἐπισκοπῆς λόγον, δείκνυσι καθάπαξ ὁποῖον εἶναι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον, οὐκ ἐν τάξει τῆς πρὸς τὸν Τιμόθεον αὐτὸ παρεινέσεως ποιῶν, ἀλλ' ὡς πᾶσι διαλεγόμενος, καὶ δι' ἐκείνου πάντας ρυθμίζων. Καὶ τί φησιν; «Εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται», οὐκ ἐγκαλῶ, φησί· προστασίας γὰρ ἔργον ἐστίν· εἴ τις ταύτην ἔχει τὴν ἐπιθυμίαν, ὥστε μὴ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς αὐθεντίας ἐφίεσθαι μόνον, ἀλλὰ τῆς προστασίας, οὐκ ἐγκαλῶ· «καλοῦ γὰρ ἔργου ἐπιθυμεῖ», φησίν. Ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς ἐπεθύμησε τοῦ πράγματος, ἀλλ' οὐ τῆς ἐξουσίας, καὶ οὕτως ἐπεθύμησεν, ὡς ἀκοῦσαι· «τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς;». Εἴ τις οὕτως ἐπεθύμησε, ἐπιθυμείτω· ἐπισκοπὴ γὰρ εἴρηται παρὰ τὸ ἐπισκοπεῖν ἅπαντας. «Δεῖ οὖν», φησί, «τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα. Οὐ νομοθετῶν τοῦτό φησιν, ὡς μὴ εἶναι ἐξὸν ἄνευ τούτου γίνεσθαι, ἀλλὰ τὴν ἀμετρίαν κωλύων· ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ἐξῆν καὶ δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις, καὶ δύο ἔχειν

1. Ἔξοδ. 2,14.

ΟΜΙΛΙΑ Ι'

(Α' Τιμ. 3,1-7)

«Ἐὰν κάποιος ἐπιθυμεῖ ἐπισκοπὴ ἐπιθυμεῖ καλὸ ἔργο. Πρέπει λοιπὸν ὁ ἐπίσκοπος νὰ εἶναι ἄμεμπτος, ἄνδρας μιᾶς γυναίκας, νηφάλιος, σώφρονας, κόσμιος, φιλόξενος, διδακτικός, νὰ μὴ πίνει πολὺ κρασί, νὰ μὴν εἶναι πλήκτης, νὰ μὴν εἶναι αἰσχροκερδής, ἀλλὰ ἐπιεικής, ἀφιλόνεικος, ἀφιλάργυρος, καλὸς προϊστάμενος τοῦ σπιτιοῦ του, νὰ ἔχει παιδιὰ ὑποτακτικὰ μὲ κάθε σεμνότητα».

1. Ἐπειδὴ πρόκειται ν' ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ θέμα τῆς ἐπισκοπῆς, δείχνει κατὰ τρόπο ἀπόλυτο ποιός πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἐπίσκοπος, δίνοντας αὐτὴ τὴν παραίνεση ὄχι ὑπὸ τὴ μορφὴ ἐκείνη ποὺ συμβουλεύει τὸν Τιμόθεο, ἀλλὰ σὰ νὰ ἀπευθύνεται πρὸς ὅλους καὶ ρυθμίζοντας μέσω ἐκείνου ὅλους. Καὶ τί λέγει; «Ἂν κανεὶς ἐπιθυμεῖ ἐπισκοπή», δὲν τὸ κατηγορῶ, λέγει· γιατὶ εἶναι ἔργο προστασίας· ἂν κάποιος ἔχει αὐτὴ τὴν ἐπιθυμία, ὥστε νὰ μὴν ἐπιθυμεῖ μόνο τὴν ἐξουσία καὶ τὴν αὐθεντικότητα, ἀλλὰ τὴ φροντίδα, δὲν τὸ κατηγορῶ· «γιατὶ καλὸ ἔργο ἐπιθυμεῖ», λέγει. Γιατὶ καὶ ὁ Μωϋσῆς τὸ ἐπιθύμησε αὐτό, ἀλλ' ὄχι τὴν ἐξουσία, καὶ ἔτσι τὴν ἐπιθύμησε, ὥστε ν' ἀκούσει, «ποιός σὲ κατέστησε ἄρχοντα καὶ δικαστὴ ἀνάμεσά μας;»[1]. Ἂν κάποιος τὴν ἐπιθύμησε ἔτσι ἂς τὴν ἐπιθυμεῖ· γιατὶ ὀνομάσθηκε ἐπισκοπή, ἐπειδὴ φροντίζει γιὰ ὅλους. «Πρέπει λοιπόν», λέγει, «ὁ ἐπίσκοπος νὰ εἶναι ἄμεπτος, ἄνδρας μιᾶς γυναίκας». Δὲν τὸ λέγει αὐτὸ νομοθετώντας, σὰν νὰ μὴ μπορεῖ νὰ γίνει κανεὶς ἐπίσκοπος χωρὶς αὐτό, ἀλλ' ἐμποδίζει τὴν ἀμετρία. Ἐπειδὴ στοὺς Ἰουδαίους ἦταν δυνατὸ νὰ συνάψουν καὶ δεύτερο γάμο καὶ

κατὰ ταὐτὸν γυναῖκας. «Τίμιον γὰρ ὁ γάμος». Τινὲς δέ, «ἵνα μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ ᾖ», φασὶ τοῦτο εἰρῆσθαι. «Ἀνεπίληπτον»· πᾶσαν εἶπεν ἀρετήν, «ἀνεπίληπτον» εἰπών. Ὥστε, εἴ τις σύνοιδεν ἑαυτῷ τινα ἁμαρτήματα, οὐ καλῶς ποιεῖ, πράγματος ἐπιθυμῶν, οὗ διὰ τῶν ἔργων ἑαυτὸν ἐξέβαλεν· οὐ γὰρ ἄρχειν, ἀλλὰ ἄρχεσθαι δεῖ τὸν τοιοῦτον.

Τὸν γὰρ ἄρχοντα παντὸς λαμπτῆρος λαμπρότερον εἶναι δεῖ, καὶ βίον ἔχειν ἀκηλίδωτον, ὥστε πάντας πρὸς ἐκεῖνον ὁρᾶν καὶ πρὸς τὸν αὐτοῦ βίον τὸν οἰκεῖον χαρακτηρίζειν. Ποιεῖ δὲ τοῦτο, οὐχ ἁπλῶς τοσαύτῃ κεχρημένος τῇ παραινέσει, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἔμελλεν ἐπισκόπους καθιστᾶν, ὅπερ καὶ Τίτῳ γράφων παρῄνει, καὶ ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν πολλοὺς τοῦ πράγματος ἐπιθυμεῖν, διὰ τοῦτο ταῦτα παρεγγυᾷ. «Νηφάλιον», φησί, τουτέστιν, διορατικόν, μυρίους ἔχοντα πάντοθεν ὀφθαλμούς, ὀξὺ βλέποντα, καὶ μὴ ἀμβλύνοντα τὸ τῆς διανοίας ὄμμα. Πολλὰ γάρ ἐστι τὰ συμπίπτοντα, καὶ οὐκ ἐῶντα ὁρᾶν καθαρῶς καὶ ὡς ἔχει τὰ πράγματα· καὶ γὰρ καὶ ἀθυμίαι καὶ φροντίδες καὶ πραγμάτων ὄχλος καὶ πολλὰ πάντοθεν ἐπιρρεῖ. Ἄγρυπνον τοίνυν αὐτὸν εἶναι χρή, οὐ τὰ ἑαυτοῦ μεριμνῶντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν λοιπῶν· διεγηγέρθαι χρὴ καὶ ζεῖν τῷ πνεύματι καὶ πῦρ πνέειν, ὡς εἰπεῖν, καὶ μᾶλλον στρατηγοῦ καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ τὸ στράτευμα περιιόντος κάμνειν καὶ διακονεῖσθαι καὶ τὴν ὑπὲρ ἁπάντων ἔχειν φροντίδα καὶ μέριμναν.

«Σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον». Ταῦτα ἐπειδὴ τῶν ἀρχομένων ἔχουσιν οἱ πολλοὶ (δεῖ γὰρ καὶ αὐτοὺς εἰς τὰ τοιαῦτα τοῖς ἄρχουσιν ἴσους εἶναι), δεικνὺς τὸ τῶν ἐπισκόπων ἐξαίρετον, ἐπήγαγε, «διδακτικόν· τοῦτο γὰρ οὐκέτι ὁ ἀρχόμενος ἀπαιτεῖται· μάλιστα δὲ τοῦτο πάντων προσεῖναι δεῖ τῷ ταύτην τὴν ἀρχὴν ἐγκεχειρισμένῳ. «Μὴ πάροινον». Οὐ τὸν μέθυσον ἐνταῦθά φησιν, ἀλλὰ τὸν ὑβριστήν, τὸν αὐθάδη. «Μὴ πλήκτην». Οὐ τὸν μὴ πλήττοντά φησιν ταῖς χερσί. Τί οὖν ἐστι, «μὴ πλήκτην»; Ἐπειδή εἰσιν ἀκαίρως τι-

νὰ ἔχουν συγχρόνως δυὸ γυναῖκες. «Γιατὶ ὁ γάμος εἶναι τίμιος». Μερικοὶ λένε ὅτι αὐτὸ τὸ εἶπε «γιὰ νὰ ἔχει ὁ ἄνδρας μιὰ γυναίκα». «Νὰ εἶναι ἄμεμπτος». Κάθε ἀρετὴ συμπεριέλαβε, λέγοντας, «ἄμεμπτος». Ὥστε, ἂν κάποιος συναισθάνεται κάποια ἁμαρτήματά του, δὲν ἐνεργεῖ σωστὰ ἐπιθυμώντας ἕνα πράγμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀπομάκρυνε τὸν εαυτό του μὲ τὰ ἔργα του· ἕνας τέτοιος δὲν πρέπει νὰ ἄρχει, ἀλλὰ νὰ ἄρχεται.

Πραγματικὰ ὁ ἄρχοντας πρέπει νὰ εἶναι λαμπρότερος ἀπὸ κάθε λαμπτήρα καὶ νὰ ἔχει βίο ἀκηλίδωτο, ὥστε ὅλοι νὰ προσβλέπουν σ' ἐκεῖνον καὶ νὰ συμμορφώνουν τὴ ζωή τους σύμφωνα μὲ τὴν δική του ζωή. Τὸ κάνει αὐτὸ ὄχι ἁπλῶς γιὰ νὰ δώσει αὐτὴν τὴν παραίνεση, ἀλλ' ἐπειδὴ κι αὐτὸς ἐπρόκειτο νὰ καταστήσει ἐπισκόπους, πράγμα ποὺ συμβούλευε καὶ στὸν Τίτο γράφοντας, καὶ ἐπειδὴ ἦταν φυσικὸ πολλοὶ νὰ ἐπιθυμοῦν τὸ πράγμα αὐτό, γι' αὐτὸ τὰ παραγγέλλει αὐτά. «Νὰ εἶναι νηφάλιος», λέγει, δηλαδὴ διορατικός, ἔχοντας ἀμέτηρα μάτια ἀπὸ παντοῦ, βλέποντας μὲ ὀξὺ μάτι καὶ χωρὶς νὰ ἀμβλύνει τὸ μάτι τῆς διάνοιας. Γιατὶ πολλὰ εἶναι αὐτὰ ποὺ συμπίπτουν καὶ δὲν ἀφήνουν τὸ μάτι νὰ βλέπει καθαρὰ καὶ ὅπως ἔχουν τὰ πράγματα· καθόσον καὶ λύπες καὶ φροντίδες καὶ πλῆθος ὑποθέσεων καὶ πολλὰ ἄλλα ἐπισωρεύονται ἀπὸ παντοῦ. Πρέπει λοιπὸν νὰ εἶναι ἄγρυπνος, χωρὶς νὰ μεριμνᾶ μόνο γιὰ τὰ δικά του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τῶν ὑπολοίπων. Πρέπει νὰ βρίσκεται σὲ ἐγρήγορση, νὰ ζεῖ ζωὴ πνευματική, νὰ πνέει φωτιά, ὅπως θὰ λέγαμε, καὶ περισσότερο ἀπὸ τὸ στρατηγὸ νύχτα καὶ μέρα νὰ περιτρέχει τὸ στράτευμα, νὰ κοπιάζει καὶ νὰ τὸ ὑπηρετεῖ, ἔχοντας τὴ μέριμνα καὶ τὴ φροντίδα γιὰ ὅλους.

«Νὰ εἶναι σώφρονας, κόσμιος, καὶ φιλόξενος». Αὐτὰ ἐπειδὴ τὰ ἔχουν καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχομένους (γιατὶ πρέπει καὶ αὐτοὶ νὰ εἶναι ἴσοι μὲ τοὺς ἄρχοντες σ' αὐτά), δείχνοντας τὸ ἐξαίρετο τῶν ἐπισκόπων, πρόσθεσε, «νὰ εἶναι διδακτικός», γιατὶ ἀπὸ αὐτὸ ὁ ἀρχόμενος δὲν ἔχει καθόλου ἀνάγκη· αὐτὸ περισσότερο ἀπὸ ὅλους πρέπει νὰ τὸ ἔχει ἐκεῖνος στὸν ὁποῖο ἔχει δοθεῖ αὐτὴ ἡ ἐξουσία. «Νὰ μὴ εἶναι πάροινος»· δὲν ἐννοεῖ ἐδῶ τὸν μέθυσο, ἀλλὰ τὸν ὑβριστή, τὸν αὐθάδη. «Οὔτε νὰ εἶναι πλήκτης»· δὲν ἐννοεῖ ἐκεῖνον ποὺ δὲ χτυπᾶ μὲ τὰ χέρια. Τί σημαίνει λοιπόν, «νὰ μὴ

νὲς πλήττοντες τῶν ἀδελφῶν τὴν συνείδησιν, τούτους νῦν αἰνίττεσθαί μοι δοκεῖ. «Μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλ' ἐπιεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάργυρον, τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον, τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος». Εἰ τοίνυν ὁ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, τὸν δὲ ἐπίσκοπον οὐ δεῖ τὰ τοῦ κόσμου μεριμνᾶν, πῶς φησι, «μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα»; Τινὲς μὲν οὖν φασιν, ὅτι τὸν ἀπὸ γυναικὸς ᾐνίξατο μένοντα ἐλεύθερον· εἰ δὲ μὴ τοῦτο εἴη, ἔνεστι γυναῖκα ἔχοντα, ὡς μὴ ἔχοντα, εἶναι. Τότε μὲν γὰρ καλῶς τοῦτο συνεχώρησεν, ὡς πρὸς τὴν τοῦ πράγματος φύσιν τὴν τότε οὖσαν. Ἔνεστι δὲ αὐτὸ μεταχειρίσασθαι καλῶς, εἴ τις βούλοιτο. Ὥσπερ γὰρ ὁ πλοῦτος δυσχερῶς εἰσάγει εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, πολλαχοῦ δὲ οἱ πλουτοῦντες εἰσῆλθον, οὕτω καὶ ὁ γάμος.

Τί δὲ λέγεις, εἰπέ μοι; περὶ ἐπισκόπου διαλεγόμενος ἔλεγεν, ὅτι δεῖ αὐτὸν μὴ μέθυσον εἶναι, ἀλλὰ φιλόξενον, δέον τὰ μείζονα τούτων εἰπεῖν. Διὰ τί γὰρ οὐκ εἶπεν ὅτι, δεῖ δὲ τὸν ἐπίσκοπον ἄγγελον εἶναι, μηδενὶ πάθει ἀνθρωπίνῳ ὑποκεῖσθαι; ἐκεῖνα τὰ μεγάλα, ἃ Χριστὸς εἶπεν, ἃ καὶ τοὺς ἀρχομένους ἔχειν δεῖ, ἐσταυρῶσθαι, καὶ ἐν ταῖς χερσὶν ἀεὶ ἔχειν τὴν ψυχήν; ὃ καὶ ὁ Χριστὸς εἶπεν, «ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων»· καὶ πάλιν, «ἐὰν μή τις ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήσῃ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος», ἀλλὰ «μὴ πάροινον», φησί; Καλαὶ αἱ ἐλπίδες, εἰ περὶ τούτων ὀφείλει ὁ ἐπίσκοπος παραινεῖσθαι. Διὰ τί γὰρ οὐκ εἶπες, 'δεῖ δὲ αὐτὸν ἤδη μεταστῆναι ἐκ τῆς γῆς', ἀλλὰ ἃ τοῖς κοσμικοῖς ἐπέταξας, ταῦτα τῷ ἐπισκόπῳ οὐκ ἐπιτάττεις; Τί δὲ ἐκείνοις, φησί; «Νεκρώσατε τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς»· καὶ πάλιν, «ὁ δὲ ἀποθανὼν δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας»· καὶ πάλιν, «οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν»· καὶ ὁ Χριστὸς πάλιν φησίν, «ἐὰν μή τις ἀποτάξηται αὐτοῦ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν, οὐκ ἔστι μου ἄξιος». Τίνος οὖν ἕνεκεν ταῦτα οὐκ εἴρηκεν; Ὅτι τοιού-

---

2. Ἰω. 10,11.
3. Ματθ. 10,38.
4. Κολ. 3,5.
5. Ρωμ. 6,7.
6. Κολ. 5,24.
7. Λουκᾶ 14,33.

εἶναι πλήκτης»; Ἐπειδὴ ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ ἄκαιρα ἐπιφέρουν πλήγματα στὴ συνείδηση τῶν ἀδελφῶν, μοῦ φαίνεται ὅτι αὐτοὺς ἐννοεῖ ἐδῶ. «Νὰ μὴ εἶναι αἰσχροκερδής, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἐπιεικής, ἄμαχος, ἀφιλάργυρος, νὰ κυβερνάει καλὰ τὸ σπίτι του, νὰ ἔχει παιδιὰ ὑποτακτικὰ καὶ μὲ κάθε σεμνότητα». Ἂν λοιπὸν αὐτὸς ποὺ συνάπτει γάμο μεριμνᾶ γιὰ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, ἐνῶ ὁ ἐπίσκοπος δὲν πρέπει νὰ μεριμνᾶ γιὰ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς λέγει, «νὰ εἶναι ἄνδρας μιᾶς γυναίκας»; Μερικοὶ λοιπὸν λένε, ὅτι ὑπαινίχθηκε ἐκεῖνον ποὺ μένει ἐλεύθερος ἀπὸ γυναίκα· ἂν ὅμως δὲν εἶναι αὐτό, μπορεῖ νὰ ἔχει γυναίκα καὶ νὰ εἶναι σὰν νὰ μὴν ἔχει. Τότε βέβαια αὐτὸ σωστὰ τὸ ἐπέτρεψε, σύμφωνα μὲ τὴ φύση τοῦ πράγματος ποὺ συνηθιζόταν τότε. Καὶ εἶναι δυνατὸν αὐτὸ νὰ τὸ χειρισθεῖ κανεὶς σωστά, ἂν θέλει. Ὅπως ἀκριβῶς ὁ πλοῦτος δύσκολα εἰσάγει στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ σὲ πολλὲς περιπτώσεις οἱ πλούσιοι εἰσῆλθαν, ἔτσι καὶ ο γάμος.

Ἀλλὰ πές μου, τί ἐννοεῖς μ' αὐτό; Μιλώντας γιὰ τὸν ἐπίσκοπο ἔλεγε ὅτι αὐτὸς δὲν πρέπει νὰ εἶναι μέθυσος, ἀλλὰ φιλόξενος, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ πεῖ μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτά. Γιατί λοιπὸν δὲν εἶπε ὅτι πρέπει ὁ ἐπίσκοπος νὰ εἶναι ἄγγελος, καὶ νὰ μὴν εἶναι δοῦλος κανενὸς ἀνθρώπινου πάθους; ἐκεῖνα τὰ μεγάλα ποὺ εἶπε ὁ Χριστὸς καὶ τὰ ὁποῖα πρέπει καὶ οἱ ἀρχόμενοι νὰ τὰ ἔχουν, νὰ ἔχουν δηλαδὴ σταυρωθεῖ καὶ νὰ ἔχουν πάντα τὴν ψυχὴ στὰ χέρια; πράγμα ποὺ εἶπε καὶ ὁ Χριστός, «ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς θυσιάζει τὴ ζωή του γιὰ τὰ πρόβατα»[2]· καὶ πάλι, «ἂν κάποιος δὲ σηκώσει τὸν σταυρό του καὶ δὲν ἀκολουθήσει πίσω μου, δὲν εἶναι ἄξιός μου»[3], ἀλλὰ λέγει, «νὰ μὴ εἶναι πάροινος»; Καλὲς εἶναι οἱ ἐλπίδες, ἂν ὁ ἐπίσκοπος ὀφείλει νὰ δίνει συμβουλὲς γι' αὐτά. Γιατί λοιπὸν δὲν εἶπες, ὅτι πρέπει αὐτὸς ἀπὸ τὴ γῆ νὰ μεταφερθεῖ στὸν οὐρανό, ἀλλ' ἐκεῖνα ποὺ διέταξες στοὺς κοσμικούς, αὐτὰ δὲν τὰ διατάσσεις στὸν ἐπίσκοπο; Τί λέγει σὲ ἐκείνους; «Νεκρώσατε τὰ μέλη σας ποὺ εἶναι στὴ γῆ»[4]· καὶ πάλι, «αὐτὸς ποὺ πέθανε, ἔχει δικαιωθεῖ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία»[5]· καὶ πάλι, «ὅσοι εἶναι τοῦ Χριστοῦ, σταύρωσαν τὴ σάρκα»[6]· καὶ ὁ Χριστὸς πάλι λέγει, «ἂν κάποιος δὲν ἀποχωρισθεῖ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του, δὲν εἶναι ἄξιός μου»[7]. Γιατί λοιπὸν αὐτὰ δὲν τὰ εἶπε; Γιατὶ τέτοιοι λίγοι ἦταν δυνατὸ νὰ βρεθοῦν, εἶχαν ὅμως ἀνάγκη ἀπὸ

τους ὀλίγους εὑρεθῆναι ἐνῆν, ἐπισκόπων δὲ ἔδει πολλῶν, καὶ καθ' ἑκάστην πόλιν τῶν προηγησομένων.

2. Ἐπεὶ οὖν ἐνεδρεύεσθαι ἔμελλε τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν, διὰ τοῦτο συμμεμετρημένην εἶπεν ἀρετήν, οὐκ ἐκείνην τὴν ἄνω, τὴν ὑψηλήν· τὸ γὰρ νηφάλιον εἶναι καὶ κόσμιον καὶ σώφρονα πολλῶν ἦν. «Τέκνα ἔχοντα», φησίν, «ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος». Δεῖ γὰρ οἴκοθεν παρέχεσθαι τὰ παραδείγματα. Τίς γὰρ ἂν πιστεύσειεν, ὅτι τὸν ἀλλότριον ὑποτάξει ὁ τὸν υἱὸν μὴ ὑποτάξας; «Τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον». Τοῦτο καὶ οἱ ἔξωθέν φασιν, ὅτι ὁ οἰκονομικὸς καὶ πολιτικὸς ἂν γένοιτο ταχέως. Καὶ γὰρ τοῦτό ἐστιν ἡ ἐκκλησία, ὡσανεὶ μικρὰ οἰκία· καὶ ὥσπερ ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰσὶ παιδία, γυνή, οἰκέται, καὶ πάντων ὁ ἀνὴρ ἀνῄρηται τὴν ἀρχήν, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτό ἐστι, παιδία, γυναῖκες, οἰκέται. Εἰ δὲ κοινωνοὺς ἔχει τῆς ἀρχῆς ὁ τῆς ἐκκλησίας προεστώς, ἀλλ' ἔχει κἀκεῖ ὁ ἀνὴρ κοινωνὸν τὴν γυναῖκα. Ἀλλὰ τὰ πρὸς διατροφὴν ἐνταῦθα τῶν χηρῶν καὶ τῶν παρθένων φροντίζειν δεῖ; Ἔχει κἀκεῖ ὁ ἀνὴρ τοὺς δούλους, τὰς θυγατέρας· ἄλλως δὲ καὶ εὐκολώτερον τῆς οἰκίας ἄρχειν. Ὁ τοίνυν ταῦτα καλῶς οὐκ οἰκονομήσας, πῶς τὰ τῆς ἐκκλησίας οἰκονομῆσαι δυνήσεται;

Εἶτα εἰπών, «εἰ δέ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστῆναι οὐκ οἶδε, πῶς Ἐκκλησίας Θεοῦ ἐπιμελήσεται;». «Μὴ νεόφυτον», φησίν. Οὐ τὸν νεώτερον ἐνταῦθα λέγει, ἀλλὰ τὸν νεοκατήχητον· «ἐγὼ» γάρ, φησίν, «ἐφύτευσα, Ἀπολλῶς ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ηὔξανε». Τοῦτον οὖν δηλῶσαι βουλόμενος, τοῦτο εἶπεν. Ἐπεὶ τί ἐκώλυεν εἰπεῖν, μὴ νεώτερον; Τίνος οὖν ἕνεκεν αὐτός, φησί, τὸν Τιμόθεον νεώτερον ὄντα ἐποίει; καὶ μαρτυρεῖ τοῦτο, πρὸς αὐτὸν λέγων, «μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρονείτω». Ὅτι πολλὴν τὴν ἀρετὴν αὐτῷ συνῄδει· ὅτι μεγάλην τὴν περὶ τὸν βίον ἀκρίβειαν· ὃ δὴ καὶ εἰδώς, «ἐκ βρέφους», φησὶν γράφων, «τὰ ἱερὰ γράμματα ἔμαθες». Ὅτι δὲ καὶ ἐπιτεταμένην εἶχε νηστείαν, δηλοῖ τό, «οἴνῳ ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὰς

8. Α' Κορ. 3,6.
9. Α' Κορ. 4,12.
10. Β' Τιμ. 3,15.

πολλοὺς ἐπισκόπους, καὶ σὲ κάθε πόλη ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει ὁ ἐπίσκοπος ποὺ θὰ προΐστατο.

2. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ στηθοῦν παγίδες στὴν πορεία τῆς Ἐκκλησίας, γι' αὐτὸ μίλησε γιὰ ἀρετὴ μετρημένη, καὶ ὄχι γιὰ ἐκείνη τὴν ἀνώτερη, τὴν ὑψηλή· γιατὶ τὸ «νὰ εἶναι νηφάλιος καὶ κόσμιος καὶ σώφρονας», ἦταν κάτι ποὺ τὸ εἶχαν πολλοί. «Νὰ ἔχει», λέγει, «τέκνα ὑποτακτικὰ μὲ κάθε σεμνότητα». Πρέπει τὰ παραδείγματα νὰ τὰ δίνει ἀπὸ τὸ σπίτι του. Γιατὶ ποιός θὰ μποροῦσε νὰ πιστέψει ὅτι θὰ ὑποτάξει τὸν ξένο αὐτὸς ποὺ δὲν ὑπέταξε τὸ γιό του; «Νὰ κυβερνᾶ καλὰ τὸ σπίτι του». Αὐτὸ τὸ λένε καὶ οἱ μὴ Χριστιανοί, ὅτι δηλαδὴ αὐτὸς ποὺ εἶναι ἐπιτήδειος στὰ οἰκονομικὰ θέματα, γρήγορα μπορεῖ νὰ γίνει καὶ πολιτικός. Γιατὶ τέτοιο πράγμα εἶναι καὶ ἡ ἐκκλησία, σὰν μικρὴ οἰκία· καὶ ὅπως στὴν οἰκία ὑπάρχουν παιδιά, γυναίκα, ὑπηρέτες, καὶ ὅλων τὴν διοίκηση ἀναλαμβάνει ὁ ἄνδρας, ἔτσι καὶ στὴν ἐκκλησία τίποτε ἄλλο δὲν ὑπάρχει, παρὰ αὐτό, παιδιά, γυναῖκες, ὑπηρέτες. Ἂν ὅμως ὁ προϊστάμενος τῆς ἐκκλησίας ἔχει βοηθοὺς γιὰ τὴ διοίκησή της, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ὁ ἄνδρας ἔχει βοηθὸ τὴ γυναίκα. Ἀλλὰ πρέπει νὰ φροντίζει ἐδῶ γιὰ τὴν διατροφὴ τῶν χηρῶν καὶ τῶν παρθένων; Ἔχει καὶ ἐκεῖ ὁ ἄνδρας τοὺς δούλους, τὶς θυγατέρες. Ἄλλωστε εἶναι καὶ εὐκολότερο νὰ διοικεῖς τὸ σπίτι σου. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ δὲ διοίκησε καλὰ αὐτά, πῶς θὰ μπορέσει νὰ διοικήσει τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας;

Ἔπειτα, ἀφοῦ εἶπε, «ἂν κάποιος δὲ γνωρίζει νὰ διοικεῖ τὸ σπίτι του πῶς θὰ φροντίσει τὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ;». «Νὰ μὴ εἶναι νεόφυτος», λέγει. Δὲν ἐννοεῖ τὸν νεώτερο ἐδῶ, ἀλλὰ τὸν νεοκατήχητο· γιατὶ λέγει, «ἐγὼ φύτεψα, ὁ Ἀπολλὼς πότισε, ἀλλ' ὁ Θεὸς τὸ αὔξανε»[8]. Αὐτὸν λοιπὸν θέλοντας νὰ δηλώσει τὸ εἶπε αὐτό. Γιατὶ τί τὸν ἐμπόδιζε νὰ πεῖ, νὰ μὴν εἶναι νεώτερος; Γιὰ ποιό λόγο, λέγει, αὐτὸς χειροτόνησε ἐπίσκοπο τὸν Τιμόθεο ἐνῶ ἦταν νεώτερος; Καὶ τὸ βεβαιώνει αὐτὸ λέγοντας πρὸς αὐτόν, «κανένας ἂς μὴ περιφρονεῖ τὴ νεότητά σου»[9]. Γιατὶ γνώριζε ὅτι αὐτὸς εἶχε πολλὴ ἀρετή, ὅτι ἡ ζωή του ἦταν ὡς πρὸς ὅλα σωστή, πράγμα ποὺ τὸ γνώριζε καὶ τὸ γράφει, λέγοντας· «ἀπὸ βρέφος ἔμαθες τὰ ἱερὰ γράμματα»[10]. Τὸ ὅτι ἔκαμνε καὶ σκληρὴ νηστεία τὸ φανερώνουν

πυκνάς σου ἀσθενείας», μετὰ τῶν ἄλλων καὶ περὶ τούτου γράψας αὐτῷ, ὡς, εἰ μὴ ταῦτα ὑπ' αὐτοῦ κατωρθωμένα ᾔδει, οὔτε ἂν ἔγραψεν, οὔτε τῷ μαθητῇ τοιαῦτα παρήγγειλεν. Ἐπειδὴ οὖν ἐξ Ἑλλήνων πολλοὶ προσῄεσαν τότε καὶ ἐβαπτίζοντο, μὴ εὐθέως, φησί, νεόφυτον εἰς τὸν τῆς ἀρχῆς ὄγκον ἄγετε, τουτέστι, νεοκατήχητον.

Εἰ γάρ, πρὶν ἢ γενέσθαι μαθητής, διδάσκαλος γένοιτο ταχέως, καὶ εἰς ἀπόνοιαν ἔρχεται· εἰ, πρὶν ἢ μαθεῖν ἄρχεσθαι, τῶν ἀρχόντων γένοιτο, φυσᾶται. Διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν· «ἵνα μὴ τυφωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου»· τουτέστιν, εἰς τὴν καταδίκην τὴν αὐτήν, ἣν ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς ἀπονοίας ὑπέμεινε. Δεῖ δὲ αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, ἵνα μὴ εἰς ὀνειδισμὸν ἐμπέσῃ καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου. Καλῶς· μέλλει γὰρ ὀνειδίζεσθαι παρ' αὐτῶν. Τάχα καὶ διὰ τοῦτο εἶπε, «μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα», καίτοι λέγων ἀλλαχοῦ, «θέλω πάντας ἀνθρώπους εἶναι, ὡς καὶ ἐμαυτόν», τουτέστιν, ἐν ἐγκρατείᾳ. Ἵνα οὖν μὴ εἰς στενὸν περικλείσῃ τὸ πρᾶγμα, ἐὰν ἠκριβωμένην πολιτείαν ἀπαιτήσῃ, διὰ τοῦτο συμμεμετρημένην ἐζήτησεν ἀρετήν. Ἔδει γὰρ καθίστασθαι καθ' ἑκάστην πόλιν τὸν προηγούμενον· ἄκουε γὰρ αὐτοῦ γράφοντος τῷ Τίτῳ, «ἵνα καταστήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ὡς ἐγώ σοι διεταξάμην». Τί δέ, ἂν μαρτυρίαν ἔχῃ καλὴν καὶ δόξαν ἀγαθήν, μὴ ᾖ δὲ τοιοῦτος; Μάλιστα μὲν οὖν δύσκολον τοῦτο· ἀγαπητὸν γὰρ τοὺς ὀρθοὺς ὀρθὴν ἔχειν δόξαν παρὰ τοῖς ἐχθροῖς· νῦν δὲ οὐδὲ τοῦτο μόνον εἴασεν· οὐδὲ γὰρ εἶπε, δεῖ αὐτὸν μαρτυρίαν ἔχειν, ἀλλά, «δεῖ αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν ἔχειν», ὡς μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ταύτην· οὐ γὰρ δὴ ταύτην μόνον.

Τί οὖν, ἂν κακῶς λέγοιεν αὐτὸν εἰκῇ, καὶ βασκαίνοντες, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ Ἕλληνές εἰσιν; Οὐκ ἔστι τοῦτο· τὸν γὰρ ἄληπτον ἔχοντα βίον κἀκεῖνοι αἰδοῦνται. Πῶς, φησίν; Ἄκουε αὐτοῦ περὶ ἑαυτοῦ λέγοντος, «διὰ δυσφημίας καὶ εὐφημίας». Οὐ γὰρ τοῦ βίου αὐτῶν ἐπελαμβάνοντο, ἀλλὰ τοῦ κηρύγματος· διὰ τοῦτό φησι, «διὰ δυσφημίας». Ὡς πλάνοι καὶ γόητες διεβάλλοντο διὰ τὸ κήρυγμα.

11. Τιτ. 1,5.
12. Β' Κορ. 6,8.

τὰ λόγια, «νὰ πίνεις λίγο κρασὶ ἐξ αἰτίας τῶν πυκνῶν ἀσθενειῶν σου»· γράφοντάς του μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα καὶ αὐτό, γιατί, ἂν δὲν ἤξερε ὅτι ὅλα αὐτὰ θὰ τηρηθοῦν ἀπὸ τὸν Τιμόθεο, οὔτε θὰ τὰ ἔγραφε οὔτε θὰ παράγγελνε τέτοια στὸ μαθητή του. Ἐπειδὴ λοιπὸν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρες προσήρχονταν τότε καὶ βαπτίζονταν, μὴν ὁδηγεῖτε, λέγει, ἀμέσως στὸ βάρος τῆς ἐξουσίας νεόφυτο, δηλαδὴ νεοκατήχητο.

Γιατί, ἂν γίνει γρήγορα δάσκαλος προτοῦ γίνει μαθητής, φθάνει καὶ σὲ ἀλαζονεία. Ἂν προτοῦ μάθει νὰ ἄρχεται γίνει ἄρχοντας, ὑπερηφανεύεται. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε, «γιὰ νὰ μὴν ὑπερηφανευθεῖ καὶ πέσει στὸ ἁμάρτημα τοῦ διαβόλου», δηλαδὴ στὴν ἴδια καταδίκη, τὴν ὁποία ἐκεῖνος ὑπέστη ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία. Πρέπει ὅμως αὐτὸς νὰ ἔχει καὶ καλὴ μαρτυρία ἀπὸ τοὺς ἔξω, γιὰ νὰ μὴ πέσει σὲ χλευασμὸ καὶ σὲ παγίδα τοῦ διαβόλου. Σωστά· γιατὶ πρόκειται νὰ χλευασθεῖ ἀπὸ αὐτούς. Ἴσως καὶ γι' αὐτὸ εἶπε, «νὰ εἶναι ἄνδρας μιᾶς γυναίκας», ἂν καὶ βέβαια λέγει ἀλλοῦ, «θέλω ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ εἶναι ὅπως καὶ ἐγώ», δηλαδὴ ἐγκρατεῖς. Γιὰ νὰ μὴ περιορίσει λοιπὸν τὸ πράγμα, ἂν ζητοῦσε συμπεριφορὰ τέλεια, γι' αὐτὸ ζήτησε ἀρετὴ μετρημένη. Γιατὶ ἔπρεπε σὲ κάθε πόλη νὰ τοποθετήσει τὸν προϊστάμενο· ἄκουε αὐτὸν ποὺ γράφει στὸν Τίτο καὶ λέγει, «γιὰ νὰ τοποθετήσεις πρεσβυτέρους σὲ κάθε πόλη, ὅπως ἐγὼ σὲ διέταξα»[11]. Τί λοιπὸν ἂν ἔχει καλὴ μαρτυρία καὶ καλὴ φήμη, ὅμως δὲν εἶναι τέτοιος; Πρὸ πάντων λοιπὸν αὐτὸ εἶναι δύσκολο· γιατὶ εἶναι ἀγαπητὸ νὰ ἔχουν καλὴ φήμη στοὺς ἐχθροὺς αὐτοὶ ποὺ εἶναι καλοί, τώρα ὅμως οὔτε αὐτὸ μόνο ἄφησε· γιατὶ δὲν εἶπε, «πρέπει αὐτὸς νὰ ἔχει μαρτυρία», ἀλλά, «πρέπει αὐτὸς νὰ ἔχει καὶ μαρτυρία», δηλαδὴ μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα καὶ αὐτήν· ὄχι ὅμως μόνον αὐτήν.

Τί λοιπὸν ἂν αὐτὸν τὸν κατηγοροῦν ἄδικα καὶ ἀπὸ φθόνο καὶ μάλιστα ἐπειδὴ εἶναι εἰδωλολάτρες; Δὲν εἶναι δυνατὸν αὐτό· γιατὶ ἐκεῖνον ποὺ ἔχει βίον ἀνεπίληπτο καὶ ἐκεῖνοι τὸν σέβονται. Πῶς, λέγει; Ἄκουε αὐτὸν ποὺ λέγει γιὰ τὸν ἑαυτό του, «γιὰ δυσφημίες καὶ εὐφημίες»[12]. Δὲν κατηγοροῦσαν δηλαδὴ τὴ ζωή τους, ἀλλὰ τὸ κήρυγμα· γι' αὐτὸ λέγει, «γιὰ δυσφημίες». Σὰν πλάνοι, σὰν μάγοι συκοφαντοῦνταν ἐξ αἰτίας τοῦ κηρύγματος. Κι αὐτὸ τὸ ἔκαμναν.

Καὶ τοῦτο ἐποίουν, ἐπεὶ μὴ εἶχον τοῦ βίου αὐτῶν ἐπιλαμβάνεσθαι. Διὰ τί γὰρ μηδεὶς εἶπε περὶ τῶν ἀποστόλων, ὅτι πόρνοι καὶ ἀσελγεῖς καὶ πλεονέκται, ἀλλὰ πλάνοι, ὃ τοῦ κηρύγματος ἦν μόνον; ἆρα οὐχ ὅτι βίον ἄληπτον εἶχον; Εὔδηλον ὅτι.

Οὕτω τοίνυν καὶ ἡμεῖς ζῶμεν καὶ οὐδεὶς ἡμᾶς ἐρεῖ κακῶς, κἂν ἐχθρὸς ᾖ κἂν ἄπιστος. Ὁ γὰρ βίον λάμποντα ἔχων, κἀκείνοις ἐστὶν αἰδέσιμος· ἡ γὰρ ἀλήθεια καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἐπιστομίζει. Εἰς παγίδα δὲ πῶς ἐμπίπτει; Τοῖς αὐτοῖς ἁμαρτήμασι πολλάκις περιπίπτων, οἷς κἀκεῖνοι. Εἰ γὰρ εἴη τοιοῦτος, ταχέως αὐτῷ καὶ ἄλλην παγίδα τίθησιν ὁ διάβολος, ταχέως αὐτὸν ἀναιροῦσιν ἐκεῖνοι. Εἰ δὲ τὴν παρ' ἐχθρῶν δεῖ μαρτυρίαν ἔχειν, πολλῷ μᾶλλον καὶ τὴν παρὰ τῶν φίλων. Ὅτι γὰρ οὐκ ἔνι κακῶς ἀκοῦσαι τὸν ἀνεπιλήπτῳ βίῳ κεχρημένον, ἄκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἵνα ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν καὶ δοξάζωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Τί οὖν, ἂν συκοφαντῆται, φησί, καὶ ἐκ περιστάσεως τὴν διαβολὴν ὑπομένῃ; Ἐγχωρεῖ μὲν καὶ τοῦτο· δεῖ δὲ μηδὲ τοῦτον εἰς τὸ μέσον ἄγεσθαι· καὶ γὰρ πολὺ τὸ δέος. Δεῖ τοίνυν, φησί, καὶ καλὴν μαρτυρίαν ἔχειν αὐτόν· λαμψάτω γὰρ τὰ ἔργα ὑμῶν. Ὥσπερ οὖν οὐκ ἄν τις εἴποι τὸν ἥλιον σκοτεινόν, οὐδὲ αὐτὸς ὁ τυλφός· αἰσχύνεται γὰρ ταῖς πάντων μάχεσθαι δόξαις· οὕτω τὸν σφόδρα καλὸν οὐκ ἂν τὶς μέμψατο· ἀλλὰ τῶν μὲν δογμάτων ἕνεκεν πολλάκις ἂν αὐτοὺς διαβάλλοιεν Ἕλληνες, βίου δὲ ὀρθοῦ οὐκ ἂν ἐπιλάβοιντο, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν ἄλλων θαυμάζουσι καὶ ἐκλήττονται.

3. Οὕτω τοίνυν ζῶμεν, ὥστε μὴ βλασφημεῖσθαι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Μήτε οὖν πρὸς δόξαν ἀνθρωπίνην βλέπωμεν, μήτε ὥστε πονηρὰν λαμβάνειν δόξαν, ἀλλ' ἐν ἑκατέρῳ τὴν συμμετρίαν τιμῶμεν. «Ἐν οἷς φαίνεσθε», φησί, «ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ». Διὰ τοῦτο γὰρ ἡμᾶς εἴασεν, ἵν' ὡς φωστῆρες ὦμεν, ἵνα διδάσκαλοι τῶν ἄλλων καταστῶμεν, ἵν' ὡς ζύμη γενώμεθα, ἵνα ὡς ἄγγελοι μετὰ

13. Ματθ. 5,16.
14. Φιλιπ. 2,15.

γιατὶ δὲν μποροῦσαν νὰ κατηγορήσουν τὸν τρόπο τῆς ζωῆς τους. Γιατί δηλαδὴ δὲν εἶπε κανένας γιὰ τοὺς ἀποστόλους, ὅτι εἶναι πόρνοι καὶ ἀσελγεῖς καὶ πλεονέκτες, ἀλλὰ πλάνοι, πράγμα ποὺ ἀφοροῦσε μόνο τὸ κήρυγμα; Ἄραγε ὄχι γιατὶ εἶχαν βίον ἀνεπίληπτο; Εἶναι ὁλοφάνερο, ὅτι γι' αὐτό.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐμεῖς νὰ ζοῦμε, καὶ κανένας δὲν θὰ μᾶς κακολογήσει, κι ἂν ἀκόμα εἶναι ἐχθρός, κι ἂν ἀκόμα εἶναι ἄπιστος. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ζωὴ λαμπρή, εἶναι σεβαστὸς καὶ σὲ ἐκείνους· γιατὶ ἡ ἀλήθεια ἀποστομώνει καὶ τοὺς ἐχθρούς. Καὶ πῶς πέφτει σὲ παγίδα; Πέφτοντας πολλὲς φορὲς στὰ ἴδια ἁμαρτήματα, στὰ ὁποῖα πέφτουν καὶ ἐκεῖνοι. Γιατί, ἂν εἶναι τέτοιος, γρήγορα κι ἄλλη παγίδα θὰ τοῦ στήσει ὁ διάβολος, γρήγορα ἐκεῖνοι θὰ τὸν καταστρέψουν. Ἂν λοιπὸν πρέπει νὰ ἔχει μαρτυρία ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ ἔχει καὶ τὴ μαρτυρία ἀπὸ τοὺς φίλους. Τὸ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δυσφημισθεῖ ἕνας ποὺ ζεῖ ζωὴ ἀνεπίληπτη, ἄκουε τὸ Χριστὸ ποὺ λέγει· «ἂς λάμψει τὸ φῶς σας μπροστὰ στοὺς ἀνθρώπους γιὰ νὰ δοῦν τὰ καλά σας ἔργα καὶ νὰ δοξάσουν τὸν Πατέρα σας τὸν οὐράνιο»[13].

Τί λοιπόν, λέγει, ἂν συκοφαντεῖται καὶ ὑπομένει στὴν περίπτωση αὐτὴ τὴ συκοφαντία; Συμβαίνει βέβαια καὶ αὐτό· δὲν πρέπει οὔτε αὐτὸς νὰ ὁδηγηθεῖ στὴ θέση τοῦ προϊσταμένου· γιατὶ εἶναι μεγάλος ὁ φόβος. Πρέπει λοιπόν, λέγει, νὰ ἔχει αὐτὸς καὶ καλὴ μαρτυρία· νὰ λάμψουν δηλαδὴ τὰ ἔργα σας. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς σκοτεινὸ τὸν ἥλιο, οὔτε ὁ ἴδιος ὁ τυφλός· γιατὶ ντρέπεται νὰ ἐναντιώνεται στὴ γνώμη ὅλων· ἔτσι τὸν πάρα πολὺ καλὸ δὲ θὰ μποροῦσε κανένας νὰ τὸν κατηγορήσει. Καὶ γιὰ τὰ δόγματα βέβαια πολλὲς φορὲς θὰ μποροῦσαν οἱ εἰδωλολάτρες νὰ τοὺς διαβάλλουν, δὲ θὰ μποροῦσαν ὅμως νὰ τοὺς κατηγορήσουν γιὰ τὴν ὀρθὴ ζωή, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους καὶ τοὺς θαυμάζουν καὶ ἐκπλήττονται.

3. Ἔτσι λοιπὸν ἂς ζοῦμε, ὥστε νὰ μὴ βλασφημεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Οὔτε νὰ ἀποβλέπουμε σὲ ἀνθρώπινη δόξα, οὔτε νὰ ἀπολαμβάνουμε δόξα πονηρή, ἀλλὰ νὰ τηροῦμε τὸ μέτρο σὲ κάθε περίπτωση. «Μὲ τὰ ὁποῖα φαίνεσθε», λέγει, «σὰν φωστῆρες στὸν κόσμο»[14]. Γι' αὐτὸ δηλαδὴ ἄφησε ἐμᾶς, γιὰ νὰ εἴμαστε σὰν

τῶν ἀνθρώπων περιπολῶμεν, ἵν' ὡς ἄνδρες μετὰ τῶν παίδων τῶν μικρῶν, ὡς πνευματικοὶ μετὰ τῶν ψυχικῶν, ἵνα κερδαίνωσιν ἐκεῖνοι, ἵνα σπέρματα ὦμεν, ἵνα καρπὸν πολὺν φέρωμεν. Οὐκ ἔδει λόγων, εἰ τοσοῦτον ἡμῶν ὁ βίος ἔλαμπεν· οὐκ ἔδει διδασκάλων, εἰ ἔργα ἐπεδεικνύμεθα. Οὐδεὶς ἂν ἦν Ἕλλην εἰ ἡμεῖς ἦμεν Χριστιανοί, ὡς δεῖ· εἰ τὰ τοῦ Χριστοῦ ἐφυλάττομεν, εἰ ἠδικούμεθα, εἰ ἐπλεονεκτούμεθα, εἰ λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν, εἰ κακῶς πάσχοντες εὐηργετοῦμεν, οὐδεὶς οὕτω θηρίον ἦν, ὡς μὴ ἐπιδραμεῖν τῇ εὐσεβείᾳ, εἰ παρὰ πάντων ταῦτα ἐγίνετο.

Καὶ ἵνα μάθητε, εἷς ἦν ὁ Παῦλος, καὶ τοσούτους ἐπεσπάσατο. Εἰ πάντες ἦμεν τοιοῦτοι, πόσας οἰκουμένας οὐκ ἂν ἐπεσπασάμεθα; Ἰδοὺ πλείους εἰσὶν οἱ Χριστιανοὶ τῶν ἐθνικῶν. Καὶ ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις τέχναις εἷς ἑκατὸν ὁμοῦ παῖδας διδάξαι δύναται· ἐνταῦθα δὲ τῶν διδασκάλων πλειόνων ὄντων καὶ τῶν μαθητῶν πολλῷ πλειόνων, οὐδεὶς πρόσεισιν. Οἱ γὰρ διδασκόμενοι πρὸς τὴν τῶν διδασκάλων ἀρετὴν ὁρῶσι· καὶ ὅταν ἴδωσι καὶ ἡμᾶς τῶν αὐτῶν ἐπιθυμοῦντας, τῶν αὐτῶν ἐφιεμένους, τοῦ ἄρχειν, τοῦ τιμᾶσθαι, πῶς δυνήσονται θαυμάσαι τὸν Χριστιανισμόν; Ὁρῶσι βίους ἐπιληψίμους, ψυχὰς γηΐνας· τὰ χρήματα ὁμοίως αὐτοῖς θαυμάζομεν, πολλῷ δὲ καὶ πλέον· τὸν θάνατον ὁμοίως αὐτοῖς πεφρίκαμεν, πενίαν ὁμοίως φοβούμεθα, πρὸς νόσους ὁμοίως δυσχεραίνομεν, ὁμοίως δόξης ἐρῶμεν καὶ δυναστείας, ὑπὲρ φιλαργυρίας κατακόπτοντες ἑαυτούς, τοὺς καιροὺς θεραπεύομεν. Πόθεν οὖν ἔχουσι πιστεῦσαι; ἀπὸ σημείων; ἀλλ' οὐ γίνεται ταῦτα· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀναστροφῆς; ἀλλ' ἀπόλωλεν· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀγάπης; ἀλλ' οὐδαμοῦ οὐδὲ ἴχνος αὐτῆς ὁρᾶται. Διὰ τοῦτο οὐ τῶν ἡμετέρων μόνον ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἑτέρων βλάβης ἡμεῖς λόγον ὑφέξομεν.

Ἀνανήψωμέν ποτε, γρηγορήσωμεν, δείξωμεν πολιτείαν ἐπὶ γῆς οὐρανίαν, λέγωμεν ὅτι ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανῷ ὑπάρχει, καὶ ἐπὶ γῆς τὴν ἄθλησιν ἐπιδειξώμεθα. Ἀλλ' ἐγένοντο, φησί, παρ'

---

15. Φιλιπ. 3,20.

φωστῆρες, γιὰ νὰ γίνουμε δάσκαλοι τῶν ἄλλων, γιὰ νὰ γίνουμε σὰν τὴν ζύμη, γιὰ νὰ συναναστρεφόμαστε σὰν ἄγγελοι μὲ τοὺς ἀνθρώπους, σὰν ἄνδρες μὲ τὰ μικρὰ παιδιά, σὰν πνευματικοὶ μὲ τοὺς ψυχικούς, γιὰ νὰ κερδίσουν ἐκεῖνοι, γιὰ νὰ εἴμαστε σπέρματα, γιὰ νὰ φέρουμε πολὺν καρπό. Δὲν χρειάζονταν λόγια, ἂν ἔλαμπε τόσο ἡ ζωή μας· δὲν χρειάζονταν δάσκαλοι, ἂν παρουσιάζαμε ἔργα. Κανένας δὲ θὰ ἦταν εἰδωλολάτρης, ἂν ἐμεῖς εἴμασταν Χριστιανοί, ὅπως πρέπει, ἂν φυλάγαμε τὰ παραγγέλματα τοῦ Χριστοῦ, ὅταν ἀδικούμασταν, ὅταν ἄλλοι ἅρπαζαν τὰ δικά μας, ἂν εὐλογούσαμε ὅταν ὑβριζόμαστε, ἂν δεινοπαθώντας εὐεργετούσαμε, κανένας δὲν θὰ ἦταν τόσο θηρίο, ὥστε νὰ μὴ τρέξει στὴν εὐσέβεια, ἂν ἀπὸ ὅλους ἐφαρμόζονταν αὐτά.

Καὶ γιὰ νὰ μάθετε, ἕνας ἦταν ὁ Παῦλος καὶ τόσους ἀπέσπασε. Ἂν ὅλοι εἴμασταν τέτοιοι, πόσες οἰκουμένες δὲ θὰ μπορούσαμε νὰ προσελκύσουμε στὸ Χριστό; Νά, εἶναι περισσότεροι οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς. Καὶ στὶς ἄλλες βέβαια τέχνες ἕνας μπορεῖ νὰ διδάξει ἑκατὸ παιδιὰ μαζί, ἐδῶ ὅμως ἐνῶ εἶναι πολλοὶ οἱ δάσκαλοι καὶ οἱ μαθητὲς πολὺ περισσότεροι, κανένας δὲν πλησιάζει. Γιατὶ οἱ διδασκόμενοι προσέχουν στὴν ἀρετὴ τῶν δασκάλων, καὶ ὅταν δοῦν καὶ ἐμεῖς νὰ ἐπιθυμοῦμε τὰ ἴδια, νὰ λαχταροῦμε τὰ ἴδια, τὴν ἐξουσία, τὴν τιμή, πῶς θὰ μπορέσουν νὰ θαυμάσουν τὸ Χριστιανισμό; Βλέπουν τρόπους ζωῆς ἐπιλήψιμους, ψυχὲς γήϊνες· θαυμάζουμε τὸ ἴδιο μὲ αὐτοὺς τὰ χρήματα, καὶ μάλιστα πολὺ περισσότερο· φρίττουμε γιὰ τὸ θάνατο τὸ ἴδιο μὲ αὐτούς, τὸ ἴδιο φοβόμαστε τὴ φτώχεια· στὶς ἀρρώστιες δυσανασχετοῦμε τὸ ἴδιο· τὸ ἴδιο ἀγαπᾶμε τὴ δόξα καὶ τὴν ἐξουσία· σκοτωνόμαστε γιὰ τὴ φιλαργυρία, ἐπιδιώκουμε τὶς εὐκαιρίες. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν μποροῦν νὰ πιστέψουν; ἀπὸ θαύματα; ἀλλ' αὐτὰ δὲν γίνονται· μήπως ἀπὸ τὴ συναναστροφή; ἀλλὰ χάθηκε· μήπως ἀπὸ τὴν ἀγάπη; ἀλλὰ πουθενὰ οὔτε ἴχνος της φαίνεται. Γι' αὐτὸ δὲ θὰ δώσουμε λόγο μόνο γιὰ τὰ δικά μας ἁμαρτήματα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ βλάβη τῶν ἄλλων.

Ἂς συνέλθουμε κάποτε, ἂς ξυπνήσουμε, ἂς δείξουμε οὐράνια πολιτεία στὴ γῆ, ἂς λέμε ὅτι «τὸ πολίτευμά μας βρίσκεται στὸν οὐρανό»[15], καὶ ἂς δείξουμε τὴν ἄθληση στὴ γῆ. Ἀλλὰ φάνη-

ἡμῖν ἄνδρες μεγάλοι. Πόθεν πιστεύσω, φησὶν ὁ Ἕλλην; οὐ γὰρ ὁρῶ ὑμᾶς τὰ αὐτὰ πράσσοντας ἐκείνοις. Ἐπεὶ εἰ δεῖ ταῦτα διηγεῖσθαι, ἔχομεν καὶ ἡμεῖς, φησί, μεγάλους φιλοσόφους καὶ θαυμαστοὺς βίου ἕνεκεν. Ἀλλὰ δεῖξόν μοι Παῦλον ἕτερον καὶ Ἰωάννην· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις. Πῶς οὖν οὐχὶ καὶ γελάσειεν οὕτω διαλεγομένων ἡμῶν; πῶς οὐχὶ καὶ ἔτι καθῆσθαι ἐν ἀγνοίᾳ ἀνέξεται ὁρῶν οὐκ ἐν ἔργοις, ἀλλ' ἐν λόγοις φιλοσοφοῦντας ἡμᾶς; Νῦν γὰρ ὑπὲρ ὀβολοῦ ἑνὸς καὶ ἀναιρεῖσθαι καὶ ἀναιρεῖν ἕτοιμοι ἕκαστος· ὑπὲρ κυάθου γῆς μυρία δικαστήρια συνιστᾷς· ὑπὲρ θανάτου παιδίου τὰ ἄνω κάτω ποιεῖς. Τὰ γὰρ ἄλλα ἀφίημι τὰ πολλοῦ πένθους ἄξια, οἷον οἰωνισμούς, καὶ κληδομισμούς, μαντείας, ἐπῳδάς, μαγείας. Ὄντως μεγάλα ταῦτα καὶ ἱκανὰ τὴν ὀργὴν ἐκκαλέσασθαι τοῦ Θεοῦ, ὅτι καὶ μετὰ τὸ τὸν Υἱὸν ἀποστεῖλαι τὸν ἑαυτοῦ, τοιαῦτα τολμῶμεν.

\Τί ἐστιν ἄρα; Οὐδὲν ἕτερον ἢ πενθεῖν χρή· τὸ γὰρ πολλοστὸν τοῦ κόσμου μόλις διασώζεται. Ἀλλ' οἱ ἀπολλύμενοι ἀκούοντες χαίρουσιν, ὡς οὐκ αὐτοὶ μόνοι τοῦτο ὑπομένοντες, ἀλλὰ μετὰ πλειόνων. Καὶ ποίας ταῦτα χαρᾶς; καὶ γὰρ αὐτῆς τῆς χαρᾶς τίσουσι δίκην. Μὴ γάρ, ὡς ἐνταῦθα, νομίσῃς, τὸ κοινωνοὺς εἶναι τῶν συμφορῶν φέρειν παραμυθίαν οὕτω κἀκεῖ. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἐγὼ ποιήσω φανερόν. Εἰπὲ γάρ μοι· εἴ τις κελευσθείη καυθῆναι, εἶτα καὶ τὸν παῖδα συγκαιόμενον αὐτῷ ἴδοι καὶ κνῖσσαν ἀπὸ τῶν κρεῶν ἀνιοῦσαν, οὐκ ἀποθανεῖται; Σφόδρα γε· καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω. Εἰ γὰρ οἱ μὴ πάσχοντες, ταῦτα ὁρῶντες γινόμενα, ναρκῶσι καὶ ἐκλύονται, πολλῷ μᾶλλον οἱ κακούμενοι τοῦτο πείσονται. Καὶ μὴ θαυμάσῃς· ἄκουε γάρ τινος σοφοῦ λέγοντος, «καὶ σὺ ἑάλως ὥσπερ καὶ ἡμεῖς, ἐν ἡμῖν δὲ κατελογίσθης». Ἔχει γάρ πως φύσει τὸ συμπαθὲς τὸ ἀνθρώπινον, καὶ ταῖς τῶν ἑτέρων κατακλώμεθα συμφοραῖς. Εἰπὲ δή μοι, ἆρα ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν ὁρῶν ἐν τῇ αὐτῇ κείμενον δίκῃ, παραμυθίαν ἢ προσθήκην λήψεται τῶν δεινῶν; τί δὲ ἀνὴρ τὴν γυναῖ-

---

16. Ἠσ. 14,10.

καν, λέγει, ἀνάμεσά μας μεγάλοι ἄνδρες. Ἀπὸ ποῦ νὰ πιστέψω, λέγει ὁ εἰδωλολάτρης; καθόσον δὲ βλέπω ἐσεῖς νὰ κάμετε τὰ ἴδια μὲ ἐκείνους. Γιατί, ἂν πρέπει νὰ διηγηθεῖτε αὐτά, ἔχουμε καὶ ἐμεῖς, λέγει, μεγάλους φιλοσόφους καὶ θαυμαστοὺς γιὰ τὴ ζωή τους. Δεῖξε μου ὅμως ἄλλον Παῦλο καὶ Ἰωάννη· ἀλλὰ δὲν ἔχεις νὰ δείξεις. Πῶς λοιπὸν δὲ θὰ γελάσει ὅταν συζητᾶμε ἔτσι, πῶς δὲ θὰ προτιμήσει νὰ καθήσει ἀκόμη στὴ ἄγνοια, βλέποντάς μας νὰ φιλοσοφοῦμε ὄχι μὲ ἔργα ἀλλὰ μὲ λόγια; Γιατὶ τώρα γιὰ ἕνα ὀβολὸ εἶναι ἕτοιμος ὁ καθένας καὶ νὰ καταστρέψει καὶ νὰ καταστραφεῖ· γιὰ ἕνα μέτρο γῆς μύρια δικαστήρια κάνεις· γιὰ τὸ θάνατο τοῦ παιδιοῦ ἀναστατώνεις τὰ πάντα. Ἀφήνω τὰ ἄλλα ποὺ εἶναι ἄξια γιὰ πολὺ πένθος, ὅπως τοὺς οἰωνισμούς, τοὺς κληδωνισμούς, τὶς διακρίσεις, τὶς γενέσεις, τὰ σύμβολα, τὰ φυλακτά, τὶς μαντεῖες, τὶς ἐπωδές, τὶς μαγεῖες. Πραγματικὰ εἶναι μεγάλα αὐτὰ καὶ ἱκανὰ νὰ προκαλέσουν τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, γιατὶ καὶ μετὰ τὴν ἀποστολὴ τοῦ Υἱοῦ του, τολμοῦμε καὶ κάμνουμε τέτοια.

Τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάνουμε; Τίποτε ἄλλο παρὰ πρέπει νὰ πενθοῦμε· γιατὶ μόλις καὶ μὲ δυσκολία σώζεται τὸ ἐλάχιστο μέρος τοῦ κόσμου. Ἀλλ' αὐτοὶ ποὺ χάνονται ἀκούοντας αὐτὰ χαίρονται, γιατὶ δὲν εἶναι αὐτοὶ μόνοι ποὺ ὑπομένουν αὐτό, ἀλλὰ μαζὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους. Καὶ γιὰ ποιά χαρὰ αὐτὰ εἶναι ἄξια; Καὶ γι' αὐτὴ τὴ χαρὰ θὰ δώσουν λόγο. Γιατὶ μὴ νομίσεις πώς, ὅπως ἐδῶ, τὸ νὰ μετέχουν στὶς συμφορὲς φέρνει παρηγοριά, ἔτσι καὶ ἐκεῖ. Ἀπὸ ποῦ εἶναι αὐτὸ φανερό; Ἐγὼ θὰ τὸ κάνω φανερό. Γιατὶ πές μου· ἂν κάποιος διαταχθεῖ νὰ καεῖ καὶ δεῖ ἔπειτα καὶ τὸ παιδί του νὰ καίγεται καὶ νὰ ἀνεβαίνει καπνὸς ἀπὸ τὰ κρέατα ποὺ καίγονται, δὲ θὰ πεθάνει; Ὁπωσδήποτε βέβαια· καὶ πῶς, ἐγὼ θὰ σᾶς τὸ πῶ. Ἂν αὐτοὶ ποὺ δὲν ὑποφέρουν βλέποντας αὐτὰ νὰ γίνονται, ναρκώνονται καὶ παραλύουν, πολὺ περισσότερο θὰ τὸ πάθουν αὐτὸ ἐκεῖνοι ποὺ ὑφίστανται τὶς κακώσεις. Καὶ μὴν ἀπορήσεις· ἄκουε κάποιον σοφὸ ποὺ λέγει· «καὶ σὺ συνελήφθηκες ὅπως ἐμεῖς, καὶ μαζὶ μὲ μᾶς λογαριάσθηκες»[16]. Ἡ ἀνθρώπινη συμπάθεια εἶναι κάτι τὸ φυσικὸ καὶ συντριβόμαστε ἀπὸ τὶς συμφορὲς τῶν ἄλλων. Πές μου λοιπὸν σὲ παρακαλῶ, ἄραγε βλέποντας ὁ πατέρας τὸ γιό του καταδικασμένο τὸ ἴδιο μ' αὐτόν, θὰ ἔχει παρηγοριὰ ἢ θὰ προστεθοῦν στὰ δεινά του καὶ ἄλλα; Τί πάλι θὰ συμβεῖ ὅταν ὁ ἄνδρας δεῖ ἔτσι τὴ γυναίκα

κα; τί δὲ ἄνθρωπος τὸν ἄνθρωπον; οὐχὶ τότε μᾶλλον κατακλώμεθα; Ναί, φησίν· ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ταῦτα τὰ πάθη. Οἶδα κἀγώ, ἀλλ' ἕτερα πολλῷ χαλεπώτερα· κλαυθμὸς γὰρ ἔσται ἀπαραμύθητος τότε, πάντων ἀλλήλους ὁρώντων, πάντων κοπτομένων.

Οἱ ἐν λιμῷ ὄντες, εἰπέ, ἆρα παραμυθίαν λαμβάνουσι τῶν οἰκείων κακῶν ἐκ τῆς ἑτέρων κοινωνίας; Τί δέ, ὅταν ἢ καὶ παῖς, ἢ καὶ πατήρ, καὶ γυνή, καὶ ἔγγονα τὴν αὐτὴν τίννυνται δίκην; τί δέ, ὅταν φίλους ὁρῶμεν, ἆρα παραμυθίαν ἔχομεν; Οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπιτείνεται ἡμῖν τὰ δεινά. Χωρὶς δὲ τούτων ἐστὶ κακά, ἃ μὴ ἔχει παραμυθίαν ἀπὸ τῶν κοινῶν διὰ τὴν χαλεπότητα· οἷόν τι λέγω· ἔστω τις ἐν πυρὶ κείμενος καὶ ἄλλος πάλιν· πῶς ἀλλήλους παραμυθήσονται; Εἰπέ μοι, παρακαλῶ, εἴ ποτε ἐν πυρετῷ γεγόναμεν σφοδρῷ οὐχὶ πάντα τὰ τῆς παραμυθίας ἡμῖν ἐξέλιπεν; Εἰκότως· ὅταν γὰρ ἐπικρατῇ τὰ δεινά, οὐκέτι ἂν ἔχοι σχολὴν παραμυθεῖσθαι ἡ ψυχή. Ἢ οὐχ ὁρᾷς τὰς τοὺς ἄνδρας ἀποβαλούσας, πόσας ἔχουσιν ἀριθμεῖν ἑτέρας γυναῖκας τὸ αὐτὸ ποθούσας; ἀλλ' οὐδὲν ἀπὸ τούτου τὸ πένθος ἔλαττον γίνεται.

Μὴ δὴ ταύτῃ τρεφώμεθα τῇ ἐλπίδι, ἀλλὰ μίαν εὕρωμεν παραμυθίαν, τὸ μετανοεῖν ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις, καὶ ἔχεσθαι τῆς ἀγαθῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν φερούσης, ἵνα τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἐπιτύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

του; τί ὅταν ὁ ἄνθρωπος τὸ συνάνθρωπό του; Δὲν κατασυντριβόμαστε τότε περισσότερο; Ναί, λέγει ἀλλὰ αὐτὰ τὰ πάθη δὲν ὑπάρχουν ἐκεῖ. Κι ἐγὼ τὸ γνωρίζω, ἀλλ' ὑπάρχουν ἄλλα πολὺ φοβερότερα· γιατὶ τότε θὰ ὑπάρχει κλαυθμὸς ἀπαρηγόρητος, βλέποντας ὅλοι τοὺς ἄλλους, ὅλοι νὰ θρηνοῦν.

Ἐκεῖνοι ποὺ ὑποφέρουν ἀπὸ πείνα, πές μου, ἄραγε παρηγοριένται γιὰ τὰ δικά τους δεινὰ ὅταν ἔρχονται σὲ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ἄλλους; Τί πάλι ὅταν ἢ τὸ παιδὶ ἢ ὁ πατέρας καὶ ἡ γυναίκα καὶ τὰ ἐγγόνια ὑφίστανται τὴν ἴδια τιμωρία; τί ἐπίσης ὅταν βλέπουμε φίλους, ἄραγε ἔχουμε καμιὰ παρηγοριά; Δὲν εἶναι δυνατό, δὲν εἶναι δυνατό, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο τὰ δεινοπαθήματά μας μεγαλώνουν. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ εἶναι κακὰ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν παρηγοριὰ λόγω τοῦ μεγέθους τους, ἂν καὶ εἶναι κοινά. Γιὰ παράδειγμα· ἂν εἶναι κάποιος ριγμένος στὴ φωτιὰ καὶ ἄλλος πάλι τὸ ἴδιο, πῶς θὰ παρηγορήσει ὁ ἕνας τὸν ἄλλο; Πές μου, σὲ παρακαλῶ, ἂν κάποτε βρεθήκαμε σὲ ὑψηλὸ πυρετό, δὲν ἔχασαν τὴν ἀξία τους ὅλα τὰ λόγια τῆς παρηγοριᾶς; Ἀσφαλῶς ναί· γιατί, ὅταν τὰ δεινοπαθήματα βρίσκονται στὸ ἀποκορύφωμά τους, ἡ ψυχὴ δὲν ἔχει καιρὸ γιὰ παρηγοριά. Ἢ μήπως δὲ βλέπεις τὶς γυναῖκες ποὺ χάνουν τὸν ἄνδρα τους, πόσες ἄλλες γυναῖκες μποροῦν νὰ μετρήσουν ποὺ ἔχουν πάθει τὸ ἴδιο; ἀλλ' ὡς πρὸς τίποτε τὸ πένθος δὲ γίνεται μικρότερο ἐξ αἰτίας αὐτοῦ.

Ἂς μὴ τρεφόμαστε λοιπὸν μ' αὐτὴ τὴν ἐλπίδα, ἀλλ' ἂς βροῦμε μιά παρηγοριά, νὰ μετανοοῦμε γιὰ τὰ ἁμαρτήματά μας καὶ ν' ἀκολουθοῦμε τὸν καλὸ δρόμο ποὺ ὁδηγεῖ στὸν οὐρανό, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

κα; τί δὲ ἄνθρωπος τὸν ἄνθρωπον; οὐχὶ τότε μᾶλλον κατακλώμεθα; Ναί, φησίν· ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ταῦτα τὰ πάθη. Οἶδα κἀγώ, ἀλλ' ἕτερα πολλῷ χαλεπώτερα· κλαυθμὸς γὰρ ἔσται ἀπαραμύθητος τότε, πάντων ἀλλήλους ὁρώντων, πάντων κοπτομένων.

Οἱ ἐν λιμῷ ὄντες, εἰπέ, ἆρα παραμυθίαν λαμβάνουσι τῶν οἰκείων κακῶν ἐκ τῆς ἑτέρων κοινωνίας; Τί δέ, ὅταν ἢ καὶ παῖς, ἢ καὶ πατήρ, καὶ γυνή, καὶ ἔγγονα τὴν αὐτὴν τίννυνται δίκην; τί δέ, ὅταν φίλους ὁρῶμεν, ἆρα παραμυθίαν ἔχομεν; Οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπιτείνεται ἡμῖν τὰ δεινά. Χωρὶς δὲ τούτων ἐστὶ κακά, ἃ μὴ ἔχει παραμυθίαν ἀπὸ τῶν κοινῶν διὰ τὴν χαλεπότητα· οἷόν τι λέγω· ἔστω τις ἐν πυρὶ κείμενος καὶ ἄλλος πάλιν· πῶς ἀλλήλους παραμυθήσονται; Εἰπέ μοι, παρακαλῶ, εἴ ποτε ἐν πυρετῷ γεγόναμεν σφοδρῷ οὐχὶ πάντα τὰ τῆς παραμυθίας ἡμῖν ἐξέλιπεν; Εἰκότως· ὅταν γὰρ ἐπικρατῇ τὰ δεινά, οὐκέτι ἂν ἔχοι σχολὴν παραμυθεῖσθαι ἡ ψυχή. Ἢ οὐχ ὁρᾷς τὰς τοὺς ἄνδρας ἀποβαλούσας, πόσας ἔχουσιν ἀριθμεῖν ἑτέρας γυναῖκας τὸ αὐτὸ ποθούσας; ἀλλ' οὐδὲν ἀπὸ τούτου τὸ πένθος ἔλαττον γίνεται.

Μὴ δὴ ταύτῃ τρεφώμεθα τῇ ἐλπίδι, ἀλλὰ μίαν εὕρωμεν παραμυθίαν, τὸ μετανοεῖν ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις, καὶ ἔχεσθαι τῆς ἀγαθῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν φερούσης, ἵνα τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἐπιτύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

του; τί ὅταν ὁ ἄνθρωπος τὸ συνάνθρωπό του; Δὲν κατασυντριβόμαστε τότε περισσότερο; Ναί, λέγει ἀλλὰ αὐτὰ τὰ πάθη δὲν ὑπάρχουν ἐκεῖ. Κι ἐγὼ τὸ γνωρίζω, ἀλλ' ὑπάρχουν ἄλλα πολὺ φοβερότερα· γιατὶ τότε θὰ ὑπάρχει κλαυθμὸς ἀπαρηγόρητος, βλέποντας ὅλοι τοὺς ἄλλους, ὅλοι νὰ θρηνοῦν.

Ἐκεῖνοι ποὺ ὑποφέρουν ἀπὸ πείνα, πές μου, ἄραγε παρηγοριένται γιὰ τὰ δικά τους δεινὰ ὅταν ἔρχονται σὲ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ἄλλους; Τί πάλι ὅταν ἢ τὸ παιδὶ ἢ ὁ πατέρας καὶ ἡ γυναίκα καὶ τὰ ἐγγόνια ὑφίστανται τὴν ἴδια τιμωρία; τί ἐπίσης ὅταν βλέπουμε φίλους, ἄραγε ἔχουμε καμιὰ παρηγοριά; Δὲν εἶναι δυνατό, δὲν εἶναι δυνατό, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο τὰ δεινοπαθήματά μας μεγαλώνουν. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ εἶναι κακὰ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν παρηγοριὰ λόγω τοῦ μεγέθους τους, ἂν καὶ εἶναι κοινά. Γιὰ παράδειγμα· ἂν εἶναι κάποιος ριγμένος στὴ φωτιὰ καὶ ἄλλος πάλι τὸ ἴδιο, πῶς θὰ παρηγορήσει ὁ ἕνας τὸν ἄλλο; Πές μου, σὲ παρακαλῶ, ἂν κάποτε βρεθήκαμε σὲ ὑψηλὸ πυρετό, δὲν ἔχασαν τὴν ἀξία τους ὅλα τὰ λόγια τῆς παρηγοριᾶς; Ἀσφαλῶς ναί· γιατί, ὅταν τὰ δεινοπαθήματα βρίσκονται στὸ ἀποκορύφωμά τους, ἡ ψυχὴ δὲν ἔχει καιρὸ γιὰ παρηγοριά. Ἢ μήπως δὲ βλέπεις τὶς γυναῖκες ποὺ χάνουν τὸν ἄνδρα τους, πόσες ἄλλες γυναῖκες μποροῦν νὰ μετρήσουν ποὺ ἔχουν πάθει τὸ ἴδιο; ἀλλ' ὡς πρὸς τίποτε τὸ πένθος δὲ γίνεται μικρότερο ἐξ αἰτίας αὐτοῦ.

Ἂς μὴ τρεφόμαστε λοιπὸν μ' αὐτὴ τὴν ἐλπίδα, ἀλλ' ἂς βροῦμε μιά παρηγοριά, νὰ μετανοοῦμε γιὰ τὰ ἁμαρτήματά μας καὶ ν' ἀκολουθοῦμε τὸν καλὸ δρόμο ποὺ ὁδηγεῖ στὸν οὐρανό, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΙΑ'

(Α' Τιμ. 3,8–16)

«Διακόνους ὡσαύτως σεμνούς, μὴ διλόγους, μὴ οἴνῳ πολλῷ προσέχοντας, μὴ αἰσχροκερδεῖς, ἔχοντας τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἐν καθαρᾷ συνειδήσει. Καὶ οὗτοι δὲ δοκιμαζέσθωσαν πρῶτον, εἶτα διακονείτωσαν ἀνέγκλητοι ὄντες».

1. Διαλεγόμενος περὶ ἐπισκόπων καὶ χαρακτηρίσας αὐτοὺς καὶ εἰπὼν τίνα μὲν ἔχειν, τίνων δὲ ἀπέχεσθαι χρή, καὶ τὸ τῶν πρεσβυτέρων τάγμα ἀφείς, εἰς τοὺς διακόνους μετεπήδησε. Τί δήποτε; Ὅτι οὐ πολὺ τὸ μέσον αὐτῶν καὶ τῶν ἐπισκόπων. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ διδασκαλίαν εἰσὶν ἀναδεδεγμένοι καὶ προστασίαν τῆς ἐκκλησίας· καὶ ἃ περὶ ἐπισκόπων εἶπε, ταῦτα καὶ πρεσβυτέροις ἁρμόττει. Τῇ γὰρ χειροτονίᾳ μόνῃ ὑπερβεβήκασι, καὶ τούτῳ μόνον δοκοῦσι πλεονεκτεῖν τοὺς πρεσβυτέρους. «Διακόνους ὡσαύτως». Τουτέστι, τὰ αὐτὰ δεῖ, φησίν, ἔχειν καὶ αὐτούς. Τί ἐστι τὰ αὐτά; Οἷον τὸ ἀνεπιλήπτους εἶναι, τὸ σώφρονας, τὸ φιλοξένους, τὸ ἐπιεικεῖς, ἀμάχους, ἀφιλαργύρους. Καὶ ὅτι τοιούτους αὐτοὺς εἶναι βουλόμενος εἶπε τό, «ὡσαύτως», ἐδήλωσε διὰ τῆς ἐπαγωγῆς λέγων· «σεμνούς, μὴ διλόγους»· τουτέστι, μὴ ὑπούλους, μηδὲ δολερούς. Οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖν εἴωθεν ἀγεννεῖς, ὡς τὸ δολερόν· οὐδὲν οὕτως ἄχρηστον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς τὸ ὕπουλον.

«Μὴ οἴνῳ πολλῷ», φησί, «προσέχοντας, μὴ αἰσχροκερδεῖς, ἔχοντας τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἐν καθαρᾷ συνειδήσει». Ἰδοὺ ἐσήμανε τί ἐστιν «ἀλήπτους εἶναι». Ὅρα δὲ πῶς τό, «μὴ νεόφυ-

ΟΜΙΛΙΑ ΙΑ
(Α΄ Τιμ. 3,8–16)

«Οἱ διάκονοι ἐπίσης νὰ εἶναι σεμνοί, ὄχι δίγλωσσοι, νὰ μὴν ἐπιδίδονται σὲ πολὺ κρασί, νὰ μὴ εἶναι αἰσχροκερδεῖς, ἔχοντας τὸ μυστήριο τῆς πίστεως μὲ καθαρὴ συνείδηση. Καὶ αὐτοὶ ἐπισης ἂς δοκιμάζονται πρῶτα, καὶ ἔπειτα ἂς γίνονται διάκονοι, ἐφόσον εἶναι ἄμεμπτοι».

1. Ἀφοῦ μίλησε γιὰ τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς χαρακτήρισε καὶ εἶπε τί νὰ ἔχουν, ἀπὸ ποιά πρέπει νὰ ἀπέχουν, καὶ ἀφοῦ ἄφησε τὸ τάγμα τῶν πρεσβυτέρων, μεταπήδησε στοὺς διακόνους. Γιατί τέλος πάντων; Ἐπειδὴ δὲν εἶναι μεγάλη ἡ ἀπόσταση μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἐπισκόπων. Γιατὶ καὶ αὐτοὶ εἶναι ταγμένοι γιὰ τὴ διδασκαλία καὶ τὴν προστασία τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐκεῖνα ποὺ εἶπε γιὰ τοὺς ἐπισκόπους, αὐτὰ ταιριάζουν καὶ γιὰ τοὺς πρεσβυτέρους. Ὑπερτεροῦν μόνο ὡς πρὸς τὴ χειροτονία, καὶ σ' αὐτὸ μόνο φαίνεται νὰ πλεονεκτοῦν ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους. «Ἐπίσης καὶ οἱ διάκονοι». Δηλαδὴ καὶ αὐτοὶ πρέπει νὰ ἔχουν, λέγει, τὰ ἴδια. Τί σημαίνει τὰ ἴδια; Δηλαδὴ νὰ εἶναι ἀνεπίληπτοι, σώφρονες, φιλόξενοι, ἐπιεικεῖς, ἄμαχοι, ἀφιλάργυροι. Καὶ ὅτι ἐπειδὴ θέλει αὐτοὶ νὰ εἶναι τέτοιοι εἶπε τὸ «ἐπίσης», τὸ δήλωσε μὲ αὐτὸ ποὺ πρόσθεσε, λέγοντας, «νὰ εἶναι σεμνοί, καὶ ὄχι δίγλωσσοι· δηλαδὴ ὄχι ὕπουλοι, οὔτε δόλιοι. Γιατὶ συνήθως τίποτε δὲν κάνει τοὺς ἀνθρώπους τόσο ἀγενεῖς, ὅσο ὁ δόλος· τίποτε δὲν εἶναι τόσο ἄχρηστο στὴν Ἐκκλησία, ὅσο τὸ ὕπουλο.

«Νὰ μὴν ἐπιδίδονται σὲ πολὺ κρασί», λέγει, «νὰ μὴν εἶναι αἰσχροκερδεῖς, ἔχοντας τὸ μυστήριο τῆς πίστεως μὲ καθαρὴ συνείδηση». Νά, ἐξήγησε τί σημαίνει «νὰ εἶναι ἀνεπίληπτοι». Πρόσ-

τον», καὶ ἐνταῦθα τίθησι. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, «καὶ οὗτοι δὲ δοκιμαζέσθωσαν πρῶτον», ὡς περὶ τοῦ ἐπισκόπου τοῦτο εἰρημένον αὐτῷ, οὕτω τὸν σύνδεσμον αὐτοῦ ἐπήγαγεν· «οὐδὲν γὰρ τὸ μέσον μεταξύ». Διὰ τοῦτο εἴρηται καὶ ἐκεῖ τό, «μὴ νεόφυτον». Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, εἰς μὲν οἰκίαν νεώνητον οἰκέτην μὴ πρότερον ἐγχειρίζεσθαί τι τῶν ἔνδον, πρὶν ἂν διὰ πολλῆς τῆς πείρας τῆς αὐτοῦ γνώμης πολλὰ τεκμήρια δῷ, εἰς δὲ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ἔξωθεν εἰσελθόντα εἰς τοὺς πρώτους εὐθέως κατατάττεσθαι; «Γυναῖκας ὡσαύτως, διακόνους», φησί, «σεμνάς, μὴ διλόγους, νηφαλίους, πιστὰς ἐν πᾶσι». Τινὲς ἁπλῶς περὶ γυναικῶν εἰρῆσθαι τοῦτό φασιν, οὐκ ἔστι δέ· τί γὰρ ἐβούλετο μεταξὺ τῶν εἰρημένων παρεμβαλεῖν τι περὶ γυναικῶν; ἀλλὰ περὶ τῶν τὸ ἀξίωμα τῆς διακονίας ἐχουσῶν λέγει.

«Διάκονοι ἔστωσαν μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες». Ταῦτα καὶ περὶ γυναικῶν διακόνων ἁρμόττει εἰρῆσθαι. Σφόδρα γὰρ ἀναγκαῖον τοῦτο καὶ χρήσιμον καὶ κόσμιον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. «Διάκονοι ἔστωσαν μιᾶς γυναικός», φησίν, «ἄνδρες». Ὁρᾷς πῶς τὴν αὐτὴν ἀπαιτεῖ καὶ παρὰ διακόνων ἀρετήν; Εἰ γὰρ καὶ μὴ τῆς αὐτῆς εἰσιν ἀξίας τῷ ἐπισκόπῳ, ἀλλ' ὅμως ὁμοίως ἀνεπίληπτοι, ὁμοίως ἁγνοὶ ὀφείλουσιν εἶναι. «Τέκνων καλῶς προϊστάμενοι καὶ τῶν ἰδίων οἴκων. Οἱ γὰρ καλῶς διακονήσαντες βαθμὸν καλὸν ἑαυτοῖς περιποιοῦνται, καὶ πολλὴν παρρησίαν ἐν πίστει τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Πανταχοῦ τίθησι τὴν τῶν τέκνων προστασίαν, ἵνα μὴ ἀπὸ τούτου οἱ λοιποὶ σκανδαλίζωνται. «Οἱ γὰρ καλῶς», φησί, «διακονήσαντες, βαθμὸν καλὸν ἑαυτοῖς περιποιοῦνται»· τουτέστι, προκοπὴν καὶ παρρησίαν πολλὴν τὴν ἐν πίστει Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὡσεὶ ἔλεγεν, οἱ ἐν τοῖς κάτω δείξαντες ἑαυτοὺς διεγηγερμένους, ταχέως καὶ πρὸς ἐκεῖνα ἀνελεύσονται. «Ταῦτά σοι γράφω, ἐλπίζων ἐλθεῖν πρὸς σὲ τάχιον. Ἐὰν δὲ βραδύνω, ἵνα εἰδῇς πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας».

Ἵνα μὴ τὸ περὶ τοιούτων αὐτὸν διατάττεσθαι εἰς ἀθυμίαν ἐμ-

εχε ὅμως πῶς τό, «νὰ μὴν εἶναι νεοκατήχητος», τὸ ἀναφέρει καὶ ἐδῶ. Γιατὶ μὲ τὸ νὰ πεῖ, «καὶ αὐτοὶ ἂς δοκιμάζονται πρῶτα», ὅπως αὐτὸ τὸ εἶπε γιὰ τὸν ἐπίσκοπο, ἔτσι πρόσθεσε τὸν σύνδεσμο αὐτοῦ· γιατὶ κανένα ἐνδιάμεσο δὲν ὑπάρχει μεταξύ τους. Γι' αὐτὸ λέχθηκε καὶ ἐκεῖ τό, «νὰ μὴ εἶναι νεοκατήχητος». Πῶς λοπὸν δὲν εἶναι παράλογο, στὴν οἰκία βέβαια νὰ μὴ παραδίδεται τίποτε ἀπὸ τὰ ἐσωτερικά της σὲ νεοαγορασμένο ὑπηρέτη, προτοῦ δώσει πολλὲς ἀποδείξεις τοῦ χαρακτήρα του μετὰ ἀπὸ πολλὴ δοκιμασία, ἐνῶ στὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ νὰ κατατάσσεται ἀμέσως στοὺς πρώτους κάποιος ποὺ εἰσῆλθε ἀπὸ ἔξω; «Ἐπίσης καὶ οἱ διακόνισσες γυναῖκες», λέγει, «νὰ εἶναι σεμνές, ὄχι δίγλωσσες, νηφάλιες, πιστὲς σὲ ὅλα». Μερικοὶ λένε ὅτι αὐτὸ λέχθηκε ἁπλῶς γιὰ τὶς γυναῖκες, δὲν εἶναι ὅμως αὐτὸ σωστό· γιατὶ τί ἤθελε ἀνάμεσα σ' αὐτὰ ποὺ λέχθηκαν νὰ παρεμβάλει κάτι γιὰ τὶς γυναῖκες; ἀλλὰ τὸ λέγει γιὰ τὶς γυναῖκες ποὺ ἔχουν τὸ ἀξίωμα τῆς διακονίας.

«Οἱ διάκονοι νὰ εἶναι ἄνδρες μιᾶς γυναίκας». Αὐτὰ πρέπει νὰ λέχθηκαν καὶ γιὰ τὶς γυναῖκες διακόνισσες. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι πάρα πολὺ ἀναγκαῖο καὶ χρήσιμο καὶ κόσμιο στὴν Ἐκκλησία. «Οἱ διάκονοι νὰ εἶναι», λέγει, «ἄνδρες μιᾶς γυναίκας». Βλέπεις ὅτι τὴν ἴδια ἀρετὴ ἀπαιτεῖ καὶ ἀπὸ τοὺς διακόνους; Ἂν καὶ δὲν εἶναι τῆς ἰδίας ἀξίας μὲ τὸν ἐπίσκοπο, ἀλλ' ὅμως ὀφείλουν νὰ εἶναι ὅμοια ἀνεπίληπτοι, ὅμοια ἁγνοί. «Νὰ εἶναι καλοὶ προϊστάμενοι τῶν τέκνων καὶ τῶν σπιτιῶν τους. Γιατὶ αὐτοὶ ποὺ διακόνησαν σωστὰ ἀποκτοῦν καλὸ βαθμὸ γιὰ τὸν ἑαυτό τους καὶ πολλὴ παρρησία στὴν πίστη στὸν Ἰησοῦ Χριστό». Παντοῦ ἀναφέρει τὴν προστασία τῶν τέκνων, γιὰ νὰ μὴ σκανδαλίζονται οἱ ὑπόλοιποι ἀπὸ αὐτό. «Γιατὶ ἐκεῖνοι», λέγει, «ποὺ διακόνησαν σωστά, ἀποκτοῦν καλὸ βαθμὸ γιὰ τὸν ἑαυτό τους»· δηλαδή, προκοπὴ καὶ παρρησία πολλὴ γιὰ τὴν πίστη στὸν Ἰησοῦ Χριστό. Σὰν νὰ ἔλεγε, ἐκεῖνοι ποὺ ἀπέδειξαν ὅτι εἶναι ἄγρυπνοι στὰ κατώτερα, γρήγορα θὰ φθάσουν καὶ πρὸς ἐκεῖνα. «Αὐτὰ σοῦ γράφω, ἐλπίζοντας νὰ ρθῶ γρήγορα κοντά σου. Ἐὰν ὅμως ἀργήσω, σοῦ τὰ γράφω γιὰ νὰ γνωρίσεις πῶς πρέπει νὰ πολιτεύεσαι στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι Ἐκκλησία τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀλήθειας».

Γιὰ νὰ μὴ ὁδηγήσει τὸ μαθητὴ σὲ λύπη δίνοντάς του τέτοιες

βάλη τὸν μαθητήν, φησίν, οὐ διὰ τοῦτο ταῦτα γράφω, ὡς οὐκέτι ἥξων, ἀλλ' ἥξω μέν, εἰ δὲ συμβῇ με βραδῦναι, ἵνα μὴ ἀσχάλλῃς, φησί. Τούτῳ μὲν ὑπὲρ τοῦ παῦσαι τὴν ἀθυμίαν ταῦτα ἐπιστέλλει, τοῖς δὲ ἄλλοις ὑπὲρ τοῦ διεγεῖραι αὐτοὺς καὶ ποιῆσαι σπουδαιοτέρους· ἡ γὰρ παρουσία αὐτοῦ καὶ ἐπαγγελλομένη, μεγάλα ἠδύνατο. Μὴ θαυμάσῃς δέ, εἰ πνεύματι πάντα προορῶν, ἠγνόει τοῦτο λέγων, «ἐλπίζω ἐλθεῖν, ἐὰν δὲ βραδύνω»· τοῦτο γὰρ ἀγνοοῦντός ἐστιν. Ἐπειδὴ γὰρ Πνεύματι ἤγετο καὶ οὐκ οἰκείᾳ γνώμῃ ἔπραττεν ἅπερ ἔπραττε, καὶ τοῦτο εἰκότως ἠγνόει. «Ἵνα εἰδῇς», φησί, «πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας»· οὐχ ὡς ἐκεῖνος ὁ ἰουδαϊκός. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ συνέχον τὴν πίστιν καὶ τὸ κήρυγμα· ἡ γὰρ ἀλήθειά ἐστι τῆς Ἐκκλησίας καὶ στῦλος καὶ ἑδραίωμα. «Καὶ ὁμολογουμένως», φησί, «μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι». Τουτέστιν, ἡ οἰκονομία ἡ ὑπὲρ ἡμῶν. Μή μοι εἴπῃς τοὺς κώδωνας, μηδὲ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, μηδὲ τὸν ἀρχιερέα· στῦλός ἐστι τῆς οἰκουμένης ἡ Ἐκκλησία. Ἐννόησον τὸ μυστήριον, καὶ φρίξαι ἔχεις· καὶ μυστήριόν ἐστι, καὶ μέγα, καὶ εὐσεβείας μυστήριον, καὶ ὁμολογουμένως, οὐ ζητουμένως· ἀναμφίβολον γάρ ἐστιν.

Ἐπειδὴ περὶ ἱερέων διατατόμενος οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν, οἷον ἐν τῷ Λευϊτικῷ, εἰς ἕτερον ἀνάγει τὸ πρᾶγμα, λέγων, «Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί», τουτέστιν, ὁ δημιουργὸς ὤφθη, φησίν, ἐν σαρκί. «Ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς», ἢ ὅτι δόλον οὐκ ἐποίησεν, ὅπερ ὁ προφήτης λέγει, «ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲν εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ». «Ὤφθη ἀγγέλοις». Ὥστε καὶ ἄγγελοι μεθ' ἡμῶν εἶδον τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, πρότερον οὐχ ὁρῶντες. Ὄντως μέγα τὸ μυστήριον. Ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ. Πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἠκούσθη καὶ ἐπι-

1. Ἡσ. 53,9.

ἐντολές, λέγει, δὲν σοῦ τὰ γράφω αὐτὰ γι' αὐτό, σὰν νὰ μὴν ἔρθω ποτέ, ἀλλὰ θὰ ἔρθω ὁπωσδήποτε, ἂν ὅμως συμβεῖ νὰ καθυστερήσω, γιὰ νὰ μὴν στεναχωρηθεῖς, λέγει. Σ' αὐτὸν βέβαια τὰ παραγγέλλει αὐτὰ γιὰ νὰ τοῦ σταματήσει τὴ στεναχώρια, ἐνῶ στοὺς ἄλλους γιὰ νὰ τοὺς διεγείρει καὶ νὰ τοὺς κάμει σπουδαιοτέρους· γιατὶ ἡ παρουσία του, κι ὅταν ἀκόμη βρισκόταν στὶς ὑποσχέσεις, μεγάλα κατόρθωνε. Μὴν ἀπορήσεις ὅμως, ἐάν, ἐνῶ ὅλα τὰ προέβλεπε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Πνεύματος, αὐτὸ τὸ ἀγνοοῦσε, λέγοντας «ἐλπίζω νὰ ἔρθω, ἐὰν ὅμως καθυστερήσω»· γιατὶ αὐτὸ δείχνει ὅτι τὸ ἀγνοοῦσε. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁδηγοῦνταν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴ δική του γνώμη, ἔκαμνε αὐτὰ ποὺ ἔκαμνε, καὶ αὐτὸ κατὰ φυσικὸ λόγο τὸ ἀγνοοῦσε. «Γιὰ νὰ μάθεις», λέγει, «πῶς πρέπει νὰ πολιτεύεσαι στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ Ἐκκλησία τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀλήθειας»· ὄχι ὅπως ἐκεῖνος ὁ ἰουδαϊκός. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ διαφυλάσσει τὴν πίστη καὶ τὸ κήρυγμα· γιατὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι καὶ στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς Ἐκκλησίας· «καὶ χωρὶς ἀμφισβήτηση», λέγει, «τὸ μυστήριο τῆς εὐσέβειας εἶναι μεγάλο. Ὁ Θεὸς φανερώθηκε μὲ σάρκα, δικαιώθηκε ἐν Πνεύματι». Δηλαδὴ ἡ οἰκονομία ποὺ ἔγινε γιὰ μᾶς. Μὴ μοῦ πεῖς τοὺς κώδωνες, οὔτε τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, οὔτε τὸν ἀρχιερέα· στύλος τῆς οἰκουμένης εἶναι ἡ Ἐκκλησία. Σκέψου καλὰ τὸ μυστήριο, καὶ θὰ φρίξεις· καὶ μυστήριο εἶναι, καὶ μεγάλο, καὶ μυστήριο εὐσέβειας, καὶ πρέπει νὰ γίνεται πιστευτὸ ἀναμφισβήτητα καὶ χωρὶς ἀμφιβολίες· γιατὶ δὲν ἐπιδέχεται ἀμφιβολίες.

Ἐπειδὴ δίνοντας ἐντολὲς γιὰ τοὺς ἱερεῖς, δὲν εἶπε τίποτε παρόμοιο μὲ τὰ ὅσα λέγονται στὸ Λευϊτικό, μεταφέρει ἀλλοῦ τὸ πράγμα, λέγοντας· «ὁ Θεὸς φανερώθηκε μὲ σάρκα», δηλαδὴ ὁ δημιουργὸς φανερώθηκε, λέγει, μὲ σάρκα. «Δικαιώθηκε ἐν Πνεύματι». Ἢ λοιπὸν ἐννοεῖ αὐτό, «καὶ δικαιώθηκε ἡ σοφία ἀπὸ τὰ τέκνα της», ἢ «ὅτι δὲν διέπραξε δολιότητα», αὐτὸ ποὺ λέγει ὁ προφήτης· «αὐτὸς ποὺ δὲν ἔκαμε ἁμαρτία, οὔτε βρέθηκε δόλος στὸ στόμα του»[1]. «Παρουσιάστηκε στοὺς ἀγγέλους». Ὥστε καὶ ἄγγελοι μαζί μας εἶδαν τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ προηγουμένως δὲν τὸν ἔβλεπαν. Πραγματικὰ εἶναι μεγάλο τὸ μυστήριο. Κηρύχθηκε στὰ ἔθνη, πιστεύθηκε στὸν κόσμο. Ἀκούσθηκε σὲ ὅλη τὴν οἰκουμένη

στεύθη· καὶ δηλοῖ λέγων ὁ προφήτης, «εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν». Τοῦτο μὴ δὴ νομίσῃς ἁπλῶς ῥήματα εἶναι ψιλά· οὐ γάρ ἐστιν, ἀλλὰ πραγμάτων ἀπορρήτων πεπλήρωται. «Ἀνελήφθη ἐν δόξῃ»· τουτέστιν, ἐπὶ νεφελῶν. «Οὗτος», φησίν, «Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ἡμῶν, οὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον ἐθεάσασθε». Ὅρα μοι τὴν σύνεσιν τοῦ μακαρίου Παύλου. Μέλλων παραινεῖν τοῖς τῆς διακονίας ἠξιωμένοις μὴ ἀνέδην ἐμφορεῖσθαι τοῦ οἴνου, οὐκ εἶπε 'μὴ μεθύειν', ἀλλὰ «μηδὲ οἴνῳ πολλῷ προσέχοντας». Εἰκότως· εἰ γὰρ οἱ εἰσιόντες εἰς τὸ ἱερὸν οὐδὲ ὅλως μετελάμβανον οἴνου, πολλῷ μᾶλλον τούτους οὐ χρή. Παραφορὰν γὰρ ἐργάζεται, φησί, καὶ κἂν μὴ μέθην ἐργάσηται, διαχεῖ τὸ τῆς ψυχῆς εὔτονον, διαλύει τὸ συγκεκροτημένον.

Σκόπει δὲ πῶς πανταχοῦ μυστήριον καλεῖ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν· εἰκότως· οὐ γάρ ἐστι πᾶσιν ἀθρώποις δῆλον, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀγγέλοις ἦν δῆλον· πῶς γάρ, ὃ ἐφάνη διὰ τῆς Ἐκκλησίας; Διὰ τοῦτό φησιν, «ὁμολογουμένως μέγα ἐστί». Καὶ γὰρ ὄντως μέγα· ἄνθρωπος γὰρ ἐγένετο ὁ Θεός, καὶ θεὸς ὁ ἄνθρωπος· ἄνθρωπος ὤφθη ἀναμάρτητος, ἄνθρωπος ἀνελήφθη, ἐκηρύχθη ἐν κόσμῳ· μεθ' ἡμῶν εἶδον αὐτὸν οἱ ἄγγελοι. Μυστήριον τοίνυν ἐστί. Μὴ τοίνυν ἐκπομπεύωμεν τὸ μυστήριον, μὴ πανταχοῦ αὐτὸ προτιθῶμεν, ἀξίως τοῦ μυστηρίου τούτου ζῶμεν. Οἱ μυστήρια ἐμπεπιστευμένοι, μεγάλοι τινές εἰσιν. Εἰ βασιλεὺς ἡμῖν τι μυστήριον ἐνεπίστευσεν, εἰπέ μοι, ἆρα οὐ μεγάλης φιλίας τοῦτο τεκμήριον ἐποιούμεθα; Νῦν δὲ ὁ Θεὸς ἡμῖν τὸ μυστήριον αὐτοῦ ἐνεπίστευσε, καὶ ὡς μὴ μεγάλα εὐεργετηθέντες ἀχάριστοι περὶ τὸν εὐεργέτην γινόμεθα. Φρίξωμεν ἀναισθήτως ἔτι διακείμενοι πρὸς τὴν εὐεργεσίαν. Μυστήριόν ἐστιν ὃ πάντες ἴσασι, μᾶλλον δὲ ὃ πρὸ τούτου οὐ πάντες ᾔδεισαν, νῦν δὲ πᾶσι γέγονε δῆλον.

2. Ἀξιόπιστοι τοίνυν γενώμεθα περὶ τὴν τοῦ μυστηρίου φυλακήν. Αὐτὸς ἡμῖν τηλικοῦτον ἐπίστευσε μυστήριον, ἡμεῖς δὲ αὐτῷ

2. Ψαλμ. 18,5.
3. Πράξ. 1,11.
4. Δηλαδὴ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐνσάρκωση τοῦ Λόγου.

καὶ πιστεύθηκε. Καὶ τὸ δηλώνει ὁ προφήτης, λέγοντας· «σὲ ὅλη τὴν γῆ ἁπλώθηκε ὁ λόγος τους»[2]. Αὐτὸ μὴ νομίσεις ὅτι εἶναι λόγια ἁπλά· δὲν εἶναι, ἀλλ' εἶναι γεμάτο ἀπὸ ἀπόρρητες πράξεις. «Ἀναλήφθηκε μὲ δόξα»[3]· δηλαδὴ ἐπάνω στὶς νεφέλες. «Αὐτός», λέγει, «ὁ Ἰησοῦς, ποὺ ἀναλήφθηκε ἀπὸ σᾶς, ἔτσι θὰ ἔρθει μὲ τὸν τρόπο ποὺ εἴδατε». Πρόσεχε σὲ παρακαλῶ τὴ σύνεση τοῦ μακαρίου Παύλου. Ἐπιθυμώντας νὰ συμβουλεύσει ἐκείνους ποὺ ἀξιώθηκαν τὴ διακονία νὰ μὴν ἀπολαμβάνουν κατὰ κόρο τὸ κρασί, δὲν εἶπε 'μὴ μεθᾶτε', ἀλλά, «μὴ παραδίνεσθε στὸ πολὺ κρασί». Καὶ σωστά· γιατί, ἂν αὐτοὶ ποὺ ἔμπαιναν στὸ ἱερό, δὲν ἔπιναν καθόλου κρασί, πολὺ περισσότερο αὐτοὶ δὲν πρέπει νὰ πίνουν. Γιατί, λέγει, τὸ κρασὶ κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ παραφέρεται, κι ἂν ἀκόμα δὲν τὸν μεθήσει, παραλύει τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς, διαλύει τὴν συγκρότησή της.

Πρόσεχε ὅμως πῶς παντοῦ ὀνομάζει μυστήριο τὴν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ γιὰ μᾶς· καὶ σωστά· γιατὶ δὲν εἶναι φανερὸ σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἢ καλύτερα οὔτε στοὺς ἀγγέλους ἦταν φανερό· πῶς θὰ ἦταν φανερό, ἐκεῖνο ποὺ φανερώθηκε μὲ τὴν Ἐκκλησία; Γι' αὐτὸ λέγει, «ἀναμφισβήτητα εἶναι μεγάλο». Καὶ πραγματικὰ εἶναι μεγάλο· γιατὶ ὁ Θεὸς ἔγινε ἄνθρωπος, καὶ θεὸς ὁ ἄνθρωπος· ἄνθρωπος φανερώθηκε ἀναμάρτητος, ἄνθρωπος ἀναλήφθηκε, κηρύχθηκε στὸν κόσμο· μαζί μας τὸν εἶδαν οἱ ἄγγελοι. Μυστήριο λοιπὸν εἶναι. Ἂς μὴ διαπομπεύουμε λοιπὸν τὸ μυστήριο, ἂς μὴν τὸ ἐκθέτουμε παντοῦ, ἂς ζοῦμε ἐπάξια αὐτοῦ τοῦ μυστηρίου. Ἐκεῖνοι στοὺς ὁποίους ἔχουν ἐμπιστευθεῖ μυστήρια, εἶναι κάποιοι μεγάλοι. Ἂν ὁ βασιλιὰς μᾶς ἐμπιστευόταν κάποιο μυστήριο, πές μου, δὲν θὰ τὸ θεωρούσαμε ἄραγε αὐτὸ ἀπόδειξη μεγάλης φιλίας; Τώρα ὅμως ὁ Θεὸς μᾶς ἐμπιστεύθηκε τὸ μυστήριό του, καὶ δείχνουμε ἀχαριστία στὸν εὐεργέτη σὰν νὰ μὴν μᾶς εὐεργέτησε μὲ κάτι μεγάλο. Ἂς φρίξουμε ποὺ εἴμαστε ἀκόμα ἀναίσθητοι πρὸς τὴν εὐεργεσία. Εἶναι μυστήριο ποὺ ὅλοι τὸ γνωρίζουν, ἢ καλύτερα ποὺ δὲν τὸ γνώριζαν ὅλοι πρὶν ἀπὸ αὐτό[4], τώρα ὅμως ἔγινε φανερὸ σὲ ὅλους.

2. Ἂς γίνομε λοιπὸν ἀξιόπιστοι γιὰ τὴ φύλαξη τοῦ μυστηρίου. Αὐτὸς μᾶς ἐμπιστεύθηκε τόσο μεγάλο μυστήριο καὶ ἐμεῖς δὲν τοῦ

οὐδὲ χρήματα πιστεύομεν. Ἀλλ' αὐτὸς μὲν λέγει, ἀπόθεσθε αὐτὰ παρ' ἐμοί, οὐδεὶς αὐτὰ ἁρπάσαι δύναται, οὐδὲ σὴς οὐδὲ λῃστὴς λυμαίνεται, καὶ ἑκατονταπλασίονα δώσειν ὑπισχνεῖται, καὶ οὐ πειθόμεθα. Καίτοι γε παρ' οἷς ἂν παρακαταθώμεθα παρακαταθήκην, οὐδὲν ἀπολαμβάνομεν πλέον, ἀλλὰ ἂν ὅλον ἀπολάβωμεν ὃ παρακατεθέμεθα, καὶ χάριν ἴσμεν· κἂν κλέπτης ὑφέληται, φησίν, ἐνταῦθα, ἐμοὶ τοῦτο λόγισαι· οὐ λέγω σοι, λῃστὴς ἔλαβεν, οὐδὲ σὴς ἔφαγεν. Ἑκατονταπλασίονα ἐνταῦθα ἀποδίδωσι, καὶ ἐκεῖ ζωὴν αἰώνιον προσδίδωσι, καὶ οὐδεὶς παρακατατίθεται. Ἀλλὰ βραδέως μοι, φησίν, ἀποδίδωσι. Καὶ τοῦτο τῆς μεγαλοδωρεᾶς αὐτοῦ σημεῖον μέγιστον, τὸ μὴ ἐνταῦθα ἀποδιδόναι ἐν τῷ ἐπικήρῳ βίῳ τούτῳ· μᾶλλον δὲ καὶ ἐνταῦθα ἀποδίδωσιν ἑκατονταπλασίονα. Εἰπὲ γάρ μοι, ἐνταῦθα οὐχὶ σμίλην εἴασε Παῦλος; οὐχὶ κάλαμον καὶ ἄγκιστρον Πέτρος; οὐχὶ τελώνιον Ματθαῖος; οὐχὶ πᾶσα αὐτοῖς ἡ οἰκουμένη ἀνέῳκτο μᾶλλον ἢ τοῖς βασιλεῦσιν; οὐ παρὰ τοὺς πόδας αὐτῶν ἐτίθεσαν πάντες τὰ χρήματα; οὐκ ἐκείνους ἐποίουν διοικητὰς καὶ κυρίους; οὐχὶ καὶ τὰς ψυχὰς αὐτοῖς ἐνεχείριζον; οὐχὶ ὁλοκλήρους ἑαυτοὺς τῆς ἐκείνων βουλῆς ἐξήρτησαν; οὐχὶ καὶ ἑαυτοὺς δούλους κατέγραφον;

Καὶ νῦν δὲ οὐ πολλὰ τοιαῦτα ὁρῶμεν γινόμενα; Πολλοὶ γὰρ πολλάκις ἀπὸ μικρῶν ὄντες καὶ εὐτελῶν, μάκελλαν μεταχειρίζοντες μόνον καὶ οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας μόνης εὐποροῦντες τροφῆς, προσηγορίαν μονάζοντος ἔχοντες, πάντων μᾶλλον ἐφάνησαν, καὶ παρὰ βασιλέων ἐτιμήθησαν. Ἀλλὰ μικρὰ ταῦτα; ἀλλ' ἐννόησον ὅτι προσθήκη ταῦτα· τὸ δὲ κεφάλαιον ἐν τῷ μέλλοντι τεταμίευται χρόνῳ. Καταφρόνησον χρημάτων, εἰ βούλει χρήματα ἔχειν· εἰ βούλει πλουτῆσαι, γενοῦ πένης. Τοιαῦτα γὰρ τοῦ Θεοῦ τὰ παράδοξα· οὐ βούλεταί σε ἐκ τῆς οἰκείας σπουδῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτοῦ χάριτος γενέσθαι πλούσιον. Ἐμοὶ ταῦτα, φησίν, ἄφες· σὺ τὰ πνευματικὰ μερίμνα, ἵνα μάθῃς μου καὶ τὴν δύναμιν· τὴν δουλείαν καὶ τὸν ζυγὸν τὸν ἀπὸ τῶν χρημάτων φεῦγε. Ἕως ὅτε αὐτῶν ἀντέχῃ, πένης εἶ· ἐπειδὰν αὐτῶν καταφρονήσῃς, διπλῇ γίνῃ πλούσιος, τῷ τέ σοι

ἐμπιστευόμαστε οὔτε τὰ χρήματά μας. Καὶ αὐτὸς βέβαια λέγει, ἀποθέστε αὐτὰ σὲ μένα, δὲν μπορεῖ κανένας νὰ τὰ ἁρπάξει, οὔτε σαράκι τὰ καταστρέφει, οὔτε ληστής. Καὶ ὑπόσχεται νὰ τὰ ἀποδώσει ἑκατονταπλάσια, καὶ δὲν ὑπακοῦμε. Ἂν καὶ βέβαια ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐμπιστευόμαστε παρακαταθήκη δὲν παίρνουμε πίσω τίποτε περισσότερο, ἀλλ', ἂν πάρουμε ὅλο ἐκεῖνο ποὺ τοὺς ἐμπιστευθήκαμε, τοὺς χρωστᾶμε καὶ εὐγνωμοσύνη· καὶ ἂν κλέφτης ἐδῶ τὸ ἀφαιρέσει, λέγει, λογάριασέ το σὲ μένα· δὲν σοῦ λέγω τὸ πῆρε ληστής, οὔτε τὸ ἔφαγε σαράκι. Ἐδῶ σοῦ ἀποδίδει ἑκατονταπλάσια, καὶ ἐκεῖ σοῦ δίδει ζωὴ αἰώνια, καὶ κανένας δὲν τὰ ἐμπιστεύεται. Ἀλλά, λέγει, ἀργὰ μοῦ τὰ ἀποδίδει. Καὶ αὐτὸ εἶναι μέγιστη ἀπόδειξη τῆς μεγαλοδωρεᾶς του, τὸ νὰ μὴ τὰ ἀποδίδει ἐδῶ σ' αὐτὸν τὸν φθαρτὸ βίο, ἢ καλύτερα καὶ ἐδῶ τὰ ἀποδίδει ἑκατονταπλάσια. Γιατὶ πές μου, δὲν ἄφησε ὁ Παῦλος ἐδῶ σμίλη; δὲν ἄφησε καλάμι καὶ ἀγκίστρι ὁ Πέτρος; δὲν ἄφησε τελώνιο ὁ Ματθαῖος; δὲν ἀνοίχθηκε σ' αὐτοὺς πολὺ περισσότερο ὅλη ἡ οἰκουμένη παρὰ στοὺς βασιλεῖς; δὲν ἄφηναν στὰ πόδια τους ὅλοι τὰ χρήματα; δὲν ἔκαναν ἐκείνους διοικητὲς καὶ κυρίους; δὲν ἐμπιστεύονταν στὰ χέρια τους καὶ τὶς ψυχές τους; δὲν ἐξάρτησαν ὁλόκληρους τοὺς ἑαυτούς τους ἀπὸ τὴ θέληση ἐκείνων; δὲν θεωροῦσαν καὶ τοὺς ἑαυτούς τους δούλους ἐκείνων;

Ἀλλὰ τώρα δὲν βλέπουμε πολλὰ τέτοια νὰ γίνονται; Γιατὶ συχνὰ πολλοί, ἐνῶ ἦταν μικροὶ καὶ εὐτελεῖς καὶ μεταχειρίζονταν μόνο τσάπα καὶ δὲν εἶχαν οὔτε τὴν ἀναγκαία τροφή, εἶχαν ὅμως τὸ ὄνομα τοῦ μοναχοῦ, καὶ ἔλαμψαν περισσότερο ἀπὸ ὅλους, καὶ τιμήθηκαν ἀπὸ βασιλεῖς. Ἀλλὰ εἶναι μικρὰ αὐτά; Σκέψου ὅμως ὅτι αὐτὰ εἶναι κάτι πρόσθετο, ἐνῶ τὸ κεφάλαιο ἔχει ἀποταμιευτεῖ στὸν μέλλοντα χρόνο. Περιφρόνησε τὰ χρήματα, ἂν θέλεις νὰ ἔχεις χρήματα· ἂν θέλεις νὰ πλουτήσεις, γίνε φτωχός. Γιατὶ τέτοια εἶναι τὰ παράξενα τοῦ Θεοῦ· δὲ θέλει νὰ γίνεις ἐσὺ πλούσιος ἀπὸ τὸν δικό σου ζῆλο, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν δική του χάρη. Σὲ μένα, λέγει, ἄφησέ τα αὐτά· ἐσὺ νὰ φροντίζεις γιὰ τὰ πνευματικα, γιὰ νὰ μάθεις καὶ τὴ δύναμή μου· τὴ δουλεία καὶ τὸ ζυγὸ τῶν χρημάτων ἀπόφευγέ τα. Ὅσο χρόνο εἶσαι προσηλωμένος σ' αὐτὰ εἶσαι φτωχός· ὅταν αὐτὰ τὰ περιφρονήσεις, θὰ γίνεις διπλὰ πλούσιος, καὶ μὲ τὸ

πάντοθεν ταῦτα ἐπιρρεῖν, καὶ τῷ μηδενὸς δεῖσθαι ὧν οἱ πολλοί. Οὐ γὰρ τὸ πολλὰ κεκτῆσθαι πλουτοῦντος, ἀλλὰ τὸ μὴ πολλῶν δεῖσθαι. Ὥστε ἕως ἂν δέηται, οὐδὲν τοῦ πένητος ὁ βασιλεὺς διενήνοχε· πενία γὰρ τοῦτό ἐστι, τὸ δεῖσθαι ἑτέρων. Ὥστε καὶ ὁ βασιλεὺς κατὰ τοῦτον τὸν λόγον πένης ἐστί, καθὸ δεῖται τῶν ἀρχομένων.

Ἀλλ' οὐχ ὁ ἐσταυρωμένος οὕτως· οὐδενὸς γὰρ δεῖται, ἀρκοῦσιν αὐτῷ πρὸς διατροφὴν αἱ χεῖρες· «ἐμοὶ» γάρ, φησί, «καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὗται». Ταῦτα ἐκεῖνος ἔλεγεν ὁ λέγων, «ὡς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες»· ἐκεῖνος ὁ θεὸς νομισθεὶς παρὰ τῶν ἐν Λύστρᾳ κατοικούντων. Εἰ βούλει τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τυχεῖν, ζήτει τὸν οὐρανόν· εἰ βούλει καὶ τῶν ἐνταῦθα ἀπολαῦσαι, καταφρόνησον αὐτῶν. «Ζητεῖτε» γάρ, φησί, «πρῶτον τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν». Τί τὰ μικρὰ θαυμάζεις; τί κέχηνας περὶ τὰ μηδενὸς ἄξια λόγου; μέχρι πότε πένης; μέχρι πότε πτωχός; Ἀνάβλεψον εἰς τὸν οὐρανόν, τὸν ἐκεῖ πλοῦτον ἐνόησον, καταγέλασον τοῦ χρυσοῦ, μάθε τὴν χρῆσιν αὐτοῦ, πόση τίς ἐστι. Μέχρι τοῦ παρόντος μένει ἡ ἀπόλαυσις, μέχρι τοῦ παρόντος βίου τοῦ ἐπικήρου· ὅσον ψάμμος, μᾶλλον δὲ ὅσον σταγὼν πρὸς ἄβυσσον ἄμετρον, τοσοῦτον ὁ παρὼν βίος πρὸς τὰ μέλλοντα. Οὐκ ἔστι κτῆσις τοῦτο, χρῆσίς ἐστιν, οὐκ ἔστι κυρία· πῶς γάρ, ὅταν σου ἀποπνέοντος καὶ ἑκόντος καὶ ἄκοντος, ἕτεροι λαμβάνωσι πάντα τὰ ὄντα, καὶ αὐτοὶ πάλιν ἑτέροις δόντες, καὶ πάλιν ἐκεῖνοι ἑτέροις;

Πάντες γὰρ πάροικοί ἐσμεν, καὶ ὁ κύριος τῆς οἰκίας τάχα μᾶλλον ὁ μισθωτός ἐστι τῆς οἰκίας· πολλάκις γὰρ ἐκείνου τελευτήσαντος, οὗτος ἔμεινε, πλέον ἀπολαύων τῆς οἰκίας. Εἰ δὲ οὗτος μετὰ μισθοῦ, ἀλλὰ κἀκεῖνος ὁ πρότερος μετὰ μισθοῦ· ᾠκοδόμησε γὰρ καὶ ἐταλαιπωρήθη καὶ ἐπεσκεύασε. Ῥήματι μόνον ἐστὶν ἡ δεσποτεία· τῷ δὲ ἔργῳ πάντες τῶν ἀλλοτρίων ἐσμὲν κύριοι. Ἐκεῖνα μόνον ἐστὶν ἡμέτερα, ὅσα ἂν ἐκεῖ προπέμψωμεν· τὰ δὲ ἐνταῦθα οὐχ

---

5. Πράξ. 20,34.
6. Β' Κορ. 6,10.
7. Ματθ. 6,33.

νὰ χύνονται αὐτὰ σὲ σένα ἀπὸ παντοῦ, καὶ μὲ τὸ νὰ μὴν ἔχεις ἀνάγκη κανενὸς ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔχουν ἀνάγκη οἱ πολλοί. Γιατὶ πλούσιος εἶναι ὄχι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει πολλά, ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ πολλά. Ὥστε, μέχρις ὅτου ἔχει ἀνάγκες, ὁ βασιλιὰς δὲν διαφέρει σὲ τίποτε ἀπὸ τὸ φτωχό· γιατὶ αὐτὸ εἶναι φτώχεια, τὸ νὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἄλλους. Ὥστε καὶ ὁ βασιλιὰς ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἄποψη εἶναι φτωχός, ἐφ' ὅσον ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τοὺς ἀρχομένους.

Ἀλλὰ δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο μὲ τὸν σταυρωμένο· γιατὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κανέναν· τοῦ φθάνουν πρὸς διατροφὴ τὰ χέρια· γιατὶ λέγει, «ἐμένα καὶ αὐτοὺς ποὺ εἶναι μαζί μου, μᾶς ὑπηρέτησαν αὐτὰ τὰ χέρια»[5]. Αὐτὰ ἔλεγε ἐκεῖνος ποὺ λέγει, «σὰν νὰ μὴ ἔχουμε τίποτε, καὶ ὅμως τὰ κατέχομε ὅλα»[6]· ἐκεῖνος ποὺ θεωρήθηκε σὰ θεὸς ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν Λύστρων. Ἂν θέλεις νὰ ἐπιτύχεις τὰ ἐγκόσμια, ζήτα τὰ οὐράνια· ἂν θέλεις νὰ ἀπολαύσεις αὐτὰ ποὺ εἶναι ἐδῶ, καταφρόνησέ τα. Γιατὶ λέγει, «ζητεῖτε πρῶτα τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ ὅλα αὐτὰ θὰ σᾶς προστεθοῦν»[7]. Γιατί θαυμάζεις τὰ μικρά; γιατί χάσκεις γιὰ τὰ ἀνάξια λόγου; μέχρι πότε θὰ εἶσαι πένης, μέχρι πότε φτωχός; Κοίταξε στὸν οὐρανό, σκέψου τὸν πλοῦτο ποὺ εἶναι ἐκεῖ, περιγέλασε τὸ χρυσάφι, μάθε τὴ χρήση του, πόση τέλος πάντων εἶναι αὐτή. Μέχρι τὴν παροῦσα ζωὴ μένει ἡ ἀπόλαυση, μέχρι τὴν παροῦσα ζωὴ τὴ φθαρτή· ὅσο εἶναι ἡ ἄμμος, ἢ καλύτερα ὅσο εἶναι ἡ σταγόνα σὲ σύγκριση μὲ τὴν ἄμετρη ἄβυσσο, τόσο εἶναι ἡ παροῦσα ζωὴ σὲ σχέση πρὸς τὴ μέλλουσα. Δὲν εἶναι κτῆμα αὐτό, εἶναι χρήση, δὲν εἶναι κτῆμα ἰδιωτικό· γιατὶ πῶς εἶναι, ὅταν ἐσὺ πεθαίνεις καὶ εἴτε τὸ θέλεις εἴτε δὲν τὸ θέλεις ἄλλοι παίρνουν ὅλη τὴν περιουσία σου, καὶ αὐτοὶ πάλι τὰ δίνουν σὲ ἄλλους, καὶ ἐκεῖνοι πάλι σὲ ἄλλους;

Ὅλοι πραγματικὰ εἴμαστε πάροικοι· καὶ ὁ κύριος τοῦ σπιτιοῦ μᾶλλον εἶναι ὁ μισθωτὸς τοῦ σπιτιοῦ· γιατὶ πολλὲς φορὲς πέθανε ἐκεῖνος, κι ἔμεινε αὐτός, ἀπολαμβάνοντας περισσότερο τὸ σπίτι. Ἐὰν αὐτὸς μὲ μισθό, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ὁ προηγούμενος μὲ μισθό· γιατὶ τὸ ἔχτισε, καὶ ταλαιπωρήθηκε, καὶ τὸ ἐπισκεύασε. Μὲ τὰ λόγια μόνο τοῦ ἀνήκει ἡ κυριότητα, ἐνῶ στὴν πράξη ὅλοι εἴμαστε κύριοι τῶν ξένων. Μόνον ἐκεῖνα εἶναι δικά μας, ὅσα θὰ προπέμψουμε ἐκεῖ· ἐνῶ αὐτὰ ποὺ εἶναι ἐδῶ δὲν εἶναι δικά μας,

ἡμέτερα, ἀλλὰ τῶν ζώντων, μᾶλλον δὲ καὶ ζῶντας ἡμᾶς ἀπέλιπεν. Ἐκεῖνα μόνα ἐστὶν ἡμέτερα, ὅσα τῆς ψυχῆς ἐστι κατορθώματα, ἐλεημοσύνη καὶ φιλανθρωπία. Ταῦτα τὰ ἐκτὸς λέγεται καὶ παρὰ τοῖς ἔξωθεν· ἐκτὸς γὰρ ἡμῶν ἐστι. Ποιήσωμεν τοίνυν αὐτὰ τῶν ἐντός. Οὐ γὰρ δυνατὸν χρήματα λαμβάνοντα ἀπελθεῖν, ἀλλὰ δυνατὸν ἐλεημοσύνην λαμβάνοντα ἀπελθεῖν· μᾶλλον δὲ καὶ προπέμψωμεν αὐτά, ὥστε ἑτοιμάσαι ἡμῖν σκηνὴν ἐν ταῖς αἰωνίαις μοναῖς.

3. Χρήματα λέγεται παρὰ τὸ κεχρῆσθαι, οὐ παρὰ τὸ κυρίους εἶναι· καὶ τὰ κτήματα δὲ αὐτὰ χρῆσίς ἐστιν, οὐ δεσποτεία. Εἰπέ γάρ μοι, πόσων κυρίων ἕκαστος ἀγρὸς γέγονε, καὶ πόσων ἔσται; λέγεταί τις καὶ παροιμία σοφωτάτη (οὐ γὰρ τῶν δημωδῶν παροιμιῶν δεῖ καταφρονεῖν, ἂν ἔχωσί τι σοφόν)· 'ἀγρέ', φησί, 'πόσων ἧς καὶ πόσων ἔσῃ;' Τοῦτο καὶ πρὸς οἰκίας, τοῦτο καὶ πρὸς χρήματα λεκτέον ἡμῖν. Ἀρετὴ μόνον οἶδεν ἡμῖν συναποδημεῖν, ἀρετὴ μόνη διαβαίνει πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἐκεῖ. Ἐκλύσωμέν ποτε καὶ σβέσωμεν τῶν χρημάτων τὸν πόθον, ἵνα ἀνάψωμεν τῶν ἐκεῖ τὴν ἐπιθυμίαν. Οὐ δύνανται οὗτοι οἱ δύο ἔρωτες μίαν κατέχειν ψυχήν· «ἢ γὰρ τὸν ἕνα», φησί, «φιλήσει καὶ τὸν ἕτερον μισήσει, ἢ ἑνὸς ἀνθέξεται καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει». Ὁρᾷς, εἰπέ μοι, ἄνδρα ἀκολούθως ἔχοντα πολλούς, σοβοῦντα διὰ τῆς ἀγορᾶς, σηρικὰ ἠμφιεσμένον ἱμάτια, ἵππῳ ὀχούμενον, τὸν αὐχένα τείνοντα; μὴ καταπλαγῇς, ἀλλὰ γέλασον. Ὥσπερ ὅταν τὰ παιδία ὁρᾷς ἄρχοντας παίζοντα, καταγελᾷς, οὕτω καὶ ἐπὶ τούτῳ· οὐδὲν τοῦτο ἐκείνου διενήνοχε, μᾶλλον δὲ ἐκεῖνο καὶ τερπνότερον, ἅτε παρὰ παιδικῆς γινόμενον ἡλικίας μετὰ πολλῆς τῆς ἀφελείας. Ἐκεῖ καὶ γέλως ἐστὶ καὶ ἡδονή, ἐνταῦθα καταγέλαστός ἐστιν οὗτος καὶ ἀσχημοσύνης πλήρης. Δόξασον τὸν Θεόν, ὅτι σε τῆς σκηνῆς ταύτης καὶ τοῦ φυσήματος ἀπήλλαξεν.

Ἂν γὰρ θέλῃς σὺ ὁ χαμαὶ ἐρχόμενος, ὑψηλότερος ἔσῃ τοῦ καθημένου τὸ ὄχημα. Πῶς; Ὅτι ἐκεῖνος μὲν μικρὸν ἀνέστηκεν ἀπὸ τῆς γῆς τῷ σώματι, τῇ δὲ ψυχῇ προσπέπηγεν· «ἐκολλήθη» γάρ, φησίν, «ἡ ἰσχύς μου τῇ σαρκί μου»· σὺ δὲ τῷ φρονήματι ἐν

8. Ματθ. 6,24.
9. Ψαλμ. 101,6.

ἀλλὰ τῶν ζωντανῶν, ἢ καλύτερα μᾶς ἄφησαν κι ὅταν εἴμαστε ζωντανοί. Ἐκεῖνα μόνον εἶναι δικά μας, ὅσα εἶναι κατορθώματα τῆς ψυχῆς, ἡ ἐλεημοσύνη καὶ ἡ φιλανθρωπία. Αὐτὰ τὰ ἐξωτερικὰ ὁμολογοῦνται καὶ ἀπὸ τοὺς μὴ Χριστιανούς· γιατὶ εἶναι ἔξω ἀπὸ μᾶς. Ἂς πράξουμε λοιπὸν αὐτὰ ποὺ εἶναι μέσα μας. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ φύγει κανεὶς παίρνοντας χρήματα, ἀλλ' εἶναι δυνατὸ νὰ φύγει παίρνοντας τὴν ἐλεημοσύνη· ἢ καλύτερα θὰ τὰ στείλουμε αὐτὰ ἀπὸ πρίν, ὥστε νὰ μᾶς ἑτοιμάσουν σκηνὴ στὶς αἰώνιες μονές.

3. Χρήματα λέγονται ἀπὸ τὴν χρήση ὄχι ἀπὸ τὴν κυριότητα· καὶ τὰ ἴδια τὰ κτήματα εἶναι χρήση, ὄχι κυριότητα. Πές μου λοιπόν, κάθε ἀγρὸς πόσους κυρίους εἶχε καὶ πόσους θὰ ἔχει; Λέγεται καὶ κάποια σοφότατη παροιμία (δὲν πρέπει νὰ περιφρονοῦμε τὶς λαϊκὲς παροιμίες, ἂν ἔχουν κάτι τὸ σοφό)· «ἀγρέ», λέγει, «πόσους κυρίους εἶχες καὶ πόσους θὰ ἔχεις;». Αὐτὸ μπορεῖ νὰ λεχθεῖ σὲ μᾶς καὶ γιὰ τὶς οἰκίες, αὐτὸ καὶ γιὰ τὶς περιουσίες. Μόνη ἡ ἀρετὴ γνωρίζει νὰ ταξιδεύει μαζί μας, μόνη ἡ ἀρετὴ νὰ διαβαίνει στὴν ἐκεῖ ζωή. Ἂς διαλύσουμε κάποτε καὶ ἂς σβήσουμε τὸν πόθο τῶν χρημάτων, γιὰ νὰ ἀνάψουμε τὴν ἐπιθυμία τῶν ἐκεῖ ἀγαθῶν. Δὲν μποροῦν αὐτοὶ οἱ δύο ἔρωτες νὰ κατέχουν μία ψυχή· «ἢ τὸν ἕνα», λέγει, «θ' ἀγαπήσει καὶ τὸν ἄλλο θὰ μισήσει, ἢ στὸν ἕνα θὰ προσκολληθεῖ καὶ τὸν ἄλλο θὰ καταφρονήσει»[8]. Πές μου, βλέπεις ἄνδρα νὰ ἔχει πολλοὺς ἀκολούθους, νὰ τρέχει βιαστικὰ μέσα ἀπὸ τὴν ἀγορά, νὰ φορεῖ μεταξωτὰ ἐνδύματα, νὰ εἶναι πάνω σὲ ἄλογο, νὰ τεντώνει τὸ λαιμό; μὴν ἐκπλαγεῖς, ἀλλὰ γέλασε. Ὅπως ὅταν βλέπεις τὰ παιδιὰ νὰ παίζουν ἄρχοντες γελᾶς, ἔτσι καὶ γι' αὐτόν· αὐτὸ δὲν διαφέρει σὲ τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνο, ἢ καλύτερα ἐκεῖνο εἶναι καὶ πιὸ εὐχάριστο, γιατὶ γίνεται ἀπὸ παιδικὴ ἡλικία μὲ πολλὴ ἀφέλεια. Ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ γέλιο καὶ εὐχαρίστηση· ἐδῶ αὐτὸς εἶναι καταγέλαστος καὶ γεμάτος ἀσχήμια. Δόξασε τὸ Θεὸ γιατὶ σὲ ἀπάλλαξε ἀπὸ αὐτὴ τὴ σκηνὴ καὶ τὴν ἀλαζονεία.

Πραγματικὰ ἂν θέλεις ἐσὺ ποὺ περπατᾶς χαμηλά, θὰ γίνεις ὑψηλότερος ἀπὸ αὐτὸν ποὺ κάθεται στὸ ὄχημα. Πῶς; Γιατὶ ἐκεῖνος βέβαια εἶναι λίγο ψηλότερα ἀπὸ τὴ γῆ μὲ τὸ σῶμα, μὲ τὴν ψυχὴ ὅμως εἶναι μπηγμένος στὴ γῆ· γιατὶ λέγει, «κόλλησε ἡ δύναμή μου στὴ σάρκα μου»[9], ἐνῶ ἐσὺ μὲ τὸ φρόνημα περπατᾶς στὸν

οὐρανῷ περιπατεῖς. Ἀλλ' ἀκολούθως ἔχει πολλοὺς σοβοῦντας; Καὶ τί μᾶλλον αὐτός, ἢ ὁ ἵππος τιμᾶται; Τί ταύτης τῆς ἀλογίας χεῖρον, ἀνθρώπους διώκειν, ἵνα τὸ κτῆνος μετ' εὐρυχωρίας παρέλθῃ; Ἀλλὰ τὸ ἵππῳ ὀχεῖσθαι σεμνόν; Ἀλλὰ καὶ δοῦλοι τούτου μετέχουσιν. Εἰσὶ δέ τινες, οἳ τοσοῦτον ἔχουσι τύφου, ὡς μηδὲν δεόμενοι, ὄπισθεν ποιεῖν ἀκολουθεῖν. Ἆρα τί τούτων ἐστὶν ἀλογώτερον; ἀπὸ ἵππων καὶ πολυτελείας ἱματίων καὶ ἀκολούθων βούλονται φαίνεσθαι. Τί ταύτης τῆς δόξης οὐδαμινέστερον, τῆς ἀπὸ ἵππων καὶ οἰκετῶν συνιστεμάνης; Ἐνάρετος εἶ; μηδενὶ τούτων κέχρησο· οἰκεῖον ἔχε τὸν κόσμον, μὴ τῇ ἑτέρου παρουσίᾳ καλλωπίζου. Ταῦτα καὶ πονηροὶ καὶ μιαροὶ καὶ ἄγροικοι καὶ πάντες ὅσοι πλούτου μετέχουσι δύνανται ἔχειν. Καὶ μῖμοι καὶ ὀρχησταὶ ἐφ' ἵππων φέρονται καὶ οἰκέτην προτρέχοντα ἔχουσιν· ἀλλ' ὅμως μῖμοί εἰσι καὶ ὀρχησταὶ καὶ οὐ γεγόνασι σεμνοὶ ἀπὸ τῶν ἵππων καὶ τῶν ἀκολούθων. Ὅταν γὰρ μηδὲν τῶν ἐν ψυχῇ καλῶν προσῇ τῷ τοιούτῳ, ταῦτα, ἂν ἔξωθεν προστεθῇ, εἰκῇ καὶ μάτην· καὶ καθάπερ ἀσθενεῖ τοίχῳ ἢ διεφθορότι σώματι, ὅσα ἂν τις περιθῇ, μένει ἀηδὲς ὂν καὶ διεφθορός, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, οὐδεμίαν ἡ ψυχὴ ὄνησιν ἀπὸ τῶν ἐκτὸς προσλαμβάνει, ἀλλὰ μένει τοῦτο οὖσα, κἂν μυρία τις αὐτῇ περιθῇ χρυσία.

Μὴ δὴ πρὸς ταῦτα ἐπτοημένοι ὦμεν, ἀποστήσωμεν ἑαυτοὺς τῶν προσκαίρων, τῶν μειζόνων ἐχώμεθα, τῶν πνευματικῶν, τῶν ὄντως αἰδεσίμους ποιούντων ἡμᾶς, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, καὶ τὰ ἑξῆς.

οὐρανό. Ἀλλ' ἔχει πολλοὺς ἀκολούθους ποὺ τρέχουν; Καὶ ποιός τιμᾶται περισσότερο αὐτὸς ἢ ὁ ἵππος; Ποιός παραλογισμὸς ὑπάρχει χειρότερος ἀπὸ αὐτόν, νὰ διώχνει ἀνθρώπους, γιὰ νὰ περάσει τὸ κτῆνος μὲ εὐρυχωρία; Ἀλλ' εἶναι σεμνὸ νὰ ἱππεύεις στὸν ἵππο; Μὰ αὐτὸ τὸ κάνουν καὶ δοῦλοι. Εἶναι μερικοὶ ποὺ ἔχουν τόση ἀλαζονεία, ὥστε, χωρὶς νὰ ὑπάρχει καμιὰ ἀνάγκη, τοὺς ὑποχρεώνουν νὰ ἀκολουθοῦν ἀπὸ πίσω. Ἑπομένως τί πιὸ παράλογο ὑπάρχει ἀπὸ αὐτά; Θέλουν νὰ φαίνονται ἀπὸ τὰ ἄλογα καὶ ἀπὸ τὴν πολυτέλεια τῶν ἐνδυμάτων καὶ ἀπὸ τοὺς ἀκολούθους. Τί μηδαμινότερο ὑπάρχει ἀπὸ τὴ δόξα αὐτή, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἄλογα καὶ ὑπηρέτες; Εἶσαι ἐνάρετος; μὴ χρησιμοποιεῖς τίποτε ἀπὸ αὐτά· ἔχε δικό σου στολισμό, μὴ στολίζεσαι μὲ τὴν παρουσία ἄλλου. Αὐτὰ μποροῦν νὰ τὰ ἔχουν καὶ οἱ πονηροὶ καὶ οἱ ἄθλιοι καὶ οἱ ἀγροῖκοι καὶ ὅλοι ὅσοι ἔχουν πλοῦτο. Καὶ οἱ ἠθοποιοὶ καὶ οἱ χορευτὲς κυκλοφοροῦν ἐπάνω σὲ ἄλογα, καὶ ἔχουν ὑπηρέτη ποὺ τρέχει πρὶν ἀπὸ αὐτούς· ἀλλ' ὅμως εἶναι ἠθοποιοὶ καὶ χορευτὲς καὶ δὲν ἔχουν γίνει σεβαστοὶ ἀπὸ τὰ ἄλογα καὶ τοὺς ἀκολούθους. Γιατί, ὅταν σ' ἕναν τέτοιο δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀπὸ τὶς ὀμορφιὲς τῆς ψυχῆς, αὐτά, ἂν προστεθοῦν ἀπ' ἔξω, εἶναι ἄσκοπο καὶ μάταιο. Καὶ ὅπως σὲ ἕνα ἀνίσχυρο τοῖχο ἢ ἀσθενικὸ σῶμα, ὅσα καὶ ἂν τοῦ προσθέσεις μένει συχαμένο καὶ καταστραμμένο, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ· ἡ ψυχὴ καμιὰ ὀφέλεια δὲν ἀποκτᾶ ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ στολίδια, ἀλλὰ παραμένει αὐτὸ ποὺ εἶναι, κι ἂν τὴν περιβάλει κανεὶς μὲ μύρια χρυσαφικά.

Ἂς μὴ συγκινούμαστε λοιπὸν μ' αὐτά, ἂς ἀπομακρύνουμε τοὺς ἑαυτούς μας ἀπὸ τὰ πρόσκαιρα καὶ ἂς ἐπιδιώκουμε τὰ σπουδαιότερα, τὰ πνευματικά, ποὺ μᾶς κάμουν πραγματικὰ σεβάσμιους, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ μέλλοντα ἀγαθά, καὶ τὰ λοιπά.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΙΒ'

(Α' Τιμ. 4,1–10)

«Τὸ δὲ Πνεῦμα ρητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις καὶ διδασκαλίαις δαιμόνων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν μετὰ εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς καὶ ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν. Ὅτι πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλόν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον μετὰ εὐχαριστίας λαμβανόμενον· ἁγιάζεται γὰρ διὰ λόγου Θεοῦ καὶ ἐντεύξεως».

1. Ὥσπερ οἱ τῆς πίστεως ἐχόμενοι ἐπ' ἀσφαλοῦς τῆς ἀγκύρας ἐρείδονται, οὕτως οἱ ταύτης ἐκπεσόντες οὐδαμοῦ στῆναι δύνανται, ἀλλὰ πολλοὺς ἄνω καὶ κάτω πλανηθέντες πλάνους, τὸ τελευταῖον εἰς αὐτὰ τῆς ἀπωλείας φέρονται τὰ βάραθρα. Καὶ τοῦτο ἤδη μὲν ἐδήλωσεν εἰπών, ὅτι ἤδη ἐναυάγησάν τινες περὶ τὴν πίστιν. Καὶ νῦν δέ φησι· «τὸ δὲ Πνεῦμα ρητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις». Περὶ Μανιχαίων καὶ Ἐγκρατιτῶν καὶ Μαρκιωνιστῶν καὶ παντὸς αὐτῶν τοῦ ἐργαστηρίου τὰ τοιαῦτά φησιν, «ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως». Ὁρᾷς ὅτι πάντων αἴτιον τῶν μετὰ ταῦτα κακῶν τὸ τῆς πίστεως ἀποστῆναι; Τί δέ ἐστί,

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΙΒʹ

(Αʹ Τιμ. 4,1–10)

«Τὸ Πνεῦμα ὅμως ρητὰ λέγει ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους καιροὺς θ' ἀποστατήσουν μερικοὶ ἀπὸ τὴν πίστη, προσέχοντας σὲ πνεύματα πλάνα καὶ διδασκαλίες δαιμόνων, παρασυρόμενοι ἀπὸ τὴν ὑποκρισία τῶν ψευδολόγων, ποὺ ἔχουν καυτηριασμένη τὴ συνείδησή τους, ἐμποδίζουν τὸ γάμο, καὶ προστάζουν νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τὶς τροφὲς ποὺ ὁ Θεὸς ἔδωσε γιὰ νὰ τὶς ἀπολαμβάνουν μὲ εὐχαρίστηση οἱ πιστοὶ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ γνώρισαν τὴν ἀλήθεια. Γιατὶ κάθε κτίσμα τοῦ Θεοῦ εἶναι καλὸ καὶ τίποτε δὲν εἶναι ἀπορρίψιμο ποὺ λαμβάνεται μὲ εὐχαριστία πρὸς τὸ Θεό· γιατὶ ἁγιάζεται μὲ τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν προσευχή».

1. Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν πίστη εἶναι· στηριγμένοι σὲ ἀσφαλὴ ἄγκυρα, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν ἐκπέσει πουθενὰ δὲν μποροῦν νὰ σταθοῦν, ἀλλὰ πλανεμένοι πολλοὺς κάμουν πλάνους, καὶ στὸ τέλος ὁδηγοῦνται στὰ ἴδια τὰ βάραθρα τῆς καταστροφῆς. Καὶ αὐτὸ τὸ δήλωσε ἤδη ὅταν εἶπε ὅτι ἤδη ναυάγησαν μερικοὶ ὡς πρὸς τὴν πίστη. Ἀλλὰ καὶ τώρα λέγει· «τὸ Πνεῦμα ὅμως ρητὰ λέγει, ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους καιροὺς θ' ἀποστατήσουν μερικοὶ ἀπὸ τὴν πίστη, προσέχοντας σὲ πνεύματα πλάνα». Αὐτὰ τὰ λέγει γιὰ τοὺς Μανιχαίους, τοὺς Ἐγκρατιτές, τοὺς Μαρκιωνιστὲς καὶ ὅλο τὸ ἐργαστήριο αὐτῶν, ὅτι δηλαδὴ «κατὰ τοὺς τελευταίους καιροὺς θ' ἀποστατήσουν μερικοὶ ἀπὸ τὴν πίστη». Βλέπεις ὅτι αἰτία ὅλων τῶν κακῶν μετὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἡ ἀποστασία ἀπὸ τὴν πίστη; Καὶ τί σημαίνει, «ρητῶς»; Φανερά, πε-

«ρητῶς»; Φανερῶς, σαφῶς, ὁμολογουμένως, ὡς μὴ ἀμφιβάλλειν.

Μὴ θαυμάσῃς, φησίν, εἰ νῦν ἀπὸ τῆς πίστεώς τινες ἀποστάντες ἔτι ἰουδαΐζουσιν· ἔσται καιρὸς ὅτε χαλεπώτερον αὐτοὶ οἱ τῆς πίστεως μετεσχηκότες τοῦτο ἐργάσονται, οὐ μέχρι βρωμάτων, ἀλλὰ καὶ μέχρι γάμων, καὶ πάντων τῶν τοιούτων τὴν ὀλέθριον συμβουλὴν εἰσάγοντες. Οὐ περὶ Ἰουδαίων λέγει ταῦτα· πῶς γὰρ τό, «ἐν ὑστέροις καιροῖς», καὶ τό, «ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως», ἔχει χώραν; ἀλλὰ περὶ Μανιχαίων καὶ τῶν ἀρχηγετῶν τούτων. Πνεύματα δὲ πλάνης ἐκάλεσεν αὐτούς, εἰκότως· ὑπὸ γὰρ ἐκείνων ἐνεργούμενοι, ταῦτα ἐφθέγξαντο. Τί ἐστιν, «ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων»; Αὐτὰ ἃ ψεύδονται, οὐ κατὰ ἄγνοιαν οὐδὲ οὐκ εἰδότες, ἀλλ' ὑποκρινόμενοι ψεύδονται, εἰδότες μὲν τὸ ἀληθές, τὸ δὲ συνειδὸς κεκαυτηριασμένοι, τουτέστι, πονηροῦ ὄντες βίου. Τί δήποτε δὲ μόνους τούτους τοὺς αἱρετικοὺς λέγει; Προεῖπεν ὁ Χριστὸς καὶ ἑτέρους λέγων, «ἀνάγκη ἐστὶν ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα»[1]. Ἄλλως τε διὰ τῆς τοῦ σίτου σπορᾶς καὶ τῶν ζιζανίων τῆς βλάστης τούτους αὐτοὺς προεμήνυσε.

Σὺ δέ μοι θαύμασον τοῦ Παύλου τὴν προφητείαν· πρὸ γὰρ τῶν χρόνων, ὧν ἔμελλεν ἔσεσθαι, ἐδήλου καὶ τὸν χρόνον αὐτόν. Μὴ θαυμάσῃς τοίνυν, εἰ νῦν, ὅτε τὴν ἀρχὴν ἔχει τὰ τῆς πίστεως, ταῦτά τινες ἐπιχειροῦσι παρεισφέρειν τὰ ὀλέθρια δόγματα, ὅτι, ὅταν παγῇ μετὰ χρόνον πολύν, ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως. «Κωλυόντων», φησί, «γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων». Τί δήποτε καὶ τὰς ἄλλας αἱρέσεις οὐκ εἶπεν; Ἠνίξατο καὶ αὐτὰς εἰπών, «πνεύμασι πλάνοις καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων». Οὐ γὰρ ἐβούλετο ἤδη κατασπεῖραι εἰς τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς ταῦτα· ἀλλ' ὅπερ ἀρχὴν εἰλήφει, τοῦτο ἤδη παρέδειξε, τὸ τῶν βρωμάτων. «Ἃ ὁ Θεός», φησίν, ἔκτισεν εἰς μετάληψιν τοῖς πιστοῖς, καὶ ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν». Διὰ τί μὴ φησι, καὶ τοῖς ἀπίστοις; Πῶς τοῖς ἀπίστοις, ὁπότε νόμοις ἑαυτοὺς τούτων ἀπείργουσι;

Τί οὖν, οὐ κεκώλυται ἡ τρυφή; Καὶ σφόδρα. Διὰ τί, εἰ εἰς με-

1. Ματθ. 18,7.

ντακάθαρα, ἀδιαμφισβήτητα, ὥστε νὰ μὴν ἀμφιβάλλει κανείς.

Μὴν ἀπορεῖς, λέγει, ἂν τώρα μερικοὶ ποὺ ἀποστάτησαν ἀπὸ τὴν πίστη ἰουδαΐζουν ἀκόμα· θὰ ρθεῖ καιρὸς κατὰ τὸν ὁποῖο αὐτοὶ ποὺ ἦταν κοινωνοὶ τῆς πίστεως αὐτὸ θὰ τὸ κάμουν φοβερότερα, ὄχι μόνο γιὰ τὰ φαγητά, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς γάμους, καὶ γιὰ ὅλα τὰ παρόμοια θὰ δίνουν τὴν καταστροφικὴ συμβουλή. Δὲν τὰ λέγει αὐτὰ γιὰ τοὺς Ἰουδαίους· γιατὶ πῶς τότε τό, «κατὰ τοὺς τελευταίους καιρούς», καὶ τό, «θ' ἀποστατήσουν μερικοὶ ἀπὸ τὴν πίστη», ἔχει θέση; ἀλλὰ τὰ λέγει γιὰ τοὺς Μανιχαίους καὶ τοὺς ἀρχηγούς τους. «Πνεύματα πλάνης» πάλι τοὺς ὀνόμασε πολὺ σωστά· γιατὶ τὰ εἶπαν αὐτὰ παρακινούμενοι ἀπὸ ἐκεῖνα. Τί σημαίνει, «μὲ ὑποκρισία ψευδολόγων»; Αὐτὰ τὰ ψέματα ποὺ λένε, δὲν τὰ λένε ἀπὸ ἄγνοια, οὔτε γιατὶ δὲ γνωρίζουν, ἀλλὰ ψεύδονται μὲ ὑποκρισία· ἂν καὶ γνωρίζουν βέβαια τὴν ἀλήθεια, ἡ συνείδησή τους ὅμως εἶναι καυτηριασμένη, δηλαδὴ ζοῦν βίο πονηρό. Καὶ γιατί ἄραγε ὁμιλεῖ γι' αὐτοὺς μόνο τοὺς αἱρετικούς; Προεῖπε ὁ Χριστὸς καὶ γιὰ ἄλλους, λέγοντας, «εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔρθουν τὰ σκάνδαλα»[1]. Ἄλλωστε γι' αὐτοὺς ἀκριβῶς προεῖπε μὲ τὴν σπορὰ τοῦ σιταριοῦ καὶ τὴ βλάστηση τῶν ζιζανίων.

Σὺ ὅμως θαύμασε τοῦ Παύλου τὴν προφητεία· γιατί, πρὶν ἀπὸ τοὺς χρόνους ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνουν, προέλεγε καὶ τὸ χρόνο αὐτόν. Μὴν ἀπορήσεις λοιπόν, ἂν τώρα, ποὺ ἡ πίστη εἶναι στὴν ἀρχή, ἐπιχειροῦν μερικοὶ νὰ εἰσάγουν αὐτὰ τὰ καταστροφικὰ δόγματα, γιατί, ὅταν παγιωθεῖ μετὰ ἀπὸ πολὺ χρόνο, θ' ἀποστατήσουν μερικοὶ ἀπὸ τὴν πίστη. «Θὰ ἐμποδίζουν», λέγει, «ἀπὸ τὸ γάμο καὶ ν' ἀπέχουν ἀπὸ τροφές». Καὶ γιατί ἄραγε δὲν ἀνέφερε καὶ τὶς ἄλλες αἱρέσεις; Τίς ὑπαινίχθηκε καὶ αὐτές, λέγοντας, «μὲ πλάνα πνεύματα καὶ δαιμονικὲς διδασκαλίες». Δὲν ἤθελε δηλαδὴ νὰ ἐνσπείρει ἀκόμη αὐτὰ στὶς ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ εἶχε ἀρχίσει, αὐτὸ ἀνέφερε τότε, τὸ σχετικὸ μὲ τὰ φαγητά. «Ἐκεῖνα ποὺ ὁ Θεός», λέγει, «ἔδωσε γιὰ νὰ τὰ ἀπολαμβάνουν οἱ πιστοὶ καὶ αὐτοὶ ποὺ γνώρισαν τὴν ἀλήθεια». Γιατί δὲν ἀναφέρει καὶ τοὺς ἀπίστους; Πῶς ν' ἀναφέρει τοὺς ἀπίστους, ἀφοῦ μὲ νόμους ἐμποδίζουν τοὺς ἑαυτούς τους ἀπὸ αὐτά;

Τί λοιπόν, δὲν ἐμποδίζεται ἡ τρυφηλὴ ζωή; Καὶ πάρα πολὺ

τάληψιν ἔκτισαι; Ὅτι καὶ ἄρτον ἔκτισε καὶ κεκώλυται ἡ ἀμετρία, καὶ οἶνον ἔκτισε καὶ κεκώλυται ἡ ἀμετρία. Οὐχ ὡς ἀκάθαρτον νῦν τὴν τρυφὴν παραιτεῖσθαι κελεύει, ἀλλ' ὡς ἐκλύουσαν διὰ τῆς ἀμετρίας τὴν ψυχήν. «Ὅτι πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλόν», φησί, «καὶ οὐδὲ ἀπόβλητον μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον». Εἰ κτίσμα Θεοῦ, καλόν· «πάντα γὰρ καλὰ λίαν». Τῷ εἰπεῖν, «κτίσμα Θεοῦ», περὶ τῶν ἐδωδίμων ἁπάντων ᾐνίξατο· καὶ ἤδη προκατασπᾷ τὴν αἵρεσιν τὴν τῶν ἀγέννητον τὴν ὕλην εἰσαγόντων καὶ ἐκείνης ταῦτα λεγόντων εἶναι. Οὐκοῦν εἰ καλόν, τί ἐστιν ὅ φησι τό, «ἁγιάζεται διὰ λόγου καὶ ἐντεύξεως»; δῆλον γὰρ ὅτι ἀκάθαρτον ὂν ἁγιάζεται. Οὐ τοῦτο, ἀλλ' ἐνταῦθα πρὸς ἐκείνους φησί, τοὺς κοινά τινα νομίζοντας ἐξ αὐτῶν εἶναι. Δύο τοίνυν τίθησι κεφάλαια, ἓν μέν, ὅτι οὐδὲν κτίσμα κοινόν· δεύτερον δέ, ὅτι εἰ καὶ γένοιτο κοινόν, ἀλλ' ἔχεις τὸ φάρμακον· σφράγισον, εὐχαρίστησον, δόξασον τὸν Θεόν, καὶ πᾶσα ἀκαθαρσία ἀπέπτη· οὐκοῦν καὶ τὸ εἰδωλόθυτον, φησίν, οὕτω δυνάμεθα καθαίρειν; Ἐὰν μὴ ᾔδεις, ὅτι εἰδωλόθυτόν ἐστιν· ἐὰν δὲ εἰδῇς λοιπὸν καὶ μεταλάβῃς, ἀκάθαρτος ἔσῃ, οὐχ ὅτι εἰδωλόθυτόν ἐστιν, ἀλλ' ὅτι προσταχθεὶς μὴ κοινωνεῖν δαίμοσιν, ἐκοινώνησας δι' ἐκείνου. Ὥστε οὔτε ἐκεῖνό ἐστι φύσει τοιοῦτον, ἀλλ' ἀπὸ τῆς προαιρέσεως γίνεται τῆς σῆς καὶ τῆς παρακοῆς.

Τί δαί; οὐκ ἀκάθαρτον τὸ ὕειον; Οὐδαμῶς, ὅταν μετὰ εὐχαριστίας λαμβάνηται, ὅταν μετὰ σφραγῖδος, οὐδὲ ἄλλο οὐδέν. Ἀκάθαρτος ἡ προαίρεσις ἡ μὴ εὐχαριστοῦσα τῷ Θεῷ. «Ταῦτα ὑποτιθέμενος τοῖς ἀδελφοῖς, καλὸς ἔσῃ διάκονος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐντρεφόμενος τοῖς λόγοις τῆς πίστεως καὶ τῆς καλῆς διδασκαλίας ᾗ παρηκολούθηκας». «Ταῦτα», ποῖα; Ἅπερ εἶπεν, ὅτι «τὸ μυστήριον μέγα ἐστίν», ὅτι τὸ τούτων ἀπέχεσθαι, δαιμόνων ἐστίν, ὅτι διὰ λόγου καὶ ἐντεύξεως Θεοῦ τὰ βρώματα καθαρίζεται. «Ἐντρεφόμενος, φησί, «τοῖς λόγοις τῆς πίστεως καὶ τῆς διδασκαλίας ᾗ παρηκολούθηκας. Τοὺς δὲ βεβήλους καὶ γραώδεις μύθους παραιτοῦ· γύ-

---

2. Γεν. 1,31.

μάλιστα. Γιατί, ἀφοῦ ἔγιναν τὰ ἀγαθὰ γιὰ νὰ τὰ ἀπολαμβάνουμε; «Γιατί, καὶ τὸ ψωμὶ τὸ ἔδωσε, καὶ ἀπαγορεύθηκε ἡ ἄμετρη χρήση του· καὶ τὸ κρασὶ ἔδωσε, καὶ ἀπαγορεύθηκε ἡ ἄμετρη χρήση του. Δὲ διατάσσει λοιπὸν ν' ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ τὴν τρυφὴ γιατὶ εἶναι κάτι τὸ ἀκάθαρτο, ἀλλὰ γιατὶ παραλύει τὴν ψυχὴ μὲ τὴν ἄμετρη χρήση. Γιατὶ λέγει, «κάθε κτίσμα τοῦ Θεοῦ εἶναι καλό, καὶ τίποτε δὲν εἶναι ἀπόβλητο, ὅταν λαμβάνεται μὲ εὐχαριστία πρὸς τὸ Θεό». Ἐὰν εἶναι κτίσμα τοῦ Θεοῦ εἶναι καλό· «γιατὶ ὅλα εἶναι πολὺ καλά»[2]. Μὲ τὸ νὰ πεῖ, «κτίσμα τοῦ Θεοῦ», ὑπαινίχθηκε ὅλα τὰ φαγόσημα· καὶ ἤδη καταπολεμεῖ τὴν αἵρεση ἐκείνων ποὺ ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ ὕλη εἶναι ἀγέννητη, καὶ λέγουν ὅτι αὐτὰ εἶναι ἐκείνης. Λοιπόν, ἂν εἶναι καλό, τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ λέγει, «ἁγιάζεται μὲ λόγο καὶ προσευχή»; γιατὶ εἶναι φανερὸ ὅτι ἁγιάζεται ἐπειδὴ εἶναι ἀκάθαρτο. Ὄχι αὐτό, ἀλλ' ἐδῶ ὁμιλεῖ γιὰ ἐκείνους ποὺ νόμιζαν ὅτι κάποια ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀκάθαρτα. Δύο θέματα λοιπὸν θίγει· ἕνα εἶναι, τὸ ὅτι κανένα κτίσμα δὲν εἶναι ἀκάθαρτο, καὶ τὸ δεύτερο, ὅτι, κι ἂν ἀκόμα ἔγινε ἀκάθαρτο, ὅμως ἔχεις τὸ φάρμακο· σφράγισέ το, εὐχαρίστησε, δόξασε τὸ Θεό, καὶ κάθε ἀκαθαρσία ἔφυγε. Καὶ μποροῦμε λοιπόν, λέγει, ἔτσι νὰ καθαρίσουμε καὶ τὸ εἰδωλόθυτο; Ἂν δὲν γνωρίζεις ὅτι εἶναι εἰδωλόθυτο· ἂν ὅμως γνωρίζεις καὶ τὸ φᾶς, θὰ εἶσαι ἀκάθαρτος· ὄχι γιατὶ εἶναι εἰδωλόθυτο, ἀλλὰ γιατί, ἂν καὶ διατάχθηκες νὰ μὴν ἔχεις σχέσεις μὲ τοὺς δαίμονες, μέσω ἐκείνου ἐπικοινώνησες μ' αὐτούς. Ὥστε οὔτε τὸ εἰδωλόθυτο εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του τέτοιο, ἀλλὰ γίνεται ἀπὸ τὴ δική σου προαίρεση καὶ τὴν παρακοή.

Τί λοιπόν; δὲν εἶναι ἀκάθαρτο τὸ χοιρινό; Καθόλου, ὅταν λαμβάνεται μὲ εὐχαριστία, ὅταν μὲ σφραγίδα, οὔτε καὶ κανένα ἄλλο. Ἀκάθαρτη εἶναι ἡ προαίρεση, ποὺ δὲν εὐχαριστεῖ τὸ Θεό. «Αὐτὰ συμβουλεύοντας στοὺς ἀδελφούς, θὰ εἶσαι καλὸς διάκονος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τρεφόμενος μὲ τὰ λόγια τῆς πίστεως καὶ τῆς καλῆς διδασκαλίας, τὴν ὁποία παρακολούθησες». Αὐτά· ποιά; Αὐτὰ ποὺ εἶπε, ὅτι «τὸ μυστήριο εἶναι μεγάλο», ὅτι τὸ νὰ ἀπέχετε ἀπὸ αὐτὰ εἶναι δαιμονικό, ὅτι μὲ τὸ λόγο καὶ τὴν προσευχὴ πρὸς τὸ Θεὸ τὰ τρόφιμα καθαρίζονται. «Τρεφόμενος», λέγει, «μὲ τὰ λόγια τῆς πίστεως καὶ τῆς διδασκαλίας ποὺ παρακολούθησες. Τοὺς

μναζε δὲ σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν». «Ταῦτα ὑποτιθέμενος», φησίν. Ὁρᾷς οὐδαμοῦ τὴν αὐθεντίαν ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὴν συγκατάβασιν; «Ὑποτιθέμενος», φησίν. Οὐκ εἶπεν, 'ἐπιτάττων', οὐκ εἶπε, 'παραγγέλλων'· ἀλλά, «ὑποτιθέμενος», τουτέστιν, ὡς συμβουλεύων ταῦτα ὑποτίθεσο, καὶ τοὺς λόγους ἀνακίνει τοὺς περὶ πίστεως. «Ἐντρεφόμενος», φησίν, τὸ διηνεκὲς τῆς εἰς τὰ τοιαῦτα προσοχῆς δηλῶν.

2. Ὥσπερ γὰρ τὴν τροφὴν ταύτην καθ' ἑκάστην ἡμέραν προσφερόμεθα, οὕτω, φησί, καὶ τοὺς περὶ πίστεως λόγους ἀεὶ λαμβάνωμεν, ἀεὶ τούτοις τρεφώμεθα. Τί ἐστιν, «ἐντρεφόμενος»; Μηρυκώμενος, συνεχῶς τὰ αὐτὰ στρέφων, ἀεὶ τὰ αὐτὰ μελετῶν· τροφὴν γὰρ ἔχει οὐ τὴν τυχοῦσαν. «Τοὺς δὲ βεβήλους καὶ γραώδεις μύθους παραιτοῦ». Τίνας ἐνταῦθα λέγει; Τὰς Ἰουδαίων παρατηρήσεις. Καὶ μύθους αὐτάς φησι; Καὶ πάνυ, ἢ διὰ τὰς παραποιήσεις, ἢ διὰ τὸ ἄκαιρον. Τὸ γὰρ ἐν καιρῷ, χρήσιμον· χωρὶς δὲ τοῦ καιροῦ, οὐ μόνον ἄχρηστον, ἀλλὰ καὶ βλαβερόν. Ἐννόησον γάρ μοι ἄνδρα μετὰ εἴκοσιν ἔτη τῷ μαστῷ προσάγοντα ἑαυτὸν τῆς τίτθης, πῶς ἐστι καταγέλαστος, διὰ τὸ ἄκαιρον. Ὁρᾷς πῶς καὶ ἀκάθαρτα αὐτὰ εἶπε καὶ γραώδη; τὸ μὲν διὰ τὸ παλαιόν, τὸ δὲ διὰ τὸ ἐμποδίζειν τῇ πίστει. Τὸ γὰρ ὑπὸ φόβον ἄγειν τὴν ἀνωτέρω τούτων γενομένην ψυχήν, τῶν ἀκαθάρτων ἐστὶ παραγγελμάτων. «Γύμναζε δὲ σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν», τουτέστι, πρὸς πίστιν καθαρὰν καὶ βίον ὀρθόν· τοῦτο γάρ ἐστιν εὐσέβεια. Γυμνασίας ἄρα χρεία ἡμῖν. «Ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία», φησί, «πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος».

Τινὲς περὶ τῆς νηστείας τοῦτό φησιν εἰρῆσθαι· ἀλλ' ἄπαγε, οὐκ ἔστι σωματικὴ γυμνασία, ἀλλὰ πνευματική. Εἰ γὰρ σωματικὴ ἦν, τὸ σῶμα ἔτρεφεν ἄν· εἰ δὲ τήκει αὐτὸ καὶ λεπτύνει καὶ κατισχνοῖ, οὐκ ἔστι σωματική. Οὐκ ἄρα περὶ τῆς τοῦ σώματος ἀσκήσεώς φησιν. Ὥστε ἡμῖν δεῖ τῆς κατὰ ψυχὴν γυμνασίας· ἐκείνη γὰρ οὐκ ἔχει κέρδος, ἀλλ' ὀλίγον ὠφέλησε τὸ σῶμα· ἡ δὲ τῆς εὐσεβείας ἄσκησις τὸν καρπὸν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀποδίδωσι, καὶ ἐνταῦθα

---

3. Α΄ Τιμ. 4,8.

βέβηλους ὅμως καὶ τὰ παραμύθια τῶν γραιῶν παράτα τα· νὰ ἀσκεῖς τὸν ἑαυτό σου στὴν εὐσέβεια. Αὐτὰ νὰ συμβουλεύεις», λέγει. Βλέπεις ὅτι ἐδῶ δὲν ὑπάρχει πουθενὰ αὐθεντία, ἀλλὰ συγκατάβαση; «Συμβουλεύοντας», λέγει. Δὲν εἶπε, 'διατάσσοντας', δὲν εἶπε 'παραγγέλλοντας', ἀλλά, «συμβουλεύοντας»· δηλαδή, νὰ τὰ λέγεις αὐτὰ ὑπὸ μορφὴ συμβουλῆς, ὑπενθυμίζοντας καὶ τοὺς λόγους γιὰ τὴ πίστη. «Τρεφόμενος», λέγει, δηλώνοντας μ' αὐτὸ τὴ συνεχὴ προσοχὴ σ' αὐτὰ τὰ θέματα.

2. Ὅπως δηλαδὴ αὐτὴ τὴν τροφὴ κάθε μέρα τὴν τρῶμε, ἔτσι, λέγει, πάντοτε νὰ παίρνουμε καὶ τοὺς λόγους τῆς πίστεως, πάντοτε νὰ τρεφόμαστε μὲ αὐτούς. Τί σημαίνει «τρεφόμενος»; Νὰ μασᾶς αὐτά, συνέχεια τὰ ἴδια νὰ στριφογυρίζεις μέσα σου, πάντα τὰ ἴδια νὰ μελετᾶς· γιατὶ ἔχουν τροφὴ ὄχι τυχαία. «Τοὺς βέβηλους ὅμως καὶ τὰ παραμύθια τῶν γραιῶν παράτα τα». Ποιά παραμύθια ἐννοεῖ ἐδῶ; Τὶς διακρίσεις τῶν Ἰουδαίων. Καὶ αὐτὲς τὶς ὀνομάζει παραμύθια; Καὶ βέβαια· ἢ γιὰ τὶς παραποιήσεις ποὺ κάνουν, ἢ γιατὶ εἶναι παράκαιρες. Γιατί, ἐκεῖνο ποὺ γίνεται στὴν ὥρα του, εἶναι χρήσιμο· ὅταν ὅμως ἔξω ἀπὸ τὴν ὥρα του, ὄχι μόνον εἶναι ἄχρηστο, ἀλλὰ καὶ βλαβερό. Γιατὶ σκέψου, σὲ παρακαλῶ, ἕναν ἄνδρα εἴκοσι χρόνων νὰ πηγαίνει νὰ βυζάξει ἀπὸ τὸ μαστὸ τῆς παραμάνας· πόσο καταγέλαστος δὲ θὰ εἶναι γιὰ τὸ ἄκαιρο τῆς πράξεως. Βλέπεις πῶς αὐτὰ τὰ εἶπε καὶ ἀκάθαρτα καὶ γεροντικά; τὸ ἕνα γιατὶ εἶναι παλιό, τὸ ἄλλο πάλι ἐπειδὴ ἐμποδίζει στὴν πίστη. Γιατί, τὸ νὰ ὁδηγεῖς μὲ φόβο μιὰ ψυχή, ποὺ βρίσκεται ψηλότερα ἀπὸ αὐτά, εἶναι τῶν ἀκαθάρτων παραγγελμάτων. «Νὰ ἀσκεῖς τὸν ἑαυτό σου στὴν εὐσέβεια», δηλαδὴ στὴν καθαρὴ πίστη καὶ στὴ σωστὴ ζωή· γιατὶ αὐτὸ εἶναι εὐσέβεια. Ἄρα χρειαζόμαστε ἄσκηση. Γιατί, λέγει, «ἡ σωματικὴ ἄσκηση, εἶναι λίγο ὠφέλιμη»[3]. Μερικοὶ λέγουν ὅτι αὐτὸ τὸ εἶπε γιὰ τὴ νηστεία· ἀλλὰ ὄχι, δὲν εἶναι ἡ νηστεία σωματικὴ ἄσκηση, ἀλλὰ πνευματική. Γιατί, ἂν ἦταν σωματική, θὰ ἔτρεφε τὸ σῶμα, ἐφόσον ὅμως λειώνει αὐτὸ καὶ τὸ λεπτύνει καὶ τὸ ἀδυνατίζει, δὲν εἶναι σωματική. Ἄρα δὲν τὸ λέγει γιὰ τὴν ἄσκηση τοῦ σώματος. Ὥστε ἐμεῖς ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἄσκηση τῆς ψυχῆς· γιατὶ ἀπὸ ἐκείνη δὲν ὑπάρχει κέρδος, ἀλλ' ὠφελεῖ λίγο τὸ σῶμα· ἡ ἄσκηση ὅμως τῆς εὐσέβειας ἀποδίδει τὸν καρπὸ καὶ στὸ

ἀνακτᾶται, καὶ ἐκεῖ. «Πιστὸς ὁ λόγος»· τουτέστιν, ἀληθής, ὅτι καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ. Ὅρα πῶς πανταχοῦ τοῦτο ἐπάγει· οὐ δεῖται κατασκευῆς, ἀλλ' ἀποφαίνεται· πρὸς γὰρ Τιμόθεον ἦν ὁ λόγος αὐτῷ. Ἄρα καὶ ἐνταῦθα ἐν ἐλπίσιν ἐσμὲν χρησταῖς. Ὁ γὰρ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδὼς πονηρόν, ὁ μυρία κατορθῶν, καὶ ἐνταῦθα γάννυται· ὥσπερ οὖν ὁ πονηρὸς οὐκ ἐκεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα κολάζεται, φόβῳ συζῶν διηνεκῶς, οὐδενὶ μετὰ παρρησίας ἀντιβλέψαι τολμῶν, τρέμων, ὠχριῶν, ἀγωνιῶν. Ἢ οὐ τοιοῦτοι οἱ πλεονέκται, οἱ κλέπται, οἱ θαρροῦντες ὑπὲρ ὧν ἔχουσιν; οἱ μοιχοί, οἱ ἀνδροφόνοι οὐ χαλεπωτάτην ζῶσι ζωήν, μετὰ ὑποψίας τὸν ἥλιον ὁρῶντες αὐτόν; Τοῦτο οὖν ζωή; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ θάνατος χαλεπός.

«Εἰς τοῦτο» γάρ, φησί, «καὶ κοπιῶμεν, καὶ ὀνειδιζόμεθα, ὅτι ἠλπίκαμεν ἐπὶ Θεῷ ζῶντι, ὅς ἐστι Σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν». Ὡσεὶ ἔλεγε, τίνος γὰρ ἕνεκεν κόπτομεν ἑαυτούς, εἰ μὴ τὰ μέλλοντα προσεδοκῶμεν; τίνος δὲ ἕνεκεν πάντες ἡμῖν ὀνειδίζουσιν; οὐ δεινά, φησί, τοσαῦτα πεπόνθαμεν; οὐχ ὕβρεις καὶ λοιδορίας καὶ μυρία κακά; εἰκῇ οὖν ταῦτα ὑπεμείναμεν; εἰ μὴ ἐπὶ Θεῷ ζῶντι ἠλπίκαμεν, τίνος ἕνεκεν ταῦτα ὑπεμείναμεν; Εἰ δὲ τοὺς ἀπίστους σώζει ἐνταῦθα, πολλῷ μᾶλλον τοὺς πιστοὺς ἐκεῖ. Ποίαν λέγει σωτηρίαν; Τὴν ἐκεῖ. «Ὅς ἐστι», φησί, «Σωτὴρ πάντων, μάλιστα πιστῶν». Τουτέστι, πλείονα σπουδὴν περὶ τοὺς πιστοὺς ἐνδείκνυται. Τέως τὴν ἐνταῦθά φησι. Καὶ πῶς τῶν πιστῶν ἐστι, φησί, Σωτήρ; Εἰ μὴ γὰρ Σωτὴρ ἦν, οὐδὲν ἂν ἐκώλυσεν ὑπὸ πάντων πολεμουμένους πάλαι διεφθάρθαι. Ἐνταῦθα καὶ παρορμᾷ αὐτὸν πρὸς τοὺς κινδύνους, ὥστε μὴ ἐκλυθῆναι, Θεὸν ἔχοντα τοιοῦτον, μήτε τῆς παρ' ἑτέρων συμμαχίας δεῖσθαι, ἀλλ' ἑκοντὶ πάντα φέρειν γενναίως· ἐπεὶ καὶ οἱ πρὸς τὰ βιωτικὰ κεχηνότες, πρὸς τὴν ἐλπίδα τοῦ κέρδους ὁρῶντες ἐγχειροῦσι τοῖς πράγμασιν.

Ἄρα ἔσχατός ἐστι λοιπὸν ὁ καιρός. «Ἐν ὑστέροις γὰρ και-

μέλλον, παρέχοντας κέρδος καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. «Εἶναι ἀξιόπιστος ὁ λόγος»· δηλαδὴ ἀληθής, γιατὶ καὶ ἐδῶ ὠφελεῖ καὶ ἐκεῖ. Πρόσεχε πῶς παντοῦ αὐτὸ λέγει· δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἀπόδειξη, ἀλλ' ἁπλῶς διατυπώνει τὴ γνώμη του· γιατὶ ὁ λόγος ἀπευθυνόταν πρὸς τὸν Τιμόθεο. Ἄρα καὶ ἐδῶ ἔχουμε καλὲς ἐλπίδες. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν διαβλέπει τίποτε πονηρὸ στὸν ἑαυτό του, ἐκεῖνος ποὺ ἔκαμε μύρια κατορθώματα, καὶ ἐδῶ χαίρεται· ὅπως πάλι ὁ πονηρὸς ὄχι μόνον ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ τιμωρεῖται, συζώντας διαρκῶς μὲ τὸ φόβο, δὲν τολμάει κανέναν νὰ δεῖ κατάματα μὲ παρρησία, τρέμει, χλωμιάζει, ἀγωνιᾶ. Ἢ μήπως δὲν εἶναι τέτοιοι οἱ πλεονέκτες, οἱ κλέπτες, καὶ δὲ στηρίζουν τὸ θάρρος τους σ' αὐτὰ ποὺ ἔχουν; Οἱ μοιχοί, οἱ φονιάδες δὲν ζοῦν δύσκολη ζωή, βλέποντας μὲ ὑποψία καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἥλιο; Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι ζωή; Καθόλου, ἀλλὰ θάνατος φοβερός.

«Γι' αὐτὸ λοιπόν», λέγει, «κοπιάζουμε καὶ κατηγορούμαστε, γιατὶ ἐλπίσαμε στὸ ζωντανὸ Θεό, ποὺ εἶναι ὁ Σωτήρας ὅλων τῶν ἀνθρώπων, καὶ προπάντων τῶν πιστῶν». Σὰν νὰ ἔλεγε, γιὰ ποιό λόγο καταπονοῦμε τοὺς ἑαυτούς μας, ἂν δὲν περιμέναμε τὰ μέλλοντα; γιὰ ποιό λόγο ὅλοι μᾶς κακολογοῦν; Δὲν εἶναι φοβερά, λέγει, τὰ τόσα ποὺ ἔχουμε πάθει; δὲν ὑπέστημεν ὕβρεις, κακολογίες, καὶ μύρια κακά; Ἄσκοπα λοιπὸν ὑπομείναμε αὐτά; Ἂν δὲν εἴχαμε ἐλπίσει στὸ ζωντανὸ Θεό, γιὰ ποιό λόγο ὑπομείναμε αὐτά; Καὶ ἂν σώζει ἐδῶ τοὺς ἀπίστους, πολὺ περισσότερο σώζει ἐκεῖ τοὺς πιστούς. Ποιά σωτηρία ἐννοεῖ; Τὴν οὐράνια. «Ὁ ὁποῖος εἶναι», λέγει, «Σωτήρας ὅλων, καὶ πρὸ πάντων τῶν πιστῶν». Δηλαδὴ περισσότερη φροντίδα δείχνει γιὰ τοὺς πιστούς. Ἐδῶ ὁμιλεῖ γιὰ τὴν ἐδῶ ζωή. Καὶ πῶς, λέγει, εἶναι Σωτήρας τῶν πιστῶν; Ἂν δὲν ἦταν Σωτήρας, τίποτε δὲ θὰ ἐμπόδιζε νὰ καταστραφοῦν ἀπὸ παλαιά, ἀφοῦ πολεμοῦνται ἀπὸ ὅλους. Ἐδῶ παρακινεῖ τὸν Τιμόθεο πρὸς τοὺς κινδύνους, ὥστε νὰ μὴ παραλύσει, ἀφοῦ ἔχει ἕναν τέτοιο Θεό, οὔτε νὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴν συμμαχία τῶν ἄλλων, ἀλλ' ὅλα νὰ τὰ ὑποφέρει μὲ τὴ θέλησή του γενναῖα· γιατὶ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἐπιθυμοῦν τὰ βιωτικά, καταπιάνονται μὲ τέτοια πράγματα ἀποβλέποντας στὴν ἐλπίδα τοῦ κέρδους.

Ἐπομένως ὁ καιρὸς εἶναι ἔσχατος. Γιατὶ λέγει, «κατὰ τοὺς

ροῖς», φησίν, «ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις καὶ διδασκαλίαις δαιμόνων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, κωλυόντων γαμεῖν». Τί οὖν; ἡμεῖς οὐ κωλύομεν, φησί, γαμεῖν; Οὐ κωλύομεν, μὴ γένοιτο, βουλομένους, ἀλλὰ τοὺς μὴ βουλομένους γαμεῖν προτρέπομεν ἐπὶ τὴν παρθενίαν. Ἕτερόν ἐστι κωλῦσαι, καὶ ἕτερον κύριον ἀφεῖναι τῆς προαιρέσεως· ὁ μὲν γὰρ κωλύων, καθάπαξ τοῦτο ποιεῖ, ὁ δὲ ὡς ἐπὶ μείζονα τὴν παρθενίαν ἐνάγων, οὐ κωλύων γαμεῖν τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ προτρέπων παρθενεύειν. «Κωλυόντων», φησί, «γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν μετὰ εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς καὶ ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν». Καλῶς εἶπεν, «ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν». Ἄρα τὰ πρότερα τύπος ἦν· οὐδὲν γὰρ φύσει ἀκάθαρτον, ἀλλὰ παρὰ τὴν συνείδησιν τοῦ μεταλαμβάνοντος γίνεται. Καὶ τίνος οὖν ἕνεκεν τῶν πολλῶν αὐτοὺς βρωμάτων ἀπήγαγε; Τὴν πολλὴν ἐκκόπτων τρυφήν. Ἀλλ' εἰ μὲν εἶπεν, 'ὅτι διὰ τρυφὴν μὴ ἐσθίετε', οὐκ ἂν ἠνέσχοντο· νῦν δὲ εἰς νόμου αὐτὸ κατέκλεισεν ἀνάγκην, ἵνα τῷ μείζονι φόβῳ μᾶλλον ἀπόσχωνται. Ἐπεί, ὅτι τοῦ ὑὸς ἀκαθαρτότερόν ἐστιν ὁ ἰχθύς, παντί που δῆλον· ἀλλ' ὅμως ἐκείνων οὐκ ἀπήγαγεν. Ὅσον δὲ αὐτοῖς χαλεπὸν ἦν ἡ τρυφή, ἄκουε καὶ τοῦ Μωϋσέως λέγοντος· «ἔφαγε καὶ ἐλιπάνθη καὶ ἐπαχύνθη καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἠγαπημένος». Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη αἰτία. Ἵνα γὰρ μὴ στενοχωρηθέντες λοιπὸν ἐπὶ βόας ἔλθωσι καὶ σφάττωσι πρόβατα, εἰκότως διὰ τὸν Ἆπιν καὶ τὸν μόσχον τῶν λοιπῶν ἀπεῖρξεν· ἀκάθαρτος γὰρ ἐκεῖνος, ἀχάριστος, μιαρὸς καὶ βέβηλος.

3. Ταῦτα ὑποτίθεσο, ταῦτα μελέτα· τὸ γάρ, «ἐντρεφόμενος τοῖς λόγοις τῆς πίστεως», τοῦτό ἐστι. Μὴ τοῖς ἄλλοις μόνον παραίνει, φησίν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐν αὐτοῖς ἔχε τὴν μελέτην. «Ἐντρεφόμενος» γάρ, φησί, «τοῖς λόγοις τῆς πίστεως καὶ τῆς καλῆς διδασκαλίας ᾗ παρηκολούθηκας. Τοὺς δὲ βεβήλους καὶ γραώδεις μύθους παραιτοῦ». Διὰ τί μὴ εἶπεν, 'ἀνέχου τῶν τοιούτων', ἀλλά, «παραιτοῦ»;

4. Δευτ. 32,15.

τελευταίους καιροὺς θ' ἀποστατήσουν μερικοὶ ἀπὸ τὴν πίστη, προσέχοντας σὲ πνεύματα πλάνης καὶ δαιμονικὲς διδασκαλίες, σὲ ψευδολόγους μὲ ὑποκρισία, ἔχοντας τὴ συνείδησή τους καυτηριασμένη, καὶ ἐμποδίζοντας τὸ γάμο». Τί λοιπόν; Ἐμεῖς, λέει, δὲν ἐμποδίζουμε τὸ γάμο; Δὲν ἐμποδίζουμε, μὴ γένοιτο, αὐτοὺς ποὺ θέλουν, ἀλλ' αὐτοὺς ποὺ δὲν θέλουν νὰ συζευχθοῦν τοὺς προτρέπουμε στὴν παρθενία. Ἄλλο εἶναι νὰ ἐμποδίσεις κάποιον καὶ ἄλλο νὰ τὸν ἀφήσεις κύριο τῆς ἐπιθυμίας του· γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐμποδίζει, τὸ κάμνει αὐτὸ κατὰ τρόπο ἀπόλυτο, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ὑποδεικνύει τὴν παρθενία σὰν κάτι τὸ ἀνώτερο, τὸ κάμει αὐτὸ ὄχι ἐμποδίζοντας τὸ γάμο, ἀλλὰ προτρέποντας στὴν παρθενιά. «Ἐμποδίζουν», λέγει, «τὸ γάμο καὶ προτρέπουν νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τροφές, ποὺ ὁ Θεὸς τὶς ἔδωσε γιὰ νὰ τὶς τρῶνε μὲ εὐχαριστία πρὸς αὐτὸν οἱ πιστοὶ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ γνώρισαν τὴν ἀλήθεια». Σωστὰ εἶπε, «ἐκεῖνοι ποὺ γνώρισαν τὴν ἀλήθεια». Ἐπομένως τὰ προηγούμενα ἦταν τύπος· γιατὶ τίποτε δὲν εἶναι ἀκάθαρτο ἀπὸ τὴ φύση του, ἀλλὰ γίνεται ἀπὸ τὴ συνείδηση ἐκείνου ποὺ τὸ τρώγει. Καὶ γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν ἀπαγόρευσε τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ πολλὰ φαγητά; Περιορίζοντας τὴν πολλὴ τρυφή. Ἀλλά, ἐὰν τοὺς ἔλεγε, 'μὴ τρῶτε πρὸς ἀποφυγὴ τῆς τρυφῆς, δὲ θὰ τὸ ἀνέχονταν, ἐνῶ τώρα τὸ ἔκαμε αὐτὸ ὑποχρεωτικὸ νόμο, γιὰ νὰ ἀπέχουν περισσότερο ἀπὸ μεγαλύτερο φόβο. Γιατί, τὸ ὅτι τὸ ψάρι εἶναι πιὸ ἀκάθαρτο ἀπὸ τὸν χοῖρο, εἶναι φανερὸ στὸν καθένα· ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνα δὲν τὰ ἀπαγόρευσε. Πόσο φοβερὴ ἦταν γι' αὐτοὺς ἡ τρυφή, ἄκουε τὸν Μωϋσῆ ποὺ λέγει· «ἔφαγε, λιπάνθηκε, καὶ παχύνθηκε καὶ κλώτσησε ὁ ἀγαπημένος»[4]. Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ ἄλλη αἰτία. Γιὰ νὰ μὴ ὑποχρεωθοῦν στὸ ἑξῆς νὰ καταφύγουν στὴ σφαγὴ βοδιῶν καὶ προβάτων, φυσικὰ γιὰ τὸν Ἆπι, ἀπαγόρευσε τὸ μοσχάρι μεταξὺ τῶν ἄλλων, γιατὶ αὐτὸ ἦταν ἀκάθαρτο, ἀχάριστο, μιαρὸ καὶ βέβηλο.

3. Αὐτὰ νὰ συμβουλεύεις, αὐτὰ νὰ μελετᾶς· γιατὶ τὸ «τρεφόμενος μὲ τὰ λόγια τῆς πίστεως», αὐτὸ σημαίνει. Μὴ συμβουλεύεις μόνο τοὺς ἄλλους, λέγει, ἀλλὰ καὶ σὺ ὁ ἴδιος νὰ μελετᾶς αὐτά. Γιατὶ λέγει, «νὰ τρέφεσαι μὲ τὰ λόγια τῆς πίστεως καὶ μὲ τὴν καλὴ διδασκαλία ποὺ παρακολούθησες. Τοὺς βέβηλους ὅμως καὶ γεροντικοὺς μύθους παράτα τους». Γιατί δὲν εἶπε 'νὰ τοὺς ἀνέχε-

Τὴν τελείαν ἀποφυγὴν αἰνιττόμενος διὰ τούτου. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· μηδὲ εἰς γυμνασίαν ποτὲ καθῇς σεαυτὸν διαλεγόμενος πρὸς ἐκείνους, ἀλλὰ ταῦτα τοῖς αὐτοῦ παραίνει. Οὐ γάρ ἐστι πρὸς τοὺς διεστραμμένους μαχόμενον ὀνῆσαί τί ποτε, πλὴν εἴ ποτε οἰόμεθά τινα βλάβην γίνεσθαι, ὡς δι᾽ ἀσθένειαν παραιτουμένων ἡμῶν τὴν πρὸς ἐκείνους διάλεξιν. «Γύμναζε δὲ σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν»· τουτέστι, πρὸς βίον καθαρόν, πρὸς πολιτείαν ἀρίστην. Ὁ δὲ γυμναζόμενος καὶ καιροῦ μὴ ὄντος ἀγώνων, αὐτὸς ὡς ἀγωνιζόμενος ἅπαντα ποιεῖ, πάντων ἀπέχεται, ἐναγώνιός ἐστιν, ἱδρῶτας ἔχει πολλούς. «Γύμναζε», φησί, «σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν. Ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος· ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλιμός ἐστιν, ἐπαγγελίαν ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης».

Καὶ τίνος ἕνεκεν, φησίν, ἐμνήσθη ταύτης τῆς σωματικῆς γυμνασίας; Ἀπὸ συγκρίσεως τὴν ὑπεροχὴν ταύτης δηλῶν, ὅτι ἐκείνη μὲν καὶ πόνους ἔχουσα πολλούς, οὐδὲν ἔχει τὸ κέρδος οὐδὲ ἄξιον λόγου, αὕτη δὲ διηνεκὲς καὶ ἄφθονον. Ὥσπερ ὅταν λέγῃ, «κοσμεῖν ἑαυτὰς μὴ ἐν πλέγμασιν ἢ χρυσῷ ἢ μαργαρίταις ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ, ἀλλ᾽, ὃ πρέπει γυναιξὶν ἐπαγγελλομέναις θεοσέβειαν, δι᾽ ἔργων ἀγαθῶν». «Πιστὸς ὁ λόγος, καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος. Εἰς τοῦτο γὰρ κοπιῶμεν καὶ ὀνειδιζόμεθα». Παῦλος ὠνειδίζετο, καὶ σὺ ἀσχάλλεις; Παῦλος ἐκοπία, καὶ σὺ τρυφᾶν βούλει; Ἀλλ᾽ οὐκ ἂν ἐκεῖνος τρυφῶν τοσούτων ἐπέτυχεν ἀγαθῶν. Εἰ γὰρ τὰ βιωτικὰ πράγματα καὶ ἐπίκηρα καὶ φθαρτὰ πόνων χωρὶς καὶ ἱδρώτων οὐδέποτε παραγίνεται τοῖς ἀνθρώποις, πολλῷ μᾶλλον τὰ πνευματικά. Ναί, φησίν, ἀλλ᾽ ἀπὸ κληρονομίας πολλοῖς πολλάκις παρεγένετο. Ἀλλὰ κἂν αὐτὰ παραγίνηται, ἡ φυλακὴ ἡ τούτων καὶ ἡ σωτηρία πόνων οὐκ ἔστι χωρίς, ἀλλὰ δεῖ πονεῖν καὶ ταλαιπωρεῖσθαι τῶν κεκτημένων οὐχ ἧττον· καὶ οὔπω λέγω, ὅτι πολλὰ πονήσαντες ἢ καὶ πολλοὶ ταλαιπωρηθέντες, ἐψεύσθησαν πρὸς αὐτὰ τοῦ λιμένος

σαι αὐτούς', ἀλλ' εἶπε, «παράτα τους»; Μ' αὐτὰ ὑπαινίσσεται τὴν πλήρη ἀποφυγή. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· οὔτε γιὰ ἄσκηση νὰ καθήσεις ποτὲ νὰ συζητήσεις μὲ ἐκείνους, ἀλλ' αὐτὰ νὰ τὰ συμβουλεύεις στοὺς δικούς σου. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ μαχόμενος πρὸς τοὺς διεστραμμένους νὰ τοὺς ὠφελήσεις ποτὲ σὲ κάτι, ἐκτὸς ἂν κάποτε νομίζουμε ὅτι προκύπτει κάποια βλάβη, ἂν παραιτούμασταν ἐμεῖς ἀπὸ τὴ συζήτηση πρὸς ἐκείνους ἀπὸ ἀδυναμία. «Νὰ ἀσκεῖς τὸν ἑαυτό σου στὴν εὐσέβεια»· δηλαδὴ σὲ βίο καθαρό, σὲ πολιτεία ἄριστη. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ ἀσκεῖται καὶ χωρὶς νὰ εἶναι καιρὸς ἀγώνων, αὐτὸς τὰ κάμνει ὅλα σὰν νὰ ἀγωνίζεται· ἀπὸ ὅλα ἀπέχει, εἶναι σὲ ἀγωνία καὶ χύνει πολλοὺς ἱδρῶτες. «Νὰ ἀσκεῖς τὸν ἑαυτό σου», λέγει, «στὴν εὐσέβεια. Γιατὶ ἡ σωματικὴ ἄσκηση λίγο ὠφελεῖ, ἐνῶ ἡ εὐσέβεια εἶναι ὠφέλιμη σ' ὅλα, γιατὶ ὑπόσχεται ἀγαθὰ γιὰ τὴν παρούσα καὶ τὴ μέλλουσα ζωή».

Καὶ γιὰ ποιό λόγο, λέγει, θυμήθηκε αὐτὴ τὴ σωματικὴ ἄσκηση; Ἀπὸ σύγκριση δηλώνοντας τὴν ὑπεροχὴ αὐτῆς· γιατὶ ἐκείνη, ἂν καὶ ἔχει πολλοὺς κόπους, δὲν ἔχει κανένα κέρδος οὔτε τίποτε ἀξιόλογο, ἐνῶ αὐτὴ ἔχει κέρδος διαρκὲς καὶ ἄφθονο. Ὅπως ἀκριβῶς ὅταν λέγει, «νὰ στολίζετε τὸν ἑαυτό σας ὄχι μὲ πλεξοῦδες ἢ χρυσαφικὰ ἢ μαργαριτάρια ἢ ἐνδύματα πολυτελή, ἀλλὰ μὲ ἐκεῖνο ποὺ ταιριάζει σὲ γυναῖκες ποὺ ἐπαγγέλλονται θεοσέβεια, μὲ ἔργα ἀγαθά». «Εἶναι ἀξιόπιστος ὁ λόγος καὶ ἄξιος κάθε ἀποδοχῆς. Γι' αὐτὸ βέβαια κοπιάζουμε καὶ κακολογούμαστε». Ὁ Παῦλος κακολογοῦνταν καὶ σὺ στεναχωριέσαι; Ὁ Παῦλος κόπιαζε, καὶ σὺ θέλεις νὰ ζεῖς μὲ ἀπολαύσεις; Ἀλλὰ δὲν θὰ μποροῦσε ἐκεῖνος νὰ ἐπιτύχει τόσα ἀγαθὰ ἐπιδιδόμενος στὶς ἀπολαύσεις. Γιατί, ἂν τὰ κοσμικὰ πράγματα, ποὺ εἶναι καὶ πρόσκαιρα καὶ φθαρτά, δὲν ἀποκτοῦνται ποτὲ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους χωρὶς κόπους καὶ ἱδρῶτες, πολὺ περισσότερο τὰ πνευματικά. Ναί, λέγει, ἀλλὰ πολλοὶ συχνὰ τὰ ἀπέκτησαν ἀπὸ κληρονομιά. Ἀλλὰ κι ἂν αὐτὰ ἀποκτοῦνται ἔτσι, ἡ προσπάθεια νὰ τὰ φυλάξεις καὶ νὰ τὰ διασώσεις δὲν εἶναι χωρὶς κόπους, ἀλλὰ πρέπει νὰ κοπιάζεις καὶ νὰ ταλαιπωρεῖσαι ὄχι λιγότερο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὰ ἀπέκτησαν. Καὶ δὲν λέγω βέβαια ὅτι πολλοὶ ἂν καὶ κόπιασαν πολὺ καὶ ταλαιπωρήθηκαν, διαψεύσθηκαν οἱ ἐλπίδες τους στὴν εἴσοδο τοῦ λιμανιοῦ, γιατὶ ἔπνευσε

τὰ στόματα, πνεύματός ποθεν ἐμπεσόντος καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐλπίσι τῶν ἀγαθῶν τὸ ναυάγιον ἐργασαμένου.

Παρὰ δὲ ἡμῖν οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστι· Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐπαγγελλόμενος καὶ «ἡ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει». Ἢ οὐκ ἴστε καὶ ὑμεῖς, ἅτε ἐν τοῖς βιωτικοῖς στρεφόμενοι πράγμασι, πόσοι μετὰ μυρίους πόνους οὐκ ἀπώναντο τῶν καρπῶν, ἢ θανάτου πολλάκις προαπενεγκόντος αὐτούς, ἢ πραγμάτων μεταβολῆς γενομένης, ἢ νόσου προσπεσούσης, ἢ συκοφαντῶν ἐπιτεθέντων, ἢ καὶ ἄλλης τινὸς αἰτίας (πολλὰ δὲ τὰ ἀνθρώπινα) κεναῖς αὐτοὺς ἀπαγαγούσης χερσί; Τί δέ, φησί, τοὺς ἐπιτυγχάνοντας οὐχ ὁρᾷς, τοὺς δι' ὀλίγων πόνων μεγάλα κτησαμένους ἀγαθά; Ποῖα ἀγαθά; χρήματα, καὶ οἰκίας, καὶ πλέθρα γῆς τόσα καὶ τόσα, καὶ ἀνδραπόδων ἀγέλας, καὶ σταθμὸν ἀργυρίου καὶ χρυσίου; ταῦτα λέγεις ἀγαθὰ καὶ οὐκ ἐγκαλύπτῃ οὐδὲ καταδύῃ, ἄνθρωπος περὶ οὐρανοῦ φιλοσοφεῖν προστεταγμένος, καὶ πρὸς τὰ τῆς γῆς κεχηνὼς πράγματα, καὶ ἀγαθὰ καλῶν ἃ μηδενός ἐστιν ἄξια λόγου; Εἰ ταῦτα ἀγαθά, πάντως καὶ τοὺς κεκτημένους αὐτὰ ἀγαθοὺς δεῖ καλεῖν· ὁ γὰρ ἀγαθόν τι ἔχων, πῶς οὐκ ἀγαθός; Τί οὖν, εἰπέ μοι; ὅταν οἱ κεκτημένοι αὐτὰ πλεονεκτῶσιν, ἁρπάζωσιν, ἀγαθοὺς αὐτοὺς καλέσομεν; Εἰ γὰρ ἀγαθὸν ὁ πλοῦτος, ἀπὸ δὲ πλεονεξίας συνάγεται, ὅσῳ ἂν αὔξηται, τοσούτῳ μᾶλλον τὸν ἔχοντα ἀγαθὸν ποιήσει νομίζεσθαι. Ἆρα οὖν ἀγαθὸς ὁ πλεονεκτῶν; Εἰ δὲ ὁ πλοῦτος ἀγαθός, ὑπὸ δὲ πλεονεξίας αὔξεται, ὅσῳ ἂν πλεονεκτῇ, ἀγαθώτερος ἔσται.

Εἶδες τὴν ἐναντίωσιν; Ἀλλ' ἂν μὴ πλεονεκτῇ, φησί. Καὶ πῶς ἔνι γενέσθαι; ὀλέθριον γὰρ τὸ πάθος καὶ οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστι μὴ ἀδικοῦντα πλουτεῖν. Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἀπεφήνατο λέγων, «ποιήσατε ὑμῖν φίλους ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας». Τί οὖν, φησίν, ἂν παρὰ πατρὸς δέξηται τὸν κλῆρον; Τὰ ἐξ ἀδικίας συλλεγέντα ἐδέξατο. Οὐ γὰρ δὴ ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ ὁ πρόγονος ἐκείνου πλούσιος ἦν, ἀλλὰ πολλοὺς ἑτέρους εἰκὸς πρὸ ἐκείνου γεγενῆσθαι, εἶτα ἐν

---

5. **Ρωμ.5,5.**
6. **Λουκᾶ 16,9.**

κάποιος ἄνεμος μὲ ὁρμή, προξενώντας τὸ ναυάγιο τῶν καλῶν αὐτῶν ἐλπίδων.

Σὲ μᾶς ὅμως δὲ συμβαίνει τίποτε παρόμοιο. Γιατὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ μᾶς ἔδωσε τὶς ὑποσχέσεις καὶ «ἡ ἐλπίδα δὲν ντροπιάζει»[5]. Ἢ δὲ γνωρίζετε καὶ ἐσεῖς, ὅτι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ καταγίνονται μὲ τὰ βιωτικὰ πράγματα, πόσοι δὲν ἀπόλαυσαν τοὺς καρπούς, ἂν καὶ κατέβαλαν μύριους κόπους, ἢ ἐπειδὴ πολλὲς φορὲς τοὺς πῆρε ὁ θάνατος πρὶν ἀπὸ τὴν ὥρα τους, ἢ ἐπειδὴ συνέβηκε κάποια μεταβολὴ τῶν πραγμάτων, ἢ ἐπειδὴ ἔπεσε ἀρρώστια, ἢ ἐπειδὴ τοὺς ἐπιτέθηκαν συκοφάντες, ἢ καὶ κάποια ἄλλη αἰτία (γιατὶ πολλὰ εἶναι τὰ ἀνθρώπινα), ποὺ τοὺς ὁδήγησε ἐκεῖ μὲ ἄδεια χέρια; Τί λοιπόν, λέγει, δὲ βλέπεις ἐκείνους ποὺ πέτυχαν, ἐκείνους ποὺ ἀπέκτησαν μεγάλα ἀγαθὰ μὲ λίγους κόπους; Ποιά ἀγαθά; χρήματα καὶ σπίτια, καὶ πλέθρα γῆς τόσα καὶ τόσα, καὶ κοπάδια ἀπὸ δούλους, καὶ κιλὰ ἀπὸ χρυσὸ καὶ ἄργυρο; αὐτὰ λὲς ἀγαθά, καὶ δὲ σκεπάζεις τὸ πρόσωπό σου οὔτε κρύβεσαι ἀπὸ ντροπή, πού, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος καὶ ἔχεις λάβει ἐντολὴ νὰ φιλοσοφεῖς γιὰ τὸν οὐρανό, ἐσὺ καὶ χάσκεις πρὸς τὰ γήϊνα πράγματα, καὶ ὀνομάζεις ἀγαθὰ ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἐντελῶς ἀνάξια λόγου; Ἂν εἶναι αὐτὰ ἀγαθά, τότε πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ ὀνομάζουμε ἀγαθοὺς καὶ ἐκείνους ποὺ τὰ ἀπέκτησαν· γιατὶ πῶς δὲν εἶναι ἀγαθὸς ἐκεῖνος ποὺ κατέχει κάποιο ἀγαθό; Τί λοιπόν, πές μου; ὅταν αὐτοὶ ποὺ τὰ ἀπέκτησαν εἶναι πλεονέκτες καὶ ἅρπαγες, θὰ τοὺς ὀνομάσουμε ἀγαθούς; Γιατί, ἂν ὁ πλοῦτος εἶναι ἀγαθό, καὶ μαζεύεται ἀπὸ πλεονεξία, ὅσο αὐξάνεται τόσο περισσότερο ἀγαθὸ θεωρεῖται ὅτι θὰ κάμει αὐτὸν ποὺ τὸν ἔχει. Ἄρα λοιπὸν εἶναι ἀγαθὸς ὁ πλεονέκτης; Ἂν ὅμως εἶναι ἀγαθὸς ὁ πλοῦτος καὶ αὐξάνεται ἀπὸ πλεονεξία, ὅσο πιὸ πλεονέκτης εἶσαι, τόσο πιὸ ἀγαθὸς θὰ εἶσαι.

Εἶδες τὴν ἀντίθεση; Ἀλλά, λέγει, ἂν δὲν εἶσαι πλεονέκτης; Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸ αὐτὸ νὰ γίνει; Γιατὶ τὸ πάθος εἶναι καταστρεπτικὸ καὶ δὲν εἶναι δυνατό, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ πλουτεῖ κανεὶς χωρὶς νὰ ἀδικεῖ. Αὐτὸ τὸ δήλωσε καὶ ὁ Χριστός, λέγοντας, «κάνετε φίλους ἀπὸ τὸ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας»[6]. Τί λοιπόν, λέγει, ἂν λάβει τὴν κληρονομιὰ ἀπὸ τὸν πατέρα του; Πῆρε αὐτὰ ποὺ μαζεύθηκαν μὲ ἀδικία. Γιατὶ δὲν ἦταν βέβαια ὁ πρόγονος ἐκείνου ἀπὸ

τοῖς πολλοῖς εὑρεθῆναί τινα ἀδίκως τὰ τῶν ἄλλων εἰληφότα καὶ καρπούμενον. Τί οὖν; Ἀβραάμ, φησίν, ἄδικον πλοῦτον εἶχε; τί δὲ ὁ Ἰώβ, ὁ ἄμεμπτος, ὁ δίκαιος, ὁ ἀληθινός, ὁ θεοσεβής, ὁ ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος; Ὁ πλοῦτος ἐκείνοις οὐκ ἐν χρυσῷ ἦν, οὐδὲν ἐν ἀργύρῳ, οὐδὲ ἐν οἰκοδομήμασιν, ἀλλ' ἐν θρέμμασιν· ἄλλως δὲ καὶ θεόπλουτος οὗτος ἦν. Ὅτι γὰρ ἐν θρέμμασιν ἦν, εὔδηλον ἐκεῖθεν· καταλέγων γὰρ ὁ τὸ βιβλίον γράψας τὰ συμβεβηκότα τῷ μακαρίῳ ἐκείνῳ καὶ λέγων, ὅτι ἀπέθανον αὐτῷ κάμηλοι καὶ ἵπποι θήλειαι καὶ ὄνοι, οὐκ εἶπεν ὅτι καὶ χρυσίου θησαυροὺς ἐλθόντες ἀφήρπασαν. Ἄλλως δὲ καὶ ὁ Ἀβραὰμ πλούσιος ἦν· ἀλλ' ἐν οἰκέταις. Τί οὖν; οὐκ ἠγόρασε τούτους; Οὐδαμῶς· διὰ τοῦτο εἶπεν ἡ Γραφή, ὅτι οἰκογενεῖς ἦσαν οἱ τριακόσιοι δέκα καὶ ὀκτώ. Καὶ πρόβατα καὶ βόες ἦσαν αὐτῷ. Πόθεν οὖν χρυσίον ἔπεμψε τῇ Ρεβέκκᾳ; Ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου δῶρα λαβών, οὐ βιασάμενος οὐδὲ ἀδικήσας.

4. Εἰπὲ γάρ μοι, πόθεν σὺ πλουτεῖς; παρὰ τίνος λαβών; Παρὰ τοῦ πάππου, φησί, παρὰ τοῦ πατρός. Δυνήσῃ οὖν μέχρι πολλοῦ τοῦ γένους ἀνιών, οὕτω δεῖξαι τὴν κτῆσιν δικαίαν οὖσαν; Ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις, ἀλλ' ἀνάγκη τὴν ἀρχὴν αὐτῆς καὶ τὴν ῥίζαν ἀπὸ ἀδικίας εἶναί τινος. Πόθεν; Ὅτι ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς οὐ τὸν μὲν πλούσιον ἐποίησε, τὸν δὲ πένητα, οὐδὲ παραγαγών, τούτῳ μὲν ἔδειξε χρυσίου θησαυροὺς πολλούς, ἐκεῖνον δὲ ἀπεστέρησε τῆς ἐρεύνης, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν πᾶσιν ἀνῆκε γῆν. Πόθεν οὖν κοινῆς οὔσης, σὺ μὲν ἔχεις πλέθρα τόσα καὶ τόσα, ὁ δὲ πλησίον οὐδὲ κύαθον γῆς; Ὁ πατήρ μοι, φησί, παρέδωκεν. Ἐκεῖνος δὲ παρὰ τίνος παρέλαβε; Παρὰ τῶν προγόνων. Ἀλλὰ ἀνάγκη πάντως ἀνιόντα εὑρεῖν τὴν ἀρχήν. Ἐγένετο πλούσιος ὁ Ἰακώβ, ἀλλὰ τῶν πόνων λαβὼν τὸν μισθόν. Πλὴν

τοῦ Ἀδὰμ πλούσιος, ἀλλὰ πολλοὶ ἄλλοι εἶναι φυσικὸ νὰ γεννήθηκαν πρὶν ἀπὸ ἐκεῖνον· ἔπειτα ἀνάμεσα στοὺς πολλοὺς βρέθηκε κάποιος ποὺ μὲ ἀδικίες πῆρε ἐκεῖνα ποὺ ἀνῆκαν στοὺς ἄλλους καὶ τὰ καρποῦνταν. Τί λοιπόν, λέγει, ὁ Ἀβραὰμ εἶχε ἄδικο πλοῦτο; Τί ἐπίσης ὁ Ἰώβ, ὁ ἄμεμπτος, ὁ δίκαιος, ὁ ἀληθινός, ὁ θεοσεβής, ὁ ὁποῖος ἀπεῖχε ἀπὸ κάθε πονηρὸ πράγμα; Ὁ πλοῦτος ἐκείνων δὲν ἀποτελοῦνταν ἀπὸ χρυσὸ καὶ ἄργυρο, οὔτε ἀπὸ ὀκοδομήματα, ἀλλὰ ἀπὸ κτήνη· ἄλλωστε αὐτὸς ἦταν καὶ θεόπλουτος. Τὸ ὅτι ὁ πλοῦτος του ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ζῶα εἶναι φανερὸ καὶ ἀπ' ἐκεῖνο· ἀναγράφοντας, ἐκεῖνος ποὺ ἔγραψε τὸ βιβλίο, ἐκεῖνα ποὺ συνέβηκαν σὲ ἐκεῖνον τὸν μακάριο, καὶ λέγοντας, ὅτι τοῦ ψόφησαν καμῆλες καὶ ἄλογα θηλυκὰ καὶ ὄνοι, δὲν εἶπε ὅτι ἦρθαν καὶ τοῦ ἅρπαξαν θησαυροὺς ἀπὸ χρυσάφι. Ἐξ ἄλλου καὶ ὁ Ἀβραὰμ ἦταν πλούσιος· ἀλλὰ σὲ ὑπηρέτες. Τί λοιπόν; δὲν τοὺς ἀγόρασε αὐτούς; Καθόλου. Γι' αὐτὸ ἡ Γραφὴ εἶπε ὅτι οἱ τριακόσιοι δέκα ὀκτὼ ἦταν γεννημένοι στὸ σπίτι του. Εἶχε καὶ πρόβατα καὶ βόδια. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ἔστειλε χρυσάφι στὴ Ρεβέκκα; Ἔλαβε δῶρα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, χωρὶς βία καὶ χωρὶς ν' ἀδικήσει.

4. Πές μου λοιπόν, ἐσὺ ἀπὸ ποῦ πλουτεῖς; ἀπὸ ποιόν τὰ πῆρες; καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ ποῦ; Ἀπὸ τὸν παπποῦ του, λέγει, ἀπὸ τὸν πατέρα του. Θὰ μπορέσεις λοιπόν, ἀνεβαίνοντας πολὺ μακριὰ στὸ γενεαλογικὸ δένδρο, νὰ ἀποδείξεις ὅτι ἡ ἀπόκτηση εἶναι δίκαια; Μὰ δὲ θὰ μπορέσεις, ἀλλ' ἀναγκαστικὰ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ρίζα τους εἶναι ἀπὸ κάποια ἀδικία. Ἀπὸ ποῦ; Γιατὶ ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δὲν ἔκαμε τὸν ἕνα πλούσιο καὶ τὸν ἄλλο φτωχό· οὔτε ὁδήγησε καὶ ἔδειξε στὸν ἕνα πολλοὺς θησαυροὺς χρυσοῦ, ἐνῶ τὸν ἄλλον τοῦ στέρησε τὴν ἔρευνα, ἀλλ' ἡ ἴδια γῆ ἀνῆκε σ' ὅλους. Ἀπὸ ποῦ λοιπόν, ἐνῶ εἶναι κοινή, ἐσὺ ἔχεις πλέθρα τόσα καὶ τόσα, ἐνῶ ὁ πλησίον σου οὔτε σπιθαμὴ γῆς; Ὁ πατέρας μου, λέγει, μοῦ τὰ παρέδωσε. Καὶ ἐκεῖνος ἀπὸ ποιόν τὰ πῆρε; Ἀπὸ τοὺς προγόνους του. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε εἶσαι ἀναγκασμένος νὰ προχωρήσεις πρὸς τὰ ἐπάνω γιὰ νὰ βρεῖς τὴν ἀρχή. Ἔγινε πλούσιος ὁ Ἰακώβ, ἀλλ' ἔλαβε τὸ μισθὸ τῶν κόπων του. Πλὴν ὅμως δὲν τὰ ἐξετάζω αὐτὰ λεπτομερῶς. Ἂς ποῦμε πὼς εἶναι ὁ πλοῦτος δίκαιος καὶ ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε ἁρπαγή· γιατὶ δὲν εἶσαι ἐσὺ ὑπεύθυνος γιὰ ἐκεῖνα ποὺ ὁ πατέρας

ἀλλ' οὐδὲ ὑπὲρ τούτων ἀκριβολογοῦμαι· ἔστω δίκαιος ὁ πλοῦτος, καὶ πάσης ἁρπαγῆς ἀπηλλάχθω· οὐ γὰρ δὴ σὺ ὑπεύθυνος περὶ ὧν ὁ πατὴρ ἐπλεονέκτησεν· ἔχεις μὲν γὰρ τὰ ἐκ τῆς ἁρπαγῆς, ἀλλ' οὐχ ἥρπασας σύ.

Πλὴν ἀλλὰ συγκεχωρήσθω μηδὲ ἐκεῖνον ἡρπακέναι, ἀλλά πόθεν ἀπὸ γῆς ἀναβλυσθέντα τὸν χρυσὸν ἔχειν· τί οὖν; παρὰ τοῦτο ἀγαθὸς ὁ πλοῦτος; Οὐδαμῶς. Ἀλλ' οὐδὲ πονηρός, φησίν. Ἐὰν μὴ πλεονεκτῇ, οὐ πονηρός, ἐὰν μεταδιδῷ τοῖς δεομένοις· ἐὰν δὲ μὴ μεταδιδῷ, πονηρὸς καὶ ἐπίβουλος. Ἕως ἂν μὴ ποιῇ, φησί, κακόν, οὐ κακός, κἂν ἀγαθὸν μὴ ἐργάζηται. Καλῶς· τοῦτο δὲ οὐ κακὸν τὸ μόνον ἔχειν τὰ δεσποτικά, τὸ μόνον ἀπολαύειν τῶν κοινῶν; ἢ οὐχὶ τοῦ Θεοῦ ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς; Εἰ τοίνυν τοῦ Δεσπότου τοῦ κοινοῦ τὰ ἡμέτερα, ἄρα καὶ τῶν συνδούλων τῶν ἡμετέρων· τὰ γὰρ τοῦ Δεσπότου πάντα κοινά. Ἢ οὐχ ὁρῶμεν καὶ ἐν ταῖς μεγάλαις οἰκίαις οὕτω ταῦτα διατεταγμένα; οἷον, πᾶσιν ἐξ ἴσου τὸ σιτομέτριον δίδοται· ἀπὸ τῶν δεσποτικῶν γὰρ ἔξεισι θησαυρῶν· ἡ οἰκία ἡ δεσποτικὴ πᾶσιν ἀνεῖται. Κοινὰ καὶ τὰ βασιλικὰ πάντα, αἱ πόλεις, αἱ ἀγοραί, οἱ περίπατοι πᾶσίν εἰσι κοινοί, πάντες τὸ ἴσον μετέχομεν. Θέα γάρ μοι Θεοῦ οἰκονομίαν· ἐποίησεν εἶναί τινα κοινά, ἵνα κἂν ἀπ' ἐκείνων καταιδέσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος· οἷον τὸν ἀέρα, τὸν ἥλιον, τὸ ὕδωρ, τὴν γῆν, τὸν οὐρανόν, τὴν θάλατταν, τὸ φῶς, τοὺς ἀστέρας, καθάπερ ἀδελφοῖς πάντα ἐξ ἴσης διανέμει· ὀφθαλμοὺς πᾶσι τοὺς αὐτοὺς ἐδημιούργησε, σῶμα τὸ αὐτό, ψυχὴν τὴν αὐτήν, ὁμοίαν τὴν κατασκευὴν ἐν πᾶσιν, ἀπὸ γῆς τὰ πάντα, καὶ ἀπὸ ἑνὸς ἀνδρὸς πάντας, ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ πάντας. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἡμᾶς ἐνέτρεψεν.

Ἐποίησε καὶ ἄλλα κοινά, οἷον λουτρά, πόλεις, ἀγοράς, περιπάτους. Καὶ θέα πῶς ἐν τοῖς κοινοῖς οὐδεμία μάχη, ἀλλὰ πάντα εἰρηνικά. Ὅταν δέ τις παρασπάσαι τι ἐπιχειρήσῃ καὶ ἴδιον ποιήσῃ, τότε ἡ ἔρις ἐπεισέρχεται, ὥσπερ αὐτῆς τῆς φύσεως ἀγανακτούσης, ὅτι δή, πάντοθεν ἡμᾶς συνάγοντος τοῦ Θεοῦ, ἡμεῖς φιλονεικοῦμεν διαιρεῖν ἑαυτούς, καὶ ἀποσπᾶν ἐν τῷ ἰδιοποιεῖσθαι, καὶ λέγειν τὸ σὸν καὶ τὸ ἐμόν, τὸ ψυχρὸν τοῦτο ῥῆμα· τότε γὰρ μάχη, τότε ἀηδία.

σου ἔδειξε πλεονεξία· κατέχεις λοιπὸν ἐκεῖνα ποὺ προέρχονται ἀπὸ ἁρπαγή, ἀλλὰ δὲν ἅρπαξες ἐσύ.

Πλὴν ὅμως ἂς δεχθοῦμε ὅτι οὔτε ἐκεῖνος τὰ ἅρπαξε, ἀλλὰ κάπου ἀπὸ τὴ γῆ ἀνέβλυσε ὁ χρυσὸς ποὺ κατέχει. Τί λοιπόν; καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἀγαθὸς ὁ πλοῦτος; Καθόλου. Ἀλλ' οὔτε πονηρός, λέγει. Ἐὰν δὲν προέρχεται ἀπὸ πλεονεξία, δὲν εἶναι πονηρός, ἐὰν προσφέρεται σ' ἐκείνους ποὺ τὸν ἔχουν ἀνάγκη· ἐὰν ὅμως δὲ δίνεται, εἶναι πονηρὸς καὶ ἐπίβουλος. Ὡς τὸ σημεῖο ποὺ δὲν κάνει κακό, λέγει, δὲν εἶναι κακός, ἔστω κι ἂν δὲν κάμνει καλό. Σωστά· αὐτὸ δὲν εἶναι κακό, νὰ κατέχεις δηλαδὴ μόνος ἐσὺ τὰ ἀγαθὰ τοῦ Κυρίου, μόνος ν' ἀπολαμβάνεις τὰ κοινὰ ἀγαθά; ἢ μήπως δὲν εἶναι τοῦ Θεοῦ ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς; Ἂν λοιπὸν τὰ δικά μας εἶναι τοῦ κοινοῦ Κυρίου, ἄρα εἶναι καὶ τῶν συνδούλων μας· γιατὶ τοῦ Κυρίου ὅλα εἶναι κοινά. Ἢ μήπως δὲ βλέπουμε καὶ στὰ μεγάλα σπίτια νὰ εἶναι ρυθμισμένα αὐτὰ ἔτσι; ὅπως, σὲ ὅλους δίνεται ἐξ ἴσου ἡ ἴδια μερίδα τροφῆς, γιατὶ βγαίνει ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς τοῦ κυρίου· ἡ οἰκία τοῦ κυρίου εἶναι ἐλεύθερη γιὰ ὅλους. Κοινὰ εἶναι ὅλα τὰ βασιλικά, οἱ πόλεις, οἱ ἀγορές· οἱ περίπατοι σὲ ὅλους εἶναι κοινοὶ κι ὅλοι μετέχουμε ἐξ ἴσου. Πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, οἰκονομία Θεοῦ· ἔκαμε μερικὰ νὰ εἶναι κοινά, γιὰ νὰ καταντραπεῖ τὸ ἀνθρώπινο γένος ἀπ' ἐκεῖνα, ὅπως τὸν ἀέρα, τὸν ἥλιο, τὸ νερό, τὴ γῆ, τὸν οὐρανό, τὴ θάλασσα, τὸ φῶς, τὰ ἀστέρια, καὶ ὅλα τὰ μοιράζει ἐξ ἴσου σὰν σὲ ἀδελφούς· σὲ ὅλους ἔδωσε τὰ ἴδια μάτια, τὸ ἴδιο σῶμα, τὴν ἴδια ψυχή, ὅμοια τὴν κατασκευὴ σὲ ὅλους, ἀπὸ τὴ γῆ ὅλα, καὶ ἀπὸ ἕναν ἄνδρα ὅλους, στὴν ἴδια οἰκία ὅλους. Καὶ τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν μᾶς ἔκαμε νὰ ντραποῦμε.

Ἔκαμε καὶ ἄλλα κοινά, ὅπως λουτρά, πόλεις, ἀγορές, περιπάτους. Καὶ παρατήρησε πῶς στὰ κοινὰ δὲν ὑπάρχει καμία διαμάχη, ἀλλ' ὅλα εἶναι εἰρηνικά. Ὅταν ὅμως κάποιος ἐπιχειρήσει ν' ἀποσπάσει κάτι καὶ νὰ τὸ κάμει δικό του, τότε ἀρχίζει ἡ φιλονεικία, σὰν νὰ ἀγανακτεῖ ἡ ἴδια ἡ φύση· καὶ ἐνῶ ὁ Θεὸς μᾶς συνενώνει ἀπὸ παντοῦ, ἐμεῖς φιλονεικοῦμε γιὰ νὰ διαιροῦμε τοὺς ἑαυτούς μας καὶ νὰ τοὺς ἀποσποῦμε, προσπαθώντας νὰ τὰ κάνουμε δικά μας ὅλα καὶ νὰ λέμε τὸ δικό σου καὶ τὸ δικό μου, αὐτὴ τὴν ψυχρὴ λέξη· γιατὶ τότε δημιουργεῖται μάχη, τότε ὑπάρχει ἀηδία. Ὅπου

Ἔνθα δὲ τοῦτο οὐκ ἔστιν, οὐδὲ μάχη οὐδὲ φιλονεικία τίκτεται· ὥστε τοῦτο μᾶλλον ἐκείνου συγκεκλήρωται ἡμῖν καὶ κατὰ φύσιν ἐστί. Διὰ τί μηδεὶς ὑπὲρ ἀγορᾶς ποτε δικάζεται; ἆρα οὐχ ὅτι κοινὴ πάντων ἐστίν; Ὑπὲρ δὲ οἰκίας πάντας ὁρῶμεν δικαζομένους, ὑπὲρ χρημάτων. Καὶ τὰ μὲν ἀναγκαῖα κοινὰ ἡμῖν πρόκειται, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ἐν τοῖς ἐλαχίστοις τὸ κοινὸν φυλάττομεν. Καὶ μὴν διὰ τοῦτο ἡμῖν ἐκεῖνα ἀνῆκεν, ἵνα παιδευθῶμεν ἀπ' ἐκείνων καὶ ταῦτα ἔχειν κοινῶς· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ οὕτω παιδευόμεθα.

Ἀλλά, ὅπερ ἔφην, πῶς ὁ τὸν πλοῦτον ἔχων ἀγαθός; Οὐκ ἔνι τοῦτο, ἀλλ' ἀγαθός, ἐὰν ἑτέροις μεταδῷ· ὅταν μὴ ἔχῃ, τότε ἀγαθός· ὅταν ἑτέροις αὐτὸν δῷ, τότε ἀγαθός· ἕως δ' ἂν ἔχῃ, οὐκ ἂν εἴη ἀγαθός. Τοῦτο οὖν ἀγαθόν, ὃ κατεχόμενον μὲν πονηροὺς δείκνυσιν, ἡ ἀπόκτησις δὲ ἀγαθούς; Οὐκ ἄρα τὸ ἔχειν χρήματα ἀγαθόν, ἀλλὰ τὸ μὴ ἔχειν ἀγαθὸν ποιεῖ φαίνεσθαι. Οὐκ ἄρα ὁ πλοῦτος ἀγαθόν. Ἂν δὲ καὶ παρὸν λαβεῖν, μὴ λάβῃς, πάλιν ἀγαθός. Εἰ τοίνυν καὶ ἔχοντες τοῦτον, ἂν τοῖς ἄλλοις μεταδοίημεν, ἢ διδόμενον οὐ λαμβάνοντες, τότε ἐσμὲν ἀγαθοί, ἂν δὲ λάβωμεν ἢ κτησώμεθα, οὐκ ἀγαθοί, πῶς ἀγαθὸν ἂν γένηται ὁ πλοῦτος; Μὴ τοινυν κάλει τοῦτο ἀγαθόν. Διὰ τοῦτο αὐτὸν οὐκ ἔχεις, ἐπειδὴ ἀγαθὸν αὐτὸν νομίζεις, ἐπειδὴ ἐπτόησαι περὶ αὐτόν. Κάθαρόν σου τὴν διάνοιαν, τὴν κρίσιν ἔχε διηκριβωμένην, καὶ τότε ἔσῃ ἀγαθός· μάθε τίνα ἐστὶ τὰ ὄντως ἀγαθά. Τίνα δὲ ταῦτά ἐστιν; Ἀρετή, φιλανθρωπία· ταῦτα ἀγαθά, οὐκ ἐκεῖνος. Κατὰ τοῦτον τὸν κανόνα, ἐὰν ᾖς ἐλεήμων, ὅσῳ ἂν ᾖς πλέον, τοσούτῳ ἀγαθός· καὶ εἶ καὶ νομίζῃ· ἂν δὲ πλούσιος ᾖς, οὐκέτι.

Οὕτω γενώμεθα οὖν ἀγαθοί, ἵνα καὶ ὦμεν ἀγαθοί, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

δὲν ὑπάρχει αὐτό, οὔτε μάχη γεννιέται οὔτε φιλονεικία. Ὥστε κλῆρος μας πολὺ περισσότερο εἶναι αὐτὸ παρὰ ἐκεῖνο, καὶ εἶναι αὐτὸ ἡ φύση μας. Γιατί κανένας δὲ δικάζεται ποτὲ γιὰ τὴν ἀγορά; Ἄραγε ὄχι ἐπειδὴ εἶναι κοινὴ ὅλων; Γιὰ σπίτια βλέπουμε ὅλους νὰ δικάζονται, γιὰ χρήματα τὸ ἴδιο. Καὶ τὰ ἀναγκαῖα βέβαια εἶναι μπροστά μας κοινά. ἐμεῖς ὅμως δὲν φυλάσσουμε τὸ κοινὸ οὔτε στὸ ἐλάχιστο. Καὶ ὅμως γι' αὐτὸ ἐκεῖνα μᾶς τὰ ἔδωσε κοινά, γιὰ νὰ διδαχθοῦμε ἀπὸ ἐκεῖνα, καὶ αὐτὰ νὰ τὰ ἔχουμε κοινά, ἀλλ' ἐμεῖς οὔτε ἔτσι διδασκόμαστε,

Ἀλλά, πράγμα ποὺ εἶπα, πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ εἶναι ἀγαθὸς αὐτὸς ποὺ ἔχει τὸν πλοῦτο; Δὲν εἶναι δυνατὸν αὐτό, ἀλλ' εἶναι ἀγαθὸς ἐὰν τὸν μεταδώσει σὲ ἄλλους. Ὅταν δὲν ἔχει, τότε εἶναι ἀγαθός· ὅταν δώσει τὸν πλοῦτο σὲ ἄλλους τότε εἶναι ἀγαθός· ὡς τὴν στιγμὴ ποὺ τὸν ἔχει, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀγαθός. Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι ἀγαθό, ποὺ ὅταν τὸ κατέχουμε μᾶς δείχνει πονηρούς, ἐνῶ ἡ ἀπόκτησή του μᾶς κάνει ἀγαθούς; Ἄρα δὲν εἶναι ἀγαθὸ τὸ νὰ ἔχεις χρήματα, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴν ἔχεις σὲ κάνει νὰ φαίνεσαι ἀγαθός. Ἐπομένως ὁ πλοῦτος δὲν εἶναι ἀγαθό. Ἂν πάλι μπορεῖς νὰ πάρεις, ἀλλὰ δὲν παίρνεις, πάλι ἀγαθὸς εἶσαι. Ἂν λοιπὸν τὸν ἔχουμε τὸν πλοῦτο καὶ τὸν μεταδίδουμε στοὺς ἄλλους ἢ μᾶς δίδεται καὶ δὲν τὸν παίρνουμε, τότε εἴμαστε ἀγαθοί· ἂν τὸν πάρουμε ἢ τὸν ἀποκτήσουμε, δὲν εἴμαστε ἀγαθοί· πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ γίνει ἀγαθὸ ὁ πλοῦτος; Μὴ τὸν ὀνομάζεις λοιπὸν ἀγαθό. Γι' αὐτὸ δὲν τὸν ἔχεις, ἐπειδὴ τὸν θεωρεῖς ἀγαθό, ἐπειδὴ εἶσαι κυριευμένος ἀπ' αὐτόν. Καθάρισε τὴ διάνοια σου, ἔχε ὀρθὴ τὴν κρίση, καὶ τότε θὰ γίνεις ἀγαθός· μάθε ποιά εἶναι τὰ πραγματικὰ ἀγαθά. Ποιά εἶναι λοιπὸν αὐτά; Ἡ ἀρετή, ἡ φιλάνθρωπία· αὐτὰ εἶναι ἀγαθά, ὄχι ἐκεῖνος. Σύμφωνα μ' αὐτὸν τὸν κανόνα, ἐὰν εἶσαι ἐλεήμονας, ὅσο πιὸ πολὺ εἶσαι, τόσο πιὸ ἀγαθὸς εἶσαι· καὶ εἶσαι καὶ θεωρεῖσαι· ἂν ὅμως εἶσαι πλούσιος, καθόλου δὲν εἶσαι ἀγαθός.

Τέτοιοι λοιπὸν ἀγαθοὶ ἂς γίνουμε, ὥστε καὶ γιὰ νὰ εἴμαστε πραγματικὰ ἀγαθοί, καὶ γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ'

(Α' Τιμ. 4,11–5,7)

«Παράγγελλε ταῦτα καὶ δίδασκε. Μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρονείτω, ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀνατροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει, ἐν ἁγνείᾳ. Ἕως ἔρχομαι πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει, τῇ διδασκαλίᾳ. Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοι διὰ προφητείας, μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου».

1. Τῶν πραγμάτων τὰ μὲν διδασκαλίας δεῖται, τὰ δε ἐπιταγῆς. Ἂν τοίνυν ἐπιτάττῃς ὑπὲρ ὧν διδάσκειν χρή, καταγέλαστος ἔσῃ· πάλιν, ἂν διδάσκῃς ὑπὲρ ὧν ἐπιτάττειν χρή, τὸ αὐτὸ ὑπομένεις ὁμοίως. Οἷόν τι λέγω· τὸ μὴ εἶναι πονηρόν, ὑπὲρ τούτου οὐ διδάσκειν χρή, ἀλλ' ἐπιτάττειν καὶ ἀπαγορεύειν μετὰ πλείονος αὐθεντίας· τὸ μὴ ἰουδαΐζειν, ἐπιταγῆς δεῖται. Ἂν μέντοι λέγῃς, ὅτι δεῖ τὰ ὑπάρχοντα κενοῦν, ὅτι δεῖ παρθενεύειν, ἂν περὶ πίστεως διαλέγῃ, ἐνταῦθα διδασκαλίας χρεία. Διὰ τοῦτο ἀμφότερα τίθησιν ὁ Παῦλος. «Παράγγελλε καὶ δίδασκε», φησίν. Οἷον εἴ τις ἔχει περίαπτα, ἢ εἴ τι ἕτερον τοιοῦτον, ὅταν εἰδότες αὐτὰ πονηρὰ ὄντα πράττωσι, παραγγελίας δεῖ μόνης· ὅταν δὲ μὴ εἰδότες, διδασκαλίας. «Μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρονείτω», φησίν. Ὁρᾷς ὅτι καὶ ἐπιτάττειν χρὴ τὸν ἱερέα καὶ αὐθεντικώτερον διαλέγεσθαι, μὴ πάντα διδάσκειν; Εὐκαταφρόνητον γάρ πως πρᾶγμα ἡ νεότης ἀπὸ τῆς κοινῆς

ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ'

(Α' Τιμ. 4,11–5,7)

«Παράγγελλε αὐτὰ καὶ δίδασκε. Κανένας ἂς μὴ περιφρονεῖ τὴ νεότητά σου, ἀλλὰ γίνε πρότυπο τῶν πιστῶν στὸ λόγο, στὴ συναναστροφή, στὴν ἀγάπη, στὴν πίστη, στὴν ἁγνότητα. Μέχρι ποὺ νὰ ἔρθω νὰ καταγίνεσαι στὴν ἀνάγνωση, στὴν προτροπή, στὴ διδασκαλία. Μὴν ἀμελεῖς τὸ χάρισμα ποὺ ὑπάρχει σὲ σένα, ποὺ σοῦ δόθηκε μὲ τὴν προφητεία μὲ τὴν ἐπίθεση τῶν χεριῶν τοῦ πρεσβυτερίου».

1. Ἀπὸ τὰ πράγματα μερικὰ βέβαια ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ διδασκαλία, ἐνῶ ἄλλα ἀπὸ προσταγή. Ἂν λοιπὸν διατάσσεις ἐκεῖνα ποὺ πρέπει νὰ τὰ διδάσκεις, θὰ εἶσαι καταγέλαστος· ἂν πάλι διδάσκεις ἐκεῖνα ποὺ πρέπει νὰ διατάσσεις, παθαίνεις ὅμοια τὸ ἴδιο. Μὲ αὐτὸ ποὺ λέγω ἐννοῶ τὸ ἑξῆς· τὸ νὰ μὴν εἶναι κανεὶς πονηρός, αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ τὸ διδάσκει, ἀλλὰ νὰ τὸ διατάσσει καὶ νὰ τὸ ἀπαγορεύει μὲ πολὺ αὐθεντία, ἐνῶ τὸ νὰ μὴν ἰουδαΐζει κανείς, χρειάζεται διαταγή. Ἂν ὅμως λές, ὅτι πρέπει νὰ δίνεις τὰ ὑπάρχοντά σου, ὅτι πρέπει νὰ παρθενεύεις, ἂν ὁμιλεῖς γιὰ τὴν πίστη, ἐδῶ χρειάζεται διδασκαλία. Γι' αὐτὸ ὁ Παῦλος λέγει καὶ τὰ δύο. «Παράγγελλε καὶ δίδασκε», λέγει. Δηλαδή, ἂν κάποιος ἔχει φυλακτὰ ἢ κάτι ἄλλο, ἐὰν αὐτὰ τὰ χρησιμοποιοῦν, ἂν καὶ γνωρίζουν ὅτι εἶναι πονηρά, χρειάζεται μόνο παραγγελία· ὅταν τὰ χρησιμοποιοῦν χωρὶς νὰ γνωρίζουν, χρειάζεται διδασκαλία. «Κανένας ἂς μὴ περιφρονεῖ τὴ νεότητα σου», λέγει. Βλέπεις ὅτι ὁ ἱερεὺς πρέπει καὶ νὰ διατάσσει καὶ νὰ ὁμιλεῖ περισσότερο αὐθεντικά, καὶ ὄχι πάντα νὰ διδάσκει; Γιατὶ ἡ νεότητα ἔχει γίνει λόγω κοινῆς προλήψεως

προλήψεως γέγονε· διὰ τοῦτό φησι, «μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρονείτω». Δεῖ γὰρ καὶ ἀκαταφρόνητον εἶναι τὸν διδάσκαλον.

Ποῦ οὖν τὸ ἐπιεικές, φησί; ποῦ οὖν τὸ πρᾶον, ἂν μὴ καταφρονῆται; Ἐν μὲν τοῖς πρὸς ἑαυτὸν καταφρονείσθω καὶ φερέτω· οὕτω γὰρ ἡ διδασκαλία κατορθοῦται τῇ μακροθυμίᾳ· ἐν δὲ τοῖς πρὸς ἑτέρους, μηκέτι· τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστιν ἐπιείκεια, ἀλλὰ ψυχρότης. Ἂν μὲν ὕβρεις ἐκδικῇ τὰς εἰς ἑαυτόν, ἂν λοιδορίας, ἂν ἐπιβουλάς, εἰκότως ἐγκαλεῖς· ἂν δὲ ὑπὲρ τῆς τῶν ἄλλων σωτηρίας, ἐπίταττε καὶ μετὰ αὐθεντίας προνόει· ἐνταῦθα οὐκέτι ἐπιεικείας χρεία, ἀλλ' αὐθεντίας, ἵνα μὴ τῷ κοινῷ λυμαίνηται. Ἢ τοῦτό φησιν, ἢ ἐκεῖνο· «μηδεὶς διὰ τὴν νεότητα καταφρονήσῃ σου»· ἕως γὰρ ἀντίρροπον ἐπιδεικνύῃ βίον, οὐκέτι διὰ τὴν ἡλικίαν τις καταφρονήσει, ἀλλὰ καὶ θαυμάσει μᾶλλον. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπάγει λέγων, «ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει, ἐν ἁγνείᾳ», περὶ πάντα σεαυτὸν παρεχόμενος τύπον καλῶν ἔργων. Τουτέστι, τὸ ἀρχέτυπον τοῦ βίου αὐτὸς ἔσο, ὥσπερ εἰκὼν προκείμενος, ὥσπερ νόμος ἔμψυχος, ὥσπερ κανὼν καὶ ὅρος τῆς εὐζωΐας. Τὸν γὰρ διδάσκαλον τοιοῦτον εἶναι χρή· «ἐν λόγῳ», ὡς καὶ φθέγγεσθαι μετ' εὐκολίας· «ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει, ἐν ἁγνείᾳ» τῇ ὀρθῇ, ἐν σωφροσύνῃ. «Ἕως ἔρχομαι, πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παραινέσει, τῇ διδασκαλίᾳ». Τιμοθέῳ κελεύει προσέχειν τῇ ἀναγνώσει.

Ἀκούωμεν ἅπαντες καὶ παιδευώμεθα μὴ ἀμελεῖν τῆς τῶν θείων Γραφῶν μελέτης. Ἰδοὺ πάλιν, «ἕως ἔρχομαι», φησί, «πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει τῇ τῶν θείων Γραφῶν, τῇ παρακλήσει» τῇ πρὸς ἀλλήλους, «τῇ διδασκαλίᾳ» τῇ πρὸς πάντας. Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοι διὰ προφητείας». Τὴν διδασκαλίαν ἐνταῦθα προφητείαν λέγει. «Μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρε-

πράγμα κάπως εὐκαταφρόνητο· γι' αὐτὸ λέγει, «κανένας ἂς μὴν περιφρονεῖ τὴ νεότητά σου». Γιατὶ ὁ δάσκαλος δὲν πρέπει νὰ εἶναι εὐκαταφρόνητος.

Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἡ ἐπιείκεια, λέγει; Ποῦ εἶναι ἡ πραότητα, ἂν δὲν καταφρονεῖται; Γιὰ ὅ,τι βέβαια ἀφορᾶ τὸν ἑαυτό του, ἂς καταφρονεῖται καὶ ἂς δείχνει ὑπομονή· ἔτσι ἡ διδασκαλία σημειώνει ἐπιτυχία μὲ τὴ μακροθυμία· σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ ὅμως τοὺς ἄλλους, καθόλου· γιατὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἐπιείκεια, ἀλλὰ ψυχρότητα. Ἂν βέβαια ἐκδικεῖται γιὰ τὶς ὕβρεις πρὸς τὸν ἑαυτό του, ἂν γιὰ τὶς κακολογίες, ἂν γιὰ τὶς ἐπιβουλές, σωστὰ τὸν κατηγορεῖς· ἂν ὅμως πρόκειται γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἄλλων, δίνε διαταγὲς καὶ δίχνε τὴν πρόνοία σου μὲ αὐθεντικότητα· ἐδῶ δὲ χρειάζεται πιὰ ἐπιείκεια, ἀλλ' αὐθεντία, γιὰ νὰ μὴ βλάπτεται ἡ κοινότητα. Ἢ αὐτὸ ἐννοεῖ, ἢ ἐκεῖνο. «Κανένας νὰ μὴ σὲ καταφρονήσει ἐξ αἰτίας τῆς νεότητάς σου»· γιατί, ὅσο θὰ δείχνεις ἀντάξιο τρόπο ζωῆς, κανένας δὲν θὰ σὲ καταφρονήσει ἐξ αἰτίας τῆς ἡλικίας σου, ἀλλὰ μᾶλλον θὰ σὲ θαυμάσει. Γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει, λέγοντας, «ἀλλὰ γίνε πρότυπο τῶν πιστῶν στὸ λόγο, στὴ συναναστροφή, στὴν ἀγάπη, στὴ πίστη, στὴν ἀγνότητα», παρέχοντας τὸν ἑαυτό σου πρότυπο καλῶν ἔργων σὲ ὅλα. Δηλαδή, τὸ παράδειγμα τῆς ζωῆς γίνε ἐσύ, στεκόμενος μπροστὰ σὰν μιὰ εἰκόνα, σὰν νόμος ἔμψυχος, σὰν κανόνας καὶ ὑπόδειγμα καλοῦ βίου. Γιατὶ τέτοιος πρέπει νὰ εἶναι ὁ δάσκαλος· «πρότυπο στὸ λόγο», δηλαδὴ νὰ ὁμιλεῖ μὲ εὐκολία· «στὴ συναναστροφή, στὴν ἀγάπη, στὴν πίστη, στὴν ἀγνότητα» τὴ σωστή, στὴ σωφροσύνη. «Μέχρι ποὺ νὰ ρθῶ νὰ καταγίνεσαι μὲ τὴν ἀνάγνωση, τὴν προτροπή, τὴ διδασκαλία». Προτρέπει τὸν Τιμόθεο νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀνάγνωση.

Ἂς ἀκοῦμε ὅλοι καὶ ἂς διδασκόμαστε νὰ μὴν ἀμελοῦμε τὴ μελέτη τῶν θείων Γραφῶν. Νὰ πάλι «μέχρι ποὺ νὰ ρθῶ», λέγει. Πρόσεχε πῶς τὸν παρηγορεῖ· γιατὶ φυσικὸ ἦταν, ἐπειδὴ ἔμεινε ὀρφανός, ν' ἀναζητοῦσε τὸν Παῦλο. «Μέχρι ποὺ νὰ ρθῶ», λέγει, «πρόσεχε τὴν ἀνάγνωση» τῶν Θείων Γραφῶν, «τὴν παράκληση» μεταξύ τους, «τὴ διδασκαλία» πρὸς ὅλους. «Μὴ παραμελεῖς τὸ χάρισμα ποὺ σοῦ δόθηκε μὲ τὴν προφητεία». «Προφητεία» ἐδῶ ὀνομάζει τὴ διδασκαλία. «Μὲ τὴν ἐπίθεση τῶν χεριῶν τοῦ πρεσβυτε-

σβυτερίου». Οὐ περὶ πρεσβυτέρων φησὶν ἐνταῦθα, ἀλλὰ περὶ ἐπισκόπων· οὐ γὰρ δὴ πρεσβύτεροι τὸν ἐπίσκοπον ἐχειροτόνουν. «Ταῦτα μελέτα, ἐν τούτοις ἴσθι». Ὅρα πῶς πολλάκις περὶ τῶν αὐτῶν αὐτῷ παρεγγυᾷ, δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι μάλιστα πάντων ἐν τούτοις σπουδάζειν τὸν διδάσκαλον χρή. «Ἔπεχε σεαυτῷ», φησί, «καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, ἐπίμενε αὐτοῖς». Τουτέστι, πρόσεχε σεαυτῷ, καὶ δίδασκε καὶ τοὺς λοιπούς. «Τοῦτο γὰρ ποιῶν, καὶ σεαυτὸν σώσεις καὶ τοὺς ἀκούοντάς σου». Καλῶς εἶπε, «καὶ σεαυτόν». Ὁ γὰρ τοῖς τῆς διδασκαλίας ἐντρεφόμενος λόγοις, πρότερον αὐτὸς καρποῦται τὴν ὠφέλειαν· ἐν τῷ γὰρ παραινεῖν ἑτέροις, καὶ ἑαυτὸν κατανύσσει.

Οὐ γὰρ δὴ πρὸς Τιμόθεον ταῦτα εἴρηται, ἀλλὰ πρὸς πάντας. Εἰ δὲ τῷ νεκροὺς ἀνιστῶντι τοιαῦτα παραινεῖ, τί ἐροῦμεν ἡμεῖς; Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ τὸ περὶ τῶν διδασκάλων αἰνίττεται λέγων· «ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὃς ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιά». Καὶ πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος τὸ αὐτὸ παραινῶν φησίν· «ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν Γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν». Καὶ μάλιστα πάντων αὐτὸς τοῦτο ἔπραττε, παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιήλου παιδευόμενος τὸν πατρῷον νόμον, ὥστε καὶ μετὰ ταῦτα αὐτὸν εἰκὸς προσέχειν τῇ ἀναγνώσει· ὁ γὰρ ἑτέροις ταῦτα παραινῶν, ἑαυτῷ προτέρῳ παρῄνεσεν ἄν. Ὁρᾷς γοῦν αὐτὸν συνεχῶς ταῖς τῶν προφητῶν κεχρημένον μαρτυρίας καὶ θεωροῦντα τὰ ἐν αὐταῖς; Εἶτα Παῦλος μὲν προσέχει τῇ ἀναγνώσει (οὐ γάρ ἐστι μικρὰν ἀπὸ τῶν Γραφῶν ὠφέλειαν καρπώσασθαι), ἡμεῖς δὲ ῥᾳθυμοῦμεν καὶ παρέργως ἀκούομεν; καὶ πόσης οὐκ ἂν εἴημεν κολάσεως ἄξιοι; «Ἵνα σου γὰρ ἡ προκοπὴ φανερὰ ᾖ», φησίν, «ἐν πᾶσιν».

2. Ὁρᾷς ὅτι ἐβούλετο αὐτὸν καὶ ἐν τούτῳ μέγαν γενέσθαι καὶ θαυμαστόν; Διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε, δεικνὺς ὅτι ἐδεῖτο αὐτοῦ ἔτι. Τί ἐστιν, «ἵνα σου ἡ προκοπὴ φανερὰ ᾖ ἐν πᾶσι»; Μὴ ἐν τῷ βίῳ,

1. Ματθ. 13,52.
2. Ρωμ. 15,4.

ρίου». Δὲν μιλάει ἐδῶ γιὰ πρεσβυτέρους, ἀλλὰ γιὰ ἐπισκόπους· γιατὶ τὸν ἐπίσκοπο δὲν τὸν χειροτονοῦσαν πρεσβύτεροι. «Αὐτὰ νὰ μελετᾶς, σ' αὐτὰ νὰ μένεις». Βλέπεις πῶς πολλὲς φορὲς τοῦ παραγγέλλει γιὰ τὰ ἴδια πράγματα, θέλοντας νὰ δείξει ὅτι περισσότερο ἀπὸ ὅλα ὁ δάσκαλος πρέπει νὰ σπουδάζει σ' αὐτά. «Πρόσεχε τὸν ἑαυτό σου», λέγει, «καὶ τὴ διδασκαλία, ἐπίμενε σὲ αὐτά». Δηλαδὴ τὸν ἑαυτό σου νὰ προσέχεις, καὶ νὰ διδάσκεις τοὺς ὑπολοίπους. «Γιατὶ κάνοντας αὐτὸ καὶ τὸν ἑαυτό σου θὰ σώσεις καὶ αὐτοὺς ποὺ σὲ ἀκοῦν». Σωστὰ εἶπε, «καὶ τὸν ἑαυτό σου». Γιατὶ αὐτὸς ποὺ τρέφεται μὲ τὰ λόγια τῆς διδασκαλίας, προηγουμένως ὁ ἴδιος ἀπολαμβάνει τὴν ὠφέλεια· γιατί, συμβουλεύοντας τοὺς ἄλλους, καὶ ὁ ἴδιος διεγείρεται.

Αὐτὰ δὲ λέχθηκαν μόνο γιὰ τὸν Τιμόθεο, ἀλλὰ γιὰ ὅλους. Ἂν λοιπὸν παραγγέλλει τέτοια σ' αὐτὸν ποὺ ἀνασταίνει νεκρούς, τί θὰ ποῦμε ἐμεῖς; Καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὰ ὑπαινίσσεται μιλώντας γιὰ τοὺς δασκάλους· «ὅμοια εἶναι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ ἄνθρωπο οἰκοδεσπότη, ὁ ὁποῖος βγάζει ἀπὸ τὸ θησαυρό του καινούρια καὶ παλαιά»[1]. Καὶ πάλι ὁ μακάριος Παῦλος συμβουλεύοντας τὸ ἴδιο, λέγει· «γιὰ νὰ ἔχουμε τὴν ἐλπίδα, μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν παράκληση τῶν Γραφῶν»[2]. Καὶ μάλιστα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον, αὐτὸς τὸ ἔκαμνε αὐτό, διδασκόμενος τὸν πατρῷο νόμο δίπλα στὰ πόδια τοῦ Γαμαλιήλου, ὥστε καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ φυσικὸ ἦταν καὶ αὐτὸς νὰ δίνει προσοχὴ στὴν ἀνάγνωση· γιατί, αὐτὸς ποὺ παραγγέλλει στοὺς ἄλλους αὐτά, ὁπωσδήποτε προηγουμένως θὰ τὰ παράγγειλε στὸν ἑαυτό του. Βλέπεις λοιπὸν αὐτὸν ποὺ χρησιμοποιεῖ συνέχεια τὶς μαρτυρίες τῶν προφητῶν καὶ ἐξετάζει τὰ λεγόμενα αὐτῶν; Ἔπειτα ὁ Παῦλος βέβαια προσέχει τὴν ἀνάγνωση (γιατὶ δὲν εἶναι μικρὴ ἡ ὠφέλεια ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ καρπωθεῖ ἀπὸ τὶς Γραφές), ἐνῶ ἐμεῖς δείχνουμε ἀδιαφορία καὶ τὰ ἀκοῦμε σὰν νὰ εἶναι πάρεργο; πόσης τιμωρίας δὲ θὰ εἴμασταν ἄξιοι; «Γιὰ νὰ εἶναι», λέγει, «φανερὴ ἡ προκοπή σου σὲ ὅλους».

2. Βλέπεις ὅτι αὐτὸς ἤθελε νὰ γίνει μέγας καὶ θαυμαστὸς καὶ σ' αὐτό; Γι' αὐτὸ ἔτσι μίλησε, δείχνοντας ὅτι εἶχε ἀκόμη ἀνάγκη ἀπὸ αὐτόν. Τί σημαίνει, «γιὰ νὰ εἶναι φανερὴ ἡ προκοπή σου σὲ ὅλους;» Ὄχι μόνο στὴ ζωή, λέγει, ἀλλὰ καὶ στὸν διδασκαλικὸ

φησί, μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ λόγῳ τῷ διδασκαλικῷ. «Πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήξῃ». Ἄρα τὸ ἀξίωμα νῦν φησιν; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι, ἀλλὰ περὶ παντὸς γεγηρακότος. Τί οὖν, ἂν δέηται διορθώσεως; «Οὐκ ἐπιπλήξῃ», φησίν, ἀλλ' ὡς ἂν εἰ πρὸς πατέρα, φησί, προσενεχθείης ἁμαρτόντα, οὕτω καὶ πρὸς ἐκεῖνον διαλέγου. «Πρεσβυτέρας ὡς μητέρας, νεωτέρους ὡς ἀδελφούς, νεωτέρας ὡς ἀδελφάς, ἐν πάσῃ ἁγνείᾳ». Αὐτὴ τοῦ πράγματος ἡ φύσις φορτικόν τί ἐστι, τὸ ἐλέγχεσθαι λέγω, καὶ μάλιστα ὅταν καὶ εἰς γέροντα γένηται· ἂν δὲ καὶ παρὰ νέου, τριπλοῦν γίνεται τὸ τῆς προπετείας. Παραμυθεῖται οὖν αὐτὸ τῷ τρόπῳ καὶ τῇ προσηνείᾳ. Ἔνεστι γὰρ ἀνεπαχθῶς ἐλέγχειν, εἴ τις θέλει τοῦτο ἀσκεῖν· πολλῆς μὲν γὰρ συνέσεώς ἐστιν, ἔνεστι δέ. «Νεωτέρους ὡς ἀδελφούς», φησί. Διὰ τί καὶ ἐνταῦθα τοῦτο παρῄνεσε; τὸ θρασὺ πάλιν διὰ τὴν ἡλικίαν αἰνιττόμενος. Δεῖ τοίνυν καὶ ἐνταῦθα παραμυθεῖσθαι τὸ πρᾶγμα τῇ ἐπιεικείᾳ.

«Νεωτέρας», φησίν, «ὡς ἀδελφάς»· καὶ προσέθηκεν, «ἐν πάσῃ ἁγνείᾳ». Μή μοι, φησί, τὴν τῆς μίξεως μόνον εἴπῃς ἁμαρτίαν, ἀλλὰ μηδὲ ὑποψίαν, φησί, δῷς. Ἐπειδὴ γὰρ αἱ πρὸς τὰς νεωτέρας γινόμεναι ὁμιλίαι δυσκόλως διαφεύγουσιν ὑποψίαν, δεῖ δὲ γενέσθαι παρὰ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦτο, διὰ τοῦτο, «ἐν πάσῃ ἁγνείᾳ», προστίθησι, δηλῶν ὅτι μετὰ πάσης ἁγνείας προσήκει τὰς πρὸς αὐτὰς ὁμιλίας ποιεῖν. Τί λέγεις, εἰπέ μοι; Τιμοθέῳ ταῦτα ἐπιτάττεις; Ναί, φησί· δι' αὐτοῦ γὰρ τῇ οἰκουμένῃ διαλέγομαι. Εἰ δὲ Τιμοθέῳ ταῦτα ἐπιτάττει, ἐννοείτω ἕκαστος τῶν ἄλλων ὁποῖος εἶναι ὀφείλει, μήτε ὑποψίαν παρέχων, μήτε σκιὰν προφάσεως τοῖς διαβάλλειν βουλομένοις.

«Χήρας τίμα, τὰς ὄντως χήρας». Διὰ τί μηδὲν περὶ παρθενίας διαλέγεται, μηδὲ λέγει, 'παρθένους τίμα'; Ὅτι μοι δοκοῦσι μηδὲ εἶναι τότε, ἢ καὶ ἐκπεπτωκέναι. «Ἤδη» γάρ, φησί, «τινὲς ἐξετράπησαν ὀπίσω τοῦ σατανᾶ. Χήρας τίμα, τὰς ὄντως χήρας», φησίν. Ἄρα ἔστι μὴ ἔχειν μὲν ἄνδρα, μὴ εἶναι δὲ χήραν. Ὥσπερ γὰρ τὴν

3. Α΄ Τιμ. 5,15.

λόγο. «Πρεσβύτερο μὴν ἐπιπλήξεις». Ἄραγε ἐδῶ ἐννοεῖ τὸ ἀξίωμα; Ἐγὼ τοὐλάχιστο νομίζω ὄχι, ἀλλ' ἐννοεῖ κάθε ἡλικιωμένο. Τί λοιπόν, ἂν χρειάζεται διόρθωση; «Δὲ θὰ τὸν ἐπιπλήξεις», λέγει, ἀλλὰ σὰν νὰ πλησιάζεις πατέρα ποὺ ἁμάρτησε, λέγει, ἔτσι νὰ συζητᾶς καὶ μὲ ἐκεῖνον. «Τίς ἡλικιωμένες σὰν μητέρες, τοὺς νεότερους σὰν ἀδελφούς, τὶς νεότερες σὰν ἀδελφές, μὲ κάθε ἁγνότητα». Ἡ φύση αὐτὴ τοῦ πράγματος εἶναι κάπως δύσκολη, τὸ νὰ ἐλέγχει κανεὶς ἐννοῶ, καὶ μάλιστα ὅταν ὁ ἔλεγχος γίνεται σὲ γέροντα· ἂν πάλι ὁ ἔλεγχος γίνεται καὶ ἀπὸ νέο, ὁ κίνδυνος τότε γίνεται τριπλός. Μετριάζεται λοιπὸν αὐτὸ ἀπὸ τὸν τρόπο καὶ τὴν εὐγένεια. Γιατὶ εἶναι δυνατὸ νὰ ἐλέγχει κανεὶς εὐχάριστα, ἂν θέλει νὰ ἀσκεῖ τὸν ἔλεγχο· χρειάζεται βέβαια πολλὴ σύνεση, ὅμως εἶναι δυνατό. «Τοὺς νεότερους σὰν ἀδελφούς», λέγει. Γιατὶ καὶ ἐδῶ συμβούλεψε αὐτό; Ὑπαινισσόμενος πάλι τὴ θρασύτητα ἐξ αἰτίας τῆς ἡλικίας. Πρέπει λοιπὸν καὶ ἐδῶ ἡ πράξη νὰ μετριασθεῖ μὲ τὴν ἐπιείκεια.

«Τὶς νεότερες», λέγει, «σὰν ἀδελφές»· καὶ πρόσθεσε, «μὲ κάθε ἁγνότητα». Μὴ μοῦ ὀνομάσεις, λέγει, ἁμαρτία μόνο τῆς συνουσίας, ἀλλ' οὔτε ὑποψία νὰ δώσεις, λέγει. Ἐπειδὴ οἱ συζητήσεις ποὺ γίνονται μὲ τὶς νεότερες διαφεύγουν δύσκολα ἀπὸ τὴν ὑποψία, ὅμως πρέπει καὶ αὐτὸ νὰ γίνει ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο, γι' αὐτὸ προσθέτει, «μὲ κάθε ἁγνότητα», δηλώνοντας ὅτι πρέπει νὰ κάμνει τὶς συζητήσεις μὲ αὐτές μὲ κάθε ἁγνότητα. Τί λές, πές μου; Στὸν Τιμόθεο διατάσσεις αὐτά; Ναί, λέγει· διότι μέσω αὐτοῦ συνομιλῶ μὲ τὴν οἰκουμένη. Ἂν ὅμως αὐτὰ τὰ διατάσσει στὸν Τιμόθεο, ἂς σκεφθεῖ καθένας ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ποιός ὀφείλει νὰ εἶναι, μὴ δίνοντας ἀφορμὴ γιὰ ὑποψία, οὔτε σκιὰ προφάσεως σ' ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ διαβάλλουν.

«Νὰ τιμᾶς τὶς χῆρες, τὶς πραγματικὰ χῆρες». Γιατί δὲ λέγει τίποτε γιὰ τὴν παρθενία, καὶ οὔτε λέγει, τίμα τὶς παρθένες; Γιατί, μοῦ φαίνεται, δὲν ὑπῆρχαν τότε, ἢ εἶχαν ἐκπέσει ἀπὸ τὴν παρθενία. «Γιατὶ ἤδη», λέγει, «μερικὲς ἐκτράπηκαν τρέχοντας πίσω ἀπὸ τὸ σατανᾶ»[3]. «Νὰ τιμᾶς τὶς χῆρες, τὶς πραγματικὰ χῆρες», λέγει. Ἄρα εἶναι δυνατὸ νὰ μὴν ἔχει βέβαια ἄνδρα, νὰ μὴν εἶναι ὅμως χήρα. Ὅπως ἀκριβῶς τὴν παρθένο δὲν τὴν κάμει παρθένο, τὸ νὰ

παρθένον οὐ τοῦτο ποιεῖ παρθένον, τὸ μὴ ὡμιληκέναι γάμῳ, ἀλλὰ πολλῶν καὶ ἑτέρων δεῖ, τοῦ ἀμέμπτου, τοῦ εὐπροσέδρου· οὕτω καὶ χήραν οὐχ ἡ τοῦ ἀνδρὸς ἐρημία ποιεῖ ἁπλῶς, ἀλλ' ἡ μετὰ σωφροσύνης ὑπομονή, ἡ ἐκ πάντων μόνωσις. Τὰς τοιαύτας χήρας τιμᾶν παραινεῖ, εἰκότως· πολλῆς γὰρ δέονται τιμῆς μεμονωμέναι· ἄνδρας οὐκ ἔχουσι τοὺς προστησομένους· τὸ πρᾶγμα ἐπονείδιστον εἶναι δοκεῖ καὶ δυσοιώνιστον παρὰ τοῖς πολλοῖς. Διὰ τοῦτο πολλῆς αὐτὴν βούλεται παρὰ τοῦ ἱερέως ἀπολαύειν τιμῆς· οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἀξία ἐστίν. «Εἰ δέ τις χήρα τέκνα ἢ ἔκγονα ἔχει, μανθανέτωσαν πρῶτον τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν, καὶ ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνοις». Ὅρα τοῦ Παύλου τὸ συνετόν, πῶς πολλαχοῦ ἀπὸ ἀνθρωπίνων προτρέπει λογισμῶν. Οὐ γὰρ ἔθηκεν ἐνταῦθα μέγα τι καὶ ὑψηλόν, ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν εὐσυνείδητον· «καὶ ἀμοιβάς», φησίν, «ἀποδιδόναι τοῖς προγόνοις». Πῶς; Τῆς ἀνατροφῆς, τῆς αὐξήσεως. Οἷον, ἀπήλαυσας πολλῆς τῆς ἐπιμελείας· ἀπῆλθον ἐκεῖνοι· οὐκ ἠδυνήθης αὐτοῖς ἀποδοῦναι τὴν ἀμοιβήν· οὐ γὰρ δὴ καὶ αὐτὴ ἐγέννησας αὐτούς, οὐδὲ ἀνέθρεψας· ἐν τοῖς ἐκγόνοις αὐτοῦ ἀμείβου, ἀπόδιδου τὸ ὀφείλημα διὰ τῶν παίδων. «Μανθανέτωσαν», φησίν, «πρῶτον τὸν οἶκον ἴδιον εὐσεβεῖν». Ἐνταῦθα τὸ εὖ ποιεῖν φησιν ἁπλούστερον.

Εἶτα, ἵνα μᾶλλον ἐπάρῃ, ἐπήγαγε· «τοῦτο γάρ ἐστιν ἀποδεκτὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ». Ἐπειδὴ δὲ εἶπε, «τὰς ὄντως χήρας», λέγει τίς ἐστιν ἡ ὄντως χήρα. «Ἡ δὲ ὄντως χήρα καὶ μεμονωμένη ἤλπικεν ἐπὶ τὸν Θεόν, καὶ προσμένει ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας· ἡ δὲ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκεν». Εἴ τις, φησί, μὴ κοσμικὸν ἐπανήρηται βίον, καὶ ἐν χηρείᾳ οὖσα, αὕτη ὄντως χήρα ἐστίν· ἡ ἐπὶ τὸν Θεὸν ἐλπίζουσα ὡς χρή, ἡ δεήσει προσανέχουσα καὶ προσκαρτεροῦσα νυκτὸς καὶ ἡμέρας, αὕτη χήρα ἐστίν· οὐχ ὡς καὶ τῆς τέκνα ἐχούσης οὐχὶ χήρας οὔσης· καὶ γὰρ καὶ ἐκείνην θαυμάζει τὴν παιδοτροφοῦσαν, ὡς χρή· ἀλλ' εἴ τις τέκνα μὴ ἔχει, τουτέστιν, ἡ μεμονωμένη οὖσα. Εἶτα παραμυθεῖται αὐτήν, ὡς οὐκ ἔχουσαν τέκνα, εἰπών, ὅτι τοῦτό ἐστι χήραν μάλιστα εἶναι,

μὴν παντρευτεῖ, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα χρειάζονται, ὅπως τὸ ἄμεμπτο, ἡ σταθερότητα· ἔτσι καὶ τὴ χήρα τὴν κάμνει ὄχι ἁπλῶς ἡ ἀπουσία τοῦ ἄνδρα, ἀλλ' ἡ ὑπομονὴ ποὺ συνοδεύεται ἀπὸ σωφροσύνη, ἡ ἀπομόνωση ἀπὸ ὅλα. Αὐτὲς τὶς χῆρες συμβουλεύει νὰ τιμᾶ· καὶ σωστά· γιατί, καθὼς εἶναι ἀπομονωμένες, ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ πολλὴ τιμή· δὲν ἔχουν ἄνδρες νὰ τὶς προστατέψουν· τὸ πράγμα θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἐπονείδιστο καὶ ἀπαίσιο. Γι' αὐτὸ θέλει ὁ Παῦλος ν' ἀπολαμβάνει αὐτὴ μεγάλη τιμὴ ἀπὸ τὸν ἱερέα· ὄχι ὅμως μόνο γι' αὐτό, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι καὶ ἄξια. «Ἂν καμιὰ χήρα ἔχει παιδιὰ ἢ ἐγγόνια, ἂς μάθουν πρῶτα στὸν οἶκο τους νὰ εὐσεβοῦν καὶ νὰ ἀποδίδουν τιμὲς στοὺς προγόνους». Πρόσεχε τὴ σύνεση του Παύλου, πῶς σὲ πολλὲς περιπτώσεις προτρέπει ἀπὸ ἀνθρώπινους λογισμούς. Ἐδῶ δὲν ἔθεσε κάτι μεγάλο καὶ ὑψηλό, ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ εἶναι εὔκολο στὴ διάνοια. «Καὶ ν' ἀποδίδουν», λέγει, «τιμὲς στοὺς προγόνους». Πῶς; Γιὰ τὴν ἀνατροφή, γιὰ τὸ μεγάλωμα. Ὅπως, ἀπόλαυσες πολλὴ φροντίδα· ἐκεῖνοι ἔφυγαν· δὲν μπόρεσες νὰ τοὺς ἀποδώσεις ἀνταμοιβή· οὔτε καὶ ἐσὺ τοὺς γέννησες, οὔτε τοὺς ἀνέθρεψες· ἀντάμειψέ τους στὸ πρόσωπο τῶν ἐγγονῶν, ἀπόδωσε αὐτὸ ποὺ ὀφείλεις μέσω τῶν παιδιῶν. «Ἂς μάθουν», λέγει, «πρῶτα τὸ σπίτι τους νὰ ζοῦν μὲ εὐσέβεια». Ἐδῶ λέγει ὅτι εἶναι πολὺ ἁπλὴ ἡ εὐεργεσία.

Ἔπειτα γιὰ νὰ προτρέψει περισσότερο, πρόσθεσε· «γιατὶ αὐτὸ εἶναι δεκτὸ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ». Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε, «τὶς πραγματικὰ χῆρες», λέγει καὶ ποιά εἶναι ἡ πραγματικὴ χήρα. «Ἡ πραγματικὴ χήρα καὶ ἀπομονωμένη ἔχει ἐλπίσει στὸ Θεό, καὶ ἐμμένει στὶς παρακλήσεις καὶ τὶς προσευχὲς νύχτα καὶ μέρα· αὐτὴ ὅμως ποὺ ἐπιδίδεται στὶς ἡδονές, ἂν καὶ ζεῖ, ἔχει πεθάνει». Ἂν κάποια, λέγει, δὲν κάμνει κοσμικὴ ζωή, ὅταν βρίσκεται σὲ χηρεία, αὐτὴ εἶναι πραγματικὴ χήρα· αὐτὴ ποὺ ἐλπίζει στὸ Θεὸ ὅπως πρέπει, αὐτὴ ποὺ στηρίζεται στὴν προσευχή, καὶ ἐπιμένει νύχτα καὶ μέρα, αὐτὴ εἶναι χήρα· ὄχι ὅτι καὶ αὐτὴ ποὺ ἔχει παιδιὰ δὲν εἶναι χήρα· γιατὶ καὶ ἐκείνη ποὺ ἀνατρέφει παιδιά, ὅπως πρέπει, τὴ θαυμάζει, ἀλλὰ ἂν κάποια δὲν ἔχει τέκνα, δηλαδὴ αὐτὴ ποὺ εἶναι ἀπομονωμένη. Ἔπειτα τὴν παρηγορεῖ, ἐπειδὴ εἶναι ἄτεκνη, λέγοντας αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι δεῖγμα ὅτι εἶσαι χήρα· ὅταν ὄχι μόνο δὲν

ὅταν μὴ τῆς παρὰ τοῦ ἀνδρὸς παραμυθίας, ἀλλὰ καὶ τῆς παρὰ τῶν τέκνων ἀπεστερημένη οὖσα τύχῃ· ἔχει γὰρ τὸν Θεὸν ἀντὶ πάντων. Οὐ γὰρ μὴ ἔχουσα τέκνα ἐλάττων ἐστίν, ἀλλὰ τὸ λεῖπον αὐτῇ διὰ τὴν τῶν παίδων ἀπουσίαν πληροῖ τῇ παραμυθίᾳ. Ὃ οὖν λέγει, τοιοῦτό ἐστι· μὴ ἄλγει, ἐὰν ἀκούσῃς, ὅτι δεῖ παιδοτροφεῖν, ὡς οὐκ ἔχουσα τέκνα, ὡς ἐκ τούτου ἐλαττουμένου σοι τοῦ ἀξιώματος· ὄντως εἶ χήρα· «ἡ χήρα δὲ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκεν».

3. Ἐπειδὴ γὰρ πολλαὶ τέκνα ἔχουσαι τὴν χηρείαν αἱροῦνται, οὐχ ἵνα τοῦ βίου τὰς ἀφορμὰς περικόψωσιν, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον αὐτὰς ἐξάψωσιν, ἵνα μετὰ πλείονος αὐθεντίας ἅπαντα πράττωσι, καὶ κοσμικαῖς μᾶλλον ἐκδοῖεν ἑαυτὰς ἐπιθυμίαις, διὰ τοῦτό φησιν, «ἡ δὲ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκε». Τί λέγεις; καὶ χήρα γυνὴ οὐκ ὀφείλει σπαταλᾶν; Οὔ, φησίν. Εἰ τοίνυν και τῆς ἡλικίας καὶ τῆς φύσεως ἀσθενούσης οὐδὲ οὕτως ἀναγκαία ἡ σπατάλη, ἀλλὰ θανάτου γίνεται πρόξενος, θανάτου τοῦ αἰωνίου, τί ἂν εἴποιεν ἄνδρες σπαταλῶντες; Εἰκότως δέ φησιν, «ἡ δὲ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκεν». Ἀλλ' ἵνα μάθῃς, φέρε ἴδωμεν τί τῶν ζώντων ἔργον ἐστί, καὶ τί τῶν τεθνηκότων, καὶ ποῦ τάξομεν ταύτην. Οἱ ζῶντες τὰ τῆς ζωῆς ἐνεργοῦσι, τῆς μελλούσης, τῆς ὄντως ζωῆς. Τίνα δέ ἐστι τῆς μελλούσης ζωῆς, περὶ ἣν ἡμᾶς ἠσχολῆσθαι προσήκει τὸν ἅπαντα χρόνον, ἄκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «δεῦτε, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ἡμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἐπείνασα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με». Οἱ ζῶντες οὐχὶ τούτῳ διεστήκασι τῶν νεκρῶν μόνον, τῷ τὸν ἥλιον ὁρᾶν καὶ πνεῖν τὸν ἀέρα· οὐ τούτῳ φαμέν, ἀλλὰ τῷ ἀγαθόν τι ποιεῖν· ἐπεί, εἰ μὴ τοῦτο προσῇ, τῶν τεθνεώτων οὐδὲν κρείττονες ἔσονται.

Καὶ ἵνα μάθῃς, ἄκουε πῶς ἔστι καὶ ἀποθανόντα ζῆν. «Ὁ Θεός», φησίν, «οὐκ ἔστι νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων». Ἀλλὰ τοῦτο, φησίν, αἴνιγμα πάλιν. Οὐκοῦν ἀμφότερα ἐπιλυσώμεθα. Τέθνηκέ τις ζῶν, ὅταν ἐν σπατάλῃ διάγῃ. Πῶς; Τῇ γαστρὶ ζῇ μόνῃ, ταῖς δὲ ἄλ-

---

4. Ματθ. 25. 34–35. 5. Ματθ. 22,32.

ἔχει τὴν παρηγοριὰ τοῦ ἄνδρα, ἀλλὰ συμβαίνει νὰ εἶναι στερημένη καὶ ἀπὸ παιδιά· γιατὶ τότε ἔχει τὸ Θεὸ ἀντὶ γιὰ ὅλα. Δὲ βρίσκεται σὲ κατώτερη θέση ἐπειδὴ δὲν ἔχει παιδιά, ἀλλ' αὐτὸ ποὺ τῆς λείπει ἀπὸ τὴν ἀπουσία τῶν παιδιῶν τὸ συμπληρώνει ἡ παρηγοριά. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· μὴ στεναχωριέσαι, ἐὰν ἀκούσεις, ὅτι πρέπει νὰ ἀναθρέψεις παιδιά, ἐνῶ δὲν ἔχεις παιδιά, καὶ νομίζεις ὅτι ἀπὸ αὐτὸ μειώθηκε τὸ ἀξίωμά σου· πραγματικὰ εἶσαι χήρα· «ἡ χήρα ἡ ἄσωτη εἶναι πεθαμένη, ἂν καὶ ζεῖ».

3. Πράγματι, ἐπειδὴ πολλές, ποὺ ἔχουν παιδιά, προτιμοῦν τὴ χηρεία, ὄχι γιὰ νὰ περικόψουν τὶς ἀφορμὲς τοῦ βίου, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὶς ἀνάψουν περισσότερο, γιὰ νὰ κάμνουν τὰ πάντα μὲ περισσότερη αὐθεντία, καὶ νὰ παραδίνονται περισσότερο στὶς κοσμικὲς ἐπιθυμίες, γι' αὐτὸ λέγει, «ἐκείνη ποὺ εἶναι ἄσωτη, ἂν καὶ ζεῖ, πέθανε». Τί λές; καὶ ἡ χήρα γυναίκα δὲν πρέπει νὰ σπαταλᾶ; Ὄχι, λέγει. Ἂν λοιπόν, ὅταν καὶ ἡ ἡλικία καὶ ἡ φύση ἐξασθενίζει, δὲν εἶναι τότε ἀναγκαία ἡ σπατάλη, ἀλλὰ γίνεται πρόξενος θανάτου, τοῦ αἰώνιου θανάτου, τί θὰ μποροῦσαν νὰ ποῦν οἱ ἄνδρες οἱ σπάταλοι; Καὶ σωστὰ λέγει, «ἡ ἄσωτη, ἂν καὶ ζεῖ, ἔχει πεθάνει». Ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις, ἔλα νὰ δοῦμε ποιό εἶναι τὸ ἔργο τῶν ζώντων καὶ ποιό τῶν πεθαμένων, καὶ ποῦ θὰ κατατάξουμε αὐτήν. Οἱ ζῶντες φροντίζουν γιὰ τὰ πράγματα τῆς ζωῆς, τῆς μέλλουσας, τῆς πραγματικῆς ζωῆς. Καὶ ποιά εἶναι τῆς μέλλουσας ζωῆς, γιὰ τὴν ὁποία ἐμεῖς πρέπει νὰ ἀσχολούμαστε ὅλο τὸ χρόνο, ἄκουε τὸ Χριστὸ ποὺ λέγει· «ἐλᾶτε καὶ κληρονομῆστε τὴν ἑτοιμασμένη βασιλεία γιὰ σᾶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου· γιατὶ πείνασα καὶ μοῦ δώσατε νὰ φάγω· δίψασα, καὶ μὲ ποτίσατε»[4]. Οἱ ζῶντες δὲ διαφέρουν ἀπὸ τοὺς νεκροὺς σ' αὐτὸ μόνο, στὸ ὅτι βλέπουν τὸν ἥλιο καὶ ἀναπνέουν τὸν ἀέρα, δὲν λέμε αὐτό, ἀλλὰ στὸ ὅτι πράττουν κάποιο ἀγαθό· γιατί, ἂν δὲ συμβαίνει αὐτό, δὲ θὰ εἶναι καθόλου καλύτεροι ἀπὸ τοὺς πεθαμένους.

Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ἄκουε πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ ζεῖ κάποιος καὶ ἐνῶ ἔχει πεθάνει. «Ὁ Θεός», λέγει, «δὲν εἶναι Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων»[5]. Ἀλλά, λέγει, αὐτὸ πάλι εἶναι αἴνιγμα. Λοιπὸν ἂς τὰ λύσουμε καὶ τὰ δύο. Ἐνῶ ζεῖ κάποιος εἶναι πεθαμένος, ὅταν κάμνει ζωὴ ἄσωτη. Πῶς; Ζεῖ μόνο γιὰ τὴν κοιλιά, καὶ καθόλου γιὰ

λαις αἰσθήσεσιν οὐδαμῶς· οἷόν πως, οὐχ ὁρᾷ ἃ χρὴ ὁρᾶν, οὐκ ἀκούει ἃ χρὴ ἀκούειν, οὐ φθέγγεται ἃ δεῖ φθέγγεσθαι, οὐδὲ τὰ τῶν ζώντων ἐνεργεῖ· ἀλλ' ὥσπερ ἐκεῖνος ὁ τεταμένος ἐπὶ τῆς κλίνης τοὺς ὀφθαλμοὺς μύσας καὶ τὰ ὄμματα συνειλημμένος, τῶν ὄντως οὐδενὸς ἐπαισθάνεται, οὕτω καὶ οὗτος· μᾶλλον δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πολλῷ χεῖρον. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ καὶ τῶν ἀγαθῶν ὁμοίως καὶ τῶν κακῶν ἀνεπαισθήτως ἔχει, οὗτος δὲ ἐκείνων αἰσθάνεται μόνων, τῶν κακῶν λέγω, πρὸς δὲ τὰ ἀγαθὰ τῷ κειμένῳ ὁμοίως ἐστὶν ἀκίνητος. Οὕτω μὲν οὖν καὶ τέθνηκεν. Οὐδὲν γὰρ αὐτὸν κινεῖ τῶν τῆς μελλούσης ζωῆς, ἀλλὰ καθάπερ εἰς κατάδυσίν τινα σκοτεινὴν καὶ ζοφώδη, καὶ ἄντρον πολλῆς ἀκαθαρσίας γέμον, λαβοῦσα εἰς τοὺς οἰκείους αὐτὸν κόλπους ἡ μέθη, διαπαντὸς ἐν σκότῳ ποιεῖ διατρίβειν, ὥσπερ τοὺς τεθνεῶτας. Ὅταν γὰρ τὸν πάντα χρόνον τὸν μὲν ἀριστῶν, τὸν δὲ μεθύων διατελῇ, οὐχὶ ἐν σκότῳ ἐστίν; οὐχὶ νεκρός ἐστι; Καὶ πρὸς αὐτὴν δὲ τὴν ἕω, ἣν δοκεῖ νήφειν, οὐκ ἔχει νῆψιν καθαρὰν τῷ μήπω τὸν ἑσπερινὸν ἤδη κεκενῶσθαι οἶνον καὶ ἀπηντλῆσθαι, καὶ τοῦ μέλλοντος σφόδρα τῇ ἐπιθυμίᾳ κατέχεσθαι, καὶ τῷ δείλης καὶ μεσημβρίας ἐν κώμοις διάγειν, καὶ πᾶσαν τὴν νύκτα ἐν ὕπνῳ βαθεῖ, καὶ τοῦ ὄρθρου τὸ πλέον. Τοῦτον οὖν, εἰπέ μοι, μετὰ τῶν ζώντων ἀριθμήσομεν;

Τί ἂν τις εἴποι τὸν πολὺν χειμῶνα τὸν ἀπὸ τῆς τρυφῆς, τὸν εἰς τὴν ψυχήν, τὸν εἰς τὰ σώματα εἰσρεόμενον; Καθάπερ γὰρ ἡ συνεχὴς συννέφεια καὶ διηνεκὴς οὐκ ἀφίησι τὴν ἀκτῖνα διαλάμψαι ποτέ, οὕτως οἱ τῆς τρυφῆς καὶ τοῦ οἴνου ἀτμοί, καθάπερ τινὰ σκόπελον τὸν ἐγκέφαλον ἀπολαβόντες, καὶ πυκνὸν ἐκεῖ στήσαντες νέφος, τὸ λογικὸν οὐκ ἀφιᾶσιν ἐκταθῆναί ποτε, ἐν πολλῇ σκοτομήνῃ κατέχοντες τὸν μεθύοντα. Πόσον οἴει λοιπὸν ἔνδον εἶναι τὸν χειμῶνα τοῦ ταῦτα παθόντος; πόσον τὸν θόρυβον; Καθάπερ γὰρ πλημμύρας γενομένης καὶ τοῦ ὕδατος τῶν ἐργαστηρίων τὰ πρόθυρα ὑπερπηδήσαντος, τοὺς ἐνοικοῦντας ὁρῶμεν ἀεὶ θορυβουμένους καὶ καδίσκους καὶ ἀμφορέας καὶ σπόγγους καὶ ἕτερα πολλὰ ἐπινο-

τὶς ἄλλες αἰσθήσεις· ὅπως δηλαδὴ δὲ βλέπει αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ βλέπει, δὲν ἀκούει αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ ἀκούει, δὲν λέγει αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ λέγει, καὶ οὔτε ἐκτελεῖ τὰ ἔργα ζώντων, ἀλλ', ὅπως ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ξαπλωμένος στὸ κρεβάτι μὲ κλειστὰ μάτια καὶ σκεπασμένος τοὺς ὀφθαλμοὺς δὲν αἰσθάνεται τίποτε ἀπὸ τὰ πράγματα, ἔτσι καὶ αὐτός· ἢ καλύτερα ὄχι ἔτσι, ἀλλὰ πολὺ χειρότερα. Γιατὶ ἐκεῖνος βέβαια ὅμοια καὶ τὰ ἀγαθὰ δὲν αἰσθάνεται καὶ τὰ κακά, ἐνῶ αὐτὸς μόνο ἐκεῖνα αἰσθάνεται, ἐννοῶ τὰ κακά, ἐνῶ ἀπέναντι στὰ ἀγαθὰ παραμένει ἀσυγκίνητος ὅμοια μὲ τὸν νεκρό. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἔχει πεθάνει. Τίποτε ἀπὸ τὴ μέλλουσα ζωὴ δὲν τὸν συγκινεῖ, ἀλλά, ὁδηγώντας τον η μέθη στοὺς κόλπους της, σὰν σὲ κάποιο πηγάδι σκοτεινὸ καὶ ζοφιῶδες καὶ ἄντρο γεμάτο ἀπὸ πολλὴ ἀκαθαρσία, τὸν κάμνει νὰ μένει γιὰ πάντα στὸ σκοτάδι, ὅπως οἱ νεκροί. Ὅταν λοιπὸν ὅλο τὸν καιρό του τὸν περνᾶ ἄλλοτε τρώγοντας κι ἄλλοτε μεθώντας, δὲ βρίσκεται σὲ σκοτάδι; δὲν εἶναι νεκρός; Καὶ τὴν αὐγὴ ἀκόμα, ποὺ φαίνεται νὰ ἡσυχάζει, δὲν ἔχει καθαρὴ ἡσυχία, γιατὶ δὲ χώνεψε ἀκόμα κι οὔτε ἐξάντλησε τὸ βραδυνὸ κρασί· τὸν κατέχει σφοδρὴ ἐπιθυμία γιὰ τὸ μελλοντικὸ κρασί, καὶ περνᾶ τὸν καιρό του μὲ συντροφιὲς βακχικὲς καὶ τὸ δείλι καὶ τὸ μεσημέρι, καὶ ὅλη τὴ νύχτα βρίσκεται σὲ βαθὺ ὕπνο κι ἀκόμα πιὸ πολὺ τὰ ξημερώματα. Αὐτὸν λοιπόν, πές μου, θὰ τὸν λογαριάσουμε μὲ τοὺς ζωντανούς;

Τί θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τὴ μεγάλη κακοθυμία ποὺ γεννᾶ ἡ τρυφηλὴ ζωὴ καὶ ποὺ εἰσχωρεῖ στὰ σώματα καὶ στὴν ψυχή; Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἡ συνεχὴς καὶ ἀδιάκοπη συννεφιὰ δὲν ἀφήνει ποτὲ νὰ λάμψει ἡ ἀκτίνα τοῦ ἥλιου, ἔτσι καὶ οἱ ἀτμοὶ τῆς τρυφῆς καὶ τοῦ κρασιοῦ, ἀφοῦ ἀποκλείσουν τὸν ἐγκέφαλο σὰν κάποιο σκόπελο, καὶ στήσουν ἐκεῖ πυκνὸ νέφος, δὲν ἐπιτρέπουν ποτὲ τὸ λογικὸ ν' ἁπλωθεῖ, κρατώντας τὸν μεθυσμένο μέσα σὲ βαθὺ σκοτάδι. Πόση λοιπὸν ἀναταραχὴ νομίζεις ὅτι ὑπάρχει μέσα σ' αὐτὸν ποὺ ἔπαθε αὐτά; πόσος θόρυβος; Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ὅταν γίνει πλημμύρα καὶ τὸ νερὸ φθάσει στὰ πρόθυρα τῶν ἐργαστηρίων, βλέπουμε τοὺς ἔνοικους πάντοτε ταραγμένους, καὶ χρησιμοποιοῦν μικροὺς κάδους καὶ ἀμφορεῖς καὶ σπόγγους καὶ ἄλλα πολλά, ὥστε ν' ἀντλήσουν τὸ νερὸ γιὰ νὰ μὴν σαπήσει τὰ θε-

οὔντας, ὥστε ἀπαντλῆσαι, ἵνα μὴ καὶ τοὺς θεμελίους διασήψῃ καὶ τὰ σκεύη ἅπαντα ἄχρηστα ἐργάσηται, οὕτω καὶ ἡ ψυχή, ὅταν ὑπέραντλος γένηται τῇ πολλῇ τρυφῇ, θορυβοῦνται μὲν ἔνδον οἱ λογισμοί, τὸ δὲ ἤδη συναχθὲν οὐκέτι κενῶσαι ἰσχύοντες, τῷ πάλιν ἕτερον ἐπεισελθεῖν πολὺς ὁ χειμὼν τίκτεται.

Μὴ γάρ μοι τὸ πρόσωπον ἴδῃς φαιδρὸν καὶ σεσηρός, ἀλλὰ τὰ ἔνδον ἐξέτασον, καὶ πολλῆς ὄψει γέμοντα τῆς κατηφείας· καὶ εἴ γε ἐνῆν τὴν ψυχὴν ἐκβαλόντα τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς ὑποβαλεῖν, εἶδες ἂν τὴν τοῦ σπαταλῶντος κατηφῆ, στυγνήν, ὀδυνηράν, κατισχνωμένην. Ὅσῳ γὰρ ἂν τὸ σῶμα λιπαίνηται καὶ παχύνηται, τοσούτῳ μᾶλλον ἐκείνη κατισχνοῦται καὶ ἀσθενεστέρα γίνεται· καὶ ὅσῳ ἂν ἐκεῖνο θάλπηται, τοσούτῳ μᾶλλον αὕτη θάπτεται. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῆς κόρης τῶν ὀφθαλμῶν ἂν μὲν τοὺς ἔξωθεν ἐπικειμένους χιτωνίσκους ἔχῃ παχεῖς, οὐκ ἰσχύει τὸ διορατικὸν ἀφεῖναι καὶ ἀτενίσαι, τῆς ἀκτῖνος ἐκκρουομένης ὑπὸ τῆς παχύτητος καὶ σκότος γίνεται πολλάκις· οὕτω καὶ τὸ σῶμα, ἐπειδὰν λιπαίνηται συνεχῶς, πολλὴν εἰκὸς τὴν παχύτητα περικεῖσθαι. Ἀλλ' οἱ τεθνεῶτες, φησί, σήπονται καὶ διαφθείρονται καὶ πολὺς ἀπ' αὐτῶν ἰχὼρ διαρρεῖ. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς σπαταλώσης ἐστὶν ἰδεῖν, τὸ ρεῦμα, τὸ φλέγμα, κόρυζα, λύγξ, ἔμετοι, ἐρυγαί· τὰ γαρ ἄλλα, ἃ καὶ αἰσχρὸν εἰπεῖν, παρίημι. Τοσαύτην γὰρ τῆς τρυφῆς ἡ τυραννίς, ὅτι ἃ μηδὲ εἰπεῖν ἀνεχόμεθα, ταῦτα ποιεῖ αὐτὰς ὑπομένειν.

4. Ἔτι οὖν ἐρωτᾷς, πῶς διαρρεῖ σῶμα πάντοθεν; Ἀλλ' ἐσθίει καὶ πίνει; Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ζωῆς ἀνθρωπίνης τεκμήριον, ἐπεὶ καὶ τὰ ἄλογα ἐσθίει καὶ πίνει. Νεκρᾶς τοίνυν τῆς ψυχῆς κειμένης, τί τὸ ὄφελος τῆς βρώσεως καὶ τῆς πόσεως; Ὥσπερ γὰρ τοῦ σώματος κειμένου νεκροῦ, εὐανθὲς ἱμάτιον περιβεβλημένον οὐδὲν ὀνίνησιν, οὕτω καὶ σῶμα περικείμενον εὐανθὲς νεκρᾷ ψυχῇ οὐδὲν ὠφελεῖ. Ὅταν γὰρ ἀεὶ περὶ μαγείρων, περὶ τραπεζοποιῶν, περὶ σιτοποιῶν ὁ λόγος αὐτῇ γίνηται καὶ μηδὲν εὐσεβὲς φθέγγηται, οὐχὶ τέθνηκε; Τί γάρ ἐστιν ἄνθρωπος, ἴδωμεν. Οἱ ἔξωθέν φασι ζῶον

μέλια καὶ καταστήσει ὅλα τὰ σκεύη ἄχρηστα, ἔτσι καὶ ἡ ψυχή, ὅταν καταπλημμυρίσει μὲ τὴν πολλὴ τρυφή, οἱ λογισμοὶ μέσα της θορυβοῦνται, δὲν μποροῦν νὰ ἀποβάλουν ἐκεῖνο ποὺ ἔχει μαζευθεῖ, καὶ δημιουργεῖται μεγάλη ἀναταραχὴ μὲ τὸ νὰ προστίθεται πάλι ἄλλο.

Μὴ δεῖς βέβαια τὸ πρόσωπο φαιδρὸ καὶ εὔθυμο, ἀλλὰ ἐξέτασε τὰ μέσα καὶ θὰ δεῖς ὅτι εἶναι γεμάτα ἀπὸ κατήφεια· καὶ ἂν ἦταν δυνατὸ νὰ βγάλεις τὴν ψυχὴ καὶ νὰ τὴ θέσεις μπροστὰ στὰ μάτια τὰ σωματικά, θὰ μποροῦσες νὰ δεῖς τὴν ψυχὴ τοῦ ἀσώτου νὰ εἶναι κατηφής, στυγνή, ὀδυνηρή, καταξηραμένη. Γιατί, ὅσο τὸ σῶμα λιπαίνεται καὶ παχαίνει, τόσο περισσότερο ἐκείνη καταξηραίνεται καὶ γίνεται ἀσθενέστερη· καὶ ὅσο ἐκεῖνο ζωογονεῖται, τόσο περισσότερο αὐτὴ θάπτεται· καὶ ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωση τῆς κόρης τῶν ματιῶν, ἂν ἔχει τοὺς χιτωνίσκους ποὺ βρίσκονται ἀπ' ἔξω παχεῖς, δὲν μπορεῖ τὸ διορατικὸ ν' ἁπλωθεῖ καὶ νὰ δεῖ, γιατὶ ἡ ἀκτίνα ἐμποδίζεται ἀπὸ τὸ πάχος, καὶ πολλὲς φορὲς γίνεται σκοτάδι, ἔτσι καὶ τὸ σῶμα, ὅταν λιπαίνεται συνέχεια, εἶναι φυσικὸ νὰ περιβάλλεται μὲ πολὺ πάχος. Ἀλλὰ οἱ πεθαμένοι, λέγει, σαπίζουν καὶ καταστρέφονται, καὶ πολὺ σάπιο αἷμα τρέχει ἀπ' αὐτούς. Τὸ ἴδιο εἶναι δυνατὸ νὰ δεῖς καὶ στὴν ἀκόλαστη ψυχή, τὴν καταρροή, τὸ φλέγμα, τὴ μύξα, τὸν λόξυγγα, τοὺς ἐμετούς, τὰ ρεψίματα· γιατὶ τὰ ἄλλα, ποὺ εἶναι αἰσχρὸ καὶ νὰ τὰ πεῖ κανείς, τὰ παραλείπω. Τόσο μεγάλη δηλαδὴ εἶναι ἡ τυραννικὴ δύναμη τῆς ἡδυπάθειας, ὥστε, ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἀνεχόμαστε νὰ τὰ ποῦμε, αὐτὰ τὶς κάνουν νὰ τὰ ὑπομένουν.

4. Ἀκόμα λοιπὸν ρωτᾶς, πῶς καταρρέει τὸ σῶμα ἀπὸ παντοῦ; Ἀλλὰ τρώει καὶ πίνει; Δὲν εἶναι ὅμως αὐτὸ ἀπόδειξη ἀνθρώπινης ζωῆς, γιατὶ καὶ τὰ ἄλογα ζῶα τρῶνε καὶ πίνουν. Ἂν λοιπὸν κεῖται νεκρὴ ἡ ψυχή, τί τὸ ὄφελος νὰ τρώει καὶ νὰ πίνει; Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς τὸ σῶμα, ὅταν κεῖται νεκρό, κι ἂν τὸ περιβάλεις μὲ φόρεμα γεμάτο ἀπὸ λουλούδια, δὲν ὠφελεῖται σὲ τίποτε, ἔτσι δὲν ὠφελεῖ σὲ τίποτε καὶ τὸ ἀνθισμένο σῶμα ποὺ περιβάλλει νεκρὴ ψυχή. Ὅταν συνέχεια συζητᾶ γιὰ μαγείρους, γιὰ τραπεζοκόμους, γιὰ σιτοποιούς, καὶ δὲ λέγει τίποτε εὐσεβές, δὲν ἔχει πεθάνει; Γιατί, ἂς δοῦμε, τί εἶναι ἄνθρωπος. Οἱ εἰδωλολάτρες λένε ὅτι εἶναι ζῶο λο-

λογικόν, θνητόν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν· ἡμεῖς δὲ μὴ ἀπ' ἐκείνων τὸν ὅρον θώμεθα, ἀλλὰ πόθεν; Ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς. Ποῦ τοίνυν ἡ Γραφὴ ὅρον ἐξέθετο ἀνθρώπου; Ἄκουε λεγούσης αὐτῆς· «ἦν ἄνθρωπος δίκαιος, ἀληθινός, θεοσεβής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος». Τοῦτο ἄνθρωπος. Καὶ πάλιν ἕτερός φησι· «μέγα ἄνθρωπος, καὶ τίμιον ἀνὴρ ἐλεήμων». Τοὺς δὲ μὴ τοιούτους, κἂν νοῦ μετέχωσι, κἂν μυριάκις ἐπιστήμης ὦσι δεκτικοί, οὐκ οἶδεν ἡ Γραφὴ λέγειν ἀνθρώπους, ἀλλὰ κύνας, καὶ ἵππους, καὶ ἔχεις, καὶ ὄφεις, καὶ ἀλώπεκας, καὶ λύκους, καὶ εἴ τι τούτων ἀτιμότερον τῶν θηρίων. Εἰ τοίνυν τοῦτο ἄνθρωπος, ὁ σπαταλῶν οὐκ ἄνθρωπος· πῶς γὰρ ὁ μηδὲν τούτων φροντίζων; οὐ γὰρ ἔνι σπατάλην ὁμοῦ καὶ νῆψιν συνελθεῖν· ταῦτα ἀλλήλων ἐστὶν ἀναιρετικά. Τοῦτο καὶ οἱ ἔξωθέν φασιν, ὅτι

παχεῖα γαστὴρ λεπτὸν οὐ τίκτει νόον.

Οἶδε καὶ ἀψύχους ἀνθρώπους ἡ Γραφὴ καλεῖν· «οὐ μὴ μείνῃ τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας». Καίτοι γε καὶ ψυχὴν εἶχον, ἀλλά, ἐπειδὴ νεκρὰν αὐτὴν περιέφερον, σάρκας αὐτοὺς εἶπεν. Ὥσπερ γὰρ περὶ τῶν ἐναρέτων, κἂν ἔχωσι σῶμα, ὅμως φαμέν, ὅλος ψυχή ἐστιν, ὅλος πνεῦμά ἐστιν, οὕτω καὶ περὶ τῶν οὐ τοιούτων τὰ ἐναντία. Οὕτω καὶ Παῦλος ἔλεγεν· «ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί», ἐπειδὴ μὴ τὰ τῆς σαρκὸς ἐπετέλουν. Οὕτως οἱ σπαταλῶντες οὐκ εἰσὶν ἐν ψυχῇ, οὐδὲ ἐν πνεύματι. «Ἡ δὲ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκε», φησίν. Ἀκούσατε αἱ πάντα τὸν χρόνον ἐν κώμοις διατρίβουσαι καὶ μέθαις, αἱ τοὺς μὲν πένητας περιορῶσαι ὑπὸ λιμοῦ τηκομένους καὶ ἀποθνήσκοντας, διηνεκῶς δὲ ὑμεῖς ὑπὸ τῆς τρυφῆς ἀποθνήσκουσαι. Δύο γὰρ θανάτους ἐργάζεσθε, τὸν τῶν θλιβομένων, καὶ τὸν ὑμῶν αὐτῶν, ἀμφοτέρους ἐξ ἀμετρίας. Εἰ δὲ ἐκεράσατε τὴν ἡμετέραν πλησμονὴν ἐκείνῃ τῇ ἐνδείᾳ, δύο ζωὰς ἂν εἰργάζεσθε. Τί διασπᾷς τὴν γαστέρα τὴν σὴν τῇ πλησμονῇ; τί κατατήκεις τὴν τοῦ πένητος ἐν ἐνδείᾳ; Ταύτην πλέον

6. Ἰώβ. 1,2.
7. Παροιμ. 20,6.
8. Γεν. 6,3.
9. Ρωμ. 8,9.

γικό, θνητό, δεκτικὸ ἐπιστήμης καὶ νοῦ, ἐμεῖς ὅμως ἂς μὴν πάρουμε τὸν ὅρο ἀπὸ ἐκείνους, ἀλλὰ ἀπὸ ποῦ; Ἀπὸ τὴ θεία Γραφή. Ποῦ ἀνέφερε λοιπὸν ἡ Γραφὴ ὁρισμὸ γιὰ τὸν ἄνθρωπο; Ἄκουε αὐτὴν ποὺ λέγει· «ἦταν ἄνθρωπος δίκαιος, ἀληθινός, θεοσεβής, ἀπέχοντας ἀπὸ κάθε πονηρὸ πράγμα»[6]. Αὐτὸ εἶναι ἄνθρωπος. Καὶ πάλι ἄλλος λέγει· «μεγάλο πράγμα ὁ ἄνθρωπος, καὶ τίμιο ὁ φιλάνθρωπος ἄνδρας»[7]. Ἐκεῖνοι ποὺ δὲν εἶναι τέτοιοι, κι ἂν ἀκόμη ἔχουν νοῦ, κι ἂν εἶναι δεκτικοὶ ἐπιστήμης μύριες φορές, δὲν γνωρίζει ἡ Γραφὴ νὰ τοὺς ὀνομάζει ἀνθρώπους, ἀλλὰ σκύλους καὶ ἵππους καὶ ὀχιὲς καὶ φίδια καὶ ἀλεποῦδες καὶ λύκους καὶ ὁτιδήποτε ἄλλο ὑπάρχει ἀτιμότερο ἀπὸ αὐτὰ τὰ θηρία. Ἐὰν λοιπὸν αὐτὸ εἶναι ἄνθρωπος, ὁ ἄσωτος δὲν εἶναι ἄνθρωπος· γιατὶ πῶς μπορεῖ νὰ εἶναι ἄνθρωπος αὐτὸς ποὺ δὲ φροντίζει καθόλου γι᾽ αὐτά; καθόσον δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συνυπάρξουν ἡ ἀσωτία καὶ ἡ νήψη, γιατὶ ἀναιροῦν τὸ ἕνα τὸ ἄλλο. Αὐτὸ τὸ λένε καὶ οἱ μὴ Χριστιανοί, ὅτι δηλαδή,

«παχειὰ κοιλιά, δὲ γεννᾶ λεπτὸ μυαλό».

Γνωρίζει ἡ Γραφὴ νὰ τοὺς ὀνομάζει καὶ ἄψυχους ἀνθρώπους· «δὲ θὰ μείνει τὸ πνεῦμα μου σ᾽ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, γιατὶ αὐτοὶ εἶναι σάρκες»[8]. Ἂν καὶ βέβαια εἶχαν ψυχή, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τὴν περιέφεραν νεκρή, τοὺς ὀνόμασε σάρκες. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν γιὰ τοὺς ἐναρέτους, κι ἂν ἀκόμη ἔχουν σῶμα, ὅμως λέμε, ὅλος εἶναι ψυχή, ὅλος εἶναι πνεῦμα, ἔτσι λέμε τὰ ἀντίθετα γι᾽ αὐτοὺς ποὺ δὲν εἶναι τέτοιοι. Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «σεῖς δὲν εἶστε τῆς σάρκας»[9], ἐπειδὴ δὲν ἐκτελοῦσαν τὶς ἐπιθυμίες τῆς σάρκας. Ἔτσι καὶ οἱ ἄσωτοι δὲν εἶναι τῆς ψυχῆς, οὔτε τοῦ πνεύματος. «Ἡ ἄσωτη, καὶ ἂν ἀκόμη ζεῖ, ἔχει πεθάνει», λέγει. Ἀκοῦστε ὅσες περνᾶτε τὸν καιρό σας σὲ συμπόσια καὶ μεθύσια, ὅσες παραβλέπετε τοὺς φτωχοὺς νὰ λειώνουν καὶ νὰ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν πείνα, ἐνῶ ἐσεῖς διαρκῶς πεθαίνετε ἐξ αἰτίας τῆς τρυφηλῆς ζωῆς. Δύο θανάτους ἐργάζεσθε· τὸν θάνατο τῶν θλιβομένων, καὶ τὸ δικό σας, καὶ τοὺς δύο ἀπὸ ἀμετρία. Ἂν ὅμως ἀναμιγνύατε τὴν δική σας πλησμονὴ μὲ ἐκείνη τὴ φτώχεια, δύο ζωὲς θὰ σώζατε. Γιατί σκάζεις τὴν κοιλιά σου μὲ τὸ παραφόρτωμα; γιατί λειώνεις τὴν κοιλιὰ τοῦ φτωχοῦ μὲ τὴν πείνα; Τὴ δική σου τὴν καταπαχαίνεις περισσότερο ἀπὸ τὸ

τοῦ μέτρου καταπιαίνεις, ἐκείνην ὑπὲρ τὸ μέτρον ξηραίνεις.

Ἐννόησον τίνα ἐστὶ τὰ ἀπὸ τῶν σιτίων, ποῦ μεταβάλλεται καὶ τί γίνεται. Ἆρα οὐ δυσχεραίνεις καὶ πρὸς τὴν ἀκοήν; τί τοίνυν, ὥστε πλείονα ἐκεῖνα ἀποθέσθαι, σπουδάζεις; Οὐδὲν ἄλλο ἐστὶ τὸ πλέον τῆς τρυφῆς, ἢ κόπρου πλεονασμός. Ἔχει γὰρ ἡ φύσις μέτρα, καὶ τὸ πλέον ἐκείνων οὐκέτι γίνεται τροφή, ἀλλὰ λύμη καὶ κόπρος πλείων. Θρέψον τὸ σῶμα, μὴ ἀποκτείνῃς. Διὰ τοῦτο τροφὴ κέκληται, οὐχ ἵνα ἀπολλύωμεν αὐτό, ἀλλ' ἵνα τρέφωμεν· διὰ τοῦτο οἶμαι καὶ τὴν τροφὴν εἰς τοῦτο ἐκκρίνεσθαι, ἵνα μὴ τῆς τρυφῆς ὦμεν ἐρασταί· ὡς, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, μηδὲ εἰς ἄχρηστον ἦγε, μηδὲ ἐλυμαίνετο τῷ σώματι, οὐκ ἂν ἐπαυσάμεθα ἀλλήλους καταπίνοντες. Εἰ γὰρ ὅσον ἐβουλόμεθα δεχομένη ἡ γαστὴρ τὸ πᾶν εἰργάζετο καὶ τῷ σώματι παρέπεμπε, μυρίους ἂν εἶδες πολέμους καὶ μάχας. Εἰ γὰρ καὶ νῦν καὶ τῶν μὲν εἰς κόπρον ἐκκρινομένων, τῶν δὲ εἰς αἷμα καὶ φλέγμα ἄχρηστον καὶ νόθον, ὅμως ἐγκείμεθα τῇ τρυφῇ, καὶ πολλάκις οὐσίας ὁλοκλήρους ἐν τραπέζῃ μιᾷ καταναλίσκομεν, εἰ μὴ τοιοῦτον ἦν τὸ τέλος τῆς τρυφῆς, τί οὐκ ἂν ἐπράξαμεν;

Πλείονος δυσωδίας πληροῦμεν ἑαυτούς, ὅταν μᾶλλον τρυφήσωμεν, καθάπερ ἀσκοῦ τινος, τοῦ σώματος πάντοθεν διαρρέοντος. Ἐρεύγεταί τις τοιοῦτον, ὡς καὶ τὸν ἐγκέφαλον λυμήνασθαι τῶν ἔξωθεν· ἀτμοὶ πάντοθεν ἀπὸ τοῦ σώματος ζοφώδεις προΐενται, καθάπερ ἀπὸ καμίνου τῆς θερμότητος σαπείσης ἔνδον. Εἰ δὲ οἱ ἔξωθεν οὕτω δυσχεραίνουσι, τί οἴει παθεῖν τὸν ἐγκέφαλον ἔνδον, πληττόμενον συνεχῶς ὑπὸ τῶν ἀτμῶν; τί δὲ τοὺς ὀχετοὺς τοῦ αἵματος ζέοντος καὶ ἐμφραττομένου; τί δὲ τὰς δεξαμενὰς ἐκείνας, τὸ ἧπαρ, τὸν σπλῆνα; τί δὲ αὐτὰς τὰς ἀμάρας τῆς κόπρου; Καὶ τὸ χαλεπόν, ὅτι ταύτας μὲν τὰς ἀμάρας τῆς κόπρου προνοούμεθα, ὅπως μὴ ἐμφραγῶσι καὶ τὴν κόπρον εἰς τὰ ἄνω πέμψωσι, καὶ πάντα ὑπὲρ τούτων πράττομεν, κοντοῖς ὠθοῦντες, μακέλλαις σύροντες, τὰς δὲ ἀμάρας τῆς ἡμετέρας γαστρὸς οὐ διακαθαίρομεν, ἀλλ' ἐμφάττομεν καὶ πιλοῦμεν· καὶ τῆς κόπρου ἀνιούσης ἄνω, ἔνθα ὁ βα-

κανονικό, ἐνῶ ἐκείνη τὴν ξηραίνεις περισσότερο ἀπὸ τὸ κανονικό.

Σκέψου τί εἶναι οἱ τροφές, σὲ τί μεταβάλλονται καὶ τί γίνονται. Ἄραγε δὲ δυσανασχετεῖς καὶ ποὺ τὰ ἀκοῦς; Γιατί λοιπὸν φροντίζεις νὰ ἐπισωρεύσεις περισσότερα ἀπ' ἐκεῖνα; Τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι ἡ ἐπὶ πλέον τροφή, παρὰ ἀφθονία κοπράνων. Γιατὶ ἡ φύση ἔχει μέτρα καὶ τὸ περισσότερο ἐκείνων δὲ γίνεται τροφή, ἀλλὰ φθορὰ καὶ περισσότερα κόπρανα. Θρέψε τὸ σῶμα, μὴ τὸ καταστρέφεις. Γι' αὐτὸ ὀνομάσθηκε τροφή, ὄχι γιὰ νὰ κατεστρέφουμε τὸ σῶμα, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸ τρέφουμε. Γι' αὐτὸ νομίζω ἀποβάλλεται καὶ ἡ τροφὴ σὲ περιττώματα, γιὰ νὰ μὴ γίνουμε ἐραστὲς τῆς τρυφῆς· γιατί, ἂν δὲ συνέβαινε αὐτό, οὔτε σὲ ἄχρηστα μετατρεπόταν, οὔτε κατέστρεφε τὸ σῶμα, δὲν θὰ σταματούσαμε νὰ τρῶμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Γιατί, ἂν δεχόταν ἡ κοιλιά μας ὅσο θέλαμε καὶ τὸ ἐπεξεργαζόταν ὅλο, στέλνοντάς το στὸ σῶμα, θὰ ἔβλεπες μύριους πολέμους καὶ μάχες. Ἂν λοιπὸν καὶ τώρα, ποὺ ἄλλες τροφὲς ἐκκρίνονται σὰν περιττώματα, ἐνῶ ἄλλες μετατρέπονται σὲ αἷμα καὶ φλέγμα ἄχρηστο καὶ νόθο, πάλι ὅμως ἐπιμένουμε στὴν τρυφή, καὶ πολλὲς φορὲς περιουσίες ὁλόκληρες ξοδεύουμε γιὰ ἕνα τραπέζι, τί δὲ θὰ κάναμε ἂν δὲν ἦταν αὐτὸ τὸ τέλος τῆς τρυφῆς;

Γεμίζουμε τοὺς ἑαυτούς μας μὲ περισσότερη δυσωδία, ὅταν τρυφήσουμε περισσότερο, πού, σὰν ἀκριβῶς ἀσκός, τὸ σῶμα τὴν ἀποβάλλει παντοῦ. Ἀποβάλλει κανεὶς κάποιο ἀτμὸ δυσώδη, ὥστε νὰ καταστρέφεται καὶ ὁ ἐγκέφαλος ἀπὸ τὰ ἔξω. Ἀναδύονται ἀτμοὶ ζοφεροὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ σώματος, ὅπως ἀκριβῶς ἡ θερμότης ἀναδύεται μέσα ἀπὸ καμίνι σαπισμένο. Ἂν οἱ ἐξωτερικοὶ ἀτμοὶ προκαλοῦν τέτοια δυσανασχέτηση, τί νομίζεις θὰ πάθει μέσα ὁ ἐγκέφαλος, ποὺ πλήττεται συνέχεια ἀπὸ τοὺς ἀτμούς; τί θὰ πάθουν οἱ φλέβες τοῦ αἵματος ποὺ βράζει καὶ τὶς βουλώνει; τί θὰ πάθουν ἐκεῖνες οἱ δεξαμενές, τὸ ἧπαρ δηλαδή, ὁ σπλήνας; τί αὐτὰ τὰ ἔντερα τῶν κοπράνων; Καὶ τὸ φοβερὸ εἶναι, ὅτι αὐτὰ τὰ αὐλάκια τῆς κοπριᾶς τὰ φροντίζουμε, ὥστε νὰ μὴ φραγοῦν καὶ ἀποβάλουν τὴν κοπριὰ πρὸς τὰ πάνω, καὶ τὰ πάντα κάμνουμε γι' αὐτὰ σπρώχνοντάς τα μὲ κοντάρια καὶ σύροντάς τα μὲ τσάπες, ἐνῶ τὰ αὐλάκια τῆς κοιλιᾶς δὲν τὰ καθαρίζουμε, ἀλλὰ τὰ φράζουμε καὶ τὰ πιέζουμε, καί, ἐνῶ τὰ κόπρανα ἀνέρχονται πρὸς τὰ πάνω, ὅπου κάθεται ὁ

σιλεὺς αὐτὸς κάθηται, τὸν ἐγκέφαλον λέγω, οὐδεμίαν ποιούμεθα πρόνοιαν. Διά τοι τοῦτο οὐχ ὡς βασιλέα ἔχοντες κόσμιον, οὕτω πάντα πράττομεν, ἀλλ' ὡς κύνα τινὰ ἀκάθαρτον. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς πόρρω ἀπῴκισεν ἐκεῖνα τὰ μέλη, ὥστε μηδεμίαν ἐξ αὐτῶν δέχεσθαι λύμην. Ἀλλ' οὐκ ἐῶμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ πάντα διαφθείρομεν τῇ ἀμετρίᾳ. Τί δ' ἄν τις εἴποι τὰ ἄλλα κακά; Ἀπόφραξον τοὺς ὀχετοὺς τῶν ἀμαρῶν, καὶ ὄψει λοιμὸν εὐθέως τικτόμενον.

Εἶτα ἡ μὲν ἔξωθεν προσπεσοῦσα δυσωδία λοιμὸν τίκτει, ἡ δὲ ἔνδον οὖσα καὶ πάντοθεν ἐμπεφραγμένη τῷ στεγανῷ τοῦ σώματος καὶ μὴ ἔχουσα πόθεν διαφορηθῇ, μυρίας οὐκ ἐργάζεται νόσους καὶ τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ; Καὶ τὸ δεινόν, ὅτι πρὸς μὲν τὸν Θεὸν πολλοὶ δυσχεραίνουσι, τί ποτε τοῦτό ἐστι; λέγοντες· κόπρον βαστάζειν ἡμᾶς ἐνομοθέτησεν· αὐτοὶ δὲ τὴν κόπρον αὔξουσι. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ἐνομοθέτησεν, ἵνα κἂν οὕτω τῆς τρυφῆς ἀπαλλάξῃ, ἵνα κἂν οὕτω πείσῃ μὴ προσηλῶσθαι τοῖς βιωτικοῖς. Σὺ δὲ οὐδὲ οὕτως ἀνέχῃ παύσασθαι τῆς τρυφῆς, ἀλλὰ μέχρι τοῦ φάρυγγος, μέχρι τοῦ καιροῦ τῆς τραπέζης, μᾶλλον δὲ οὐδὲ μέχρι τότε τῆς ἡδονῆς παραμενούσης, ἐπιμένεις τῇ τρυφῇ. Ἢ οὐχ ἅμα μὲν παρέδραμε τὴν γλῶτταν καὶ τὸν αὐχένα, καὶ ἔσβεσται τὰ τῆς ἡδονῆς; Ἡ γὰρ αἴσθησις ἐν τῇ γεύσει, μετὰ δὲ ταῦτα οὐκέτι, ἀλλὰ πολλὴ ἡ ἀηδία, ἢ μὴ κατεργαζομένου τοῦ στομάχου, ἢ μετὰ πολλῆς τῆς δυσκολίας τοῦτο ποιοῦντος. Εἰκότως ἄρα ἔλεγεν, «ἡ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκεν». Οὐδὲν γὰρ οὐκ ἔστιν οὔτε ἀκοῦσαι, οὔτε εἰπεῖν τὴν σπαταλῶσαν ψυχήν· μαλακὴ γίνεται, ἀγεννής, ἄνανδρος, ἀνελευθέρα, δειλή, θρασύτητος, κολακείας, ἀμαθίας πλήρης, θυμοῦ, ἀκροχολίας, πάντων τῶν κακῶν μεστή, τῶν δὲ ἐναντίων ἀγαθῶν ἔρημος. Διὰ τοῦτό φησι· «καὶ ταῦτα παράγγελλε, ἵνα ἀνεπίληπτοι ὦσιν». Ὁρᾷς ὅτι νομοθεσίας τὸ πρᾶγμά ἐστιν; Οὐ τῇ προαιρέσει ἐπιτρέπει αὐτό· «παράγγελλε», φησί, μὴ τρυφᾶν, ὡς ὡμολογημένου ὄντος κακοῦ, ὡς οὐκ ἐνὸν οὐδὲ ἐγχωροῦν τὸν τρυφῶντα μυστηρίων μετέχειν. «Καὶ ταῦτα παράγγελλε, ἵνα ἀνεπίληπτοι ὦσι», φησίν.

ἴδιος ὁ βασιλιάς, ἐννοῶ, τὸν ἐγκέφαλο, δὲ φροντίζουμε καθόλου γι' αὐτό. Καὶ ὅλα αὐτὰ λοιπὸν τὰ κάνουμε ὄχι σὰ νὰ ἔχουμε τίμιο βασιλιά, ἀλλὰ σὰν νὰ ἔχουμε κάποιο ἀκάθαρτο σκυλί. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς τοποθέτησε ἐκεῖνα τὰ μέλη μακριά, ὥστε νὰ μὴ δέχεται ὁ ἐγκέφαλος καμιὰ φρουρὰ ἀπὸ αὐτά. Ἐμεῖς ὅμως δὲν ἀφήνουμε, ἀλλ' ὅλα τὰ καταστρέφουμε μὲ τὴν ἀμετρία. Τί νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τὰ ἄλλα κακά; Φράξε τοὺς ὀχετοὺς τῶν αὐλακιῶν, καὶ θὰ δεῖς ἀμέσως νὰ γεννιέται λοιμός.

Ἔπειτα ἡ δυσωδία βέβαια, ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ ἔξω, προξενεῖ λοιμώδη ἀσθένεια, ἐνῶ αὐτὴ ποὺ εἶναι μέσα καὶ εἶναι φραγμένη ἀπὸ παντοῦ μὲ τὴν στεγανότητα τοῦ σώματος, καὶ δὲν ἔχει ἀπὸ ποῦ νὰ διασκορπισθεῖ, δὲν προξενεῖ μύριες ἀρρώστιες καὶ στὸ σῶμα καὶ στὴν ψυχή; Καὶ τὸ φοβερὸ εἶναι ὅτι πολλοὶ δυσανασχετοῦν βέβαια πρὸς τὸ Θεό, λέγοντας, 'τί τέλος πάντων εἶναι αὐτό; ὅρισε νόμο νὰ βαστάζουμε κοπριά', οἱ ἴδιοι ὅμως αὐξάνουν τὴν κοπριά. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς νομοθέτησε, ὥστε, ἔστω καὶ ἔτσι, νὰ μᾶς ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν τρυφή, ἔστω καὶ ἔτσι νὰ μᾶς πείσει νὰ μὴ προσηλωνόμαστε στὰ βιωτικά. Ἐσὺ ὅμως οὔτε ἔτσι δέχεσαι νὰ σταματήσεις τὴν τρυφηλὴ ζωή, ἀλλά, ἐνῶ παραμένει ἡ ἡδονὴ μέχρι τὸ φάρυγγα, μέχρι τὴν ὥρα τοῦ τραπεζιοῦ, ἢ καλύτερα οὔτε μέχρι τότε, ἐπιμένεις στὴν τρυφή. Ἢ μήπως δὲ σβήνει ἡ ἡδονὴ μόλις περάσει ἡ τρυφὴ τὴ γλώσσα καὶ τὸ λαιμό; Γιατὶ ἡ αἴσθηση τῆς ἡδονῆς ὑπάρχει στὴ γεύση, ἐνῶ στὴ συνέχεια δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' ὑπάρχει πολλὴ ἀηδία, ἢ γιατὶ τὸ στομάχι δὲν μπορεῖ νὰ τὰ χωνέψει, ἢ τὸ κάμει αὐτὸ μὲ πολλὴ δυσκολία. Πολὺ σωστὰ ἑπομένως ἔλεγε, «ἡ ἄσωτη, καὶ ἂν ἀκόμα ζεῖ, ἔχει πεθάνει». Ἡ ἄσωτη ψυχὴ δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε νὰ ἀκούσει, οὔτε νὰ πεῖ κάτι· γίνεται μαλθακή, ἀγεννής, ἄνανδρη, ἀνελεύθερη, δειλή, γεμάτη θρασύτητα, κολακεία, ἀμάθια, θυμό, ὀξυθυμία, γεμάτη ἀπὸ ὅλα τὰ κακά, καὶ ἔρημη ἀπὸ τὰ ἀντίθετα ἀγαθά. Γι' αὐτὸ λέγει· «καὶ αὐτὰ παράγγελλε, ὥστε νὰ εἶναι ἀνεπίληπτοι». Βλέπεις ὅτι τὸ πράγμα ἀνήκει στὰ νομοθετημένα; Δὲν τὸ ἀφήνει αὐτὸ στὴν προαίρεση· «παράγγελλε», λέγει, νὰ μὴ κάμνουν τρυφηλὴ ζωή, γιατὶ εἶναι κακὸ ἀναμφισβήτητο· γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ καὶ οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ μετέχει ὁ ἄσωτος στὰ μυστήρια. «Καὶ παράγγελλε αὐτά, ὥστε νὰ εἶ-

Ὁρᾷς ὅτι ἐν τοῖς ἁμαρτήμασι κεῖται τὸ πρᾶγμα; Τὸ γὰρ ἐν τῇ προαιρέσει ὄν, κἂν μὴ πραχθῇ, οὐδὲν κωλύει ἀνεπίληπτον εἶναι.

Οὐκοῦν τῷ Παύλῳ πειθόμενοι καὶ ἡμεῖς παραγγέλλωμεν τὰς σπαταλώσας τῶν χηρῶν ἐκτὸς εἶναι τοῦ καταλόγου τῶν χηρῶν. Εἰ γὰρ στρατιώτης λουτροῖς καὶ θεάτροις προσανέχων καὶ πραγματείαις, καθάπερ τις λειποτάκτης κρίνεται, πολλῷ μᾶλλον αἱ χῆραι. Μὴ ζητῶμεν ἐνταῦθα τὴν ἄνεσιν, ἵνα ἐκεῖ αὐτὴν εὕρωμεν· μὴ σπαταλῶμεν ἐνταῦθα, ἵνα ἐκεῖ σπαταλήσωμεν τὴν ὄντως σπατάλην, τὴν ὄντως τρυφήν, τὴν οὐδὲν τίκτουσαν κακόν, τὴν μυρία ἀγαθὰ ἔχουσαν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ναι ἀνεπίληπτου», λέγει. Βλέπεις ὅτι αὐτὸ κατατάσσεται μεταξὺ τῶν ἁμαρτημάτων; Γιατί, ἐκεῖνο ποὺ ἀφήνεται στὴν προαίρεση, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν πραγματοποιηθεῖ, δὲν ἐμποδίζει καθόλου νὰ εἶναι ἀνεπίληπτος.

Λοιπόν, ὑπακούοντας καὶ ἐμεῖς στὸν Παῦλο, ἂς παραγγέλλουμε στὶς χῆρες ἐκεῖνες ποὺ εἶναι ἄσωτες, νὰ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν χηρῶν. Γιατί, ἂν κάποιος στρατιώτης, πηγαίνοντας σὲ λουτρὰ καὶ θέατρα καὶ ἀγορές, κρίνεται σὰν λιποτάκτης, πολὺ περισσότερο οἱ χῆρες. Ἂς μὴ ζητοῦμε ἐδῶ τὴν ἄνεση γιὰ νὰ τὴν βροῦμε ἐκεῖ· ἂς μὴ παραδινόμαστε στὶς ἡδονὲς ἐδῶ, γιὰ νὰ ἀπολαύσουμε τὴν ἐκεῖ ἡδονή, τὴν πραγματικὴ ἡδονή, τὴν πραγματικὴ τρυφή, ἐκείνην ποὺ δὲν γεννᾶ κανένα κακό, ἐκείνην ποὺ ἔχει μύρια ἀγαθά, τὰ ὁποῖα εὔχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπετύχουμε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΙΔ'

(Α' Τιμ. 5,8–10)

«Εἰ δέ τις τῶν ἰδίων, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἤρνηται καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων».

1. Πολλοὶ νομίζουσιν ἀρκεῖν ἑαυτοῖς πρὸς σωτηρίαν τὴν οἰκείαν ἀρετήν, κἂν τὰ κατὰ τὸν ἑαυτὸν βίον καλῶς διάθωνται, μηδὲν αὐτοῖς ἔτι λείπειν πρὸς σωτηρίαν ἡγοῦνται. Οὐ μὴν ὀρθῶς οἴονται. Καὶ τοῦτο δείκνυσι μὲν καὶ ὁ τὸ τάλαντον κατορύξας τὸ ἓν οὐ γὰρ δὴ μειώσας αὐτὸ προσήνεγκεν, ἀλλ' ὁλόκληρον, καὶ τοιοῦτον, οἷον ὁ παρακαταθέμενος ἔδωκεν. Δείκνυσι δὲ καὶ ἐνταῦθα ὁ μακάριος Παῦλος οὕτω λέγων· «εἰ δέ τις τῶν ἰδίων οὐ προνοεῖ». Πρόνοιαν πᾶσαν λέγει, τὴν κατὰ ψυχήν, τὴν κατὰ σῶμα, ἐπεὶ καὶ αὕτη πρόνοιά ἐστιν. Ὁ δὲ «τῶν ἰδίων, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων», τουτέστι, τῶν πρὸς γένος διαφερόντων, «μὴ προνοῶν, ἀπίστου», φησίν, «ἐστὶ χείρων». Ὃ λέγει καὶ Ἠσαΐας, ὁ τῶν προφητῶν κορυφαῖος· «τοὺς οἰκείους τοῦ σπέρματός σου οὐχ ὑπερόψει». Εἰ γάρ τις τοὺς γένει προσήκοντας καὶ ἡνωμένους ὑπὸ ἀγχιστείας περιίδοι, πῶς ἔσται περὶ τοὺς ἄλλους φιλόστρoργος; οὐχὶ κενοδοξίαν τὸ πρᾶγμα πάντες ἐροῦσιν, ὅταν τοὺς ἀλλοτρίους εὖ ποιῶν, τῶν αὐτοῦ καταφρονῇ καὶ μὴ φείδηται; τί δέ, ὅταν ἄλλους κατηχῶν, τούτους ἐν πλάνῃ περιορᾷ, καίτοι πλείονα ἔχων εὐκολίαν καὶ μεῖζον δικαίωμα ἐν τῷ εὖ ποιεῖν; Σφόδρα γε· οὐ γὰρ ἐροῦσι, φιλόστοργοι οἱ Χριστιανοὶ οἱ τοὺς ἑαυτῶν περιορῶντες;

1. Ἠσ. 58,7.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΔ'

(Α' Τιμ. 5,8–10)

«Ἐὰν ὅμως κάποιος δὲ φροντίζει γιὰ τοὺς δικούς του, καὶ μάλιστα γιὰ τοὺς στενοὺς συγγενεῖς του, ἀρνήθηκε τὴν πίστη καὶ εἶναι χειρότερος ἀπὸ τοὺς ἀπίστους».

1. Πολλοὶ νομίζουν ὅτι τοὺς φθάνει γιὰ νὰ σωθοῦν ἡ δική τους ἀρετή, κι ἂν τακτοποιήσουν καλὰ τὰ τῆς ζωῆς τους, νομίζουν ὅτι δὲν τοὺς λείπει τίποτε πιὰ γιὰ νὰ σωθοῦν. Δὲν σκέπτονται ὅμως ὀρθά. Καὶ αὐτὸ τὸ δείχνει βέβαια καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔκρυψε τὸ ἕνα τάλαντο· γιατὶ δὲν τὸ ἐπέστρεψε μειωμένο, ἀλλ' ὁλόκληρο, καὶ τέτοιο, ὅπως τοῦ τὸ παρέδωσε ἐκεῖνος ποὺ τοῦ τὸ ἐμπιστεύθηκε. Τὸ δείχνει ὅμως ἐδῶ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος λέγοντας τὰ ἑξῆς· «ἐὰν ὅμως κάποιος δὲ φροντίζει γιὰ τοὺς δικούς του». Ἐννοεῖ κάθε φροντίδα ποὺ ἀφορᾶ τὴν ψυχή, τὸ σῶμα, ἐπειδὴ κι αυτὴ εἶναι φροντίδα. «Αὐτὸς ποὺ δὲ φροντίζει διὰ τοὺς δικούς του, καὶ μάλιστα τοὺς στενοὺς συγγενεῖς του», δηλαδὴ τοὺς συγγενεῖς ὡς πρὸς τὸ γένος, «εἶναι χειρότερος», λέγει, «ἀπὸ ἄπιστο». Αὐτὸ ποὺ λέγει καὶ ὁ Ἡσαΐας, ὁ κορυφαῖος ἀπὸ τοὺς προφῆτες· «μὴ παραβλέπεις τοὺς οἰκείους τοῦ σπέρματός σου»[1]. Γιατί, ἐὰν κάποιος παραβλέψει τοὺς συγγενεῖς ὡς πρὸς τὸ γένος καὶ τοὺς ἐνωμένους μὲ δεσμὸ πνευματικό, πῶς θὰ εἶναι φιλόστοργος πρὸς τοὺς ἄλλους; Δὲ θὰ ποῦν ὅλοι, ὅτι αὐτὸ εἶναι κενοδοξία, ὅταν, ἐνῶ εὐεργετεῖ τοὺς ξένους, περιφρονεῖ τοὺς δικούς του καὶ δὲν τοὺς φροντίζει; Τί πάλι, ὅταν, ἐνῶ κατηχεῖ ἄλλους, αὐτοὺς τοὺς ἀφήνει στὴν πλάνη, ἂν καὶ ἔχει περισσότερη εὐκολία καὶ μεγαλύτερη ὑποχρέωση νὰ τοὺς εὐεργετεῖ; Πάρα πολὺ σωστά. Δὲ θὰ ποῦν λοιπόν, φιλόστοργοι εἶναι οἱ Χριστιανοί, ποὺ παραβλέπουν τοὺς δικούς τους;

«Καὶ ἔστι», φησίν, «ἀπίστου χείρων». Διὰ τί; Ὅτι ἐκεῖνος, εἰ καὶ μὴ τοὺς ἀλλοτρίους, τοὺς γοῦν ἐγγὺς οὐ περιορᾷ. Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον καὶ τὸν τῆς φύσεως ἀδικεῖ ὁ τῶν ἰδίων καταμελῶν. Εἰ δὲ «ὁ μὴ προνοῶν τῶν οἰκείων τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ ἀπίστου χείρων ἐστίν», ὁ καὶ ἀδικῶν τοὺς οἰκείους, ποῦ τετάξεται; μετὰ τίνος στήσεται; Πῶς δὲ τὴν πίστιν ἤρνηται; «Θεόν», φησίν, «ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται». Τί δὲ ἐπέταξεν ὁ πιστευθεὶς Θεός; Τοὺς οἰκείους τοῦ σπέρματος μὴ ὑπερορᾶν. Πῶς δὲ πιστεύει ἀρνησίθεος ὁ τοιοῦτος γεγονώς; Ἐννοήσωμεν ὅσοι χρημάτων φειδόμενοι τῶν οἰκείων καταφρονοῦμεν· ὁ Θεὸς διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἀπὸ τῆς συγγενείας ἐπενόησεν ἕνωσιν, ἵνα πολλὰς ἔχωμεν ὑποθέσεις τοῦ ἀλλήλους εὖ ποιεῖν. Ὅταν τοίνυν, ὅπερ ὁ ἄπιστος ποιεῖ, σὺ μὴ ποιῇς, οὐχὶ ἤρνησαι τὴν πίστιν; Ἄρα οὐ τοῦτο πίστεως, τὸ ὁμολογίᾳ μόνον πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργα ἐπιδείκνυσθαι ἄξια. Καὶ καθ' ἕκαστόν ἐστιν πιστεύειν, καὶ μὴ πιστεύειν. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ τρυφῆς διελέχθη καὶ σπατάλης, οὐ κατὰ τοῦτο μόνον, φησίν, ἀπόλωλε, καθὸ τρυφᾷ, ἀλλ' ὅτι καὶ τοὺς οἰκείους ἀναγκάζεται περιορᾶν. Εἰκότως τοῦτό φησιν· ἡ γὰρ τῇ γαστρὶ ζῶσα, καὶ κατὰ τοῦτο ἀπόλωλε, τὴν πίστιν ἀρνουμένη. Πῶς δέ «ἐστιν ἀπίστου χείρων»; Ὅτι οὐκ ἴσον τὸν οἰκεῖον περιορᾶν, καὶ τὸν πόρρω· πῶς γάρ; ἀλλὰ μεῖζον ἐνταῦθα τὸ ἔγκλημα, τὸν γνώριμον ἢ τὸν ἀγνῶτα, τὸν φίλον ἢ τὸν οὐ φίλον περιορᾶν.

«Χήρα καταλεγέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα, γεγονυῖα ἑνὸς ἀνδρὸς γυνή, ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμένη». Εἶπε, «μανθανέτωσαν πρῶτον τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν καὶ ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνοις»· εἶπεν, «ἡ σπαταλῶσα ζῶσα τέθνηκεν»· εἶπεν ὅτι, «τῶν οἰκείων εἰ μὴ προνοεῖ, ἀπίστου χείρων ἐστίν»· εἶπεν «ἅπερ

---

2. Τιτ. 1,16.

«Καὶ εἶναι», λέγει, «χειρότερος ἀπὸ τὸν ἄπιστο». Γιατί; Γιατὶ ἐκεῖνος, ἂν ὄχι τοὺς ξένους, τοὐλάχιστον δὲν παραβλέπει τοὺς συγγενεῖς. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· καὶ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ νόμο τῆς φύσεως ἀδικεῖ αὐτὸς ποὺ παραμελεῖ τοὺς δικούς του. Ἂν ὅμως «ἐκεῖνος ποὺ δὲ φροντίζει γιὰ τοὺς δικούς του ἔχει ἀρνηθεῖ τὴν πίστη καὶ εἶναι χειρότερος ἀπὸ ἄπιστο», ἐκεῖνος ποὺ ἀδικεῖ τοὺς στενοὺς συγγενεῖς του ποὺ θὰ καταταχθεῖ; μὲ ποιόν θὰ στηθεῖ; Καὶ πῶς ἀρνήθηκε τὴν πίστη; «Τὸ Θεό», λέγει, «ὁμολογοῦν ὅτι γνωρίζουν, μὲ τὰ ἔργα ὅμως τὸν ἀρνοῦνται»[2]. Καὶ τί διέταξε ὁ Θεὸς ποὺ πιστεύουμε; Τοὺς ἐκ σπέρματος συγγενεῖς μὴ τοὺς παραβλέπεις. Πῶς λοιπὸν πιστεύει ἐκεῖνος ποὺ εἶναι τέτοιος, ἀφοῦ ἀρνήθηκε τὸ Θεό; Ἂς τὸ σκεφθοῦμε ὅσοι περιφρονοῦμε τοὺς συγγενεῖς μας, λυπούμενοι νὰ ξοδέψουμε χρήματα. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς ἐπινόησε καὶ τὴν ἕνωση ἀπὸ τὴ συγγένεια, γιὰ νὰ ἔχουμε πολλὲς ἀφορμὲς τῆς εὐεργεσίας μεταξύ μας. Ὅταν λοιπὸν ἐκεῖνο ποὺ τὸ κάμνει ὁ ἄπιστος, ἐσὺ δὲν τὸ κάμνεις, δὲν ἀρνήθηκες τὴν πίστη; Ἄρα δὲν εἶναι αὐτὸ δεῖγμα τῆς πίστεως, τὸ νὰ πιστεύεις μόνο μὲ τὴν ὁμολογία, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ δείχνεις ἔργα ἄξια. Καὶ γιὰ κάθε πράγμα μπορεῖς νὰ πιστεύεις καὶ νὰ μὴ πιστεύεις. Καὶ ἐπειδὴ μίλησε γιὰ τρυφὴ καὶ σπατάλη, ὄχι μόνο, λέγει, ἔχει χαθεῖ ὡς πρὸς αὐτό, ὡς πρὸς τὸ ὅτι ζεῖ μὲ τρυφηλότητα, ἀλλὰ γιατὶ ἀναγκάζεται νὰ παραβλέψει καὶ τοὺς δικούς του. Πολὺ σωστὰ τὸ λέγει αὐτό· γιατὶ αὐτὴ ποὺ ζεῖ γιὰ τὴ γαστέρα, ἔχει χαθεῖ καὶ ὡς πρὸς αὐτό, γιατὶ ἀρνήθηκε τὴν πίστη. Καὶ πῶς «εἶναι χειρότερος ἀπὸ ἄπιστο»; Γιατὶ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ παραβλέπεις τὸ στενὸ συγγενή σου, καὶ τὸν μακρυνό σου· πῶς δηλαδὴ θὰ ἦταν; ἀλλὰ τὸ ἁμάρτημα ἐδῶ εἶναι μεγαλύτερο, νὰ παραβλέπεις δηλαδὴ τὸν γνώριμο, παρὰ τὸν ἄγνωστο, τὸ φίλο, παρὰ ἐκεῖνον ποὺ δὲν εἶναι φίλος.

«Ἂς καταγραφεῖ σὰν χήρα ὄχι ἐκείνη ποὺ εἶναι μικρότερη τῶν ἑξήντα ἐτῶν, ποὺ ὑπῆρξε γυναίκα ἑνὸς ἄνδρα, καὶ μαρτυρεῖται γιὰ τὰ καλά της ἔργα». Εἶπε, «ἂς μάθουν πρῶτα νὰ σέβονται τὸ σπίτι τους καὶ νὰ ἀποδίδουν ἀμοιβὲς στοὺς προγόνους τους» εἶπε, «ἡ ἄσωτη, ἂν καὶ ζεῖ, ἔχει πεθάνει» εἶπε, «ἂν δὲ φροντίζει γιὰ τοὺς στενοὺς συγγενεῖς της, εἶναι χειρότερη ἀπὸ ἄπιστο» εἶπε ἂν

μὴ ἔχουσα ἀνάξιός ἐστι τοῦ καταλόγου τῶν χηρῶν»· λέγει ἐνταῦθα τί δεῖ ἔχειν λοιπόν. Τί οὖν; ἀπὸ τῶν χρόνων αὐτὴν ἐγκρινοῦμεν; καὶ ποῖον τοῦτο κατόρθωμα; οὐ γὰρ αὐτῆς ἐστι τὸ ἑξήκοντα γεγονέναι ἐτῶν. Οὐκ ἀπὸ τῆς ἡλικίας, φησί, μόνον, ὡς ἂν εἰ καὶ ἐκείνην παρέλθοι τὴν ἡλικίαν, φησί, μὴ ἔχουσα τὰ ἔργα, μηδὲ τότε καταλεγέσθω. Τί δήποτε δὲ ὑπὲρ τῆς ἡλικίας ἀκριβολογεῖται, τὴν αἰτίαν ὕστερον τίθησιν, οὐ παρ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρ' αὐτῶν εἰσενηνεγμένην τῶν χηρῶν; Τέως δὲ τῶν ἑξῆς ἀκούσωμεν. «Ἐν ἔργοις», φησί, «καλοῖς μαρτυρουμένη». Ποίοις ἔργοις; «Εἰ ἐτεκνοτρόφησεν». Οὐ μικρὸν ὄντως τὸ ἔργον τοῦτο, τὸ παιδοτροφεῖν. Τὸ παιδοτροφεῖν δὲ οὐ τοῦτό ἐστιν ἁπλῶς τὸ τρέφειν μόνον τοὺς παῖδας, ἀλλὰ καὶ τὸ τρέφειν ὡς δεῖ, καθάπερ ἄνω φησίν· «ἐὰν ἐπιμείνωσι τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῷ ἁγιασμῷ».

Ὁρᾷς πῶς πανταχοῦ τῶν οἰκείων τὰς εὐεργεσίας τῶν ἀλλοτρίων προτίθησι; Πρῶτον γάρ φησιν, «εἰ ἐτεκνοτρόφησε», καὶ τότε, «εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησε». Τί οὖν, ἂν πένης ᾖ; Οὐδὲ οὕτω τοῦ παιδοτροφεῖν, οὐδὲ τοῦ ξενοδοχεῖν, οὐδὲ τοῖς θλιβομένοις ἐπαρκεῖν ἀπεστέρηται. Οὐκ ἔστι τῆς τοὺς δύο ὀβολοὺς καταβαλούσης ἀπορωτέρα· κἂν πένης ᾖ, οἰκίαν ἔχει· οὐ γὰρ δὴ αἴθριος μένει. «Εἰ ἁγίων πόδας», φησίν, «ἔνιψεν». Οὐκ ἔστι τοῦτο δαπάνης. «Εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν». Οἷον ἐπίταγμα λέγει ἐνταῦθα; Τὴν σωματικὴν ὑπηρεσίαν εἰσφέρειν προτρέπεται· πρὸς γὰρ θεραπείαν μάλιστα ἐπιτηδείως ἔχουσιν αἱ γυναῖκες, κλίνην στρῶσαι, ἀναπαῦσαι.

2. *Βαβαί, πόσην ἀκρίβειαν ἀπαιτεῖ παρὰ τῆς χήρας, ὅσην σχεδὸν καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ τὴν ἐπισκοπὴν ἔχοντος. Τὸ γάρ, «εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησε», τοῦτο δηλοῦντός ἐστιν, ὅτι εἰ καὶ μὴ αὐτὴ αὐτὸ ἐργάσασθαι ἠδυνήθη, ἀλλ' ὅμως ἐκοινώνησεν, ὑπούργησε. Τὴν σπατάλην ἐκκόπτων, προνοητικὴν αὐτὴν εἶναι βούλεται, οἰκονομικήν, εὐχαῖς διαπαντὸς προσκαρτερεῖν. Τοιαύτη ἦν ἡ Ἄννα. Ὅρα πόσην ἀπαιτεῖ τὴν ἀκρίβειαν παρὰ τῆς χήρας, ὅσην οὐδὲ παρὰ τῶν παρθένων· καὶ μὴν καὶ ἐκείνας πολλὴν ἀπήτησε*

---

3. Α΄ Τιμ. 2,15.

δὲν ἔχει αὐτὰ εἶναι ἀνάξια νὰ καταγραφεῖ στὸν κατάλογο τῶν χηρῶν· λέγει ἐδῶ λοιπὸν τί πρέπει νὰ ἔχει. Τί λοιπόν; ἀπὸ τὰ χρόνια της θὰ τὴν ἐγκρίνουμε; Καὶ ποιό κατόρθωμα εἶναι αὐτό; γιατὶ δὲν εἶναι δικό της κατορθωμα τὸ ὅτι ἔγινε ἑξήντα ἐτῶν. Ὄχι μόνο, λέγει, ἀπὸ τὴν ἡλικία, γιατί, ἂν περάσει καὶ ἐκείνη τὴν ἡλικία, λέγει, χωρὶς νὰ ἔχει τὰ ἀνάλογα ἔργα, οὔτε τότε νὰ καταγραφεῖ. Καὶ γιατί ἀκριβολογεῖ γιὰ τὴν ἡλικία καὶ ὕστερα θέτει τὴν αἰτία, ὄχι ἀπὸ μόνος του, ἀλλ' εἰσάγοντας αὐτὴν ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς χῆρες; Πρῶτα ἂς ἀκούσουμε τὰ ἑξῆς. «Νὰ ἔχει», λέγει, «μαρτυρία καλῶν ἔργων». Ποιά ἔργα; Ἐὰν ἀνέθρεψε παιδιά. Αὐτὸ τὸ ἔργο πραγματικὰ δὲν εἶναι μικρό, τὸ νὰ ἀνατρέφει παιδιά. Ἡ παιδοτροφία δὲν εἶναι ἁπλῶς τὸ νὰ ἀνατρέφει παιδιὰ μόνο, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ ἀνατρέφει ὅπως πρέπει, ὅπως ἀναφέρει παραπάνω· «ἐὰν παραμείνουν στὴν πίστη, στὴν ἀγάπη καὶ τὸν ἁγιασμό»[3].

Βλέπεις πῶς παντοῦ ἀναφέρει πρῶτες τὶς εὐεργεσίες πρὸς τοὺς συγγενεῖς καὶ ὄχι πρὸς τοὺς ξένους; Γιατὶ πρῶτα λέγει, «ἐὰν ἀνέθρεψε παιδιά», καὶ μετά, «ἐὰν φιλοξένησε, ἐὰν ἔπλυνε πόδια ἁγίων, ἐὰν βοήθησε θλιβομένους, ἐὰν ἐπιδίωξε κάθε ἔργο ἀγαθό». Τί λοιπόν, ἂν εἶναι φτωχή; Οὔτε ἔτσι πρέπει νὰ στερηθεῖ τὴν παιδοτροφία, οὔτε τὴ φιλοξενία, οὔτε τὴ βοήθεια στοὺς θλιβομένους. Δὲν εἶναι πιὸ φτωχὴ ἀπὸ ἐκείνην ποὺ κατέβαλε τοὺς δύο ὀβολούς· κι ἂν εἶναι φτωχή, ἔχει σπίτι· γιατὶ δὲ διαμένει στὸ ὕπαιθρο. «Ἂν ἔπλυνε», λέγει, «πόδια ἁγίων». Αὐτὸ δὲν ἀπαιτεῖ δαπάνη. «Ἂν ἐπιδίωξε κάθε ἔργο ἀγαθό». Ποιά παραγγελία ἐννοεῖ ἐδῶ; Προτρέπεται νὰ προσφέρει σωματικὴ ὑπηρεσία· γιατὶ γιὰ περιποίηση πρὸ πάντων οἱ γυναῖκες εἶναι οἱ πιὸ κατάλληλες, ὅπως νὰ στρώσουν κρεβάτια, ν' ἀναπαύσουν.

2. Πὼ πώ, πόση ἀκρίβεια ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὴ χήρα, ὅση σχεδὸν καὶ ἀπὸ αὐτὸν ποὺ ἔχει τὴν ἐπισκοπή. Γιατὶ τό, «ἂν ἀκολούθησε σὲ κάθε ἔργο ἀγαθό», αὐτὸ ἐννοεῖ· ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν μπόρεσε ἡ ἴδια νὰ ἐκτελέσει αὐτὸ τὸ ἔργο, ἀλλ' ὅμως ἔλαβε μέρος, βοήθησε. Περιορίζοντας τὴ σπατάλη, τὴ θέλει νὰ εἶναι προνοητική, οἰκονομική, νὰ ἐπιμένει στὶς προσευχὲς πάντα. Τέτοια ἦταν ἡ Ἄννα. Πρόσεχε πόση αὐστηρότητα ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὴ χήρα, ὅσην οὔτε ἀπὸ τὶς παρθένες· βέβαια καὶ ἀπὸ ἐκεῖνες ἀπαίτησε πολλὴ αὐστηρότη-

τὴν ἀκρίβειαν, καὶ ἄκραν τὴν ἀρετήν. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, «εὔσχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ Κυρίῳ ἀπερισπάστως», ἐν κεφαλαίῳ πως περιλαμβάνει τὴν ἀρετὴν ἅπασαν. Ὁρᾷς ὅτι οὐ τὸ μὴ δευτέροις ὁμιλῆσαι γάμοις ἀρκεῖ δεῖξαι τὴν χήραν, ἀλλ' ἑτέρων δεῖ πολλῶν; Διὰ τί γάρ, εἰπέ μοι, δευτέροις οὐχ ὁμιλῆσαι γάμοις προτρέπει; Ἆρα κατέγνω τοῦ πράγματος; Οὐδαμῶς· τοῦτο γὰρ αἱρετικῶν· ἀλλ' ἀπησχολῆσθαι βουλόμενος λοιπὸν αὐτὴν ἐν τοῖς πνευματικοῖς, καὶ πρὸς τὴν ἀρετὴν μετατάξασθαι· οὐ γὰρ ἀκαθαρσίας, ἀλλὰ ἀσχολίας ὁ γάμος· ἐπεὶ καὶ ὅταν λέγῃ, «ἵνα σχολάσωσιν», οὐ λέγει, 'ἵνα καθαρθῶσι'. Πολλῆς γὰρ ἀσχολίας ὄντως ὁ γάμος αἴτιος. Εἰ τοίνυν διὰ τοῦτο μὴ γαμῇ, ἵνα σχολάζῃς τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, μὴ σχολάζεις δέ, οὐδέν σοι τοῦ πράγματος ὄφελος, ἵνα τὴν θεραπείαν πᾶσαν περὶ ξένους, περὶ ἁγίους ἐπιδείκνυσαι. Ὅταν οὖν ταῦτα μὴ ποιῇς, ὡς τοῦ πράγματος καταγνοῦσα μᾶλλον ἀπέσχου τοῦ γάμου. Οὕτω καὶ ἡ παρθένος ἡ μὴ μετὰ ἀκριβείας ἐσταυρωμένη, τῷ τοῦ γάμου κατεγνωκέναι ὡς μιαροῦ καὶ ἀκαθάρτου, τοῦτον παρῃτήσατο.

Ὁρᾷς ὅτι ξενοδοχίαν λέγει, οὐ τὴν ἁπλῶς φιλοφροσύνην, ἀλλὰ τὴν μετὰ σπουδῆς, τὴν μετὰ προαιρέσεως ἱλαρᾶς, τὴν μετὰ προθυμίας, τὴν οὕτω τὸ πρᾶγμα μετιοῦσαν, ὡς αὐτὸν δεχομένην τὸν Χριστόν; Οὐ γὰρ δὴ ταῖς θεραπαινίσι βούλεται τὴν εἰς τούτους θεραπείαν ἐπιτάττεσθαι, ἀλλ' αὐτὰς δι' ἑαυτῶν ταῦτα ποιεῖν· «εἰ γὰρ ἐγὼ», φησίν, «ἔνιψα τοὺς πόδας ὑμῶν ὁ διδάσκαλος, πολλῷ μᾶλλον ὑμεῖς ὀφείλετε τοῦτο ποιεῖν ἀλλήλοις». Κἂν γὰρ μυριάκις ᾖ τις πλουτοῦσα, κἂν ἐν περιφανείᾳ τινὶ μεγίστῃ τυγχάνῃ οὖσα, καὶ ἐπὶ εὐγενείᾳ προγόνων μέγα φρονῇ, οὐκ ἔστι τοσοῦτον τὸ μέσον, ὅσον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν μαθητῶν. Εἰ ὡς τὸν Χριστὸν δέχῃ, μηδὲν ἐπαισχυνθῇς, μᾶλλον δὲ καὶ σεμνύνου ἐπὶ τῷ πράγματι· εἰ δὲ μὴ ὡς τὸν Χριστὸν δέχῃ, μηδὲ δέξῃ. «Ὁ δεχόμενος», φησίν, «ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται». Ἐὰν μὴ οὕτω δέχῃ, οὐδὲ μισθὸν ἔχεις.

Ἀνθρώπους παριόντας ὁδίτας, ὡς ἐνόμιζεν, ὁ Ἀβραὰμ ἐδέχετο, καὶ οὐ πάντα τοῖς οἰκέταις ἐπέτρεπεν ἐξευτρεπίζειν τὰ πρὸς

3α. Α' Κορ. 7,35.
4. Ἰω. 13,14.
5. Ματθ. 10,40.

τα καὶ πλήρη ἀρετή. Γιατὶ μὲ τὸ νὰ πεῖ, «νὰ κάμνει σεμνὴ ζωὴ καὶ νὰ εἶναι ἀπερίσπαστα ἀφοσιωμένη στὸν Κύριο»[3α], χωρὶς περισπασμούς, συμπεριλαμβάνει κατὰ κάποιο τρόπο περιληπτικὰ ὅλη τὴν ἀρετή. Βλέπεις ὅτι δὲν εἶναι ἀρκετὸ νὰ δείξει τὴ χήρα τὸ νὰ μὴ συνάψει δεύτερο γάμο, ἀλλὰ χρειάζεται πολλὰ ἄλλα; Γιατί ὅμως, πές μου, τὴν προτρέπει νὰ μὴν ἔρθει σὲ δεύτερο γάμο; Μήπως ἦταν ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ πράγματος; Καθόλου· γιατὶ αὐτὸ εἶναι τῶν αἱρετικῶν· ἀλλὰ ἐπειδὴ θέλει ν' ἀπασχοληθεῖ αὐτὴ στὸ ἑξῆς μὲ τὰ πνευματικὰ καὶ νὰ μεταταγεῖ στὴν ἀρετή· γιατὶ δὲν εἶναι θέμα ἀκαθαρσίας ὁ γάμος, ἀλλ' ἀσχολίας· γι' αὐτὸ ὅταν λέγει, «γιὰ νὰ σχολάσουν», δὲν λέγει, «γιὰ νὰ καθαρισθοῦν». Πραγματικὰ ὁ γάμος ἔχει πολλὴ ἀπασχόληση. Ἐὰν λοιπὸν γι' αὐτὸ δὲν παντρεύεσαι, γιὰ ν' ἀσχολεῖσαι μὲ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δὲν ἀσχολεῖσαι, δὲν ἔχεις κανένα ὄφελος ἀπὸ τὴ χηρεία, παρὰ νὰ δείξεις ὅλη τὴν περιποίησή σου στοὺς ξένους, στοὺς ἁγίους. Ὅταν λοιπὸν δὲν κάμνεις αὐτά, ἀπέφυγες τὸ γάμο μᾶλλον σὰν κατήγορος αὐτοῦ. Ἔτσι καὶ ἡ παρθένος ποὺ δὲν ἀφοσιώθηκε μὲ ἀκρίβεια στὴν παρθενία, παραιτήθηκε ἀπὸ τὸ γάμο, γιατὶ τὸν θεώρησε μιαρὸ καὶ ἀκάθαρτο.

Βλέπεις ὅτι ὀνομάζει φιλοξενία ὄχι τὴν ἁπλῆ φιλοφροσύνη, ἀλλ' αὐτὴ ποὺ γίνεται μὲ φροντίδα, μὲ προαίρεση χαρούμενη, μὲ προθυμία, τὴ φιλοξενία ποὺ γίνεται ἔτσι, ὥστε νὰ εἶναι σὰν νὰ δέχεται τὸν ἴδιο τὸ Χριστό; Γιατὶ δὲ θέλει νὰ ἀναθέσει στὶς ὑπηρέτριες τὴν περιποίηση αὐτῶν, ἀλλ' αὐτὲς οἱ ἴδιες νὰ τὰ κάμνουν αὐτά. Γιατὶ λέγει· «ἐὰν ὁ δάσκαλος ἔπλυνα τὰ πόδια σας, πολὺ περισσότερο ἐσεῖς ὀφείλετε νὰ κάμνετε αὐτὸ μεταξύ σας»[4]. Κι ἂν ἀκόμα κάποια εἶναι μύριες φορὲς πλούσια, κι ἂν ἀκόμα τυχαίνει νὰ βρίσκεται σὲ μεγάλη δόξα καὶ μεγαλοφρονεῖ γιὰ τὴν εὐγενικὴ καταγωγὴ τῶν προγόνων της, δὲν εἶναι τόση ἡ διαφορά, ὅση τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν μαθητῶν. Ἐὰν τὸ κάμνεις σὰ νὰ δέχεσαι τὸ Χριστό, μὴ ντραπεῖς γιὰ τίποτε, μᾶλλον δὲ νὰ σεμνύεσαι γιὰ τὸ πράγμα· ἐὰν ὅμως δὲν τὸ κάμνεις σὰ νὰ δέχεσαι τὸ Χριστό, οὔτε νὰ δεχθεῖς νὰ τὸ κάνεις. «Αὐτὸς ποὺ δέχεται», λέγει, «ἐσᾶς, ἐμένα δέχεται»[5]. Ἐὰν δὲν τὸ δέχεσαι ἔτσι, οὔτε μισθὸ ἔχεις.

Ἀνθρώπους περαστικοὺς διαβάτες, ὅπως νόμιζε, ὁ Ἀβραὰμ δεχόταν, καὶ δὲν ἄφηνε στοὺς ὑπηρέτες νὰ ἑτοιμάσουν ὅλα τὰ

ὑποδοχήν, ἀλλὰ τὸ πλέον τῆς διακονίας καὶ αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ ἔπραττε, καὶ τῇ γυναικὶ τὰ ἄλευρα φορᾶν ἐπέταττε, καίτοι τριακοσίους δεκαοκτὼ ἔχων οἰκογενεῖς, ὧν εἰκὸς καὶ θεραπαινίδας εἶναι· ἀλλ' αὐτὸς ἐβούλετο τὸν μισθὸν ἔχειν μετὰ τῆς γαμετῆς, οὐ τῆς δαπάνης μόνης, ἀλλὰ καὶ τῆς διακονίας. Οὕτω δεῖ φιλοξενίαν ἐπιδείκνυσθαι, δι' ἑαυτῶν πάντα πράττοντας, ἵν' ἡμεῖς ἁγιαζώμεθα, ἵν' αἱ χεῖρες αἱ ἡμέτεραι εὐλογῶνται. Καὶ πένησι διδῷς, μὴ ἀπαξιώσῃς διὰ σεαυτοῦ δοῦναι· οὐ γὰρ τῷ πένητι δίδως, ἀλλὰ τῷ Χριστῷ. Τίς δὲ οὕτως ἄθλιος, ὡς ἀπαξιοῦν αὐτὸν τὴν χεῖρα ὀρέγειν τῷ Χριστῷ; Τοῦτο φιλοξενία, τοῦτο ὄντως διὰ τὸ Θεόν ἐστι ποιῆσαι. Ἂν δὲ μετὰ τύφου ἐπιτάττῃς, κἂν τῶν πρωτείων κελεύῃς ἀπολαύειν, οὐκ ἔστι φιλοξενία τὸ τοιοῦτον, οὐδὲ διὰ τὸν Θεόν ἐστι. Πολλῆς ὁ ξένος δεῖται τῆς θεραπείας, πολλῆς τῆς παρακλήσεως· ἀγαπητὸν γὰρ καὶ μετὰ τοσαῦτα τὸ μὴ ἐρυθριᾶν. Ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα φύσιν ἔχει τοιαύτην, ὥστε τὸν εὖ παθόντα αἰσχύνεσθαι, τῇ ὑπερβολῇ τῆς θεραπείας τὰ τῆς αἰσχύνης χρὴ περιαιρεῖν, καὶ δεικνύναι καὶ ῥήμασι καὶ πράγμασιν, ὅτι οὐκ εὖ ποιεῖ ὁ εὖ ποιῶν, ἀλλ' εὖ πάσχει αὐτὸς καὶ εὐεργετεῖται μᾶλλον ἢ εὐεργετεῖ. Οὕτω πλεονάζεται τὸ γινόμενον ἀπὸ τῆς προαιρέσεως.

Ὥσπερ γὰρ ὁ ἡγούμενος ζημιοῦσθαι, πάντα ἀπώλεσεν, καὶ ὁ ἡγούμενος εὖ πάσχειν, πλέον ἔλαβεν· «ἱλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ Θεός». Ὥστε χάριν ὀφείλεις μᾶλλον τῷ πένητι τοῦ λαβεῖν. Εἰ μὴ γὰρ πένητες ἦσαν, οὐκ ἂν τὸ πολὺ τῶν ἁμαρτημάτων ὑπετέμου· ἰατροὶ τῶν τραυμάτων εἰσὶ τῶν σῶν· φάρμακά σοι παρέχουσι τὰς ἑαυτῶν χεῖρας. Οὐχ οὕτως ἰατρὸς χεῖρας ἐκτείνων καὶ φάρμακον ἐπιτιθεὶς τὴν ἰατρείαν παρέχει, ὡς πένης χεῖρα ἐκτείνων καὶ τὰ παρὰ σοῦ λαμβάνων, ἐκμαγεῖον τῶν σῶν ἐστὶ κακῶν. Ἔδωκας τὸ ἀργύριον, συνεξῆλθε καὶ τὰ ἁμαρτήματα. Τοιοῦτοι καὶ οἱ ἱερεῖς·

---

6. Β' Κορ. 9,7.
7. Ὠσηὲ 4,8.

σχετικὰ μὲ τὴν ὑποδοχή, ἀλλὰ τὸ περισσότερο μέρος τῆς διακονίας τὸ ἔκαμε αὐτὸς ὁ ἴδιος· καὶ στὴ γυναίκα του διέταξε νὰ ζυμώσει τὸ ἀλεύρι, ἂν καὶ εἶχε τριακόσιους δεκαοκτὼ ὑπηρέτες οἰκογενειακούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων φυσικὸ ἦταν νὰ ὑπῆρχαν καὶ ὑπηρέτριες· ἀλλ' ἤθελε αὐτὸς νὰ ἔχει τὸ μισθὸ μαζὶ μὲ τὴ γυναίκα του, ὄχι μόνο τὸ μισθὸ τῆς δαπάνης, ἀλλὰ καὶ τῆς διακονίας. Ἔτσι πρέπει νὰ κάμνουμε τὴ φιλοξενία, κάμνοντας ἐμεῖς τὰ πάντα, γιὰ νὰ ἁγιαζόμαστε ἐμεῖς, γιὰ νὰ εὐλογοῦνται τὰ δικά μας χέρια. Καὶ ὅταν δίνεις στοὺς φτωχούς, μὴ θεωρήσεις ἀνάξιο νὰ τὸ δώσεις ἐσὺ ὁ ἴδιος· γιατὶ δὲ δίνεις στὸ φτωχό, ἀλλὰ στὸ Χριστό. Ποιός εἶναι τόσο ἄθλιος, ὥστε καὶ νὰ ἀπαξιεῖ ν' ἁπλώσει αὐτὸς τὸ χέρι βοήθειας στὸ Χριστό; Αὐτὸ εἶναι φιλοξενία, αὐτὸ μπορεῖς νὰ κάμεις πραγματικὰ γιὰ τὸ Θεό. Ἂν ὅμως διατάσσεις μὲ ἀλαζονεία, κι ἂν ἐπιδιώκεις νὰ ἀπολαύσεις τὰ πρωτεῖα, αὐτὸ δὲν εἶναι φιλοξενία κι οὔτε γίνεται γιὰ τὸ Θεό. Ὁ ξένος ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ πολλὴ περιποίηση, ἀπὸ πολλὴ παρηγοριά· γιατὶ εἶναι εὐχάριστο νὰ μὴν κοκκινίζει ἀπὸ ντροπὴ καὶ μετὰ ἀπὸ τόσα. Ἐπειδὴ εἶναι τέτοιας φύσεως ἡ φιλοξενία, ὥστε αὐτὸς ποὺ εὐεργετεῖται νὰ ντρέπεται, πρέπει μὲ τὴν ὑπερβολικὴ φροντίδα νὰ ἀπομακρύνεται ἡ ντροπὴ καὶ νὰ δείχνεται καὶ μὲ λόγια καὶ μὲ πράξεις, ὅτι δὲν εὐεργετεῖ αὐτὸς ποὺ κάμνει τὴν εὐεργεσία, ἀλλ' εὐεργετεῖται, καὶ πολὺ περισσότερο εὐεργετεῖται αὐτὸς ὁ ἴδιος, παρὰ εὐεργετεῖ. Ἔτσι ὑπερπερισσεύει ἐκεῖνο ποὺ γίνεται ἀπὸ προαίρεση.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖνος ποὺ νομίζει ὅτι εὐεργετεῖ ἔχασε τὰ πάντα, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ νομίζει ὅτι εὐεργετεῖται, ἔλαβε περισσότερο. «Γιατὶ ὁ Θεὸς ἀγαπᾶ ἐκεῖνον ποὺ δίνει μὲ χαρά»[6]. Ὥστε πολὺ περισσότερο ὀφείλεις εὐγνωμοσύνη στὸ φτωχὸ γιὰ τὰ ὅσα ἔλαβες. Ἂν δὲν ὑπῆρχαν φτωχοί, δὲ θὰ ἀπέβαλες τὸ περισσότερο μέρος τῶν ἁμαρτημάτων σου· εἶναι γιατροὶ τῶν τραυμάτων σου· σοῦ παρέχουν φάρμακα τὰ χέρια τους. Δὲ σοῦ παρέχει ἔτσι ὁ γιατρὸς τὴ θεραπεία ἁπλώνοντας τὰ χέρια καὶ δίνοντάς σου φάρμακο, ὅπως ὁ φτωχὸς ἁπλώνοντας τὸ χέρι καὶ παίρνοντας ἀπὸ σένα αὐτὰ ποὺ τοῦ δίνεις· εἶναι ἡ πλύση τῶν κακῶν σου. Ἔδωσες τὰ χρήματα, βγῆκαν μαζὶ καὶ τὰ ἁμαρτήματα. Τέτοιοι εἶναι καὶ οἱ ἱερεῖς· «θὰ φάγουν τὶς ἁμαρτίες τοῦ λαοῦ μου»[7],

«ἁμαρτίας», φησί, «λαοῦ μου φάγονται». Ὥστε μείζονα λαμβάνεις ἢ δίδως, εὐεργετῇ μᾶλλον ἢ εὐεργετεῖς· Θεῷ δανείζεις, οὐκ ἀνθρώποις, αὔξεις τὸν πλοῦτον, οὐ μειοῖς· μειοῖς δέ, ἐὰν μὴ ἐλαττώσῃς, ἐὰν μὴ δῷς. «Εἰ ἐξενοδόχησε», φησίν, «εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψε». Ποίων δὴ τούτων; Τῶν θλιβομένων, οὐχ ἁπλῶς ἁγίων· ἔνεστι γὰρ ἁγίους εἶναι καὶ πολλῆς ἀπολαύειν θεραπείας παρὰ πάντων. Μὴ τούτους δίωκε τοὺς ἐν ἀφθονίᾳ ὄντας, ἀλλὰ τοὺς ἐν θλίψει, τοὺς ἀγνῶτας, τοὺς οὐ παρὰ πολλῶν γνωριζομένους. «Ὃς ἐποίησεν ἑνί», φησι, «τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποίησε».

3. *Μὴ δῷς τοῖς προεστῶσι τῆς Ἐκκλησίας διανεῖμαι· σὺ διακόνησον αὐτή, ἵνα μὴ τοῦ ἀναλίσκειν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὑπηρετῆσαι ἔχῃς τὸν μισθόν· οἰκείαις χερσὶ δός· σὺ σπεῖρον τὴν αὔλακα. Οὐκ ἔνι ἄροτρον ἐνταῦθα πήξασθαι, οὐδὲ βοῦν ζεῦξαι, οὐδὲ καιρὸν ἀναμεῖναι, οὐδὲ γῆν ἀνατεμεῖν, οὐδὲ κρυμῷ παλαῖσαι· πάσης ταύτης τῆς περιεργασίας ἀπήλλακται οὗτος ὁ σπόρος. Εἰς γὰρ τὸν οὐρανὸν σπείρεις, ἔνθα οὐ κρυμός, οὐδὲ χειμών, οὐκ ἄλλο οὐδέν· εἰς ψυχὰς σπείρεις, ἔνθα οὐδεὶς τὸ βαλλόμενον αἴρει, ἀλλὰ κατέχεται σφοδρῶς, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς. Σὺ σπεῖρον. Διὰ τί σαυτὸν ἀποστερεῖς τοῦ μισθοῦ; Μέγας μισθὸς τὸ δύνασθαι καὶ τὰ τῶν ἄλλων οἰκονομεῖν. Οὐ τοῦ δοῦναι μόνον μισθός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ καλῶς οἰκονομῆσαι τὰ διδόμενα. Διὰ τί μὴ σὺ λαμβάνεις τὸν μισθόν; ὅτι γὰρ καὶ τούτου ἐστὶ μισθός, ἄκουσον· «κατέστησαν», φησίν, οἱ ἀπόστολοι τοὺς περὶ Στέφανον εἰς τὴν τῶν χηρῶν διακονίαν».*

Γενοῦ σὺ οἰκονόμος τῶν σαυτοῦ· αὐτή σε χειροτονεῖ ἡ φιλανθρωπία, ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος. Τοῦτο καὶ κενοδοξίας ἀπήλλακται, τοῦτο καὶ ψυχὰς ἀναπαύει, τοῦτο καὶ χεῖρας ἁγιάζει, τοῦτο καὶ φρόνημα κατασπᾷ, τοῦτο καὶ φιλοσοφίαν διδάσκει, τοῦτο προθυμότερον ἐργάζεται, τοῦτό σε τὰς εὐλογίας ποιεῖ λαβεῖν· ἄπεισιν ἡ

---

8. Ματθ. 25,45.
9. Πράξ. 6,5.

λέγει. Ὥστε περισσότερα παίρνεις, παρὰ δίνεις· εὐεργετεῖσαι περισσότερο, παρὰ εὐεργετεῖς. Στὸ Θεὸ δανείζεις, ὄχι στοὺς ἀνθρώπους· αὐξάνεις τὸν πλοῦτο, δὲν τὸν μειώνεις· τὸν μειώνεις ἂν δὲν τὸν ἐλαττώσεις, ἂν δὲ δώσεις. «Ἐὰν φιλοξένησε», λέγει, «ἐὰν ἔπλυνε πόδια ἁγίων». Ποιῶν δηλαδὴ ἁγίων; Τῶν θλιβομένων, ὄχι ἁπλῶς ἁγίων· γιατὶ εἶναι δυνατὸ νὰ εἶναι ἅγιοι καὶ νὰ ἀπολαμβάνουν πολλὴ φροντίδα ἀπὸ ὅλους. Μὴν ἐπιδιώκεις νὰ βρεῖς ἐκείνους ποὺ εἶναι πλούσιοι, ἀλλὰ τοὺς θλιμμένους, τοὺς ἀγνώστους, ἐκείνους ποὺ δὲν εἶναι γνωστοὶ σὲ μεγάλο κύκλο. «Ὅποιος», λέγει, «τὸ ἔκαμε σὲ ἕναν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἐλαχίστους, σὲ μένα τὸ ἔκαμε»[8].

3. Μὴ δώσεις στοὺς προϊσταμένους τῆς Ἐκκλησίας γιὰ νὰ τὰ μοιράσουν· ἐσὺ ἡ ἴδια διακόνησε, γιὰ νὰ ἔχεις τὸ μισθὸ ὄχι μόνο τῆς προσφορᾶς, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑπηρεσίας. Δῶσε μὲ τὰ δικά σου χέρια· ἐσὺ σπεῖρε στὸ αὐλάκι. Δὲ χρειάζεται ἐδῶ νὰ πήξεις ἄροτρο, οὔτε νὰ ζέψεις βόδι, οὔτε νὰ περιμένεις κατάλληλο καιρό, οὔτε νὰ σκάψεις τὴ γῆ, οὔτε νὰ παλαίψεις μὲ τὴν παγωνιά· αὐτὸς ὁ σπόρος εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴ διεργασία. Γιατὶ σπέρνεις στὸν οὐρανό, ὅπου δὲν ὑπάρχει οὔτε παγωνιά, οὔτε κακοκαιρία, οὔτε τίποτε ἄλλο· σπέρνεις σὲ ψυχές, ὅπου κανεὶς δὲν μπορεῖ ν' ἁρπάξει αὐτὸ ποὺ ἔβαλες, ἀλλὰ κρατιέται σφιχτά, καὶ μὲ πολλὴ φροντίδα, καὶ μὲ πολλὴ ζῆλο. Ἐσὺ σπεῖρε. Γιατί στερεῖς τὸν ἑαυτό σου ἀπὸ τὸ μισθό; Εἶναι μεγάλος ὁ μισθὸς ὅταν μπορεῖς νὰ τακτοποιεῖς καὶ τῶν ἄλλων τὶς ἀνάγκες. Δὲν ὑπάρχει μισθὸς μόνο γιὰ ἐκεῖνον ποὺ δίνει, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἐκεῖνον ποὺ τακτοποιεῖ σωστὰ ἐκεῖνα ποὺ δίνονται. Γιατί δὲν παίρνεις ἐσὺ τὸ μισθό; Γιατί, τὸ ὅτι καὶ γι' αὐτὸ ὑπάρχει μισθός, ἄκουσε· «ὅρισαν», λέγει, «οἱ ἀπόστολοι γιὰ τὴ διακονία τῶν χηρῶν τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἦταν γύρω ἀπὸ τὸν Στέφανο»[9].

Γίνε ἐσὺ ὁ οἰκονόμος τῶν δικῶν σου· αὐτὴ ἡ φιλανθρωπία σὲ χειροτονεῖ, ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ καὶ ἀπὸ ματαιοδοξία εἶναι ἀπαλλαγμένο, αὐτὸ καὶ ψυχὲς ἀναπαύει, αὐτὸ καὶ χέρια ἁγιάζει, αὐτὸ καὶ τὴν ἀλαζονεία καταστέλλει, αὐτὸ καὶ φιλοσοφία διδάσκει, αὐτὸ σὲ κάνει προθυμότερο, αὐτὸ γίνεται αἰτία νὰ λάβεις τὶς εὐλογίες· φεύγει ἡ κεφαλή σου δεχόμενη ὅλες τὶς εὐλογίες τῶν

κεφαλή σου δεχομένη πάσας τὰς παρὰ τῶν χηρῶν εὐλογίας. Προθυμότερος γενοῦ ἐν ταῖς εὐχαῖς, περιεργάζου καὶ ἁγίους ἄνδρας, τοὺς ὄντως ἁγίους, τοὺς ἐν ταῖς ἐρημίαις καθημένους, τοὺς οὐ δυναμένους ἐπαιτεῖν, τοὺς προσανέχοντας τῷ Θεῷ· βάδιζε μακρὰν ὁδόν, δίδου διὰ σαυτοῦ· πολλὰ γάρ ἐστι δι' ἑαυτοῦ ὠφελῆσαι, ἐὰν δῷς. Ὁρᾷς σκηνὴν καὶ καταγώγιον; ὁρᾷς ἐρημίαν; ὁρᾷς μόνωσιν; Πολλάκις ἀπελθὼν δοῦναι χρήματα, ἔδωκας τὴν ψυχήν ὁλόκληρον, καὶ κατεσχέθης, καὶ γέγονας συναιχμάλωτος ἐκείνου, συνεξενίτευσας τῷ κόσμῳ. Μέγα πρᾶγμα καὶ πένητας ὁρᾶν· «ἀγαθόν», φησίν, «εἰσελθεῖν εἰς οἰκίαν πένθους, ἢ εἰς οἰκίαν γέλωτος». Ἐντεῦθεν ἡ ψυχὴ φλεγμαίνει. Ἂν μὲν γὰρ ἔχῃς ὁμοίως τρυφᾶν, προτροπὴν ἔλαβες εἰς σπατάλην· ἂν δὲ μὴ ἔχῃς, λύπην ἐδέξω. Εἰς δὲ τὴν οἰκίαν τοῦ πένθους οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλὰ κἂν μὴ ἔχῃς τρυφᾶν, οὐκ ἤλγησας, κἂν ἔχῃς, καταστέλλῃ. Ὄντως οἰκία πένθους τὰ μοναστήρια, ἔνθα σάκκος καὶ σποδός, ἔνθα μόνωσις, ἔνθα γέλως οὐδείς, οὐδὲ βιωτικῶν πραγμάτων ὄχλος, ἔνθα νηστεία, ἔνθα χαμευνία, πάντα καθαρὰ κνίσσης αἱμάτων, θορύβου, ταραχῆς, πολυοχλίας.

Λιμὴν ἐστιν εὔδιος. Ὥσπερ λαμπτῆρές εἰσιν ἀφ' ὑψηλοῦ τοῖς πόρρωθεν ἐπιβαίνουσι φαίνοντες, ἐπὶ λιμένος καθήμενοι, καὶ πρὸς γαλήνην τὴν αὐτῶν ἅπαντας ἕλκοντες, οὐκ ἐῶντες γενέσθαι ναυάγια τοῖς εἰς αὐτοὺς ὁρῶσιν, οὐκ ἐῶντες ἐν σκότῳ διάγειν τοὺς ἐκεῖ βλέποντας. Ἄπιθι πρὸς αὐτούς, φιλοφρόνησον, πρόσιθι, ἅψαι ποδῶν ἁγίων· πολλῷ γὰρ ἐντιμότερον τῶν ἐκείνων ἅπτεσθαι ποδῶν, ἢ τῆς ἑτέρων κεφαλῆς. Εἰπὲ γάρ μοι, εἰ ἀνδριάντων πόδας κατέχουσί τινες, ἐπειδὴ ὅλως τύπον ἔχουσι βασιλικόν, σὺ τὸν αὐτὸν ἔχοντα τὸν Χριστὸν ἐν ἑαυτῷ, οὐ καθέξεις ἀπὸ τῶν ποδῶν, καὶ σωθήσῃ; Ἅγιοί εἰσιν οἱ πόδες, κἂν εὐτελεῖς ὦσι· τῶν δὲ βεβήλων οὐδὲ ἡ κεφαλὴ τιμία· πόδες γὰρ ἁγίων μεγάλα ἴσχυσαν. Διόπερ καὶ κολάζουσιν, ὅταν ἐξ ἑαυτῶν τὸν κονιορτὸν ἐκτινάξωσιν. Ὅταν

10. Ἐκκλ. 7,3.

χηρῶν. Γίνε προθυμότερος στὶς προσευχές, φρόντιζε νὰ συναναστρέφεσαι ἄνδρες ἁγίους, τοὺς πραγματικὰ ἁγίους, ἐκείνους ποὺ ζοῦν στὶς ἐρημιές, ἐκείνους ποὺ εἶναι προσηλωμένοι στὸ Θεό· βάδιζε μακρὺ δρόμο, δίνε σὺ ὁ ἴδιος· γιατὶ πολλὰ μπορεῖς νὰ ὠφελήσεις μὲ τὸν ἑαυτό σου, ἂν δώσεις. Βλέπεις σκηνὴ καὶ ὑπόγειο; βλέπεις ἐρημιά; βλέπεις ἀπομόνωση; Πηγαίνοντας πολλὲς φορὲς νὰ δώσεις χρήματα, ἔδωσες ὅλη τὴν ψυχή· καὶ κυριεύθηκες, καὶ ἔγινες συναιχμάλωτος ἐκείνου, καὶ ξενιτεύθηκες μαζί του στὸν κόσμο. Μεγάλο πράγμα καὶ τοὺς φτωχοὺς νὰ βλέπεις. «Εἶναι καλό», λέγει, «νὰ μπεῖς σὲ σπίτι ποὺ ὑπάρχει πένθος παρὰ σὲ σπίτι ποὺ κυριαρχοῦν γέλια»[10]. Ἀπ' ἐδῶ ἡ ψυχὴ φλογίζεται. Γιατί, ἂν μπορεῖς ὅμοια μ' αὐτοὺς νὰ ζεῖς τρυφηλά, ἔλαβες προτροπὴ γιὰ σπατάλη, ἂν ὅμως δὲν μπορεῖς, δέχθηκες λύπη. Στὸ σπίτι τοῦ πένθους ὅμως τίποτε τέτοιο δὲ συμβαίνει, ἀλλά, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν μπορεῖς νὰ ζεῖς φιλήδονα, δὲν πόνεσες, ἐνῶ, ἂν μπορεῖς, καταστέλλεσαι. Πραγματικὰ σπίτια πένθους εἶναι τὰ μοναστήρια, ὅπου ὑπάρχει σάκκος καὶ σποδός, ὅπου μόνωση, ὅπου κανένα γέλιο, οὔτε πλῆθος βιωτικῶν πραγμάτων, ὅπου κυριαρχεῖ νηστεία, ὅπου ὕπνος κάτω στὸ χῶμα, ὅπου ὅλα εἶναι καθαρὰ ἀπὸ κνίσσα αἱμάτων, ἀπὸ θόρυβο, ἀπὸ ταραχή, ἀπὸ φασαρία.

Εἶναι λιμάνι ἥσυχο. Εἶναι σὰν τοὺς φάρους ποὺ εἶναι τοποθετημένοι στὰ λιμάνια καὶ φαίνονται ἀπὸ ψηλὰ σ' αὐτοὺς ποὺ ἔρχονται ἀπὸ μακριά, καὶ προσελκύουν ὅλους στὴ γαλήνη τους, χωρὶς νὰ ἀφήνουν νὰ γίνονται ναυάγια σ' αὐτοὺς ποὺ τοὺς βλέπουν καὶ χωρὶς νὰ ἀφήνουν νὰ ζοῦν στὸ σκοτάδι ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἐκεῖ στραμμένα τὰ βλέμματά τους. Πήγαινε σ' αὐτούς, δεῖξε φιλοφροσύνη, πλησίασε, ἄγγιξε πόδια ἁγίων· εἶναι πολὺ πιὸ ἔντιμο νὰ ἀγγίζεις τὰ πόδια ἐκείνων, παρὰ τὸ κεφάλι ἄλλων. Γιατὶ πές μου, ἂν ὁρισμένοι πιάνουν τὰ πόδια τῶν ἀγαλμάτων, ἐπειδὴ ἔχουν ἐντελῶς τύπο βασιλικό, σὺ ποὺ ἔχεις τὸν ἴδιο τὸ Χριστὸ μέσα σου, δὲ θὰ πιαστεῖς ἀπὸ τὰ πόδια του, ὥστε νὰ σωθεῖς; Ἅγια εἶναι τὰ πόδια, κι ἂν ἀκόμα εἶναι εὐτελή, ἐνῶ τῶν βεβήλων δὲν εἶναι τίμιο οὔτε τὸ κεφάλι· γιατὶ τὰ πόδια ἁγίων μεγάλα πράγματα κατόρθωσαν. Γι' αὐτὸ καὶ τιμωροῦν, ὅταν τινάξουν τὴν σκόνη ἀπὸ αὐτά. Ὅταν βρίσκεται ἅγιος κοντά μας, καθόλου νὰ μὴ ντρεπόμαστε νὰ κάνουμε

ἅγιος ᾖ παρ' ἡμῖν, μηδὲν ἐπαισχυνώμεθα τῶν αὐτῶν. Ἅγιοι δέ εἰσι πάντες, ὅσοι πίστιν ὀρθὴν μετὰ βίου ἔχουσι· κἂν σημεῖα μὴ ἐργάζωνται, κἂν δαίμονας μὴ ἐκβάλλωσιν, ἅγιοί εἰσιν.

Ἄπιθι πρὸς τὰς τῶν ἁγίων σκηνάς· ὥσπερ ἀπὸ γῆς εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως ἔστιν εἰς μοναστήριον ἀνδρὸς ἁγίου καταφυγεῖν. Οὐχ ὁρᾷς ἐκεῖ ταῦτα ἅπερ ἐν τῇ οἰκίᾳ· πάντων καθαρὸς ὁ χορὸς ἐκεῖνος· σιγὴ καὶ ἡσυχία πολλή· τὸ ἐμὸν οὐκ ἔνι καὶ τὸ σὸν ἐκεῖ. Ἂν δὲ καὶ ἡμέραν μίαν μείνῃς, ἢ καὶ δευτέραν, τότε πλέον αἰσθήσῃ τῆς ἡδονῆς. Ἡμέρα γίνεται, μᾶλλον δὲ πρὸ ἡμέρας ἀλεκτρυὼν ἐφώνησε· καὶ οὐκ ἔστιν, ὥσπερ ἐπὶ τῆς οἰκίας, ῥέγχουσιν οἱ οἰκέται, αἱ θύραι κεκλεισμέναι, πάντες νεκροῖς ἐοίκασι καθεύδοντες, ὁ ὀρεοκόμος τοὺς κώδωνας σείει. Οὐδὲν τοιοῦτον ἐκεῖ, ἀλλ' εὐθέως ἅπαντες μετὰ εὐλαβείας τὸν ὕπνον ἀποθέμενοι διανίστανται, τοῦ προεστῶτος αὐτοὺς διεγείροντος, καὶ ἑστήκασι τὸν ἅγιον στησάμενοι χορόν, καὶ τὰς χεῖρας εὐθέως ἀνατείναντες, τοὺς ἱεροὺς ᾄδουσιν ὕμνους. Οὐ γὰρ δή, ὥσπερ ἡμεῖς, πολλῶν ὡρῶν δέονται πρὸς τὸ τὸν ὕπνον ἀποτινάξασθαι καὶ τὴν καρηβαρίαν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἅμα διαναστάντες, καθήμεθα ἐπὶ πολὺ διατεινόμενοι, πρὸς χρείαν ἀπερχόμεθα, εἶτα νιπτόμεθα καὶ ἐνδύματα λαμβάνομεν, καὶ πολὺς ἀναλίσκεται καιρός.

4. Ἐκεῖ δὲ τοιοῦτον οὐδέν· οὐδεὶς οἰκέτην καλεῖ· ἕκαστος γὰρ ἀρκεῖ ἑαυτῷ· οὐ δεῖται ἱματίων πολλῶν, οὐ δεῖται τοῦ τὸν ὕπνον ἀποτινάξασθαι, ἀλλ' ἅμα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνέῳξε, καὶ τῷ πολὺν ἐγρηγορότι χρόνον προσέοικε τῆς νήψεως ἕνεκεν. Ὅταν γὰρ ἡ καρδία μὴ βαρηθεῖσα τοῖς σιτίοις βαπτίζηται κάτω, οὐ δεῖται πολλοῦ τοῦ καιροῦ πρὸς τὸ ἀνανεγκεῖν, ἀλλ' εὐθέως ἐστὶν ἐν νήψει· χεῖρες ἀεὶ καθαροί· καὶ γὰρ ὁ ὕπνος εὔτακτος· οὐδεὶς ἀκούει ῥεγχόντων ἐκεῖ, οὐδεὶς ἀσθμαινόντων, οὐδὲ ῥιπταζόμενον ὁρᾷ κατὰ τὸν ὕπνον, οὐδὲ γυμνούμενον, ἀλλὰ καθεύδουσι τῶν ἐγρηγορότων εὐσχημονέστερον κείμενοι. Τοῦτο δὲ ὅλον ἀπὸ τῆς εὐταξίας γίνεται

αὐτά. Καὶ ἅγιοι εἶναι ὅλοι, ὅσοι ἔχουν σωστὴ πίστη καὶ ζωή· κι ἂν ἀκόμη δὲν κάμνουν θαύματα, κι ἂν ἀκόμα δὲν ἀπομακρύνουν δαιμόνια, εἶναι ἅγιοι.

Πήγαινε στὶς σκηνὲς τῶν ἁγίων· ὅπως ἀπὸ τὴ γῆ στὸν οὐρανό, ἔτσι εἶναι ὅταν καταφύγεις σὲ μοναστήρι ἁγίου ἀνδρός. Δὲν βλέπεις ἐκεῖ αὐτὰ ποὺ βλέπεις στὸ σπίτι· ὁ ὅμιλος ἐκεῖνος εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ὅλα· ὑπάρχει πολλὴ σιγὴ καὶ ἡσυχία· δὲν ἰσχύει ἐκεῖ τὸ δικό μου καὶ τὸ δικό σου. Ἂν μείνεις καὶ μία ἡμέρα μόνο ἢ καὶ δεύτερη, τότε περισσότερο θὰ αἰσθανθεῖς τὴν εὐτυχία. Ἡ ἡμέρα ἔρχεται, ἢ καλύτερα ὁ πετεινὸς λάλησε πρὶν ἀπὸ τὰ ξημερώματα καὶ δὲ συμβαίνει, ὅπως στὰ σπίτια, ὅπου ροχαλίζουν οἱ ὑπηρέτες, οἱ πόρτες εἶναι κλειστές, ὅλοι καθὼς κοιμοῦνται μοιάζουν σὰν νεκροί, ὁ ἁμαξηλάτης χτυπᾶ τὰ κουδούνια. Ἐκεῖ δὲν συμβαίνει τίποτε τέτοιο, ἀλλ᾽ ἀμέσως ὅλοι σηκώνονται μὲ εὐλάβεια, διώχνοντας τὸν ὕπνο, ἀφοῦ ὁ ἡγούμενος τοὺς ξυπνήσει, καὶ ἀφοῦ σχηματήσουν τὸν ἅγιο χορὸ καὶ σηκώσουν ἀμέσως τὰ χέρια, ψάλλουν τοὺς ἱεροὺς ὕμνους. Δὲν εἶναι σὰν καὶ μᾶς, ποὺ χρειαζόμαστε πολλὲς ὧρες γιὰ ν᾽ ἀπομακρύνουμε ἀπὸ πάνω μας τὸν ὕπνο καὶ τὴ ζάλη. Γιατὶ ἐμεῖς, μόλις ξυπνήσουμε, καθόμαστε πολὺ ὥρα στὸ κρεβάτι καὶ τεντωνόμαστε γιὰ πολλὴ ὥρα, πηγαίνουμε γιὰ ἀνάγκη, ἔπειτα νίβουμε τὸ πρόσωπο καὶ τὰ χέρια, μετὰ ἀπὸ αὐτὸ φοροῦμε τὰ παπούτσια καὶ τὰ ροῦχα, καὶ πολὺς χρόνος ξοδεύεται.

4. Ἐκεῖ ὅμως τίποτε παρόμοιο δὲ συμβαίνει· κανένας δὲν καλεῖ ὑπηρέτη· γιατὶ ὁ καθένας ἐπαρκεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό του· δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ πολλὰ ροῦχα· δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ διώξει τὸν ὕπνο, ἀλλὰ μόλις ἄνοιξε τὰ μάτια, μοιάζει μ᾽ ἐκεῖνον ποὺ ἔμεινε ἄγρυπνος γιὰ πολὺ χρόνο, ἐξ αἰτίας τῆς νηφαλιότητας. Γιατί, ὅταν ἡ καρδιά, χωρὶς νὰ ἔχει γίνει βαριὰ ἀπὸ τὸ φαγητό, πέφτει νὰ κοιμηθεῖ, δὲ χρειάζεται πολὺ χρόνο γιὰ νὰ ξυπνήσει, ἀλλ᾽ ἀμέσως βρίσκεται σὲ νηφαλιότητα. Τὰ χέρια εἶναι πάντοτε καθαρά· γιατὶ ὁ ὕπνος εἶναι κόσμιος· κανένας δὲν ἀκούει ἐκεῖ ροχαλίσματα, οὔτε ἀναστενάγματα, οὔτε βλέπει κανέναν νὰ τινάζεται στὸν ὕπνο, οὔτε νὰ ξεγυμνώνεται, ἀλλὰ κοιμοῦνται, ξαπλωμένοι πιὸ κόσμια καὶ ἀπὸ τοὺς ξύπνιους. Ὅλα αὐτὰ συμβαίνουν γιατὶ ὑπάρχει εὐταξία στὴν ψυχή. Πραγματικὰ αὐτοὶ εἶναι ἅγιοι, καὶ εἶναι ἄγγελοι ἀνάμεσα στοὺς

τῆς ἐν τῇ ψυχῇ. Ὄντως ἅγιοι οὗτοι, καὶ ἐν ἀνθρώποις ἄγγελοι. Καὶ μὴ θαυμάσῃς ἀκούων ταῦτα· ὁ γὰρ πολὺς φόβος ὁ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀφίησι πρὸς τὰ βάθη τοῦ ὕπνου κατελθεῖν καὶ βαπτίσαι τὴν διάνοιαν αὐτῶν, ἀλλ' ἐξ ἐπιπολῆς ἐπίκειται διαναπαύων αὐτοὺς μόνον. Τοιούτου δὲ αὐτοῖς ὄντος τοῦ ὕπνου, τοιαῦτα εἶναι αὐτῶν ἀνάγκη καὶ τὰ ὀνείρατα, οὐ φαντασιώδη, οὐδὲ τερατώδη. Ἀλλ', ὅπερ ἔφην, ἀλεκτρυὼν ἐφώνησε, καὶ εὐθέως ἐλθὼν ὁ προεστώς, καὶ τῷ ποδὶ τὸν κείμενον ἁπλῶς ὑπονύξας, πάντας ἀνέστησεν· οὐδὲ γὰρ γυμνοὺς ἐκεῖ καθεύδειν θέμις.

Εἶτα διαναστάντες, εὐθέως ἑστήκασιν, ὕμνους ᾄδοντες προφητικοὺς μετὰ πολλῆς τῆς συμφωνίας, μετ' εὐρύθμων μελῶν. Οὔτε κιθάρα, οὔτε σύριγγες, οὔτε οὐδὲν ἄλλο ὄργανον μουσικὸν τοιαύτην ἀφίησι φωνήν, οἵαν ἐστὶν ἀκοῦσαι ἐν ἡσυχίᾳ βαθείᾳ καὶ ἐν ἐρημίᾳ τῶν ἁγίων ᾀδόντων ἐκείνων. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ᾄσματα πρόσφορα καὶ φιλίας γέμοντα τῆς πρὸς τὸν Θεόν. «Ἐν ταῖς νυξί», φησίν, «ἐπάρατε τὰς χεῖρας ὑμῶν πρὸς τὸν Θεόν»· καὶ πάλιν, «ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζει τὸ πνεῦμά μου πρὸς σὲ ὁ Θεός, διότι φῶς τὰ προστάγματά σου ἐπὶ τῆς γῆς». Καὶ τὰ ᾄσματα τὰ δαυιδικὰ πολλὰς πηγὰς κινοῦντα δακρύων. Ὅταν γὰρ ᾄδῃ λέγων· «ἐκοπίασα ἐν τῷ στεναγμῷ μου, λούσω καθ' ἑκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου, ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνήν μου βρέξω»· καὶ πάλιν, ὅτι «σποδὸν ὡσεὶ ἄρτον ἔφαγον»· καὶ πάλιν, «τί ἐστιν ἄνθρωπος, ὅτι μιμνήσκῃ αὐτοῦ;» «Ἄνθρωπος ματαιότητι ὡμοιώθη, καὶ αἱ ἡμέραι ἡμῶν ὡσεὶ σκιὰ παράγουσι»· καί, «μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος, καὶ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ»· καὶ πάλιν, «ὁ κατοικίζων μοντρόπους ἐν οἴκῳ»· καί, «ἑπτάκις τῆς ἡμέρας ᾔνεσά σε ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου»· καὶ πάλιν, «μεσονύκτιον ἐξηγειρόμην τοῦ ἐξομολογεῖσθαί σοι ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου»· καί, «ὁ Θεὸς λυτρώσεται τὴν ψυχήν μου ἐκ χειρὸς ᾄδου»· καί, «ἐὰν πορευθῶ ἐν μέσῳ σκιᾶς θανάτου, οὐ φοβηθήσομαι κακά,

---

11. Ψαλμ. 133,3.
12. Ἡσ. 26,9.
13. Ψαλμ. 6,7.
14. Ψαλμ. 101,10.
15. Ψαλμ. 8,5 καὶ 143,4.
16. Ψαλμ. 143,4.

ἀνθρώπους. Καὶ μὴν ἀπορεῖς ἀκούγοντας αὐτά. Γιατὶ ὁ πολὺς φόβος ποὺ αἰσθάνονται γιὰ τὸ Θεό, δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ κατέλθουν στὰ βάθη τοῦ ὕπνου καὶ νὰ βουτηχθεῖ τὸ μυαλό τους ἐκεῖ, ἀλλὰ ἔρχεται ἀβασάνιστα γιὰ νὰ τοὺς ἀναπαύσει μόνο. Καὶ ἀφοῦ τέτοιος εἶναι ὁ ὕπνος τους, κατ' ἀνάγκη καὶ τὰ ὄνειρά τους εἶναι τέτοια, ὄχι φαντασιώδη, ὄχι τερατώδη. Ἀλλά, αὐτὸ ποὺ εἶπα, μόλις λαλήσει ὁ πετεινὸς καὶ ἔρθει ἀμέσως ὁ προϊστάμενος καὶ ἀκουμπήσει ἁπλῶς μὲ τὸ πόδι τὸν καθένα ποὺ κοιμᾶται, ἀμέσως ὅλους τοὺς σήκωσε. Γιατὶ δὲν εἶναι σωστὸ ἐκεῖ νὰ κοιμοῦνται γυμνοί.

Ἔπειτα, ἀφοῦ σηκωθοῦν, ἀμέσως συγκεντρώνονται, ψάλλοντας ὕμνους προφητικούς, χωρὶς παραφωνίες, καὶ μὲ ὡραῖες μελωδίες. Οὔτε κιθάρα, οὔτε φλογέρες, οὔτε κανένα ἄλλο μουσικὸ ὄργανο ἀφήνει τέτοια φωνή, τέτοια ποὺ μπορεῖς νὰ ἀκούσεις μέσα στὴ βαθιὰ ἡσυχία καὶ στὴν ἐρημιά, ὅταν ψάλλουν ἐκεῖνοι οἱ ἅγιοι. Καὶ αὐτὰ τὰ ἄσματα εἶναι ἀνάλογα μὲ τὴν ὥρα καὶ γεμάτα ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὸ Θεό. «Τὶς νύχτες», λέγει, «ὑψῶστε τὰ χέρια σας στὸ Θεό»[11]· καὶ πάλι, «ἀπὸ τὴν νύχτα ξυπνάει τὸ πνεῦμα μου γιὰ σένα, Θεέ μου, γιατὶ τὰ προστάγματά σου εἶναι φῶς πάνω στὴ γῆ»[12]. Καὶ τὰ ἄσματα τὰ δαυιδικὰ προξενοῦν πολλὲς πηγὲς δακρύων. Γιατί, ὅταν ψάλλει, λέγοντας, «κουράστηκα στὸν στεναγμό μου, κάθε νύχτα λούζω τὴν κλίνη μου, μὲ τὰ δάκρυά μου βρέχω τὸ στρῶμα μου»[13]· καὶ πάλι, «ἔφαγα στάχτη σὰν ψωμί»[14]· καὶ πάλι, «τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὥστε νὰ τὸν θυμᾶσαι;»[15]· «ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὅμοιος μὲ τὴ ματαιότητα, καὶ οἱ ἡμέρες μας φεύγουν σὰν τὴ σκιά[16]»· καί, «μὴ φοβᾶσαι, ὅταν πλουτήσει ὁ ἄνθρωπος, κι ὅταν μεγαλώσει ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του»[17]· καὶ πάλι, «αὐτὸς ποὺ ἀναδεικνύει εὐτυχισμένους οἰκογενειάρχες στὸ σπίτι»[18]· καί, «πολλὲς φορὲς τὴν ἡμέρα σὲ ὕμνησα, γιὰ τὶς κρίσεις τῆς δικαιοσύνης σου»[19]· καὶ πάλι, «ξύπνησα τὰ μεσάνυχτα γιὰ νὰ σοῦ ἐξομολογηθῶ γιὰ τὶς δίκαιες κρίσεις σου»[20]· καὶ «ὁ Θεὸς θὰ σώσει τὴν ψυχή μου ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ᾅδη»[21]· καί, «ἂν πορευθῶ ἀνάμεσα στὴ σκιὰ τοῦ θανάτου, δὲ θὰ φοβηθῶ κακό, γιατὶ ἐσὺ εἶσαι μαζί μου»[22]· καὶ πάλι, «δὲ θὰ φοβη-

17. Ψαλμ. 48,17.
18. Ψαλμ. 67,7.
19. Ψαλμ. 118,164.
20. Ψαλμ. 118,62.
21. Ψαλμ. 48,16.
22. Ψαλμ. 22,4.

ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ»· καὶ πάλιν, «οὐ φοβηθήσομαι ἀπὸ φόβου νυκτερινοῦ, ἀπὸ βέλους πετομένου ἡμέρας, ἀπὸ πράγματος ἐν σκότει διαπορευομένου, ἀπὸ συμπτώματος καὶ δαιμονίου μεσημβρινοῦ»· καὶ πάλιν, «ἐλογίσθημεν, ὡς πρόβατα σφαγῆς», τὴν εἰς Θεὸν αὐτῶν διάπυρον ἀγάπην ἐνδείκνυται.

Ὅταν δὲ πάλιν μετὰ τῶν ἀγγέλων ᾄδωσι (καὶ γὰρ καὶ ἄγγελοι τότε ᾄδουσιν), «αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν», λέγοντες, ἡμῶν χασμωμένων, κνωμένων, ρεγχόντων, ἢ καὶ ὑπτίων ἁπλῶς κειμένων, καὶ μυρίας λογιζομένων ἀπάτας· οἷόν ἐστιν ἐκείνους ἐν τούτῳ τὸ πᾶν τῆς νυκτὸς ἀναλίσκειν; Ἐπειδὰν δὲ ἡμέρα μέλλῃ γίνεσθαι, διαναπαύονται λοιπόν· καὶ ὅταν ἡμεῖς ἀρξώμεθα τῶν ἔργων, ἐκεῖνοι καιρὸν ἔχουσι τῆς ἀναπαύσεως. Ἡμέρας δὲ γενομένης, ἡμῶν μὲν ἕκαστος καλεῖ τὸν ἕτερον, τὸν λόγον ποιεῖ τῶν ἐξοδιαζομένων, εἰς ἀγορὰν ἐμβάλλει, ἄρχοντι παρίσταται, τρέμει, δέδοικε τὰς εὐθύνας· ἕτερος ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἄλλος πρὸς τὸ ἐπιτήδευμα τὸ ἑαυτοῦ. Ἐκεῖνοι δὲ πάλιν εὐχὰς ἑωθινὰς ἐπιτελέσαντες καὶ ὕμνους, πρὸς τὴν τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσιν τρέπονται· εἰσὶ δὲ οἳ καὶ βιβλία γράφειν μεμαθηκότες. Ἕκαστος οἴκημα ἀποτεταγμένον ἓν λαβών, ἡσυχίαν διαπαντὸς ἀσκεῖ, οὐδενὸς φλυαροῦντος, οὐδενὸς οὐδὲν λέγοντος.

Εἶτα τρίτην, ἕκτην, ἐννάτην, καὶ τὰς ἑσπερινὰς εὐχὰς ἐπιτελοῦσι, καὶ εἰς τέσσαρα μέρη τὴν ἡμέραν διανείμαντες, καθ' ἕκαστον μέρος πληρούμενον ψαλμῳδίαις, ὕμνοις γεραίρουσι τὸν Θεόν. Πάντων δὲ ἀριστώντων τῶν ἄλλων, γελώντων, παιζόντων, διαρρηγνυμένων ὑπὸ τῆς γαστριμαργίας, οὗτοι τοῖς ὕμνοις προσανέχουσιν. Οὐδαμοῦ τραπέζης καιρός, οὐδὲ τῶν αἰσθητῶν τούτων. Πάλιν μετὰ τὸ ἄριστον τῶν αὐτῶν ἔχονται, ὕπνῳ πρότερον ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότες. Οἱ μὲν οὖν κοσμικοὶ καὶ τὴν ἡμέραν καθεύδουσιν, ἐκεῖνοι δὲ καὶ τὴν νύκτα ἐγρηγόρασιν. Ὄντως υἱοὶ φωτός εἰσιν. Εἶτα ἐκεῖνοι τὸ πλέον ἀναλώσαντες ἐν τῷ ὕπνῳ τῆς ἡμέρας προΐασι βεβαρημένοι, οὗτοι δὲ ἔτι νήφουσιν, ἄσιτοι μένοντες ἕως ὀψέ, καὶ

---

23. Ψαλμ. 90,5–6.
24. Ψαλμ. 43,22.

θῶ ἀπὸ νυχτερινὸ φόβο, ἀπὸ βέλος ποὺ ρίχνεται ἐναντίον μου τὴν ἡμέρα, ἀπὸ πράγμα ποὺ βαδίζει μέσα στὸ σκοτάδι, ἀπὸ περαστικὸ καὶ δαιμόνιο μεσημβρινό»[23]· καὶ πάλι, «μᾶς λογάριασαν σὰν πρόβατα γιὰ σφαγή»[24], ὅλα αὐτὰ δείχνουν τὴ φλογερὴ ἀγάπη τους στὸ Θεό.

Ὅταν πάλι ψάλλουν μαζὶ μὲ τὸ τοὺς ἀγγέλους (γιατὶ τότε καὶ ἄγγελοι ψάλλουν) λέγοντας, «ὑμνεῖτε τὸν Κύριο ἀπὸ τοὺς οὐρανούς»[25], ἐνῶ ἐμεῖς χάσκουμε, ξυνόμαστε, ροχαλίζουμε, ἢ καὶ ἁπλῶς εἴμαστε ἀνάσκελα ξαπλωμένοι, καὶ σκεπτόμαστε μύριες ἀπάτες, ὅπως φυσικὸ οἱ παρόμοιοι νὰ ξοδεύουν σ' αὐτὰ ὅλο τὸ μέρος τῆς νύχτας, κι ὅταν πρόκειται νὰ ξημερώσει, τότε ἀναπαύονται· καὶ ὅταν ἐμεῖς ἀρχίζουμε τὴ δουλειά, ἐκεῖνοι τότε ἀναπαύονται. Καὶ ὅταν ξημερώσει, καθένας ἀπὸ μᾶς καλεῖ τὸν ἄλλο καὶ τοῦ ἀναφέρει τὰ ἔξοδα, πηγαίνει στὴν ἀγορά, παρουσιάζεται στὸν ἄρχοντα, τρέμει, φοβᾶται τὶς τιμωρίες, ἄλλος πηγαίνει στὴ σκηνὴ καὶ ἄλλος στὸ ἐπάγγελμα του. Ἐκεῖνοι πάλι, ἀφοῦ ἔψαλλαν τὶς πρωϊνὲς προσευχὲς καὶ τοὺς ὕμνους, γυρίζουν στὴν ἀνάγνωση τῶν Γραφῶν· ὑπάρχουν καὶ μερικοὶ ποὺ ἔχουν μάθει νὰ γράφουν καὶ βιβλία. Ὁ καθένας πῆρε ἕνα ξεχωριστὸ οἴκημα, καὶ ἀσκεῖ πάντα τὴν ἡσυχία, καὶ κανένας δὲ φλυαρεῖ, κανένας δὲ λέγει τίποτε.

Ἔπειτα, τὴν τρίτη, τὴν ἕκτη, καὶ τὴν ἐνάτη ὥρα ἐπιτελοῦν καὶ τὶς ἑσπερινὲς προσευχές, καὶ ἀφοῦ χώρισαν σὲ τέσσερα μέρη τὴν ἡμέρα, ποὺ κάθε μέρος εἶναι γεμάτο μὲ ψαλμωδίες, δοξολογοῦν τὸ Θεὸ μὲ ὕμνους. Καὶ ἐνῶ ὅλοι οἱ ἄλλοι τρώγουν, γελοῦν, παίζουν, σκάζουν ἀπὸ τὴ γαστριμαργία, αὐτοὶ ἀφοσιώνονται στοὺς ὕμνους. Πουθενὰ δὲν ὑπάρχει καιρὸς γιὰ τραπέζι, οὔτε γιὰ κάτι ἀπὸ αὐτὰ τὰ αἰσθητά. Πάλι μετὰ τὸ γεῦμα ἐπιδίδονται στὰ ἴδια, ἀφοῦ προηγουμένως κοιμηθοῦν. Καὶ οἱ κοσμικοὶ βέβαια κοιμοῦνται καὶ τὴν ἡμέρα, ἐνῶ ἐκεῖνοι ἀγρυπνοῦν καὶ τὴ νύχτα. Πραγματικὰ εἶναι υἱοὶ φωτός. Ἔπειτα οἱ κοσμικοί, ἀφοῦ κατανάλωσαν τὸ περισσότερο μέρος τῆς ἡμέρας στὸν ὕπνο, βαδίζουν βαρεῖς, ἐνῶ αὐτοὶ ἀκόμα ἐγκρατεύονται, μένοντας νηστικοὶ ὡς ἀργὰ καὶ ἀφοσιωμένοι στοὺς ὕμνους. Κι ὅταν πάλι φθάσει ἡ ἑσπέρα, οἱ κοσμι-

25. Ψαλμ. 148,2.

τοῖς ὕμνοις προσανέχοντες. Ἑσπέρας δὲ πάλιν καταλαβούσης, οἱ μὲν εἰς λουτρὰ καὶ ἀνέσεις σπεύδουσιν, ἐκεῖνοι δὲ τῶν πόνων ἀπολύσαντες ἑαυτούς, τότε τῇ τραπέζῃ προσανέχουσιν, οὐκ οἰκετῶν πλῆθος ἐγείροντες, οὐδὲ περιτρέχοντες τὴν οἰκίαν, οὐδὲ θορυβοῦντες, οὐδὲ ὄψα πολλὰ παρατιθέμενοι, οὐδὲ κνίσσης γέμοντα, ἀλλ' οἱ μὲν ἄρτον μόνον καὶ ἅλας, οἱ δὲ ἔλαιον προστιθέντες, ἕτεροι δέ, ὅσοι ἀσθενέστεροί εἰσι, καὶ λαχάνων ἔχονται καὶ ὀσπρίων.

Εἶτα μικρὸν καθίσαντες, μᾶλλον δὲ ὕμνοις τὸ πᾶν κατακλείσαντες, διαναπαύονται ἐπὶ στιβάδος ἕκαστος πρὸς ἀνάπαυσιν μόνον πεποιημένης, οὐ τρυφήν. Οὐκ ἔστι φόβος ἀρχόντων ἐκεῖ, οὐκ ἔστι δεσποτῶν ἀπόνοια, οὐκ ἔστι παίδων ταραχή, οὐκ ἔστι κιβωτίων πλῆθος, οὐδὲ ἱματίων ἀπόθεσις περιττή, οὐ χρυσίον, οὐκ ἀργύριον· οὔκ εἰσιν ἐκεῖ φυλακαὶ καὶ προφυλακαί· οὐκ ἔστι ταμεῖον, οὐκ ἄλλο τοιοῦτον οὐδέν· ἀλλὰ πάντα εὐχῆς γέμει, πάντα ὕμνων, πάντα εὐωδίας πνευματικῆς, οὐδὲν ἐκεῖ σαρκικόν. Ληστῶν ἐφόδους οὐ δεδοίκασιν· οὐ γὰρ ἔχουσιν ὅτου ζημιωθῶσι· χρήματα οὐκ ἔστι, σῶμά ἐστι καὶ ψυχή· ἂν ταύτην ἀφέλωνται, οὐκ ἐζημίωσαν, ἀλλ' ὤνησαν. «Ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν», φησί, «Χριστός, καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος». Ἀπέλυσαν τῶν δεσμῶν ἑαυτοὺς πάντων. Ὄντως «φωνὴ ἀγαλλιάσεως ἐν σκηναῖς δικαίων».

5. Οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ὀλολυγῆς ἀκοῦσαί ποτε οὐδὲ κωκυτοῦ· καθαρὸς τούτων τῶν ἀηδιῶν ὁ ὄροφος, καθαρὸς τῆς κραυγῆς ταύτης. Ἀποθνήσκουσι μὲν γὰρ καὶ ἐν αὐτοῖς· οὐ γάρ εἰσιν ἀθάνατοι τὸ σῶμα· ἀλλ' οὐκ ἴσασι θάνατον τὸν θάνατον. Μεθ' ὕμνων προπέμπουσι τοὺς ἀπελθόντας· προπομπὴν τὸ τοιοῦτον καλοῦσιν, οὐκ ἐκφοράν. Κἂν ἀπαγγελθῇ, ὅτι ὁ δεῖνα τετελεύτηκε, πολλὴ ἡ εὐφροσύνη, πολλὴ ἡ ἡδονή· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τολμᾷ τις εἰπεῖν, ὅτι ὁ δεῖνα τετελεύτηκεν, ἀλλ' ὁ δεῖνα τετελείωται. Εἶτα εὐχαριστία, δόξα πολλή, εὐφροσύνη, ἑκάστου εὐχομένου τέλος τοιοῦτον λαβεῖν, οὕτω τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἐξελθεῖν, ἀναπαύσασθαι τῶν πόνων καὶ τῶν

---

26. Φιλιπ. 1,21.
27. Ψαλμ. 117,15.

κοὶ τρέχουν στὰ λουτρὰ καὶ στὶς ἀνέσεις, ἐνῶ ἐκεῖνοι, ἀφοῦ ἀπάλλαξαν τοὺς ἑαυτούς τους ἀπὸ τοὺς κόπους, τότε κάθονται στὸ τραπέζι, χωρὶς νὰ ξεσηκώνουν πλῆθος ὑπηρετῶν, οὔτε νὰ περιτρέχουν τὴν οἰκία, οὔτε νὰ θορυβοῦν, οὔτε νὰ παραθέτουν πολλὰ φαγητά, οὔτε νὰ εἶναι γεμάτος ὁ τόπος ἀπὸ μυρωδιὰ κρέατος, ἀλλ' ἄλλοι τρώγουν μόνο ψωμὶ καὶ ἁλάτι, ἄλλοι προσθέτουν καὶ λάδι, ἄλλοι πάλι, ὅσοι εἶναι ἀσθενενέστεροι, ἔχουν καὶ λαχανικὰ καὶ ὄσπρια.

Ἔπειτα, ἀφοῦ καθίσουν λίγο, ἢ καλύτερα, ἀφοῦ κατακλείσουν τὸ πᾶν μὲ ὕμνους, ἀναπαύεται ὁ καθένας πάνω σὲ ἀχυρόστρωμα, ποὺ εἶναι φτιαγμένο μόνο γιὰ ξεκούραση, ὄχι γιὰ ἀπόλαυση. Δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ φόβος ἀρχόντων, δὲν ὑπάρχει ἀλαζονεία δεσποτῶν, δὲν ὑπάρχει ὁ φόβος δούλων, δὲν ὑπάρχει θόρυβος γυναικῶν, δὲν ὑπάρχει ταραχὴ παιδιῶν, δὲν ὑπάρχει πλῆθος κιβωτίων, οὔτε περιττὴ ἀποθήκευση ρούχων, οὔτε χρυσάφι, οὔτε ἄργυρος· δὲν ὑπάρχουν ἐκεῖ φυλακὲς καὶ προφυλακές· δὲν ὑπάρχει ταμεῖο, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο, ἀλλ' ὅλα εἶναι γεμάτα ἀπὸ προσευχή, ὅλα ἀπὸ ὕμνους, ὅλα ἀπὸ εὐωδία πνευματική, καὶ τίποτε δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ σαρκικό. Δὲ φοβοῦνται ἐφόδους τῶν ληστῶν, γιατὶ δὲν ἔχουν κάτι ποὺ θὰ ζημιώνονταν. Χρήματα δὲν ὑπάρχουν, μόνο σῶμα καὶ ψυχὴ ὑπάρχει· ἂν ἀφαιρέσουν αὐτήν, δὲν τοὺς ζημίωσαν, ἀλλὰ τοὺς ὠφέλησαν. Γιατὶ λέγει, «γιὰ μένα ἡ ζωή, εἶναι ὁ Χριστός, καὶ ὁ θάνατος εἶναι κέρδος»[26]. Ἐλευθέρωσαν τοὺς ἑαυτούς τους ἀπὸ ὅλα τὰ δεσμά. «Πραγματικὰ ἐπικρατεῖ φωνὴ ἀγαλλιάσεως σὲ σκηνὲς δικαίων»[27].

5. Ἐκεῖ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀκούσεις ποτὲ θρήνους, οὔτε ὀδυρμούς· ὁ ὄροφος εἶναι καθαρὸς ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἀηδίες, καθαρὸς ἀπὸ αὐτὴ τὴν κραυγή. Πεθαίνουν βέβαια καὶ ἀνάμεσα τους· γιατὶ δὲν εἶναι ἀθάνατοι στὸ σῶμα· ἀλλὰ δὲ θεωροῦν θάνατο τὸ θάνατο. Προπέμπουν τοὺς νεκροὺς μὲ ὕμνους· αὐτὸ τὸ ὀνομάζουν προπομπή, ὄχι κηδεία. Κι ἂν ἀνακοινωθεῖ ὅτι ὁ τάδε πέθανε, εἶναι μεγάλη ἡ ἀγαλλίαση, μεγάλη ἡ ἡδονή· ἢ καλύτερα οὔτε τολμᾶ νὰ εἰπεῖ κανεὶς ὅτι ὁ τάδε πέθανε, ἀλλὰ ὁ τάδε τελείωσε. Ἔπειτα ἀκολουθεῖ εὐχαριστία, δόξα πολλή, εὐφροσύνη, κι ὁ καθένας εὔχεται νὰ ἔχει τέτοιο τέλος, ἔτσι νὰ περατώσει αὐτὸν τὸν ἀγώνα, ν' ἀναπαυ-

ἀγώνων, ἰδεῖν τὸν Χριστόν. Κἂν ἀρρωστήσῃ, οὐ δάκρυα, οὐ θρῆνος, ἀλλ' εὐχαὶ πάλιν· οὐκ ἰατρῶν χεῖρες, ἀλλὰ πίστις μόνη πολλάκις ἀπήλλαξε τὸν ἄρρωστον. Εἰ δὲ καὶ ἰατρῶν δεηθείη, πολλὴ καὶ ἐνταῦθα ἡ φιλοσοφία, πολλὴ ἡ καρτερία· οὐ παρέστηκε γυνὴ λύουσα τὰς τρίχας, οὐδὲ παιδία τὴν οὐδέπω γενομένην ὀρφανίαν ἀποδυρόμενα, οὐδὲ οἰκέται παρακαλοῦντες τὸν ἀποπνέοντα μετὰ ἀσφαλείας αὐτούς τινι παρακαταθέσθαι· ἀλλὰ πάντων τούτων ἀπηλλαγμένη ἡ ψυχή, ἓν σκοπεῖ μόνον εἰς τὴν ἐσχάτην ἀναπνοήν, ὅπως ἀπέλθῃ τῷ Θεῷ φίλη. Κἂν γένηται δὲ νόσος, οὐ γίνεται ἀπὸ γαστριμαργίας, οὐδὲ ἀπὸ καρηβαρίας, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ τῶν νόσων ὑποθέσεις ἐγκωμίων γέμουσιν, οὐχὶ κατηγορίας, ὡς αὗται· ἢ γὰρ ἀγρυπνίας, ἢ νηστείας ἐπίτασις, ἤ τι τῶν τοιούτων τὰς νόσους ἐργάζεται· ὅθεν καὶ εὐαπάλλακτοι γίνονται· ἀρκεῖ γὰρ μηκέτι καμόντας ὁμοίως πάντων ἀπηλλάχθαι τῶν δεινῶν.

6. *Εἰπὲ οὖν μοι, φησίν, «εἰ ἁγίων τις πόδας ἔνιψεν» ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, εἰ ἔνεστι καὶ ἐνταῦθα τοιούτους εὑρεῖν. Ἔνεστι, καὶ πάνυ ἔνεστι· μόνον μή, ἐπειδὴ ἐκείνων τὸν βίον διηγησάμεθα, τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καταφρονῶμεν. Πολλοὶ πολλάκις τοιοῦτοι καὶ ἐν μέσαις ταῖς ἐκκλησίαις εἰσίν, ἀλλ' ἐν τῷ λανθάνοντι. Μὴ γὰρ ἐπειδὴ οἰκίας περινοστοῦσι, μηδὲ ἐπειδὴ εἰς ἀγορὰν ἐμβάλλουσι, μηδὲ ἐπειδὴ προΐστανται, καταφρονῶμεν αὐτῶν. Καὶ τοῦτο ὁ Θεὸς ἐπέταξε· «κρίνατε» γάρ, φησίν, «ὀρφανῷ, καὶ δικαιώσατε χήραν». Πολλαὶ τῆς ἀρετῆς αἱ ὁδοί, ὥσπερ οὖν καὶ τῶν μαργαριτῶν πολλὴ ἡ διαφορά, καίτοι πάντες μαργαρῖται λέγονται, ἀλλ' ὁ μέν ἐστι λαμπρὸς καὶ στρογγύλος πάντοθεν, ἕτερος δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἔχει τὸ κάλλος, ἕτερον δέ. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὥσπερ ἀπό τινος τέχνης τὸ κοράλλιον ἐπιμήκη ἔχει τὴν γραμμήν, καὶ τὰς γωνίας ἐκτετορευμένας, καὶ τοῦ λευκοῦ χρώματος ἕτερον ἐπιτερπέστερον, τὸ δὲ πράσινον πολὺ πάσης χλωρότητος ἐπιτερπέστερον· ἄλλος τοῦ αἵματος τὸ ἀνθηρὸν παρέχεται τῷ εὐανθεῖ, ἄλλος τῆς θαλάττης ἐστὶ κυανώτε-*

28. Ἡσ. 1,17.

θεῖ ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ τοὺς ἀγῶνες, νὰ δεῖ τὸ Χριστό. Καὶ ἂν ἀρρωστήσει κάποιος δὲν ὑπάρχουν δάκρυα, οὔτε θρῆνοι, ἀλλὰ προσευχὲς πάλι· πολλὲς φορὲς τὸν ἄρρωστο τὸν ἔκαναν καλὰ ὄχι τὰ χέρια τῶν γιατρῶν, ἀλλὰ μόνο ἡ πίστη. Καὶ ἂν χρειασθεῖ γιατρός, καὶ ἐδῶ ἡ φιλοσοφία εἶναι πολλή, ἡ ὑπομονὴ πολλή. Δὲν παραβρίσκεται γυναίκα λύνοντας τὰ μαλλιά της, οὔτε παιδιὰ κλαίγοντας γιὰ τὴν ὀρφάνια ποὺ δὲν ἔγινε ἀκόμη, οὔτε δοῦλοι παρακαλώντας αὐτὸν ποὺ ξεψυχάει νὰ τοὺς ἐμπιστευθεῖ σὲ κάποιον μὲ ἀσφάλεια, ἀλλ' ἡ ψυχή, ἐλευθερωμένη ἀπὸ ὅλα αὐτά, ἕνα μόνο σκέπτεται στὴν ἔσχατη ἀναπνοή, νὰ φύγει ἀγαπητὴ στὸ Θεό. Κι ἂν συμβεῖ κάποια ἀρρώστια, δὲν συμβαίνει ἀπὸ γαστριμαργία, οὔτε ἀπὸ κεφαλόπονο, ἀλλὰ κι αὐτὲς οἱ αἰτίες τῶν ἀσθενειῶν εἶναι γεμάτες ἀπὸ ὕμνους, ὄχι κατηγορίες ὅπως αὐτές· ἡ ἐπίταση τῆς ἀγρυπνίας ἢ τῆς νηστείας ἢ κάτι τέτοιο προξενεῖ τὶς ἀρρώστειες, καὶ γι' αὐτὸ καὶ ἀπαλλάσσονται εὔκολα· ἀρκεῖ νὰ μὴν κοπιάσουν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ ὅλα τὰ δεινά.

6. Ἀλλὰ πές μου, λέγει, ἐὰν ἔπλυνε πόδια ἁγίων στὴν Ἐκκλησία, ἐὰν εἶναι δυνατὸ καὶ ἐδῶ νὰ βρεῖ κανένας τέτοιους. Εἶναι δυνατό, καὶ πάρα πολὺ δυνατό· μόνο ὅμως νὰ μὴ καταφρονοῦμε τοὺς ἀνθρώπους ποὺ εἶναι στὶς ἐκκλησίες, ἐπειδὴ διηγηθήκαμε τὴ ζωὴ ἐκείνων. Πολλὲς φορὲς ὑπάρχουν πολλοὶ τέτοιοι καὶ μέσα στὶς ἐκκλησίες, ἀλλὰ μᾶς διαφεύγουν. Ἂς μὴ τοὺς καταφρονοῦμε λοιπόν, ἐπειδὴ κατοικοῦν στὰ σπίτια, οὔτε ἐπειδὴ πηγαίνουν στὴν ἀγορά, οὔτε ἐπειδὴ εἶναι προϊστάμενοι. Καὶ αὐτὸ ὁ Θεὸς τὸ πρόσταξε. Γιατὶ λέγει· «κρίνατε δίκαια ὀρφανό, καὶ δικαιῶστε χήρα»[28]. Εἶναι πολλοὶ οἱ δρόμοι τῆς ἀρετῆς, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὰ μαργαριτάρια εἶναι μεγάλη, ἂν καὶ ὀνομάζονται ὅλα μαργαριτάρια, ἀλλὰ τὸ ἕνα εἶναι λαμπρὸ καὶ στρογγυλὸ ἀπὸ παντοῦ, ἐνῶ τὸ ἄλλο δὲν ἔχει βέβαια αὐτὴ τὴν ὀμορφιά, ἀλλ' ἔχει ἄλλη. Ποιά λοιπὸν εἶναι αὐτή; Σὰν ἀπὸ κάποια τέχνη τὸ κοράλλι ἔχει γραμμὴ ἐπιμήκη, καὶ τὶς γωνίες σκαλισμένες σὰν στὸν τόρνο, καὶ κάποιο ἄλλο χρῶμα ὡραιότερο ἀπὸ τὸ λευκό, ἐνῶ τὸ πράσινο χρῶμα του εἶναι πολὺ πιὸ ὡραιότερο ἀπὸ κάθε πρισινάδα· ἄλλο πάλι στολισμένο μὲ λουλούδια προσφέρει τὸ θαλερὸ τοῦ αἵματος, ἄλλο εἶναι πιὸ γαλανὸ ἀπὸ τὴ θάλασσα, ἄλλο λαμπρότερο ἀπὸ τὴν

ρος, ἄλλος τῆς ἁλουργίδος στιλβότερος· καὶ ἄλλα δὲ μυρία ἄν τις εὕροι τοῖς ἄνθεσιν ἁμιλλώμενα κατὰ τὸ ποικίλον, ἢ τοῖς τοῦ ἡλίου χρώμασιν ἐξισούμενα. Τοιοῦτοι δὴ καὶ οἱ ἅγιοι· οἱ μὲν ἑαυτοὺς ἀσκοῦσιν, οἱ δὲ καὶ τὰς ἐκκλησίας. Καλῶς ἄρα ἔλεγεν, «εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν». Ὥστε γὰρ πάντας ἐπᾶραι πρὸς μίμησιν, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν.

Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς ἐπιδράμωμεν τῷ πράγματι, ἵνα ἔχωμεν καυχᾶσθαι ἐκεῖ, ὅτι ἐνίψαμεν πόδας ἁγίων. Εἰ δὲ πόδας αὐτῶν νίπτειν δεῖ, πολλῷ μᾶλλον καὶ ἐκ χειρὸς ἐπιδιδόναι αὐτοῖς τὰ χρήματα καὶ σπουδάζειν λανθάνειν. «Μὴ γνώτω», φησίν, «ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου». Τί μυρίους παραλαμβάνεις μάρτυρας; μηδὲ οἰκέτης ἰδέτω, εἰ δυνατόν, μηδὲ γυνή. Πολλὰ τὰ σκάνδαλα τοῦ δολίου· πολλάκις ἡ μηδέποτε ἐμποδίσασα, τότε ἐμποδίζει ἢ ὑπὸ κενοδοξίας ἢ ὑπὸ ἑτέρου τινός. Ἐπεὶ καὶ ὁ Ἀβραάμ, καίτοι θαυμαστὴν ἔχων γυναῖκα, τὸν υἱὸν μέλλων ἀναφέρειν, ἔκρυπτε, καίτοι γε οὐκ εἰδὼς τὸ ἐκβησόμενον, ἀλλὰ πεπεισμένος, ὅτι πάντως ἀναιρήσει. Τί οὖν ἔμελλε λέγειν, εἴ τις ἦν ἄνθρωπος τῶν πολλῶν; οὐκ ἂν εἶπε, τίς ἐστιν οὗτος ὁ ταῦτα διαπραττόμενος; οὐκ ἂν ἐπὶ ἀπηνείᾳ αὐτὸν διέβαλε καὶ ἀγροικίᾳ; Οὐδὲ ἰδεῖν κατηξιώθη τὸ παιδίον τὸ ἑαυτῆς ἡ γυνή, οὐδὲ ὑστέρας ἀκοῦσαι φωνῆς, οὐδὲ σπαῖρον θεάσασθαι, ἀλλ' ὥσπερ αἰχμάλωτον λαβών, οὕτως ἀπήγαγεν. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐνενόησεν ὁ δίκαιος ἐκεῖνος, μεθύων τῷ πόθῳ. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἑώρα, ἀλλὰ τὸ προστατόμενον ὅπως ἐργάσαιτο, οὐδὲ παῖς ἦν ἐκεῖ, οὐδὲ γυνή· μᾶλλον δὲ οὐδὲ αὐτὸς ᾔδει τὸ ἐκβησόμενον· οὕτω πάντοθεν ἐσπούδαζε καθαρὸν τὸ ἱερεῖον ἀναγαγεῖν, μὴ δάκρυσιν αὐτό, μὴ ἀντιλογίᾳ μολῦναι.

Ὅρα δὲ μεθ' ὅσης ἡμερότητος ὁ Ἰσαὰκ ἐρωτᾷ, καὶ τί φησι πρὸς αὐτόν· «ἰδοὺ τὰ ξύλα καὶ τὸ πῦρ, ποῦ τὸ πρόβατον;» Τί οὖν ὁ πατήρ; «ὁ Θεὸς ὄψεται ἑαυτῷ πρόβατον εἰς ὁλοκάρπωσιν, τέκνον». Λέγεται δὲ τοῦτο καὶ ὡς προφητεία, ὅτι τὸν Υἱὸν ὄψεται

---

29. Ματθ. 6,3.
30. Γεν. 7-8.

πορφύρα· καὶ ἄλλα μύρια χρώματα μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς ποὺ συναγωνίζονται τὰ λουλούδια ὡς πρὸς τὴν ποικιλία, ἢ ἐξισώνονται μὲ τὰ χρώματα τοῦ ἥλιου. Τέτοιοι λοιπὸν εἶναι καὶ οἱ ἅγιοι· ἄλλοι ἀπὸ αὐτοὺς ἀσκοῦν τοὺς ἑαυτούς τους, καὶ ἄλλοι τὶς ἐκκλησίες. Ἐπομένως καλὰ ἔλεγε, «ἐὰν ἔπλυνε πόδια ἁγίων, ἐὰν βοήθησε θλιμμένους». Μὲ σκοπὸ λοπὸν νὰ διεγείρει ὅλους πρὸς μίμηση, γι' αὐτὸ μίλησε ἔτσι.

Λοιπὸν καὶ ἐμεῖς ἂς φροντίσουμε γι' αὐτὸ τὸ πράγμα, γιὰ νὰ ἔχουμε νὰ καυχιόμαστε ἐκεῖ, ὅτι πλύναμε πόδια ἁγίων. Ἐὰν πρέπει νὰ πλένουμε τὰ πόδια τους, πολὺ περισσότερο νὰ δίνουμε σ' αὐτοὺς τὰ χρήματα μὲ τὸ χέρι μας, καὶ νὰ φροντίζουμε νὰ μένει ἡ πράξη μας αὐτὴ κρυφή. «Νὰ μὴ γνωρίζει», λέγει, «τὸ ἀριστερό σου χέρι, τί κάνει τὸ δεξί»[29]. Τί κουβαλᾶς μαζί σου μύριους μάρτυρες; Ἂς μὴ δεῖ οὔτε ὁ ὑπηρέτης, ἂν εἶναι δυνατὸ οὔτε ἡ γυναίκα σου. Πολλὰ εἶναι τὰ σκάνδαλα τοῦ δόλιου· πολλὲς φορὲς αὐτὴ ποὺ δὲν ἐμπόδισε ποτέ, τότε ἐμποδίζει ἢ ἀπὸ κενοδοξία ἢ ἀπὸ κάτι ἄλλο. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Ἀβραάμ, ἂν καὶ εἶχε θαυμαστὴ γυναίκα, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ θυσιάσει τὸ γιό του, τὸ ἔκρυβε, ἂν καὶ βέβαια δὲ γνώριζε τὴν ἔκβαση, ἀλλ' ἦταν σίγουρος ὅτι ὁπωσδήποτε θὰ τὸν θυσιάσει. Τί λοιπὸν θὰ ἔλεγε, ἂν ἦταν κάποιος ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους; Δὲν θὰ ἔλεγε, ποιός εἶναι αὐτὸς ποὺ κάμνει αὐτά; Δὲ θὰ τὸν κατηγοροῦσε γιὰ σκληρότητα καὶ βαναυσότητα; Δὲν ἀξιώθηκε ἡ γυναίκα οὔτε νὰ δεῖ τὸ παιδί της, οὔτε νὰ ἀκούσει τὴν τελευταία φωνή του, οὔτε νὰ τὸ δεῖ νὰ σφαδάζει, ἀλλὰ σὰν νὰ τὸ ἔλαβε αἰχμάλωτο, ἔτσι τὸ ὁδήγησε. Ἀλλὰ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲ σκέφθηκε ὁ δίκαιος μεθυσμένος ἀπὸ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ Θεό. Γιατὶ δὲν ἔβλεπε τίποτε ἄλλο, παρὰ πῶς θὰ ἐκτελέσει τὴν προσταγή· δὲ βρισκόταν ἐκεῖ οὔτε παιδί, οὔτε γυναίκα· ἢ καλύτερα κι αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲ γνώριζε τὴν ἔκβαση τοῦ πράγματος· τόσο πολὺ φρόντιζε νὰ διατηρήσει καθαρὸ τὸ θυσιαστήριο ἀπὸ παντοῦ, νὰ μὴ τὸ μολύνει μὲ δάκρυα, οὔτε μὲ ἀντιλογία.

Πρόσεχε μὲ πόση ἡμερότητα ρωτᾶ ὁ Ἰσαάκ, καὶ τί λέγει σ' αὐτόν· «νὰ τὰ ξύλα καὶ ἡ φωτιά, ποῦ εἶναι ὅμως τὸ πρόβατο;». Τί λοιπὸν ἀπαντᾶ ὁ πατέρας; «Ὁ Θεὸς θὰ φροντίσει, παιδί μου, γιὰ τὸ πρόβατο τῆς θυσίας»[30]. Λέγεται αὐτὸ καὶ σὰν προφητεία, ὅτι ὁ

ἑαυτῷ Θεὸς εἰς ὁλοκάρπωσιν· καὶ ἅμα καὶ τότε ἐκβέβηκε. Τί καὶ αὐτὸν κρύπτεις, εἰπέ, τὸν σφαγιασθησόμενον; Ναί, φησί, δέδοικα μὴ ναρκήσῃ, δέδοικα μὴ ἀνάξιος ὀφθῇ. Εἶδες πῶς μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας ἅπαντα ἔπραττεν; Ἄρα καλῶς εἶπεν ἡ Γραφή, «μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου»· τουτέστι, κἂν ὡς οἰκεῖον μέλος ἔχωμέν τινα, μὴ σπουδάζωμεν αὐτῷ δεικνύναι, πλὴν εἰ μὴ ἀνάγκη εἴη. Πολλὰ γὰρ ἀπὸ τούτου γίνεται τὰ δεινά. Εἰς κενοδοξίαν τις αἴρεται, κώλυμα γίνεται πολλάκις.

Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἑαυτοὺς λανθάνωμεν, εἰ δυνατόν, ἵνα τύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Θεὸς θὰ φροντίσει νὰ προσφερθεῖ ὁ Υἱός του γιὰ ὁλοκαύτωμα· καὶ ἀμέσως τότε ἔτσι ἔγινε. Καὶ γιατί, πές μου, τὸν κρύβεις αὐτὸν ποὺ θὰ σφαχτεῖ; Ναί, λέγει, φοβᾶμαι μήπως ναρκωθεῖ, φοβᾶμαι μήπως φανεῖ ἀνάξιος. Εἶδες μὲ πόση ἀκρίβεια ἔπραττε τὰ πάντα; Ἄρα σωστὰ εἶπε ἡ Γραφή, «νὰ μὴ γνωρίζει ἡ ἀριστερά σου τί κάμνει ἡ δεξιά σου»[31]. Δηλαδή, κι ἂν ἀκόμα ἔχομε κάποιο πολὺ συγγενικό μας μέλος, νὰ μὴ σπεύδουμε νὰ τοῦ τὸ δείξουμε, ἐκτὸς ἂν εἶναι ἀνάγκη. Γιατὶ πολλὰ κακὰ προέρχονται ἀπὸ αὐτό. Ὁδηγεῖται κανεὶς στὴν κενοδοξία, πολλὲς φορὲς γίνεται ἐμπόδιο.

Γι' αὐτὸ ἂς τὸ διατηροῦμε κρυφὸ καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας, ἂν εἶναι δυνατό, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ὑποσχέθηκε, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων.

---

31. Ματθ. 6,3.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΙΕ'

(Α' Τιμ. 5,11–20)

«Νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ· ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν, ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν. Ἅμα δὲ καὶ ἀργαὶ μανθάνουσι περιερχόμεναι τὰς οἰκίας· οὐ μόνον δὲ ἀργαί, ἀλλὰ καὶ φλύαροι καὶ περίεργοι, λαλοῦσαι τὰ μὴ δέοντα. Βούλομαι οὖν νεωτέρας χήρας γαμεῖν, οἰκοδεσποτεῖν, μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόναι τῷ ἀντικειμένῳ λοιδορίας χάριν. Ἤδη γάρ τινες ἐξετράπησαν ὀπίσω τοῦ σατανᾶ».

1. Πολὺν ὑπὲρ τῶν χηρῶν ὁ Παῦλος ποιησάμενος λόγον, καὶ χρόνον αὐτῶν διορίσας τῷ λέγειν, «χήρα καταλεγέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα γεγονυῖα», καὶ τὴν ποιότητα διδάξας τῆς χήρας τῷ εἰπεῖν, «εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψε», πάλιν ἐνταῦθά φησι· «νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ». Περὶ δὲ τῶν παρθένων, καίτοι γε πολὺ φορτικωτέρου τοῦ πράγματος ὄντος, οὐδὲν τοιοῦτον αἰνίττεται· εἰκότως. Διὰ τί; Ὅτι ἐπὶ μείζοσιν ἀπεγράψαντο, καὶ ἀπὸ μείζονος τῆς διανοίας ἐκεῖ τὸ ἔργον προέβη τοῦτο. Τὸ μὲν οὖν, «εἰ ἐξενδόχησεν», «εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψε», καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, διὰ τοῦ εὐπροσέδρου παρέστησε, καὶ τοῦ λέγειν, «ἡ δὲ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου». Εἰ δὲ χρόνων ἕνεκεν οὐδὲν ἀκριβολογεῖται, μὴ θαυμάσῃς· μάλιστα μὲν γὰρ ἀπὸ τούτου κἀκεῖνο

1. Α' Τιμ. 5,9.
2. Α' Τιμ. 5,10.
3. Α' Κορ. 7,34.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΙΕ΄

(Α΄ Τιμ. 5,11–20)

«Τὶς νεώτερες χῆρες ν' ἀποφεύγεις νὰ τὶς γράψεις στὸν κατάλογο τῶν χηρῶν· γιατί, ὅταν τὰ πάθη τους τὶς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸν Χριστό, θέλουν νὰ παντρευτοῦν, καὶ εἶναι ἀξιοκατάκριτες, γιατὶ παρέβηκαν τὴν πρώτη ὑπόσχεση. Συγχρόνως μαθαίνουν νὰ εἶναι ἀργές, ἀλλὰ καὶ φλύαρες καὶ περίεργες, μιλώντας γιὰ ἄπρεπα. Θέλω λοιπὸν οἱ νεώτερες χῆρες νὰ παντρεύονται, νὰ διευθύνουν τὸ σπίτι τους, καὶ νὰ μὴ δίνουν καμιὰ ἀφορμὴ στὸν ἐχθρὸ τῆς πίστεως γιὰ κατηγορία. Ἤδη μερικὲς ἄφησαν τὸν ὀρθὸ δρόμο καὶ ἀκολούθησαν πίσω ἀπὸ τὸ σατανᾶ».

1. Ἀφοῦ ἔκαμε ὁ Παῦλος πολὺ λόγο γιὰ τὶς χῆρες καὶ ὅρισε χρόνο γι' αὐτές, λέγοντας, «χήρα ἂς καταγράφεται στὸν κατάλογο τῶν χηρῶν ὄχι ἐκείνη ποὺ εἶναι μικρότερη τῶν ἑξήντα ἐτῶν»[1], καὶ ἀφοῦ δίδαξε τὴν ποιότητα τῆς χήρας μὲ τὸ νὰ πεῖ, «ἐὰν ἀνέθρεψε παιδιά, ἐὰν φιλοξένησε, ἐὰν ἔπλυνε πόδια ἁγίων»[2], πάλι λέγει ἐδῶ· «τὶς νεώτερες χῆρες ν' ἀποφεύγεις νὰ τὶς δεχθεῖς». Γιὰ τὶς παρθένες ὅμως, ἂν καὶ εἶναι περισσότερο δύσκολο τὸ πράγμα, δὲν ὑπαινίσσεται τίποτε τέτοιο· καὶ σωστά. Γιατί; Γιατὶ ἀφιερώθηκαν σὲ ὑψηλότερα, καὶ αὐτὴ ἡ ἀφιέρωση αὐτῶν ἔγινε ἀπὸ ὑψηλότερη ψυχικὴ διάθεση. Τὸ «ἐὰν φιλοξένησε» λοιπόν, «ἐὰν ἔπλυνε πόδια ἁγίων», καὶ ὅλα τὰ παρόμοια, τὰ δήλωσε μὲ τὴν φροντίδα ποὺ ζήτησε ἀπὸ αὐτὴν καὶ μὲ αὐτὸ ποὺ λέγει ὅτι, «ἡ ἄγαμη μεριμνᾶ τὰ τοῦ Κυρίου»[3]. Ἂν ὅμως δὲ λέγει τίποτε μὲ ἀκρίβεια γιὰ τὴν ἡλικία, μὴν ἀπορήσεις· γιατὶ βέβαια ἀπὸ αὐτὸ εἶναι ὁλοφάνερο καὶ

δῆλον. Ἄλλως δὲ εἶπον, ὅτι ἀπὸ μείζονος διανοίας ἐκεῖναι τὴν παρθενίαν εἵλοντο. Πρὸς δὲ τούτοις, ἐνταῦθα ἤδη πτώματα γέγονε, καὶ αὗται παρεῖχον τὴν ἀφορμὴν τῆς τοιαύτης νομοθεσίας, ἐκεῖ δὲ τοιοῦτον οὐδὲν ἦν. Ὅτι γὰρ ἐξέπεσόν τινες ἤδη, ἀπὸ τούτου δῆλον, ἀπὸ τοῦ λέγειν, «ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσι»· καὶ πάλιν, «ἤδη γὰρ ἐξετράπησάν τινες ὀπίσω τοῦ σατανᾶ». «Νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ». Διὰ τί; «Ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσι».

Τί ἐστιν, «ὅταν καταστρηνιάσωσιν»; Ὅταν ἀκκισθῶσιν, ὅταν θρύπτωνται· καθάπερ ὅταν ἐπὶ ἀνδρός τις ἐπιεικοῦς λέγῃ, 'ἄφες αὐτήν, ὅτι ἑτέρου γέγονε'. Δείκνυσι τοίνυν ὅτι καὶ τὴν χηρέαν ἁπλῶς εἵλοντο, οὐ κρίνασαι. Ἄρα καὶ ἡ χήρα τῷ Χριστῷ ἁρμόζεται ἐν τῇ χηρείᾳ· ἐγὼ γάρ, φησί, προστάτης τῶν χηρῶν, καὶ πατὴρ τῶν ὀρφανῶν. Δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ τὴν χηρείαν ὀρθῶς αἱροῦνται, ἀλλὰ καταστρηνιῶσιν· ἀλλ' ὅμως φέρει. Καὶ μὴν ἀλλαχοῦ φησιν· «ἡρμοσάμην ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἁγνὴν παραστῆσαι τῷ Χριστῷ». Ὅταν ὀνομασθῶσιν αὐτῷ, φησί, «γαμεῖν θέλουσιν, ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν». Πίστιν τὴν συνθήκην λέγει, τὴν ἀλήθειαν· ὡσεὶ ἔλεγεν, ἐψεύσαντο αὐτόν, ἠθέτησαν, παρέβησαν τὰς συνθήκας. Ἅμα δὲ καὶ ἀργαὶ μανθάνουσιν. Οὐκ ἄρα ἀνδράσι μόνον ἐπιτάττει τὸ ἐργάζεσθαι, ἀλλὰ καὶ γυναιξί· πᾶσαν γὰρ τὴν κακίαν ἐδίδαξεν ἡ ἀργία. Οὐ τούτῳ, φησί, τῷ κρίματι μόνον εἰσὶν ὑπεύθυνοι, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις ἁμαρτήμασιν. Εἰ ἄρα ἀνάρμοστον γυναικὶ τὸ περιέναι τὰς οἰκίας, πολλῷ μᾶλλον παρθένῳ. «Οὐ μόνον δέ», φησίν, «ἀργαὶ μανθάνουσιν, ἀλλὰ καὶ φλύαροι καὶ περίεργοι, λαλοῦσαι τὰ μὴ δέοντα. Βούλομαι οὖν νεωτέρας χήρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν».

Τί οὖν συμβαίνει ὅταν καὶ ἡ τοῦ ἀνδρὸς μέριμνα ἀποστῇ, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ μὴ κατέχῃ; Εἰκότως ἀργαί, λάλοι, περίεργοι γίνονται. Ὁ γὰρ τὰ ἑαυτοῦ μὴ μεριμνῶν, τὰ ἑτέρου μεριμνήσει πάντως·

---

4. Β' Κορ. 11,2.

ἐκεῖνο. Ἄλλωστε εἶπα ὅτι οἱ παρθένες διάλεξαν τὴν παρθενία ἀπὸ σκέψη ὑψηλότερη. Ἐπὶ πλέον στὴν περίπτωση τῶν χηρῶν παρουσιάστηκαν ἤδη πτώσεις, καὶ αὐτὲς ἔδωσαν τὴν ἀφορμὴ μιᾶς τέτοιας νομοθεσίας, ἐνῶ στὴν περίπτωση τῶν παρθένων δὲν συνέβηκε τίποτε τέτοιο. Ὅτι λοιπὸν μερικὲς ξέπεσαν ἤδη, εἶναι φανερὸ ἀπ' αὐτό, ἀπὸ αὐτὸ ποὺ λέγει, «ὅταν κυριευθοῦν ἀπὸ ἐπιθυμίες ποὺ τὶς ἀποσποῦν ἀπὸ τὸ Χριστό, θέλουν νὰ παντρευτοῦν»· καὶ πάλι, «ἤδη μερικὲς ἔφυγαν ἀπὸ τὸ σωστὸ δρόμο καὶ πηγαίνουν πίσω ἀπὸ τὸ σατανᾶ». «Τὶς νεώτερες χῆρες μὴ τὶς δέχεσαι». Γιατί; «Γιατί, ὅταν οἱ ἐπιθυμίες τους τὶς ἀποσπάσουν ἀπὸ τὸ Χριστό, θέλουν νὰ παντρευτοῦν».

Τί σημαίνει, «ὅταν τὰ πάθη τὶς ἀποσπάσουν ἀπὸ τὸ Χριστό»; Ὅταν κυριεύονται ἀπὸ φιλαρέσκεια, ὅταν ἀκολασταίνουν· ὅπως ἀκριβῶς ὅταν κάποιος λέγει γιὰ ἄνδρα ἐπιεική, ἄφησέ την, γιατὶ ὑπῆρξε ἄλλου. Δείχνει λοιπόν, ὅτι καὶ τὴ χηρεία τυχαία τὴν προτίμησαν, γιατὶ λέγει, ἐγὼ εἶμαι προστάτης τῶν χηρῶν καὶ πατέρας τῶν ὀρφανῶν. Δείχνει ὅτι οὔτε τὴ χηρεία ἐκλέγουν σωστά, ἀλλ' ἀκολασταίνουν· ἀλλ' ὅμως τὸ ὑπομένει. Καὶ ἀλλοῦ πάλι λέγει, «σᾶς ἀρραβώνιασα μὲ ἕναν ἄνδρα γιὰ νὰ σᾶς παρουσιάσω σὰν παρθένο ἁγνὴ στὸ Χριστό»[4]. Ὅταν ἀφοσιωθοῦν στὸ Χριστό, λέγει, «καὶ θέλουν νὰ παντρευτοῦν, εἶναι ἀξιοκατάκριτες, γιατὶ ἀθέτησαν τὴν πρώτη πίστη»· πίστη ὀνομάζει τὴν ὑπόσχεση, τὴν ἀλήθεια· σὰν νὰ ἔλεγε, τὸν ἐξαπάτησαν, ἀθέτησαν, παρέβηκαν τὶς συμφωνίες. Συγχρόνως μαθαίνουν νὰ εἶναι καὶ ἀργόσχολες. Ἄρα δὲν προστάσσει μόνο στοὺς ἄνδρες νὰ ἐργάζονται, ἀλλὰ καὶ στὶς γυναῖκες· γιατὶ ὅλη τὴν κακία τὴν δίδαξε ἡ ἀργία. Δὲν εἶναι μόνο ὑπεύθυνες γι' αὐτὸ τὸ ἁμάρτημα, λέγει, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλα ἁμαρτήματα. Ἂν λοιπὸν δὲν ἁρμόζει σὲ γυναίκα νὰ περιέρχεται στὰ σπίτια, πολὺ περισσότερο στὴν παρθένο. Ὄχι μόνο, λέγει, «μαθαίνουν νὰ εἶναι ἀργές, ἀλλὰ καὶ φλύαρες καὶ περίεργες, μιλώντας τὰ μὴ πρέποντα. Θέλω λοιπὸν οἱ νεώτερες χῆρες νὰ παντρεύονται, νὰ ἀποκτοῦν τέκνα, νὰ γίνονται καλὲς οἰκοκυρές.

Τί λοιπὸν συμβαίνει ὅταν καὶ ἡ φροντίδα τοῦ Θεοῦ δὲν τὴν συγκρατεῖ; Εὔλογα γίνονται ἀργές, φλύαρες, περίεργες. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲ φροντίζει γιὰ τὰ δικά του, ὁπωσδήποτε θὰ φροντίσει

ὥσπερ ὁ τὰ ἑαυτοῦ φροντίζων, τῶν ἑτέρων οὐδένα ποιήσεται λόγον, οὐδεμίαν ἕξει φροντίδα. «Λαλοῦσαι τὰ μὴ δέοντα». Οὐδὲν οὕτως ἀνάρμοστον γυναικί, ὡς τὸ τὰ ἑτέρων περιεργάζεσθαι μάλιστα, οὐ μόνον δὲ γυναικί, ἀλλὰ καὶ ἀνδρί· ἀναισχυντίας γὰρ καὶ ἰταμότητος τεκμήριον τοῦτο μέγιστον. «Βούλομαι οὖν». Ἐπειδὴ αὗται βούλονται, «βούλομαι κἀγὼ νεωτέρας χήρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν, οἰκουρεῖν»· πολλῷ γὰρ τοῦ ποιεῖν ἐκεῖνα τοῦτο βέλτιον. Ἔδει μὲν οὖν τὰ τοῦ Θεοῦ μεριμνᾶν, ἔδει τὴν πίστιν φυλάττειν, ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνα οὐ γίνεται, βέλτιον ταῦτα γενέσθαι, ἢ ἐκεῖνα· οὔτε γὰρ ὁ Θεὸς ἀθετεῖται, οὔτε αὗται ταῦτα μανθάνουσι. Ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς χηρείας ἐκείνης οὐδὲν χρηστὸν ἔσται· ἀπὸ δὲ τοῦ γάμου τούτου πολλὰ ἀγαθά· ἐντεῦθεν τὸ κεχηνὸς καὶ ῥᾴθυμον τῆς διανοίας αὐτῆς ἐπιστρέψαι δυνήσεται.

Καὶ τίνος ἕνεκεν, φησίν, οὐκ εἶπεν, ἐπειδὴ χῆραι ἐξέπεσον, πολλῆς αὐτὰς ἐπιμελείας δεῖ ἀπολαύειν, ὥστε μὴ παθεῖν ἅπερ εἶπον, ἀλλ' ἐπέταξε γάμον; Ὅτι οὐ κεκώλυται, ὅτι ἐν ἀσφαλείᾳ καθίστησι· διὸ καὶ ἐπάγει· «μηδεμίαν διδόναι ἀφορμὴν τῷ ἀντικειμένῳ λοιδορίας χάριν», μηδὲ λαβήν τινα. «Ἤδη γάρ τινες ἐξετράπησαν ὀπίσω τοῦ σατανᾶ». Κωλύει τοίνυν τὰς χήρας τὰς τοιαύτας, οὐ βουλόμενος μὴ εἶναι χήρας νεωτέρας, ἀλλὰ μὴ βουλόμενος μοιχαλίδας εἶναι, μὴ βουλόμενος ἀργὰς εἶναι καὶ περιέργους, λαλούσας τὰ μὴ δέοντα, μὴ βουλόμενος τὸν διάβολον ἀφορμὴν λαμβάνειν· ὡς, εἰ μὴ τοιοῦτον ἐγίνετο, οὐκ ἂν ἐκώλυσεν. «Εἰ δέ τις πιστὸς ἢ πιστὴ ἔχει χήρας, ἐπαρκείτω αὐταῖς, καὶ μὴ βαρείσθω ἡ ἐκκλησία, ἵνα ταῖς ὄντως χήραις ἐπαρκῇ». Ὁρᾷς πῶς πάλιν ὄντως χήρας λέγει ἐκείνας τὰς μεμονωμένας, τὰς οὐδαμόθεν ἐχούσας παραμυθίαν; Οὕτω γὰρ βέλτιον ἦν. Δύο γὰρ ἐγίνετο τὰ μέγιστα, καὶ ἐκεῖναι ἀφορμὴν ἐλάμβανον τοῦ εὖ ποιεῖν, καὶ αὗται διετρέφοντο καλῶς, καὶ ἡ ἐκκλησία οὐκ ἐβαρεῖτο.

γιὰ τὰ ξένα, ὅπως πάλι ἐκεῖνος ποὺ φροντίζει γιὰ τὰ δικά του, κανένα λόγο δὲ θὰ κάμει γιὰ τὰ ξένα, καμιὰ φροντίδα δὲν θὰ ἔχει. «Λέγοντας τὰ μὴ πρέποντα». Δὲν ὑπάρχει τίποτε τόσο ἀταίριαστο στὴ γυναίκα, ὅσο βέβαια τὸ νὰ περιεργάζεται τὰ ξένα, καὶ ὄχι μόνο στὴ γυναίκα, ἀλλὰ καὶ στὸν ἄνδρα· γιατὶ αὐτὸ εἶναι μεγάλη ἀπόδειξη ἀδιαντροπιᾶς καὶ θρασύτητας. «Θέλω λοιπόν». Ἐπειδὴ αὐτὲς θέλουν, θέλω καὶ ἐγώ, «οἱ νεώτερες χῆρες νὰ παντρεύονται, νὰ τεκνοποιοῦν, νὰ γίνονται καλὲς οἰκοκυρές», νὰ μένουν στὸ σπίτι. Γιατὶ πολὺ πιὸ καλύτερο εἶναι αὐτό, παρὰ νὰ κάμουν ἐκεῖνα. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ μεριμνοῦν τὰ τοῦ Θεοῦ, ἔπρεπε νὰ φυλάσσουν τὴν πίστη, ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνα δὲ γίνονται, εἶναι προτιμότερο νὰ γίνονται αὐτά, παρὰ ἐκεῖνα· γιατὶ οὔτε ὁ Θεὸς ἀθετεῖται, οὔτε αὐτὲς μαθαίνουν αὐτά. Γιατὶ ἀπὸ ἐκείνη τὴ χηρεία τίποτε καλὸ δὲ θὰ προέλθει, ἀπὸ αὐτὸ τὸ γάμο ὅμως πολλὰ ἀγαθὰ θὰ προέλθουν· μὲ τὸ γάμο δηλαδὴ ἡ ἐπιθυμία καὶ ἡ ραθυμία τῆς διάνοιάς της θὰ μπορέσουν νὰ μεταστραφοῦν.

Καὶ γιὰ ποιό λόγο, λέγει, δὲν εἶπε, 'ἐπειδὴ χῆρες ξέπεσαν, πρέπει αὐτὲς νὰ ἀπολαμβάνουν πολλὴ φροντίδα, ὥστε νὰ μὴν πάθουν αὐτὰ ποὺ εἶπα', ἀλλὰ διέταξε γάμο; Γιατὶ δὲν ἀπαγορεύτηκε ὁ γάμος, γιατὶ παρέχει ἀσφάλεια· γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει· «νὰ μὴ δίνουν καμιὰ ἀφορμὴ στὸν ἐχθρὸ τῆς πίστεως, ὥστε νὰ ἐμπαιχθεῖ ἡ πίστη», οὔτε καμιὰ εὐκαιρία. «Γιατὶ ἤδη μερικὲς ἐκτράπηκαν καὶ ἀκολουθοῦν πίσω ἀπὸ τὸ σατανᾶ». Ἐμποδίζει λοιπὸν τὶς χῆρες αὐτὲς ὄχι ἐπειδὴ θέλει νὰ μὴν ὑπάρχουν χῆρες νεώτερες, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲ θέλει νὰ εἶναι μοιχαλίδες, ἐπειδὴ δὲ θέλει νὰ εἶναι ἀργὲς καὶ περίεργες, μιλώντας τὰ ἄπρεπα, ἐπειδὴ δὲ θέλει ὁ διάβολος νὰ ἔχει ἀφορμή· γιατί, ἂν δὲν συνέβαινε κάτι τέτοιο, δὲ θὰ τὶς ἐμπόδιζε νὰ παραμένουν χῆρες. «Ἂν κάποιος πιστὸς ἢ πιστὴ ἔχει χῆρες, ἂς τὶς βοηθάει, καὶ ἂς μὴν ἐπιβαρύνεται ἡ Ἐκκλησία, γιὰ νὰ βοηθᾶ τὶς πραγματικὰ χῆρες». Βλέπεις πῶς πάλι ὀνομάζει πραγματικὲς χῆρες ἐκεῖνες τὶς ἐντελῶς μόνες, ποὺ δὲν ἔχουν παρηγοριὰ ἀπὸ πουθενά; Γιατὶ ἔτσι ἦταν προτιμότερο. Γιατὶ δυὸ μεγάλες ὠφέλειες προέκυπταν ἀπὸ αὐτό· καὶ ἐκεῖνες εἶχαν ἀφορμὴ γιὰ ἀγαθοεργία, καὶ αὐτὲς καλὰ διατρέφονταν, καὶ ἡ Ἐκκλησία δὲν ἐπιβαρυνόταν.

Καλῶς προσέθηκεν, «εἴ τις πιστός»· παρὰ γὰρ τῶν ἀπίστων οὐκ ἔδει τὰς πιστὰς τρέφεσθαι, ἵνα μὴ δόξωσι δεῖσθαι αὐτῶν. Καὶ ὅρα πῶς παραμυθητικῶς. Οὐκ εἶπε, 'πολυτέλειάν τινα χορηγείτω', ἀλλ', «ἐπαρκείτω αὐταῖς». «Ἵνα ἡ ἐκκλησία», φησί, «ταῖς ὄντως χήραις ἐπαρκῇ». Ἄρα καὶ ταύτης τὸν μισθὸν αὕτη ἔχει τῆς βοηθείας· ἡ γὰρ βοηθοῦσα ταύτῃ, οὐ ταύτῃ βοηθεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκείναις, μετ' εὐρυχωρίας ἀφεῖσα αὐτὰς τρέφεσθαι. «Βούλομαι νεωτέρας», τί; τρυφᾶν; ἀλλὰ σπαταλᾶν; οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλά, «γαμεῖν, τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν». Ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃς αὐτὸν εἰς τρυφὴν αὐτὰς προτρέπειν, ἐπήγαγε· «μηδεμίαν διδόναι ἀφορμὴν τῷ ἀντικειμένῳ λοιδορίας χάριν». Ἔδει μὲν γὰρ αὐτὰς εἶναι ἀνωτέρας τῶν βιωτικῶν, ἐπειδὴ δὲ κατώτεραι γεγόνασι, κἂν ἐν αὐτοῖς στηκέτωσαν. «Οἱ καλῶς προεστῶτες πρεσβύτεροι, διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν, μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ. Λέγει γὰρ ἡ Γραφή, 'βοῦν ἀλοῶντα οὐ φιμώσεις' καί, 'ἄξιος ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ'».

2. «Τιμὴν» ἐνταῦθα τὴν θεραπείαν λέγει, τὴν τῶν ἀναγκαίων χορηγίαν. Τὸ γὰρ ἐπαγαγεῖν, «οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα», καί, «ἄξιος ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ», τοῦτο δηλοῖ. Ἄρα καὶ ὅταν λέγῃ, «χήρας τίμα», τοῦτο λέγει περὶ τῆς τῶν ἀναγκαίων τροφῆς, «ἵνα ταῖς ὄντως χήραις ἐπαρκέσῃ», φησί· καὶ πάλιν, «τίμα τὰς ὄντως χήρας»· τουτέστι, τὰς ἐν πενίᾳ· ὅσῳ γὰρ ἂν τις ἐν πενίᾳ ᾖ, τοσούτῳ μᾶλλόν ἐστι χήρα. Τίθησι τὸ τοῦ νόμου, τίθησι τὸ τοῦ Χριστοῦ, ἀμφότερα συμφωνοῦντα. Ὁ μὲν γὰρ νόμος φησίν, «οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα». Ὁρᾷς πῶς βούλεται κάμνειν τὸν διδάσκαλον; Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν, ἄλλος πόνος τοιοῦτος, ὡς ὁ ἐκείνου. Ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν τοῦ νόμου· πῶς δὲ καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ τίθησιν; «Ἄξιος» γάρ, φησίν, «ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ». Μὴ τῷ μισθῷ τοίνυν προσέχωμεν μόνῳ, ἀλλὰ καὶ πῶς προσέταξε· φησὶ

---

5. Δευτ. 25,4.
6. Λουκᾶ 10,7.

Σωστὰ πρόσθεσε, «ἐὰν κάποιος πιστός»· γιατὶ δὲν ἔπρεπε οἱ πιστὲς νὰ τρέφονται ἀπὸ τοὺς ἀπίστους, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι τοὺς ἔχουν ἀνάγκη. Καὶ πρόσεχε πῶς τὸ λέγει μὲ τρόπο παρηγορητικό. Δὲν εἶπε 'νὰ χορηγεῖ πολυτέλεια', ἀλλὰ «νὰ παρέχει σ' αὐτὲς τὰ ἀναγκαῖα». «Γιὰ νὰ μπορεῖ ἡ Ἐκκλησία», λέγει, «νὰ βοηθᾶ τὶς πραγματικὰ χῆρες». Ἄρα αὐτὴ ἔχει τὸ μισθὸ καὶ αὐτῆς τῆς βοήθειας· γιατὶ ἐκείνη ποὺ βοηθᾶ τὴ χήρα, δὲ βοηθᾶ μόνο αὐτήν, ἀλλὰ καὶ τὶς ἄλλες τῆς Ἐκκλησίας, γιατὶ ἐπιτρέπει σ' αὐτὲς νὰ τρέφονται μὲ κάποια ἄνεση. «Θέλω οἱ νεώτερες χῆρες»· τί; νὰ ζοῦν τρυφηλά; νὰ ζοῦν σπάταλα; τίποτε τέτοιο, ἀλλὰ «νὰ παντρεύονται, νὰ ἀποκτοῦν παιδιά, νὰ γίνονται καλὲς οἰκοκυρές». Καὶ γιὰ νὰ μὴν νομίσεις ὅτι τὶς προτρέπει αὐτὸς στὴν τρυφή, πρόσθεσε· «γιὰ νὰ μὴ δίνουν καμιὰ ἀφορμὴ στὸν ἐχθρὸ τῆς πίστεως πρὸς ἐμπαιγμὸ τῆς πίστεως». Ἔπρεπε βέβαια αὐτὲς νὰ εἶναι ἀνώτερες ἀπὸ τὰ βιωτικὰ πράγματα, ἐπειδὴ ὅμως ἀποδείχθηκαν κατώτερες, ἂς σταθοῦν ἔστω καὶ σ' αὐτά. «Οἱ πρεσβύτεροι ποὺ εἶναι καλοὶ προϊστάμενοι, εἶναι ἄξιοι διπλῆς τιμῆς, καὶ πρὸ πάντων ἐκεῖνοι ποὺ κοπιάζουν γιὰ τὸ κήρυγμα καὶ τὴ διδασκαλία. Γιατὶ ἡ Γραφὴ λέγει· 'δὲ θὰ φιμώσεις βόδι ποὺ ἀλωνίζει'[5], καὶ 'ὁ ἐργάτης εἶναι ἄξιος τοῦ μισθοῦ του'[6]».

2. «Τιμὴ» ἐδῶ ὀνομάζει τὴν περιποίηση, τὴ χορήγηση τῶν ἀναγκαίων. Γιατὶ μὲ τὸ νὰ προσθέσει, «δὲ θὰ φιμώσεις βόδι ποὺ ἀλωνίζει», καί, «ἄξιος εἶναι ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ του», αὐτὸ δηλώνει. Ἄρα καὶ ὅταν λέγει, «νὰ τιμᾶς τὶς χῆρες», αὐτὸ τὸ λέγει γιὰ τὴν ἀναγκαία τροφή, «γιὰ νὰ βοηθήσει», λέγει, «τὶς πραγματικὰ χῆρες»· καὶ πάλι, «τίμα τὶς πραγματικὰ χῆρες»· δηλαδή, ἐκεῖνες ποὺ εἶναι φτωχές· γιατί, ὅσο πιὸ φτωχὴ εἶναι κάποια, τόσο περισσότερο εἶναι χήρα. Ἀναφέρει τὰ λόγια τοῦ νόμου, τὴν ἐντολὴ τοῦ Χριστοῦ, ποὺ καὶ τὰ δύο συμφωνοῦν. Γιατὶ ὁ νόμος λέγει, «δὲ θὰ φιμώσεις βόδι ποὺ ἀλωνίζει». Βλέπεις πῶς θέλει νὰ κοπιάζει ὁ δάσκαλος; Γιατὶ δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει ἄλλος τέτοιος κόπος, σὰν τὸν κόπο τοῦ δασκάλου. Ἀλλ' ἐκεῖνο εἶναι ἐντολὴ τοῦ νόμου, πῶς ὅμως ἀναφέρει καὶ τὴν ἐντολὴ τοῦ Χριστοῦ; Γιατὶ λέγει, ὁ ἐργάτης εἶναι ἄξιος τοῦ μισθοῦ του». Ἂς μὴ προσέχουμε λοιπὸν μόνο τὸ μισθό, ἀλλὰ καὶ ποιά ἐντολὴ ἔδωσε· γιατὶ λέγει, «ἄξιος εἶναι ὁ

γάρ, «ἄξιος ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστιν». Ὥστε, εἴ τις τρυφᾷ καὶ ἀνίεται, οὐκ ἔστιν ἄξιος· εἰ μή τίς ἐστι βοῦς ἀλοῶν, καὶ πρὸς πνῖγος καὶ πρὸς ἀκάνθας τὸ ζεῦγος ἀνέχων ἕλκει, καὶ οὐ πρότερον ἀφίσταται, ἕως ταῖς ἀποθήκαις τοὺς καρποὺς εἰσκομίσει, οὐκ ἔστιν ἄξιος. Ἄρα δεῖ μετὰ ἀφθονίας ἐπιρρέειν τοῖς διδασκάλοις τὴν τῶν ἀναγκαίων χορηγίαν, ἵνα μὴ κάμνωσι μήτε ἐκλύωνται, μηδὲ περὶ τὰ μικρὰ σχολάζοντες τῶν μεγάλων ἀποστερῶσιν ἑαυτούς· ἵνα τὰ πνευματικὰ ἐργάζωνται, μηδένα τῶν βιωτικῶν ποιούμενοι λόγον.

Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ Λευῖται· οὐδὲν αὐτοῖς ἔμελε τῶν βιωτικῶν, ὅτι τοῖς λαϊκοῖς ἔμελε τῆς αὐτῶν προνοίας, καὶ νόμῳ ἐτέτακτο τὰ τῶν προσόδων, οἷον αἱ δεκάται, τὰ ἀπὸ τῶν χρυσίων, αἱ ἀπαρχαί, αἱ εὐχαί, καὶ πολλὰ ἕτερα. Ἀλλ' ἐκείνοις μὲν εἰκότως ταῦτα ἐνομοθέτει, ἅτε τὰ παρόντα ζητοῦσιν, ἐγὼ δὲ πλέον οὐδὲν λέγω τοῦ δεῖν τοὺς προεστῶτας ἔχειν τρυφὰς καὶ σκεπάσματα, ἵνα μὴ περιέλκωνται εἰς ταῦτα. Τί δέ ἐστι, «διπλῆς τιμῆς»; Διπλῆς τῆς πρὸς τὰς χήρας, ἢ τῆς πρὸς τοὺς διακόνους, ἢ ἁπλῶς διπλῆς τιμῆς πολλῆς φησι. Μὴ τοῦτο τοίνυν μόνον σκοπῶμεν, ὅτι διπλῆς αὐτοὺς τιμῆς ἠξίωσεν, ἀλλ' ὅτι προσέθηκεν, «τοὺς καλῶς προεστῶτας». Τί δέ ἐστι, «καλῶς προεστῶτας»; Ἀκούσωμεν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων». Ἄρα τοῦτο ἐστι καλῶς προεστάναι, μηδενὸς φείδεσθαι τῆς ἐκείνων κηδεμονίας ἕνεκεν. «Μάλιστα», φησίν, «οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ».

Ποῦ νῦν εἰσιν οἱ λέγοντες μὴ δεῖν λόγου, μηδὲ διδασκαλίας, ὅπου γε καὶ Τιμοθέῳ τοσαῦτα παραινεῖ λέγων, «ταῦτα μελέτα, ἐν τούτοις ἴσθι», καὶ πάλιν, «πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει· τοῦτο γὰρ ποιῶν καὶ σεαυτὸν σώσεις καὶ τοὺς ἀκούοντας»; Καὶ τούτους μάλιστα πάντων τῶν ἄλλων τιμᾶσθαι βούλεται· καὶ τὴν αἰτίαν τίθησιν, ὅτι πολὺν πόνον ὑπομένουσι, φησίν. Εἰκότως. Ὅταν γὰρ ὁ μὲν ἕτερος μήτε ἀγρυπνῇ, μήτε φροντίζῃ, ἀλλὰ ἁπλῶς

---

7. Ἰω. 10,11.
8. Α' Τιμ. 4,15.
9. Α' Τιμ. 4,16.

ἐργάτης τῆς τροφῆς του». Ὥστε, ἂν κάποιος ἐπιδίδεται στὴν τρυφηλὴ ζωὴ καὶ στὴ μαλθακότητα, δὲν εἶναι ἄξιος· ἂν κάποιος δὲν εἶναι βόδι ποὺ ἀλωνίζει, καὶ ἀνέχεται νὰ σέρνει τὸ ζυγὸ πρὸς τὴν παράβαση καὶ τὰ ἀγκάθια, καὶ δὲ σταματᾶ προηγουμένως, μέχρι ποὺ νὰ μεταφέρει τοὺς καρποὺς στὶς ἀποθῆκες, δὲν εἶναι ἄξιος. Ἄρα πρέπει νὰ χορηγοῦνται μὲ ἀφθονία στοὺς δασκάλους τὰ ἀναγκαῖα, γιὰ νὰ μὴν κοπιάζουν οὔτε νὰ χαλαρώνουν τὴν προσπάθεια, οὔτε ἀπασχολούμενοι μὲ τὰ μικρὰ νὰ στεροῦν τοὺς ἑαυτούς τους ἀπὸ τὰ μεγάλα· γιὰ νὰ ἐργάζονται τὰ πνευματικὰ καὶ νὰ μὴ κάμουν κανένα λόγο γιὰ τὰ βιωτικά.

Τέτοιοι ἦταν οἱ Λευῖτες· δὲν τοὺς ἐνδιέφερε τίποτε ἀπὸ τὰ βιωτικά, γιατὶ οἱ λαϊκοὶ φρόντιζαν γι' αὐτούς, καὶ μὲ νόμο εἶχαν καθορισθεῖ τὰ ἔσοδά τους, ὅπως αἱ δεκάτες, τὰ ἔσοδα ἀπὸ τὸ χρυσό, αἱ ἀπαρχές, αἱ εὐχές, καὶ πολλὰ ἄλλα. Ἀλλὰ σ' ἐκείνους βέβαια σωστὰ νομοθετοῦσε αὐτά, γιατὶ ἐπιθυμοῦσαν τὰ παρόντα· καὶ ἐγὼ δὲ λέγω τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ ὅτι οἱ προϊστάμενοι πρέπει νὰ ἔχουν τροφὲς καὶ σκεπάσματα, γιὰ νὰ μὴν ἀφοσιώνονται σ' αὐτά. Καὶ τί σημαίνει, «διπλῆς τιμῆς»; Διπλὴ ἀπὸ ὅ,τι στὶς χῆρες, ἢ ἀπὸ ὅ,τι στοὺς διακόνους· ἢ ἁπλῶς μὲ τὴ διπλὴ τιμὴ ἐννοεῖ τὴ μεγάλη τιμή. Ἂς μὴ σκεπτόμαστε λοιπὸν μόνο αὐτό, ὅτι τοὺς ἀξίωσε νὰ τιμοῦνται διπλά, ἀλλ' ὅτι πρόσθεσε, «τοὺς καλοὺς προϊσταμένους». Τί σημαίνει ὅμως, «καλοὶ προϊστάμενοι»; Ἂς ἀκούσουμε τὸ Χριστὸ ποὺ λέγει· «ὁ καλὸς ποιμένας θυσιάζει τὴν ψυχή του γιὰ τὰ πρόβατα»[7]. Ἄρα αὐτὸ σημαίνει, «καλὸς προϊστάμενος», νὰ μὴν ἀποφεύγει κανένα κόπο ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὴ φροντίδα ἐκείνων. «Πρὸ πάντων», λέγει, «ἐκεῖνοι ποὺ κοπιάζουν μὲ τὸ λόγο καὶ τὴ διδασκαλία».

Ποῦ εἶναι τώρα ἐκεῖνοι ποὺ λένε δὲ χρειάζεται λόγος οὔτε διδασκαλία; τὴ στιγμὴ ποὺ καὶ στὸν Τιμόθεο προτρέπει τόσα πολλά, λέγοντας, «αὐτὰ νὰ μελετᾶς, σ' αὐτὰ νὰ μένεις»[8], καὶ πάλι, «πρόσεχε τὴν ἀνάγνωση καὶ τὴν προσευχή· γιατὶ κάμνοντας αὐτὸ θὰ σώσεις καὶ τὸν ἑαυτό σου καὶ ἐκείνους ποὺ σὲ ἀκούουν»[9]; Καὶ περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους αὐτοὶ θέλει νὰ τιμοῦνται· καὶ τὴν αἰτία ἀναφέρει, γιατί, λέγει, ὑπομένουν πολὺ κόπο. Καὶ σωστά. Γιατί, ὅταν ὁ ἕνας οὔτε ξαγρυπνᾶ οὔτε φροντίζει, ἀλλ'

συνεδρεύῃ ἐν ἀδείᾳ καὶ ἀμεριμνίᾳ, ἐκεῖνος δὲ κόπτηται φροντίζων, μελετῶν, καὶ μάλιστα, ὅταν ἄπειρος ᾖ καὶ λόγων τῶν ἔξωθεν, πῶς οὐ δεῖ μάλιστα τιμῆς ἀπολαύειν καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων αὐτὸν εἰς τοσούτους πόνους ἑαυτοὺς ἀφιέντα; Μυρίαις γὰρ γλώσσαις ἐστὶν ὑπεύθυνος· ὁ δεῖνα ἐμέμψατο, ἕτερος ἐπήνεσεν, ἄλλος ἔσκωψεν, ἄλλος διέβαλε τὴν μνήμην καὶ τὴν σύνθεσιν· καὶ δεῖ αὐτῷ πολλῆς ἰσχύος, ὥστε τοῦτο φέρειν.

Μέγα γὰρ τοῦτο, μέγα πρὸς ἐκκλησίας οἰκοδομήν, καὶ πολὺ συντελεῖ τὸ διδακτικοὺς εἶναι τοὺς προεστῶτας, κἂν τοῦτο μὴ παρῇ, πολλὰ τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις οἴχεται. Διὰ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων, μετὰ τοῦ φιλοξένου καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς, μετὰ τοῦ ἀλήπτου, καὶ τοῦτο ἀριθμεῖ λέγων, «διδακτικόν». Ἐπεὶ διὰ τί διδάσκαλος λέγεται; Ναί, φησίν, ἵνα τῷ βίῳ διδάσκῃ φιλοσοφίαν. Ὥστε ταῦτα περιττά, καὶ οὐ δεῖ τῆς ἀπὸ τῶν λόγων διδασκαλίας εἰς προκοπήν. Καὶ πῶς ὁ Παῦλός φησι, «μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ»; ὅταν γὰρ περὶ δογμάτων ᾖ λόγος, ποῖος βίος ἐνταῦθα ἰσχὺν ἔχει; Τίνα λόγον δέ φησιν; Οὐ τὸν κομπώδη, οὐδὲ τὸν τὴν κομψείαν ἔχοντα τὴν ἔξωθεν, ἀλλὰ τὸν ἰσχὺν πολλὴν κεκτημένον τοῦ πνεύματος, τὸν συνέσεως γέμοντα καὶ φρονήσεως. Οὐ κατασκευῆς οὖν αὐτῷ καὶ φράσεως δεῖ, ἀλλὰ νοημάτων, ὅπως ἂν λέγηται, οὐδὲ συνθήκης, ἀλλὰ φρενῶν.

«Κατὰ πρεσβυτέρου κατηγορίαν μὴ παραδέχου, ἐκτὸς εἰ μὴ ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων». Κατὰ γὰρ νεωτέρου δεῖ ἐκτὸς μαρτύρων κατηγορίαν δέχεσθαι; κατὰ δὲ ὅλως τινός, καὶ οὐχὶ μετὰ ἀκριβείας πάντοτε δεῖ τὰς κρίσεις ποιεῖσθαι; Τί οὖν ἐστιν ὃ λέγει; Οὐδὲ ἐπὶ ἄλλων, φησί, μάλιστα δὲ κατὰ πρεσβυτέρου. Πρεσβύτερον γὰρ ἐνταῦθά φησιν, οὐχὶ τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ τὴν ἡλικίαν, ἐπειδήπερ εὐκολώτερον ἁμαρτάνουσιν οἱ νέοι τῶν πρεσβυτέρων. Δῆλον δέ ἐστιν ἐντεῦθεν, ὅτι Ἐκκλησίαν λοιπὸν ἦν ἐμπεπιστευμένος ὁ Τιμόθεος, ἢ

ἁπλῶς κάθεται μὲ τοὺς ἄλλους σὲ ἀσφάλεια καὶ ἀμεριμνησία, ἐνῶ ἐκεῖνος κοπιάζει φροντίζοντας, μελετώντας, καὶ μάλιστα ὅταν δὲν εἶναι γνώστης τῆς ἐξωχριστιανικῆς μορφώσεως, πῶς δὲν πρέπει ν' ἀπολαμβάνει τὴ πιὸ μεγάλη τιμή, αὐτὸς ποὺ ὑπέβαλε τὸν ἑαυτό του σὲ τόσους κόπους περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους; Γιατὶ εἶναι ὑπόλογος σὲ μύριες γλῶσσες· ὁ τάδε κατηγόρησε, ἄλλος ἐπαίνεσε, ἄλλος κορόϊδεψε, ἄλλος διέβαλε τὴ μνήμη καὶ τὴν πρόθεση· καὶ χρειάζεται αὐτὸς πολλὴ δύναμη, γιὰ νὰ ὑπομείνει αὐτά.

Πραγματικὰ αὐτὸ εἶναι μεγάλο ἔργο, μεγάλο ἔργο γιὰ τὴν οἰκοδομὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ πολὺ βοηθάει νὰ εἶναι οἱ προϊστάμενοι διδακτικοί, καὶ ἂν αὐτὸ δὲν ὑπάρχει, πολλὰ χάνονται ἀπὸ τὶς Ἐκκλησίες. Γι' αὐτὸ μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα, μαζὶ μὲ τὸ νὰ εἶναι φιλόξενος καὶ ἐπιεικής, μαζὶ μὲ τὸ νὰ εἶναι ἀδιάβλητος, ἀπαριθμεῖ καὶ αὐτό, λέγοντας, «νὰ εἶναι διδακτικός». Ἄλλωστε, γιατί λέγεται δάσκαλος; Ναί, λέγει, γιὰ νὰ διδάσκει εὐσέβεια μὲ τὴ ζωή. Ὥστε αὐτὰ εἶναι περιττά, καὶ δὲν χρειάζεται γιὰ τὴν προκοπὴ ἡ διδασκαλία τῶν λόγων. Καὶ πῶς λέγει ὁ Παῦλος, «πρὸ πάντων ἐκεῖνοι ποὺ κοπιάζουν στὸ λόγο καὶ στὴ διδασκαλία»; γιατί, ὅταν ἀναφέρεται ὁ λόγος στὰ δόγματα, ποιός βίος ἐδῶ ἔχει ἰσχύ; Ποιό λόγο λοιπὸν ἐννοεῖ; Ὄχι τὸν γεμάτο ἀπὸ κομπασμό, οὔτε ἐκεῖνον ποὺ ἔχει κομψὴ ἐξωτερικὴ μορφή, ἀλλ' ἐκεῖνον ποὺ ἔχει πολλὴ δύναμη τοῦ πνεύματος, ἐκεῖνον ποὺ εἶναι γεμάτος ἀπὸ σύνεση καὶ φρόνηση. Δὲν τοῦ χρειάζεται λοιπὸν προετοιμασία καὶ εὐγλωττία, ἀλλὰ νοήματα, ὅπως κι ἂν λέγονται, οὔτε ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ σύνθεση, ἀλλὰ ἀπὸ νοῦ. «Μὴν δέχεσαι κατηγορία ἐναντίον πρεσβυτέρων, ἐκτὸς ἂν προέρχεται ἀπὸ δύο ἢ τρεῖς μάρτυρες». Καὶ πρέπει νὰ δέχεται κατηγορία ἐναντίον νεωτέρου χωρὶς μάρτυρες; ἐναντίον κάποιου γενικὰ ποὺ κατηγορεῖται πρέπει νά δέχεται πάντοτε τὶς κατηγορίες, χωρὶς λεπτομερὴ ἐξέταση; Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ ποὺ λέγει; Οὔτε ἐναντίον ἄλλων, λέγει, νὰ δέχεται τὶς κατηγορίες, πρὸ πάντων ὅμως νὰ μὴ τὶς δέχεται ἐναντίον πρεσβυτέρου. Πρεσβύτερον βέβαια ἐδῶ ὀνομάζει ὄχι αὐτὸν ποὺ ἔχει τὸ ἀξίωμα τοῦ πρεσβυτέρου, ἀλλὰ τὸν πρεσβύτερο στὴν ἡλικία, ἐπειδὴ οἱ νέοι ἁμαρτάνουν εὐκολότερα ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους. Ἀπ' ἐδῶ γίνεται φανερό, ὅτι ὁ Παῦλος εἶχε ἐμπιστευθεῖ πλέον στὸν Τιμόθεο Ἐκκλη-

καὶ ἔθνος ὁλόκληρον τὸ τῆς Ἀσίας· διὸ καὶ περὶ πρεσβυτέρων αὐτῷ διαλέγεται. «Τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἔλεγχε, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσι». Τουτέστι, μὴ ταχέως ἔκκοπτε, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας ἅπαντα περιεργάζου· ὅταν μέντοι μάθῃς σαφῶς, σφοδρῶς ἐπέξιθι, ἵνα οἱ ἄλλοι σωφρονισθῶσιν. Ὥσπερ γὰρ τὸ ἁπλῶς κατακρίνειν βλαβερόν, οὕτω τὸ μὴ ἐπεξιέναι τοῖς φανεροῖς ἁμαρτήμασιν, ὁδόν ἐστι δοῦναι τοῖς ἄλλοις τοῦ τὰ αὐτὰ ποιεῖν καὶ τολμᾶν. «Ἔλεγχε» δέ, εἶπε, δηλῶν ὅτι οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ μετὰ ἀποτομίας· οὕτω γὰρ καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἕξουσι. Πῶς οὖν φησιν ὁ Χριστός, «ὕπαγε, ἔλεγξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου», ἐὰν εἰς σὲ ἁμάρτῃ; Πλὴν κἀκεῖνον συγχωρεῖ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐλέγχεσθαι.

3. Τί οὖν; οὐχὶ σκανδαλίζει μᾶλλον τὸ ἐνώπιον πάντων ἐλέγχεσθαι; Πῶς; Ὅταν γὰρ τὸ ἁμάρτημα ὦσιν εἰδότες, τὴν δὲ κόλασιν οὐκέτι, μᾶλλον σκανδαλίζονται. Ὥσπερ γὰρ ἀτιμωρήτων μενόντων τῶν ἁμαρτανόντων, πολοὶ οἱ πλημμελοῦντες, οὕτω κολαζομένων, πολλοὶ οἱ κατορθοῦντές εἰσιν. Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἐποίησε· τὸν Φαραὼ εἰς μέσον ἀγαγὼν ἐκόλασε, καὶ τὸν Ναβουχοδονόσορ, καὶ πολλοὺς ἑτέρους καὶ κατὰ πόλιν, καὶ κατὰ ἄνθρωπον ὁρῶμεν δίκην δεδωκότας. Ἄρα βούλεται πάντας φόβον ἔχειν παρὰ τοῦ ἐπισκόπου, καὶ πᾶσιν αὐτὸν ἐφίστησιν. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ ὑπὸ ὑπονοίας κρίνεται, δεῖ, φησίν, εἶναι τοὺς μαρτυροῦντας καὶ διελέγχοντας αὐτὸν κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον. «Ἐπὶ γὰρ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα». «Κατὰ πρεσβυτέρου», φησί, «κατηγορίαν μὴ παραδέχου». Οὐκ εἶπε, 'μὴ κατακρίνῃς', ἀλλά, «μηδὲ δέξῃ κατηγορίαν», μηδὲ ὅλως εἰς κρίσιν καταθῇς.

Τί οὖν ἂν καὶ οἱ δύο ψεύδωνται; Τοῦτο σπανιάκις συμβαίνει· ἔνι δὲ ἀπὸ τῆς κρίσεως ἐξεταζόμενον καὶ τοῦτο γενέσθαι δῆλον. Τὰ γὰρ ἁμαρτήματα ἀγαπητὸν καὶ δύο μάρτυρας ἔχειν, διὰ τὸ λάθρα γίνεσθαι καὶ κεκρυμμένως· ὥστε πολλῆς δοκιμασίας σημεῖον

---

10. Δευτ. 19,15.

σία ἢ καὶ ὁλόκληρο τὸ ἔθνος τῆς Ἀσίας· γι' αὐτὸ τοῦ μιλάει καὶ γιὰ πρεσβυτέρους. «Ἐκεῖνοι ποὺ σφάλλουν νὰ τοὺς ἐλέγχεις μπροστὰ σὲ ὅλους, γιὰ νὰ φοβοῦνται καὶ οἱ ὑπόλοιποι». Δηλαδὴ μὴ τοὺς ἀποκόπτεις ἀπὸ τὸ ποίμνιο γρήγορα, ἀλλ' ὅλα ἐξέταζέ τα μὲ πολλὴ προσοχή· ὅταν ὅμως τὰ μάθεις ὅλα μὲ ἀκρίβεια, τιμώρησε αὐστηρά, γιὰ νὰ σωφρονισθοῦν οἱ ἄλλοι. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι βλαβερὸ τὸ νὰ κατακρίνεις ἁπλῶς, ἔτσι καὶ τὸ νὰ μὴ τιμωρεῖς γιὰ τὰ φανερὰ ἁμαρτήματα· γιατὶ ἀνοίγεις δρόμο στοὺς ἄλλους νὰ ἐπιχειροῦν καὶ νὰ κάμουν τὰ ἴδια. «Ἔλεγχε», εἶπε, δηλώνοντας ὅτι ὄχι ἁπλῶς, ἀλλὰ μὲ αὐστηρότητα· γιατὶ ἔτσι καὶ οἱ ὑπόλοιποι θὰ φοβηθοῦν. Πῶς λοιπὸν ὁ Χριστὸς λέγει, «πήγαινε, ἔλεγξέ τον μόνο ἐνῶ θὰ εἴσαστε ἐσὺ καὶ ἐκεῖνος», ἐὰν ἁμαρτησει ἀπέναντι σου; Πλὴν ὅμως καὶ ἐκεῖνον τὸν ἐπιτρέπει νὰ ἐλέγχεται στὴν Ἐκκλησία.

3. Τί λοιπόν; δὲ σκανδαλίζει περισσότερο τὸ νὰ ἐλέγχεται κανεὶς μπροστὰ σὲ ὅλους; Πῶς; Γιατί, ὅταν γνωρίζουν τὸ ἁμάρτημα, τὴν τιμωρία ὅμως ὄχι, τότε σκανδαλίζονται περισσότερο. Ὅπως δηλαδὴ εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ πέφτουν σὲ πλημμελήματα, ὅταν μένουν ἀτιμώρητοι ἐκεῖνοι ποὺ ἁμαρτάνουν, ἔτσι ὅταν τιμωροῦνται, εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀσκοῦν τὴν ἀρετή. Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ ὁ Θεός· τὸν Φαραὼ τὸν ὁδήγησε στὴ μέση καὶ τὸν τιμώρησε, καὶ τὸν Ναβουχοδονόσορ ἐπίσης· καὶ πολλοὺς ἄλλους βλέπουμε νὰ ἔχουν τιμωρηθεῖ καὶ ὁλόκληρες πόλεις καὶ ἀνθρώπους. Ἄρα θέλει ὅλοι νὰ φοβοῦνται τὸν ἐπίσκοπο, καὶ αὐτὸς νὰ ἔχει τὸ νοῦ του σὲ ὅλους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πολλὰ κρίνονται ἀπὸ ὑποψία, πρέπει, λέγει, νὰ παραβρίσκονται οἱ μάρτυρες, ποὺ θὰ ἐλέγξουν αὐτὸν σύμφωνα μὲ τὸν παλαιὸ νόμο. Γιατὶ λέγει, «κάθε λόγος, θὰ μπορεῖ νὰ ἔχει ἰσχὺ ὅταν μαρτυρεῖται ἀπὸ δύο ἢ τρεῖς»[10]. «Νὰ μὴ δέχεσαι», λέγει, «κατηγορία ἐναντίον πρεσβυτέρου». Δὲν εἶπε, 'μὴ κατακρίνεις', ἀλλά, «νὰ μὴ δεχθεῖς κατηγορία», οὔτε νὰ τὸν δικάσεις καθόλου.

Τί λοιπὸν ἂν καὶ οἱ δύο μάρτυρες ψεύδονται; Αὐτὸ συμβαίνει σπάνια, καὶ εἶναι δυνατὸν αὐτὸ νὰ γίνει φανερὸ ἀπὸ τὴν κρίση καθὼς θὰ ἐξετάζεται. Γιατὶ γιὰ τὰ ἁμαρτήματα εἶναι καλὸ νὰ ὑπάρχουν δύο μάρτυρες, γιατὶ γίνονται μυστικὰ καὶ κρυφά· ὥστε αὐτὸ

τοῦτο. Τί οὖν, ἂν μὲν ὡμολογημένα ᾖ τὰ ἁμαρτήματα, μάρτυρας δὲ μὴ ἔχῃ, ἀλλὰ πονηρὰν ὑπόνοιαν; Εἶπον ἄνω, φησί, «δεῖ δὲ αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν». Μετὰ φόβου τοίνυν ἀγαπῶμεν τὸν Θεόν· δικαίῳ μὲν γὰρ νόμος οὐ κεῖται· οἱ δὲ πολλοὶ καὶ τὴν ἀρετὴν ἀνάγκῃ μετερχόμενοι, καὶ οὐ προθέσει, μεγάλα ἀπὸ τοῦ φόβου καρποῦνται, πολλάκις τὰς ἐπιθυμίας ἐκκόπτοντες τὰς ἑαυτῶν. Διὰ τοῦτο περὶ γεέννης ἀκούωμεν, ἵνα πολύ τι καρπωσώμεθα ἀπὸ τῆς ἀπειλῆς καὶ τοῦ φόβου τούτου. Εἰ γὰρ μέλλων ἐμβάλλειν εἰς αὐτὴν τοὺς ἁμαρτάνοντας, μὴ προεῖπε ταύτης τὴν ἀπειλήν, πολλοὶ ἐνέπεσον ἂν εἰς αὐτήν. Εἰ γὰρ νῦν τοῦ φόβου κατασείοντος ἡμῶν τὰς ψυχάς, εἰσί τινες οἱ οὕτω ῥᾳδίως ἁμαρτάνοντες, ὡς οὐδὲ οὔσης αὐτῆς, εἰ μηδὲν τούτων εἴρητο μήτε ἠπείλητο, τί οὐκ ἂν εἰργασάμεθα δεινόν; Ὥστε, ἅπερ ἀεί φημι, τῆς βασιλείας οὐχ ἧττον ἡ γέεννα τοῦ Θεοῦ τὴν κηδεμονίαν δείκνυσιν. Ἡ γέεννα γὰρ τῇ βασιλείᾳ συμπράττει, τοὺς ἀνθρώπους τῷ φόβῳ ὠθοῦσα πρὸς αὐτήν.

Μὴ οὖν ἀπηνείας μηδὲ ὠμότητος εἶναι τὸ πρᾶγμα νομίσωμεν, ἀλλὰ ἐλέου καὶ φιλανθρωπίας πολλῆς καὶ κηδεμονίας καὶ φίλτρου τοῦ περὶ ἡμᾶς. Εἰ μὴ ἠπειλήθη καταστροφὴ ἐπὶ Ἰωνᾶ, οὐκ ἂν ἐκωλύθη ἡ καταστροφή· εἰ μὴ εἶπεν, ὅτι «καταστραφήσεται Νινευΐ», οὐκ ἂν ἔστη Νινευΐ· εἰ μὴ ἠπειλήθη γέεννα, ἅπαντες ἂν εἰς γέενναν ἐνεπέσομεν· εἰ μὴ ἠπειλήθη πῦρ, οὐδεὶς ἂν διέφυγε τὸ πῦρ. Ἐναντία ὧν βούλεται πράττειν λέγει, ἵνα πράττῃ ἃ βούλεται. Οὐ βούλεται τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, καὶ λέγει τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἵνα μὴ ἐμβάλῃ εἰς θάνατον· οὐκ εἶπε ῥήματι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργον δείκνυσιν, ἵνα φεύγωμεν. Ἵνα δέ μή τις νομίσῃ ἀπειλὴν εἶναι τὸ πρᾶγμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ὄντως εἶναι, ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα γεγονότων δῆλον τοῦτο ἐποίησεν. Ἢ οὐ δοκεῖ σοι τῆς γεέννης εἶναι σύμβολον ὁ κατακλυσμός, ὁ τῆς παντελοῦς πανωλεθρίας

11. Α' Τιμ. 3,7.
12. Ἰωνᾶ 3,4.

εἶναι δεῖγμα μεγάλης δοκιμασίας. Τί λοιπόν, ἂν βέβαια τὰ ἁμαρτήματα διαπράχθηκαν, δὲν ὑπάρχουν ὅμως μάρτυρες, ἀλλὰ πονηρὴ ὑποψία; Εἶπα παραπάνω, λέγει, «πρέπει αὐτὸς νὰ ἔχει καὶ καλὴ μαρτυρία ἀπὸ τοὺς ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας»[11]. Μὲ φόβο λοιπὸν ἂς ἀγαποῦμε τὸ Θεό· γιὰ τὸν δίκαιο βέβαια νόμος δὲν ἔχει ἰσχύ· ὅμως οἱ πολλοὶ ἀσκώντας τὴν ἀρετὴ ἀπὸ ἀνάγκη, καὶ ὄχι ἀπὸ διάθεση, ὠφελοῦνται πάρα πολὺ ἀπὸ τὸ φόβο, κόβοντας πολλὲς φορὲς τὶς ἐπιθυμίες τους. Γι' αὐτὸ ἀκοῦμε γιὰ τὴ γέεννα, γιὰ νὰ ὠφεληθοῦμε πολὺ σὲ κάτι ἀπὸ αὐτὸ τὸ φόβο καὶ τὴν ἀπειλή. Γιατί, ἂν συνέβαινε νὰ ριχτοῦν στὴ γέεννα οἱ ἁμαρτωλοί, καὶ δὲν προέλεγε τὴν ἀπειλή της, πολλοὶ θὰ ἔπεφταν σ' αὐτήν. Ἂν δηλαδὴ τώρα, πού, ἐνῶ ὁ φόβος συνταράσσει τὶς ψυχές μας, ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ τόσο εὔκολα ἁμαρτάνουν, σὰν νὰ μὴν εἶναι τίποτε ἡ γέεννα, ἂν δὲν εἶχε λεχθεῖ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ οὔτε εἶχε ἀπειληθεῖ, ποιό φοβερὸ δὲ θὰ διαπράτταμε; Ὥστε, ἐκεῖνο ποὺ πάντα λέγω, ἡ γέεννα δὲ δείχνει τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ λιγότερο ἀπὸ τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ἡ γέεννα βοηθᾶ τὴν βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὁδηγώντας τοὺς ἀνθρώπους σ' αὐτὴν μὲ τὸ φόβο.

Ἂς μὴ νομίσουμε λοιπὸν ὅτι τὸ πράγμα εἶναι ἀπάνθρωπο καὶ σκληρό, ἀλλ' εἶναι γεμάτο ἀπὸ εὐσπλαχνία καὶ πολλὴ φιλανθρωπία, ἀπὸ κηδεμονία καὶ πολλὴ ἀγάπη γιὰ μᾶς. Ἂν δὲν ἀπειλοῦνταν καταστροφὴ στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰωνᾶ, δὲ θὰ ἐμποδιζόταν ἡ καταστροφή· ἂν δὲν ἔλεγε, ὅτι «θὰ καταστραφεῖ ἡ Νινευΐ»[12], δὲ θὰ σωζόταν ἡ Νινευΐ· ἂν δὲν ἀπειλοῦνταν γέεννα, ὅλοι θὰ πέφταμε στὴν γέεννα· ἂν δὲν ἀπειλοῦνταν φωτιά, κανένας δὲ θὰ ξέφευγε τὴ φωτιά. Λέγει ἀντίθετα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ θέλει νὰ κάνει, γιὰ νὰ κάμνει ἐκεῖνα ποὺ θέλει. Δὲ θέλει τὸ θάνατο τοῦ ἁμαρτωλοῦ, καὶ ὁμιλεῖ γιὰ τὸ θάνατο τοῦ ἁμαρτωλοῦ, γιὰ νὰ μὴ τὸν ρίξει σὲ θάνατο· δὲν τὸ εἶπε μόνο μὲ λόγια, ἀλλὰ τὸ δείχνει καὶ ἔμπρακτα, γιὰ νὰ τὸ ἀποφεύγουμε. Καὶ γιὰ νὰ μὴ νομίσει κανεὶς ὅτι τὸ πράγμα εἶναι ἀπειλὴ μόνο, ἀλλ' ὅτι εἶναι πραγματικότητα, τὸ ἔκαμε φανερὸ ἀπὸ τὰ συμβάντα ἐδῶ στὴ γῆ. Ἢ μήπως νομίζεις ὅτι ὁ κατακλυσμὸς δὲν εἶναι σύμβολο τῆς γέεννας, ἡ τελεία καταστροφὴ τῆς βροχῆς δὲ συμβολίζει τὴ φωτιὰ τῆς γέεννας; Γιατὶ λέγει, «ὅπως ἀκριβῶς,

τοῦ ὑετοῦ τοῦ πυρός; «Ὥσπερ» γάρ, φησίν, «ἐν ταῖς ἡμέραις Νῶε ἦσαν γαμοῦντες καὶ ἐκγαμίζοντες», οὕτω καὶ νῦν.

Προεῖπε πρὸ πλείονος χρόνου τότε, καὶ νῦν προλέγει πρὸ ἐτῶν τετρακοσίων, ἢ καὶ πλειόνων, ἀλλ' οὐδεὶς ὁ προσέχων· πάντες μύθους τὸ πρᾶγμα εἶναι νομίζουσι, πάντες γέλωτα, οὐδένα φόβος ἔχει, οὐδεὶς δακρύει, οὐδεὶς πατάσσει τὸ στῆθος. Ὁ ποταμὸς τοῦ πυρὸς ἀναβράσσεται, ἡ φλὸξ ἐκκαίεται, καὶ ἡμεῖς γελῶμεν καὶ τρυφῶμεν καὶ ἁμαρτάνομεν ἀδεῶς. Οὐδεὶς εἰς νοῦν τὴν ἡμέραν ἐκείνην λαμβάνει ποτέ, οὐδεὶς ἐννοεῖ, ὅτι περέρχεται τὰ παρόντα, ὅτι πρόσκαιρα ταῦτα, καίτοι τῶν πραγμάτων καθ' ἑκάστην ἡμέραν βοώντων καὶ φωνὴν ἀφιέντων. Οἱ ἄωροι θάνατοι, αἱ τῶν πραγμάτων μεταβολαί, καὶ ζώντων ἡμῶν γινόμεναι, οὐ παιδεύουσιν ἡμᾶς, αἱ ἀρρωστίαι καὶ τὰ λοιπὰ νοσήματα. Οὐκ ἐν τοῖς ἡμετέροις δὲ σώμασι τὰς μεταβολὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς στοιχείοις ἴδοι τις ἄν· καὶ ἐν ταῖς ἡλικίαις δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὸν θάνατον μελετῶμεν, καὶ ἐν πᾶσι τὸ ἄστατον πανταχοῦ διὰ τῶν πραγμάτων χαρακτηρίζεται. Οὐδέποτε χειμὼν ἔμεινεν, οὐδέποτε θέρος, οὐδὲ ἔαρ, οὐδὲ μετόπωρον, ἀλλὰ πάντα τρέχει καὶ ἀφίπταται καὶ ρεῖ.

Ἀλλὰ τί βούλει εἴπω τὰ ἄνθη, τὰ ἀξιώματα, τοὺς βασιλεῖς τοὺς νῦν ὄντας καὶ αὔριον οὐκ ὄντας; ἀλλὰ τοὺς πλουτοῦντας; ἀλλὰ τὰ οἰκοδομήματα τὰ λαμπρά; ἀλλὰ νύκτα καὶ ἡμέραν; ἀλλὰ τὸν ἥλιον; ἀλλὰ τὴν σελήνην; Οὐ φθίνει καὶ αὐτή; καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἥλιος οὐκ ἐκλείπει πολλάκις, οὐ σκοτίζεται, οὐ νέφος αὐτὸν κρύπτει; Μή τι τῶν ὁρωμένων παραμένει διαπαντός; Οὐδέν, ἀλλ' ἡ ψυχὴ μόνη τῶν ἐν ἡμῖν, καὶ ταύτης ἀμελοῦμεν. Τῶν μὲν ἀλλοιουμένων, ὡς μενόντων πολλὴν ποιούμεθα πρόνοιαν, τῆς δὲ μενούσης ἀεὶ ὡς παρερχομένης οὐδένα ἔχοντες λόγον. Ὁ δεῖνα μεγάλα δύναται; Ἀλλ' ἕως αὔριον, μετὰ δὲ ταῦτα ἀπολεῖται· καὶ δῆλον ἐκ τῶν μείζονα δυνηθέντων, καὶ νῦν οὐδαμοῦ φαινομένων. Σκηνή τις ἐστιν ὁ βίος καὶ ὄναρ. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ σκήνους ἀρθέντος αἱ ποικιλίαι διαλύονται, καὶ τὰ ὀνείρατα τῆς ἀκτῖνος φανείσης πάντα

---

13. Ματθ. 24,38.

στὶς ἡμέρες τοῦ Νῶε νυμφεύονταν καὶ πάντρευαν τὰ παιδιά τους, ἔτσι καὶ τώρα»[13].

Τὸ προεῖπε τότε πρὶν ἀπὸ πολὺ χρόνο, καὶ τώρα τὸ προλέγει πρὶν ἀπὸ τετρακόσια ἢ καὶ περισσότερα χρόνια, ἀλλὰ κανένας δὲν προσέχει. Ὅλοι νομίζουν τὸ πράγμα παραμύθια, ὅλοι τὸ νομίζουν ἄξιο γιὰ γέλια, κανένας δὲ φοβᾶται, κανένας δὲ δακρύζει, κανένας δὲ χτυπάει τὸ στῆθος. Ὁ ποταμὸς τῆς φωτιᾶς βράζει, ἡ φλόγα καίει, καὶ ἐμεῖς γελοῦμε, ζώντας τρυφηλὰ καὶ ἁμαρτάνοντας ἄφοβα. Κανένας δὲ φέρνει ποτὲ στὸ νοῦ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, κανένας δὲν καταλαβαίνει ὅτι τὰ παρόντα περνοῦν, ὅτι αὐτὰ εἶναι πρόσκαιρα· ἂν καὶ τὰ πράγματα βοοῦν κάθε ἡμέρα καὶ ἀφήνουν φωνή. Οἱ πρόωροι θάνατοι, οἱ μεταβολὲς τῶν πραγμάτων, ποὺ γίνονται ὅταν ἀκόμα ζοῦμε, οἱ ἀρρώστιες καὶ τὰ λοιπὰ νοσήματα, δὲν μᾶς διδάσκουν. Δὲ γίνονται οἱ μεταβολὲς μόνο στὰ δικά μας σώματα, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ τὶς δεῖ κανένας καὶ στὰ ἴδια τὰ στοιχεῖα· παρατηροῦμε κάθε μέρα τὸ θάνατο στὶς διάφορες ἡλικίες, καὶ σὲ ὅλα παντοῦ χαρακτηρίζεται τὸ ἄστατο μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Ποτὲ δὲν παρέμεινε ὁ χειμώνας, ποτὲ τὸ καλοκαίρι, οὔτε ἡ ἄνοιξη, οὔτε τὸ φθινόπωρο, ἀλλ' ὅλα τρέχουν καὶ φεύγουν καὶ χάνονται.

Ἀλλὰ τί, θέλεις νὰ πῶ γιὰ τὰ ἄνθη, τὰ ἀξιώματα, τοὺς βασιλεῖς ποὺ εἶναι σήμερα καὶ αὔριο δὲν ὑπάρχουν; μήπως γιὰ τοὺς πλούσιους; μήπως για τὰ λαμπρὰ οἰκοδομήματα, μήπως γιὰ τὴ νύχτα καὶ τὴν ἡμέρα; μήπως γιὰ τὸν ἥλιο, μήπως γιὰ τὴ σελήνη; Καὶ αὐτὴ δὲ φθίνει; μήπως καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἥλιος δὲν παθαίνει ἔκλειψη πολλὲς φορές; δὲν σκοτίζεται; δὲν τὸν κρύβει σύννεφο; Μήπως παραμένει γιὰ πάντα κάτι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ βλέπουμε; Τίποτε, ἀλλὰ μόνο ἡ ψυχὴ μένει ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν σὲ μᾶς, καὶ αὐτὴν τὴν ἀμελοῦμε. Γι' αὐτὰ βέβαια ποὺ ἀλλοιώνονται φροντίζουμε σὰν νὰ εἶναι σταθερά, ἐνῶ γι' αὐτὴν ποὺ παραμένει πάντα, σὰν νὰ εἶναι κάτι ποὺ παρέρχεται, δὲ φροντίζουμε καθόλου. Ὁ τάδε μπορεῖ νὰ κάνει μεγάλα πράγματα; Ἀλλὰ μέχρι αὔριο, καὶ στὴ συνέχεια θὰ χαθεῖ· καὶ γίνεται φανερὸ ἀπὸ ἐκεινους ποὺ κατόρθωσαν μεγάλα πράγματα καὶ τώρα δὲ φαίνονται πουθενά. Μιὰ σκηνὴ θεατρικὴ εἶναι ἡ ζωὴ καὶ ὄνειρο. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν στὴ σκηνὴ ὅταν σηκωθεῖ ἡ αὐλαία διαλύονται ὅλες οἱ ποικιλίες, καὶ τὰ ὄνειρα, μό-

ἀφίπταται· οὕτω καὶ νῦν τῆς συντελείας γενομένης, καὶ τῆς κοινῆς καὶ τῆς ἑνὸς ἑκάστου, πάντα λύεται καὶ ἀφανίζεται. Καὶ ξύλον μέν, ὃ ἐφύτευσας, μένει, καὶ ἡ οἰκία, ἣν οἰκοδομεῖς, καὶ αὐτὴ μένει, ὁ δὲ τεχνίτης καὶ ὁ γεωργὸς ἀπάγονται καὶ διαφθείρονται. Καὶ τούτων γινομένων, οὐδὲ οὕτως ἐντρεπόμεθα, ἀλλ' ὡς ἀθάνατοι ταῦτα πάντα κατασκευάζομεν, τρυφῶντες καὶ σπαταλῶντες.

4. Ἄκουσον τί φησιν ὁ Σολομῶν, ὁ ἔργῳ πεῖραν λαβὼν τῶν παρόντων πραγμάτων· «ᾠκοδόμησά μοι οἰκίας», φησίν, «ἐφύτευσα κήπους καὶ παραδείσους, ἀμπελῶνας καὶ κολυμβήθρας ὑδάτων, ἀργύριον καὶ χρυσίον ἐγένετό μοι, ἐποίησά μοι ᾄδοντας καὶ ᾀδούσας, ποίμνια καὶ βουκόλια». Οὐδεὶς γὰρ οὕτως ἐγένετο τρυφηλός, οὐδεὶς οὕτως ἔνδοξος, οὐδεὶς οὕτω σοφός, οὐδεὶς οὕτως ἄρχων, οὐδεὶς οὕτω κατὰ νοῦν πάντα εἶδεν αὐτῷ προκεχωρηκότα. Τί οὖν; Οὐδὲν τούτων ἀπώνατο· ἀλλὰ τί φησι μετὰ ταῦτα πάντα; «Ματαιότης» γάρ, φησί, «ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης»· οὐχ ἁπλῶς ματαιότης, ἀλλὰ καθ' ὑπερβολήν. Πεισθῶμεν αὐτῷ, παρακαλῶ, τῷ διὰ πείρας ἥκοντι· πεισθῶμεν αὐτῷ, καὶ ἐπιλαβώμεθα πραγμάτων, ἔνθα οὐκ ἔστι ματαιότης, ἔνθα ἀλήθεια, ἔνθα πάντα πάγια καὶ βέβαια, ἔνθα πάντα ἐπὶ τῆς πέτρας ᾠκοδόμηται, ἔνθα γῆρας οὐκ ἔνι, οὐδὲ πάροδος, ἔνθα πάντα ἀνθεῖ, ἔνθα πάντα ἀκμάζει, ἔνθα παλαιούμενον οὐδέν, οὐδὲ γηράσκον, οὐδὲ ἐγγὺς ἀφανισμοῦ. Ποθήσωμεν, παρακαλῶ, γνησίως τὸν Θεόν, μὴ φόβῳ γεέννης, ἀλλ' ἐπιθυμίᾳ βασιλείας. Τί γάρ, εἰπέ μοι, τοῦ τὸν Χριστὸν ἰδεῖν ἴσον; Οὐδὲν οὐκ ἔστι. Τί δὲ τοῦ ἀπολαῦσαι τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων ἴσον; Οὐκ ἔστιν οὐδέν· εἰκότως. «Οὔτε γὰρ ὀφθαλμὸς εἶδε, οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεός», φησί, «τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν».

Ἐκείνων ἐπιτυχεῖν σπουδάσωμεν, καταφρονήσωμεν τούτων. Οὐχὶ μυριάκις αὐτῶν κατηγοροῦμεν, ὅτι οὐδὲν ὁ βίος ὁ ἀνθρώπινος; Τί σπουδάζεις περὶ τὸ μηδέν; τί πόνους ὑφίστασαι περὶ τὸ

14. Ἐκκλ. 2,4–8.
15. Ἐκκλ. 1,2.
16. Α' Κορ. 2,9.

λις φανεῖ ἡ ἀκτίνα, ὅλα χάνονται, ἔτσι καὶ ἐδῶ, ὅταν ἔρθει ἡ συντέλεια, καὶ ἡ κοινὴ καὶ τοῦ καθενὸς χωριστά, ὅλα διαλύονται καὶ ἐξαφανίζονται. Καὶ τὸ δένδρο βέβαια ποὺ φύτεψες μένει, καὶ τὸ σπίτι ποὺ κτίζεις καὶ αὐτὸ μένει, ὁ τεχνίτης ὅμως καὶ ὁ γεωργὸς φεύγουν καὶ χάνονται. Καὶ ἐνῶ γίνονται αὐτά, οὔτε ἔτσι ντρεπόμαστε, ἀλλ' ὅλα αὐτὰ τὰ κατασκευάζουμε σὰν νὰ εἴμαστε ἀθάνατοι, ζώντας τρυφηλὰ καὶ μὲ σπατάλες.

4. Ἄκουσε τί λέγει ὁ Σολομώντας, ποὺ γνώρισε τὰ παρόντα πράγματα· «ἔχτισα», λέγει, «γιὰ τὸν ἑαυτό μου σπίτια, φύτεψα κήπους καὶ παραδείσους, ἀμπελῶνες καὶ πισίνες μὲ νερά, ἀπέκτησα χρυσὸ καὶ ἄργυρο, ὅρισα νὰ μοῦ τραγουδοῦν τραγουδιστὲς καὶ τραγουδίστριες, ἀπέκτησα πρόβατα καὶ βόδια»[14]. Πραγματικὰ κανένας δὲν ἔκαμε τόσο τρυφηλὴ ζωή, κανένας δὲν ὑπῆρξε τόσο ἔνδοξος, κανένας τόσο σοφός, κανένας τόσο ἄρχοντας, κανένας δὲν εἶδε τὰ πράγματα νὰ συμβαίνουν τόσο πολὺ ὅπως τὰ ἤθελε αὐτός. Τί λοιπόν; Τίποτε ἀπο αὐτὰ δὲν ὠφελήθηκε· ἀλλὰ τί λέγει μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτά; «Ματαιότης ματαιοτήτων», λέγει, «τὰ πάντα ματαιότης»[15]. Ὄχι ἁπλῶς ματαιότητα, ἀλλὰ σὲ ὑπερβολικὸ βαθμό. Ἂς πεισθοῦμε σ' αὐτόν, παρακαλῶ, ποὺ ἔφθασε σ' αὐτὸ μὲ τὴν ἴδια τὴν πείρα· ἂς πεισθοῦμε σ' αὐτόν, καὶ ἂς ἀφοσιωθοῦμε σὲ πράγματα, ὅπου δὲν ὑπάρχει ματαιότητα, ὅπου ὑπάρχει ἀλήθεια, ὅπου ὅλα εἶναι σταθερὰ καὶ βέβαια, ὅπου ὅλα ἔχουν οἰκοδομηθεῖ στὴν πέτρα, ὅπου δὲν ὑπάρχουν γηρατειά, οὔτε παροδικότητα, ὅπου ὅλα ἀνθοῦν, ὅπου ὅλα ἀκμάζουν, ὅπου τίποτε δὲν παλιώνει, οὔτε γηράσκει, οὔτε βρίσκεται κοντὰ στὸν ἀφανισμό. Ἂς ποθήσουμε, παρακαλῶ, γνήσια τὸ Θεό, ὄχι ἀπὸ φόβο γιὰ τὴ γέεννα, ἀλλὰ ἀπὸ πόθο γιὰ τὴ βασιλεία του. Γιατί, πές μου, τί μπορεῖ νὰ ἐξισωθεῖ μὲ τὸ νὰ δεῖ κανεὶς τὸ Χριστό; Τίποτε δὲν ὑπάρχει. Τί εἶναι ἴσο μὲ τὴν ἀπόλαυση ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν; Τίποτε δὲν ὑπάρχει, καὶ πολὺ σωστά. Γιατί, λέγει, «οὔτε μάτι εἶδε, οὔτε αὐτὶ ἄκουσε, οὔτε ἀνθρώπινη καρδιὰ αἰσθάνθηκε, ἐκεῖνα ποὺ ἑτοίμασε ὁ Θεὸς γιὰ ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦν»[16].

Ἂς προσπαθήσουμε νὰ ἐπιτύχουμε ἐκεῖνα καὶ ἂς περιφρονήσουμε αὐτά. Δὲν τὰ κατηγοροῦμε αὐτὰ ἀμέτρητες φορές, δὲ λέμε ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ δὲν εἶναι τίποτε; Τί φροντίζεις γιὰ τὸ

μηδέν; Ἀλλ' ὁρᾷς οἰκοδομὰς λαμπρὰς καὶ τούτων ἀπατᾷ σε ἡ θέα; Ἀλλ' εὐθέως ἴδε εἰς τὸν οὐρανόν, ἀνάβλεψον ἀπὸ τῶν λίθων καὶ τῶν κιόνων πρὸς ἐκεῖνο τὸ κάλλος, καὶ ὄψει οὐδὲν οὔσας, ἀλλὰ παίδων ἀθύρματα μικρῶν. Εἶδες πῶς λεπτότερος, πῶς κουφότερος, πῶς καθαρώτερος καὶ διαυγέστερος ὁ ἀήρ, ὅσῳ ἂν ἀναβαίνῃς εἰς ὕψος; Ἐκεῖ οἱ τὴν ἐλεημοσύνην ἐργαζόμενοι τὰς οἰκίας ἔχουσι, τὰς σκηνάς. Ταῦτα ἐν τῇ ἀναστάσει καταλύεται, μᾶλλον δὲ πρὸ τῆς ἀναστάσεως χρόνος ἐπελθὼν διέφθειρε καὶ ἠφάνισε καὶ διέλυσε· καὶ πρὸ τοῦ χρόνου δὲ ἐν αὐτῇ πολλάκις τῇ ἀκμῇ καὶ τῇ ὥρᾳ ἢ σεισμὸς κατήνεγκεν, ἢ καὶ ἐμπρησμὸς τὸ πᾶν ἐλυμήνατο. Οὐ γὰρ δὴ ἐν ταῖς ἡλικίαις τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς οἰκοδομαῖς εἰσιν ἄωροι θάνατοι· καὶ πολλάκις τὰ μὲν σαθρὰ τῷ χρόνῳ γενόμενα, τῆς γῆς τιναχθείσης, ἔμεινεν ἀκλινῆ, τὰ δὲ ἀπαστράπτοντα καὶ πεπηγότα καὶ νεοκατασκεύαστα, ὑπὸ βροντῆς μόνης κατεσείσθη καὶ ἀπώλετο· καὶ τοῦτο τοῦ Θεοῦ οἰκονομοῦντος, οἶμαι, ἵνα μὴ μέγα φρονῶμεν ἐν ταῖς οἰκοδομαῖς.

Βούλει καὶ ἑτέρως μὴ ἀθυμεῖν; ἐπὶ τὰ κοινὰ ἐλθὲ οἰκοδομήματα, ὧν ἴσον μετέχεις καὶ σύ. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οἰκία, κἂν σφόδρα ᾖ λαμπρά, τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων λαμπροτέρα. Ἐνδιάτριψον ὅσον χρόνον θέλεις ἐκεῖ· σά ἐστιν ἐκεῖνα, σά ἐστιν μετὰ τῶν ἄλλων· κοινά ἐστι, καὶ οὐκ ἴδια. Ἀλλ' οὐ τέρπει ταῦτα, φησίν. Οὐ τέρπει, πρῶτον μὲν τῇ συνηθείᾳ, δεύτερον δὲ τῇ πλεονεξίᾳ· ἄρα τὸ τερπνὸν ἡ πλεονεξία ἐστί, καὶ τὸ τὰ πάντων βούλεσθαι ἰδιοποιεῖσθαι. Μέχρι τίνος τούτοις προσηλώμεθα; Μέχρι τίνος τῇ γῇ προσπεπήγαμεν, καὶ καθάπερ οἱ σκώληκες, περὶ τὸν βόρβορον ἐγκαλινδούμεθα; Τὸ σῶμα ἡμῖν ἔδωκεν ὁ Θεὸς ἀπὸ γῆς, ἵνα καὶ αὐτὸ εἰς οὐρανὸν ἀναγάγωμεν, οὐχ ἵνα δι' αὐτοῦ καὶ τὴν ψυχὴν εἰς

μηδέν; γιατὶ ὑπομένεις κόπους γιὰ τὸ μηδέν; Ἀλλὰ βλέπεις λαμπρὲς οἰκοδομὲς καὶ σὲ ἀπατᾶ ἡ θέα τους; Κοίταξε ὅμως ἀμέσως στὸν οὐρανό· ἀπὸ τὶς πέτρες καὶ τοὺς κίονες κοίταξε σ' ἐκείνη τὴν ὀμορφιά, καὶ θὰ δεῖς ὅτι αὐτὰ εἶναι ἔργα τῶν μυρμηγκιῶν καὶ τῶν κουνουπιῶν. Φιλοσόφησε βαθειὰ βλέποντάς τα· ἀνέβα στὰ οὐράνια· ἀπ' ἐκεῖ σκέψου τὶς λαμπρὲς οἰκοδομές, καὶ θὰ δεῖς ὅτι δὲν εἶναι τίποτε, ἀλλὰ παιχνίδια μικρῶν παιδιῶν. Εἶδες πῶς ὁ ἀέρας εἶναι λεπτότερος, πῶς ἐλαφρότερος, πῶς καθαρότερος καὶ διαυγέστερος ὅσο ἀνεβαίνεις στὸ ὕψος; Ἐκεῖ ἔχουν τὰ σπίτια καὶ τὶς σκηνὲς οἱ ἐλεήμονες. Αὐτὰ κατὰ τὴν ἀνάσταση καταστρέφονται, ἢ καλύτερα πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνάσταση ἐρχόμενος ὁ χρόνος τὰ κατέστρεψε, τὰ ἐξαφάνισε καὶ τὰ διέλυσε· καὶ πολλὲς φορὲς πρὶν ἀπὸ τὸ χρόνο, πάνω στὴ ἀκμὴ καὶ στὴν ὥρα τους, ἢ σεισμὸς τὰ κατεδάφισε ἢ φωτιὰ κατέστρεψε τὸ πᾶν. Γιατὶ βέβαια θάνατοι δὲ συμβαίνουν μόνο στὶς ἡλικίες τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ στὶς οἰκοδομὲς ὑπάρχουν πρόωροι θάνατοι· καὶ πολλὲς φορὲς ἐκεῖνα ποὺ σάπισαν ἀπὸ τὴν πολυκαιρία, ὅταν σείστηκε ἡ γῆ, ἔμειναν ἀσάλευτα, ἐνῶ ἐκεῖνα ποὺ λάμπουν καὶ εἶναι σταθερὰ καὶ νεοκατασκεύαστα, σείσθηκαν καὶ χάθηκαν ἀπὸ μόνη τὴ βροντή· κι αὐτὸ νομίζω εἶναι ἔργο τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ μὴ μεγαλοφρονοῦμε γιὰ τὶς οἰκοδομές.

Θέλεις νὰ μὴ λυπᾶσαι καὶ μὲ ἄλλον τρόπο; ἔλα στὰ κοινὰ οἰκοδομήματα, στὰ ὁποῖα μετέχεις καὶ σὺ ἐξ ἴσου. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει σπίτι, κι ἂν ἀκόμα εἶναι πάρα πολὺ ὡραῖο, ποὺ νὰ εἶναι ὡραιότερο ἀπὸ τὰ δημόσια οἰκοδομήματα. Μεῖνε ἐκεῖ ὅσο χρόνο θέλεις· δικά σου εἶναι ἐκεῖνα, δικά σου εἶναι μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους· εἶναι κοινά, καὶ ὄχι ἰδιωτικά. Ἀλλὰ δὲν εὐχαριστοῦν αὐτά, λέγει. Δὲν εὐχαριστοῦν, πρῶτα βέβαια ἐπειδὴ τὰ συνηθίσαμε, καὶ δεύτερον ἐξ αἰτίας τῆς πλεονεξίας. Ἄρα ἐκεῖνο ποὺ προξενεῖ εὐχαρίστηση εἶναι ἡ πλεονεξία, ὄχι ἡ ὀμορφιά. Ἄρα ἡ εὐχαρίστηση εἶναι ἡ πλεονεξία, καὶ τὸ νὰ θέλεις νὰ κάνεις δικά σου τὰ πάντα. Μέχρι πότε θὰ εἴμαστε προσηλωμένοι σ' αὐτά; μέχρι πότε θὰ εἴμαστε καρφωμένοι στὴ γῆ, καὶ ὅπως τὰ σκουλήκια, θὰ κυλιόμαστε στὸ βόρβορο; Ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσε τὸ σῶμα ἀπὸ τὴ γῆ, γιὰ νὰ τὸ ὁδηγήσουμε κι αὐτὸ στὸν οὐρανό, ὄχι γιὰ νὰ ρίξουμε μέσω αὐτοῦ

γῆν κατασπῶμεν· γεῶδές ἐστιν, ἀλλ', ἐὰν θέλω, οὐράνιον γίνεται. Ὅρα πόση τετίμηκεν ἡμᾶς τιμῇ, τοιοῦτον ἔργον ἐπιτρέψας ἡμῖν. Ἐποίησα, φησίν, ἐγὼ γῆν καὶ οὐρανόν· δίδωμι καὶ σοὶ δημιουργίαν, ποίησον τὴν γῆν οὐρανόν· δύνασαι γάρ. «Ὁ ποιῶν πάντα, καὶ μετασκευάζων αὐτά», περὶ τοῦ Θεοῦ εἴρηται.

Ἀλλὰ ταύτην καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν· καθάπερ τις πατὴρ φιλόστοργος ζωγραφῶν οὐκ αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ τὸ παιδίον βούλεται ἄγειν εἰς τὴν ἴσην μάθησιν. Ἐποίησα, φησίν, ἐγὼ σῶμα καλόν· δίδωμί σοι τοῦ κρείττονος τὴν δημιουργίαν· ποίησον σὺ ψυχὴν καλήν. Εἶπον ἐγώ, «ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βατάνην χόρτου, καὶ πᾶν ξύλον κάρπιμον»· εἰπὲ καὶ σύ, 'ἐξαγαγέτω ἡ γῆ αὕτη καρπὸν τὸν ἴδιον, καὶ ἐξελεύσεται ὃ ἐὰν θέλῃς ἐνεργῆσαι'. Ποιῶ θέρος καὶ ὁμίχλην, στερεῶ βροντήν, καὶ κτίζω πνεῦμα, ἔπλασα δράκοντα ἐμπαίζειν αὐτῷ, τουτέστι, τὸν διάβολον. Οὐδὲ σοὶ ταύτης ἐφθόνησα τῆς ἐξουσίας· ἔμπαιξον καὶ σύ, εἰ θέλεις· δύνασαι γὰρ ὡς στρουθίον δῆσαι αὐτόν. Ἀνατέλλω τὸν ἥλιον ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς· μίμησαι καὶ σύ, μετάδος τῶν σῶν καὶ ἀγαθοῖς καὶ πονηροῖς. Ὑβριζόμενος φέρω καὶ εὐεργετῶ τοὺς ὑβρίζοντας· μίμησαι καὶ σύ· δύνασαι γάρ. Εὖ ποιῶ, οὐκ ἐπὶ ἀντιδόσει· μίμησαι καὶ σύ, καὶ μὴ εὖ ποιήσῃς ἐπὶ ἀντιδόσει, μηδὲ ἐπὶ ἀμοιβῇ. Ἀνῆψα φωστῆρας εἰς τὸν οὐρανόν· ἄναψον καὶ σὺ τούτων λαμπροτέρους, δύνασαι γάρ· τοὺς ἐν πλάνῃ φώτισον· μείζων ἡ εὐεργεσία ἐκείνη τοῦ τὸν ἥλιον ὁρᾶν τὸ ἐμὲ ἐπιγινώσκειν. Ἄνθρωπον οὐ δύνασαι ποιῆσαι, ἀλλὰ δίκαιον δύνασαι ποιῆσαι καὶ εὐάρεστον τῷ Θεῷ. Ἐγὼ τὴν οὐσίαν εἰργασάμην· σὺ καλλώπισον τὴν προαίρεσιν. Ὅρα πῶς σε φιλῶ, καὶ ἐν τοῖς μείζοσί σοι ἔδωκα τὴν ἰσχύν.

Ὁρᾶτε, ἀγαπητοί, πῶς τετιμήμεθα, καί τινες τῶν ἀλογίστων καὶ ἀγνωμόνων λέγουσι, διὰ τί τῆς προαιρέσεώς ἐσμεν κύριοι; Ταῦτα πάντα ὅσα διήλθομεν, ἐν οἷς δυνάμεθα μιμεῖσθαι τὸν Θεόν, εἰ μὴ προαίρεσις ἦν, οὐκ ἂν ἦν ἡμῖν δυνατὸν μιμήσασθαι. Ἄρχω,

17. Ἀμὼς 5,8.
18. Γεν. 1,11.

καὶ τὴν ψυχὴ στὴ γῆ. Εἶναι γήϊνο τὸ σῶμα, ἀλλὰ ἂν θέλω γίνεται οὐράνιο. Πρόσεχε μὲ πόση τιμὴ μᾶς τίμησε, ἀναθέτοντάς μας τέτοιο ἔργο. Δημιούργησα, λέγει, ἐγὼ τὴ γῆ καὶ τὸν οὐρανό· δίνω καὶ σὲ σένα τὴ δυνατότητα δημιουργίας· κάμε τὴ γῆ οὐρανό· γιατὶ μπορεῖς. «Αὐτὸς ποὺ κάμει τὰ πάντα καὶ τὰ μετασκευάζει»[17], ἔχει λεχθεῖ γιὰ τὸ Θεό.

Ἀλλὰ αὐτὴ τὴν ἐξουσία τὴν ἔδωσε καὶ στοὺς ἀνθρώπους. Ὅπως ἀκριβῶς ἕνας φιλόστοργος πατέρας ζωγράφος, ὄχι μόνο αὐτὸς θέλει νὰ εἶναι ζωγράφος, ἀλλὰ καὶ τὸ παιδί του θέλει νὰ τοῦ τὸ μάθει τὴν ἴδια τέχνη. Δημιούργησα ἐγώ, λέγει, ὡραῖο σῶμα· σοῦ παραδίνω τὴ δημιουργία τοῦ πιὸ σπουδαιοτέρου· κάνε ἐσὺ καλὴ τὴν ψυχή. Εἶπα ἐγώ, «ἂς βγάλει ἡ γῆ βοτάνη χόρτου, καὶ κάθε δένδρο ἂς παράγει καρπό»[18]· πὲς καὶ σύ· 'ἂς βγάλει αὐτὴ ἡ γῆ τὸν ἴδιο καρπό, καὶ θὰ βγάλει αὐτὸ ποὺ ἐπιθυμεῖς νὰ κάνει. Κάμνω τὸ καλοκαίρι καὶ τὴν ὀμίχλη, στερεώνω τὴ βροντή, καὶ δημιουργῶ τὸ πνεῦμα, ἔπλασα δράκο γιὰ νὰ τὸ περιπαίζει, δηλαδὴ τὸν διάβολο. Οὔτε σὲ σένα φθόνησα αὐτὴ τὴν ἐξουσία· ἔμπαιξέ τον καὶ σὺ ἂν θέλεις· γιατὶ μπορεῖς νὰ τὸν δέσεις σὰν σπουργίτι. Ἀνατέλλω τὸν ἥλιο γιὰ τοὺς πονηροὺς καὶ τοὺς ἀγαθούς· μιμήσου με καὶ σύ, δῶσε ἀπὸ τὰ δικά σου καὶ στοὺς ἀγαθοὺς καὶ στοὺς πονηρούς. Ὅταν βρίζομαι δείχνω ὑπομονὴ καὶ εὐεργετῶ ἐκείνους ποὺ μὲ βρίζουν· μιμήσου με καὶ σύ· γιατὶ μπορεῖς. Εὐεργετῶ, ὄχι γιὰ νὰ μοῦ τὸ ἀνταποδώσουν· μιμήσου με καὶ σύ, καὶ μὴν εὐεργετεῖς γιὰ νὰ σοῦ ἀνταποδοθεῖ, οὔτε γιὰ νὰ ἀμειφθεῖς. Ἄναψα φωστῆρες στὸν οὐρανό· ἄναψε καὶ σὺ λαμπρότερους ἀπὸ αὐτούς, γιατὶ μπορεῖς· φώτισε ἐκείνους ποὺ βρίσκονται στὴν πλάνη· μεγαλύτερη εἶναι ἡ εὐεργεσία ἐκείνη, τὸ νὰ μὲ γνωρίζουν, παρὰ νὰ βλέπουν τὸν ἥλιο. Ἄνθρωπο δὲν μπορεῖς νὰ κάμεις, ἀλλὰ μπορεῖς νὰ τὸν κάμεις δίκαιο καὶ εὐάρεστο στὸ Θεό. Ἐγὼ δημιούργησα τὴν οὐσία, ἐσὺ στόλισε τὴν προαίρεση. Κοίτα πόσο σὲ ἀγαπῶ, καὶ σοῦ ἔδωσα δύναμη γιὰ τὰ μεγαλύτερα.

Βλέπετε, ἀγαπητοί, πῶς ἔχουμε τιμηθεῖ, καὶ μερικοὶ παράλογοι καὶ ἀγνώμονες λένε, 'γιατί εἴμαστε κύριοι τῆς προαιρέσεως;' Ὅλα αὐτὰ ποὺ ἀναφέραμε, μὲ τὰ ὁποῖα μποροῦμε νὰ μιμούμαστε τὸ Θεό, ἂν δὲν ὑπῆρχε ἡ προαίρεση, δὲ θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ τὸν μι-

φησίν, ἀγγέλων ἐγώ, καὶ σὺ διὰ τῆς ἀπαρχῆς. Ἐπὶ θρόνου κάθημαι βασιλικοῦ· καὶ σὺ συγκάθησαι διὰ τῆς ἀπαρχῆς· «συνήγειρε», φησί, «καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός». Προσκυνεῖ σε τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ, πᾶσα ἡ ἀγγελικὴ δύναμις, ἀρχαί, ἐξουσίαι, θρόνοι, κυριότητες διὰ τῆς ἀπαρχῆς. Μὴ κατηγόρει τοῦ σώματος, ὃ τοσαύτης ἀπολαύει τιμῆς, ὃ τρέμουσι καὶ αἱ ἀσώματοι δυνάμεις. Ἀλλὰ τί εἴπω; οὐ τούτοις τὸ φίλτρον ἐπιδείκνυμαι μόνοις, ἀλλὰ καὶ οἷς ἔπαθον. Διὰ σὲ ἐνεπτύσθην, ἐρραπίσθην, τὴν δόξαν ἐκένωσα, τὸν Πατέρα εἴασα, καὶ πρὸς σὲ ἦλθον τὸν μισοῦντά με καὶ ἀποστρεφόμενον, καὶ οὐδὲ ἀκοῦσαι βουλόμενον τὸ ὄνομά μου· κατεδίωξα καὶ ἐπέδραμον, ἵνα σε κατάσχω· ἥνωσά σε καὶ συνῆψα ἐμαυτῷ· φάγε με, εἶπον, πίε με. Καὶ ἄνω σε ἔχω, καὶ κάτω συμπλέκομαί σοι. Οὐκ ἀρκεῖ σοι, ὅτι σου τὴν ἀπαρχὴν ἔχω ἄνω; οὐ παραμυθεῖται τοῦτο τὸν πόθον; καὶ κάτω πάλιν κατέβην, οὐχ ἁπλῶς μίγνυμαί σοι, ἀλλὰ συμπλέκομαι, τρώγομαι, λεπτύνομαι κατὰ μικρόν, ἵνα πολλὴ ἡ ἀνάκρασις γένηται καὶ ἡ μίξις καὶ ἡ ἕνωσις. Τὰ γὰρ ἑνούμενα ἐν οἰκείοις ἕστηκεν ὅροις, ἐγὼ δὲ συνυφαίνομαί σοι. Οὐ βούλομαι λοιπὸν εἶναί τι μέσον· ἓν εἶναι βούλομαι τὰ ἀμφότερα.

Ταῦτα οὖν εἰδότες καὶ τὴν πολλὴν περὶ ἡμᾶς αὐτοῦ κηδεμονίαν, ἅπαντα πράττωμεν, ἅπερ ἂν ἡμᾶς μὴ ἀναξίους δύναται δεικνύναι τῶν μεγάλων αὐτοῦ δωρεῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ᾽ οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μηθοῦμε. «Κυβερνῶ», λέγει, «ἐγὼ τοὺς ἀγγέλους, καὶ σὺ μέσω τῆς ἀπαρχῆς»[19]. Κάθομαι σὲ βασιλικὸ θρόνο· καὶ σὺ κάθεσαι μαζί μου μέσω τῆς ἀπαρχῆς· «μᾶς μάζεψε, λέγει, «καὶ μᾶς κάθησε στὰ δεξιὰ τοῦ Πατρός»[20]. Σὲ προσκυνοῦν τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ, ὅλη ἡ ἀγγελικὴ δύναμη, οἱ ἀρχές, οἱ ἐξουσίες, οἱ θρόνοι, οἱ κυριότητες μέσω τῆς ἀπαρχῆς. Μὴ κατηγορεῖς τὸ σῶμα, ποὺ ἀπολαμβάνει τόση τιμή, ποὺ τὸ τρέμουν καὶ οἱ ἀσώματες δυνάμεις. Ἀλλὰ τί νὰ πῶ; Δὲ δείχνω τὴν ἀγάπη μου μόνο μὲ αὐτά, ἀλλὰ καὶ μὲ ἐκεῖνο ποὺ ἔπαθα. Γιὰ σένα φτύστηκα, ραπίσθηκα, κενώθηκα ἀπὸ τὴ δόξα, τὸν Πατέρα ἄφησα, καὶ ἦρθα σὲ σένα ποὺ μὲ μισεῖς καὶ μὲ ἀποστρέφεσαι, καὶ δὲ θέλεις ν' ἀκούσεις οὔτε τὸ ὄνομά μου· ἔτρεξα πρὸς ἐσένα καὶ σὲ κατεδίωξα, γιὰ νὰ σὲ κυριεύσω· σὲ ἕνωσα καὶ σὲ σύνδεσα μὲ τὸν ἑαυτό μου· φάγε με, εἶπα, πιές με. Καὶ στὸν οὐρανὸ σὲ ἔχω, καὶ κάτω εἶμαι ἑνωμένος μαζί σου. Δὲ σοῦ φθάνει, ὅτι ἔχω ἐπάνω τὴν ἀπαρχή σου; αὐτὸ δὲν παρηγορεῖ τὸν πόθο σου; καὶ κάτω πάλι κατέβηκα, καὶ ὄχι ἁπλῶς συνδέομαι μαζί σου, ἀλλὰ συμπλέκομαι, τρώγομαι, λεπτύνομαι λίγο λίγο, γιὰ νὰ γίνει μεγαλύτερη ἡ ἀνάμιξη, ἡ συμπλοκὴ καὶ ἡ ἕνωση. Γιατὶ ἐκεῖνα ποὺ ἑνώνονται διατηροῦν τὰ ὅριά τους, ἐγὼ ὅμως συνυφαίνομαι μαζί σου. Δὲ θέλω δηλαδὴ νὰ ὑπάρχει κάτι ἐνδιάμεσο· θέλω τὰ δύο νὰ εἶναι ἕνα.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτὰ καὶ τὴ μεγάλη φροντίδα του γιὰ μᾶς, ἂς κάμνουμε ὅλα ἐκεῖνα ποὺ μποροῦν νὰ μᾶς καταστήσουν ἄξιους τῶν μεγάλων δωρεῶν του, τὶς ὁποῖες εὔχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχουμε μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

19. Ἀπαρχή· δηλαδὴ ὁ ἐνανθρωπήσας Χριστός.
20. Πρβλ. Ἐφ. 2,6.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΣΤ'

(Α' Τιμ. 5,21–6,2)

«Διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, ἵνα ταῦτα φυλάξῃς χωρὶς προκρίματος, μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν. Χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει, μηδὲ κοινώνει ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις. Σεαυτὸν ἁγνὸν τήρει. Μηκέτι ὑδροπότει, ἀλλ' οἴνῳ ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας».

1. Διαλεχθεὶς περὶ ἐπισκόπων, περὶ διακόνων, ἀνδρῶν, γυναικῶν, περὶ χηρῶν, περὶ πρεσβυτέρων, περὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, καὶ δείξας ὅσων ἐστὶν ὁ ἐπίσκοπος κύριος, ὅτε περὶ κρίσεως ἔλεγεν, ἐπήγαγε· «διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, ἵνα ταῦτα φυλάξῃς χωρὶς προκρίματος, μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν». Καὶ φρικτῶς παραγγέλλει λοιπόν· οὐ γὰρ ἐπειδὴ Τιμόθεος ἦν τὸ τέκνον τὸ ἀγαπητόν, ᾐδέσθη. Ὁ γὰρ περὶ ἑαυτοῦ μὴ αἰσχυνθεὶς εἰπεῖν, «φοβοῦμαι μή πως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι», πολλῷ μᾶλλον περὶ Τιμοθέου οὐκ ἂν ᾐδέσθη οὐδὲ ᾐσχύνθη. Ἀλλὰ τὸν μὲν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καλῶς παραλαμβάνει εἰς μαρτυρίαν, τοὺς μέντοι ἐκλεκτοὺς ἀγγέλους τίνος ἕνεκεν; Ἀπὸ πολλῆς ἐπιεικείας· ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς οὕτω φησί· «διαμαρτύρομαι ὑμῖν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, διὰ τὴν πολλὴν ἐπιείκειαν τοῦ Δεσπότου»· καὶ πάλιν,

---

1. Α' Κορ. 9,27.
2. Δευτ. 4,26.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΙΣΤ΄

(Α΄ Τιμ. 5,21–6,2)

«Σὲ ἐξορκίζω ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, νὰ τὰ φυλάξεις αὐτὰ χωρὶς προκατάληψη, χωρὶς νὰ κάμνεις τίποτε ἀπὸ εὐμενὴ προδιάθεση τῆς καρδιᾶς πρὸς τοὺς πταῖστες. Μὴ βάζεις τὰ χέρια γρήγορα σὲ κανέναν γιὰ χειροτονία, οὔτε νὰ γίνεσαι συμμέτοχος σὲ ξένες ἁμαρτίες. Διατήρει τὸν ἑαυτό σου καθαρό. Μὴ πίνεις νερὸ κατὰ τὸ φαγητό, ἀλλὰ χρησιμοποίει λίγο κρασὶ γιὰ τὸ στομάχι σου καὶ τὶς συχνὲς ἀρρώστιες σου».

1. Ἀφοῦ μίλησε γιὰ τοὺς ἐπισκόπους, γιὰ τοὺς διακόνους, γιὰ τοὺς ἄνδρες, γιὰ τὶς γυναῖκες, γιὰ τὶς χῆρες, γιὰ τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ γιὰ ὅλους τοὺς ἄλλους, καὶ ἔδειξε πόση ἐξουσία ἔχει ὁ ἐπίσκοπος, ὅταν μιλοῦσε γιὰ τὴν κρίση, πρόσθεσε· «σὲ ἐξορκίζω ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, νὰ τὰ φυλάξεις αὐτὰ χωρὶς προκατάληψη, χωρὶς νὰ κάμνεις τίποτε ἀπὸ εὐμενὴ προδιάθεση τῆς καρδιᾶς». Καὶ φρικτὰ παραγγέλλει πλέον· καὶ δὲν ντράπηκε, ἐπειδὴ ὁ Τιμόθεος ἦταν τὸ ἀγαπητὸ τέκνο. Γιατί, αὐτὸς ποὺ εἶπε γιὰ τὸν ἑαυτό του, χωρὶς νὰ ντραπεῖ, «φοβᾶμαι μήπως κηρύξω στοὺς ἄλλους, ἀλλ' ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀποδοκιμασθῶ»[1], πολὺ περισσότερο δὲ θὰ σεβόταν καὶ δὲ θὰ ντρεπόταν τὸν Τιμόθεο. Ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα βέβαια καὶ τὸν Υἱὸ σωστὰ τοὺς ἐπικαλεῖται γιὰ μάρτυρες, γιατί ὅμως ἐπικαλεῖται τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀγγέλους; Ἀπὸ πολλὴ ἐπιείκεια· γιατὶ καὶ ὁ Μωϋσῆς ἔτσι λέγει· «ἐπικαλοῦμαι σὰν μάρτυρες τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ, γιὰ τὴν πολλὴ ἐπιείκεια τοῦ Κυρίου»[2]· καὶ πάλι, «ἀκοῦστε, φαράγγια,

«ἀκούσατε, φάραγγες, θεμέλια τῆς γῆς». Καλεῖ δὲ μάρτυρα τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν τῶν λεχθέντων, εἰς τὴν μέλλουσαν ἡμέραν ἀπολογούμενος αὐτοῖς, εἴ τι γένοιτο παρὰ τὸ δέον, ὡς τὸ πᾶν ἀποδυσάμενος. «Ἵνα ταῦτα», φησί, «φυλάξῃς χωρὶς προκρίματος, μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν». Τουτέστιν, ἵνα κοινὸς ᾖς καὶ ἴσος τοῖς δικαζομένοις, τοῖς ἐπὶ σοῦ κρινομένοις, ἵνα σε μηδεὶς προκαταλάβῃ, μηδὲ προοικειώσηται.

Τίνες δέ εἰσιν ὁ ἐκλεκτοὶ ἄγγελοι; Ἄρα ὡς ὄντων τινῶν οὐ τοιούτων. Ἐπεὶ καὶ ὁ Ἰακὼβ τὸν Θεὸν λαμβάνει ἰδίᾳ μάρτυρα, καὶ τὸν βουνόν. Οὕτω καὶ ἡμεῖς πολλάκις καὶ ὑπερέχοντα καὶ ἐλάττονα πρόσωπα εἰς μαρτυρίαν λαμβάνομεν· οὕτω μέγα ἐστὶν ἡ μαρτυρία, ὡς ἂν εἰ ἔλεγε· μάρτυρα καλῶ τὸν Θεὸν καὶ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ καὶ τοὺς δούλους αὐτοῦ, ὅτι παρήγγειλά σοι· ἐπ' αὐτῶν ἰδού σοι παραγγέλλω. Φοβεῖ τὸν Τιμόθεον. Εἶτα τοῦτο εἰπών, ὃ πάντων μάλιστα καιριώτατον ἦν, ἐπήγαγε καὶ ὃ μάλιστα συνέχει τὴν Ἐκκλησίαν, τὰ τῶν χειροτονιῶν. «Χεῖρας» γάρ, φησί, «ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει, μηδὲ κοινώνει ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις». Τί ἐστι, «ταχέως»; Μὴ ἐκ πρώτης δοκιμασίας, μηδὲ δευτέρας, μηδὲ τρίτης, ἀλλὰ πολλάκις περισκεψάμενος καὶ ἀκριβῶς ἐξετάσας· οὐ γὰρ ἀκίνδυνον τὸ πρᾶγμα. Τῶν γὰρ ἡμαρτημένων ἐκείνῳ καὶ σὺ δίκην ὑφέξεις ὁ τὴν ἀρχὴν παρασχών, καὶ τῶν παρελθουσῶν ἁμαρτιῶν καὶ τῶν γενησομένων. Ἀφεὶς γὰρ τὰς πρώτας ἀκαίρως, ὑπεύθυνος ἔσῃ καὶ τῶν ἐσομένων, τούτων μὲν ὡς αἴτιος ὢν σὺ τοῦτον ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀγαγών, τῶν δὲ παρελθουσῶν ὡς οὐκ ἀφεὶς αὐτὰς πενθῆσαι, οὔτε ἐν κατανύξει γενέσθαι. Ὥσπερ γὰρ τῶν κατορθωμάτων κοινωνεῖς, οὕτω καὶ τῶν ἁμαρτημάτων.

«Σεαυτὸν ἁγνὸν τήρει». Περὶ σωφροσύνης φησὶν ἐνταῦθα. «Μηκέτι ὑδροπότει, ἀλλ' οἴνῳ ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας». Εἰ δὲ ἀνδρὶ μέχρι τοσούτου νηστείαις προσεσχηκότι, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ὕδατι χρησαμένῳ, ὡς

---

3. Μιχ. 6,2.

θεμέλια τῆς γῆς»[3]. Ἐπικαλεῖται μάρτυρα τῶν ὅσων εἶπε τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, ἀπολογούμενος σ' αὐτοὺς κατὰ τὴ μέλλουσα ἡμέρα, ἂν κάτι τι ἔγινε χωρὶς νὰ πρέπει, ὅτι ἔκανε τὸ πᾶν γι' αὐτούς. «Γιὰ νὰ τὰ φυλάξεις αὐτά», λέγει, «χωρὶς προκατάληψη, χωρὶς νὰ κάμνεις τίποτε ἀπὸ εὐμενὴ προδιάθεση τῆς καρδιᾶς γιὰ τοὺς πταῖστες». Δηλαδὴ γιὰ νὰ εἶσαι κοινὸς καὶ ἴσος πρὸς ἐκείνους ποὺ δικάζονται, ποὺ κρίνονται ἀπὸ σένα, γιὰ νὰ μὴ σὲ προσελκύσει κανένας, οὔτε νὰ σὲ πάρει μὲ τὸ μέρος του.

Ποιοί ὅμως εἶναι οἱ ἐκλεκτοὶ ἄγγελοι; Σὰν δηλαδὴ μερικοὶ νὰ μὴν εἶναι τέτοιοι. Γιατὶ καὶ ὁ Ἰακὼβ ἐπικαλεῖται μάρτυρά του τὸ Θεὸ καὶ τὸ βουνό. Ἔτσι καὶ ἐμεῖς πολλὲς φορὲς ἐπικαλούμαστε γιὰ μάρτυρες πρόσωπα καὶ ἀνώτερα καὶ κατώτερα· τόσο μεγάλο πράγμα εἶναι ἡ μαρτυρία, καὶ εἶναι σὰν νὰ ἔλεγε· μάρτυρα ἐπικαλοῦμαι τὸ Θεὸ καὶ τὸν Υἱό του καὶ τοὺς δούλους του, ὅτι σοῦ ἔδωσα παραγγελίες· γι' αὐτὰ τώρα σοῦ παραγγέλλω. Φοβίζει τὸν Τιμόθεο. Ἔπειτα, ἀφοῦ εἶπε αὐτό, πρόσθεσε ἐκεῖνο ποὺ ἦταν τὸ σπουδαιότερο ἀπὸ ὅλα καὶ τὸ ὁποῖο πρὸ πάντων συγκρατεῖ καὶ διαφυλάσσει τὴν Ἐκκλησία, τὸ θέμα τῶν χειροτονιῶν. Γιατὶ λέγει, «μὴ βάζεις τὰ χέρια γρήγορα σὲ κανέναν, οὔτε νὰ γίνεσαι συμμέτοχος σὲ ξένες ἁμαρτίες». Τί σημαίνει, «γρήγορα»; Ὄχι μὲ τὴν πρώτη δοκιμασία, οὔτε μὲ τὴ δεύτερη, οὔτε μὲ τὴν τρίτη, ἀλλ' ἀφοῦ τὸ σκεφθεῖς πολλὲς φορὲς καὶ ἐξετάσεις τὸ πράγμα μὲ προσοχή· γιατὶ τὸ πράγμα δὲν εἶναι χωρὶς κινδύνους. Καθόσον καὶ σύ, ποὺ τοῦ ἔδωσες τὴν ἐξουσία, θὰ δώσεις λόγο γιὰ τὶς ἁμαρτίες ποὺ ἔκαμε ἐκεῖνος καὶ στὸ παρελθὸν καὶ στὸ μέλλον. Γιατί, συγχωρώντας τὶς πρῶτες ἁμαρτίες ἄκαιρα, θὰ εἶσαι ὑπεύθυνος καὶ γιὰ τὶς μελλοντικές· γιὰ τὶς μελλοντικὲς σὰν αἴτιος, ἐφόσον σὺ τὸν ὁδήγησες στὴν ἐξουσία, ἐνῶ γιὰ τὶς περασμένες ἐπειδὴ δὲν τὸν ἄφησες νὰ πενθήσει γι' αὐτές, οὔτε νὰ αἰσθανθεῖ κατάνυξη. Ὅπως δηλαδὴ εἶσαι συμμέτοχος στὰ κατορθώματά του, ἔτσι καὶ στὰ ἁμαρτήματά του.

«Κράτα τὸν ἑαυτό σου ἁγνό». Ἐδῶ ὁμιλεῖ γιὰ σωφροσύνη. «Μὴ πίνεις νερὸ κατὰ τὸ φαγητό, ἀλλὰ πίνε λίγο κρασὶ γιὰ τὸ στομάχι σου καὶ τὶς συχνὲς ἀρρώστιες σου». Ἂν λοιπὸν σὲ ἄνδρα, ποὺ νήστευε τόσο καὶ χρησιμοποιοῦσε τόσο πολὺ τὸ νερό, ὥστε

καὶ ἀσθενεῖν, καὶ πυκνῶς ἀσθενεῖν, παραγγέλλει σωφρονεῖν καὶ οὐκ ἀναίνεται ἐκεῖνος, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς, ὅταν ἀκούσωμεν νουθεσίαν παρά τινος, οὐκ ὀφείλομεν δυσχεραίνειν. Τί δήποτε δὲ οὐκ ἔρρωσεν αὐτοῦ τὸν στόμαχον; Οὐχ ὡς ἀδυνατῶν, ἀλλὰ μέγα τι καὶ ἐντεῦθεν οἰκονομῶν· οὗ γὰρ τὰ ἱμάτια νεκροὺς ἀνίστη, εὔδηλον ὅτι καὶ τοῦτο ἐδύνατο. Τίνος οὖν ἕνεκεν; Ἵνα, κἂν νῦν ἴδωμεν ἄνδρας μεγάλους καὶ ἐναρέτους ἀσθενοῦντας, μὴ σκανδαλιζώμεθα· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνο συμφερόντως ἐγένετο. Εἰ γὰρ αὐτῷ ἐδόθη ἄγγελος σατᾶν, ἵνα μὴ ὑπεραίρηται, πολλῷ μᾶλλον Τιμοθέῳ· ἱκανὰ γὰρ ἦν τὰ σημεῖα εἰς ἀπόνοιαν ἆραι. Διὰ τοῦτο νόμῳ ἰατρείας ἀφίησιν αὐτὸν δουλεῦσαι, ἵνα καὶ αὐτὸς μετριάζῃ, καὶ οἱ ἄλλοι μὴ σκανδαλίζωνται, καὶ μάθωσιν, ὅτι τῆς φύσεως ὄντες κἀκεῖνοι τῆς ἡμετέρας οὕτω κατώρθουν ἅπερ κατώρθουν.

Δοκεῖ δέ μοι καὶ ἄλλως ἐπίνοσος εἶναι, καὶ τοῦτο δείκνυσι λέγων, «διὰ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας», ἀπό τε σοῦ στομάχου, ἀπό τε τῶν ἄλλων μερῶν. Οὐ μὴν ἀνῆκεν αὐτὸν ἀνέδην ἐμφορεῖσθαι τοῦ οἴνου, ἀλλ' ὅσον πρὸς ὑγείαν, οὐ πρὸς τρυφήν. «Τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἁμαρτίαι πρόδηλοί εἰσι, προάγουσαι εἰς κρίσιν, τισὶ δὲ καὶ ἐπακολουθοῦσιν». Ἐπειδὴ περὶ χειροτονιῶν ἔλεγε, «μὴ κοινώνει», φησίν, «ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις», τί οὖν, ἂν ἀγνοῶ, φησί; «Τινῶν αἱ ἁμαρτίαι πρόδηλοί εἰσι, προάγουσαι αὐτοὺς εἰς κρίσιν, τισὶ δὲ καὶ ἐπακολουθοῦσι». «Τινῶν μέν», φησί, «δῆλοί εἰσιν», ὅτι προλαμβάνουσι, τινῶν δὲ οὔ, ἀλλ' «ἐπακολουθοῦσιν». «Ὡσαύτως καὶ τὰ καλὰ ἔργα πρόδηλά ἐστι, καὶ τὰ ἄλλως ἔχοντα κρυβῆναι οὐ δύναται. Ὅσοι εἰσὶν ὑπὸ ζυγὸν δοῦλοι, τοὺς ἰδίους δεσπότας ἀξίους πάσης τιμῆς ἡγείσθωσαν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ διδασκαλία βλασφημῆται». «Πάσης τιμῆς ἀξίους», φησίν, «ἡγείσθωσαν». Μὴ γάρ, ἐπειδὴ πιστὸς εἶ, νομίσῃς ἐλεύθερος εἶναι· τοῦ-

---

4. Β' Κορ. 12,7.

καὶ νὰ ἀσθενεῖ, καὶ μάλιστα συχνὰ νὰ ἀσθενεῖ, παραγγέλλει νὰ σωφρονεῖ, καὶ ἐκεῖνος δὲν τὸ ἀρνεῖται, πολὺ περισσότερο ἐμεῖς, ὅταν ἀκούσουμε ἀπὸ κάποιον συμβουλή, δὲν πρέπει νὰ στεναχωριέμαστε. Γιατὶ ὅμως δὲ θεράπευσε τὸ στομάχι του; Ὄχι μὴ μπορώντας, ἀλλὰ ἀποσκοπώντας καὶ ἀπ' ἐδῶ σὲ κάποιο μεγάλο ἀγαθό· γιατὶ ἐκεῖνος, τοῦ ὁποίου καὶ τὰ ροῦχα ἀνάσταιναν νεκρούς, εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι μποροῦσε νὰ κάμει κι αὐτό. Γιατί λοιπὸν δὲν τὸ ἔκαμε; Γιὰ νὰ μὴ σκανδαλιζόμαστε, ὅταν δοῦμε καὶ τώρα μεγάλους καὶ ἐναρέτους ἄνδρες νὰ εἶναι ἄρρωστοι· καθόσον καὶ ἐκεῖνο ἔγινε γιὰ τὸ συμφέρον. Γιατί, ἂν σ' αὐτὸν δόθηκε «ἄγγελος τοῦ σατανᾶ»[4], γιὰ νὰ μὴν ὑπερηφανεύεται, πολὺ περισσότερο στὸν Τιμόθεο· γιατὶ ἦταν ἀρκετὰ τὰ θαύματα γιὰ νὰ ὁδηγήσουν σὲ ἀλαζονεία. Γι' αὐτὸ τὸν ἀφήνει νὰ γίνει ὑπηρέτης στὸ νόμο τῆς ἰατρικῆς, γιὰ νὰ εἶναι καὶ αὐτὸς μετριόφρονας, καὶ οἱ ἄλλοι νὰ μὴ σκανδαλίζονται, καὶ νὰ μάθουν ὅτι ἐνῶ εἶναι καὶ ἐκεῖνοι τῆς δικῆς μας φύσεως, ἔτσι κατόρθωναν ἐκεῖνα ποὺ κατόρθωναν.

Μοῦ φαίνεται ὅμως πὼς ἦταν φιλάσθενος, καὶ αὐτὸ τὸ δείχνουν τὰ λόγια του, «γιὰ τὶς συχνές σου ἀρρώστιες», καὶ τοῦ στομαχιοῦ, καὶ τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ σώματος. Δὲν τοῦ ἐπέτρεπε νὰ πίνει κρασὶ ἐλεύθερα, ἀλλὰ τόσο, ὅσο χρειάζεται γιὰ τὴν ὑγεία, ὄχι γιὰ τὴν ἀπόλαυση. «Μερικῶν ἀνθρώπων οἱ ἁμαρτίες εἶναι ὁλοφάνερες καὶ διευκολύνουν στὴν ὀρθὴ κρίση· σὲ μερικοὺς ὅμως φανερώνονται μετὰ ἀπὸ χρόνο». Ἐπειδὴ μιλοῦσε γιὰ χειροτονίες, «μὴ γίνεσαι», λέγει, «συμμέτοχος σὲ ξένες ἁμαρτίες», τί λοιπόν, λέγει, ἐὰν ἀγνοῶ τὶς ἁμαρτίες; «Μερικῶν ἀνθρώπων οἱ ἁμαρτίες εἶναι ὁλοφάνερες καὶ διευκολύνουν αὐτοὺς στὴν ὀρθὴ κρίση, σὲ μερικοὺς ὅμως φανερώνονται μετὰ ἀπὸ χρόνο». «Μερικῶν ἀνθρώπων», λέγει, «εἶναι ὁλοφάνερες», γιατὶ ἀποκαλύπτονται, μερικῶν ὅμως δὲν εἶναι φανερές, ἀλλὰ «φανερώνονται μετὰ ἀπὸ χρόνο». «Ἔτσι καὶ τὰ καλὰ ἔργα εἶναι ὁλοφάνερα, καὶ τὰ μὴ ὁλοφάνερα δὲν μποροῦν νὰ κρυβοῦν. Ὅσοι βρίσκονται κάτω ἀπὸ ζυγὸ δουλείας, ἂς θεωροῦν τοὺς κυρίους τους ἄξιους κάθε τιμῆς, γιὰ νὰ μὴ βλασφημεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου». «Νὰ τοὺς θεωροῦν», λέγει, «ἄξιους γιὰ κάθε τιμή». Μὴ νομίσεις ἐπειδὴ εἶσαι πιστὸς ὅτι εἶσαι ἐλεύθερος· αὐτὸ εἶναι ἐλευθε-

καὶ ἀσθενεῖν, καὶ πυκνῶς ἀσθενεῖν, παραγγέλλει σωφρονεῖν καὶ οὐκ ἀναίνεται ἐκεῖνος, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς, ὅταν ἀκούσωμεν νουθεσίαν παρά τινος, οὐκ ὀφείλομεν δυσχεραίνειν. Τί δήποτε δὲ οὐκ ἔρρωσεν αὐτοῦ τὸν στόμαχον; Οὐχ ὡς ἀδυνατῶν, ἀλλὰ μέγα τι καὶ ἐντεῦθεν οἰκονομῶν· οὗ γὰρ τὰ ἱμάτια νεκροὺς ἀνίστη, εὔδηλον ὅτι καὶ τοῦτο ἐδύνατο. Τίνος οὖν ἕνεκεν; Ἵνα, κἂν νῦν ἴδωμεν ἄνδρας μεγάλους καὶ ἐναρέτους ἀσθενοῦντας, μὴ σκανδαλιζώμεθα· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνο συμφερόντως ἐγένετο. Εἰ γὰρ αὐτῷ ἐδόθη ἄγγελος σατᾶν, ἵνα μὴ ὑπεραίρηται, πολλῷ μᾶλλον Τιμοθέῳ· ἱκανὰ γὰρ ἦν τὰ σημεῖα εἰς ἀπόνοιαν ἆραι. Διὰ τοῦτο νόμῳ ἰατρείας ἀφίησιν αὐτὸν δουλεῦσαι, ἵνα καὶ αὐτὸς μετριάζῃ, καὶ οἱ ἄλλοι μὴ σκανδαλίζωνται, καὶ μάθωσιν, ὅτι τῆς φύσεως ὄντες κἀκεῖνοι τῆς ἡμετέρας οὕτω κατώρθουν ἅπερ κατώρθουν.

Δοκεῖ δέ μοι καὶ ἄλλως ἐπίνοσος εἶναι, καὶ τοῦτο δείκνυσι λέγων, «διὰ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας», ἀπό τε σοῦ στομάχου, ἀπό τε τῶν ἄλλων μερῶν. Οὐ μὴν ἀνῆκεν αὐτὸν ἀνέδην ἐμφορεῖσθαι τοῦ οἴνου, ἀλλ' ὅσον πρὸς ὑγείαν, οὐ πρὸς τρυφήν. «Τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἁμαρτίαι πρόδηλοί εἰσι, προάγουσαι εἰς κρίσιν, τισὶ δὲ καὶ ἐπακολουθοῦσιν». Ἐπειδὴ περὶ χειροτονιῶν ἔλεγε, «μὴ κοινώνει», φησίν, «ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις», τί οὖν, ἂν ἀγνοῶ, φησί; «Τινῶν αἱ ἁμαρτίαι πρόδηλοί εἰσι, προάγουσαι αὐτοὺς εἰς κρίσιν, τισὶ δὲ καὶ ἐπακολουθοῦσι». «Τινῶν μέν», φησί, «δῆλοί εἰσιν», ὅτι προλαμβάνουσι, τινῶν δὲ οὔ, ἀλλ' «ἐπακολουθοῦσιν». «Ὡσαύτως καὶ τὰ καλὰ ἔργα πρόδηλά ἐστι, καὶ τὰ ἄλλως ἔχοντα κρυβῆναι οὐ δύναται. Ὅσοι εἰσὶν ὑπὸ ζυγὸν δοῦλοι, τοὺς ἰδίους δεσπότας ἀξίους πάσης τιμῆς ἡγείσθωσαν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ διδασκαλία βλασφημῆται». «Πάσης τιμῆς ἀξίους», φησίν, «ἡγείσθωσαν». Μὴ γάρ, ἐπειδὴ πιστὸς εἶ, νομίσῃς ἐλεύθερος εἶναι· τοῦ-

---

4. Β' Κορ. 12,7.

καὶ νὰ ἀσθενεῖ, καὶ μάλιστα συχνὰ νὰ ἀσθενεῖ, παραγγέλλει νὰ σωφρονεῖ, καὶ ἐκεῖνος δὲν τὸ ἀρνεῖται, πολὺ περισσότερο ἐμεῖς, ὅταν ἀκούσουμε ἀπὸ κάποιον συμβουλή, δὲν πρέπει νὰ στεναχωριέμαστε. Γιατὶ ὅμως δὲ θεράπευσε τὸ στομάχι του; Ὄχι μὴ μπορώντας, ἀλλὰ ἀποσκοπώντας καὶ ἀπ' ἐδῶ σὲ κάποιο μεγάλο ἀγαθό· γιατὶ ἐκεῖνος, τοὺ ὁποίου καὶ τὰ ροῦχα ἀνάσταιναν νεκρούς, εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι μποροῦσε νὰ κάμει κι αὐτό. Γιατί λοιπὸν δὲν τὸ ἔκαμε; Γιὰ νὰ μὴ σκανδαλιζόμαστε, ὅταν δοῦμε καὶ τώρα μεγάλους καὶ ἐναρέτους ἄνδρες νὰ εἶναι ἄρρωστοι· καθόσον καὶ ἐκεῖνο ἔγινε γιὰ τὸ συμφέρον. Γιατί, ἂν σ' αὐτὸν δόθηκε «ἄγγελος τοῦ σατανᾶ»[4], γιὰ νὰ μὴν ὑπερηφανεύεται, πολὺ περισσότερο στὸν Τιμόθεο· γιατὶ ἦταν ἀρκετὰ τὰ θαύματα γιὰ νὰ ὁδηγήσουν σὲ ἀλαζονεία. Γι' αὐτὸ τὸν ἀφήνει νὰ γίνει ὑπηρέτης στὸ νόμο τῆς ἰατρικῆς, γιὰ νὰ εἶναι καὶ αὐτὸς μετριόφρονας, καὶ οἱ ἄλλοι νὰ μὴ σκανδαλίζονται, καὶ νὰ μάθουν ὅτι ἐνῶ εἶναι καὶ ἐκεῖνοι τῆς δικῆς μας φύσεως, ἔτσι κατόρθωναν ἐκεῖνα ποὺ κατόρθωναν.

Μοῦ φαίνεται ὅμως πὼς ἦταν φιλάσθενος, καὶ αὐτὸ τὸ δείχνουν τὰ λόγια του, «γιὰ τὶς συχνές σου ἀρρώστιες», καὶ τοῦ στομαχιοῦ, καὶ τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ σώματος. Δὲν τοῦ ἐπέτρεπε νὰ πίνει κρασὶ ἐλεύθερα, ἀλλὰ τόσο, ὅσο χρειάζεται γιὰ τὴν ὑγεία, ὄχι γιὰ τὴν ἀπόλαυση. «Μερικῶν ἀνθρώπων οἱ ἁμαρτίες εἶναι ὁλοφάνερες καὶ διευκολύνουν στὴν ὀρθὴ κρίση· σὲ μερικοὺς ὅμως φανερώνονται μετὰ ἀπὸ χρόνο». Ἐπειδὴ μιλοῦσε γιὰ χειροτονίες, «μὴ γίνεσαι», λέγει, «συμμέτοχος σὲ ξένες ἁμαρτίες», τί λοιπόν, λέγει, ἐὰν ἀγνοῶ τὶς ἁμαρτίες; «Μερικῶν ἀνθρώπων οἱ ἁμαρτίες εἶναι ὁλοφάνερες καὶ διευκολύνουν αὐτοὺς στὴν ὀρθὴ κρίση, σὲ μερικοὺς ὅμως φανερώνονται μετὰ ἀπὸ χρόνο». «Μερικῶν ἀνθρώπων», λέγει, «εἶναι ὁλοφάνερες», γιατὶ ἀποκαλύπτονται, μερικῶν ὅμως δὲν εἶναι φανερές, ἀλλὰ «φανερώνονται μετὰ ἀπὸ χρόνο». «Ἔτσι καὶ τὰ καλὰ ἔργα εἶναι ὁλοφάνερα, καὶ τὰ μὴ ὁλοφάνερα δὲν μποροῦν νὰ κρυβοῦν. Ὅσοι βρίσκονται κάτω ἀπὸ ζυγὸ δουλείας, ἂς θεωροῦν τοὺς κυρίους τους ἄξιους κάθε τιμῆς, γιὰ νὰ μὴ βλασφημεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου». «Νὰ τοὺς θεωροῦν», λέγει, «ἄξιους γιὰ κάθε τιμή». Μὴ νομίσεις ἐπειδὴ εἶσαι πιστὸς ὅτι εἶσαι ἐλεύθερος· αὐτὸ εἶναι ἐλευθε-

τό ἐστιν ἐλευθερία τὸ μᾶλλον δουλεύειν. Ὁ γὰρ ἄπιστος, ἂν μὲν ἴδῃ διὰ τὴν πίστιν αὐθαδῶς προσφερομένους, βλασφημήσει πολλάκις ὡς στάσιν ἐμποιοῦν τὸ δόγμα, ὅταν δὲ ἴδῃ πειθομένους, μᾶλλον πεισθήσεται, μᾶλλον προσέξει τοῖς λεγομένοις. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Θεὸς καὶ τὸ κήρυγμα μέλλει βλασφημεῖσθαι, μὴ πειθομένων. Τί οὖν, φησίν, ἂν ἄπιστοι ὦσιν οἱ δεσπόται; Καὶ οὕτως ὑπείκειν χρὴ διὰ τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα. «Οἱ γὰρ πιστοὺς ἔχοντες», φησί, «δεσπότας, μὴ καταφρονείτωσαν, ὅτι ἀδελφοί εἰσιν, ἀλλὰ μᾶλλον δουλευέτωσαν, ὅτι πιστοί εἰσι καὶ ἀγαπητοὶ οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι».

2. Ὡσεὶ ἔλεγεν, εἰ τοσαύτης ἠξιώθητε τιμῆς, φησίν, ὡς ἀδελφοὺς ἔχειν τοὺς δεσπότας, διὰ τοῦτο μάλιστα ὀφείλετε εἴκειν. «Προάγουσαι», φησίν, «εἰς κρίσιν»· τουτέστι, τῶν πονηρῶν, φησί, πράξεων αἱ μὲν λανθάνουσιν ὧδε, αἱ δὲ οὔ· ἐκεῖ δὲ οὐδὲ τὰ κακά, οὐδὲ τὰ καλὰ λαθεῖν δύναται. Τί ἐστι, «προάγουσαι εἰς κρίσιν»; Οἷον ὅταν τις ἁμαρτάνῃ τὰ ἤδη αὐτὸν κατακρίνοντα, ὅταν τις ἀδιόρθωτος ᾖ, ὅταν τις ἐλπίζηται διορθώσασθαι, μηδὲν δὲ τοιοῦτον πράξῃ. Τί οὖν, καὶ πρὸς τί τοῦτο εἴρηται; Ὅτι κἂν ἐνταῦθά τινες λάθωσιν, ἀλλ' ἐκεῖ οὐ λήσονται· ἐκεῖ πάντα γυμνά ἐστιν. Αὕτη δὲ μεγίστη παραμυθία τοῖς κατορθοῦσιν. Εἶτα ἐπειδὴ εἶπε, «μηδὲν κατὰ πρόσκλησιν», ἀναγκαίως ἑρμηνεύων αὐτὸ ἐπήγαγε τό, «ὅσοι εἰσὶ ὑπὸ ζυγὸν δοῦλοι». Καὶ τί τοῦτο πρὸς τὸν ἐπίσκοπον, φησί; Καὶ πάνυ, ἵνα παραινῇ, ἵνα καὶ τούτους διδάσκῃ. Καλῶς δὲ καὶ ἐνταῦθα περὶ τούτων διατάττεται. Καὶ γὰρ ὁρῶμεν αὐτὸν πανταχοῦ τοῖς δούλοις μᾶλλον, ἢ τοῖς δεσπόταις ἐπιτάττοντα, καὶ τρόπους ὑποταγῆς ὑποδεικνύντα, καὶ πολὺν αὐτῶν ποιούμενον λόγον. Ἐκείνοις μὲν οὖν μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιεικείας ὑποτάττεσθαι παραινεῖ, τοῖς δὲ δεσπόταις ἀνεῖναι τὸν φόβον παρακαλεῖ, «ἀνιέντες», λέγων, «τὴν ἀπειλήν».

5. Ἐφεσ. 6,9.

ρία, τὸ να εἶσαι περισσότερο δοῦλος. Γιατὶ ὁ ἄπιστος, ἂν δεῖ κάποιους νὰ συμπεριφέρονται μὲ αὐθάδεια ἐξ αἰτίας τῆς πίστεως, θὰ βλασφημήσει πολλὲς φορὲς ἐπειδὴ θὰ νομίσει ὅτι τὸ δόγμα δημιουργεῖ διχοστασίες, ὅταν ὅμως τοὺς δεῖ νὰ δείχνουν ὑπακοή, περισσότερο θὰ πεισθεῖ, περισσότερο θὰ προσέξει στὰ λεγόμενα. Γιατὶ καὶ ὁ Θεὸς καὶ τὸ κήρυγμα θὰ βλασφημησθοῦν, ὅταν δὲν ὑπακούουν. Τί λοιπόν, λέγει, ἂν οἱ κύριοι εἶναι ἄπιστοι; Καὶ ἔτσι πρέπει νὰ ὑπακούουν γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. «Κι ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν πιστοὺς κυρίους», λέγει, «νὰ μὴ τοὺς καταφρονοῦν, γιατὶ εἶναι ἀδελφοί, ἀλλὰ νὰ δουλεύουν περισσότερο, γιατὶ εἶναι πιστοὶ καὶ ἀγαπητοὶ αὐτοὶ ποὺ ἀπολαμβάνουν τὴν πρόθυμη ὑπηρεσία τους».

2. Σὰν νὰ ἔλεγε· ἐπειδὴ ἀξιωθήκατε τόσης τιμῆς, λέγει, ὥστε νὰ ἔχετε ἀδελφοὺς τοὺς κυρίους, γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο ὀφείλετε νὰ ὑπακοῦτε σ' αὐτούς. «Βοηθοῦν», λέγει, «στὴν ὀρθὴ κρίση»· δηλαδή, λέγει, ἀπὸ τὶς πονηρὲς πράξεις ἄλλες ξεφεύγουν ἐδῶ καὶ ἄλλες ὄχι· ἐκεῖ ὅμως οὔτε τὰ κακά, οὔτε τὰ καλὰ μποροῦν νὰ ξεφύγουν. Τί σημαίνει, «προάγουσαι εἰς κρίσιν»; Ὅπως ὅταν κάποιος πέφτει στὰ ἁμαρτήματα γιὰ τὰ ὁποῖα ἤδη κατακρίθηκε, ὅταν κάποιος εἶνα ἀδιόρθωτος, ὅταν γιὰ κάποιον ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ διορθωθεῖ, ἀλλὰ δὲν κάμνει τίποτε τέτοιο. Τί λοιπόν, καὶ γιὰ ποιό λόγο λέχθηκε αὐτό; Γιὰ τὸ ὅτι, κι ἂν ἀκόμα ξεφύγουν μερικοὶ ἐδῶ, ἐκεῖ ὅμως δὲ θὰ ξεφύγουν· ἐκεῖ ὅλα εἶναι γυμνά. Αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ μεγάλη παρηγοριὰ σ' ἐκείνους ποὺ ἐνεργοῦν ὀρθά. Ἔπειτα, ἐπειδὴ εἶπε, «τίποτε ἀπὸ εὐμενὴ προδιάθεση τῆς καρδιᾶς», ἐξηγώντας αὐτὸ ἀπὸ ἀνάγκη, πρόσθεσε, «ὅσοι εἶναι δοῦλοι κάτω ἀπὸ ζυγό». Καὶ τί σχέση, λέγει, ἔχει αὐτὸ μὲ τὸν ἐπίσκοπο; Ἔχει καὶ πάρα πολὺ μάλιστα· γιὰ νὰ τοὺς παροτρύνει, γιὰ νὰ διδάσκει καὶ αὐτούς. Σωστὰ καὶ ἐδῶ δίνει παραγγελίες γι' αὐτούς. Καθόσον τὸν βλέπουμε αὐτὸν παντοῦ νὰ δίνει παραγγελίες περισσότερο στοὺς δούλους, παρὰ τοὺς κυρίους, νὰ ὑποδεικνύει τρόπους ὑποταγῆς, καὶ νὰ κάμει πολὺ λόγο γι' αὐτούς. Στοὺς δούλους λοιπὸν παραγγέλλει νὰ ὑποτάσσονται μὲ πολλὴ καλωσύνη, ἐνῶ στοὺς κυρίους παρακαλεῖ νὰ μειώνουν τὸ φόβο· «ἀφήνοντας», λέγει, κατὰ μέρος τὴν ἀπειλή»[5].

Καὶ τί δήποτε ταῦτα διατάττεται; ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀπίστων, εἰκότως · οὐ γὰρ εἶχε λόγον διαλέγεσθαι τοῖς μὴ προσέχουσιν· ἐπὶ δὲ τῶν πιστῶν τίνος ἕνεκεν; Ὅτι μείζονα παρὰ τῶν δεσποτῶν εἰσφέρεται τοῖς δούλοις, ἢ παρὰ τῶν οἰκετῶν τοῖς δεσπόταις. Ἐκεῖνοι γάρ εἰσιν οἱ καὶ χρυσίον καταβάλλοντες καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν ἀναγκαίων εὐπορίας καὶ ὑπὲρ τῶν ἐνδυμάτων καὶ τῶν ἄλλων μεριμνῶντες ἁπάντων. Ὥστε μείζονα αὐτοῖς δουλείαν εἰσάγουσιν οἱ δεσπόται, ὅπερ καὶ ἐνταῦθα ᾐνίξατο εἰπών, ὅτι «πιστοί εἰσι καὶ ἀγαπητοὶ οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι». Κόπτονται καὶ ταλαιπωροῦνται ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας ἀναπαύσεως, καὶ οὐκ ὀφείλουσι πολλῆς ἀπολαύειν τιμῆς παρὰ τῶν οἰκετῶν; Εἰ δὲ τοῖς δούλοις οὕτως ἐπέταττε τοσαύτῃ κεχρῆσθαι τῇ ὑπακοῇ, ἐννοήσατε πῶς ἡμᾶς πρὸς τὸν Δεσπότην διακεῖσθαι χρή, τὸν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς παραγαγόντα, τὸν τρέφοντα, τὸν ἐνδιδύσκοντα. Εἰ καὶ μηδαμῶς οὖν ἑτέρως, κἂν ὡς οἱ οἰκέται οἱ ἡμέτεροι, δουλεύσωμεν αὐτῷ. Οὐχὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν εἰς τοῦτο κατεστήσαντο ἐκεῖνοι εἰς τὸ ἀναπαύεσθαι τοὺς δεσπότας αὐτῶν, καὶ τοῦτο ἔργον αὐτοῖς ἐστι, καὶ οὗτος ὁ βίος τὰ δεσποτικὰ μεριμνᾶν; οὐχὶ τὰ τοῦ δεσπότου πᾶσαν τὴν ἡμέραν μεριμνῶσι, τὰ δὲ αὐτῶν πολλάκις μικρὸν ἑσπέρας μέρος;

Ἡμεῖς δὲ τοὐναντίον, τὰ μὲν ἡμέτερα διαπαντός, τὰ δὲ τοῦ Δεσπότου οὐδὲ μικρὸν μέρος, καὶ ταῦτα οὐ δεομένου τῶν ἡμετέρων, καθάπερ οἱ δεσπόται τῶν δούλων, ἀλλὰ καὶ τούτων αὐτῶν πάλιν εἰς ἡμέτερον προχωρούντων κέρδος. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ διακονία τοῦ οἰκέτου τὸν δεσπότην ὠφελεῖ, ἐνταῦθα δὲ ἡ διακονία τοῦ δούλου τὸν μὲν Δεσπότην οὐδέν, πάλιν δὲ αὐτὸν τὸν οἰκέτην ὀνίνησι. «Τῶν ἀγαθῶν γάρ μου», φησίν, «οὐ χρείαν ἔχεις». Εἰπὲ γάρ μοι, τί τῷ Θεῷ κέρδος, ἐὰν ἐγὼ δίκαιος ὦ; ποία δὲ βλάβη, ἐὰν ἄδικος; οὐχὶ ἀκήρατος ἡ φύσις ἐκείνη; οὐχὶ ἀβλαβής; οὐχὶ παντὸς ἀνωτέρα πάθους; Οἱ οἰκέται οὐδὲν ἴδιον ἔχουσιν, ἀλλὰ πάντα δεσποτικά, κἂν μυριάκις πλουτῶσιν· ἡμεῖς δὲ πολλὰ ἴδια ἔχομεν, οὐχ ἁπλῶς τοσαύτης τιμῆς ἀπολαύομεν παρὰ τοῦ τῶν ὅλων βασιλέως.

6. Ψαλμ. 15,2.

Καὶ γιατί διατάσσει αὐτά; γιατὶ γιὰ τοὺς ἀπίστους βέβαια σωστὰ τὸ κάνει, καθόσον δὲν εἶχε λόγο νὰ συζητᾶ μὲ ἐκείνους ποὺ δὲν προσέχουν· γιὰ τοὺς πιστοὺς ὅμως γιὰ ποιό λόγο; Γιατὶ περισσότερα προσφέρονται ἀπὸ τοὺς κυρίους στοὺς δούλους, παρὰ ἀπὸ τοὺς δούλους στοὺς κυρίους. Καθόσον οἱ κύριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ καταβάλλουν καὶ τὰ χρήματα, καὶ φροντίζουν καὶ γιὰ τὴν εὐπορία τῶν ἀναγκαίων, καὶ γιὰ τὰ ἐνδύματα, καὶ γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα. Ὥστε μεγαλύτερη ὑπηρεσία προσφέρουν οἱ κύριοι σ' αὐτούς· πράγμα ποὺ ὑπαινίχθηκε καὶ ἐδῶ, λέγοντας, «γιατὶ εἶναι πιστοὶ καὶ ἀγαπητοὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀπολαμβάνουν τὴν καλὴ ἐργασία τους». Κοπιάζουν καὶ ταλαιπωροῦνται γιὰ τὴ δική σας ἀνάπαυση, καὶ δὲν πρέπει ν' ἀπολαμβάνουν πολλὴ τιμὴ ἀπὸ τοὺς δούλους; Ἂν στοὺς δούλους διέταξε νὰ δείχνουν τόση ὑπακοή, σκεφθεῖτε πῶς πρέπει νὰ συμπεριφερόμαστε ἐμεῖς ἀπέναντι στὸν Κύριο, ποὺ μᾶς ἔφερε ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία στὴν ὕπαρξη, ποὺ μᾶς τρέφει, ποὺ μᾶς ντύνει. Ἂν ὄχι ἀλλιῶς, τουλάχιστο ἂς ὑπηρετήσουμε αὐτὸν ὅπως οἱ ὑπηρέτες μας. Δὲν ἀφιέρωσαν ἐκεῖνοι ὅλη τὴ ζωή τους σ' αὐτό, στὸ νὰ ἀναπαύουν τοὺς κυρίους τους καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργο τους, καὶ αὐτὴ ἡ ζωή τους, νὰ φροντίζουν γιὰ τὰ πράγματα τοῦ κυρίου τους; Δὲν φροντίζουν ὅλη μέρα γιὰ τὰ πράγματα τοῦ κυρίου, ἐνῶ γιὰ τὰ δικά τους πολλὲς φορὲς λίγο χρόνο μόνο τὸ βράδυ;

Ἐμεῖς ὅμως τὸ ἀντίθετο, τὰ δικά μας πάντοτε τὰ σκεπτόμαστε, ἐνῶ τοῦ Κυρίου οὔτε λίγο χρόνο· καὶ ὅλα αὐτὰ χωρὶς νὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὰ δικά μας, ὅπως οἱ κύριοι ἀπὸ τοὺς δούλους, ἀλλὰ κι αὐτὰ πάλι ἀποβαίνουν πρὸς ὄφελος δικό μας. Γιατὶ ἐκεῖ ἡ ὑπηρεσία τοῦ δούλου ὠφελεῖ τὸν κύριο, ἐνῶ ἐδῶ ἡ ὑπηρεσία τοῦ δούλου δὲν ὠφελεῖ σὲ τίποτε τὸν Κύριο, ἀλλὰ πάλι ὠφελεῖ τὸν ἴδιο τὸ δοῦλο. Γιατὶ λέγει, «δὲν ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ τὰ ἀγαθά μου»[6]. Γιατὶ πές μου, σὲ παρακαλῶ, ποιό εἶναι τὸ κέρδος τοῦ Θεοῦ, ἐὰν ἐγὼ εἶμαι δίκαιος; ποιά ἡ βλάβη του, ἂν ἐγὼ εἶμαι ἄδικος; δὲν εἶναι ἡ φύση ἐκείνη ἄθικτη; δὲν εἶναι ἀβλαβής; δὲν εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ κάθε πάθος; Οἱ ὑπηρέτες δὲν ἔχουν τίποτε δικό τους, ἀλλ' ὅλα εἶναι τοῦ κυρίου τους, κι ἂν ἀκόμα ἀποκτήσουν ἀμέτρητα πλούτη· ἐμεῖς ὅμως πολλὰ πλούτη ἔχουμε δικά μας, καὶ δὲν ἀπολαμβάνουμε ἔτσι ἁπλὰ τόση τιμὴ ἀπὸ τὸ Βασιλιὰ τῶν ὅλων. Ποιός κύριος

Ποῖος δεσπότης ὑπὲρ οἰκέτου τὸν υἱὸν ἔδωκε τὸν ἑαυτοῦ; Οὐδείς· ἀλλὰ πάντες ἂν ἕλοιντο μᾶλλον τοὺς οἰκέτας ὑπὲρ τῶν παίδων δοῦναι. Ἐνταῦθα δὲ τοὐναντίον· τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν, ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, τῶν μισούντων αὐτόν. Οἱ ὀκέται, κἂν βαρέα τινὰ ἐπιτάττωνται, οὐδὲ οὕτω δυσχεραίνουσι, καὶ μάλιστα ἂν ὦσιν εὐγνώμονες, ἡμεῖς δὲ ἀπαδυσπετοῦμεν μυρία. Τοῖς οἰκέταις οὐδὲν ἐπαγγέλλεται τοιοῦτον ὁ δεσπότης, οἷον ἡμῖν ὁ Θεός· ἀλλὰ τί; ἐλευθερίαν τὴν ἐνταῦθα, τὴν πολλάκις τῆς δουλείας χαλεπωτέραν. Πολλάκις γὰρ κατέλαβε λιμός, καὶ πικροτέρα δουλείας αὕτη ἡ ἐλευθερία γέγονε· καὶ τὸ δῶρον τοῦτο τὸ μέγιστον.

Παρὰ δὲ τῷ Θεῷ οὐδὲν ἐπίκαιρον, οὐδὲν φθαρτόν, ἀλλὰ τί; Βούλει μαθεῖν; ἄκουε. «Οὐκ ἔτι λέγω ὑμᾶς δούλους», φησίν· «ὑμεῖς φίλοι μού ἐστε». Αἰσχυνθῶμεν, ἀγαπητοί, φοβηθῶμεν· κἂν ὡς οἰκέται ἡμῖν δουλεύουσι, δουλεύσωμεν ἡμεῖς τῷ Δεσπότῃ· μᾶλλον δὲ πρὸς τὸ πολλοστὸν μέρος τὴν δουλείαν ἡμεῖς ἐπιδεικνύμεθα. Ἐκεῖνοι διὰ τὴν ἀνάγκην φιλοσοφοῦσι, σκεπάσματα μόνον ἔχουσι καὶ τροφάς, ἡμεῖς δὲ μυρία, τὰ μὲν ἔχοντες, τὰ δὲ ἐλπίζοντες, ὑβρίζομεν τῇ τρυφῇ εἰς τὸν εὐεργέτην. Εἰ μηδαμόθεν ἄλλοθεν, κἂν παρ' ἐκείνων δεχώμεθα τῆς φιλοσοφίας τοὺς κανόνας. Οἶδε γὰρ ἡ Γραφὴ οὐχὶ πρὸς οἰκέτας, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄλογα πέμπειν τοὺς ἀνθρώπους· οἷον ὅταν τὴν μέλισσαν, ὅταν τοὺς μήρμυκας κελεύῃ μιμεῖσθαι. Ἐγὼ δὲ κἂν τοὺς οἰκέτας μιμήσασθαι παραινῶ· ὅσα ἐκεῖνοι διὰ τὸν φόβον τὸν ἡμέτερον πράττουσι, κἂν τοσαῦτα διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἡμεῖς πράττωμεν· οὐ γὰρ εὑρίσκομεν πράττοντας ὑμᾶς. Ἐκεῖνοι διὰ τὸν ἡμέτερον φόβον ὑβρίζονται μυριάκις καὶ παντὸς φιλοσόφου μᾶλλον ἑστήκασι σιγῶντες· ὑβρίζονται καὶ δικαίως καὶ ἀδίκως, καὶ οὐκ ἀντιλέγουσιν, ἀλλὰ παρακαλοῦσιν, ἀδικοῦντες οὐδὲν πολλάκις. Οὐδὲν ἐκεῖνοι πλέον τῆς χρείας λαμβάνοντες, πολλάκις δὲ καὶ ἔλαττον στέργουσι· καὶ ἐπὶ στιβάδος κα-

---

7. Ἰω. 15,15.

παρέδωσε τὸ γιό του γιὰ χάρη τοῦ δούλου; Κανένας· ἀλλ' ὅλοι θὰ προτιμοῦσαν πολὺ περισσότερο τοὺς δούλους νὰ παραδώσουν γιὰ χάρη τῶν παιδιῶν τους. Ἐδω ὅμως συμβαίνει τὸ ἀντίθετο· δὲ λυπήθηκε τὸν Υἱό του, ἀλλὰ τὸν παρέδωσε γιὰ χάρη ὅλων μας, γιὰ τοὺς ἐχθρούς, γι' αὐτοὺς ποὺ τὸν μισοῦν. Οἱ δοῦλοι κι ἂν ἀκόμα διατάσσονται κάτι βαρύ, οὔτε ἔτσι δυσανασχετοῦν καὶ μάλιστα εἶναι καὶ εὐγνώμονες, ἐνῶ ἐμεῖς δυσανασχετοῦμε σὲ μεγάλο βαθμό. Στοὺς δούλους δὲν ὑπόσχεται τίποτε παρόμοιο ὁ κύριος, ὅπως σ' ἐμᾶς ὁ Θεός, ἀλλὰ τί; ὑπόσχεται τὴν ἐδῶ ἐλευθερία, ποὺ πολλὲς φορὲς εἶναι φοβερότερη καὶ ἀπὸ τὴ δουλεία. Γιατὶ πολλὲς φορὲς τοὺς ἔπιασε πείνα, καὶ κατάντησε ἡ ἐλευθερία αὐτὴ πικρότερη ἀπὸ τὴ δουλεία· καὶ τὸ δῶρο αὐτὸ εἶναι τὸ μεγαλύτερο.

Κοντὰ στὸ Θεὸ τίποτε δὲν εἶναι πρόσκαιρο, τίποτε φθαρτό, ἀλλὰ τί; Θέλεις νὰ μάθεις; ἄκουε. «Δὲ σᾶς λέγω πιὰ δούλους», λέγει· «ἐσεῖς εἶστε φίλοι μου»[7]. Ἂς ντραποῦμε, ἀγαπητοί μου, ἂς φοβηθοῦμε· ἔστω καὶ ὅπως δουλεύουν σὲ μᾶς οἱ ὑπηρέτες, ἔτσι ἂς δουλέψουμε ἐμεῖς στὸν Κύριο, ἢ καλύτερα ἂς δείχνουμε ἐμεῖς τὴ δουλεία ὡς πρὸς τὸ ἐλάχιστο μέρος τῆς δουλείας ἐκείνων. Ἐκεῖνοι ἀσκοῦν τὴν εὐσέβεια ἀναγκαστικά, καὶ ἔχουν μόνο σκεπάσματα καὶ τροφές, ἐνῶ ἐμεῖς, ἂν καὶ ἔχουμε μύρια καὶ ἐλπίζουμε καὶ ἄλλα νὰ λάβουμε, ὅμως βρίζουμε τὸν Εὐεργέτη γιὰ τὴν ἀπόλαυση ποὺ μᾶς παρέχει. Ἂν ὄχι ἀπὸ πουθενὰ ἀλλοῦ, ἀπὸ ἐκείνους τουλάχιστον ἂς δεχόμαστε τοὺς φιλοσοφικοὺς κανόνες. Γιατὶ ἡ Γραφὴ γνωρίζει ὄχι μόνο πρὸς τοὺς δούλους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ζῶα νὰ παραπέμπει τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως ὅταν προτρέπει νὰ μιμούμαστε τὴ μέλισσα, νὰ μιμούμαστε τὰ μυρμήγκια. Ἐγὼ ὅμως σᾶς προτρέπω νὰ μιμηθεῖτε ἔστω καὶ τοὺς δούλους· ὅσα κάμνουν ἐκεῖνοι ἀπὸ φόβο πρὸς ἐμᾶς, ἔστω καὶ τόσα ἂς κάμνουμε ἐμεῖς ἀπὸ φόβο πρὸς τὸ Θεό· ὅμως δὲ διαπιστώνω νὰ ἐνεργεῖτε ἔτσι ἐσεῖς. Ἐκεῖνοι ἀπὸ φόβο πρὸς ἐμᾶς, ἄπειρες φορὲς βρίζονται, καὶ στέκουν σιωπηλοὶ περισσότερο καὶ ἀπὸ κάθε φιλόσοφο· βρίζονται καὶ δίκαια καὶ ἄδικα, καὶ δὲν ἀντιλέγουν, ἀλλὰ παρακαλοῦν χωρὶς νὰ ἀδικοῦν πολλὲς φορὲς σὲ τίποτε. Χωρὶς νὰ παίρνουν ἐκεῖνοι τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ ἀναγκαῖο, ἱκανοποιοῦνται πολλὲς φορὲς καὶ μὲ τὸ ἐλάχιστο· καὶ ἐνῶ κοιμοῦνται σὲ ἀχυρένιο στρῶμα, καὶ χορταί-

θεύδοντες καὶ ἄρτου μόνον πληρούμενοι καὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν δίαιταν ἔχοντες εὐτελῆ, οὐκ ἐγκαλοῦσιν, οὐδὲ δυσχεραίνουσιν ἐκεῖνοι διὰ τὸν παρ' ἡμῶν φόβον· ἐμπιστευόμενοι χρήματα, πάντα ἀποδιδόασι (μὴ γάρ μοι τοὺς μοχθηροὺς εἴπῃς τῶν οἰκετῶν, ἀλλὰ τοὺς μὴ λίαν κακούς)· ἂν ἀπειλήσωμεν, εὐθέως συστέλλονται.

Ἆρα οὐ φιλοσοφίας ταῦτα; Μὴ γὰρ ὅτι ἀνάγκη γίνεται εἴπῃς, ὅτι καὶ ἐπὶ σοὶ ἀνάγκη τῆς γεέννης ἐπίκειται, καὶ οὐδὲ οὕτω σωφρονεῖς, οὐδὲ τοσαύτην παρέχεις τιμὴν τῷ Θεῷ, ὅσης ἀπολαύεις παρὰ τῶν οἰκετῶν· ἔχει ἕκαστος τῶν οἰκετῶν οἴκημα τὸ νενομοθετημένον, καὶ οὐκ ἐπεμβαίνει τῷ τοῦ πλησίον, οὐδὲ λυμαίνεται τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ πλείονος. Καὶ ταῦτα ἴδοι τις ἂν ἐν οἰκέταις διὰ τὸν τῶν δεσποτῶν φόβον φυλαττόμενα· καὶ σπανίως ἂν ἴδοις οἰκέτην τὰ τοῦ οἰκέτου ἁρπάζοντα ἢ λυμαινόμενον. Παρὰ δὲ ἀνθρώποις ἐλευθέροις τὰ ἐναντία τούτων γίνεται· ἀλλήλους δάκνομεν, κατεσθίομεν, οὐ δεδοίκαμεν τὸν Δεσπότην, τὰ τῶν συνδούλων ἁρπάζομεν, κλέπτομεν, τύπτομεν, ὁρῶντος αὐτοῦ· τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ποιήσειεν οἰκέτης, ἀλλὰ κἂν τύπτῃ, μὴ ὁρῶντος τοῦ δεσπότου, κἂν ὑβρίζῃ, μὴ ἀκούοντος· ἡμεῖς δὲ τοῦ Θεοῦ πάντα καὶ ὁρῶντος καὶ ἀκούοντος, τολμῶμεν. Φόβος ὁ τοῦ δεσπότου πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐκείνων διαπαντός· ἡμῶν δὲ οὗτος οὐδέποτε. Διὰ τοῦτο πάντα ἄνω καὶ κάτω γέγονε, πάντα συγκέχυται καὶ διέφθαρται· καὶ αὐτοὶ μὲν οὐδὲ εἰς νοῦν λαμβάνομεν τὰ ἡμαρτημένα ἡμῖν, τῶν δὲ οἰκετῶν τῶν ἡμετέρων ἁμαρτανόντων μετὰ ἀκριβείας ἅπαντα ἐξετάζομεν, καὶ τὰ μικρότατα.

Ταῦτα λέγω, οὐχὶ τοὺς οἰκέτας ὑπτίους ποιῆσαι βουλόμενος, ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον ὕπτιον ἐπιστρέψαι, τὸ ῥᾴθυμον διεγεῖραι, ἵνα κἂν οὕτω δουλεύωμεν τῷ Θεῷ, ὡς ἡμῖν οἱ οἰκέται, οὕτω τῷ πεποιηκότι ἡμᾶς, ὡς ἡμῖν οἱ ὁμοούσιοι, καὶ μηδὲν τοιοῦτον ἔχοντες παρ' ἡμῶν. Ἐλεύθεροι τῇ φύσει καὶ οὗτοί εἰσιν· «ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων», καὶ τούτοις εἴρηται. Οὐκ ἔστιν αὕτη φύσεως ἡ δουλεία, ἀλλ' αἰτίας ἐστὶ καὶ περιστάσεως· ἀλλ' ὅμως πολλὴν ἡμῖν παρέχουσι

8. Γεν. 1,26.

νουν μόνο μὲ ψωμί, καὶ ὅλη ἡ ἄλλη διατροφή τους εἶναι εὐτελής, ἐκεῖνοι δὲν κατηγοροῦν οὔτε στεναχωριένται, ἐπειδὴ μᾶς φοβοῦνται· κι ὅταν τοὺς ἐμπιστευθεῖς χρήματα ὅλα τὰ ἐπιστρέφουν (μὴ μοῦ πεῖς γιὰ τοὺς μοχθηροὺς ὑπηρέτες, ἀλλ' αὐτοὺς ποὺ δὲν εἶναι πολὺ κακοί)· ἂν τοὺς ἀπειλήσουμε, ἀμέσως συστέλλονται.

Ἑπομένως δὲν εἶναι αὐτὰ δείγματα φιλοσοφίας; Μὴ μοῦ πεῖς βέβαια ὅτι γίνεται ἀπὸ ἀνάγκη· γιατὶ καὶ ἐπάνω σου κρέμεται ἡ ἀνάγκη τῆς γέεννας, καὶ οὔτε ἔτσι δείχνεις σωφροσύνη, οὔτε τόση τιμὴ προσφέρεις στὸ Θεό, ὅση ἀπολαμβάνεις ἀπὸ τοὺς δούλους. Καθένας ἀπὸ τοὺς δούλους ἔχει τὸ οἴκημα τὸ καθορισμένο, καὶ δὲν ἐπεμβαίνει στὸ τοῦ πλησίον, κι οὔτε φθείρεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τοῦ περισσοτέρου. Καὶ αὐτὰ θὰ μποροῦσε νὰ δεῖ κανεὶς νὰ τὰ τηροῦν οἱ δοῦλοι ἀπὸ φόβο πρὸς τοὺς κυρίους, καὶ σπάνια μπορεῖς νὰ δεῖς δοῦλο νὰ ἁρπάζει τὰ πράγματα τοῦ δούλου ἢ νὰ τὰ κατστρέφει. Στοὺς ἐλεύθερους ὅμως ἀνθρώπους γίνονται τὰ ἀντίθετα· δαγκωνόμαστε, τρωγόμαστε, δὲ φοβόμαστε τὸν Κύριο, ἁρπάζουμε τὰ πράγματα τῶν συνδούλων, κλέβουμε, χτυποῦμε, ἐνῶ αὐτὸς βλέπει· αὐτὸ δὲν τὸ κάμνει ποτὲ ὁ δοῦλος, ἀλλὰ κι ἂν χτυπήσει, τὸ κάμνει ὅταν δὲ βλέπει ὁ κύριος· κι ἂν βρίζει, τὸ κάνει ὅταν δὲν τὸν ἀκούει· ἐμεῖς ὅμως τολμοῦμε νὰ τὰ κάμνουμε ἐνῶ ὁ Θεὸς βλέπει καὶ ἀκούει τὰ πάντα. Ὁ φόβος τοῦ κυρίου βρίσκεται πάντοτε μπροστὰ στὰ μάτια ἐκείνων, ἐνῶ μπροστὰ στὰ δικά μας ποτέ. Γι' αὐτὸ ὅλα ἔχουν γίνει ἄνω κάτω, ὅλα εἶναι συγκεχυμένα καὶ διεφθαρμένα· κι ἐμεῖς βέβαια οὔτε κἂν σκεπτόμαστε τὰ ἁμαρτήματά μας, τῶν ὑπηρετῶν μας ὅμως τὰ σφάλματα τὰ ἐξετάζουμε ὅλα μὲ ἀκρίβεια, ἀκόμα καὶ τὰ πιὸ μικρά.

Αὐτὰ τὰ λέγω ὄχι θέλοντας νὰ κάμω τοὺς ὑπηρέτες νωθρούς, ἀλλ' ἐπειδὴ θέλω νὰ ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὴ δική μας νωθρότητα, νὰ διεγείρω τὴν ἀδιαφορία μας, γιὰ νὰ ὑπηρετοῦμε τὸ Θεὸ τουλάχιστον ἔτσι, ὅπως οἱ ὑπηρέτες ἐμᾶς· ἔτσι νὰ ὑπηρετοῦμε τὸν Πλάστη μας, ὅπως ἐμᾶς μᾶς ὑπηρετοῦν οἱ ὅμοιοί μας, χωρὶς νὰ ἔχουν ἀπολαύσει καμιὰ παρόμοια εὐεργεσία ἀπὸ μᾶς. Κατὰ τὴ φύση εἶναι καὶ αὐτοὶ ἐλεύθεροι· «νὰ ἄρχουν τὰ ψάρια»[8], λέχθηκε καὶ γι' αὐτούς. Ἡ δουλεία αὐτὴ δὲν εἶναι φυσική, ἀλλ' εἶναι ἀποτέλεσμα λάθους καὶ περιστάσεως· ἀλλ' ὅμως πολλὴ τιμὴ παρέχουν σὲ μᾶς,

τὴν τιμήν. Ἡμεῖς δὲ τούτοις μὲν μετὰ πάσης ἀκριβείας ἐπιτιθέμεθα τῆς ἡμετέρας ἕνεκεν διακονίας· τῷ δὲ Θεῷ οὐδὲ τὸ πολλοστὸν παρέχομεν μέρος, καὶ ταῦτα πάλιν εἰς ἡμᾶς στρεφομένης τῆς ὠφελείας. Ὅσῳ γὰρ ἂν σπουδαιότερον δουλεύσωμεν τῷ Θεῷ, τοσούτῳ μᾶλλον ἑαυτοὺς ὀνήσομεν, καὶ αὐτοὶ μᾶλλον κερδανοῦμεν.

Μὴ δὴ τοσαύτης ἀποστερήσωμεν ὠφελείας ἡμᾶς αὐτούς· ὁ μὲν γὰρ Θεὸς αὐτάρκης ἐστὶ καὶ ἀνενδεής, ἡ δὲ ἀμοιβὴ καὶ τὸ κέρδος πάλιν εἰς ἡμᾶς ἀνατρέχει. Ὡς οὖν οὐ τὸν Θεὸν θεραπεύοντες, ἀλλ' ἡμᾶς αὐτούς, οὕτω διακεώμεθα, παρακαλῶ, καὶ δουλεύσωμεν αὐτῷ μετὰ φόβου καὶ τρόμου, ἵνα τύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

καὶ ἐμεῖς πάλι τοὺς παρέχουμε μὲ κάθε προσοχὴ τὴ δική μας φροντίδα καὶ ὑπηρεσία, ἐνῶ στὸ Θεὸ δὲ δίνουμε οὔτε τὸ ἐλάχιστο μέρος τῆς φροντίδας μας, καὶ ὅλα αὐτὰ τὴ στιγμὴ ποὺ πάλι σὲ μᾶς ἐπιστρέφει ἡ ὠφέλεια. Γιατί, μὲ ὅσο περισσότερο ζῆλον ἐργασθοῦμε γιὰ τὸ Θεό, τόσο περισσότερο θὰ ὠφελήσουμε τοὺς ἑαυτούς μας, καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι περισσότερο θὰ κερδίσουμε.

Ἂς μὴ στερήσουμε λοιπὸν τοὺς ἑαυτούς μας ἀπὸ τόση ὠφέλεια· γιατὶ ὁ Θεὸς εἶναι αὐτάρκης καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη, καὶ ἡ ἀμοιβὴ καὶ τὸ κέρδος γυρίζουν πάλι σὲ μᾶς. Σὰν νὰ μὴν ὑπηρετοῦμε λοιπὸν τὸ Θεό, ἀλλὰ τοὺς ἑαυτούς μας, ἔτσι ἃς συμπεριφερόμαστε, παρακαλῶ, καὶ ἃς δουλέψουμε αὐτὸν μὲ φόβο καὶ τρόμο, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ὑποσχέθηκε μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΙΖ'

(Α Τιμ. 6,3–12)

«Ταῦτα δίδασκε καὶ παρακάλει. Εἴ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ καὶ μὴ προσέρχεται ὑγιαίνουσι λόγοις τοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, τετύφωται, μηδὲν ἐπιστάμενος, ἀλλὰ νοσῶν περὶ ζητήσεις καὶ λογομαχίας, ἐξ ὧν γίνεται φθόνος, ἔρις, βλασφημίαι, ὑπόνοιαι πονηραί, διαπαρατριβαὶ διεφθαρμένων ἀνθρώπων τὸν νοῦν, καὶ ἀπεστερημένων τῆς ἀληθείας, νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν. Ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων. Ἔστι δὲ πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέβεια μετὰ αὐταρκείας. Οὐδὲν γὰρ εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον· δῆλον ὅτι οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα».

1. Οὐκ αὐθεντίας δεῖ τῷ διδασκάλῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ προσηνείας πολλῆς, ὥσπερ οὐ προσηνείας μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐθεντίας. Καὶ ταῦτα πάντα διδάσκει ὁ μακάριος Παῦλος, ποτὲ μὲν λέγων, «παράγγελλε ταῦτα καὶ δίδασκε», ποτὲ δέ, «ταῦτα δίδασκε καὶ παρακάλει». Εἰ γὰρ ἰατροὶ τοὺς κάμνοντας παρακαλοῦσιν, οὐχ ἵνα αὐτοὶ τῆς ὑγείας ἐπιτύχωσιν, ἀλλ' ἵνα ἐκείνους ἀπαλλάξωσι τῆς ἀσθενείας καὶ κειμένους ἀναστήσωσι, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς τούτῳ πρὸς τοὺς διδασκομένους τῷ ἤθει κεχρῆσθαι χρὴ παρακαλοῦντας. Οὐδὲ γὰρ δοῦλος αὐτῶν εἶναι παραιτεῖται ὁ μακάριος Παῦλος, λέγων· «οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν», φησίν, «ἀλλὰ Χριστὸν Ἰη-

1. Α' Τιμ. 4,11.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΙΖ΄

(Α΄ Τιμ. 6,2–12)

«Αὐτὰ νὰ διδάσκεις καὶ νὰ προτρέπεις. Ἐὰν κάποιος διδάσκει διαφορετικὰ καὶ δὲν ἀκολουθεῖ τοὺς ὑγιεῖς λόγους τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν εὐσεβὴ διδασκαλία, αὐτὸς εἶναι φουσκωμένος ἀπὸ ἀλαζονεία καὶ δὲ γνωρίζει τίποτε, ἀλλ' ἔχει τάση νοσηρὴ γιὰ ἄσκοπες συζητήσεις καὶ λογομαχίες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες προέρχεται φθόνος, φιλονεικία, βλασφημίες, ὑποψίες πονηρές, ἀσχολίες ἀνθρώπων διεφθαρμένων στὸ μυαλὸ καὶ στερημένων τῆς ἀλήθειας, καὶ ἀνθρώπων ποὺ νομίζουν ὅτι ἡ εὐσέβεια εἶναι πηγὴ πλούτου· στάσου μακριὰ ἀπὸ τέτοιους. Εἶναι μεγάλη πηγὴ πλούτου ἡ εὐσέβεια ὅταν συνοδεύεται ἀπὸ ὀλιγάρκεια. Γιατὶ τίποτε δὲ φέραμε στὸν κόσμο, καὶ εἶναι φανερὸ ὅτι οὔτε μποροῦμε κάτι νὰ πάρουμε».

1. Δὲν πρέπει ὁ δάσκαλος νὰ εἶναι μόνο αὐθεντία, ἀλλὰ πρέπει νὰ εἶναι πολὺ πράος, ὅπως πάλι δὲν πρέπει νὰ εἶναι μόνο πράος, ἀλλὰ νὰ εἶναι καὶ αὐθεντία. Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ διδάσκει ὁ μακάριος Παῦλος, ἄλλοτε λέγοντας, «παράγγελνε αὐτὰ καὶ δίδασκε»[1], ἄλλοτε πάλι, «αὐτὰ νὰ διδάσκεις καὶ νὰ προτρέπεις». Γιατί, ἂν οἱ γιατροὶ παροτρύνουν τοὺς ἀσθενεῖς ὄχι γιὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ὑγεία τους, ἀλλὰ γιὰ ν' ἀπαλλάξουν ἐκείνους ἀπὸ τὴ ἀρρώστια καὶ νὰ τοὺς σηκώσουν ἀπὸ τὸ κρεβάτι ποὺ βρίσκονται, πολὺ περισσότερο πρέπει ἐμεῖς νὰ συνηθίζουμε νὰ τὸ κάμνουμε αὐτὸ στοὺς μαθητές μας προτρέποντάς τους. Κι οὔτε ἀρνεῖται ὁ μακάριος Παῦλος ὅτι εἶναι δοῦλος τους, λέγοντας, «δὲν κηρύττουμε τοὺς ἑαυτούς μας»,

σοῦν, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦν»· καὶ πάλιν, «πάντα ὑμῶν ἐστιν, εἴτε Παῦλος, εἴτε Ἀπολλώς». Καὶ δουλεύει τὴν δουλείαν ταύτην μετὰ προθυμίας· οὐ γάρ ἐστι δουλεία, ἀλλ' ἐλευθερίας βελτίων. «Ἐκεῖνος γάρ ἐστι», φησί, «δοῦλος ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν». «Εἴ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ καὶ μὴ προσέρχεται ὑγιαίνουσι λόγοις τοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, τετύφωται, μηδὲν ἐπιστάμενος». Οὐκ ἄρα ἐκ τοῦ εἰδέναι τὸ εἰς ἀπόνοιαν αἴρεσθαι συμβαίνει, ἀλλ' ἐκ τοῦ μὴ εἰδέναι. Ὁ γὰρ εἰδὼς τοὺς κατ' εὐσέβειαν λόγους, οὗτος μάλιστα καὶ μετριάζειν οἶδεν· ὁ τοὺς ὑγιαίνοντας ἐπιστάμενος λόγους, οὐ νοσεῖ. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ σωμάτων φλεγμονή, τοῦτο ἐν ταῖς ψυχαῖς ἀπόνοια· ὥσπερ ἐκεῖ τὸ φλεγμαῖνον οὔ φαμεν ὑγιαίνειν, οὕτως οὐδὲ ἐνταῦθα τοὺς ἀλαζόνας.

Ἄρα ἔστιν εἰδότα τι μηδὲν εἰδέναι· ὁ γὰρ μὴ εἰδὼς ἅπερ εἰδέναι χρή, οὐδὲν οἶδε. Καὶ ὅτι ἐκ τοῦ μηδὲν εἰδέναι ὑπερηφανία γίνεται, δῆλον ἐκεῖθεν· «ὁ Χριστὸς ἐκένωσεν ἑαυτόν»· ὁ τοῦτο τοίνυν εἰδὼς οὐ μέγα φρονήσει ποτέ· οὐδὲν γὰρ ἔχει ἄνθρωπος, εἰ μὴ παρὰ τοῦ Θεοῦ· οὐκοῦν οὐ μέγα φρονήσει. «Τί γὰρ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες;». Αὐτὸς τοὺς πόδας ἔνιψε τῶν μαθητῶν. Ὁ τοῦτο εἰδώς, πῶς ἐπαρθήσεται; Διὰ τοῦτό φησιν, «ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοί ἐσμεν». Ὁ τελώνης ἀπὸ μόνης ταπεινοφροσύνης εὐδοκίμησεν, ὁ Φαρισαῖος ἐξ ἀλαζονείας ἀπώλετο. Ὁ τοίνυν τετυφωμένος οὐδὲν τούτων ἐπίσταται. Αὐτὸς πάλιν ὁ Χριστός φησιν· «εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ, εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις;». «Ἀλλὰ νοσῶν», φησί, «περὶ ζητήσεις». Ἄρα νοσεῖν ἐστι τὸ ζητεῖν. «Καὶ λογομαχίαι»· εἰκότως. Ὅταν γὰρ ὑπὸ τῶν λογισμῶν ἡ ψυχὴ πυρέττῃ, ὅταν χειμάζηται, τότε ζητεῖ· ὅταν δὲ ἐν ὑγείᾳ ᾖ, τότε οὐ ζητεῖ, ἀλλὰ τὴν πίστιν δέχεται. Ἀπὸ δὲ ζητήσεως

---

2. Β' Κορ. 4,5.
3. Α' Κορ. 22–23.
4. Ἰω. 8,34.
5. Φιλιπ. 2,8.
6. Α' Κορ. 4,7.
7. Ἰω. 18,23.

λέγει, «ἀλλὰ τὸν Ἰησοῦ Χριστό, ἐνῶ τοὺς ἑαυτούς μας τοὺς θεωροῦμε δούλους σας γιὰ τὸν Ἰησοῦ»[2]· καὶ πάλι, «ὅλα εἶναι δικά σας, εἴτε ὁ Παῦλος, εἴτε ὁ Ἀπολλώς»[3]. Καὶ μὲ προθυμία ἀσκεῖ αὐτὴ τὴ δουλεία· γιατὶ δὲν εἶναι δουλεία, ἀλλὰ καλύτερη ἀπὸ ἐλευθερία. Γιατὶ λέγει, «ἐκεῖνος εἶναι δοῦλος, ἐκεῖνος ποὺ κάμνει τὴν ἁμαρτία»[4]. «Ἐὰν κάποιος διδάσκει διαφορετικὰ καὶ δὲν ἀκολουθεῖ τοὺς ὑγιεῖς λόγους τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν εὐσεβὴ διδασκαλία, εἶναι γεμάτος ἀπὸ ἀλαζονεία καὶ δὲ γνωρίζει τίποτε». Ἄρα δὲ φτάνει κανεὶς στὴν ἀλαζονεία ἀπὸ γνώση, ἀλλ' ἀπὸ ἄγνοια. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ γνωρίζει τοὺς λόγους τῆς εὐσέβειας, αὐτὸς πρὸ πάντων γνωρίζει νὰ εἶναι μετριόφρονας· ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει τὴν ὑγιὴ διδασκαλία, δὲν εἶναι ἀσθενής. Γιατί, ὅ,τι εἶναι γιὰ τὰ σώματα ἡ φλεγμονή, αὐτὸ εἶναι ἡ ἀλαζονεία γιὰ τὶς ψυχές· ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ λέμε ὅτι δὲν εἶναι ὑγιὲς τὸ μέρος ποὺ παρουσιάζει φλεγμονή, ἔτσι κι ἐδῶ οἱ ἀλαζόνες δὲν εἶναι ὑγιεῖς.

Ἄρα συμβαίνει νὰ γνωρίζει κανεὶς κάτι χωρὶς νὰ γνωρίζει τίποτε· γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲ γνωρίζει ἐκεῖνα ποὺ πρέπει νὰ γνωρίζει, τίποτε δὲ γνωρίζει. Καὶ ὅτι ἀπὸ τὴν ἄγνοια γεννιέται ὑπερηφάνεια, γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ ἑξῆς· «ὁ Χριστὸς κένωσε τὸν ἑαυτό του»[5]· ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ γνωρίζει αὐτὸ δὲ θὰ μεγαλοφρονήσει ποτέ· γιατὶ τίποτε δὲν ἔχει ὁ ἄνθρωπος, παρὰ ὅ,τι τοῦ δίνεται ἀπὸ τὸ Θεό· ἑπομένως δὲ θὰ μεγαλοφρονήσει. «Γιατὶ τί εἶναι αὐτὸ ποὺ ἔχεις ποὺ δὲν τὸ ἔλαβες;»[6]. Αὐτὸς ἔπλυνε τὰ πόδια τῶν μαθητῶν. Ἐκεῖνος ποὺ τὸ γνωρίζει αὐτὸ πῶς θὰ ὑπερηφανευθεῖ; Γι' αὐτὸ λέγει, «ὅταν τὰ κάμετε ὅλα, λέγετε ὅτι εἴμαστε ἀχρεῖοι δοῦλοι». Ὁ τελώνης ἀπὸ μόνη τὴν ταπεινοφροσύνη εὐδοκίμησε, ἐνῶ ὁ Φαρισαῖος χάθηκε ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ εἶναι φουσκωμένος ἀπὸ ἀλαζονεία τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲ γνωρίζει. Ὁ ἴδιος πάλι ὁ Χριστὸς λέγει· «ἂν μίλησα κακῶς, μαρτύρησε γιὰ τὸ κακό, ἂν ὅμως καλῶς γιατί μὲ δέρνεις;»[7]. «Ἀλλά», λέγει, «εἶσαι ἄρρωστος, ἀσχολούμενος μὲ συζητήσεις». Ἄρα εἶναι ἀρρώστια οἱ νοσηρὲς συζητήσεις. Καὶ οἱ λογομαχίες, φυσικά. Ὅταν καίγεται ἡ ψυχὴ ἀπὸ τοὺς λογισμούς, ὅταν καταταράσσεται, τότε καταφεύγει σὲ συζητήσεις, ὅταν ὅμως εἶναι ὑγιής, τότε δὲν καταφεύγει σὲ συζητήσεις, ἀλλὰ δέχεται τὴν πίστη. Ἀπὸ τὴν ἄκαρπη συζήτηση καὶ

καὶ λογομαχίας οὐδὲν ἔστιν εὑρεῖν. Ἃ γὰρ ἡ πίστις ἐπαγγέλλεται μόνη, ἡ ζήτησις ἐπειδὰν ἀναδέξηται, οὔτε δείκνυσιν, οὔτε συνιέναι ἀφίησιν. Οὐδὲ γὰρ εἴ τις μύσας τοὺς ὀφθαλμούς, βούλεται εὑρεῖν τι τῶν ζητουμένων, δυνήσεται, ἢ αὖ πάλιν, εἰ τούτων ἀνεῳγμένων, κατορύξας ἑαυτὸν καὶ τὴν ἀκτῖνα ἀποστραφείς, ἐκεῖ ζητοίη, δυνήσεταί τι εὑρεῖν.

Οὕτω πίστεως χωρὶς οὐδὲν εὑρίσκεται, ἀλλὰ μάχας ἀνάγκη τίκεσθαι. «Ἐξ ὧν γίνονται βλασφημίαι, ὑπόνοιαι πονηραί». Τουτέστι, δόξαι καὶ δόγματα πονηρὰ ἀπὸ τῶν ζητήσεων. Τότε περὶ Θεοῦ ἃ μὴ δεῖ ὑποπτεύομεν, ὅταν εἰς ζητήσεις ἐμπέσωμεν. «Διαπαρατριβαί»· τουτέστι, σχολή, ἢ διατριβή. Ἢ τοῦτό φησι, «διαπαρατριβαί»· καθάπερ τὰ ψωραλέα τῶν προβάτων παρατριβόμενα νόσου καὶ τὰ ὑγιαίνοντα ἐμπίπλησιν, οὕτω καὶ οὗτοι οἱ πονηροὶ ἄνδρες. «Καὶ ἀπεστερημένων», φησί, «τῆς ἀληθείας, νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν». Ὁρᾷς πόσα τίκτειν φησὶ τὰς λογομαχίας; αἰσχροκέρδειαν, ἄγνοιαν, ἀπόνοιαν· τὴν γὰρ ἀπόνοιαν ἡ ἄγνοια τίκετι. «Ἀπὸ τούτων», φησίν, «ἀφίστασο». Οὐκ εἶπεν, 'ὁμόσε χώρει', ἀλλ', «ἀφίστασο», τουτέστιν, ἐκτρέπου. «Αἱρετικὸν» γάρ, φησίν, «ἄνθρωπον μετὰ μίαν ἢ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ». Δείκνυσιν αὐτοὺς οὐκ ἀπὸ ἀγνοίας τοσοῦτον, ὅσον ἀπὸ ῥᾳθυμίας καὶ αὐτὴν τὴν ἄγνοιαν ἔχοντας. Ἀνθρώπους γὰρ χρημάτων ἕνεκεν μαχομένους πότε δυνήσῃ πεῖσαι; Ἄλλως οὐ πείσεις τοὺς τοιούτους, ἂν μὴ δῷς πάλιν, καὶ οὐδὲ οὕτω αὐτῶν τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπλήσεις· «πλεονέκτου γὰρ ὀφθαλμός», φησίν, «οὐκ ἐμπίπλαται μερίδι». Δεῖ τοίνυν αὐτοὺς ἀδιορθώτως ἔχοντας ἐκτρέπεσθαι. Εἰ δὲ τῷ τοῦ μάχεσθαι πολλὴν ἔχοντι τὴν ἀνάγκην παραινεῖ μὴ ὁμόσε χωρεῖν μηδὲ συμπλέκεσθαι, πολλῷ μᾶλλον τοῖς μαθητευομένοις ἡμῖν, τοῖς ἐν τάξει μαθητῶν οὖσιν.

Εἰπὼν δὲ ὅτι «νομίζουσι πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν», ἐπήγαγεν· «ἔστι δὲ πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέβεια μετὰ αὐταρκείας»,

---

8. Τιτ. 3,10.
9. Ἐκκλ. 14,9.

τὴ λογομαχία δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ προκύψει κάτι. Γιατὶ ἐκεῖνα ποὺ μόνο ἡ πίστη ὑπόσχεται, ὅταν γίνουν ἀντικείμενο συζητήσεως, οὔτε τὰ ἀποδεικνύει ἡ συζήτηση, οὔτε ἀφήνει νὰ τὰ καταλάβεις. Γιατὶ οὔτε ἂν κάποιος κλείσει τὰ μάτια καὶ θέλει νὰ βρεῖ κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ τὰ ἀναζητεῖ, θὰ μπορέσει νὰ τὸ πετύχει, ἢ πάλι, ἂν τὰ μάτια εἶναι ἀνοιχτά, ἀλλὰ κρυφτεῖ κάπου, ἀποστρεφόμενος τὴν ἀκτίνα τοῦ ἥλιου, καὶ ἐκεῖ ψάχνει νὰ βρεῖ κάτι, δὲ θὰ μπορέσει νὰ βρεῖ κάτι.

Ἔτσι χωρὶς τὴν πίστη τίποτε δὲ βρίσκεται, ἀλλὰ ἀναγκαστικὰ γεννιοῦνται διαμάχες, καὶ ἀπὸ αὐτὲς προκαλοῦνται βλασφημίες καὶ ὑποψίες πονηρές. Δηλαδὴ ἀπὸ τὶς ἀναζητήσεις γεννιοῦνται γνῶμες καὶ δόγματα πονηρά. Ὅταν πέσουμε σὲ ἄκαρπες συζητήσεις ὑποπτευόμαστε γιὰ τὸ Θεὸ ἐκεῖνα ποὺ δὲν πρέπει. «Λογομαχίες», δηλαδη ἀργοσχολία, χρονοτριβή. Ἢ αὐτὸ ἐννοεῖ λέγοντας «διαπαρατριβαί». Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ τὰ ψωραλέα πρόβατα ὅταν ἔρχονται σὲ ἐπαφὴ μὲ τὰ ὑγιὴ τὰ γεμίζουν καὶ αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἀρρώστια, ἔτσι καὶ αὐτοὶ οἱ πονηροὶ ἄνδρες. «Καὶ στερημένοι», λέγει, «ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, νομίζουν ὅτι ἡ εὐσέβεια εἶναι μέσο βιοπορισμοῦ». Βλέπεις, λέγει, πόσα γεννοῦν οἱ λογομαχίες; αἰσχροκέρδεια, ἄγνοια, ἀλαζονεία· γιατὶ τὴν ἀλαζονεία τὴν γεννᾶ ἡ ἄγνοια. «Μακριὰ ἀπὸ αὐτούς», λέγει. Δὲν εἶπε 'κάνε παρέα μ' αὐτούς', ἀλλά, «μένε μακριά», δηλαδὴ ἀπομακρύσου ἀπ' αὐτούς. Γιατὶ λέγει, «αἱρετικὸν ἄνθρωπο μετὰ τὴν πρώτη ἢ δεύτερη νουθεσία παράτα τον»[8]. Δείχνει ὅτι αὐτοὶ ἔχουν καὶ αὐτὴ τὴν ἄγνοια ὄχι τόσο ἀπὸ ἄγνοια, ὅσο ἀπὸ ἀδιαφορία. Γιατὶ πότε θὰ μπορέσεις νὰ πείσεις ἀνθρώπους ποὺ φιλονεικοῦν γιὰ χρήματα; Δὲ θὰ μπορέσεις αὐτοὺς νὰ τοὺς πείσεις ἀλλιῶς, ἂν δὲν τοὺς δώσεις πάλι, καὶ οὔτε ἔτσι θὰ ἱκανοποιήσεις τὴν ἐπιθυμία τους. Γιατί, λέγει, «τὸ μάτι τοῦ πλεονέκτη δὲ χορταίνει μὲ μερίδα»[9]. Πρέπει λοιπὸν αὐτούς, ἐπειδὴ εἶναι ἀδιόρθωτοι, νὰ τοὺς ἀποφεύγεις. Ἂν λοιπὸν συμβουλεύει σ' ἐκεῖνον ποὺ θέλει πάρα πολὺ νὰ λογομαχεῖ νὰ μὴν συναναστρέφεται κι οὔτε νὰ συνδέεται μὲ τέτοιους, πολὺ περισσότερο σ' ἐμᾶς τοὺς μαθητευομένους, ποὺ ἐπέχουμε θέση μαθητῶν.

Ἀφοῦ εἶπε λοιπὸν ὅτι «θεωροῦν τὴν εὐσέβεια μέσο πλουτισμοῦ», πρόσθεσε· «πραγματικὰ ἡ εὐσέβεια εἶναι μεγάλο μέσο

οὐχ ὅταν χρήματα ἔχῃ, ἀλλ' ὅταν μὴ ἔχῃ. Ἵνα γὰρ μὴ καταπέσῃ εἰς ἀθυμίαν διὰ τὴν πενίαν, ἀνίστησιν αὐτὸν καὶ ἀνορθοῖ· «νομίζουσι», φησίν, «ὅτι πορισμός ἐστιν». Ἔστι μὲν γάρ, ἀλλ' οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μειζόνως. Εἶτα πρότερον καταβαλὼν ἐκείνην, τότε ταύτην ἐπαίρει. Ὅτι γὰρ οὐδέν ἐστιν ὁ πορισμὸς οὗτος, δῆλον ἐκ τοῦ μένειν ἐνταῦθα, μηδὲ συμμεθίστασθαι ἡμῖν μηδὲ συναποδημεῖν. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ὅτι οὐδὲν ἔχοντες ἤλθομεν εἰς τὸν βίον· οὐκοῦν οὐδὲν ἀπελευσόμεθα ἔχοντες· γυμνὴ γὰρ παρεγένετο ἡ φύσις, γυμνὴ καὶ ἄπεισιν. Οὐ τοίνυν ἡμῖν δεῖ τῶν περιττῶν· εἰ μηδὲν εἰσηνέγκαμεν, μηδὲ ἔχοντες ἀπελευσόμεθα. «Ἔχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα». Τοσαῦτα ἐσθίειν χρὴ καὶ τοιαῦτα, ἃ θρέψαι ἀρκεῖ· τοιαῦτα ἀμφιέννυσθαι, ἃ σκεπάσαι μόνον ἡμᾶς ὀφείλει καὶ περιστεῖλαι τὴν γύμνωσιν, μηδὲν περιττόν· τοῦτο δὲ καὶ τὸ τυχὸν ποιῆσαι δύναται ἱμάτιον. Εἶτα ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα προτρέπει· «οἱ δὲ βουλόμενοι», φησί, «πλουτεῖν».

2. Οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, 'οἱ πλουτοῦντες', ἀλλ', «οἱ βουλόμενοι». Ἔστι γάρ τινα καὶ χρήματα ἔχοντα καλῶς οἰκονομεῖν, καταφρονοῦντα αὐτῶν, καὶ εἰς πένητας διανέμοντα. Οὐκ ἄρα τοὺς τοιούτους, ἀλλὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας διαβάλλει. «Οἱ δὲ βουλόμενοι», φησί, «πλουτεῖν, ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς καὶ ἀνοήτους καὶ βλεβεράς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους». Καλῶς εἶπε, «βυθίζουσιν», ὡς μηδὲ ἀνενεγκεῖν δύνασθαι. «Εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν». Ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστιν ἡ φιλαργυρία, ἧς τινες ὀρεγόμενοι ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ περιέπειραν ἑαυτοὺς ὀδύναις πολλαῖς». Ἰδοὺ δύο τίθησιν, ἀλλ' ὃ μᾶλλον αὐτοῖς ἰσχρότερον εἶναι δοκεῖ, τοῦτο ἐνταῦθα ὕστερον τέθεικε, τὸ «ὀδύναις πολλαῖς». Καὶ ταῦτα ἑτέρως οὐκ ἔστι μαθεῖν, ἢ τοῖς πλουσίοις παροικοῦντα, πόσα ἀποδύρονται, πόσα θρηνοῦσι. «Σὺ δέ, ὦ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ». Μέγα

πλουτισμοῦ, ὅταν συνοδεύεται ἀπὸ ὀλιγάρκεια»· ὄχι ὅταν ἔχει χρήματα, ἀλλ' ὅταν δὲν ἔχει. Γιὰ νὰ μὴ πέσει δηλαδὴ σὲ λύπη ἐξ αἰτίας φτώχειας, τὸν σηκώνει καὶ τὸν κρατεῖ ὄρθιο· «νομίζουν», λέγει, «ὅτι εἶναι μέσο πλούτου». Εἶναι βέβαια, ὅμως ὄχι τέτοιου, ἀλλὰ μεγαλυτέρου. Ἔπειτα, ἀφοῦ κατέβαλε πρῶτα ἐκείνην, τότε ἐξυψώνει αὐτήν. Τί ὅτι τὸ μέσο αὐτὸ τοῦ πλουτισμοῦ δὲν εἶναι τίποτε, γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ ὅτι παραμένει ἐδῶ καὶ οὔτε μεταφέρεται μαζί μας οὔτε καὶ συνταξιδεύει. Ἀπὸ ποῦ εἶναι αὐτὸ φανερό; Γιατὶ ἤρθαμε στὴ ζωὴ χωρὶς νὰ ἔχουμε τίποτε· λοιπὸν θὰ φύγουμε χωρὶς νὰ πάρουμε τίποτε· γυμνὴ δηλαδὴ ἦρθε ἡ φύση μας, γυμνὴ καὶ θὰ φύγει. Δὲ χρειαζόμαστε λοιπὸν τὰ περιττά· ἂν τίποτε δὲ φέραμε, θὰ φύγουμε χωρὶς νὰ ἔχουμε τίποτε. «Ἔχοντας λοιπὸν τροφὴ καὶ σκεπάσματα, ἂς ἀρκεσθοῦμε σ' αὐτά». Τόσα καὶ τέτοια πρέπει νὰ τρῶμε, ὅσα φθάνει νὰ μᾶς θρέψουν. Μὲ τέτοια ροῦχα νὰ ντυνόμαστε, τὰ ὁποῖα φτάνουν νὰ μᾶς καλύψουν μόνο καὶ νὰ σκεπάσουν τὴ γύμνια μας, τίποτε περιττό· καὶ αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ κάνει καὶ τὸ τυχαῖο ροῦχο. Ἔπειτα προτρέπει ἀπὸ αὐτὰ ποὺ σημβαίνουν ἐδῶ στὴ ζωή· «αὐτοὶ ποὺ θέλουν», λέγει, «νὰ πλουτήσουν».

2. Δὲν εἶπε ἁπλῶς, 'αὐτοὶ ποὺ εἶναι πλούσιοι', ἀλλ' «αὐτοὶ ποὺ θέλουν νὰ πλουτήσουν». Γιατὶ εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχει κάποιος ποὺ ἔχει χρήματα καὶ τὰ διαχειρίζεται σωστά, περιφρονώντας τα καὶ μοιράζοντάς τα στοὺς φτωχούς. Ἄρα δὲν κατηγορεῖ αὐτούς, ἀλλ' ἐκείνους ποὺ ἐπιθυμοῦν τὸν πλοῦτο. «Γιατὶ ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ πλουτήσουν», λέγει, «πέφτουν σὲ πειρασμὸ καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου καὶ σὲ πολλὲς ἐπιθυμίες ἀνόητες καὶ βλαβερές, ποὺ βυθίζουν τοὺς ἀνθρώπους». Σωστὰ εἶπε, «βυθίζουν», γιατὶ δὲν μποροῦν οὔτε ν' ἀνασηκωθοῦν· «σὲ ὄλεθρο καὶ ἀπώλεια. Γιατὶ ρίζα ὅλων τῶν κακῶν εἶναι ἡ φιλαργυρία, καὶ μερικοὶ ποὺ κυριεύθηκαν ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τῶν χρημάτων ἀποπλανήθηκαν ἀπὸ τὴν πίστη καὶ καταπλήγωσαν τὸν ἑαυτό τους μὲ πολλὲς ὀδύνες». Νά, δύο πράγματα ἀναφέρει, ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ θεωρεῖται περισσότερο δυνατὸ σ' αὐτούς, αὐτὸ ἐδῶ τὸ ἀνάφερε μετά, τὸ «μὲ πολλὲς ὀδύνες». Καὶ αὐτὰ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ μάθεις ἀλλιῶς, παρὰ ἂν μείνεις κοντὰ σὲ πλούσιους καὶ δεῖς πόσο ὀδύρονται, πόσο θρηνοῦν. «Σὺ ὅμως, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ». Μεγάλο ἀξίωμα· ὅλοι οἱ ἄνθρωποι

ἀξίωμα· πάντες μὲν γὰρ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κυρίως οἱ δίκαιοι, οὐ κατὰ τὸν τῆς δημιουργίας λόγον μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν τῆς οἰκειώσεως. Εἰ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, φησίν, εἶ, μὴ ζήτει τὰ περιττά, καὶ οὐκ ἄγοντα πρὸς τὸν Θεόν· ἀλλὰ «ταῦτα φεῦγε, δίωκε δὲ δικαιοσύνην». Ἀμφότερα μετ' ἐπιτάσεως. Οὐκ εἶπεν, 'ἀφίστασο', καὶ 'πρόσιθι', ἀλλά, «φεῦγε, καὶ δίωκε δικαιοσύνην», ὥστε μὴ πλεονεκτεῖν. «Εὐσέβειαν», τὴν τῶν δογμάτων· «πίστιν», ἥπερ ἐστὶν ἐναντία τῇ ζητήσει· «ἀγάπην, ὑπομονήν, πρότητα».

«Ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως, ἐπιλαβοῦ τῆς αἰωνίου ζωῆς». Ἰδοὺ καὶ ὁ μισθός. «Εἰς ἣν ἐκλήθης καὶ ὡμολόγησας τὴν καλὴν ὁμολογίαν, ἐπὶ ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου, ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων». Τουτέστι, μὴ καταισχύνῃς τὴν παρρησίαν ἐκείνην· τί ἀνόνητα κάμνεις; Ποῖον δὲ πειρασμὸν καὶ παγίδα φησὶν ὑπομένειν τοὺς βουλομένους πλουτεῖν; Τῆς γὰρ πίστεως αὐτοὺς ἀποπλανᾷ, κινδύνοις αὐτοὺς περιβάλλει, καὶ ἀτολμοτέρους ἐργάζεται. «Καὶ ἐπιθυμίας ἀνοήτους», φησί. Πῶς γὰρ οὐκ ἀνόητος ἐπιθυμία, ὅταν μωροὺς ἔχωσιν, ὅταν νάνους, οὐ φιλανθρωπίας ἕνεκεν, ἀλλὰ τέρψεως; ὅταν ἰχθῦς ἀποκλείωσιν ἐν ταῖς αὐλαῖς, ὅταν θηρία τρέφωσιν, ὅταν περὶ κύνας ἠσχόληνται, ὅταν ἵππους κοσμῶσι, καὶ τῶν παίδων οὐχ ἧττον περὶ αὐτοὺς διακέωνται; Πάντα ταῦτα ἀνόητα καὶ περιττά, οὐδὲν ἀναγκαῖον, οὐδὲν χρήσιμον. «Ἐπιθυμίας», φησίν, «ἀνοήτους καὶ βλαβεράς». Ποῖαι βλαβεραί; Ὅταν ἐρῶσιν ἔρωτας ἀτόπους, ὅταν τῶν τοῦ πλησίον ἐφίενται, ὅταν τῇ τρυφῇ προσπαλαίωσιν, ὅταν μέθης ὀρέγωνται, ὅταν σφαγῆς καὶ τῆς ἑτέρων ἀπωλείας. Πολλοὶ δὲ ἀπὸ τῶν τοιούτων ἐρώτων καὶ τυρρανίδι ἐπέθεντο καὶ ἀπώλοντο. Ὄντως ὁ τοιοῦτος κάμνει εἰς ἀνόνητα, μᾶλλον δὲ βλαβερά.

Καὶ καλῶς εἶπεν, «ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως»· οὐ γὰρ ἀφίησιν αὐτοὺς τὴν ὁδὸν ἰδεῖν ἀνθέλκουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς ἑαυτὴν ἡ φιλαργυρία, καὶ κατὰ μικρὸν ὑποκλέπτουσα. Καθάπερ γάρ τις εὐθεῖαν ὁδὸν βαδίζων καὶ πρὸς ἕτερόν τι τὸν νοῦν

βέβαια εἶναι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κυρίως οἱ δίκαιοι, ὄχι μόνο ἐπειδὴ εἶναι δημιουργήματά του, ἀλλὰ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἐξοικειώσεώς τους μὲ αὐτόν. Ἂν εἶσαι ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, λέγει, μὴ ζητᾶς τὰ περιττὰ κι ἐκεῖνα ποὺ δὲν ὁδηγοῦν στὸ Θεό, ἀλλ' «ἀπόφευγε αὐτὰ καὶ ἐπιδίωκε δικαιοσύνη». Καὶ τὰ δύο μὲ ὅλη τὴ δύναμή σου. Δὲν εἶπε 'ἀπομακρύνσου', καὶ 'πλησίασε', ἀλλά, «ἀπόφευγε», καί, «ἐπιδίωκε δικαιοσύνη», ὥστε νὰ μὴ γίνεσαι πλεονέκτης. «Ἐπιδίωκε εὐσέβεια», ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰ δόγματα, «πίστη», ποὺ εἶναι ἀντίθετη τῆς ἀναζητήσεως, «ἀγάπη, ὑπομονή, πραότητα».

«Νὰ ἀγωνίζεσαι τὸν καλὸ ἀγώνα τῆς πίστεως, κράτα σφιχτὰ τὴν αἰώνια ζωή». Νὰ καὶ ὁ μισθός. «Στὴν ὁποία καὶ κλήθηκες καὶ ὁμολόγησες τὴν καλὴ ὁμολογία, μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς αἰώνιας ζωῆς, μπροστὰ σὲ πολλοὺς μάρτυρες». Δηλαδὴ μὴ ντροπιάσεις ἐκείνη τὴν παρρησία· γιατί κάμνεις ἀνώφελα πράγματα; Ποιόν πειρασμὸ καὶ ποιά παγίδα λέγει νὰ ὑπομένουν ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ πλουτοῦν; Γιατὶ τοὺς ἀποπλανᾶ ἀπὸ τὴν πίστη, τοὺς περιβάλλει μὲ κινδύνους, καὶ τοὺς κάνει πιὸ ἄτολμους. «Καὶ ἀνόητες ἐπιθυμίες», λέγει. Πῶς δὲν εἶναι ἀνόητη ἐπιθυμία, ὅταν ἔχουν μωρούς, ὅταν νάνους, ὄχι ἀπὸ φιλανθρωπία, ἀλλὰ γιὰ ψυχαγωγία; Ὅταν κλείνουν ψάρια στὶς αὐλές, ὅταν τρέφουν θηρία, ὅταν ἀσχολοῦνται μὲ τὰ σκυλιά, ὅταν στολίζουν ἄλογα καὶ τὰ ἀγαποῦν ὄχι λιγότερο ἀπὸ τὰ παιδιά; Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀνόητα καὶ περιττά, τίποτε δὲν εἶναι ἀναγκαῖο, τίποτε χρήσιμο. «Ἐπιθυμίες», λέγει, «ἀνόητες καὶ βλαβερές». Ποιές εἶναι οἱ βλαβερές; Ὅταν ἐπιθυμοῦν ἔρωτες ἄπρεπους, ὅταν ἐπιθυμοῦν τὰ πράγματα τοῦ πλησίον, ὅταν ἀγωνίζονται μὲ μανία γιὰ τὴν ἡδυπάθεια, ὅταν ἐπιθυμοῦν ὑπερβολικὰ τὸ μεθύσι, ὅταν ἐπιθυμοῦν τὴ σφαγὴ καὶ τὸ χαμὸ τῶν ἄλλων. Πολλοὶ ἐξ αἰτίας τέτοιων ἐρώτων φορτώθηκαν τυραννία καὶ χάθηκαν. Πραγματικὰ ὁ παρόμοιος ἄνθρωπος κοπιάζει γιὰ ἀνώφελα, ἢ καλύτερα καὶ βλαβερά.

Καὶ καλὰ εἶπε, «ἀποπλανήθηκαν ἀπὸ τὴν πίστη»· γιατὶ δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ δοῦν τὸ σωστὸ δρόμο, καθὼς ἡ φιλαργυρία προσελκύει τὰ μάτια τους πρὸς τὸν ἑαυτό της, καὶ σιγὰ σιγὰ τοὺς κερδίζει κρυφά. Ὅπως ἀκριβῶς κάποιος ποὺ βαδίζει εὐθὺ δρόμο, ἀλλ' ἔχει τὸ νοῦ του σὲ κάτι ἄλλο, βαδίζει βέβαια, ἀλλὰ χωρὶς νὰ

ἐσχηκώς, βαδίζει μέν, οὐκ εἰδὼς δὲ παρέρχεται τὴν πόλιν πολλάκις ἐκείνην, εἰς ἣν ἔσπευδεν, ἑλκομένων αὐτῷ τῶν ποδῶν ἁπλῶς καὶ μάτην· τοιοῦτόν τι καὶ ἡ φιλαργυρία ἐστί. «Καὶ περιέπειραν ἑαυτοὺς ὀδύναις πολλαῖς». Ὁρᾷς, τῷ «περιέπειραν» τί ᾐνίξατο; Ὃ δὲ βούλεται δηλοῦν διὰ τῆς ἐμφάσεως, τοῦτό ἐστιν· ἄκανθαί εἰσιν αἱ ἐπιθυμίαι, καὶ καθάπερ ἐν ἀκάνθαις, ὅθεν ἄν τις ἅψηται αὐτῶν, ᾕμαξε τὰς χεῖρας καὶ τραύματα ἐργάζεται· οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν τὸ αὐτὸ πείσεται ὁ ταύταις ἐμπεσὼν καὶ τὴν ψυχὴν ἀλγηδόσι περιβαλεῖ. Πόσας ἔχουσι φροντίδας, πόσας ὀδύνας ὁ περιπαρέντες, εἰπέ μοι; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Διὰ τοῦτό φησι, «ταῦτα φεῦγε, δίωκε δὲ δικαιοσύνην, εὐσέβειαν, πίστιν, ἀγάπην, ὑπομονήν, πρᾳότητα». Ἀπὸ γὰρ τῆς ἀγάπης ἡ πρᾳότης. «Ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα». Ἐνταῦθα αὐτοῦ τὴν παρρησίαν καὶ τὴν ἀνδρείαν ἐπαινεῖ· ὅτι μετὰ παρρησίας, φησίν, ἐπὶ πάντων ὡμολόγησας. Ἀναμιμνήσκει δὲ καὶ τῆς κατηχήσεως αὐτόν· «ἐπιλαβοῦ», φησί, «τῆς αἰωνίου ζωῆς». Οὐκ ἄρα ὁμολογίας χρεία μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπομονῆς, ὥστε διαπαντὸς ἐμμένειν τῇ ὁμολογίᾳ, καὶ ἀγῶνος σφοδροῦ καὶ μυρίων ἱδρώτων εἰκότως, ὥστε μὴ περιτραπῆναι· πολλὰ γὰρ τὰ σκάνδαλα, πολλὰ τὰ κωλύματα. Διὰ τοῦτο στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδός.

Πάντοθεν οὖν χρὴ συνεστράφθαι, πάντοθεν χρὴ εὔζωνον εἶναι· μυρίαι πανταχόθεν φαίνεται ἡδοναὶ ἕλκουσι τῆς ψυχῆς τοὺς ὀφθαλμούς, αἱ τῶν σωμάτων, αἱ τῶν χρημάτων, αἱ τῆς τρυφῆς, αἱ τῆς ῥᾳθυμίας, αἱ τῆς δόξης, αἱ τῆς ὀργῆς, αἱ τῆς δυναστείας, αἱ τῆς φιλαρχίας, καὶ φαίνονται λαμπρὰς ὄψεις ἔχουσαι καὶ ἐπεράστους, ἱκανὰς ἐπισπάσασθαι τοὺς ἐπτοημένους, τοὺς μὴ σφόδρα τῆς ἀληθείας ἐρῶντας· αὕτη μὲν γὰρ ἀπεσκληκυῖά ἐστι καὶ οὐδὲν ἐπιτερπὲς ἔχουσα. Τί δήποτε; Ὅτι πᾶσαν τὴν ἡδονὴν ἐν τῷ μέλλοντι ὑπισχνεῖται· ἐκεῖνα δὲ προτείνουσιν ἤδη τιμάς, ἀναπαύσεις οὐκ ἀληθεῖς, ἀλλ' ἐπικεχρωσμένας. Ἂν τοίνυν βάναυσος ᾖ τις καὶ μαλακὸς καὶ ἄνανδρος, ἐκείνων ἀνθέξεται, ἐκλυθεὶς πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς πόνους. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀγώνων τῶν ἔξωθεν τῷ μὲν

καταλάβει προσπερνᾶ συχνὰ τὴν πόλη ἐκείνη στὴν ὁποία πήγαινε, γιατὶ τὰ πόδια του βαδίζουν τυχαῖα καὶ ἄσκοπα· κάτι τέτοιο εἶναι καὶ ἡ φιλαργυρία. «Καὶ κάρφωσαν τὸν ἑαυτό τους μὲ πολλὲς ὀδύνες». Βλέπεις μὲ τὸ «κάρφωσαν» τί ἐννόησε; Αὐτὸ ποὺ θέλει νὰ δηλώσει μὲ τὴν ἔμφαση εἶναι τὸ ἑξῆς· ἀγκάθια εἶναι οἱ ἐπιθυμίες· καὶ ὅπως τὰ ἀγκάθια, ὅπου κι ἂν τὰ ἀγγίξει κανεὶς μάτωσε τὰ χέρια του καὶ τραυματίσθηκε, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὶς ἐπιθυμίες τὸ ἴδιο θὰ πάθει ἐκεῖνος ποὺ ἔπεσε σ' αὐτές· καὶ θὰ περιβάλει τὴν ψυχή του μὲ πόνους. Πές μου, πόσες φροντίδες ἔχουν, πόσους πόνους ἐκεῖνοι ποὺ κυριεύθηκαν ἀπὸ αὐτά; Δὲν μπορεῖς ν' ἀπαντήσεις. Γι' αὐτὸ λέγει, «ἀπόφευγε αὐτὰ καὶ ἐπιδίωκε τὴ δικαιοσύνη, τὴν εὐσέβεια, τὴν πίστη, τὴν ἀγάπη, τὴν ὑπομονή, τὴν πραότητα». Γιατὶ ἀπὸ τὴν ἀγάπη γεννιέται ἡ πραότητα. «Νὰ ἀγωνίζεσαι τὸν καλὸν ἀγώνα». Ἐδῶ ἐπαινεῖ τὴν παρρησία καὶ τὴν ἀνδρεία του. Γιατί, λέγει, μὲ παρρησία τὰ ὁμολόγησες ὅλα. Τοῦ ὑπενθυμίζει καὶ τὴν κατήχηση. «Κράτα καλά», λέγει, «τὴν αἰώνια ζωή». Ὥστε δὲ χρειάζεται μόνο ἡ ὁμολογία, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπομονή, ὥστε νὰ παραμένεις γιὰ πάντα στὴν ὁμολογία, καθὼς καὶ ἀγώνας σκληρὸς καὶ ἀμέτρητοι ἱδρῶτες γιὰ νὰ μὴ παραστρατήσεις· γιατὶ εἶναι πολλὰ τὰ σκάνδαλα, πολλὰ τὰ ἐμπόδια. Γι' αὐτὸ ἡ ὁδὸς εἶναι στενὴ καὶ τεθλιμμένη.

Πρέπει λοιπὸν νὰ προσέχεις ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρές, πρέπει νὰ εἶσαι ζωσμένος καλὰ ἀπὸ παντοῦ· μύριες ἡδονὲς φαίνονται νὰ ἑλκύουν τὰ μάτια τῆς ψυχῆς ἀπὸ παντοῦ· οἱ ἡδονὲς τῆς σάρκας, οἱ ἡδονὲς τῶν χρημάτων, οἱ ἡδονὲς τῆς πολυτέλειας, τῆς ἀδιαφορίας, τῆς δόξας, τῆς ὀργῆς, τῆς δυνάμεως, τῆς φιλαρχίας· καὶ φαίνονται νὰ εἶναι ὡραῖες καὶ ἀξιέραστες, ἱκανὲς νὰ ἑλκύσουν αὐτοὺς ποὺ συγκινοῦνται ἀπὸ αὐτές, αὐτοὺς ποὺ δὲν ἀγαποῦν πολὺ τὴν ἀλήθεια. Γιατὶ αὐτὴ εἶναι σκληρὴ καὶ δὲν ἔχει τίποτε τὸ εὐχάριστο. Γιατί ἄραγε; Ἐπειδὴ ὅλη τὴν ἡδονὴ τὴν ὑπόσχεται στὸ μέλλον, ἐνῶ ἐκεῖνες προσφέρουν ἤδη τιμές, ἡδονές, ἀναπαύσεις ὄχι ἀληθινές, ἀλλὰ πλαστές. Ἂν λοιπὸν κάποιος εἶναι χυδαῖος καὶ δειλὸς καὶ ἄνανδρος κρατᾶ σφιχτὰ ἐκεῖνες τὶς ἡδονές, ἐπειδὴ ἐγκατέλειψε ὅλους τοὺς ἀγῶνες ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ ἀρετή. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στοὺς ἔξω ἀγῶνες, σ' αὐτὸν ποὺ δὲν ἀγαπᾶ πολὺ τὰ στεφάνια τῆς

μὴ σφόδρα ἐρῶντι τῶν στεφάνων, ἔξεστιν ἐκ πρώτης συμποσίοις καὶ μέθαις προσανέχειν· οὕτω γοῦν οἱ δειλοὶ καὶ ἄνανδροι τῶν πυκτευόντων ποιοῦσιν· οἱ δὲ πρὸς τὸν στέφανον ὁρῶντες, μυρίας αἴρουσι πληγάς· τῇ γὰρ ἐλπίδι τῶν μελλόντων τρέφονται καὶ διανίστανται.

3. Φύγωμεν τοίνυν τὴν ρίζαν τῶν κακῶν καὶ πάντα φευξόμεθα. «Ἡ φιλαργυρία», φησίν, «ἐστὶ ρίζα», Παῦλος ἐφθέγξατο, μᾶλλον δὲ ὁ Χριστὸς διὰ Παύλου. Ἴδωμεν δὲ τοῦτο πῶς. Καὶ αὐτὴ τῶν πραγμάτων μαρτυρεῖ ἡ πεῖρα. Τί γὰρ κακὸν οὐ διὰ τὰ χρήματα, μᾶλλον δὲ οὐ διὰ τὰ χρήματα, ἀλλὰ διὰ τὴν κακὴν προαίρεσιν τῶν οὐκ εἰδότων αὐτοῖς κεχρῆσθαι; Ἐπεὶ ἐξῆν τοῖς χρήμασιν εἰς δέον κεχρῆσθαι, ἐξῆν καὶ βασιλείαν δι' αὐτῶν κληρονομεῖν· νυνὶ δὲ ἅπερ ἐδόθη εἰς ἐπικουρίαν τῶν πενήτων, εἰς παραμυθίαν τῶν ἡμαρτημένων ἡμῖν, εἰς εὐδοκίμησιν καὶ ἀρέσκειαν Θεοῦ, τούτοις κεχρήμεθα κατὰ τῶν ἀθλίων πενήτων, μᾶλλον δὲ κατὰ τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς καὶ εἰς προσκρουσμὸν τοῦ Θεοῦ. Τὸν μὲν γὰρ χρήματα ἀφείλετό τις καὶ πενίᾳ περιέβαλεν, ἑαυτὸν δὲ θανάτῳ· καὶ τοῦτον μὲν ἐνταῦθα τῇ πενίᾳ κατατήκει, ἑαυτὸν δὲ τῇ διηνεκεῖ τιμωρίᾳ. Ἆρα μὴ ἴσον ἐστί; Τί τοίνυν κακὸν οὐ διὰ ταῦτα; οὐχὶ πλεονεξίαι; οὐχ ἁρπαγαί, οὐκ ὀλοφυρμοί; οὐκ ἔχθραι; οὐ μάχαι; οὐ φιλονεικίαι; οὐχὶ μέχρι τῶν νεκρῶν τὰς χεῖρας ἐξέτειναν; οὐχὶ καὶ μέχρι πατέρων καὶ ἀδελφῶν; οὐχὶ φύσεως νόμους καὶ Θεοῦ προστάγματα καὶ πάντα ἁπλῶς ἀνέστρεψαν, ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ἐκείνης κατεχόμενοι; τὰ δικαστήρια οὐ τούτων ἕνεκεν;

Ἄνελε τοίνυν τὴν φιλοχρηματίαν, καὶ πέπαυται πόλεμος, πέπαυται μάχη, πέπαυται ἔχθρα, πέπαυται ἔρις καὶ φιλονεικία. Ὥσπερ λυμεῶνας καὶ λύκους ἐλαύνεσθαι τοὺς τοιούτους ἐκ τῆς οἰκουμένης ἐχρῆν. Καθάπερ γὰρ ἄνεμοί τινες ἐναντίοι καὶ σφοδροὶ εἰς γαληνὸν ἐμπνέοντες πέλαγος ἐκ βάθρων αὐτὸ ἀναστρέφουσιν, ὡς καὶ τὴν βύθιον ἄμμον τοῖς ἄνω μίγνυσθαι κύμασιν, οὕτως οἱ φι-

νίκης· φυσικὸ εἶναι νὰ ἀσχολεῖται συνέχεια μὲ συμπόσια καὶ μεθύσια. Ἔτσι λοιπὸν ἐνεργοῦν οἱ δειλοὶ καὶ ἄνανδροι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ πυγμαχοῦν. Ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀποβλέπουν στὸ στεφάνι, ὑποφέρουν μύριες πληγές· γιατὶ τρέφονται καὶ διεγείρονται μὲ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλοντικῶν ἀμοιβῶν.

3. Ἂς ἀποφύγουμε λοιπὸν τὴ ρίζα τῶν κακῶν, καὶ ὅλα θὰ τὰ ἀποφύγουμε. «Ἡ φιλαργυρία», λέγει, «εἶναι ρίζα», εἶπε ὁ Παῦλος ἢ καλύτερα ὁ Χριστὸς μέσω τοῦ Παύλου. Ἂς δοῦμε λοιπὸν πῶς συμβαίνει αὐτό. Τὸ μαρτυρεῖ καὶ αὐτὴ ἡ πείρα τῶν πραγμάτων. Γιατὶ τί κακὸ δὲ γίνεται ἐξ αἰτίας τῶν χρημάτων, ἢ καλύτερα ὄχι ἐξ αἰτίας τῶν χρημάτων, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς κακῆς προαιρέσεως αὐτῶν ποὺ δὲ γνωρίζουν νὰ τὰ χρησιμοποιοῦν; Γιατὶ εἶναι δυνατὸ νὰ χρησιμοποιηθοῦν τὰ χρήματα ὅπως πρέπει, εἶναι δυνατὸ νὰ κληρονομήσεις μὲ αὐτὰ καὶ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· τώρα ὅμως αὐτὰ ποὺ δόθηκαν γιὰ βοήθεια τῶν φτωχῶν, γιὰ παρηγοριὰ αὐτῶν ποὺ μᾶς ἔβλαψαν, ὥστε νὰ εὐδοκιμήσουμε καὶ νὰ ἀρέσουμε στὸ Θεό, αὐτὰ τὰ χρησιμοποιοῦμε ἐναντίον τῶν ἀθλίων φτωχῶν, ἢ καλύτερα ἐναντίον τῆς ψυχῆς μας καὶ πρὸς ἐξοργισμὸ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀπὸ ἐκεῖνον βέβαια ἀφήρεσε χρήματα καὶ τὸν περιέβαλε μὲ φτώχεια, ἐνῶ τὸν ἑαυτό του τὸν παρέδωσε στὸ θάνατο· καὶ αὐτὸν τὸν λειώνει ἐδῶ μὲ τὴ φτώχεια, ἐνῶ τὸν ἑαυτό του μὲ τὴ διαρκὴ τιμωρία. Ἄραγε εἶναι τὸ ἴδιο; Ποιό λοιπὸν κακὸ δὲ γεννιέται ἐξ αἰτίας τους; δὲ γεννιοῦνται πλεονεξίες; ὄχι ἁρπαγές, ὄχι κλάματα; ὄχι ἔχθρες; ὄχι μάχες; ὄχι φιλονεικίες; δὲν ἅπλωσαν τὰ χέρια ἀκόμα καὶ μέχρι τοὺς νεκρούς; δὲν τὰ ἅπλωσαν μέχρι τοὺς πατέρες καὶ τὰ ἀδέλφια; δὲν ἀνέτρεψαν τοὺς νόμους τῆς φύσεως, τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅλα γενικά, κυριευμένοι ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἐπιθυμία; τὰ δικαστήρια δὲν ὑπάρχουν ἐξ αἰτίας αὐτῶν;

Ἀπομάκρυνε λοιπὸν τὴ φιλοχρηματία, καὶ σταμάτησε ὁ πόλεμος, σταμάτησε ἡ μάχη, σταμάτησε ἡ ἔχθρα, σταμάτησε ὁ καυγὰς καὶ ἡ φιλονεικία. Ἔπρεπε τοὺς ἀνθρώπους αὐτοῦ τοῦ εἴδους νὰ τοὺς διώχνουμε ἀπὸ τὴν οἰκουμένη σὰν καταστροφεῖς καὶ λύκους. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς κάποιοι ἄνεμοι ἀντίθετοι καὶ δυνατοὶ ποὺ πνέουν σὲ γαλήνιο πέλαγος τὸ ἀναταράσσουν ἀπὸ τὰ βάθη του τόσο, ὥστε νὰ ἀνακατεύουν μὲ τὰ κύματα καὶ τὴν ἄμμο τοῦ βυθοῦ,

λοχρήματοι πάντα ἄνω καὶ κάτω ποιοῦσιν. Οὐδένα οἶδεν ὁ φιλοχρήματος φίλον· τί δὲ λέγω φίλον; οὐδὲ αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐπίσταται· ὑπὸ γὰρ τῆς ἐπιθυμίας ἐκείνης κατεχόμενος, μέμηνεν. Οὐχ ὁρᾶτε τοὺς Τιτᾶνας ξιφήρεις προϊόντας; Ἐκεῖνα μανίας ἐστὶν ὑπόκρισις. Οὗτοι δὲ οὐ τοιοῦτοι, ἀλλ' ἀληθῶς μαινόμενοι καὶ ἐξεστηκότες· κἂν ἀποδύσῃς αὐτῶν τὴν ψυχήν, οὕτως εὑρήσεις ἐσκευασμένην, οὐχ ἓν ξίφος οὐδὲ δύο, ἀλλὰ μυρία κατέχουσαν, οὐδένα ἐπιγινώσκουσαν, ἀλλὰ κατὰ πάντων λυττῶσαν, πᾶσιν ἐπιπηδῶσαν καὶ ὑλακτοῦσαν κατὰ πάντων, οὐ κύνας σφάζουσαν, ἀλλὰ ψυχὰς ἀνθρώπων, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτὸν μεγάλα βλασφημοῦσαν. Ὑπὸ τούτων πάντα ἀνατέτραπται, πάντα διόλωλεν ἀπὸ τῆς τῶν χρημάτων μανίας.

Τίνας γάρ, τίνας αἰτιάσομαι, οὐκ οἶδα· οὕτως οὗτος ὁ λοιμὸς πάντας κατέχει, τοὺς μὲν ἐκ πλείονος, τοὺς δὲ ἐξ ἐλάττονος μοίρας, πάντας δὲ ὅμως. Καὶ καθάπερ πυρά τις εἰς ὕλην ἐμπεσοῦσα καταστρέφει πάντα καὶ ἐρημοῖ, οὕτω καὶ αὕτη τὴν οἰκουμένην ἀνέστρεψε· βασιλεῖς, ἄρχοντες, ἰδιῶται, πένητες, γυναῖκες, ἄνδρες, παῖδες ἐξ ἴσης πάντες κατέχονται τῷ κακῷ. Καθάπερ ζόφου τινὸς τὴν οἰκουμένην ἐπιπνέοντος, οὐδεὶς ἀνανήφει· ἀλλὰ κατηγορίαι μὲν μυρίαι κατὰ πλεονεξίας καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ γίνονται, διόρθωσις δὲ οὐδαμοῦ. Τί οὖν ἂν γένοιτο; πῶς σβέσομεν τὴν φλόγα; Ἔνεστι γάρ, κἂν πρὸς αὐτὸν ἀρθῇ τὸν οὐρανόν· θελῆσαι δεῖ μόνον, καὶ πάντως περιεσόμεθα τῆς πυρᾶς. Ὥσπερ γὰρ ἀπὸ τοῦ θέλειν ηὐξήθη, οὕτω καὶ ἀπὸ τοῦ θέλειν καθαιρεθήσεται. Οὐκοῦν δυνήσεται καὶ ἡ προαίρεσις σβέσαι· μόνον βουληθῶμεν.

Πῶς δὲ τὸ θέλειν ἐγγενήσεται; Ἂν ἴδωμεν αὐτῆς τὸ μάταιον καὶ περιττόν· ὅτι ἐκεῖ ἡμῖν συναπελθεῖν οὐ δυνήσεται, ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἡμᾶς ἀφίησιν· ὅτι αὐτὴ μὲν ὧδε μένει, τὰ δὲ ἐξ αὐτῆς ἡμῖν τραύματα συναπέρχεται· ἂν ἴδωμεν, ὅτι πολὺς ἐκεῖ πλοῦτός ἐστιν· ἂν πρὸς ἐκεῖνον τοῦτον παραβάλωμεν, καὶ βορβόρου εὐτελέστερος

ἔτσι καὶ οἱ φιλάργυροι ὅλα τὰ κάνουν ἄνω κάτω. Ὁ φιλάργυρος δὲν ἀναγνωρίζει κανέναν γιὰ φίλο· καὶ τί λέγω φίλο; δὲν ἀναγνωρίζει οὔτε τὸν ἴδιο τὸ Θεό· γιατί, κυριευμένος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία ἐκείνη τοῦ χρήματος, κάμνει σὰν τρελλός. Δὲ βλέπετε τοὺς Τιτάνες ποὺ προχωροῦν μὲ τὰ ξίφη; Ἐκεῖνα εἶναι ἀναπαράσταση τῆς τρέλλας. Αὐτοὶ ὅμως δὲν εἶναι τέτοιοι, ἀλλὰ πραγματικὰ τρελλοὶ καὶ παράφρονες. Κι ἂν ξεγυμνώσεις τὴν ψυχή τους, θὰ τὴ βρεῖς ἔτσι φτιαγμένη, ὥστε νὰ κρατεῖ ὄχι ἕνα ξίφος οὔτε δύο, ἀλλὰ μύρια· καὶ δὲν ἀναγνωρίζει κανέναν, ἀλλὰ φέρεται μὲ μανία ἐναντίον ὅλων, ὅλους τοὺς προσβάλλει καὶ γαυγίζει ἐναντίον ὅλων, σφάζοντας ὄχι σκυλιά, ἀλλὰ ἀνθρώπινες ψυχές, καὶ βλασφημεῖ ἀκόμα πάρα πολὺ καὶ στὸν ἴδιο τὸν οὐρανό. Ἀπὸ αὐτοὺς ὅλα ἔχουν ἀνατραπεῖ, ὅλα χάθηκαν ἐξ αἰτίας τῆς μανίας τῶν χρημάτων.

Ποιούς λοιπόν, ποιούς νὰ κατηγορήσω, δὲν ξέρω. Τόσο πολὺ αὐτὴ ἡ ἀρρώστια ἔχει κυριευμένους ὅλους, ἄλλους περισσότερο καὶ ἄλλους λιγότερο, ὁπωσδήποτε ὅμως ὅλους. Καὶ ὅπως ὅταν πέσει φωτιὰ στὸ δάσος καταστρέφει τὰ πάντα καὶ τὰ ἐρημώνει, ἔτσι κι αὐτὴ ἡ μανία ἀναστάτωσε τὴν οἰκουμένη. Βασιλεῖς, ἄρχοντες, ἰδιῶτες, φτωχοί, γυναῖκες, ἄνδρες, παιδιά, ὅλους τοὺς ἔχει κυριευμένους ἐξ ἴσου τὸ κακό. Σὰν νὰ πνέει κάποιος ἄνεμος σκοτεινὸς στὴν οἰκουμένη· κανένας δὲ συνέρχεται· καὶ κατηγορίες βέβαια διατυπώνονται ἀμέτρητες ἐναντίον τῆς πλεονεξίας καὶ κατ' ἰδίαν καὶ δημόσια, πουθενὰ ὅμως διόρθωση. Τί λοιπὸν θὰ μποροῦσε νὰ γίνει; πῶς θὰ σβήσουμε τὴ φλόγα; Εἶναι δυνατὸν ὅμως, κι ἂν ἀκόμα φθάσει ὧς αὐτὸν τὸν οὐρανό· φτάνει μόνο νὰ θελήσουμε, καὶ ὁπωσδήποτε θὰ γλυτώσουμε ἀπὸ τὴ φωτιά. Γιατί, ὅπως αὐξήθηκε μὲ τὴ θέλησή μας, ἔτσι καὶ μὲ τὴ θέλησή μας θὰ καθαιρεθεῖ. Δὲν τὴ δημιούργησε ἡ δική μας θέληση; Μπορεῖ λοιπὸν καὶ νὰ τὴ σβήσει ἡ θέλησή μας· μόνο νὰ τὸ θελήσουμε.

Πῶς ὅμως θὰ δημιουργηθεῖ ἡ θέληση; Ἂν προσέξουμε τὴ ματαιότητα καὶ τὸ περιττὸ αὐτῆς τῆς μανίας· γιατὶ νὰ ρθεῖ ἐκεῖ μαζί μας δὲ θὰ μπορέσει, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἀκόμα μᾶς ἐγκαταλείπει. Γιατὶ αὐτὴ βέβαια μένει ἐδῶ, τὰ τραύματα ὅμως ποὺ μᾶς δημιούργησε φεύγουν μαζὶ μὲ μᾶς. Ἂν δοῦμε ὅτι ὁ πλοῦτος ἐκεῖ εἶναι πολύς· ἂν συγκρίνουμε αὐτὸν τὸν πλοῦτο μὲ ἐκεῖνον, θὰ φανεῖ αὐτὸς

φανεῖται· ἂν ἴδωμεν ὅτι μυρίους ἔχει κινδύνους, ὅτι ἡδονὴν πρόσκαιρον, ὅτι ἡδονὴν ἀναμεγιγμένην ἀθυμίαις· ἂν ἐκεῖνον τὸν πλοῦτον καλῶς περισκεψώμεθα τὸν τῆς αἰωνίου ζωῆς, οὕτω δυνησόμεθα τούτου καταφρονεῖν· ἂν ἴδωμεν, ὅτι οὐδὲν ἡμᾶς ὀνίνησιν, οὐ πρὸς δόξαν, οὐ πρὸς ὑγείαν, οὐ πρὸς ἄλλο οὐδέν, ἀλλὰ τοὐναντίον καὶ βυθίζει εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν· ἂν μάθῃς ὅτι ἐνταῦθα πλουτεῖς καὶ πολλοὺς ἔχεις ὑπὸ σαυτόν, ἐκεῖ δὲ ἀπελθών, ἔρημος ἀπελεύσῃ καὶ γυμνός. Ἂν ταῦτα ἐπᾴδωμεν συνεχῶς καὶ παρὰ τῶν ἄλλων ἀκούωμεν, ἴσως ἔσται τις ὑγεία, ἔσται τις ἀπαλλαγὴ τῆς κολάσεως ταύτης τῆς χαλεπῆς. Καλὸν ὁ μαργαρίτης; ἀλλ' ἐννόησον ὅτι ὕδωρ ἐστὶ θαλάττιον, ὅτι ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς τὸ πρότερον ἦν ἐρριμμένος. Καλὸν τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον; ἀλλ' ἐννόησον, ὅτι γῆ καὶ σποδὸς καὶ ἦν καὶ ἔστι. Καλὰ τὰ σηρικὰ ἱμάτια; ἀλλὰ σκωλήκων ἐστὶν ὕφασμα· ὑπόληψίς ἐστι καὶ πρόληψις ἀνθρωπίνη, οὐκ ἐν τῇ φύσει τὸ κάλλος ἔχει. Τὰ γὰρ ἐν τῇ φύσει τὸ κάλλος ἔχοντα, οὐ δεῖται τῶν διδασκόντων.

Σὺ δὲ ἂν ἴδῃς νόμισμα χαλκοῦν ἁπλῶς ἀνακεχρωσμένον χρυσῷ, πρῶτον μὲν θαυμάζεις, χρυσὸν αὐτὸν ὀνομάζων· ὅταν δεῖ οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ τὴν ἀπάτην σε διδάξωσι, συνεξῆλθε τὸ θαῦμα μετὰ τῆς ἀπάτης. Ὁρᾷς ὅτι οὐκ ἐν τῇ φύσει ἔχει τὸ καλόν; Ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἄργυρος· καὶ γὰρ ἂν ἴδῃς κασσίτερον, θαυμάζεις ὡς ἄργυρον, ὥσπερ τὸν χαλκὸν ὡς χρυσόν· καὶ χρεία τῶν διδασκόντων ποῖα χρὴ θαυμάζειν. Οὕτως οὐκ ἀρκοῦσιν ἡμῖν οἱ ὀφθαλμοὶ πρὸς τὴν διάγνωσιν. Τὰ δὲ ἄνθη οὐ τοιαῦτα, ἀλλ' ἐκείνων βελτίω πολλῷ. Ῥόδον ἂν ἴδῃς, οὐ χρεία τῶν διδασκόντων, ἀλλ' οἶδας ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἀνεμώνην διαιρεῖν καὶ ἴα· οὕτω καὶ κρίνα καὶ ἕκαστον ἄνθος. Οὐδὲν οὖν ἕτερον ἢ πρόληψις τὸ γινόμενον. Καὶ ὅτι προλήψεώς ἐστι τὸ ὀλέθριον τοῦτο πάθος, φέρε, εἰπέ μοι, εἰ ἔδοξε τῷ βασιλεῖ τιμιώτερον νομοθετῆσαι τοῦ χρυσοῦ τὸ ἀργύριον, οὐ μετεθήκατε ἂν τὸ θαῦμα καὶ τὸ φίλτρον; οὕτω πανταχοῦ τῆς πλεονεξίας ἐσμὲν καὶ τῆς ὑπονοίας. Καὶ ὅτι οὕτως ἐστὶ καὶ τῷ σπανίῳ τι-

εὐτελέστερος ἀπὸ τὸν βόρβορο. Ἂν δοῦμε ὅτι περικλείει ἀμέτρητους κινδύνους, ὅτι ἔχει πρόσκαιρη ἡδονή, ἡδονὴ ἀναμειγμένη μὲ λύπη· ἂν σκεφθοῦμε καλὰ ἐκεῖνον τὸν πλοῦτο τῆς αἰώνιας ζωῆς, θὰ μπορέσουμε ἔτσι νὰ περιφρονήσουμε αὐτόν. Ἂν δοῦμε ὅτι δὲν μᾶς ὠφελεῖ σὲ τίποτε, οὔτε γιὰ τὴν δόξα οὔτε γιὰ τὴν ὑγεία οὔτε γιὰ τίποτε ἄλλο, ἀλλ' ἀντίθετα καὶ μᾶς βυθίζει στὴν καταστροφὴ καὶ τὴν ἀπώλεια. Ἂν ἀντιληφθεῖς ὅτι ἐδῶ πλουτεῖς καὶ ἔχεις πολλοὺς κάτω ἀπὸ τὶς διαταγές σου, ἐνῶ ὅταν μεταβεῖς ἐκεῖ, θὰ μεταβεῖς μόνος καὶ γυμνός. Ἂν λέμε αὐτὰ συνέχεια καὶ τὰ ἀκοῦμε ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἴσως ὑπάρξει κάποια ὑγεία, ὑπάρξει κάποια ἀπαλλαγὴ ἀπὸ αὐτὴ τὴ φοβερὴ κόλαση. Εἶναι ὡραῖο τὸ μαργαριτάρι; ἀλλὰ σκέψου ὅτι εἶναι νερὸ θαλάσσιο, ὅτι προηγουμένως ἦταν πεταμένο στοὺς κόλπους της. Ὡραῖο εἶναι τὸ χρυσάφι καὶ τὸ ἀσήμι; ἀλλὰ σκέψου ὅτι ἦταν καὶ εἶναι χῶμα καὶ στάχτη. Ὡραῖα τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα; ἀλλ' εἶναι ὕφασμα σκουληκιῶν· εἶναι γνώμη καὶ ἀντίληψη ἀνθρώπινη, δὲν ἔχει τὴν ὀμορφιὰ στὴ φύση του. Αὐτὰ ποὺ ἔχουν φυσικὴ ὀμορφιὰ δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ δασκάλους.

Σὺ βέβαια ἂν δεῖς χάλκινο νόμισμα ἁπλῶς ἐπιχρυσωμένο, πρῶτα τὸ θαυμάζεις, ὀνομάζοντάς το χρυσό, ὅταν ὅμως οἱ εἰδικοὶ γύρω ἀπὸ αὐτὰ τὰ θέματα σοῦ φανερώσουν τὴν ἀπάτη, ἔφυγε ὁ θαυμασμὸς μαζὶ μὲ τὴν ἀπάτη. Βλέπεις ὅτι ὁ χρυσὸς δὲν ἔχει τὴν ὀμορφιὰ στὴ φύση; Ἀλλ' οὔτε ὁ ἄργυρος· γιατὶ ἂν δεῖς κασσίτερο, τὸν θαυμάζεις σὰν ἀσήμι, ὅπως τὸν χαλκὸ σὰν χρυσό· καὶ χρειάζεται νὰ σοῦ μάθουν οἱ δάσκαλοι ποιά πρέπει νὰ θαυμάζεις. Ἔτσι δὲ μᾶς φτάνουν τὰ μάτια γιὰ νὰ κάνουμε τὴ διάγνωση. Τὰ ἄνθη ὅμως δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλὰ πολὺ καλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα. Ἂν δεῖς τριαντάφυλλο, δὲν ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ δασκάλους, ἀλλὰ γνωρίζεις μόνος σου καὶ ξεχωρίζεις τὴν ἀνεμώνη ἀπὸ τοὺς μενεξέδες· ἔτσι καὶ τὰ κρίνα καὶ κάθε ἄνθος. Δὲν εἶναι λοιπὸν τίποτε ἄλλο τὸ φαινόμενο, παρὰ προκατάληψη. Καὶ ὅτι αὐτὸ τὸ καταστροφικὸ πάθος εἶναι ἀποτέλεσμα προκατάληψης, ἐμπρός, πές μου, ἂν ἀπεφάσιζε ὁ βασιλιὰς νὰ νομοθετήσει ὅτι πολυτιμότερο εἶναι τὸ ἀσήμι ἀπὸ τὸν χρυσό, δὲ θὰ μεταφέρατε ἐκεῖ τὸ θαυμασμὸ καὶ τὴν ἀγάπη; ἔτσι παντοῦ εἴμαστε θύματα τῆς πλεονεξίας καὶ τῆς προκατάληψης. Καὶ ὅτι ἔτσι ἔχει τὸ πράγμα καὶ ἐκτιμᾶται ἀπὸ τὴ σπανιότητα,

μᾶται, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει· εἰσὶν καρποὶ παρ' ἡμῖν εὐτελεῖς, ἐν δὲ τῇ Καππαδοκῶν χώρᾳ τίμιοι, καὶ τῶν παρ' ἡμῖν τιμίων πολυτελέστεροι πάλιν ἐν τῇ Σηρῶν χώρᾳ ἕτεροι, ὅθεν τὰ ἱμάτια ταῦτα. Ἐν δὲ τῇ ἀρωματοφόρῳ Ἀραβίᾳ καὶ Ἰνδίᾳ, ἔνθα εἰσὶν οἱ λίθοι, πολλὰ τοιαῦτά ἐστιν εὑρεῖν. Οὕτω πρόληψίς ἐστιν, οὕτως ὑπόνοιά ἐστιν ἀνθρωπίνη τὰ τοιαῦτα· καὶ οὐδὲν κρίσει πράττομεν, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν.

Ἀνανήψωμεν τοίνυν ποτὲ ἐκ τῆς μέθης ταύτης· ἴδωμεν τὸ ὄντως καλόν, τὸ φύσει καλόν, τὴν εὐσέβειαν, τὴν δικαιοσύνην, ἵνα ἐπιτύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀλλ᾽ ὄχι ἀπὸ τὴ φύση, φαίνεται καὶ ἀπὸ αὐτό· ὑπάρχουν σὲ μᾶς εὐτελεῖς καρποί, ἐνῶ στὴν Καππαδοκία εἶναι πολύτιμοι· καὶ ἀπὸ τοὺς δικούς μας πολύτιμους ὑπάρχουν ἄλλοι πολυτιμότεροι πάλι στὴ χώρα τῶν Σηρῶν, ἀπὸ ὅπου ἔρχονται τὰ ροῦχα αὐτά. Στὴν ἀρωματοφόρο πάλι Ἀραβία καὶ Ἰνδία, ὅπου ὑπάρχουν οἱ πολύτιμοι λίθοι, πολλὰ τέτοια μπορεῖς νὰ βρεῖς. Ἔτσι αὐτὰ εἶναι προκατάληψη, εἶναι ἁπλὴ ἀνθρώπινη γνώμη, καὶ δὲν κάμνουμε τίποτε μὲ τὴν κρίση, ἀλλὰ ἔτσι ἁπλὰ καὶ στὴν τύχη.

Ἂς συνέλθουμε λοιπὸν κάποτε ἀπὸ τὴ μέθη αὐτή· ἂς δοῦμε τὸ πραγματικὰ καλό, τὸ ὡραῖο ἀπὸ τὴν φύση, τὴν εὐσέβεια, τὴ δικαιοσύνη, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ὑποσχέθηκε, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΗ'

(Α' Τιμ. 6,13-21)

«Παραγγέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωοποιοῦντος τὰ πάντα, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν, τηρῆσαί σε τὴν ἐντολὴν ἄσπιλον, ἀνεπίληπτον μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἣν καιροῖς ἰδίοις δείξει ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται· ᾧ τιμὴ καὶ κράτος αἰώνιον. Ἀμήν».

1. Πάλιν τὸν Θεὸν μαρτύρεται, πρὸ μικροῦ τοῦτο ποιήσας, ὁμοῦ καὶ τὸν φόβον αὔξων καὶ ἀσφαλέστερον καθιστὰς τὸν μαθητήν, καὶ δεικνύς, ὡς οὐκ ἀνθρώπινα τὰ παραγγέλματα, ἵνα ὡς παρ' αὐτοῦ τοῦ Δεσπότου λαμβάνων τὴν παραγγελίαν, ἵνα ἀεὶ τὸν μάρτυρα ἐν διανοίᾳ ἔχων ἀφ' οὗ ἤκουσε, κατασείηται τὴν διάνοιαν τῇ μνήμῃ. «Παραγγέλλω σοι», φησίν, «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωοποιοῦντος τὰ πάντα». Ἐνταῦθα καὶ παράκλησίς ἐστι πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ τῆς ἀναστάσεως ὑπόμνησις. «Καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ», φησί, «τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου». Πάλιν ἀπὸ τοῦ διδασκάλου ἡ προτροπή. Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ὥσπερ ἐκεῖνος ἐποίησεν, οὕτω, φησί, καὶ ὑμᾶς χρὴ ποιεῖν. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐμαρτύ-

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΙΗ'

(Α' Τιμ. 6,13–21)

«Σοῦ παραγγέλλω ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ποὺ ζωοποιεῖ τὰ πάντα, καὶ ἐνώπιον τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ποὺ μαρτύρησε μπροστὰ στὸν Πόντιο Πιλάτο τὴν καλὴ ὁμολογία, νὰ διατηρήσεις ἐσὺ τὴν ἐντολὴ ἄσπιλη καὶ ἀνεπίληπτη μέχρι τὴν ἡμέρα τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν ὁποία θὰ δείξει κατὰ τοὺς καθορισμένους καιροὺς ὁ μακάριος καὶ μόνος ἐξουσιαστής, ὁ βασιλιὰς αὐτῶν ποὺ βασιλεύουν στὴ γῆ, καὶ ὁ Κύριος αὐτῶν ποὺ κυριαρχοῦν στὴ γῆ, αὐτὸς ποὺ μόνος ἔχει ἀθανασία, αὐτὸς ποὺ κατοικεῖ μέσα σὲ φῶς ἀπρόσιτο, ποὺ δὲν τὸ εἶδε κανένας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, οὔτε μπορεῖ νὰ τὸ δεῖ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμη ἡ αἰώνια, ἀμήν».

1. Πάλι ἐπικαλεῖται τὸ Θεό, ἐνῶ ἔκαμε αὐτὸ πρὶν ἀπὸ λίγο, συγχρόνως καὶ αὐξάνει τὸ φόβο καθιστώντας τὸ μαθητὴ ἀσφαλέστερο καὶ δείχνοντας, ὅτι τὰ παραγγέλματα δὲν εἶναι ἀνθρώπινα, ἀλλ' εἶναι σὰν νὰ τὰ παίρνει ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο, γιὰ νὰ ἔχει ἔτσι στὴ σκέψη του τὸν μάρτυρα ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἄκουσε τὰ παραγγέλματα αὐτά, καὶ κατασείει τὴ σκέψη του μὲ τὴν ἀνάμνηση. «Σοῦ παραγγέλλω», λέγει, «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ποὺ ζωοποιεῖ τὰ πάντα». Αὐτὰ εἶναι καὶ μιὰ παρηγοριὰ γιὰ τοὺς κινδύνους, καὶ μιὰ ὑπενθύμηση τῆς ἀναστάσεως. «Καὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ», λέγει, «ποὺ μαρτύρησε ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου». Πάλι ἡ προτροπὴ ἀπὸ τὸ δάσκαλο. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· ὅπως ἐκεῖνος ἔπραξε, ἔτσι, λέγει, πρέπει καὶ ἐσεῖς νὰ πράττετε. Καὶ γι' αὐτὸ μαρτύρησε,

ρησεν, ἵνα κατ' ἴχνος αὐτοῦ βαίνωμεν τὴν καλὴν ὁμολογίαν· ὅπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ποιεῖ, λέγων· «ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν, ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινε σταυρόν, αἰσχύνης καταφρονήσας, ἐν δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ κεκάθικε»· καὶ πάλιν, «ἀναλογίσασθε γὰρ τὸν τοιαύτην ὑπομεμενηκότα ὑπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν εἰς αὐτὸν ἀντιλογίαν, ἵνα μὴ κάμνητε ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐκλυόμενοι». Τοῦτο καὶ νῦν ποιεῖ πρὸς τὸν μαθητήν· ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, μὴ δείσῃς τὸν θάνατον· Θεοῦ γὰρ εἶ δοῦλος τοῦ τὰ πάντα δυναμένου ζωογονεῖν. Ποίαν δὲ λέγει καλὴν ὁμολογίαν; Ἣν ἀνερωτῶντος Πιλάτου, «οὐκοῦν βασιλεὺς εἶ σύ; Ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι», ἔφη. Καὶ πάλιν, «ἐγὼ ἦλθον μαρτυρῆσαι τῇ ἀληθείᾳ. Ἴδε οὗτοί μου ἤκουσαν». Ἢ οὖν διὰ τοῦτό φησιν, ἢ ὅτι εἶπεν, ἐρωτώμενος εἰ Υἱὸς Θεοῦ ἐστι, «σὺ λέγεις ὅτι Υἱὸς Θεοῦ εἰμι ἐγώ». Καὶ πολλὰ ἕτερα ἐμαρτύρησε καὶ ὡμολόγησε.

«Τηρῆσαί σε τὴν ἐντολὴν ἄσπιλον καὶ ἀνεπίληπτον μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»· τουτέστι, μέχρι τῆς σῆς τελευτῆς, μέχρι τῆς ἐξόδου. Ἀλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως, ἀλλά, «μέχρι τῆς ἐπιφανείας», εἶπεν, ἵνα μᾶλλον αὐτὸν διεγείρῃ. Τί ἐστιν, «τηρῆσαί σε τὴν ἐντολὴν ἄσπιλον»; Μήτε δογμάτων ἕνεκεν, μήτε βίου, κηλῖδά τινα προστριψάμενον. «Ἣν καιροῖς ἰδίοις δείξει», φησίν, «ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον». Περὶ τίνος ταῦτα εἴρηται; ἆρα περὶ τοῦ Πατρός; ἆρα περὶ τοῦ Υἱοῦ; Περὶ τοῦ Υἱοῦ πάντως. «Ἣν καιροῖς ἰδίοις δείξει ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης». Καὶ ταῦτα πάλιν εἰς παραμυθίαν, ἵνα μὴ θαυμάζῃ, μὴ δεδοίκῃ τοὺς ἐνταῦθα βασιλεῖς. «Καιροῖς ἰδίοις»· τουτέστι, τοῖς προσήκουσι, τοῖς ὀφειλομένοις· ὥστε μὴ ἀσχάλλειν, ὅτι οὐδέπω γέγονε. Καὶ πόθεν δῆλον ὅτι δείξει; Ἐκ τοῦ εἶναι δυνάστην· μόνος γάρ ἐστι δυνάστης. Οὐκοῦν δείξει ὁ μακά-

---

1. Ἑβρ. 12,2.
2. Ἑβρ. 12,3.
3. Ἰω. 18,37.
4. Λουκᾶ 22,70.

γιὰ νὰ ἀκολουθοῦμε τὴν καλὴ ὁμολογία βαδίζοντας στὰ ἴχνη του, πράγμα ποὺ κάμνει καὶ στὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολή, λέγοντας· «ἂς στρέφουμε τὰ βλέμματά μας στὸν ἀρχηγὸ τῆς πίστεως καὶ τελειωτὴ Ἰησοῦν, ὁ ὁποῖος ἀντὶ τῆς χαρᾶς ποὺ βρισκόταν μπροστά του, ὑπέμεινε σταυρό, περιφρονώντας τὴ ντροπή, καὶ κάθισε στὰ δεξιὰ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ»[1]· καὶ πάλι, «σκεφθεῖτε αὐτὸν ποὺ ὑπέμεινε ὁ ἴδιος τέτοια ἀντίσταση καὶ ἀτίμωση ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλούς, γιὰ νὰ μὴν ἀποκάμετε παραλύοντας οἱ ψυχὲς σας»[2]. Αὐτὸ καὶ τώρα κάμνει πρὸς τὸ μαθητή· σὰν νὰ τοῦ ἔλεγε· μὴ φοβηθεῖς τὸ θάνατο· γιατὶ εἶσαι δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ποὺ μπορεῖ νὰ ζωογονήσει τὰ πάντα. Ποιάν ὅμως ἐννοεῖ καλὴ ὁμολογία; Ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποία, ρωτώντας ὁ Πιλάτος, «εἶσαι λοιπὸν βασιλιάς;» ἀπάντησε, «ἐγὼ γι' αὐτὸ γεννήθηκα»[3]. Καὶ πάλι, «ἐγὼ ἦρθα νὰ μαρτυρήσω γιὰ τὴν ἀλήθεια. Νά, αὐτοὶ μὲ ἄκουσαν». Ἢ γι' αὐτὸ τὸ λέγει ἢ γιατὶ εἶπε ὅταν ρωτήθηκε, ἂν εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, «ἐσὺ λὲς ὅτι ἐγὼ εἶμαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»[4]. Καὶ πολλὰ ἄλλα μαρτύρησε καὶ ὁμολόγησε.

«Νὰ τηρήσεις τὴν ἐντολὴ ἄσπιλη καὶ ἀνεπίληπτη, μέχρι τὴν ἡμέρα τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ», δηλαδὴ μέχρι νὰ πεθάνεις, μέχρι τὴν ἔξοδο ἀπὸ τὴ ζωή. Ὅμως δὲν εἶπε αὐτό, ἀλλ' εἶπε, «μέχρι τῆς ἐμφανίσεως», γιὰ νὰ τὸν διεγείρει περισσότερο. Τί σημαίνει «νὰ τηρήσεις ἐσὺ τὴν ἐντολὴ ἄσπιλη»; Νὰ μὴ τῆς προσάψεις καμιὰ κηλίδα οὔτε ἐξ αἰτίας τῶν δογμάτων, οὔτε ἐξ αἰτίας τοῦ βίου. «Τὴν ὁποία θὰ δείξει κατὰ τοὺς καθορισμένους καιρούς», λέγει, «ὁ μακάριος καὶ μόνος ἐξουσιαστής, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, ὁ μόνος ποὺ ἔχει ἀθανασία, αὐτὸς ποὺ κατοικεῖ μέσα σὲ φῶς ἀπρόσιτο». Γιὰ ποιόν τὰ εἶπε αὐτά; ἄραγε γιὰ τὸν Πατέρα; ἄραγε γιὰ τὸν Υἱό; Ὁπωσδήποτε γιὰ τὸν Υἱό. «Τὴν ὁποία θὰ δείξει στοὺς καθορισμένους καιροὺς ὁ μακάριος καὶ μόνος ἐξουσιαστής». Κι αὐτὰ πάλι γιὰ παρηγοριά, γιὰ νὰ μὴν ἀπορεῖ, νὰ μὴ φοβᾶται τοὺς ἐδῶ βασιλεῖς. «Καιροῖς ἰδίοις»· δηλαδὴ στοὺς καθορισμένους, στοὺς ὀφειλομένους, ὥστε νὰ μὴ δυσανασχετεῖ γιὰ τὸ ὅτι δὲν ἔγινε ποτέ. Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερὸ ὅτι θὰ τὴ δείξει; Ἀπὸ τὸ ὅτι εἶναι ἐξουσιαστής· γιατὶ αὐτὸς εἶναι «ὁ μόνος ἐξουσιαστής». Θὰ τὴ δείξει λοι-

ριος, ἡ αὐτομακαριότης. Τοῦτο δὲ λέγει δηλῶν ὅτι οὐδὲν ἐκεῖ λυπηρόν, οὐδὲν ἀηδές. Τὸ δέ, «μόνος», ἢ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ἀνθρώπων, ἢ διὰ τὸ ἀγέννητον εἴρηκεν· ὃ καὶ ἡμεῖς λέγομεν πολλάκις περὶ ἀνθρώπων, οὓς ἐξαιρεῖν βουλόμεθα.

«Ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν», φησί. Τί οὖν; ὁ Υἱὸς οὐκ ἔχει; οὐκ αὐτοαθανασία ἐστί; καὶ πῶς, τῆς αὐτῆς ὢν οὐσίας τῷ Πατρί; «Φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον», φησίν. Ἄλλο τὸ φῶς αὐτός, καὶ ἄλλο ὃ οἰκεῖ; οὐκοῦν καὶ τόπῳ ἐμπεριείληπται; Ἄπαγε. Οὐχ ἵνα τοῦτο νοήσωμεν, ἀλλ' ἵνα τὸ ἀκατάληπτον τῆς θείας φύσεως παραστήσῃ, φῶς οἰκεῖν αὐτὸν εἶπεν ἀπρόσιτον, οὕτω θεολογήσας ὡς ἦν αὐτῷ δυνατόν. Ὁρᾷς καὶ ὅταν μέγα τι φθέγξασθαι βουληθείη ἡ γλῶττα, πῶς ἐξασθενεῖ; «Ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων», φησίν, «οὐδὲ ἰδεῖν δύναται»· ὥσπερ οὖν τὸν Υἱὸν οὔτε εἶδέ τις, οὔτε ἰδεῖν δύναται· «ᾧ τιμὴ καὶ κράτος αἰώνιον. Ἀμήν». Καλῶς ἐθεολόγησεν ἐνταῦθα καὶ ἀναγκαίως. Ἐπειδὴ γὰρ μάρτυρα αὐτὸν ἤγαγε, πολλὰ περὶ τοῦ μάρτυρος διαλέγεται, ὥστε μᾶλλον τὸν μαθητὴν ἐντρέψαι. Τουτέστι, δόξα αὐτῷ· τοῦτο μόνον δυνάμεθα λέγειν, τοῦτο μόνον ποιεῖν, οὐ περιεργάζεσθαι τίς ἐστιν. Εἰ τοίνυν τὸ κράτος αὐτοῦ αἰώνιον, μὴ δεήσῃς· κἂν νῦν μὴ γένηται, ἀεὶ τιμὴ αὐτῷ, ἀεὶ κράτος αὐτῷ.

«Τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι παράγγελλε μὴ ὑψηλοφρονεῖν». Καλῶς εἶπεν, «ἐν τῷ νῦν αἰῶνι»· εἰσὶ γὰρ καὶ ἄλλοι πλούσιοι ἐν τῷ μέλλοντι. Ταῦτα δὲ παραινεῖ, εἰδὼς ὅτι οὐδὲν οὕτω τίκτει τῦφον καὶ ἀπόνοιαν καὶ ἀλαζονείαν, ὡς χρήματα. Εἶτα εὐθέως αὐτοὺς κατέσπακεν, εἰπών· «μηδὲ ἠλπικέναι ἐπὶ πλούτου ἀδηλότητι». Ἀπὸ γὰρ τούτου ἡ ἀπόνοια· ὡς ὅ γε εἰς Θεὸν ἐλπίζων, οὐκ ἐπαίρεται. Τί ἐλπίζεις ἐπὶ τὸ ἀθρόον μεθιστάμενον; τοῦτο γὰρ ὁ πλοῦτος· καὶ πῶς εἰς ἐκεῖνον ἐλπίζεις ὑπὲρ οὗ θαρρῆσαι οὐκ ἔστι;

πὸν ὁ μακάριος, ἡ αὐτομακαριότητα. Αὐτὸ τὸ λέγει δηλώνοντας ὅτι τίποτε ἐκεῖ δὲν εἶναι λυπηρό, τίποτε ἀηδές. Τὸ «μόνος» τὸ εἶπε ἢ πρὸς ἀντιδιαστολὴ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἢ γιατὶ ἦταν ἀγέννητος, πράγμα ποὺ λέμε κι ἐμεῖς πολλὲς φορὲς γιὰ ἀνθρώπους ποὺ θέλουμε νὰ ἐξαιρέσουμε.

«Αὐτὸς ποὺ μόνος ἔχει ἀθανασία», λέγει. Τί λοιπόν; Ὁ Υἱὸς δὲν ἔχει ἀθανασία; δὲν εἶναι αὐτοαθανασία; Καὶ πῶς δὲν εἶναι, ἀφοῦ εἶναι τῆς ἴδιας οὐσίας μὲ τὸν Πατέρα; «Ὁ ὁποῖος», λέγει, «κατοικεῖ μέσα σὲ φῶς ἀπλησίαστο». Ἄλλο τὸ φῶς ποὺ εἶναι αὐτός, καὶ ἄλλο αὐτὸ στὸ ὁποῖο κατοικεῖ; Ἑπομένως περικλείεται καὶ σὲ τόπο; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη. Εἶπε ὅτι αὐτὸς κατοικεῖ μέσα σὲ φῶς ἀπλησίαστο, ὄχι γιὰ νὰ σκεφθοῦμε αὐτό, ἀλλὰ γιὰ νὰ παραστήσει τὸ ἀκατανόητο τῆς θείας φύσεως· ἔτσι θεολόγησε ὅπως τοῦ ἦταν δυνατό. Βλέπεις πῶς ἀδυνατεῖ ἡ γλῶσσα, ὅταν θέλει νὰ μιλήσει γιὰ κάτι μεγάλο; «Τὸν ὁποῖο δὲν εἶδε κανένας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους», λέγει, «οὔτε μπορεῖ νὰ δεῖ». Ὅπως ἀκριβῶς τὸν Υἱὸ οὔτε τὸν εἶδε κανείς, οὔτε μπορεῖ νὰ δεῖ· «στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμη αἰώνια. Ἀμήν». Σωστὰ θεολόγησε ἐδῶ καὶ ἀναγκαῖα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸν παρουσίασε αὐτὸν μάρτυρα, λέγει πολλὰ γιὰ τὸν μάρτυρα, ὥστε νὰ στρέψει περισσότερο τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ μαθητῆ πρὸς αὐτόν. Δηλαδή, δόξα σ' αὐτόν· αὐτὸ μόνο μποροῦμε νὰ λέμε, αὐτὸ μόνο νὰ κάνουμε· δὲν εἶναι κάποιος ποὺ μποροῦμε νὰ τὸν περιεργαζόμαστε. Ἂν λοιπὸν ἡ δύναμη αὐτοῦ εἶναι αἰώνια, μὴ φοβηθεῖς· κι ἂν τώρα δὲ γίνει, πάντοτε ἀνήκει ἡ τιμὴ σ' αὐτόν, πάντοτε ἡ δύναμη ἀνήκει σ' αὐτόν.

«Σ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι πλούσιοι στὴν παρούσα ζωὴ παράγγελλε νὰ μὴν ὑψηλοφρονοῦν». Καλὰ εἶπε, «στὴν παρούσα ζωή»· γιατὶ ὑπάρχουν κι ἄλλοι πλούσιοι στὸ μέλλοντα αἰώνα. Συμβουλεύει αὐτά, γιατὶ γνωρίζει, ὅτι τίποτε δὲ γεννᾶ τόση ματαιοφροσύνη, φούσκωμα ἐγωϊστικὸ καὶ ἀλαζονεία, ὅσο τὰ χρήματα. Ἔπειτα ἀμέσως τοὺς ταπείνωσε, λέγοντας· «οὔτε νὰ ἐλπίζουν στὴν ἀβεβαιότητα τοῦ πλούτου». Γιατὶ ἀπὸ αὐτὸ προέρχεται ἡ ἀλαζονεία· ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ἐλπίζει στὸ Θεὸ δὲν ὑπερηφανεύεται. Τί ἐλπίζεις σ' ἐκεῖνο ποὺ μεταβάλλεται σὲ μιὰ στιγμή; γιατὶ αὐτὰ εἶναι ὁ πλοῦτος· καὶ πῶς ἐλπίζεις σ' ἐκεῖνον στὸν ὁποῖο δὲ μπορεῖς νὰ ἐλ-

Πῶς δὲ δυνήσονται μὴ ὑψηλοφρονεῖν, φησίν; Ἂν ἴδωσιν ὅτι οὗτος ἄστατος, ἀβέβαιος· ἂν ἴδωσιν ὅτι μείζων τοῦ πλούτου ἡ ἐλπὶς ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ· ἂν ἴδωσιν ὅτι καὶ τούτου αὐτοῦ αἴτιος ὁ Θεός. «Ἀλλ᾽ ἐπὶ τῷ Θεῷ», φησί, «τῷ ζῶντι, τῷ παρέχοντι ἡμῖν πάντα πλουσίως εἰς ἀπόλαυσιν». Καλῶς εἶπε, «πάντα πλουσίως», τὰς ἐτησίους τροπὰς αἰνιττόμενος, τὸν ἀέρα, τὸ φῶς, τὸ ὕδωρ, τὰ ἄλλα πάντα.

Ὁρᾷς πῶς πλουσίως παρέχει καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀφθονίας; Εἰ πλοῦτον ζητεῖς, ἐκεῖνον ζήτει τὸν μένοντα, τὸν βέβαιον, τὸν ἀπὸ τῶν ἔργων γινόμενον τῶν ἀγαθῶν. Τοῦτο καὶ αὐτὸς δηλῶν, «ἀγαθοεργεῖν», φησί, «πλουτεῖν ἐν ἔργοις καλοῖς, εὐμεταδότους εἶναι, κοινωνικούς»· τὸ μὲν τῶν χρημάτων, τὸ δὲ τῆς ἀγάπης. «Κοινωνικούς» ὁμιλητικούς φησι, προσηνεῖς. «Ἀποθησαυρίζοντας ἑαυτοῖς θεμέλιον καλὸν εἰς τὸ μέλλον». Ἐκεῖ οὐδὲν ἄδηλον· ἔνθα δὲ βέβαιος ὁ θεμέλιος, οὐδὲν ἄστατον, ἀλλὰ πάντα βέβαια, ἀκίνητα, πάγια, μόνιμα. «Ἵνα ἐπιλάβωνται», φησί, «τῆς αἰωνίου ζηῶς». Ἡ γὰρ τῶν ἀγαθῶν ἔργων πρᾶξις τὴν ἐκείνης ἡμῖν ἀπόλαυσιν προξενῆσαι δύναται. «Ὦ Τιμόθεε, τὴν παρακαταθήκην φύλαξον». Μὴ μειώσῃς· οὐκ ἔστι σά, τὰ ἀλλότρια ἐνεπιστεύθης· μηδὲν ἐλαττώσῃς. «Ἐκτρεπόμενος», φησί, «τὰς βεβήλους κενοφωνίας καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως».

2. Καλῶς οὕτως εἶπεν. Ὅταν γὰρ πίστις μὴ ᾖ, γνῶσις οὐκ ἔστιν· ὅταν ἐκ τῶν οἰκείων λογισμῶν τίκτηταί τι, γνῶσις οὐκ ἔστιν. Ἢ τάχα τοῦτό φησι, διότι τινὲς ἑαυτοὺς ἐκάλουν τότε Γνωστικούς, ὡς πλέον τι τῶν ἄλλων εἰδότες. «Ἥν τινες ἐπαγγελλόμενοι», φησί, «περὶ τὴν πίστιν ἠστόχησαν». Ὁρᾷς πῶς πάλιν κελεύει μηδὲ ὁμόσε χωρεῖν πρὸς τοὺς τοιούτους; «Ἐκτρεπόμενος», φησί, «τὰς ἀντιθέσεις». Ἄρα εἰσὶν ἀντιθέσεις, πρὸς ἃς οὐδὲ ἀποκρίνασθαι χρή. Διὰ τί; Ὅτι τῆς πίστεως ἐκβάλλουσιν, ὅτι οὐκ ἀφιᾶσιν ἑστάναι βεβαίως οὐδὲ πεπηγέναι. Μὴ δὴ ταύτης ἐχώμεθα,

πίσεις; Πῶς θὰ μπορέσουν, λέγει, νὰ μὴν ὑψηλοφρονοῦν; Ἂν δοῦν ὅτι αὐτὸς εἶναι ἄστατος, ἀβέβαιος· ἂν δοῦν ὅτι μεγαλύτερη ἀπὸ τὸν πλοῦτο εἶναι ἡ ἐλπίδα στὸ Θεό· ἂν δοῦν ὅτι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ πλούτου αἴτιος εἶναι ὁ Θεός. «Ἀλλὰ νὰ ἐλπίζουν στὸ ζωντανὸ Θεό», λέγει, «ποὺ μᾶς παρέχει πλούσια ὅλα γιὰ νὰ τὰ ἀπολαμβάνουμε». Σωστὰ εἶπε, «ὅλα πλούσια», ἐννοώντας τὶς ἐτήσιες τροπές, τὸν ἀέρα, τὸ φῶς, τὸ νερό, ὅλα τὰ ἄλλα.

Βλέπεις πῶς πλούσια μᾶς τὰ παρέχει καὶ μὲ πολλὴ ἀφθονία; Ἂν ἐπιθυμεῖς πλοῦτο, ἐκεῖνον ζήτα ποὺ παραμένει, τὸν σίγουρο, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ἔργα. Αὐτὸ γιὰ νὰ δηλώσει καὶ αὐτός, λέγει, «παράγγελλέ τους νὰ πράττουν ἀγαθὰ ἔργα καὶ νὰ γίνονται πλούσιοι σὲ καλὰ ἔργα, νὰ δίνουν εὔκολα, καὶ νὰ εἶναι ὁμιλητικοί». Τὸ ἕνα εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν χρημάτων, ἐνῶ τὸ ἄλλο τῆς ἀγάπης. «Κοινωνικοὺς» ὀνομάζει τοὺς ὁμιλητικούς, τοὺς καταδεκτικούς. «Νὰ ἀποταμιεύουν γιὰ τὸν ἑαυτό τους θεμέλιο στερεό, χρήσιμο στὸ μέλλον». Ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀβέβαιο· ὅπου τὸ θεμέλιο εἶναι σταθερό, τίποτε δὲν ὑπάρχει ἄστατο, ἀλλ' ὅλα εἶναι σταθερά, ἀκίνητα, πάγια, μόνιμα. «Γιὰ νὰ ἀποκτήσουν», λέγει, «τὴν αἰώνια ζωή». Γιατὶ ἡ ἐκτέλεση τῶν καλῶν ἔργων μπορεῖ νὰ μᾶς προξενήσει τὴν ἀπόλαυση ἐκείνης τῆς ζωῆς. «Τιμόθεε, τὴν παρακαταθήκη φύλαξε». Μὴ τὴ μειώσεις· δὲν εἶναι δικά σου, ξένα σοῦ ἐμπιστεύθηκαν. Μὴ τὰ ἐλαττώσεις. «Ἀπόφευγε», λέγει, «τοὺς βέβηλους καὶ κούφιους λόγους καὶ τὶς ἀντιλογίες τῆς ψεύτικης γνώσεως».

2. Σωστὰ τὰ εἶπε αὐτά. Γιατί, ὅταν δὲν ὑπάρχει πίστη, δὲν ὑπάρχει γνώση· ὅταν κάτι γεννιέται ἀπὸ τοὺς δικούς μας λογισμούς, δὲν εἶναι γνώση. Ἢ αὐτὸ ἐννοεῖ, γιατὶ μερικοὶ τότε ὀνόμαζαν τοὺς ἑαυτούς τους Γνωστικούς, γιατὶ τάχα γνώριζαν κάτι περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους. «Αὐτὴ τὴ γνώση ἔχοντας μερικοί, ἀστόχησαν στὴν πίστη». Βλέπεις πῶς πάλι προτρέπει νὰ μὴ συναναστρεφόμαστε αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους; «Ἀπόφευγε», λέγει, «τὶς ἀντιλογίες». Ἑπομένως ὑπάρχουν ἀντιλογίες, πρὸς τὶς ὁποῖες δὲν πρέπει οὔτε νὰ ἀπαντᾶς. Γιατί; Ἐπειδὴ σὲ ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν πίστη, ἐπειδὴ δὲ σὲ ἀφήνουν νὰ σταθεῖς μὲ σιγουριὰ οὔτε καὶ σταθερά. Ἂς μὴν ἀκολουθοῦμε λοιπὸν αὐτὴ τὴ γνώση, ἀλλὰ τὴν πί-

ἀλλὰ τῆς πίστεως, τῆς πέτρας τῆς ἀρραγοῦς. Οὔτε γὰρ ποταμοί, οὔτε ἄνεμοι προσπεσόντες δυνήσονταί τι λυμήνασθαι ἡμῖν· ἑστήκαμεν γὰρ ἐπὶ τῆς πέτρας ἀπαρασάλευτοι. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ βίου τούτου, ἂν ἐκεῖνον ἑλώμεθα τὸν ὄντως θεμέλιον, ἑστήκαμεν πάλιν οὐδὲν πάσχοντες δεινόν. Ὁ τὸν πλοῦτον αἱρούμενος ἐκεῖνον, οὐδὲν πείσεται δεινόν, ὁ τὴν εὐδοκίμησιν, ὁ τὴν δόξαν, ὁ τὴν τιμήν, ὁ τὴν ἡδονήν· πάντα ἐκεῖνα βέβαια, μεταβολὴ οὐδεμία· πάντα τὰ ἐνταῦθα ἀλλοιοῦται καὶ ὑπὸ τροπὴν κεῖται, πάντα μεταβάλλεται. Τί γὰρ βούλει; δόξαν; «Οὐ συγκαταβήσεται», φησίν; «ἡ δόξα αὐτοῦ ὀπίσω αὐτοῦ»· πολλάκις δὲ οὐδὲ ζῶντι παραμένει.

Ἀλλ' οὐ τὰ τῆς ἀρετῆς τοιαῦτα, ἀλλὰ πάντα μένει. Ὁ ἐνταῦθα ἔνδοξος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ἑτέρου τὴν ἀρχὴν διαδεξαμένου, γέγονεν εὐτελής, καὶ τῶν ἀρχομένων εἷς· ὁ πλούσιος, ἢ λῃστῶν ἐπιθεμένων ἢ συκοφαντῶν καὶ ἐπιβούλων, ἄφνω γέγονε πένης. Ἀλλ' οὐ τὰ παρ' ἡμῖν οὕτως· ὁ σώφρων ἐὰν ἑαυτῷ προσέχῃ, οὐδεὶς αὐτοῦ τὴν σωφροσύνην ἀφελέσθαι δυνήσεται· τὸν ἄρχοντα ἑαυτοῦ καὶ κρατοῦντα οὐδεὶς ἰδιώτην, οὐδὲ ἀρχόμενον ἐργάσεται. Ὅτι γὰρ αὕτη μείζων ἐκείνης ἡ ἀρχή, ἀπὸ τῆς ἐξετάσεως μάνθανε. Τί γὰρ ὄφελος, εἰπέ μοι, ἐθνῶν ὁλοκλήρων ἄρχειν καὶ δοῦλον εἶναι τῶν παθῶν; Ποία δὲ βλάβη μηδενὸς ἀνθρώπων ἄρχειν καὶ τῆς τῶν παθῶν τυραννίδος ἀνώτερον εἶναι; Τοῦτο ἐλευθερία, τοῦτο ἀρχή, τοῦτο βασιλεία καὶ δυναστεία· ἐκεῖνα δουλεία, κἂν μυρία τις διαδήματα περικέηται. Ὅταν γὰρ ἔνδοθεν ἄρχῃ αὐτοῦ τῶν δεσποτῶν τὸ πλῆθος, τὴν φιλαργυρίαν λέγω, τὴν φιληδονίαν, τὴν ὀργήν, τὰ ἄλλα πάθη, τί τοῦ διαδήματος ὄφελος; Μείζων ἡ τυραννὶς τῶν παθῶν, ὅταν μηδὲ ὁ στέφανος αὐτὸν ἰσχύῃ ταύτης ἐξελέσθαι τῆς ὑποταγῆς.

Ὥσπερ ἂν εἰ παρὰ βαρβάροις βασιλεύς τις γενόμενος ἐδούλευεν, εἶτα ἐκεῖνοι βουλόμενοι μείζονα δεῖξαι τὴν ἀρχήν, μήτε τὴν

---

5. Ψαλμ. 48,18.

στη, τὴν πέτρα ποὺ δὲ ραγίζει. Γιατὶ οὔτε ποταμοί, οὔτε ἄνεμοι πέφτοντας ἐπάνω μας θὰ μπορέσουν νὰ μᾶς προξενήσουν κάποια καταστροφή· γιατὶ στεκόμαστε ἀσάλευτοι πάνω στὴν πέτρα. Ἔτσι καὶ σ' αὐτὴ τὴν ζωή, ἂν προτιμήσουμε ἐκεῖνον ποὺ εἶναι τὸ πραγματικὸ θεμέλιο, πάλι στεκόμαστε χωρὶς νὰ παθαίνουμε κανένα κακό. Ἐκεῖνος ποὺ προτιμᾶ ἐκεῖνον τὸν πλοῦτο, δὲ θὰ πάθει κανένα κακό, ἐκεῖνος ποὺ προτιμᾶ τὴν εὐδοκίμηση στὴν ἀρετή, τὴ δόξα, τὴν τιμή, τὴν ἡδονὴ ἐκείνη· ὅλα ἐκεῖνα εἶναι σταθερὰ χωρὶς νὰ ὑπάρχει καμιὰ μεταβολή, ἐνῶ ὅλα τὰ ἐδῶ ἀλλάζουν καὶ ὑπόκεινται σὲ μετατροπή, ὅλα μεταβάλλονται. Τί δηλαδὴ θέλεις; δόξα; «Δὲ θὰ κατεβεῖ», λέγει, «ἡ δόξα του πίσω ἀπὸ αὐτόν»[5]. Πολλὲς φορὲς δὲν παραμένει οὔτε ὅσο ζεῖ.

Ὅμως δὲν εἶναι τέτοια τὰ τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ὅλα μένουν γιὰ πάντα. Ἐκεῖνος ποὺ ἐδῶ εἶναι ἔνδοξος ἐξ αἰτίας τῆς ἐξουσίας ποὺ κατέχει, γίνεται εὐτελὴς καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους ὅταν ἄλλος τὸν διαδεχθεῖ στὴν ἐξουσία· ὁ πλούσιος ξαφνικὰ ἔγινε φτωχός, ἂν τὸν ἐπιτεθοῦν ληστὲς ἢ συκοφάντες καὶ ἐπίβουλοι. Ἀλλ' ὅμως τὰ δικά μας δὲν εἶναι τέτοια· ὁ σώφρονας ἐὰν προσέχει τὸν ἑαυτό του, κανεὶς δὲ θὰ μπορέσει νὰ τοῦ ἀφαιρέσει τὴ σωφροσύνη του· ἐκεῖνον ποὺ εἶναι κυρίαρχος καὶ ἐξουσιαστὴς τοῦ ἑαυτοῦ του κανένας δὲ θὰ τὸν κάνει ἰδιώτη οὔτε ἀρχόμενο. Τὸ ὅτι αὐτὴ ἡ ἐξουσία εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ ἐκείνη, μάθε το ἀπὸ τὴν ἐξέταση. Γιατὶ ποιό εἶναι τὸ ὄφελος, πές μου, νὰ ἄρχεις ἔθνη ὁλόκληρα καὶ νὰ εἶσαι δοῦλος τῶν παθῶν; Καὶ ποιά εἶναι ἡ βλάβη ὅταν δὲν ἐξουσιάζεις κανέναν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, στέκεσαι ὅμως πάνω ἀπὸ τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τῶν παθῶν; Αὐτὸ εἶναι ἐλευθερία, αὐτὸ ἐξουσία, αὐτὸ βασιλεία καὶ δυναστεία, ἐνῶ ἐκεῖνα εἶναι δουλεία, κι ἂν ἀκόμα φοράει κανεὶς ἀμέτρητα διαδήματα. Γιατί, ὅταν μέσα του τὸν ἐξουσιάζει τὸ πλῆθος τῶν δεσποτῶν, ἐννοῶ τὴ φιλαργυρία, τὴ φιληδονία, τὴν ὀργή, καὶ τὰ ἄλλα πάθη, ποιό εἶναι τὸ ὄφελος ἀπὸ τὸ διάδημα; Εἶναι μεγαλύτερη ἡ τυραννία τῶν παθῶν, ὅταν δὲν ἔχει τὴν δύναμη οὔτε τὸ στέμμα νὰ τὸν ἀπαλλάξει ἀπ' αὐτὴν τὴν ὑποταγή.

Ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος βασιλιὰς γινόταν δοῦλος στοὺς βαρβάρους· καὶ ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ δείξουν μεγαλύτερη τὴν

ἁλουργίδα, μήτε τὸ διάδημα ἀφέλοιντο, ἀλλὰ μετ' ἐκείνων καὶ ὑδροφορεῖν, καὶ μαγειρεύειν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα διακονεῖσθαι προστάττοιεν, ὥστε αὐτοῖς μὲν μείζονα τὴν τιμήν, ἐκείνῳ δὲ τὴν αἰσχύνην γενέσθαι· οὕτω καὶ νῦν, παντὸς βαρβάρου βαρβαρικώτερον ταῦτα τὰ πάθη ἡμῖν προσφέρεται. Ὁ μὲν γὰρ τούτων καταφρονῶν, καὶ τῶν βαρβάρων καταγελάσεται, ὁ δὲ τούτοις ὑποκύπτων, πολλῷ δεινότερα πείσεται, ἢ παρὰ τῶν βαρβάρων. Ὁ βάρβαρος, ὅταν μεγάλα ἰσχύσῃ, τὸ σῶμα αἰκίζεται, αὗται δὲ τὴν ψυχὴν βασανίζονται καταξαίνουσαι πάντοθεν· ὁ βάρβαρος ὅταν μεγάλα ἰσχύσῃ, θανάτῳ τούτῳ παρέδωκεν, αὗται δὲ τῷ μέλλοντι. Ὥστε μόνος ἐλεύθερος ἐκεῖνος ὁ τὴν ἐλευθερίαν οἴκοθεν ἔχων, ὥσπερ καὶ δοῦλος ἐκεῖνος ὁ τοῖς ἀλόγοις πάθεσιν ὑποκύπτων. Οὐδεὶς ἐπιτάττει δεσπότης, κἂν σφόδρα ἀπηνὴς ᾖ, τοιαῦτα ὠμὰ καὶ ἀπηνῆ προστάγματα· 'καταίσχυνόν σου, φησί, τὴν ψυχὴν εἰκῇ καὶ μάτην, πρόσκρουσον τῷ Θεῷ, τὴν φύσιν αὐτὴν ἀγνόησον, κἂν πατὴρ ᾖ, κἂν μήτηρ, μηδεμίαν ἔχε αἰδῶ, στῆθι κατ' αὐτῶν'.

Τοιαῦτα γὰρ τῆς φιλαργυρίας τὰ ἐπιτάγματα. Θῦσόν μοι, φησί, μὴ μόσχους, ἀλλὰ ἀνθρώπους. Καὶ ὁ μὲν προφήτης, «θύσατε», φησίν, «ἀνθρώπους· οἱ μόσχοι γὰρ ἐκλελοίπασιν»· αὕτη δὲ οὐ τοῦτό φησιν, ἀλλά, μόσχων ὄντων, θῦσον ἀνθρώπους, κατάθυσον τοὺς μηδὲν ἠδικηκότας· κἂν εὐηργετημένος ᾖς, ἀπόκτεινον. Πάλιν, ἔσο πολέμιος, κοινὸς ἐχθρὸς ἁπάντων περιέρχου, καὶ τῆς φύσεως αὐτῆς καὶ τοῦ Θεοῦ· σύναγε χρυσίον, οὐχ ἵνα ἀπολαύσῃς, ἀλλ' ἵνα φυλάξῃς, ἵνα μείζονα ἐργάσῃ τὴν βάσανον. Οὐ γὰρ ἔνι τὸ φιλάργυρον καὶ ἀπολαυστικὸν εἶναι· δέδοικε γὰρ μὴ ἐλαττωθῇ τὸ χρυσίον, μὴ πενιχροὶ γένωνται οἱ θησαυροί. Ἀγρύπνει, φησί, πάντας ἔχε δι' ὑποψίας, καὶ οἰκέτας καὶ φίλους· ἔσο φύλαξ τῶν ἀλλοτρίων. Ἂν ἴδῃς πένητα λιμῷ φθειρόμενον, μὴ μεταδῷς, ἀλλ', εἰ δυνατόν, καὶ τὸ δέρμα αὐτὸν ἀπόδυσον. Ἐπιόρκει, ψεύδου, ὄμνυε, κατηγόρει, συκοφάντει, κἂν εἰς πῦρ ἐμβῆναι δέῃ, μὴ παραιτήσῃ, κἂν μυρίους

ἐξουσία, δὲν τοῦ ἀφαιροῦσαν οὔτε τὴν πορφύρα, οὔτε τὸ διάδημα, ἀλλὰ τὸν πρόσταζαν νὰ φέρνει μὲ ἐκεῖνα νερὸ καὶ νὰ μαγειρεύει καὶ νὰ κάνει ὅλες τὶς ἄλλες ἐργασίες, ὥστε σ' αὐτοὺς ἡ τιμὴ νὰ εἶναι μεγαλύτερη, ἐνῶ σ' ἐκεῖνον ἡ ντροπή. Ἔτσι καὶ τώρα αὐτὰ τὰ πάθη καθίστανται γιὰ μᾶς βαρβαρικότερα ἀπὸ κάθε βάρβαρο. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ περιφρονεῖ αὐτὰ θὰ περιγελάσει καὶ τοὺς βαρβάρους, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ ὑποκύπτει σ' αὐτά, θὰ πάθει πολὺ φοβερότερα ἀπὸ αὐτά, παρὰ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους. Ὁ βάρβαρος, ὅταν ἀποκτήσει μεγάλη δύναμη, βασανίζει τὸ σῶμα, ἐνῶ αὐτὰ βασανίζουν τὴν ψυχὴ κατακοματιάζοντάς την ἀπὸ παντοῦ. Ὁ βάρβαρος ὅταν ἀποκτήσει μεγάλη δύναμη σὲ παρέδωσε σ' αὐτὸν τὸ θάνατο, ἐνῶ αὐτὰ στὸν μελλοντικό. Ὥστε ὁ μόνος ἐλεύθερος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὴν ἐλευθερία μέσα του, ὅπως καὶ δοῦλος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ὑποκύπτει στὰ ἄλογα πάθη. Κανένας κύριος δὲ διατάσσει, κι ἂν ἀκόμα εἶναι πολὺ σκληρός, τέτοια ὠμὰ καὶ σκληρὰ προστάγματα· ντρόπιασε, λέγει, τὴν ψυχή σου ἄσκοπα καὶ μάταια, συγκρούσου μὲ τὸ Θεό, ἀγνόησε αὐτὴ τὴ φύση, εἴτε εἶσαι πατέρας, εἴτε εἶσαι μητέρα, μὴν ἔχεις καμιὰ ντροπή, στήσου ἐναντίον τους.

Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι τὰ προστάγματα τῆς φιλαργυρίας. Θυσίασέ μου, λέγει, ὄχι μοσχάρια ἀλλὰ ἀνθρώπους. Καὶ ὁ προφήτης βέβαια λέγει, «θυσιᾶστε ἀνθρώπους, γιατὶ τὰ μοσχάρια ἔχουν ἐκλείψει». Αὐτὴ ὅμως δὲ λέγει αὐτό, ἀλλά, ἐνῶ ὑπάρχουν μοσχάρια, θυσίασε ἀνθρώπους, καταθυσίασε αὐτοὺς ποὺ δὲν ἀδίκησαν σὲ τίποτε· κι ἂν εὐεργετήθηκες ἀπὸ αὐτούς, σκότωσέ τους. Πάλι, γίνε ἐχθρός, καὶ νὰ περιέρχεσαι σὰν κοινὸς ἐχθρὸς καὶ τῆς φύσεώς σου καὶ τοῦ Θεοῦ. Μάζεψε χρυσάφι ὄχι γιὰ νὰ τὸ ἀπολαύσεις, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸ φυλάξεις, γιὰ νὰ σὲ βασανίζει περισσότερο. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ φιλάργυρος νὰ εἶναι καὶ ἀπολαυστικός, γιατὶ φοβᾶται μὴ λιγοστέψει τὸ χρυσάφι, μήπως οἱ θησαυροί του γίνουν φτωχοί. Νὰ ἀγρυπνᾶς, λέγει, νὰ ὑποψιάζεσαι ὅλους, καὶ τοὺς ὑπηρέτες καὶ τοὺς φίλους· νὰ εἶσαι φύλακας τῶν ξένων. Ἂν δεῖς φτωχὸ νὰ πεθαίνει ἀπὸ τὴν πείνα, μὴ τοῦ δίνεις, ἀλλά, ἂν εἶναι δυνατόν, νὰ τοῦ γδάρεις καὶ τὸ δέρμα. Νὰ ἐπιορκεῖς, νὰ συκοφαντεῖς· κι ἂν χρειασθεῖ νὰ μπεῖ στὴ φωτιά, μὴν παραιτῆσαι, κι ἂν ὑποστεῖ μύριους θανάτους, κι ἂν φθείρεται ἀπὸ τὴν πείνα, κι ἂν

ὑποστῆναι θανάτους, κἂν λιμῷ διαφθαρῆναι, κἂν προσπαλαῖσαι νόσῳ. Ἢ οὐχὶ ταῦτα νομοθετεῖ ἡ φιλαργυρία; Ἰταμὸς ἔσο καὶ ἀναίσχυντος, ἀναιδὴς καὶ θρασύς, μιαρὸς καὶ μοχθηρός, ἀγνώμων, ἀναίσθητος, ἄφιλος, ἄσπονδος, ἄστοργος, πατραλοίας, θηρίον μᾶλλον ἢ ἄνθρωπος. Παρέλασον πάντα ὄφιν τῇ πικρίᾳ, πάντα λύκον τῇ ἁρπαγῇ, ὑπέρβηθι καὶ τῆς φύσεως ἐκείνης τὴν θηριωδίαν· κἂν εἰς δαίμονος ἐλθεῖν κακίαν δέῃ, μὴ παραιτήσῃ· ἀγνόησον τὸν εὐεργέτην. Οὐχὶ ταῦτα λέγει, καὶ ἀκούεται;

Ὁ δὲ Θεὸς τὰ ἐναντία· ἔσο πᾶσι φίλος, ἔσο ἐπιεικής, παρὰ πάντων ἀγαπώμενος, μηδενὶ πρόσκρουε εἰκῇ καὶ μάτην, τίμα τὸν πατέρα, τίμα τὴν μητέρα, δόξης ἀπόλαυε χρηστῆς, ἔσο μὴ ἄνθρωπος, ἀλλὰ ἄγγελος· μηδὲν ἀναίσχυντον εἴπῃς, μηδὲν ψευδές, ἀλλὰ μηδὲ ἐννοήσῃς· ἐπικούρει τοῖς δεομένοις, μὴ ἀναγκάζου πράγματα ἔχειν ἁρπάζων, μὴ ἔσο ὑβριστὴς μηδὲ θρασύς· καὶ οὐδεὶς ὁ ἀκούων. Ἆρα οὐ δικαίως ἡ γέεννα; οὐκ εἰκότως τὸ πῦρ; ὁ σκώληξ ὁ ἀτελεύτητος; Μέχρι τίνος κατὰ κρημνῶν ὠθοῦμεν ἑαυτούς; μέχρι τίνος ἐπὶ τῶν ἀκανθῶν βαδίζομεν; μέχρι τίνος ἥλοις διαπείρομεν ἑαυτούς, καὶ χάριν ἔχομεν; Ὠμοῖς τυράννοις ὑποκείμεθα, τὸν προσηνῆ Δεσπότην παραιτούμεθα, τὸν οὐδὲν ἐπαθὲς λέγοντα, οὐδὲ βάρβαρον, οὐδὲ φορτικόν, οὐδὲ ἀνόνητον, ἀλλὰ πάντα χρήσιμα καὶ ἐπικερδῆ καὶ ὠφέλειαν ἡμῖν μεγάλην παρέχοντα.

Διαναστῶμέν ποτε, συστρέψωμεν ἑαυτούς, συγκροτήσωμεν, ἀγαπήσωμεν, ὡς δεῖ, τὸν Θεόν, ἵνα καταξιωθῶμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

παλεύει μὲ ἀρρώστια. Ἢ μήπως ἡ φιλαργυρία δὲ νομοθετεῖ αὐτά; Γίνε ἀναίσχυντος, ἀδιάντροπος, ἀναιδὴς καὶ θρασύς, μιαρὸς καὶ μοχθηρός, ἀγνώμονας, ἀναίσθητος, ἄφιλος, ἀδιάλλακτος, ἄστοργος, πατροκτόνος, καὶ μᾶλλον θηρίο παρὰ ἄνθρωπος. Ξεπέρασε κάθε φίδι στὸ φαρμάκι, κάθε λύκο στὴν ἁρπαγή, ξεπέρασε καὶ τὴ θηριωδία ἐκείνης τῆς φύσεως· κι ἂν χρειαστεῖ νὰ φτάσεις σὲ δαιμονικὴ κακία, μὴν παραιτῆσαι· ἀγνόησε τὸν εὐεργέτη. Δὲ λέγει αὐτὰ καὶ εἰσακούεται;

Ὁ Θεὸς ὅμως λέγει τὰ ἀντίθετα· νὰ εἶσαι φίλος μὲ ὅλους, νὰ εἶσαι ἐπιεικής, νὰ ἀγαπιέσαι ἀπὸ ὅλους, νὰ μὴ φιλονεικεῖς μὲ κανέναν ἄδικα καὶ μάταια, τίμα τὸν πατέρα σου, τίμα τὴ μητέρα σου, ἀπολάμβανε ἀγαθὴ φήμη, γίνε ὄχι ἄνθρωπος, ἀλλ' ἄγγελος· μὴ πεῖς τίποτε τὸ ἀδιάντροπο, τίποτε τὸ ψεύτικο, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ τὸ σκεφθεῖς· βοήθα ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀνάγκη, νὰ μὴν ἔχεις ἁρπαγμένα πράγματα, νὰ μὴν εἶσαι ὑβριστὴς οὔτε θρασύς· καὶ κανένας δὲν ἀκούει. Ἄρα δὲν ὑπάρχει δίκαια ἡ γέεννα; δὲν ὑπάρχει εὔλογα ἡ φωτιά; τὸ ἀθάνατο σκουλήκι; Μέχρι πότε θὰ σπρώχνουμε τοὺς ἑαυτούς μας στοὺς γκρεμούς; μέχρι πότε θὰ βαδίζουμε στ' ἀγκάθια; μέχρι πότε θὰ πληγώνουμε τοὺς ἑαυτούς μας μὲ καρφιὰ καὶ θὰ ὁμολογοῦμε καὶ χάρη; Ὑποτασσόμαστε σὲ σκληροὺς τυράννους, καὶ ἀφήνουμε τὸν Κύριο τὸν εὐπρόσδεκτο, ποὺ τίποτε τὸ βαρὺ δὲ λέγει, τίποτε τὸ βάρβαρο, τίποτε τὸ φορτικό, τίποτε τὸ ἀνώφελο, ἀλλ' ὅλα ὅσα μᾶς λέγει εἶναι χρήσιμα καὶ ἐπικερδὴ καὶ μᾶς παρέχουν μεγάλη ὠφέλεια.

Ἂς ἀφυπνισθοῦμε κάποτε, ἂς μεταστρέψουμε τοὺς ἑαυτούς μας, ἂς τοὺς συγκροτήσουμε, ἂς ἀγαπήσουμε τὸ Θεὸ ὅπως πρέπει, γιὰ νὰ ἀξιωθοῦμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ ὑποσχέθηκε σ' ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦν, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Υ Π Ο Μ Ν Η Μ Α

ΣΤΗ Β′ ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

(ΟΜΙΛΙΕΣ Α′ – Ι′)

ΟΜΙΛΙΑ Α'

(Β' Τιμ. 1,1–7)

«Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, κατ' ἐπαγγελίαν ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ Θεοῦ, Τιμοθέῳ ἀγαπητῷ τέκνῳ χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν».

1. Τί δήποτε καὶ δευτέραν ἐπιστέλλει τῷ Τιμοθέῳ ἐπιστολήν; Εἶπεν, «ἐλπίζω ἐλθεῖν πρὸς σὲ τάχιον»· οὐκ ἐξεγένετο τοῦτο· παραμυθεῖται αὐτὸν διὰ γραμμάτων ἀντὶ τῆς παρουσίας, ἴσως τεθλιμμένον καὶ διὰ τοῦτο, καὶ διὰ τὸ ἀρχῆς ἤδη ἧφθαι τότε. Κἂν γὰρ μεγάλοι τινὲς ἄνδρες ὦσιν, ὅταν ἀναδέξωνται τοὺς οἴακας καὶ τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἐκκλησίας, ξενοπαθοῦσι, πολλοῖς πολλαχόθεν βαπτιζόμενοι πραγμάτων κύμασι, καὶ μάλιστα τότε, ὅτε ἡ ἀρχὴ τοῦ κηρύγματος ἦν, ὅτε πάντα ἀνήροτα, ὅτε πάντα ἐχθρά, ὅτε πάντα προσίστατο. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ αἱρέσεις ἦσαν ἐξ ἰουδαϊκῶν διδασκάλων ἀρχόμεναι, ἅπερ καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐνέφηνεν ἐπιστολῇ. Οὐ διὰ γραμμάτων δὲ αὐτὸν παραμυθεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ καλεῖ πρὸς ἑαυτόν· «σπούδασον γὰρ ἐλθεῖν πρός με ταχέως», φησί· καί, «ἐρχόμενος φέρε τὰ βιβλία, μάλιστα τὰς μεμβράνας». Δοκεῖ δέ μοι πρὸς τῷ τέλει εἶναι αὕτη ἡ ἐπιστολή· «ἐγὼ γὰρ ἤδη», φησί, «σπένδομαι»· καὶ πάλιν, «ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ οὐδείς μοι συμπαρεγένετο».

Ταῦτα δὴ πάντα διορθούμενος, καὶ τὴν παράκλησιν ποιεῖται

1. Α' Τιμ. 3,14.
2. Β' Τιμ. 4,8· 13.
3. Β' Τιμ. 4,6.

ΟΜΙΛΙΑ Α΄

(Β΄ Τιμ. 1,1–7)

«Ὁ Παῦλος ὁ ἀπόστολος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεση ζωῆς ποὺ ἐκπληρώνεται μὲ τὸ Ἰησοῦ Χριστό, στὸν Τιμόθεο, τὸ ἀγαπητό μου τέκνο· χάρη, ἔλεος, καὶ εἰρήνη ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸν Πατέρα καὶ ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν Κύριό μας».

1. Γιατί στέλνει καὶ δεύτερη ἐπιστολὴ στὸν Τιμόθεο; Εἶπε «ἐλπίζω νὰ ἔρθω σὲ σένα γρηγορότερα[1]· αὐτὸ δὲν ἔγινε· τὸν παρηγορεῖ μὲ τὰ γράμματα ἀντὶ μὲ τὴν παρουσία του, ἴσως θλιμμένον καὶ γι' αὐτό, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ὅτι εἶχε ἀναλάβει τότε τὴ διακυβέρνηση τῆς Ἐκκλησίας. Γιατὶ μερικοὶ καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι μεγάλοι ἄνδρες ταράσσονται ὅταν ἀναλάβουν τὸ πηδάλιο καὶ τὴ διακυβέρνηση τῆς Ἐκκλησίας, γιατὶ πλημμυρίζονται ἀπ' ὅλες τὶς πλευρὲς ἀπὸ πολλὰ κύματα διαφόρων καταστάσεων, καὶ μάλιστα τότε ποὺ ἦταν ἡ ἀρχὴ τοῦ κηρύγματος, ὅταν ὅλα ἦταν ἀκαλλιέργητα, ὅταν ὅλα ἦταν ἐχθρικά, ὅταν ὅλα ἦταν ἀντίθετα. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ αἱρέσεις ὑπῆρχαν ποὺ δημιουργοῦνταν ἀπὸ Ἰουδάους δασκάλους, τὶς ὁποῖες ἀνέφερε καὶ στὴν προηγούμενη ἐπιστολή. Δὲν τὸν παρηγορεῖ βέβαια μόνο μὲ γράμματα, ἀλλὰ καὶ τὸν καλεῖ κοντά του· «φρόντισε νὰ ρθεῖς γρήγορα σὲ μένα», λέγει· καί, «ὅταν θὰ ἔρχεσαι φέρε τὰ βιβλία, μάλιστα τὶς μεμβράνες»[2]. Μοῦ φαίνεται πὼς αὐτὴ ἡ ἐπιστολὴ γράφεται κάπως πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του· γιατί, λέγει «ἐγὼ ἤδη βιάζομαι» καὶ πάλι «στὴν πρώτη μου ἀπολογία κανένας δὲ μὲ συμπαραστάθηκε»[3].

Διορθώνοντας λοιπὸν ὅλα αὐτά, τὸν παρηγορεῖ, προβάλλο-

ἀπὸ τῶν οἰκείων πειρασμῶν, καί φησι· «Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, κατ' ἐπαγγελίαν ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Εὐθέως ἀνέστησεν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ προοιμίου. Μή μοι τοὺς ἐνταῦθα κινδύνους εἴπῃς, φησίν· οὗτοι τίκτουσιν ἡμῖν τὴν αἰώνιον ζωήν, ἔνθα τοιοῦτον οὐδέν ἐστιν, ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἀποστόλους ἡμᾶς ἐποίησεν, ἵνα κινδυνεύσωμεν μόνον, φησίν, ἀλλ' ἵνα καὶ ἀποθνήσκωμεν, ἵνα τοιαῦτα πάσχωμεν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ τὰ οἰκεῖα διελθεῖν κακὰ οὐχὶ παράκλησις μόνον οὐκ ἦν, ἀλλὰ καὶ προσθήκη λύπης, εὐθέως ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ποιεῖται τὴν παραμυθίαν, «κατ' ἐπαγγελίαν» λέγων «ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Εἰ δὲ ἐπαγγελία ἐστί, μὴ ζήτει αὐτὴν ἐνταῦθα· «ἐλπὶς γὰρ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπίς».

«Τιμοθέῳ ἀγαπητῷ τέκνῳ». Οὐχὶ ἁπλῶς, «τέκνῳ», ἀλλά, «ἀγαπητῷ». Ἔστι γὰρ εἶναι καὶ τέκνα μὴ ἀγαπώμενα· ἀλλ' οὐ σὺ τοιοῦτος, φησίν, οὐδὲ «τέκνον» σε καλῶ ἁπλῶς, ἀλλὰ «τέκνον ἀγαπητόν». Ἐπειδὴ καὶ Γαλάτας τέκνα καλεῖ, ἀλλ' ὅμως καὶ ἀλγεῖ ὑπὲρ αὐτῶν, «τεκνία μου», λέγων, «οὓς πάλιν ὠδίνω». Μάλιστα δὲ πολλὴν αὐτῷ μαρτυρεῖ τὴν ἀρετήν, «ἀγαπητὸν» καλῶν. Πῶς; Ὅταν γὰρ μὴ ἐκ φύσεως ᾖ ἡ ἀγάπη, ἀπὸ ἀρετῆς ἐστιν. Οἱ γοῦν ἐξ ἡμῶν τεχθέντες, οὐ δι' ἀρετὴν μόνον ἡμῖν εἰσιν ἀγαπητοί, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀνάγκην· οἱ δὲ κατὰ πίστιν ὅταν ὦσιν ἀγαπητοί, δι' οὐδὲν ἕτερόν εἰσιν, ἀλλ' ἢ δι' ἀρετήν· ἐπεὶ πόθεν ἄλλοθεν; καὶ μάλιστα παρὰ Παύλῳ τῷ οὐδὲν ποιοῦντι κατὰ πρόσκλισιν. Ἄλλως δὲ δείκνυσι διὰ τοῦ εἰπεῖν, «τέκνῳ ἀγαπητῷ», ὅτι οὐκ ὀργιζόμενος πρὸς αὐτόν, οὐχὶ καταφρονῶν αὐτοῦ, οὐχὶ κατεγνωκὼς αὐτοῦ, οὐ παρεγένετο.

«Χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν». Ἅπερ καὶ πρότερον, ταῦτα αὐτῷ καὶ νῦν ἐπεύχεται. Καὶ ὅρα πῶς εὐθέως ἐν τῷ προοιμίῳ πρὸς ἐκεῖνον ἀπολο-

4. Ρωμ. 8,24.
5. Γαλ. 4,19.

ντας σὰν παράδειγμα τοὺς δικούς του πειρασμούς, καὶ λέγει· «Παῦλος ἀπόστολος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεση ζωῆς ποὺ δίνεται μέσω τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἀμέσως ἀναπτέρωσε τὴν ψυχή του μὲ τὸ προοίμιο τῆς ἐπιστολῆς. Μὴ μοῦ πεῖς, λέγει, γιὰ τοὺς ἐδῶ κινδύνους· αὐτοὶ μᾶς γίνονται πρόξενοι τῆς αἰώνιας ζωῆς, ὅπου τίποτε τέτοιο δὲν ὑπάρχει, ὅπου ἐξαφανίσθηκε κάθε πόνος, λύπη καὶ στεναγμός. Γιατὶ δὲν μᾶς ἔκαμε, λέγει, ἀποστόλους γι' αὐτό, γιὰ νὰ κινδυνεύουμε μόνο, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ πεθαίνουμε, γιὰ νὰ παθαίνουμε τέτοια. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸ νὰ ἀναφέρει τὶς προσωπικές του ταλαιπωρίες ὄχι μόνο παρηγοριὰ δὲν ἦταν, ἀλλὰ καὶ προσθήκη λύπης, ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸν παρηγορεῖ, λέγοντας· «σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεση ζωῆς, ποὺ δίνεται μέσω τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἂν εἶναι ὅμως ὑπόσχεση, μὴ τὴν ζητᾶς ἐδῶ· «γιατὶ ἐλπίδα ποὺ βλέπεται δὲν εἶναι ἐλπίδα»[4].

«Στὸν Τιμόθεο τὸ ἀγαπητό μου τέκνο». Ὄχι ἁπλῶς «τέκνο», ἀλλὰ «ἀγαπητὸ τέκνο». Γιατὶ εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχουν καὶ τέκνα ὄχι ἀγαπητά· ἀλλὰ σύ, λέγει, δὲν εἶσαι τέτοιος, καὶ οὔτε σὲ ὀνομάζω ἁπλῶς «τέκνο», ἀλλ' «ἀγαπητὸ τέκνο». Ἐπειδὴ καὶ τοὺς Γαλάτες τοὺς ὀνομάζει τέκνα, ἀλλ' ὅμως καὶ πονάει γι' αὐτούς· «τέκνα μου», λέγει, «ποὺ σᾶς γέννησα μὲ πόνους»[5]. Καὶ ἀποδεικνύει βέβαια ὅτι εἶναι πολλὴ ἡ ἀρετή του, ὀνομάζοντάς τον «ἀγαπητό». Πῶς; Γιατί, ὅταν ἡ ἀγάπη δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴ φύση, προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀρετή. Αὐτοὶ δηλαδὴ ποὺ γεννήθηκαν ἀπὸ μᾶς, μᾶς εἶναι ἀγαπητοὶ ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἀρετή τους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ φυσικὴ ἀνάγκη, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν τὴν ἴδια πίστη μὲ ἐμᾶς, ὅταν μᾶς εἶναι ἀγαπητοί, δὲν εἶναι γιὰ κανένα ἄλλο λόγο, παρὰ γιὰ τὴν ἀρετή τους· γιατὶ ἀπὸ ποῦ ἀλλοῦ θὰ εἶναι; καὶ μάλιστα γιὰ τὸν Παῦλο ποὺ δὲν κάμνει τίποτε ἀπὸ συμπάθεια προσωπική. Ἄλλωστε μὲ τὸ νὰ πεῖ, «τέκνο ἀγαπητό», δείχνει ὅτι δὲν πῆγε, ὄχι ἐπειδὴ ἦταν θυμωμένος μαζί του, ὄχι περιφρονώντας τον καὶ οὔτε γιὰ νὰ τὸν παρουσιάσει ἄξιο κατηγορίας.

«Χάρη, ἔλεος καὶ εἰρήνη ἂς δοθεῖ σὲ σένα ἀπὸ τὸ Θεὸ Πατέρα καὶ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν Κύριό μας». Αὐτὰ ποὺ προηγουμένως εὐχήθηκε, αὐτὰ τώρα εὔχεται καὶ σ' αὐτόν. Καὶ πρόσεχε πῶς

γεῖται, ὅτι οὐκ ἦλθε πρὸς αὐτόν, οὐδὲ εἶδεν αὐτόν. Καὶ γὰρ τό, «ἕως ἔρχομαι», καὶ τό, «σπουδάζω ἐλθεῖν πρὸς σὲ τάχιον», ταχεῖαν ἐποίει προσδοκᾶν τὴν παρουσίαν. Πρὸς τοῦτο οὖν εὐθέως ἀπολογεῖται. Καὶ τὴν μὲν αἰτίαν εὐθέως οὐ λέγει, δι' ἣν οὐκ ἦλθεν, ἵνα μὴ σφόδρα λυπήσῃ· αὕτη δὲ ἦν τὸ κατέχεσθαι αὐτὸν παρὰ τοῦ Καίσαρος· ὅτε δὲ αὐτὸν ἐκάλεσε πρὸς ἑαυτὸν πρὸς τῷ τέλει, τότε αὐτὴν ἐνέφηνεν. Εὐθέως δὲ αὐτὸν ἐκ προοιμίων οὐκ ἐμβάλλει εἰς λύπην, ἀλλ' ἐλπίδας ὑποφαίνει τοῦ αὐτὸν ὄψεσθαι· «ἐπιποθῶ σε ἰδεῖν», καί, «σπούδασον ἐλθεῖν πρός με ταχέως». Εὐθέως οὖν ἐκ τοῦ προοιμίου ἐνίστησιν αὐτόν, καὶ τὰ ἑξῆς λέγει μετ' ἐγκωμίου.

«Χάριν ἔχω τῷ Θεῷ, ᾧ λατρεύω ἀπὸ προγόνων ἐν καθαρᾷ συνειδήσει, ὡς ἀδιάλειπτον ἔχω τὴν περὶ σοῦ μνείαν ἐν ταῖς δεήσεσί μου νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἐπιποθῶν σε ἰδεῖν, μεμνημένος σου τῶν δακρύων, ἵνα χαρᾶς πληρωθῶ». Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, ὅτι μέμνημαί σου, φησίν· οὕτω σε φιλῶ. Τοῦτο ὑπερβαλλούσης ἀγάπης, ὅταν καὶ κοσμῆταί τις τῇ φιλίᾳ ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖν. «Χάριν ἔχω», φησί, «τῷ Θεῷ, ᾧ λατρεύω». Πῶς; «ἐν καθαρᾷ συνειδήσει ἀπὸ προγόνων»· ὅτι τὸ συνειδὸς αὐτοῦ οὐκ ἦν βλαβέν. Ἄλλως δὲ ἐνταῦθα περὶ βίου φησί, καὶ πανταχοῦ τὴν συνείδησιν τὸν βίον λέγει. Ἢ ὅτι οὐδὲν ὧν προεθυμούμην καλῶν δι' ἀνθρωπίνην αἰτίαν προύδωκα, οὐδὲ τότε ὅτε ἐδίωκον. Διό φησιν, «ἀλλ' ἠλεήθην, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν ἀπιστίᾳ»· μονονουχὶ λέγων, μὴ ὑποπτεύσῃς τὸ πρᾶγμα κακίαν εἶναι. Καλῶς συνίστησιν αὐτοῦ τὸ ἦθος, ἵνα ἀξιόπιστον δειχθῇ τὸ περὶ τὴν ἀγάπην. Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· οὐδὲν ψεύδομαι, οὐδὲ ἄλλα ἐν νῷ, ἔχω, καὶ ἄλλα λέγω. Ὥστε καὶ τότε ἀναγκασθεὶς ἑαυτὸν ἐνεκωμίασεν, ὥς που τὸ τῶν Πράξεων βιβλίον δηλοῖ. Ἐπειδὴ γὰρ ὡς στασιαστὴν αὐτὸν διέβαλλον καὶ νεωτεροποιόν, διὰ τοῦτο ἔλεγε· «καὶ εἶπεν Ἀνανίας πρός με· ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν προεχειρίσατό σε γνῶναι τὸ θέλημα αὐτοῦ καὶ

6. Α' Τιμ. 4,13.
7. Α' Τιμ. 3,14.
8. Β' Τιμ. 4,8.
9. Α' Τιμ. 1,13.

ἀμέσως στὸ προοίμιο τῆς ἐπιστολῆς δικαιολογεῖται σ' ἐκεῖνον γιὰ τὸ ὅτι δὲν πῆγε σ' αὐτὸν καὶ οὔτε τὸν εἶδε. Γιατὶ τό, «ὥσπου νὰ ρθῶ»[6], καὶ τό, «φροντίζω νὰ ρθῶ σὲ σένα τὸ ταχύτερο»[7], τὸν ἔκαμε νὰ περιμένη σύντομη τὴν παρουσία του. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἀμέσως δικαιολογεῖται. Καὶ τὴν αἰτία βέβαια, γιὰ τὴν ὁποία δὲν πῆγε, δὲν τὴν ἀναφέρει ἀμέσως, γιὰ νὰ μὴ τὸν λυπήσει πολύ· κι αὐτὴ ἦταν ὅτι κρατοῦνταν ἀπὸ τὸν Καίσαρα. Ὅταν ὅμως πρὸς τὸ τέλος τὸν κάλεσε νὰ ρθεῖ κοντά του, τότε τὴ φανέρωσε. Ἀμέσως καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιστολῆς δὲν τὸν βάζει σὲ λύπη, ἀλλ' ἀφήνει νὰ διαφανοῦν ἐλπίδες ὅτι θὰ τὸν δεῖ· «λαχταρῶ νὰ σὲ δῶ», καὶ «φρόντισε νὰ ρθεῖς σὲ μένα τὸ ταχύτερο»[8]. Ἀμέσως λοιπὸν καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιστολῆς τὸν ἀναπτερώνει καὶ λέγει μὲ τρόπο ἐγκωμιαστικὸ τὰ ἑξῆς.

«Εὐχαριστῶ τὸ Θεὸ ποὺ λατρεύω ἀπὸ τότε ποὺ τὸν γνώρισα ἀπὸ τοὺς προγόνους μου, μὲ καθαρὴ συνείδηση, ὅταν ἀκατάπαυστα σ' ἀναφέρω στὶς προσευχές μου νύχτα καὶ μέρα, καὶ λαχταρῶ νὰ σὲ δῶ, ἐνθυμούμενος τὰ δάκρυά σου, ὥστε νὰ γεμίσω ἀπὸ χαρά». Εὐχαριστῶ τὸ Θεό, γιατὶ σὲ θυμᾶμαι, λέγει· τόσο σὲ ἀγαπῶ. Αὐτὸ εἶναι δεῖγμα ὑπερβολικῆς ἀγάπης, ὅταν κάποιος στολίζει τὴ φιλία μὲ τὴ μεγάλη ἀγάπη. «Εὐχαριστῶ τὸ Θεό», λέγει, «ποὺ λατρεύω». Πῶς; «μὲ καθαρὴ συνείδηση, ἀπὸ τότε ποὺ τὸν γνώρισα ἀπὸ τοὺς προγόνους μου»· γιατὶ ἡ συνείδησή του δὲν εἶχε βλαβεῖ. Ἄλλωστε ἐδῶ ὁμιλεῖ γιὰ τὸν τρόπο ζωῆς του, καὶ παντοῦ ὀνομάζει τὴ ζωή του συνείδηση. Ἢ ὅτι δὲν πρόδωσα τίποτε ἀπὸ τὰ καλὰ ποὺ ἐπιθυμοῦσα γιὰ ἀνθρώπινη αἰτία, οὔτε τότε ποὺ κατεδίωκα τὸ Χριστό. Γι' αὐτὸ λέγει, «ἀλλ' ἐλεήθηκα, γιατὶ ἀγνοώντας βρισκόμουν στὴν ἀπιστία»[9]· εἶναι δηλαδὴ σὰ νὰ λέγει, μὴν ὑποπτευθεῖς τὸ πράγμα ὅτι εἶναι δεῖγμα κακίας. Παρουσιάζει τὸ ἦθος του καλό, γιὰ νὰ φανεῖ ἀξιόπιστη ἡ ἀγάπη του. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· δὲν ψεύδομαι, οὔτε ἄλλα ἔχω στὸ νοῦ μου, καὶ ἄλλα λέγω. Ὥστε καὶ τότε κατ' ἀνάγκη ἐπαίνεσε τὸν ἑαυτό του, ὅπως κάπου ἀναφέρει τὸ βιβλίο τῶν Πράξεων. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸν κατηγοροῦσαν σὰν στασιαστὴ καὶ νεοτεριστή, γι' αὐτὸ ἔλεγε· «καὶ εἶπε σὲ μένα ὁ Ἀνανίας· ὁ Θεὸς τῶν πατέρων μας σὲ προόρισε νὰ

ἰδεῖν τὸν δίκαιον, καὶ ἀκοῦσαι φωνὴν ἐκ στόματος αὐτοῦ, ὅτι ἔσῃ μάρτυς αὐτοῦ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὧν ἑώρακας καὶ ἤκουσας».

Οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ἵνα μὴ λάβῃ ἀφίλου καὶ ἀσυνειδήτου δόξαν ὡς ἐπιλελησμένος, εἰκότως ἑαυτὸν ἐγκωμιάζει λέγων, «ὡς ἀδιάλειπτον ἔχω τὴν περὶ σοῦ μνείαν», καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' «ἐν ταῖς δεήσεσί μου». Τουτέστιν, εὐχῆς μοι ἔργον ἐστί, τὸν πάντα χρόνον διατελῶ τοῦτο ποιῶν διηνεκῶς. Τοῦτο γὰρ ἐμφαίνει τῷ εἰπεῖν, «νυκτὸς καὶ ἡμέρας ὑπὲρ τούτου τὸν Θεὸν παρεκάλουν, ἐπιποθῶν σε ἰδεῖν». Ὁρᾷς ζέοντα πόθον; ὁρᾷς μανίαν ἀγάπης; ὁρᾷς ταπεινοφροσύνην; πῶς ἀπολογεῖται τῷ μαθητῇ; Εἶτα δείκνυσιν ὅτι οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ εἰκῇ. Ἔδειξε μὲν οὖν καὶ ἤδη, δείκνυσι δὲ καὶ ἐνταῦθα· φησὶ γάρ, «μεμνημένος σου τῶν δακρύων». Εἰκὸς ἦν αὐτὸν ἀποσχιζόμενον κλαίειν καὶ ὀδύρεσθαι μᾶλλον, ἢ παιδίον τοῦ μαστοῦ καὶ τῆς τίτθης ἀποσπώμενον καὶ τοῦ γάλακτος. «Ἵνα χαρᾶς», φησί, «πληρωθῶ, ἐπιποθῶ σε ἰδεῖν». Οὐκ ἂν οὖν ἐμαυτὸν τοσαύτης ἀπεστέρησα ἡδονῆς, εἰ καὶ σφόδρα ἀναίσθητος ἤμην καὶ ὠμὸς καὶ θηριώδης· ἱκανὰ γὰρ ἦν τὰ δάκρυα ἐκεῖνα εἰς μνήμην ἐλθόντα κάμψαι. Νυνὶ δὲ οὐχ εἷς τῶν τοιούτων εἰμί, ἀλλὰ τῶν καθαρῶς λατρευόντων τῷ Θεῷ. Ὥστε πολλαί με ἦγον ἀνάγκαι πρὸς σέ. Ἄρα οὖν ἔκλαιε. Καὶ ἑτέραν τίθησιν αἰτίαν ἅμα καὶ παρακλητικήν· «ὑπόμνησιν», φησί, «λαμβάνων τῆς ἐν σοὶ ἀνυποκρίτου πίστεως».

2. Εἶτα καὶ ἄλλο ἐγκώμιον, ὅτι οὐκ ἐξ ἐθνῶν, οὐδὲ ἐξ ἀπίστων, ἀλλ' ἄνωθεν ἀπὸ οἰκίας ἦν τῷ Χριστῷ δουλευούσης. «Ἥτις ἐνῴκησε», φησίν, «ἐν τῇ μάμμῃ σου Λωΐδι, καὶ ἐν τῇ μητρί σου Εὐνίκῃ». «Ἦν» γάρ, φησίν, «υἱὸς γυναικὸς Ἰουδαίας πιστῆς». Πῶς Ἰουδαίας; πῶς πιστῆς; Οὐκ ἐξ ἐθνικῶν. Διὰ δὲ τὸν πατέρα αὐτοῦ, ὅτι Ἕλλην ὑπῆρχε, καὶ διὰ τοὺς Ἰουδαίους τοὺς ὄντας ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις, ἔλαβε καὶ περιέτεμεν αὐτόν. Ὁρᾷς πῶς ἤρχετο ὁ νόμος καταλύεσθαι, τῶν ἐπιμιξιῶν τούτων γινομένων; Καὶ ὅρα πόσα ἔθηκε πληροφορῶν ὅτι οὐ κατεφρόνησεν. Ἐγὼ λατρεύω

---

10. Πράξ. 22, 14–15.
11. Πράξ. 16,1.

γνωρίσεις τὸ θέλημα του καὶ νὰ δεῖς τὸν δίκαιο Ἰησοῦ, καὶ νὰ ἀκούσεις φωνὴ ἀπὸ τὸ στόμα του, γιατὶ θὰ γίνεις μάρτυρας αὐτοῦ πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους γιὰ ὅσα εἶδες καὶ ἄκουσες»[10].

Ἔτσι καὶ ἐδῶ, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ ἄφιλος καὶ ἀσυνείδητος, σὰν νὰ τὸν ξέχασε, πολὺ σωστὰ ἐπαινεῖ τὸν ἑαυτό του, λέγοντας· «σὲ θυμᾶμαι ἀδιάκοπα», καὶ ὄχι ἁπλῶς, ἀλλὰ «στὶς προσευχές μου». Δηλαδή, εἶναι ἔργο τῆς προσευχῆς μου, περνῶ ὅλο τὸ χρόνο μου κάνοντας διαρκῶς αὐτό. Γιατὶ αὐτὸ φανερώνει τὸ νὰ πεῖ, «νύχτα καὶ μέρα παρακαλοῦσα τὸ Θεὸ γι' αὐτό, γιατὶ λαχταρῶ νὰ σὲ δῶ». Βλέπεις φλογερὸ πόθο; βλέπεις μανία ἀγάπης; βλέπεις ταπεινοφροσύνη; πῶς ἀπολογεῖται στὸ μαθητή; Ἔπειτα δείχνει ὅτι αὐτὸ τὸ κάμνει ὄχι ἁπλῶς οὔτε τυχαῖα. Τὸ ἔδειξε βέβαια αὐτὸ ἤδη, τὸ δείχνει ὅμως καὶ ἐδῶ· γιατὶ λέγει, «θυμᾶμαι τὰ δάκρυά σου». Φυσικὸ ἦταν ἀποχωριζόμενος νὰ ἔκλαιε καὶ νὰ ὀδυρόταν περισσότερο αὐτός, παρὰ ἕνα παιδὶ ποὺ ἀποσπᾶται ἀπὸ τὸ μαστό, ἀπὸ τὸ γάλα καὶ τὴν παραμάνα. «Λαχταρῶ νὰ σὲ δῶ», λέγει, «γιὰ νὰ γεμίσω ἀπὸ χαρά». Δὲ θὰ στεροῦσα τὸν ἑαυτό μου λοιπὸν ἀπὸ τόση ἡδονή, κι ἂν ἀκόμα ἤμουν πάρα πολὺ ἀναίσθητος καὶ ὠμὸς καὶ ἄγριος· γιατὶ ἦταν ἱκανὰ ἐκεῖνα τὰ δάκρυα νὰ ρθοῦν στὴ μνήμη καὶ νὰ μὲ κάμψουν. Τώρα ὅμως δὲν εἶμαι ἕνας ἀπὸ αὐτούς, ἀλλ' ἕνας ἀπὸ ἐκείνους ποὺ λατρεύουν τὸ Θεὸ καθαρά. Ὥστε πολλὲς ἀνάγκες μὲ ὁδηγοῦσαν σὲ σένα. Ἄρα λοιπὸν ἔκλαιγε· καὶ ἄλλη αἰτία ἀναφέρει καὶ συγχρόνως παρακλητική. «Θυμᾶμαι», λέγει, «τὴν εἰλικρινή σου πίστη».

2. Ἔπειτα καὶ ἄλλο ἐγκώμιο ἀναφέρει, τὸ ὅτι δηλαδὴ προέρχεται ὄχι ἀπὸ τὰ ἔθνη, οὔτε ἀπὸ ἀπίστους, ἀλλὰ ἀπὸ σπίτι ποὺ ὑπηρετεῖ ἀπὸ παλιὰ τὸ Χριστό. «Ἡ πίστη σου, ποὺ κατοικοῦσε», λέγει, «στὴ γιαγιά σου Λωΐδα καὶ στὴ μητέρα σου Εὐνίκη». «Ἦταν» λέγει, «γιὸς πιστῆς Ἰουδαίας γυναίκας»[11]. Πῶς Ἰουδαίας; πῶς πιστῆς; Δὲν καταγόταν ἀπὸ ἐθνικούς. Ἐξ αἰτίας τοῦ πατέρα του, ποὺ ἦταν Ἕλληνας, καὶ ἐξ αἰτίας τῶν Ἰουδαίων ποὺ κατοικοῦσαν στοὺς τόπους ἐκείνους, τὸν πῆρε καὶ τὸν περιέτεμε. Βλέπεις πῶς ἄρχιζε νὰ καταλύεται ὁ νόμος μὲ τὶς ἐπιμιξίες αὐτὲς ποὺ συνέβαιναν; Καὶ πρόσεχε πόσα ἀνάφερε, πληροφορώντας ὅτι δὲν τὰ περιφρόνησε. Ἐγὼ λατρεύω τὸ Θεό, λέγει· ἔχω ἀληθινὴ συνείδηση,

τῷ Θεῷ, φησί· συνείδησιν ἔχω ἀληθῆ· σὺ δὲ τὰ δάκρυα. Οὐ διὰ τὰ δάκρυα μόνον ἐπιποθῶ σὲ ἰδεῖν, καὶ διὰ τὴν πίστιν, ὅτι ἀληθείας εἶ ἐργάτης, ὅτι οὐδὲν δολερὸν παρὰ σοί. Ὅταν οὖν καὶ σαυτὸν ἄξιον τοῦ φιλεῖσθαι παρέχῃς, οὕτω μὲν ὢν φιλόστοργος, οὕτω δὲ γνήσιος μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ, ὅταν μηδὲ ἐγὼ τῶν ἀστόργων ὦ, ἀλλὰ τῶν ἀληθεύειν σπουδαζόντων, τί τὸ κωλύον ἦν ἐμὲ ἐλθεῖν;

«Πέπεισμαι δὲ ὅτι καὶ ἐν σοί». Ἄνωθεν ἔχεις τοῦτο, φησί, τὸ καλόν, ἐκ προγόνων διεδέξω τὴν πίστιν τὴν ἀνυπόκριτον. Τὰ γὰρ τῶν προγόνων ἐγκώμια, ὅταν μὲν αὐτοῖς κοινωνῶμεν, καὶ ἡμῶν ἔστιν, ὅταν δὲ μή, οὐδὲν ἰσχύει, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον κατακρίνει. Διὸ καὶ ἐπήγαγε, «πέπεισμαι δὲ ὅτι καὶ ἐν σοί». Οὐ στοχάζομαι, φησίν, ἀλλὰ πέπεισμαι καὶ πεπληροφόρημαι. Εἰ τοίνυν δι' οὐδὲν ἀνθρώπινον ἦλθες ἐπὶ τοῦτο, οὐδέν σε παρασαλεῦσαι δυνήσεται. «Δι' ἣν αἰτίαν ἀναμιμνήσκω σε ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ὅ ἐστιν ἐν σοὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου». Ὅρα πῶς δείκνυσιν αὐτὸν ἐν ῥᾳθυμίᾳ ὄντα πολλῇ, πῶς ἐν κατηφείᾳ. Μονονουχὶ γὰρ τοῦτό φησι· μὴ νομίσῃς ὅτι κατεφρόνησά σου· ἀλλ' εἰδὼς ἔσο, ὅτι οὔτε κατέγνων, οὐδὲ ἐπελήσθην· καὶ εἰ μηδένα ἕτερον, τὴν μάμμην καὶ τὴν μητέρα ἐννόει. Διό, ἐπειδὴ οἶδα, ὅτι ἀνυπόκριτον ἔχεις πίστιν, ἀναμιμνήσκω· δεῖ γάρ σοι προθυμίας πρὸς τὸ ἀναζωπυρῆσαι τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ. Καθάπερ τὸ πῦρ δεῖται ξύλων, οὕτω καὶ ἡ χάρις τῆς προθυμίας τῆς ἡμετέρας, ἵνα ἀεὶ ἀναζέῃ.

«Ἀναμιμνήσκω σε ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ὅ ἐστιν ἐν σοὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου»· τουτέστι, τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, ἣν ἔλαβες εἰς προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας, εἰς σημεῖα, εἰς τὴν λατρείαν ἅπασαν. Ἐν ἡμῖν γάρ ἐστι καὶ σβέσαι καὶ ἀνάψαι τοῦτο· διὸ ἀλλαχοῦ λέγει, «τὸ Πνεῦμα μὴ σβέννυτε». Ὑπὸ μὲν γὰρ ἀκηδίας καὶ ῥᾳθυμίας σβέννυται, ὑπὸ δὲ νήψεως καὶ προ-

---

12. Α' Θεσ. 5,19.

ἐνῶ σὺ ἔχεις τὰ δάκρυα. Ὄχι μόνο ἐξ αἰτίας τῶν δακρύων θέλω νὰ σὲ δῶ, ἀλλὰ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς σου, γιατὶ εἶσαι ἐργάτης τῆς ἀλήθειας, γιατὶ δὲν ὑπάρχει κανένας δόλος σὲ σένα. Ὅταν λοιπὸν παρέχεις ἀξιαγάπητο τὸν ἑαυτό σου μὲ τὸ νὰ εἶσαι τόσο φιλόστοργος καὶ τόσο γνήσιος μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅταν δὲν εἶμαι κι ἐγὼ ἀπὸ τοὺς ἄστοργους, ἀλλ' ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ προσπαθοῦν νὰ εἶναι ἀληθινοί, ποιό εἶναι αὐτὸ ποὺ μὲ ἐμποδίζει νὰ ρθῶ;

«Εἶμαι ἀπόλυτα βέβαιος ὅτι ἡ πίστη αὐτὴ ὑπάρχει καὶ σὲ σένα». Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔχεις αὐτὸ τὸ καλό, λέγει, ἀπὸ τοὺς προγόνους σου δέχθηκες τὴν εἰλικρινὴ πίστη. Γιατὶ τὰ ἐγκώμια τῶν προγόνων, ὅταν καὶ ἐμεῖς συμμετέχουμε σ' αὐτά, εἶναι καὶ δικά μας, ὅταν ὅμως δὲ συμμετέχουμε, τότε δὲν ἔχουν καμιὰ ἰσχύ, ἀλλὰ καὶ περισσότερο μᾶς κατακρίνουν. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «εἶμαι ἀπόλυτα βέβαιος ὅτι ὑπάρχει καὶ σὲ σένα». Δὲν τὸ φαντάζομαι, λέγει, ἀλλ' εἶμαι πεπεισμένος καὶ πληροφορημένος. Ἂν λοιπὸν ἔφτασες σ' αὐτὸ γιὰ τίποτε τὸ ἀνθρώπινο, τίποτε δὲ θὰ μπορέσει νὰ σὲ σαλεύσει. «Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ σοῦ ὑπενθυμίζω νὰ ἀναζωπυρώνεις τὴ φλόγα τοῦ χαρίσματος τοῦ Θεοῦ, ποὺ σοῦ δόθηκε μὲ τὴν ἐπίθεση τῶν χεριῶν μου». Πρόσεχε πῶς δείχνει αὐτὸν ὅτι βρίσκεται σὲ πολλὴ λύπη, πῶς δείχνει ὅτι βρίσκεται σὲ κατήφεια. Εἶναι δηλαδὴ σὰν νὰ λέγει αὐτό· μὴ νομίσεις ὅτι σὲ περιφρόνησα· ἀλλὰ νὰ ξέρεις καλὰ ὅτι οὔτε σὲ περιφρόνησα οὔτε σὲ ξέχασα· κι ἂν κανέναν ἄλλον, νὰ σκέφτεσαι τὴ γιαγιά σου καὶ τὴ μητέρα σου. Γι' αὐτό, ἐπειδὴ γνωρίζω καλὰ ὅτι ἔχεις πίστη εἰλικρινή, γι' αὐτὸ σὲ θυμᾶμαι· γιατὶ χρειάζεται προθυμία ἐκ μέρους σου γιὰ νὰ ἀναζωπυρώσεις τὴ φλόγα τοῦ χαρίσματος τοῦ Θεοῦ. Ὅπως ἡ φωτιὰ χρειάζεται ξύλα, ἔτσι καὶ ἡ χάρη τὴν προθυμία μας, γιὰ νὰ εἶναι θερμὴ πάντοτε .

«Σοῦ ὑπενθυμίζω νὰ ἀναζωπυρώνεις τὴ φλόγα τοῦ χαρίσματος τοῦ Θεοῦ, ποὺ δόθηκε σὲ σένα μὲ τὴν ἐπίθεση τῶν χεριῶν μου»· δηλαδὴ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος, ποὺ ἔλαβες γιὰ τὴν προστασία τῆς Ἐκκλησίας, γιὰ θαύματα, γιὰ ὅλη τὴ λατρεία. Γιατὶ ἀπὸ μᾶς ἐξαρτᾶται νὰ τὸ σβήσουμε καὶ νὰ τὸ ἀνάψουμε αὐτό· γι' αὐτὸ ἀλλοῦ λέγει, «τὸ Πνεῦμα μὴ τὸ σβήνετε»[12]. Γιατὶ σβήνει ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία καὶ ραθυμία, ἐνῶ ἀνάβει ἀπὸ τὴ φροντίδα καὶ προ-

σοχῆς διεγείρεται. Ἔνεστι μὲν γὰρ ἐν σοί, πλὴν ἀλλὰ σφοδρότερον ἐργάζου αὐτό, τουτέστι, παρρησίας ἔμπλησον αὐτό, χαρᾶς, εὐφροσύνης· στῆθι γενναίως. «Οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ δυνάμεως καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ». Τουτέστιν, οὐ διὰ τοῦτο τὸ Πνεῦμα ἐλάβομεν, ἵνα ὑποστελλώμεθα, ἀλλ' ἵνα παρρησιαζώμεθα. Πολλοῖς γὰρ δίδωσι πνεῦμα δειλίας, οἷον ἐπὶ τῶν πολέμων ἐν ταῖς Βασιλείαις γέγονε. «Καὶ ἔπεσε», φησί, «πνεῦμα δειλίας ἐπ' αὐτούς»· τουτέστι, φόβον αὐτοῖς ἐνέθηκεν. Ἀλλὰ σοὶ ἔδωκε τοὐναντίον Πνεῦμα δυνάμεως καὶ ἀγάπης τῆς εἰς αὐτόν. Ἄρα καὶ τοῦτο ἀπὸ χάριτός ἐστιν, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς ἀπὸ χάριτος, ἀλλ' ὅταν καὶ ἡμεῖς πρότεροι ἐπιδειξώμεθα τὰ παρ' ἑαυτῶν. Τὸ γὰρ ποιοῦν ἡμᾶς κράζειν, «ἀββᾶ ὁ Πατήρ», καὶ τὴν ἀγάπην τίθησι τὴν πρὸς αὐτὸν καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον· ἵνα ἀλλήλους, φησίν, ἀγαπῶμεν· ἀπὸ γὰρ τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ μὴ δειλιᾶν ἡ ἀγάπη γίνεται. Οὐδὲν γὰρ οὕτω φιλίαν διαλύειν εἴωθεν, ὡς δειλία καὶ προδοσίας φήμη.

«Οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεός», φησί, «πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ ἀγάπης καὶ δυνάμεως καὶ σωφρονισμοῦ». Ἤτοι σωφρονισμὸν τὴν ὑγείαν λέγει τῆς διανοίας καὶ τῆς ψυχῆς, ἢ «σωφρονισμοῦ», ὥστε σωφρονίζεσθαι ἡμᾶς, κἂν τι δεινὸν γένηται, ἵνα σωφρονίζῃ ἡμᾶς καὶ τὰ περιττὰ κόπτῃ. Μὴ τοίνυν ἀλγῶμεν ἐπὶ τοῖς δεινοῖς τοῖς συμπίπτουσι· σωφρονισμὸς τοῦτό ἐστί. «Μὴ σπεύσῃς», φησίν, «ἐν καιρῷ ἐπαγωγῆς». Πολλοὶ πολλὰ κατ' οἶκον ἔχουσι λυπηρά, καὶ τῇ μὲν λύπῃ κοινωνοῦμεν ἀλλήλοις, τῇ δὲ ὑποθέσει οὐκέτι· ἀλλ' ὁ μὲν ἀπὸ γυναικός, ὁ δὲ ἀπὸ παιδός, ἕτερος ἀπὸ οἰκέτου, ἄλλος ἀπὸ φίλου, ἄλλος ἀπὸ ἐχθροῦ, ἄλλος ἀπὸ γείτονος, ἄλλος ἀπὸ ζημίας, καὶ πολλαὶ καὶ διάφοροί εἰσιν αἱ αἰτίαι τῆς λύπης· καὶ ὅλως οὐκ ἔστιν εὑρεῖν τινα λύπης καθαρὸν καὶ ἀθυμίας, ἀλλὰ ὁ μὲν μικρά, ὁ δὲ μείζονα ἔχει τὰ λυποῦντα. Μὴ τοίνυν ἀσχάλλωμεν, μηδὲ αὐτοὶ μόνοι νομίζωμεν εἶναι ἐν λύπῃ.

3. Οὐ γὰρ ἔστιν ἄνθρωπον ὄντα καὶ τὸν ἐπίκηρον τοῦτον ζῶντα

---

13. Ἐξοδ. 15,16. 14. Ἐκκλ. 2,2.

σοχή. Ὑπάρχει βέβαια σὲ σένα, πλὴν ὅμως καλλιέργα το περισσότερο· δηλαδή, γέμισέ το ἀπὸ παρρησία, χαρά, εὐφροσύνη· στάσου γενναῖα. «Γιατὶ δὲ μᾶς ἔδωσε ὁ Θεὸς πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ δυνάμεως καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ». Δηλαδή, δὲ λάβαμε τὸ Πνεῦμα γι' αὐτό, γιὰ νὰ εἴμαστε συνεσταλμένοι, ἀλλὰ γιὰ νὰ φερόμαστε μὲ παρρησία. Γιατὶ σὲ πολλοὺς δίνεται πνεῦμα δειλίας, ὅπως στοὺς πολέμους, ποὺ ἀναφέρονται στὰ βιβλία τῶν Βασιλειῶν. «Καὶ ἔπεσε», λέγει, «σ' αὐτοὺς πνεῦμα δειλίας»[13]· δηλαδή, ἔβαλε σ' αὐτοὺς φόβο. Ἀλλὰ σὲ σένα ἀντίθετα ἔδωσε Πνεῦμα δυνάμεως καὶ ἀγάπης πρὸς αὐτόν. Ἄρα καὶ αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ τὴ χάρη, ὄχι ὅμως ἁπλῶς ἀπὸ τὴ χάρη, ἀλλ' ἀφοῦ καὶ ἐμεῖς δείξουμε προηγουμένως αὐτὸ ποὺ ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς. Γιατὶ αὐτὸ ποὺ μᾶς κάμνει νὰ κράζουμε, «ἀββᾶ ὁ Πατήρ», μᾶς βάζει καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς τὸ πλησίον· γιὰ νὰ ἀγαπιόμαστε, λέγει, μεταξύ μας· γιατὶ ἡ ἀγάπη γεννιέται ἀπὸ τὴ δύναμη καὶ τὴν τόλμη. Πράγματι τίποτε συνήθως δὲ διαλύει τόσο τὴ φιλία, ὅσο ἡ δειλία καὶ ἡ φήμη τῆς προδοσίας.

«Γιατὶ δὲ μᾶς ἔδωσε ὁ Θεός», λέγει, «πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ ἀγάπης καὶ δυνάμεως καὶ σωφρονισμοῦ». Ἢ σωφρονισμὸ ὀνομάζει τὴν ὑγεία τῆς διάνοιας καὶ τῆς ψυχῆς ἤ, λέγοντας «σωφρονισμό», ἐννοεῖ τὸ νὰ μᾶς σωφρονίζει, κι ἂν συμβεῖ κάτι φοβερό, γιὰ νὰ μᾶς σωφρονίζει καὶ νὰ περικόπτει τὰ περιττά. Ἂς μὴ παραπονιέμαστε λοιπὸν γιὰ τὰ δεινὰ ποὺ μᾶς συμβαίνουν· αὐτὸ εἶναι σωφρονισμός. «Μὴ τρέχεις», λέγει, «σὲ καιρὸ ἐφόδου»[14]. Πολλοὶ ἔχουν πολλὲς στεναχώριες στὸ σπίτι, καὶ ὡς πρὸς τὴ λύπη γινόμαστε κοινωνοὶ ἀναμεταξύ μας, ὡς πρὸς τὴν αἰτία αὐτῆς ὅμως καθόλου. Καὶ ὁ ἕνας νιώθει λύπη ἐξ αἰτίας τῆς γυναίκας του, ἄλλος ἐξ αἰτίας τοῦ παιδιοῦ του, ἄλλος ἐξ αἰτίας τοῦ δούλου του, ἄλλος ἐξ αἰτίας τοῦ φίλου του, ἄλλος ἐξ αἰτίας τοῦ ἐχθροῦ του, ἄλλος ἐξ αἰτίας τοῦ γείτονά του, ἄλλος ἐξ αἰτίας ζημιᾶς, καὶ εἶναι πολλὲς καὶ διάφορες οἱ αἰτίες τῆς λύπης καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βρεῖς κάποιον τελείως ἀπαλλαγμένο ἀπὸ λύπη καὶ ἀθυμία, ἀλλ' ἄλλος ἔχει μικρὴ λύπη καὶ ἄλλος μεγάλη. Ἂς μὴ θλιβόμαστε λοιπὸν οὔτε νὰ νομίζουμε ὅτι ἐμεῖς μόνο βρισκόμαστε σὲ λύπη.

3. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχει ἄνθρωπος καὶ νὰ ζεῖ αὐτὸν τὸν

βίον λύπης εἶναι χωρίς· ἀλλ' ἂν μὴ σήμερον, αὔριον· ἂν μὴ αὔριον, μετὰ ταῦτα συμβαίνει τὸ λυπηρόν. Ὥσπερ γὰρ οὐκ ἔνι τινὰ πλέοντα μὴ εἶναι ἐν ἀγωνίᾳ, πλέοντα λέγω πέλαγος μέγα, οὕτως οὐδὲ τὸν τοῦτον τὸν βίον ζῶντα οὐχ οἷόν τε μὴ εἶναι ἐν ἀθυμίᾳ, κἂν πλούσιον εἴπῃς· ἐπειδὴ γὰρ πλούσιός ἐστι, πολλὰς ἀφορμὰς ἐπιθυμιῶν ἔχει· κἂν αὐτὸν τὸν βασιλέα· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὑπὸ πολλῶν κρατεῖται, καὶ οὐ πάντα κατὰ γνώμην πράττει, ἀλλὰ πολλὰ παρὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ χαρίζεται, καὶ μάλιστα πάντων ἐκεῖνός ἐστιν ὁ πάντα πράττων ἃ μὴ θέλει. Τί δήποτε; Ὅτι πολλοὺς ἔχει τοὺς ἐκ τῶν ἐκείνου λαμβάνειν βουλομένους. Ἐννοήσον δέ, ἐν ὅσῃ ἐστὶν ἀθυμίᾳ, ὅταν βούληται μέν τι πράττειν, μὴ δύνηται δὲ ἢ διὰ δέος ἢ δι' ὑποψίαν ἢ διὰ πολεμίους ἢ διὰ φίλους; Πολλάκις δέ, ὅταν καὶ φιλονεικήσῃ τι πρᾶξαι τῶν αὐτῷ δοκούντων, τὸ πᾶν αὐτῷ τῆς ἡδονῆς ἠφάνισε τῆς ἐκ τῆς πράξεως ἐκείνης, πολλῶν ὄντων τῶν ἀπεχθανομένων αὐτῷ.

Ἀλλὰ τί; νομίζεις τοὺς ἀπράγμονα βίον ζῶντας εἶναι ἐν βίῳ λύπης καθαρούς; Οὐκ ἔστιν. Ὥσπερ γὰρ οὐκ ἔστιν εἶναι ἀθάνατον ἄνθρωπον ὄντα, οὕτως οὐδὲ λύπης χωρίς. Πόσα εἰκὸς ὑπομένειν αὐτοὺς πράγματα, ἃ λόγῳ μὲν παραστῆσαι οὐκ ἔστιν, ἔργῳ δὲ ἐκείνους μόνους δυνατὸν εἰδέναι; πόσοι μυριάκις ηὔξαντο ἀποθανεῖν ἐν ἐκείνῳ τῷ πλούτῳ καὶ τῇ τρυφῇ; Τὸ γὰρ τρυφᾶν οὐ πάντως καὶ ἐκτὸς εἶναι λύπης ποιεῖ· μᾶλλον δὲ αὐτὸ τὸ τρυφᾶν μυρίας τίκτει λύπας, νόσους, ἀηδίας· καὶ χωρὶς τούτων, αἰτίας πολλάκις μὴ ὑποκειμένης. Ὅταν γὰρ ἡ ψυχὴ ἐν ἕξει τοιαύτῃ καταστῇ, καὶ ἁπλῶς οἶδεν ἀλγεῖν. Καὶ γὰρ ἰατρῶν λέγουσι παῖδες ὅτι καὶ παρὰ στομάχου κατασκευὴν ἀσθενῆ ἄκαιροι γίνονται λῦπαι. Ἢ οὐχὶ καὶ παρ' ἡμῖν τοῦτο συμπίπτει, ὅταν ἀλγῶμεν καὶ μὴ εἰδῶμεν τῆς λύπης τὴν ὑπόθεσιν; Καὶ ὅλως οὐκ ἔστιν εὑρεῖν τινα λύπης χωρίς· εἰ δὲ οὐ τοσαύτην ἔχουσιν ἀφορμὴν λύπης, ὅσην ἡμεῖς, ὅμως οὕτως

φθαρτὸ βίο καὶ νὰ εἶναι χωρὶς λύπη· ἂν δὲν εἶναι σήμερα, θὰ εἶναι αὔριο· ἂν ὄχι αὔριο, στὸ μέλλον θὰ συμβεῖ νὰ τὸν βρεῖ ἡ λύπη. Γιατί, ὅπως δὲν εἶναι δυνατὸ κάποιος ποὺ πλέει νὰ μὴν εἶναι σὲ ἀγωνία, νὰ πλέει ἐννοῶ πέλαγος μεγάλο, ἔτσι δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε νὰ ζοῦμε αὐτὴ τὴ ζωὴ καὶ νὰ μὴ βρισκόμαστε σὲ ἀθυμία, κι ἂν ἀκόμα πεῖς γιὰ πλούσιο· γιατί, ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι πλούσιος, ἔχει πολλὲς ἀφορμὲς γιὰ ἐπιθυμίες· κι ἂν ἀκόμα πεῖς τὸν ἴδιο τὸ βασιλιά· καθόσον κι αὐτὸς ἀπὸ πολλοὺς πιέζεται καὶ δὲν τὰ κάμνει ὅλα σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη του, ἀλλὰ πολλὰ τὰ κάμνει παρὰ τὴν ἐπιθυμία του, καὶ μάλιστα ἀπὸ ὅλους περισσότερο ἐκεῖνος εἶναι ποὺ κάμνει ὅλα ἐκεῖνα ποὺ δὲ θέλει. Γιατί ἄραγε; Γιατὶ πολλοὶ εἶναι αὐτοὶ ποὺ θέλουν νὰ πάρουν ἀπὸ τὰ δικά του. Σκέψου λοιπὸν σὲ πόση ἀθυμία βρίσκεται, ὅταν θέλει βέβαια νὰ κάνει κάτι, δὲν μπορεῖ ὅμως ἢ ἀπὸ φόβο ἢ ἀπὸ ὑποψία ἢ ἐξ αἰτίας τῶν ἐχθρῶν ἢ ἐξ αἰτίας τῶν φίλων; Πολλὲς φορὲς κι ὅταν φιλονεικήσει γιὰ νὰ κάνει κάτι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ θεωρεῖ σωστά, ὅλη ἡ εὐχαρίστησή του ἐξαφανίσθηκε ἀπὸ τὴν πράξη ἐκείνη, γιατὶ πολλοὶ εἶναι αὐτοὶ ποὺ τὸν μισοῦν.

Ἀλλὰ τί; νομίζεις πὼς αὐτοὶ ποὺ δὲν κάμνουν τίποτε στὴ ζωή τους εἶναι ἡ ζωή τους ἀπαλλαγμένη ἀπὸ λύπη; Δὲν εἶναι δυνατό. Ὅπως ἀκριβῶς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ εἶσαι ἀθάνατος ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος, ἔτσι οὔτε εἶναι δυνατὸ νὰ εἶσαι χωρὶς λύπη. Πόσα πράγματα εἶναι φυσικὸ αὐτοὶ νὰ ὑπομένουν, ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀναφερθοῦν μὲ λόγια, ἀλλὰ στὴν πράξη μόνο ἐκεῖνοι εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ γνωρίζουν; Πόσοι μύριες φορὲς εὐχήθηκαν νὰ πεθάνουν μέσα σ' ἐκεῖνον τὸν πλοῦτο καὶ τὴν τρυφή; Καθόσον ἡ τρυφὴ δὲν ἀφαιρεῖ ὁπωσδήποτε καὶ τὴν λύπη· ἢ καλύτερα ἡ ἴδια ἡ τρυφὴ γεννᾶ μύριες λύπες, ἀρρώστιες, ἀηδίες, καὶ χωρὶς αὐτὲς πολλὲς φορὲς ὑποφέρει, χωρὶς νὰ ὑπάρχει αἰτία. Γιατί, ὅταν ἡ ψυχὴ συνηθίσει σὲ τέτοια κατάσταση, καὶ ἁπλῶς γνωρίζει νὰ πονάει. Καθόσον οἱ γιατροὶ λέγουν ὅτι καὶ ἀρρώστια τοῦ στομάχου γίνεται αἰτία γιὰ ἄκαιρες λύπες. Ἢ μήπως καὶ σὲ μᾶς δὲ συμβαίνει αὐτὸ ὅταν πονοῦμε καὶ δὲ γνωρίζουμε τὴν αἰτία τῆς λύπης; Καὶ γενικὰ δὲν μπορεῖς νὰ βρεῖς κάποιον χωρὶς λύπη· κι ἂν δὲν ἔχουν τόσο μεγάλη ἀφορμὴ γιὰ λύπη, ὅση ἐμεῖς, ὅμως ὁ καθένας νομίζει ὅτι

ἔχειν ἕκαστος νομίζει· τὸ γὰρ οἰκεῖον μᾶλλον αὐτὸν λυπεῖ τοῦ ἀλλοτρίου.

Ὥσπερ γὰρ οἱ τὰ μέρη τῶν σωμάτων ἀλγοῦντες, νομίζουσι τοὺς πλησίον πλεονεκτεῖν ταῖς ἀλγηδόσι, καὶ ὁ τὸν ὀφθαλμὸν νοσῶν, οὐδὲν ἕτερον ἡγεῖται τοιοῦτον εἶναι πάθος, οἷον τὸ ἑαυτοῦ· πάλιν ὁ τὸν στόμαχον νοσῶν, τοῦτο πάντων χαλεπώτερον εἶναί φησι, καὶ ἕκαστος ἐν ᾧ κατέχεται, τοῦτο πάντων ἀνιαρότερον εἶναι ἡγεῖται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀθυμίας, ἕκαστος ὑπὸ τῆς λύπης ἧς κατέχεται, ταύτην φησίν εἶναι ἀλγεινοτέραν· μετὰ γὰρ τῆς πείρας τῆς οἰκείας τοῦτο κρίνει. Οἷον, ὁ παῖδας οὐκ ἔχων, οὐδὲν οὕτω δεινὸν νομίζει, ὡς ἀπαιδίαν· ὁ πολλοὺς ἔχων πάλιν μετὰ πενίας, οὐδὲν οὕτως ὡς πολυπαιδίαν αἰτιᾶται· ὁ ἕνα ἔχων, οὐδὲν χεῖρον τοῦ ἕνα ἔχειν νομίζει. Ἐντεῦθεν γάρ, φησί, καὶ ῥᾴθυμος γίνεται, καὶ ἐν λύπῃ τὸν πατέρα καθίστησιν, ἀεὶ περιπόθητος αὐτῷ τυγχάνων καὶ οὐδεμίαν ἐπιστροφὴν δεχόμενος. Ὁ καλὴν ἔχων γυναῖκα, οὐδὲν χεῖρόν φησι τοῦ καλὴν ἔχειν γυναῖκα· ὑποψίας γὰρ τὸ πρᾶγμα γέμει καὶ ἐπιβουλῆς· ὁ δυσειδῆ, οὐδὲν χεῖρόν φησι τοῦ ἄμορφον ἔχειν γυναῖκα· ἀηδίας γὰρ τὸ πρᾶγμα ἐμπέπλησται.

Ὁ ἰδιώτης οὐδὲν ἀχρηστότερον τοῦ βίου τούτου φησὶν οὐδὲ εὐτελέστερον· ὁ στρατιώτης οὐδὲν μοχθηρότερόν φησιν, οὐδὲ ἐπισφαλέστερον τῆς στρατείας· βέλτιον γὰρ ἄρτῳ κεχρῆσθαι μόνῳ καὶ ὕδατι, ἢ τοσαύτας φέρειν ἐπαχθείας. Ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν οὐδὲν ἐπιπονότερόν φησι τοῦ τῶν ἄλλων τὰς ἀνάγκας θεραπεύειν· ὁ ἀρχόμενος οὐδὲν δουλικώτερόν φησιν ἑτέρων ἐξουσίᾳ ὑποκεῖσθαι. Ὁ γεγαμηκὼς οὐδὲν χεῖρόν φησι γυναικὸς καὶ φροντίδος· ὁ μὴ γεγαμηκὼς οὐδὲν ἀνελευθεριώτερόν φησι τοῦ μὴ γαμεῖν, καὶ οἰκίας ἀπεστερῆσθαι καὶ ἀναπαύσεως. Ὁ ἔμπορος τὸν γεωργὸν μακαρίζει

ἔτσι ἔχει· γιατὶ τὸ δικό του βάσανο τὸν στενοχωρεῖ περισσότερο ἀπὸ τὸ ξένο.

Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ αὐτοὶ ποὺ πονοῦν σὲ κάποιο μέρος τοῦ σώματος, νομίζουν ὅτι πονοῦν περισσότερο ἀπὸ τοὺς πλησίον τους, κι αὐτὸς ποὺ ἔχει ἄρρωστο τὸ μάτι, νομίζει πὼς ἄλλη τέτοια ἀρρώστια δὲν ὑπάρχει σὰν τὴ δική του· αὐτὸς πάλι ποὺ αἰσθάνεται πόνο στὸ στομάχι του λέγει πὼς αὐτὸ εἶναι φοβερότερο ἀπὸ ὅλα, καὶ ὁ καθένας θεωρεῖ ὅτι εἶναι πιὸ δυσάρεστο ἀπ' ὅλα αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὑποφέρει· ἔτσι καὶ μὲ τὴν ἀθυμία· ὁ καθένας τὴ θλίψη ἀπὸ τὴν ὁποία κατέχεται τὴ θεωρεῖ ὅτι εἶναι ἡ πιὸ ὀδυνηρή, γιατὶ αὐτὸ τὸ συμπέρασμα τὸ βγάζει ἀπὸ προσωπική του πεῖρα. Γιὰ παράδειγμα, αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει παιδιά, δὲ θεωρεῖ τίποτε τόσο φοβερό, ὅσο τὴν ἀτεκνία· αὐτὸς πάλι ποὺ ἔχει πολλὰ κι ἔχει καὶ φτώχεια, τίποτε δὲν κατηγορεῖ τόσο, ὅσο τὴν πολυτεκνία· αὐτὸς ποὺ ἔχει ἕνα, δὲ νομίζει τίποτε χειρότερο ἀπὸ τὸ νὰ ἔχει ἕνα. Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ, λέγει, γίνεται καὶ ράθυμο καὶ βάζει σὲ λύπη τὸν πατέρα, ὄντας πάντοτε πολὺ ἀγαπητὸ σ' αὐτόν, καὶ δὲ δέχεται καμιὰ βελτίωση. Αὐτὸς ποὺ ἔχει ὡραία γυναίκα δὲ θεωρεῖ τίποτε χειρότερο ἀπὸ τὸ νὰ ἔχει κανεὶς ὡραία γυναίκα, γιατὶ τὸ πράγμα εἶναι γεμάτο ἀπὸ καχυποψία καὶ ἐπιβουλή· αὐτὸς ποὺ ἔχει ἄσχημη, λέγει ὅτι τίποτε δὲν εἶναι χειρότερο ἀπὸ τὸ νὰ ἔχει κανεὶς ἄσχημη γυναίκα, γιατὶ ἡ κατάσταση εἶναι ἀηδιαστική.

Ὁ ἰδιώτης πάλι λέγει ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε πιὸ ἄχρηστο καὶ πιὸ εὐτελὲς ἀπ' αὐτὴ τὴ ζωή· ὁ στρατιώτης λέγει δὲν ὑπάρχει τίποτε πιὸ ἐπίπονο, τίποτε πιὸ ἐπικίνδυνο ἀπὸ τὴ στρατιωτική ζωή· γιατὶ εἶναι προτιμότερο νὰ ἔχει κανεὶς μόνο ψωμὶ καὶ νερὸ παρὰ νὰ ὑποφέρει τόσες κακοπάθειες. Αὐτὸς ποὺ βρίσκεται στὴν ἐξουσία λέγει, ὅτι τίποτε δὲν εἶναι δυσκολότερο ἀπὸ τὸ νὰ ἐξυπηρετεῖς τὶς ἀνάγκες τῶν ἄλλων, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ ἐξουσιάζεται λέγει ὅτι τίποτε δὲν εἶναι πιὸ δουλικὸ ἀπὸ τὸ νὰ βρίσκεσαι κάτω στὴ ἐξουσία ἄλλων. Ὁ παντρεμένος λέγει δὲν ὑπάρχει τίποτε χειρότερο ἀπὸ τὸ νὰ ἔχει κανεὶς γυναίκα καὶ νὰ τὴ φροντίζει, ἐνῶ ὁ ἀνύπαντρος λέγει ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε πιὸ ἀνελεύθερο ἀπὸ τὸ νὰ μείνει κανεὶς ἀνύπαντρος, γιατὶ στερεῖται καὶ σπίτι καὶ ἀνάπαυση. Ὁ ἔμπορος μακαρίζει τὸ γεωργὸ γιὰ τὴν ἀσφάλεια· ὁ γεωργὸς τὸν

τῆς ἀσφαλείας· ὁ γεωργὸς τὸν ἔμπορον τοῦ πλούτου. Καὶ ὅλως δυσάρεστόν πως τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον, μεμψίμοιρον καὶ βαρύθυμόν ἐστιν. Ὅτε πάντων τῶν ἀνθρώπων καταγινώσκει, τότε φησίν, οὐδὲν ἄνθρωπος, τὴν πᾶσαν λέγοντες φύσιν ἐπίμοχθον ζῶον καὶ ταλαίπωρον.

Πόσοι τὸ γῆρας θαυμάζουσι; πόσοι τὴν νεότητα μακαρίζουσιν; Οὕτω καὶ ταῖς ἡλικίαις πολλὴ ἡ ἀθυμία. Ὅταν ἴδωμεν κατηγορουμένους ἡμᾶς διὰ ἡλικίαν, φαμέν, διὰ τί μὴ ἦμεν γέροντες; ὅταν λευκαίνηται ἡ κεφαλή, πάλιν, ποῦ ἡ νεότης; Καὶ ὅλως μυρίας ἔχομεν ἀφορμὰς τοῦ λυπεῖσθαι. Μία μόνη ἐστὶν ὁδὸς ταύτης ἀπηλλαγμένη τῆς ἀνωμαλίας, ἡ κατὰ ἀρετήν· μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὴ λύπην ἔχει, ἀλλὰ λύπην οὐκ ἀνόνητον, ἀλλὰ κέρδος καὶ ὠφέλειαν ἔχουσαν. Ἢ γὰρ ἥμαρτέ τις, καὶ διὰ τῆς λύπης κατανυγείς, ἀπενίψατο τὰ ἁμαρτήματα, ἢ ἀδελφῷ πεπτωκότι συνήλγησε, καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἔχει τὸν μισθὸν οὐ μικρόν· τὸ γὰρ συναλγεῖν τοῖς ἐν συμφοραῖς οὖσι, πολλὴν ἡμῖν πρὸς Θεὸν δίδωσι τὴν παρρησίαν.

4. Ἄκουσον ὅσα περὶ τοῦ Ἰὼβ φιλοσοφεῖ ἡ θεία Γραφή· ἄκουσον καὶ Παῦλος τί φησι· «κλαίειν μετὰ κλαιόντων»· καὶ πάλιν, «τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι». Ἡ γὰρ κοινωνία τῶν λυπουμένων τὸ σφόδρα φορτικὸν τῆς λύπης ἀφαιρεῖν εἴωθεν. Ὥσπερ γὰρ ἐπὶ φορτίου, ἂν τοῦ βάρους τις κοινωνήσῃ, ἐπελάφρυνε τὸν μόνον τὸ ἄχθος φέροντα, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων. Νῦν δὲ τῶν μὲν οἰκείων ἡμῖν τινος τετελευτηκότος, πολλοὶ οἱ παρακαθήμενοι, πολλοὶ οἱ παραμυθούμενοι· καὶ ὄνον πεσόντα πολλάκις διεγείρομεν, τῶν δὲ ἀδελφῶν ἡμῶν τὰς ψυχὰς πιπτούσας ὄνου μᾶλλον παραβλέπομεν καὶ παρατρέχομεν. Καὶ ἐὰν εἰς καπηλεῖον αὐτὸν ἴδωμεν ἀσέμνως εἰσιόντα, οὐκ ἀνακόπτομεν· κἂν μεθύοντα, οὐ κωλύομεν, κἂν ὅ,τι δήποτε ἕτερον ποιοῦντα τῶν ἀτόπων· ἀλλὰ μᾶλλον καὶ συμπράττομεν. Διὰ τοῦτο Παῦλος ἔλεγεν, «οὐ μόνον αὐτοὶ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράττουσι»· καὶ συμμορίας πότου καὶ μέθης ποιοῦσιν οἱ πολλοί. Ποίησον, ἄνθρωπε, συμμο-

15. Ρωμ. 12,15–16. 16. Ρωμ. 1,32.

ἔμπορο γιὰ τὸν πλοῦτο. Καὶ γενικὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος εἶναι τελείως δυσάρεστο, μεμψίμοιρο καὶ βαρύθυμο. Ὅταν ἐκφέρει καταδικαστικὴ ἀπόφαση γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τότε λέγει τίποτε δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος, λέγοντας ὅλη τὴν ἀνθρώπινη φύση ὅτι εἶναι ζῶο ἐπίμοχθο καὶ ταλαίπωρο.

Πόσοι θαυμάζουν τὰ γηρατειά; πόσοι μακαρίζουν τὴ νεότητα; Ἔτσι ὑπάρχει πολλὴ λύπη καὶ στὶς ἡλικίες. Ὅταν δοῦμε νὰ μᾶς κατηγοροῦν γιὰ τὴν ἡλικία λέμε, γιατί νὰ μὴν ἤμασταν γέροι; Ὅταν ἀσπρίζουν τὰ μαλλιὰ πάλι λέμε, ποῦ εἶναι τὰ νειάτα; Καὶ γενικὰ ἔχουμε μύριες ἀφορμὲς γιὰ νὰ λυπούμαστε. Ἕνας μόνο δρόμος ὑπάρχει ἀπαλλαγῆς ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀνωμαλία, ὁ δρόμος τῆς ἀρετῆς· ἢ καλύτερα κι αὐτὸς ὁ δρόμος ἔχει λύπη, ὅμως λύπη ὄχι ἀνώφελη, ἀλλὰ γεμάτη ἀπὸ κέρδος καὶ ὠφέλεια. Γιατὶ ἢ ἁμάρτησε κάποιος καὶ ἔφθασε σὲ κατάνυξη μὲ τὴ λύπη καὶ ξέπλυνε τὰ ἁμαρτήματα, ἢ πόνεσε μαζὶ μὲ ἀδελφὸ ποὺ ἔπεσε, κι ἐδῶ πάλι ἔχει ὄχι μικρὸ μισθό· γιατὶ τὸ νὰ συμπονοῦμε μ' αὐτοὺς ποὺ βρίσκονται σὲ συμφορὲς μᾶς δίνει πολλὴ παρρησία πρὸς τὸ Θεό.

4. Ἄκουσε πόσα φιλοσοφεῖ ἡ θεία Γραφὴ γιὰ τὸν Ἰώβ· ἄκουσε τί λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «νὰ κλαῖς μ' αὐτοὺς ποὺ κλαῖνε»· καὶ πάλι, «νὰ συναναστρέφεσθε τοὺς ταπεινούς»[15]. Γιατὶ ἡ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς θλιμμένους ἀφαιρεῖ συνήθως τὸ μεγάλο βάρος τῆς λύπης. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς σ' ἕνα φορτίο, ἂν κάποιος σηκώσει λίγο ἀπὸ τὸ βάρος, ἀλάφρωσε αὐτὸν ποὺ μόνος φέρει τὸ βάρος, τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ σ' ὅλα τ' ἄλλα. Τώρα ἂν κάποιος ἀπὸ τοὺς δικούς μας πεθάνει, πολλοὶ εἶναι αὐτοὶ ποὺ θὰ κάθονται δίπλα μας, πολλοὶ αὐτοὶ ποὺ μᾶς παρηγοροῦν. Καὶ πολλὲς φορὲς ἀνασηκώνουμε ἕναν ὄνο ποὺ ἔπεσε, τὶς ψυχὲς ὅμως τῶν ἀδελφῶν μας ποὺ πέφτουν τὶς παραβλέπουμε καὶ τὶς παρατρέχουμε πολὺ περισσότερο παρὰ τὸν ὄνο. Καὶ ἂν τὸν δοῦμε νὰ μπαίνει ἄσεμνα στὸ καπηλειό, δὲν τὸν σταματοῦμε· κι ἂν τὸν δοῦμε νὰ μεθάει δὲν τὸν ἐμποδίζουμε, καθὼς κι ἂν τὸν δοῦμε νὰ κάμνει ὁτιδήποτε ἄλλο ἄτοπο, ἀλλὰ μᾶλλον συμπράττουμε μ' αὐτόν. Γι' αὐτὸ ἔλεγε ὁ Παῦλος «ὄχι μόνο αὐτοὶ κάμνουν αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἐπιδοκιμάζουν αὐτοὺς ποὺ τὰ κάμνουν»[16]. Καὶ οἱ πολλοὶ κάμνουν παρέες πιοτοῦ καὶ μέθης. Κάμε, ἄνθρωπε, παρέες γιὰ νὰ ἀποβάλετε τὴν μανία τῆς μέθης· στοὺς φυ-

ρίας, ὥστε ἀποθέσθαι τὴν μανίαν τῆς μέθης· τοῖς δεδεμένοις καλὰ ταῦτα τὰ φιλικά, τοῖς ἐν θλίψει οὖσι. Τοιοῦτόν τι καὶ Κορινθίοις ἐπέταξεν ὁ Παῦλος, «ἵνα μή, ὅταν ἔλθω», φησί, «τότε λογίαι γίνωνται». Νῦν δὲ μέθης μὲν καὶ τρυφῆς καὶ σπατάλης ἕνεκεν πάντα πράττομεν, καὶ κλίνην κοινὴν καὶ τράπεζαν κοινὴν καὶ οἶνον κοινὸν καὶ ἀνάλωμα κοινὸν ποιοῦμεν, ἐλεημοσύνην δὲ οὐδεὶς ἐποιήσατο κοινήν.

Τοιαῦτα ἦν ἐπὶ τῶν ἀποστόλων τὰ φιλικά, πάντα εἰς μέσον κατετίθεντο τὰ ὑπάρχοντα. Ἐγὼ δὲ οὐ πάντα κελεύω, ἀλλὰ μέρος τι. «Ὃ ἂν τις εὐοδῶται», φησίν, «ὁρισάτω ἕκαστος κατὰ μίαν τῶν σαββάτων», ὥσπερ τινὰ φόρον φέρειν ὑπὲρ τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν, καὶ κατατίθεσθαι, καὶ οὕτω διδόναι ἐλεημοσύνην, κἂν μικρόν, κἂν μέγα. «Οὐκ ὀφθήσῃ» γάρ, φησί, «κενὸς ἐνώπιον Κυρίου». Ἰουδαίοις ταῦτα ἐλέγετο, πόσῳ μᾶλλον ἡμῖν; Διὰ τοῦτο ἑστήκασιν οἱ πένητες πρὸ τῶν θυρῶν, ἵνα μηδεὶς εἰσίῃ κενός, ἵνα μετὰ ἐλεημοσύνης εἰσίῃ. Εἰσέρχῃ ἐλεηθῆναι· ἐλέησον πρότερον. Ὁ δὲ ὕστερον ἐρχόμενος, πλέον ὀφείλει· ὅταν γὰρ ἀρξώμεθα ἡμεῖς, ὁ δεύτερος πλέον κατατίθησι. Ποίησόν σοι ὀφειλέτην τὸν Θεόν, καὶ τότε αὐτὸν αἴτησαι· δάνεισον, καὶ τότε ἀπαίτει, ἵνα μετὰ τόκου λάβῃς· βούλεται τοῦτο ὁ Θεός, οὐκ ἀποφεύγει. Ἂν μετὰ ἐλεημοσύνης αἰτῇς, χάριν ἔχει· ἂν μετὰ ἐλεημοσύνης ἀπαιτῇς, δανείζεις καὶ τόκους λαμβάνεις. Ναί, παρακαλῶ. Οὐκ ἐν τῇ ἐκτάσει τῶν χειρῶν τὸ ἀκούεσθαί ἐστιν· ἔκτεινόν σου τὰς χεῖρας, μὴ εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλ' εἰς τὰς τῶν πενήτων χεῖρας. Ἂν εἰς τὰς τῶν πενήτων χεῖρας ἐκτείνῃς τὴν χεῖρα, αὐτῆς ἥψω τῆς κορυφῆς τοῦ οὐρανοῦ· ὁ γὰρ ἐκεῖ καθήμενος λαμβάνει τὴν ἐλεημοσύνην· ἂν δὲ ἀκάρπους ἀνατείνῃς, οὐδὲν ὤνησας.

Εἰπὲ γάρ μοι, εἴ σε προσελθὼν ὁ βασιλεὺς ᾔτησε μετὰ τῆς ἁλουργίδος, οὐκ ἂν προθύμως ἅπαντα τὰ ὄντα δέδωκας; νῦν δὲ οὐχ ὑπὸ ἐπιγείου βασιλέως, ἀλλὰ τοῦ οὐρανίου διὰ τῶν πενήτων αἰτούμενος ἕστηκας παρορῶν καὶ τὴν δόσιν ὑπερτιθέμενος; καὶ πόσης οὐκ ἂν εἴης κολάσεως ἄξιος; Οὐ γὰρ ἐν τῇ ἐκτάσει τῶν χει-

17. Α' Κορ. 16,2.
18. Α' Κορ. 16,2.
19. Ἔξοδ. 23,15.

λακισμένους καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ βρίσκονται σὲ θλίψη εἶναι ὡρεῖες αὐτὲς οἱ φιλικὲς ἐκδηλώσεις. Κάτι τέτοιο πρόσταξε καὶ στοὺς Κορινθίους ὁ Παῦλος· «γιὰ νὰ μὴ γίνονται τότε προσφορές», λέγει, «ὅταν θὰ ρθῶ»[17]. Τώρα ὅμως γιὰ τὸ μεθύσι, τὴν τρυφὴ καὶ τὴ σπατάλη κάμνουμε τὰ πάντα, ἔχοντας καὶ κοινὸ κρεβάτι, καὶ κοινὸ τραπέζι, καὶ κοινὸ κρασί, καὶ κοινὴ κατανάλωση, κανένας ὅμως δὲν ἔκαμε κοινὴ ἐλεημοσύνη.

Αὐτὲς ἦταν οἱ ἀγάπες τῶν ἀποστολικῶν χρόνων· ὅλα τὰ ὑπάρχοντά τους τὰ κατέθεταν στὸ μέσον. Ἐγὼ ὅμως δὲ σᾶς προτρέπω νὰ τὰ καταθέσετε ὅλα, ἀλλὰ ἕνα μέρος. «Αὐτὸ ποὺ κάποιος θὰ εὐκολυνθεῖ νὰ προσφέρει», λέγει, «ἂς τὸ ξεχωρίσει ὁ καθένας τὴν ἡμέρα τῆς Κυριακῆς»[18]. Σὰν νὰ προσφέρει κάποιον φόρο γιὰ τὶς ἑπτὰ ἡμέρες καὶ τὸν καταθέτει, καὶ ἔτσι νὰ δίνει ἐλεημοσύνη, εἴτε αὐτὴ εἶναι μικρή, εἴτε μεγάλη. Γιατὶ λέγει, «δὲ θὰ παρουσιασθεῖς βέβαια ἄδειος μπροστὰ στὸν Κύριο»[19]. Αὐτὰ λέγονταν στοὺς Ἰουδαίους, πόσο μᾶλλον ἰσχύουν γιὰ μᾶς; Γι' αὐτὸ στέκονται οἱ φτωχοὶ μπροστὰ στὶς πόρτες, γιὰ νὰ μὴ μπαίνει κανεὶς ἄδειος, γιὰ νὰ μπαίνει μὲ ἐλεημοσύνη. Μπαίνεις γιὰ νὰ ἐλεηθεῖς· ἐλέησε προηγουμένως. Αὐτὸς ποὺ ἔρχεται μετά, ὀφείλει περισσότερα. Γιατί, ὅταν ἀρχίσουμε ἐμεῖς, ὁ δεύτερος καταθέτει περισσότερα. Κάμε τὸ Θεὸ ὀφειλέτη σου, καὶ τότε ζήτησε ἀπ' αὐτόν. Δάνεισε, καὶ τότε ζήτα, γιὰ νὰ πάρεις μὲ τόκο· αὐτὸ τὸ θέλει ὁ Θεός, δὲν τὸ ἀποφεύγει. Ἂν τοῦ ζητᾶς μαζὶ μὲ ἐλεημοσύνη ποὺ ἔκαμες, χρωστᾶ χάρη· ἂν ἀπαιτεῖς μὲ ἐλεημοσύνη, δανείζεις καὶ παίρνεις καὶ τόκους. Ναί, παρακαλῶ. Δὲν εἰσακούεται κανεὶς σηκώνοντας τὰ χέρια· ἅπλωσε τὰ χέρια σου ὄχι στὸν οὐρανό, ἀλλὰ στὰ χέρια τῶν φτωχῶν. Ἂν ἁπλώσεις τὸ χέρι στὰ χέρια τῶν φτωχῶν, ἄγγιξες τὴν ἴδια τὴν κορυφὴ τοῦ οὐρανοῦ· γιατὶ αὐτὸς ποὺ κάθεται ἐκεῖ αὐτὸς παίρνει τὴν ἐλεημοσύνη· ἂν ὑψώσεις τὰ χέρια ἄκαρπα, σὲ τίποτε δὲν ὠφελήθηκες.

Πές μου σὲ παρακαλῶ, ἂν ἐρχόταν σὲ σένα ὁ βασιλιὰς φορώντας τὴν πορφύρα καὶ σοῦ ζητοῦσε, δὲν θὰ τοῦ ἔδινες πρόθυμα ὅλα τὰ ὑπάρχοντά σου; Τώρα ὅμως ποὺ σοῦ ζητᾶ μέσω τῶν φτωχῶν ὄχι ἐπίγειος βασιλιάς, ἀλλ' ὁ οὐράνιος, στέκεις ἀδιάφορος, ἀναβάλλοντας τὴ δόση; Καὶ πόσης τιμωρίας δὲ θὰ εἶσαι

ρῶν, οὐδὲ ἐν τῷ πλήθει τῶν ρημάτων, ἀλλ' ἐν τοῖς ἔργοις τὸ ἐπακούεσθαί ἐστιν. Ἄκουε γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος· «ὅταν τὰς χεῖρας ὑμῶν ἐκτείνητε, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν, καὶ ἐὰν πληθύνητε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν». Δέον γὰρ σιγᾶν καὶ μηδὲ ἀνανεύειν εἰς τὸν οὐρανὸν τὸν ἐλέου δεόμενον· ὁ παρρησίαν ἔχων καὶ πολλὰ φθέγγεται. Ἀλλὰ τί φησι; «Κρίνατε ὀρφανῷ καὶ ταπεινῷ, καὶ δικαιώσατε χήραν, καὶ μάθετε καλὸν ποιεῖν». Οὕτω δυνησόμεθα ἀκούεσθαι, κἂν κάτω τὰς χεῖρας ἔχωμεν, κἂν μὴ φθεγγώμεθα, μηδὲ ζητῶμεν.

Ταῦτα τοίνυν ζηλώσωμεν, ἵνα τύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἡμῖν ἀγαθῶν.

ἄξιος; Γιατὶ εἰσακούεσαι ὄχι μὲ τὴν ἔκταση τῶν χεριῶν, οὔτε μὲ τὰ πολλὰ λόγια, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔργα. Ἄκουε τὸν προφήτη ποὺ λέγει· «ὅταν θ' ἁπλώνετε τὰ χέρια σας, θ' ἀποστρέψω τὰ μάτια μου ἀπὸ σᾶς, καὶ ἐὰν δυναμώσετε τὴν προσευχή σας δὲ θὰ σᾶς ἀκούσω»[20]. Γιατὶ πρέπει νὰ σιωπᾶ καὶ νὰ μὴν ἀρνεῖται τίποτε πρὸς τὸν οὐρανὸ αὐτὸς ποὺ ἔχει ἀνάγκη ἐλέους· αὐτὸς ποὺ ἔχει παρρησία, αὐτὸς καὶ πολλὰ λέγει. Ἀλλὰ τί λέγει; «Κρίνατε δίκαια τὸ ὀρφανὸ καὶ τὸν ταπεινὸ καὶ δικαιῶστε τὴ χήρα, καὶ μάθετε νὰ κάμνετε τὸ καλό»[21]. Ἔτσι θὰ καταστεῖ δυνατὸ νὰ εἰσακουσθοῦμε, κι ἂν ἀκόμα ἔχουμε κάτω τὰ χέρια, κι ἂν ἀκόμα δὲ μιλοῦμε κι οὔτε ζητοῦμε.

Αὐτὰ λοιπὸν ἂς ποθήσουμε μὲ ζῆλο, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ὑποσχέθηκε ὁ Θεός.

20. Ἠσ. 1,15.
21. Ἠσ. 1,17.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

(Β' Τιμ. 1,8–12)

«Μὴ οὖν ἐπαισχυνθῇς τὸ μαρτύριον τοῦ Κυρίου ἡμῶν, μηδὲ ἐμὲ τὸν δέσμιον αὐτοῦ· ἀλλὰ συγκακοπάθησον τῷ Εὐαγγελίῳ κατὰ δύναμιν Θεοῦ τοῦ σώσαντος ἡμᾶς, καὶ καλέσαντος, κλήσει ἁγίᾳ, οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων, φανερωθεῖσαν δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ».

1. Οὐδὲν χεῖρον, ἢ ὅταν τις ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς τὰ θεῖα κρίνῃ καὶ μετρῇ πράγματα· οὕτω γὰρ ἀποπεσεῖται τῆς πέτρας ἐκείνης ἐκ πολλοῦ τοῦ μέτρου καὶ τοῦ φωτὸς ἀποστερηθήσεται. Εἰ γὰρ ὁ τὰς τοῦ ἡλίου ἀκτῖνας ἀνθρωπίνοις θέλων καταλαβεῖν ὀφθαλμοῖς, οὐ μόνον οὐ καταλήψεται οὐδὲ ἀνθέξεται τοῦ προκειμένου, ἀλλὰ καὶ ἀποπεσεῖται καὶ μυρίαν ὑποστήσεται βλάβην, πολλῷ μᾶλλον ὁ βουλόμενος πρὸς ἐκεῖνο τὸ φῶς ἀτενὲς ἰδεῖν διὰ τῶν οἰκείων λογισμῶν, πείσεται τοῦτο, καὶ ὑβρίζει εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ δωρεάν. Ὅρα γοῦν Μαρκίωνα καὶ Μάνην καὶ Οὐαλεντῖνον, καὶ πάντας τοὺς τὰς λοιπὰς αἱρέσεις καὶ τὰ ὀλέθρια δόγματα ἐπεισαγαγόντας τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, ὅπως ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς τὰ τοῦ Θεοῦ μετρήσαντες ᾐσχύνθησαν ἐπὶ τῇ οἰκονομίᾳ. Καίτοι οὐκ αἰσχύνης, ἀλλὰ πολλοῦ καυχήματος ἄξια ἂν εἴη, τὸν σταυρὸν λέγω τοῦ Χριστοῦ.

Οὐδὲν γὰρε οὕτω τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας τεκμήριον μέγα,

ΟΜΙΛΙΑ Β'

(Β' Τιμ. 1,8–12)

«Μὴ λοιπὸν νιώσεις ντροπὴ γιὰ τὸ μαρτύριο τοῦ Κυρίου μας, οὔτε γιὰ μένα τὸν φυλακισμένο του, ἀλλὰ κακοπάθησε μαζί μου χάριν τοῦ Εὐαγγελίου μὲ τὴ δύναμη ποὺ δίνει ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος μᾶς ἔσωσε καὶ μᾶς κάλεσε μὲ κλήση ποὺ μᾶς ἁγιάζει, ὄχι ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα μας, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴν πρόθεσή του καὶ τὴ χάρη ποὺ δόθηκε σὲ μᾶς μέσω τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὶν ἀπὸ αἰώνιους χρόνους, καὶ μᾶς φανερώθηκε τώρα μὲ τὴ φανέρωση τοῦ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ».

1. Τίποτε δὲν ὑπάρχει χειρότερο ἀπὸ τὸ νὰ κρίνει κανεὶς καὶ νὰ μετρᾶ τὰ θεῖα πράγματα μὲ ἀνθρώπινους λογισμούς· γιατὶ ἔτσι θὰ πέσει πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν πέτρα ἐκείνη καὶ θὰ στερηθεῖ τὸ φῶς. Ἐὰν λοιπὸν αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ καταλάβει τὶς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου μὲ τὰ ἀνθρώπινα μάτια, ὄχι μόνον δὲ θὰ τὶς καταλάβει οὔτε καὶ θὰ ἀντέξει τὸν ἥλιο, ἀλλὰ καὶ θὰ πέσει καὶ θὰ πάθει μεγάλη βλάβη, πολὺ περισσότερο αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ ἀτενίσει πρὸς ἐκεῖνο τὸ φῶς μὲ τους λογισμούς του θὰ πάθει αὐτό, καὶ ὑβρίζει τὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ. Πρόσεχε λοιπὸν τὸν Μαρκίωνα καὶ τὸν Μάνη καὶ τὸν Οὐαλεντῖνο καὶ ὅλους ἐκείνους ποὺ εἰσήγαγαν τὶς ὑπόλοιπες αἱρέσεις καὶ τὰ ὀλέθρια δόγματα στὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, πόσο καταντροπιάστηκαν ἀπὸ τὸ μυστήριο τῆς θείας οἰκονομίας γιατὶ μέτρησαν μὲ ἀνθρώπινους λογισμοὺς τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ. Ἂν καὶ βέβαια δὲν εἶναι ἄξια ντροπῆς ἀλλὰ πολλῆς καυχήσεως, ἐννοῶ τὸ σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ.

Πράγματι τίποτε δὲν εἶναι τόσο μεγάλη ἀπόδειξη τῆς φιλαν-

οὐκ οὐρανός, οὐ θάλαττα, οὐ γῆ, οὐ τὸ ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα παραγαγεῖν, οὐ τὰ ἄλλα πάντα, ὡς ὁ σταυρός. Διὸ καὶ Παῦλος ἐπ' αὐτῷ καυχᾶται λέγων, «ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἀλλ' οἱ ψυχικοὶ καὶ μηδὲν πλέον Θεῷ νέμοντες τῶν ἀνθρώπων, καταπίπτουσι καὶ αἰσχύνονται. Διὰ τοῦτο ἄνωθεν τῷ μαθητῇ παρῄνει λέγων, καὶ δι' ἐκείνου πᾶσι· «μὴ οὖν ἐπαισχυνθῇς τὸ μαρτύριον τοῦ Κυρίου ἡμῶν». Τουτέστι, μὴ αἰσχύνου ὅτι τὸν ἐσταυρωμένον κηρύσσεις, ἀλλὰ καὶ ἐναβρύνου. Αὐτὰ μὲν γὰρ καθ' ἑαυτά, θάνατος καὶ δεσμωτήρια καὶ δεσμά, αἰσχύνης ἄξια καὶ ὀνειδισμοῦ· ἀλλ' ἐάν τις τὴν αἰτίαν προσθῇ καὶ τὸ μυστήριον εἰδῇ καλῶς, πολλοῦ καυχήματος, πολλῆς σεμνότητος ἑκατέρα ὄντα εὑρήσει. Ὁ γὰρ θάνατος ἐκεῖνος τὴν οἰκουμένην ἀπολλυμένην ἔσωσεν, ὁ θάνατος ἐκεῖνος τῇ γῇ συνῆψε τὸν οὐρανόν, ὁ θάνατος ἐκεῖνος τὴν τυραννίδα τοῦ διαβόλου κατέλυσε, τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους ἐποίησε καὶ Θεοῦ υἱούς· ὁ θάνατος ἐκεῖνος τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀνήγαγεν εἰς τὸν θρόνον τὸν βασιλικόν· τὰ δεσμὰ ταῦτα πολλοὺς ἐπέστρεψε.

«Μὴ οὖν ἐπαισχυνθῇς», φησί, «τὸ μαρτύριον τοῦ Κυρίου ἡμῶν, μηδὲ ἐμὲ τὸν δέσμιον αὐτοῦ, ἀλλὰ συγκακοπάθησον τῷ Εὐαγγελίῳ». Τουτέστι, κἂν αὐτὸς ταῦτα πάθῃς, μὴ αἰσχυνθῇς. Ὅτι γὰρ τοῦτο ᾐνίξατο, καὶ διὰ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων δῆλον, διὰ τοῦ εἰπεῖν, «ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς Πνεῦμα δυνάμεως καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ»· καὶ διὰ τῶν μετὰ ταῦτα πάλιν. «Ἀλλὰ συγκακοπάθησον», φησί· τουτέστι, μὴ ἁπλῶς μὴ ἐπαισχυνθῇς, ἀλλὰ τῇ πείρᾳ μὴ ἐπαισχυνθῇς. Καὶ οὐκ εἶπε, 'μὴ φοβηθῇς μηδὲ δείσῃς', ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸν θαρρύνων φησί, «μὴ ἐπαισχυνθῇς», ὡς οὐκ ὄντος λοιπὸν κινδύνου, εἰ τῆς αἰσχύνης τις περιγένοιτο. Τοῦτο γὰρ μόνον ἔχει φορτικὸν αἰσχύνη, τὸ ἡττᾶσθαι αὐτῆς. Μὴ τοίνυν ἐπαισχυνθῇς, εἰ ἐγὼ ὁ νεκροὺς ἐγείρων, ὁ μυρία ἐργαζόμενος σημεῖα, ὁ τὴν οἰκουμένην περιδραμών, δέδεμαι νῦν· οὐ γὰρ ὡς κακοῦργός

---

1. Γαλ. 6,14.
2. Β' Τιμ. 1,7.

θρωπίας αὐτοῦ, οὔτε ὁ οὐρανός, οὔτε ἡ θάλασσα, οὔτε ἡ γῆ, οὔτε τὸ ὅτι ἀπὸ τὸ μηδὲν δημιούργησε τὰ πάντα, οὔτε ὅλα τὰ ἄλλα, ὅσο εἶναι ὁ σταυρός. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος γι' αὐτὸν καυχιέται, λέγοντας, «γιὰ μένα ὅμως εἴθε νὰ μὴ συμβεῖ νὰ καυχηθῶ γιὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνο γιὰ τὸ σταυρὸ τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»[1]. Ἀλλ' οἱ ψυχικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἀποδίδουν στὸ Θεὸ τίποτε ἐπὶ πλέον καταπίπτουν καὶ καταντροπιάζονται. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ συμβούλευε στὸ μαθητή του λέγοντας μέσω ἐκείνου καὶ πρὸς ὅλους· «μὴ λοιπὸν νιώσεις ντροπὴ γιὰ τὸ μαρτύριο τοῦ Κυρίου μας». Δηλαδή, νὰ μὴ ντρέπεσαι ποὺ κηρύττεις τὸν Ἐσταυρωμένο, ἀλλὰ καὶ νὰ νιώθεις ὑπερηφάνεια. Βέβαια αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ὁ θάνατος δηλαδὴ καὶ οἱ φυλακίσεις καὶ τὰ δεσμά, εἶναι ἄξια ντροπῆς καὶ ὀνειδισμοῦ, ἀλλ' ἂν κανεὶς προσθέσει τὴν αἰτία καὶ γνωρίσει καλὰ τὸ μυστήριο, θὰ βρεῖ τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ νὰ εἶναι ἄξιο πολλῆς καυχήσεως, πολλῆς σεμνότητας. Γιατὶ ἐκεῖνος ὁ θάνατος ἔσωσε τὴ χαμένη ἀνθρωπότητα· ἐκεῖνος ὁ θάνατος ἕνωσε τὴ γῆ μὲ τὸν οὐρανό· ἐκεῖνος ὁ θάνατος κατέλυσε τὴν τυραννία τοῦ διαβόλου καὶ ἔκαμε τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους καὶ υἱοὺς τοῦ Θεοῦ· ἐκεῖνος ὁ θάνατος ὁδήγησε τὴ φύση μας στὸ βασιλικὸ θρόνο· αὐτὰ τὰ δεσμὰ πολλοὺς μετέστρεψαν.

«Μὴ ντραπεῖς λοιπόν», λέγει, «τὸ μαρτύριο τοῦ Κυρίου μας, οὔτε ἐμένα τὸν φυλακισμένο του, ἀλλὰ μαζί μου κακοπάθησε γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο». Δηλαδὴ κι ἂν ἀκόμη πάθεις σὺ ὁ ἴδιος αὐτά, μὴ ντραπεῖς. Τὸ ὅτι βέβαια ὑπαινίχθηκε αὐτὸ γίνεται φανερὸ καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ λέχθηκαν παραπάνω, μ' αὐτὸ ποὺ εἶπε, «ἔδωσε σὲ μᾶς ὁ Θεὸς πνεῦμα δυνάμεως καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ»[2], καὶ μ' αὐτὰ ποὺ λέγει πάλι. «Ἀλλὰ κακοπάθησε μαζί μου», λέγει· δηλαδὴ ὄχι ἁπλῶς μὴ ντραπεῖς, ἀλλὰ μὴ ντραπεῖς καὶ δοκιμάζοντας αὐτὰ σὺ ὁ ἴδιος. Καὶ δὲν εἶπε 'μὴ φοβηθεῖς, μὴ τρομάξεις', ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν ἐνθαρρύνει περισσότερο λέγει «μὴ ντραπεῖς», σὰν νὰ μὴν ὑπάρχει πλέον κίνδυνος, ἂν κάποιος ξεπεράσει τὴ ντροπή. Γιατὶ αὐτὸ μόνο εἶναι τὸ βαρὺ ποὺ ἔχει ἡ ντροπή, τὸ νὰ νικιέται κανεὶς ἀπ' αὐτήν. Μὴ ντραπεῖς λοιπὸν ἂν ἐγώ, ποὺ ἀνασταίνω νεκρούς, ποὺ κάμνω μύρια θαύματα, ποὺ περιέτρεξα τὴν οἰκουμένη, τώρα εἶμαι φυλακισμένος· γιατὶ δὲν εἶμαι φυλακισμένος σὰν κακοῦργος, ἀλλ' ἐξ αἰ-

εἰμι δεσμώτης, ἀλλὰ τοῦ σταυρωθέντος ἕνεκεν. Εἰ σταυρὸν οὐκ ἐπησχύνθη μου ὁ Δεσπότης, οὐδὲ τὰ δεσμὰ ἐγώ.

Καὶ καλῶς παρακαλῶν αὐτὸν μὴ ἐπαισχυνθῆναι, πρότερον αὐτὸν τοῦ σταυροῦ ἀνέμνησεν. Εἰ τὸν σταυρὸν οὐκ ἐπαισχύνῃ, φησί, μηδὲ δεσμά· εἰ ὁ Δεσπότης ἡμῶν καὶ διδάσκαλος σταυρὸν ὑπέμεινε, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς τὰ δεσμά. Ἅπερ γὰρ αὐτὸς ὑπέμεινεν ὁ αἰσχυνόμενος, καὶ τὸν σταυρωθέντα ἐπαισχύνεται. Οὐ γὰρ δι' ἐμαυτόν, φησί, φέρω ταῦτα τὰ δεσμά. Μηδὲν οὖν ἀνθρώπινον πάθῃς, ἀλλὰ τοῖς αὐτοῖς κοινώνησον, «ἀλλὰ συγκακοπάθησον», φησί, «τῷ Εὐαγγελίῳ», οὐχ ὡς τοῦ Εὐαγγελίου κακοπαθοῦντος, ἀλλὰ τὸν μαθητὴν διεγείρων ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου πάσχειν. «Κατὰ δύναμιν Θεοῦ», φησί, «τοῦ σώσαντος ἡμᾶς καὶ καλέσαντος κλήσει ἁγίᾳ, οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλ' κατ' ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων». Ἄλλως δέ, ἐπεὶ φορτικὸν ἦν τὸ εἰπεῖν, 'κακοπάθησον', πάλιν αὐτὸν παραμυθεῖται λέγων, «οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν»· τουτέστι, μὴ τῇ δυνάμει λογίζου τῇ σῇ, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ τὸ ταῦτα φέρειν· σὸν μὲν γὰρ τὸ ἑλέσθαι καὶ προθυμηθῆναι, Θεοῦ δὲ τὸ κουφίσαι καὶ παῦσαι.

Εἶτα καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ δείκνυσι τὰ τεκμήρια. Πῶς ἐσώθης ἐννόει, πῶς ἐκλήθης· ὥσπερ φησὶν ἀλλαχοῦ, «κατὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἡμῖν». Οὕτω τοῦ ποιῆσαι τὸν οὐρανὸν μείζων δύναμις αὕτη ἦν, τὸ πεῖσαι τὴν οἰκουμένην. Πῶς οὖν ἐκλήθη, φησί, «κλήσει ἁγίᾳ;». Τουτέστιν, ἁγίους εἰργάσατο ἁμαρτωλοὺς ὄντας καὶ ἐχθρούς· καὶ ταῦτα οὐκ ἐξ ἡμῶν, Θεοῦ τὸ δῶρον. Εἰ τοίνυν καὶ δυνατός ἐστι τῷ καλέσαι, καὶ ἀγαθὸς τῷ κατὰ χάριν, ἀλλὰ μὴ κατὰ ὀφειλὴν τοῦτο ποιῆσαι, οὐ δεῖ δεδοικέναι. Ὁ γάρ, ἡνίκα ἡμᾶς ἔδει σωθῆναι καὶ ἐχθροὺς ὄντας, χάριτι σώσας, ὅταν καὶ ἐργαζομένους ἴδῃ, οὐ πολλῷ μᾶλλον συμπράξει; «Οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν», φησίν, «ἀλλὰ κατ' ἰδίαν πρόθεσιν». Τουτέστιν, οὐδενὸς ἀναγκάζοντος, οὐδενὸς συμβουλεύοντος, ἀλλ'

3. Ἐφεσ. 3,20.

τίας ἐκείνου ποὺ σταυρώθηκε. Ἂν ὁ Κύριός μου δὲ ντράπηκε τὸ σταυρό, οὔτε ἐγὼ ντρέπομαι τὰ δεσμά.

Καὶ πολὺ σωστά, προτρέποντάς τον νὰ μὴ ντραπεῖ, τοῦ ὑπενθύμισε προηγουμένως τὸ σταυρό. Ἐὰν δὲν ντραπεῖς τὸ σταυρό, λέγει, οὔτε τὰ δεσμὰ θὰ ντραπεῖς· ἂν ὁ Δεσπότης μας καὶ διδάσκαλος ὑπέμεινε σταυρό, πολὺ περισσότερο πρέπει ἐμεῖς νὰ ὑπομείνουμε τὰ δεσμά. Αὐτὸς ποὺ ντρέπεται αὐτὰ ποὺ ὑπέμεινε ἐκεῖνος, ντρέπεται καὶ ἐκεῖνον ποὺ σταυρώθηκε. Αὐτὰ τὰ δεσμά, λέγει, τὰ ὑπομένω ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτό μου. Μὴ πάθεις λοιπὸν τίποτε ἀνθρώπινο, ἀλλὰ λάβε μέρος στὰ ἴδια παθήματα. «Ἀλλὰ κακοπάθησε μαζί μου», λέγει, «γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο»· ὄχι ὅτι κακοπαθεῖ τὸ Εὐαγγέλιο, ἀλλὰ διεγείρει τὸ μαθητὴ νὰ πάσχει γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο. «Κατὰ τὴν δύναμη τοῦ Θεοῦ», λέγει, «ποὺ μᾶς ἔσωσε καὶ μᾶς κάλεσε μὲ κλήση ἅγια, ὄχι ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα μας, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴ θέλησή του καὶ τὴ χάρη του ποὺ μᾶς δόθηκε μὲ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ πρὶν ἀπὸ χρόνια αἰώνια». Ἄλλωστε, ἐπειδὴ ἦταν βαρὺ νὰ πεῖ 'κακοπάθησε', τὸν παρηγορεῖ πάλι, λέγοντας· «ὄχι ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα μας»· δηλαδὴ μὴ σκέπτεσαι ὅτι γίνονται αὐτὰ μὲ τὴ δική σοὺ δύναμη, ἀλλὰ μὲ τοῦ Θεοῦ, ποὺ δίνει αὐτά· δικό σου ἔργο εἶναι τὸ νὰ προτιμήσεις αὐτὰ καὶ νὰ δείξεις προθυμία, ἐνῶ ἔργο τοῦ Θεοῦ εἶναι νὰ τ' ἀνακουφίσει καὶ νὰ τὰ καταπαύσει.

Ἔπειτα παρουσιάζει καὶ τὶς ἀποδείξεις τῆς δυνάμεως του. Σκέψου πῶς σώθηκες, πῶς κλήθηκες· ὅπως ἀκριβῶς λέγει ἀλλοῦ· «κατὰ τὴ ἐνέργειά του ποὺ ἐνεργεῖται σὲ μᾶς»[3]. Ἔτσι ἀπὸ τὸ νὰ δημιουργήσει τὸν οὐρανό, αὐτὴ ἦταν μεγαλύτερη, τὸ νὰ πείσει δηλαδὴ τὴν οἰκουμένη. Πῶς λοιπὸν κλήθηκε, λέγει, «μὲ κλήση ἁγία»; Δηλαδὴ τοὺς ἔκαμε ἁγίους ἐνῶ ἦταν ἁμαρτωλοὶ καὶ ἐχθροί· κι αὐτὰ δὲν ἔγιναν ἀπὸ μᾶς, τὸ δῶρο εἶναι τοῦ Θεοῦ. Ἂν λοιπὸν εἶναι δυνατὸς στὸ νὰ καλέσει, καὶ ἀγαθὸς στὸ νὰ τὸ κάνει αὐτὸ κατὰ χάρη καὶ ὄχι σὰν ὀφειλή, δὲν πρέπει νὰ φοβόμαστε. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ μᾶς ἔσωσε κατὰ χάρη, ὅταν ἔπρεπε νὰ μᾶς σώσει, ἂν καὶ ἤμασταν ἐχθροί, ὅταν μᾶς δεῖ καὶ νὰ κοπιάζουμε δὲ θὰ μας βοηθήσει πολὺ περισσότερο; «Ὄχι ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα μας», λέγει, «ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴ δική του ἀγαθὴ θέληση». Δηλαδή, χωρὶς κανεὶς νὰ τὸν ἀνάγκαζε, χωρὶς κανεὶς νὰ τὸν συμβούλευε, ἀλλ' ἀπὸ δική του

ἐξ ἰδίας προθέσεως, οἴκοθεν ἐκ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ ὁρμώμενος ἔσωσε· τοῦτο γάρ ἐστι τό, «κατ' ἰδίαν πρόθεσιν». «Καὶ χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων». Τουτέστιν, ἀνάρχως ταῦτα προτετύπωτο ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ γενέσθαι. Οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο, τὸ ἄνωθεν βούλεσθαι· οὐκ ἐκ μετανοίας ἄρα. Πῶς οὖν οὐκ ἀΐδιος ὁ Υἱός; καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ταῦτα ἐβούλετο ἐξ ἀρχῆς. «Φανερωθεῖσαν δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καταργήσαντος μὲν τὸν θάνατον, φωτίσαντος δὲ ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου».

2. Εἶδες δύναμιν, εἶδες δωρεὰν οὐχὶ δι' ἔργων γενομένην, ἀλλὰ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου; Ἐλπίδος γὰρ ταῦτά ἐστιν· ἐν μὲν γὰρ τῷ αὐτοῦ σώματι ἀμφότερα ταῦτα γεγένηται, ἐν δὲ τῷ ἡμετέρῳ ἔσται. Πῶς; Διὰ τοῦ Εὐαγγελίου. «Εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ κῆρυξ καὶ ἀπόστολος καὶ διδάσκαλος ἐθνῶν». Τί δήποτε τοῦτο συνεχῶς λέγει, διδάσκαλον ἐθνῶν ἑαυτὸν καλῶν; Πεῖσαι βουλόμενος, ὅπερ ἔφην, ὅτι χρὴ καὶ ἔθνεσι πλησιάζειν. Μὴ καταπέσῃς τοίνυν ἐν τοῖς ἐμοῖς παθήμασι· καταβέβληται τοῦ θανάτου τὰ νεῦρα. Οὐχ ὡς κακοῦργος ταῦτα ὑπομένω, ἀλλὰ διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐθνῶν. Ἅμα καὶ ἀξιόπιστον ποιεῖ τὸν λόγον. «Δι' ἣν αἰτίαν καὶ ταῦτα», φησί, «πάσχω· ἀλλ' οὐκ ἐπαισχύνομαι· οἶδα γὰρ ᾧ πεπίστευκα καὶ πέπεισμαι, ὅτι δυνατός ἐστι τὴν παρακαταθήκην μου φυλάξαι εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Ἀλλ' οὐκ ἐπαισχύνομαι», φησίν. Αἰσχύνῃς γάρ, εἰπέ μοι, τὰ δεσμά; αἰσχύνῃς τὰ πάθη; Μὴ οὖν ἐπαισχυνθῇς. Ὁρᾷς πῶς διὰ τῶν ἔργων ἐνδείκνυται τὴν διδασκαλίαν; «Ταῦτα πάσχω, φησίν, εἰς δεσμωτήριον ἐμβέβλημαι, ἐλαύνομαι· «οἶδα γὰρ ᾧ πεπίστευκα, καὶ πέπεισμαι ὅτι δυνατός ἐστι τὴν παρακαταθήκην μου φυλάξαι τὴν ἐκείνην τὴν ἡμέραν».

Τί ἐστὶ «παρακαταθήκη;» Ἡ πίστις, τὸ κήρυγμα. Τοῦτο αὐτός, φησίν, ὁ παρακαταθέμενος ἀκέραιον φυλάξει. Πάντα πάσχω ὥστε μὴ τὸν θησαυρὸν συληθῆναι· οὐκ ἐπαισχύνομαι τούτοις, ἕως ἂν αὐτὴ ἀκέραιος σώζηται. Ἢ τοὺς πιστοὺς λέγει τὴν «παρακαθή-

ἀγαθὴ θέληση μᾶς ἔσωσε, ὁρμώμενος ἀπὸ τὴν δική του ἀγαθότητα· γιατὶ αὐτὸ σημαίνει τό, «ἀπὸ δική του πρόθεση». «Καὶ τὴ χάρη ποὺ δόθηκε σὲ μᾶς μέσω τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὶν ἀπὸ αἰώνια χρόνια». Δηλαδὴ αὐτὰ εἶχαν καθορισθεῖ νὰ γίνουν ἀνάρχως μέσω τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Δὲν εἶναι μικρὸ καὶ αὐτό, τὸ νὰ θέλει ὁ Θεὸς τὴ σωτηρία μας ἀπὸ τὴν ἀρχή· ἄρα δὲν εἶναι ἡ σωτηρία μας ἀποτέλεσμα μετάνοιας. Πῶς δηλαδή; ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι αἰώνιος; καθόσον καὶ αὐτὸς αὐτὰ τὰ ἤθελε ἀπὸ τὴν ἀρχή. «Φανερώθηκε ὅμως τώρα ἡ θέληση τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ποὺ κατάργησε τὸ θάνατο καὶ φώτισε ζωὴ καὶ ἀφθαρσία μὲ τὸ Εὐαγγέλιό του.

2. Εἶδες δύναμη, εἶδες δωρεὰ ποὺ μᾶς δόθηκε ὄχι μὲ τὰ ἔργα, ἀλλὰ μὲ τὸ Εὐαγγέλιο; Αὐτὰ βέβαια ἐλπίζουμε νὰ πραγματοποιηθοῦν. Γιατὶ καὶ τὰ δύο αὐτὰ πραγματοποιήθηκαν στὸ σῶμα του, ἐνῶ στὸ δικό μας θὰ πραγματοποιηθοῦν. Πῶς; Μὲ τὸ Εὐαγγέλιο. «Στὸ ὁποῖο ἔγινα ἐγὼ κήρυκας καὶ ἀπόστολος καὶ δάσκαλος τῶν ἐθνῶν». Γιατί ἄραγε λέγει συνέχεια αὐτό, ὀνομάζοντας τὸν ἑαυτό του δάσκαλο τῶν ἐθνῶν; Ἐπειδὴ θέλει νὰ πείσει, ὅπως εἶπα, ὅτι πρέπει νὰ πλησιάζει καὶ τοὺς ἐθνικούς. Μὴ χάσεις λοιπὸν τὸ θάρρος σου ἐξ αἰτίας τῶν παθημάτων μου· τὰ νεῦρα τοῦ θανάτου ἔχουν καταβληθεῖ. Αὐτὰ δὲν τὰ ὑπομένω σὰν κακοῦργος, ἀλλὰ γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν ἐθνῶν. Συγχρόνως κάμνει τὸ λόγο καὶ ἀξιόπιστο. «Γι' αὐτὴν τὴν αἰτία», λέγει, «πάσχω αὐτά, ἀλλὰ δὲν ντρέπομαι· γιατὶ γνωρίζω καὶ εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι αὐτὸς στὸν ὁποῖο ἔχω πιστέψει εἶναι δυνατὸς νὰ φυλάξει τὴν παρακαταθήκη μου μέχρι ἐκείνη τὴν ἡμέρα». «Ἀλλὰ δὲν ντρέπομαι», λέγει. Δηλαδή, πές μου, τὰ δεσμὰ εἶναι γιὰ ντροπή; τὰ πάθη εἶναι γιὰ ντροπή; Μὴ ντραπεῖς λοιπόν. Βλέπεις πῶς παρουσιάζει τὴ διδασκαλία μὲ τὰ ἔργα; Αὐτὰ παθαίνω, λέγει· ρίχθηκα στὴ φυλακή, σέρνομαι ἐδῶ κι ἐκεῖ· «γιατὶ γνωρίζω καὶ εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι αὐτὸς στὸν ὁποῖο ἔχω πιστέψει εἶναι δυνατὸς νὰ φυλάξει τὴν παρακαταθήκη μου μέχρι ἐκείνη τὴν ἡμέρα».

Τί σημαίνει «παρακαταθήκη»; Ἡ πίστη, τὸ κήρυγμα. Αὐτό, λέγει, αὐτός, στὸν ὁποῖο τὸ ἐμπιστεύθηκα γιὰ φύλαξη, θὰ τὸ φυλάξει ἀκέραιο. Κάνω τὸ πᾶν γιὰ νὰ μὴ συληθεῖ ὁ θησαυρός· δὲ ντρέπομαι γι' αὐτά, ὅσο αὐτὴ σώζεται ἀκέραια. Ἢ ὀνομάζει «παρακα-

κην», ἣν ὁ Θεὸς αὐτῷ παρακατέθετο, ἢ ἣν αὐτὸς τῷ Θεῷ. Καὶ νῦν γάρ, φησίν, ἰδοὺ παρατίθεμαι ὑμᾶς τῷ Κυρίῳ· τουτέστιν, οὐκ ἀνόνητά μοι ταῦτα ἔσται· καὶ Τιμόθεος τῆς παρακαταθήκης δεικνύει μοι τὸν καρπόν. Ὁρᾷς αὐτὸν οὐδὲ αἰσθανόμενον τῶν κακῶν διὰ τὴν ἐλπίδα τῶν μαθητῶν; Τοιοῦτον εἶναι τὸν διδάσκαλον χρή, οὕτω κήδεσθαι τῶν μαθητῶν, τούτους πάντα ἡγεῖσθαι. «Νῦν ζῶμεν», φησίν, «ἐὰν ὑμεῖς στήκητε ἐν Κυρίῳ»· καὶ πάλιν, «τίς γὰρ ἡμῶν ἐλπὶς ἢ χαρὰ ἢ στέφανος καυχήσεως; ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς ἔμπροσθεν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ;». Ὁρᾷς αὐτὸν ταῦτα μεριμνῶντα, οὐχ ἧττον τῶν οἰκείων τὰ τῶν μαθητῶν; Δεῖ γὰρ τοὺς φυσικοὺς πατέρας ὑπεραίρειν, δεῖ θερμοτέρους εἶναι. Ἀλλὰ καὶ τοὺς παῖδας φιλοστόργως πρὸς αὐτοὺς διακεῖσθαι προσήκει. «Πείθεσθε» γάρ, φησί, «τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπείκετε, εἰδότες ὅτι αὐτοὶ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες».

Εἰπὲ γάρ μοι, αὐτὸς μὲν τοσούτῳ κινδύνῳ ἐστὶν ὑπεύθυνος· σὺ δὲ οὐδὲ πείθεσθαι αὐτῷ βούλει, καὶ ταῦτα εἰς τὸ σοὶ συμφέρον; Κἂν γὰρ τὰ καθ' ἑαυτὸν καλῶς διάθηται, ἕως ἂν τὰ σὰ μὴ καλῶς ᾖ διακείμενα ἐναγώνιός ἐστι, διπλᾶς δίδωσι τὰς εὐθύνας. Ἐννόησον δὲ ὅσον ἐστὶ καθ' ἕκαστον τῶν ἀρχομένων ἐξετάζεσθαι καὶ ἀγωνιᾶν. Πόσην βούλει θεῖναι τιμήν; πόσην θεραπείαν ἀντίρροπον τῶν κινδύνων τούτων; Ἀλλ' οὐδὲν ἴσον ἐρεῖς· οὔπω γὰρ τὴν ψυχὴν ἐπιδέδωκας, αὐτὸς δὲ τὴν ψυχὴν τίθησιν ὑπὲρ σοῦ. Κἂν μὴ θῇ ἐνταῦθα καιροῦ καλοῦντος, ἀπολλύει αὐτὴν ἐκεῖ· σὺ δὲ οὐδὲ μέχρι λόγου ὑποτάσσεσθαι βούλει. Τοῦτο πάντων τῶν κακῶν αἴτιον, ὅτι τὰ τῶν ἀρχόντων ἠφανίσθη· οὐδεμία αἰδώς, οὐδεὶς φόβος· «πείθεσθε», φησί, «τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπείκετε»· «νυνὶ δὲ πάντα κατεστράφη καὶ συγκέχυται. Οὐχὶ τῶν ἡγουμένων ἕνεκεν ταῦτα λέγω· τί γὰρ ἀπὸ τῆς τιμῆς ὠφεληθήσονται τῆς ἡμετέρας, ἢ τοσοῦτον ὅσον πειθηνίους ἕξουσιν; ἀλλὰ διὰ τὸ ὑμῖν συμφέρον. Οὗτοι μὲν γάρ, κἂν τιμηθῶσιν, οὐδὲν ὠφελοῦνται πρὸς τὸ μέλλον, ἀλλὰ

---

4. Α' Θεσ. 3,8.
5. Α' Θεσ. 2,19.
6. Ἑβρ. 13,17.

ταθήκη» τοὺς πιστοὺς ποὺ ὁ Θεὸς ἐμπιστεύθηκε σ' αὐτόν, ἢ αὐτὸς στὸ Θεό. Γιατὶ καὶ τώρα, λέγει· νά! σᾶς ἐμπιστεύομαι στὸν Κύριο· δηλαδὴ αὐτὰ δὲ θὰ μοῦ εἶναι ἀνώφελα. Καὶ ὁ Τιμόθεος μοῦ δείχνει τὸν καρπὸ τῆς παρακαταθήκης. Βλέπεις ποὺ αὐτὸς δὲν αἰσθάνεται τὰ κακὰ ἐξ αἰτίας τῆς ἐλπίδας τῶν μαθητῶν; Τέτοιος πρέπει νὰ εἶναι ὁ δάσκαλος, ἔτσι νὰ φροντίζει γιὰ τοὺς μαθητές, αὐτοὶ νὰ προηγοῦνται ἀπὸ ὅλα. «Τώρα ζοῦμε», λέγει, «ἂν ἐσεῖς στέκεσθε πιστοὶ στὸν Κύριο»[4]· καὶ πάλι, «ποιά λοιπὸν εἶναι ἡ ἐλπίδα μας ἢ ἡ χαρὰ ἢ τὸ στεφάνι τῆς καυχήσεως; ἢ δὲν εἶστε σεῖς μπροστὰ στὸν Κύριο μας Ἰησοῦ Χριστό;»[5]. Βλέπεις αὐτὸν νὰ μεριμνᾶ γι' αὐτά, δηλαδὴ γιὰ τὰ προβλήματα τῶν μαθητῶν του περισσότερο παρὰ γιὰ τὰ δικά του; Γιατὶ πρέπει νὰ ὑπερέχουν τῶν φυσικῶν πατέρων, πρέπει νὰ εἶναι θερμότεροι. Ἀλλὰ πρέπει καὶ τὰ παιδιὰ νὰ εἶναι φιλόστοργα ἀπέναντί τους. Γιατὶ λέγει, νὰ ὑπακούετε στοὺς προϊσταμένους σας καὶ νὰ ὑποτάσσεσθε σ' αὐτούς, γνωρίζοντας ὅτι αὐτοὶ ἀγρυπνοῦν γιὰ τὶς ψυχές σας, σὰν ὑπεύθυνοι νὰ δώσουν λόγο»[6].

Πές μου λοιπόν, αὐτὸς βρίσκεται σὲ τόσο μεγάλο κίνδυνο, καὶ σὺ δὲ θέλεις οὔτε νὰ ὑπακούσεις σ' αὐτόν, κι αὐτὰ ἐνῶ πρόκειται γιὰ τὸ συμφέρον σου; Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμη ρυθμίσει καλὰ τὰ δικά του, ὅσο τὰ δικά σου δὲν πᾶνε καλά, βρίσκεται σὲ ἀγωνία, γιατὶ θὰ δώσε διπλὸ λόγο. Σκέψου πόσο δύσκολο εἶναι νὰ φροντίζει καὶ νὰ ἀγωνιᾶ γιὰ τὸν καθένα ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ποιμαίνει. Πόση τιμὴ θέλεις νὰ τοῦ προσφέρεις; πόση ὑπηρεσία, σὰν ἀντίρροπο γι' αὐτοὺς τοὺς κινδύνους; Ἀλλὰ δὲ θὰ πεῖς τίποτε ἰσάξιο· γιατὶ σὺ δὲν ἔδωσες ἀκόμη τὴν ψυχή σου, ἐνῶ αὐτὸς γιὰ σένα θυσιάζει τὴν ψυχή του. Κι ἂν δὲν τὴ θυσιάσει ἐδῶ ὅταν τὸ καλεῖ ἡ ἀνάγκη θὰ τὴ χάσει ἐκεῖ· σὺ ὅμως δὲ θέλεις νὰ ὑποταχθεῖς οὔτε μὲ λόγο. Αὐτὸ εἶναι αἰτία ὅλων τῶν κακῶν, τὸ ὅτι χάθηκαν τὰ ὀφειλόμενα στοὺς ἄρχοντες· καμιὰ ντροπή, κανένας φόβος. «Νὰ ὑπακούετε», λέγει, «στοὺς προϊσταμένους σας καὶ νὰ ὑποτάσσεσθε»· τώρα ὅμως ὅλα καταστράφηκαν καὶ ἔγιναν ἄνω κάτω. Αὐτὰ δὲν τὰ λέγω πρὸς χάρη τῶν προϊσταμένων· γιατὶ σὲ τί θὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὴ δική μας τιμή, παρὰ τόσο μόνο, ὅσο τὸ ὅτι θὰ μᾶς ἔχουν ὑπάκουους; ἀλλὰ τὰ λέγω γιὰ τὸ συμφέρον σας. Γιατὶ αὐτοὶ κι ἂν ἀκόμη τιμηθοῦν, δὲν ἔχουν νὰ ὠφεληθοῦν σὲ τίποτε στὸ μέλλον, ἀλλὰ μεγαλύτερη θὰ εἶναι γι' αὐτοὺς ἡ

μεῖζον αὐτοῖς τὸ κατάκριμα· κἂν ὑβρισθῶσιν, οὐδὲν ἐβλάβησαν πρὸς τὸ μέλλον, ἀλλὰ καὶ πλείων αὐτοῖς ἡ ἀπολογία. Ἀλλ' ὑμῶν αὐτῶν ἕνεκεν ἅπαντα βούλομαι γενέσθαι.

Ὅταν γὰρ τιμῶνται παρὰ τῶν ἀρχομένων οἱ ἡγούμενοι, καὶ τοῦτο αὐτοῖς προφέρεται, καθάπερ τῷ Ἠλεὶ ἔλεγεν, «ἔλαβόν σε ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου»· ὅταν δὲ ὑβρίζωνται, καθάπερ ἐπὶ τοῦ Σαμουήλ, «οὐ σέ», φησίν, «ἐξουθενήκασιν, ἀλλ' ἢ ἐμέ». Ὥστε ἡ μὲν ὕβρις κέρδος αὐτοῖς ἐστιν, ἡ δὲ τιμὴ βάρος. Οὐκ αὐτῶν τοίνυν ἕνεκεν ταῦτα λέγω, ἀλλ' ὑμῶν αὐτῶν. Ὁ τιμῶν τὸν ἱερέα, καὶ τὸν Θεὸν τιμήσει· ὁ δὲ μαθὼν τοῦ ἱερέως καταφρονεῖν, ὁδῷ προβαίνων καὶ εἰς τὸν Θεὸν ὑβρίσει ποτέ. «Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς», φησίν, «ἐμὲ δέχεται»· καί, «τοὺς ἱερέας αὐτοῦ», φησίν, «ἐντίμους ἔχε». Ἐντεῦθεν ἔμαθον Ἰουδαῖοι τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖν, ὅτι Μωϋσέως κατεφρόνησαν, ὅτι αὐτὸν ἐλίθαζον. Ὅταν γάρ τις πρὸς τὸν ἱερέα εὐλαβῶς διατεθῇ, πολλῷ μᾶλλον πρὸς τὸν Θεόν. Κἂν ὁ ἱερεὺς φαῦλος ᾖ, ὁ Θεὸς ὁρῶν ὅτι διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν τιμὴν καὶ τὸν οὐκ ἄξιον τιμῆς θεραπεύεις, καὶ αὐτὸς ἀποδώσει σοι τὴν ἀμοιβήν.

Εἰ γὰρ «ὁ δεχόμενος προφήτην», φησίν, «εἰς ὄνομα προφήτου, μισθὸν προφήτου λήψεται», καὶ ὁ τιμῶν καὶ ὁ εἴκων καὶ ὑπακούων, δηλονότι τῷ ἱερεῖ. Εἰ γὰρ ἔνθα φιλοξενίας λόγος, ἔνθα οὐκ οἶδας τὸν καταγόμενον, τοσοῦτον λαμβάνεις μισθόν, ᾧ καὶ κελεύει ὑποτάσσεσθαι, ἂν ὑποταγῇς, πολλῷ μᾶλλον. «Ἐπὶ τῆς Μωϋσέως», φησίν, «καθέδρας ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· πάντα οὖν, ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποεῖτε· κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε». Οὐκ οἶδας τί ἐστιν ὁ ἱερεύς; Ἄγγελος Κυρίου ἐστί. Μὴ γὰρ τὰ ἑαυτοῦ λέγει; Εἰ καταφρονεῖς αὐτοῦ, οὐκ αὐτοῦ καταφρονεῖς, ἀλλὰ τοῦ χειροτονήσαντος αὐτὸν Θεοῦ. Καὶ πόθεν δῆλον ὅτι ὁ Θεὸς ἐχειροτόνησεν αὐτόν, φησίν; Οὐκοῦν, εἰ μὴ ταύτην ἔχεις τὴν ὑπόληψιν, ἡ ἐλπίς σου κεκένωται. Εἰ γὰρ μηδὲν ἐνεργεῖ ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ, οὔτε λουτρὸν ἔχεις, οὔτε μυστηρίων μετέχεις, οὔτε εὐλογιῶν ἀπολαύεις· οὐκ ἄρα Χριστιανὸς εἶ.

---

7. Α' Βασ. 2,28 καὶ 8,7.
8. Ματθ. 10,40.
9. Ματθ. 10,41.
10. Ματθ. 23,2–3.

κατάκριση· κι ἂν ἀκόμη βρισθοῦν δὲν ἔπαθαν κανένα κακὸ στὸ μέλλον, ἀλλὰ καὶ μεγαλύτερη θὰ εἶναι ἡ ἀπολογία τους. Ἀλλ' ὅλα θέλω νὰ γίνουν γιὰ χάρη σας.

Πράγματι, ὅταν τιμῶνται οἱ προϊστάμενοι ἀπὸ τοὺς ἀρχομένους, κι αὐτὸ προσφέρεται σ' αὐτούς· ὅπως ἔλεγε στὸν Ἠλία· «σὲ ἔλαβα ἀπὸ τὸν οἶκο τοῦ πατέρα σου»· ὅταν πάλι βρίζονται, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Σαμουήλ, «δὲν ἐξουθένωσαν», λέγει, «ἐσένα, ἀλλ' ἐμένα»[7]. Ὥστε ἡ ὕβρις εἶναι γι' αὐτοὺς κέρδος, ἐνῶ ἡ τιμὴ βάρος. Αὐτὰ λοιπὸν δὲν τὰ λέγω γι' αὐτούς, ἀλλὰ γιὰ σᾶς. Αὐτὸς ποὺ τιμᾶ τὸν ἱερέα, θὰ τιμήσει καὶ τὸ Θεό· αὐτὸς ποὺ ἔμαθε ὅμως νὰ περιφρονεῖ τὸν ἱερέα, καθὼς προχωράει θὰ περιφρονήσει κάποτε καὶ τὸ Θεό. «Αὐτὸς ποὺ δέχεται ἐσᾶς», λέγει, «ἐμένα δέχεται»· καί, «τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦ», λέγει, «τίμα τους»[8]. Ἀπὸ ἐδῶ ἔμαθαν οἱ Ἰουδαῖοι νὰ περιφρονοῦν τὸ Θεό, γιατὶ περιφρόνησαν τὸ Μωϋσῆ, γιατὶ τὸν λιθοβολοῦσαν. Ὅταν κάποιος δείχνει εὐλάβεια ἀπέναντι στὸν ἱερέα, πολὺ περισσότερο θὰ δείξει πρὸς τὸ Θεό. Κι ἂν ὁ ἱερέας εἶναι φαῦλος, ὁ Θεὸς βλέποντας ὅτι, ἐξ αἰτίας τῆς τιμῆς πρὸς αὐτόν, ἐκτιμᾶς καὶ τὸν ἱερέα τὸν ἀνάξιο τιμῆς, θὰ σοῦ ἀποδώσει καὶ αὐτὸς τὴν ἀμοιβή.

Ἐὰν λοιπὸν «αὐτὸς ποὺ δέχεται προφήτη», λέγει, «στὸ ὄνομα προφήτη, θὰ λάβει μισθὸ προφήτη»[9], εἶναι φανερὸ ὅτι θὰ λάβει μισθὸ καὶ αὐτὸς ποὺ τιμᾶ καὶ ὑπακούει καὶ ὑποτάσσετε στὸν ἱερέα. Ἂν δηλαδὴ ἐκεῖ, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ φιλοξενία, ἐκεῖ ποὺ δὲ γνωρίζεις ἐκεῖνον ποὺ φιλοξενεῖς, λαμβάνεις τόσο μεγάλο μισθό, πολὺ περισσότερο θὰ λάβεις ἂν ὑποταγεῖς σ' αὐτὸν ποὺ διατάσσει νὰ ὑποτάσσεσαι. «Στὴν καθέδρα τοῦ Μωϋσῆ», λέγει, «κάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· ὅλα λοιπὸν ὅσα σᾶς λέγουν νὰ κάμνετε, κάμνετέ τα· σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα τους ὅμως μὴ πράττετε»[10]. Δὲν ξέρεις τί εἶναι ὁ ἱερέας; Εἶναι ἄγγελος τοῦ Κυρίου. Μήπως λέγει τὰ δικά του; Ἂν τὸν περιφρονεῖς, δὲν περιφρονεῖς αὐτόν, ἀλλὰ τὸ Θεὸ ποὺ τὸν χειροτόνησε. Καὶ ἀπὸ ποῦ, λέγει, εἶναι φανερὸ ὅτι τὸν χειροτόνησε ὁ Θεός; Λοιπόν, ἂν δὲν ἔχεις αὐτὴ τὴν γνώμη, ἡ ἐλπίδα σου ἔχει χαθεῖ. Ἂν ὁ Θεὸς τίποτε δὲν ἐνεργεῖ μέσω αὐτοῦ, οὔτε τὸ βάπτισμα ἔχεις, οὔτε στὰ μυστήρια μετέχεις, οὔτε ἀπολαμβάνεις εὐλογίες· ἄρα δὲν εἶσαι Χριστιανός.

3. Τί οὖν; φησί· πάντας ὁ Θεὸς χειροτονεῖ, καὶ τοὺς ἀναξίους; Πάντας μὲν ὁ Θεὸς οὐ χειροτονεῖ, διὰ πάντων δὲ αὐτὸς ἐνεργεῖ, εἰ καὶ αὐτοὶ εἶεν ἀνάξιοι, διὰ τὸ σωθῆναι τὸν λαόν. Εἰ γὰρ δι' ὄνου καὶ διὰ Βαλαάμ, διὰ μιαροῦ ἀνθρώπου, τοῦ λαοῦ ἕνεκεν ἐλάλησε, πολλῷ μᾶλλον διὰ τοῦ ἱερέως. Τί γὰρ οὐ ποιεῖ ὁ Θεὸς τῆς σωτηρίας ἕνεκεν τῆς ἡμετέρας; Τί γὰρ οὐ φθέγγεται; διὰ τίνος δὲ οὐκ ἐνεργεῖ; Εἰ διὰ τοῦ Ἰούδα ἐνήργησε καὶ διὰ τῶν προφητευόντων, οἷς φησιν, «οὐκ οἶδα ὑμᾶς, ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν», καὶ ἄλλοι δαίμονας ἐξέβαλον, πολλῷ μᾶλλον διὰ τῶν ἱερέων ἐνεργήσει. Ἐπεὶ εἰ μέλλοιμεν τοὺς βίους ἐρευνᾶν τῶν ἀρχόντων, αὐτοὶ μέλλομεν εἶναι χειροτονηταὶ τῶν διδασκάλων, καὶ τὰ ἄνω κάτω γίνεται, ἄνω οἱ πόδες, καὶ κάτω ἡ κεφαλή. Ἄκουε Παύλου λέγοντος· «ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ' ἡμῶν ἀνακριθῶ, ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας»· καὶ πάλιν, «σὺ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου;» Εἰ τὸν ἀδελφὸν οὐ δεῖ κρίνειν, πολλῷ μᾶλλον τὸν διδάσκαλον. Εἰ μὲν γὰρ τοῦτο ἐπέταξεν ὁ Θεός, καλῶς ποιεῖς καὶ ἁμαρτάνεις μὴ ποιῶν· εἰ δὲ τοὐναντίον, μὴ τόλμα, μηδὲ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα ἐπιχείρει. Τῷ Ἀαρὼν μετὰ τὴν μοσχοποιίαν ἐπανέστησαν οἱ περὶ Κορὲ καὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρών· τί οὖν; οὐκ ἀπώλοντο;

Ἕκαστος τὰ ἑαυτοῦ μεριμνάτω. Εἰ μὲν γὰρ δόγμα ἔχει διεστραμμένον, κἂν ἄγγελος ᾖ, μὴ πείθου· εἰ δὲ ὀρθὰ διδάσκει, μὴ τῷ βίῳ πρόσεχε, ἀλλὰ τοῖς ῥήμασιν. Ἔχεις Παῦλον καὶ δι' ἔργων καὶ διὰ λόγων ῥυθμίζοντά σε πρὸς τὸ δέον. Ἀλλ' οὐ δίδωσι πένησι, φησίν, οὐδὲ καλῶς διοικεῖ. Πόθεν σοι τοῦτο δῆλον; Πρὶν ἢ μάθῃς, μὴ μέμψῃ, φοβήθητι τὰς εὐθύνας. Πολλὰ ἀπὸ ὑπονοίας κρίνεται. Μίμησαί σου τὸν Δεσπότην· ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· «καταβὰς ὄψομαι εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν συντελοῦνται· εἰ δὲ μή, ἵνα γνῶ». Εἰ δὲ κατέμαθες καὶ ἐξήτασας καὶ εἶδες, ἀνάμενε τὸν κριτήν· μὴ προαρπάσῃς τοῦ Χριστοῦ τὴν τάξιν· ἐκείνου ταῦτά ἐστιν ἐξετάζειν,

---

11. Ματθ. 7,23.
12. Α' Κορ. 4,3.
13. Ρωμ. 14,10.
14. Ἀριθ. κεφ. 16.
15. Γεν. 18,21.

3. Τί λοιπόν; λέγει· ὅλους ὁ Θεὸς τοὺς χειροτονεῖ, καὶ τοὺς ἀνάξιους; Ὅλους βέβαια δὲν τοὺς χειροτονεῖ ὁ Θεός, μέσω ὅλων ὅμως αὐτὸς ἐνεργεῖ, καὶ ἂν ἀκόμη συμβαίνει νὰ εἶναι ἀνάξιοι, γιὰ νὰ σωθεῖ ὁ λαός. Γιατί, ἂν κάποτε μίλησε μέσω τοῦ ὄνου, καὶ μέσω τοῦ Βαλαάμ, μέσω ἀνθρώπου μιαροῦ, γιὰ χάρη τοῦ λαοῦ, πολὺ περισσότερο ὁμιλεῖ μέσω τοῦ ἱερέως. Γιατὶ τί εἶναι αὐτὸ ποὺ δὲν τὸ κάμνει ὁ Θεὸς γιὰ τὴν σωτηρία μας; Τί εἶναι αὐτὸ ποὺ δὲν τὸ λέει; μέσω ποιοῦ δὲν ἐνεργεῖ; Ἂν ἐνέργησε μέσω τοῦ Ἰούδα, καὶ μέσω αὐτῶν ποῦ προφητεύουν, στοὺς ὁποίους λέγει, «δὲν σᾶς γνωρίζω, φύγετε ἀπὸ κοντά μου σεῖς ποὺ ἐργάζεσθε τὴν ἀνομία»[11], καὶ ἄλλοι καὶ δαίμονες ἔβγαλαν, πολὺ περισσότερο θὰ ἐνεργήσει μέσω τῶν ἱερέων. Γιατί, ἂν πρόκειται νὰ ἐρευνοῦμε τὴν ζωὴ τῶν προϊσταμένων, τότε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι θὰ χειροτονήσουμε τοὺς δασκάλους, καὶ ὅλα θὰ γίνουν ἄνω κάτω, τὰ πόδια θὰ βρεθοῦν ἐπάνω καὶ τὸ κεφάλι κάτω. Ἄκου τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «ἐμένα μοῦ εἶναι τελείως ἀδιάφορο τὸ νὰ κριθῶ ἀπὸ σᾶς ἢ ἀπὸ ἀνθρώπινο δικαστήριο»[12]· καὶ πάλι· «σὺ γιατί κρίνεις τὸν ἀδελφό σου;»[13]. Ἂν δὲν πρέπει νὰ κρίνεις τὸν ἀδελφό σου, πολὺ περισσότερο δὲν πρέπει νὰ κρίνεις τὸ δάσκαλο. Γιατί, ἂν αὐτὸ τὸ διέταξε ὁ Θεός, καλὰ κάμνεις, κι ἂν δὲν τὸ κάμνεις ἁμαρτάνεις· ἂν ὅμως διέταξε τὸ ἀντίθετο, μὴ τολμᾶς καὶ μὴν ἐπιχειρεῖς πέρα ἀπὸ τὰ ἐσκαμμένα. Μετὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ μοσχαριοῦ ξεσηκώθηκαν ἐναντίον τοῦ Ἀαρὼν οἱ γύρω ἀπὸ τὸν Κορὲ καὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρών[14]· τί λοιπόν; δὲ χάθηκαν;

Ὁ καθένας ἂς μεριμνᾶ γιὰ τὰ δικά του. Ἂν ἔχει ὅμως δόγμα διεστραμμένο, κι ἂν ἀκόμα εἶναι ἄγγελος, μὴν ὑπακοῦς σ' αὐτόν· ἂν διδάσκει ὀρθά, μὴ κοιτᾶς τὴ ζωή του, ἀλλὰ τὰ λόγια του. Ἔχεις τὸν Παῦλο ποὺ σὲ καθοδηγεῖ πρὸς τὸ σωστὸ καὶ μὲ τὰ ἔργα καὶ μὲ τὰ λόγια. Ἀλλά, λέγει, δὲ δίνει στοὺς φτωχοὺς κι οὔτε διοικεῖ καλά. Ἀπὸ ποῦ τὸ ἀντιλήθφηκες αὐτό; Πρὶν μάθεις μὴν κατηγορεῖς· νὰ φοβᾶσαι τὶς εὐθύνες. Πολλὲς κρίσεις γίνονται μὲ βάση τὴν ὑποψία. Μιμήσου τὸ Δεσπότη σου· ἄκουε αὐτὸν ποὺ λέγει· «ἀφοῦ κατεβῶ θὰ δῶ ἂν γίνονται σύμφωνα μὲ τὶς κραυγὲς ποὺ βγάζουν· εἰ δὲ μή, γιὰ νὰ γνωρίσω»[15]. Ἂν ὅμως ἔμαθες καὶ ἐξέτασες καὶ εἶδες, περίμενε τὸν κριτή· μὴ προαρπάξεις τὴ θέση τοῦ Χριστοῦ. Ἐκείνου ἔργο εἶναι νὰ ἐξετάζει αὐτά, ὄχι δικό σου. Σὺ εἶσαι ἔσχατος δοῦλος,

οὐ σοῦ· σὺ δοῦλος εἶ ἔσχατος, οὐ Δεσπότης· σὺ πρόβατον εἶ· μὴ τοίνυν περιεργάζου τὸν ποιμένα, ἵνα μὴ καὶ ἐφ' οἷς ἐκείνου κατηγορεῖς, εὐθύνας δῷς. Καὶ πῶς ἐμοὶ λέγει, φησίν, αὐτὸς οὐ ποιῶν; Οὐκ αὐτός σοι λέγει· εἰ αὐτῷ πείθῃ, μισθὸν οὐκ ἔχεις· ὁ Χριστός σοι ταῦτα παραινεῖ. Καὶ τί λέγω; οὐδὲ Παύλῳ πείθεσθαι χρή, ἄν τι ἴδιον λέγῃ, ἄν τι ἀνθρώπινον, ἀλλὰ τῷ ἀποστόλῳ τῷ τὸν Χριστὸν ἔχοντι λαλοῦντα ἐν ἑαυτῷ.

Μὴ κρίνωμεν τὰ ἀλλήλων, ἀλλὰ τὰ ἑαυτοῦ ἕκαστος· ἐξέτασον σοῦ τὸν βίον. Ἀλλ' ἐκεῖνος ὀφείλει μου βελτίων εἶναι, φησί. Διὰ τί; Ὅτι ἱερεύς ἐστι. Καὶ τί σου πλέον οὐκ ἔχει; οὐχὶ τοὺς μόχθους; οὐχὶ τοὺς κινδύνους; οὐχὶ τὴν ἀγωνίαν; οὐχὶ τὴν ταλαιπωρίαν; Ταῦτα τοίνυν ἔχων πῶς οὐ βελτίων ἐστί σου; Εἰ δὲ οὐκ ἔστι βελτίων, ἆρα ὀφείλεις, εἰπέ μοι, σὺ σαυτὸν ἀπολλύναι; Ἀπονοίας ταῦτα τὰ ῥήματα. Πόθεν γάρ, ὅτι οὔκ ἔστι σου βελτίων; Ἐὰν κλέπτῃ, φησί, καὶ ἱεροσυλῇ. Πόθεν οἶδας, ἄνθρωπε; τί κατὰ κρημνῶν ὠθεῖς σαυτόν; Καὶ σὺ μέν, ἂν εἴπῃ τις, ὅτι ὁ δεῖνα πορφύραν ἔχει, κἂν εἰδὼς ᾖς, ἀποφράττεις τὰ ὦτα, κἂν ἐλέγξαι δυνάμενος ᾖς, ἀποπηδᾷς εὐθέως καὶ προσποιῇ μὴ εἰδέναι, περιττὸν κίνδυνον μὴ θέλων ἀναδέξασθαι· ἐνταῦθα δὲ οὐ μόνον οὐκ ἀποπηδᾷς, ἀλλὰ καὶ ἀναδέχῃ περιττὸν κίνδυνον. Ταῦτα τὰ ῥήματα οὐκ ἔστιν ἀνεύθυνα· ἄκουε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, «λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι πᾶν ῥῆμα ἀργόν, ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, δώσουσι περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως».

Ὅλως δέ, οἴει τινὸς βελτίων εἶναι, καὶ οὐ στενάζεις, οὐδὲ κόπτεις τὸ στῆθος, οὐδὲ κάτω κύπτεις, οὐδὲ μιμῇ τὸν τελώνην; Οὐκοῦν ἀπώλεσας σαυτόν, κἂν βελτίων ᾖς. Βελτίων εἶ; σίγα, ἵνα μένῃς βελτίων· ἂν δὲ εἴπῃς, ἐκένωσας τὸ πᾶν. Ἂν νομίσῃς, οὐχί· ἂν μὴ νομίσῃς, πολὺ προσέθηκας. Εἰ γὰρ ὁ ὢν ἁμαρτωλός, ἐπειδὴ ὡμολόγησε, κατῆλθε δεδικαιωμένος, ὁ μὴ ὢν σφόδρα ἁμαρτωλὸς καὶ οὕτω πεπεισμένος, τί οὐ κερδανεῖ; Ἐξέτασόν σου τὸν βίον. Οὐ

16. Ματθ. 12,36.

ὄχι Δεσπότης. Σὺ εἶσαι πρόβατο· μὴν ἐξετάζεις τὸν ποιμένα, γιὰ νὰ μὴ δώσεις λόγο καὶ γι' αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα κατηγορεῖς ἐκεῖνον. Καὶ πῶς, λέγει, ἐμένα μοῦ λέγει νὰ τὰ κάμνω, ἐνῶ αὐτὸς δὲν τὰ κάμνει; Δὲ σοῦ λέγει αὐτός· ἂν πείθεσαι σ' αὐτόν, δὲ ἔχεις μισθό· ὁ Χριστὸς σοῦ τὰ παραγγέλλει αὐτά. Καὶ τί λέγω; Οὔτε στὸν Παῦλο πρέπει νὰ ὑπακοῦς, ἂν λέγει κάτι δικό του, ἂν λέγει κάτι ἀνθρώπινο, ἀλλὰ στὸν ἀπόστολο ποὺ ἔχει μέσα του τὸ Χριστὸ ποὺ ὁμιλεῖ μέσω αὐτοῦ.

Ἂς μὴν κρίνουμε τὰ ξένα, ἀλλὰ καθένας τὰ δικά του· ἐξέτασε τὴν ζωή σου. Ἀλλά, λέγει, ἐκεῖνος ὀφείλει νὰ εἶναι καλύτερος ἀπὸ μένα. Γιατί; Γιατὶ εἶναι ἱερεύς. Καὶ τί δὲν ἔχει περισσότερο ἀπὸ σένα; Δὲν ἔχει τοὺς μόχθους; δὲν ἔχει τοὺς κινδύνους; δὲν ἔχει τὴν ἀγωνία; δὲν ἔχει τὴν ταλαιπωρία; Ἔχοντας λοιπὸν αὐτὰ πῶς δὲν εἶναι καλύτερος ἀπὸ σένα; Κι ἂν δὲν εἶναι καλύτερος, πές μου, ἄραγε πρέπει ἐσὺ νὰ καταστρέψεις τὸν ἑαυτό σου; Αὐτὰ τὰ λόγια εἶναι ἀνόητα. Ἀπὸ ποῦ ἔβγαλες τὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν εἶναι καλύτερος ἀπὸ σένα; Ἂν κλέβει, λέγει, καὶ ἱεροσυλεῖ. Ἀπὸ ποῦ τὸ γνωρίζεις, ἄνθρωπε; γιατί σπρώχνεις τὸν ἑαυτό σου στὸ γκρεμό; Κι ἐσὺ βέβαια, ἂν σοῦ πεῖ κάποιος ὅτι ὁ τάδε ἔχει πορφύρα, κι ἂν ἀκόμη τὸ γνωρίζεις, κλείνεις τ' αὐτιά σου, κι ἂν εἶσαι σὲ θέση νὰ τὸν ἐλέγξεις, ἀμέσως τὸ ὑπερπηδᾶς καὶ προσποιεῖσαι ὅτι δὲ γνωρίζεις, μὴ θέλοντας νὰ φορτωθεῖς περιττὸ κίνδυνο· ἐδῶ ὅμως ὄχι μόνο δὲν τὸ ὑπερπηδᾶς, ἀλλὰ καὶ φορτώνεσαι περιττὸ κίνδυνο. Αὐτὰ τὰ λόγια δὲν εἶναι ἀνεύθυνα· γιατὶ ἄκουε τὸν Χριστὸ ποὺ λέγει· «σᾶς λέγω, ὅτι γιὰ κάθε λόγο ἀνωφελὴ ποὺ θὰ ποῦν οἱ ἄνθρωποι, θὰ δώσουν λόγο γι' αὐτὸν κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως»[16].

Πράγματι λοιπὸν νομίζεις ὅτι εἶσαι καλύτερος ἀπὸ κάποιον καὶ δὲν στενάζεις, οὔτε χτυπᾶς τὸ στῆθος σου, οὔτε σκύβεις κάτω, οὔτε μιμεῖσαι τὸν τελώνη; Λοιπὸν ἔχασες τὸν ἑαυτό σου, κι ἂν ἀκόμη εἶσαι καλύτερος. Εἶσαι καλύτερος; Σιώπα, γιὰ νὰ μένεις καλύτερος· ἂν ὅμως μιλήσεις, ἔχασες τὸ πᾶν. Ἂν νομίσεις ὅτι εἶσαι καλύτερος, δὲν εἶσαι, ἂν δὲ νομίσεις, πολὺ πρόσθεσες. Ἂν δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ ἦταν ἁμαρτωλός, ἐπειδὴ τὸ ὁμολόγησε, κατέβηκε ἀπὸ τὸ ναὸ δικαιωμένος, αὐτὸς ποὺ δὲν εἶναι πολὺ ἁμαρτωλός, ἀλλ' εἶναι πεπεισμένος ὅτι εἶναι τέτοιος, τί δὲ θὰ κερδίσει; Ἐξέτασε τὴ

κλέπτεις; ἀλλ' ἁρπάζεις, ἀλλὰ βιάζῃ, ἀλλὰ μυρία ἕτερα τοιαῦτα ποιεῖς. Οὐκ ἐπαινῶν λέγω τὴν κλοπήν, ἄπαγε, ἀλλὰ καὶ σφόδρα δακρύων, εἴ τις ἄρα ἐστὶ τοιοῦτος· οὐ γὰρ πείθομαι. Ὅσον γὰρ ἡ ἱεροσυλία κακόν, οὐδὲ ἔστιν εἰπεῖν· ἀλλ' ὑμῶν φείδομαι· οὐ γὰρ βούλομαι τὴν ἀρετὴν τὴν ἡμετέραν κενοῦσθαι τῷ κατηγορεῖν ἑτέρων. Τί τοῦ τελώνου χεῖρον, εἰπέ μοι; Ἀληθὲς ἦν, ὅτι καὶ τελώνης ἦν, καὶ μυρίων ἔνοχος κακῶν· καὶ μόνον ἵνα εἴπῃ ὁ Φαρισαῖος, «ὅτι οὐκ εἰμὶ ὡς οὗτος ὁ τελώνης», πάντα ἀπώλεσε· σὺ περὶ τοῦ ἱερέως λέγεις, ὅτι οὐκ εἰμὶ ὡς οὗτος ἱερόσυλος, καὶ οὐ πάντα κενοῖς; Ταῦτα λέγειν ἀναγκάζομαι καὶ ἐπεξιέναι τούτῳ τῷ λόγῳ, οὐκ ἐπειδὴ ἐκείνων μοι μέλει τοσοῦτον, ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ ὑμῶν δέδοικα, μὴ κενώσητε ὑμῶν τὴν ἀρετὴν διὰ τῆς καυχήσεως ταύτης, διὰ τῆς κατακρίσεως. Ἄκουε γὰρ τοῦ Παύλου παραινοῦντος καὶ λέγοντος· «τὸ δὲ ἔργον ἑαυτοῦ δοκιμαζέτω ἕκαστος, καὶ τότε εἰς ἑαυτὸν μόνον τὸ καύχημα ἕξει, καὶ οὐκ εἰς τὸ ἕτερον».

4. Εἰπέ μοι, ἂν εἰς ἰατρεῖον ἔλθῃς τραῦμα ἔχων, μὴ ἀφεὶς φάρμακον ἐπιθεῖναι καὶ θεραπεῦσαι τὸ ἕλκος, περιεργάζῃ τὸν ἰατρόν, εἴτε ἕλκος ἔχει, εἴτε οὐκ ἔχει; κἂν ἔχῃ δέ, φροντίζεις; ἢ ἐπειδὴ ἔχει ἐκεῖνος, τὸ σαυτοῦ οὐ θεραπεύεις, καὶ λέγεις, ἐχρῆν αὐτὸν ὑγιαίνειν ἰατρὸν ὄντα· ἐπειδὴ οὐχ ὑγιαίνει ἰατρὸς ὤν, ἀφίημι κἀγὼ τὸ ἕλκος τὸ ἐμὸν ἀνίατον; μὴ γάρ, ἂν ὁ ἱερεὺς ᾖ κακός, παραμυθία ἔσται τῷ ἀρχομένῳ; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ δώσει μὲν ἐκεῖνος δίκην τὴν ὡρισμένην· δώσεις δὲ καὶ σὺ τὴν ὀφειλομένην καὶ πρέπουσαν· καὶ γὰρ ὁ διδάσκαλος τάξιν λοιπὸν πληροῖ μόνον. «Ἔσονται» γάρ, φησί, «πάντες διδακτοὶ Θεοῦ, καὶ οὐ μὴ εἴπωσι, γνῶθι τὸν Κύριον, ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν». Τίνος οὖν ἕνεκεν, φησί, προκάθηται; τίνος οὖν ἕνεκεν ἐφέστηκε; Μὴ λέγωμεν, παρακαλῶ, κακῶς τοὺς διδασκάλους, μηδὲ ἀκριβολογώμεθα περὶ τούτων, ἵνα μὴ κακῶς ἑαυτοὺς διαθῶμεν· τὰ ἡμέτερα ἐξετάζωμεν, καὶ οὐδένα ἐροῦμεν κακῶς.

Αἰδεσθῶμεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἣν ἡμᾶς ἐφώτισεν.

---

17. Λουκᾶ 18,11.
18. Γαλ. 6,4.
19. Ἰω. 6,45. Ἠσ. 54,13. Ἰερ. 31,34.

ζωή σου. Δὲν κλέβεις; ἀλλὰ ἁρπάζεις, ἀλλὰ βιάζεις, ἀλλὰ μύρια ἄλλα τέτοια κάμνεις. Ἀναφέρω τὴν κλοπὴ ὄχι ἐπαινώντας την, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλ' εἶναι ἄξιος καὶ πολλῶν δακρύων ἂν τυχὸν κάποιος εἶναι τέτοιος· γιατὶ δὲν πείθομαι. Τὸ πόσο κακὸ εἶναι ἡ ἱεροσυλία, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ πῶ· ἀλλὰ σέβομαι ἐσᾶς· γιατὶ δὲ θέλω νὰ μειώνεται ἡ δική σας ἀρετὴ μὲ τὸ νὰ κατηγορῶ ἄλλους. Πές μου τί ὑπάρχει χειρότερο ἀπὸ τὸν τελώνη; Ἦταν ἀλήθεια ὅτι καὶ τελώνης ἦταν καὶ ἔνοχος μυρίων κακῶν· καὶ μόνο μὲ τὸ νὰ πεῖ ὁ Φαρισαῖος ὅτι «δὲν εἶμαι ὅπως αὐτὸς ὁ τελώνης»[17], ἔχασε τὰ πάντα. Σὺ λὲς γιὰ τὸν ἱερέα, 'ὅτι δὲν εἶμαι ὅπως αὐτὸς ὁ ἱερόσυλος', καὶ δὲ χάνεις τὰ πάντα; Ἀναγκάζομαι νὰ τὰ λέγω αὐτὰ καὶ νὰ ἐξετάζω αὐτὸ τὸ θέμα, ὄχι ἐπειδὴ μὲ ἐνδιαφέρει τόσο γιὰ ἐκείνους, ἀλλ' ἐπειδὴ φοβᾶμαι γιὰ σᾶς, μὴ τυχὸν χάσετε τὴν ἀρετή σας μ' αὐτὴ τὴν καύχηση, μὲ τὴν κατάκριση. Γιατὶ ἄκουε τὸν Παῦλο ποὺ προτρέπει καὶ λέγει· «τὸ ἔργο του ὁ καθένας ἂς τὸ ἐξετάζει μόνος του, καὶ τότε θὰ ἔχει λόγο καυχήσεως γιὰ τὸν ἑαυτό του μόνο καὶ ὄχι σὲ σύγκριση μὲ ἄλλον»[18].

4. Πές μου, ἂν πᾶς σὲ ἰατρεῖο ἔχοντας τραῦμα, δὲν ἀφήνεις νὰ σοῦ βάλει φάρμακο καὶ νὰ θεραπεύσει τὴν πληγὴ ὁ γιατρός, ἀλλ' ἐξετάζεις ἂν ἔχει πληγὴ ἢ δὲν ἔχει; Κι ἂν ἔχει φροντίζεις γιὰ τὴν πληγή; Ἢ ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἔχει πληγή, δὲ θεραπεύεις τὴ δική σου καὶ λές, ἔπρεπε αὐτός, ἀφοῦ εἶναι γιατρός, νὰ εἶναι ὑγιής, ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶναι αὐτὸς ὑγιής, ἐνῶ εἶναι γιατρός, ἀφήνω κι ἐγὼ τὴν πληγή μου ἀθεράπευτη; Μήπως λοιπὸν ἂν ὁ ἱερεὺς εἶναι κακός, θὰ εἶναι αὐτὸ παρηγοριὰ γιὰ τὸν ἀρχόμενο; Καθόλου, ἀλλ' ἐκεῖνος βέβαια θὰ ὑποστεῖ τὴν ὁρισμένη τιμωρία, θὰ ὑποστεῖς ὅμως καὶ σὺ τὴν ὀφειλόμενη καὶ πρέπουσα· καθόσον ὁ δάσκαλος ἀναπληρώνει μόνο τὴ θέση. Γιατὶ λέγει, «θὰ εἶναι ὅλοι διδακτοὶ τοῦ Θεοῦ καὶ δὲ θὰ ποῦν, γνώρισε τὸν Κύριο, γιατὶ ὅλοι ἀπ' αὐτοὺς θὰ μὲ ἀναγνωρίσουν ἀπὸ τὸν μικρὸ ἕως τὸν μεγάλο»[19]. Γιὰ ποιό λόγο λοιπόν, λέγει, προκάθεται; γιὰ ποιό λόγο προΐσταται; Ἂς μὴ κακολογοῦμε, παρακαλῶ, τοὺς δασκάλους, οὔτε νὰ τοὺς ἐξετάζουμε σχολαστικά, γιὰ νὰ μὴ βλάψουμε τοὺς ἑαυτούς μας. Ἂς ἐξετάζουμε τὰ δικά μας κι ἂς μὴν ποῦμε κακὸ γιὰ κανέναν.

Ἂς σεβασθοῦμε ἐκείνη τὴν ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία μᾶς φώτισε.

Ἂν πατέρα τις ἔχῃ, κἂν μυρία ἔχῃ δεινά, πάντα συσκιάζει. «Μὴ δοξάζου» γάρ, φησίν, «ἐν ἀτιμίᾳ πατρός σου· οὐ γάρ ἐστί σοι δόξα ὡς ὄνειδος». Κἂν ἀπολίπῃ σύνεσις, συγγνώμην ἔχε. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν σωματικῶν πατέρων, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν πνευματικῶν πατέρων ταῦτα λεκτέον. Αἰδέσθητι ὅτι καθ' ἑκάστην ἡμέραν σοι διακονεῖται· ἀναγινώσκεσθαι ποιεῖ τὰς Γραφάς, διὰ σὲ τὸν οἶκον κοσμεῖ, διὰ σὲ ἀγρυπνεῖ, διὰ σὲ εὔχεται, ὑπὲρ σοῦ ἔστηκε τὸν Θεὸν παρακαλῶν, διὰ σὲ λιτὰς ποιεῖ, ὑπὲρ τοῦ πᾶσα αὐτῷ ἡ θρησκεία. Ταῦτα αἰδέσθητι, ταῦτα ἐννόησον, μετὰ πάσης εὐλαβείας πρόσιθι. Εἰπέ μοι, φαῦλός ἐστι; Καὶ τί τοῦτο; ὁ γὰρ μὴ φαῦλος αὐτός σοι χαρίζεται τὰ μεγάλα ἀγαθά; Οὐδαμῶς· πρὸς τὴν πίστιν τὴν σὴν τὸ πᾶν ἐνεργεῖται. Οὔτε ὁ δίκαιος ὠφελήσει τι, μὴ ὄντος σου πιστοῦ, οὔτε ὁ φαῦλος βλάψει τι, ὄντος σου πιστοῦ. Διὰ βοῶν ἐνήργησεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ, ὅτε ἐβούλετο σῶσαι τὸν λαόν. Μὴ γὰρ ὁ βίος τοῦ ἱερέως, μὴ γὰρ ἡ ἀρετὴ τοσοῦτόν τι συντελεῖ; Οὐκ ἔστι τοιαῦτα ἃ χαρίζεται ὁ Θεός, ὡς ὑπὸ ἱερατικῆς ἀρετῆς ἀνύεσθαι· τὸ πᾶν τῆς χάριτός ἐστι· τούτου ἐστὶν ἀνοῖξαι μόνον τὸ στόμα, τὸ δὲ πᾶν ὁ Θεὸς ἐργάζεται· σύμβολον οὗτος πληροῖ μόνον.

Ἐννόησον ὅσον ἐστὶ τὸ μέσον Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἰησοῦ· ἄκουε γὰρ Ἰωάννου λέγοντος, «ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι», καί, «οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος». Ἀλλ' ὅμως καὶ τοσούτου ὄντος τοῦ μέσου, καὶ Πνεῦμα κατηνέχθη, ὅπερ οὐκ εἶχεν Ἰωάννης. «Ἐκ γὰρ πληρώματος αὐτοῦ», φησίν, «ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν». Ἀλλ' ὅμως πρὶν ἢ βαπτισθῆναι, οὐ κατηνέχθη· οὐ μὴν οὐδὲ Ἰωάννης ἐποίησεν αὐτὸ κατενεχθῆναι. Τί οὖν τοῦτο γίνεται; Ἵνα μάθῃς, ὅτι σύμβολον ὁ ἱερεὺς πληροῖ. Οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀνθρώπου τοσοῦτον ἀφέστηκεν, ὅσον Ἰωάννης τοῦ Ἰησοῦ· ἀλλ' ὅμως ἐπ' αὐτοῦ κατῆλθε τὸ Πνεῦμα, ἵνα μάθῃς ὅτι τὸ πᾶν ὁ Θεὸς ἐργάζεται, ὅτι τὸ πᾶν ὁ Θεὸς ποιεῖ. Βούλομαί τι παράδοξον εἰπεῖν, ἀλλὰ μὴ θαυμάσητε μηδὲ θορυβηθῆτε. Τί δὴ τοῦτό ἐστιν; Ἡ

---

20. Ἐκκλ. 3,12.
21. Ματθ. 3,14.
22. Ἰω. 1,26.
23. Ἰω. 1,16.

Ἂν ἔχει κάποιος πατέρα, κι ἂν ἄκομα αὐτὸς ἔχει μύρια κακά, ὅλα τὰ καλύπτει. Γιατὶ λέγει, «μὴν δοξάζεσαι στὴν ἀτιμία τοῦ πατέρα σου. Δὲν εἶναι γιὰ σένα ἡ δόξα τόσο, ὅσο ἡ ντροπή»[20]. Κι ἂν τοῦ λείπει ἡ σύνεση, συγχώρα τον. Ἂν λοιπὸν γιὰ τοὺς σωματικοὺς πατέρες πρέπει νὰ τὰ λέμε αὐτά, πολὺ περισσότερο γιὰ τοὺς πνευματικούς. Σεβάσου τὸ ὅτι καθημερινὰ σὲ ὑπηρετεῖ· σὲ ὁδηγεῖ στὴν ἀνάγνωση τῶν Γραφῶν· γιὰ σένα στολίζει τὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ· γιὰ σένα ἀγρυπνεῖ· γιὰ σένα προσεύχεται· γιὰ σένα στέκεται καὶ παρακαλεῖ τὸ Θεό· γιὰ σένα κάμνει ὁλονύκτιες παρακλήσεις· γιὰ σένα εἶναι σ' αὐτὸν ὅλη ἡ θρησκεία. Σεβάσου ὅλα αὐτά· σκέψου αὐτά· πλησίασε μὲ κάθε εὐλάβεια. Πές μου, εἶναι φαῦλος; Καὶ τί μ' αὐτό; Μήπως αὐτὸς ποὺ δὲν εἶναι φαῦλος αὐτὸς σοῦ χαρίζει τὰ μεγάλα ἀγαθά; Καθόλου. Τὸ πᾶν γίνεται ἀνάλογα μὲ τὴ δική σου πίστη. Οὔτε ὁ δίκαιος θὰ σ' ὠφελήσει σὲ κάτι, ἐφόσον ἐσὺ δὲν εἶσαι πιστός, οὔτε ὁ φαῦλος θὰ σὲ βλάψει σὲ κάτι, ἐφόσον εἶσαι ἐσὺ πιστός. Μέσω τῶν βοδιῶν ἐνέργησε ὁ Θεὸς στὴν κιβωτό, ὅταν ἤθελε νὰ σώσει τὸ λαό. Μήπως δηλαδὴ ἡ ζωὴ τοῦ ἱερέως, μήπως ἡ ἀρετή του συμβάλλει τόσο πολύ; Αὐτὰ ποὺ χαρίζει ὁ Θεὸς δὲν εἶναι τέτοια, ὥστε νὰ συντελοῦνται ἀπὸ τὴν ἀρετὴ τοῦ ἱερέως· τὸ πᾶν ὀφείλεται στὴ χάρη τοῦ Θεοῦ· αὐτοῦ ἔργο εἶναι ν' ἀνοίξει μόνο τὸ στόμα, τὸ πᾶν ὅμως ὁ Θεὸς τὸ ἐργάζεται· αὐτὸς γίνεται μόνο τὸ σύμβολο.

Σκέψου πόση εἶναι ἡ ἀπόσταση τοῦ Ἰωάννη καὶ τοῦ Ἰησοῦ· ἄκουε τὸν Ἰωάννη ποὺ λέγει· «ἐγὼ ἔχω ἀνάγκη νὰ βαπτισθῶ ἀπὸ σένα»[21], καί, «δὲν εἶμαι ἱκανὸς νὰ λύσω τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματός του»[22]. Ἀλλ' ὅμως, ἂν καὶ ἦταν τόσο μεγάλη ἡ ἀπόσταση, καὶ Πνεῦμα κατέβηκε, ποὺ δὲν τὸ εἶχε ὁ Ἰωάννης. Γιατί, λέγει «ἀπὸ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ὅλοι ἐμεῖς ἐλάβαμε»[23]. Ἀλλ' ὅμως προτοῦ βαπτισθεῖ δὲν κατέβηκε τὸ Πνεῦμα· οὔτε δηλαδὴ ὁ Ἰωάννης ἔκανε αὐτὸ νὰ κατεβεῖ. Γιατί λοιπὸν γίνεται αὐτό; Γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ὁ ἱερεὺς εἶναι ἁπλῶς σύμβολο. Κανένας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲ βρίσκεται σὲ τόσο μεγάλη ἀπόσταση ἀπὸ ἄνθρωπο, ὅσο ὁ Ἰωάννης ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ· ἀλλὰ ὅμως τὸ Πνεῦμα κατῆλθε σ' αὐτόν, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι τὸ πᾶν ὁ Θεὸς τὸ ἐργάζεται, ὅτι τὸ πᾶν ὁ Θεὸς τὸ κάμνει. Θέλω κάτι παράξενο νὰ σᾶς πῶ, ἀλλὰ μὴν ἀπορήσετε, οὔτε νὰ ταραχθεῖτε. Ποιό εἶναι λοιπὸν αὐτό; Ἡ προσφορὰ εἶναι ἡ ἴδια, εἴτε τὴν προσφέ-

προσφορὰ ἡ αὐτή ἐστι, κἂν ὁ τυχὼν προσενέγκῃ, κἂν ὁ Παῦλος, κἂν Πέτρος· ἡ αὐτή ἐστιν ἣν ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς ἔδωκε καὶ ἣν νῦν οἱ ἱερεῖς ποιοῦσιν· οὐδὲν αὕτη ἐλάττων ἐκείνης, ὅτι καὶ ταύτην οὐκ ἄνθρωποι ἁγιάζουσιν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ καὶ ἐκείνην ἁγιάσας. Ὥσπερ γὰρ τὰ ῥήματα, ἅπερ ὁ Θεὸς ἐφθέγξατο, τὰ αὐτά ἐστιν, ἅπερ ὁ ἱερεὺς καὶ νῦν λέγει, οὕτω καὶ ἡ προσφορὰ ἡ αὐτή ἐστι, καὶ τὸ βάπτισμα ὅπερ ἔδωκεν. Οὕτω τὸ πᾶν τῆς πίστεώς ἐστιν. Ἐπεπήδησεν εὐθέως τὸ Πνεῦμα ἐπὶ Κορνήλιον, ἐπειδὴ προλαβὼν τὰ παρ' ἑαυτοῦ ἐπεδείξατο, καὶ τὴν πίστιν εἰσήνεγκε. Καὶ τοῦτο τοίνυν σῶμά ἐστι, κἀκεῖνο· ὁ δὲ νομίζων τοῦτο ἔλαττον ἐκείνου εἶναι, οὐκ οἶδεν ὅτι ὁ Χριστὸς καὶ νῦν πάρεστι, καὶ νῦν ἐνεργεῖ.

Ταῦτα τοίνυν εἰδότες (οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς εἴρηται ἡμῖν ταῦτα πάντα, ἀλλ' ἵνα διορθώσωμεν ὑμῶν τὴν γνώμην, καὶ ἀσφαλεστέρους εἰς τὸ ἑξῆς ἐργασώμεθα), πολλὴν τῶν εἰρημένων τὴν φυλακὴν ἐπιδείξασθε. Ἂν δὲ ἀεὶ μὲν ἀκούωμεν, πράττωμεν δὲ μηδέποτε, οὐδὲν ἡμῖν ὄφελος ἔσται τῶν λεγομένων. Προσέχωμεν τοίνυν ἀκριβῶς, προσέχωμεν τοῖς λεχθεῖσι μετ' ἐπιμελείας, ἀπογράψωμεν αὐτὰ ἐπὶ τῆς διανοίας τῆς ἡμετέρας, ἔχωμεν ἀεὶ κεκολαμμένα τῷ συνειδότι, καὶ διηνεκῶς δόξαν ἀναπέμψωμεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι.

ρει ὁ τυχών, εἴτε ὁ Παῦλος, εἴτε ὁ Πέτρος· εἶναι ἡ ἴδια ἐκείνη ποὺ ὁ Χριστὸς ἔδωσε στοὺς μαθητές του, καὶ αὐτὴν τὴν ἴδια προσφέρουν οἱ σημερινοὶ ἱερεῖς· αὐτὴ δὲν εἶναι καθόλου κατώτερη ἐκείνης, γιατὶ καὶ αὐτὴν δὲν τὴν ἁγιάζουν ἄνθρωποι, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ ἁγίασε καὶ ἐκείνην. Ὅπως ἀκριβῶς τὰ λόγια ποὺ εἶπε ὁ Θεὸς εἶναι τὰ ἴδια μὲ αὐτὰ ποὺ καὶ σήμερα λέγει ὁ ἱερεύς, ἔτσι καὶ ἡ προσφορὰ εἶναι ἡ ἴδια, καὶ τὸ βάπτισμα ποὺ μᾶς παρέδωσε. Ἔτσι τὸ πᾶν εἶναι τῆς πίστεως. Χορηγήθηκε ἀμέσως τὸ Πνεῦμα στὸν Κορνήλιο, ἐπειδὴ προηγουμένως πρόσφερε ὅσα ἐξερτῶνταν ἀπ' αὐτὸν καὶ καὶ μαζὶ πρόσφερε καὶ τὴν πίστη του. Κι αὐτὸ λοιπὸν σῶμα εἶναι κι ἐκεῖνο· αὐτὸς ποὺ νομίζει ὅτι αὐτὸ εἶναι κατώτερο ἀπ' ἐκεῖνο, δὲ γνωρίζει ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι καὶ τώρα παρὼν καὶ ὅτι καὶ τώρα ἐνεργεῖ.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτὰ (καθόσον ὅλα αὐτὰ δὲν σᾶς τὰ εἴπαμε ἄσκοπα, ἀλλὰ γιὰ νὰ διορθώσουμε τὴ γνώμη σας καὶ νὰ σᾶς κάμουμε πιὸ ἀσφαλεῖς στὸ ἑξῆς), φυλάξτε καλὰ αὐτὰ ποὺ λέχθηκαν. Ἂν ὅμως πάντα ἀκοῦμε, ποτὲ ὅμως δὲν πράττουμε αὐτὰ ποὺ ἀκοῦμε, δὲ θὰ ἔχουμε κανένα ὄφελος ἀπὸ τὰ λεγόμενα. Ἂς προσέχουμε λοιπὸν αὐτὰ μὲ ἀκρίβεια, ἂς προσέχουμε μὲ ἐπιμέλεια αὐτὰ ποὺ λέχθηκαν· ἂς τὰ καταγράψουμε στὸ μυαλό μας, ἂς τὰ ἔχουμε παντοῦ χαραγμένα στὴ συνείδησή μας, καὶ ἂς δοξάζουμε διαρκῶς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

(Β' Τιμ. 1,13–18)

«Ὑποτύπωσιν ἔχε ὑγιαινόντων λόγων ὧν παρ' ἐμοῦ ἤκουσας ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· τὴν καλὴν παραθήκην φύλαξον διὰ Πνεύματος ἁγίου τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν. Οἶδας τοῦτο, ὅτι ἀπεστράφησάν με πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ· ὧν ἐστι Φύγελος καὶ Ἑρμογένης. Δῴη ἔλεος ὁ Κύριος τῷ Ὀνησιφόρου οἴκῳ, ὅτι πολλάκις με ἀνέψυξε, καὶ τὴ ἅλυσίν μου οὐκ ἐπῃσχύνθη, ἀλλὰ γενόμενος ἐν Ῥώμῃ σπουδαιότερόν με ἐζήτησε καὶ εὗρε. Δῴη αὐτῷ ὁ Κύριος εὑρεῖν ἔλεος παρὰ Κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. Καὶ ὅσα ἐν Ἐφέσῳ διηκόνησε, βέλτιον σὺ γινώσκεις».

1. Οὐ διὰ γραμμάτων μόνον τὰ πρακτέα ὑπετίθετο τῷ μαθητῇ, ἀλλ' ἤδη καὶ διὰ ῥημάτων. Καὶ τοῦτο πολλαχοῦ καὶ ἐν ἄλλοις ἐδήλωσε λέγων, «εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς, ὡς δι' ἡμῶν», πολλῷ δὲ μᾶλλον καὶ ἐνταῦθα. Μὴ τοίνυν ἐλλιπῶς εἰρῆσθαι τὸ κατὰ τὴν διδασκαλίαν νομίσωμεν· πολλὰ γὰρ αὐτῷ καὶ ἀγράφως παρέδωκεν· ἅπερ οὖν ἀναμιμνήσκων αὐτόν, ἔλεγεν· «ὑποτύπωσιν ἔχε ὑγιαινόντων λόγων ὧν παρ' ἐμοῦ ἤκουσας». Τί δέ ἐστιν ὅ φησι; Καθάπερ ἐπὶ τῶν ζωγράφων ἐνετυπωσάμην, φησίν, εἰκόνα σοι τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων ἁπάντων, ὥσπερ τινὰ κανόνα καὶ ἀρχέτυπον καὶ ὅρους καταβαλὼν εἰς τὴν σὴν ψυχήν.

---

1. Β' Θεσ. 2,15.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

(Β' Τιμ. 1,13–18)

«Σὰν ὑπόδειγμα ὑγιῶν λόγων νὰ ἔχεις ἐκεῖνα ποὺ ἄκουσες ἀπὸ μένα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν Ἰησοῦ Χριστό. Φύλαξε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος ποὺ κατοικεῖ μέσα μας τὴν καλὴ παρακαταθήκη. Τὸ γνωρίζεις αὐτό, ὅτι μὲ ἐγκατέλειψαν ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ ἦταν στὴν Ἀσία, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ὁ Φύγγελος καὶ ὁ Ἑρμογένης. Ὁ Κύριος ἂς δώσει ἔλεος στὴν οἰκογένεια τοῦ Ὀνησιφόρου, γιατὶ πολλὲς φορὲς μὲ ἀνακούφισε καὶ δὲν ντράπηκε τὴν ἁλυσίδα μὲ τὴν ὁποία εἶμαι δεμένος, ἀλλ' ὅταν ἦρθε στὴ Ρώμη μὲ ἀναζήτησε μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον καὶ μὲ βρῆκε. Ἂς δώσει ὁ Κύριος νὰ βρεῖ ἔλεος ἀπὸ τὸ Θεὸ κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη. Ἀλλὰ καὶ πόση βοήθεια πρόσφερε στὴν Ἔφεσο τὸ γνωρίζεις ἐσὺ καλύτερα».

1. Ὄχι μόνο μὲ τὰ γράμματα δείχνει στὸ μαθητὴ αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ πράττει, ἀλλ' ἀκόμα καὶ μὲ τὰ λόγια. Κι αὐτὸ καὶ ἀλλοῦ σὲ πολλὰ σημεῖα τὸ δήλωσε, λέγοντας, «εἴτε μὲ προφορικὸ λόγο εἴτε μ' ἐπιστολή μου»[1], πολὺ περισσότερο ὅμως ἐδῶ. Μὴ λοιπὸν νομίσουμε ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ παραδόθηκε ἐλλιπής· γιατὶ πολλὰ τοῦ τὰ παρέδωσε καὶ ἄγραφα· καὶ αὐτὰ λοιπὸν ὑπενθυμίζοντάς του ἔλεγε· «σὰν παράδειγμα ὑγιῶν λόγων νὰ ἔχεις ἐκεῖνα ποὺ ἄκουσες ἀπὸ μένα». Τί σημαίνει ὅμως αὐτὸ ποὺ λέγει; Ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μὲ τοὺς ζωγράφους, λέγει, σοῦ ἐντύπωσα τὴν εἰκόνα τῆς ἀρετῆς καὶ ὅλων ἐκείνων ποὺ εἶναι ἀρεστὰ στὸ Θεό, βάζοντάς τα μέση στὴν ψυχή σου σὰν κάποιο κανόνα καὶ ἀρχέτυπο καὶ ὅρους. Αὐτὰ λοιπὸν

Ταῦτα οὖν ἔχε· κἂν περὶ πίστεως, κἂν περὶ ἀγάπης, κἂν περὶ σωφρονισμοῦ δέῃ τι βουλεύσασθαι, ἐκεῖθεν λάμβανε τὰ παραδείγματα· οὐ δεήσει σοι παρ' ἑτέρων εἰκόνα ζητεῖν, πάντων ἐκεῖ κατακειμένων.

«Τὴν καλὴν παραθήκην φύλαξον». Πῶς; «Διὰ Πνεύματος ἁγίου τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν». Οὐ γάρ ἐστιν ἀνθρωπίνης ψυχῆς οὐδὲ δυνάμεως, τοσαῦτα ἐμπιστευθέντα ἀρκέσαι πρὸς τὴν φυλακήν. Διὰ τί; Ὅτι πολλοὶ οἱ λῃσταί, σκότος βαθύ· ὁ διάβολος ἐφέστηκεν ἔτι καὶ ἐφεδρεύει· οὐκ οἴδαμεν ποίᾳ ὥρᾳ, ποίῳ καιρῷ ἐπιτίθεται. Πῶς οὖν ἀρκέσομεν πρὸς τὴν φυλακήν, φησί; Διὰ Πνεύματος ἁγίου, τουτέστιν, ἐὰν τὸ Πνεῦμα ἔχωμεν παρ' ἡμῖν· ἐὰν μὴ τὴν χάριν φυγαδεύσωμεν, παρέσται. «Ἐὰν γὰρ μὴ Κύριος οἶκον οἰκοδομήσῃ, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες· ἐὰν μὴ Κύριος φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἠγρύπνησαν οἱ φυλάσσοντες αὐτήν». Τοῦτο τεῖχος ἡμῖν, τοῦτο φρούριον, τοῦτο καταφυγή. Εἰ τοίνυν ἐνοικεῖ, καὶ αὐτὸ φυλάσσει, τίς χρεία παραγγελίας; Ἵνα αὐτό, φησί, κατέχωμεν, ἵνα αὐτὸ φυλάσσωμεν, καὶ μὴ διώκωμεν διὰ τῶν φαύλων πράξεων. Εἶτα ἐξηγεῖται τοὺς πειρασμούς, οὐχὶ καταβαλεῖν τὸν μαθητὴν βουλόμενος, ἀλλὰ διαναστῆσαι, ἵνα εἴ ποτε καὶ αὐτὸς περιπέσοι τούτοις, μὴ ξενοπαθῇ, πρὸς τὸν διδάσκαλον ἀφορῶν καὶ μεμνημένος πάντων τῶν συμβάντων αὐτῷ.

Τί οὖν φησιν; Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν αὐτὸν συλληφθέντα ἐγκαταλειφθῆναι καὶ μηδεμιᾶς ἀπολαῦσαι φιλανθρωπίας μηδὲ ῥοπῆς μηδὲ βοηθείας, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν πιστῶν καὶ φίλων προδεδόσθαι, ἄκουε τί φησιν· «οἶδας τοῦτο, ὅτι ἀπεστρεάφησάν με πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ». Εἰκὸς ἦν ἐν Ῥώμῃ εἶναι πολλοὺς τότε ἀπὸ τῶν Ἀσίας μερῶν· ἀλλ' οὐδείς μοι παρέστη, φησίν, οὐδείς με ἐγνώρισε, πάντες ἀπηλλοτριώθησαν. Καὶ ὅρα τὴν φιλόσοφον αὐτοῦ ψυχήν. Εἶπε τὸ γενόμενον μόνον, οὐχὶ κατηράσατο αὐτοῖς· ἀλλὰ τὸν μὲν πράξαντα τοῦτο καὶ ἐπῄνεσε καὶ ἐπεύχεται τούτῳ μυρία ἀγαθά, ἐκείνοις δὲ οὐ κατηράσατο, ἀλλὰ τί φησιν; «Ὧν ἐστι Φύγελος καὶ

2. Ψαλμ. 126,1.

φύλαγε· κι ἂν χρειασθεῖ ν' ἀποφασίσεις κάτι εἴτε περὶ πίστεως εἴτε περὶ ἀγάπης εἴτε περὶ σωφροσύνης, παῖρνε ἀπὸ ἐκεῖ τὰ παραδείγματα· δὲ θὰ σοῦ χρειασθεῖ νὰ ἀναζητήσεις εἰκόνα ἀπὸ ἄλλους· ἐκεῖ ὅλα βρίσκονται.

«Τὴν καλὴ παρακαθήκη φύλαξέ την». Πῶς; «Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος ποὺ κατοικεῖ μέσα μας». Γιατὶ δὲν εἶναι ἔργο ἀνθρώπινης ψυχῆς οὔτε δυνάμεως, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ φυλάξει τὰ τόσα ποὺ τοῦ ἐμπιστεύθηκε. Γιατί; Γιατὶ οἱ ληστὲς εἶναι πολλοί, τὸ σκότος εἶναι βαθύ· ὁ διάβολος ἀκόμη στέκεται ἄγρυπνος καὶ στήνει παγίδες. Δὲ γνωρίζουμε ποιά ὥρα καὶ ποιόν καιρὸ ἐπιτίθεται. Πῶς λοιπόν, λέγει, θὰ μπορέσουμε νὰ ἐπαρκέσουμε γιὰ τὴ φύλαξή της; Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος, δηλαδὴ ἐὰν ἔχουμε μέσα μας τὸ Πνεῦμα· ἂν δὲ διώξουμε τὴ χάρη θὰ μένει μέσα μας. Γιατί, «ἂν δὲν οἰκοδομήσει ὁ Κύριος οἶκο, ἄσκοπα κόπιασαν αὐτοὶ ποὺ οἰκοδομοῦν· ἐὰν ὁ Κύριος δὲ φυλάξει μία πόλη, ἄσκοπα ἀγρύπνησαν οἱ φύλακές της»[2]. Αὐτὸ εἶναι γιὰ μᾶς τεῖχος, αὐτὸ φρούριο, αὐτὸ καταφύγιο. Ἂν λοιπὸν κατοικεῖ μέσα μας αὐτὸ καὶ μᾶς φυλάσσει ποιά ἀνάγκη ὑπάρχει ἐντολῆς; Γιὰ νὰ τὸ κατέχουμε, λέγει, γιὰ νὰ τὸ φυλάσσουμε καὶ νὰ μὴ τὸ διώχνουμε μὲ τὶς φαῦλες πράξεις μας. Ἔπειτα ἀναφέρει τοὺς πειρασμούς, ὄχι μὲ σκοπὸ νὰ καταβάλει τὸ μαθητή, ἀλλὰ νὰ τὸν διεγείρει, ὥστε, ἂν κάποτε καὶ αὐτὸς περιπέσει σ' αὐτούς, νὰ μὴ ξαφνιαστεῖ, ἔχοντας στραμμένα τὰ μάτια του στὸ δάσκαλο καὶ ἐνθυμούμενος ὅλα ὅσα συνέβηκαν σ' αὐτόν.

Τί λοιπὸν λέγει; Ἐπειδὴ ἦταν φυσικὸ ὅταν συνελήφθηκε νὰ ἐγκαταλειφθεῖ καὶ νὰ μὴν ἀπολαύσει καμιὰ φιλανθρωπία οὔτε ἐνίσχυση οὔτε βοήθεια, ἀλλὰ νὰ προδοθεῖ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς πιστοὺς καὶ φίλους, ἄκουε τί λέγει· «τὸ γνωρίζεις αὐτό, ὅτι μὲ ἐγκατέλειψαν ὅλοι αὐτοὶ ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν Ἀσία». Ἦταν φυσικὸ νὰ ὑπῆρχαν τότε στὴ Ρώμη πολλοὶ ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Ἀσίας· ἀλλὰ κανένας δὲν μοῦ παραστάθηκε, λέγει, κανένας δὲν μὲ γνώρισε, ὅλοι ἀποξενώθηκαν. Καὶ πρόσεχε τὴ φιλόσοφη ψυχή του. Ἀνάφερε μόνο τὸ γεγονός, δὲν τοὺς καταράστηκε· ἀλλ' αὐτὸν ποὺ ἔπραξε αὐτὸ καὶ τὸν ἐπαίνεσε καὶ εὐχήθηκε γι' αὐτὸν μύρια ἀγαθά, ὅμως ἐκείνους δὲν τοὺς κταράστηκε, ἀλλὰ τί λέγει; «Μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ὁ Φύγελος καὶ ὁ Ἑρμογένης. Ἂς δώσει ὁ Κύριος ἔλεος», λέ-

Ἑρμογένης. Δῴη ἔλεος ὁ Κύριος», φησί, «τῷ Ὀνησιφόρου οἴκῳ, ὅτι πολλάκις με ἀνέψυξε καὶ τὴν ἅλυσίν μου οὐκ ἐπῃσχύνθη, ἀλλὰ γενόμενος ἐν Ῥώμῃ σπουδαιότερον ἐζήτησέ με καὶ εὗρε». Θέα πῶς πανταχοῦ τὴν αἰσχύνην λέγει, οὐ τὸν κίνδυνον, ὥστε μὴ φοβηθῆναι τὸν Τιμόθεον, καίτοι κινδύνων τὸ πρᾶγμα ἔγεμε· προσέκρουσε γὰρ τότε τῷ Νέρωνι, τινὰ τῶν ἀνακειμένων αὐτῷ οἰκειωσάμενος. «Ἀλλὰ γενόμενος», φησίν, «ἐν Ῥώμῃ» οὐ μόνον οὐκ ἔφυγέ μου τὴν συντυχίαν, ἀλλὰ καὶ «ἐπεζήτησέ με καὶ εὗρε». Δῴη αὐτῷ ὁ Κύριος εὑρεῖν ἔλεος παρὰ Κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. Καὶ ὅσα ἐν Ἐφέσῳ διηκόνησε, βέλτιον σὺ γινώσκεις».

Τοιούτους εἶναι χρὴ τοὺς πιστούς, μήτε φόβῳ, μήτε ἀπειλῇ, μήτε αἰσχύνῃ, κωλύεσθαι, ἀλλὰ συμπράττειν ἀλλήλοις, καθάπερ ἐν πολέμῳ παρεστάναι καὶ βοηθεῖν. Οὐ γὰρ τοῖς κινδυνεύουσι τοσοῦτον, ὅσον ἑαυτοῖς χαρίζονται, κοινωνοὺς ἑαυτοὺς ποιοῦντες διὰ τῶν εἰς ἐκείνους γεγενημένων τῶν ἐκείνοις ὀφειλομένων στεφάνων. Οἷον, ἐν θλίψει καθέστηκέ τις τῶν ἀνακειμένων Θεῷ, πολλὰ πάσχων δεινά, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς καρτερίας ἀθλῶν· σὺ οὐδέπω πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἑλκύσθης· ἔξεστί σοι, εἰ βουληθείης, καὶ μὴ ἐμβάντι εἰς τὸ στάδιον, μεριστῇ γενέσθαι τῶν ἀποκειμένων αὐτῷ στεφάνων, παρόντι, ἀλείφοντι, προτρέποντι, διεγείροντι. Καὶ ὅτι τοῦτο οὕτως ἔχει, ἄκουσον τί φησιν ἑτέρωθι γράφων· «πλὴν καλῶς ἐποιήσατε συγκοινωνήσαντές μου τῇ θλίψει»· καὶ πάλιν, «ὅτε καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἅπαξ καὶ δὶς εἰς τὴν χρείαν μου ἐπέμψατε». Καὶ πῶς οἱ ἀπόντες τῷ μὴ παρόντι ἐκοινώνησαν τῆς θλίψεως; Πῶς; «Ὅτι ἐπέμψατέ μοι», φησί, «τὰ εἰς τὴν χρείαν καὶ ἅπαξ καὶ δίς». Καὶ πάλιν περὶ τοῦ Ἐπαφροδίτου λέγων φησίν· «ὅτι ἤγγισε μέχρι θανάτου παραβουλευσάμενος τῇ ψυχῇ, ἵνα ἀναπληρώσῃ τὸ ὑμῶν ὑστέρημα τῆς πρός με λειτουργίας». Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν βασιλέων οὐχ οἱ πολεμοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ τὰ σκεύη φυλάσσοντες τιμῆς μετέχουσι, καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἴσων πολλάκις ἐπέτυχον δώρων, καίτοι γε οὐδὲ τὰς χεῖρας αἱμάξαντες,

---

3. Φιλιπ. 4,14.
4. Φιλιπ. 4,16.
5. Φιλιπ. 2,30.

γει, «στὸν οἶκο τοῦ Ὀνησιφόρου, γιατὶ πολλὲς φορὲς μὲ ἀνακούφισε, καὶ δὲ ντράπηκε γιὰ τὴν ἀλυσίδα μου· ἀλλ' ὅταν ἦρθε στὴ Ρώμη μὲ ἀναζήτησε ἐπίμονα καὶ μὲ βρῆκε». Βλέπε πῶς παντοῦ ἀναφέρει τὴ ντροπή, ὄχι τὸν κίνδυνο, ὥστε νὰ μὴ φοβηθεῖ ὁ Τιμόθεος, ἂν καὶ τὸ πράγμα ἦταν γεμάτο ἀπὸ κινδύνους· γιατὶ προσέκρουσε τότε στὸν Νέρωνα, ἐπειδὴ σχετίστηκε μὲ κάποιον τοῦ περιβάλλοντος του. «Ἀλλὰ ὅταν ἦρθε στὴ Ρώμη», λέγει, ὄχι μόνον δὲν ἀπέφυγε τὴ συνάντησί μου, ἀλλὰ καὶ «μὲ ἀναζήτησε καὶ μὲ βρῆκε. Εἴθε ὁ Κύριος νὰ τὸν ἀξιώσει νὰ βρεῖ ἔλεος ἀπὸ τὸ Θεὸ κατ' ἐκείνη τὴν ἡμέρα. Καὶ πόσο μὲ ὑπηρέτησε στὴν Ἔφεσο, καλύτερα ἐσὺ τὸ γνωρίζεις».

Τέτοιοι πρέπει νὰ εἶναι οἱ πιστοί· οὔτε ἀπὸ φόβο νὰ ἐμποδίζονται, οὔτε ἀπὸ ἀπειλή, οὔτε ἀπὸ ντροπή, ἀλλὰ νὰ βοηθοῦνται μεταξύ τους, ὅπως στὸν πόλεμο συμπαρίστανται καὶ βοηθοῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Γιατὶ δὲν προσφέρουν χάρη τόσο σ' αὐτοὺς ποὺ κινδυνεύουν, ὅσο στοὺς ἑαυτούς τους, κάμνοντας τοὺς ἑαυτούς τους κοινωνοὺς στὰ στεφάνια ποὺ ὀφείλονται σ' ἐκείνους, μὲ τὸ νὰ τοὺς συμπαρίστανται στὶς δυσκολίες τους. Γιὰ παράδειγμα· περιῆλθε κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀφιερωμένους στὸ Θεὸ σὲ θλίψη, ὑποφέροντας πολλὰ δεινὰ καὶ ἀγωνιζόμενος μὲ πολλὴ καρτερία. Ἐσὺ δὲν ἑλκύσθηκες ἀκόμη σ' αὐτὸν τὸν ἀγώνα· σοῦ εἶναι δυνατόν, ἂν θὰ ἤθελες, καὶ χωρὶς νὰ μπεῖς στὸ στάδιο νὰ γίνεις μέτοχος στὰ στεφάνια ποὺ τοῦ ἐπιφυλάσσονται, ἐρχόμενος κοντά του, παροτρύνοντάς τον, προτρέποντάς τον καὶ διαγείροντάς τον. Καὶ ὅτι αὐτὸ ἔτσι ἔχει, ἄκουσε τί λέγει ἀλλοῦ γράφοντας· «ὅμως καλὰ κάνατε ποὺ λάβατε μέρος στὴ θλίψη μου»[3]· καὶ πάλι· «ὅταν καὶ στὴ Θεσσαλονίκη μία καὶ δύο φορὲς στείλατε βοήθεια γιὰ τὶς ἀνάγκες μου»[4]. Καὶ πῶς οἱ ἀπόντες συμμετεῖχαν στὴ θλίψη ἐκείνου ποὺ δὲν ἦταν παρών; Πῶς; «Γιατὶ μοῦ στείλατε», λέγει, «μία καὶ δυὸ φορὲς βοήθεια γιὰ τὶς ἀνάγκες μου». Καὶ μιλώντας πάλι γιὰ τὸν Ἐπαφρόδιτο λέγει· «ὅτι ἔφθασσε μέχρι τὸ θάνατο, ριψοκινδυνεύοντας τὴ ζωή του, γιὰ νὰ ἀναπληρώσει τὴν ἔλλειψη τῆς ὑπηρεσίας σας σὲ μένα»[5]. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ στὴν περίπτωση τῶν βασιλέων τιμῶνται ὄχι μόνο ὅσοι πολεμοῦν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ φυλάγουν τὶς στρατιωτικὲς ἀποσκευές, καὶ ὄχι ἁπλῶς τιμῶνται, ἀλλὰ πολλὲς φορὲς ἀπόλαυσαν

οὐδὲ τὰ ὅπλα θέμενοι, ἀλλ' οὐδὲ ὅλως τὴν παράταξιν θεασάμενοι τῶν πολεμίων, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τούτων τῶν θλίψεων. Ὁ γὰρ βοηθῶν τῷ ἀθλητῇ λιμῷ τηκομένῳ, ὁ παρών, ὁ λόγοις παρακαλῶν, ὁ τὴν ἄλλην θεραπείαν ἅπασαν παρέχων, τὸ ἴσον ἔχει τῷ ἀθλοῦντι.

2. Μὴ γάρ μοι Παῦλον ἐννοήσῃς τὸν ἀθλητήν, τὸν ἄμαχον καὶ ἀκαταγώνιστον, ἀλλὰ ἄλλον τινὰ τῶν πολλῶν, ὃς εἰ μὴ ἔτυχε πολλῆς παραμυθίας, πολῆς παρακλήσεως, οὐκ ἂν ἴσως ἔστη, οὐκ ἂν ἠγωνίσατο. Ὥστε οἱ ἔξω τῶν ἀγώνων τῷ εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐμβεβηκότι τῆς νίκης γεγόνασιν αἴτιοι, καὶ τῶν ἐπὶ τῇ νίκῃ κειμένων στεφάνων γένοιτ' ἂν μέτοχοι. Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ τοῖς ἔτι ζῶσι κοινωνῶν τις τῶν αὐτῶν ἀξιοῦται τοῖς ἀγωνιζομένοις; ὥσπερ οὖν καὶ τοῖς ἀπελθοῦσι, τοῖς ἤδη κειμένοις, τοῖς ἐστεφανωμένοις, τοῖς οὐδενὸς δεομένοις ἔστι κοινωνεῖν καὶ μετὰ θάνατον· ἄκουε γὰρ τοῦ Παύλου λέγοντος, «ταῖς μνείαις τῶν ἁγίων κοινωνοῦντες». Καὶ πῶς, φησίν, ἔστι κοινωνεῖν; Ὅταν θαυμάσῃς τὸν ἄνδρα, ὅταν ἐργάσῃ τι τούτων ἐφ' οἷς ἐκεῖνος ἐστεφανώθη, κεκοινώνηκας αὐτῷ τῶν ἄθλων καὶ τῶν στεφάνων δηλονότι.

«Δῴη αὐτῷ», φησίν, «ὁ Κύριος εὑρεῖν ἔλεος παρὰ Κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ». Ἠλέησέ με, φησίν· οὐκοῦν καὶ τὴν ἀνταπόδοσιν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τῇ φοβερᾷ καὶ φρικτῇ, ἔνθα πολλοῦ ἐλέους χρεία ἡμῖν. «Δῴη αὐτῷ», φησίν, «ὁ Κύριος εὑρεῖν ἔλεος παρὰ Κυρίου». Δύο Κύριοι; Οὐδαμῶς, ἀλλ' ἡμῖν εἷς Κύριος Χριστὸς Ἰησοῦς, καὶ εἷς Θεός. Ἐνταῦθα οἱ τὰ Μαρκίωνος νοσοῦντες ἐπιπηδῶσι τῷ εἰρημένῳ· ἀλλὰ μανθανέτωσαν, ὡς ἔθος τῇ Γραφῇ τοῦτο, καὶ πολλαχοῦ ἔστιν εὑρεῖν ταύτῃ τῇ συνηθείᾳ τὴν Γραφὴν κεχρημένην, ὡς ὅταν λέγῃ, «εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου»· καὶ πάλιν, «εἶπα τῷ Κυρίῳ, Κύριός μου εἶ σύ»· καὶ ἀλλαχοῦ, «ἔβρεξε Κύριος παρὰ Κυρίου». Τοῦτο δὲ προσώπων ἐστὶ παραστατικὸν ὁμοουσίων, οὐ φύσεως διαιρετικόν· οὐ γὰρ ἵνα δύο οὐσίας διαφερούσας

6. Ψαλμ. 109,1.
7. Ψαλμ. 15,2.
8. Γεν. 19,24.

καὶ τὰ ἴδια δῶρα, ἂν καὶ βέβαια δὲ μάτωσαν οὔτε τὰ χέρια τους οὔτε ζώστηκαν ὅπλα, ἀλλ' οὔτε εἶδαν καθόλου τὴν ἐχθρικὴ παράταξη, πολὺ περισσότερο αὐτὸ συμβαίνει σ' αὐτὲς τὶς θλίψεις. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ βοηθάει τὸν ἀθλητὴ ποὺ λειώνει ἀπὸ τὴν πείνα, αὐτὸς ποὺ προσφέρει ὅλη τὴν ἄλλη ὑπηρεσία, τιμᾶται ἐξ ἴσου μὲ τὸν ἀθλητή.

2. Μὴ μοῦ σκεφθεῖς σὰν ἀθλητὴ τὸν Παῦλο, τὸν ἀκαταμάχητο καὶ ἀκαταγώνιστο, ἀλλὰ κάποιον ἄλλον ἀπὸ τοὺς πολλούς, ποὺ δὲ θὰ παρατασσόταν, δὲ θὰ ἀγωνιζόταν ἂν δὲ συνέβανε νὰ ἔχει μεγάλη παρηγοριά, μεγάλη παράκληση. Ὥστε αὐτοὶ ποὺ ἦταν ἔξω ἀπὸ τὸν ἀγώνα καὶ ἔγιναν αἴτιοι τῆς νίκης γι' αὐτὸν ποὺ μπῆκε στοὺς ἀγῶνες αὐτοὶ θὰ μποροῦσαν νὰ γίνουν μέτοχοι τῶν στεφάνων ποὺ ἐπιφυλάσσονται γιὰ τὴ νίκη. Καὶ τί τὸ θαυμαστὸ ἐὰν κάποιος ἀξιώνεται τὰ ἴδια συμμετέχοντας στοὺς ἀγῶνες μὲ ἐκείνους ποὺ ἀκόμη ζοῦν καὶ ἀγωνίζονται; καθόσον βέβαια εἶναι δυνατὸ νὰ ἐπικοινωνεῖς καὶ μετὰ τὸ θάνατό τους μ' αὐτοὺς ποὺ ἀπῆλθαν ποὺ ἤδη εἶναι πεθαμένοι, ποὺ εἶναι στεφανωμένοι καὶ ποὺ δὲν ἔχουν καμιὰ ἀνάγκη· γιατὶ ἄκουε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «νὰ συμμετέχουμε στὶς μνῆμες τῶν ἁγίων». Καὶ πῶς, λέγει, μποροῦμε νὰ συμμετέχουμε; Ὅταν θαυμάσεις τὸν ἄνδρα, ὅταν κάνεις κάτι ἀπὸ αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα ἐκεῖνος στεφανώθηκε, εἶναι φανερὸ ὅτι ἔλαβες μέρος μαζὶ μ' αὐτὸν στὰ ἀθλήματα καὶ τὰ στεφάνια.

«Εἴθε νὰ τὸν ἀξιώσει ὁ Κύριος», λέγει, «νὰ βρεῖ ἔλεος ἀπὸ τὸν Κύριο κατ' ἐκείνη τὴν ἡμέρα». Μὲ ἐλέησε, λέγει· λοιπὸν θὰ ἔχει τὴν ἀνταπόδοση κατὰ τὴ φοβερὴ ἐκείνη καὶ φρικτὴ ἡμέρα, ὁπότε θὰ ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ πολὺ ἔλεος. «Εἴθε ν' ἀξιώσει», λέγει, «ὁ Κύριος σ' αὐτὸν νὰ βρεῖ ἔλεος ἀπὸ τὸν Κύριο». Δύο Κύριοι ὑπάρχουν; Καθόλου, ἀλλὰ σὲ μᾶς ἕνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὑπάρχει καὶ ἕνας Θεός. Ἐδῶ ἐκεῖνοι ποὺ πάσχουν ἀπὸ τὴν ἀρρώστια τοῦ Μαρκίωνα ἐπιτίθενται ἐναντίον αὐτοῦ ποὺ λέχθηκε. Ἀλλ' ἂς μάθουν ὅτι αὐτὸ συνηθίζεται στὴ Γραφή, καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα εἶναι δυνατὸ νὰ βρεῖς νὰ χρησιμοποιεῖ αὐτὴ τὴ συνήθεια ἡ Γραφή, ὅπως ὅταν λέγει, «εἶπεν ὁ Κύριος στὸν Κύριό μου»[6]· καὶ πάλι, «εἶπα στὸν Κύριο, Κύριός μου εἶσαι σύ»[7]· καὶ ἀλλοῦ, «ἔβρεξε ὁ Κύριος ἀπὸ τὸν Κύριο»[8]. Αὐτὸ ἐκφράζει πρόσωπα ὁμοούσια, χωρὶς νὰ διαιρεῖ τὴ φύση· αὐτὸ τὸ λέγει ὄχι γιὰ νὰ σκεφθοῦμε δύο οὐσίες ποὺ

ἀλλήλων, ἀλλ' ἵνα δύο πρόσωπα νοήσωμεν τῆς αὐτῆς ὄντα οὐσίας ἑκάτερα, τοῦτο λέγει.

Ὅρα δὲ πῶς καὶ εἶπε, «δῴη αὐτῷ Κύριος». Τί τοῦτο; Οὐχ ἕτερον, ἀλλ' ἔλεος. Ἐπεὶ γὰρ αὐτὸς ἐλέους ἔτυχε παρὰ Ὀνησιφόρου, τούτου τυχεῖν ἐπεύχεται καὶ αὐτὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Εἰ δὲ Ὀνησιφόρος ὁ κινδύνοις παραβαλὼν ἑαυτὸν ἀπὸ ἐλέους σώζεται, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς. Φοβεραὶ γὰρ αἱ εὐθῦναι, φοβεραί, καὶ πολλῆς δεόμεναι τῆς φιλανθρωπίας, ὥστε μὴ ἀκοῦσαι τὸ ρῆμα τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο, «ὑπάγετε, οὐκ οἶδα ὑμᾶς οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν»· ὥστε μὴ ἀκοῦσαι πάλιν ἐκεῖνο τὸ φοβερόν· «ἀπέλθετε οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ»· ὥστε μὴ ἀκοῦσαι, «χάος ἐστὶ μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν»· ὥστε μὴ ἀκοῦσαι ἐκεῖνο τὸ φρίκης γέμον, «ἄρατε αὐτὸν καὶ ἐμβάλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον»· ὥστε μὴ ἀκοῦσαι ἐκεῖνο τὸ πολλοῦ φόβου γέμον, «πονηρὲ δοῦλε καὶ ὀκνηρέ».

Φρικτὸν γὰρ σφόδρα τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο καὶ φοβερόν, καίτοι ὁ Θεὸς ἥμερός ἐστι, καίτοι προσηνής. «Θεὸς γὰρ οἰκτιρμῶν λέγεται, καὶ Θεὸς παρακλήσεως, καὶ ἀγαθὸς ὡς οὐδεὶς ἀγαθός, καὶ χρηστὸς καὶ ἐπιεικὴς καὶ πολυέλεος, καὶ «οὐ βούλεται τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν». Πόθεν οὖν, πόθεν τοσαύτης ἀγωνίας ἡ ἡμέρα γέμει ἐκείνη; πυρὸς ἕλκεται ποταμὸς πρὸ προσώπου αὐτοῦ, βίβλοι τῶν πράξεων ἡμῶν ἀνοίγονται, αὕτη ἡ ἡμέρα ὡς κλίβανός ἐστι καιομένη, ἄγγελοι περιτρέχουσι, καὶ κάμινοι προτίθενται πολλαί. Πῶς οὖν φιλάνθρωπος; πῶς ἐλεήμων; πῶς ἀγαθός; Φιλάνθρωπος μὲν οὖν καὶ οὕτω, καὶ ἐκ τούτων μάλιστα δείκνυται αὐτοῦ τῆς φιλανθρωπίας τὸ μέγεθος. Διὰ γὰρ τοῦτο τοσοῦτον ἡμῖν ἐπισείει τὸν φόβον, ἵνα κἂν διὰ τούτων συνωθούμενοι πρὸς τὸν τῆς βασιλείας πόθον ποτὲ διεγερθῶμεν.

Θέα δέ μοι, πῶς οὐχ ἁπλῶς τῷ Ὀνησιφόρῳ μαρτυρεῖ, ἀλλά φησι· «πολλάκις με ἀνέψυξε». Καθάπερ ἀθλητήν τινα ὑπὸ αὐχμοῦ πιεζόμενον, ὑπὸ τῶν θλίψεων, ἀνεκτήσατο, φησί, καὶ ἀνέρρωσε.

---

9. Ματθ. 7,23.
10. Ματθ. 25,41.
11. Λουκᾶ 16,26.
12. Ματθ. 22,13.
13. Ματθ. 25,26.
14. Β' Κορ. 1,3.
15. Ἰεζ. 18,23.

διαφέρουν μεταξύ τους, ἀλλὰ δύο πρόσωπα ποὺ εἶναι τῆς ἴδιας οὐσίας τὸ καθένα.

Πρόσεχε ὅμως καὶ πῶς εἶπε, «εἴθε νὰ δώσει σ' αὐτὸν ὁ Κύριος». Ποιό εἶναι αὐτό; Ὄχι ἄλλο, ἀλλὰ τὸ ἔλεος. Ἐπειδὴ αὐτὸς βρῆκε ἔλεος ἀπὸ τὸν Ὀνησιφόρο, εὔχεται καὶ αὐτὸς νὰ βρεῖ τὸ ἴδιο ἀπὸ τὸ Θεό. Ἂν λοιπὸν ὁ Ὀνησιφόρος ποὺ ρίχνει τὸν ἑαυτό του στοὺς κινδύνους σώζεται ἀπὸ τὸ ἔλεος, πολὺ περισσότερο ἐμεῖς. Γιατὶ εἶναι φοβερὲς οἱ εὐθύνες, φοβερὲς καὶ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ πολλὴ φιλανθρωπία, ὥστε νὰ μὴν ἀκούσουμε ἐκεῖνον τὸν φρικτὸ λόγο· «πηγαίνετε, δὲ σᾶς γνωρίζω ἐσᾶς ποὺ ἐργάζεσθε τὴν ἀνομία»[9]· ὥστε νὰ μὴν ἀκούσουμε πάλι ἐκεῖνο τὸ φοβερό· «φύγετε οἱ καταραμένοι καὶ πηγαίνετε στὸ αἰώνιο πῦρ, ποὺ εἶναι ἕτοιμο γιὰ τὸ διάβολο καὶ τοὺς ἀγγέλους του»[10]· ὥστε νὰ μὴν ἀκούσουμε· «χάος ὑπάρχει ἀνάμεσά μας»[11]· ὥστε νὰ μὴν ἀκούσουμε ἐκεῖνο ποὺ εἶναι γεμάτο ἀπὸ φρίκη· «πάρτε τον καὶ πετᾶξτε τον στὸ σκοτάδι τὸ ἐξώτερο»[12]· ὥστε νὰ μὴν ἀκούσουμε ἐκεῖνο ποὺ εἶναι γεμάτο ἀπὸ πολὺ φόβο· «πονηρὲ δοῦλε καὶ ὀκνηρέ»[13].

Πράγματι τὸ δικαστήριο ἐκεῖνο εἶναι πολὺ φρικτὸ καὶ φοβερό, ἂν καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἥμερος, ἂν καὶ εἶναι πρᾶος. Γιατὶ ὀνομάζεται «Θεὸς οἰκτιρμῶν καὶ Θεὸς παρακλήσεως, καὶ εἶναι ἀγαθὸς ὅσο κανεὶς ἀγαθός, καὶ εἶναι χρηστὸς καὶ ἐπιεικὴς καὶ πολυέλεος»[14], καὶ «δὲ θέλει τὸ θάνατο τοῦ ἁμαρτωλοῦ ὥσπου νὰ ἐπιστρέψει καὶ νὰ ζήσει αὐτός»[15]. Ἀπὸ ποῦ λοιπόν, ἀπὸ ποῦ εἶναι γεμάτη μὲ τόση ἀγωνία ἐκείνη ἡ ἡμέρα; Πύρινος ποταμὸς κυλάει μπροστὰ ἀπὸ τὸ πρόσωπό του· βιβλία τῶν πράξεών μας ἀνοίγονται· αὐτὴ ἡ ἡμέρα εἶναι σὰν κλίβανος ποὺ καίει· ἄγγελοι περιτρέχουν καὶ καμίνια πολλὰ τοποθετοῦνται. Πῶς λοιπὸν εἶναι φιλάνθρωπος; πῶς ἐλεήμονας; πῶς ἀγαθός; Φιλάνθρωπος βέβαια εἶναι καὶ ἔτσι καὶ μάλιστα ἀπὸ αὐτὰ φαίνεται τὸ μέγεθος τῆς φιλανθρωπίας του. Γιατὶ γι' αὐτὸ τόσο πολὺ ἐπισείει τὸ φόβο, γιὰ νὰ διεγερθοῦμε κάποτε πρὸς τὸν πόθο τῆς βασιλείας του παρακινούμενοι ἔστω καὶ ἀπὸ αὐτά.

Πρόσεχε ὅμως, σὲ παρακαλῶ, πῶς δὲν ἀναφέρει ἁπλῶς τὸν Ὀνησιφόρο, ἀλλὰ λέγει· «πολλὲς φορὲς μὲ ἀνακούφισε». Σὰν ἀκριβῶς κάποιον ἀθλητὴ ποὺ πιέζεται ἀπὸ ἀδυναμία καὶ ἀπὸ θλίψεις τὸν ἀναγέννησε, λέγει, καὶ τὸν ξαναζωντάνεψε. «Καὶ ὅσες ὑπηρε-

«Καὶ ὅσα ἐν Ἐφέσῳ διηκόνησε, βέλτιον σὺ γινώσκεις». Οὐ μόνον ἐν Ἐφέσῳ, φησίν, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα. Τοιοῦτον γὰρ δεῖ εἶναι τὸν νήφοντα καὶ διεγηγερμένον, οὐχ ἅπαξ ἐργάζεσθαι οὐδὲ δεύτερον οὐδὲ τρίτον, ἀλλὰ δι' ὅλης τῆς ζωῆς. Ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον οὐχ ἅπαξ τραφὲν ἔχει τῆς ὅλης ζωῆς τὴν ὑπόστασιν, ἀλλὰ δεῖται καὶ τῆς καθημερινῆς τροφῆς· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς εὐσεβείας καθ' ἑκάστην ἡμέραν δεόμεθα τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων βοηθείας. Πολλοῦ γὰρ ἡμῖν ἐλέου χρεία· διὰ γὰρ τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν καὶ ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς ἐκεῖνα πάντα ποιεῖ, οὐδὲν μὲν αὐτῶν δεόμενος, πάντα δὲ ποιῶν δι' ἡμᾶς. Διὰ γὰρ τοῦτο πάντα ἡμῖν ἐξεῖπε καὶ διηγήσατο, καὶ οὐ διηγήσατο μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων πιστοῦται. Ἀξιόπιστος μὲν γὰρ ἦν καὶ ἀπὸ ρημάτων μόνον, ἀλλ' ἵνα μή τις ὑπερβολῆς, μηδὲ ἀπειλῆς μόνης εἶναι νομίσῃ τὰ ρήματα, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων πληροφορίαν προστίθησι. Πῶς; Καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ τὰς τιμωρίας ἐπάγων. Καὶ ἵνα μάθῃς δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ποτὲ μὲν τὸν Φαραὼ ἐκόλασε, ποτὲ δὲ κατακλυσμὸν τῶν ὑδάτων ἐπήγαγε καὶ τὴν πανωλεθρίαν ἐκείνην, ποτὲ δὲ τὸν τοῦ πυρός. Καὶ νῦν δὲ ὁρῶμεν πολλοὺς κολαζομένους τῶν πονηρῶν καὶ δίκην τιννύντας, ἅπερ ὑποδείγματα τῆς γεέννης ἐστίν.

3. Ἵνα γὰρ μὴ καθεύδωμεν, μηδὲ ῥᾳθυμῶμεν, μηδὲ ἐπιλανθανώμεθα τῶν ρημάτων, διὰ τῶν ἔργων ἡμᾶς ὑπομιμνήσκει καὶ διεγείρει, ἐνταῦθα δεικνὺς κριτήρια, δικαστήρια, εὐθύνας. Εἶτα παρὰ ἀνθρώποις μὲν τοσαύτη τοῦ δικαίου ἐπιμέλεια, παρὰ δὲ Θεῷ τῷ καὶ ταῦτα νομοθετήσαντι οὐδεὶς τούτων λόγος; καὶ πῶς ἂν ἔχοι ταῦτα πίστιν; Καὶ γὰρ καὶ ἐν οἰκίᾳ καὶ ἐν ἀγορᾷ καὶ πανταχοῦ δικαστήριά ἐστιν ἰδεῖν. Ἐν οἰκίᾳ μὲν γὰρ ὁ δεσπότης δούλοις δικάζει καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ τῶν ἁμαρτημάτων αὐτοὺς ἀπαιτεῖ εὐθύνας, καὶ τὰ μὲν κολάζει, τὰ δὲ ἀφίησιν. Ἐν ἀγροῖς πάλιν ὁ γεωργὸς καὶ ἡ γυνὴ δικάζεται καθ' ἑκάστην ἡμέραν· ἐν πλοίοις ὁ κυβερνήτης δικάζει, ἐν στρατοπέδοις ὁ στρατηγὸς τοὺς στρατιώτας· καὶ

σίες μοῦ πρόσφερε στὴν Ἔφεσο σὺ τὸ γνωρίζεις καλύτερα». Ὄχι μόνο στὴν Ἔφεσο, λέγει, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ. Τέτοιος πρέπει νὰ εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐπαγρυπνᾶ καὶ βρίσκεται σὲ συνεχῆ ἐπαγρύπνηση· δὲν πρέπει νὰ ἐργάζεται μιὰ φορά, οὔτε δεύτερη, οὔτε τρίτη, ἀλλὰ σ' ὅλη τὴ ζωή του. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς τὸ σῶμα μας δὲ διατηρεῖται στὴ ζωὴ δεχόμενο τροφὴ μιὰ φορά, ἀλλ' ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ καθημερινὴ τροφή, ἔτσι κι ἐδῶ στὴν περίπτωση τῆς εὐσέβειας καθημερινὰ ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ τὴ βοήθεια τῶν ἔργων. Ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ πολὺ ἔλεος· ἄλλωστε γιὰ τὰ ἁμαρτήματά μας καὶ ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς κάμνει ὅλα ἐκεῖνα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα αὐτὸς δὲν ἔχει καθόλου ἀνάγκη, ἀλλ' ὅλα τὰ κάμνει γιὰ μᾶς. Γι' αὐτὸ ὅλα μᾶς τὰ εἶπε καὶ τὰ διηγήθηκε, καὶ ὄχι μόνο μᾶς τὰ διηγήθηκε, ἀλλὰ καὶ μὲ ἔργα τὰ ἐπιβεβαιώνει. Ἦταν βέβαια ἀξιόπιστος μόνο καὶ ἀπὸ τοὺς λόγους, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ νομίσει κανεὶς ὅτι οἱ λόγοι του εἶναι ὑπερβολικοὶ καὶ ἀπειλητικοὶ μόνο, προσθέτει καὶ τὴν ἐπιβεβαίωση μὲ τὰ ἔργα. Πῶς; Στέλνοντας τὶς τιμωρίες κατ' ἰδίαν καὶ ὁμαδικά. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἔργα πὼς ἄλλοτε μ' αὐτὰ τιμώρησε τὸν Φαραώ, ἄλλοτε πάλι ἔστειλε τὸν κατακλυσμὸ τῶν ὑδάτων προξενώντας ἐκείνη τὴν καταστροφή, καὶ ἄλλοτε πάλι προξένησε τὴν καταστροφὴ ἐκείνη μὲ φωτιά. Ἀλλὰ καὶ τώρα βλέπουμε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς πονηροὺς νὰ τιμωροῦνται καὶ νὰ πληρώνουν τὴν ποινή τους, πράγματα ποὺ εἶναι ὑποδείγματα τῆς γέεννας.

3. Γιὰ νὰ μὴν εἴμαστε λοιπὸν βυθισμένοι στὸν ὕπνο οὔτε νὰ δείχνουμε ἀδιαφορία οὔτε καὶ νὰ ξεχνοῦμε τοὺς λόγους του, μᾶς τοὺς ὑπενθυμίζει μὲ τὰ ἔργα του καὶ μᾶς διεγείρει, δείχνοντας ἐδῶ κριτήρια, δικαστήρια, εὐθύνες. Ἔπειτα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους βέβαια καταβάλλεται τόση φροντίδα γιὰ τὸ δίκαιο, ἐνῶ ἀπὸ μέρους τοῦ Θεοῦ ποὺ καὶ νομοθέτησε αὐτὰ ἔπρεπε νὰ μὴ γίνεται κανένας λόγος γι' αὐτά; Μὰ πῶς τότε θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ γίνουν αὐτὰ πιστευτά; Γιατὶ καὶ στὴν οἰκία καὶ στὴν ἀγορὰ καὶ παντοῦ εἶναι δυνατὸ νὰ δεῖ κανεὶς δικαστήρια. Στὴν οἰκία ὁ κύριος κάθε μέρα δικάζει τοὺς δούλους καὶ ζητεῖ λόγο γιὰ τὰ σφάλματά τους, καὶ ἀπ' αὐτὰ ἄλλα τὰ τιμωρεῖ, ἐνῶ ἄλλα τὰ συγχωρεῖ. Στοὺς ἀγροὺς πάλι ὁ γεωργὸς καὶ ἡ γυναίκα δικάζονται καθημερινά· στὰ πλοῖα δικάζει ὁ κυβερνήτης· στὰ στρατόπεδα ὁ στρατηγὸς τοὺς στρατιῶτες· καὶ πολλὰ θὰ μπο-

πολλὰ ἄν τις εὕροι δικαστήρια· ἐν τέχναις ὁ διδάσκαλος τῷ μαθητῇ. Καὶ ἰδίᾳ τοίνυν καὶ κοινῇ πάντες ἀλλήλοις δικάζουσι καὶ οὐδαμοῦ τοῦ δικαίου τὸν λόγον παρεμελούμενον ἴδοι τις ἄν, ἀλλὰ πάντας εὐθύνας διδόντας πανταχοῦ.

Εἶτα ἐνταῦθα μὲν οὕτω διέσπαρται καὶ κατὰ πόλιν καὶ κατὰ οἰκίας καὶ καθ' ἕνα ἕκαστον ἡ τοῦ δικαίου ζήτησις, ἐκεῖ δέ, «ἔνθα δικαιοσύνης πλήρης ἡ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ διακαιοσύνη αὐτοῦ ὡς ὄρη Θεοῦ», ἐκεῖ οὐδεὶς τοῦ δικαίου λόγος; Καὶ πῶς ὁ Θεὸς ὁ κριτὴς καὶ δίκαιος καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος ἀνέχεται καὶ οὐκ ἀπαιτεῖ τὰς τιμωρίας; Ἐνταῦθα ἔχεις τὴν αἰτίαν· μακρόθυμος, φησίν, ἐστί, μακροθυμεῖ δὲ εἰς μετάνοιάν σε ἕλκων· ἂν δὲ ἐπιμένῃς, «κατὰ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργήν». Εἰ δίκαιος τοίνυν ἐστί, τὸ κατ' ἀξίαν ἀποδίδωσι καὶ οὐ περιορᾷ ἀτιμωρητὶ τοὺς πάσχοντας κακῶς· τοῦτο γὰρ δικαίου. Εἰ ἰσχυρός, καὶ μετὰ θάνατον ἀποδίδωσι καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει· τοῦτο γὰρ ἰσχυροῦ. Εἰ δὲ μακρόθυμος ὢν ἀνέχεται, μὴ θορυβηθῶμεν, μηδὲ λέγωμεν, διὰ τί ἐνταῦθα οὐκ ἐπεξέρχεται; Εἰ γὰρ τοῦτο ἐγίνετο, προανήρπαστο ἂν τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον, εἰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπῄτει δίκας ἡμᾶς τῶν πεπλημμελημένων. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν ἡμέρα ἁμαρτημάτων καθαρά, ἀλλ' ἢ μέγα ἢ μικρόν τι προσκρούομεν. Ὥστε οὐδ' ἂν ἐφθάσαμεν οὐδὲ εἰς εἰκοστὸν ἔτος ἕκαστος ἐλθεῖν, εἰ μὴ πολλὴ αὐτοῦ ἦν ἡ μακροθυμία καὶ ἡ ἀγαθότης, πολλὴν ἡμῖν παρέχουσα τὴν προθεσμίαν τῆς μετανοίας, ὥστε ἀποδύσασθαι τὰ πεπλημμελημένα.

Ἕκαστος τοίνυν μετὰ συνειδότος ὀρθοῦ εἰσιὼν εἰς τὰ πεπραγμένα αὐτῷ καὶ τὸν βίον αὐτοῦ πάντα εἰς μέσον ἀγαγών, ἐπισκοπείτω, εἰ μὴ μυρίων τιμωριῶν ἄξιος καὶ κολάσεων ἐστι· καὶ ὅταν ἀγανακτῇ, διὰ τί μὴ ὁ δεῖνα μυρία πράττων φαῦλα, δίκην δίδωσιν; ἐννοείτω τὰ ἑαυτοῦ καὶ παύσει τὴν ἀγανάκτησιν. Ἐκεῖνα γὰρ μεγάλα φαίνεται, ἐπειδὴ ἐπὶ μεγάλοις γίνεται καὶ φανεροῖς· εἰ δὲ τὰ ἑαυτοῦ ἐξετάσειεν, ἴσως εὑρήσει πλείονα. Τὸ γὰρ ἁρπάζειν

---

16. Ψαλμ. 7,12.
17. Ρωμ. 2,5.

ροῦσε κανεὶς νὰ βρεῖ δικαστήρια· στὰ ἐπαγγέλματα ὁ δάσκαλος δικάζει τὸ μαθητή. Καὶ κατ' ἰδίαν λοιπὸν καὶ δημόσια ὅλοι δικάζονται ἀναμεταξύ τους καὶ πουθενὰ δὲν μπορεῖ νὰ δεῖ κανεὶς νὰ παραμελεῖται ἡ δικαιοσύνη, ἀλλ' ὅλοι παντοῦ λογοδοτοῦν.

Ἔπειτα ἐδῶ βέβαια ἡ ἀναζήτηση τῆς δικαιοσύνης εἶναι σπαρμένη καὶ στὴν πόλη καὶ στὶς οἰκίες καὶ στὸν καθένα, ἐνῶ ἐκεῖ, «ὅπου ἡ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι γεμάτη δικαιοσύνη καὶ ἡ δικαιοσύνη του εἶνια σὰν ὄρη τοῦ Θεοῦ»[16], ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ μὴ γίνεται κανένας λόγος γιὰ δικαιοσύνη; Καὶ πῶς ὁ Θεὸς ὁ κριτὴς καὶ δίκαιος καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος ἀνέχεται καὶ δὲν ἀπαιτεῖ τὶς τιμωρίες; Ἐδῶ βρίσκεται ἡ αἰτία· μακρόθυμος, λέγει, εἶναι· μακροθυμεῖ, προσελκύοντάς σε σὲ μετάνοια· ἂν ὅμως ἐπιμένεις, «ἀνάλογα μὲ τὴ σκληρότητά σου καὶ τὴν ἀμετανόητη καρδιά σου θησαυρίζεις ὀργὴ γιὰ τὸν ἑαυτό σου»[17]. Ἂν λοιπὸν εἶναι δίκαιος, ἀποδίδει κατὰ τὴν ἀξία καὶ δὲν παραβλέπει αὐτοὺς ποὺ ὑποφέρουν χωρὶς νὰ τιμωρήσει· γιατὶ αὐτὸ εἶναι γνώρισμα τοῦ δικαίου. Ἂν εἶναι ἰσχυρός, ἀνταποδίδει καὶ μετὰ θάνατο καὶ κατὰ τὴν ἀνάσταση· γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ γνώρισμα τοῦ ἰσχυροῦ. Ἂν δὲν ἀνέχεται ἐπειδὴ εἶναι μακρόθυμος, ἂς μὴ ταραχθοῦμε οὔτε νὰ λέμε, 'γιατί δὲν τιμωρεῖ ἐδῶ;' Γιατί, ἂν γινόταν αὐτὸ θὰ ἐξαφανιζόταν πρὸ πολλοῦ τὸ ἀνθρώπινο γένος, ἐὰν κάθε μέρα μᾶς τιμωροῦσε γιὰ τὰ ἁμαρτήματά μας. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει ἡμέρα καθαρὴ ἀπὸ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ διαπράττουμε ἢ κάποιο μεγάλο ἢ κάποιο μικρὸ ἁμάρτημα. Ὥστε δὲ θὰ προλαβαίναμε νὰ γίνουμε οὔτε εἴκοσι ἐτῶν ὁ καθένας, ἂν δὲν ἦταν μεγάλη ἡ μακροθυμία καὶ ἡ ἀγαθότητά του, δίνοντάς μας μεγάλη προθεσμία γιὰ μετάνοια, ὥστε ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες μας.

Ὁ καθένας λοιπὸν μὲ ὀρθὴ συνείδηση, ἐλέγχοντας τὶς πράξεις του καὶ στήνοντας στὴ μέση ὅλη τὴ ζωή του, ἂς ἐξετάζει ἂν δὲν εἶναι ἄξιος γιὰ μύριες τιμωρίες καὶ κολασμοὺς καὶ ὅταν ἀγανακτεῖ καὶ λέγει, γιατί δὲν τιμωρεῖται ὁ τάδε ποὺ διαπράττει ἄπειρα κακά, ἂς σκέπτεται τὰ δικά του καὶ θὰ σταματήσει ἡ ἀγανάκτησή του. Γιατὶ ἐκεῖνα φαίνονται μεγάλα ἐπειδὴ γίνονται σὲ μεγάλα καὶ φανερά· ἂν ἐξετάσει ὅμως τὰ δικά του, ἴσως τὰ βρεῖ περισσότερα. Γιατὶ τὸ νὰ ἁρπάζει κανεὶς καὶ νὰ εἶναι πλεονέκτης εἶναι ὅμοιο εἴτε γίνε-

καὶ πλεονεκτεῖν ὅμοιόν ἐστιν, ἄν τε ἐπὶ χρυσίου, ἄν τε ἐπὶ ἀργυρίου γένηται· ἀπὸ γὰρ τῆς αὐτῆς διανοίας ἀμφότερα τίκτεται, καὶ ὁ τὸ μικρὸν ὑφελόμενος οὐ παραιτήσεται καὶ μέγα ὑφελέσθαι· εἰ δὲ μὴ πάρεστιν, οὐ παρ' ἐκεῖνον τοῦτο γέγονεν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ πράγματος συντυχίαν. Ὁ τὸν πενέστερον ἀδικῶν πένης, οὐκ ἄν, εἴ γε ἐδύνατο, καὶ τὸν πλουτοῦντα παρεῖδεν, ἀλλὰ τῆς ἀσθενείας οὐ τῆς ἐκείνου προαιρέσεως τὸ πρᾶγμα γίνεται λοιπόν. Ὁ δεῖνα ἄρχει, φησί, καὶ τὰ τῶν ἀρχομένων ἁρπάζει. Σὺ δὲ οὐχ ἁρπάζεις, εἰπέ μοι; Μὴ γάρ μοι εἴπῃς, ὅτι χρυσίου μὲν τάλαντα ἐκεῖνος, σὺ δὲ ὀβολοὺς δέκα· ἐπεὶ καὶ ἐν τῇ ἐλεημοσύνῃ οἱ μὲν ἔβαλον χρυσίον, ἡ δὲ δύο λεπτά, καὶ οὐδὲν ἔλαττον ἤνεγκεν ἐκείνων. Διὰ τί; Ἡ γὰρ προαίρεσις κρίνεται καὶ οὐχ ἡ δόσις. Εἶτα ἐπὶ μὲν τῆς ἐλεημοσύνης ἀξιοῖς οὕτω δικάζειν τὸν Θεὸν καὶ μηδὲν ἔλαττον διὰ τὴν πενίαν ἀποφέρεσθαι, εἰ δύο λεπτὰ καταβάλοις, τῶν μυρία τάλαντα καταθεμένων χρυσίου, ἐπὶ δὲ τῆς πλεονεξίας οὐχ οὕτω; καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον; Ὥσπερ ἐκείνη δύο λεπτὰ καταβαλοῦσα, ἀπὸ τῆς προαιρέσεως οὐδὲν ἔλαττον ἤνεγκεν, οὕτω καὶ σὺ δύο λεπτὰ ὑφελόμενος, οὐδὲν ἄμεινον ἐκείνων διάκεισαι, ἀλλ' εἰ δεῖ τι καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν, μᾶλλον αὐτῶν πλεονεκτεῖς. Ὥσπερ γὰρ κἂν τὴν τοῦ βασιλέως τις μοιχεύσῃ γυναῖκα, κἂν τὴν τοῦ πένητος, κἂν τὴν τοῦ δούλου, ὁμοίως ἐστὶ μοιχός, οὐ τῇ διαφορᾷ τῶν προσώπων τοῦ ἁμαρτήματος κρινομένου, ἀλλὰ τῇ μοχθηρίᾳ τῆς τοῦ τολμήσαντος προαιρέσεως. Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. Καὶ μᾶλλον ἐγὼ μοιχὸν ἂν εἴποιμι τὸν εἰς τὴν τυχοῦσαν μοιχευόμενον, ἢ τὸν εἰς τὴν βασιλίδα αὐτήν· ἐκεῖ μὲν γὰρ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ὥρα καὶ πολλὰ ἕτερα ἦν τὰ ἐπισπώμενα, ἐνταῦθα δὲ οὐδέν· ὥστε μᾶλλον οὗτος ἂν εἴη μοιχός. Πάλιν, μέθυσον ἐκεῖνον ἂν εἴποιμι μᾶλλον τὸν τῷ φαύλῳ οἴνῳ προσκεχρημένον· οὕτω καὶ πλεονέκτην τὸν μηδὲ τῶν μικρῶν καταφρονοῦντα. Ὁ μὲν γὰρ τὰ πολλὰ ἁρπάζων τῶν μικρῶν ἴσως καταφρονήσειεν ἄν· ὁ δὲ τὰ μικρὰ ὑφελόμενος, τῶν μεγάλων οὐδα-

ται γιὰ τὸ χρυσάφι εἴτε γιὰ τὸν ἄργυρο· γιατὶ καὶ τὰ δύο γεννιοῦνται ἀπὸ τὴν ἴδια διάνοια, κι αὐτὸς ποὺ ἀφαιρεῖ τὸ μικρὸ δὲ θὰ παραιτηθεῖ ν' ἀφαιρέσει καὶ μεγάλο· ἂν ὅμως δὲ συνέβηκε αὐτό, ἔγινε αὐτὸ ὄχι ἐξ αἰτίας ἐκείνου, ἀλλ' ἀπὸ σύμπτωση. Ὁ φτωχὸς ποὺ ἀδικεῖ τὸ φτωχότερο δὲ θὰ παρέβλεπε ν' ἀδικήσει, ἂν βέβαια μποροῦσε, καὶ τὸν πλούσιο, καὶ ἐπομένως αὐτὸ γίνεται ἀπὸ ἀδυναμία του καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἀγαθὴ προαίρεσή του. Ὁ τάδε, λέγει, ἄρχει καὶ ἁρπάζει τὰ πράγματα τῶν ἀρχομένων. Πές μου ὅμως σὺ δὲν ἅρπαξες; Μὴ μοῦ πεῖς ὅτι ἐκεῖνος ἁρπάζει τάλαντα χρυσοῦ, ἐνῶ σὺ δέκα ὀβολούς· γιατὶ καὶ στὴν ἐλεημοσύνη οἱ ἄλλοι ἔβαλαν χρυσό, ἐνῶ ἐκείνη δύο λεπτά, καὶ δὲν πρόσφερε τίποτε λιγότερο ἀπὸ ἐκείνους. Γιατί; Γιατὶ κρίνεται ἡ προαίρεση καὶ ὄχι τὸ πόσο δίνεις. Ἔπειτα σχετικὰ μὲ τὴν ἐλεημοσύνη ἔχεις τὴν ἀξίωση ἔτσι νὰ δικάζει ὁ Θεός, ὥστε νὰ μὴ σὲ θεωρήσει κατώτερο, ἂν καταβάλεις δύο λεπτὰ ἐξ αἰτίας τῆς φτώχειας σου, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ κατέβαλαν μύρια τάλαντα χρυσοῦ, γιὰ τὴν πλεονεξία ὅμως νὰ μὴ δικάζει ἔτσι; Καὶ πῶς θὰ μποροῦσε αὐτὸ νὰ δικαιολογηθεῖ; Ὅπως ἐκείνη, ἐνῶ κατέβαλε δύο λεπτὰ ὡς πρὸς τὴν διάθεση δὲν προσέφερε τίποτε λιγότερο, ἔτσι καὶ σὺ ἀφαιρώντας δύο λεπτὰ δὲ βρίσκεσαι σὲ καλύτερη θέση ἀπὸ ἐκείνους, ἀλλ', ἂν πρέπει νὰ πῶ καὶ κάτι τὸ ἄξιο θαυμασμοῦ, εἶσαι περισσότερο πλεονέκτης ἀπὸ αὐτούς. Ὅπως ἀκριβῶς τὸ ἴδιο εἶναι μοιχὸς κάποιος εἴτε μοιχεύσει τὴ γυναίκα τοῦ βασιλιᾶ εἴτε τὴ γυναίκα τοῦ φτωχοῦ εἴτε τὴ γυναίκα τοῦ δούλου, γιατὶ τὸ ἁμάρτημα κρίνεται ὄχι ἀπὸ τὴ διαφορὰ τῶν προσώπων, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ μοχθηρία τῆς προαιρέσεως ἐκείνου ποὺ διέπραξε τὸ τόλμημα. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ. Καὶ μάλιστα ἐγὼ θὰ ἔλεγα μοιχὸ πολὺ περισσότερο αὐτὸν ποὺ μοιχεύει τὴν τυχοῦσα, παρὰ ἐκεῖνον ποὺ μοιχεύει τὴν ἴδια τὴ βασίλισσα· γιατὶ ἐκεῖ ὁ πλοῦτος, ἡ ὡραιότης καὶ πολλὰ ἄλλα ἦταν αὐτὰ ποὺ τὸν παρέσυραν, ἐνῶ ἐδῶ τίποτε· ὥστε αὐτὸς θὰ ἦταν περισσότερο μοιχός. Πάλι θὰ μποροῦσα νὰ ὀνομάσω μέθυσο περισσότερο ἐκεῖνον ποὺ χρησιμοποιεῖ τὸ ἄνοστο κρασί· ἔτσι καὶ πλεονέκτη θὰ μποροῦσα νὰ ὀνομάσω αὐτὸν ποὺ δὲν περιφρονεῖ οὔτε τὰ μικρά. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ ἁρπάζει τὰ πολλὰ ἴσως δείξει ἀδιαφορία γιὰ τὰ μικρά, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ ἀφαιρεῖ τὰ μικρά, καθόλου δὲ θὰ περιφρονήσει τὰ μεγάλα· ὥστε αὐτὸς εἶναι περισσότερο κλέφτης. Γιατὶ

μῶς· ὥστε μᾶλλον οὗτος κλέπτης ἐστίν. Ὁ γὰρ μὴ καταφρονῶν ἀργυρίου, πῶς ἂν χρυσίου καταφρονήσειεν;

Ὥστε ὅταν τῶν ἀρχόντων κατηγορῶμεν, τὰ ἡμέτερα αὐτῶν ἀναλογισώμεθα, καὶ εὑρήσομεν μᾶλλον ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ κλέπτοντας καὶ πλεονεκτοῦντας πλέον ἐκείνων, εἰ μὴ τῷ πράγματι, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει ταῦτα κρίνομεν, ὥσπερ οὖν καὶ κρίνειν δίκαιον. Εἰπὲ γάρ μοι, εἴ τις προσενεχθείη τὰ τοῦ πένητος λαβών, ἕτερος δὲ τὰ τοῦ πλουσίου, οὐχ ὁμοίαν ἀμφότεροι τίσουσι δίκην; Τί δέ; ὁ φονεὺς οὐχ ὁμοίως ἐστὶ φονεύς, ἄν τε ἀνάπηρον καὶ πένητα, ἄν τε πλούσιον καὶ καλὸν ἀποκτείνῃ; Ὅταν οὖν εἴπωμεν, ὅτι ὁ δεῖνα τοῦ δεῖνος τὸ χωρίον ἥρπασεν, ἐννοήσωμεν τὰ ἑαυτῶν, καὶ οὕτως οὔτε τοὺς ἄλλους κατακρινοῦμεν, καὶ τὸν Θεὸν θαυμασόμεθα τῆς μακροθυμίας, καὶ οὐκ ἀγανακτήσομεν, ὅτι ἡ κρίσις οὐκ ἔρχεται ἐπ᾽ αὐτούς, καὶ αὐτοὶ ὀκνηρότεροι ἐσόμεθα πρὸς τὴν τῶν κακῶν ἐργασίαν. Ὅταν γὰρ ἴδωμεν τοῖς αὐτοῖς ὑπευθύνους ὄντας καὶ ἡμᾶς αὐτούς, οὐκέτι ὁμοίως δυσχερανοῦμεν, ἀλλ᾽ ἀποστησόμεθα τῶν ἁμαρτημάτων καὶ ἐπιτευξόμεθα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ μετὰ Πατρὸς καὶ ἁγίου Πνεύματος δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

αὐτὸς ποὺ δὲν περιφρονεῖ τὸν ἄργυρο πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ περιφρονήσει τὸ χρυσάφι;

Ὥστε, ὅταν κατηγοροῦμε τοὺς ἄρχοντες, ἂς σκεπτόμαστε τὰ δικά μας καὶ θὰ βροῦμε τοὺς ἑαυτούς μας καὶ κλέφτες καὶ πλεονέκτες πολὺ περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους, ἂν τὰ κρίνουμε αὐτὰ ὄχι ἀπὸ τὴν πράξη, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν προαίρεση, ὅπως βέβαια καὶ εἶναι δίκαιο νὰ κρίνουμε. Γιατὶ πές μου, ἂν ὁδηγηθοῦν στὸ δικαστήριο κάποιος ποὺ πῆρε τὰ πράγματα τοῦ φτωχοῦ καὶ ἄλλος ποὺ πῆρε τὰ πράγματα τοῦ πλουσίου, καὶ ὁ δύο δὲ θὰ ὑποστοῦν τὴν ἴδια τιμωρία; Τί λοιπόν; Ὁ φονιὰς δὲν εἶναι φονιὰς τὸ ἴδιο εἴτε σκοτώσει ἀνάπηρο καὶ φτωχὸ εἴτε πλούσιο καὶ ἀρτιμελή; Ὅταν λοιπὸν ποῦμε ὅτι ὁ τάδε ἅρπαξε τὸ χωράφι τοῦ τάδε, ἂς σκεφτοῦμε τὰ δικά μας, καὶ ἔτσι οὔτε τοὺς ἄλλους θὰ κατακρίνουμε καὶ τὸ Θεὸ θὰ θαυμάσουμε γιὰ τὴ μακροθυμία του καὶ δὲ θ' ἀγανακτήσουμε γιὰ τὸ ὅτι ἡ κρίση του δὲν ἔρχεται ἐπάνω τους, ἀλλὰ καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι θὰ γίνουμε λιγότερο πρόθυμοι γιὰ τὴν ἐκτέλεση τοῦ κακοῦ. Γιατὶ ὅταν δοῦμε ὅτι καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι εἴμαστε ὑπόλογοι γιὰ τὰ ἴδια, καθόλου δὲ θὰ δυσανασχετήσουμε πλέον, ἀλλὰ θ' ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά μας καὶ θὰ ἐπιτύχουμε τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, στὸν ὁποῖο μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

(Β' Τιμ. 2,1–10)

«Σὺ οὖν, τέκνον μου, ἐνδυναμοῦ ἐν τῇ χάριτι τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ ἃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν μαρτύρων, ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἑτέρους διδάξαι. Σὺ οὖν κακοπάθησον, ὡς καλὸς στρατιώτης Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ. Ἐὰν δὲ καὶ ἀθλῇ τις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ. Τὸν κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν. Νόει ἃ λέγω· δῴη γάρ σοι ὁ Κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσι».

1. Φέρει μὲν ἐν θαλάσσῃ πολὺ τὸ θάρσος τῷ μαθητῇ τὸ τὸν διδάσκαλον ἐν ναυαγίῳ γενέσθαι καὶ διασωθῆναι· οὐ γὰρ ἡγήσεται λοιπὸν ἀπὸ τῆς οἰκείας ἀμαθίας συμπίπτειν τοὺς χειμῶνας, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως· τοῦτο δὲ εἰς ψυχαγωγίαν οὐ μικρόν. Φέρει δὲ καὶ ἐν πολέμοις τῷ ταξιάρχῃ προτροπὴν τὸ τὸν στρατηγὸν τρωθέντα ὁρᾶν καὶ ἀνενεγκόντα πάλιν. Οὕτω δὴ καὶ τοῖς πιστοῖς φέρει τινὰ παραμυθίαν τὸ τὸν ἀπόστολον πολλὰ παθεῖν δεινὰ καὶ ὑπ' οὐδενὸς τούτων καταμαλακισθῆναι· οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, τὰ αὐτοῦ πάθη διηγεῖτο. Ὁ γὰρ Τιμόθεος ἀκούων, ὅτι ὁ τοσαῦτα δυνάμενος καὶ πάσης τῆς οἰκουμένης κρατήσας, ἐν δεσμοῖς ἐστι καὶ ἐν θλίψεσι, καὶ οὐκ ἀσχάλλει οὐδὲ δυσχεραίνει ὑπὸ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

(Β' Τιμ. 2,1–10)

«Σὺ λοιπόν, τέκνο μου, νὰ ἐνδυναμώνεις μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάριτος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτὰ ποὺ ἄκουσες ἀπὸ μένα παρουσία πολλῶν μαρτύρων, αὐτὰ νὰ τὰ ἐμπιστευθεῖς σὲ πιστοὺς ἀνθρώπους, ποὺ θὰ εἶναι ἱκανοὶ νὰ διδάξουν καὶ ἄλλους. Σὺ λοιπὸν κακοπάθησε σὰν καλὸς στρατιώτης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Κανένας στρατευμένος δὲν ἐμπλέκεται σὲ ὑποθέσεις κοσμικές, γιὰ νὰ ἀρέσει σ' αὐτὸν ποὺ τὸν στράτευσε. Καὶ ἐὰν ἀγωνισθεῖ κάποιος δὲ στεφανώνεται, ἐὰν δὲν ἀγωνισθεῖ σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες. Ὁ γεωργὸς ποὺ κοπιάζει πρέπει πρῶτος ν' ἀπολαμβάνει τοὺς καρπούς. Βάλε καλὰ στὸ νοῦ σου αὐτὰ ποὺ σοῦ λέγω· ἂς σοῦ δώσει ὁ Κύριος σύνεση γιὰ ὅλα».

1. Δίνει πολὺ θάρρος στὸ μαθητὴ ποὺ βρίσκεται στὴ θάλασσα τὸ νὰ βρεθεῖ ὁ δάσκαλος σὲ ναυάγιο καὶ νὰ διασωθεῖ, γιατὶ δὲ θὰ θεωρήσει πλέον ὅτι οἱ κακοκαιρίες συνέβηκαν ἀπὸ δική του ἀμάθεια, ἀλλ' ἀπὸ τὴ φύση τῶν πραγμάτων· αὐτὸ δὲ συντελεῖ λίγο στὴν παρηγοριά τῆς ψυχῆς. Ἐπίσης στοὺς πολέμους γίνεται αἰτία παρορμήσεως στὸν ταξιάρχη τὸ νὰ βλέπει τὸ στρατηγὸ ποὺ πληγώθηκε καὶ ἀνέκτησε καὶ πάλι τὴν ὑγεία του. Ἔτσι λοιπὸν καὶ στοὺς πιστοὺς φέρει κάποια παρηγοριὰ τὸ ὅτι ὁ ἀπόστολος ἔπαθε πολλὰ κακά, ἀλλὰ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἐξασθένησε τὴν ἀγωνιστηκότητά του· γιατὶ δὲ θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ διηγεῖται τὰ παθήματά του, ἂν τὸ πράγμα δὲν εἶχε ἔτσι. Πράγματι ὁ Τιμόθεος, ἀκούοντας ὅτι αὐτός, ποὺ εἶχε τὴ δυνατότητα γιὰ τόσα μεγάλα καὶ ἔγινε ἐξουσιαστὴς ὅλης τῆς οἰκουμένης, βρίσκεται σὲ δεσμὰ καὶ θλίψεις, ὅμως δὲ θλίβεται οὔτε

τῶν οἰκείων ἐγκαταλειφθείς, εἰ καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ ἔπαθεν, οὐκ ἂν ἡγήσατο ἀνθρωπίνης τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀσθενείας, οὐδὲ διὰ τὸ μαθητὴς εἶναι καὶ ἐλάττων τοῦ Παύλου, ὅπου γε καὶ ὁ διδάσκαλος ταῦτα ἔπαθεν, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ πράγματος φύσιν ταῦτα πάντα συμβεβηκέναι. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ταῦτα εἰργάσατο καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα διηγεῖται, ἵνα αὐτὸν ρώσῃ καὶ ἀνακτήσηται. Ὅτι γοῦν τούτου ἕνεκεν τοῦτο ἐποίει, διηγησάμενος αὐτοῦ τὰς θλίψεις καὶ τοὺς πειρασμούς, ἐπήγαγε· «σὺ οὖν, τέκνον μου, ἐνδυναμοῦ ἐν τῇ χάριτι τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».

Τί λέγεις; κατέσεισας ἡμᾶς τῷ φόβῳ, εἶπες ὅτι δέδεσαι, ὅτι ἐν θλίψει εἶ, ὅτι πάντες σε ἀπεστράφησαν· καὶ ὥσπερ εἰρηκώς, ὅτι οὐδὲν πέπονθας δεινόν, οὐδὲ ὑπό τινων ἐγκατελείφθης, οὕτως ἐπάγεις, «σὺ οὖν, τέκνον μου, ἐνδυναμοῦ»; Εἰκότως· ὅτι αὐτά σε μᾶλλον ἐνεδυνάμωσεν ἢ ἐκεῖνον. Εἰ γὰρ ἐγὼ Παῦλος ταῦτα πάσχω, πολλῷ μᾶλλον σὺ ταῦτα φέρων ὀφείλεις· εἰ ὁ διδάσκαλος, πολλῷ μᾶλλον ὁ μαθητής. Καὶ μετὰ πολλῆς τῆς φιλοστοργίας τὴν παραίνεσιν προσάγει, «τέκνον» αὐτὸν καλῶν, καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλά, «τέκνον ἐμόν». Εἰ τέκον εἶ, φησί, τὸν πατέρα μιμοῦ· εἰ τέκνον εἶ, ἐνδυναμοῦ οἷς εἶπον· μᾶλλον δὲ οὐκ ἀπὸ τῶν διηγημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ· «ἐνδυναμοῦ» γάρ, φησίν, «ἐν τῇ χάριτι τῇ ἐν Χριστῷ Ἰηστοῦ»· τουτέστι, διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ. Τουτέστι, στῆθι γενναίως, οἶδας τὴν παράταξιν. Ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ λέγων, «οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα», οὐχὶ καταβάλλων αὐτοὺς λέγει, ἀλλὰ διεγείρων. Οὐκοῦν νῆφε, φησί, γρηγόρει, ἔχε τὴν χάριν τοῦ Κυρίου συμμαχοῦσαν καὶ συναγωνιζομένην, πολλῇ τῇ προθυμίᾳ καὶ τῇ προαιρέσει τὰ παρὰ σεαυτοῦ εἴσφερε.

«Καὶ ἃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν μαρτύρων, ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις». «Πιστοῖς», οὐ ζητητικοῖς, οὐ συλλογιστικοῖς· «πιστοῖς»· ποίοις; Τοῖς μὴ προδιδοῦσι τὸ κήρυγμα. «Ἃ ἤκουσας», οὐχ ἃ συνεζήτησας· «ἡ πίστις γὰρ ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ

1. Ἐφ. 6,12.
2. Ρωμ. 10,17.

στεναχωριέται ποὺ ἐγκαταλείφθηκε ἀπὸ τοὺς δικούς του, ἂν πάθαινε καὶ αὐτὸς τὰ ἴδια δὲ θὰ θεωροῦσε ὅτι τὸ πράγμα εἶναι ἀποτέλεσμα ἀνθρώπινης ἀδυναμίας, οὔτε ἐπειδὴ εἶναι μαθητὴς καὶ κατώτερος τοῦ Παύλου, ἐφόσον καὶ ὁ δάσκαλος ἔπαθε τὰ ἴδια, ἀλλ' ὅλα αὐτὰ θὰ πίστευε ὅτι συμβαίνουν ἐξ αἰτίας τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. Γιατὶ κι αὐτὸς αὐτὰ ἔκαμε, καὶ γι' αὐτὸ τὰ διηγεῖται αὐτά, γιὰ νὰ τὸν ἐνισχύσει καὶ νὰ τὸν τονώσει. Τὸ ὅτι λοιπὸν γι' αὐτὸ τὸ λογο τὸ ἔκαμνε αὐτό, ἀφοῦ διηγήθηκε τὶς θλίψεις του καὶ τοὺς πειρασμούς, πρόσθεσε· «σὺ λοιπόν, τέκνο μου, νὰ ἐνισχύεσαι μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάριτος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Τί λές; Μᾶς συντάραξες μὲ τὸ φόβο, εἶπες ὅτι ἔχεις δεθεῖ, ὅτι εἶσαι σὲ θλίψη, ὅτι ὅλοι σὲ ἐγκατέλειψαν· καὶ σὰν νὰ εἶπες, ὅτι δὲν ἔπαθες κανένα κακὸ κι οὔτε ἐγκαταλείφθηκες ἀπὸ κανένα, προσθέτεις αὐτὰ καὶ λές, «σὺ λοιπόν, τέκνο μου, νὰ ἐνισχύεσαι»; Ἀσφαλῶς· γιατὶ πολὺ περισσότερο αὐτὰ σένα ἐνίσχυσαν, παρὰ ἐκεῖνον. Ἂν λοιπὸν ἐγὼ ὁ Παῦλος πάσχω αὐτά, πολὺ περισσότερο ἐσὺ ὀφείλεις νὰ ὑπομένεις αὐτά· ἂν ὁ δάσκαλος, πολὺ περισσότερο ὁ μαθητής. Καὶ προσθέτει τὴν παραίνεση μὲ πολλὴ φιλοστοργία, ἀποκαλώντας τον «τέκνο», καὶ ὄχι ἁπλῶς «τέκνο», ἀλλὰ «τέκνο μου». Ἂν εἶσαι τέκνο, λέγει, μιμήσου τὸν πατέρα· ἂν εἶσαι τέκνο, ἐνδυνάμωσε μ' αὐτὰ ποὺ εἶπα, ἢ καλύτερ ὄχι μόνο ἀπὸ τὶς διηγήσεις μου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ λέγει, «νὰ ἐνδυναμώνεσαι μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»· δηλαδὴ μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ. Δηλαδή, στάσου γενναῖα, γνωρίζεις τὴν παράταξη. Ἐπειδὴ καὶ ἀλλοῦ, λέγοντας, «ὁ ἀγώνας μας δὲν εἶναι μὲ αἷμα καὶ σάρκα»[1], τὸ λέγει ὄχι γιὰ νὰ τοὺς καταβάλει, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς διεγείρει. Λοιπὸν νὰ εἶσαι ἐπάγρυπνος, λέγει, ναὶ βρίσκεσαι σὲ ἐγρήγορση, νὰ ἔχεις τὴ χάρη τοῦ Κυρίου σύμμαχο καὶ συναγωνιστή, δίνοντας μὲ πολλὴ προθυμία καὶ ὅλη τὴ διάθεση ὅσα ἐξαρτῶνται ἀπὸ σένα.

«Καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἄκουσες ἀπὸ μένα παρουσία πολλῶν μαρτύρων, αὐτὰ παράδωσέ τα σὲ πιστοὺς ἀνθρώπους». «Σὲ πιστούς», ὄχι σὲ ἐξεταστικούς, ὄχι σὲ συλλογιστικούς. «Σὲ πιστούς»· σὲ ποιούς πιστούς; Σ' ἐκείνους ποὺ δὲν προδίδουν τὸ κήρυγμα. «Αὐτὰ ποὺ ἄκουσες», ὄχι αὐτὰ ποὺ συζήτησες· «γιατὶ ἡ πίστη δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν ἀκοὴ τοῦ κηρύγματος, καὶ τὸ κήρυγμα εἶναι λόγος Θεοῦ»[2].

διὰ ῥήματος Θεοῦ». Τί ἐστι, «διὰ πολλῶν μαρτύρων»; Ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, οὐ λάθρα ἤκουσας οὐδὲ κρυφῇ, ἀλλὰ πολλῶν παρόντων, μετὰ παρρησίας. Οὐκ εἶπεν, 'εἰπέ', ἀλλά, «παράθου», καθάπερ ἐπὶ θησαυροῦ τὸ παρατιθέμενον ἐν ἀσφαλείᾳ παρακατατίθεται. Πάλιν φοβεῖ τὸν μαθητὴν καὶ ἀπὸ τῶν ἄνω καὶ ἀπὸ τῶν κάτω. Ἀλλ' οὐ πιστοῖς μόνον λέγει, «παράθου»· τί γὰρ ὄφελος, ὅταν πιστὸς μὲν ᾖ, μὴ δύνηται δὲ εἰς ἑτέρους ἐξάγειν τὴν διδασκαλίαν; ὅταν αὐτὸς μὲν μὴ προδῷ τὴν πίστιν, ἑτέρους δὲ μὴ κατασκευάζῃ τοιούτους; Δύο τοίνυν ἔχειν χρὴ τὸν διδάσκαλον, καὶ πιστὸν εἶναι καὶ διδακτικόν. Διὰ τοῦτό φησιν, «οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἑτέρους διδάξαι».

«Σὺ οὖν κακοπάθησον ὡς καλὸς στρατιώτης Ἰησοῦ Χριστοῦ». Βαβαί, πόσον τὸ ἀξίωμα, στρατιώτην εἶναι τοῦ Χριστοῦ. Τοὺς βασιλεῖς ἐννόησον τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, πῶς μέγα τι εἶναι νομίζουσιν οἱ ὑπ' αὐτοὺς στρατευόμενοι. Εἰ τοίνυν τὸ κακοπαθεῖν βασιλικοῦ στρατιώτου, τὸ μὴ κακοπαθεῖν οὐκ ἔστι στρατιώτου. Ὥστε οὐ χρὴ δυσχεραίνειν, εἰ κακοπαθεῖς· τοῦτο γάρ ἐστι στρατιώτου· ἀλλὰ δυσχεραίνειν, εἰ μὴ κακοπαθοίης. «Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ. Ἐὰν δὲ καὶ ἀθλῇ τις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ». Ταῦτα εἴρηται μὲν πρὸς Τιμόθεον, λέγεται δὲ πρὸς πάντα καὶ διδάσκαλον καὶ μαθητὴν δι' ἐκείνου. Μηδεὶς τοίνυν ἀπαξιούτω τῶν τὴν ἐπισκοπὴν ἐχόντων ταῦτα ἀκούων, ἀλλ' ἀπαξιούτω μὴ ταῦτα πράττων. «Ἐὰν ἀθλῇ τις», φησίν, «οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ». Τί ἐστιν, «ἐὰν μὴ νομίμως»; Οὐκ, ἐὰν εἰς τὸν ἀγῶνα εἰσέλθῃ, ἀρκεῖ τοῦτο, οὐδὲ ἐὰν ἀλείψηται, οὐδὲ ἐὰν συμπλακῇ, ἀλλὰ ἂν μὴ πάντα τὸν τῆς ἀθλήσεως νόμον φυλάττῃ, καὶ τὸν ἐπὶ σιτίων, καὶ τὸν ἐπὶ σωφροσύνης καὶ σεμνότητος, καὶ τὸν ἐν παλαίστρᾳ, καὶ πάντα ἁπλῶς διέλθῃ τὰ τοῖς ἀθληταῖς προσήκοντα, οὐδέποτε στεφανοῦται. Καὶ ὅρα τοῦ Παύλου τὴν σοφίαν· ἀθλήσεως καὶ στρατιωτῶν ἐμνήσθη, τὸ μέν, ὥστε ἕτοιμον εἶναι πρὸς σφαγὰς

Τί σημαίνει «διὰ πολλῶν μαρτύρων»; Σὰν νὰ ἔλεγε, δὲν τὰ ἄκουσες λαθραῖα οὔτε κρυφά, ἀλλὰ ἦταν παρόντες πολλοί, μὲ παρρησία. Δὲν εἶπε, 'πές τα', ἀλλὰ «παράδωσέ τα», ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ θησαυροῦ, ποὺ τὸ παραδιδόμενο παραδίδεται γιὰ φύλαξη μὲ πολλὴ ἀσφάλεια. Πάλι φοβίζει τὸ μαθητὴ καὶ ἀπὸ τὰ ἄνω καὶ ἀπὸ τὰ κάτω. 'Αλλ' ὄχι μόνο στοὺς πιστούς, λέγει, «παράδωσέ τα», γιατὶ ποιό τὸ ὄφελος, ὅταν βέβαια εἶναι πιστός, δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ μεταδώσει τὴ διδασκαλία σὲ ἄλλους; ὅταν αὐτὸς δὲν προδίδει τὴν πίστη, ὅμως δὲν κάμνει ἄλλους τέτοιους; Δύο λοιπὸν πράγματα πρέπει νὰ ἔχει ὁ δάσκαλος· καὶ πιστὸς νὰ εἶναι, καὶ διδακτικός. Γι' αὐτὸ λέγει, «ποὺ θὰ εἶναι ἱκανοὶ νὰ διδάξουν καὶ ἄλλους».

«Σὺ λοιπὸν κακοπάθησε σὰν καλὸς στρατιώτης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Πώ! πώ! πόσο μεγάλο ἀξίωμα εἶναι νὰ εἶναι κανεὶς στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ! Σκέψου τοὺς ἐπίγειους βασιλεῖς· πόσο σπουδαῖο τὸ θεωροῦν ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι στρατιῶτες τους! Ἂν λοιπὸν τὰ κακοπαθήματα εἶναι γνώρισμα τοῦ στρατιώτη τοῦ βασιλιᾶ, ἡ ἔλλειψη κακοπαθήματος δὲν εἶναι γνώρισμα τοῦ στρατιώτη. Ὥστε δὲν πρέπει νὰ δυσανασχετεῖς, ἐὰν κακοπαθεῖς· αὐτὸ εἶναι τὸ γνώρισμα τοῦ στρατιώτη· ἀλλὰ νὰ δυσανασχετεῖς ἂν τυχὸν δὲν κακοπαθεῖς. «Κανένας στρατευμένος δὲν ἐμπλέκεται στὶς κοσμικὲς ὑποθέσεις, γιὰ νὰ ἀρέσει σ' αὐτὸν ποὺ τὸν στρατολόγησε. Κι ἂν ἀγωνισθεῖ κάποιος, δὲ στεφανώνεται ἂν δὲν ἀγωνισθεῖ νόμιμα». Αὐτὰ λέχθηκαν βέβαια πρὸς τὸν Τιμόθεο, μέσω ἐκείνου ὅμως λέγονται καὶ σὲ κάθε δάσκαλο καὶ μαθητή. Κανένας λοιπὸν ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἐπισκοπὴ δὲν πρέπει ν' ἀπαξιεῖ ν' ἀκούσει αὐτά, ἀλλὰ νὰ θεωρεῖ ἀνάξιο ὅταν δὲν κάμνει αὐτά. «Ἐὰν ἀγωνίζεται κάποιος», λέγει, «δὲ στεφανώνεται, ἐὰν δὲν ἀγωνισθεῖ σύμφωνα μὲ τοὺς κανονισμούς». Τί σημαίνει, «ἂν δὲν ἀγωνισθεῖ νόμιμα»; Δὲ φτάνει αὐτό, τὸ νὰ μπεῖ στὸν ἀγώνα οὔτε ἐὰν ἀλειφθεῖ οὔτε ἐὰν συμπλακεῖ, ἀλλὰ ἂν δὲν φυλάσσει ὅλον τὸν ἀθλητικὸ νόμο, καὶ τὸν σχετικὸ μὲ τὴ διατροφή, καὶ τὴ σωφροσύνη καὶ σεμνότητα, καὶ τὸ νόμο τῆς παλαίστρας, καὶ γενικὰ ἂν δὲν ἐφαρμόζει ὅλα ἐκεῖνα ποὺ ἀφοροῦν τοὺς ἀθλητὲς οὐδέποτε στεφανώνεται. Καὶ πρόσεχε τὴ σοφία τοῦ Παύλου· ὑπενθύμησε τὴν ἄθληση καὶ τοὺς στρατιῶτες, ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος γιὰ νὰ εἶναι ἕτοιμος γιὰ σφαγὲς καὶ φόνους καὶ αἵματα, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο γιὰ

καὶ φόνους καὶ αἵματα, τὸ δὲ καρτερικόν, ἵνα πάντα γενναίως φέρῃ, ἵνα διαπαντὸς ἐν ἀσκήσει ᾖ. «Τὸν κοπιῶντα γεωργόν», φησί, «δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν». Εἶπεν ἀπὸ τῶν αὐτοῦ παραδειγμάτων, εἶπεν ἀπὸ τοῦ διδασκάλου· λέγει λοιπὸν καὶ ἀπὸ τῶν κοινῇ συμβαινόντων, τῶν ἀθλητῶν, τῶν στρατιωτῶν· καὶ τίθησιν ἐκεῖ τὰ ἔπαθλα, τὸ μέν, ἵνα «ἀρέσῃ τῷ στρατολογήσαντι», τὸ δέ, «ἵνα στεφανωθῇ». Καὶ λέγει καὶ τρίτον ὑπόδειγμα, ὃ μάλιστα αὐτῷ ἁρμόζει· τὸ μὲν γὰρ τοῦ στρατιώτου καὶ τὸ τοῦ ἀθλητοῦ καὶ τοῖς ἀρχομένοις κατάλληλον, τὸ δὲ τοῦ γεωργοῦ λοιπὸν τῷ διδασκάλῳ. Μὴ ὡς στρατιώτης, μηδὲ ὡς ἀθλητὴς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς γεωργός. Ὁ γεωργὸς οὐχ ἑαυτοῦ ἐπιμελεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν καρπῶν τῆς γῆς· τουτέστιν, οὐ μικρὰν ἀμοιβὴν τῶν πόνων καρποῦται καὶ ὁ γεωργός.

2. Ἐνταῦθα καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ ἀνενδεὲς δείκνυσι καὶ τὴν ἀντίδοσιν τῆς διδασκαλίας, πρᾶγμα εἰπὼν κοινόν. Ὥσπερ, φησίν, ὁ γεωργὸς οὐκ ἀνόνητα πονεῖ, ἀλλὰ πρὸ τῶν ἄλλων αὐτὸς ἀπολαύει τῶν πόνων τῶν οἰκείων, οὕτω καὶ τὸν διδάσκαλον εἰκός. Ἢ τοῦτο, ἢ περὶ τοῦ τιμᾶσθαι τοὺς διδασκάλους φησίν. Ἀλλ' οὐκ ἔχει λόγον· πῶς γὰρ οὐχ ἁπλῶς «γεωργὸν» εἶπεν, ἀλλὰ «τὸν κοπιῶντα»; οὐδὲ ἁπλῶς τὸν κάμνοντα, ἀλλὰ τὸν κοπτόμενον; Ἐνταῦθα καὶ πρὸς τὴν μέλλησιν ἵνα μηδεὶς δυσχεραίνῃ, ἤδη, φησίν, ἀπολαμβάνεις· ἢ ὅτι ἐν αὐτῷ τῷ κόπῳ ἡ ἀντίδοσις. Ἐπεὶ οὖν τὰ παραδείγματα ἔθηκε τὸ τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἀθλητῶν, καὶ γεωργῶν, καὶ πάντα ἁπλῶς αἰνιγματωδῶς, «οὐδείς», φησί, «στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ». Καὶ εἰπών, «τὸν κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν», ἐπήγαγε· «νόει ὃ λέγω· δῴη γάρ σοι ὁ Θεὸς σύνεσιν ἐν πᾶσι». Τούτων γὰρ ἕνεκεν ταῦτα εἴρηται ἐν παροιμίᾳ καὶ παραβολῇ.

Εἶτα πάλιν τὸ φιλόστοργον αὐτοῦ δεικνύς, οὐ παύεται ἐπευχόμενος αὐτῷ, ἅτε ὡς ὑπὲρ γνησίου τέκνου δεδοικώς, καί φησι· «μνημόνευε Χριστὸν Ἰησοῦν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν, ἐκ σπέρμα-

νὰ εἶναι καρτερικός, ὥστε νὰ ὑπομένει τὰ πάντα μὲ γενναιότητα καὶ νὰ βρίσκεται πάντοτε σὲ ἄσκηση. «Ὁ γεωργὸς ποὺ κοπιάζει», λέγει, «πρῶτος αὐτὸς πρέπει ν' ἀπολαμβάνει τοὺς καρπούς». Μίλησε ἀπὸ τὰ δικά του παραδείγματα, μίλησε ἀπὸ τοῦ δασκάλου. Ὁμιλεῖ πλέον καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν συνήθως στοὺς ἀθλητὲς καὶ στοὺς στρατιῶτες· καὶ ἐκεῖ τοποθετεῖ τὰ βραβεῖα, ὁ ἕνας λόγος, «γιὰ νὰ ἀρέσει σ' αὐτὸν ποὺ τὸν στρατολόγησε», ἐνῶ ὁ ἄλλος, «γιὰ νὰ στεφανωθεῖ». Καὶ ἀναφέρει καὶ τρίτο παράδειγμα, ποὺ περισσότερο ταιριάζει σ' αὐτόν· γιατὶ τὸ πρῶτο εἶναι κατάλληλο στὸ στρατιώτη, στὸν ἀθλητὴ καὶ στοὺς ἀρχομένους, ἐνῶ τὸ δεύτερο στὸ γεωργὸ καὶ στὸ δάσκαλο. Νὰ μὴν εἶσαι σὰν στρατιώτης οὔτε σὰν ἀθλητὴς μόνο, ἀλλὰ καὶ σὰν γεωργός. Ὁ γεωργὸς φροντίζει ὄχι μόνο τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ καὶ τοὺς καρποὺς τῆς γῆς· δηλαδή, δὲν εἶναι μικρὴ ἡ ἀμοιβὴ τῶν κόπων ποὺ ἀπολαμβάνει καὶ ὁ γεωργός.

2. Ἐδῶ δείχνει καὶ τὸ ἀνενδεὲς τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀμοιβὴ τῆς διδασκαλίας, ἀναφέροντας πράγμα κοινό. Ὅπως ἀκριβῶς, λέγει, ὁ γεωργὸς δὲν κοπιάζει ἀνώφελα, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους αὐτὸς ἀπολαμβάνει τοὺς δικούς του κόπους, ἔτσι εἶναι φυσικὸ καὶ ὁ δάσκαλος. Ἢ γι' αὐτὸ τὸ λέγει ἢ γιὰ τὴν τιμὴ πρὸς τοὺς δασκάλους. Ἀλλὰ δὲ δικαιολογεῖται αὐτό· πῶς δηλαδὴ δὲν εἶπε ἁπλῶς «γεωργό», ἀλλ' «αὐτὸν ποὺ κοπιάζει»; οὔτε εἶπε ἁπλῶς, 'αὐτὸς ποὺ κοπιάζει', ἀλλ' 'αὐτὸς ποὺ κόπτεται'; Ἐδῶ γιὰ νὰ μὴ δυσανασχετεῖ κανεὶς γιὰ τὴν ἀργοπορία, ἤδη ἀπολαμβάνεις, λέγει· ἢ ὅτι ἡ ἀνταπόδοση βρίσκεται μέσα στὸν ἴδιο τὸν κόπο. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀνέφερε τὰ παραδείγματα τῶν στρατιωτῶν, τῶν ἀθλητῶν, τῶν γεωργῶν καὶ ὅλα γενικὰ κατὰ τρόπο αἰνιγματικό, «κανένας», λέγει, «δὲ στεφανώνεται ἐὰν δὲν ἀγωνισθεῖ νόμιμα». Καὶ ἀφοῦ εἶπε, «ὁ γεωργὸς ποὺ κοπιάζει πρέπει πρῶτος ν' ἀπολαμβάνει τοὺς καρπούς», πρόσθεσε· «βάλε καλὰ στὸ νοῦ σου αὐτὰ ποὺ σοῦ λέγω. Εἴθε νὰ σοῦ δίνει ὁ Θεὸς σύνεση σ' ὅλα». Ἐξ αἰτίας αὐτῶν δηλαδὴ αὐτὰ λέχθηκαν ὑπὸ μορφὴ παροιμιῶν καὶ παραβολῶν.

Ἔπειτα πάλι δείχνοντας τὴ φιλοστοργία του, δὲ σταματᾶ νὰ εὔχεται γι' αὐτόν, σὰν νὰ φοβᾶται γιὰ γνήσιο τέκνο του, καὶ λέγει· «νὰ θυμᾶσαι τὸν Ἰησοῦ Χριστό, ποὺ ἀναστήθηκε ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ κατάγεται ἀπὸ τὸ Δαυίδ, σύμφωνα μὲ τὸ εὐαγγέλιό μου γιὰ τὸ

τος Δαυίδ, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου, ἐν ᾧ κακοπαθῶ μέχρι δεσμῶν, ὡς κακοῦργος». Τίνος ἕνεκεν ἐνταῦθα τούτου μέμνηται; Μάλιστα μὲν οὖν καὶ πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς ἀποτεινόμενος, ἅμα δὲ καὶ ἀνακτώμενος αὐτὸν καὶ δεικνὺς τῶν παθημάτων τὸ κέρδος, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ διδάσκαλος ἡμῶν ὁ Χριστὸς διὰ πάθους τὸν θάνατον κατηγωνίσατο. Τοῦτο μνημόνευε, φησί, καὶ ἕξεις παράκλησιν ἱκανήν. «Μνημόνευε», φησί, «Χριστὸν Ἰησοῦν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν, ἐκ σπέρματος Δαυΐδ. Ἤδη γαρ ἐξ ἐκείνου ἤρξαντό τινες τὴν οἰκονομίαν ἀνατρέπειν, ἐπαισχυνόμενοι τῷ μεγέθει τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας. Τοιαῦτα γὰρ ἦν ἃ εὐηργέτησεν ἡμᾶς ὁ Θεός, ὡς τοὺς ἀνθρώπους αἰσχύνεσθαι περιάπτειν αὐτὰ τῷ Θεῷ, καὶ ἀπιστεῖν ὅτι τοσοῦτον κατέβη.

«Κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου», φησί. Πανταχοῦ τοῦτο τίθησι τῶν ἐπιστολῶν λέγων, «κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου», ἢ ἐπειδὴ αὐτῷ πείθεσθαι ἐχρῆν, ἢ ἐπειδὴ καὶ ἕτεροι ἦσαν εὐαγγελιζόμενοι ἕτερα. «Ἐν ᾧ κακοπαθῶ», φησί, «μέχρι δεσμῶν, ὡς κακοῦργος». Πάλιν παρ' ἑαυτοῦ τὴν παραμυθίαν εἰσάγει, πάλιν τὴν προτροπήν· καὶ δύο τούτοις τὸν ἀκροατὴν ἀλείφει, τῷ τε εἰδέναι κακοπαθεῖν, καὶ τῷ μὴ ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ τοῦτο ποιεῖν. Οὕτω μὲν κερδανεῖ, ἐκεῖνος δὲ καὶ βλαβήσεται. Τί γὰρ ὄφελος, ἐὰν δείξῃς τὸν διδάσκαλον κακοπαθοῦντα μέν, ἐπ' οὐδενὶ δὲ χρησίμῳ; ἀλλ' ἐκεῖνο θαυμαστόν, εἰ ἐπί τινι χρησίμῳ, εἰ ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν διδασκομένων. «Ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεται». Τουτέστιν, εἰ μὲν κοσμικοὶ ἦμεν στρατιῶται, φησίν, ἢ εἰ πόλεμον ἐπολεμοῦμεν αἰσθητόν, ἴσχυε ταῦτα τὰ δεσμὰ τὰς χεῖρας κατέχοντα· νῦν δὲ τοιούτους ἡμᾶς ἐποίησεν ὁ Θεός, ὡς μηδενὶ καταγωνίζεσθαι. Δεσμοῦνται μὲν γὰρ αἱ χεῖρες, ἀλλ' οὐχ ἡ γλῶττα· γλῶτταν γὰρ οὐδεὶς δῆσαι δύναται, ἀλλ' ἢ δειλία μόνον καὶ ἀπιστία· ὡς ἂν ταύτην μὴ ἔχωμεν, κἂν περιβάλῃς δεσμά, τὸ κήρυγμα οὐ δέδεται. Οἷον, γεωργόν τις ἐὰν δήσῃ, τὸν σπόρον ἐνεπόδισε, τῇ χειρὶ γὰρ σπείρει· διδάσκαλον ἐὰν δήσῃς, τὸν

3. Β' Τιμ. 2,8.

ὁποῖο κακοπαθῶ «ἁλυσοδεμένος σὰν κακοῦργος»[3]. Γιὰ ποιό λόγο ὑπενθυμίζει ἐδῶ αὐτό; Κατὰ πρῶτον βέβαια ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς αἱρετικούς, συγχρόνως ὅμως καὶ ἐνισχύοντας αὐτὸν καὶ δείχνοντας τὸ κέρδος ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰ παθήματα, γιατὶ καὶ ὁ ἴδιος ὁ δάσκαλός μας ὁ Χριστὸς μὲ τὸ πάθος κατανίκησε τὸ θάνατο. Αὐτὸ νὰ θυμᾶσαι, λέγει, καὶ θὰ ἔχεις παρηγοριὰ μεγάλη. «Νὰ θυμᾶσαι», λέγει, «τὸν Ἰησοῦ Χριστό, τὸν ἀναστημένο ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ καταγόμενο ἀπὸ τὸ σπέρμα τοῦ Δαυίδ». Ἤδη δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνου ἄρχισαν μερικοὶ ν' ἀπορρίπτουν τὴν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ, νιώθοντας ντροπὴ γιὰ τὸ μέγεθος τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ τέτοιες ἦταν οἱ εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ πρὸς ἐμᾶς, ὥστε οἱ ἄνθρωποι νὰ ντρέπονται νὰ τὶς ἀποδώσουν στὸ Θεὸ καὶ ν' ἀπιστοῦν γιὰ τὸ ὅτι ὁ Θεὸς ἔδειξε τόση μεγάλη συγκατάβαση.

«Σύμφωνα μὲ τὸ εὐαγγέλιο μου», λέγει. Παντοῦ σ' ὅλες τὶς ἐπιστολὲς αὐτὸ ἀναφέρει, λέγοντας «σύμφωνα μὲ τὸ Εὐαγγέλιό μου», ἢ ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ πιστεύουν σ' αὐτὸ ἢ ἐπειδὴ ὑπῆρχαν καὶ ἄλλοι ποὺ κήρυτταν διαφορετικὸ εὐαγγέλιο. «Γιὰ τὸ ὁποῖο κακοπαθῶ», λέγει, «σὲ σημεῖο μάλιστα νὰ εἶμαι ἁλυσοδεμένος σὰν κακοῦργος». Πάλι προσφέρει τὴν παρηγοριὰ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του καθὼς καὶ τὴν προτροπή· καὶ ἀσκεῖ τὸν ἀκροατὴ μὲ αὐτὰ τὰ δύο, καὶ μὲ τὸ νὰ γνωρίζει νὰ κακοπαθεῖ, καὶ μὲ τὸ νὰ κάμνει αὐτὸ γιὰ κάποια χρησιμότητα. Γιατὶ ἔτσι θὰ κερδίσει, ἐνῶ ἀλλιῶς καὶ θὰ ζημιωθεῖ. Καθόσον ποιό εἶναι τὸ ὄφελος ἐὰν δείξεις τὸ δάσκαλο βέβαια νὰ κακοπαθεῖ, ὅμως γιὰ τίποτε τὸ χρήσιμο; Ἀλλ' ἐκεῖνο εἶναι τὸ ἀξιοθαύμαστο, ἂν κακοπαθεῖ γιὰ κάτι τὸ χρήσιμο, γιὰ τὴν ὠφέλεια τῶν διδασκομένων. «Ἀλλὰ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ δὲ δένεται». Δηλαδή, ἂν εἴμασταν στρατιῶτες κοσμικοί, λέγει, ἂν κάμναμε πόλεμο αἰσθητό, θὰ μποροῦσαν αὐτὲς οἱ ἁλυσίδες νὰ κρατήσουν δεμένα τὰ χέρια, τώρα ὅμως ὁ Θεὸς μᾶς ἔκαμε τέτοιους, ὥστε ἀπὸ τίποτε νὰ μὴ κατανικιέμαστε. Γιατὶ δεσμεύονται βέβαια τὰ χέρια, ὄχι ὅμως καὶ ἡ γλῶσσα· γιατὶ κανένας δὲν μπορεῖ νὰ δέσει τὴ γλῶσσα, παρὰ μόνο ἡ δειλία καὶ ἡ ἀπιστία· ὥστε ἂν δὲν ἔχουμε αὐτὴ τὴ δειλία, κι ἂν μᾶς περιβάλεις μὲ ἁλυσίδες, τὸ κήρυγμα δὲ δένεται. Γιὰ παράδειγμα, ἂν δέσει κάποιος γεωργό, ἐμπόδισε τὴ σπορά, γιατὶ σπέρνει μὲ τὸ χέρι· ἂν δέσεις δάσκαλο, δὲν ἐμπόδισες τὸ λόγο· για-

λόγον οὐκ ἐνεπόδισας· τῇ γλώττῃ γὰρ σπείρει, οὐ τῇ χειρί. Οὐχ ὑποβάλεται τοίνυν δεσμῷ ὁ λόγος ὁ ἡμέτερος· ἡμῶν γὰρ δεδεμένων, ἐκεῖνος λέλυται καὶ τρέχει.

Πῶς, φησίν; Ὅτι ἰδοὺ καὶ δεδεμένοι κηρύττομεν». Τοῦτο εἰς προτροπὴν τῶν λελυμένων· εἰ ἡμεῖς δεδεμένοι κηρύττομεν, πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς τοὺς λελυμένους τοῦτο ποιεῖν χρή. Ἤκουσας ὅτι ὡς κακοῦργος ταῦτα πάσχω; μὴ κατηφὴς γένῃ. Πολὺ γὰρ τὸ θαῦμα δεδεμένον ὄντα τὰ τῶν λελυμένων ποιεῖν, δεδεμένον πάντων περιγενέσθαι, δεδεμένον καταγωνίζεσθαι τοὺς δεδεκότας. Θεοῦ γάρ ἐστιν ὁ λόγος, οὐχ ἡμῶν· δεσμὰ δὲ ἀνθρώπινα Θεοῦ λόγον περιβαλεῖν οὐ δυνήσεται. Ταῦτα πάσχω διὰ τοὺς ἐκλεκτούς. «Διὰ τοῦτο» γάρ, φησί, «πάντα πάσχω διὰ τοὺς ἐκλεκτούς, ἵνα καὶ αὐτοὶ σωτηρίας τύχωσι τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, μετὰ δόξης αἰωνίου». Ἰδοὺ καὶ ἄλλη προτροπή· οὐχ ὑπὲρ ἐμαυτοῦ, φησίν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἑτέρων σωτηρίας ταῦτα ὑπομένω. Ἐξὸν ἦν ἀκινδύνως ζῆν, ἐξὸν ἦν μηδὲν τούτων πάσχειν, εἴ γε τὰ ἐμαυτοῦ ἐσκόπουν.

Ἀλλὰ διὰ τίνα ταῦτα πάσχω; Ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων ἀγαθῶν, ἵνα ἄλλοι τύχωσι ζωῆς αἰωνίου. Τί οὖν καὶ ἐπαγγέλλῃ; Οὐχ ἁπλῶς εἶπε, 'διὰ τούσδε', ἀλλά, «διὰ τοὺς ἐκλεκτούς». Εἰ ὁ Θεὸς αὐτοὺς ἐξελέξατο, πάντα ἡμᾶς δεῖ πάσχειν ὑπὲρ αὐτῶν, «ἵνα καὶ αὐτοὶ σωτηρίας τύχωσι». Τῷ εἰπεῖν, «καὶ αὐτοί», δεικνύντος ἐστὶ καὶ λέγοντος, ὡς καὶ ἡμεῖς· καὶ γὰρ καὶ ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐξελέξατο. Καὶ ὥσπερ δι' ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἔπαθεν, οὕτω καὶ ἡμεῖς δι' ἐκείνους· ὥστε ἀνταπόδοσίς ἐστι τὸ πρᾶγμα, οὐχὶ χάρις. Ἐπὶ μὲν τοῦ Θεοῦ χάρις ἦν, οὐ γὰρ προευπαθὼν εὐηργέτησεν· ἐπὶ δὲ ἡμῶν ἀντίδοσις· προευπαθόντες ἡμεῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ, πάσχομεν ὑπὲρ τούτων ὧν πάσχομεν, ἵνα σωτηρίας τύχωσι. Τί λέγεις; ποίας σωτηρίας; ὁ σευατῷ αἴτιος μὴ ὢν σωτηρίας, ἀλλὰ ἀπολλύμενος, ἑτέρῳ σωτηρίας αἴτιος γίνῃ; Διὰ τοῦτο προσέθηκεν· οὐ ταύτης, φησίν, ἀλλὰ «τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», τῆς ὄντως σωτηρίας, «μετὰ δόξης

τὶ σπέρνει μὲ τὴ γλώσσα ὄχι μὲ τὸ χέρι. Δὲν ὑποτάσσεται λοιπὸν σὲ δεσμὰ ὁ λόγος μας· ἐνῶ ἐμεῖς εἴμαστε δεμένοι, ἐκεῖνος εἶναι λυμένος καὶ τρέχει.

Πῶς; λέγει· γιατὶ νά, κηρύττουμε καὶ δεμένοι. Αὐτὸ λέγεται γιὰ προτροπὴ πρὸς τοὺς λυμένους· ἂν ἐμεῖς κηρύτουμε δεμένοι, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ τὸ κάμνετε αὐτὸ ἐσεῖς οἱ λυμένοι. Ἄκουσες ὅτι τὰ παθαίνω αὐτὰ σὰν κακοῦργος; μὴ στενοχωρηθεῖς. Εἶναι μεγάλο τὸ θαῦμα, ἐνῶ εἶναι δεμένος νὰ κάμνει ἐκεῖνα ποὺ κάμνουν λυμένοι· νὰ ὑπερισχύει ὅλων ἐνῶ εἶναι δεμένος, καὶ ἐνῶ εἶναι δεμένος νὰ νικᾶ ἐκείνους ποὺ τὸν ἔδεσαν. Γιατὶ ὁ λόγος εἶναι τοῦ Θεοῦ, ὄχι δικός μας· τ' ἀνθρώπινα δεσμὰ δὲ θὰ μπορέσουν νὰ κρατήσουν τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ. Αὐτὰ τὰ παθαίνω γιὰ τοὺς ἐκλεκτούς. Γιατὶ λέγει, «γι' αὐτὸ τὰ παθαίνω ὅλα αὐτὰ γιὰ τοὺς ἐκλεκτούς, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν καὶ αὐτοὶ τὴ σωτηρία ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστό, μὲ δόξα αἰώνια». Νὰ καὶ ἄλλη προτροπή· ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτό μου, λέγει, ἀλλὰ γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἄλλων τὰ ὑπομένω αὐτά. Μποροῦσα νὰ ζῶ ἀκίνδυνα, μποροῦσα νὰ μὴ πάθω τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἂν φυσικὰ σκεπτόμουν τὰ δικά μου μόνο.

Ἀλλὰ γιὰ ποιόν πάσχω αὐτά; Γιὰ ξένα ἀγαθά, γιὰ νὰ τύχουν οἱ ἄλλοι ζωὴ αἰώνια. Τί ὑπόσχεσαι λοιπόν; Δὲν εἶπε ἁπλῶς 'γι' αὐτούς', ἀλλὰ «γιὰ τοὺς ἐκλεκτούς». Ἂν ὁ Θεὸς ἐξέλεξε αὐτούς, ὅλα ἐμεῖς πρέπει νὰ τὰ ὑπομένουμε γιὰ χάρη τους, «γιὰ νὰ τύχουν καὶ αὐτοὶ τῆς σωτηρίας». Μὲ τὸ νὰ πεῖ, «καὶ αὐτοί», δείχνει μ' αὐτὸ ποὺ λέγει, ὅτι καὶ ἐμεῖς εἴμαστε μεταξὺ αὐτῶν· καθόσον ὁ Θεὸς ἐξέλεξε καὶ ἐμᾶς. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἔπαθε ὁ Θεὸς γιὰ μᾶς, ἔτσι καὶ ἐμεῖς πρέπει νὰ πάθουμε γιὰ ἐκείνους· ὥστε τὸ πράγμα εἶναι ἀνταπόδοση καὶ ὄχι χάρη. Στὴν περίπτωση βέβαια τοῦ Θεοῦ ἦταν χάρη, γιατὶ δὲν εὐηργέτησε ἀφοῦ προηγουμένως εὐεργετήθηκε· στὴ δική μας περίπτωση ὅμως εἶναι ἀνταπόδοση· ἀφοῦ εὐεργετηθήκαμε ἐμεῖς προηγουμένως ἀπὸ τὸ Θεό, πάσχουμε γι' αὐτοὺς ποὺ πάσχουμε γιὰ νὰ τύχουν σωτηρίας. Τί λές; Ποιά σωτηρία ἐννοεῖς; σὺ ποὺ δὲν μπορεῖς νὰ σώσεις τὸν ἑαυτό σου, ἀλλ' εἶσαι χαμένος, γίνεσαι αἴτιος σωτηρίας γιὰ ἄλλον; Γι' αὐτὸ πρόσθεσε· ὄχι αὐτῆς, λέγει, ἀλλὰ τῆς σωτηρίας ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστό, τῆς πραγματικῆς σωτηρίας, ποὺ συνοδεύεται μὲ δόξα αἰώνια. Εἶναι ὀδυνηρὰ τὰ πα-

αἰωνίου». Ὀδυνηρὰ τὰ παρόντα, ἀλλ' ἐπὶ τῆς γῆς· κατηφῆ τὰ παρόντα, ἀλλὰ πρόσκαιρα· ἀηδίας μεστὰ καὶ ὀδύνης, ἀλλὰ μέχρι σήμερον καὶ αὔριον μόνον.

3. Τὰ μέντοι χρηστὰ οὐ τοιαῦτα, ἀλλ' αἰώνια, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ. Ὄντως ἐκείνη δόξα, αὕτη δὲ ἀτιμία. Θέα γάρ μοι, ἀγαπητέ· οὐκ ἔστι δόξα ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἡ ὄντως δόξα ἐν οὐρανοῖς ἐστιν. Εἰ δέ τις δοξάζεσθαι βούλεται, ἀτιμαζέσθω· εἴ τις ἀνέσεως βούλεται τυχεῖν, θλιβέσθω· εἴ τις διαπαντὸς εὐδοκιμεῖν καὶ τρυφᾶν, τὰ πρόσκαιρα διαπτυέτω. Ὅτι δὲ ἡ ἀτιμία δόξα ἐστίν, ἡ δὲ δόξα ἀτιμία, φέρε, κατὰ δύναμιν τοῦτο παραστήσωμεν, ἵνα τὴν ὄντως δόξαν ἴδωμεν. Οὐκ ἔστιν ἐπὶ γῆς δοξάζεσθαι· εἰ δὲ βούλει δοξάζεσθαι, δι' ἀτιμίας. Καὶ φέρε ἐπὶ τῶν δύο προσώπων τοῦτο ἐξετάσωμεν, ἐπὶ τοῦ Νέρωνος καὶ τοῦ Παύλου. Ἐκεῖνος τὴν δόξαν εἶχε τοῦ κόσμου, οὗτος τὴν ἀτιμίαν. Πῶς; τύραννος ἦν ἐκεῖνος, πολλὰ κατωρθωκώς, τρόπαια στήσας, πλοῦτον ἔχων ἐπιρρέοντα, πανταχόθεν στρατόπεδα ἄπειρα, τὸ πλέον τῆς οἰκουμένης μέρος ὑποτεταγμένον, τὴν βασιλίδα πόλιν ὑποτεταγμένην, τὴν σύγκλητον ἅπασαν ὑποκύπτουσαν, τὰ βασίλεια αὐτὰ ἐν λαμπρῷ τῷ σχήματι προῄει. Εἴτε ὁπλίζεσθαι ἔδει, χρυσῷ καὶ λίθοις τιμίοις ὁπλιζόμενος ἔξεισιν· εἴτε ἐν εἰρήνῃ καθῆσθαι, ἁλουργίδα περικείμενος ἐκάθητο.

Πολλοὺς τοὺς δορυφόρους, πολλοὺς τοὺς ὑπασπιστὰς εἶχε· γῆς καὶ θαλάττης δεσπότης ἤκουεν, αὐτοκράτων, Αὔγουστος, Καῖσαρ, βασιλεύς, καὶ πολλὰ ἕτερα ὀνόματα τοιαῦτα, ἅπερ κολακείαν ἐπενόει καὶ θεραπείαν· καὶ οὐδὲν ἐνέλιπεν ὅλως τῶν εἰς δόξαν· ἀλλὰ καὶ σοφοὶ καὶ δυνάσται καὶ βασιλεῖς αὐτὸν ἔτρεμον καὶ ἐδεδοίκεισαν τὸν ἄνδρα· καὶ γὰρ καὶ ἄλλως ὠμός τις καὶ ἰταμὸς εἶναι ἐλέγετο· οὗτος καὶ θεὸς εἶναι ἐβούλετο, καὶ πάντων κατεφρόνει τῶν εἰδώλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ, καὶ ὡς θεὸς ἐθεραπεύετο. Τί ταύτης τῆς δόξης κρεῖττον; μᾶλλον δὲ τί τῆς ἀτιμίας χεῖρον; Ἀλλ' οὐκ οἶδα πῶς ὑπὸ τῆς ἀληθείας προύδραμε τὸ στόμα καὶ πρὸ τῆς κρίσεως τὴν ψῆφον ἤνεγκε. Τέως δὲ κατὰ τὴν τῶν πολ-

ρόντα, ἀλλὰ συμβαίνουν ἐδῶ στὴ γῆ· εἶναι κατηφὴ τὰ παρόντα, ἀλλ' εἶναι πρόσκαιρα· γεμάτα ἀπὸ ἀηδία καὶ ὀδύνη, ἀλλὰ μόνο μέχρι σήμερα καὶ αὔριο.

3. Τὰ καλὰ ὅμως δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλ' εἶναι αἰώνια καὶ εἶναι οὐράνια. Πραγματικὰ ἐκείνη εἶναι δόξα, ἐνῶ αὐτὴ εἶναι ἀτιμία. Γιατὶ πρόσεχε, ἀγαπητέ μου· δὲν ὑπάρχει δόξα στὴ γῆ, ἀλλ' ἡ πραγματικὴ δόξα βρίσκεται στοὺς οὐρανούς· ἂν κάποιος θέλει νὰ ἐπιτύχει ἄνεση, ἂς θλίβεται· ἂν κάποιος θέλει γιὰ πάντα νὰ εὐδοκιμεῖ καὶ νὰ ζεῖ μέσα στὴν τρυφή, ἂς περιφρονεῖ τὰ πρόσκαιρα. Τὸ ὅτι ἡ ἀτιμία εἶναι δόξα, ἐνῶ ἡ δόξα εἶναι ἀτιμία, ἔλα νὰ τὸ παρουσιάσουμε αὐτὸ ὅσο εἶναι δυνατό, γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὴν πραγματικὴ δόξα. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δοξάζεσαι στὴ γῆ· ἂν ὅμως θέλεις νὰ δοξάζεσαι, αὐτὸ θὰ γίνεται μὲ ἀτιμία. Καὶ ἐμπρὸς ἂς τὸ ἐξετάσουμε αὐτὸ στὰ δύο πρόσωπα, τοῦ Νέρωνα καὶ τοῦ Παύλου. Ὁ Νέρωνας εἶχε τὴ δόξα τοῦ κόσμου, ἐνῶ ὁ Παῦλος τὴν ἀτιμία. Πῶς; ἐκεῖνος ἦταν τύραννος· εἶχε κατορθώσει πολλά· ἔστησε τρόπαια, εἶχε ἄφθονα πλούτη, παντοῦ ἄπειρα στρατόπεδα, τὸ περισσότερο μέρος τῆς οἰκουμένης ὑποταγμένο, τὴ βασιλίδα πόλη ὑποταγμένη, ὅλη ἡ σύγκλητος ὑπέκυπτε σ' αὐτόν, καὶ τὰ ἴδια τὰ ἀνάκτορά του ἦταν λαμπρὰ στὴν ὄψη. Εἴτε χρειαζόταν νὰ ὁπλισθεῖ, ἔβγαινε μὲ χρυσὸ καὶ τίμιους λίθους ὁπλισμένος· ἐὰν βρισκόταν σὲ εἰρήνη, καθόταν ντυμένος μὲ βασιλικὴ πορφύρα.

Εἶχε πολλοὺς ἀκολούθους, πολλοὺς ὑπασπιστές· ἀποκαλουνταν κύριος γῆς καὶ θάλασσας· ἦταν αὐτοκράτορας, Αὔγουστος, Καίσαρας βασιλιὰς καὶ πολλὰ ἄλλα τέτοια ὀνόματα εἶχε, ποὺ τοῦπρόσφεραν κολακεία καὶ ὑπηρεσία, καὶ γενικὰ τίποτε δὲν τοῦ ὑπολειπόταν ἀπὸ αὐτὰ ποὺ συντελοῦν σὲ δόξα. Ἀλλὰ καὶ σοφοὶ καὶ δυνάστες καὶ βασιλεῖς τὸν ἔτρεμαν καὶ φοβοῦνταν τὸν ἄνδρα· καθόσον λεγόταν ὅτι εἶναι σκληρὸς καὶ θρασὺς ἄνδρας· ἤθελε αὐτὸς νὰ θεωρεῖται καὶ θεὸς καὶ περιφρονοῦσε ὅλα τὰ εἴδωλα καὶ τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ τῶν πάντων, καὶ λατρευόταν σὰν θεός. Τί ὑπάρχει ἀνώτερο ἀπ' αὐτὴ τὴ δόξα; ἢ καλύτερα τί ὑπάρχει χειρότερο ἀπὸ τὴν ἀτιμία; Ἀλλὰ δὲ γνωρίζω πῶς τὸ στόμα προέτρεξε κινούμενο ἀπὸ τὴν ἀλήθεια καὶ ἔβγαλε τὴν ἀπόφαση πρὶν ἀπὸ τὴν κρίση. Κατ' ἀρχὴ ὅμως ἂς ἐξετάσουμε τὸ πράγμα σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τῶν πολλῶν,

λῶν ὑπόνοιαν τὸ πρᾶγμα ἐξετάσωμεν, κατὰ τὴν τῶν ἀπίστων, κατὰ τὴν κολακείαν. Τί μεῖζον εἰς λόγον δόξης τοῦ καὶ θεὸν νομισθῆναι αὐτόν; Μεγάλη ὄντως τοῦτο ἀτιμία, τὸ ἄνθρωπον ὄντα τοιαῦτα λυττᾶν· ἀλλὰ τέως κατὰ τὴν τῶν πολλῶν ὑπόνοιαν τὸ πρᾶγμα ἐξετάσωμεν. Οὐδὲν τοίνυν ἐνέλιπεν αὐτῷ εἰς δόξαν τὴν ἀνθρωπίνην, ἀλλ' ὡς θεὸς παρὰ πάντων ἐθεραπεύετο.

Ἀλλὰ ἀντεξετάσωμεν αὐτῷ καὶ τὸν Παῦλον, εἰ δοκεῖ. Κίλιξ ὁ ἄνθρωπος ἦν· ὅσον δὲ Κιλικίας καὶ Ῥώμης τὸ μέσον, πάντες ἴσασι· σκυτοτόμος, πένης, τῆς ἔξωθεν σοφίας ἄπειρος, ἑβραϊστὶ μόνον εἰδώς, γλῶτταν διασυρομένην παρὰ πάντων, καὶ μάλιστα παρὰ τῶν Ἰταλῶν. Οὐ γὰρ οὕτω τοὺς τὴν βάρβαρον, οὔτε τὴν Ἑλλάδα, οὔτε ἄλλην τινὰ ἔχοντας γλῶτταν διασύρουσιν, ὡς τὴν Σύρων· αὕτη δὲ πολλὴν ἔχει τὴν κοινωνίαν πρὸς ταύτην. Καὶ μὴ θαυμάσῃς ὅτι ταύτην διέπτυον· εἰ γὰρ τὴν Ἑλλάδα τὴν θαυμαστὴν καὶ καλὴν διαπτύουσι, πολλῷ μᾶλλον τὴν Ἑβραίων. Ἄνθρωπος πολλάκις ἐν λιμῷ ζήσας καὶ κοιμηθεὶς πεινῶν, ἄνθρωπος γυμνός, οὔτε ὅ,τι περιεβάλοιτο ἔχων, «ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι», φησίν. Οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν δεσμοῖς γεγονώς· μετὰ γὰρ ληστῶν, μετὰ γοήτων, μετὰ τυμβωρύχων, μετὰ ἀνδροφόνων αὐτοῦ ἐκείνου κελεύσαντος ἐβέβλητο καὶ ἐμαστίζετο ὡς κακοῦργος, ὅπερ οὖν καὶ αὐτός φησι. Τίς οὖν λαμπρότερος; οὐχὶ ἐκείνου μὲν οὐδὲ ὄνομα ἴσασιν οἱ πολλοί, τοῦτον δὲ καὶ Ἕλληνες καὶ βάρβαροι καὶ Σκύθαι καὶ οἱ πρὸς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης τὰ τέρματα καθ' ἑκάστην ᾄδουσι τὴν ἡμέραν;

Ἀλλὰ μήπω τὰ νῦν, ἀλλὰ τὰ τότε ἐξετάσωμεν. Τίς ἦν λαμπρότερος; τίς ἐπιδοξότερος; ὁ τὴν ἅλυσιν περικείμενος καὶ δεδεμένος ἑλκόμενος ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου, ἢ ὁ τὴν ἀλουργίδα περικείμενος καὶ ἐκ τῶν βασιλέων προϊών; Ὁ δεδεμένος πάντως. Πῶς; Ὅτι ἐκεῖνος μὲν καὶ στρατόπεδα ἔχων καὶ ἐν λαμπρῷ τῷ σχήματι προκαθήμενος, ἅπερ ἤθελεν οὐκ ἴσχυσεν ἀνύειν, ὁ δὲ δεσμώτης καὶ ὡς κακοῦργος ἐν εὐτελεῖ σχήματι αὐθεντικώτερον πάντα ἔπραττε. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ἐκεῖνος ἔλεγε, μὴ διασπείρῃς τὸν

4. Β' Κορ. 11,27.

σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τῶν ἀπίστων, σύμφωνα μὲ τὴν κολακεία. Τί μεγαλύτερη δόξα ἀπὸ τὸ νὰ θεωρηθεῖ αὐτὸς καὶ θεός; Πραγματικὰ εἶναι μεγάλη ἀτιμία αὐτό, ἐνῶ εἶναι κανεὶς ἄνθρωπος νὰ ἐπιθυμεῖ μὲ μανία τέτοια πράγματα· κατ' ἀρχὴ ὅμως ἂς ἐξετάσουμε τὸ πράγμα σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τῶν πολλῶν. Τίποτε λοιπὸν δὲν τοῦ ἔλειπε ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη δόξα, ἀλλὰ σὰν θεὸς λατρευόταν ἀπ' ὅλους.

Ἀλλ' ἂς ἐξετάσουμε, ἂν νομίζετε, παράλληλα μὲ αὐτὸν καὶ τὸν Παῦλο. Ἀπὸ τὴν Κιλικία ἦταν ὁ ἄνθρωπος· ὅλοι γνωρίζουν τὴν ἀπόσταση ἀνάμεσα στὴ Ρώμη καὶ στὴν Κιλικία· ἦταν σκηνοποιός, φτωχός, ἄπειρος ἀπὸ τὴν κοσμικὴ σοφία, γνώριζε μόνο τὴν ἑβραϊκή, γλώσσα περιφρονημένη ἀπὸ ὅλους, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς Ἰταλούς. Γιατὶ δὲν περιφρονοῦν τόσο αὐτοὺς ποὺ μιλοῦν γλώσσα βαρβαρικὴ οὔτε ἑλληνικὴ οὔτε κάποια ἄλλη γλώσσα, ὅσο αὐτοὺς ποὺ μιλοῦν τὴ γλώσσα τῶν Σύρων· αὐτὴ ἔχει πολλὴ σχέση πρὸς αὐτήν. Καὶ μὴν ἀπορήσεις ποὺ τὴν περιφρονοῦσαν· γιατί, ἂν περιφρονοῦν τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα, τὴ θαυμαστὴ καὶ ὡραία, πολὺ περισσότερο τὴ γλώσσα τῶν Ἑβραίων. Ἦταν ἄνθρωπος ποὺ ἔζησε πολλὲς φορὲς μέσα σὲ πείνα, ποὺ κοιμήθηκε πεινασμένος, ἄνθρωπος γυμνός, μὴ ἔχοντας οὔτε ροῦχο νὰ φορέσει, «σὲ ψῦχος καὶ σὲ γύμνια»[4]. Καὶ ὄχι μόνο αὐτά, ἀλλὰ καὶ στὴ φυλακὴ κλείσθηκε, γιατὶ διέταξε ἐκεῖνος, καὶ κλείσθηκε στὴ φυλακὴ μαζὶ μὲ ληστές, μὲ μάγους, μὲ τυμβωρύχους, μὲ φονιάδες, καὶ μαστιζόταν σὰν κακοῦργος, πράγμα βέβαια ποὺ κι αὐτὸς τὸ λέγει. Ποιός λοιπὸν εἶναι λαμπρότερος; Δὲ συμβαίνει ἐκείνου τὸ ὄνομα νὰ μὴ τὸ γνωρίζαν οἱ πολλοί, ἐνῶ αὐτὸν καὶ Ἕλληνες καὶ βάρβαροι καὶ Σκύθες καὶ αὐτοὶ ποὺ διαμένουν στὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης νὰ τὸν ὑμνοῦν καθημερινά;

Ὅμως ἂς μὴν ἐξετάσουμε τὰ τωρινά, ἀλλὰ τὰ τότε. Ποιός ἦταν λαμπρότερος; ποιός ἐνδοξότερος; Ἐκεῖνος ποὺ ἦταν ἁλυσοδεμένος καὶ δεμένος συρόταν ἀπὸ τὴ φυλακή, ἢ αὐτὸς ποὺ φοροῦσε τὴν πορφύρα καὶ ἔβγαινε ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα; Ὁπωσδήποτε ὁ δεμένος. Πῶς; Γιατὶ ἐκεῖνος, ἂν καὶ εἶχε καὶ στρατόπεδα καὶ καθόταν μὲ λαμπρὴ στολή, δὲν κατόρθωσε νὰ πραγματοποιήσει ἐκεῖνα ποὺ ἤθελε, ἐνῶ ὁ δεσμώτης καὶ μεταχειριζόμενος σὰν κακοῦργος, φορώντας εὐτελὴ στολή, ὅλα τὰ ἔκαμνε αὐθεντικότερα. Πῶς καὶ μὲ ποιό τρόπο; Ἐκεῖνος ἔλεγε, 'μὴ διαδίδεις τὸ λόγο τῆς εὐσέβειας'

λόγον τῆς εὐσεβείας· οὗτος ἔλεγεν, οὐκ ἀνέχομαι· οὐδὲ γὰρ δέδεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Καὶ διέπτυσεν ὁ Κίλιξ, ὁ δεσμώτης, ὁ σκηνοποιός, ὁ πένης, ὁ ἐν λιμῷ ζῶν, τὸν ἀπὸ τῆς Ῥώμης, τὸν πλούσιον, τὸν βασιλεύοντα, τὸν πάντων κρατοῦντα, τὸν μυρίοις μυρία παρέχοντα· καὶ τοσούτων ὄντων στρατοπέδων, οὐδὲν ἴσχυσε.

Τίς ἄρα λαμπρὸς ἦν; τίς σεμνός; ὁ ἐν δεσμοῖς νικῶν, ἢ ὁ ἐν ἁλουργίδι νικώμενος; ὁ κάτω ἑστὼς καὶ βάλλων, ἢ ὁ ἄνω καθήμενος καὶ βαλλόμενος; ὁ ἐπιτάττων καὶ καταφρονούμενος, ἢ ὁ ἐπιταττόμενος καὶ οὐδένα λόγον ἔχων τῶν ἐπιταγμάτων; ὁ μόνος ὢν καὶ περιγινόμενος, ἢ ὁ μετὰ μυρίων στρατοπέδων ἡττώμενος; Ἀπήρχετο οὖν ὁ βασιλεύς, τοῦ δεσμώτου κατ' αὐτοῦ τρόπαιον στήσαντος. Εἰπὲ οὖν μοι, ποίας ἄν τις ἠβουλήθη μερίδος εἶναι; Μὴ γάρ μοι τὰ μετὰ ταῦτα εἴπῃς, ἀλλὰ τέως ἐκεῖνα ἐξέτασον. Ποίας μερίδος ἄν τις ἠθέλησεν εἶναι, τῆς τοῦ Παύλου ἢ τῆς τοῦ Νέρωνος; οὐ λέγω κατὰ τὸν τῆς πίστεως λόγον, τοῦτο γὰρ δῆλον, ἀλλὰ κατὰ τὸν τῆς δόξης καὶ τῆς σεμνότητος καὶ τῆς λαμπρότητος. Εἴ τις εὐγνώμων, τοῦ Παύλου ἔφησεν ἄν. Εἰ γὰρ τὸ νικᾶν τοῦ νικᾶσθαι λαμπρότερον, ἐκεῖνος ἐπίδοξος. Καὶ οὔπω τοῦτο μέγα, ὅτι ἐνίκησεν, ἀλλ' ὅτι ἐν τοιούτῳ σχήματι τὸν ἐν τοιούτῳ ἐνίκησε. Πάλιν γὰρ ἐρῶ καὶ οὐ παύσομαι τὰ αὐτὰ λέγων· ἅλυσιν περιέκειτο καὶ τὸν ἀναδεδεμένον τὸ διάδημα ἔβαλε.

4. Τοιαύτη τοῦ Χριστοῦ ἡ δύναμις· ἅλυσις τὸν στέφανον ἐνίκα τὸν βασιλικὸν καὶ λαμπρότερον τοῦτο ἐκείνου τὸ σχῆμα ἐδείκνυτο· ῥάκια περιέκειτο αὐχμῶντα, ἅτε δεσμωτήριον οἰκῶν, καὶ μᾶλλον τῆς ἁλουργίδος πάντας ἐπέστρεφε πρὸς τὰ περικείμενα αὐτῷ δεσμά· ἐπὶ γῆς εἱστήκει κατεχόμενος καὶ κάτω νεύων, καὶ τὸν ἐπ' ὀχήματος χρυσοῦ ἅπαντες ἀφέντες ἐκείνῳ προσεῖχον· εἰκότως. Τὸ μὲν γὰρ συνηθείας ἦν βασιλέα ἰδεῖν ἐπὶ ζεύγους καθήμενον λευκοῦ· τοῦτο δὲ ξένον καὶ παράδοξον, δεσμώτην ὁρᾶν μετὰ τοσαύτης παρρησίας βασιλεῖ διαλεγόμενον, μεθ' ὅσης ὁ βασιλεὺς πρὸς ἀν-

αὐτὸς ἔλεγε, 'δὲν ὑποχωρῶ· γιατὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ δὲ δένεται'. Καὶ περιφρόνησε ὁ Κίλικας, ὁ δεσμώτης, ὁ σκηνοποιός, ὁ φτωχός, αὐτὸς ποὺ ζοῦσε μέσα στὴν πείνα, τὸν Ρωμαῖο, τὸν πλούσιο, τὸ βασιλιά, τὸν κοσμοκράτορα, αὐτὸν ποὺ παρεῖχε μύρια σὲ μυρίους· καὶ ἐνῶ εἶχε τόσο στρατό, τίποτε δὲν κατόρθωσε.

Ποιός ἑπομένως ἦταν λαμπρός; ποιός σεμνός; ἐκεῖνος ποὺ νικοῦσε φορώντας τὰ δεσμά, ἢ αὐτὸς ποὺ νικιένταν φορώντας τὴν πορφύρα; Ἐκεῖνος ποὺ στεκόταν κάτω καὶ ἔριχνε τὰ βέλη του, ἢ αὐτὸς ποὺ κάθονταν ἐπάνω καὶ δεχόταν τὰ βέλη; Αὐτὸς ποὺ διέτασσε καὶ περιφρονοῦνταν, ἢ ἐκεῖνος ποὺ διατάσσονταν καὶ ἀδιαφοροῦσε τελείως γιὰ τὶς διαταγές; Αὐτὸς ποὺ ἦταν μόνος καὶ ὑπερεῖχε, ἢ ἐκεῖνος ποὺ νικιένταν ἂν καὶ εἶχε ἀμέτρητο στρατό; Ἔφευγε λοιπὸν ὁ βασιλιάς, ἐνῶ ὁ δεσμώτης ἔστηνε τὸ τρόπαιο ἐναντίον του. Πές μου λοιπόν, σὲ ποιά μερίδα θὰ ἤθελε κάποιος ν' ἀνήκει; Μὴν μοῦ πεῖς βέβαια τὰ ὅσα συνέβηκαν μετά, ἀλλὰ πρῶτα ἐξέτασε ἐκεῖνα. Σὲ ποιά μερίδα θὰ ἤθελε κάποιος ν' ἀνήκει, στὴν τοῦ Παύλου ἢ στὴν τοῦ Νέρωνα; Δὲν ἐννοῶ ὡς πρὸς τὴν πίστη, γιατὶ αὐτὸ εἶναι φανερό, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴ δόξα, τὴ σεμνότητα καὶ τὴ λαμπρότητα. Ἂν κάποιος εἶναι εὐγνώμονας θὰ ἔλεγε στὴν τοῦ Παύλου. Γιατί, ἂν εἶναι πιὸ λαμπρὸ τὸ νὰ νικᾶς ἀπὸ τὸ νὰ νικιέσαι, ἐκεῖνος εἶναι ὁ ἔνδοξος. Καὶ δὲν εἶναι τόσο μεγάλο τὸ ὅτι νίκησε, ἀλλὰ τὸ ὅτι νίκησε μὲ τέτοιο ταπεινὸ σχῆμα ἐκεῖνον ποὺ εἶχε τέτοιο λαμπρὸ σχῆμα. Γιατὶ πάλι θὰ τὸ πῶ καὶ δὲ θὰ παύσω νὰ λέγω τὰ ἴδια· ἀλυσοδεμένος ἦταν καὶ κατέβαλε ἐκεῖνον ποὺ φοροῦσε τὸ διάδημα.

4. Αὐτὴ εἶναι ἡ δύναμη τοῦ Χριστοῦ· ἡ ἀλυσίδα νικοῦσε τὸ βασιλικὸ στεφάνι καὶ λαμπρότερο ἀποδεικνυόταν αὐτὸ τὸ σχῆμα ἀπὸ ἐκεῖνο· κουρέλια λερωμένα φοροῦσε, ἀφοῦ κατοικοῦσε στὴ φυλακή, καὶ περισσότερο ἀπὸ τὴν πορφύρα προσέλκυε ὅλους πρὸς στὰ δεσμά του ποὺ τὸν περιέβαλλαν. Στεκόταν στὴ γῆ κατεχόμενος καὶ μὲ στραμμένο τὸ βλέμμα πρὸς τὰ κάτω, καὶ ὅλοι, ἀφήνοντας ἐκεῖνον ποὺ ἦταν σὲ χρυσὸ ἀμάξι, πρόσεχαν αὐτόν, καὶ πολὺ σωστά. Γιατὶ ἦταν κάτι τὸ συνηθισμένο τὸ νὰ δεῖ κανεὶς τὸ βασιλιὰ νὰ κάθεται σὲ ζεῦγος ἵππων λευκῶν, ἐνῶ αὐτὸ ἦταν πρωτάκουστο καὶ παράδοξο, τὸ νὰ βλέπει δηλαδὴ κανεὶς δεσμώτη μὲ τόση μεγάλη παρρησία νὰ συζητᾶ μὲ τὸ βασιλιά, μὲ ὅση ὁ βασιλιὰς συζητᾶ μὲ δοῦλο

δράποδον οἰκτρὸν καὶ ταλαίπωρον. Ὄχλος περιειστήκει πολὺς καὶ δοῦλοι πάντες τοῦ βασιλέως ἦσαν· ἐθαύμαζον δὲ οὐ τὸν δεσπότην τὸν αὐτῶν, ἀλλὰ τὸν νικῶντα τὸν δεσπότην αὐτῶν· καὶ ὃν ἅπαντες ἐδεδοίκεσαν καὶ ἔτρεμον, τοῦτον μόνος ὢν κατεπάτει ἐκεῖνος. Ἴδε ἐν αὐτοῖς τοῖς δεσμοῖς πόση ἡ λαμπρότης.

Τί ἂν τις εἴποι τὰ μετὰ ταῦτα; Ἐκείνου μὲν οὐδὲ τὸ μνῆμα δῆλον, οὗτος δὲ πάντων βασιλέων λαμπρότερος ἐν αὐτῇ κεῖται τῇ βασιλίδι, ἔνθα καὶ ἐνίκησεν, ἔνθα καὶ τὸ τρόπαιον ἔστησεν. Ἐκείνου κἂν μνησθῇ τις, μετὰ ψόγου μέμνηται, καὶ τῶν οἰκείων (καὶ γὰρ καὶ ἀσελγὴς λέγεται γεγενῆσθαι)· τούτου μετ' εὐφημίας ἡ μνήμη πανταχοῦ· οὐ γὰρ ἡμῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς. Ὅταν γὰρ ἐκλάμπῃ ἡ ἀλήθεια, οὐδὲ οἱ ἐχθροὶ ἀναισχυντεῖν ἔχουσιν· εἰ γὰρ καὶ μὴ τῆς πίστεως ἕνεκεν αὐτὸν θαυμάζουσιν, ἀλλὰ τῆς παρρησίας, ἀλλὰ τῆς ἀνδρείας. Οὗτος ἐν τοῖς ἁπάντων στόμασι πανταχοῦ καθ' ἑκάστην ἡμέραν στεφανούμενος ἀνακηρύττεται, ἐκεῖνος δὲ βαλλόμενος ψόγοις καὶ κατηγορίαις. Ποῖα τοίνυν τὰ λαμπρά;

Ἀλλὰ γὰρ ἔλαθον ἀπὸ τοῦ ὄνυχος τὸν λέοντα ἐπαινῶν, δέον τὰ ὄντως εἰπεῖν. Τίνα δὲ ταῦτά ἐστι; Τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· πῶς ἥξει μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν οὐρανῶν, μετὰ λαμπροῦ τοῦ σχήματος· πῶς ὁ Νέρων στήσεται τότε κατηφής, στυγνός. Εἰ δὲ δοκῶ σοι ἄπιστα λέγειν καὶ καταγέλαστα, σὺ καταγέλαστος εἶ γελῶν τὰ μὴ γέλωτος ἄξια. Εἰ γὰρ ἀπιστεῖς τοῖς μέλλουσιν, ἀπὸ τῶν φθασάντων πίστευσον· οὔπω τῶν στεφάνων ὁ καιρός, καὶ τοσαύτης ἀπέλαυσε τιμῆς ὁ ἀθλητής· ὅταν ὁ ἀγωνοθέτης ἔλθοι, πόσης ἀπολαύσεται τιμῆς; Ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις ξένος ἦν, ξένος καὶ παρεπίδημος, καὶ οὕτω θαυμάζεται· ὅταν ἐν τοῖς ἰδίοις ᾖ τίνος οὐκ ἀπολαύσεται ἀγαθοῦ; «Νῦν ἡ ζωὴ ἡμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ», καὶ ὅμως τῶν ζώντων ὁ τεθνηκὼς μᾶλλον ἐνεργεῖ καὶ τιμᾶται· ὅταν ἔλθῃ αὐτὴ ἡ ζωὴ ἡμῶν τίνος οὐ μεθέξει; τίνος οὐκ ἐπιτεύξεται; Διὰ τοῦτο ταύτης αὐτὸν τῆς τιμῆς ἀπολαῦσαι ἐποίησεν ὁ Θεός, οὐκ ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἐδεῖτο. Εἰ γὰρ ἐν σώματι ὢν κατεφρόνει τῆς παρὰ τῶν πολλῶν δόξης, πολλῷ μᾶλλον ἀπαλλαγεὶς τοῦ

---

5. Κολ. 3,3.

ἐλεεινὸ καὶ ταλαίπωρο. Πλῆθος πολὺ στεκόταν ὁλόγυρα, καὶ ὅλοι ἦταν δοῦλοι τοῦ βασιλιᾶ· θαύμαζαν ὅμως ὄχι τὸ δεσπότη τους, ἀλλὰ αὐτὸν ποὺ νικοῦσε τὸ δεσπότη τους· καὶ ἐκεῖνον ποὺ ὅλοι τὸν φοβοῦνταν καὶ τὸν ἔτρεμαν, αὐτὸν ἐκεῖνος ποὺ ἦταν μόνος τὸν καταπατοῦσε. Πρόσεξε πόση λαμπρότητα ὑπάρχει σ' αὐτὰ τὰ δεσμά.

Τί θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τὰ μετέπειτα; ἐκείνου οὔτε τὸ μνῆμα εἶναι γνωστό, ἐνῶ αὐτὸς λαμπρότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς βασιλεῖς βρίσκεται στὴν ἴδια τὴ βασιλεύουσα πόλη, ὅπου καὶ νίκησε, ὅπου καὶ ἔστησε τὸ τρόπαιο. Ἐκεῖνον ἂν τὸν θυμηθεῖ κάποιος, τὸν θυμᾶται μὲ μομφή, ἀκόμα κι ἀπὸ τοὺς οἰκείους (γιατὶ λέγεται ὅτι ὑπῆρξε καὶ ἀσελγής), ἐνῶ ἡ μνήμη αὐτοῦ παντοῦ ὑπάρχει μὲ ἐπαίνους, ὄχι μόνο σ' ἐμᾶς, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἐχθρούς. Γιατὶ ὅταν λάμπει ἡ ἀλήθεια οὔτε οἱ ἐχθροὶ μποροῦν νὰ φέρονται μὲ ἀδιαντροπιά· γιατὶ κι ἂν δὲν τὸν θαυμάζουν γιὰ τὴν πίστη, ὅμως τὸν θαυμάζουν γιὰ τὴν παρρησία του, γιὰ τὴν ἀνδρεία του. Αὐτὸς παντοῦ καθημερινὰ ἀπὸ τὰ στόματα ὅλων ἀνακηρύσσεται στεφανωμένος, ἐνῶ ἐκεῖνος βάλλεται ἀπὸ μομφὲς καὶ κατηγορίες. Ποιά λοιπὸν εἶναι τὰ λαμπρά;

Ἀλλὰ ξέφυγα ἐπαινώντας τὸ λιοντάρι ἀπὸ τὰ νύχια, ἐνῶ πρέπει νὰ πῶ τὰ πραγματικά. Ποιά ὅμως εἶναι αὐτά; Τὰ οὐράνια· τὸ πῶς δηλαδὴ θὰ ρθεῖ μὲ τὸ βασιλιὰ τῶν οὐρανῶν καὶ μὲ λαμπρὸ ἔνδυμα· τὸ πῶς ὁ Νέρων θὰ σταθεῖ τότε λυπημένος καὶ σκυθρωπός. Ἐὰν ὅμως σοῦ φαίνομαι ὅτι λέγω ἀπίστευτα καὶ καταγέλαστα, ἐσὺ εἶσαι καταγέλαστος γελώντας μ' αὐτὰ ποὺ δὲν εἶναι ἄξια γιὰ γέλια. Γιατί, ἂν δὲν πιστεύεις στὰ μέλλοντα, πίστεψε ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔχουν συμβεῖ· ἀκόμα δὲν ἔφθασε ὁ καιρὸς τῶν στεφάνων, καὶ ὁ ἀθλητὴς ἀπόλαυσε τόση τιμή, ὅταν θὰ ρθεῖ ὁ ἀγωνοθέτης πόση τιμὴ θ' ἀπολαύσει; Μέσα στοὺς ξενους ἦταν ξένος, ξένος καὶ παρεπίδημος, καὶ θαυμάζεται τόσο, ὅταν θὰ βρεθεῖ στὰ δικά του ποιό ἀγαθὸ δὲ θ' ἀπολαύσει; «Τώρα ἡ ζωή μας εἶναι κρυμμένη μαζὶ μὲ τὸ Χριστὸ στὸ Θεό»[5], καὶ ὅμως ὁ πεθαμένος ἐνεργεῖ καὶ τιμᾶται περισσότερο ἀπὸ τοὺς ζωντανούς· ὅταν θὰ ρθεῖ ἡ ἴδια ἡ ζωή μας σὲ τί δὲ θὰ μετάσχει; τί εἶναι αὐτὸ ποὺ δὲ θὰ πετύχει; Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς τὸν ἔκαμε νὰ ἀπολαύσει αὐτὴ τὴν τιμή, ὄχι ἐπειδὴ ἐκεῖνος τὴν εἶχε ἀνάγκη. Γιατί, ἂν βρισκόμενος μέσα στὸ σῶμα περιφρονοῦσε τὴ δόξα τῶν πολλῶν, πολὺ περισσότερο τώρα ποὺ ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὸ σῶμα.

σώματος. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ ἐποίησεν αὐτὸν ἀπολαῦσαι μόνον, ἀλλ' ἵνα οἱ τοῖς μέλλουσιν ἀπιστοῦντες κἂν ἐκ τῶν παρόντων ἐνάγωνται.

Λέγω ὅτι ἥξει Παῦλος μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν οὐρανῶν, ὅτε ἀνάστασις ἔσται, ὅτι μυρίων ἀπολαύσει τῶν ἀγαθῶν. Ἀλλ' οὐ πιστεύει ὁ ἄπιστος· οὐκοῦν ἀπὸ τῶν παρόντων πιστεύσει. Λαμπρότερος τοῦ βασιλέως ὁ σκηνοποιός, ἐντιμότερος τοῦ βασιλέως· οὐδεὶς βασιλεὺς τῆς Ρώμης γενόμενος τοσαύτης ἀπέλαυσε τιμῆς· ἀλλ' ὁ μὲν βασιλεὺς ἐρριμμένος ἔξω που κεῖται, ὁ δὲ τὸ μέσον κατέχει τῆς πόλεως, καθάπερ βασιλεὺς ὢν καὶ ζῶν. Ἀπὸ τούτων πίστευσον καὶ περὶ τῶν μελλόντων. Εἰ ἐνταῦθα, ἔνθα ἠλαύνετο, ἔνθα ἐδιώκετο, τοσαύτης ἀπέλαυσε τιμῆς, ὅταν ἔλθῃ, τί ἔσται; Εἰ ὅπου σκηνοποιὸς ἦν οὕτως ἐγένετο λαμπρός, ὅταν ἔλθῃ ἀντιλάμπων ταῖς ἡλιακαῖς ἀκτῖσι τί ἔσται; Μὴ ἔνι φυγεῖν τὰ πράγματα; Τίνα οὐκ ἐντρέπει τὸ τὸν σκηνοποιὸν ἐντιμότερον γενέσθαι τοῦ πάντων βασιλέων μᾶλλον θαυμασθέντος; Εἰ ἐνταῦθα τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐγένετο, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῷ μέλλοντι.

Πίστευσον, ἄνθρωπε, τοῖς παροῦσιν, εἰ μὴ θέλεις τοῖς μέλλουσι· πίστευσον, ἄνθρωπε, τοῖς ὁρωμένοις, εἰ μὴ βούλει τοῖς ἀοράτοις. Μᾶλλον δὲ πίστευσον τοῖς ὁρωμένοις· οὕτω γὰρ καὶ τοῖς ἀοράτοις πιστεύσεις· εἰ δὲ οὐ θέλεις, εὔκαιρον τὸ τοῦ ἀποστόλου εἰπεῖν, «καθαροὶ ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ αἵματος ὑμῶν»· ἅπαντα γὰρ ὑμῖν διεμαρτυράμεθα καὶ οὐδὲν ἐνελίπομεν τῶν ὀφειλόντων λεχθῆναι· ὑμεῖς ἑαυτοὺς αἰτιάσασθε καὶ λογιεῖσθε τὴν ἐν τῇ γεέννῃ τιμωρίαν. Ἡμεῖς δέ, ὦ τέκνα ἀγαπητά, Παύλου μιμηταὶ μὴ κατὰ τὴν πίστιν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν βίον γενώμεθα. Ἵνα τύχωμεν δόξης ἐπουρανίου, καταπατήσωμεν τὴν ἐνταῦθα δόξαν· μηδὲν ἡμᾶς ἐφελκέσθω τῶν παρόντων ἁπάντων· καταφρονήσωμεν τῶν ὁρωμένων, ἵνα τῶν οὐρανίων τύχωμεν, μᾶλλον δὲ καὶ τούτων ἐπιτευξώμεθα δι' ἐκείνων, πλὴν προηγουμενως ἔστω ὁ σκοπὸς ἐκείνων ἐπιτυχεῖν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀξιωθῆναι.

---

6. Πράξ. 20,26–27.

Κι ὄχι βέβαια γι' αὐτὸ μόνο ἔκαμε αὐτὸν ν' ἀπολαύσει τὴν τιμή, ἀλλὰ γιὰ νὰ ὁδηγηθοῦν ἀπὸ τὰ παρόντα στὰ μέλλοντα αὐτοὶ ποὺ δὲν τὰ πιστεύουν αὐτά.

Λέγω ὅτι θὰ ρθεῖ ὁ Παῦλος μὲ τὸ βασιλιὰ τῶν οὐρανῶν ὅταν θὰ γίνει ἡ ἀνάσταση καὶ θ' ἀπολαύσει μύρια ἀγαθά. Ἀλλ' ὁ ἄπιστος δὲν πιστεύει· λοιπὸν θὰ πιστέψει ἀπὸ τὰ παρόντα. Λαμπρότερος ἀπὸ τὸ βασιλιὰ εἶναι ὁ σκηνοποιός, ἐντιμότερος ἀπὸ τὸ βασιλιά· κανένας ποὺ ἔγινε βασιλιὰς τῆς Ρώμης δὲν ἀπόλαυσε τόση τιμή· ἀλλὰ ὁ βασιλιὰς ἐκεῖνος βρίσκεται κάπου ἔξω πεταμένος, ἐνῶ αὐτὸς κατέχει τὸ κέντρο τῆς πόλεως, σὰν νὰ εἶναι καὶ νὰ ζεῖ σὰν βασιλιάς. Ἀπὸ αὐτὰ πίστεψε καὶ γιὰ τὰ μελλοντικά. Ἂν ἐδῶ, ὅπου διωκόταν, ὅπου κατηγοροῦνταν, ἀπόλαυσε τόση τιμή, ὅταν ἔρθει τί θὰ συμβεῖ; Ἄν, ἐνῶ ἦταν σκηνοποιός, ἔγινε τόσο λαμπρός, ὅταν ἔρθει ἀπαστράπτοντας ἀπὸ τὶς ἡλιακὲς ἀκτίνες τί θὰ συμβεῖ. Ἄν, ἐνῶ ἦταν τόσο εὐτελής, τόση μεγαλοπρέπεια ὑπερέβαλε, ὅταν ἔρθει ποιόν δὲ θὰ ὑπερβάλει; Μήπως εἶναι δυνατὸ νὰ ξεφύγει κανεὶς τὴν πραγματικότητα; Ποιόν δὲν συγκινεῖ τὸ ὅτι ὁ σκηνοποιὸς ἔγινε ἐντιμότερος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ θαυμάσθηκε περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς βασιλεῖς; Ἂν ἐδῶ ἔγινε κάτι πέρα ἀπὸ τὴ φύση, πολὺ περισσότερο θὰ γίνει στὸν μέλλοντα αἰώνα.

Πίστεψε, ἄνθρωπε, στὰ παρόντα, ἂν δὲ θέλεις νὰ πιστέψεις στὰ μέλλοντα· πίστεψε, ἄνθρωπε, στὰ ὁρατά, ἂν δὲ θέλεις νὰ πιστέψεις στὰ ἀόρατα. Ἢ καλύτερα πίστεψε στὰ ὁρατά· ἔτσι λοιπὸν θὰ πιστέψεις καὶ στὰ ἀόρατα· ἂν ὅμως δὲ θέλεις, εἶναι κατάλληλο νὰ ποῦμε τὸ ἀποστολικό· «ἐμεῖς εἴμαστε καθαροὶ ἀπὸ τὸ αἷμα σας»[6]· γιατὶ ὅλα σᾶς τὰ μαρτυρήσαμε καὶ τίποτε δὲν παραλείψαμε ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ὀφείλαμε νὰ σᾶς ποῦμε· σεῖς κατηγορῆστε τοὺς ἑαυτούς σας καὶ νὰ σκέφτεστε τὴν τιμωρία στὴ γέεννα. Ἐμεῖς, τέκνα μου ἀγαπητά, ἂς γινόμαστε μιμητὲς τοῦ Παύλου ὄχι μόνο στὴν πίστη, ἀλλὰ καὶ στὸν τρόπο ζωῆς. Γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε δόξα ἐπουράνια, ἂς περιφρονήσουμε τὴν ἐδῶ δόξα. Τίποτε ἂς μὴ μᾶς ἑλκύσει ἀπὸ ὅλα τὰ παρόντα· ἂς περιφρονήσουμε τὰ ὁρατά, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ οὐράνια, ἢ καλύτερα καὶ αὐτὰ θὰ τὰ ἐπιτύχουμε μέσω ἐκείνων, πλὴν ὅμως πρῶτος σκοπός μας ἂς εἶναι νὰ ἐπιτύχουμε ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα μακάρι νὰ τὰ ἀξιωθοῦμε ὅλοι μας.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε'

(Β' Τιμ. 2,11–19)

«Πιστὸς ὁ λόγος· εἰ γὰρ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν· εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν· εἰ ἀρνησόμεθα, κἀκεῖνος ἀρνήσεται ἡμᾶς· εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει· ἀρνήσασθαι γὰρ ἑαυτὸν οὐ δύναται. Ταῦτα ὑπομίμνησκε, διαμαρτυρόμενος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, μὴ λογομαχεῖν εἰς οὐδὲν χρήσιμον ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκουόντων».

1. Πολλοὶ τῶν ἀσθενεστέρων ἀνθρώπων πρὸς μὲν τὸν τῆς πίστεως τόνον ἀπαγορεύουσιν, οὐδὲ τὴν ἀναβολὴν τῆς ἐλπίδος φέρουσι, τὰ παρόντα δὲ ἐπιζητοῦσι, καὶ ἀπὸ τούτων τὰ μέλλοντα χαρακτηρίζουσι. Ἐπεὶ οὖν τὰ μὲν ἐνταῦθα θάνατος ἦν, βάσανοι, δεσμά, αὐτὸς δέ φησιν, ὅτι εἰς ζωὴν αἰώνιον ἥξουσιν, οὐκ ἂν δέ τις ἐπίστευσεν, ἀλλ' εἶπεν ἄν, 'τί λέγεις; ὅτε ζῶ, ἀποθνήσκω, καὶ ὅταν ἀποθάνω, ζῶ; ἐν τῇ γῇ μοι οὐδὲν ἐπαγγέλλῃ, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ δίδως; τὰ μικρὰ οὐ δίδως, καὶ τὰ μεγάλα παρέχεις;' Ἵνα τοίνυν μηδεὶς ταῦτα ἐννοῇ, ἀναμφίβολον ποιεῖται τούτου τὴν κατασκευήν, προκαταβάλλων μὲν αὐτὸ καὶ ἤδη, καὶ τεκμήρια διδοὺς (τὸ γάρ, «μνημόνευε Χριστὸν Ἰησοῦν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν», τοῦτό ἐστιν, ὅτι μετὰ θάνατον ἀνέστη)· νῦν δὲ τὸ αὐτὸ πάλιν δηλῶν φησι, «πιστὸς ὁ λόγος», ὅτι ὁ ζωῆς οὐρανίου τυχών, καὶ αἰωνίου τεύξεται. Πόθεν πιστός; «Εἰ γὰρ συναπεθάνομεν», φησί, «καὶ συζήσομεν».

ΟΜΙΛΙΑ Ε'

(Β' Τιμ. 2,11–19)

«Εἶναι ἀξιόπιστα τὰ λόγια του, ὅτι δηλαδὴ ἂν πεθάνουμε μαζὶ μὲ τὸ Χριστό, μαζί του καὶ θὰ ζήσουμε· ἂν δείχνουμε ὑπομονή, καὶ θὰ συμβασιλεύσουμε· ἂν τὸν ἀρνιέμαστε, κι ἐκεῖνος θὰ μᾶς ἀρνηθεῖ· ἐὰν ἀπιστοῦμε, ἐκεῖνος μένει πιστός· γιατὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀρνηθεῖ τὸν ἑαυτό του. Αὐτὰ ὑπενθύμιζέ τους καὶ ἐξόρκιζέ τους ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, ὥστε νὰ μὴ λοχομαχοῦν, γιατὶ αὐτὸ δὲν εἶναι χρήσιμο σὲ τίποτε, ἀντίθετα βλάπτει αὐτοὺς ποὺ ἀκοῦν».

1. Σὲ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς πνευματικὰ κατώτερους ἀνθρώπυς ἐξασθενεῖ ἡ ἔνταση τῆς πίστεώς τους καὶ δὲν ὑποφέρουν τὴν ἀναβολὴ τῆς ἐλπίδας, ἐνῶ ἐρευνοῦν τὰ παρόντα καὶ ἀπὸ αὐτὰ βγάζουν συμπεράσματα καὶ γιὰ τὰ μέλλοντα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὰ τῆς ἐδῶ ζωῆς ἦταν θάνατος, βάσανα, δεσμά, ἐνῶ αὐτὸς λέγει, ὅτι θὰ μεταβοῦν στὴν αἰώνια ζωὴ καὶ δὲ θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ πιστέψει κανείς, ἀλλὰ θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ, τί λές; ὅταν ζῶ, πεθαίνω, κι ὅταν πεθάνω, ζῶ; τίποτε δὲν μὲ ὑπόσχεσαι στὴ γῆ, καὶ μοῦ τὰ δίνεις στὸν οὐρανό; δὲν μοῦ δίνεις τὰ μικρά, καὶ μοῦ παρέχεις τὰ μεγάλα; Γιὰ νὰ μὴ σκέπτεται λοιπὸν κανεὶς αὐτά, γι' αὐτὸ παρουσιάζει τὸ θέμα αὐτὸ ἀναμφίβολο, προκαταβάλοντας ἤδη αὐτὸ καὶ δίνοντας ἀποδείξεις (γιατὶ τὸ «νὰ θυμᾶσαι τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν ἀναστημένο ἀπὸ τοὺς νεκρούς», αὐτὸ σημαίνει, ὅτι ἀναστήθηκε ἀφοῦ πέθανε)· τώρα πάλι γιὰ νὰ δηλώσει τὰ ἴδια, λέγει· «εἶναι ἀξιόπιστος ὁ λόγος», ὅτι δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ ἐπέτυχε τὴν οὐράνια ζωή, θὰ ἐπιτύχει καὶ τὴν αἰώνια. Πῶς εἶναι ἀξιόπιστος; «Ἐὰν δηλαδή», λέγει, «πεθάνουμε

Εἰπέ γάρ μοι, ἐν τοῖς σκυθρωποῖς κοινωνοῦμεν αὐτῷ καὶ ἐν τοῖς κόπον ἔχουσι, καὶ ἐν τοῖς χρηστοῖς οὐκέτι; Ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἂν οὐδὲ ἄνθρωπος ποιήσειεν, ὥστε τὸν ἑλόμενον αὐτῷ συναποθανεῖν καὶ συνθλιβῆναι, εἴ ποτε ἐν ἀνέσει γένηται, ἀρνήσασθαι αὐτῷ γενέσθαι κοινωνόν.

Ποῦ δὲ συναπεθάνομεν; Τοῦτον λέγει τὸν θάνατον, τόν τε διὰ τοῦ λουτροῦ, καὶ τὸν διὰ τῶν παθημάτων· φησὶ γάρ, «τὴν νέκρωσιν τοῦ Κυρίου ἐν τῷ σώματι περιφέροντες»· καί, «συνετάφημεν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος»· καί, «ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη»· καί, «σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ». Ἐνταῦθα δὲ καὶ τῶν πειρασμῶν λέγει· μᾶλλον δὲ τοῦτον· καὶ γὰρ ἐν πειρασμοῖς ἦν, ὅτε ταῦτα ἔγραφεν. Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· εἰ δι' αὐτὸν ἀπεθάνομεν, δι' αὐτὸν οὐ ζησόμεθα; ἀναμφισβήτητον τοῦτό ἐστιν. «Εἰ ὑπομένομεν», φησί, «καὶ συμβασιλεύσομεν». Οὐχ ἁπλῶς εἶπε, «συμβασιλεύσομεν», ἀλλ', «εἰ ὑπομένομεν», δεικνὺς ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τὸ ἅπαξ ἀποθανεῖν (καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπέθνησκεν ὁ μακάριος οὗτος)· ἀλλὰ δεῖ πολλῆς ὑπομονῆς, ἧς μάλιστα ἔδει Τιμοθέῳ. Μὴ γάρ μοι, φησί, τὰ πρῶτα εἴπῃς, ἀλλ' εἰ διαπαντός.

Εἶτα καὶ ἀπὸ τοῦ ἄλλου μέρους προτρέπει, οὐκ ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν κακῶν. Εἰ γὰρ μέλλοιεν τῶν αὐτῶν μετέχειν καὶ οἱ πονηροί, οὐκ ἔστι τοῦτο παράκλησις· καὶ εἰ μέλλοιεν ὑπομείναντες μὲν συμβασιλεύειν, μὴ ὑπομείναντες δὲ τοῦτο μόνον πάσχειν, τὸ μὴ συμβασιλεύειν, δεινὸν μὲν καὶ τοῦτο, πλὴν ἀλλὰ τοὺς πολλοὺς οὐχ ἱκανὸν δακεῖν. Διὸ τὸ φοβερώτερον λέγει· «εἰ ἀρνησόμεθα αὐτόν, κἀκεῖνος ἀρνήσεται ἡμᾶς. Ἄρα οὐκ ἐν τοῖς χρηστοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐναντίοις αἱ ἀμοιβαί. Τὸν δὲ ἀρνηθέντα ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἐννοήσατε τί παθεῖν εἰκός· «ὃς ἐὰν ἀρνήσηταί με», φησίν, «ἀρνήσομαι κἀγὼ αὐτόν». Οὐκ ἐξ ἴσης ἡ ἀντίδοσις, εἰ καὶ οὕτω λέγων δοκεῖ· ἡμεῖς μὲν γὰρ ἄνθρωποι οἱ ἀρ-

---

1. Β' Κορ. 4,10.
2. Ρωμ. 6,4–6.
3. Ρωμ. 6,6.
4. Ρωμ. 6,5.
5. Ματθ. 10,33.

μαζί του καὶ θὰ ζήσουμε μαζί του». Γιατὶ πές μου, συμμετέχουμε μ' αὐτὸν στὰ δυσάρεστα καὶ στοὺς κόπους, καὶ στ' ἀγαθὰ δὲ θὰ συμμετάσχουμε; Ἀλλ' αὐτὸ οὔτε ἄνθρωπος θὰ μποροῦσε νὰ τὸ κάμει, ὥστε, αὐτὸν ποὺ προτιμᾶ νὰ πεθάνει καὶ νὰ ὑποστεῖ μαζί του τὶς θλίψεις, ν' ἀρνηθεῖ, ἂν κάποτε βρεθεῖ σὲ ἄνεση, νὰ τὸν κάμει κοινωνὸ σ' αὐτήν.

Ποῦ ὅμως πεθάναμε μαζί του; Αὐτὸν τὸ θάνατο ἐννοεῖ, ποὺ γίνεται μὲ τὸ βάπτισμα, ποὺ γίνεται μὲ τὰ παθήματα· γιατὶ λέγει, «τὴ νέκρωση τοῦ Κυρίου τὴν περιφέρουμε στὸ σῶμα μας»[1]· καί, «ἔχουμε ταφεῖ μὲ αὐτὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος»[2]· καί, «ὁ παλαιὸς ἄνθρωπός μας σταυρώθηκε μαζί του»[3]· καί, «ἔχουμε ἑνωθεῖ μαζί του σ' ἕναν θάνατο σὰν τὸ δικό του»[4]. Ἐδῶ ὅμως ἐννοεῖ καὶ τὸ θάνατο μέσω τῶν πειρασμῶν, καὶ πολὺ περισσότερο αὐτόν· καθόσον βρισκόταν σὲ πειρασμοὺς ὅταν τὰ ἔγραφε αὐτά. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· ἂν πεθάναμε γι' αὐτόν, δὲ θὰ ζήσουμε γι' αὐτόν; αὐτὸ εἶναι ἀναμφισβήτητο. Ἂν δείχνουμε ὑπομονή, λέγει, «καὶ θὰ συμβασιλεύσουμε». Δὲν εἶπε ἁπλῶς «θὰ συμβασιλεύσουμε», ἀλλ' «ἂν δείχνουμε ὑπομονή», γιὰ νὰ δείξει ὅτι δὲ φτάνει τὸ νὰ πεθάνει κανεὶς μιὰ φορὰ (καθημερινὰ πέθαινε αὐτὸς ὁ μακάριος), ἀλλὰ χρειάζεται πολλὴ ὑπομονή, ἀπὸ τὴν ὁποία μάλιστα εἶχε ἀνάγκη ὁ Τιμόθεος. Μὴ δηλαδή, λέγει, μοῦ πεῖς τὰ τῆς ἀρχῆς, ἀλλ' ἂν πάντοτε ἔτσι ἐνεργεῖς.

Ἔπειτα προτρέπει καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ὄχι μόνο ἀπὸ τοὺς ἀγαθούς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς πονηρούς. Γιατί, ἐὰν ἐπρόκειτο καὶ οἱ πονηροὶ νὰ μετέχουν στὰ ἴδια, αὐτὸ δὲν εἶναι παρηγορητικό· καὶ ἂν ἐπρόκειτο δείχνοντας ὑπομονὴ νὰ συμβασιλεύουν, μὴ δείχνοντας ὅμως ὑπομονὴ νὰ παθαίνουν αὐτὸ μόνο, τὸ νὰ μὴ συμβασιλεύουν δηλαδή, εἶναι τρομερὸ βέβαια καὶ αὐτό, πλὴν ὅμως δὲν εἶναι ἱκανὸ νὰ συγκινήσει τοὺς πολλούς. Γι' αὐτὸ λέγει τὸ φοβερότερο· «ἂν ἀρνηθοῦμε αὐτόν, κι ἐκεῖνος θὰ μᾶς ἀρνηθεῖ». Ἄρα οἱ ἀμοιβὲς εἶναι ὄχι μόνο γιὰ τὰ καλά, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ ἀντίθετα. Ἐκεῖνον ποὺ θὰ τὸν ἀρνηθεῖ στὴ βασιλεία του σκεφθεῖτε τί εἶναι φυσικὸ νὰ πάθει· γιατὶ λέγει «ἐκεῖνος ποὺ θὰ μ' ἀρνηθεῖ, θὰ ἀρνηθῶ κι ἐγὼ αὐτόν»[5]. Ἡ ἀνταπόδοση δὲν εἶναι ἴση, ἂν καὶ φαίνεται αὐτὸ νὰ λέγει· γιατὶ ἐμεῖς ποὺ ἀρνιέμαστε εἴμαστε ἄνθρωποι, ἐνῶ

νούμενοι, ἐκεῖνος δὲ Θεός· ὅσον δὲ τὸ μέσον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τί δεῖ λέγειν;

2. Ἄλλως δὲ ἡμεῖς ἐντεῦθεν ἑαυτοὺς βλάπτομεν, ἐκεῖνον δὲ οὐδαμῶς, οὐδὲ δυνάμεθα. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπήγαγε τὸ αὐτὸ δηλῶν· «εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει· ἀρνήσασθαι γὰρ ἑαυτὸν οὐ δύναται». Τουτέστιν, εἰ ἀπιστοῦμεν ὅτι ἀνέστη, οὐδὲν ἀπὸ τούτου βλάπτεται ἐκεῖνος· ἀληθής ἐστι, βέβαιός ἐστιν, ἄν τε εἴπωμεν, ἄν τε μὴ εἴπωμεν. Εἰ τοίνυν οὐδὲν παρ' ἡμῶν βλάπτεται τῶν ἀρνουμένων, δι' οὐδὲν ἕτερον ἀπαιτεῖ τὴν ὁμολογίαν ἡμῶν, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ ἡμῖν χρήσιμον. Ἐκεῖνος γὰρ ὁ αὐτὸς μένει καὶ ἀρνουμένων καὶ μὴ ἀρνουμένων· «ἀρνήσασθαι γὰρ ἑαυτὸν οὐ δύναται», τουτέστι, μὴ εἶναι. Ἡμεῖς λέγομεν ὅτι οὐκ ἔστιν, εἰ καὶ μὴ τὸ πρᾶγμα οὕτως ἔχει. Οὐκ ἔχει φύσιν μὴ εἶναι, οὐ δυνατόν· τουτέστιν, εἰς τὸ μὴ εἶναι αὐτὸν χωρῆσαι· ἀεὶ μένει, ἀεί ἐστιν αὐτοῦ ἡ ὑπόστασις. Μὴ τοίνυν ὡς χαριζόμενοι αὐτῷ, οὕτω διακεώμεθα, ἢ ὡς καταβλάπτοντες.

Εἶτα, ἵνα μή τις νομίσῃ τὸν Τιμόθεον τούτων δεῖσθαι, ἐπήγαγε· «ταῦτα ὑπομίμνησκε, διαμαρτυρόμενος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, μὴ λογομαχεῖν εἰς οὐδὲν χρήσιμον, ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκουόντων. Φοβερὸν τοῦτο τὸ ἐπὶ μάρτυρος τοῦ Θεοῦ λέγειν. Εἰ γὰρ ἀνθρώπου μαρτυρίαν καλουμένην οὐκ ἄν τις τολμήσειεν ἀθετῆσαι, πολλῷ μᾶλλον Θεοῦ. Οἷόν τι λέγω· εἴ τις συνθήκας τιθέμενος ἢ διαθήκας γράφων βούλεται ἀξιοπίστους μάρτυρας καλέσαι, ἆρα τολμήσει τις ἀναθέσθαι ἐκεῖνα τῶν ἔξωθέν τινι; Οὐδαμῶς· κἂν βούληται, δεδοικὼς τὸ τῶν μαρτύρων ἀξιόπιστον, φυλάττεται. Τί ἐστι, «διαμαρτυρόμενος»; Μάρτυρα καλεῖ τὸν Θεὸν τῶν λεγομένων, τῶν πραττομένων. «Μὴ λογομαχεῖν εἰς οὐδὲν χρήσιμον». Οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καί, «ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκουόντων». Οὐ μόνον οὐδὲν ἐκ τούτου κέρδος, ἀλλὰ καὶ βλάβη πολλή. Ταῦτα τοίνυν ὑπομίμνησκε· κἂν καταφρονῶσιν, ὁ Θεὸς αὐτοὺς κρινεῖ. Τί δήποτε καὶ περὶ τοῦ μὴ λογομαχεῖν παραινεῖ; Οἶδεν ὅτι λίχνον τὸ πρᾶγμα, καὶ ὅτι ἀεὶ

ἐκεῖνος Θεός· πόση ὅμως εἶναι ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὸ Θεὸ καὶ στοὺς ἀνθρώπους τί χρειάζεται νὰ τὸ ποῦμε;

2. Ἐξ ἄλλου ἀπ' αὐτὸ ἐμεῖς βλάπτουμε τοὺς ἑαυτούς μας, ἐνῶ ἐκεῖνον καθόλου, οὔτε καὶ μποροῦμε. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε γιὰ νὰ δηλώσει αὐτό· «ἐὰν ἐμεῖς ἀπιστοῦμε, ἐκεῖνος μένει πιστός· γιατὶ δὲν μπορεῖ ν' ἀρνηθεῖ τὸν ἑαυτό του». Δηλαδή, ἂν ἀπιστοῦμε ὅτι ἀναστήθηκε, ἀπὸ αὐτὸ καθόλου ἐκεῖνος δὲ βλάπτεται· εἶναι ἀληθινός, εἶναι βέβαιος, εἴτε τὸ ποῦμε εἴτε δὲν τὸ ποῦμε. Ἂν λοιπὸν καθόλου δὲ βλάπτεται ἀπὸ μᾶς ποὺ τὸν ἀρνιέμαστε, γιὰ τίποτε ἄλλο δὲ ζητᾶ τὴν ὁμολογία μας, παρὰ ἐπειδὴ αὐτὸ εἶναι χρήσιμο σ' ἐμᾶς. Καθόσον ἐκεῖνος παραμένει ὁ ἴδιος εἴτε τὸν ἀρνιέμαστε εἴτε δὲν τὸν ἀρνιέμαστε. «Γιατὶ δὲν μπορεῖ αὐτὸς ν' ἀρνηθεῖ τὸν ἑαυτό του», δηλαδή, νὰ μὴ ὑπάρχει. Ἐμεῖς λέμε ὅτι δὲν ὑπάρχει, ἂν καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι σωστό. Δὲν ἔχει φύση ἀνύπαρκτη, δὲν εἶναι δυνατὸ δηλαδὴ νὰ φτάσει στὴν ἀνυπαρξία· πάντοτε μένει, πάντοτε ὑπάρχει ἡ ὑπόστασή του. Ἂς μὴ συμπεριφερόμαστε λοιπὸν ἔτσι, σὰν νὰ τοῦ χαριζόμαστε ἢ σὰν νὰ τὸν ζημιώνουμε.

Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ νομίσει κανεὶς ὅτι ὁ Τιμόθεος ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ αὐτά, πρόσθεσε· «αὐτὰ νὰ ὑπενθυμίζεις, ἐξορκίζοντάς τους ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, νὰ μὴ λογομαχοῦν, γιατὶ αὐτὸ δὲν εἶναι χρήσιμο σὲ τίποτε καὶ βλάπτει ἐκείνους ποὺ τοὺς ἀκοῦν». Φοβερὸ εἶναι αὐτὸ νὰ λέγεται γιὰ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ. Γιατί, ἂν ἀνθρώπινη μαρτυρία ποὺ ἐπικαλεῖσαι δὲ θὰ τολμοῦσε κανεὶς νὰ ἀθετήσει, πολὺ περισσότερο τοῦ Θεοῦ. Ἐννοῶ κάτι τέτοιο μ' αὐτὸ ποὺ λέγω· ἂν κάποιος, ποὺ κάνει σύμβαση ἢ γράφει διαθήκη, θελήσει νὰ καλέσει μάρτυρες ἀξιόπιστους, ἄραγε θὰ τολμήσει κάποιος ν' ἀναθέσει ἐκεῖνα σὲ κάποιον ξένο; Καθόλου· καὶ ἂν ἀκόμα θέλει, φυλάσσεται, φοβούμενος τὴν ἀξιοπιστία τῶν μαρτύρων. Τί σημαίνει «διαμαρτυρόμενος»; Ἐπικαλεῖται μάρτυρα τὸ Θεὸ σ' ὅλα αὐτὰ ποὺ λέγει καὶ πράττει. «Νὰ μὴ λογαμαχοῦν, γιατὶ δὲν ὠφελεῖ σὲ τίποτε»· ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ «βλάπτει ἐκείνους ποὺ ἀκοῦν». Ὄχι μόνο δὲν προέρχεται κανένα κέρδος ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ καὶ πολλὴ βλάβη. «Αὐτὰ λοιπὸν νὰ ὑπενθυμίζεις»· κι ἂν τὰ περιφρονοῦν, ὁ Θεὸς θὰ τοὺς κρίνει. Γιατί ἄραγε προτρέπει νὰ μὴ λογομαχοῦν; Γνωρίζει ὅτι τὸ πράγμα αὐτὸ εἶναι πολὺ ἐπιθυμητὸ καὶ ὅτι ἡ ἀν-

βούλεται ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ μάχεσθαι καὶ λογομαχεῖν. Ἵνα οὖν τοῦτο μὴ γίνηται, οὐχ ἁπλῶς φησι μὴ λογομαχεῖν, ἀλλά, φοβερώτερον τὸν λόγον ποιῶν, ἐπήγαγεν, «ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκουόντων».

Σπούδασον σεαυτὸν δόκιμον παραστῆσαι τῷ Θεῷ, ἐργάτην ἀνεπαίσχυντον, ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. Πανταχοῦ τὸ ἀνεπαίσχυντον. Τί δήποτε πολλὴν περὶ τῆς αἰσχύνης ποιεῖται τὴν σπουδήν; Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν πολλοὺς ἐπαισχύνεσθαι καὶ τὸν Παῦλον αὐτόν, ἅτε σκηνοποιὸν ὄντα, καὶ τὸ κήρυγμα, ὡς τῶν διδασκάλων ἀπολλυμένων. Ὁ Χριστὸς γὰρ ἐσταυρώθη, οὗτος ἔμελλεν ἀποκεφαλίζεσθαι, ὁ Πέτρος κάτωθεν ἀνεσκολοπίσθη, καὶ ταῦτα ἔπαθον παρὰ ἀνθρώπων καταπτύστων καὶ ἰταμῶν. Ἐπειδὴ οὖν οὗτοι ἐκράτουν, «μὴ ἐπαισχυνθῇς», φησί, τουτέστι, μηδὲν ὅλως αἰσχύνου πράττειν τῶν εἰς εὐσέβειαν ἡκόντων, κἂν δουλεῦσαι δέῃ, κἂν ὁτιοῦν παθεῖν. Πῶς δὲ γίνεταί τις δόκιμος; Ἐργάτης ὢν ἀνεπαίσχυντος. Ὁ ἐργάτης οὐδὲν αἰσχύνεται πράττειν· οὕτως οὐδὲ ὁ τοῦ Εὐαγγελίου ἐργάτης· πάντα γὰρ ὑφίστασθαι δεῖ.

«Ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας». Καλῶς τοῦτο εἶπε· πολλοὶ γὰρ αὐτὸν παρασπῶσι πάντοθεν καὶ παρέλκουσι· πολλὰ ἔχει τὰ ἐπιφυόμενα. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'ἀπευθύνοντα', ἀλλ', «ὀρθοτομοῦντα»· τουτέστι, τέμνε τὰ νόθα, καὶ τὰ τοιαῦτα μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ἐφίστασο καὶ ἔκκοπτε· καθάπερ ἐπὶ ἱμάντος τῇ μαχαίρᾳ τοῦ Πνεύματος πάντοθεν τὸ περιττὸν καὶ ἀλλότριον τοῦ κηρύγματος ἔκτεμνε. «Τὰς δὲ βεβήλους καινοφωνίας περιΐστασο». Οὐδὲ γὰρ μέχρι τούτου στήσονται. Ὅταν γάρ τι καινὸν ἐπεισενεχθῇ, ἀεὶ καινοτομίας τίκτει· καὶ ἄπειρος ἡ πλάνη τοῦ ἐξελθόντος τὸν λιμένα τὸν εὔδιον, καὶ οὐδαμοῦ στήσεται. «Ἐπὶ πλεῖον γὰρ προκόψουσιν ἀσεβείας», φησί, «καὶ ὁ λόγος αὐτῶν, ὡς γάγγραινα, νομὴν ἕξει». Ἀκάθεκτον κακόν, οὐκέτι ἰατρείᾳ κατασχεθῆναι δυνάμενον, ἀλλὰ τὸ πᾶν λυμαίνεται. Δείκνυσιν ὅτι νόσος ἐστὶν ἡ καινοφωνία, μᾶλλον δὲ νόσου χαλεπωτέρα. Ἐνταῦθα τὸ ἀδιόρθωτον

θρώπινη ψυχὴ πάντοτε ἐπιθυμεῖ νὰ μάχεται καὶ νὰ λογομαχεῖ. Γιὰ νὰ μὴ γίνεται λοιπὸν αὐτό, δὲ λέγει ἁπλῶς 'μὴ λογομαχεῖτε', ἀλλά, κάμνοντας τὸ λόγο φοβερότερο, πρόσθεσε· «γιατὶ βλάπτονται αὐτοὶ ποὺ ἀκοῦν».

«Φρόντισε νὰ παρουσιάσεις τὸν ἑαυτό σου στὸ Θεὸ δοκιμασμένο, ἐργάτη ἀνεπαίσχυντο, ποὺ κηρύττει ὀρθὰ τὸ λόγο τῆς ἀληθείας». Παντοῦ προβάλλει τὸ ἀνεπαίσχυντο. Γιατὶ ἄραγε δίνει τόση βαρύτητα στὴ ντροπή; Γιατὶ ἦταν φυσικὸ πολλοὶ νὰ ἔνιωθαν ντροπὴ καὶ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Παῦλο, ἐπειδὴ ἦταν σκηνοποιός, καὶ γιὰ τὸ κήρυγμα, ἐπειδὴ οἱ δάσκαλοι χάνονταν. Καθόσον ὁ Χριστὸς σταυρώθηκε, αὐτὸς ἐπρόκειτο ν' ἀποκεφαλισθεῖ, ὁ Πέτρος σταυρώθηκε ἀνάποδα, καὶ αὐτὰ τὰ ἔπαθαν ἀπὸ ἀνθρώπους ἄτιμους καὶ ἀδιάντροπους. Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτοὶ ἐξουσίαζαν, «μὴ ντραπεῖς», λέγει· δηλαδὴ μὴ ντρέπεσαι καθόλου νὰ πράττεις ὅλα αὐτὰ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν εὐσέβεια, εἴτε χρειασθεῖ νὰ γίνεις δοῦλος, εἴτε χρειασθεῖ νὰ πάθεις ὁτιδήποτε. Πῶς ὅμως γίνεται κάποιος δόκιμος; Ὅταν εἶναι ἐργάτης ποὺ δὲ νιώθει ντροπή. Ὁ ἐργάτης τίποτε δὲ ντρέπεται νὰ πράττει· τὸ ἴδιο οὔτε καὶ ὁ ἐργάτης τοῦ Εὐαγγελίου· γιατὶ πρέπει ὅλα νὰ τὰ ὑπομένει.

«Ὁ ὁποῖος κηρύττει ὀρθὰ τὸ λόγο τῆς ἀλήθειας». Καλῶς τὸ εἶπε αὐτό· γιατὶ πολλοὶ ἀπὸ παντοῦ τὸν διαστρεβλώνουν καὶ τὸν ἀλλάσσουν· πολλὲς εἶναι οἱ παραφυάδες. Καὶ δὲν εἶπε 'ν' ἀπευθύνει', ἀλλὰ «νὰ κηρύττει ὀρθά»· δηλαδὴ κόβε τὰ νόθα, καὶ ὅλα αὐτὰ νὰ τ' ἀποβάλλεις καὶ νὰ τὰ ἀποκόπτεις μὲ μεγάλη σφοδρότητα· ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ ἱμάντα, μὲ τὴ μάχαιρα τοῦ Πνεύματος ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὲς ν' ἀποκόπτεις τὸ περιττὸ καὶ ξένο τοῦ κηρύγματος. «Τὶς ἀσεβεῖς ὅμως φλυαρίες νὰ τὶς ἀποφεύγεις». Καθόσον δὲ θὰ σταθοῦν μέχρις ἐκεῖ. Γιατί, ὅταν εἰσαχθεῖ κάτι καινούριο, πάντοτε γεννᾶ καινοτομίες· κι εἶναι μεγάλη ἡ πλάνη αὐτοῦ ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὸ ἤρεμο λιμάνι καὶ δὲ θὰ σταματήσει πουθενά. «Γιατὶ θὰ προχωρήσουν περισσότερο στὴν ἀσέβεια», λέγει, «καὶ ὁ λόγος τους σὰν γάγγραινα θὰ τὰ καταφάγει ὅλα». Τὸ κακὸ εἶναι ἀσταμάτητο καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ σταματήσει μὲ θεραπεία, ἀλλὰ καταστρέφει τὸ πᾶν. Δείχνει ὅτι ἡ φλυαρία εἶναι ἀρρώστια καὶ πολὺ περισσότερο χειρότερη ἀπὸ ἀρρώστια. Ἐδῶ δείχνει τὸ ἀδιόρθωτο

αὐτῶν δηλοῖ, καὶ ὅτι οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἑκόντες ἀπεπλανήθησαν· ὅθεν καὶ μάλιστα οὗτοί εἰσιν ἀδιόρθωτοι.

«Ὧν ἐστιν Ὑμέναιος καὶ Φίλητος», φησίν, «οἵ τινες περὶ τὴν ἀλήθειαν ἠστόχησαν, λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι, καὶ ἀνατρέπουσι τήν τινων πίστιν». Καλῶς εἶπεν, «ἐπὶ πλεῖον προκόψουσι»· δοκεῖ μὲν γὰρ τοῦτο μόνον εἶναι τὸ δεινόν· ὅρα δὲ πόσα ἐξ αὐτοῦ τίκτεται. Εἰ γὰρ ἤδη ἡ ἀνάστασις, οὐ τοῦτο μόνον ζημιούμεθα, ὅτι μεγάλης δόξης ἐκείνης ἀπεστερήμεθα, ἀλλὰ ὅτι καὶ τὰ τῆς κρίσεως ἀνῄρηται, εἰ ἤδη γέγονε, καὶ τὰ τῆς ἀντιδόσεως· εἰ γὰρ ἤδη γέγονεν ἡ ἀνάστασις, γέγονε καὶ ἡ ἀνταπόδοσις. Οὐκοῦν ἀπέλαυσαν μὲν οἱ ἀγαθοὶ τῶν θλίψεων καὶ τῶν ὀδυνῶν, οὐ κολάζονται δὲ οἱ πονηροί, καλῶς γε, οἱ ἐν τρυφῇ ὄντες πολλῇ. Βέλτιον ἦν εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνάστασις, ἢ ὅτι ἤδη γέγονε. «Καὶ ἀνατρέπουσι», φησί, «τήν τινων πίστιν.». Οὐ πάντων, ἀλλά τινων. Εἰ γὰρ ἀνάστασις οὐκ ἔστι, καὶ τὰ τῆς πίστεως ἀνατέτραπται· εἰ ἀνάστασις οὐκ ἔστι, κενὸν τὸ κήρυγμα ἡμῶν, οὐδὲ Χριστὸς ἀνέστη· εἰ δὲ μὴ ἀνέστη, οὐδὲ ἐγεννήθη, οὐδὲ εἰς οὐρανοὺς ἀνῆλθεν. Ὁρᾷς πῶς δοκεῖ μὲν τῷ τῆς ἀναστάσεως ἐναντιοῦσθαι λόγῳ, πολλὰ δὲ συνεφέλκεται δεινά; Τί οὖν, φησίν; οὐδὲν δεῖ ποιεῖν ὑπὲρ τῶν ἀνατρεπομένων; «Ὁ μέντοι», φησί, «στερεὸς θεμέλιος τοῦ Θεοῦ ἕστηκεν ἔχων τὴν σφραγῖδα ταύτην· ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ καὶ ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα Κυρίου».

3. Δείκνυσιν ὅτι καὶ πρὶν ἀνατραπῆναι οὐκ ἦσαν βέβαιοι· οὐ γὰρ ἂν ἀνετράπησαν ἀπὸ τῆς πρώτης προσβολῆς, ὥσπερ οὐδὲ ὁ Ἀδὰμ πρὸ τῆς ἐντολῆς βέβαιος ἦν. Οἱ γὰρ πεπηγότες οὐ μόνον οὐδὲν πάσχουσιν ὑπὸ τῶν ἀπατεώνων, ἀλλὰ καὶ θαυμάζονται. Καὶ «στερεός», φησί, καὶ «θεμέλιος». Οὕτως ἔχεσθαι δεῖ τῆς πίστεως. «Ἔχων τὴν σφραγῖδα ταύτην· ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ». Τί ἐστι τοῦτο; Ἀπὸ τοῦ Δευτερονομίου αὐτὸ ἔλαβε. Τουτέστιν, αἱ στερεαὶ ψυχαὶ ἑστήκασι πεπηγυῖαι καὶ ἀκίνητοι. Πόθεν δὲ δῆλαί εἰσιν;

---

6. Α' Κορ. 15,14 ἑ. 7. Ἀριθμ. 16,5.

αὐτῶν καὶ ὅτι δὲν πλανήθηκαν τυχαῖα, ἀλλὰ μὲ τὴ θέλησή τους· γι' αὐτὸ κι αὐτοὶ κατ' ἐξοχὴν εἶναι ἀδιόρθωτοι.

«Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι ὁ Ὑμέναιος καὶ ὁ Φίλητος», λέγει, «ποὺ ἀστόχησαν ὡς πρὸς τὴν ἀλήθεια, λέγοντας ὅτι ἡ ἀνάσταση ἤδη ἔγινε καὶ ἀνατρέπουν τὴν πίστη μερικῶν». Καλὰ εἶπε, «περισσότερο θὰ προχωρήσουν». Φαίνεται βέβαια ὅτι αὐτὸ μόνο εἶναι τὸ κακό, παρατήρησε ὅμως πόσα κακὰ γεννιοῦνται ἀπ' αὐτό. Γιατί, ἂν ἡ ἀνάσταση ἤδη ἔγινε, δὲ ζημιωνόμαστε μόνο ὡς πρὸς αὐτό, ὅτι δηλαδὴ στερούμαστε τὴ μεγάλη ἐκείνη δόξα, ἀλλ' ὅτι ἀναιροῦνται ὅλα τῆς κρίσεως, ἂν ἤδη ἔχει γίνει, καὶ αὐτὰ ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἀνταπόδοση. Γιατί, ἂν ἤδη ἔγινε ἡ ἀνάσταση, ἔγινε τότε καὶ ἡ ἀνταπόδοση. Ἑπομένως ἀπόλαυσαν οἱ ἀγαθοὶ τὶς θλίψεις καὶ τοὺς πόνους, καὶ δὲν τιμωροῦνται οἱ πονηροί, καὶ ἄρα καλὰ κάμνουν ἐκεῖνοι ποὺ ζοῦν μὲ πολλὴ τρυφή. Καλύτερα θὰ ἦταν νὰ ἔλεγαν, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνάσταση, παρὰ ὅτι ἔγινε ἤδη. «Καὶ ἀνατρέπουν», λέγει, «τὴν πίστη μερικῶν»· ὄχι ὅλων, ἀλλὰ μερικῶν. Ἐὰν δὲν ὑπάρχει ἀνάσταση, ἀνατράπηκαν καὶ τὰ τῆς πίστεως· ἂν δεν ὑπάρχει ἀνάσταση, τὸ κήρυγμά μας εἶναι κενό, οὔτε ὁ Χριστὸς ἀναστήθηκε»[6], ἂν ὅμως δὲν ἀναστήθηκε, οὔτε γεννήθηκε, οὔτε ἀνέβηκε στοὺς οὐρανούς. Βλέπεις πῶς φαίνεται ὅτι ἐναντιώνεται στὸ λόγο τῆς ἀναστάσεως, ὅμως πολλὰ κακὰ συνακολουθοῦν; Τί λοιπόν; λέγει· δὲν πρέπει νὰ κάμνουμε τίποτε γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀνατρέπονται; «Ὁ θεμέλιος λίθος ὅμως» λέγει, «τοῦ Θεοῦ, στέκει στερεὸς ἔχοντας αὐτὴ τὴ σφραγίδα· γνωρίζει ὁ Κύριος τοὺς δικούς του, καὶ ἂς ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν ἀδικία ὁ καθένας ποὺ ἐπικαλεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου».

3. Δείχνει ὅτι καὶ πρὶν ἀνατραποῦν δὲν ἦταν σταθεροί· γιατὶ δὲ θὰ ἀνατρέπονταν μὲ τὴν πρώτη προσβολή· ὅπως ἀκριβῶς οὔτε ὁ Ἀδὰμ ἦταν στεθερὸς πρὶν ἀπὸ τὴν ἐντολή. Γιατὶ οἱ σταθεροὶ ὄχι μόνο δὲν παθαίνουν τίποτε ἀπὸ τοὺς ἀπατεῶνες, ἀλλὰ καὶ θαυμάζονται. Καὶ «σταθερός», λέγει, καὶ «θεμέλιος». Ἔτσι πρέπει νὰ κατέχει τὴν πίστη. «Ἔχοντας αὐτὴ τὴ σφραγίδα· γνωρίζει ὁ Κύριος αὐτοὺς ποὺ εἶναι δικοί του»[7]. Τί σημαίνει αὐτό; Αὐτὸ τὸ πῆρε ἀπὸ τὸ Δευτερονόμιο. Δηλαδὴ οἱ στερεὲς ψυχὲς παραμένουν σταθερὲς καὶ ἀμετακίνητες. Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερές; Ἀπὸ τὸ ὅτι

Ἀπὸ τοῦ τὰ γράμματα ταῦτα ἔχειν ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἀπὸ τοῦ γνωρίζεσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ μὴ συμπαραπόλλυσθαι, ἀπὸ τοῦ ἀφεστάναι ἀπὸ ἀδικίας. «Καὶ ἀποστήτω», φησίν, «ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα Κυρίου». Ταῦτα τὰ γνωρίσματα τοῦ θεμελίου· καθάπερ θεμέλιος στερεὸς δείκνυται. Ὡς ἄν τις ἐπὶ λίθον ἐπιγράψειεν, ἵνα ᾖ τὰ γράμματα σημαίνοντα· τὰ δὲ γράμματα ταῦτα δι' ἔργων δείκνυται. «Ἔχων», φησίν, «τὴν σφραγῖδα ταύτην» ἐμπεπηγμένην.

«Πᾶς ὁ ὀνομάζων», φησί, «τὸ ὄνομα Κυρίου ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας». Ὥστε ὅταν ᾖ τις ἄδικος, οὐκ ἔστι τοῦ θεμελίου. Ὥστε καὶ τοῦτο σφραγῖδος τὸ μὴ πράττειν ἄδικα. Μὴ τοίνυν τὸ σήμαντρον τὸ βασιλικὸν καὶ τὸ γνώρισμα ἀποθώμεθα, ἵνα μὴ ἀσφράγιστοι ὦμεν, ἵνα μὴ σαθροί, ἵνα θεμέλιοι ὦμεν, καὶ θεμέλιοι στερεοί, ἵνα μὴ περιφερώμεθα· τοῦτο δείκνυσι τοὺς τοῦ Θεοῦ, τοὺς ἀφισταμένους ἀπὸ ἀδικίας. Πῶς γάρ τις τοῦ Θεοῦ δύναται εἶναι δικαίου ὄντος, ὁ ἄδικα ποιῶν, ὁ μαχόμενος αὐτῷ διὰ τῶν ἔργων καὶ ὑβρίζων αὐτὸν διὰ τῶν πράξεων; Πάλιν ἡμεῖς τῆς ἀδικίας κατηγοροῦμεν καὶ πάλιν πολλοὺς ἔχομεν τοὺς ἀπεχθανομένους. Ὥσπερ γὰρ τύραννός τις τὰς ἁπάντων κατέλαβε ψυχὰς τοῦτο τὸ πάθος· καὶ τὸ δεινόν, ὅτι οὐκ ἀνάγκῃ οὐδὲ βίᾳ, ἀλλὰ πειθοῖ καὶ προσηνείᾳ, καὶ χάριν ἴσασι τῆς δουλείας ταύτης. Τοῦτο γὰρ ὄντως τὸ δεινόν· ὡς εἴ γε βίᾳ κατείχοντο καὶ μὴ ἀγάπῃ, ταχέως ἂν ἀπέστησαν.

Καὶ πόθεν ἡδὺ τὸ πρᾶγμα εἶναι δοκεῖ, σφόδρα πικρὸν ὄν; πόθεν δὲ πικρὸν ἡ δικαιοσύνη, σφόδρα ἡδὺ ὄν; Παρὰ τὰ αἰσθητήρια τὰ ἡμέτερα. Οὕτω γοῦν καὶ μέλι πικρὸν ἐνόμισάν τινες, καὶ ἄλλο τι τῶν βλαβερῶν μετὰ ἡδονῆς προσήκαντο. Τὸ δὲ αἴτιον οὐ παρὰ τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν κακουμένων διαστροφήν. Νοσεῖ τὸ κριτήριον τῆς ἡμετέρας ψυχῆς. Ἐπεὶ καὶ ζυγὸς ἐὰν ἔχῃ παρασαλευομένην τὴν πλάστιγγα, οὐ κρίνει δικαίως τὰ σταθμητὰ περιφερόμενος. Καὶ ψυχὴ ἐὰν μὴ ἔχῃ τὴν πλάστιγγα τῶν οἰκείων λογισμῶν πεπηγυῖαν καὶ προσηλωμένην ἀσφαλῶς τῷ νόμῳ

ἐφαρμόζουν ἔμπρακτα αὐτὰ τὰ λόγια, ἀπὸ τὸ ὅτι γνωρίζονται ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ δὲν ὁδηγοῦνται στὴν ἀπώλεια μαζὶ μὲ τοὺς κακούς· ἀπὸ τὸ ὅτι ἀπέχουν ἀπὸ τὶς ἀδικίες. «Καὶ ἂς ἀπομακρύνεται», λέγει, «ἀπὸ τὴν ἀδικία ὁ καθένας ποὺ ἐπικαλεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου». Αὐτὰ εἶναι τὰ γνωρίσματα τοῦ θεμελίου· ἀναδεικνύεται ἀκριβῶς σὰν θεμέλιος λίθος στερεός. Σὰν νὰ τὰ ἔγραψε κάποιος πάνω σὲ πέτρα, γιὰ νὰ εἶναι τὰ γράμματα εὐδιάκριτα· καὶ τὰ γράμματα αὐτὰ φαίνονται ἀπὸ τὰ ἔργα. «Ἔχοντας», λέγει, «αὐτὴ τὴ σφραγίδα» καλὰ στερεωμένη.

«Ὁ καθένας», λέγει, «ποὺ ἐπικαλεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου νὰ ἀπέχει ἀπὸ ἀδικίες». Ὥστε, ἂν κάποιος εἶναι ἄδικος δὲν ἀνήκει στὸν θεμέλιο λίθο. Ἄρα κι αὐτὸ εἶναι γνώρισμα τῆς σφραγίδας, τὸ νὰ μὴ πράττει ἀδικίες. Μὴν ἀποβάλουμε λοιπὸν τὴ βασιλικὴ σφραγίδα καὶ τὸ γνώρισμα, γιὰ νὰ μὴν εἴμαστε ἀσφράγιστοι, γιὰ νὰ μὴν εἴμαστε σαθροί, γιὰ νὰ εἴμαστε θεμέλιοι, καὶ θεμέλιοι στερεοί, γιὰ νὰ μὴ περιπλανιέμαστε· αὐτὸ δείχνει τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ, τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἀπέχουν ἀπὸ ἀδικίες. Γιατὶ πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ εἶναι τοῦ Θεοῦ ποὺ εἶναι δίκαιος, ἐκεῖνος ποὺ κάμνει ἀδικίες, ποὺ μάχεται τὸν Θεὸ μὲ τὰ ἔργα καὶ τὸν βρίζει μὲ τὶς πράξεις του; Πάλι ἐμεῖς κατηγοροῦμε τὴν ἀδικία, καὶ πάλι πολλοὺς ἔχουμε τοὺς ἐχθρούς. Γιατὶ αὐτὸ τὸ πάθος σὰν ἕνας τύραννος κυρίεψε τὶς ψυχὲς ὅλων· καὶ τὸ φοβερὸ εἶναι ὅτι ὄχι ἀπὸ ἀνάγκη οὔτε ἀπὸ βία, ἀλλὰ μὲ πειθὼ καὶ εὐγένεια, καὶ χρωστοῦν εὐγνωμοσύνη πρὸς αὐτὴ τὴ δουλεία. Γιατὶ αὐτὸ πραγματικὰ εἶναι τὸ φοβερό· καθόσον βέβαια ἂν κατέχονταν μὲ τὴ βία κι ὄχι ἀπὸ ἀγάπη, γρήγορα θ' ἀπομακρύνονταν.

Καὶ πῶς θεωρεῖται τὸ πράγμα γλυκό, ἐνῶ εἶναι πολὺ πικρό; πῶς ἡ δικαιοσύνη εἶναι πικρή, ἐνῶ εἶναι πολὺ γλυκειά; Αὐτὸ ὀφείλεται στὰ αἰσθητήριά μας. Ἔτσι μερικοὶ βέβαια νόμισαν τὸ μέλι πικρὸ καὶ ἔπαιρναν μὲ εὐχαρίστηση κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ βλαβερά. Καὶ ἡ αἰτία βρίσκεται ὄχι στὴ φύση τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ στὴ διαστροφὴ τῶν κακοποιημένων. Νοσεῖ τὸ κριτήριο τῆς ψυχῆς μας. Γιατὶ καὶ ζυγός, ἂν ἔχει τὴν πλάστιγγα παρακινούμενη, δὲ ζυγίζει δίκαια τὰ βάρη μὲ τὸ συνεχὲς κούνημα. Καὶ ἡ ψυχή, ἂν δὲν ἔχει τὴν πλάστιγγα τῶν λογισμῶν της σταθερὴ καὶ προσηλωμένη

τοῦ Θεοῦ, οὐ δυνήσεται κρῖναι καλῶς τὰ πράγματα, ἀλλὰ περιφέρεται καὶ καθέλκεται. Ἐπεί, εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, πολλὴν ὄψεται τῆς ἀδικίας τὴν πικρίαν, οὐ τοῖς πάσχουσιν, ἀλλὰ τοῖς ποιοῦσι, καὶ τούτοις μᾶλλον ἢ ἐκείνοις. Καὶ μήπω περὶ τῶν μελλόντων, ἀλλὰ τέως περὶ τῶν ἐνταῦθα διαλεχθῶμεν.

Οὐχὶ μάχας ἔχει καὶ δικαστήρια καὶ κατάγνωσιν καὶ φθόνον καὶ κατηγορίαν; τί τούτων πικρότερον; οὐχὶ ἀπεχθείας; οὐχὶ πολέμους; οὐχὶ κατηγορίας; Οὐ τὸ συνειδὸς μαστίζον ἡμᾶς συνεχῶς καὶ δάκνον; Ἐβουλόμην, εἴ γε δυνατὸν ἦν, ἐξελκύσαι τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν τοῦ ἀδίκου, καὶ εἶδες ἂν αὐτὴν ὠχράν, τρέμουσαν, αἰσχυνομένην, ἀγωνιῶσαν, καταδικάζουσαν ἑαυτήν. Κἂν γὰρ εἰς αὐτὸν τὸν πυθμένα τῆς κακίας καταπέσωμεν, τὸ κριτήριον τοῦ νοῦ οὐ διαφθείρεται, ἀλλ' ἕστηκεν ἀδέκαστον· καὶ οὐδεὶς καλὸν εἶναι λέγων τὴν ἀδικίαν μετέρχεται, ἀλλὰ προφάσεις πλάττει, καὶ πάντα ποιεῖ, ὥστε κἂν διὰ ρημάτων ἀποδύσασθαι τὸ ἔγκλημα· ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀπὸ τοῦ συνειδότος δυνήσεται. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ καὶ κομψεία λόγων, καὶ ἀρχόντων διαφθορά, καὶ πλήθη κολάκων δυνήσεται συσκιάσαι τὸ δίκαιον· ἔνδον δὲ ἐν τῷ συνειδότι οὐδὲν τούτων γίνεται, οὐ πάρεισι κόλακες, οὐ πάρεστι χρήματα τὸν κριτὴν διαφθείροντα· φυσικῶς γὰρ ἡμῖν ἔγκειται τὸ κριτήριον παρὰ τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ οὐδὲν ἂν πάθοι τοιοῦτο.

4. Ἀλλὰ καὶ ὕπνοι ἀηδεῖς καὶ φαντασίαι καὶ συνεχῶς εἰς μνήμην ἐρχόμενον τὸ κακὸν λυμαίνεται τὴν ἀνάπαυσιν ἡμῶν. Οἷον, οἰκίαν τις ἀφείλετο ἀδίκως τινός· οὐχ ὁ ἀποστερούμενος στένει μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀποστερήσας, ἐὰν μὲν ᾖ περὶ τῆς κρίσεως πεπεισμένος· εἴ γέ τις πέπεισται, καὶ σφοδρῶς στένει καὶ ὀδύρεται· ἐὰν δὲ μὴ πιστεύῃ τοῖς μέλλουσι, καὶ οὕτω ἐρυθριᾷ αἰσχυνόμενος· μᾶλλον δὲ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, κἂν Ἕλλην ᾖ, κἂν Ἰουδαῖος, κἂν αἱρετικός, ὃς περὶ κρίσεως οὐ δέδοικε· κἂν μὴ περὶ τῶν μελλόντων φιλο-

μὲ ἀσφάλεια στὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, δὲ θὰ μπορέσει νὰ κρίνει καλὰ τὰ πράγματα, ἀλλὰ περιφέρεται καὶ παρασύρεται. Γιατί, ἂν κάποιος ἐξετάσει μὲ ἀκρίβεια, θὰ διαπιστώσει ὅτι εἶναι πολλὴ ἡ πίκρα τῆς ἀδικίας, ὄχι σ' ἐκείνους ποὺ δέχονται αὐτήν, ἀλλὰ σ' αὐτοὺς ποὺ κάμνουν τὴν ἀδικία, καὶ περισσότερο μάλιστα σ' αὐτοὺς παρὰ σ' ἐκείνους. Κι ἂς μὴ μιλήσουμε ἀκόμα γιὰ τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ πρῶτα γιὰ τὰ ἐδῶ.

Δὲ συνοδεύονται ἀπὸ διαμάχες καὶ δικαστήρια, ἀπὸ κατακρίσεις καὶ φθόνο καὶ κατηγορία; Τί εἶναι πικρότερο ἀπὸ αὐτά; Δὲ δημιουργοῦν μίση; δὲ δημιουργοῦν πολέμους; δὲ δημιουργοῦν κατηγορίες; Δὲ μᾶς μαστίζει συνέχεια ἡ συνείδηση καὶ δὲ μᾶς δαγκώνει; Θὰ ἤθελα, ἂν ἦταν δυνατό, νὰ ξεχωρίσω ἀπὸ τὸ σῶμα τὴν ψυχὴ τοῦ ἀδίκου, καὶ θὰ τὴν ἔβλεπες ὠχρή, νὰ τρέμει, νὰ ντρέπεται, νὰ ἀγωνιᾶ καὶ νὰ καταδικάζει τὸν ἑαυτό της. Γιατί, κι ἂν ἀκόμα πέσουμε στὸν ἴδιο τὸν πυθμένα τῆς κακίας, τὸ κριτήριο τοῦ νοῦ δὲ διαφθείρεται, ἀλλὰ στέκει ἀμερόληπτο· καὶ κανένας δὲ κάμνει τὴν ἀδικία ἰσχυριζόμενος ὅτι εἶναι καλό, ἀλλ' ἐπινοεῖ προφάσεις, καὶ τὰ πάντα κάμνει, ὥστε ἔστω καὶ μὲ τὰ λόγια ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν κατηγορία· ἀλλὰ δὲ θὰ μπορέσει ν' ἀπαλλαγεῖ καὶ ἀπὸ τὴ συνείδηση. Ἐδῶ βέβαια καὶ ἡ κομψότητα τῶν λόγων καὶ ἡ διαφθορὰ τῶν ἀρχόντων καὶ τὸ πλῆθος τῶν κολάκων θὰ μπορέσουν νὰ σκιάσουν τὸ δίκαιο, μέσα ὅμως στὴ συνείδηση τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲ γίνεται· δὲν ὑπεισέρχονται σ' αὐτὴν κόλακες, δὲν ὑπάρχουν χρήματα γιὰ νὰ διαφθείρουν τὸν κριτή· γιατὶ μέσα μας βρίσκεται ἀπροσποίητο τὸ κριτήριο ποὺ μᾶς δόθηκε ἀπὸ τὸ Θεό, καὶ τὸ δοσμένο ἀπὸ τὸ Θεὸ τίποτε τέτοιο δὲ θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ πάθει.

4. Ἀλλὰ καὶ ὁ ὕπνος εἶναι ἄχαρος, συνοδευόμενος ἀπὸ ὀνείρατα, καί, ἐρχόμενο συνεχῶς τὸ κακὸ στὴ μνήμη, καταστρέφει τὴν ἀνάπαυσή μας. Γιὰ παράδειγμα· κάποιος ἀφαίρεσε ἄδικα τὸ σπίτι κάποιου· δὲν ἀναστενάζει μόνον αὐτὸς ποὺ στερήθηκε τὸ σπίτι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ποὺ τὸ ἀποστέρησε, ἂν πιστεύει γιὰ τὴ μέλλουσα κρίση· ἂν κάποιος πιστεύει ἀπόλυτα, τότε καὶ βαριὰ ἀναστενάζει καὶ ὀδύρεται, ἂν ὅμως δὲν πιστεύει στὰ μέλλοντα, καὶ πάλι κοκκινίζει ἀπὸ ντροπή· ἢ καλύτερα δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος, εἴτε εἶναι Ἕλληνας εἴτε Ἰουδαῖος εἴτε αἱρετικός, ποὺ νὰ μὴ φοβᾶται γιὰ τὴν

σοφῇ, ἀλλὰ τὰ ἐνταῦθα δέδοικε καὶ τρέμει, μὴ εἰς χρήματα ἀποβλαβῇ μειζόνως, μὴ εἰς τέκνα, μὴ εἰς οἰκείους, μὴ εἰς ψυχήν· καὶ γὰρ πολλὰ τοιαῦτα ποιεῖ ὁ Θεός. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἰσχύει ὁ τῆς ἀναστάσεως λόγος σωφρονίσαι πάντας, καὶ ἐνταῦθα τῆς αὐτοῦ δικαιοκρισίας πολλὰ ἡμῖν τεκμήρια παρέχεται καὶ εἰς μέσον φέρει· ὁ δεῖνα πλεονεκτήσας οὐκ ἔσχε παῖδας, ὁ δεῖνα ἐν τῷ πολέμῳ ἔπεσεν, ἄλλος τὸ σῶμα ἐπηρώθη, ἕτερος παῖδα ἀπέβαλε. Ταῦτα ἐννοεῖ, ταῦτα φαντάζεται, διηνεκεῖ φόβῳ συζῇ.

Οὐκ ἴστε ὅσα πάσχουσιν οἱ ἀδικοῦντες; ἢ οὐχὶ πικρὰ ταῦτα; Εἰ δὲ καὶ μηδὲν εἴη τοιοῦτον, οὐχὶ πάντες αὐτοῦ καταγινώσκουσιν; οὐχὶ πάντες μισοῦσιν; οὐχὶ πάντες ἀποστρέφονται; οὐχὶ πάντες τῶν θηρίων ἀλογώτερον εἶναί φασι, καὶ αὐτοὶ οἱ ἀδικοῦντες; Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς καταδικάζουσι, πολλῷ μᾶλλον ἕτερον, τὸν ἅρπαγα, τὸν πλεονέκτην, τὸν λυμεῶνα ὀνομάζοντες. Τί οὖν ἔχει ἡδύ; Οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὸ πλείονα προσκεῖσθαι φροντίδα ὑπὲρ τῆς φυλακῆς τῆς ἐκείνων, τὸ μᾶλλον φροντίζειν καὶ μεριμνᾶν. Ὅσῳ γὰρ ἄν τις πλείονα περιβάληται χρήματα, τοσούτῳ μᾶλλον ἰσχυροτέραν αὐτῷ τὴν ἀγρυπνίαν ἐργάζεται. Τί δὲ αἱ κατάραι αἱ τῶν ἀδικουμένων, αἱ ἐντυχίαι; τί δέ, ἂν καὶ νόσος προσπέσῃ; οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἐν νόσῳ γενόμενον, κἂν ἁπάντων ἀθεώτερος ᾖ, μὴ ἐκεῖνα μεριμνᾶν μηδὲ φροντίζειν, ὅτε οὐδὲν δύναται ἐργάσασθαι.

Ἕως μὲν γὰρ ἐνταῦθα ὦμεν, ἡ ψυχὴ ἡδυπαθοῦσα οὐκ ἀνέχεται τῶν λυπηρῶν· ἐπειδὰν δὲ ἀποπηδᾶν μέλλῃ τοῦ σώματος, τότε αὐτὴν μείζων φόβος συνέχει, ἅτε εἰς αὐτὰ τοῦ δικαστηρίου τὰ πρόθυρα ἥκουσαν. Ἐπεὶ καὶ οἱ λησταὶ ἐν μὲν τῷ δεσμωτηρίῳ ζῶντες, ἀδεῶς ζῶσιν· ὅταν δὲ παρὰ τὸ παραπέτασμα ἀγαγών τις στήσῃ αὐτούς, διαλύονται τῷ φόβῳ. Ὅταν γὰρ ὁ τοῦ θανάτου φόβος ἐπιστῇ, καθάπερ πῦρ πάντα ἐκεῖνα ἐκκόψας, φιλοσοφεῖν αὐτὴν ἀναγκάζει, καὶ τὰ ἐκεῖ μεριμνᾶν· οὐκέτι χρημάτων ἐπιθυμία κατέχει, οὐκέτι πλεονεξίας ἔρως, οὐκέτι σωμάτων. Ὥσπερ οὖν νέφη

κρίση· κι ἂν ἀκόμα δὲ φιλοσοφεῖ γιὰ τὰ μέλλοντα, ὅμως φοβᾶται καὶ τρέμει τὰ ἐδῶ, μὴ τυχὸν πάθει μεγάλη ζημιά, μὴ τυχὸν πάθουν κακὸ τὰ παιδιά του ἢ οἱ δικοί του ἢ ἡ ζωή του· γιατὶ ὁ Θεὸς κάμνει πολλὰ τέτοια. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ λόγος τῆς ἀναστάσεως δὲν μπορεῖ νὰ σωφρονίσει ὅλους, καὶ ἐδῶ μᾶς παρέχει πολλὲς ἀποδείξεις τῆς δίκαιας κρίσης του, πραγματοποιώντας αὐτές· ὁ τάδε, ἐπειδὴ ἔγινε πλεονέκτης δὲν ἀπέκτησε παιδιά, ὁ τάδε σκοτώθηκε στὸν πόλεμο, ἄλλος ἔπαθε σωματικὴ ἀναπηρία, ἄλλος ἔχασε το παιδί του. Αὐτὰ σκέφτεται, αὐτὰ φαντάζεται καὶ συζεῖ μὲ διαρκὴ φόβο.

Δὲ γνωρίζετε πόσα παθαίνουν ἐκεῖνοι ποὺ ἀδικοῦν, ἢ μήπως δὲν εἶναι αὐτὰ πικρά; Κι ἂν δὲ συμβαίνει τίποτε τέτοιο, δὲν τὸν κατηγοροῦν ὅλοι; δὲν τὸν μισοῦν ὅλοι; δὲν τὸν ἀποστρέφονται ὅλοι; δὲ λένε ὅλοι ὅτι εἶναι πιὸ παράλογος ἀπὸ τὰ θηρία, ἀκόμα καὶ αὐτοὶ ποὺ ἀδικοῦν; Γιατί, ἂν καταδικάζουν τοὺς ἑαυτούς τους, πολὺ περισσότερο τὸν ἄλλο ποὺ τὸν ὀνομάζουν ἅρπαγα, πλεονέκτη, διαφθορέα. Τί εὐχάριστο λοιπὸν ἔχει; Τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ ἔχει μεγαλύτερη φροντίδα γιὰ τὴ φύλαξη ἐκείνων, γιὰ νὰ φροντίζει καὶ νὰ μεριμνᾶ περισσότερο. Γιατί, ὅσο περιβάλλεται κανεὶς μὲ περισσότερα χρήματα, τόσο μεγαλύτερη κάμνει τὴν ἐπαγρύπνηση γιὰ τὸν ἑαυτό του. Γιατὶ τί εἶναι οἱ κατάρες τῶν ἀδικουμένων καὶ οἱ κατηγορίες; Τί πάλι ἂν πέσει καὶ ἀρρώστια; Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατό, δὲν εἶναι δυνατὸν ὅταν εἶναι ἄρρωστος, κι ἂν ἀκόμα εἶναι ὁ πιὸ ἄθεος ἀπὸ ὅλους, νὰ μὴ μεριμνᾶ καὶ νὰ μὴ φροντίζει γιὰ ἐκεῖνα, ὅταν δὲν μπορεῖ τίποτε νὰ κάμει.

Ἐνόσω λοιπὸν εἴμαστε ἐδῶ ἡ ψυχή, κυριευμένη ἀπὸ τὴν ἡδονή, δὲν ἀνέχεται τὰ λυπηρά, ὅταν ὅμως πρόκειται ν' ἀποχωρισθεῖ ἀπὸ τὸ σῶμα, τότε τὴν κυριεύει μεγαλύτερος φόβος, ἐπειδὴ μεταβαίνει σ' αὐτὰ τὰ πρόθυρα τοῦ δικαστηρίου. Γιατὶ καὶ οἱ ληστές, ζώντας στὴ φυλακή, ζοῦν ἄφοβα, ὅταν ὅμως τοὺς ὁδηγήσει καὶ τοὺς στήσει κάποιος στὸ παραπέτασμα, παραλύουν ἀπὸ τὸ φόβο. Γιατί, ὅταν πλησιάσει ὁ φόβος τοῦ θανάτου, καίοντας ὅλα ἐκεῖνα σὰν τὴ φωτιά, ἀναγκάζει τὴν ψυχὴ νὰ φιλοσοφεῖ καὶ νὰ μεριμνᾶ τὰ ἐκεῖ· δὲν τὴν κατέχει πλέον ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων, δὲν τὴν κυριεύει πλέον ὁ ἔρωτας τῆς πλεονεξίας οὔτε τῶν σωμά-

ταῦτα παρελθόντα ἀφίησι τὸ κριτήριον εἶναι καθαρὸν καὶ τῆς λύπης ἐπεισελθούσης καὶ μαλαττούσης τὸ σκληρόν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ὡς σπατάλη πρὸς φιλοσοφίαν ἐναντίον, ὥσπερ οὖν καὶ τὸ ἐναντίον θλῖψις πρὸς φιλοσοφίαν ἐπιτήδειον.

Ἐννόει μοι τίς ἔσται ὁ πλεονέκτης τότε· «ὥρα» γάρ, φησί, «κακώσεως, ἐπιλησμονὴν ποιεῖ πολλῆς τρυφῆς». Τίς ἔσται τοὺς ἡρπασμένους ἐννοῶν, τοὺς ἠδικημένους, τοὺς πλεονεκτηθέντας; τίς ἔσται ὁρῶν τῆς πλεονεξίας ἑτέρους ἀπολαύοντας, ἑαυτὸν δὲ μέλλοντα τὴν δίκην τίνειν; Οὐ γὰρ ἔνι, οὐκ ἔνι ἐμπεσόντα μὴ καὶ ταῦτα, ὑποπτεῦσαι· πολλάκις αὐτὴ ἡ ψυχὴ στρέφεται κάτωθεν, ἀγωνιῶσα, τρέμουσα. Πόση τοῦτο πικρία, εἰπέ μοι; Ταῦτα γὰρ καθ' ἑκάστην νόσον ἀνάγκη γίνεσθαι. Εἰ δὲ καὶ κολαζομένους ἴδοι, εἰ δὲ καὶ ἀποθνήσκοντας, τί οὐ πείσεται; Καὶ ταῦτα μὲν ἐνταῦθα· τὰ δὲ ἐκεῖ, οὐδὲ εἰπεῖν ἔνι, ὅση ἡ κόλασις, ὅσαι αἱ τιμωρίαι, ὅσαι αἱ βάσανοι, ὅσα τὰ στρεβλωτήρια. Ταῦτα λέγομεν ἡμεῖς· «ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω». Συνεχῶς περὶ αὐτῶν λέγομεν, οὐ βουλόμενοι λέγειν συνεχῶς, ἀλλὰ ἀναγκαζόμενοι. Ἐβουλόμεθα μὲν γὰρ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἡμῖν ἀνάγκην γίνεσθαι τῶν τοιούτων λόγων· εἰ δὲ μή, κἂν ἐξ ὀλίγης ἰατρείας ἀπαλλαγέντας τοῦ νοσήματος, ἐπὶ τὴν ὑγίειαν ὑμᾶς ἐπαναγαγεῖν· μενόντων δὲ ὑμῶν ἐν τῇ ἀρρωστίᾳ, ἐκλύτου καὶ βαναύσου ψυχῆς ἂν εἴη ἀποστῆναι τῆς μεθοδείας τῆς ἰατρικῆς, καὶ ἀπηνείας καὶ ὠμόμητος. Εἰ γὰρ τοὺς τὰ σώματα ἀπαγορεύσαντας ἰατροὺς παρακαλοῦμεν, λέγοντες, μὴ ἀμελήσῃς, ἀλλ' ὅλως μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς τὰ παρὰ σεαυτοῦ προσφέρων μὴ ἀνήσῃς, οὐ πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς ἑαυτοὺς παραινέσομεν;

Ἴσως γὰρ μετὰ τὸ ἐλθεῖν εἰς αὐτὰς τοῦ ᾅδου τὰς πύλας καὶ τῆς κακίας αὐτῆς τὰ πρόθυρα, ἀνανῆψαι δυνήσεται καὶ ἀνακτήσασθαι καὶ ῥωσθῆναι καὶ ἐπιλαβέσθαι τῆς αἰωνίου ζωῆς. Πόσοι ἀπὸ

---

8. Ἐκκλ. 11,29.
9. Λουκᾶ 8,8.

των. Ἀπομακρυνόμενα λοιπὸν αὐτὰ σὰν τὰ σύννεφα ἀφήνουν τὸ κριτήριο νὰ εἶναι καθαρό, καὶ ἐρχόμενη ἡ λύπη μαλακώνει τὴ σκληρότητα. Πράγματι τίποτε δὲν εἶναι τόσο ἀντίθετο γιὰ φιλοσοφία, ὅσο ἡ σπατάλη· ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ τὸ ἀντίθετο, ἡ θλίψη εἶναι κατάλληλη γιὰ φιλοσοφία.

Σκέψου, σὲ παρακαλῶ, τότε ποιός θὰ εἶναι ὁ πλεονέκτης· γιατὶ λέγει, «ἡ ὥρα τῆς κακώσεως δημιουργεῖ λήθη τῆς πολλῆς τρυφῆς»[8]. Ποιός θὰ εἶναι ἐκεῖνος ποὺ θὰ σκέφτεται αὐτοὺς τῶν ὁποίων ἅρπαξε τὶς περιουσίες, τοὺς ἀδικημένους, αὐτοὺς ποὺ ἔχασαν ἐξ αἰτίας τῆς πλεονεξίας του; Ποιός θὰ εἶναι αὐτὸς ποὺ θὰ βλέπει νὰ ἀπολαμβάνουν οἱ ἄλλοι τὰ τῆς πλεονεξίας του, ἐνῶ ὁ ἴδιος νὰ πρόκειται νὰ τιμωρηθεῖ; Γιατὶ δὲν ὑπάρχει, πραγματικὰ δὲν ὑπάρχει κανένας ποὺ νὰ ἔπεσε καὶ νὰ μὴ σκεφθεῖ αὐτά· πολλὲς φορὲς ἡ ἴδια ἡ ψυχὴ στρέφεται πρὸς τὰ κάτω ἀγωνιώντας, τρέμοντας. Πές μου, πόση πίκρα ἔχει αὐτό; Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι ἀνάγκη νὰ συμβαίνουν σὲ κάθε ἀρρώστια. Ἂν ὅμως δεῖ καὶ ἀνθρώπους νὰ τιμωροῦνται, ἂν δεῖ καὶ νὰ πεθαίνουν, τί δὲ θὰ πάθει; Κι αὐτὰ βέβαια ἐδῶ, ἐνῶ τὰ ἐκεῖ δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε νὰ πεῖ κανείς, πόση εἶναι ἡ κόλαση, πόσες οἱ τιμωρίες, πόσα τὰ βάσανα, πόσα τὰ βασανιστήρια. Αὐτὰ λέμε ἐμεῖς· «αὐτὸς ποὺ ἔχει αὐτιὰ νὰ ἀκούει, ἂς ἀκούει»[9]. Συνέχεια γι' αὐτὰ ὁμιλοῦμε, ὄχι ἐπειδὴ θέλουμε συνέχεια νὰ ὁμιλοῦμε, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀναγκαζόμαστε. Θὰ ἤθελα βέβαια νὰ μὴν ὑπῆρχε ἀνάγκη οὔτε νὰ ἄρχιζα τέτοιους λόγους· ἂν ὅμως ὄχι αὐτό, θὰ ἤθελα ἔστω καὶ μὲ λίγη ἰατρικὴ παρακολούθηση ν' ἀπαλλαγεῖτε ἀπὸ τὸ νόσημα καὶ νὰ σᾶς ἐπαναφέρω στὴν ὑγεία· ἐνόσω ὅμως ἐσεῖς ἐξακολουθεῖτε νὰ νοσεῖτε, θὰ ἦταν δεῖγμα ψυχῆς ἔκλυτης καὶ βάναυσης, καθὼς καὶ σκληρῆς καὶ ἀπάνθρωπης, ν' ἀρνηθεῖ τὴν ἰατρικὴ βοήθεια. Γιατί, ἂν τοὺς γιατρούς, ποὺ ἀπελπισμένοι ἐγκατέλειψαν τὴ θεραπεία σωμάτων, τοὺς παρακαλοῦμε λέγοντας, 'μὴν ἀμελήσεις, ἀλλὰ μέχρι τὴν τελευταία ἀναπνοὴ μὴ σταματήσεις νὰ κάμνεις ὅ,τι μπορεῖς, δὲν πρέπει πολὺ περισσότερο ἐμεῖς νὰ προτρέψουμε τοὺς ἑαυτούς μας;

Ἴσως βέβαια ὅταν φθάσει κανεὶς σ' αὐτὲς τὶς πύλες τοῦ ᾅδη καὶ στὰ πρόθυρα τῆς ἴδιας τῆς κακίας θὰ μπορέσει ν' ἀνανήψει καὶ νὰ ἐπιστρέψει καὶ νὰ θεραπευθεῖ καὶ νὰ κερδίσει τὴν αἰώνια ζωή.

μὲν δεκάτης ἀκροάσεως οὐδὲ αἴσθησιν ἔλαβον, ὕστερον δὲ ἀπὸ μιᾶς μόνης ἐπεστράφησαν; μᾶλλον δὲ οὐκ ἀπὸ μιᾶς· εἰ γὰρ καὶ ἀναισθήτως εἶχον ἐν ταῖς δέκα, ἀλλ' ὅμως ἐκέρδαναν, καὶ ὕστερον τὸν καρπὸν ἀθρόον ἔδειξαν. Ὥσπερ γὰρ ἐπὶ δένδρου, τὸ δέκα λαβὸν τομὰς καὶ μὴ καταπεσὸν ὑπὸ τῶν δέκα, ὕστερον δὲ μιᾶς ἐπαχθείσης πᾶν κατηνέχθη· οὐ τῆς μιᾶς δὲ γέγονε τομῆς, ἀλλὰ τῶν δέκα ἐστὶ τὸ τῆς ὑστέρας κατόρθωμα· καὶ ὁ μὲν πρὸς τὴν ῥίζαν ἰδὼν οἶδε τοῦτο, ὁ δὲ ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ στελέχους καταμανθάνων οὐδὲν τοιοῦτο δύναται συνιδεῖν· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. Καὶ ἰατρῶν δὲ πολλάκις πολλὰ προσενεγκάντων φάρμακα, οὐδεμία γέγονεν ὠφέλεια, ὕστερον δέ τις προσελθών, τὸ πᾶν κατώρθωσεν· οὐκ ἐκείνου δέ ἐστι μόνου τὸ ἔργον, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων τῶν ἤδη κατεργασαμένων τὸ πάθος. Ὥστε κἂν μὴ νῦν δῶμεν τῆς ἀκροάσεως τοὺς καρπούς, ὕστερον δώσομεν· ὅτι γὰρ δώσομεν, σφόδρα πέπεισμαι. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι τοσαύτην φιληκοΐαν καὶ τοσοῦτον πόθον διαπεσεῖν· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ πάντες ἄξιοι τῶν τοῦ Χριστοῦ παραινέσων γενόμενοι, τύχοιμεν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν.

Πόσοι δὲν κατάλαβαν τίποτε μέχρι τὴ δέκατη ἀκρόαση ὁμιλίας, ἀλλ' ὕστερα ἐπέστρεψαν μόνο ἀπὸ μία; ἢ καλύτερα ὄχι ἀπὸ μία· γιατί, ἂν καὶ ἀναίσθητα ἄκουαν τὶς δέκα ὁμιλίες, κέρδιζαν ὅμως, καὶ ὕστερα ἔδειξαν μαζεμένο τὸν καρπό. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ συμβαίνει μ' ἕνα δένδρο, ποὺ δέχθηκε δέκα τσεκουριὲς καὶ δὲν ἔπεσε μὲ τὶς δέκα, ὕστερα ὅμως δέχθηκε μία κι ὅλο ἔπεσε· τὸ κατόρθωμα τῆς τελευταίας δὲν εἶναι ἔργο τῆς μιᾶς τσεκουριᾶς, ἀλλὰ τῶν δέκα· κι ἐκεῖνος ποὺ εἶδε στὴ ρίζα, τὸ γνωρίζει αὐτό, ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ψάχνει νὰ τὸ καταλάβει ἀπὸ τὸ πάνω στέλεχος τοῦ δένδρου, δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει καμιὰ τέτοια γνώση. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ. Πολλὲς φορὲς ἐνῶ γιατροὶ ἔδωσαν πολλὰ φάρμακα, ὅμως καμιὰ ὠφέλεια δὲν προέκυψε, ὕστερα ἦρθε κάποιος καὶ κατόρθωσε τὸ πᾶν· δὲν εἶναι λοιπὸν τὸ ἔργο μόνον ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων ποὺ ἤδη πολέμησαν τὴν ἀσθένεια. Ὥστε κι ἂν δὲ δώσουμε τώρα τοὺς καρποὺς τῆς ἀκροάσεως, θὰ τοὺς δώσουμε ὕστερα· τὸ ὅτι βέβαια θὰ δώσουμε, εἶμαι πάρα πολὺ σίγουρος. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατό, δὲν εἶναι δυνατὸ τόση προθυμία γιὰ τὴν ἀκρόαση τοῦ θείου λόγου καὶ τόσος πόθος ν' ἀποτύχουν· εὔχομαι νὰ μὴ συμβεῖ κάτι τέτοιο, ἀλλ', ἀφοῦ γίνουμε ὅλοι ἄξιοι τῶν παραινέσεων τοῦ Χριστοῦ, νὰ ἐπιτύχουμε τὰ αἰώνια ἀγαθά.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΣΤ'

(Β' Τιμ. 2,20–26)

«Ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ ὀστράκινα· καὶ ἃ μὲν εἰς τιμήν, ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν. Ἐὰν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν ἡγιασμένον, εὔχρηστον τῷ Δεσπότῃ, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον».

1. Πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων θορυβεῖ ἔτι καὶ νῦν τί δήποτε μένουσιν οἱ κακοί, καὶ οὐκ ἀπόλλυνται. Εἰσὶ μὲν οὖν τούτου καὶ ἕτεραι πολλαὶ αἰτίαι, οἷον, ἵνα μεταβάλωνται, ἵνα διὰ τῆς κολάσεως ὑπόδειγμα γένωνται τοῖς πολλοῖς· ἐνταῦθα δὲ ὁ Παῦλος πρᾶγμά φησιν ἐοικός. «Ἐν μεγάλῃ γὰρ οἰκίᾳ», φησίν, «οὐκ ἔστι μόνον σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ ὀστράκινα», δηλῶν διὰ τούτου, ὅτι ὥσπερ ἐν τῇ μεγάλῃ οἰκίᾳ εἰκὸς εἶναι πολλὴν διαφορὰν σκευῶν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐν τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ· οὐ περὶ τῆς Ἐκκλησίας λέγων, ἀλλὰ περὶ τοῦ κόσμου παντός. Μὴ γάρ μοι τὴν Ἐκκλησίαν ὑπολάβῃς· ἐνταῦθα γὰρ οὐδὲν βούλεται εἶναι σκεῦος ξύλινον οὐδὲ ὀστράκινον, ἀλλὰ πάντα χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἔνθα σῶμα Χριστοῦ, ἔνθα Παρθένος ἁγνὴ μὴ ἔχουσα σπῖλον ἢ ρυτίδα. Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· μή σε ταραττέτω, ὅτι εἰσὶν ἄνθρωποι πονηροὶ καὶ μιαροί· καὶ γὰρ ἐν μεγάλῃ οἰκίᾳ ἐστὶ σκεύη τοιαῦτα.

Τί οὖν; Ἀλλ' οὐ τῆς αὐτῆς, φησίν, ἀπολαύει τιμῆς, ἀλλὰ τὰ μὲν εἰς τιμήν ἐστι, τὰ δὲ εἰς ἀτιμίαν. Ναί, φησίν, ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν χρῆσίν τινα πληροῖ, ἐπὶ δὲ τοῦ κόσμου οὐδαμῶς. Εἰ καὶ μὴ πρὸς τοιαύτην ἐνέργειαν, ἀλλὰ κέχρηται αὐτοῖς τούτοις πρὸς ἕτερα ὁ

ΟΜΙΛΙΑ ΣΤ΄

(Β΄ Τιμ. 2,20–26)

«Σ' ἕνα μεγάλο σπίτι δὲν ὑπάρχουν μόνο σκεύη χρυσὰ καὶ ἀργυρά, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ πήλινα, κι ἀπ' αὐτὰ ἄλλα προορίζονται γιὰ χρήση ἀξιόλογη καὶ ἄλλα γιὰ χρήση εὐτελή. Ἂν λοιπὸν καθαρίσει κανεὶς τὸν ἑαυτό του ἀπὸ αὐτὰ θὰ εἶναι σκεῦος ἀξιόλογο, ἁγιασμένο, χρήσιμο στὸ Δεσπότη, ἕτοιμο γιὰ κάθε ἔργο ἀγαθό».

1. Πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἀνησυχεῖ ἀκόμα καὶ τώρα, γιατί ἄραγε νὰ ὑπάρχουν οἱ κακοὶ καὶ δὲν ἐξαφανίζονται. Ὑπάρχουν βέβαια καὶ πολλὲς ἄλλες αἰτίες τῆς ὑπάρξεως τῶν κακῶν· ὅπως γιὰ νὰ μεταστραφοῦν, γιὰ νὰ γίνουν παράδειγμα στοὺς πολλοὺς μὲ τὴν τιμωρία· καὶ ὁ Παῦλος ἐδῶ λέγει κάτι παρόμοιο μ' αὐτό. «Σ' ἕνα μεγάλο σπίτι», λέγει, «δὲν ὑπάρχουν μόνο σκεύη χρυσὰ καὶ ἀργυρά, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ πήλινα», δηλώνοντας μ' αὐτὸ ὅτι, ὅπως στὸ μεγάλο σπίτι εἶναι φυσικὸ νὰ ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ σκευῶν, ἔτσι κι ἐδῶ σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, μιλώντας ὄχι γιὰ τὴν Ἐκκλησία, ἀλλὰ γιὰ ὅλο τὸν κόσμο. Μὴ δηλαδὴ ἐννοήσεις μ' αὐτὸ τὴν Ἐκκλησία· γιατὶ ἐδῶ δὲ θέλει κανέναν νὰ εἶναι σκεῦος ξύλινο οὔτε ὀστράκινο, ἀλλὰ ὅλα χρυσὰ καὶ ἀργυρά, ὅπως εἶναι τὸ σῶμα Χριστοῦ, ὅπως τῆς ἁγνῆς Παρθένου, ποὺ δὲν ἔχει σπίλο ἢ ρυτίδα. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· μὴ σὲ τρομάζει τὸ ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι πονηροὶ καὶ μιαροί· γιατὶ καὶ στὸ μεγάλο σπίτι ὑπάρχουν τέτοια σκεύη.

Τί λοιπόν; Ὅμως, λέγει, δὲν ἀπολαμβάνουν τὴν ἴδια τιμή, ἀλλὰ ἄλλα προορίζονται γιὰ ἀξιόλογη χρήση καὶ ἄλλα γιὰ εὐτελή. Ναί, λέγει, ἀλλὰ στὸ σπίτι βέβαια χρησιμοποιοῦνται γιὰ κάτι, στὸν κόσμο ὅμως αὐτοὶ δὲν εἶναι καθόλου χρήσιμοι. Ἂν καὶ ὄχι

Θεός· οἷον, ὁ κενόδοξος πολλὰ οἰκοδομεῖ, ὁ πλεονέκτης, ὁ ἔμπορος, ὁ κάπηλος, ὁ ἄρχων· ἔστιν ἔργα τινὰ ἐν τῷ κόσμῳ αὐτοῖς ἁρμόζοντα. Τὸ δὲ χρυσοῦν σκεῦος οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλὰ περὶ τὴν τράπεζαν στρέφεται τὴν βασιλικήν. Οὐ τοῦτο οὖν φησιν, ὅτι ἀναγκαῖον πρᾶγμα ἡ πονηρία, πῶς γάρ; ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτοὶ ἔχουσιν ἔργον. Εἰ γὰρ πάντες ἦσαν χρυσοῖ καὶ ἀργυροῖ, οὐκ ἂν ἐδέησεν ἐκείνων· οἷον, εἰ πάντες ἦσαν καρτερικοί, οὐκ ἔδει οἰκοδομημάτων· εἰ πάντες τρυφῆς ἦσαν ἀπηλλαγμένοι, οὐκ ἔδει ἐδεσμάτων· εἰ τῆς χρείας ἐπεμέλοντο πάντες, οὐκ ἔδει λαμπρᾶς οἰκοδομῆς. Ἐὰν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν ἡγιασμένον.

Ὁρᾷς ὅτι οὐ φύσεως οὐδὲ ὑλικῆς ἀνάγκης ἐστὶ τὸ εἶναι χρυσοῦν ἢ ὀστράκινον, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως; Ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸ ὀστράκινον οὐκ ἂν γένηται χρυσοῦν, οὐδὲ τοῦτο εἰς τὴν ἐκείνου καταπεσεῖν εὐτέλειαν δυνήσεται, ἐνταῦθα δὲ πολλὴ ἡ μεταβολὴ καὶ ἡ μετάστασις. Σκεῦος ὀστράκινον ἦν ὁ Παῦλος, ἀλλ' ἐγένετο χρυσοῦν· σκεῦος χρυσοῦν ἦν ὁ Ἰούδας, ἀλλ' ἐγένετο ὀστράκινον. Ἄρα ἀπὸ ἀκαθαρσίας τὰ ὀστράκινα· ὁ πόρνος, ὁ πλεονέκτης, ὀστράκινος γίνεται. Πῶς οὖν ἀλλαχοῦ φησιν, «ἔχοντες τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν»; ὥστε τιμᾷ καὶ οὐ διαβάλλει τὸ σκεῦος τὸ ὀστράκινον, θησαυροῦ δεκτικὸν αὐτὸ προσειπών.[1] Ἐκεῖ τὴν φύσιν αὐτὴν δηλοῖ, οὐ τὸ εἶδος τῆς ὕλης. Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι. Σκεῦος ὀστράκινον ἡμῶν τὸ σῶμα. Ὥσπερ γὰρ τὸ ὀστράκινον οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ πηλὸς ὠπτημένος, οὕτω καὶ τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ πηλὸς τῇ θερμότητι τῆς ψυχῆς στερεούμενος. Ὅτι γὰρ ὀστράκινόν ἐστι, δῆλον· πολλάκις γάρ, ὡς ἐκεῖνο τὸ σκεῦος πεσὸν κατεάγη καὶ συνετρίβη, οὕτω καὶ τὸ σῶμα θανάτῳ καταπεσὸν διαλύεται. Τί γὰρ ὀστράκων διενήνοχε τὰ ὀστᾶ, οὕτως ὄντα κραταιά, οὕτως ὄντα ξηρά; τί δὲ πηλοῦ αἱ σάρκες; οὐχ ὁμοίως ἀπὸ ὕδατός εἰσι καὶ αὗται; Ἀλλ', ὅπερ ἔφην, πῶς ἐκεῖ οὐ

---

1. Α' Κορ. 4,7.

γιὰ τέτοια χρήση, ὅμως χρησιμοποιεῖ αὐτοὺς ὁ Θεὸς γιὰ ἄλλα· γιὰ παράδειγμα ὁ κενόδοξος οἰκοδομεῖ πολλὰ κτίρια, καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ ἔμπορος καὶ ὁ λιανοπωλητὴς καὶ ὁ ἄρχοντας· ὑπάρχουν στὸν κόσμο μερικὰ ἔργα ποὺ ταιριάζουν σ' αὐτούς. Τὸ χρυσὸ σκεῦος ὅμως δὲν προορίζεται γιὰ τίποτε τέτοιο, ἀλλὰ στρέφεται γύρω ἀπὸ τὸ βασιλικὸ τραπέζι. Δὲ λέγει λοιπὸν αὐτό, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖο πράγμα ἡ πονηρία· γιατὶ πῶς θὰ ἦταν αὐτὸ δυνατό; ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτοὶ ἐξυπηρετοῦν κάποιο σκοπό. Γιατί, ἂν ἦταν ὅλοι χρυσοὶ καὶ ἀργυροὶ δὲ θὰ χρειάζονταν ἐκεῖνοι· γιὰ παράδειγμα, ἂν ὅλοι ἦταν καρτερικοὶ δὲ θὰ χρειάζονταν τὰ οἰκοδομήματα· ἂν ὅλοι ἦταν ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὶς ἀπολαύσεις δὲ θὰ χρειάζονταν ἐδέσματα· ἂν ὅλοι φρόντιζαν γιὰ τὰ ἀναγκαῖα δὲ θὰ χρειάζονταν οἱ λαμπρὲς οἰκοδομές. Ἂν λοιπὸν κάποιος καθαρίσει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ αὐτά, θὰ εἶναι σκεῦος ἁγιασμένο γιὰ τιμητικὴ χρήση.

Βλέπεις ὅτι δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ φύση οὔτε ἀπὸ ὑλικὴ ἀνάγκη τὸ νὰ εἶναι κανεὶς σκεῦος χρυσὸ ἢ πήλινο, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ δική μας προαίρεση; Γιατὶ στὴν πρώτη περίπτωση τὸ πήλινο σκεῦος δὲν μπορεῖ νὰ γίνει χρυσό, οὔτε τὸ χρυσὸ θὰ μπορέσει νὰ ξεπέσει στὴν εὐτέλεια ἐκείνου, ἐνῶ στὴ δεύτερη περίπτωση εἶναι μεγάλη ἡ μεταβολὴ καὶ ἡ ἀντιστροφή. Σκεῦος πήλινο ἦταν ὁ Παῦλος, ἀλλ' ἔγινε χρυσό· σκεῦος χρυσὸ ἦταν ὁ Ἰούδας, ἀλλ' ἔγινε πήλινο. Ἄρα τὰ πήλινα προέρχονται ἀπὸ ἀκαθαρσία· ὁ πόρνος, ὁ πλεονέκτης γίνεται πήλινος. Πῶς λοιπὸν ἀλλοῦ λέγει, «ἔχοντας τὸ θησαυρὸ αὐτὸ στὰ πήλινα σκεύη»[1]; ὥστε τιμᾶ καὶ δὲν κατηγορεῖ τὸ πήλινο σκεῦος, ὀνομάζοντάς το δεκτικὸ θησαυροῦ. Ἐκεῖ δηλώνει τὴν ἴδια τὴ φύση, ὄχι τὸ εἶδος τῆς ὕλης. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς. Τὸ σῶμα μας εἶναι πήλινο σκεῦος. Ὅπως ἀκριβῶς τὸ πήλινο δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ψημένος πηλός, ἔτσι καὶ τὸ σῶμα μας τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι, παρὰ πηλὸς στερεομένος μὲ τὴ θερμότητα τῆς ψυχῆς. Τὸ ὅτι εἶναι πήλινο εἶναι φανερό· γιατὶ πολλὲς φορές, ὅπως ἐκεῖνο τὸ σκεῦος ἔπεσε καὶ ἔσπασε καὶ συντρίφτηκε, ἔτσι καὶ τὸ σῶμα ποὺ ἔπεσε διαλύεται ἀπὸ τὸ θάνατο. Γιατὶ σὲ τί διαφέρουν τὰ κεραμικὰ ἀπὸ τὰ ὀστᾶ, ποὺ εἶναι τόσο γερά, ποὺ εἶναι τόσο σκληρά; τί διαφέρουν ἐπίσης οἱ σάρκες ἀπὸ τὸν πηλό; δὲν εἶναι ὅμοια καὶ αὐτὲς ἀπὸ νερό; Ἀλλά, ὅπως προεῖπα,

διαβάλλει τὸ πρᾶγμα; Ἐκεῖ περὶ φύσεως διαλέγεται, ἐνταῦθα περὶ προαιρέσεως.

«Ἐὰν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτόν», φησίν. Οὐκ εἶπε, 'καθάρῃ', ἀλλ', «ἐκκαθάρῃ», τουτέστι, παντελῶς καθάρῃ. Ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν ἡγιασμένον, εὔχρηστον τῷ Δεσπότῃ. Ἄρα ἐκεῖνα ἄχρηστα, εἰ καί τινα χρείαν ἐπιτελεῖ. «Εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον». Κἂν μὴ πράττῃ, ἀλλ' ὅμως ἐπιτήδειόν ἐστι, δεκτικόν. Δεῖ οὖν πρὸς πάντα παρεσκευάσθαι, κἂν πρὸς θάνατον, κἂν πρὸς μαρτύριον· δεῖ ἡτοιμάσθαι, κἂν πρὸς παρθενίαν, κἂν πρὸς ταῦτα πάντα. «Τὰς δὲ νεωτερικὰς ἐπιθυμίας φεῦγε». Νεωτερικαὶ οὐχ αὗταί εἰσιν αἱ τῆς πορνείας μόνον, ἀλλὰ πᾶσα ἐπιθυμία ἄτοπος νεωτερική. Ἀκουέτωσαν οἱ γεγηρακότες, ὅτι οὐ δεῖ τὰ τῶν νεωτέρων ποιεῖν. Κἂν ὑβριστὴς ᾖ τις, κἂν δυναστείας ἐρᾷ, κἂν χρημάτων, κἂν σωμάτων, κἂν ὁτουοῦν δήποτε, νεωτερικὴ ἡ ἐπιθυμία, ἀνόητος· οὔπω τῆς καρδίας βεβηκυίας, οὐδὲ τῶν φρενῶν ἐν βάθει τεθεισῶν, ἀλλ' ᾐωρημένων ἀνάγκη ταῦτα πάντα γίνεσθαι.

Ἵνα οὖν μηδεὶς τούτοις ἁλῷ, τί παραινεῖ; «Φαντασίας νεωτερικὰς φεῦγε· δίωκε δὲ δικαιοσύνην, πίστιν, ἀγάπην, εἰρήνην μετὰ πάντων τῶν ἐπικαλουμένων τὸν Κύριον ἐκ καθαρᾶς καρδίας». Δικαιοσύνην τὴν καθόλου ἀρετὴν λέγει, τὴν ἐν τῷ βίῳ εὐσέβειαν, πίστιν, ἀγάπην, πραότητα. Τί ἐστι, «μετὰ τῶν ἐπικαλουμένων τὸν Κύριον ἐκ καθαρᾶς καρδίας»; Ὡσεὶ ἔλεγεν, ἐκείνοις θάρρει μόνοις, μὴ τοῖς ἁπλῶς ἐπικαλουμένοις, ἀλλὰ τοῖς ἀνυπούλως, τοῖς ἀνυποκρίτως, τοῖς οὐδὲν ἔχουσι δολερόν, τοῖς μετ' εἰρήνης προσιοῦσι, τοῖς ἀμάχοις· μετ' ἐκείνων ἀναμίγνυσο, μετὰ δὲ τῶν ἄλλων οὐ χρὴ πρᾶον εἶναι, ἀλλ' εἰρηνεύειν μόνον τὸ ἐξ αὐτοῦ. «Τὰς δὲ μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι γεννῶσι μάχας».

2. Ὁρᾷς πῶς πανταχοῦ αὐτὸν ἀπάγει τῶν ζητήσεων; οὐ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἱκανῶς ἀνατρέπειν αὐτάς· εἶχε γάρ· εἰ δὲ καὶ μὴ ἔχειν, εἶ-

πῶς ἐκεῖ δὲν κατηγορεῖ τὸ πράγμα; Ἐκεῖ ὁμιλεῖ γιὰ τὴν ἴδια τὴ φύση, ἐνῶ ἐδῶ γιὰ τὴν προαίρεση.

«Ἐὰν κάποιος καθαρίσει τελείως τὸν ἑαυτό του», λέγει. Δὲν εἶπε «καθαρίσει», ἀλλὰ «ἐκκαθαρίσει», δηλαδὴ τὸν καθαρίσει τελείως. Θὰ εἶναι σκεῦος ἁγιασμένο γιὰ τιμητικὴ χρήση, εὔχρηστο στὸ Δεσπότη. Ἄρα ἐκεῖνα εἶναι ἄχρηστα, ἂν καὶ ἐπιτελοῦν κάποια ἀνάγκη. «Γιὰ κάθε ἔργο ἀγαθὸ ἑτοιμασμένο». Κι ἂν δὲν πράττει, ἀλλ' ὅμως εἶναι κατάλληλο, δεκτικό. Πρέπει λοιπὸν νὰ προετοιμάζεται γιὰ ὅλα, καὶ γιὰ τὸ θάνατο καὶ γιὰ τὸ μαρτύριο· πρέπει νὰ ἑτοιμάζεται καὶ γιὰ παρθενία καὶ γιὰ ὅλα αὐτά. «Τὶς νεανικὲς ὅμως ἐπιθυμίες νὰ τὶς ἀποφεύγεις». Νεανικὲς ἐπιθυμίες δὲν εἶναι μόνο αὐτὲς τῆς πορνείας, ἀλλὰ κάθε παράλογη ἐπιθυμία εἶναι νεανική. Ἂς τὸ ἀκούσουν οἱ γέροι, ὅτι δὲν πρέπει νὰ κάμνουν τὶς πράξεις τῶν νεωτέρων. Καὶ εἴτε κάποιος εἶναι ὑβριστής, εἴτε ἐπιθυμεῖ ἐξουσία, εἴτε χρήματα, εἴτε σώματα, εἴτε ὁτιδήποτε ἄλλο, αὐτὴ ἡ ἐπιθυμία εἶναι νεανική, ἀνόητη· ἐπειδὴ ἡ καρδιὰ δὲν ἔχει ἀκόμα σταθεροποιηθεῖ, τὸ μυαλὸ δὲν μπῆκε στὴ θέση του, ἀλλ' εἶναι ἄστατα, γι' αὐτὸ κατ' ἀνάγκη γίνονται ὅλα αὐτα.

Γιὰ νὰ μὴ κυριευθεῖ λοιπὸν κανεὶς ἀπὸ αὐτά, τί συμβουλεύει; «Ν' ἀποφεύγεις τὶς νεανικὲς φαντασίες καὶ νὰ ἐπιδιώκεις τὴ δικαιοσύνη, τὴν πίστη, τὴν ἀγάπη, τὴν εἰρήνη μαζὶ μὲ ὅλους ποὺ ἐπικαλοῦνται τὸν Κύριο μὲ καθαρὴ καρδιά». Δικαιοσύνη ἐννοεῖ τὴν ἀρετὴ γενικά, τὴν εὐσέβεια στὴ ζωή, τὴν πίστη, τὴν ἀγάπη, τὴν πραότητα. Τί σημαίνει, «μ' αὐτοὺς ποὺ ἐπικαλοῦνται τὸν Κύριο μὲ καθαρὴ καρδιά»; Σὰν νὰ ἔλεγε σ' ἐκείνους μόνο νὰ ἔχεις ἐμπιστοσύνη, ὄχι σ' αὐτοὺς ποὺ ἁπλῶς τὸν ἐπικαλοῦνται, ἀλλὰ σ' ἐκείνους ποὺ τὸν ἐπικαλοῦνται χωρὶς ὑπουλία, χωρὶς ὑποκρισία, σ' ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν τίποτε τὸ δολερό, σ' ἐκείνους ποὺ πλησιάζουν μὲ εἰρηνικὲς διαθέσεις καὶ βρίσκονται μακριὰ ἀπὸ διαμάχες· μὲ ἐκείνους νὰ συναναστρέφεσαι, ἐνῶ μὲ τοὺς ἄλλους δὲν πρέπει νὰ εἶσαι πρᾶος, ἀλλὰ νὰ εἶσαι εἰρηνικὸς ἀπέναντί τους μόνο ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ σένα. «Τὶς μωρὲς ὅμως καὶ ἀνόητες συζητήσεις νὰ τὶς ἀποφεύγεις, γνωρίζοντας ὅτι γεννοῦν διαμάχες».

2. Βλέπεις πῶς παντοῦ τὸν ἀποτρέπει ἀπὸ τὶς συζητήσεις; ὄχι γιατὶ δὲν μποροῦσε νὰ τὶς ἀνατρέπει, καθόσον μποροῦσε· ἐὰν πάλι

πεν ἂν πρὸς αὐτόν, ὅτι σπούδασον εἶναι ἐπιτήδειος πρὸς ἀνατροπὴν τῶν τοιούτων· ὥσπερ ὅταν λέγῃ, «πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει· τοῦτο γὰρ ποιῶν καὶ σεαυτὸν σώσεις, καὶ τοὺς ἀκούοντάς σου»· ἀλλ' οἶδεν ἄχρηστον ὂν καὶ τὸ καθεῖναι ὅλως εἰς ἀγῶνας τοιούτους, καὶ ὅτι οὐδὲν τέλος ἔσται, ἀλλ' ἡ μάχη καὶ ἀπέχθεια, ὕβρεις καὶ λοιδορίαι. Ταύτας οὖν τὰς ζητήσεις παραιτοῦ. Ὥστε εἰσὶν ἕτεραι ζητήσεις, αἱ περὶ τῶν Γραφῶν, αἱ περὶ τῶν ἄλλων.

«Δοῦλον δὲ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι». Οὐκοῦν οὐ δεῖ μάχεσθαι οὐδὲ ἐν ζητήσει· πόρρω γὰρ μάχης εἶναι δεῖ τὸν τοῦ Θεοῦ δοῦλον. Εἰρήνης γάρ ἐστι Θεὸς ὁ Θεός· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ τῆς εἰρήνης δοῦλος, πῶς ἂν μαχέσοιτο; «Ἀλλ' ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας». Δοῦλον γὰρ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, φησίν, ἀλλ' ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας. Πῶς οὖν λέγει, «ἔλεγχε αὐτοὺς μετὰ πάσης ἐπιταγῆς»; καὶ ἐνταῦθα πάλιν, «μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρονείτω»; καὶ πάλιν, «ἔλεγχε αὐτοὺς ἀποτόμως»; Ὅτι καὶ τοῦτο πραότητός ἐστιν. Ὁ γὰρ σφοδρὸς ἔλεγχος, ὅταν μετ' ἐπιεικείας γένηται, οὗτός ἐστιν ὁ μάλιστα δακεῖν δυνάμενος. Ἔνεστι γάρ, ἔνεστι μετὰ πραότητος καθάψασθαι μᾶλλον, ἢ μετὰ θρασύτητος ἐντρέψαι. «Διδακτικόν»· τουτέστι, πρὸς πάντας τοὺς βουλομένους διδαχθῆναι. «Αἱρετικὸν» γάρ, φησίν, «ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ».

«Ἀνεξίκακον». Καλῶς τοῦτο προσέθηκε· μάλιστα γὰρ τοῦτο ἔχειν χρὴ τὸν διδάσκαλον· ἐπεὶ πάντα μάτην γίνεται. Εἰ γὰρ οἱ ἁλιεῖς πολλάκις δι' ὅλης ἡμέρας βάλλοντες τὰ δίκτυα, καὶ οὐκ ἐπιτυγχάνοντες οὐκ ἀπαγορεύουσι, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς. Ὅρα γὰρ τί γίνεται· συμβαίνει πολλάκις ἀπὸ τῆς συνεχοῦς διδασκαλίας εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς τὸ τοῦ λόγου ἄροτρον κατελθὸν ἐκκόψαι τὸ ἐνοχλοῦν αὐτῇ πάθος. Ὁ γὰρ μυριάκις ἀκούσας, πείσεταί τι· οὐ γὰρ ἔστιν ἄνθρωπον ἀκούοντα συνεχῶς, μηδὲν παθεῖν. Ἔστιν οὖν ὅτε μέλλων πείθεσθαι, ἡμῶν ἀπαγορευσάντων, τὸ πᾶν ἀπώλεσε. Καὶ ταὐτὸν γίνεται, οἷον ἂν εἴ τις γεωργίας ἄπειρος τὴν ἄμπελον φυτευ-

---

2. Α' Τιμ. 4,13·16.
3. Τίτ. 2,15.
4. Α' Τιμ. 4,12.
5. Τιτ. 1,13.
6. Τιτ. 3,10.
7. Τίτ. 3,10.

δὲν μποροῦσε, θὰ τοῦ ἔλεγε ὁπωσδήποτε, φρόντισε νὰ εἶσαι σὲ θέση ν' ἀνατρέπεις τοὺς παρόμοιους· ὅπως ὅταν λέγει, «πρόσεχε τὴν ἀνάγνωση· κάμνοντας αὐτὸ θὰ σώσεις καὶ τὸν ἑαυτό σου καὶ αὐτοὺς ποὺ σὲ ἀκοῦνε»[2]. Ἀλλὰ γνώριζε ὅτι εἶναι ἄχρηστο ἐντελῶς νὰ ἀνακινεῖ τέτοιους ἀγῶνες, καὶ ὅτι δὲ θὰ καταλήξει σὲ κανένα τέλος παρὰ σὲ διαμάχη καὶ ἔχθρα, σὲ ὕβρεις καὶ κακολογίες. Νὰ παραιτεῖσαι λοιπὸν ἀπὸ τέτοιες συζητήσεις. Ἑπομένως ὑπάρχουν ἄλλες συζητήσεις γύρω ἀπὸ τὶς Γραφές, γύρω ἀπὸ ἄλλα θέματα.

«Δὲν πρέπει ὅμως νὰ μάχεσαι δοῦλο Κυρίου». Δηλαδὴ δὲν πρέπει νὰ μάχεσαι οὔτε στὴ συζήτηση· γιατὶ ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ πρέπει νὰ εἶναι μακριὰ ἀπὸ διαμάχη. Καθόσον ὁ Θεὸς εἶναι Θεὸς τῆς εἰρήνης, καὶ ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ τῆς εἰρήνης πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ ἐμπλέκεται σὲ διαμάχες; «Ἀλλὰ πρέπει νὰ εἶναι ἤπιος πρὸς ὅλους». «Ὁ δοῦλος τοῦ Κυρίου», λέγει, «δὲν πρέπει νὰ μάχεται, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἤπιος πρὸς ὅλους». Πῶς λοιπὸν λέγει, «ἔλεγχε αὐτοὺς μὲ ὅλο τὸ κύρος»[3]; καὶ ἐδῶ πάλι, «κανένας νὰ μὴ καταφρονεῖ τὴ νεότητά σου»[4], καὶ πάλι, «νὰ ἐλέγχεις αὐτοὺς ἀπότομα»[5]; Γιατὶ κι αὐτὸ εἶναι δεῖγμα πραότητας. Καθόσον ὁ σφοδρὸς ἔλεγχος, ὅταν γίνεται μὲ ἐπιείκεια, αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ μπορεῖ κατ' ἐξοχὴ νὰ πληγώσει. Γιατὶ εἶναι δυνατό, εἶναι δυνατὸ μὲ τὴν πρότητα νὰ ἐγγίσεις περισσότερο στὴν καρδιά του παρὰ νὰ τὸν καταπραΰνεις μὲ θρασύτητα. «Διδακτικός»[6]· δηλαδὴ πρὸς ὅλους αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ διδαχθοῦν. Γιατὶ λέγει, «αἱρετικὸν ὅμως ἄνθρωπο μετὰ ἀπὸ μία καὶ δεύτερη νουθεσία παράτα τον»[7].

«Ἀνεξίκακο». Καλῶς τὸ πρόσθεσε αὐτό· γιατὶ αὐτὸ προπάντων εἶναι ἐκεῖνο ποὺ πρέπει νὰ ἔχει ὁ δάσκαλος· ἐπειδὴ ὅλα μάταια γίνονται. Γιατί, ἂν οἱ ψαράδες πολλὲς φορὲς ρίχνοντας τὰ δίχτυα ὅλη τὴ μέρα καὶ μὴ πιάνοντας τίποτε, δὲν ἀπογοητεύονται, πολὺ περισσότερο ἐμεῖς. Γιατὶ πρόσεξε τί γίνεται· συμβαίνει πολλὲς φορὲς μὲ τὴ συνεχῆ διδασκαλία τὸ ἄροτρο τοῦ θείου λόγου κατεβαίνοντας στὸ βάθος τῆς ψυχῆς νὰ κόψει τὸ πάθος ποὺ τὴν ἐνοχλεῖ. Καθόσον αὐτὸς ποὺ ἄκουσε μύριες φορὲς κάτι θὰ πάθει· δὲν εἶναι δυνατὸν ἄνθρωπος ποὺ ἀκούει συνέχεια νὰ μὴ πάθει τίποτε. Καὶ συμβαίνει λοιπὸν τὴ στιγμὴ ποὺ πρόκειται νὰ πάθει κάτι, ν' ἀπογοητευθοῦμε ἐμεῖς, κι ἔτσι ἔχασε τὸ πᾶν. Καὶ τὸ ἴδιο

θεῖσαν σκάπτοι μὲν ἐνιαυτῷ τῷ πρώτῳ, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ζητῶν λήψεσθαι καρπόν, καὶ πάλιν ἐν τῷ τρίτῳ, καὶ μὴ λαμβάνων, εἶτα τῶν τριῶν ἐτῶν παρελθόντων ἀπογνούς, τότε λοιπὸν αὐτὴν καταλείποι ἐν τῷ τετάρτῳ, ὅτε τῶν πόνων ἐκείνων ἔμελλε κομίζεσθαι τὴν ἀντίδοσιν.

Εἰπὼν δὲ «ἀνεξίκακον», οὐκ ἀρκεῖται, ἀλλ' ἐπάγει λέγων· «ἐν πρᾳότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους». Μάλιστα γὰρ τὸ διδάσκοντα τοῦτο χρὴ ποιεῖν ἐν πρᾳότητι· οὐ γὰρ ἔνι ψυχὴν δεομένην μαθεῖν, μετὰ θρασύτητος καὶ μάχης δυνηθῆναί τι τῶν χρησίμων συνιδεῖν· κἂν γὰρ μέλλῃ προσέχειν, ἀπορηθεῖσα οὐδὲν εἴσεται. Δεῖ γὰρ τὸν μέλλοντά τι τῶν χρησίμων μαθεῖν, πρὸ τῶν ἄλλων πάντων ἡδέως ἔχειν πρὸς τὸν διδάσκοντα· τούτου δὲ μὴ προκατασκευασθέντος, οὐκ ἔνι γενέσθαι τι τῶν δεόντων οὐδὲ τῶν χρησίμων· ἡδέως δὲ οὐκ ἄν τις σχοίη πρὸς τὸν θρασυνόμενον καὶ ὑβρίζοντα. Πῶς οὖν «αἱρετικόν», φησίν, «ἄνθρωπον μετὰ μίαν ἢ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ»; Τὸν ἀδιόρθωτον λέγει, ὃν οἶδεν ἀνίατα νοσοῦντα.

Μή ποτε δῷ αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος». Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἴσως ἔσται τις διόρθωσις· τὸ δέ, 'ἴσως', ἐπὶ τῶν ἀδήλων ἐστίν. Ὥστε ἐκείνων μόνον ἀφίστασθαι χρή, περὶ ὧν δυνάμεθα σαφῶς ἀποφήνασθαι, καὶ ὑπὲρ ὧν πεπείσμεθα, ὅτι οὐδ' ἂν ὁτιοῦν γένηται, μεταστήσονται. «Ἐν πρᾳότητι», φησίν. Ὁρᾷς ὅτι τοὺς βουλομένους μαθεῖν οὕτω χρὴ προσίεσθαι, καὶ μηδέποτε πρὸ τῆς ἀποδείξεως ἀφίστασθαι τῶν διαλέξεων; «Ἐζωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα». Καλῶς εἶπεν, «ἐζωγρημένοι»· τέως γὰρ ἐν πλάνῃ νήχονται. Ὅρα πῶς διδάσκει μετριοφρονεῖν. Οὐκ εἶπε, 'μή ποτε δυνηθῇς', ἀλλά, «μή ποτε δῷ αὐτοῖς ὁ Κύριος ἀνανῆψαι». Κἂν γένηταί τι, τοῦ Κυρίου τὸ πᾶν γίνεται· σὺ φυτεύεις, σὺ ποτίζεις, ἐκεῖνος σπείρει καὶ ποιεῖ καρποφορεῖν. Μήποτε τοίνυν

γίνεται, ὅπως ἂν κάποιος, ποὺ εἶναι ἄπειρος ἀπὸ γεωργία, σκάβει βέβαια τὸ ἀμπέλι ποὺ φυτεύθηκε τὸν πρῶτο χρόνο, καὶ τὸν δεύτερο ζητᾶ νὰ πάρει καρπό, καθὼς καὶ τὸν τρίτο χρόνο, μὴ παίρνοντας ὅμως καὶ ἐνῶ πέρασαν τὰ τρία χρόνια, κυριευμένος ἀπὸ ἀπογοήτευση, τότε πλέον στὸν τέταρτο χρόνο ἐγκαταλείπει αὐτό, ὅταν ἐπρόκειτο ν' ἀπολαύσει τὴν ἀμοιβὴ ἐκείνη τῶν κόπων.

Ἀφοῦ εἶπε, «ἀνεξίκακο», δὲν ἀρκεῖται σ' αὐτό, ἀλλὰ προσθέτει καὶ λέγει· «μὲ πραότητα νὰ διδάσκει τοὺς ἀντιφρονοῦντες». Γιατὶ ὁ δάσκαλος αὐτὸ προπάντων πρέπει νὰ κάμνει μὲ πραότητα· καθόσον δὲν εἶναι δυνατὸ μιὰ ψυχή, ποὺ ἔχει ἀνάγκη νὰ μάθει, νὰ μπορέσει νὰ μάθει κάτι ἀπὸ τὰ χρήσιμα μὲ θρασύτητα καὶ διαμάχη· γιατὶ καὶ ἂν θελήσει νὰ προσέξει, βρισκόμενη σὲ ἀπορία, δὲ θὰ μάθει τίποτε. Γιατὶ πρέπει αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ μάθει κάτι ὠφέλιμο, πρὶν ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα νὰ διάκειται εὐνοϊκὰ πρὸς τὸ δάσκαλο. Ἂν αὐτὸ δὲν προηγηθεῖ, δὲν μπορεῖ νὰ γίνει τίποτε ἀπὸ τὰ πρέποντα καὶ ὠφέλιμα· δὲ θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ αἰσθανθεῖ εὐχάριστα πρὸς τὸν θρασὺ καὶ ὑβριστή. Πῶς ὅμως λέγει, «αἱρετικὸ ἄνθρωπο μετὰ τὴν πρώτη καὶ δεύτερη νουθεσία παράτα τον»; Ἐννοεῖ τὸν ἀδιόρθωτο, ποὺ γνωρίζει ὅτι εἶναι ἄρρωστος ἀθεράπευτα.

«Μήπως ὁ Θεὸς τοὺς δώσει κάποτε μετάνοια μὲ ἐπίγνωση τῆς ἀλήθειας καὶ ἀνανήψουν, ἀπομακρυνόμενοι ἀπὸ τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου». Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· ἴσως ὑπάρξει κάποια διόρθωσις· τὸ 'ἴσως' ἐδῶ λέγεται γιὰ ἄδηλα πράγματα. Ὥστε ἐκείνους μόνο πρέπει νὰ ἐγκαταλείπουμε, γιὰ τοὺς ὁποίους μποροῦμε σαφῶς νὰ ἀποφανθοῦμε, καὶ γιὰ τοὺς ὁποίους εἴμεθα πεπεισμένοι, ὅτι δὲ θ' ἀλλάξουν ὁτιδήποτε κι ἂν γίνει. «Μὲ πραότητα», λέγει. Βλέπεις ὅτι αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ μάθουν ἔτσι πρέπει νὰ τοὺς πλησιάζουμε καὶ ποτὲ νὰ μὴν ἐγκαταλείπουμε τὸ διάλογο πρὶν ἔχουμε ἀποδείξεις; «Αἰχμαλωτισμένοι ἀπὸ αὐτὸν στὸ θέλημά του». Καλὰ εἶπε «αἰχμαλωτισμένοι»· γιατὶ πρῶτα ζοῦσαν μέσα στὴν πλάνη. Πρόσεχε πῶς διδάσκει τὴ μετριοφροσύνη. Δὲν εἶπε, 'μὴν τυχὸν μπορέσεις κάποτε', ἀλλά, «μήπως κάποτε τοὺς δώσει ὁ Κύριος τὴ δύναμη καὶ ἀνανήψουν». Κι ἂν ἀκόμα γίνει κάτι, γίνεται τὸ πᾶν ἀπὸ τὸν Κύριο· σὺ φυτεύεις, σὺ ποτίζεις, ἐκεῖνος σπέρνει καὶ κάμνει νὰ καρποφορεῖ. Ἂς μὴ νομίζουμε λοιπὸν ποτέ, ὅτι

διακεώμεθα, ὡς αὐτοί τινα πείθοντες, κἂν πείσωμεν. «Καὶ ζωγρηθέντες», φησίν, «ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα». Τοῦτο δὲ οὐ περὶ δογμάτων ἄν τις εἴποι, ἀλλὰ καὶ περὶ βίου· τὸ γὰρ θέλημα αὐτοῦ ἐστιν ὀρθῶς βιοῦν. Εἰσὶ δέ τινες ἐν τῇ παγίδι τοῦ διαβόλου καὶ βίου ἕνεκεν· οὐ τοίνυν οὐδὲ πρὸς τούτους περικακεῖν χρή. «Μή ποτε ἀνανήψωσι», φησίν, «ἐζωγρημένοι εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα». Τὸ δέ, «μή ποτε», πολλῆς μακροθυμίας ἐστὶ δεικτικόν· τὸ γὰρ μὴ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, παγὶς διαβολική.

3. Ὥσπερ γὰρ ὁ στρουθός, κἂν μὴ ἐξ ὅλου τοῦ μέρους κατέχηται, ἀλλ' ἐξ ἑνός, τοῦ ποδὸς λέγω, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἐστὶ τοῦ τὴν παγίδα θέντος, οὕτω καὶ ἡμεῖς, κἂν μὴ ἐξ ὅλου κατεχώμεθα, καὶ ἐκ πίστεως καὶ ἐκ βίου, ἀλλ' ἐκ τοῦ βίου μόνον, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἐσμὲν τοῦ διαβόλου. «Οὐ γὰρ ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε», φησίν, «εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»· καὶ πάλιν, «οὐκ οἶδα ὑμᾶς, ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν». Ὁρᾷς ὅτι κέρδος οὐδὲν ἐκ τῆς πίστεως, ὅταν ἡμᾶς ἀγνοῇ ὁ Δεσπότης; Καὶ ταῖς παρθένοις τὸ αὐτό φησιν· «οὐκ οἶδα ὑμᾶς». Τί οὖν τὸ κέρδος τῆς παρθενίας καὶ τῶν πολλῶν ἱδρώτων, ὅταν ἀγνοῇ αὐτὰς ὁ Δεσπότης; Καὶ πολλαχοῦ εὑρίσκομεν ὑπὲρ μὲν πίστεως οὐδὲν ἐγκαλουμένους, ἀπὸ δὲ βίου πονηροῦ κολαζομένους μόνον· ὥσπερ ἀλλαχοῦ ὑπὲρ μὲν οὐδὲν ἐγκαλουμένους, διὰ δὲ δόγμα διεστραμμένον ἀπολλυμένους· ταῦτα γὰρ ἀλλήλων ἔχεται. Ὁρᾷς ὅτι, ὅταν μὴ ποιῶμεν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὑπὸ τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου ἐσμέν; Οὐκ ἀπὸ βίου δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἑνὸς ἐλαττώματος πολλάκις εἰσερχόμεθα εἰς τὴν γέενναν, ὅταν μὴ τὰ ἄλλα ἀντίρροπα ᾖ ἀγαθά. Ἐπεὶ καὶ αἱ παρθένοι οὐ πορνείαν ἐνεκλήθησαν, οὐ μοιχείαν, οὐ φθόνον, οὐ βασκανίαν, οὐ μέθην, οὐ κακοπιστίαν, ἀλλ' ἔλλειψιν ἐλαίου· τουτέστιν, οὐκ ἐποίουν ἐλεημοσύνην· τὸ γὰρ ἔλαιον τοῦτό ἐστι. Καὶ ἐκεῖνοι οἱ κατακριθέντες, «ἀπέλθετε οἱ κατηραμένοι εἰς

---

8. Ματθ. 7,21.
9. Ματθ. 7,23.
10. Ματθ. 25,12.

ἐμεῖς οἱ ἴδιοι πείθουμε κάποιον, κι ἂν ἀκόμα τὸν πείσουμε. «Καὶ αἰχμαλωτισμένοι», λέγει, «ἀπὸ αὐτὸν στὸ θέλημά του». Αὐτὸ θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι λέγεται ὄχι μόνο γιὰ τὰ δόγματα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν ὀρθὸ τρόπο ζωῆς· γιατὶ τὸ θέλημά του εἶναι νὰ ζοῦμε ὀρθά. Ὑπάρχουν μερικοὶ ὅμως ποὺ βρίσκονται στὴν παγίδα τοῦ διαβόλου ἐξ αἰτίας τοῦ τρόπου ζωῆς τους· δὲν πρέπει ὅμως οὔτε γι' αὐτοὺς ν' ἀπελπιζόμαστε. «Μήπως καὶ ἀνανήψουν», λέγει, «κάποτε αἰχμαλωτισμένοι ἀπὸ τὸ θέλημα ἐκείνου». Τὸ «μήποτε» ἐδῶ δείχνει πολλὴ μακροθυμία· γιατὶ τὸ νὰ μὴ κάμνεις τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, εἶναι παγίδα διαβολική.

3. Ὅπως ἀκριβῶς τὸ σπουργίτι, κι ἂν ἀκόμη δὲν πιάνεται ὁλόκληρο, ἀλλ' ἀπὸ ἕνα μέρος, ἐννοῶ ἀπὸ τὸ πόδι, βρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐξουσία ἐκείνου ποὺ ἔβαλε τὴν παγίδα, ἔτσι καὶ ἐμεῖς, κι ἂν ἀκόμα δὲν κατεχόμαστε ἐξ ὁλοκλήρου, καὶ μὲ τὴν πίστη μας καὶ μὲ τὸν τρόπο ζωῆς μας, ἀλλὰ μόνο μὲ τὸν τρόπο ζωῆς μας, βρισκόμαστε ὑπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ διαβόλου. Γιατὶ λέγει, «θὰ μπεῖ στὴν βασιλεία ὄχι ἐκεῖνος ποὺ μὲ λέγει, Κύριε, Κύριε»[8]· καὶ πάλι, «δὲ σᾶς γνωρίζω ἐσᾶς, φύγετε ἀπὸ μένα σεῖς ποὺ ἐργάζεσθε τὴν ἀνομία»[9]. Βλέπεις ὅτι κανένα κέρδος δὲν ἔχουμε ἀπὸ τὴν πίστη, ὅταν μᾶς ἀγνοεῖ ὁ Δεσπότης; Καὶ στὶς παρθένες τὸ ἴδιο λέγει· «δὲ σᾶς γνωρίζω»[10]. Ποιό λοιπὸν εἶναι τὸ κέρδος τῆς παρθενίας καὶ τῶν πολλῶν ἱδρώτων, ὅταν τὶς ἀγνοεῖ ὁ Δεσπότης; Καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα σημεῖα βρίσκουμε νὰ μὴ κατηγοροῦνται βέβαια καθόλου γιὰ τὴν πίστη, νὰ τιμωροῦνται ὅμως μόνο ἀπὸ τὸν κακὸ βίο· ὅπως πάλι ἀλλοῦ νὰ μὴ κατηγοροῦνται βέβαια καθόλου γιὰ τὸν βίο, νὰ ὁδηγοῦνται ὅμως στὴν ἀπώλεια ἐξ αἰτίας τοῦ διεστραμμένου δόγματος· γιατὶ αὐτὰ συνδέονται στενὰ μεταξύ τους. Βλέπεις ὅτι, ὅταν δὲν κάμνουμε τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, βρισκόμαστε στὴν παγίδα τοῦ διαβόλου; Καὶ ὄχι μόνο ἐξ αἰτίας τῆς ὅλη ζωῆς μας, ἀλλὰ πολλὲς φορὲς καὶ ἐξ αἰτίας ἑνὸς ἐλαττώματος ὁδηγούμαστε στὴ γέεννα, ὅταν δὲν ὑπάρχουν τὰ ἄλλα ἀντίρροπα ἀγαθά. Γιατὶ καὶ οἱ παρθένες δὲν κατηγορήθηκαν γιὰ πορνεία, οὔτε γιὰ μοιχεία, οὔτε γιὰ φθόνο, οὔτε γιὰ βασκανία, οὔτε γιὰ μέθη, οὔτε γιὰ κακοπιστία, ἀλλὰ γιὰ ἔλλειψη ἐλαίου· δηλαδὴ δὲν ἔκαμναν ἐλεημοσύνη· γιατὶ τὸ ἔλεον αὐτὸ σημαίνει. Καὶ ἐκεῖνοι ποὺ κατακρίθηκαν, «φύγετε οἱ κατηρα-

τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον», οὐδὲν πάλιν τούτων ἐνεκαλοῦντο, ἀλλὰ καὶ αὐτοί, ὅτι οὐκ ἔθρεψαν τὸν Χριστόν.

Ὁρᾷς ὅτι ἀρκεῖ ἐλεημοσύνη ἐλλειφθεῖσα εἰσαγαγεῖν εἰς τὸ τῆς γεέννης πῦρ; Ποῦ γὰρ ἔσται χρήσιμος, εἰπέ μοι, ὁ ἐλεημοσύνην μὴ ποιῶν; Νηστεύεις καθ' ἑκάστην ἡμέραν; ἀλλὰ καὶ αἱ παρθένοι τότε ἐκεῖναι, ἀλλ' οὐδὲν ἀπώναντο. Εὐχῃ; καὶ τί τοῦτο; Ἐλεημοσύνης χωρὶς ἄκαρπος ἡ εὐχή· πάντα ἀκάθαρτα ταύτης χωρίς, πάντα ἀνόνητα· τὸ πλέον τῆς ἀρετῆς μέρος ἐκκόπτεται. «Ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸ ἀδελφὸν αὐτοῦ», φησί, «τὸν Θεὸν οὐκ οἶδε». Σὺ δὲ πῶς ἀγαπᾷς, μηδὲ τῶν μικρῶν τούτων καὶ εὐτελῶν αὐτῷ μεταδοῦναι βουλόμενος; Εἰπὲ δή μοι, σωφρονεῖς; τίνος ἕνεκεν; οὐχὶ δεδοικὼς τὴν κόλασιν; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ φύσει τὸ πρᾶγμα μετέρχῃ· ἐπεί, εἰ σωφρονεῖς δεδοικὼς τὴν κόλασιν, καὶ τοσαύτην ὑπομένεις βίαν καὶ τοσαύτην τυραννίδα, πολλῷ μᾶλλον ἐλεημοσύνας ποιεῖν ἔδει. Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον ἐπιθυμίας κρατῆσαι χρημάτων καὶ σωμάτων, ἀλλὰ μείζων ὁ πόνος ἐνταῦθα.

Τί δήποτε; Ὅτι ἡ μὲν ἡδονὴ φυσική, καὶ ἐνέσπαρται καὶ ἐμπεφύτευται ἡμῶν τῷ σώματι, τὰ δὲ τῶν χρημάτων οὐκέτι. Τοῦτό ἐστιν, ᾧ ἐξισοῦσθαι δυνάμεθα τῷ Θεῷ, τῷ ἐλεεῖν καὶ οἰκτείρειν· ὅταν οὖν τοῦτο μὴ ἔχωμεν, τοῦ παντὸς ἀπεστερήμεθα. Οὐκ εἶπεν, 'ἐὰν νηστεύητε, ὅμοιοί ἐστε τῷ Πατρὶ ὑμῶν'· οὐκ εἶπεν, 'ἐὰν παρθενεύσητε', οὐδὲ εἶπεν, 'ἐὰν εὔχησθε, ὅμοιοί ἐστε τῷ Πατρὶ ὑμῶν'· οὐδὲν γὰρ τούτων περὶ Θεόν, οὐδὲ ἐργάζεταί τι τούτων ὁ Θεός· ἀλλὰ τί; «Γίνεσθε οἰκτίρμονες, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Τοῦτο Θεοῦ ἔργον. Ἐὰν οὖν τοῦτο μὴ ἔχῃς, τί ἔχεις; «Ἔλεον θέλω», φησί, «καὶ οὐ θυσίαν». Ἐποίησεν οὐρανὸν ὁ Θεός, ἐποίησε γῆν, θάλασσαν· μεγάλα ταῦτα, καὶ τῆς αὐτοῦ σοφίας ἄξια· ἀλλ' οὐδενὶ τούτων ἐφειλκύσατο τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ὡς τῷ ἐλέῳ καὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ· τοῦτο μὲν γὰρ σοφίας ἔργον καὶ δυνάμεως καὶ ἀγαθότητος· πολλῷ δὲ μᾶλλον, ὅτι δοῦλος ἐγένετο. Οὐκ ἐπὶ τούτῳ

11. Ματθ. 25,41.
12. Α' Ἰω. 3,10.
13. Λουκᾶ 6,36.
14. Ὠσ. 6,6.

μένοι καὶ πηγαίνετε στὸ πῦρ τὸ αἰώνιο»[11], δὲν κατηγοροῦνταν πάλι γιὰ κανένα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ γιατὶ δὲν ἔθρεψαν τὸ Χριστό.

Βλέπεις ὅτι εἶναι ἀρκετὴ ἡ παράλειψις τῆς ἐλεημοσύνης γιὰ νὰ ὁδηγήσει στὸ πῦρ τῆς γέεννας; Γιατί πές μου, ποῦ θὰ εἶναι χρήσιμος αὐτὸς ποὺ δὲν κάμει ἐλεημοσύνη; Νηστεύεις καθημερινά; μὰ κι ἐκεῖνες τότε οἱ παρθένες νήστευαν, ἀλλὰ σὲ τίποτε δὲν ὠφελήθηκαν. Προσεύχεσαι; καὶ τί μ' αὐτό; Χωρὶς ἐλεημοσύνη εἶναι ἄκαρπη ἡ προσευχή· χωρὶς αὐτὴν ὅλα εἶναι ἀκάθαρτα, ὅλα ἀνώφελα· τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ἀρετῆς κόβεται. «Ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἀγαπᾶ τὸν ἀδελφό του», λέγει, «δὲ γνωρίζει τὸ Θεό»[12]. Ἐσὺ δὲ πῶς τὸν ἀγαπᾶς, ἐφόσον δὲ θέλεις νὰ τοῦ δώσεις οὔτε ἀπὸ τὰ μικρὰ καὶ εὐτελῆ; Πές μου, εἶσαι σώφρονας; γιὰ ποιό λόγο; ὄχι ἐπειδὴ φοβᾶσαι τὴν κόλαση; Καθόλου, ἀλλ' ἀπὸ τὴ φύση ἀσκεῖς τὸ πράγμα· γιατὶ ἂν εἶσαι σώφρονας ἐπειδὴ φοβᾶσαι τὴν κόλαση, καὶ ὑπομένεις τόση βία καὶ τόση τυραννία, πολὺ περισσότερο ἔπρεπε νὰ κάμνεις ἐλεημοσύνες. Γιατὶ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ συγκρατεῖς τὴν ἐπιθυμία τῶν χρημάτων καὶ τῶν σωμάτων, ἀλλ' ὁ κόπος ἐδῶ εἶναι μεγαλύτερος.

Γιατί ἄραγε; Γιατὶ ἡ ἡδονὴ εἶναι φυσικὴ καὶ εἶναι σπαρμένη καὶ φυτευμένη στὸ σῶμα μας, ἐνῶ ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων δὲν εἶναι καθόλου φυσική. Αὐτὸ εἶναι μὲ τὸ ὁποῖο μποροῦμε νὰ ὁμοιωθοῦμε μὲ τὸ Θεό, μὲ τὴν ἐλεημοσύνη καὶ τὴν εὐσπλαγχνία. Ὅταν λοιπὸν δὲν ἔχουμε αὐτὸ ἔχουμε στερηθεῖ τὸ πᾶν. Δὲν εἶπε, 'ἂν νηστεύετε θὰ εἶστε ὅμοιοι μὲ τὸν Πατέρα σας'· δὲν εἶπε 'ἐὰν μένετε παρθένοι', οὔτε εἶπε, 'ἐὰν προσεύχεσθε, θὰ εἶστε ὅμοιοι μὲ τὸν Πατέρα σας'· γιατὶ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ Θεό, οὔτε ὁ Θεὸς ἐργάζεται τίποτε ἀπὸ αὐτά· ἀλλὰ τί; «Γίνεσθε οἰκτίρμονες, ὅπως εἶναι ὁ Πατέρας σας ὁ οὐράνιος»[13]. Αὐτὸ εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ. Ἂν λοιπὸν δὲν ἔχεις αὐτό, τί ἔχεις; «Ἔλεον» λέγει, «θέλω καὶ ὄχι θυσία»[14]. Ὁ Θεὸς δημιούργησε τὸν οὐρανό, δημιούργησε τὴ γῆ, τὴ θάλασσα· εἶναι μεγάλα αὐτὰ καὶ ἄξια τῆς σοφίας του· ἀλλὰ μὲ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν προσέλκυσε τὴν ἀνθρώπινη φύση, ὅσο μὲ τὸ ἔλεος καὶ τὴ φιλανθρωπία· αὐτὸ βέβαια εἶναι ἔργο σοφίας καὶ δυνάμεως καὶ ἀγαθότητας, πολὺ περισσότερο ὅμως ὅτι ἔγινε δοῦλος. Δὲν τὸν θαυμάζουμε περισσότερο γι' αὐτό;

μᾶλλον αὐτὸν θαυμάζομεν; οὐκ ἐπὶ τούτῳ μᾶλλον αὐτὸν ἐκπληττόμεθα; Οὐδὲν οὕτως ἐπισπᾶται τὸν Θεόν, ὡς ἔλεος.

Καὶ πολλὰ περὶ τούτων ἅπαντες διαλέγονται ἄνω καὶ κάτω οἱ προφῆται. Ἔλεον δὲ λέγω οὐ τὸν μετὰ πλεονεξίας· οὐ γάρ ἐστι τοῦτο ἔλεος. Οὐδὲ γὰρ ἀκάνθης ρίζα ἔλαιον τίκτει ποτέ, ἀλλ' ἐλαίας· ὥσπερ οὖν οὐδὲ πλεονεξίας ρίζα ἔλεον τίκτει, οὐδὲ ἀδικίας, οὐδὲ ἁρπαγῆς. Μὴ διαβάλῃς τὴν ἐλεημοσύνην, μὴ ποίει αὐτὴν κατηγορεῖσθαι ὑπὸ πάντων. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ἁρπάζεις, ἵνα ἐλεήσῃς, οὐδὲν τῆς ἐλεημοσύνης ταύτης χεῖρον. Ὅταν γὰρ ἐξ ἁρπαγῆς τίκτηται, οὐκ ἔστι τοῦτο ἐλεημοσύνη· ἀπήνειά τίς ἐστι καὶ ὠμότης, ὕβρις τοῦτο εἰς τὸν Θεόν. Εἰ ὁ τὰ ἐλάττονα τῶν αὐτοῦ προσενεγκὼν οὕτω προσέκρουσεν ὁ Κάϊν, ὁ τὰ ἀλλότρια προσφέρων πῶς οὐ προσκρούσει; Προσφορὰ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ θυσία, κάθαρσις, οὐκ ἀκαθαρσία. Καὶ ρυπαραῖς μὲν χερσὶν οὐ τολμᾷς εὔξασθαι, ρύπον δὲ καὶ ἀκαθαρσίαν προσφέρων ἐξ ἁρπαγῆς οὐδὲν ἡγῇ ποιεῖν δεινόν; Τὰς χεῖρας οὐκ ἀφιεὶς ρύπου καὶ ἀκαθαρσίας πληροῦσθαι, ἀλλὰ καθαρὰς εἶναι ποιήσας, οὕτω προσφέρεις· καίτοι οὗτος ὁ ρύπος οὐδὲν ἔγκλημα φέρει, ἐκεῖνος δὲ κατηγορίας ἄξιος καὶ διαβολῆς.

4. Μὴ τοίνυν τοῦτο σκοπῶμεν, ὅπως καθαραῖς προσφέρωμεν καὶ εὐχώμεθα χερσίν, ἀλλ' ὅπως καὶ τὰ προσφερόμενα ᾖ καθαρά. Ἐπεὶ τοῦτο γέλως ἐστίν· ὥσπερ ἂν εἴ τις τὸν πίνακα περιπλύνας δώρων ἀκαθάρτων τοῦτον ἐμπλήσειεν, οὐχὶ χλευασία τοῦτό ἐστι καὶ γέλως; Ἔστωσαν αἱ χεῖρες καθαραί· ἔσονται δέ, ἂν μὴ ὕδατι αὐτὰς ἀπονίπτωμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνῃ πρότερον· τοῦτο χειρῶν καθάρσιον. Ἂν δὲ γέμωμεν ἀδικίας, κἂν μυριάκις αὐτὰς περιπλύνῃς, κέρδος οὐδέν. «Λούσασθε», φησί, «καθαροὶ γένεσθε». Τί οὖν; ἆρα προσθεὶς εἶπε, 'πορεύεσθε ἐπὶ τὰς πηγάς, πορεύεσθε ἐπὶ τὰ βαλανεῖα καὶ τὰς λίμνας καὶ τοὺς ποταμούς;' Οὐδὲν τούτων· ἀλλὰ τί; «Ἀφέλετε τὰς πονηρίας ὑμῶν ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν», τουτέστι, καθαροὶ γένεσθε. Τοῦτο ἀπηλλάχθαι ποιεῖ μολυσμοῦ.

15. Ἠσ. 1,16.

δὲν ἐκπληττόμαστε περισσότερο γι' αὐτό; Τίποτε δὲν προσελκύει τόσο τὸ Θεό, ὅσο τὸ ἔλεος.

Καὶ πολλὰ λέγουν συνέχεια γι' αὐτὸν ὅλοι οἱ προφῆτες. Καὶ «ἔλεον» ἐννοῶ ὄχι αὐτὸ ποὺ συνοδεύεται μὲ πλεονεξία· γιατὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἔλεον. Οὔτε βέβαια ἡ ρίζα τοῦ ἀγκαθιοῦ γεννᾶ ποτὲ λάδι, ἀλλὰ ἡ ρίζα τῆς ἐλιᾶς· ὅπως βέβαια οὔτε ἡ ρίζα τῆς πλεονεξίας γεννᾶ ἔλεον, οὔτε ἡ ρίζα τῆς ἀδικίας, οὔτε τῆς ἁρπαγῆς. Μὴ κατηγορεῖς τὴν ἐλεημοσύνη, μὴν κάμνεις νὰ κατηγορεῖται αὐτὴ ἀπὸ ὅλους. Γιατί, ἂν γι' αὐτὸ ἁρπάζεις, γιὰ νὰ ἐλεήσεις, δὲν ὑπάρχει τίποτε χειρότερο αὐτῆς τῆς ἐλεημοσύνης. Γιατί, ὅταν γεννιέται ἀπὸ τὴν ἁρπαγή, αὐτὸ δὲν εἶναι ἐλεημοσύνη· εἶναι εἶδος ἀλαζονείας καὶ σκληρότητας, αὐτὸ εἶναι ὕβρις πρὸς τὸ Θεό. Ἂν ὁ Κάϊν ποὺ πρόσφερε τὰ λιγότερα ἀπὸ τὰ δικά του τόσο ἁμάρτησε, πῶς δὲ θ' ἁμαρτήσει αὐτὸς ποὺ προσφέρει τὰ ξένα; Προσφορὰ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ θυσία· κάθαρση καὶ ὄχι ἀκαθαρσία. Καὶ μὲ χέρια βρώμικα βέβαια δὲν τολμᾶς νὰ προσευχηθεῖς, ὅταν ὅμως προσφέρεις βρωμιὰ καὶ ἀκαθαρσία ἀπὸ ἁρπαγὴ νομίζεις ὅτι δὲν κάμνεις τίποτε τὸ φοβερό; Χωρὶς νὰ ἀφήνεις τὰ χέρια γεμάτα ἀπὸ βρωμιὰ καὶ ἀκαθαρσία, ἀλλ', ἀφοῦ τὰ καθαρίσεις, ἔτσι προσφέρεις· ἂν καὶ αὐτὴ ἡ βρωμιὰ δὲ φέρει καμιὰ κατηγορία, ἐνῶ ἐκείνη εἶναι ἄξια κατηγορίας καὶ διαβολῆς.

4. Ἂς μὴ σκεποτόμαστε λοιπὸν αὐτό, πὼς δηλαδὴ νὰ προσφέρουμε καὶ νὰ προσευχόμαστε μὲ καθαρὰ χέρια, ἀλλὰ πῶς νὰ εἶναι καθαρὰ καὶ αὐτὰ ποὺ προσφέρουμε. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι γελοῖο· ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος ἔπλυνε τὸ δίσκο καὶ τὸν γέμιζε μὲ ἀκάθαρτα δῶρα, αὐτὸ δὲν εἶναι γιὰ χλευασμὸ καὶ γιὰ γέλια; Ἂς εἶναι τὰ χέρια καθαρά· καὶ θὰ εἶναι, ἂν δὲν τὰ πλένουμε μόνο μὲ νερό, ἀλλὰ καὶ μὲ δικαιοσύνη προηγουμένως· αὐτὸ εἶναι τὸ καθάρσιο τῶν χεριῶν. Ἂν ὅμως εἴμαστε γεμάτοι ἀπὸ ἀδικίες, κι ἂν μύριες φορὲς τὰ καλοπλύνουμε, κανένα κέρδος δὲν ἔχουμε. «Λουσθεῖτε», λέγει, «γίνεστε καθαροί»[15]. Τί λοιπόν; Ἄραγε πρόσθεσε καὶ εἶπε, 'πηγαίνετε στὶς πηγές, πηγαίνετε στὰ λουτρὰ καὶ τὶς λίμνες καὶ τοὺς ποταμούς'; Τίποτε ἀπὸ αὐτά· ἀλλὰ τί; «Βγᾶλτε τὶς πονηριές σας ἀπὸ τὶς ψυχές σας»· δηλαδὴ γίνετε καθαροί. Αὐτὸ κάμνει ν' ἀπαλλαχθεῖ κανεὶς ἀπὸ τὸ μολυσμό· αὐτὴ εἶναι ἡ πραγματικὴ κα-

αὕτη ἐστὶν ἡ ὄντως καθαρότης. Ἐκείνη μὲν γὰρ οὐδὲν μέγα ὤνησεν, αὕτη δὲ παρρησίαν ἡμῖν χαρίζεται τὴν πρὸς τὸν Θεόν· κἀκείνην καὶ μοιχοὺς καὶ κλέπτας καὶ ἀνδροφόνους ἔχειν δυνατόν, καὶ βλᾶκας καὶ ἐκλύτους ἄνδρας καὶ πόρνους καὶ ἡταιρηκότας, καὶ μάλιστα τούτους. Οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ τῆς τοῦ σώματος καθαρότητος ἐπιμελόμενοι μάλιστα πάντων, μύρων ὄζοντες συνεχῶς, ἀποσμύχοντες τὸ σῆμα· σῆμα γάρ ἐστιν αὐτοῖς τὸ σῶμα, τῆς ψυχῆς ἔνδον οὔσης νεκρᾶς. Ὥστε ταύτης μὲν τῆς καθαρότητος κἀκείνοις μετιέναι δυνατόν, τῆς δὲ ἔνδον οὐκέτι.

Οὐδὲν μέγα ἐὰν τὸ σῶμα ἀποπλύνῃς· ἰουδαϊκός ἐστιν οὗτος ὁ καθαρμός, ἀνόητος καὶ ἀνωφελής, τοῦ ἔνδον οὐκ ὄντος. Ἔστω τις σηπεδόνα ἔχων ἢ νομὴν τραυμάτων, περιπλυνέτω τὸ σῶμα· τί τὸ κέρδος; τί τὸ πέρας; Εἰ δὲ τὴν ἐν σώματι σηπεδόνα οὐδὲν ὠφελῆσαι δυνήσεταί τις ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς ἔξωθεν περικλυζομένης καὶ ἀφανιζομένης, ὅταν ἐν ψυχῇ ἡ σηπεδὼν ᾖ, τί ἀπὸ τῆς τοῦ σώματος καθαρότητος ὀνήσομεν; Οὐδέν. Εὐχῶν ἡμῖν δεῖ καθαρῶν· εὐχαὶ δὲ οὐκ ἂν γένοιντο καθαραί, τῆς τικτούσης αὐτὰς ψυχῆς οὔσης μιαρᾶς. Οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ ψυχὴν μιαράν, ὡς πλεονεξία καὶ ἁρπαγή. Ἀλλ' εἰσί τινες οἳ κατὰ τὴν ἑσπέραν, μυρία διὰ τῆς ἡμέρας ἐργαζόμενοι κακά, λουόμενοι εἰσίασιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας τὰς χεῖρας ἀνατείνοντες, ὡς τὸ πᾶν διὰ τῆς τῶν ὑδάτων κολυμβήθρας ἀποθέμενοι. Εἰ τοῦτο ἦν, μέγα τὸ κέρδος ἦν τὸ καθ' ἑκάστην ἡμέραν λούεσθαι· εἰ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν οὐδὲ αὐτὸς ἐπαυσάμην τὰ βαλανεῖα διενοχλῶν, εἰ καθαροὺς ἐποίει καὶ ἁμαρτημάτων ἀπήλλαττε. Γέλως ταῦτα καὶ λῆρος, παίγνια καὶ παίδων ἀθύρματα. Οὐκ ἀποστρέφεται σώματος ῥύπον ὁ Θεός, ἀλλ' ἀκαθαρσίαν ψυχῆς· ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· «μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ»· ἆρα τῷ σώματι; οὐδαμῶς, ἀλλ', «οἱ τῇ καρδίᾳ καθαροί· ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται». Ὁ δὲ προφήτης τί φησι; «Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός»· καὶ πάλιν, «ἀπόπλυναι ἀπὸ κακίας τὴν καρδίαν σου», Μέγα ἀγαθὸν ἐν συνηθείᾳ ἀγαθῶν εἶναι.

16. Ματθ. 5,8.
17. Ψαλμ. 50,12.
18. Ἱερ. 4,14.

θαρότητα. Γιατὶ ἐκείνη δὲν ὠφέλησε σὲ τίποτε τὸ μεγάλο, ἐνῶ αὐτὴ μᾶς χαρίζει παρρησία πρὸς τὸ Θεό· κι ἐκείνην εἶναι δυνατὸ νὰ τὴν ἔχουν καὶ οἱ μοιχοὶ καὶ οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἀνδροφόνοι καὶ οἱ βλάκες καὶ οἱ ἔκλυτοι ἄνδρες καὶ οἱ πόρνοι καὶ οἱ ὁμοφυλόφιλοι, καὶ ἰδίως αὐτοί. Γιατὶ αὐτοὶ εἶναι ποὺ φροντίζουν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον γιὰ τὴν καθαρότητα τοῦ σώματος· μυρίζουν διαρκῶς ἀρώματα, καθαρίζοντας τὸ μνῆμα· γιατὶ μνῆμα εἶναι τὸ σῶμα τους, ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ μέσα εἶναι νεκρή. Ὥστε αὐτὴν τὴν καθαρότητα μποροῦν νὰ τὴν ἔχουν ἐκεῖνοι, τὴν ἐσωτερικὴ ὅμως καθόλου.

Δὲν κάμεις τίποτε τὸ σπουδαῖο ἂν πλύνεις τὸ σῶμα· αὐτὸς ὁ καθαρισμὸς εἶναι ἰουδαϊκός, εἶναι ἀνόητος κι ἀνωφελής, ἐφόσον δὲν εἶναι καθαρὸ τὸ ἐσωτερικό. Ἂς ὑποθέσουμε ὅτι κάποιος ἔχει σήψη ἢ τραύματα καὶ πλαίνει τὸ σῶμα του· ποιό τὸ κέρδος; ποιό τὸ ἀποτέλεσμα; Ἂν λοιπὸν κάποιος δὲ θὰ μπορέσει νὰ ὠφελήσει σὲ τίποτε τὴ σήψη τοῦ σώματος περιβρέχοντας καὶ καθαρίζοντας τὴν ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια, σὲ τί θὰ ὠφελήσουμε καθαρίζοντας τὸ σῶμα, ὅταν ἡ σήψη ὑπάρχει στὴν ψυχή; Σὲ τίποτε. Μᾶς χρειάζονται καθαρὲς προσευχές· δὲν μποροῦν νὰ γίνουν καθαρὲς οἱ προσευχές, ἐφόσον εἶναι μιαρὴ ἡ ψυχὴ ποὺ τὶς γεννάει. Τίποτε δὲν κάμνει τὴν ψυχὴ τόσο μιαρή, ὅσο ἡ πλεονεξία καὶ ἡ ἁρπαγή. Ἀλλ' ὑπάρχουν μερικοί, οἱ ὁποῖοι, ἀφοῦ ἔπραξαν μύρια κακὰ ὅλη τὴν ἡμέρα, τὸ ἑσπέρας λούζονται καὶ μπαίνουν στὴν ἐκκλησία μὲ πολλὴ παρρησία, ὑψώνοντας τὰ χέρια, σὰν ν' ἄφησαν τὸ πᾶν στὴν κολυμβήθρα τοῦ νεροῦ. Ἂν αὐτὸ εἶχε ἔτσι, τὸ κέρδος θὰ ἦταν πολὺ μεγάλο ἀπὸ τὸ καθημερινὸ λούσιμο· ἂν ἦταν ἔτσι, οὔτε ἐγὼ ὁ ἴδιος θὰ σταματοῦσα νὰ ἐνοχλῶ τὰ λουτρά, ἂν μᾶς καθάριζαν καὶ μᾶς ἀπάλλασαν ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα. Αὐτὰ εἶναι γελοῖα καὶ παραληρήματα, παιγνίδια καὶ παιδιάστικες χαρές. Ὁ Θεος δὲν ἀποστρέφεται τὴ βρωμιὰ τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὴν ἀκαθαρσία τῆς ψυχῆς· γιατὶ ἄκουέ τον ποὺ λέγει· «μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι καθαροὶ στὴν καρδιά»· ἄραγε στὸ σῶμα; καθόλου· ἀλλ' «οἱ καθαροὶ στὴν καρδιά· γιατὶ αὐτοὶ θὰ δοῦν τὸ Θεό»[16]. Ὁ προφήτης πάλι τί λέγει; «Καρδιὰ καθαρὴ κτίσε σὲ μένα, Θεέ μου»[17]. Καὶ πάλι· «πλύνε τὴν καρδιά σου ἀπὸ τὴν κακία»[18]. Εἶναι μεγάλο ἀγαθὸ τὸ νὰ πράττει κανεὶς ἀπὸ συνήθεια ἀγαθά.

Ὅρα πῶς ἐστι μικρὰ ταῦτα καὶ ἀνόνητα. Καὶ ἐπειδὰν προληφθῇ ἐν συνηθείᾳ ἡ ψυχή, οὐκ ἀφίσταται οὐδὲ ἀνέχεται μὴ πρότερον αὐτὰ πληρώσασα προσελθεῖν τῇ εὐχῇ. Οἷόν τι λέγω· ἐν συνηθείᾳ κατεστήσαμεν ἑαυτοὺς τοῦ νίπτεσθαι καὶ εὔχεσθαι, καὶ οὐκ ἔνι μὴ νιψάμενον τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλ' ἡδέως οὐκ εὐχόμεθα, εἰ ἀνίπτοις χερσὶ τοῦτο ποιοῦμεν, ὡς προσκρούειν μέλλοντες Θεῷ, καὶ ὑπὸ συνειδὸς πονηρὸν ὄντες. Εἰ τὸ μικρὸν τοῦτο τοσαύτην ἔχει τὴν τυραννίδα, καὶ πάντως ἐκπληροῦται καθ' ἑκάστην ἡμέραν· εἰ ἐν ἐλεημοσύνης συνηθείᾳ κατεστήσαμεν ἑαυτούς, καὶ τοῦτο πληροῦν ἀεὶ ὡρίσαμεν, μηδέποτε εἰσιέναι κεναῖς ταῖς χερσὶν εἰς οἶκον εὐκτήριον, κατώρθωτο ἂν τὸ πρᾶγμα. Μεγάλη γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐν τοῖς κακοῖς τῆς συνηθείας ἡ τυραννίς· οὐ δεησόμεθα πόνου λοιπόν, αὐτῆς ἑλκούσης ἡμᾶς. Ἐν συνηθείᾳ πολλοὶ κατέστησαν τοῦ σφραγίζειν ἑαυτοὺς συνεχῶς, καὶ οὐκέτι δέονται τοῦ ὑπομιμνήσκοντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ νοῦ πολλάκις ἀλλαχοῦ ρεμβομένου, καθάπερ ὑπό τινος ἐμψύχου διδασκάλου τῆς συνηθείας, ἡ χεὶρ αὐτόματος ἕλκεται πρὸς τὸ σημεῖον ἐργάσασθαι. Ἐν συνηθείᾳ κατέστησαν ἑαυτούς τινες, ὥστε μὴ ὀμνύειν, καὶ οὔτε ἑκόντες οὔτε ἄκοντες τοῦτο πείσονται.

Καταστήσωμεν καὶ ἡμεῖς ἑαυτοὺς ἐν ταύτῃ τῇ συνηθείᾳ τῇ τῆς ἐλεημοσύνης. Πόσων ἡμῖν ἔδει καμάτων, ὥστε εὑρεθῆναι τὸ φάρμακον τοῦτο; Εἰπὲ γάρ μοι, εἰ μὴ ἦν ἡ τῆς ἐλεημοσύνης παραμυθία, εἶτα μυρία ἡμαρτηκότες ὑπευθύνους ἑαυτοὺς κατεσκευάζομεν τῇ τιμωρίᾳ, ἆρα οὐκ ἂν ἀπωδυρόμεθα πολλά; ἆρα οὐκ ἂν εἴπαμεν, εἴθε ἦν διὰ χρημάτων ἀπολούσασθαι τὰ ἁμαρτήματα, καὶ πάντα ἂν ἐκενώσαμεν· εἴθε ἦν διὰ χρημάτων ἐκβαλεῖν τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἂν ἐφεισάμεθα τῶν ὄντων; Εἰ γὰρ ἐν νόσῳ τοῦτο ποιοῦμεν καὶ ἐν θανάτῳ λέγομεν, ὅτι εἰ ἦν θάνατον πρίασθαι, πάντα ἂν ἔδωκεν ὁ δεῖνα τὰ ὑπάρχοντα, πολλῷ μᾶλλον ἐνταῦθα. Καίτοι ὅρα τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, ὅση τίς ἐστιν· οὐκ ἔδωκέ σοι θάνατον ἀγοράζειν τὸν πρόσκαιρον, ἀλλὰ θάνατον τὸν αἰώνιον.

Πρόσεχε πῶς αὐτὰ εἶναι μικρὰ κι ἀνώφελα. Καὶ ὅταν ἡ ψυχὴ καταντήσει στὴ συνήθεια, δὲν παραιτεῖται οὔτε ἀνέχεται νὰ προσέλθει στὴν προσευχὴ ἂν προηγουμένως δὲν ἐκπληρώσει αὐτὲς τὶς συνήθειες. Μ' αὐτὸ ποὺ λέγω ἐννοῶ τὸ ἑξῆς· συνηθίσαμε τοὺς ἑαυτούς μας νὰ πλυνόμαστε καὶ νὰ προσευχόμαστε· καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ κάμνει αὐτὸ κανεὶς χωρὶς νὰ πλυθεῖ· γιατὶ δὲν προσευχόμαστε εὐχάριστα, ἂν τὸ κάνουμε αὐτὸ μὲ ἄπλυτα χέρια, σὰ ν' ἁμαρτάνουμε στὸ Θεό, καὶ αἰσθανόμαστε τὴ συνείδησή μας πονηρή. Ἂν αὐτὸ τὸ μικρὸ μᾶς τυραννάει τόσο πολύ, καὶ ὁπωσδήποτε γίνεται κάθε μέρα, ἂν συνηθίζαμε τοὺς ἑαυτούς μας σὲ ἐλεημοσύνη καὶ ὁρίζαμε πάντοτε αὐτὸ νὰ ἐφαρμόζεται, δηλαδὴ νὰ μὴ μπαίνουμε ποτὲ μὲ ἄδεια χέρια σὲ οἶκο προσευχῆς, θὰ τὸ κατορθώναμε τὸ πράγμα. Γιατὶ ἡ τυραννία τῆς συνήθειας εἶναι μεγάλη καὶ στὰ ἀγαθὰ καὶ στὰ κακά· δὲ θὰ χρειασθοῦμε στὸ ἑξῆς κόπο, γιατὶ αὐτὴ μᾶς προσελκύει. Πολλοὶ συνήθισαν νὰ κάμνουν τὸ σταυρό τους συνέχεια καὶ δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ κανέναν ποὺ νὰ τοὺς τὸ θυμίζει· ἀλλὰ συχνά, ἐνῶ ὁ νοῦς τους ρεμβάζει ἀλλοῦ, τὸ χέρι αὐτόματα ἕλκεται στὸ νὰ κάμει τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ, σὰν νὰ εἶναι ἡ συνήθεια ἔμψυχος δάσκαλος. Μερικοὶ συνήθισαν τοὺς ἑαυτούς τους νὰ μὴν ὁρκίζονται, καὶ δὲ θὰ τὸ πάθουν αὐτὸ οὔτε μὲ τὴ θέλησή τους οὔτε χωρὶς τὴ θέλησή τους.

Ἂς συνηθίσουμε κι ἐμεῖς σ' αὐτὸ τοὺς ἑαυτούς μας, δηλαδὴ στὴν ἐλεημοσύνη. Πόσοι κόποι χρειάστηκαν ὥστε νὰ βρεθεῖ αὐτὸ τὸ φάρμακο; Πές μου, ἂν δὲν ὑπῆρχε ἡ παρηγοριὰ τῆς ἐλεημοσύνης καὶ συνέβαινε νὰ εἴχαμε διαπράξει μύρια ἁμαρτήματα καὶ νὰ ἤμασταν ἔνοχοι τιμωρίας, ἄραγε δὲ θὰ θρηνούσαμε πολύ; ἄραγε δὲ θὰ λέγαμε, 'μακάρι νὰ μπορούσαμε ν' ἀποπλύνουμε τὰ ἁμαρτήματά μας μὲ χρήματα', καὶ θὰ τὰ προσφέραμε ὅλα γι' αὐτό· μακάρι νὰ μπορούσαμε ν' ἀπομακρύνουμε τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μὲ χρήματα, καὶ δὲ θὰ τὸ κάναμε χωρὶς νὰ λυπόμασταν τὰ χρήματα; Γιατί, ἂν αὐτὸ τὸ κάμνουμε σὲ περίπτωση ἀσθένειας, καὶ γιὰ τὸ θάνατο λέμε ὅτι, ἂν ἦταν δυνατὸν νὰ ἀγοράσει κανεὶς τὸν θάνατο, ὅλα τὰ ὑπάρχοντα θὰ τὰ ἔδινε ὁ τάδε, πολὺ περισσότερο ἐδῶ. Ἂν καὶ βέβαια μπορεῖς νὰ δεῖς τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, τὸ πόσο μεγάλη εἶναι· δὲ σοῦ ἔδωσε τὴ δυνατότητα ν' ἀγοράζεις τὸν πρόσκαιρο

Μὴ τὴν μικρὰν ἀγοράσῃς, φησί, ζωὴν ταύτην, ἀλλὰ ζωὴν ἐκείνην τὴν αἰώνιον· ἐκείνην σοι πωλῶ, οὐ ταύτην· οὐκ ἐμπαίζω σοι. Κἂν λάβῃς ταύτην, οὐδὲν ἔλαβες· ἐγὼ οἶδα ὅτι ἐκείνη μεγάλη ἐστίν. Ἀλλ' οὐχ οὕτως οἱ κάπηλοι καὶ οἱ τὰ βιωτικὰ ἐμπορευόμενοι ποιοῦσιν· ἐκείνοις ἂν ἐξῆν ἐμπαῖξαι οἷς βούλονται, καὶ τὸ μικρὸν διδόασιν ἀντὶ τοῦ μεγάλου. Αὐτὸς δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἀντὶ τῶν μικρῶν τὰ πολλῷ μείζονα δίδωσιν.

Εἰπέ μοι, εἰ πρὸς ἔμπορόν τινα ἀπελθών, δύο λίθων κειμένων, τοῦ μὲν εὐτελοῦς, τοῦ δὲ βαρυτίμου καὶ ἱκανὸν ἐργαζομένου πλοῦτον, καταθεὶς ἐκείνου τοῦ μικροῦ τὸ τίμημα, τὸν μέγαν ἔλαβες, ἆρα ἂν ἐνεκάλεσας ἐκείνῳ; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ μᾶλλον ἐθαύμασας. Οὕτω καὶ νῦν κεῖνται δύο ζωαί, ἡ πρόσκαιρος καὶ ἡ αἰωνία· πωλεῖ δὲ ταύτας ὁ Θεός· ἀλλὰ ταύτην ἡμῖν πωλεῖ, οὐκ ἐκείνην· τί ἀσχάλλομεν κατὰ τοὺς ἀνοήτους τῶν παίδων, ὅτι τὸ τίμιον λαμβάνομεν; Ἔστιν οὖν ἀγοράσαι ζωὴν χρημάτων, φησί; Ναί, ὅταν τὰ ἑαυτῶν, καὶ μὴ τὰ ἀλλότρια καταβάλλωμεν, ὅταν μὴ ἐπίθεσιν ποιῶμεν. Ἀλλ' ἐμὰ λοιπόν ἐστι, φησίν. Οὐκ ἔστι σὰ μετὰ τὴν ἁρπαγήν, ἀλλ' ἐκείνου ἐστίν· ἀλλότριά ἐστι, κἂν μυριάκις αὐτῶν κύριος ᾖς. Οὐδὲ γάρ, εἰ παρακαταθήκην λάβοις τὸν καιρόν, καθ' ὃν ὁ παρακαταθέμενος ἀποδημεῖ, σὰ ταῦτά ἐστι, καίτοι γε παρὰ σοὶ κεῖται. Εἰ τοίνυν, ἅπερ ἑκόντων καὶ χάριν εἰδότων τῶν παρακαταθεμένων ἐλάβομεν, οὐκ ἔστιν ἡμέτερα, οὐδὲ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἔχομεν, πολλῷ μᾶλλον ταῦτα, ἅπερ ἀκόντων καὶ μὴ βουλομένων ἁρπάζομεν. Ἐκεῖνός ἐστιν αὐτῶν κύριος, κἂν μυριάκις αὐτὰ ἔχῃς. Ἡμέτερα ὄντως ἐστὶν ἡ ἀρετή· τὰ δὲ χρήματα οὐδὲ τὰ ἡμέτερα ἡμέτερα, μήτι γε τὰ ἀλλότρια, ἀλλὰ νῦν μὲν ἡμῶν, αὔριον δὲ οὐχ ἡμῶν. Τὰ δὲ τῆς ἀρετῆς ἡμέτερα· οὐ γὰρ ζημιοῦται αὕτη, καθάπερ ἐκεῖνα, ἀλλὰ πᾶσι παροῦσά ἐστιν ὁλόκληρος. Ταύτην οὖν κτησώμεθα καὶ χρημάτων καταφρονῶμεν, ἵνα δυνηθῶμεν τῶν ὄντως ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀξιωθῆναι.

θάνατο, ἀλλὰ τὸν αἰώνιο θάνατο. Μὴν ἀγοράσεις, λέγει, αὐτὴ τὴ μικρὴ ζωή, ἀλλ' ἐκείνη τὴν αἰώνια ζωή· ἐκείνη σοῦ πωλῶ, ὄχι αὐτήν· δὲ σὲ κοροϊδεύω. Κι ἂν ἀκόμη λάβεις αὐτήν, τίποτε δὲν ἔλαβες· ἐγὼ γνωρίζω ὅτι ἐκείνη εἶναι μεγάλη. Ἀλλὰ δὲν ἐνεργοῦν ἔτσι οἱ κάπηλοι κι αὐτοὶ ποὺ ἐμπορεύονται τὰ βιωτικά· ἐκεῖνοι ὅταν μποροῦν νὰ ξεγελάσουν ἐκείνους ποὺ θέλουν ν' ἀγοράσουν κάτι καὶ τὸ μικρὸ δίνουν ἀντὶ τοῦ μεγάλου. Αὐτὸς ὅμως δὲν ἐνεργεῖ ἔτσι, ἀλλ' ἀντὶ τῶν μικρῶν δίνει τὰ πολὺ μεγαλύτερα.

Πές μου ἂν πήγαινες σὲ κάποιον ἔμπορο καὶ εἶχε δύο πέτρες, μία εὐτελὴ καὶ μία ἄλλη πολύτιμη ποὺ ἄξιζε πολλὰ πλούτη, καί, δίνοντας τὸ τίμημα τῆς εὐτελοῦς πέτρας, ἔπαιρνες τὴ πολύτιμη, ἄραγε θὰ κατηγοροῦσες ἐκεῖνον; Καθόλου, ἀλλὰ περισσότερο θὰ τὸν θαύμαζες. Ἔτσι καὶ τώρα βρίσκονται μπροστὰ δύο ζωές, ἡ πρόσκαιρη καὶ ἡ αἰώνια· κι αὐτὲς τὶς πουλάει ὁ Θεός· ἀλλὰ σὲ μᾶς πουλάει τὴν αἰώνια κι ὄχι τὴν πρόσκαιρη· γιατί δυσανασχετοῦμε σὰν τὰ ἀνόητα παιδιά, ποὺ λαμβάνουμε τὴν πολύτιμη; Εἶναι δηλαδὴ δυνατό, λέγει, ν' ἀγοράσεις τὴ ζωὴ μὲ χρήματα; Ναί, ὅταν δίνουμε τὰ δικά μας κι ὄχι τὰ ξένα, ὅταν δὲν ἁρπάζουμε. Ἀλλά, λέγει, εἶναι δικά μου πλέον. Μετὰ τὴν ἁρπαγὴ δὲν εἶναι δικά σου, ἀλλ' εἶναι ἐκείνου· εἶναι ξένα, κι ἂν εἶσαι μύριες φορὲς κύριός τους. Οὔτε βέβαια ἂν σοῦ δοθοῦν χρήματα γιὰ φύλαξη, εἶναι δικά σου τὸν καιρὸ ποὺ λείπει στὰ ξένα αὐτὸς ποὺ σοῦ τὰ παρέδωσε, ἂν καὶ βρίσκονται σὲ σένα. Ἂν λοιπὸν αὐτὰ ποὺ λάβαμε ἀπὸ τοὺς καταθέτες μὲ τὴ θέληση τους καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη τους, δὲν εἶναι δικά μας οὔτε τὸ χρόνο ἐκεῖνον ποὺ τὰ ἔχουμε, πολὺ περισσότερο αὐτά, ποὺ τ' ἁρπάζουμε χωρὶς τὴ θέλησή τους καὶ χωρὶς νὰ τὸ ἐπιθυμοῦν. Ἐκεῖνος εἶναι ὁ κύριος αὐτῶν, ἔστω κι ἂν τὰ ἔχεις ἐσὺ μύριες φορές. Δική μας πραγματικὰ εἶναι ἡ ἀρετή, ἐνῶ τὰ χρήματα οὔτε τὰ δικά μας εἶναι δικά μας, οὔτε βέβαια τὰ ξένα, ἀλλὰ σήμερα εἶναι δικά μας, αὔριο ὅμως ὄχι. Τὰ τῆς ἀρετῆς ὅμως εἶναι δικά μας· γιατὶ αὐτὴ δὲ ζημιώνεται, ὅπως ἐκεῖνα, ἀλλὰ σ' ὅλους εἶναι παροῦσα ὁλόκληρη. Ἂς ἀποκτήσουμε λοιπὸν αὐτὴ καὶ ἂς περιφρονήσουμε τὰ χρήματα, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ἐπετύχουμε τὰ πραγματικὰ ἀγαθά, τὰ ὁποῖα εὔχομαι ὅλοι μας ν' ἀξιωθοῦμε.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ζ'

(Β' Τιμ. 3,1–)

«Τοῦτο δὲ γίνωσκε, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί· ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, ἄσπονδοι, ἄστοργοι, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προδόται, προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι, ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρνημένοι. Καὶ τούτους ἀποτρέπου. Ἐκ τούτων γάρ εἰσιν οἱ ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας, καὶ αἰχμαλωτίζοντες γυναικάρια σεσωρευμένα ἁμαρτίαις, ἀγόμενα ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, πάντοτε μανθάνοντα καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας δυνάμενα ἐλθεῖν».

1. Ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ ἔλεγεν, «τὸ πνεῦμα ρητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως»· καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ προφητεύει ἐν αὐτῇ τῇ ἐπιστολῇ τοιοῦτόν τι ὕστερον ἐσόμενον. Καὶ ἐνταῦθα δὲ πάλιν τὸ αὐτὸ ποιεῖ, λέγων, «τοῦτο δὲ γίνωσκε, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί». Καὶ οὐκ ἀπὸ τῶν ὑστέρων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν φθασάντων τοῦτο δείκνυσιν· «ὃν τρόπον», φησίν, «Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς ἀντέστησαν Μωϋσῇ». Καὶ ἀπὸ λογισμῶν πάλιν· «ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ». Τί δὴ τοῦτο ποιεῖ; ἵνα μὴ θορυβῆ-

1. Α' Τιμ. 4,1.
2. Β' Κορ. 2,20.

ΟΜΙΛΙΑ Ζ'

(Β' Τιμ. 3,1–7)

«Αὐτὸ νὰ γνωρίζεις, ὅτι κατὰ τὶς τελευταῖες ἡμέρες θὰ ἔρθουν καιροὶ δύσκολοι. Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ εἶναι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, ἀπειθεῖς στοὺς γονεῖς, ἀχάριστοι, ἀσεβεῖς, ἀδιάλλακτοι, ἄστοργοι, διαβολεῖς, ἄσωτοι, ἄγριοι, ἐχθροὶ τοῦ καλοῦ, προδότες, αὐθάδεις, φουσκωμένοι ἀπὸ ἐγωϊσμό, θ' ἀγαποῦν περισσότερο τὴν ἡδονὴ παρὰ τὸ Θεό, καὶ θὰ ἔχουν βέβαια τὸ ἐξωτερικὸ σχῆμα τῆς εὐσέβειας, θὰ ἔχουν ὅμως ἀρνηθεῖ τὴ δύναμή της. Κι αὐτοὺς ἀπόφευγέ τους. Γιατὶ ἀπ' αὐτοὺς προέρχονται ἐκεῖνοι ποὺ εἰσχωροῦν στὶς οἰκίες καὶ αἰχμαλωτίζουν γυναικάρια γεμάτα ἀπὸ ἁμαρτίες, ποὺ κυριαρχοῦνται ἀπὸ ἐπιθυμίες καὶ ποικίλες ἡδονές, καὶ πάντοτε μαθαίνουν, ἀλλὰ δὲν μποροῦν ποτὲ νὰ φτάσουν στὴν ἀκριβὴ γνώση τῆς ἀλήθειας».

1. Στὴν προηγούμενη ἐπιστολὴ ἔλεγε, ὅτι «τὸ πνεῦμα λέγει ρητῶς, ὅτι κατὰ τοὺς ἔσχατους καιροὺς θ' ἀποστατήσουν μερικοὶ ἀπὸ τὴν πίστη»[1]· καὶ πάλι σὲ ἄλλο μέρος τῆς ἴδιας ἐπιστολῆς προφητεύει ὅτι κάτι τέτοιο θὰ γίνει τελευταῖα. Καὶ ἐδῶ πάλι τὸ ἴδιο κάμνει, λέγοντας· «Αὐτὸ γνώριζε, ὅτι στὶς ἔσχατες μέρες θὰ ρθοῦν καιροὶ δύσκολοι». Καὶ αὐτὸ τὸ δείχνει ὄχι μόνο ἀπὸ τοὺς ἔσχατους καιρούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς περασμένους· «ὅπως ἀντιστάθηκαν στὸ Μωϋσῆ ὁ Ἰαννῆς καὶ ὁ Ἰαμβρῆς», λέγει. Καὶ πάλι ἀπὸ συλλογισμούς· «σὲ μεγάλο σπίτι δὲν ὑπάρχουν μόνο σκεύη χρυσὰ καὶ ἀργυρά»[2]. Γιατί λοιπὸν τὸ κάμνει αὐτό; Γιὰ νὰ μὴ θορυβεῖται ὁ Τι-

ται Τιμόθεος, μηδὲ ἡμῶν τις, ὅταν ὦσιν ἄνδρες πονηροί. Εἴ γε ἐπὶ Μωϋσέως γεγόνασι, φησί, καὶ μετὰ ταῦτα ἔσονται, οὐδὲν θαυμαστὸν εἶναι καὶ ἐφ' ἡμῶν. «Ἐν ὑστέροις καιροῖς ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί». Οὐχὶ τὰς ἡμέρας διαβάλλων λέγει οὐδὲ τοὺς καιρούς, ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς τότε ὄντας. Καὶ γὰρ ἡμῖν οὕτω λέγειν ἔθος ἐστὶ καιροὺς πονηρούς, καὶ οὐ πονηρούς, ἀπὸ τῶν ἐν αὐτοῖς συμβαινόντων πραγμάτων ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων.

Καὶ εὐθέως τὸ πάντων αἴτιον τίθησι τῶν κακῶν, καὶ τὴν ρίζαν καὶ τὴν πηγὴν καὶ ὅθεν τὰ ἄλλα πάντα τίκτεται, τὴν ὑπεροψίαν. Ὁ τούτῳ ἁλοὺς τῷ πάθει οὐδὲ τὰ οἰκεῖα σκοπεῖ. Ὅταν γὰρ μὴ τὰ τοῦ πλησίον τις σκοπῇ, ὅταν τῶν ἐκείνου ἀμελῇ, πῶς τὰ ἑαυτοῦ σκοπήσει; Ὥσπερ γὰρ ὁ τὰ τοῦ πλησίον ὁρῶν, τὰ αὐτοῦ καλῶς θήσεται ἐν τοῖς ἐκείνου, οὕτως ὁ καταφρονῶν τὰ ἐκείνου, καὶ τὰ αὐτοῦ ὑπερόψεται. Εἰ γὰρ μέλη ἀλλήλων ἐσμέν, ἡ τοῦ πλησίον σωτηρία οὐκ ἐκείνου μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τοῦ λοιποῦ σώματος· καὶ ἡ τοῦ πλησίον βλάβη οὐ μέχρις ἐκείνου μόνον ἵσταται, ἀλλὰ καὶ ἅπαντα λοιπὸν κατατείνει ταῖς ὀδύναις. Εἰ οἰκοδομή ἐσμεν, ὅπερ ἂν πάθῃ μέρος, καὶ τῷ λοιπῷ λυμαίνεται· ἂν δὲ ᾖ στερρόν, καὶ τὸ λοιπὸν διαβαστάζειν δύναται. Οὕτω δὴ καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὑπερεῖδες τοῦ ἀδελφοῦ; σαυτὸν ἠδίκησας. Πῶς; Τὸ μέλος τὸ σὸν βλάβην ὑπέστη οὐ μικράν. Εἰ γὰρ ὁ χρημάτων μὴ μεταδιδοὺς εἰς τὴν γέενναν ἄπεισιν, ὁ ἐν τοῖς ἀναγκαιοτέροις ὁρῶν κινδυνεύοντα καὶ χεῖρα μὴ ὀρέγων, πολλῷ μᾶλλον ἐκείνου τοῦτο πείσεται, ὅσῳ καὶ ἐν μείζονι ἡ ζημία γέγονεν.

«Ἔσονται» γάρ, φησίν, «οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι». Ὁ φίλαυτος οὗτός ἐστιν ὁ μάλιστα ἑαυτὸν μὴ φιλῶν· ὁ δὲ φιλάδελφος, οὗτος μᾶλλόν ἐστιν ὁ ἑαυτὸν ἀγαπῶν. Ἀπὸ τούτου ἡ φιλαργυρία. Τὴν γὰρ ἀγάπην πλατεῖαν οὖσαν καὶ πανταχοῦ ἐκκεχυμένην συστέλλει καὶ εἰς βραχὺ συνάγει τὸ τῆς φιλαυτίας ὀλέθριον καὶ μικρολόγον.

μόθεος, οὔτε κάποιος ἀπὸ μᾶς, ὅταν ὑπάρχουν πονηροὶ ἄνδρες. Ἂν δηλαδὴ ὑπῆρξαν τὸν καιρὸ τοῦ Μωϋσέως, λέγει, καὶ θὰ ὑπάρχουν καὶ μετά, τίποτε τὸ παράδοξο δὲν εἶναι νὰ ὑπάρχουν στὶς ἡμέρες μας. «Στοὺς ὕστερους χρόνους θὰ ἔρθουν καιροὶ δύσκολοι». Δὲν τὸ λέγει κατηγορώντας τὶς ἡμέρες οὔτε τοὺς καιρούς, ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ θὰ ζοῦν τότε. Γιατὶ καὶ σὲ μᾶς συνηθίζεται νὰ ὀνομάζουμε ἔτσι πονηροὺς καιρούς, ποὺ δὲν εἶναι πονηροί, ἀλλὰ γίνονται πονηροὶ ἀπὸ τὰ γεγονότα ποὺ δημιουργοῦν οἱ ἄνθρωποι κατ' αὐτοὺς τοὺς καιρούς.

Καὶ ἀμέσως ἀναφέρει τὸ αἴτιο ὅλων τῶν κακῶν καὶ τὴ ρίζα καὶ τὴν πηγή, κι ἀπ' ὅπου γεννιοῦνται ὅλα τὰ ἄλλα, δηλαδὴ τὴν ὑπεροψία. Αὐτὸς ποὺ κυριεύθηκε ἀπ' αὐτὸ τὸ πάθος δὲ σκέφτεται οὔτε τὰ δικά του. Ὅταν δηλαδὴ κάποιος δὲ σκέφτεται τὰ τοῦ πλησίον, ἀδιαφορώντας γιὰ τὶς ὑποθέσεις ἐκείνου, πῶς θὰ σκεφθεῖ τὰ δικά του; Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὺ φροντίζει γιὰ τὰ τοῦ πλησίον, θὰ τοποθετήσει καλῶς τὰ δικά του μέσα στὰ τοῦ πλησίον, ἔτσι κι αὐτὸς ποὺ καταφρονεῖ τὰ προβλήματα ἐκείνου, καὶ τὰ δικά του θὰ παραβλέψει. Ἐφόσον δηλαδὴ εἴμαστε μεταξύ μας μέλη, ἡ σωτηρία τοῦ πλησίον δὲν εἶναι μόνον ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὑπολοίπου σώματος, ὅπως πάλι ἡ βλάβη τοῦ πλησίον δὲ φθάνει μόνο σ' ἐκεῖνον, ἀλλὰ καταλαμβάνει καὶ ὅλο τὸ ὑπόλοιπο σῶμα μὲ τὶς ὀδύνες. Ἐφόσον εἴμαστε οἰκοδομή, ὅ,τι κι ἂν πάθει τὸ ἕνα μέρος, βλάπτει καὶ τὸ ὑπόλοιπο, ἂν ὅμως εἶναι στερεό, μπορεῖ νὰ βαστάξει καὶ τὸ ὑπόλοιπο. Ἔτσι λοιπὸν καὶ στὴν Ἐκκλησία, καταφρόνησες τὸν ἀδελφό; ἀδίκησες τὸν ἑαυτό σου. Πῶς; Τὸ δικό σου μέλος ὑπέστη ὄχι μικρὴ βλάβη. Γιατί, ἂν αὐτὸς ποὺ δὲ δίνει χρήματα πηγαίνει στὴ γέεννα, αὐτὸς ποὺ βλέπει νὰ κινδυνεύει ὁ ἀδελφὸς στὰ ἀναγκαιότερα καὶ δὲν τοῦ ἁπλώνει τὸ χέρι, πολὺ περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνον θὰ πάθει αὐτό, τόσο, ὅσο μεγαλύτερη ὑπῆρξε ἡ ζημιά.

«Θὰ γίνουν οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι», λέγει. Ὁ φίλαυτος αὐτὸς εἶναι πρὸ πάντων ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἀγαπᾶ τὸν ἑαυτό του, ἐνῶ ὁ φιλάδελφος, αὐτὸς εἶναι πρὸ πάντων ποὺ ἀγαπᾶ τὸν ἑαυτό του. Ἀπ' αὐτὸ προέρχεται ἡ φιλαργυρία. Γιατὶ τὴν ἀγάπη ποὺ εἶναι πλατειὰ καὶ διάσπαρτη παντοῦ τὴ συστέλλει καὶ τὴν περιορίζει τὸ κατα-

«Φιλάργυροι». Ἀπὸ τούτου ἀλαζονεία τίκεται, ἀπὸ τῆς ἀλαζονείας ἡ ὑπερηφανία, ἀπὸ τῆς ὑπερηφανίας βλασφημία, ἀπὸ τῆς βλασφημίας ἀπόνοια καὶ ἀπείθεια. Ὁ γὰρ κατὰ ἀνθρώπων ἐπαιρόμενος, εὐκόλως καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ. Οὕτω καὶ τὰ ἁμαρτήματα τίκεται· πολλάκις κάτωθεν ἄνεισιν. Ὁ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους εὐλαβής, πολλῷ μᾶλλον πρὸς τὸν Θεόν· ὁ πρὸς ὁμοδούλους ἐπιεικής, πολλῷ μᾶλλον πρὸς τὸν Δεσπότην· ὁ δὲ τῶν ὁμοδούλων καταφρονῶν, ὁδῷ προβαίνων καὶ αὐτοῦ καταφρονήσει τοῦ Θεοῦ. Μὴ τοίνυν καταφρονῶμεν ἀλλήλων· διδασκαλία γὰρ αὕτη κακή, διδάσκουσα ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖν. Καὶ ἐν αὐτῷ μὲν γὰρ τούτῳ τοῦ Θεοῦ καταφρονῶμεν, ὅταν ἀλλήλων καταφρονῶμεν, τοῦ κελεύσαντος πολλὴν εἰς ἀλλήλους ἐπιδείκνυσθαι τὴν σπουδήν. Πλὴν καὶ ἑτέρως, εἰ βούλεσθε, ἐκ παραδείγματος τοῦτο ποιήσω φανερόν. Κατεφρόνησε τοῦ ἀδελφοῦ ὁ Κάϊν, κατεφρόνησεν εὐθέως καὶ τοῦ Θεοῦ. Πῶς κατεφρόνησεν; Ὅρα πῶς ὑβριστικῶς ἀποκρίνεται πρὸς τὸν Θεόν· «μὴ φύλαξ εἰμὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου;». Κατεφρόνησε πάλιν τοῦ ἀδελφοῦ ὁ Ἠσαῦ, καὶ κατεφρόνησε τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Θεός, ὅτι «τὸν Ἰακὼβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἠσαῦ ἐμίσησα». Διὸ καὶ Παῦλός φησι· «μή τις πόρνος ἢ βέβηλος, ὡς Ἠσαῦ». Κατεφρόνησαν τοῦ Ἰωσὴφ οἱ ἀδελφοί, κατεφρόνησαν καὶ τοῦ Θεοῦ. Οἱ Ἰσραηλῖται κατεφρόνησαν Μωϋσέως διὰ τοῦτο κατεφρόνησαν καὶ τοῦ Θεοῦ. Οὕτω καὶ Ἠλεὶ κατεφρόνουν τοῦ λαοῦ, κατεφρόνουν καὶ τοῦ Θεοῦ. Βούλει δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἰδεῖν; Ὁ Ἀβραὰμ ἐφείσατο τοῦ ἀδελφοῦ, ὑπήκουσε καὶ τῷ Θεῷ· καὶ δῆλόν ἐστιν ἐκ τῆς ὑπακοῆς τῆς ἐπὶ τοῦ υἱοῦ Ἰσαὰκ καὶ τῆς ἄλλης ἁπάσης ἀρετῆς. Πάλιν ὁ Ἄβελ ἐπιεικὴς ὢν πρὸς τὸν ἀδελφόν, εὐλαβὴς ἦν καὶ πρὸς τὸν Θεόν.

Μὴ τοίνυν καταφρονῶμεν ἀλλήλων, ἵνα μὴ μάθωμεν καὶ τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖν· τιμῶμεν ἀλλήλους, ἵνα μάθωμεν καὶ τὸν Θεὸν τιμᾶν. Ὁ θρασὺς κατὰ ἀνθρώπων, καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ γίνεται θρασύς. Ὅταν δὲ καὶ φιλαργυρία καὶ φιλαυτία καὶ ἀπόνοια κατὰ ταῦ-

---

3. Γεν. 4,9.
4. Ρωμ. 9,13.
5. Ἑβρ. 12,16.

στρεπτικὸ καὶ μικρόλογο πάθος τῆς φιλαυτίας. «Φιλάργυροι». Ἀπ' αὐτὸ γεννιέται ἡ ἀλαζονεία, ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία ἡ ὑπερηφάνεια, ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια ἡ βλασφημία, ἀπὸ τὴ βλασφημία τὸ φούσκωμα τὸ ἐγωϊστικὸ καὶ ἡ ἀπείθεια. Γιατί, αὐτὸς ποὺ ὑπερηφανεύεται πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, εὔκολα θὰ τὸ κάνει αὐτὸ καὶ πρὸς τὸ Θεό. Ἔτσι γεννιοῦνται καὶ τὰ ἁμαρτήματα· πολλὲς φορὲς προέρχονται ἀπὸ κάτω. Αὐτὸς ποὺ εἶναι εὐλαβὴς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, πολὺ περισσότερο θὰ εἶναι πρὸς τὸ Θεό· αὐτὸς ποὺ εἶναι ἐπιεικὴς πρὸς τοὺς συνδούλους, πολὺ περισσότερο θὰ εἶναι πρὸς τὸ Δεσπότη, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ καταφρονεῖ τοὺς συνδούλους, προχωρώντας σιγὰ σιγὰ θὰ περιφρονήσει καὶ τὸν ἴδιο τὸ Θεό. Ἂς μὴ καταφρονοῦμε λοιπὸν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο· γιατὶ αὐτὴ εἶναι κακὴ διδασκαλία, ποὺ μᾶς διδάσκει νὰ περιφρονοῦμε τὸ Θεό. Καὶ μ' αὐτὸ τὸ ἴδιο περιφρονοῦμε τὸ Θεὸ ὅταν περιφρονοῦμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, τὸ Θεὸ ποὺ διέταξε νὰ δείχνουμε μεταξύ μας πολλὴ φροντίδα. Πλὴν ὅμως καὶ μὲ ἄλλο τρόπο, ἂν θέλετε, μὲ παράδειγμα θὰ τὸ κάνω αὐτὸ φανερό. Περιφρόνησε ὁ Κάϊν τὸν ἀδελφό του κι ἀμέσως καταφρόνησε καὶ τὸ Θεό. Πῶς τὸν περιφρόνησε; Πρόσεχε πόσο ὑβριστικὰ ἀποκρίνεται πρὸς τὸ Θεό· «μήπως εἶμαι φύλακας τοῦ ἀδελφοῦ μου;»[3]. Περιφρόνησε ἐπίσης καὶ ὁ Ἠσαῦ τὸν ἀδελφό του, καὶ περιφρόνησε τὸ Θεό. Γι' αὐτὸ ἔλεγε ὁ Θεός, «τὸν Ἰακὼβ ἀγάπησα, ἐνῶ τὸν Ἠσαῦ τὸν μίσησα»[4]. Γι' αὐτὸ κι ὁ Παῦλος λέγει· «μήπως εἶναι κανεὶς πόρνος ἢ βέβηλος ὅπως ὁ Ἠσαῦ»[5]. Περιφρόνησαν τὸν Ἰωσὴφ οἱ ἀδελφοί του, περιφρόνησαν καὶ τὸ Θεό. Οἱ Ἰσραηλίτες περιφρόνησαν τὸν Μωϋσῆ· γι' αὐτὸ περιφρόνησαν καὶ τὸ Θεό. Ἔτσι καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Ἠλεὶ περιφρονοῦσαν τὸ λαό, περιφρονοῦσαν καὶ τὸ Θεό. Θέλεις νὰ δεῖς καὶ τὸ ἀντίθετο; Ὁ Ἀβραὰμ σεβάσθηκε τὸν ἀνεψιό του, καὶ ὑπήκουσε καὶ στὸ Θεό· καὶ εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὴν ὑπακοὴ ποὺ ἔδειξε σχετικὰ μὲ τὸν υἱό του Ἰσαὰκ καὶ ἀπὸ ὅλη τὴν ἄλλη ἀρετή του. Ὁ Ἄβελ πάλι ὄντας ἐπιεικὴς πρὸς τὸν ἀδελφό του, ἦταν εὐλαβὴς καὶ πρὸς τὸ Θεό.

Ἂς μὴ περιφρονοῦμε λοιπὸν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, γιὰ νὰ μὴ μάθουμε νὰ περιφρονοῦμε καὶ τὸ Θεό. Νὰ τιμοῦμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, γιὰ νὰ μάθουμε νὰ τιμοῦμε καὶ τὸ Θεό. Αὐτὸς ποὺ εἶναι θρασὺς στοὺς ἀνθρώπους, γίνεται θρασὺς καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ. Ὅταν συγ-

τὸν συνέλθῃ, τί λοιπὸν λείπεται πρὸς τελείαν ἀπώλειαν; τὸ πᾶν διέφθαρται καὶ πολὺς τῶν ἁμαρτημάτων ἐπιρρεῖ βόρβορος. «Ἀχάριστοι», φησί. Πῶς γὰρ ὁ φιλάργυρος εὐχάριστος ἔσται; τίνι εἴσεται χάριν; Οὐδενί· πάντας ἐχθροὺς ἡγεῖται, τὰ πάντων θέλων λαβεῖν. Κἂν γὰρ τὴν πᾶσαν οὐσίαν κενώσῃς, οὐδεμίαν οἶδέ σοι χάριν· ἀγανακτεῖ, ὅτι μὴ πολλὰ ἔχεις, καὶ πολλῶν αὐτὸν πεποίηκας κύριον. Κἂν τῆς οἰκουμένης αὐτὸν δεσπότην ποιήσῃς, οὐκ οἶδέ σοι χάριν· οὐδὲν γὰρ ἡγεῖται εἰληφέναι. Ἀκόρεστος ἡ ἐπιθυμία τούτου. Νόσου γάρ ἐστιν ἐπιθυμία. Τοιαῦται δὲ τῶν νόσων ἐπιθυμίαι.

2. Καὶ ὁ πυρέττων οὐδέποτε ἐμφορηθῆναι δύναται, ἀλλ' ἀεὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ μεθύων οὐδέποτε πληροῦται, ἀεὶ διψᾷ. Οὕτω καὶ ὁ περὶ χρήματα μαινόμενος, οὐδέποτε οἶδε τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπλῆσαι· μηδέποτε δὲ ἐμπιπλάμενος, ὅσα ἂν κενώσῃς, οὐκ εἴσεταί σοι χάριν. Ἐκείνῳ γὰρ εἴσεται μόνῳ τῷ δεδωκότι ὅσα βούλεται· τοῦτο δὲ οὐδεὶς δυνήσεται ποιῆσαι· οὐ γὰρ ἔχει μέτρον ἃ βούλεται· οὐκοῦν οὐδενὶ εἴσεται χάριν. Οὐδὲν οὕτως ἀχάριστον, ὡς φιλάργυρος· οὐδὲν οὕτως ἀναίσθητον, ὡς φιλοχρήματος· τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ἐστὶν ἐχθρός· ἀγανακτεῖ ὅτι εἰσὶν ἄνθρωποι· βούλεται γὰρ πάντα ἐρημίας εἶναι μεστά, ὥστε τὰ πάντων ἔχειν αὐτός. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα φαντάζεται. Εἰ ἐγένετο σεισμὸς ἐν τῇ πόλει, φησίν, εἶτα πάντων καταχωσθέντων, ἐγὼ μόνος περιελείφθην, ὥστε τὰ πάντων λαβεῖν εἰ δυνατόν· εἰ ἐπῆλθε λοιμὸς καὶ πάντας ἀπώλεσε τοῦ χρυσίου χωρίς· εἰ καταποντισμὸς ἐγένετο, εἰ θαλάττης ἐπίκλυσις· καὶ μυρία τοιαῦτα ἐπινοεῖ· χρηστὸν μὲν οὐδέν, σεισμοὺς δὲ καὶ σκηπτοὺς καὶ πολέμους καὶ λοιμούς, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα γενέσθαι εὔχεται.

Εἰπὲ δή μοι, ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε καὶ παντὸς ἀνδραπόδου δουλικώτερε, εἰ πάντα ἦν χρυσός, οὐκ ἂν ἀπηλλάγης ὑπὸ τοῦ χρυσοῦ, λιμῷ διαφθαρείς; εἰ σεισμὸς ἐγένετο, τῆς οἰκουμένης καταποθείσης, ἀπωλώλεις ἂν καὶ σὺ ὑπὸ τῆς ὀλεθρίας ταύτης ἐπιθυμίας·

κεντρωθοῦν πρὸς τὸν ἴδιο σκοπὸ καὶ ἡ φιλαργυρία καὶ ἡ φιλαυτία καὶ ἡ ἀλαζονεία, τί ὑπολείπεται πλέον γιὰ τέλεια καταστροφή; διεφθάρθηκε τότε τὸ πᾶν καὶ πολὺς βόρβορος τῶν ἁμαρτημάτων ἐπιρρέει. «Ἀχάριστοι», λέγει. Γιατὶ πῶς μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ φιλάργυρος εὐχάριστος; σὲ ποιόν θ' ἀναγνωρίσει εὐγνωμοσύνη; Σὲ κανέναν· ὅλους τοὺς θεωρεῖ ἐχθρούς, θέλοντας νὰ πάρει ὅλα ὅλων. Γιατί, κι ἂν ἀκόμα τοῦ προσφέρεις ὅλη τὴν περιουσία, καμιὰ εὐγνωμοσύνη δὲ θὰ σοῦ χρωστᾶ· ἀγανακτεῖ, γιατὶ δὲν εἶχες πολλὰ καὶ δὲν τὸν ἔχεις κάμει κύριο πολλῶν. Κι ἂν τὸν κάμεις κύριο τῆς οἰκουμένης, δὲ σοῦ χρωστᾶ εὐγνωμοσύνη· γιατὶ νομίζει ὅτι δὲν ἔλαβε τίποτε. Εἶναι ἀχόρταγη ἡ ἐπιθυμία του. Γιατὶ εἶναι νοσηρὴ ἐπιθυμία. Τέτοιες εἶναι οἱ ἐπιθυμίες τῶν νόσων.

2. Καὶ αὐτὸς ποὺ ὑποφέρει ἀπὸ πυρετὸ ποτὲ δὲ μπορεῖ νὰ χορτάσει, ἀλλά, μεθυσμένος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία, ποτὲ δὲ χορταίνει, πάντοτε διψάει. Ἔτσι κι ἐκεῖνος ποὺ εἶναι κυριευμένος ἀπὸ τὴ μανία γιὰ χρήματα, δὲ γνωρίζει ποτὲ νὰ ξεδιψάσει τὴν ἐπιθυμία· καὶ μὴ χορταίνοντας ποτέ, ὅσα κι ἂν τοῦ δώσεις, δὲ θὰ σοῦ χρωστᾶ εὐγνωμοσύνη. Σ' ἐκεῖνον θὰ δείξει εὐγνωμοσύνη μόνο ποὺ τοῦ ἔδωσε ὅσα θέλει· αὐτὸ ὅμως κανένας δὲ θὰ μπορέσει νὰ τὸ κάνει· γιατὶ δὲν ἔχει μέτρο ἡ ἐπιθυμία του· λοιπὸν σὲ κανέναν δὲ θὰ δείξει εὐγνωμοσύνη. Τίποτε δὲν εἶναι τόσο ἀχάριστο, ὅσο ὁ φιλάργυρος· τίποτε δὲν εἶναι τόσο ἀναίσθητο, ὅσο ὁ φιλοχρήματος· εἶναι ἐχθρὸς ὅλης τῆς οἰκουμένης· ἀγανακτεῖ ποὺ ὑπάρχουν ἄνθρωποι· γιατὶ θέλει ὅλα νὰ εἶναι γεμάτα ἀπὸ ἐρημιά, ὥστε ὅλα νὰ τὰ ἔχει αὐτός. Καὶ πολλὰ παρόμοια φαντάζεται. Ἂς γινόταν, λέγει, στὴν πόλη σεισμός, κι ἀφοῦ ὅλα θὰ εἶχαν παραχωθεῖ, ἂς ἔμενα μόνος ἐγώ, ὥστε ἂν ἦταν δυνατὸ νὰ καταλάβω τὰ πάντα· ἂς ἐρχόταν λοιμὸς καὶ ἂς χάνονταν ὅλοι ἐκτὸς ἀπὸ τὸ χρυσάφι· ἂς γινόταν καταποντισμός, ἂς πλημμύριζε ἡ θάλασσα· καὶ μύρια τέτοια ἐπινοεῖ· καλὸ βέβαια κανένα, ἀλλὰ σεισμοὺς καὶ ἀστραπὲς καὶ πολέμους καὶ λοιμοὺς καὶ ὅλα τὰ παρόμοια εὔχεται νὰ γίνουν.

Πές μου, λοιπόν, ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε καὶ δουλικώτερε ἀπὸ κάθε ἀνδράποδο, ἂν ὅλα ἦταν χρυσὸς δὲ θὰ καταστρεφόσουν ἀπὸ τὸν χρυσό, πεθαίνοντας ἀπὸ τὴν πείνα; Ἂν γινόταν σεισμὸς καὶ καταποντιζόταν ἡ οἰκουμένη θὰ χανόσουν καὶ σὺ ἀπὸ τὴν ὀλέθρια

οὐ γὰρ ὄντος ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς, οὐκ ἄν σοι τὰ τῆς ζωῆς συγκεκρότητο. Θῶμεν γὰρ πάντας ἄρδην ἠφανίσθαι τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀνθρώπους, εἶτα τὸ χρυσίον αὐτῶν καὶ τὸ ἀργύριον αὐτομάτως πως εἰς σὲ περιεληλυθέναι (καὶ γὰρ μωρὰ καὶ ἀδύνατα φαντάζονται), καὶ τὸν πλοῦτον ἐκείνων, τὸν χρυσόν, τὸν ἄργυρον, τὰ ἱμάτια τὰ σηρικά, τὰ διάχρυσα πάντα αὐτομάτως εἰς τὰς σὰς χεῖρας ἐλθεῖν· τί τὸ κέρδος; οὕτως ἂν μάλιστα θάνατός σε κατέλαβεν, ἀρτοκόπων οὐκ ὄντων, γεωργῶν οὐκ ὄντων, θηρίων ἐπινεμομένων, δαιμόνων ἐκδειματούντων σοι τὴν ψυχήν. Καὶ νῦν μὲν αὐτὴν κατέχουσι δαίμονες καὶ πολλοί, τότε δὲ ἄν σε καὶ εἰς ἔκπληξιν ἤγαγον κἂν εὐθέως ἀπώλεσαν. Ἀλλ' οὐκ ἐβουλόμην, φησίν, ἀλλ' εἶναι καὶ γεωργοὺς καὶ ἀρτοκόπους. Ἀλλ' ἔμελλον κἀκεῖνοι δαπανᾶν. Ἀλλ' οὐ ἐβουλόμην αὐτοὺς δαπανᾶν. Οὕτως ἀκόρεστος ἡ ἐπιθυμία αὕτη. Τί γὰρ ἂν εἴη τούτων καταγελαστότερον; Εἶδες ἀμηχανίαν πραγμάτων; βούλεται ἔχειν πολλοὺς τοὺς διακονουμένους αὐτῷ, καὶ ἀλγεῖ ὅτι τροφῆς οὗτοι μετέχουσιν, ἅτε ἐλαττοῦντες αὐτοῦ τὴν οὐσίαν. Τί οὖν, εἰπέ μοι; βούλει λιθίνους εἶναι τοὺς ἀθρώπους; Χλευασία ταῦτα πάντα, κύματα, καὶ ζάλη, καὶ χειμών, καὶ τρικυμία, καὶ πολὺς ὁ θόρυβος τῇ ψυχῇ· ἀεὶ πεινᾷ, ἀεὶ διψᾷ. Εἰπὲ δή μοι, τοῦτον οὐκ ἐλεήσομεν οὐδὲ δακρύσομεν;

Ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς σώμασι τὸ τοιοῦτον κόλασίς ἐστιν ἡ χαλεπωτάτη, βουλιμία λεγομένη παρὰ τῶν ἰατρῶν, ὅταν τις πολλῶν ἐμφορούμενος, τοῦ λιμώττειν μὴ ἀπαλλάττηται· ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐ δακρύσομεν τὸ αὐτὸ τοῦτο πάθος; Βουλιμία γὰρ ψυχῆς ἡ φιλαργυρία, ἣ πολλῶν μὲν ἐμπίπλαται, οὐδέποτε δὲ ἵσταται, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ἀεὶ κατατείνεται. Εἰ γὰρ ἐλλέβορον ἔδει πιεῖν, ἢ μυριάκις ὑποστῆναί τι τούτου βαρύτερον, ὥστε ἀπαλλαγῆναι τοῦ πάθους τούτου, οὐκ ἔδει προθύμως καταδέξασθαι; Οὐκ ἔστι χρημάτων πλῆθος, ὃ τὴν ἀκόρεστον νηδὺν ἐμπλῆσαι δύναται. Οὐκ αἰδεσθησόμεθα τοίνυν ἡμεῖς, εἰ περὶ μὲν χρημάτων οὕτω τινὲς μεμήνασι,

6. Ἐλλέβορο: βότανο φαρμακευτικό, ποὺ τὸ χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἀρχαῖοι γιὰ πολλὰ νοσήματα καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν παραφροσύνη.

αὐτὴ ἐπιθυμία· γιατί, μὴ ὑπάρχοντας ἄνθρωπος στὴ γῆ, δὲ θὰ σοῦ προμηθεύονταν τὰ ἀναγκαῖα γιὰ τὴ ζωή. Ἂς ὑποθέσουμε δηλαδὴ ὅτι ἐξαφανίσθηκαν μέσα σὲ μιὰ στιγμὴ οἱ ἄνθρωποι τῆς οἰκουμένης κι ἔπειτα περιερχόταν αὐτόματα σὲ σένα τὸ χρυσάφι τους καὶ τὸ ἀσῆμι τους (καθόσον φαντάζονται μωρὰ καὶ ἀδύνατα), καθὼς καὶ ὁ πλοῦτος ἐκείνων, ὁ χρυσός, ὁ ἄργυρος, τὰ μεταξωτὰ ροῦχα, κι ὅλα τὰ χρυσὰ ἐρχόταν αὐτόματα στὰ χέρια σου· ποιό εἶναι τὸ κέρδος; ἔτσι εὐκολότερα θὰ σ' ἔβρισκε ὁ θάνατος, ἀφοῦ δὲ θὰ ὑπῆρχαν ἀρτοποιοί, δὲ θὰ ὑπῆρχαν γεωργοί, τὰ θηρία θὰ κατέστρεφαν τὰ πάντα, ἐνῶ οἱ δαίμονες θὰ συντάρασσαν τὴν ψυχή σου. Καὶ τώρα βέβαια τὴν κατέχουν δαίμονες καὶ πολλοί, τότε ὅμως θὰ σὲ ὁδηγοῦσαν σὲ τρέλλα καὶ θὰ χανόσουν ἀμέσως. Ὅμως, λέγει, δὲν ἤθελα αὐτό, ἀλλὰ νὰ ὑπάρχουν καὶ γεωργοὶ καὶ ἀρτοποιοί. Ὅμως τότε κι ἐκεῖνοι θὰ δαπανοῦσαν. Ἀλλὰ δὲν θὰ ἤθελα αὐτοὶ νὰ δαπανοῦν. Τόσο ἀχόρταγη εἶναι αὐτὴ ἡ ἐπιθυμία. Τί θὰ μποροῦσε πράγματι νὰ ὑπάρξει πιὸ καταγέλαστο ἀπ' αὐτά; Εἶδες δυσκολία πραγμάτων; Θέλει νὰ ἔχει πολλοὺς ὑπηρέτες γι' αὐτόν, ὅμως ὑποφέρει, γιατὶ αὐτοὶ τρέφονται, ἐλαττώνοντας ἔτσι τὴν περιουσία του. Τί λοιπόν, πές μου; Θέλεις οἱ ἄνθρωποι νὰ εἶναι πέτρινοι; Ὅλα αὐτὰ εἶναι χλευασία, κύματα καὶ ζάλη καὶ κακοκαιρία και τρικυμία καὶ πολὺς θόρυβος στὴν ψυχή· πάντοτε πεινᾶ, πάντοτε διψᾶ. Πές μου λοιπὸν αὐτὸν δὲ θὰ τὸν λυπηθοῦμε κι οὔτε θὰ δακρύσουμε γι' αὐτόν;

Ἀλλ' ὅσον ἀφορᾶ τὰ σώματα κάτι τέτοιο εἶναι κόλαση ἡ πιὸ φοβερή, πού ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς γιατροὺς βουλιμία, κατὰ τὴν ὁποία, ἐνῶ κάποιος εἶναι πλημμυρισμένος ἀπὸ τρόφιμα, δὲν ἀπαλάσσεται ἀπὸ τὴν πείνα· στὴν περίπτωση ὅμως τῆς ψυχῆς δὲ θὰ δακρύσουμε γιὰ τὸ ἴδιο πάθος; Γιατὶ βουλημία τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ φιλαργυρία, ἡ ὁποία εἶναι γεμάτη ἀπὸ πολλά, ποτὲ ὅμως δὲ σταματάει, ἀλλὰ πάντοτε βασανίζεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία. Γιατί, ἂν ἔπρεπε νὰ πιεῖ ἐλλέβορο[6], ἢ νὰ ὑποστεῖ μύριες φορὲς κάτι βαρύτερο ἀπ' αὐτό, ὥστε ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπ' αὐτὸ τὸ πάθος, δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ δεχθεῖ μὲ προθυμία; Δὲν ὑπάρχει ποσότητα χρημάτων ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ γεμίσει τὴν ἀχόρταγη κοιλιά. Δὲ θὰ ντραποῦμε λοιπὸν ἐμεῖς ποὺ μερικοὶ τόσο πολὺ τρελλάθηκαν γιὰ τὰ χρήματα, ἐνῶ γιὰ

περὶ δὲ τὸν Θεὸν ἡμεῖς οὐδὲ τὸ πολλοστὸν μέρος τῆς ἀγάπης ἐπιδεικνύμεθα, ἀλλὰ ἀργυρίου γίνεται ἀτιμότερος ἡμῖν ὁ Θεός; Καὶ γὰρ ὑπὲρ μὲν ἀργυρίου καὶ ἀγρυπνίας καὶ ἀποδημίας καὶ κινδύνους ἐπαλλήλους καὶ μῖσος καὶ ἐπιβουλὰς καὶ πάντα ὑπομένουσιν ἄνθρωποι, ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ οὐδὲ ψιλὸν ῥῆμα προέσθαι ἀνεχόμεθα, οὐδὲ ἀπέχθειαν ἀναδέξασθαι, ἀλλὰ ἂν δέῃ τινὶ τῶν καταπονουμένων ἀμῦναι, τὰς τῶν δυναστευόντων ἔχθρας ὑποστελλόμενοι καὶ τοὺς κινδύνους, προδιδόαμεν τὸν ἠδικημένον· καὶ δύναμιν λαβόντες παρὰ τοῦ Θεοῦ ὥστε βοηθεῖν, ἀπόλλυμεν αὐτὴν διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι μισεῖσθαι μηδὲ ἀπεχθάνεσθαι· καὶ εὐθέως τοῦτο προβάλλονται οἱ πολλοί, 'εἰκῇ φιλοῦ', λέγοντες, 'εἰκῇ μὴ μισοῦ'.

Τοῦτο δὲ εἰκῇ μισεῖσθαί ἐστι; τί δὲ τοῦ μίσους τούτου κρεῖττον; Τῆς γὰρ φιλίας τῆς διὰ τὸν Θεὸν τὸ μῖσος τὸ δι' αὐτὸν πολλῷ βέλτιον. Ὅταν γὰρ φιλώμεθα διὰ τὸν Θεόν, ἡμεῖς ὀφειλέται ἐσμὲν τῆς τιμῆς, ὅταν δὲ μισώμεθα, αὐτὸς ἡμῖν ὀφειλέτης ἐστὶ τοῦ μισθοῦ. Ὅσον ἂν ἀγαπήσωσι τὸν χρυσὸν οἱ φιλοχρήματοι, οὐκ ἴσασι μέτρον ἀγάπης· ἡμεῖς δὲ κἂν μικρόν τι ἐργασώμεθα, τὸ πᾶν ἠνυκέναι νομίζομεν. Ὡς ἐκεῖνοι τὸν χρυσὸν φιλοῦσιν, ἡμεῖς τὸν Θεὸν οὐ φιλοῦμεν, ἀλλ' οὐδὲ τὸ πολλοστὸν μέρος. Πολλὴ ἐκείνων κατηγορία, ὅτι τοσαύτην περὶ τὸν χρυσὸν τὴν μανίαν ἔχουσι· πολλὴ ἡμῶν κατάγνωσις ὅτι οὐ μαινόμεθα οὕτω περὶ τὸν Θεόν, ἀλλ' ὅσην τῇ γῇ (γῆ γὰρ ὁ χρυσὸς ὁ μεταλλικός), ὅσην τῇ γῇ τιμὴν ἀπονέμουσιν ἐκεῖνοι, τοσαύτην οὐκ ἀπονέμομεν ἡμεῖς τῷ πάντων Δεσπότῃ.

3. Ἴδωμεν αὐτῶν τὴν μανίαν καὶ αἰδεσθῶμεν. Τί γὰρ εἰ καὶ ἡμεῖς μὴ περικαιόμεθα τοῦ χρυσοῦ, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ Θεοῦ δεόμεθα σπουδαίως; Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἄνθρωποι γυναικὸς καταφρονοῦσι καὶ παίδων καὶ οὐσίας καὶ αὐτῆς τῆς σωτηρίας αὐτῶν, καὶ ταῦτα οὐκ εἰδότες, ὅτι τὴν οὐσίαν αὔξουσι τὴν ἑαυτῶν· πολλάκις γὰρ ἐν μέσαις ταῖς ἐλπίσι καὶ τὴν ψυχὴν ἀφέντες ἀπῆλθον εἰκῇ πονήσαντες· ἡμεῖς δὲ εἰδότες ὅτι ἐπιτευξόμεθα τοῦ ποθουμένου, ἂν αὐτὸν

τὸ Θεὸ ἐμεῖς δὲ δείχνουμε οὔτε τὸ ἐλάχιστο μέρος τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ μᾶς εἶναι ὁ Θεὸς ἀτιμότερος ἀπὸ τὰ χρήματα; Γιατὶ γιὰ τὰ χρήματα βέβαια οἱ ἄνθρωποι ὑπομένουν καὶ ἀγρυπνίες καὶ ἀποδημίες καὶ κινδύνους ἀλλεπάλληλους καὶ μίσος καὶ ἐπιβουλὲς καὶ τὰ πάντα, ἐνῶ ἐμεῖς γιὰ τὸ Θεὸ δὲν ἀνεχόμαστε νὰ προφέρουμε οὔτε μικρὴ λέξη, οὔτε νὰ δεχθοῦμε ἀπέχθεια, ἀλλ', ἂν χρειαζόταν νὰ βοηθήσουμε κάποιον ἀπὸ τοὺς καταπονουμένους, ἀπομακρύνοντας τὶς ἔχθρες καὶ τοὺς κινδύνους τῶν δυναστευόντων, θὰ προδίδαμε τὸν ἀδικημένο· καὶ ἐνῶ πήραμε δύναμη ἀπὸ τὸ Θεὸ ὥστε νὰ βοηθοῦμε, τὴ χάνουμε ἐπειδὴ δὲ θέλουμε νὰ μισηθοῦμε οὔτε νὰ γίνουμε δυσάρεστοι. Καὶ ἀμέσως αὐτὸ προβάλλουν οἱ πολλοί, λέγοντας, ἄσκοπα ἀγάπα, ἄσκοπα μὴ μισεῖσαι.

Δηλαδὴ τὸ νὰ μισεῖσαι εἶναι ἄσκοπο; Μὰ τι εἶναι καλύτερο ἀπὸ αὐτὸ τὸ μίσος; Γιατί ἀπὸ τὴν ἀγάπη γιὰ τὸ Θεὸ πολὺ καλύτερο εἶναι τὸ μίσος ποὺ ὑπομένουμε γιὰ τὸ Θεό. Ὅταν δηλαδὴ ἀγαπιόμαστε ἐξ αἰτίας τοῦ Θεοῦ, ἐμεῖς εἴμαστε ὀφειλέτες τῆς τιμῆς, ὅταν ὅμως μισούμαστε ἐξ αἰτίας του αὐτὸς τότε εἶναι ὀφειλέτης τοῦ μισθοῦ γιὰ μᾶς. Ὅσο κι ἂν ἀγαπήσουν τὸ χρυσὸ οἱ φιλοχρήματοι, δὲ γνωρίζουν μέτρο στὴν ἀγάπη, ἐνῶ ἐμεῖς, κι ἂν κάνουμε κάτι μικρό, νομίζουμε ὅτι κάναμε τὸ πᾶν. Ὅπως ἀγαποῦν ἐκεῖνοι τὸ χρυσό, ἐμεῖς δὲν ἀγαποῦμε τὸ Θεό, ἀλλ' οὔτε καὶ κατὰ τὸ ἐλάχιστο μέρος. Πολλὴ εἶναι ἡ κατηγορία γιὰ ἐκείνους, ἐπειδὴ τόση μανία ἔχουν γιὰ τὸ χρυσό, ἀλλ' εἶναι πολλὴ καὶ ἡ δική μας καταδίκη, γιατὶ δὲν ἔχουμε τόση μανιώδη ἀγάπη γιὰ τὸ Θεό, ἀλλ', ὅση τιμὴ ἀπονέμουν ἐκεῖνοι στὸ χῶμα (γιατὶ χῶμα εἶναι ὁ μεταλλικὸς χρυσός), τόση τιμὴ δὲν ἀπονέμουμε ἐμεῖς στὸ Δεσπότη τῶν πάντων.

3. Ἂς δοῦμε τὴ μανία αὐτῶν κι ἂς ντραποῦμε. Τί δηλαδὴ ἂν κι ἐμεῖς δὲν εἴμαστε κυριευμένοι ἀπὸ τὴ μανία γιὰ τὸ χρυσό, ἀλλὰ δὲν προσευχόμαστε μὲ προθυμία πρὸς τὸ Θεό; Γιατὶ ἐδῶ βέβαια οἱ ἄνθρωποι περιφρονοῦν γυναίκα καὶ παιδιὰ καὶ περιουσία καὶ τὴν ἴδια τὴ σωτηρία τους, κι ὅλα αὐτὰ χωρὶς νὰ γνωρίζουν ὅτι αὐξάνουν τὴν περιουσία τους· γιατὶ πολλὲς φορὲς στὸ μέσο τῶν ἐλπίδων, ἀφοῦ ἄφησαν τὴν ψυχή, ἔφυγαν ἀπὸ τὴ ζωή, κοπιάσαντες ἄσκοπα, ἐνῶ ἐμεῖς, ἂν καὶ γνωρίζουμε ὅτι θὰ πετύχουμε τὸ ποθού-

ἀγαπήσωμεν ὡς ἀγαπᾶν χρή, οὐδὲ οὕτω φιλοῦμεν, ἀλλὰ πάντα κατεψύξαμεν, τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, τὴν πρὸς τὸν Θεόν· ἀπὸ τούτου τὴν πρὸς τὸν Θεόν, ἐπειδὴ καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἄνδρα οὐκ εἰδότα φιλεῖν, ἔχειν τι γενναῖον καὶ φρόνημα ἀνδρεῖον. Ἡ γὰρ ὑποβάθρα πάντων τῶν ἀγαθῶν οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἀλλ' ἢ φιλία· «ἐν τούτῳ», φησίν, «ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται». Καθάπερ γὰρ εἰς ὕλην πῦρ εἰσελθὸν πάντα διακαθαίρειν εἴωθεν, οὕτω καὶ ἡ τῆς ἀγάπης θερμότης ὅπουπερ ἂν ἐμπέσοι, πάντα ἀναιρεῖ καὶ διακόπτει τὰ τῷ θείῳ λυμαινόμενα σπόρῳ, καὶ τὴν γῆν καθαρὰν πρὸς ὑποδοχὴν τῶν σπερμάτων ἐργάζεται.

Ἔνθα ἐστὶν ἀγάπη, πάντα ἀνῄρηται τὰ κακά· οὐκ ἔστιν ἡ φιλαργυρία ἡ ῥίζα τῶν κακῶν, οὐκ ἔστι ὑπερηφανία, οὐκ ἔστιν ἀλαζονεία· τί γὰρ ἄν τις κατὰ τοῦ φίλου ἀλαζονεύσαιτο; Οὐδὲν μὲν οὖν οὕτω ποιεῖ ταπεινὸν ὡς ἀγάπη. Καὶ γὰρ τὰ τῶν οἰκετῶν τοῖς φίλοις διακονούμεθα, καὶ οὐκ αἰσχυνόμεθα, ἀλλὰ καὶ χάριν ἴσμεν τῆς δουλείας ταύτης αὐτοῖς· χρημάτων οὐ φειδόμεθα, ἀλλ' οὐδὲ σωμάτων πολλάκις· ἤδη γάρ τις καὶ ὑπερεικινδύνευσε τοῦ φιλουμένου. Φθόνος οὐκ ἔστιν, οὐδὲ κατηγορία, ἔνθα ἂν ᾖ γνησία φιλία· οὐ γὰρ μόνον οὐ διαβάλλομεν τοὺς φίλους, ἀλλὰ καὶ τοὺς διαβάλλοντας ἐπιστομίζομεν. Πάντα γαληνά, πάντα ἥμερα, μάχης καὶ φιλονεικίας οὐδὲ ἴχνος φαίνεται· πάντα εἰρήνης μεστά· «πλήρωμα γὰρ νόμου», φησίν, «ἡ ἀγάπη»· οὐδὲν ἀηδὲς παρ' αὐτῇ. Πῶς; Αὐτὰ γὰρ τὰ ἁμαρτήματα, πλεονεξία, ἁρπαγή, φθόνος, κακηγορία, ἀπόνοια, ἐπιορκία, ψεῦδος, ταῦτα πάντα καταλύεται, τῆς ἀγάπης οὔσης· ἐπιορκοῦσι γὰρ οἱ ἐπιορκοῦντες ἁρπάσαι βουλόμενοι· τὸν δὲ ἀγαπώμενον οὐδεὶς ἂν ἁρπάσειεν, ἀλλὰ καὶ προσδοίη τὰ ἑαυτοῦ τῷ φιλουμένῳ· χάριν γὰρ ἔχομεν μᾶλλον, ἢ εἰ λάβοιμεν παρ' αὐτοῦ.

Ἴστε ταῦτα ὅσοι φίλους ἐσχήκατε· φίλους οὐ μέχρι ὀνόματος

---

7. Ματθ. 22,40.
8. Ρωμ. 13,10.

μενο, ἂν ἀγαπήσουμε αὐτὸν ὅπως πρέπει νὰ τὸν ἀγαπᾶμε, οὔτε ἔτσι τὸν ἀγαπᾶμε, ἀλλ' ὅλα τὰ καταψύξαμε, καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον, καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ Θεό· ἐξ αἰτίας αὐτοῦ πάγωσε ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ Θεό, ἐπειδὴ πάγωσε καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατό, δὲν εἶναι δυνατὸ ἄνθρωπος, ποὺ δὲν γνωρίζει νὰ ἀγαπᾶ, νὰ ἔχει κάποιο γενναῖο καὶ ἀνδρεῖο φρόνημα. Γιατὶ τὸ ὑπόβαθρο ὅλων τῶν ἀγαθῶν δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἡ ἀγάπη· «σ' αὐτὸ κρέμονται ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆτες»[7], λέγει. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἡ φωτιὰ ὅταν πέσει σὲ ξύλα συνήθως ὅλα τὰ καθαρίζει, ἔτσι καὶ ἡ θερμότητα τῆς ἀγάπης ὁπουδήποτε κι ἂν πέσει, ὅλα τὰ ἐξαλείφει καὶ τὰ διαλύει, ὅσα καταστρέφουν τὸ θεῖο σπόρο, καὶ προετοιμάζει τὴ γῆ καθαρὴ γιὰ νὰ δεχθεῖ τὰ σπέρματα.

Ὅπου ὑπάρχει ἀγάπη ὅλα τὰ κακὰ ἐξαφανίζονται· δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ ἡ φιλαργυρία, ποὺ εἶναι ἡ ρίζα τῶν κακῶν, δὲν ὑπάρχει ἡ ὑπερηφάνεια, δὲν ὑπάρχει ἡ ἀλαζονεία· γιατὶ πῶς θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ φερθεῖ ἀλαζονικὰ πρὸς τὸν φίλο; Τίποτε λοιπὸν δὲν κάμνει κάποιον τόσο ταπεινό, ὅσο ἡ ἀγάπη. Γιατὶ ὑπηρετοῦμε τοὺς φίλους ὅπως οἱ δοῦλοι καὶ δὲ ντρεπόμαστε, ἀλλὰ καὶ εὐγνωμοσύνη χρεωστᾶμε σ' αὐτοὺς γι' αὐτὴ τὴ δουλεία. Δὲν λυπούμαστε τὰ χρήματα, ἀλλὰ πολλὲς φορὲς οὔτε καὶ τὰ σώματα· γιατὶ κάποιος καὶ ριψοκινδύνευσε ἀκόμα γιὰ τὸν ἀγαπώμενο. Φθόνος δὲν ὑπάρχει οὔτε κακολογία, ὅπου ὑπάρχει γνήσια ἀγάπη· γιατὶ ὄχι μόνο δὲν κατηγοροῦμε τοὺς φίλους, ἀλλ' ἀποστομώνουμε κι αὐτοὺς ποὺ τοὺς κατηγοροῦν. Ὅλα εἶναι γαλήνια, ὅλα ἥμερα, δὲ φαίνεται οὔτε ἴχνος μάχης καὶ φιλονεικίας· ὅλα εἶναι γεμάτα εἰρήνη· γιατὶ λέγει, «συμπλήρωμα τοῦ νόμου εἶναι ἡ ἀγάπη»[8]· τίποτε τὸ ἀηδὲς δὲν ὑπάρχει σ' αὐτήν. Πῶς; Ἐπειδὴ ὅλα αὐτὰ τὰ ἁμαρτήματα, ἡ πλεονεξία, ἡ ἁρπαγή, ὁ φθόνος, ἡ κακολογία, ἡ ἀλαζονεία, ἡ ἐπιορκία, τὸ ψεῦδος, ὅλα αὐτὰ καταλύονται, ὅταν ὑπάρχει ἡ ἀγάπη· γιατὶ ἐπιορκοῦν οἱ ἐπίορκοι, ἐπειδὴ θέλουν ν' ἁρπάξουν· κανένας ὅμως δὲ θέλει ν' ἁρπάξει ἀπὸ τὸν ἀγαπώμενο, ἀλλὰ καὶ δίνει τὰ δικά του σ' ἐκεῖνον ποὺ ἀγαπᾶ· καὶ βέβαια πολὺ περισσότερο αἰσθανόμαστε χαρὰ γι' αὐτό, παρὰ νὰ πάρουμε ἀπ' αὐτόν.

Τὰ γνωρίζετε αὐτὰ ὅσοι ἀποκτήσατε φίλους· δὲν ἐννοῶ φί-

λέγω, οὐδὲ ἐκ ψιλῆς προσηγορίας, ἀλλ' εἴ τις ἠγάπησεν ὡς ἀγαπᾶν ἔδει, εἴ τις προσεδέθη τινί. Εἰ δέ τινες οὐκ ἴσασι, παρὰ τῶν εἰδότων μαθέτωσαν. Νῦν διηγήσομαι ὑμῖν ἀπὸ τῶν Γραφῶν φιλίαν θαυμαστήν. Ὁ τοῦ Σαοὺλ υἱὸς Ἰωνάθαν ἐφίλησε τὸν Δαυίδ, «καὶ συνεδέθη αὐτῷ», φησίν, «ἡ ψυχὴ οὕτως», ὡς καὶ θρηνῶν αὐτὸν λέγειν, «ἐπέπεσεν ἐπ' ἐμὲ ἡ ἀγάπησίς σου, ὡς ἡ ἀγάπησις τῶν γυναικῶν. Εἰς θάνατον ἐτραυματίσθης ἐμοί». Τί οὖν; ἐκεῖνος ἄρα ἐφθόνησεν αὐτῷ; Οὐδαμῶς, καίτοι γε εἶχεν ἀνάγκην τοῦ φθονεῖν. Πῶς; Ἀπὸ γὰρ τῶν πραγμάτων ἑώρα τὴν βασιλείαν ἐρχομένην εἰς αὐτόν, καὶ ὅμως οὐδὲν ἔπαθε τοιοῦτον· οὐκ εἶπεν, 'οὗτός ἐστιν ὁ ἐμὲ ἀποστερήσων τῆς βασιλείας τῆς πατρικῆς', ἀλλὰ συγκατεσκεύαζεν αὐτῷ τὴν ἀρχήν, καὶ τοῦ πατρὸς οὐκ ἐφείδετο διὰ τὸν φίλον. Ἀλλὰ μή τις αὐτὸν πατραλοίαν νομιζέτω· οὐ γὰρ ἠδίκει τὸν πατέρα, ἀλλὰ τὰς ἐπιβουλὰς καὶ τὰς ἀδικίας κατεῖχε. Μᾶλλον ἐφείδετο, ἢ ἠδίκει· οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν εἰς φόνον ἄδικον ἐκβῆναι. Ἠθέλησε καὶ ἀποθανεῖν πολλάκις δι' αὐτόν. Οὐ κατηγόρησεν, ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα ἐπεστόμισεν· οὐκ ἐφθόνησεν, ἀλλὰ καὶ συγκατεσκεύασεν· οὐ χρημάτων αὐτῷ μετέδωκε μόνον, ἀλλὰ καὶ σωτηρίας. Τί λέγω χρημάτων; καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ προήκατο. Οὐκ ᾐδέσθη τὸν γεγεννηκότα διὰ τὸν φίλον, ἐπειδὴ ὁ μὲν ἀδίκοις ἐπεχείρει πράγμασιν, ὁ δὲ οὐδὲν ἑαυτῷ συνῄδει τοιοῦτον. Ἐκεῖ μὲν οὖν μετὰ τοῦ δικαίου ἦν ἡ φιλία. Οὗτος οὖν ὁ Ἰωνάθαν.

Ἴδωμεν δὲ λοιπὸν καὶ τὸν Δαυίδ. Οὐκ ἐγένετο αὐτῷ καιρὸς ἀποδοῦναι τὰς ἀμοιβάς· προανηρπάσθη γὰρ ἐκεῖνος τῆς ἀρχῆς τοῦ Δαυίδ, καὶ πρὶν ἢ τὸν εὖ παθόντα ἐλθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν ὁ εὖ ποιῶν ἀπώλετο. Τί οὖν; ἐν οἷς ἦν δυνατὸν καὶ ἐξῆν, ἴδωμεν πῶς ἐπεδείκνυτο τὴν φιλίαν ὁ δίκαιος. «Καλὸς ἐμοί», φησίν, «Ἰωνάθαν· εἰς θάνατον ἐτραυματίσθης ἐμοί». Ἆρα τοῦτο μόνον; οὐ μικρὸν γὰρ καὶ τοῦτο· πλὴν ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν ἐκείνου, καὶ τὸν ἔγγονον πολλάκις κινδύνων ἐξήρπασεν, ἀπομνημονεύων τοῦ πατρὸς τὴν

9. Α' Βασ. 18,1.
10. Β' Βασ. 1,26· 25.   11. Β' Βασ. 1,25.

λους αὐτοὺς ποὺ εἶναι κατ' ὄνομα, οὔτε τοὺς κατ' ἁπλὴ προσφώνηση, ἀλλὰ ἂν κάποιος ἀγάπησε ὅπως πρέπει ν' ἀγαπᾶ, ἂν κάποιος συνδέθηκε στενὰ μὲ κάποιον. Ἂν μερικοὶ δὲ γνωρίζουν τέτοιες φιλίες, ἃς τὶς μάθουν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ γνωρίζουν. Τώρα θὰ σᾶς διηγηθῶ μιὰ θαυμαστὴ φιλία ἀπὸ τὶς Γραφές. Ὁ υἱὸς τοῦ Σαοὺλ ὁ Ἰωνάθαν ἀγάπησε τὸν Δαυὶδ «καὶ συνεδέθηκε», λέγει, «ἡ ψυχή του μὲ αὐτὸν τόσο»[9], ὥστε θρηνώντας τον νὰ λέγει, «ἔπεσε σὲ μένα ἡ ἀγάπη σου, ὅπως ἡ ἀγάπη τῶν γυναικῶν. Πληγώθηκες γιὰ μένα μέχρι θανάτου»[10]. Τί λοιπόν; Ἄραγε ἐκεῖνος τὸν φθόνησε; Καθόλου, ἂν καὶ εἶχε λόγο νὰ φθονεῖ. Πῶς; Ἐπειδὴ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα ἔβλεπε ἡ βασιλεία νὰ ἔρχεται σ' αὐτόν, καὶ ὅμως δὲν ἔπαθε τίποτε τέτοιο· δὲν εἶπε, 'αὐτὸς εἶναι καὶ θὰ μοῦ στερήσει τὴν πατρικὴ βασιλεία', ἀλλὰ μαζί του προετοίμαζε γι' αὐτὸν τὴν ἐξουσία, καὶ δὲ λυπόταν τὸν πατέρα του γιὰ τὸν φίλο. Ἀλλ' ἃς μὴ τὸν θεωρεῖ κανεὶς πατροκτόνο· γιατὶ δὲν ἀδικοῦσε τὸν πατέρα, ἀλλὰ γνώριζε τὶς ἐπιβουλὲς καὶ τὶς ἀδικίες. Πολὺ περισσότερο τὸν λυπόταν παρὰ τὸν ἀδικοῦσε· δὲν τὸν ἄφησε νὰ προχωρήσει σὲ ἄδικο φόνο. Θέλησε καὶ νὰ πεθάνει πολλὲς φορὲς γι' αὐτόν. Δὲν τὸν κατηγόρησε, ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα καταπράϋνε· δὲν τὸν φθόνησε, ἀλλὰ καὶ προετοίμασε τὴν ἐξουσία γιὰ τὸν Δαυίδ· δὲν τοῦ ἔδωσε μόνο χρήματα, ἀλλὰ καὶ τὴ σωτηρία. Τί λέγω χρήματα; Καὶ τὴ ζωή του ἔδωσε γι' αὐτόν. Δὲ σεβάσθηκε αὐτὸν ποὺ τὸν γέννησε γιὰ χάρη τοῦ φίλου, ἐπειδὴ αὐτὸς ἐπιχειροῦσε ἄδικα πράγματα, ἐνῶ ἐκεῖνος τίποτε τέτοιο δὲν ἐπέτρεπε στὸν ἑαυτό του. Ἐκεῖ δηλαδὴ ἡ φιλία ἦταν μὲ τὸ δίκαιο. Αὐτὸς λοιπὸν ἦταν ὁ Ἰωνάθαν.

Ἂς δοῦμε ὅμως καὶ τὸν Δαυίδ. Δὲν τοῦ δόθηκε χρόνος γιὰ νὰ ἀποδώσει τὶς ἀμοιβές· γιατὶ ἔφυγε ἐκεῖνος πρὶν ὁ Δαυὶδ ἀναλάβει τὴν ἐξουσία· καὶ πρὶν ἀκόμα ἔρθει στὴ βασιλεία ὁ εὐεργετημένος χάθηκε ὁ εὐεργέτης. Τί λοιπόν; Ἂς δοῦμε μὲ ποιούς τρόπους κατέστη δυνατὸ καὶ ἐπιτρεπτὸ στὸν δίκαιο νὰ δείξει τὴ φιλία του πρὸς αὐτόν. «Γιὰ μένα», λέγει, «ἦσουν καλός, Ἰωνάθαν· πληγώθηκες γιὰ μένα μέχρι θανάτου»[11]. Ἄραγε αὐτὸ μόνο; γιατὶ δὲν εἶναι μικρὸ καὶ αὐτό· πλὴν ὅμως καὶ τὸ γιὸ ἐκείνου καὶ τὸν ἔγγονό του πολλὲς φορὲς τὸν ἔσωσε ἀπὸ κινδύνους, φέροντας στὴ μνήμη του τὴν εὐγνωμοσύνη ποὺ αἰσθανόταν πρὸς τὸν πατέρα· καὶ φερόταν

χάριν· καὶ διετέλει καθάπερ υἱοῦ τινος ἔγγονα διατηρῶν καὶ διαφυλάττων. Τοιαύτην ἐγὼ βούλομαι φιλίαν πάντας ἔχειν, καὶ πρὸς ζῶντας καὶ πρὸς ἀπελθόντας.

4. Αἱ γυναῖκες ἀκουέτωσαν (μάλιστα γὰρ διὰ τοῦτο εἶπον πρὸς ἀπελθόντας), αἱ δευτέροις ὁμιλοῦσαι γάμοις, καὶ τὴν εὐνὴν διαφθείρουσαι τοῦ τετελευτηκότος, αἱ ἀποστέρξασαι τὸν πρότερον. Οὐκ ἀπαγορεύων τὸν δεύτερον γάμον, οὐδὲ ἀκόλαστον εἶναι λέγων, ταῦτά φημι· οὐ γὰρ ἀφίησί με ὁ Παῦλος, χαλινὸν ἐπιτιθείς μου τῷ στόματι, καὶ λέγων ταῖς γυναιξίν, «ἐὰν δὲ καὶ γήμῃ, οὐχ ἥμαρτεν». Ἀλλ' ἴδωμεν καὶ τὸ ἑξῆς· «μακαριωτέρα δέ ἐστιν, ἐὰν οὕτω μείνῃ»· πολλῷ τοῦτο βέλτιον ἐκείνου. Διὰ τί; Διὰ πολλά. Εἰ γὰρ τοῦ γαμῆσαι τὸ μηδ' ὅλως γαμῆσαι βέλτιον, πολλῷ μᾶλλον τοῦτο ἐκείνου βέλτιον. Ἀλλ' οὐκ ἤνεγκάν τινες, φησί, τὴν χηρείαν, ἀλλὰ συμφοραῖς περιέπεσον· οὐ γὰρ ἔγνωσαν τί ἐστι χηρεία. Οὐ τοῦτό ἐστι χηρεία, τὸ μὴ δευτέροις ὁμιλῆσαι γάμοις, ὥσπερ οὖν οὐδὲ παρθενία τοῦτό ἐστι τὸ ἀπειρόγαμον εἶναι· ἀλλὰ τί; Ὥσπερ ἐκεῖ τὸ εὔσχημον καὶ εὐπρόσεδρον, οὕτως ἐνταῦθα τὸ μεμονῶσθαι, τὸ προσκαρτερεῖν ταῖς δεήσεσι, τὸ τρυφῆς ἀπηλλάχθαι καὶ σπατάλης· «ἡ γὰρ σπαταλῶσα», φησί, «ζῶσα τέθνηκεν». Εἰ μέλλοις χήρα μένουσα τὸν αὐτὸν κόμπον ἔχειν καὶ τὴν αὐτὴν φαντασίαν καὶ τὴν αὐτὴν περιβολήν, ἣν ζῶντος εἶχες τοῦ ἀνδρός, βέλτιον γαμῆσαι· οὐ γὰρ ἡ μίξις κακόν, ἀλλ' ἡ πολυπραγμοσύνη. Σὺ δὲ τὸ μὲν οὐκ ὂν κακὸν οὐ πράττεις, τὸ δὲ οὐκ ἀδιάφορον, ἀλλ' ὑπὸ ἔγκλημα ὄν, τοῦτο ὑπομένεις. Διὰ τοῦτο ἐξετράπησαν ὀπίσω τοῦ σατανᾶ, ἐπειδὴ οὐκ ἔγνωσαν χηρεῦσαι καλῶς.

Βούλει μαθεῖν τί ἐστι χήρα καὶ τί τὸ τῆς χήρας ἀξίωμα; ἄκουε Παύλου λέγοντος· «εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν». Ὅταν γὰρ τοῦ ἀνδρὸς τελευτήσαντος ᾖς πλούτου περιβεβλημένη, πολὺν ὄγκον, εἰκότως οὐ φέρεις τὴν

---

12. Α' Κορ. 7,28.
13. Β' Κορ. 7,40.
14. Α' Τιμ. 5,6.
15. Α' Τιμ. 5,14.

σὰν νὰ διατηροῦσε καὶ διαφύλαττε τὰ ἐγγόνια κάποιου γιοῦ του. Τέτοια ἀγάπη ἐγὼ θέλω νὰ ἔχετε ὅλοι καὶ πρὸς τοὺς ζωντανοὺς καὶ πρὸς τοὺς πεθαμένους.

4. Οἱ γυναῖκες ἂς τὰ ἀκοῦν αὐτὰ (γιατὶ γι' αὐτὸ πρὸ πάντων εἶπα νὰ ἔχετε ἀγάπη πρὸς τοὺς νεκρούς), αὐτὲς ποὺ ἔκαμαν δεύτερο γάμο καὶ κηλιδώνουν τὸ κρεβάτι τοῦ πεθαμένου, αὐτὲς ποὺ ἔπαυσαν ν' ἀγαποῦν τὸν προηγούμενο. Τὰ λέγω αὐτὰ ὄχι ἀπαγορεύοντας τὸ δεύτερο γάρμο, οὔτε ἰσχυριζόμενος ὅτι εἶναι ἀκόλαστος· γιατὶ δὲν μὲ ἀφήνει ὁ Παῦλος, βάζοντάς μου χαλινάρι στὸ στόμα καὶ λέγοντας στὶς γυναῖκες, «κι ἂν παντρευτεῖ κάποια δὲν ἁμάρτησε»[12]. Ἀλλ' ἂς δοῦμε καὶ τὴ συνέχεια· «εἶναι πιὸ μακάρια ἂν μείνει ἔτσι»[13]· αὐτὸ εἶναι πολὺ καλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνο. Γιατί; Γιὰ πολλοὺς λόγους. Γιατί, ἂν εἶναι προτιμότερο νὰ μὴ παντρευτεῖ κάποια καθόλου, ἀπὸ τὸ νὰ παντρευτεῖ, πολὺ περισσότερο αὐτὸ εἶναι καλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνο. Ἀλλὰ μερικὲς δὲν ὑπόφεραν τὴ χηρεία, λέγει, καὶ ἔπεσαν σὲ συμφορές· γιατὶ δὲν κατάλαβαν τί εἶναι χηρεία. Δὲν εἶναι αὐτὸ χηρεία, νὰ μὴ συνάψει κάποια δεύτερο γάμο, ὅπως βέβαια δὲν εἶναι κι αὐτὸ παρθενία, τὸ νὰ εἶσαι ἄγαμη· ἀλλὰ τί; Ὅπως στὴν πρώτη περίπτωση πρέπει νὰ ὑπάρχει τὸ εὔσχημο καὶ ἡ σταθερότητα, ἔτσι καὶ στὴ περίπτωση τῆς παρθενίας πρέπει νὰ ὑπάρχει ἡ ἀπομόνωση, ἡ ἐπιμονὴ στὶς δεήσεις, ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν τρυφὴ καὶ τὴν ἀσωτία· γιατὶ λέγει, «ἐκείνη ποὺ ἀσωτεύει, ἔχει πεθάνει ἔστω κι ἂν ζεῖ»[14]. Ἂν θέλεις, μένοντας χήρα, νὰ ἔχεις τὴν ἴδια ὑπερηφάνεια, τὴν ἴδια ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση καὶ τὴν ἴδια ἐνδυμασία ποὺ εἶχες ὅταν ζοῦσε ὁ ἄνδρας σου, εἶναι προτιμότερο νὰ παντρευτεῖς· δὲν εἶναι κακὸ ἡ σύναψη γάμου, ἀλλὰ ἡ πολυπραγμοσύνη. Σὺ βέβαια ἐκεῖνο ποὺ δὲν εἶναι κακὸ δὲν τὸ κάμνεις, ἐνῶ ἐκεῖνο ποὺ δὲν εἶναι ἀδιάφορο ἀλλ' εἶναι ἄξιο κατηγορίας, αὐτὸ τὸ ὑπομένεις. Γι' αὐτὸ παραστράτησαν τρέχοντας πίσω ἀπὸ τὸ σατανᾶ, ἐπειδὴ δὲ γνώρισαν νὰ χηρέψουν σωστά.

Θέλεις νὰ μάθεις τί εἶναι χήρα καὶ ποιό τὸ ἀξίωμα τῆς χήρας; ἄκουε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «ἂν ἀνέθρεψε παιδιά, ἂν περιποιήθηκε ξένους, ἂν ἔπλυνε πόδια ἁγίων, ἂν συμπαραστάθηκε σὲ λυπημένους, ἂν βοήθησε σὲ κάθε ἔργο ἀγαθό»[15]. Ὅταν, πεθαίνοντας ὁ ἄνδρας σου, εἶσαι περιβεβλημένη μὲ πολὺ πλοῦτο καὶ πολ-

χηρείαν. Μετάθες τοίνυν τὸν πλοῦτον τοῦτον εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἔσται σοι φορητὸν τῆς χηρείας τὸ φορτίον. Τί οὖν, ἂν παῖδας ἔχω τοῦ πατρῴου κλήρου διαδόχους, φησί; Παίδευε κἀκείνους χρημάτων καταφρονεῖν· τὰ σαυτῆς μετάθες, ἐκείνοις ἀπονείμασα τοσοῦτον ὅσον ἀρκεῖ· παίδευε κἀκείνους εἶναι χρημάτων κρείττους. Τί οὖν, ἂν περιρρέῃ, φησίν, ἀνδραπόδων πλῆθος; ἐὰν πραγμάτων ἑσμός, χρυσίον, ἀργύριον; πῶς ἱκανὴ πρὸς ταύτην ἔσομαι τὴν φυλακήν, δεομένη ἀνδρὸς προστασίας; Σκῆψις ταῦτα καὶ πρόφασις· καὶ τοῦτο δῆλον πολλαχόθεν. Εἰ γὰρ μὴ ἐφίεσαι χρημάτων, μηδὲ πλείω τὰ ὄντα ποιῆσαι θέλεις, κοῦφόν σοι τὸ φορτίον· φορτικώτερον τοῦ φυλάξαι πολλῷ πλέον ἐστὶ τὸ περιβαλέσθαι. Ἂν τοίνυν τὸ ἓν ἐκκόψῃς, τὸ περιβαλέσθαι, φησί, καὶ ἐκ τῶν ἐνόντων τοῖς δεομένοις χορηγῇς, ὁ Θεὸς ὑπερασπιεῖ τὴν χεῖρα τὴν αὐτοῦ· κἂν ὄντως τῆς τῶν ὀρφανῶν κληρονομίας προεστῶσα ταῦτα λέγῃς, οὐχὶ δὲ προφάσει ταύτης κέκτησαι φιλαργυρίᾳ, οἶδεν ὁ τὰς καρδίας ἐμβατεύων ἐν ἀσφαλεῖ τὸν ἐκείνων καταστῆσαι πλοῦτον, αὐτὸς ὁ ἐπιτάξας τεκνοτροφεῖν.

Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν οἰκίαν ὑπὸ ἐλεημοσύνης ἐρριζωμένην παθεῖν τι δεινόν· ἀλλὰ κἂν πάθῃ πρὸς καιρόν, εἰς ἀγαθὸν τελευτήσει. Τοῦτο μᾶλλον ἀσπίδος καὶ δόρατος ἔσται πάσῃ τῇ οἰκίᾳ. Ἄκουε τί φησιν ὁ διάβολος περὶ τοῦ Ἰώβ· «οὐ σὺ περιέφραξας αὐτοῦ τὰ ἔσω καὶ τὰ ἔξω;». Διὰ τί; Ἄκουε αὐτοῦ Ἰὼβ λέγοντος· «ὀφθαλμὸς ἤμην τυφλῶν», φησί, «ποὺς χωλῶν, πατὴρ ὀρφανῶν». Ὥσπερ ὁ μὴ ἀποσχίζων ἑαυτὸν τῶν ἀλλοτρίων συμφορῶν, οὐδέποτε οὐδὲ ἐν τοῖς οἰκείοις πείσεταί τι κακοῖς, ὅταν ἐν τῷ συναλγεῖν μανθάνῃ, οὕτως ὁ μὴ βουλόμενος τὴν ἀπὸ τῆς συμπαθείας φέρειν λύπην, ἐν τοῖς ἑαυτοῦ ταῦτα εἴσεται πάντα. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τοῦ σώματος ἡ χείρ, τοῦ ποδὸς σηπομένου, ἂν μὴ συμπαθῇ καὶ τραῦμα καθάρῃ καὶ φάρμακον ἐπιθῇ καὶ ἀποπλύνῃ ἰχῶρα, ἐν τοῖς ἑαυτῆς τοῦτο πείσεται κακοῖς, καὶ ἡ μὴ βουληθεῖσα διακονῆσαι ἑτέρῳ

---

16. Ἰὼβ 1,10 καὶ 29,15.
17. Ἰὼβ 29,15.

λὴ ὑπερηφάνεια, φυσικὰ δὲν ὑποφέρεις τὴ χηρεία. Μετάθεσε λοιπὸν αὐτὸν τὸν πλοῦτο στὸν οὐρανό, καὶ τὸ φορτίο τῆς χηρείας θὰ σοῦ εἶναι ὑποφερτό. Τί λοιπόν, λέγει, ἂν ἔχω παιδιά, διαδόχους τοῦ πατρικοῦ κλήρου; Παιδαγώγησε κι ἐκεῖνα νὰ περιφρονοῦν τὰ χρήματα· τὰ δικά σου μετάθεσε, ἐνῶ σ' ἐκεῖνα μοίρασε τόσα, ὅσα ἀρκοῦν· παιδαγώγησε κι ἐκεῖνα νὰ εἶναι ἀνώτερα ἀπὸ τὰ χρήματα. Τί λοιπόν, λέγει, ἂν ὑπάρχει πλῆθος δούλων; ἂν ὑπάρχει πλῆθος πραγμάτων, χρυσός, ἄργυρος; πῶς θὰ μπορέσω νὰ τὰ φυλάξω αὐτά, ἔχοντας ἀνάγκη ἀπὸ τὴν προστασία ἀνδρός; Ὅλα αὐτὰ εἶναι πρόφαση καὶ δικαιολογία, καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ πολλὰ σημεῖα. Γιατί, ἂν δὲν ἀγαπᾶς τὰ χρήματα, οὔτε θέλεις νὰ κάνεις μεγαλύτερες περιουσίες, τὸ φορτίο θὰ σοῦ εἶναι ἐλαφρό· πολὺ πιὸ βαρὺ εἶναι ν' αὐξήσεις τὴν περιουσία, παρὰ νὰ τὴ φυλάξεις. Ἂν κόψεις τὸ ἕνα, δηλαδὴ τὴν αὔξηση τῆς περιουσίας, λέγει, καὶ δίνεις γιὰ τὰ ἀναγκαῖα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν, ὁ Θεὸς θὰ σὲ ὑπερασπισθεῖ μὲ τὸ χέρι του· κι ἂν τὰ λὲς αὐτὰ πραγματικὰ ὄντας ὑπεύθυνη τῆς κληρονομίας τῶν ὀρφανῶν, κι ὄχι μ' αὐτὴ τὴν πρόφαση ν' ἀσκεῖς τὴ φιλαργυρία, γνωρίζει αὐτὸς ποὺ ἐξετάζει τὶς καρδιὲς νὰ ἐξασφαλίσει τὸν πλοῦτο ἐκείνων, αὐτὸς ποὺ ἔδωσε ἐντολὴ ν' ἀντρέφεις τέκνα.

Πραγματικὰ δὲν εἶναι δυνατό, δὲν εἶναι δυνατὸ σπίτι ριζωμένο στὴν ἐλεημοσύνη νὰ πάθει κάποιο κακό· ἀλλά, κι ἂν πάθει πρὸς στιγμή, θὰ καταλήξει σὲ καλό. Αὐτὸ θὰ εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ ἀσπίδα καὶ δόρυ γιὰ ὅλο τὸ σπίτι. Ἄκουε τί λέγει ὁ διάβολος γιὰ τὸν Ἰώβ· «δὲν τοῦ περιτείχισες ἐσὺ τὰ μέσα καὶ τὰ ἔξω;»[16]. Γιατί; Ἄκουε ὁ ἴδιος ὁ Ἰὼβ ποὺ λέγει· «ἤμουν», λέγει, «τὸ μάτι τῶν τυφλῶν, τὸ πόδι τῶν χωλῶν, ὁ πατέρας τῶν ὀρφανῶν»[17]. Ὅπως ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἀποχωρίζει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὶς ξένες συμφορές, ποτὲ οὔτε στὶς δικές του συμφορὲς θὰ πάθει κάτι, ἀφοῦ μαθαίνει νὰ πονᾶ μαζὶ μὲ ἄλλους, ἔτσι ἐκεῖνος ποὺ δὲ θέλει νὰ ὑποφέρει τὴ λύπη ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴ συμπάθεια πρὸς τοὺς ἄλλους, θὰ γνωρίσει ὅλα αὐτὰ στὰ δικά του βάσανα. Καὶ ὅπως στὸ σῶμα τὸ χέρι, τὴ στιγμὴ ποὺ τὸ πόδι εἶναι σαπισμένο, ἂν δὲν τὸ συμπονέσει καὶ δὲν καθαρίσει τὸ τραῦμα καὶ δὲ βάλει φάρμακο καὶ δὲν ξεπλύνει τὸ πύο, θὰ πάθει αὐτὸ στὰ δικά του κακά, καὶ τὸ

ἐκτὸς οὖσα τοῦ πάθους, αὐτὴ ἔνοχος ἔσται τῷ πάθει· ἐκεῖθεν γὰρ ἕρπον τὸ κακὸν ἥξει καὶ ἐπὶ ταύτην, καὶ οὐκέτι περὶ διακονίας ὁ λόγος αὐτῆς ἔσται, ἀλλὰ περὶ ἰατρείας καὶ ἀπαλλαγῆς· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ὁ μὴ βουλόμενος ἑτέροις συμπάσχειν, αὐτὸς ἀλγήσει.

«Περιέφραξας αὐτοῦ», φησί, «τὰ ἔσω καὶ τὰ ἔξω», καὶ οὐ τολμῶ ἐπελθεῖν. Ἀλλ' ἔπαθε, φησί, δεινά. Ἀλλὰ τὰ τὰ δεινὰ ἐκεῖνα πολλῶν ἐγένετο ἀγαθῶν αἴτια· διπλασίων ἡ οὐσία, μείζων ὁ μισθός, πλείων ἡ δικαιοσύνη, λαμπροὶ οἱ στέφανοι, φαιδρὰ τὰ βραβεῖα, καὶ τὰ πνευματικὰ καὶ τὰ βιωτικὰ ηὐξήθη. Ἀπώλεσε παῖδας; ἀλλ' ἔλαβε, οὐ τοὺς αὐτούς, ἀλλ' ἑτέρους ἀντι' ἐκείνων, καὶ ἐκείνους δὲ ἔσωζεν ἐν τῇ ἀναστάσει. Εἰ τοὺς αὐτοὺς ἀνέλαβεν, ἠλάττωτο ἂν αὐτῷ τὰ τοῦ ἀριθμοῦ· νῦν δὲ ἑτέρους δοὺς ἀντ' ἐκείνων, καὶ ἐκείνους ἐν τῇ ἀναστάσει παραστήσει. Ταῦτα πάντα αὐτῷ ἀπὸ τοῦ πρόχειρον αὐτὸν εἶναι περὶ τὰς ἐλεημοσύνας ὑπῆρξεν· ὅπερ καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν, ἵνα τῶν αὐτῶν ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν.

χέρι ποὺ εἶναι ἐκτὸς παθήματος καὶ δὲ θέλει νὰ ὑπηρετήσει ἄλλο, αὐτὸ θὰ εἶναι ἔνοχο γιὰ τὸ πάθος· γιατὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἕρποντας τὸ κακὸ θὰ ἔρθει καὶ σ' αὐτό, καὶ τότε δὲ θὰ μιλάει αὐτὸ γιὰ διακονία, ἀλλὰ γιὰ θεραπεία καὶ ἀπαλλαγή· ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, αὐτὸς ποὺ δὲ θέλει νὰ συμπάσχει μὲ ἄλλους, αὐτὸς θὰ πονέσει.

«Περιτείχισες αὐτοῦ τὰ μέσα καὶ τὰ ἔξω», λέγει, καὶ δὲν τολμῶ νὰ εἰσβάλλω. Κι' ὅμως ἔπαθε, λέγει, φοβερά. Ἀλλ' ἐκεῖνα τὰ φοβερὰ ἔγιναν αἴτια πολλῶν ἀγαθῶν· διπλασιάσθηκε ἡ ἀφθονία τῶν ἀγαθῶν, μεγαλύτερος ὁ μισθός, περισσότερη ἡ δικαιοσύνη, λαμπρὰ τὰ στεφάνια, ὡραῖα τὰ βραβεῖα, καὶ τὰ πνευματικὰ καὶ τὰ βιωτικὰ αὐξήθηκαν. Ἔχασε παιδιά; ὅμως ἀπέκτησε ὄχι τὰ ἴδια, ἀλλὰ ἄλλα ἀντὶ γιὰ ἐκεῖνα, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα τὰ ἔσωζε στὴν ἀνάσταση. Ἂν ἔπαιρνε τὰ ἴδια, ὁ ἀριθμὸς τῶν παιδιῶν θὰ ἐλαττωνόταν γι' αὐτόν· τώρα ὅμως ποὺ τοῦ ἔδωσε ὁ Θεὸς ἄλλα ἀντὶ γιὰ ἐκεῖνα, καὶ ἐκεῖνα θὰ τὰ παρουσιάσει στὴν ἀνάσταση. Ὅλα αὐτὰ συνέβηκαν σ' αὐτὸν ἐπειδὴ ἦταν πρόθυμος στὶς ἐλεημοσύνες, πράγμα ποὺ κι ἐμεῖς ἂς κάμνουμε, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἴδια ἀγαθά, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Η'

(Β' Τιμ. 3, 1–16)

«Τοῦτο δὲ γίνωσκε, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί. Ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, ἄσπονδοι, ἄστοργοι, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προδόται, προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι».

1. Εἴ τις ἐπὶ τοῖς αἱρετικοῖς ἀσχάλλει νῦν, ἐννοείτω, ὅτι καὶ ἐξ ἀρχῆς τοιαῦτα γέγονεν, ἀεὶ τοῦ διαβόλου τῇ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος παρυφιστῶντος. Ἐπηγγείλατο ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς τὰ ἀγαθά, ἦλθε καὶ ὁ διάβολος ἐπαγγελλόμενος· ἐφύτευσε παράδεισον, ἠπάτησεν ἐκεῖνος, εἰπών, «ἔσεσθε ὡς θεοί». Ἐπειδὴ γὰρ ἔργοις οὐδὲν ἐδείκνυ, ῥήμασι τὰ μείζονα ὑπισχνεῖται. Τοιοῦτον γὰρ οἱ ἀπατεῶνες. Μετὰ ταῦτα ἦν ὁ Κάϊν καὶ ὁ Ἄβελ, εἶτα οἱ υἱοὶ τοῦ Σὴθ καὶ αἱ θυγατέρες τῶν ἀνθρώπων, εἶτα ὁ Χὰμ καὶ ὁ Ἰάφεθ, ὁ Ἀβραὰμ καὶ ὁ Φαραώ, ὁ Ἰακὼβ καὶ ὁ Ἡσαῦ· καὶ μέχρι τέλους οὕτως ἐστίν, ὁ Μωϋσῆς καὶ οἱ μάγοι, καὶ οἱ προφῆται καὶ οἱ ψευδοπροφῆται, οἱ ἀπόστολοι καὶ ψευδαπόστολοι, ὁ Χριστὸς καὶ ὁ ἀντίχριστος. Καὶ πρότερον οὖν, καὶ τότε τὰ αὐτὰ ἦν. Τότε ὁ Θευδᾶς, τότε ὁ Σίμων, ὅτε οἱ ἀπόστολοι, καὶ οὗτοι οἱ περὶ Ἑρμογένην καὶ Φίλητον. Οὐκ ἔστιν οὖν ὅτε οὐ παρυφέστηκε τῇ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος. Μὴ τοίνυν ἀσχάλλωμεν, ἄνωθεν ταῦτα εἴρηται. Διὰ τοῦτο ἔλεγε· «γίνωσκε, ὅτι ἐν ἐσχά-

---

1. Γεν. 3,5.

ΟΜΙΛΙΑ Η'

(Β' Τιμ. 3,1-15)

«Αὐτὸ γνώριζε, ὅτι τὶς τελευταῖες ἡμέρες θὰ ρθοῦν καιροὶ δύσκολοι. Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ εἶναι ἐγωϊστές, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, ἀπειθεῖς στοὺς γονεῖς, ἀχάριστοι, ἀσεβεῖς, ἀδιάλλακτοι, ἄστοργοι, διαβολεῖς, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προδότες, αὐθάδεις, φουσκωμένοι ἀπὸ ἐγωϊσμό, καὶ θ' ἀγαποῦν περισσότερο τὴν ἡδονὴ παρὰ τὸ Θεό».

1. Ἂν κάποιος τώρα δυσανασχετεῖ γιὰ τοὺς αἱρετικούς, ἂς σκεφθεῖ, ὅτι τέτοια ἔχουν γίνει ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιατὶ ὁ διάβολος πάντοτε σπέρνει τὸ ψεῦδος μέσα στὴν ἀλήθεια. Ὑποσχέθηκε ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ ἀγαθά, ἦρθε καὶ ὁ διάβολος μὲ τὶς δικές του ὑποσχέσεις· φύτεψε παράδεισο ὁ Θεός, ἐξαπάτησε ἐκεῖνος λέγοντας, «θὰ εἶστε σὰν θεοί»[1]. Ἐπειδὴ ὅμως μὲ τὰ ἔργα τίποτε δὲν ἔδειχνε, ὑπόσχεται τὰ μεγαλύτερα μὲ λόγια. Τέτοιοι δηλαδὴ εἶναι οἱ ἀπατεῶνες. Στὴ συνέχεια ἔζησαν ὁ Κάϊν καὶ ὁ Ἄβελ· ἔπειτα οἱ υἱοὶ τοῦ Σὴθ καὶ οἱ θυγατέρες τῶν ἀνθρώπων· ἔπειτα ὁ Χὰμ καὶ ὁ Ἰάφεθ, ὁ Ἀβραὰμ καὶ ὁ Φαραώ, ὁ Ἰακὼβ καὶ ὁ Ἠσαῦ· καὶ μέχρι τέλους ἔτσι γίνεται, ὁ Μωϋσῆς καὶ οἱ μάγοι, οἱ προφῆτες καὶ οἱ ψευδοπροφῆτες, οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ ψευδαπόστολοι, ὁ Χριστὸς καὶ ὁ ἀντίχριστος. Καὶ προηγουμένως βέβαια καὶ τότε τὰ ἴδια συνέβαιναν. Τότε ὁ Θευδᾶς, μετὰ ὁ Σίμων, ὅταν ζοῦσαν οἱ ἀπόστολοι, καθὼς καὶ ἐκεῖνοι οἱ γύρω ἀπὸ τὸν Ἑρμογένη καὶ Φίλητο. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν καιρὸς ποὺ νὰ μὴν ἔσπειρε τὸ ψεῦδος μέσα στὴν ἀλήθεια. Ἂς μὴ δυσανασχετοῦμε λοιπόν, γιατὶ αὐτὰ λέχθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχή. Γι' αὐτὸ ἔλεγε· «γνώριζε ὅτι κατὰ τὶς ἔσχατες ἡμέρες θὰ

ταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί. Ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, ἄστοργοι». Ἄρα ὁ ἀχάριστος ἀνόσιος· εἰκότως. Ὁ γὰρ περὶ τὸν εὐεργέτην ἀχάριστος, τίς ἂν γένοιτό ποτε περὶ τοὺς ἄλλους; Ὁ ἀχάριστος ἄσπονδος, ὁ ἀχάριστος ἄστοργος.

«Διάβολοι», φησί· τουτέστι, κακήγοροι. Οἱ γὰρ μηδὲν ἑαυτοῖς συνειδότες ἀγαθόν, ὥσπερ τινὰ παραμυθίαν ἔχοντες τὸ τῶν ἄλλων τὰς ὑπολήψεις βλασφημεῖν, μυρία πλημμελοῦσι καὶ ἁμαρτάνουσιν. «Ἀκρατεῖς», καὶ γλώσσης καὶ γαστρὸς καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων. «Ἀνήμεροι». Ἐντεῦθεν ἡ ὠμότης, ἐντεῦθεν ἡ ἀπήνεια, ὅταν τις φιλάργυρος ᾖ, ὅταν τις φίλαυτος, ὅταν ἀχάριστος, ὅταν λάγνος. «Ἀφιλάγαθοι, προδόται, προπετεῖς». «Προδόται», τῆς φιλίας· «προπετεῖς», τουτέστιν, οὐδὲν βεβηκὸς ἔχοντες. «Τετυφωμένοι»· ἀπονοίας πεπληρωμένοι. «Φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι· ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρνημένοι». Καὶ ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους γράφων, οὕτω πως φησίν· «ἔχοντες τὴν μόρφωσιν τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ». Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ἐπαινῶν αὐτὸ τίθησιν· ἐνταῦθα δὲ παρὰ πάντα τὰ ἐλαττώματα χαλεπώτερον τοῦτο δείκνυσι τὸ ἁμάρτημα. Τί δήποτε; Ὅτι οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ σημαινόμενον αὐτὸ ἔλαβεν. Ὥσπερ γὰρ τὴν εἰκόνα πολλάκις μὲν εἰς ὁμοίωσιν λαμβάνει, πολλάκις δὲ εἰς τὸ ἄψυχον καὶ οὐδαμινόν· οἷον καθάπερ καὶ αὐτός φησι Κορινθίοις γράφων· «ἀνὴρ μὲν γὰρ οὐκ ὀφείλει κατακαλύπτεσθαι τὴν κεφαλήν, εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ ὑπάρχων»· ὁ δὲ προφήτης· «πλὴν ἐν εἰκόνι διαπορεύεται ἄνθρωπος». Καὶ τὸν λέοντα ἡ Γραφὴ ποτὲ μὲν εἰς τὸ βασιλικὸν λαμβάνει· «ἐκοιμήθη», φησίν, «ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος λέοντος· τίς ἐγερεῖ αὐτόν;»· ποτὲ δὲ εἰς τὸ ἁρπακτικόν· «ὡς λέων ἁρπάζων καὶ ὠρυόμενος»· οὕτω καὶ ἡμεῖς τὸ αὐτὸ ποιοῦμεν.

Ἐπειδὴ γὰρ τὰ πράγματα σύνθετά ἐστι καὶ ποικίλα, εἰκότως εἰς πολλὰς εἰκόνας καὶ παραδείγματα παρείληπται· οἷον, τὴν καλὴν

2. Ρωμ. 2,20.
3. Β' Κορ. 11,7.
4. Ψαλμ. 38,7.
5. Γεν. 49,9.
6. Ψαλμ. 21,14.

ρθοῦν δύσκολοι καιροί. Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ εἶναι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, ἀπειθεῖς στοὺς γονεῖς, ἀχάριστοι, ἀσεβεῖς, ἄστοργοι». Ἄρα ὁ ἀχάριστος εἶναι ἀσεβής· καὶ εὔλογα. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ εἶναι ἀχάριστος πρὸς τὸν εὐεργέτη, ποιός δὲ θὰ γινόταν ἀπέναντι στοὺς ἄλλους; Ὁ ἀχάριστος εἶναι ἀδιάλλακτος, ὁ ἀχάριστος εἶναι ἄστοργος.

«Διαβολεῖς», λέγει· δηλαδὴ κακόλογοι. Γιατὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔχουν κανένα ἀγαθὸ γιὰ τοὺς ἑαυτούς τους, ἔχοντας σὰν παρηγοριὰ τὸ νὰ βλασφημοῦν τὶς ὑπολήψεις τῶν ἄλλων, διαπράττουν μύρια σφάλματα καὶ ἁμαρτίες. «Ἀκρατεῖς» καὶ στὴ γλώσσα καὶ στὴν κοιλιὰ καὶ σ' ὅλα τ' ἄλλα. «Ἀνήμεροι». Ἀπ' ἐδῶ προέρχεται ἡ ἀπανθρωπιά, ἀπὸ ἐδῶ ἡ σκληρότητα, ὅταν κάποιος εἶναι φιλάργυρος, ὅταν κάποιος εἶναι φίλαυτος, ὅταν εἶναι ἀχάριστος, ὅταν εἶναι φιλήδονος. «Ἀφιλάγαθοι, προδότες, αὐθάδεις». Προδότες τῆς φιλίας· «προπετεῖς», δηλαδή, μὴ ἔχοντας τίποτε τὸ σταθερό. «Φουσκωμένοι ἀπὸ ὑπερηφάνεια», γεμάτοι ἀπὸ ἀλαζονεία. «Φιλήδονοι περισσότερο παρὰ φιλόθεοι· ἔχοντας τὴν ἐξωτερικὴ μορφὴ τῆς εὐσέβειας, ἐνῶ μὲ τὴ ζωή τους ἀρνήθηκαν τὴ δύναμή της». Καὶ γράφοντας τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴ κάτι παρόμοιο λέγει· «ἔχοντας τὴ μόρφωση τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀλήθειας στὸ νόμο»[2]. Ἀλλ' ἐκεῖ αὐτὸ τὸ ἀναφέρει ἐπαινώντας τους, ἐνῶ ἐδῶ δείχνει ὅτι αὐτὸ τὸ ἁμάρτημα εἶναι χειρότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἐλαττώματα. Καὶ γιατί ἄραγε; Γιατὶ δὲν τὸ ἀνάφερε μὲ τὴν ἴδια σημασία. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ πολλὲς φορὲς ἀναφέρει τὴν εἰκόνα γιὰ νὰ δείξει τὸ ὅμοιο, πολλὲς φορὲς πάλι ἀναφέρει αὐτὴν γιὰ πράγμα ἄψυχο καὶ μηδαμινό, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος λέγει γράφοντας στοὺς Κορινθίους· «ὁ ἄνδρας δὲν πρέπει νὰ καλύπτει τὸ κεφάλι του, ἐπειδὴ εἶναι εἰκόνα καὶ δόξα τοῦ Θεοῦ»[3]· καὶ ὁ προφήτης πάλι λέγει· «πράγματι σὰν εἰκόνα πορεύεται ὁ ἄνθρωπος»[4]. Καὶ τὸ λιοντάρι ἡ Γραφὴ ἄλλοτε τὸ ἐκλαμβάνει σὰν πρόσωπο βασιλικό· «κοιμήθηκε», λέγει, «σὰν λιοντάρι καὶ σὰν λιονταράκι· ποιός θὰ τὸν ξυπνήσει;»[5]· ἄλλοτε πάλι σὰν ἁρπακτικό· «σὰν λιοντάρι ποὺ ἁρπάζει καὶ ὠρύεται»[6]· ἔτσι κι ἐμεῖς κάμνουμε τὸ ἴδιο.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὰ πράγματα εἶναι σύνθετα καὶ ποικίλα, πολὺ φυσικὰ προσφέρονται γιὰ πολλὲς εἰκόνες καὶ παραδείγματα·

ὅταν θαυμάζειν βουλώμεθα, ταῖς γραφαῖς παρεικάζομεν, καὶ τὰς γραφομένας ὅταν θαυμάζειν βουλώμεθα, λέγομεν ὅτι λαλεῖ, ὅτι φθέγγεται· οὐ ποιοῦμεν δὲ τὸ αὐτό· ἐκεῖ μὲν γάρ, ὅτι ἐγγὺς ὁμοιότητος ἦλθεν, ἐνταῦθα δέ, ὅτι τοῦ κάλλους ἐγγύς. Οὕτω καὶ ἐν τῇ μορφῇ, ἐκεῖ μέν, ὅτι τύπος τις καὶ εἰκὼν καὶ διδασκαλία καὶ ἀρχέτυπον τῆς εὐσεβείας, ἐνταῦθα δέ, ὅτι ἄψυχον καὶ νεκρόν, καὶ σχῆμα μόνον καὶ τύπον καὶ ὑπόκρισιν δηλοῖ. Ἄρα σχῆμά ἐστι μόνον χωρὶς δυνάμεως, πίστις χωρὶς ἔργων· εἰκότως. Ὥσπερ γὰρ σῶμα καλὸν καὶ εὐανθές, ὅταν ἰσχὺν μὴ ἔχῃ, ἀλλὰ τοῖς ἐζωγραφημένοις ᾖ προσεοικός, οὕτω πίστις ὀρθὴ χωρὶς ἔργων. Θῶμεν γὰρ εἶναί τινα φιλάργυρον, προδότην, προπετῆ· εἶτα πιστεύειν ὀρθῶς· τί τὸ κέρδος ἂν μηδὲν ἔχῃ τῶν τῷ Χριστιανῷ πρεπόντων; ὅταν μηδὲν πράττῃ τῶν τὴν εὐσέβειαν χαρακτηριζόντων, ἀλλὰ τοὺς Ἕλληνας παρελαύνῃ τῇ ἀσεβείᾳ; ὅταν ἐπὶ λύμῃ τῶν συνόντων ᾖ; ὅταν ἐπὶ βλασφημίᾳ τοῦ Θεοῦ; ὅταν διαβάλλῃ τὸ δόγμα διὰ τῶν ἔργων;

«Καὶ τούτους», φησίν, «ἀποτρέπου». Εἰ τοίνυν ἐν ὑστέροις καιροῖς τοιοῦτοι ἔσονται, πῶς φησι, «καὶ τούτους ἀποτρέπου;» Εἰκὸς μὲν καὶ τότε τοιούτους εἶναί τινας, εἰ καὶ μὴ μεθ' ὑπερβολῆς, ἀλλ' ὅμως εἶναι· τὸ δ' ἀληθὲς δι' ἐκείνου πᾶσι παραινεῖ, ὥστε ἐκτρέπεσθαι τοὺς τοιούτους. «Ἐκ τούτων γάρ εἰσι», φησίν, «οἱ ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας καὶ αἰχμαλωτίζοντες γυναικάρια σεσωρευμένα ἁμαρτίαις, ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις, πάντοτε μανθάνοντα, καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας δυνάμενα ἐλθεῖν».

2. Ὁρᾷς αὐτοὺς τῇ τοῦ ἀρχαίου ἀπάτῃ κεχρημένους, τῷ ὅπλῳ, ᾧ ὁ διάβολος κατὰ τοῦ Ἀδὰμ ἐχρήσατο; «Ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας», φησίν. Εἶδες τὸ ἀναίσχυντον πῶς ἐδήλωσε διὰ τοῦ εἰπεῖν, «ἐνδύνοντες»; τὸ ἄτιμον, τὴν ἀπάτην, τὴν κολακείαν; «Καὶ αἰχμαλωτίζοντες γυναικάρια». Ὥστε γυναικάριον ὁ εὐεξαπάτητος καὶ ἀνδρὸς πόρρω. Γυναικῶν δὲ τὸ ἀπατᾶσθαι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ γυναι-

ὅπως γιὰ παράδειγμα ὅταν θέλουμε νὰ θαυμάσουμε τὴν ὡραία, τὴν παρομοιάζουμε μὲ ζωγραφιές, καὶ τὶς ζωγραφιὲς ὅταν θέλουμε νὰ τὶς θαυμάσουμε, λέμε ὅτι λαλεῖ, ὅτι ὁμιλεῖ· δὲν κάμνουμε ὅμως τὸ ἴδιο· γιατὶ ἐκεῖ τὸ λέμε ἐπειδὴ ἦρθε κοντὰ στὴν ὁμοιότητα, ἐνῶ ἐδῶ ἐπειδὴ πλησίασε τὸ κάλλος. Ἔτσι καὶ στὴ μορφή· ἐκεῖ βέβαια γιατὶ κάποιος εἶναι τύπος καὶ εἰκόνα καὶ διδασκαλία καὶ ἀρχέτυπο τῆς εὐσέβειας, ἐνῶ ἐδῶ γιατὶ εἶναι ἄψυχο καὶ νεκρὸ καὶ δηλώνει σχῆμα μόνο καὶ τύπο καὶ ὑπόκριση. Ἄρα εἶναι σχῆμα μόνο χωρὶς δύναμη, πίστη χωρὶς ἔργα· καὶ πολὺ σωστά. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἕνα ὡραῖο καὶ ἀνθηρὸ σῶμα ὅταν δὲν ἔχει δύναμη μοιάζει μὲ τὰ ζωγραφισμένα, ἔτσι εἶναι καὶ ἡ ὀρθὴ πίστη χωρὶς ἔργα. Ἂς ὑποθέσουμε δηλαδὴ ὅτι κάποιος εἶναι φιλάργυρος, προδότης, αὐθάδης, ἀλλ' ὅμως πιστεύει ὀρθά· ποιό εἶναι τὸ κέρδος ἂν δὲν ἔχει τίποτε ἀπὸ τὰ πρέποντα στοὺς Χριστιανούς; ὅταν δὲν κάμνει τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ποὺ χαρακτηρίζουν τὴν εὐσέβεια, ἀλλὰ ξεπερνάει στὴν ἀσέβεια τοὺς εἰδωλολάτρες; ὅταν ζεῖ πρὸς καταστροφὴ ἐκείνων ποὺ τὸν συναναστρέφονται; ὅταν ὑπάρχει γιὰ νὰ βλασφημεῖ τὸ Θεό; ὅταν μὲ τὰ ἔργα του διαβάλλει τὸ δόγμα;

«Καὶ αὐτούς», λέγει, «νὰ τοὺς ἀποφεύγεις». Ἂν λοιπὸν κατὰ τοὺς ἔσχατους καιροὺς θὰ γίνουν τέτοιοι, πῶς λέγει «καὶ αὐτοὺς νὰ τοὺς ἀποφεύγεις»; Φυσικὸ εἶναι ὅτι καὶ τότε θὰ εἶναι μερικοὶ τέτοιοι, ἂν ὄχι ὑπερβολικὰ τέτοιοι, ἀλλ' ὅμως θὰ εἶναι· ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι μέσω ἐκείνου προτρέπει ὅλους, ὥστε νὰ ἀποφεύγουν τοὺς παρόμοιους. «Γιατὶ ἀπὸ αὐτούς», λέγει, «προέρχονται ἐκεῖνοι ποὺ εἰσχωροῦν στὰ σπίτια καὶ αἰχμαλωτίζουν γυναικάρια γεμάτα ἀπὸ ἁμαρτίες, ποὺ παρασύρονται ἀπὸ διάφορες ἐπιθυμίες, καὶ πάντοτε μαθαίνουν, ἀλλὰ δὲν μποροῦν ποτὲ νὰ φθάσουν στὴν ἀκριβὴ γνώση τῆς ἀλήθειας».

2. Βλέπεις αὐτοὺς ποὺ χρησιμοποιοῦν τὴν ἀπάτη τοῦ ἀρχαίου, τὸ ὅπλο ποὺ ὁ διάβολος χρησιμοποίησε κατὰ τοῦ Ἀδάμ; «εἰσχωροῦν στὰ σπίτια», λέγει. Εἶδες πῶς δήλωσε τὴν ἀδιαντροπιά τους μὲ τὸ νὰ πεῖ «εἰσχωροῦν»; τὴν ἀτιμία, τὴν ἀπάτη, τὴν κολακεία; «Καὶ αἰχμαλωτίζουν γυναικάρια». Ὥστε 'γυναικάριο' εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐξαπατιέται εὔκολα καὶ ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸν ἄνδρα. Γνώρισμα τῶν γυναικῶν εἶναι νὰ ἐξαπατιένται, ἢ καλύτερα οὔτε τῶν γυναι-

κῶν, ἀλλὰ γυναικαρίων. «Σεσωρευμένα». Ὅρα πόθεν κἀκείναις γίνεται τὸ πείθεσθαι, ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν, ἀπὸ τοῦ μηδὲν ἑαυταῖς συνειδέναι καλόν. Καὶ σφόδρα κυρίως εἶπε, «σεσωρευμένα»· τὸ πλῆθος γὰρ τῶν ἁμαρτιῶν διὰ τούτου παρίστησι, καὶ τὸ ἄτακτον καὶ συγκεχυμένον. «Ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις». Οὐ τῆς φύσεως κατηγόρησεν· οὐ γὰρ ἁπλῶς 'γυναῖκας' εἶπεν, ἀλλὰ τοιάσδε γυναῖκας. Τί ἐστι, «ποικίλαις;» Ἐνταῦθα πολλὰ ᾐνίξατο, τὴν τρυφήν, τὴν ἀσχημοσύνην, τὴν λαγνείαν. «Ποικίλαις», φησίν, «ἐπιθυμίαις», τουτέστι, χρημάτων, δόξης, τρυφῆς, αὐθαδείας, τιμῆς. Ἴσως δὲ καὶ ἑτέρας αἰσχρὰς ἐπιθυμίας αἰνίττεται. Πάντοτε μανθάνοντα καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν δυνάμενα. Διὰ τί ταῦτα φησιν; Οὐ συγγινώσκων αὐταῖς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα καταπειλῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ἑαυτὰς κατέχωσαν ταῖς ἐπιθυμίαις ἐκείναις καὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν, ἐπωρώθη αὐτῶν ἡ διάνοια.

«Ὃν τρόπον δὲ Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς ἀντέστησαν Μωϋσῇ, οὕτω καὶ οὗτοι ἀνθίστανται τῇ ἀληθείᾳ». Τίνες εἰσὶν οὗτοι οἱ μάγοι οἱ ἐπὶ Μωϋσέως; πῶς δὲ αὐτῶν τὰ ὀνόματα οὐδαμοῦ ἐμφέρεται ἀλλαχοῦ; Ἢ ἀγράφως παραδέδοται, ἢ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος εἰκὸς ἦν εἰδέναι τὸν Παῦλον. «Οὕτω καὶ οὗτοι», φησίν, «ἀντιστήσονται τῇ ἀληθείᾳ, ἄνθρωποι τὸν νοῦν κατεφθαρμένοι, ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίστιν· ἀλλ' οὐ προκόψουσι», φησίν. Πῶς οὖν λέγει ἀλλαχοῦ, ὅτι «προκόψουσιν ἐπὶ πλεῖον ἀσεβείας», ἐνταῦθα δέ, «οὐ προκόψουσι»; Ἐκεῖ τοῦτό φησιν, ὅτι ἀρχόμενοι καινοτομεῖν καὶ πλανᾶν, οὐ στήσονται τῆς πλάνης, ἀλλ' ἀεὶ ἐξευρήσουσιν ἀπάτας καινὰς καὶ δόγματα διεφθαρμένα· καὶ γὰρ ἡ πλάνη οὐδαμοῦ ἵσταται. Ἐνταῦθα δὲ τοῦτό φησιν, ὅτι οὐκ ἀπατήσουσιν, οὐδὲ συναρπάσουσι, κἂν παρὰ τὴν ἀρχὴν δόξωσί τινας παρακρούεσθαι, ἀλλ' εὐφώρατοι ταχέως ἔσονται.

Ὅτι γὰρ περὶ τούτου φησίν, ἄκουσον τί λέγει· «ἡ γὰρ ἄνοια αὐτῶν ἔκδηλος ἔσται πᾶσι». Πόθεν; Πανταχόθεν· «ὥσπερ καὶ ἡ ἐκείνων ἐγένετο». Κἂν γὰρ πρότερον ἀνθήσῃ τὰ τῆς πλάνης, εἰς τέ-

---

7. Β' Τιμ. 2,16.

κῶν, ἀλλὰ τῶν γυναικαρίων· «Γεμάτα». Πρόσεχε ἀπὸ ποὺ προέρχεται καὶ σ' ἐκεῖνες ἡ εὐπιστία· ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες· ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν ἔχουν συνείδηση κανενὸς καλοῦ. Καὶ θέλοντας πάρα πολὺ νὰ κυριολεκτήσει εἶπε, «γεμάτα»· γιατὶ μ' αὐτὸ δείχνει τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν, τὴν ἀταξία καὶ τὴ σύγχυση. «Παρασυρόμενα ἀπὸ ποικίλες ἐπιθυμίες». Δὲν κατηγόρησε τὴ γυναικεία φύση· δὲν εἶπε ἁπλῶς 'γυναῖκες', ἀλλὰ 'τέτοιες γυναῖκες'. Τί σημαίνει «ποικίλες»; Ἐδῶ πολλὰ ὑπαινίχθηκε, τὴν τρυφή, τὴν ἀπρέπεια, τὴν ἡδυπάθεια. «Ποικίλες ἐπιθυμίες», λέγει· δηλαδὴ ἐπιθυμίες χρημάτων, δόξας, ἡδυπάθειας, αὐθάδειας, τιμῆς. Ἴσως ἐννοεῖ κι ἄλλες αἰσχρὲς ἐπιθυμίες. «Πάντοτε μαθαίνουν καὶ δὲν μποροῦν ποτὲ νὰ φτάσουν στὴν ἀκριβὴ γνώση τῆς ἀλήθειας». Γιατί τὰ λέγει αὐτά; Ὄχι συγχωρώντας αὐτές, ἀλλὰ καὶ πάρα πολὺ ἀπειλώντας τες. Ἐπειδὴ καταπαράχωσαν τὸν ἑαυτό τους μὲ τὶς ἐπιθυμίες ἐκεῖνες καὶ τὰ ἁμαρτήματα, ἐπειδὴ πωρώθηκε ἡ διάνοιά τους.

«Μὲ ὅποιον τρόπο ὁ Ἰαννῆς καὶ ὁ Ἰαμβρῆς ἀντιστέκονταν στὴν ἀλήθεια». Ποιοί εἶναι αὐτοὶ οἱ μάγοι ποὺ ἔζησαν στὶς ἡμέρες τοῦ Μωϋσῆ; καὶ πῶς τὰ ὀνόματά τους δὲν ἀναφέρονται πουθενὰ ἀλλοῦ; Ἢ παραδόθηκαν ἄγραφα, ἢ φυσικὸ ἦταν νὰ τὰ γνώριζε ὁ Παῦλος διὰ τοῦ Πνεύματος. «Ἔτσι καὶ αὐτοί», λέγει, «θ' ἀντισταθοῦν στὴν ἀλήθεια, ἄνθρωποι μὲ διεφθαρμένο τὸ νοῦ, ἀποτυχημένοι στὴν πίστη· ἀλλὰ δὲ θὰ προκόψουν περισσότερο, γιατὶ ἡ ἀνοησία τους θὰ γίνει ὁλοφάνερη σὲ ὅλους, ὅπως ἔγινε καὶ ἡ ἀνοησία ἐκείνων». «Ἀλλὰ δὲ θὰ προκόψουν», λέγει. Πῶς λοιπὸν ἀλλοῦ λέγει, ὅτι «θὰ προκόψουν περισσότερο στὴν ἀσέβεια»[7], ἐνῶ ἐδῶ λέγει «δὲ θὰ προκόψουν»; Ἐκεῖ ἐννοεῖ αὐτό, ὅτι ἀρχίζοντας νὰ καινοτομοῦν καὶ νὰ πλανοῦν δὲ θὰ σταματήσουν στὴν πλάνη, ἀλλὰ πάντοτε θὰ βρίσκουν νέες ἀπάτες καὶ διεφθαρμένα δόγματα· γιατὶ ἡ πλάνη δὲ σταματᾶ πουθενά. Ἐνῶ ἐδῶ ἐννοεῖ αὐτό, ὅτι δὲ θὰ ἀπατήσουν οὔτε θὰ παρασύρουν, κι ἂν ἀκόμα στὴν ἀρχὴ φανοῦν μερικοὶ ποὺ ἐξαπατήθηκαν, ἀλλὰ γρήγορα θ' ἀποκαλυφθοῦν.

Τὸ ὅτι βέβαια γι' αὐτὸ ὁμιλεῖ, ἄκουσε τί λέγει· «γιατὶ ἡ ἀνοησία τους θὰ γίνει ὁλοφάνερη σὲ ὅλους». Ἀπὸ ποῦ; Ἀπὸ παντοῦ· «ὅπως ἀκριβῶς ἔγινε καὶ ἡ ἀνοησία ἐκείνων». Κι ἂν ἀκόμα στὴν ἀρχὴ ἀνθήσουν τὰ τῆς πλάνης, δὲ θὰ μείνουν ὡς τὸ τέλος.

λος οὐ διαμένει. Τοιαῦτα γὰρ τὰ μὴ φύσει καλά, ἀλλὰ δοκοῦντα εἶναὶ καλά· πρὸς καιρὸ ἀνθεῖ καὶ φωρᾶται καὶ ἀπόλλυται. Ἀλλ' οὐ τὰ ἡμέτερα τοιαῦτα· καὶ τούτων σὺ μάρτυς· οὐ γὰρ ἐν ἀπάτῃ τὰ ἡμέτερα· τίς γὰρ ἂν ὑπὲρ ἀπάτης καὶ ἀποθανεῖν ἕλοιτο;

«Σὺ δὲ παρηκολούθηκάς μου τῇ διδασκαλίᾳ». Ὥστε ἰσχυρὸς ἔσο· οὐ γὰρ ἁπλῶς παρεγένου, ἀλλὰ «παρηκολούθηκας». Ἐνταῦθα τὸν χρόνον σημαίνει πολὺν γεγενῆσθαι, ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν, «παρηκολούθηκας τῇ διδασκαλίᾳ». Τοῦτο περὶ λόγου. «Τῇ ἀγωγῇ»· τοῦτο περὶ βίου. «Τῇ προθέσει»· τοῦτο περὶ προθυμίας καὶ τοῦ παραστήματος τῆς ψυχῆς. Οὐχὶ ἔλεγον μέν, φησί, ταῦτα, οὐκ ἐποίουν δέ, οὐδὲ ἐν λόγοις μόνον ἐφιλοσόφουν. «Τῇ πίστει, τῇ μακροθυμίᾳ». Πῶς οὐδέν με τούτων, φησίν, ἐτάραττε. «Τῇ ἀγάπῃ», ὅπερ οὐκ εἶχον οὗτοι· «τῇ ὑπομονῇ», ὥσπερ οὐδὲ τοῦτο. «Τῇ μακροθυμίᾳ», φησί. Πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς πολλὴν ἐπεδεικνύμην τὴν μακροθυμίαν. «Τῇ ὑπομονῇ», πρὸς τοὺς διωγμούς. «Τοῖς διωγμοῖς, τοῖς παθήμασι». Δύο γὰρ ταῦτα ταράττει τὸν διδάσκαλον, τὸ αἱρετικοὺς εἶναι πολλούς, καὶ τὸ μὴ καρτερεῖν ἐν τοῖς παθήμασιν. Ἀλλ' ὅμως ὑπὲρ τούτων πολλὰ διελέχθη, ὅτι καὶ πάλαι ἦσαν καὶ ἔσονται, καὶ χρόνος οὐδεὶς καθαρὸς τούτων, καὶ ὅτι ἡμᾶς οὐδὲν βλάψαι δυνήσονται, καὶ ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ἐστιν.

Ὁρᾷς λοιπὸν αὐτὸν περὶ τῶν θλίψεων διαλεγόμενον; «Οἷά μοι ἐγένετο ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Ἰκονίῳ, ἐν Λύστροις». Τί δήποτε ταῦτα μόνα εἴρηκεν ἀπὸ πολλῶν; Ἐπειδὴ γνώριμα ἦν τῷ ἀνδρὶ τὰ λοιπά· καὶ ἴσως ὡς νεαρῶν τῶν πραγμάτων τούτων μέμνηται, οὐ τῶν πάλαι· καὶ οὐκ ἀπαριθμεῖται κατ' εἶδος· οὐ γάρ ἐστι κενόδοξος οὐδὲ φιλότιμος· πρὸς γὰρ παραμυθίαν τοῦ μαθητοῦ, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν λέγει. Ἀντιόχειαν δὲ τὴν τῆς Πισιδίας ἐνταῦθά φησι, καὶ Λύστραν, ὅθεν ἦν ὁ Τιμόθεος. «Οἵους διωγμοὺς ὑπέμεινα». Ἀμφότερα παρακλήσεως, ὅτι καὶ ἐγὼ προθυμίαν παρειχόμην γενναίαν, καὶ οὐκ ἐγκατελείφθην, καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι προέδωκέ με ὁ Θεός, ἀλλὰ τὸν στέφανόν μοι λαμπρότερον εἰργάσατο. «Οἵους διωγμοὺς

Τέτοια εἶναι ἐκεῖνα ποὺ δὲν εἶναι καλὰ ἀπὸ τὴ φύση τους, ἀλλὰ φαίνονται ὅτι εἶναι καλά· γιὰ λίγο καιρὸ ἀνθοῦν, καὶ μετὰ ἀποκαλύπτονται καὶ χάνονται. Ἀλλὰ τὰ δικά μας δὲν εἶναι τέτοια· καὶ αὐτῶν μάρτυρας εἶσαι σύ· καθόσον τὰ δικά μας δὲν βρίσκονται στὴν ἀπάτη· γιατὶ ποιός θὰ προτιμοῦσε νὰ πεθάνει γιὰ τὴν ἀπάτη;

«Σὺ ὅμως παρακολούθησες τὴ διδασκαλία μου». Ὥστε νὰ εἶσαι ἰσχυρός· δὲν ἦρθες ἁπλῶς, ἀλλὰ παρακολούθησες». Ἐδῶ δηλώνει ὅτι ὁ χρόνος ἦταν πολύς, μὲ τὸ νὰ πεῖ «παρακολούθησες τὴ διδασκαλία». Αὐτὸ λέγεται γιὰ τὸ λόγο· «τὴν ἀγωγή»· αὐτὸ λέγεται γιὰ τὸ βίο· «τὴν πρόθεση»· αὐτὸ λέγεται γιὰ τὴν προθυμία καὶ τὴν καρτερικότητα τῆς ψυχῆς. Αὐτά, λέγει, δὲν τὰ ἔλεγα χωρὶς νὰ τὰ ἐφαρμόζω καὶ οὔτε φιλοσοφοῦσα μόνο μὲ λόγια. «Στὴν πίστη, στὴ μακροθυμία». Πῶς τίποτε ἀπὸ αὐτά, λέγει, δὲν μὲ τάραττε. «Μὲ τὴν ἀγάπη», πράγμα ποὺ δὲν τὸ εἶχαν αὐτοί· «μὲ τὴν ὑπομονή», ὅπως ἀκριβῶς οὔτε κι αὐτό. «Μὲ τὴ μακροθυμία», λέγει. Πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς ἔδειχνα πολλὴ μακροθυμία. «Μὲ τὴν ὑπομονή», πρὸς τοὺς διωγμούς. Στοὺς διωγμούς, στὰ παθήματα. Γιατὶ δύο εἶναι αὐτὰ ποὺ ταράσσουν τὸν δάσκαλο, τὸ νὰ εἶναι πολλὴ αἱρετικοί, καὶ τὸ νὰ μὴ δείχνει ὑπομονὴ στὰ παθήματα. Ἀλλ' ὅμως γι' αὐτοὺς πολλὰ εἶπε, ὅτι καὶ παλιὰ ὑπῆρχαν καὶ θὰ ὑπάρξουν, καὶ κανένας χρόνος δὲν εἶναι καθαρὸς ἀπ' αὐτούς, καὶ ὅτι δὲ θὰ μπορέσουν νὰ μᾶς βλάψουν σὲ τίποτε, καὶ ὅτι στὸν κόσμο ὑπάρχουν σκεύη χρυσὰ καὶ ἀργυρά.

Βλέπεις λοιπὸν αὐτὸν ποὺ ὁμιλεῖ γιὰ τὶς θλίψεις; «Αὐτὰ ποὺ μοῦ συνέβηκαν στὴν Ἀντιόχεια, στὸ Ἰκόνιο, στὰ Λύστρα». Γιατί ἄραγε αὐτὰ μόνο εἶπε ἀπὸ τὰ πολλὰ παθήματα; Ἐπειδὴ τὰ ὑπόλοιπα ἦταν γνωστὰ στὸν ἄνδρα· καὶ ἴσως αὐτὰ τὰ πράγματα τὰ θυμᾶται σὰν πρόσφατα, ὄχι τὰ παλιά· καὶ δὲν τὰ ἀπαριθμεῖ κατὰ εἶδος· γιατὶ δὲν εἶναι κενόδοξος οὔτε φιλόδοξος, ἀφοῦ τὸ λέγει γιὰ παρηγοριὰ τοῦ μαθητῆ, ὄχι γιὰ ἐπίδειξη. Ἀντιόχεια ἐδῶ ἐννοεῖ τὴν τῆς Πισιδίας, καὶ τὰ Λύστρα, ἀπὸ ὅπου καταγόταν ὁ Τιμόθεος. «Ποιούς διωγμοὺς ὑπέμεινα». Καὶ τὰ δύο εἶναι παρηγορητικά· ὅτι δηλαδὴ καὶ ἐγὼ ἔδειχνα γενναία προθυμία, καὶ δὲν ἐγκαταλείφθηκα, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ πῶ, ὅτι ὁ Θεὸς μὲ πρόδωσε, ἀλλὰ κατέστησε λαμπρότερο τὸ στεφάνι μου. «Ποιούς διωγμοὺς ὑπέμει-

ὑπέμεινα», φησί, «καὶ ἐκ πάντων με ἐρρύσατο ὁ Κύριος. Καὶ πάντες δὲ οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διωχθήσονται».

3. Τί δὲ ὅλως λέγω περὶ ἐμαυτοῦ, φησίν; ἕκαστος τῶν θελόντων ζῆν εὐσεβῶς, διωχθήσεται. Διωγμοὺς ἐνταῦθά φησι τὰς θλίψεις, τὰς ὀδύνας. Καὶ γὰρ οὐκ ἔνι ἄνδρα τὴν τῆς ἀρετῆς ὁδὸν ὁδεύοντα λύπης εἶναι χωρίς, θλίψεως, ὀδύνης πειρασμῶν· πῶς γάρ, ὁ στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδεύων ὁδόν; ὁ ἀκούσας, ὅτι «ἐν τῷ κόσμῳ θλῖψιν ἕξετε;» Εἰ ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ ἔλεγεν ὁ Ἰώβ, «πειρατήριον ὁ βίος ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς», πόσῳ μᾶλλον τότε; «Πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες», φησί, «προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι». Μηδέν σε θορυβείτω τούτων, φησίν, εἰ καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἐν εὐθηνίᾳ, σὺ δὲ ἐν πειρασμοῖς· τοιαύτη τοῦ πράγματος ἡ φύσις ἐστίν. Ἐκ τῶν ἐμῶν δύνασαι μαθεῖν, ὅτι οὐκ ἔνι ἄνδρα πολεμοῦντα τοῖς πονηροῖς μὴ εἶναι ἐν θλίψει. Οὐκ ἔστι πυκτεύοντα ἐν τρυφῇ εἶναι, οὐκ ἔστι παλαίοντα εὐωχεῖσθαι. Μηδεὶς τοίνυν τῶν ἀθλούντων ἄνεσιν ζητείτω, μηδεὶς ἐν εὐθυμίᾳ εἶναι. Πάλιν τὰ παρόντα ἀγών, πόλεμος, θλῖψις, στενοχωρία, πειρατήριον, τῶν ἀγώνων τὸ στάδιον. Ἕτεροι τῆς ἀνέσεως οἱ καιροί· οὗτος τῶν ἱδρώτων, οὗτος τῶν πόνων ὁ καιρός. Οὐδεὶς ἀποδυσάμενος καὶ ἀλειψάμενος ἄνεσιν ἐπιζητεῖ. Εἰ δὲ ἄνεσιν ἐπιζητεῖς, τί ἀπεδύσω; τί τὰς χεῖρας ἀντῆρας; Καὶ πῶς οὐκ ἀνταίρω, φησί, νῦν; Ὅταν τῶν ἐπιθυμιῶν μὴ κρατῇς, ὅταν πρὸς τὴν βίαν τῆς φύσεως μὴ μάχῃ. «Σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστώθης, εἰδὼς παρὰ τίνος ἔμαθες, καὶ ὅτι ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας τὰ δυνάμενά σε σοφίσαι εἰς σωτηρίαν, διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Τί ἐστι τοῦτο; Καθάπερ ὁ προφήτης Δαυὶδ παρῄνεσε, «μὴ παραζήλου», εἰπών, «ἐν πονηρευομένοις», τοῦτο καὶ αὐτὸς παραινεῖ λέγων· «σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστώθης». Οὐχ ἁπλῶς, «ἔμαθες», ἀλλὰ καὶ «ἐπιστώθης», τουτέστιν, ἐπίστευσας. Τί δαὶ

---

8. Ἰω. 16,33.
9. Ἰὼβ 7,1.
10. Ψαλμ. 36,1.

να», λέγει «καὶ ἀπὸ ὅλα ὁ Θεὸς μ' ἐλευθέρωσε. Καὶ ὅλοι ὅσοι θέλουν νὰ ζήσουν μὲ εὐσέβεια στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, θὰ διωχθοῦν».

3. Γιατί ὅμως, λέγει, ὁμιλῶ ἁπλῶς γιὰ τὸν ἑαυτό μου; Καθένας ἀπ' αὐτοὺς ποὺ θέλει νὰ ζεῖ μὲ εὐσέβεια, θὰ διωχθεῖ. Διωγμοὺς ἐδῶ ἐννοεῖ τὶς θλίψεις, τὶς ὀδύνες. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει ἄνδρας ποὺ νὰ βαδίζει τὴν ὁδὸ τῆς ἀρετῆς χωρὶς θλίψη, ὀδύνη καὶ πειρασμούς· γιατὶ πῶς θὰ μποροῦσε νὰ γίνει ἀλλιῶς γι' αὐτὸν ποὺ βαδίζει τὴ στενὴ καὶ θλιμμένη ὁδό; γι' αὐτὸν ποὺ ἄκουσε ὅτι «στὸν κόσμο θὰ συναντήσετε θλίψη»[8]; Ἂν ἐκεῖνο τὸ χρόνο ἔλεγε ὁ Ἰώβ, «γεμάτη πειρασμοὺς εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου στὴ γῆ»[9], πόσο μᾶλλον τότε; «Πονηροὶ ἄνθρωποι», λέγει, «καὶ ἀπατεῶντες θὰ προκόψουν στὸ χειρότερο, πλανῶντας καὶ πλανώμενοι». Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ἂς μὴ σὲ θορυβεῖ, λέγει, ἂν ἐκεῖνοι ζοῦν μὲ ἄνεση, ἐνῶ σὺ μὲ πειρασμούς· τέτοια εἶναι ἡ φύση τοῦ πράγματος. Ἀπὸ τὰ δικά μου μπορεῖς νὰ μάθεις ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος ποὺ νὰ πολεμᾶ μὲ τοὺς πονηροὺς καὶ νὰ μὴν εἶναι σὲ θλίψη. Δὲν εἶναι δυνατὸν αὐτὸς ποὺ πυγμαχεῖ νὰ ζεῖ σὲ τρυφή, δὲν εἶναι δυνατὸν αὐτὸς ποὺ παλεύει νὰ εὐωχεῖ. Κανένας λοιπὸν ἀπὸ τοὺς ἀθλητὲς ἂς μὴ ζητάει ἄνεση, κανένας ἂς μὴ βρίσκεται σὲ εὐθυμία. Πάλι τὰ παρόντα εἶναι ἀγώνας, πόλεμος, θλίψη, στενοχώρια, δοκιμασία, τὸ στάδιο τῶν ἀγώνων. Ἄλλοι εἶναι οἱ καιροὶ τῆς ἀνέσεως· αὐτὸς ὁ καιρὸς εἶναι τῶν ἱδρώτων, αὐτὸς εἶναι τῶν πόνων. Κανένας ποὺ ἀποδύθηκε καὶ ἀλείφθηκε δὲν ἐπιζητεῖ ἄνεση. Ἂν λοιπὸν ἐπιζητεῖς ἄνεση γιατί ἀποδύθηκες; γιατί σήκωσες τὰ χέρια; Καὶ πῶς, λέγει, νὰ μὴ τὰ σηκώσω τώρα; Ὅταν δὲν συγκρατᾶς τὶς ἐπιθυμίες, ὅταν δὲν μάχεσαι ἐνάντια πρὸς τὴν ὁρμὴ τῆς φύσεως. «Σὺ ὅμως μένε σ' ἐκεῖνα ποὺ ἔμαθες καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα ἀπέκτησες τὴ βεβαιότητα, γνωρίζοντας ἀπὸ ποιόν τὰ ἔμαθες, γιατὶ ἀπὸ τὴ βρέφικη ἡλικία γνωρίζεις τὰ ἱερὰ γράμματα, ποὺ μποροῦν νὰ σὲ ὁδηγήσουν στὴ σοφία πρὸς σωτηρία μὲ τὴ βοήθεια τῆς πίστεως στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Τί σημαίνει αὐτό; Ὅπως ἀκριβῶς ὁ προφήτης Δαυὶδ προέτρεψε καὶ εἶπε, «μὴ ζηλεύεις τὴ φαινομενικὴ εὐτυχία τῶν πονηρῶν»[10], αὐτὸ προτρέπει κι αὐτὸς λέγοντας· «ἐσὺ ὅμως μένε σ' αὐτὰ ποὺ ἔμαθες κι ἀπέκτησες τὴ βεβαιότητα γι' αὐτά».

καὶ ἐπίστευσα; Ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ ζωή. Κἂν ἐναντία τοίνυν ὁρᾷς ἐνταῦθα ὧν ἐπίστευσας, μὴ θορυβοῦ, ἐπεὶ καὶ ὁ Ἀβραὰμ ἐναντία ἑώρα, ἀλλ' οὐδὲν ἔπαθεν· ἤκουσεν, ὅτι «ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα», καὶ τὸν Ἰσαὰκ σφάξαι ἐκελεύετο, καὶ οὐκ ἐθορυβεῖτο οὐδὲ ἐταράττετο. Μηδεὶς σκανδαλιζέσθω ἐπὶ τοῖς πονηροῖς· τοῦτο ἄνωθεν εἶπεν ἡ Γραφή. Τί οὖν, ὅταν καὶ ἀγαθοὶ εὐφραίνωνται, καὶ πονηροὶ κολάζωνται; Τὸ μὲν ἕτερον εἰκὸς γενέσθαι, τὸ δὲ ἄλλο οὐκέτι· πονηροὺς μὲν γὰρ κολάζεσθαι ἔνι, ἀγαθοὺς δὲ εὐφραίνεσθαι ἀεὶ οὐκ ἔνι. Οὐδεὶς Παύλου ἴσος ἦν, ἀλλ' ὅμως ἐν θλίψει τὸν πάντα διῆγε χρόνον, ἐν δάκρυσιν, ἐν στεναγμοῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας. «Μετὰ δακρύων» γάρ, φησί, «νύκτα καὶ ἡμέραν τριετίαν νουθετῶν οὐκ ἐπαυσάμην»· καὶ πάλιν, «ἡ ἐπισύστασίς μου ἡ καθ' ἡμέραν», φησίν. Οὐ σήμερον μὲν ἔχαιρεν, αὔριον δὲ ἤλγει, ἀλλὰ καθ' ἡμέραν οὐ διελίμπανεν ὀδυνώμενος.

Πῶς οὖν φησι, «πονηροὶ προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον»; οὐκ εἶπεν, ὅτι 'ἀνέσεως τυγχάνουσιν', ἀλλ' «ἐπὶ τὸ χεῖρον προκόψουσιν»· εἰς τὸ χεῖρον ἡ προκοπὴ αὕτη. Οὐκ εἶπεν, 'ἐν εὐθηνίᾳ ἔσονται'. Εἰ δὲ καὶ κολάζονται, διὰ τοῦτο κολάζονται, ἵνα μὴ νομίσῃς ἀτιμώρητα εἶναι τὰ ἁμαρτήματα. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ γέεννα οὐκ ἰσχύει κωλῦσαι ἡμᾶς τῆς κακίας, φειδόμενος ἡμῶν διυπνίζει καὶ διανίστησιν ἡμᾶς. Εἰ μηδεὶς πονηρὸς ἐκολάζετο, οὐδεὶς ἂν ἐνόμιζεν ἐφεστάναι τὸν Θεὸν τοῖς ἀνθρωπίνοις πράγμασιν· εἰ πάντες ἐκολάζοντο, οὐδεὶς ἂν προσεδόκησεν ἔσεσθαι ἀνάστασιν, ὡς πάντων ἐνταῦθα ἀπολαμβανόντων. Διὰ τοῦτο καὶ κολάζει, καὶ οὐ κολάζει· διὰ τοῦτο ἐνταῦθα δίκαιοι θλίβονται, ὅτι πάροικοί εἰσιν, ὅτι ξένοι, ὅτι ἐν ἀλλοτρίᾳ εἰσίν. Οἱ δίκαιοι τοίνυν δοκιμῆς ἕνεκεν ταῦτα ὑπομένουσιν· ἄκουε γὰρ τοῦ Θεοῦ λέγοντος πρὸς τὸν Ἰώβ, «οἴει με ἄλλως σοι κεχρηματικέναι, ἢ ἵνα ἀναφανῇς δίκαιος;» Οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ ἐὰν καί ποτέ τι τοιοῦτον ὑπομείνωσι, δίκην τιννύουσι τῶν ἁμαρτιῶν.

Ἐν πᾶσι τοίνυν εὐχαριστῶμεν τῷ Θεῷ εἴτε οὕτως, εἴτε

---

11. Γεν. 21,12.
12. Πράξ. 20,31.
13. Β' Κορ. 11,28.
14. Ἰὼβ 40,3.

Ὄχι ἁπλῶς «ἔμαθες», ἀλλὰ «καὶ ἐπιστώθης», δηλαδὴ πίστεψες. Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτὸ ποὺ πίστεψα; Ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ ζωή. Κι ἂν λοιπὸν βλέπεις ἐδῶ ἀντίθετα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ πίστεψες, μὴν ἀνησυχεῖς, γιατὶ καὶ ὁ Ἀβραὰμ ἔβλεπε ἀντίθετα, ἀλλὰ τίποτε δὲν ἔπαθε· ἄκουσε, «μὲ τὸν Ἰσαὰκ θ' ἀποκτήσεις ἀπογόνους»[11], καὶ ἔπαιρνε ἐντολὴ νὰ σφάξει τὸν Ἰσαάκ, καὶ δὲν ἀνησυχοῦσε οὔτε ταρασσόταν. Κανένας νὰ μὴ σκανδαλίζεται γιὰ τοὺς πονηρούς· αὐτὸ ἡ Γραφὴ τὸ εἶπε ἀπὸ παλιά. Τί λοιπὸν ὅταν καὶ οἱ ἀγαθοὶ εὐφραίνονται καὶ οἱ πονηροὶ τιμωροῦνται; Τὸ δεύτερο ἀπ' αὐτὰ εἶναι φυσικὸ νὰ γίνεται, τὸ ἄλλο ὅμως δὲν εἶναι· γιατὶ τὸ νὰ τιμωροῦνται οἱ πονηροὶ εἶναι δυνατό, τὸ νὰ εὐφραίνονται ὅμως οἱ ἀγαθοὶ πάντοτε δὲν εἶναι δυνατό. Κανένας δὲν ἦταν ἴσος μὲ τὸν Παῦλο, ἀλλ' ὅμως ὅλο τὸ χρόνο τὸν περνοῦσε μὲ θλίψη, μὲ δάκρυα, μὲ στεναγμοὺς νύχτα καὶ μέρα. Γιατὶ λέγει· «δὲν ἔπαυσα νὰ σᾶς νουθετῶ μὲ δάκρυα τρία χρόνια, νύχτα καὶ μέρα»[12]· καὶ πάλι· «ἡ πίεσή μου ἡ καθημερινή»[13], λέγει. Δὲ χαιρόταν δηλαδὴ σήμερα καὶ αὔριο πονοῦσε, ἀλλὰ καθημερινὰ δὲ σταματοῦσε νὰ πονάει.

Πῶς λοιπὸν λέγει, «οἱ πονηροὶ θὰ προκόψουν στὸ χειρότερο»; Δὲν εἶπε θὰ τύχουν ἄνεση, ἀλλὰ «θὰ προκόψουν στὸ χειρότερο»· ἡ προκοπή τους αὐτὴ θὰ εἶναι πρὸς τὸ χειρότερο. Δὲν εἶπε θὰ βρίσκονται σὲ εὐπορία. Κι ἂν πάλι τιμωροῦνται, γι' αὐτὸ τιμωροῦνται, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι τὰ ἁμαρτήματα εἶναι ἀτιμώρητα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ γέεννα δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς ἐμποδίσει ἀπὸ τὴν κακία, δείχνοντας τὴν εὐσπλαχνία του γιὰ μᾶς μᾶς ἀφυπνίζει καὶ μᾶς ἀνορθώνει. Ἂν δὲν τιμωροῦνταν κανένας πονηρός, κανένας δὲ θὰ πίστευε ὅτι ὁ Θεὸς φροντίζει τὰ ἀνθρώπινα πράγματα· ἂν ὅλοι τιμωροῦνταν, κανένας δὲ θὰ περίμενε νὰ γίνει ἀνάσταση, γιατὶ ὅλοι ἐδῶ θ' ἀπολάμβαναν τὴν τιμωρία. Γι' αὐτὸ καὶ τιμωρεῖ καὶ δὲν τιμωρεῖ· γι' αὐτὸ ἐδῶ οἱ δίκαιοι θλίβονται, γιατὶ εἶναι πάροικοι, γιατὶ εἶναι ξένοι, γιατὶ βρίσκονται σὲ ξένη γῆ. Οἱ δίκαιοι λοιπὸν ὑπομένουν αὐτὰ γιὰ νὰ δοκιμασθοῦν· γιατὶ ἄκουσε τὸ Θεὸ ποὺ λέγει στὸν Ἰώβ· «νομίζεις ὅτι σὲ χρησιμοποιήσα ἔτσι γιὰ ἄλλο λόγο, παρὰ γιὰ νὰ φανεῖς δίκαιος;»[14]. Οἱ ἁμαρτωλοὶ ὅμως ἂν κάποτε ὑποστοῦν κάτι τέτοιο, πληρώνουν γιὰ τὶς ἁμαρτίες τους.

Γιὰ τὸ κάθε τι λοιπὸν ἂς εὐχαριστοῦμε τὸ Θεό, εἴτε ἔτσι εἴτε

ἐκείνως· ἀμφότερα γὰρ χρήσιμα. Οὐδὲ μισῶν, οὐδὲ ἀποστρεφόμενος ἡμᾶς ποιεῖ, ἀλλ' ἀμφότερα φροντίζων καὶ κηδόμενος. «Εἰδώς», φησίν, «ὅτι ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας». Τουτέστιν, ἐκ πρώτης ἡλικίας τὰ ἱερὰ γράμματα ἔμαθες. «Ἱερὰ δὲ γράμματα» τὰς θείας καλεῖ Γραφάς. Ἐν ταύταις ἀνετράφης, ὥστε καὶ διὰ τούτων στερεὰν εἶναί σοι τὴν πίστιν χρή, καὶ μηδὲν παραβλάπτεσθαι. Κατὰ βάθους γὰρ ἡ ρίζα κεῖται, οὐ χρόνῳ τραφεῖσα πολλῷ· οὐδὲν αὐτὴν παρατρέψαι δύναται. Εἰπὼν δὲ «τὰ ἱερὰ γράμματα», ἐπήγαγε, «τὰ δυνάμενά σε σοφίσαι»· τουτέστιν, οὐκ ἀφιᾶσιν ἀνόητόν τι παθεῖν, καὶ οἷον οἱ πολλοί.

4. Ὁ γὰρ τὰς Γραφὰς εἰδώς, ὡς εἰδέναι χρή, οὐδενὶ τῶν γινομένων σκανδαλίζεται, πάντα φέρει γενναίως, τὰ μὲν τῇ πίστει ἐπιτρέπων καὶ τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς τοῦ Θεοῦ οἰκονομίας, τῶν δὲ καὶ λόγους εἰδώς, καὶ παραδείγματα εὑρίσκων ἐν ταῖς Γραφαῖς. Ἐπεὶ καὶ τὸ μὴ πάντα περιεργάζεσθαι, καὶ τὸ μὴ πάντα θέλειν εἰδέναι, μέγα τοῦ εἰδέναι τεκμήριον. Καὶ εἰ βούλεσθε ἐπὶ παραδείγματος ἐρῶ· ἔστω ποταμός, μᾶλλον δὲ ἔστωσαν ποταμοὶ (οὐ κατὰ συγχώρησιν λέγω, ἀλλ' ὅπερ εἰσὶν οἱ ποταμοί)· οὐ πάντες κατὰ βάθος ἴσοι τυγχάνουσιν, ἀλλ' οἱ μὲν ψιλότερον τὸ ἔδαφος ἔχοντες, ἕτεροι βαθὺ καὶ ἱκανὸν ἀποπνίξαι τὸν ἀγνοοῦντα· καὶ ἐνταῦθα μὲν ἴλιγγοι, ἐκεῖ δὲ οὐκέτι. Τὸ οὖν μὴ θέλειν πᾶσιν ὁμοίως ἐπιχειρεῖν, καλόν, καὶ τὸ μὴ θέλειν πάντα τὰ βάθη εἰδέναι, οὐ μικρὸν τοῦ εἰδέναι τεκμήριον· ὡς ὅ γε βουλόμενος παντὸς τοῦ μέρους τοῦ ποταμοῦ κατατολμᾶν, οὗτος μάλιστα οὐκ οἶδε τῶν ποταμῶν τὰ ἰδιώματα, καὶ ἀπολεῖται πολλάκις ἀπὸ τῆς αὐτῆς θρασύτητος τοῦ βάθους κατατολμήσας, ἀφ' ἧς διέβαινε τὸ μὴ βαθύ.

Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ὁ πάντα θέλων εἰδέναι καὶ πάντων κατατολμῶν, οὗτος οὐκ οἶδε μάλιστα τί ἐστι Θεός. Ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς ποταμοῖς τὸ μὲν πλέον μέρος ἀσφαλές, ὀλίγοι δὲ ἴλιγγοι καὶ βάθη, ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ τὸ πλέον ἐν ἀποκρύφοις, καὶ οὐκ ἔστιν ἐξιχνιάσαι τὰ ἔργα αὐτοῦ. Τί τοίνυν βιάζῃ καταποντίσαι σαυτόν; Τοῦ-

ἀλλιῶς· γιατὶ καὶ τὰ δύο εἶναι χρήσιμα. Τίποτε δὲν κάμνει ἀπὸ μίσος οὔτε ἀποστρεφόμενος ἐμᾶς, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο τὰ κάμνει ἀπὸ φροντίδα καὶ ἐνδιαφέρον γιὰ μᾶς. «Γνωρίζοντας», λέγει, «ὅτι ἀπὸ βρέφος ἔμαθες τὰ ἱερὰ γράμματα». Δηλαδὴ ἀπὸ τὰ πρῶτα σου χρόνια ἔμαθες τὰ ἱερὰ γράμμματα. Ἱερὰ γράμματα ὀνομάζει τὶς θεῖες Γραφές. Μ' αὐτὲς ἀνατράφηκες, ὥστε καὶ μ' αὐτες πρέπει ἡ πίστη σου νὰ εἶναι στερεὰ καὶ καθόλου νὰ μὴ βλάπτεται. Γιατὶ ἡ ρίζα εἶναι βαθιά, χωρὶς νὰ τράφηκε ἐπὶ πολὺ χρόνο· τίποτε δὲ μπορεῖ νὰ τὴν ξερριζώσει. Ἀφοῦ εἶπε, «τὰ ἱερὰ γράμματα», πρόσθεσε· «αὐτὰ ποὺ μποροῦν νὰ σὲ κάνουν σοφό»· δηλαδή, δὲν σὲ ἀφήνουν νὰ πάθεις κάτι ἀνόητο, πράγμα ποὺ παθαίνουν οἱ πολλοί.

4. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ γνωρίζει τὶς Γραφές, ὅπως πρέπει νὰ τὶς γνωρίζει, γιὰ κανένα ἀπ' ὅσα συμβαίνουν δὲ σκανδαλίζεται· ὅλα τὰ ὑπομένει γενναῖα· ἄλλα ἀπ' αὐτὰ τὰ ἐμπιστεύεται στὴν πίστη καὶ στὸ ἀκατάληπτο τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ, ἄλλων πάλι γνωρίζει καὶ τὶς αἰτίες, βρίσκοντας παραδείγματα στὶς Γραφές. Καθόσον τὸ νὰ μὴ περιεργάζεται τὰ πάντα καὶ νὰ μὴ θέλει νὰ γνωρίζει τὰ πάντα, εἶναι μεγάλη ἀπόδειξη γνώσεως. Καὶ ἂν θέλετε θὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω μὲ παράδειγμα· ἂς ὑποθέσουμε ὅτι ὑπάρχει ἕνας ποταμός, ἢ καλύτερα ὅτι ὑπάρχουν ποταμοὶ (δὲν τὸ λέγω κατὰ παραχώρηση, ἀλλὰ λέγω αὐτὸ ποὺ εἶναι οἱ ποταμοί)· δὲν ἔχουν ὅλοι τὸ ἴδιο βάθος, ἀλλ' ἄλλοι ἔχουν ρηχὸ βάθος καὶ ἄλλοι βαθὺ καὶ ἱκανὸ νὰ πνίξει τὸν ἀνίδεο, καὶ στὴν περίπτωση αὐτὴ προξενοῦνται ἴλιγγοι, ἐνῶ στὴν ἄλλη ὄχι. Τὸ νὰ μὴ θέλει λοιπὸν κάποιος ὅλα νὰ τὰ ἐπιχειρεῖ ὅμοια εἶναι καλό, καὶ τὸ νὰ μὴ θέλει νὰ γνωρίζει ὅλα τὰ βάθη, δὲν εἶναι μικρὴ ἀπόδειξη γνώσεως· γιατὶ αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ ἐρευνήσει ριψοκινδυνεύοντας κάθε μέρος τοῦ ποταμοῦ, αὐτὸς πρὸ πάντων δὲ γνωρίζει τὶς ἰδιότητες τῶν ποταμῶν, καὶ πολλὲς φορὲς θὰ χαθεῖ ἐπειδὴ τόλμησε νὰ ἐρευνήσει τὸ βάθος τοῦ ποταμοῦ μὲ τὴν ἴδια θρασύτητα μὲ τὴν ὁποία διάβαινε τὰ ρηχὰ νερά.

Ἔτσι καὶ μὲ τὸ Θεό· αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ τὰ γνωρίζει ὅλα καὶ τολμᾶ τὰ πάντα, αὐτὸς πρὸ πάντων δὲ γνωρίζει τί εἶναι ὁ Θεός. Ἀλλὰ στοὺς ποταμοὺς βέβαια τὸ μεγαλύτερο μέρος εἶναι ἀσφαλὲς καὶ λίγοι εἶναι οἱ στρόβιλοι καὶ τὰ βάθη, στὴν περίπτωση ὅμως τοῦ Θεοῦ τὰ περισσότερα εἶναι ἀπόκρυφα καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ

το μόνον ἴσθι, ὅτι πάντα ὁ Θεὸς οἰκονομεῖ, ὅτι πάντων προνοεῖ, ὅτι αὐτεξούσιοί ἐσμεν, ὅτι τὰ μὲν ἐνεργεῖ, τὰ δὲ συγχωρεῖ, ὅτι οὐδὲν πονηρὸν γίνεσθαι βούλεται, ὅτι οὐκ ἀπὸ τοῦ βουλήματος αὐτοῦ πάντα γίνεται, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου, πάντα τὰ κακὰ ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου μόνον, πάντα τὰ ἀγαθὰ ἀπό τε τοῦ ἡμετέρου καὶ τῆς αὐτοῦ ῥοπῆς, ὅτι οὐδὲν αὐτὸν λανθάνει. Διὰ τοῦτο πάντα ἐνεργεῖ. Εἶτα σὺ τοῦτο εἰδώς, ἀρίθμει τίνα μὲν τὰ ἀγαθά, τίνα δὲ τὰ κακά, καὶ τίνα τὰ ἀδιάφορα· οἷον, ἀγαθὸν ἡ ἀρετή, κακὸν ἡ φαυλότης, ἀδιάφορα πλοῦτος, πενία, ζωή, θάνατος. Ἂν ταῦτα εἰδῇς, εἴσῃ καὶ μετὰ τούτων, ὅτι οἱ δίκαιοι διὰ τοῦτο θλίβονται, ἵνα στεφανωθῶσιν, οἱ ἁμαρτωλοί, ἵνα τῶν ἁμαρτιῶν δίκην ἐκτίσωσιν· οὐ πάντες δὲ οἱ ἁμαρτωλοὶ δίκην ἐνταῦθα τίνουσιν, ἵνα μὴ τῇ ἀναστάσει οἱ πολλοὶ ἀπιστῶσιν, ὥσπερ οὐ πάντες οἱ δίκαιοι θλίβονται, ἵνα μὴ τὴν κακίαν ἐπαινετὴν εἶναι νομίσῃς, ἀλλὰ τὴν ἀρετήν. Οὗτοι κανόνες εἰσὶ καὶ ὅροι· ὃ βούλει ἄγε ἐπ' αὐτούς, καὶ οὐ διαπορήσεις.

Ὥσπερ γάρ ἐστι παρὰ τοῖς γραμματισταῖς ὁ τῶν ἑξακισχιλίων ἀριθμός, καὶ ὑπὸ τοῦτον ἅπαντα ἄγεται, καὶ πάντα μερίζειν καὶ πολυπλασιάζειν δυνατὸν ἐν τῷ κανόνι τῶν ἑξακισχιλίων, καὶ διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου πάντα στρέφεται, καὶ ἴσασι ταῦτα ὅσοι γράμματα μεμαθήκασιν, οὕτω τοὺς κανόνας τούτους, οὓς πάλιν ἐρῶ συντομώτερον, ἄν τις εἰδῇ, οὐδέποτε σκανδαλίζεται. Τίνες οὖν εἰσιν οὗτοι; Ὅτι ἀγαθὸν ἀρετή, ὅτι φαῦλον κακία, ὅτι ἀδιάφορα νόσοι, πενία, ἐπιβουλαί, συκοφαντίαι, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ὅτι οἱ δίκαιοι θλίβονται ἐθάδε· εἰ δέ τινες καὶ εὖ πάσχουσιν, ἵνα μὴ ἡ ἀρετὴ δόξῃ μισητὴ εἶναι· ὅτι οἱ πονηροὶ εὐφραίνονται, ἵνα ἐκεῖ κολασθῶσιν· εἰ δέ τινες καὶ κολάζονται, ὥστε μὴ τὴν κακίαν δόξαι εἶναι καλόν, μηδὲ ἀτιμώρητα τὰ πράγματα· ὅτι οὐ κολάζονται πάντες, ἵνα μὴ τῆς ἀναστάσεως ὁ καιρὸς διαπιστηθῇ· ὅτι καὶ τῶν ἀγαθῶν εἰσί τινες οἱ φαῦλα ἔχοντες ἔργα, καὶ ἐνταῦθα αὐτὰ ἀποτίθενται, καὶ τῶν

ἐξιχνιάσει κανεὶς τὰ ἔργα αὐτοῦ. Γιατί λοιπὸν ἀγωνίζεσαι νὰ καταποντίσεις τὸν ἑαυτό σου; Αὐτὸ μόνον γνώριζε, ὅτι ὅλα ὁ Θεὸς τὰ οἰκονομεῖ, ὅτι γιὰ ὅλα προνοεῖ, ὅτι εἴμαστε αὐτεξούσιοι, ὅτι ἄλλα τὰ ἐνεργεῖ αὐτός, ἄλλα πάλι τὰ παραχωρεῖ, ὅτι δὲ θέλει νὰ γίνεται τίποτε πονηρό, ὅτι ὅλα δὲν γίνονται ἀπὸ τὴ θέλησή του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ δική μας· ὅλα τὰ κακὰ γίνονται μόνο ἀπὸ μᾶς, ἐνῶ ὅλα τὰ καλὰ ἀπὸ μᾶς καὶ ἀπὸ τὴ βοήθειά του, καὶ ὅτι τίποτε δὲν τοῦ διαφεύγει. Γι' αὐτὸ ὅλα τὰ ἐνεργεῖ αὐτός. Ἔπειτα, γνωρίζοντας ἐσὺ αὐτό, λογάριασε ποιά εἶναι τὰ ἀγαθά, ποιά τὰ κακά, καὶ ποιά τὰ ἀδιάφορα· δηλαδή, ἀγαθὸ εἶναι ἡ ἀρετή, κακὸ ἡ φαυλότητα, ἀδιάφορα ὁ πλοῦτος, ἡ φτώχεια, ἡ ζωή, ὁ θάνατος. Ἂν τὰ γνωρίζεις αὐτὰ θὰ γνωρίσεις μαζὶ μ' αὐτὰ ὅτι οἱ δίκαιοι γι' αὐτὸ θλίβονται, γιὰ νὰ στεφανωθοῦν, καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ γιὰ νὰ πληρώσουν γιὰ τὶς ἁμαρτίες τους· ὅλοι ὅμως οἱ ἁμαρτωλοὶ δὲν τιμωροῦνται ἐδῶ, γιὰ νὰ μὴν ἀπιστοῦν οἱ πολλοὶ στὴν ἀνάσταση· ὅπως ὅλοι οἱ δίκαιοι δὲ θλίβονται, γιὰ νὰ μὴν νομίσεις τὴν κακία ὅτι εἶναι ἐπαινετή, ἀλλὰ τὴν ἀρετή. Αὐτοὶ εἶναι κανόνες καὶ ὅροι· αὐτὸ ποὺ θέλεις παραλλήλισέ το μ' αὐτοὺς καὶ δὲ θ' ἀμφιβάλεις καθόλου.

Ὅπως ἀκριβῶς εἶναι γιὰ τοὺς γραμματοδιδασκάλους ὁ ἀριθμὸς ἓξ χιλιάδες, καὶ ἀπὸ αὐτὸν ὅλα ξεκινοῦν, καὶ ὅλα μπορεῖς νὰ τὰ διαιρέσεις καὶ νὰ τὰ πολλαπλασιάσεις μὲ τὸν κανόνα τῶν ἓξ χιλιάδων, καὶ γύρω ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἀριθμὸ ὅλα στρέφονται, καὶ αὐτὰ τὰ γνωρίζουν ὅσοι ἔχουν μάθει γράμματα, ἔτσι καὶ τοὺς κανόνες αὐτούς, τοὺς ὁποίους πάλι θὰ ἀναφέρω συντομότερα, ἂν κάποιος τοὺς γνωρίζει, ποτὲ δὲ σκανδαλίζεται. Ποιοί λοιπὸν εἶναι αὐτοί; Ὅτι ἀγαθὸ εἶναι ἡ ἀρετή· ὅτι φαῦλο εἶναι ἡ κακία· ὅτι ἀδιάφορα εἶναι οἱ ἀρρώστιες, ἡ φτώχεια, οἱ ἐπιβουλές, οἱ συκοφαντίτες, καὶ ὅσα παρόμοια· ὅτι οἱ δίκαιοι ἐδῶ θλίβονται· ἂν ὅμως μερικοὶ εὐημεροῦν, συμβαίνει αὐτὸ γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ ἡ ἀρετὴ ὅτι εἶναι μισητή· ὅτι οἱ πονηρροὶ εὐφραίνονται, γιὰ νὰ τιμωρηθοῦν ἐκεῖ· ἂν πάλι μερικοὶ τιμωροῦνται, συμβαίνει αὐτὸ γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ ὅτι ἡ κακία εἶναι καλόν, οὔτε ὅτι τὰ πράγματα μένουν ἀτιμώρητα· ὅτι δὲν τιμωροῦνται ὅλοι, γιὰ νὰ μὴν ἀμφισβητηθεῖ ὁ καιρὸς τῆς ἀναστάσεως· ὅτι ὑπάρχουν μερικοὶ καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγαθοὺς ποὺ πράττουν ἔργα φαῦλα κι αὐτὰ τὰ ἀποθέτουν ἐδῶ, καὶ ἀπὸ τοὺς

πονηρῶν οἱ χρηστὰ ἔχοντες, καὶ ἐνταῦθα ἀπολαμβάνουσιν, ἵνα ἐκεῖ τιμωρηθῶσιν· ὅτι ἀκατάληπτα τὰ πλείονα τοῦ Θεοῦ ἔργα· ὅτι πολὺ τὸ μέσον ἡμῶν καὶ αὐτοῦ, καὶ ὅσον οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Ἂν ταῦτα ἀναλογιζώμεθα, οὐδὲν ἡμᾶς θορυβῆσαι δυνήσεται. Ἂν τῶν Γραφῶν ἀκούωμεν συνεχῶς, εὑρήσομεν καὶ παραδείγματα τοιαῦτα πολλά· «τὰ δυνάμενά σε», φησί, «σοφίσαι εἰς σωτηρίαν». Καὶ γὰρ τὰ πρακτέα ὑποτίθενται αἱ Γραφαί, καὶ τὰ μὴ πρακτέα· ἄκουε γὰρ τοῦ μακαρίου τούτου ἀλλαχοῦ λέγοντος· «πέποιθας σεαυτὸν ὁδηγὸν εἶναι τυφλῶν, φῶς τῶν ἐν σκότει, παιδευτὴν ἀφρόνων, διδάσκαλον νηπίων».

Ὁρᾷς ὅτι φῶς τῶν ἐν σκότει ὁ νόμος; Εἰ δὲ ὁ τὸ γράμμα δεικνὺς φῶς, τὸ γράμμα τὸ ἀποκτεῖνον, τί ἄρα ὁ τὸ πνεῦμα τὸ ζωοποιοῦν; εἰ ἡ Παλαιὰ φῶς, τί ἡ Καινή, ἔνθα τοσαῦτα ἀνεπετάσθη; ἔνθα τοσοῦτόν ἐστι τὸ μέσον, ὅσον εἰ τοῖς οὐδὲν πλέον τῆς γῆς εἰδόσι τὸν οὐρανόν τις ἀνοίξειε, καὶ πάντα ποιήσοι κατοπτεῦσαι. Περὶ γεέννης ἐμάθομεν, περὶ βασιλείας, περὶ κρίσεως. Μὴ πιστεύωμεν ἀλόγοις πράγμασι· γοητεία πάντα ἐκεῖνα. Τί οὖν ὅτι λέγουσι, φησί, καὶ ἐκβαίνει; Ἐπειδὴ σὺ πιστεύεις, εἴ γε καὶ ἐκβαίνει. Αἰχμαλώτόν σε ἔλαβε, κύριός ἐστι τοῦ βίου τοῦ σοῦ, ὡς θέλει αὐτὸν οἰκονομεῖ. Εἰπέ μοι, εἴ τις λῄσταρχος υἱὸν βασιλέως αὐτῷ προσφυγόντα, καὶ ἐρημίαν καὶ τὴν ἐκείνου συνοίκησιν ἀγαπήσαντα ὑπὸ χεῖρας ἔχοι καὶ ἐξουσίαν, δυνήσεται αὐτῷ εἰπεῖν, εἰ τελευτᾷ, εἰ ζῇ; Καὶ σφόδρα γε δυνήσεται. Τί δήποτε; Οὐκ ἐπειδὴ προοῖδε τὸ μέλλον, ἀλλ' ἐπειδὴ ἑκατέρου κύριος γίνεται, τοῦ ἀφανίσαι, καὶ σῶσαι τὸν παῖδα, ἐκείνου ποιήσαντος αὐτὸν κύριον. Καὶ γὰρ ἀνελεῖν, ἐὰν θέλῃ, δυνήσεται, καὶ ἀφεῖναι, ἂν βουληθῇ, ὁμοίως δυνήσεται· ὑπὸ γὰρ ἐκείνῳ γέγονεν. Ἂν εἴπῃ, ὅτι πλούσιος ἔσῃ ἢ πένης, ἀμφοτέ-

15. Ρωμ. 2,19–20.

πονηροὺς ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ πράττουν καλὰ ἔργα καὶ ἀπολαμβάνουν ἐδῶ, γιὰ νὰ τιμωρηθοῦν ἐκεῖ· ὅτι τὰ περισσότερα ἔργα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀκατάληπτα· ὅτι ἡ ἀπόσταση ἀνάμεσα σὲ μᾶς καὶ σ' αὐτὸν εἶναι πολὺ μεγάλη, τόσο, ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ περιγραφεῖ. Ἂν τὰ σκεπτόμαστε αὐτὰ τίποτε δὲ θὰ μπορέσει νὰ μᾶς θορυβήσει. Ἂν ἀκοῦμε συνέχεια τὶς Γραφὲς θὰ βροῦμε καὶ πολλὰ παρόμοια παραδείγματα· «αὐτά», λέγει, «ποὺ μποροῦν νὰ σὲ κάνουν σοφό, ὥστε νὰ σωθεῖς». Καθόσον οἱ Γραφὲς διδάσκουν αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ πράττουμε κι αὐτὰ ποὺ δὲν πρέπει νὰ πράττουμε· γιατὶ ἄκουε τί λέγει ἀλλοῦ αὐτὸς ὁ μακάριος· «καὶ πιστεύει ἀπόλυτα ὅτι εἶναι ὁδηγὸς τυφλῶν, φῶς αὐτῶν ποὺ βρίσκονται στὸ σκοτάδι, παιδαγωγὸς τῶν ἀνοήτων, δάσκαλος τῶν νηπίων»[15].

Βλέπεις ὅτι ὁ νόμος εἶναι φῶς αὐτῶν ποὺ βρίσκονται στὸ σκοτάδι; Ἂν λοιπὸν αὐτὸς ποὺ δείχνει τὸ γράμμα εἶναι φῶς, τὸ γράμμα ποὺ σκοτώνει, τί ἄραγε εἶναι αὐτὸς ποὺ δείχνει τὸ πνεῦμα ποὺ ζωοποιεῖ; Ἂν ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἶναι φῶς, τί εἶναι ἡ Καινή, ὅπου τόσα φανερώθηκαν; ὅπου τόση εἶναι ἡ διαφορά, ὅση εἶναι ἂν κάποιος, σ' ἐκείνους ποὺ δὲ γνωρίζουν τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὴ γῆ, τοὺς ἀνοίξει τὸν οὐρανὸ καὶ τοὺς κάνει νὰ τὰ ἰδοῦν ὅλα. Μάθαμε γιὰ τὴ γέεννα, γιὰ τὴν οὐράνια βασιλεία, γιὰ τὴν κρίση. Ἂς μὴ πιστεύουμε σὲ παράλογα πράγματα· ὅλα ἐκεῖνα εἶναι μαγικὰ πράγματα. Γιατί τότε, λέγει, γίνεται αὐτὸ ποὺ λέγουν; Ἐπειδὴ σὺ πιστεύεις, ἐφόσον βέβαια γίνεται. Σὲ αἰχμαλώτισε, εἶναι κύριος τῆς ζωῆς σου, τὴ ρυθμίζει ὅπως θέλει αὐτός. Πές μου, ἂν κάποιος λήσταρχος, ποὺ ἔχει στὰ χέρια καὶ στὴν ἐξουσία του τὸ γυιὸ τοῦ βασιλιᾶ, ποὺ κατέφυγε σ' αὐτὸν καὶ ἐπιθύμησε τὴν ἐρημιὰ καὶ συντροφιὰ ἐκείνου, θὰ μπορέσει νὰ τοῦ πεῖ ἂν εἶναι πεθαμένος ἢ ἂν ζεῖ; Καὶ βέβαια θὰ μπορέσει. Γιατί ἄραγε; Ὄχι ἐπειδὴ προεῖδε τὸ μέλλον, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι κύριος καὶ τῶν δύο, καὶ τοῦ νὰ σκοτώσει, καὶ τοῦ νὰ σώσει τὸ παιδί, ἐφόσον ἐκεῖνο κατέστησε κύριό του τὸν λήσταρχο. Καθόσον καὶ νὰ τὸ σκοτώσει θὰ μπορέσει, ἂν θέλει, καὶ νὰ τὸ ἀφήσει νὰ ζήσει θὰ μπορέσει ὅμοια ἂν θελήσει· γιατὶ βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία ἐκείνου. Ἂν πεῖ ὅτι θὰ εἶσαι πλούσιος ἢ φτωχός, καὶ τῶν δύο αὐτὸς εἶναι κύριος. Οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι τοῦ κόσμου παρέδωσαν τοὺς ἑαυτούς τους στὰ

ρων κύριος αὐτός ἐστι. Τὸ πλέον τοῦ κόσμου ὑπὸ τὰς τοῦ διαβόλου χεῖρας ἑαυτοὺς ἔδωκαν.

5. Καὶ ἄλλως δέ, ὅταν ἐθισθῇ ἄνθρωπος πιστεύειν, πολὺ καὶ τοῦτο συμβαλεῖται ἐκείνοις τοῖς ἀπατεῶσιν· οὐδεὶς γὰρ ταῖς ἀποτυχίαις προσέχει, ἀλλ' εἴ που ἐπιτύχοιεν. Εἰ δέ τινα ἔχουσι δύναμιν προγνωστικήν, ἐμοὶ τῷ πιστῷ τούτους ἄγε. Οὐ μεγαληγορῶν λέγω· τὸ γὰρ τούτων ἀπηλλάχθαι, οὐ μεγαληγορίας. Ἁμαρτημάτων μὲν γάρ εἰμι μεστός· τούτων δὲ ἕνεκεν οὐκ ἂν ταπεινοφρονήσαιμι· πάντων τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι καταγελῶ. Ἄγε πρὸς ἐμὲ τὸν ἄνδρα τὸν μάγον, εἴ τινα ἔχει δύναμιν προγνωστικήν, εἰπάτω τί μοι συμβήσεται, αὔριον τί ἔσται μοι. Ἀλλ' οὐκ ἐρεῖ· ὑπὸ γὰρ τὴν τοῦ βασιλέως ἐξουσίαν εἰμί, καὶ οὐκ ἔχει τὴν ἐμὴν ἀρχὴν οὐδὲ τὴν ὑποταγήν· πόρρω τῶν καταδύσεων αὐτοῦ καὶ τῶν σπηλαίων τυγχάνω, τῷ βασιλεῖ στρατεύομαι.

Ἀλλ' ὁ δεῖνα ἔκλεψε, φησί, καὶ ὁ δεῖνα αὐτὸν κατεμήνυσε. Μάλιστα μὲν οὖν οὐδὲ πανταχοῦ τοῦτο ἀληθές, ἀλλὰ γέλως καὶ ψεῦδος· οὐδὲν γὰρ ἴσασιν· εἰ δέ τι ἴσασι, μᾶλλον τὰ ἑαυτῶν ὤφειλον λέγειν, πῶς τὰ πολλὰ ἀναθήματα τῶν εἰδώλων ἐκλάπη, πῶς τὸ πολὺ χρυσίον ἐχωνεύθη. Διὰ τί μὴ προεῖπον τοῖς ἱερεῦσιν αὐτῶν; Ὥστε οὐδὲν ἴσασιν· ἀλλὰ χρημάτων μὲν ἕνεκεν οὐδὲ εἰπεῖν ἐδύναντο, ὅταν οἱ ναοὶ αὐτῶν οἱ εἰδωλικοὶ ἐπίμπραντο καὶ πολλοὶ συναπώλλυντο. Διὰ τί μὴ φείδονται τῆς σωτηρίας τῆς αὐτῶν; Ἀλλ' ἐπιτυχία μόνον τὸ πρᾶγμά ἐστιν, εἴ που τι καὶ προείποιεν. Εἰσὶ παρ' ἡμῖν προφῆται, ἀλλ' οὐκ ἀποτυγχάνουσιν· οὐ τοῦτο μὲν λέγουσιν, ἐκεῖνο δὲ ψεύδονται, ἀλλὰ πάντα ἀληθεύουσι· τοῦτο γὰρ προγνώσεώς ἐστι.

Παύσασθέ ποτε τῆς μανίας, παρακαλῶ, εἴ γε τῷ Χριστῷ πιστεύετε· εἰ δὲ μὴ πιστεύετε, τί ἑαυτοὺς διασύρετε, τί ἀπατᾶτε; ἕως πότε χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις ὑμῶν; τίνος γὰρ ἕνεκεν προσέρχῃ; τί ἐρωτᾷς; Ἅμα προσῆλθες, ἅμα ἠρώτησας, ὑπὸ τὴν δουλείαν σαυτὸν ἐποίησας· ὡς γὰρ πιστεύων ἐρωτᾷς. Οὔ, φησίν, οὐ πιστεύων αὐτὸν ἀληθεύειν, ἀλλὰ πειράζων. Καὶ τὸ πειράζειν εἰ ἀληθεύει, οὐκ ἔστι πεπεισμένου ὅτι ψεύδεται, ἀλλ' ἔτι ἀμφιβάλλον-

χέρια τοῦ διαβόλου.

5. Καὶ ἐξ ἄλλου, ὅταν συνηθίσει ὁ ἄνθρωπος νὰ πιστεύει, κι αὐτὸ πολὺ βοηθάει ἐκείνους τοὺς ἀπατεῶνες· γιατὶ κανένας δὲν προσέχει τὶς ἀποτυχίες, ἀλλ' ἂν κάπου συνέβηκε νὰ ἐπιτύχουν. Ἂν ἔχουν κάποια προγνωστικὴ δύναμη, ὁδήγησέ τους σὲ μένα τὸν πιστό. Δὲν τὸ λέγω καυχώμενος· γιατὶ τὸ ν' ἀπαλλαγεῖς ἀπὸ αὐτοὺς δὲν εἶναι θέμα καυχήσεως. Γιατὶ εἶμαι γεμάτος ἀπὸ ἁμαρτήματα· ἐξ αἰτίας αὐτῶν δὲ θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ φανῶ ταπεινόφρονας· ὅλους τοὺς περιγελῶ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Ὁδήγησε σὲ μένα τὸν ἄνδρα τὸ μάγο, ἂν ἔχει κάποια δύναμη προγνωστική, καὶ ἂς μοῦ πεῖ τί θὰ μοῦ συμβεῖ, ἂς μοῦ πεῖ αὔριο τί θὰ μοῦ ἔρθει. Ἀλλὰ δὲ θὰ πεῖ· γιατὶ εἶμαι ὑπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ βασιλιᾶ καὶ δὲν ἔχει τὴν ἐξουσία μου οὔτε τὴν ὑποταγή· βρίσκομαι μακριὰ ἀπὸ τὰ κρησφύγετά του καὶ τὰ σπήλαιά του, εἶμαι στρατευμένος στὸ βασιλιά.

Ἀλλ' ὁ τάδε ἔκλεψε, λέγει, καὶ ὁ τάδε τὸν μήνυσε. Μὰ αὐτὸ πρὸ πάντων δὲν εἶναι ἀληθὲς παντοῦ, ἀλλ' εἶναι γελοῖο καὶ ψέμα· γιατὶ δὲ γνωρίζουν τίποτε· ἂν γνωρίζουν κάτι, ὄφειλαν πολὺ περισσότερο τὰ δικά τους νὰ ποῦν, πῶς ἔκλεψαν τὰ πολλὰ ἀφιερώματα τῶν εἰδώλων, πῶς χάθηκε ὁ πολὺς χρυσός. Γιατί δὲν τὸ προεῖπαν στοὺς ἱερεῖς τους; Ὥστε τίποτε δὲ γνωρίζουν. Οὔτε γιὰ τὰ χρήματα μποροῦσαν νὰ ποῦν, ὅταν οἱ εἰδωλολατρικοὶ ναοί τους καίγονταν καὶ πολλοὶ χάνονταν μαζί. Γιατί δὲν ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴ σωτηρία τους; Ἀλλ' ἐπιτυχία θεωρεῖται μόνο τὸ πράγμα, ἐφόσον κάπου προεῖπαν κάτι. Ὑπάρχουν προφῆτες σὲ μᾶς ποὺ δὲν ἀποτυγχάνουν· δὲν προλέγουν αὐτό, ἐνῶ σ' ἐκεῖνο ψεύδονται, ἀλλ' εἶναι ἀληθινοὶ σὲ ὅλα· αὐτὸ εἶναι πραγματικὴ πρόγνωση.

Σᾶς παρακαλῶ, παύσατε αὐτὴ τὴ μανία κάποτε, ἂν βέβαια πιστεύετε στὸ Χριστό· ἂν ὅμως δὲν πιστεύετε γιατί κοροϊδεύετε τοὺς ἑαυτούς σας, γιατί τοὺς ἀπατᾶτε; Ὡς πότε θὰ κουτσαίνετε καὶ μὲ τὰ δυό σας πόδια; Γιατί λοιπὸν ἔρχεσαι; γιατί ρωτᾶς; Μόλις προσῆλθες καὶ μόλις ρώτησες, ἔκαμες τὸν ἑαυτό σου δοῦλο· γιατὶ ρωτᾶς ἐπειδὴ πιστεύεις. Ὄχι, λέγει, δὲν πιστεύω ὅτι εἶναι ἀληθινὰ αὐτὰ ποὺ λέγει, ἀλλὰ τὸν πειράζω. Ἀκόμα καὶ πειράζοντάς τον ἂν ἀληθεύουν τὰ λεγόμενά του, δὲ δείχνει ἄνθρωπο πεπεισμένο ὅτι ψεύδεται, ἀλλ' ἄνθρωπο ποὺ ἀκόμη ἀμφιβάλλει. Γιὰ ποιό λόγο

τος. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐρωτᾷς, τί ἔσται; Εἰ μὲν γὰρ τοῦτο λέγει, ὅτι τόδε ἔσται, τόδε πρᾶξον καὶ διαφεύξῃ, μάλιστα μὲν οὐδὲ οὕτως ἐχρῆν εἰδωλολατρεῖν, πλὴν ἀλλ' οὐ τοσαύτη ἡ ἀπόνοια· εἰ δὲ τὰ μέλλοντα προλέγουσιν, οὐδὲν ἄλλο κερδαίνει ὁ μαθών, ἢ λύπην περιττήν· τὸ μὲν γὰρ πρᾶγμα οὐκ ἐξέβη, τὴν δὲ λύπην ὑπέμεινεν, ἐταρίχευσεν ἑαυτόν. Εἰ συνέφερε τοῦτο, οὐκ ἂν ἡμῖν ἐφθόνησεν ὁ Θεός· οὐκ ἂν ἐβάσκηνεν ὁ τὰς ἐν οὐρανοῖς εἰπών· «Ὅσα γὰρ ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρός», φησί, πάντα ἐγνώρισα ὑμῖν, καὶ πάντα ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρός, ἀπήγγειλα ὑμῖν»· καί, «οὐ λέγω ὑμᾶς δούλους, ἀλλὰ φίλους· ὑμεῖς φίλοι μού ἐστε».

Διὰ τί οὖν ταῦτα οὐκ ἐγνώρισεν ἡμῖν; Ὅτι βούλεται μηδένα λόγον ἔχειν ἡμᾶς αὐτῶν. Ἐπεὶ ὅτι οὐ βασκαίνει, τοῖς παλαιοῖς ταῦτα ἐλέγετο, καὶ περὶ ὄνου καὶ ἑτέρων τινῶν, ἐπειδὴ νήπιοι ἦσαν, ἡμῖν δέ, ἐπειδὴ βούλεται μηδένα λόγον ἡμῖν εἶναι περὶ αὐτῶν, οὐδὲ φροντίδα ἔθετο ταύτην τοῦ γνωρίσαι ἡμῖν. Ἀλλὰ τί μανθάνομεν; Ὅπερ οὐκ ἔμαθον ἐκεῖνοι· μικρὰ γὰρ ἅπαντα ἐκεῖνα· ἃ δὲ ἡμεῖς ἐμάθομέν ἐστι ταῦτα, ὅτι ἐγειρόμεθα, ὅτι ἀθάνατοι ἐσόμεθα, ὅτι ἄφθαρτοι, ὅτι οὐκ ἔχει τέλος ἡ ζωή, ὅτι πάντα παρελεύσεται, ὅτι ἐν νεφέλαις ἁρπαγησόμεθα, ὅτι οἱ πονηροὶ κόλασιν τίσουσι, μυρία πρὸς τούτοις ἕτερα, καὶ οὐδέν ἐστι ψεῦδος. Οὐ πολλῷ βέλτιον εἰδέναι ταῦτα, ἢ ὅτι ὁ ὄνος ὁ ἀπολόμενος εὑρέθη; Ἰδοὺ ἔλαβες τὸν ὄνον, ἰδοὺ εὗρες· τί τὸ κέρδος; οὐ πάλιν ἀπολλύεις αὐτὸν ἑτέρῳ τρόπῳ; Κἂν γὰρ αὐτός σε μὴ ἀφῇ, σὺ αὐτὸν ἀφήσεις τῇ τελευτῇ· τὰ δὲ πράγματα, ἅπερ ἐγὼ εἶπον, ἂν κρατεῖν βουλώμεθα, διηνεκῶς ἔχομεν.

Ἐκεῖνα τοίνυν διώκωμεν, ἐκείνων ἐχώμεθα τῶν μενόντων, τῶν βεβαίων. Μὴ προσέχωμεν μάντεσι, μηδὲ χρησμολόγοις, μηδὲ ἀγύρταις, ἀλλ' ἢ τῷ Θεῷ τῷ πάντα εἰδότι σαφῶς, τῷ τὴν γνῶσιν ἔχοντι τῶν ἁπάντων· καὶ οὕτω πάντα εἰσόμεθα, ἃ εἰδέναι χρή, καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν ἐπιτευξόμεθα.

---

16. Ἰω. 15,15.

λοιπὸν τὸν ρωτᾶς τί θὰ συμβεῖ; Γιατί, ἂν βέβαια λέγει αὐτό, ὅτι δηλαδή, αὐτὸ θὰ συμβεῖ, αὐτὸ κάμε καὶ θὰ τὸ ἀποφύγεις, βέβαια οὔτε καὶ ἔτσι ἔπρεπε νὰ εἰδωλολατρεῖς, πλὴν ὅμως ἡ ἀνοησία δὲ θὰ ἦταν τόση· ἐφόσον ὅμως προλέγουν τὰ μέλλοντα, τίποτε ἄλλο δὲν κερδίζει αὐτὸς ποὺ τὸ ἔμαθε παρὰ λύπη περιττή· γιατὶ τὸ προλεγόμενο γεγονὸς δὲν συνέβηκε, τὴ λύπη ὅμως τὴν ὑπέμεινε καὶ στεναχώρησε τὸν ἑαυτό του. Ἂν μᾶς συνέφερε αὐτὸ δὲ θὰ μᾶς φθονοῦσε ὁ Θεός, δὲ θὰ ἀπέφευγε νὰ μᾶς τὸ πεῖ αὐτὸς ποὺ μᾶς ἀποκάλυψε τὰ οὐράνια. Γιατὶ λέγει, «ὅσα ἄκουσα ἀπὸ τὸν Πατέρα μου, ὅλα σᾶς τὰ γνώρισα, καὶ ὅλα ὅσα ἄκουσα ἀπὸ τὸν Πατέρα, σᾶς τὰ εἶπα»· καὶ «δὲν σᾶς ὀνομάζω δούλους, ἀλλὰ φίλους· ἐσεῖς εἶστε φίλοι μου»[16].

Γιατί λοιπὸν δὲ μᾶς τὰ γνώρισε αὐτά; Ἐπειδὴ θέλει νὰ μὴν ἀσχολούμαστε ἐμεῖς μ' αὐτά. Γιατί, τὸ ὅτι δὲν ἀποφεύγει νὰ μᾶς τὸ γνωρίσει, στοὺς παλαιοὺς φανερώνονταν αὐτά, ὅπως καὶ γιὰ τὴν ὄνο καὶ γιὰ μερικὰ ἄλλα, ἐπειδὴ ἦταν νήπιοι, σὲ μᾶς ὅμως, ἐπειδὴ θέλει μὲ κανένα τρόπο νὰ μὴν ἀσχολούμαστε μὲ αὐτά, δὲ φρόντισε νὰ μᾶς τὰ γνωρίσει. Ἀλλὰ τί μαθαίνουμε; Αὐτὸ ποὺ δὲν ἔμαθαν ἐκεῖνοι· γιατὶ ὅλα ἐκεῖνα εἶναι μικρά, ἐνῶ αὐτά, ποὺ μάθαμε ἐμεῖς εἶναι αὐτά, ὅτι ἀνασταινόμαστε, ὅτι θὰ εἴμαστε ἀθάνατοι, ὅτι θὰ εἴμαστε ἄφθαρτοι, ὅτι δὲν ἔχει τέλος ἡ ζωή, ὅτι ὅλα θὰ παρέλθουν, ὅτι θ' ἁρπαγοῦμε μέσα σὲ σύννεφα, ὅτι οἱ πονηροὶ θὰ τιμωρηθοῦν, καὶ μύρια ἄλλα ἐκτὸς ἀπὸ αὐτά, καὶ τίποτε δὲν εἶναι ψέμα. Δὲν εἶναι πολὺ καλύτερα νὰ γνωρίζεις αὐτά, παρὰ ὅτι βρέθηκε ὁ χαμένος ὄνος; Ἔστω πῆρες τὸν ὄνο, ἔστω τὸν βρῆκες· ποιό τὸ κέρδος; δὲ θὰ τὸν χάσεις πάλι μὲ ἄλλο τρόπο; Κι ἂν αὐτὸς δὲν σὲ ἀφήσει, ἐσὺ θὰ τὸν ἀφήσεις μὲ τὸ θάνατο· ἐνῶ τὰ πράγματα, ποὺ ἐγὼ εἶπα, ἂν θέλουμε νὰ τὰ ἔχουμε γιὰ πάντα, θὰ τὰ ἔχουμε διαρκῶς.

Ἐκεῖνα λοιπὸν νὰ ἐπιδιώκουμε, ἐκεῖνα ν' ἀκολουθοῦμε ποὺ μένουν, τὰ σίγουρα. Ἂς μὴ προσέχουμε σὲ μάντεις οὔτε σὲ χρησμολόγους, οὔτε σὲ ἀγύρτες, ἀλλὰ στὸ Θεὸ ποὺ γνωρίζει τὰ πάντα σαφῶς, ποὺ ἔχει τὴ γνώση τῶν πάντων. Καὶ ἔτσι ὅλα θὰ τὰ γνωρίσουμε, αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ γνωρίζουμε, καὶ θὰ ἐπιτύχουμε ὅλα τὰ ἀγαθά.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Θ'

(Β' Τιμ. 3,16–4,7)

«Πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος».

1. Πολλὴν παράκλησιν ποιησάμενος καὶ παραμυθίαν ἀπὸ πάντων, ἐπάγει καὶ τὴν ἀπὸ τῶν Γραφῶν τελειοτέραν οὖσαν· εἰκότως δὲ ποιεῖται τοσαύτην παράκλησιν, ἐπειδὴ μέγα τι καὶ λυπηρὸν ἔμελλεν ἐρεῖν. Εἰ γὰρ ὁ Ἐλισσαῖος μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς συνὼν τῷ διδασκάλῳ καὶ ἐν τρόπῳ τελευτῆς ὁρῶν αὐτὸν τελευτῶντα, διέρρηξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, τί οἴει τοῦτον παθεῖν τὸν οὕτω μὲν ἀγαπώμενον, οὕτω δὲ ἀγαπῶντα, ἀκούοντα ὅτι μέλλει ἀποθνήσκειν ὁ διδάσκαλος, καὶ ὅτι οὐδὲ ἀπέλαυσεν αὐτοῦ τὸν χρόνον τὸν ἐγγὺς τοῦ θανάτου, ὃ μάλιστα πάντων εἴωθε λυπεῖν; Οὐ γὰρ οὕτω χάριν ἴσμεν τῷ παρελθόντι χρόνῳ, ἂν τὸν ἐγγὺς χρόνον ἀπολειφθῶμεν τῶν τε τετελευτηκότων. Διὰ τοῦτο, ὅτε πολλὴν ἐποιήσατο τὴν παράκλησιν, τότε περὶ τῆς τελευτῆς ἑαυτοῦ διαλέγεται· καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ λέξεσι χρῆται ἱκαναῖς αὐτὸν παραμυθήσασθαι καὶ χαρᾶς ἐμπλῆσαι, ὡς θυσίαν νομισθῆναι εἶναι τὸ πρᾶγμα ἢ τελευτήν, καὶ ἀποδημίαν μᾶλλον, ὅπερ οὖν καὶ ἦν, καὶ μετάστασιν πρὸς τὰ κρείττω.

«Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι», φησί. Διὰ τοῦτο ἔγραφε, λέγων· «πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν». «Πᾶσα»· ποία; Περὶ ἧς εἶπον, φησί,

---

1. Β' Βασ. κεφ. 2. 2. Β' Τιμ. 4,6.

ΟΜΙΛΙΑ Θ'

(Β' Τιμ. 3,16–4,7)

«Κάθε γραφὴ εἶναι θεόπνευστη καὶ ὠφέλιμη πρὸς διδασκαλία, πρὸς ἔλεγχο, πρὸς ἐπανόρθωση, πρὸς διαπαιδαγώγηση μὲ δικαιοσύνη, γιὰ νὰ εἶναι τέλειος ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, καταρτισμένος πρὸς κάθε ἔργο ἀγαθό».

1. Ἀφοῦ προέτρεψε καὶ παρηγόρησε πολὺ μὲ ὅλα, προσθέτει κι αὐτὴν τὴν προτροπὴ τῶν Γραφῶν ποὺ εἶναι τελειότερη· πολὺ εὔλογα ἀπευθύνει τόση μεγάλη παρηγοριά, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ πεῖ κάτι μεγάλο καὶ λυπηρό. Γιατί, ἂν ὁ Ἐλισσαῖος ποὺ ἦταν μαζὶ μὲ τὸ δάσκαλο μέχρι τὴν τελευταία ἀναπνοή του καὶ βλέποντάς τον νὰ τελειώνει τὴ ζωή του μὲ τὸν τρόπο τοῦ θανάτου, ἔσχισε τὰ ροῦχα του[1], τί νομίζεις ὅτι θὰ πάθει αὐτὸς ποὺ τόσο πολὺ ἀγαπιέται καὶ τόσο πολὺ ἀγαπάει, ἀκούοντας ὅτι ὁ δάσκαλος πρόκειται νὰ πεθάνει; καὶ δὲν ἀπόλαυσε αὐτὸν οὔτε κατὰ τὸ χρόνο ποὺ ἦταν κοντὰ στὸ θάνατό του, πράγμα ποὺ συνήθως κατ' ἐξοχὴ στεναχωρεῖ ὅλους; Γιατὶ δὲ νιώθουμε τόση εὐχαρίστηση γιὰ τὸν περασμένο χρόνο, ἂν λείψουμε τὶς τελευταῖες στιγμὲς τῆς ζωῆς αὐτῶν ποὺ πεθαίνουν. Γι' αὐτό, ἀφοῦ τὸν παρηγόρησε πολύ, τότε ὁμιλεῖ γιὰ τὸ τέλος του· καὶ ὄχι ἁπλῶς, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ λέξεις ἱκανὲς γιὰ νὰ τὸν παρηγορήσουν καὶ νὰ τὸν γεμίσουν χαρά, ὥστε νὰ θεωρηθεῖ σὰν θυσία τὸ πράγμα παρὰ σὰν θάνατος, καὶ ἀποδημία μᾶλλον, πράγμα βέβαια καὶ ποὺ ἦταν, καὶ μετάσταση πρὸς τὰ καλύτερα.

«Ἐγώ», λέγει, «ἤδη εἶμαι ἕτοιμος νὰ χύσω τὸ αἷμα μου σὰν σπονδή»[2]. Γι' αὐτὸ ἔγραφε λέγοντας· «κάθε γραφὴ εἶναι θεόπνευστη καὶ ὠφέλιμη πρὸς διδασκαλία, πρὸς ἔλεγχο, πρὸς ἐπανόρθω-

πᾶσα ἱερά· περὶ ἧς διελέγετο, ταῦτα εἴρητο· περὶ ἧς ἔλεγεν, ὅτι «ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας». Πᾶσα οὖν ἡ τοιαύτη θεόπνευστος. Μηδὲν οὖν ἀμφίβαλλε, φησί. «Καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος». «Πρὸς διδασκαλίαν». Εἴ τι μαθεῖν, εἴ τι ἀγνοῆσαι χρή, ἐκεῖθεν εἰσόμεθα· εἰ ἐλέγξαι τὰ ψευδῆ, καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν· εἰ ἐπανορθωθῆναι καὶ σωφρονισθῆναι. Πρὸς παράκλησιν, πρὸς παραμυθίαν, φησί, «πρὸς ἐπανόρθωσιν»· τουτέστιν, εἴ τι λείπει, καὶ χρὴ προστεθῆναι. «Ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος». Διὰ τοῦτο, φησί, γέγονεν ἡ τῶν Γραφῶν παράκλησις, ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος. Οὐκ ἄρα χωρὶς αὐτῆς ἄρτιον ἔνι γενέσθαι. Ἀντ' ἐμοῦ, φησί, τὰς Γραφὰς ἔχεις· εἴ τι βούλει μαθεῖν, ἐκεῖθεν δυνήσῃ. Εἰ δὲ Τιμοθέῳ ταῦτα ἔγραφε τῷ Πνεύματος ἐμπεπλησμένῳ, πόσῳ μᾶλλον ἡμῖν; «Πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος». Οὐχ ἁπλῶς μετέχων, φησίν, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας ἐξηρτισμένος.

Διαμαρτύρομαι οὖν ἐγὼ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μέλλοντος κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς». Ἤτοι ἁμαρτωλοὺς λέγει καὶ δικαίους, ἤτοι καὶ τοὺς ἀπελθόντας καὶ τοὺς νῦν ὄντας, ὅτι πολλοὶ καταλειφθήσονται ζῶντες. Ἐφόβησεν αὐτὸν ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ λέγων, «παραγγέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωοποιοῦντος τὰ πάντα», ἐνταῦθα δὲ τὸ φοβερώτερον τέθεικε, «τοῦ μέλλοντος κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς»· τουτέστι, τοῦ μέλλοντος εὐθύνας ἀπαιτεῖν· «κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ». «Κρίνειν»· πότε; Ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ αὐτοῦ τῇ μετὰ δόξης, τῇ μετὰ βασιλείας. Ἢ τοίνυν τοῦτο λέγει, ὅτι οὐχ οὕτως ἥξει, ὡς νῦν ἢ ὅτι διαμαρτύρομαί σοι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ τὴν βασιλείαν. Μάρτυρα καλεῖ ἐκεῖνον, δεικνὺς ὅτι καὶ τούτου αὐτὸν ἀνέμνησεν.

Εἶτα πῶς δεῖ κηρύττειν τὸν λόγον διδάσκων, ἐπάγει· «κήρυ-

3. Α' Τιμ. 6,13.

ση». Κάθε γραφή· ποιά; Γιὰ τὴν ὁποία εἶπα, λέγει, ὅτι εἶναι ὅλη ἱερή· αὐτὰ λέχθηκαν γιὰ τὴ γραφὴ ποὺ συζητοῦσε, γιὰ τὴν ὁποία ἔλεγε, «ὅτι ἀπὸ βρέφος γνωρίζεις τὰ ἱερὰ γράμματα». Ὅλη λοιπὸν αὐτὴ εἶναι θεόπνευστη. Γιὰ τίποτε λοιπόν, λέγει, μὴν ἀμφιβάλλεις. «Καὶ ὠφέλιμη πρὸς διδασκαλία, πρὸς ἔλεγχο, πρὸς ἐπανόρθωση, γιὰ νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ ἄρτιος, καταρτισμένος πρὸς κάθε ἔργο ἀγαθό». «Πρὸς διδασκαλία». Ἂν πρέπει κάτι νὰ μάθουμε, ἂν πρέπει νὰ ἀγνοήσουμε, θὰ τὸ μάθουμε ἀπὸ ἐκεῖ· ἂν πρέπει νὰ ἐλέγξουμε τὰ ψευδὴ κι αὐτὸ ἀπ' ἐκεῖ θὰ τὸ μάθουμε· ἂν χρειάζεται νὰ ἐπανορθωθοῦμε καὶ νὰ σωφρονισθοῦμε. Πρὸς παράκληση, λέγει, πρὸς παρηγοριά. «Πρὸς ἐπανόρθωση»· δηλαδή, ἂν κάτι λείπει καὶ πρέπει νὰ προστεθεῖ. «Γιὰ νὰ εἶναι ἄρτιος ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ». Γι' αὐτὸ δόθηκε ἡ παράκληση τῶν Γραφῶν, λέγει, «γιὰ νὰ εἶναι τέλειος ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ». Ἄρα χωρὶς αὐτὴν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γίνει κανεὶς τέλειος. Ἀντὶ γιὰ μένα, λέγει, ἔχεις τὶς Γραφές· ἂν κάτι θέλεις νὰ μάθεις θὰ μπορέσεις νὰ τὸ μάθεις ἀπὸ ἐκεῖ. Ἂν αὐτὰ τὰ ἔγραφε στὸν Τιμόθεο ποὺ ἦταν πλήρης Πνεύματος ἁγίου, πόσο μᾶλλον σὲ μᾶς; «Καταρτισμένος γιὰ κάθε ἔργο ἀγαθό». Ὄχι ἁπλῶς μετέχοντας, λέγει, ἀλλὰ καταρτισμένος μὲ ἀκρίβεια.

«Σὲ ἐξορκίζω λοιπὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος πρόκειται νὰ κρίνει ζωντανοὺς καὶ νεκρούς». Ἢ ἐννοεῖ τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ δικαίους ἢ ἐκείνους ποὺ πέθαναν καὶ αὐτοὺς ποὺ τώρα ζοῦν, γιατὶ πολλοὶ θὰ καταληφθοῦν ζωντανοί. Τὸν φόβησε λέγοντας στὴν προηγούμενη ἐπιστολή, «σὲ παραγγέλλω ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ποὺ ζωοποιεῖ τὰ πάντα»[3], ἐδῶ ὅμως ἀνάφερε τὸ φοβερότερο, «ποὺ πρόκειται νὰ κρίνει ζωντανοὺς καὶ νεκρούς»· δηλαδὴ αὐτοῦ ποὺ πρόκειται νὰ ζητήσει εὐθύνες· «κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἐμφανίσεώς του καὶ τῆς βασιλείας του». «Νὰ κρίνει»· Πότε; Κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἔδοξης ἐμφάνισής του καὶ τῆς βασιλείας του. Ἢ λοιπὸν αὐτὸ ἐννοεῖ, ὅτι δὲ θὰ ρθεῖ ἔτσι, ὅπως τώρα, ἢ σοῦ παρέχω τὴ βεβαιότητα γιὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἐμφανίσεώς του καὶ τῆς βασιλείας του. Ἐκεῖνον καλεῖ μάρτυρα, δείχνοντας ὅτι τοῦ ὑπενθύμισε κι αὐτό.

Ἔπειτα, διδάσκοντας πῶς πρέπει νὰ κηρύττει τὸ λόγο,

ξον τὸν λόγον, ἐπίστηθι εὐκαίρως, ἀκαίρως, ἔλεγξον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ καὶ διδαχῇ». Τί ἐστιν, «εὐκαίρως, ἀκαίρως»; Τουτέστι, μὴ καιρὸν ἔχε ὡρισμένον, ἀεί σοι καιρὸς ἔστω, μὴ ἐν εἰρήνῃ, μὴ ἐν ἀδείᾳ, μηδὲ ἐν ἐκκλησίᾳ καθήμενος μόνον· κἂν ἐν τοῖς κινδύνοις, κἂν ἐν δεσμωτηρίῳ ᾖς, κἂν ἅλυσιν περικείμενος, κἂν μέλλῃς ἐξιέναι ἐπὶ θάνατον καὶ παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν ἔλεγξον, μὴ ὑποσταλῇς ἐπιτιμῆσαι. Τότε γὰρ καὶ ἡ ἐπιτίμησις ἔχει καιρόν, ὅταν ὁ ἔλεγχος προχωρήσῃ, ὅταν ἀποδειχθῇ τὸ ἔργον. «Παρακάλεσον», φησί, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἰατρῶν, εἰπὼν τὸ τραῦμα, ἔδωκε τὴν τομήν, ἐπήγαγε τὸ φάρμακον· ὅπερ δὲ ἂν τούτων ἀπολειφθῇ, τὸ ἕτερον ἄχρηστον γίνεται. Ἄν τε γὰρ χωρὶς ἐλέγχων ἐπιτιμήσῃς, δόξεις εἶναι θρασὺς καὶ οὐδεὶς ἀνέχεται· μετὰ δὲ τὸ ἀποδειχθῆναι, τότε καὶ καταδέχεται τὴν ἐπιτίμησιν, πρότερον δὲ ἰταμὸς ἔσται· ἄν τε ἐλέγξῃς μὲν καὶ ἐπιτιμήσῃς, σφοδρῶς δέ, καὶ μὴ παράκλησιν προσαγάγῃς, πάλιν τὸ πᾶν ἀνατέτραπται. Ἀφόρητον γὰρ ἔλεγχος καθ' ἑαυτόν, ὅταν μὴ καὶ παράκλησιν ἀναμεμιγμένην ἔχῃ. Καθάπερ γὰρ ἡ τομή, καίτοι σωτήριος οὖσα, ἂν μὴ πολλὰ τὰ παραμυθούμενα τὰς ἀλγηδόνας ἔχῃ, οὐκ ἀνέχεται κοπτόμενος καὶ τεμνόμενος ὁ κάμνων, οὕτω καὶ ἐνταῦθα.

«Καὶ ἐν πάσῃ», φησί, «μακροθυμίᾳ καὶ διδαχῇ». Καὶ γὰρ ὁ ἐλέγχων μακροθυμίας δεῖται, ὥστε μὴ ἁπλῶς πιστεύειν, καὶ ἡ ἐπιτίμησις παρακλήσεως, ὥστε δεχθῆναι. Τί ἐστιν ὃ τῇ μακροθυμίᾳ προστίθησι λέγων, «καὶ διδαχῇ»; Μὴ ὡς ὀργιζόμενος, μὴ ὡς ἀπεχθανόμενος, μὴ ὡς ἐπεμβαίνων, μὴ ὡς ἐχθρὸν εὑρηκώς, πάντα ταῦτα ἀφείσθω· ἀλλὰ τί; Ὡς φιλῶν, ὡς συναλγῶν, ὡς μᾶλλον ἐκείνου πενθῶν, ὡς τηκόμενος ἐπὶ τοῖς ἐκείνου. «Ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ», φησί, «καὶ διδαχῇ», μὴ ἐν τῇ τυχούσῃ. «Ἔσται γὰρ καιρός, ὅτε τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται». Πρὶν ἢ ἐκτραχηλισθῆναι, προκατέλαβε πάντας αὐτούς· διὰ τοῦτο εἶπε, «καὶ εὐκαίρως καὶ ἀκαίρως»· ὡς ἔχειν ἑκόντας μαθητευομένους, πάντα

προσθέτει· «κήρυξε τὸ λόγο, ἐπίμενε σὲ κατάλληλο καὶ ἀκατάλληλο καιρό, ἔλεγξε, ἐπιτίμησε, ἐνθάρρυνε μὲ κάθε μακροθυμία καὶ διδασκαλία». Τί σημαίνει «εὐκαίρως, ἀκαίρως»; Δηλαδὴ νὰ μὴν ἔχεις καθορισμένο χρόνο· ἂς σοῦ εἶναι πάντοτε κατάλληλος καιρός· ὄχι μόνο σὲ εἰρήνη, ὄχι σὲ ἡσυχία, οὔτε μόνο ὅταν βρίσκεσαι στὴν ἐκκλησία· εἴτε βρίσκεσαι σὲ κινδύνους, εἴτε στὴ φυλακή, εἴτε εἶσαι ἁλυσοδεμένος, εἴτε πρόκειται νὰ βαδίσεις στὸ θάνατο, ἐκεῖνον τὸν καιρὸ ἀκόμα ἔλεγξε, μὴ σταματᾶς νὰ ἐπιτιμᾶς. Γιατί τότε ἡ ἐπιτίμηση γίνεται σὲ κατάλληλο καιρό, ὅταν προχωρήσει ὁ ἔλεγχος, ὅταν τὸ ἔργο γίνει φανερό. «Παρακάλεσε», λέγει· ὅπως στὴν περίπτωση τῶν ἰατρῶν, ἀφοῦ διέγνωσε τὸ τραῦμα, ἔκαμε τὴν ἐγχείριση, πρόσθεσε τὸ φάρμακο· ὅποιο ἀπὸ αὐτὰ παραλειφθεῖ, τὸ ἄλλο εἶναι ἄχρηστο. Ἂν ἐπιτιμήσεις χωρὶς ἀποδείξεις θὰ φανεῖς ὅτι εἶσαι θρασὺς καὶ κανένας δὲ θὰ σ' ἀνεχθεῖ· μετὰ τὴν ἀπόδειξη τότε δέχεται καὶ τὴν ἐπιτίμηση, ἐνῶ προηγουμένως θὰ εἶσαι θρασύς· ἂν πάλι ἐλέγξεις καὶ ἐπιτιμήσεις μὲ μεγάλη αὐστηρότητα, χωρὶς νὰ προσθέσεις καὶ παρηγοριά, πάλι ἀνατράπηκε τὸ πᾶν. Γιατὶ ὁ ἔλεγχος αὐτὸς καθ' αὐτὸς εἶναι ἀφόρητος, ὅταν δὲ συνοδεύεται καὶ μὲ παρηγοριά. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς καὶ μὲ τὴν ἐγχείριση, ἂν καὶ εἶναι σωτήρια, ἂν δὲν παρηγορήσεις πολύ, ἔχει τοὺς πόνους καὶ δὲν ἀνέχεται ὁ ἀσθενὴς νὰ κόβεται καὶ νὰ τέμνεται, ἔτσι καὶ ἐδῶ.

«Καὶ μὲ κάθε μακροθυμία καὶ διδασκαλία», λέγει. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ ἐλέγχει χρειάζεται μακροθυμία, ὥστε νὰ μὴ πιστεύει ἁπλῶς, καὶ ἡ ἐπιτίμηση χρειάζεται παρηγοριά, ὥστε νὰ γίνεται δεκτή. Τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ προσθέτει στὴ μακροθυμία λέγοντας, «καὶ μὲ διδασκαλία»; Ὄχι σὰν ὀργισμένος, ὄχι μισώντας, ὄχι σὰν νὰ παρεμβαίνεις σὲ ξένες ὑποθέσεις, ὄχι σὰν νὰ βρῆκες ἐχθρό· ὅλα αὐτὰ ἂς παραμερισθοῦν· ἀλλὰ τί; Σὰν ἄνθρωπος ποὺ ἀγαπᾶ, ποὺ πονᾶ μαζί του, ποὺ πενθεῖ περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνον, ποὺ θλίβεται γιὰ τὰ παθήματα ἐκείνου. «Μὲ κάθε μακροθυμία καὶ διδασκαλία», λέγει, ὄχι μὲ τὴν τυχαία. «Γιατὶ θὰ ὑπάρξει καιρός, ποὺ δὲ θὰ ἀνέχονται τὴν ὑγιὴ διδασκαλία». Πρὶν διαφθαροῦν τελείως πρόλαβε ὅλους αὐτούς· γι' αὐτὸ εἶπε, «καὶ εὔκαιρα καὶ ἄκαιρα»· σὰν νὰ ἔχεις μαθητὲς μὲ τὴ θέλησή τους, κάμνε τὰ πάντα. «Ἀλλὰ

πρᾶττε. «Ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας», φησίν, «ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι διδασκάλους».

2. Οὐδὲν ἐμφαντικώτερον τῆς λέξεως ταύτης· τὸ γὰρ ἀδιάκριτον πλῆθος τῶν διδασκάλων διὰ τοῦ, «σωρεύσουσιν», ἐδήλωσε, καὶ διὰ τοῦ παρὰ τῶν μαθητῶν χειροτονεῖσθαι. «Ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι», φησί, «διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν»· τῆς ἡδονῆς χάριν λέγοντας καὶ τέρποντας τὴν ἀκοὴν ἐπιζητοῦντες. «Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοὴν ἀποστρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται». Ταῦτα προλέγει, οὐκ εἰς ἀθυμίαν βουλόμενος ἐμβαλεῖν, ἀλλ' ἵνα, ὅταν ἐκβῇ, γενναίως φέρῃ· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίει λέγων, «ὅτι παραδώσουσιν ὑμᾶς, καὶ μαστιγώσουσι, καὶ εἰς τὰ συναγωγὰς ἄξουσιν ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου». Ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν ὁ μακάριος οὗτος. «Ἐγὼ γὰρ οἶδα τοῦτο, ὅτι εἰσελεύσονται μετὰ τὴν ἄφιξίν μου λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς, μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου». Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ὥστε νήφειν αὐτούς, ὥστε τῷ παρόντι καιρῷ κεχρῆσθαι εἰς δέον.

«Σὺ δὲ νῆφε», φησίν, «ἐν πᾶσι, κακοπάθησον». Ὁρᾷς ὅτι διὰ τοῦτο ταῦτα προλέγει; Καὶ γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε πρὸς τῷ τέλει, ὅτι, «ἔσονται ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται»· οὕτω καὶ οὗτος, ὅτε ἔμελλεν ἀποδημεῖν, ταῦτα ἔλεγε· «σὺ δὲ νῆφε ἐν πᾶσι». «Κακοπάθησον», τουτέστι, κάμε, προκατάλαβε, πρὶν ἢ τὴν λύμην ἐκείνην ἐπελθεῖν, ἐν ἀσφαλεῖ τὰ πρόβατα κατάστησον, ἕως οὗ πάρεισιν οἱ λύκοι, πανταχοῦ κακοπάθησον. «Ἔργον ποίησον εὐαγγελιστοῦ, τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον». Ἄρα τοῦτο ἔργον εὐαγγειλιστοῦ, τὸ κακοπαθεῖν καὶ παρ' ἑαυτοῦ, καὶ παρὰ τῶν ἔξωθεν. «Τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον»· τουτέστι, πλήρωσον. Ἰδοὺ καὶ ἄλλη ἀνάγκη τοῦ κακοπαθεῖν. «Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι», φησί, «καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκεν». Οὐκ εἶπε, 'τῆς ἐμῆς θυσίας', ἀλλ' ὃ περισσόν ἐστι. Τῆς μὲν γὰρ θυσίας οὐ τὸ πᾶν ἀναφέρεται τῷ Θεῷ, τῆς δὲ σπονδῆς τὸ ὅλον. «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα». Πολ-

4. Ματθ. 10,17.
5. Πράξ. 20,29.
6. Ματθ. 24,24.

σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιθυμίες τους», λέγει, «θὰ συσσωρεύσουν δασκάλους γιὰ τοὺς ἑαυτούς τους».

2. Τίποτε δὲν εἶναι πιὸ ἐκφραστικὸ ἀπὸ αὐτὴ τὴ λέξη· γιατὶ μὲ τὸ «θὰ σωρεύσουν» δήλωσε τὸ ἀδιάκριτο πλῆθος καὶ τὴν ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν χειροτονία. «Θὰ ἐπισωρεύσουν», λέγει, «γιὰ τοὺς ἑαυτούς τους δασκάλους, δεχόμενοι ἐρεθισμοὺς στὰ αὐτιά τους». Ἐπιζητώντας χάριν τῆς ἡδονῆς δασκάλους ποὺ λέγουν λόγια καὶ τέρπουν τὴν ἀκοή. «Καὶ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια βέβαια θ' ἀποστρέψουν τὴν ἀκοή, ἐνῶ θὰ στραφοῦν πρὸς τοὺς μύθους». Αὐτὰ τὰ προλέγει ὄχι ἐπειδὴ θέλει νὰ τὸν περιβάλει μὲ λύπη, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸ ὑποφέρει γενναῖα ὅταν συμβεῖ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Χριστὸς ἔκαμνε λέγοντας, «θὰ σᾶς παραδώσουν καὶ θὰ σᾶς μαστιγώσουν καὶ θὰ σᾶς ὁδηγήσουν στὶς συναγωγὲς ἐξ αἰτίας τοῦ ὀνόματός μου»[4]. Καθόσον καὶ ἀλλοῦ αὐτὸς ὁ μακάριος λέγει· «γιατὶ ἐγὼ γνωρίζω αὐτό, ὅτι θὰ ρθοῦν λύκοι φοβεροὶ σὲ σᾶς μετὰ τὴν ἀναχώρησή μου, μὴ νιώθοντας λύπη γιὰ τὸ ποίμνιο»[5]. Αὐτὰ τὰ ἔλεγε γιὰ νὰ ἐπαγρυπνοῦν αὐτοί, ὥστε νὰ χρησιμοποιοῦν τὸν παρόντα καιρὸ ὅπως πρέπει.

«Ἐσὺ ὅμως», λέγει, «νὰ δείχνεις σωφροσύνη σὲ ὅλα καὶ νὰ κακοπαθεῖς». Βλέπεις ὅτι γι' αὐτὸ τὰ προλέγει αὐτά; Γιατὶ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε πρὸς τὸ τέλος ὅτι «θὰ ἐμφανιστοῦν ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆτες»[6]· ἔτσι καὶ αὐτὸς ὅταν ἐπρόκειτο νὰ φύγει γιὰ τὴν ἄλλη ζωὴ ἔλεγε αὐτά· «ἐσὺ ὅμως δεῖχνε σωφροσύνη σὲ ὅλα». «Κακοπάθησε»· δηλαδὴ κόπιασε, πρόλαβε προτοῦ ἔρθει ἐκείνη ἡ καταστροφή, κατάστησε τὰ πρόβατα σὲ ἀσφάλεια ὥσπου νὰ ρθοῦν οἱ λύκοι, κακοπάθησε παντοῦ. «Κάμε ἔργο εὐαγγελιστοῦ, ἐκτελώντας τὴ διακονία σου στὴν ἐντέλεια». Ἄρα αὐτὸ εἶναι ἔργο τοῦ εὐαγγειλιστοῦ, τὸ νὰ κακοπαθαίνει καὶ ἀπὸ μόνος του καὶ ἀπὸ τοὺς ἔξω. «Ἐκτέλεσε τὴ διακονία σου στὴν ἐντέλεια»· δηλαδὴ ἀποτέλειωσέ την. Νὰ καὶ ἄλλη ἀνάγκη κακοπαθήσεως· «ἐγὼ βέβαια», λέγει, «εἶμαι πιὰ ἕτοιμος νὰ χύσω τὸ αἷμα μου σὰν σπονδὴ καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἀναχωρήσεώς μου ἔφτασε». Δὲν εἶπε 'τῆς θυσίας μου', ἀλλὰ αὐτὸ που εἶναι κάτι παραπάνω. Γιατὶ ἡ θυσία δὲν ἀναφέρεται ὅλη στὸ Θεό, ἐνῶ ἡ σπονδὴ ὁλόκληρη. «Τὸν ἀγώνα τὸν καλὸ ἀγωνίστηκα, τὸ δρόμο τελείωσα, τὴν πίστη τήρησα». Πολ-

λάκις τὸν ἀπόστολον μετὰ χεῖρας λαβὼν ἐγὼ καὶ τὸ χωρίον τοῦτο περισκεψάμενος, ἀπορῶν διετέλουν, τίνος ἕνεκεν οὕτω μεγαληγορεῖ Παῦλος λέγων, «τὸν καλὸν ἀγῶνα ἠγώνισμαι». Νῦν δέ μοι δοκῶ εὑρηκέναι τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι.

Τίνος οὖν ἕνεκεν ταῦτά φησι; Τὴν ἀθυμίαν τοῦ μαθητοῦ παραμυθήσασθαι βούλεται, θαρρεῖν κελεύων ὡς ἐπὶ στέφανον ἀπιόντος αὐτοῦ, ὡς πάντα τετελεκότος, ὡς καλῆς ἐπιτυχόντος τελευτῆς. Χαίρειν δεῖ, φησίν, οὐκ ἀλγεῖν. Διὰ τί; «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι». Ὥσπερ ἂν εἴ τις πατὴρ παιδίον αὐτῷ παρακαθήμενον, καὶ τὴν ὀρφανίαν οὐ φέρον παραμυθοῖτο λέγων· 'τέκνον, μὴ κλαῖε, ἐζήσαμεν καλῶς, εἰς γῆρας ἐλθόντες καταλιμπάνομέν σε· ἄληπτος ἡμῶν ὁ βίος γέγονε, μετὰ δόξης ἀπερχόμεθα· ἔχεις καὶ σὺ θαυμάζεσθαι ἀπὸ τῶν ἡμῖν πεπραγμένων· πολλὰς ἡμῖν ὁ βασιλεὺς οἶδε τὰς χάριτας'. Ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, τρόπαια ἐστήσαμεν, τοὺς πολεμίους ἐνικήσαμεν, οὐ μεγαληγορῶν, ἄπαγε, ἀλλ' ἀνιστὰς τὸν παῖδα, καὶ παιδεύων τοῖς ἐγκωμίοις κούφως φέρειν τὰ συμβάντα, καὶ χρηστὰς ἔχειν ἐλπίδας, καὶ μὴ νομίζειν, ὅτι φορτικὸν τὸ πρᾶγμα. Δεινὸν γάρ, δεινὸν ὁ χωρισμός· καὶ ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος, «ἡμεῖς δὲ ἀπορφανισθέντες ἀφ' ὑμῶν πρὸς καιρόν, προσώπῳ, οὐ καρδίᾳ». Εἰ οὖν αὐτὸς χωρισθεὶς τῶν μαθητῶν τοιαῦτα ἔπασχεν, οἷα οἴει τὸν Τιμόθεον πάσχειν; εἰ ζῶντος χωριζόμενος αὐτοῦ ἐδάκρυεν, ὡς λέγειν αὐτόν, «μεμνημένος σου τῶν δακρύων, ἵνα χαρᾶς πληρωθῶ», πόσῳ μᾶλλον τελευτήσαντος;

Ταῦτα οὖν παραμυθούμενος ἔγραφε· καὶ πᾶσα δὲ ἡ ἐπιστολὴ παραμυθίας ἐστὶ πλήρης καὶ ὡσανεὶ διαθήκη τίς ἐστι. «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον», φησί, «τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα». «Τὸν ἀγῶνα», φησί, «τὸν καλόν». Οὐκοῦν καὶ σὺ αὐτοῦ ἐπιλαβοῦ. Ἔνθα ἅλυσις, ἔνθα δεσμά, ἔνθα θάνατος, οὗτος ὁ ἀγὼν καλός; Ναί, φησίν· ὑπὲρ γὰρ Χριστοῦ γίνεται· στεφάνους ἔχει μεγάλους. «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλόν». Οὐδὲν τούτου βέλτιον τοῦ ἀγῶνος,

---

7. Α' Θεσ. 2,17.
8. Β' Τιμ. 1,4.

λὲς φορὲς ἐγὼ παίρνοντας τὸν ἀπόστολο στὰ χέρια καὶ ἐξετάζοντας αὐτὸ τὸ χωρίο, βρέθηκα σὲ ἀπορία, γιὰ ποιό λόγο δηλαδὴ καυχιέται τόσο πολὺ ὁ Παῦλος, λέγοντας, «τὸν ἀγώνα τὸν καλὸ ἀγωνίστηκα». Τώρα ὅμως νομίζω μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ὅτι βρῆκα τὸ λόγο.

Γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν τὰ λέγει αὐτά; Θέλει νὰ παρηγορήσει τὴ λύπη τοῦ μαθητοῦ, προτρέποντάς τον νὰ πάρει θάρρος, γιατὶ βαδίζει γιὰ νὰ στεφανωθεῖ, γιατὶ ὅλα τὰ ἔχει τελειώσει, γιατὶ πέτυχε καλὸ τέλος. Πρέπει νὰ χαίρεσαι τοῦ λέγει, ὄχι νὰ λυπᾶσαι. Γιατί; «Τὸν ἀγώνα τὸν καλὸ ἀγωνίστηκα». Ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος πατέρας παρηγοροῦσε τὸ παιδί του ποὺ κάθεται κοντά του καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ὑποφέρει τὴν ὀρφάνια, λέγοντάς το· 'παιδί μου μὴ κλαῖς· ζήσαμε καλὰ καὶ φθάνοντας στὰ γηρατειὰ σὲ ἀφήνουμε. Ἄμεμπτη ἦταν ἡ ζωή μας, φεύγουμε μὲ δόξα· μπορεῖς κι ἐσὺ νὰ θαυμασθεῖς ἐξ αἰτίας τῶν πράξεών μας· πολλὴ εὐγνωμοσύνη μᾶς ἀναγνωρίζει ὁ βασιλιάς'. Σὰν νὰ ἔλεγε, 'τρόπαια στήσαμε, τοὺς ἐχθροὺς νικήσαμε', ὄχι μεγαληγορώντας, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλ' ἀνορθώνοντας τὸ παιδὶ καὶ παιδεύοντάς το μὲ τοὺς ἐπαίνους νὰ ὑπομείνει ἐλαφριὰ τὰ συμβάντα, νὰ ἔχει ἀγαθὲς ἐλπίδες καὶ νὰ μὴ νομίζει ὅτι τὸ πράγμα εἶναι βαρύ. Πραγματικὰ εἶναι φοβερὸς ὁ χωρισμός· καὶ ἄκου αὐτὸν ποὺ λέγει· «ἐμεῖς ὅμως ὀρφανέψαμε προσωρινά, γιατὶ χωριστήκαμε κατὰ τὸ πρόσωπο ὄχι κατὰ τὴν καρδιά»[7]. Ἂν αὐτὸς πάθαινε τέτοια ὅταν χωριζόταν ἀπὸ τοὺς μαθητές, τί νομίζεις θὰ πάθαινε ὁ Τιμόθεος; Ἂν ὅταν ζοῦσε δάκρυζε ἐπειδὴ χωριζόταν ἀπ' αὐτόν, ὅπως κι ὁ ἴδιος λέγει, «θυμᾶμαι τὰ δάκρυά σου, γιὰ νὰ γεμίζω ἀπὸ χαρά»[8], πόσο μᾶλλον ὅταν πέθανε;

Αὐτὰ λοιπὸν τὰ ἔγραφε γιὰ νὰ παρηγορήσει· ἀλλὰ καὶ ὅλη ἡ ἐπιστολὴ εἶναι γεμάτη ἀπὸ παρηγοριὰ καὶ εἶναι σὰν μιὰ διαθήκη. «Τὸν ἀγώνα τὸν καλὸ ἀγωνίστηκα, τὸ δρόμο», λέγει, «τελείωσα, τὴν πίστη τὴν τήρησα». «Τὸν ἀγώνα τὸν καλό», λέγει. Λοιπὸν καὶ ἐσὺ προσπάθησε νὰ ἐπιτύχεις αὐτό. Ὅπου ὑπάρχει ἁλυσίδα, ὅπου φυλακή, ὅπου θάνατος, αὐτὸς εἶναι ὁ καλὸς ἀγώνας; Ναί, λέγει· γιατὶ γίνεται γιὰ τὸ Χριστό· ἔχει μεγάλα στεφάνια. «Τὸν ἀγώνα τὸν καλό». Τίποτε ὡραιότερο δὲν ὑπάρχει ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀγώνα·

οὐ λαμβάνει τέλος ὁ στέφανος οὗτος· οὗτος οὐκ ἀπὸ κοτίνων ἐστίν, οὐκ ἔχει ἄνθρωπον ἀγωνοθέτην, οὐκ ἔχει ἀνθρώπους θεατάς· ἀπὸ ἀγγέλων σύγκειται τὸ θέατρον. Ἐκεῖ ἐν ἡμέραις πολλαῖς πονοῦσι καὶ ταλαιπωροῦνται, καὶ ἐν ὥρᾳ μιᾷ τὸν στέφανον ἔλαβον, καὶ παραχρῆμα ἀπέπτη τὰ τῆς ἡδονῆς· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ διαπαντὸς ἐν λαμπρότητι, ἐν δόξῃ, ἐν τιμῇ. Δεῖ λοιπὸν χαίρειν· εἰς γὰρ ἀνάπαυσιν ἔρχομαι, ἐξέρχομαι τὸ στάδιον. Ἤκουσας ὅτι τὸ ἀναλῦσαι κρεῖσσον, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι.

«Τὸν δρόμον τετέλεκα». Καὶ γὰρ ἀγωνίζεσθαι χρὴ καὶ τρέχειν· ἀγωνίζεσθαι μὲν καρτεροῦντα τὰς θλίψεις, τρέχειν δὲ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ πρός τι χρήσιμον. Ὄντως καλὸς ὁ ἀγών, οὐ τέρπων ἁπλῶς τὸν θεατήν, ἀλλὰ ὠφελῶν· καὶ ὁ δρόμος οὐκ εἰς τὸ μηδὲν χωρῶν, οὐδὲ ἰσχύος ἐπίδειξίς ἐστι καὶ φιλοτιμίας, ἀλλὰ πάντας ἕλκων εἰς τὸν οὐρανόν. Οὗτος ὁ δρόμος τοῦ ἡλίου καθαρώτερος, ὃν ὁ Παῦλος ἔτρεχεν ἐπὶ τῆς γῆς, ἢ ὃν ἐκεῖνος τρέχει ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ. Πῶς δὲ τετέλεκε τὸν δρόμον; Τὴν οἰκουμένην ἅπασαν περιῆλθεν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας καὶ ἀπὸ τῆς Ἀραβίας, καὶ μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς ἐλθών· «ὥστε με», φησίν, «ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ»· καὶ πᾶσαν διαδραμὼν τὴν οἰκουμένην καθάπερ τις πτηνός, μᾶλλον δὲ καὶ πτηνοῦ σφοδρότερον· ὁ μὲν γὰρ πτηνὸς ἁπλῶς διέτρεχεν, οὗτος δὲ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ τὸ πτερὸν ἔχων τοῦ Πνεύματος, καὶ μυρία διακόπτων κωλύματα, θανάτους, ἐπιβουλάς, συμφοράς. Ὥστε καὶ πτηνοῦ ταχύτερος ἦν. Εἰ πτηνὸς ἦν ἁπλῶς, καὶ κατηνέχθη ἂν καὶ ἀνάλωτο, ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐκουφίζετο, πάντων ὑπερηνέχθη τῶν δικτύων, ὡσανεὶ πτηνὸς πτερὰ ἔχων ἀπὸ πυρός.

«Τὴν πίστιν», φησί, «τετήρηκα». Πολλὰ γὰρ ἦν τὰ βουλόμενα αὐτὸν συλῆσαι, οὐχ αἱ φιλίαι τῶν ἀνθρώπων μόναι, ἀλλὰ καὶ ἀπειλαὶ καὶ θάνατοι καὶ μυρία ἕτερα. Ἀλλὰ πρὸς ἅπαντα ἔστη. Πῶς; Νήφων καὶ ἐγρηγορώς. Ἱκανὰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα πρὸς παρα-

9. Ρωμ. 15,19.

αὐτὸ τὸ στεφάνι δὲν τελειώνει· αὐτὸ τὸ στεφάνι δὲν εἶναι ἀπὸ κότινο, δὲν εἶναι ἄνθρωπος ὁ ἀγωνοθέτης, δὲν ἔχει θεατὲς ἀνθρώπους· τὸ θέατρο ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀγγέλους. Ἐκεῖ κοπιάζουν πολλὲς ἡμέρες καὶ ταλαιπωροῦνται, καὶ ἔλαβαν τὸ στεφάνι σὲ μιὰ ὥρα κι ἀμέσως ἔφυγε ἡ ἡδονή· ἐδῶ δὲν εἶναι ἔτσι, ἀλλὰ γιὰ πάντα ὁ νικητὴς ζεῖ σὲ λαμπρότητα, σὲ δόξα, σὲ τιμή. Πρέπει λοιπὸν νὰ χαίρεσαι· γιατὶ πηγαίνω γιὰ ἀνάπαυση, βγαίνω ἀπὸ τὸ στάδιο. Ἄκουσες ὅτι εἶναι καλύτερο τὸ νὰ πεθάνει κανεὶς καὶ νὰ εἶναι μὲ τὸ Χριστό.

«Τὸ δρόμο τὸν τελείωσα». Γιατὶ πρέπει νὰ ἀγωνίζεσαι καὶ νὰ τρέχεις. Νὰ ἀγωνίζεσαι ὑπομένοντας τὶς θλίψεις καὶ νὰ τρέχεις ὄχι τυχαῖα, ἀλλὰ γιὰ κάτι χρήσιμο. Πραγματικὰ εἶναι ὡραῖος ὁ ἀγώνας, ὄχι ἐπειδὴ εὐχαριστεῖ ἁπλῶς τὸ θεατή, ἀλλ' ἐπειδὴ ὠφελεῖ· καὶ ὁ δρόμος δὲν ὁδηγεῖ στὸ μηδέν, οὔτε εἶναι ἐπίδειξη δυνάμεως καὶ φιλοτιμίας, ἀλλ' ὅλους τοὺς ὁδηγεῖ στὸν οὐρανό. Αὐτὸς ὁ δρόμος ποὺ ὁ Παῦλος ἔτρεχε στὴ γῆ εἶναι καθαρότερος ἀπὸ τὸν ἥλιο, παρὰ ἐκεῖνος τὸν ὁποῖο ὁ ἥλιος τρέχει στὸν οὐρανό. Πῶς ὅμως τέλειωσε τὸ δρόμο; Ὅλη τὴν οἰκουμένη περιέτρεξε ὅταν ἄρχισε ἀπὸ τὴν Γαλιλαία καὶ ἀπὸ τὴν Ἀραβία καὶ ἦρθε μέχρι τὰ πέρατα τῆς γῆς· «ὥστε ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα», λέγει, «καὶ τὰ γύρω μέρη καὶ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ νὰ ἔχω συμπληρώσει τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ»[9]. Καὶ διέτρεξε ὅλη τὴν οἰκουμένη σὰν κάποιο πτηνό, ἢ καλύτερα γρηγορότερα καὶ ἀπὸ πτηνό. Γιατὶ τὸ πτηνὸ ἁπλῶς τὴν διέτρεχε, ἐνῶ αὐτὸς δὲ διέτρεχε ἁπλῶς αὐτήν, ἀλλ' ἔχοντας τὰ φτερὰ τοῦ Πνεύματος καὶ παραμερίζοντας μύρια ἐμπόδια, θανάτους, ἐπιβουλές, συμφορές. Ὥστε ἦταν γρηγορότερος καὶ ἀπὸ πτηνό. Ἂν ἦταν ἁπλῶς πτηνὸ θὰ ἦταν δυνατὸ καὶ νὰ καταπέσει καὶ νὰ καταστραφεῖ, ἐπειδὴ ὅμως στηριζόταν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ξέφυγε ἀπὸ ὅλα τὰ δίχτυα, σὰν πτηνὸ ποὺ ἔχει φτερὰ ἀπὸ φωτιά.

«Τὴν πίστη τὴν τήρησα», λέγει. Πράγματι πολλὰ ἦταν ἐκεῖνα ποὺ ἤθελαν νὰ τὸν ἐξαρπάσουν· ὄχι μόνο οἱ φιλίες τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπειλὲς καὶ οἱ θάνατοι καὶ μύρια ἄλλα. Ἀλλὰ πρὸς ὅλα ἀντιστάθηκε. Πῶς; Μὲ νήψη καὶ ἐγρήγορση. Αὐτὰ βέβαια ἦταν ἀρκετὰ γιὰ παρηγοριὰ τῶν μαθητῶν, αὐτὸς ὅμως προσ-

μυθίαν τῶν μαθητῶν, αὐτὸς δὲ καὶ τὰ ἔπαθλα προστίθησι. Ποῖα δὲ ταῦτα; «Λοιπὸν ἀπόκειταί μοι», φησίν, «ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος». Δικαιοσύνην ἐνταῦθα πάλιν τὴν καθόλου φησὶν ἀρετήν. Οὐ τοίνυν ἀλγεῖν χρή, ὅτι ἄπειμι στεφανωσόμενος τὸν στέφανον τὸν ἀπὸ Χριστοῦ τιθέμενον ἐπὶ τῆς ἐμῆς κεφαλῆς. Ἀλλ' εἰ ἐνταῦθα παρέμενον, ὄντως ἀλγεῖν ἐχρῆν μᾶλλον καὶ δεδοικέναι, μὴ παραπέσω, μὴ παραπόλωμαι. «Ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος κριτής, οὐ μόνον δὲ ἐμοί, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ».

3. Ἐνταῦθα καὶ αὐτὸν ἀνέστησεν. Εἰ πᾶσι, πολλῷ μᾶλλον Τιμοθέῳ. Ἀλλ' οὐκ εἶπε, 'καὶ σοί', ἀλλά, «πᾶσι», δηλῶν ὅτι, εἰ «πᾶσι», πολλῷ μᾶλλον αὐτῷ. Πῶς δὲ ἄν τις ἀγαπήσειε, φησί, τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Χριστοῦ; Εἰ χαίρει ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ· ὁ δὲ χαίρων ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, ἄξια πράττει τῆς χαρᾶς, τὰ ὑπάρχοντα προήσεται, εἰ δέοι, καὶ τὴν ψυχήν, ὥστε τῶν μελλόντων τυχεῖν ἀγαθῶν, ὥστε καταξιωθῆναι τὴν δευτέραν παρουσίαν μετὰ τοῦ προσήκοντος σχήματος ἰδεῖν, μετὰ παρρησίας, μετὰ δόξης καὶ λαμπρότητος. Τοῦτό ἐστιν ἀγαπᾶν τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ. Ὁ ἀγαπῶν αὐτοῦ τὴν ἐπιφάνειαν, πάντα πράξει ὥστε καὶ πρὸ ἐκείνης τῆς καθολικῆς γενέσθαι αὐτῷ τὴν μερικήν. Καὶ πῶς ἔνι τοῦτο, φησίν; Ἄκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «ὁ ἀγαπῶν με τὰς ἐντολάς μου τηρήσει, καὶ πορευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν». Ἐννόησον δὲ ὅσον ἐστὶ τὸν κοινῇ πᾶσιν ἐπιφαίνεσθαι μέλλοντα, τοιοῦτον ἰδίᾳ ὑπισχεῖσθαι ἐπιφανῆναι ἡμῖν. «Ἐλευσόμεθα» γάρ, φησί, «καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν». Εἴ τις ἀγαπᾷ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, πάντα πράξει, ὥστε αὐτὸν καλέσαι πρὸς ἑαυτόν, καὶ ἔχειν, ὥστε ἐπιλάμψαι αὐτῷ τὸ φῶς. Μηδὲν ἀνάξιον ἔστω τῆς παρουσίας αὐτοῦ, καὶ ταχέως καταλύει παρ' ἡμῖν. Ἐπιφάνεια δὲ λέγεται διὰ τὸ ἐπάνω φαίνεσθαι, καὶ ἄνωθεν ἀνατέλλειν.

Οὐκοῦν τὰ ἄνω ζητῶμεν, καὶ ταχέως τὰς ἀκτῖνας ἐκείνας ἐπισπασόμεθα. Οὐδεὶς τῶν κάτω κυπτόντων καὶ κατορυττόντων ἑαυτὸν εἰς τὴν γῆν, δυνήσεται τὸ ἡλιακὸν φῶς ἰδεῖν· οὐδεὶς τῶν κα-

10. Ἰω. 14,23.

θέτει καὶ τὰ ἔπαθλα. Καὶ ποιά εἶναι αὐτά; «Λοιπὸν μοῦ ἀπομένει», λέγει, «τὸ στεφάνι τῆς δικαιοσύνης». Δικαιοσύνη ἐδῶ πάλι ἐννοεῖ τὴν ὅλη ἀρετή. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ στεναχωριέσαι ποὺ φεύγω γιὰ νὰ στεφανωθῶ μὲ τὸ στεφάνι ποὺ θὰ βάλει ὁ Χριστὸς στὸ κεφάλι μου. Ἀλλ' ἂν παρέμεινα ἐδῶ, πραγματικὰ ἔπρεπε νὰ λυπᾶσαι περισσότερο καὶ νὰ φοβᾶσαι μήπως παραπέσω, μήπως χαθῶ. «Ποὺ θὰ μοῦ δώσει ὁ Κύριος, ὁ δίκαιος κριτής, τὴν ἡμέρα ἐκείνη, καὶ ὄχι μόνο σὲ μένα, ἀλλα καὶ σ' ὅλους ἐκείνους ποὺ θ' ἀγαπήσουν τὴν ἐμφάνιση του».

3. Ἐδῶ ἀναθάρρυνε καὶ αὐτόν. Ἂν θὰ τὸ δώσει σ' ὅλους, πολὺ περισσότερο στὸν Τιμόθεο. Ἀλλὰ δὲν εἶπε 'καὶ σὲ σένα', ἀλλὰ «σ' ὅλους», δηλώνοντας ὅτι, ἂν «σὲ ὅλους», πολὺ περισσότερο σ' αὐτόν. Πῶς ὅμως, λέγει, θὰ μποροῦσε κάποιος ν' ἀγαπήσει τὴν ἐμφάνιση τοῦ Χριστοῦ; Ἂν χαίρεται γιὰ τὴν παρουσία του· κι αὐτὸς ποὺ χαίρεται γιὰ τὴν παρουσία του κάμνει ἔργα ἄξια τῆς χαρᾶς· τὰ ὑπάρχοντά του θὰ δώσει ἂν χρειαστεῖ καὶ τὴν ζωή του, ὥστε νὰ ἐπιτύχει τὰ μέλλοντα ἀγαθά, ὥστε νὰ ἀξιωθεῖ νὰ δεῖ τὴ δευτέρα παρουσία μὲ τὸ πρέπον σχῆμα, μὲ παρρησία, μὲ δόξα καὶ λαμπρότητα. Αὐτὸ σημαίνει «ν' ἀγαπᾶ τὴν ἐμφάνισή του». Αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾶ τὴν ἐμφάνισή του θὰ κάμει τὸ πᾶν, ὥστε νὰ ἐπιτύχει τὴ μερικὴ τὴν πρὶν ἀπὸ ἐκείνη τὴν καθολικὴ ἐμφάνιση. Καὶ πῶς, λέγει, εἶναι δυνατὸν αὐτό; Ἄκουε τὸ Χριστὸ ποὺ λέγει· «αὐτὸς ποὺ μὲ ἀγαπᾶ θὰ τηρήσει τὶς ἐντολές μου, καὶ θὰ ἔρθουμε ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας καὶ θὰ κατοικήσουμε μαζί του»[10]. Σκέψου πόσο μεγάλο εἶναι, αὐτὸς ποὺ πρόκειται νὰ ἐμφανισθεῖ σὲ ὅλους ἀπὸ κοινοῦ, νὰ ὑπόσχεται αὐτὸς νὰ φανεῖ ἰδιαίτερα σὲ μᾶς. Γιατὶ λέγει, «θὰ ἔρθουμε καὶ θὰ κατοικήσουμε μέσα σ' αὐτόν». Ἂν κανεὶς ἀγαπᾶ τὴν ἐμφάνισή του, τὰ πάντα θὰ κάμει, ὥστε νὰ τὸν καλέσει στὸν ἑαυτό του καὶ νὰ τὸν ἔχει, γιὰ νὰ λάμψει σ' αὐτὸν τὸ φῶς. Ἂς μὴν ὑπάρχει τίποτε ἀνάξιο τῆς παρουσίας αὐτοῦ καὶ γρήγορα καταλύει σὲ μᾶς. Λέγεται «ἐπιφάνεια» ἐπειδὴ φαίνεται ἐπάνω καὶ ἀνατέλλει ἀπὸ ἐπάνω.

Λοιπὸν ἂς ἐπιζητοῦμε τὰ ἄνω καὶ γρήγορα θ' ἀποσπάσουμε τὶς ἀκτίνες ἐκεῖνες. Κανένας ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ σκύβουν κάτω καὶ καταθάπτουν τὸν ἑαυτό τους στὴ γῆ δὲ θὰ μπορέσει νὰ δεῖ τὸ

ταμολυνόντων ἑαυτὸν τοῖς βιωτικοῖς πράγμασι δυνήσεται τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ἰδεῖν· οὐδενὶ ἐπιφαίνει τῶν τούτοις ἐνστρεφομένων. Ἀνάνηψον μικρόν, ἀνάνηψον ἀπὸ τοῦ βάθους, ἀπὸ τοῦ κλύδωνος τοῦ βιωτικοῦ, εἰ βούλει τὸν ἥλιον ἰδεῖν, εἰ βούλει τῆς ἐπιφανείας τυχεῖν· ἂν τύχῃς αὐτοῦ τῆς ἐπιφανείας ταύτης, τότε αὐτὸν ὄψει μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας. Φιλοσόφησον νῦν· μὴ ἔστω παρὰ σοὶ πνεῦμα ἀπονοίας, ἵνα μή σε ραπίσῃ σφοδρῶς καὶ καταβάλῃ· μὴ ἔστω λελιθωμένη ἡ καρδία καὶ σκότος, ἵνα μὴ προσαρράξῃς ἐκεῖ τὸ πλοῖον· μὴ ἔστω τις δόλος· καὶ γὰρ αἱ ὕφαλοι ναυάγια ἐργάζονται χαλεπώτατα. Μὴ τρέφε θηρία, τὰ πάθη λέγω· θηρίων γὰρ ἐκεῖνα χαλεπώτερα· μὴ τοῖς ρευστοῖς πράγμασι θάρρει, ἵνα δυνηθῇς ἑστάναι βεβαίως. Οὐδεὶς ἐπὶ ὕδατος ἵσταται, ἐπὶ δὲ πέτρας ἅπαντες ἀσφαλῶς ἵστανται. Ὕδωρ ἐστὶ τὰ βιωτικὰ πράγματα· «ἦλθον», φησί, «ὕδατα ἕως ψυχῆς μου, ὡς χειμάρρους παρρέων». Πέτρα ἐστὶ τὰ πνευματικά· «ἐν πέτρᾳ» γάρ, φησίν, «ὕψωσας τοὺς πόδας μου». Ἰλὺς ἐστι καὶ πηλὸς τὰ βιωτικά· ἀνασπάσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ τούτων· οὕτω γὰρ δυνησόμεθα τυχεῖν τῆς ἐπιφανείας τοῦ Χριστοῦ. Πᾶν ὃ ἐὰν ἐπέλθῃ, φέρωμεν· ἱκανὴ ἐν πᾶσι παραμυθία τὸ διὰ Χριστὸν παθεῖν· ταύτην τὴν θείαν ἐπῳδὴν ἐπιλέγωμεν, καὶ παύσεται τοῦ τραύματος ἡ ἀλγηδών.

Καὶ πῶς διὰ Χριστόν ἐστι παθεῖν, φησίν; Ἐσυκοφάντησέ σέ τις ἁπλῶς οὐ διὰ Χριστόν; ἂν ἐνέγκῃς γενναίως, ἐὰν εὐχαριστήσῃς, ἐὰν εὔξῃ ὑπὲρ ἐκείνου, ταῦτα πάντα διὰ Χριστὸν ποιεῖς. Ἂν καταράσῃ, ἂν ἀποδυσπετήσῃς, ἂν ἐπιχειρήσῃς ἀμύνασθαι, κἂν μὴ δυνηθῇς, οὐκ ἔστι διὰ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ ζημίαν ὑπήνεγκας καὶ τοῦ καρποῦ ἀπεστέρησαι διὰ τὴν προαίρεσιν τὴν σήν. Ἐν ἡμῖν γάρ ἐστι καὶ κερδαίνειν ἐκ τῶν δεινῶν καὶ βλάπτεσθαι· οὐ παρὰ τὴν φύσιν τῶν δεινῶν τοῦτο γίνεται, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἡμετέραν προαίρεσιν. Οἷόν τι λέγω· ἔπαθε τοσαῦτα ὁ Ἰώβ, εὐχαρίστως ἤνεγκεν, ἐδικαιώθη, οὐκ ἐπειδὴ ἔπαθεν, ἀλλ' ἐπειδὴ παθὼν εὐχαρίστως ἤνεγ-

11. Ψαλμ. 68,2.
12. Ψαλμ. 39,3.

ἡλιακὸ φῶς. Κανένας ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ μολύνουν τὸν ἑαυτό τους μὲ κοσμικὲς ὑποθέσεις δὲ θὰ μπορέσει νὰ δεῖ τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης· σὲ κανέναν ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ περιστρέφονται σ' αὐτὰ δὲν παρουσιάζεται. Σήκω λιγάκι, σήκω ἀπὸ τὸ βάθος, ἀπὸ τὸν κλύδωνα τὸν βιωτικό, ἂν θέλεις νὰ δεῖς τὸν ἥλιο, ἂν θέλεις νὰ ἐπιτύχεις τὴν ἐμφάνισή του· ἂν ἐπιτύχεις τὴν ἐμφάνισή του αὐτή, τότε θὰ δεῖς αὐτὸν μὲ πολλὴ παρρησία. Φιλοσόφησε τώρα· ἂς μὴν ὑπάρχει σὲ σένα πνεῦμα ἀλαζονείας, γιὰ νὰ μὴ σὲ χτυπήσει δυνατὰ καὶ σὲ καταβάλει· ἂς μὴν εἶναι ἡ καρδιά σου πετρωμένη καὶ σκοτεινή, γιὰ νὰ μὴν ἀρράξεις ἐκεῖ τὸ πλοῖο· ἂς μὴν ὑπάρχει κανένας δόλος· γιατὶ οἱ ὕφαλοι προξενοῦν φοβερότατα ναυάγια. Μὴ τρέφεις θηρία, ἐννοῶ τὰ πάθη· γιατὶ ἐκεῖνα εἶναι χειρότερα ἀπὸ τὰ θηρία· μὴν ἔχεις θάρρος στὰ ρευστὰ πράγματα, γιὰ νὰ μπορεῖς νὰ σταθεῖς μὲ σιγουριά. Κανένας δὲ στέκεται στὸ νερό, ἀλλ' ὅλοι στέκονται μὲ ἀσφάλεια ἐπάνω στὴν πέτρα. Νερὸ εἶναι οἱ βιωτικὲς ὑποθέσεις· «ἦρθαν τὰ νερά», λέγει, «μέχρι τὴν ψυχή μου, τὴν περιβρέχουν σὰν χείμαρροι»[11]. Πέτρα εἶναι τὰ πνευματικά· «γιατί», λέγει, «στὴν πέτρα ὕψωσες τὰ πόδια μου»[12]. Τὰ βιωτικὰ εἶναι βόρβορος καὶ πηλός· ἂς ἀποσπάσουμε τοὺς ἑαυτούς μας ἀπὸ αὐτά· γιατὶ ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ δοῦμε τὴν ἐμφάνιση τοῦ Χριστοῦ. Ὁτιδήποτε κι ἂν ἔρθει ἂς τὸ ὑπομένουμε· γιὰ ὅλα εἶναι ἀρκετὴ ἡ παρηγοριὰ τὸ νὰ πάθεις γιὰ τὸ Χριστό· αὐτὴ τὴ θεία προσφώνιση ἂς ἐπαναλαμβάνουμε, καὶ θὰ σταματήσει ὁ πόνος τοῦ τραύματος.

Καὶ πῶς, λέγει, εἶναι δυνατὸ νὰ πάθουμε γιὰ τὸ Χριστό; Σὲ συκοφάντησε κάποιος ἁπλῶς ὄχι γιὰ τὸ Χριστό; ἂν τὸ ὑπομείνεις γενναῖα, ἂν εὐχαριστήσεις, ἂν προσευχηθεῖς γιὰ ἐκεῖνον, ὅλα αὐτὰ τὰ κάνεις γιὰ τὸ Χριστό. Ἂν καταρασθεῖς, ἂν σοῦ λείψει ἡ ὑπομονή, ἂν ἐπιχειρήσεις νὰ ἀμυνθεῖς, κι ἂν δὲν μπορέσεις, δὲν εἶναι γιὰ τὸ Χριστό, ἀλλὰ ζημιὰ ἐπέφερες καὶ ἀποστερήθηκες τὸν καρπὸ ἐξ αἰτίας τῆς προαιρέσεως τῆς δικῆς σου. Στὸ χέρι μας εἶναι καὶ νὰ κερδίσουμε ἀπὸ τὰ δεινὰ καὶ νὰ ζημιωθοῦμε· αὐτὸ δὲ συμβαίνει ἀπὸ τὴ φύση τῶν δεινῶν, ἀλλ' ἀπὸ τὴ δική μας προαίρεση. Ἐννοῶ τὸ ἑξῆς μ' αὐτὸ ποὺ λέγω· ἔπαθε τόσα ὁ Ἰώβ· τὰ ὑπόφερε μὲ εὐχαρίστηση· δικαιώθηκε, ὄχι ἐπειδὴ ἔπαθε, ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ πάθαινε ὑπομένοντάς τα μὲ εὐχαρίστηση. Ἄλλος ποὺ ἔπαθε τὰ

κεν. Ἕτερος τὰ αὐτὰ παθών, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὰ αὐτὰ (οὐδεὶς γάρ ἐστιν ὁ τοιαῦτα παθών, ἀλλὰ πολλῷ ἐλάττονα), ἐδυσφήμησεν, ἠγανάκτησε, κατηράσατο τῷ κόσμῳ παντί, ἐδυσχέρανε πρὸς τὸν Θεόν· οὗτος κατεκρίθη καὶ κατεδικάσθη, οὐκ ἐπειδὴ πέπονθεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐβλασφήμησεν· ἐβλασφήμησε δέ, οὐ παρὰ τὴν ἀνάγκην τῶν συμβάντων· ἐπεὶ εἰ ἡ ἀνάγκη τῶν συμβάντων τοῦτο ἐποίησεν, ἔδει καὶ τὸν Ἰὼβ βλασφημῆσαι· εἰ δὲ χαλεπώτερα παθὼν οὐδὲν τοιοῦτον εἰργάσατο, οὐ παρὰ τοῦτο ταῦτα συνέβη, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς προαιρέσεως.

Ἰσχυρᾶς οὖν δεῖ ἡμῖν ψυχῆς, καὶ οὐδὲν ἡμῖν χαλεπὸν φανεῖται, ὥσπερ ἀσθενούσης, οὐδὲν ὅπερ οὐ χαλεπόν. Παρὰ τὴν ἡμετέραν διάθεσιν πάντα καὶ φορητὰ καὶ ἀφόρητα γίνεται· ταύτην ὀχυρώσωμεν, καὶ πάντα οἴσομεν εὐκόλως. Καὶ γὰρ τὸ δένδρον, ὅταν μὲν κατὰ βάθους παραπέμψῃ τὴν ῥίζαν, οὐδὲ σφοδρὰ καταιγὶς αὐτὸ διασαλεῦσαι δυνήσεται, ἂν δὲ ἐξ ἐπιπολῆς ᾖ κείμενον καὶ ὑπὲρ τῆς ἐπιφανείας, κἂν μικρὰ προσπέσῃ ἀνέμου ῥοπή, πρόρριζον αὐτὸ ἀνέσπασεν. Οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν, ἐὰν καθηλώσωμεν τὰς σάρκας ἡμῶν τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, οὐδὲν παρασαλεῦσαι δυνήσεται· ἐὰν δὲ ἁπλῶς προτιθῶμεν, καὶ μικρὰ ῥοπὴ ἠφάνισε καὶ ἀπώλεσε.

Διὸ παρακαλῶ, μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας ἅπαντα φέρειν, καὶ μιμεῖσθαι τὸν προφήτην τὸν λέγοντα, «ἐκολλήθη ἡ ψυχή μου ὀπίσω σου». Ὅρα τί φησιν, «ἐκολλήθη ἡ ψυχή μου». Οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, 'ἤγγισεν', ἀλλ', «ἐκολλήθη». Καὶ πάλιν, «ἐδίψησέ σε ἡ ψυχή μου». Οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, 'ἐπεπόθησεν', ἀλλ' «ἐδίψησεν», ἵνα τὸ σφοδρὸν τοῦ πόθου διὰ τούτων ἐμφήνῃ τῶν λέξεων. Καὶ πάλιν, «καθήλωσον ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου». Βούλεται γὰρ ἡμᾶς ἀεὶ προσκολλᾶσθαι αὐτῷ οὕτω καὶ συνδεδέσθαι, ὡς μηδέποτε αὐτοῦ ἀφίστασθαι. Ἂν οὕτως ἐχώμεθα τοῦ Θεοῦ, ἂν προσηλώσωμεν αὐτῷ τὰς ἡμετέρας διανοίας, ἂν διψῶμεν αὐτοῦ τὸν πόθον, καὶ πάντα ἡμῖν ἔσται ἅπερ βουλόμεθα, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτευξόμεθα, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ μετὰ Πατρὸς καὶ ἁγίου Πνεύματος δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

13. Ψαλμ. 62,8. 14. Ψαλμ. 62,2. 15. Ψαλμ. 118,120.

ἴδια, ἢ καλύτερα οὔτε τὰ ἴδια (γιατὶ κανένας δὲν ὑπάρχει ποὺ νὰ ἔπαθε τέτοια, ἀλλὰ πολὺ λιγότερα), βλασφήμησε, ἀγανάκτησε, καταράστηκε ὅλο τὸν κόσμο, ὀργίστηκε ἐναντίον τοῦ Θεοῦ· αὐτὸς κατακρίθηκε καὶ καταδικάστηκε, ὄχι ἐπειδὴ ἔπαθε, ἀλλ' ἐπειδὴ βλασφήμησε· καὶ βλασφήμησε ὄχι ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῶν γεγονότων· γιατί, ἂν ἡ ἀνάγκη τῶν γεγονότων τὸν ἀνάγκασε σ' αὐτό, ἔπρεπε καὶ ὁ Ἰὼβ νὰ βλασφημήσει· ἐφόσον ὅμως ἔπαθε χειρότερα καὶ δὲν ἔκαμε τίποτε παρόμοιο, δὲν συνέβηκαν αὐτὰ κατ' ἀνάγκη, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀρρωστημένης προαιρέσεως.

Χρειαζόμαστε λοιπὸν ἰσχυρὴ ψυχὴ καὶ τίποτε δὲ θὰ μᾶς φανεῖ δύσκολο· ὅπως πάλι ὅταν εἶναι ἀσθενικὴ ἡ ψυχὴ τίποτε δὲν ὑπάρχει ποὺ νὰ μὴν εἶναι δύσκολο. Ἀνάλογα μὲ τὴ διάθεσή μας ὅλα γίνονται καὶ ὑποφερτὰ καὶ ἀνυπόφορα· αὐτὴν ἂς ὀχυρώσουμε καὶ ὅλα θὰ τὰ ὑποφέρουμε εὔκολα. Γιατὶ καὶ τὸ δένδρο ὅταν χώσει βαθιὰ τὴ ρίζα, οὔτε σφοδρὴ καταιγίδα θὰ μπορέσει νὰ τὸ διασαλεύσει, ἂν ὅμως βρίσκεται στὰ ρηχὰ καὶ πάνω στὴν ἐπιφάνεια, κι ἂν ἀκόμα πέσει ἕνα μικρὸ φύσημα ἀνέμου, τὸ ἔσπασε ἀπὸ τὴ ρίζα. Ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ μᾶς· ἂν καθηλώσουμε τὶς σάρκες μας στὸ φόβο τοῦ Θεοῦ, τίποτε δὲ θὰ μπορέσει νὰ μᾶς παρασαλεύσει· ἂν ὅμως ἁπλῶς πλησιάσουμε κοντὰ σ' αὐτόν, καὶ τὸ μικρὸ φύσημα μᾶς ἀφάνισε καὶ μᾶς κατέστρεψε.

Γι' αὐτὸ, παρακαλῶ, νὰ τὰ ὑποφέρουμε ὅλα μὲ πολλὴ προθυμία καὶ νὰ μιμηθοῦμε τὸν προφήτη ποὺ λέγει· «κόλλησε ἡ ψυχή μου πίσω σου»[13]. Πρόσεχε τί λέγει, «κόλλησε ἡ ψυχή μου». Δὲν εἶπε ἁπλῶς, 'ἄγγισε', ἀλλὰ «κόλλησε». Καὶ πάλι, «σὲ δίψασε ἡ ψυχή μου»[14]. Δὲν εἶπε ἁπλῶς 'σὲ πόθησε', ἀλλὰ «δίψασε», γιὰ νὰ δείξει μ' αὐτὲς τὶς λέξεις τὸν σφοδρὸ πόθο. Καὶ πάλι, «κάρφωσε μὲ τὸν ἅγιο φόβο σου τὶς σάρκες μου»[15]. Θέλει δηλαδὴ νὰ εἴμαστε τόσο προσκολλημένοι σ' αὐτὸν καὶ συνδεδεμένοι, ὥστε ποτὲ νὰ μὴ ἀποχωριζόμαστε ἀπὸ αὐτόν. Ἂν ἔτσι ἀκολουθοῦμε τὸ Θεό, ἂν προσηλώσουμε σ' αὐτὸν τὶς σκέψεις μας, ἂν διψοῦμε τὸν πόθο του, καὶ ὅλα ὅσα θέλουμε θὰ μᾶς γίνονται, καὶ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ θὰ ἐπιτύχουμε, στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, στὸν ὁποῖο, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ αἰώνια. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι'

(Β' Τιμ. 4,8–22)

«Σπούδασον ἐλθεῖν πρός με ταχέως. Δημᾶς γάρ με ἐγκατέλιπεν, ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ ἐπορεύθη εἰς Θεσσαλονίκην, Κρήσκης εἰς Γαλατίαν, Τίτος εἰς Δαλματίαν· Λουκᾶς ἐστι μόνος μετ' ἐμοῦ. Μάρκον ἀναλαβών, ἄγε μετὰ σεαυτοῦ· ἔστι γάρ μοι εὔχρηστος εἰς διακονίαν. Τυχικὸν δὲ ἀπέστειλα εἰς Ἔφεσον. Τὸ φελόνην, ὃν ἀπέλιπον ἐν Τρῳάδι παρὰ Κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε, καὶ τὰ βιβλία, μάλιστα τὰς μεμβράνας».

1. *Ἄξιον ζητῆσαι πῶς καλεῖ τὸν Τιμόθεον πρὸς ἑαυτόν, εἴ γε Ἐκκλησίαν πεπιστευμένος ἦν καὶ ἔθνος ὁλόκληρον. Οὐκ ἀπονοίας ἦν τὸ πρᾶγμα· αὐτὸς γὰρ ἕτοιμος ἦν ἐλθεῖν πρὸς αὐτόν· ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος, «ἐὰν δὲ βραδύνω, ἵνα εἰδῇς πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι». Ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν; Ἀνάγκη κατείληπτο πολλῇ, καὶ κύριος ἀποδημίας οὐκέτι ἦν· δεσμωτήριον ᾤκει, καὶ συνεκέκλειστο ὑπὸ Νέρωνος, καὶ ὅσον οὔπω ἔμελλε τελευτᾶν. Ἵνα οὖν μὴ τοῦτο γένηται πρὸ τοῦ τὸν μαθητὴν ἰδεῖν, διὰ τοῦτο αὐτὸν καλεῖ, θεάσασθαι ποθῶν πρὸ τῆς τελευτῆς, καὶ ἴσως πολλὰ παραθέσθαι· διό φησι, «σπούδασον πρὸ χειμῶνος ἐλθεῖν πρός με. Δημᾶς γάρ με ἐγκατέλιπεν, ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα». Καὶ οὐ λέγει, 'ἵνα σε ἴδω πρὶν ἀπελθεῖν ἐκ τοῦ βίου', ὃ μάλιστα ἐλύπει, ἀλλ' ἐπειδὴ μόνος εἰμί, φησίν, οὐδένα ἔχω τὸν συναντιλαμβανόμενόν μου. «Δημᾶς με γὰρ ἐγκατέλιπεν, ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ ἐπορεύθη εἰς Θεσ-*

---

1. Α' Τιμ. 3,15.

ΟΜΙΛΙΑ Ι′

(Β′ Τιμ. 4,8–22)

«Φρόντισε νὰ ρθεῖς σὲ μένα γρήγορα, γιατὶ ὁ Δημᾶς μὲ ἄφησε, ἐπειδὴ ἀγάπησε τὸν παρόντα κόσμο, καὶ πῆγε στὴ Θεσσαλονίκη· ὁ Κρήσκης στὴ Γαλατία, ὁ Τίτος στὴ Δαλματία καὶ μόνο ὁ Λουκᾶς εἶναι μαζί μου. Πάρε τὸν Μάρκο καὶ φέρε τον μαζί σου, γιατὶ μοῦ εἶναι χρήσιμος γιὰ ὑπηρεσία. Τὸν Τυχικὸ τὸν ἔστειλα στὴν Ἔφεσο. Τὸν φελόνη, ποὺ ἄφησα στὴν Τρωάδα κοντὰ στὸν Κάρπο, ὅταν ἔρθεις φέρε τον, καθὼς καὶ τὰ βιβλία, καὶ πρὸ παντὸς τὶς μεμβράνες».

1. Ἀξίζει νὰ ἐξετάσει κανεὶς πῶς καλεῖ τὸν Τιμόθεο κοντά του, ἐφόσον τοῦ ἐμπιστεύθηκε Ἐκκλησία καὶ ὁλόκληρο ἔθνος. Δὲν πρόκειται γιὰ ἀλαζονεία, καθόσον αὐτὸς ὁ ἴδιος ἦταν ἕτοιμος νὰ ἔρθει πρὸς αὐτόν· γιατὶ ἄκου αὐτὸν ποὺ λέγει, «ἐὰν ἀργήσω, γιὰ νὰ ξέρεις πῶς πρέπει νὰ συμπεριφέρεσαι στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ»[1]. Ἀλλὰ γιὰ ποιό λόγο; Πιεζόταν ἀπὸ πολλὴ ἀνάγκη καὶ δὲν ἦταν κύριος ἀκόμα τῆς ἀποδημίας· ἦταν στὴν φυλακή, ὅπου εἶχε κλειστεῖ ἀπὸ τὸ Νέρωνα, καὶ σὲ λίγο χρόνο ἐπρόκειτο νὰ πεθάνει. Γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ λοιπὸν αὐτὸ προτοῦ δεῖ τὸ μαθητή, γι' αὐτὸ τὸν καλεῖ, ἐπειδὴ ποθοῦσε νὰ τὸν δεῖ πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του, καὶ ἴσως γιὰ νὰ τοῦ ἀφήσει πολλὲς παραγγελίες· γι' αὐτὸ λέγει, «φρόντισε νὰ ρθεῖς σὲ μένα πρὶν ἀπὸ τὸ χειμώνα. Γιατὶ ὁ Δημᾶς μὲ ἐγκατέλειψε, γιατὶ ἀγάπησε τὸν παρόντα κόσμο». Καὶ δὲ λέγει, 'γιὰ νὰ σὲ δῶ πρὶν φύγω ἀπὸ τὴ ζωή', πράγμα ποὺ κατ' ἐξοχὴ τὸν λυποῦσε, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶμαι μόνος, λέγει, καὶ δὲν ἔχω κανέναν νὰ μὲ βοηθήσει. «Γιατὶ ὁ Δημᾶς μὲ ἐγκατέλειψε, ἐπειδὴ ἀγάπησε τὸν παρόντα κόσμο καὶ μετέβηκε στὴ Θεσσαλλονίκη». Δηλαδὴ ἀγά-

σαλονίκην». Τουτέστι, τῆς ἀνέσεως ἐρασθείς, τοῦ ἀκινδύνου καὶ τοῦ ἀσφαλοῦς, μᾶλλον εἵλετο οἴκοι τρυφᾶν, ἢ μετ' ἐμοῦ ταλαιπωρεῖσθαι, καὶ συνδιαφέρειν μοι τοὺς παρόντας κινδύνους. Τοῦτον διέβαλε μόνον, οὐκ αὐτὸν διαβαλεῖν βουλόμενος, ἀλλ' ἡμᾶς στηρίξαι, ὥστε μὴ μαλακίζεσθαι ἐν τοῖς κινδύνοις μηδὲ ἐν τοῖς πόνοις· τοῦτο γάρ ἐστι, «τὸν παρόντα ἀγαπήσας αἰῶνα»· ἅμα δὲ καὶ τὸν μαθητὴν ἐπισπάσασθαι βουλόμενος. «Κρήσκης», φησίν, «εἰς Γαλατίαν, Τίτος εἰς Δαλματίαν». Τούτους οὐκέτι διαβάλλει· καὶ γὰρ ὁ Τίτος τῶν σφόδρα θαυμαστῶν ἦν, ὥστε αὐτῷ τὰ κατὰ τὴν νῆσον ἐνεχείρισε, νῆσον οὐ μικράν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μεγάλην, τὴν Κρήτην λέγω. «Λουκᾶς ἐστι μόνος μετ' ἐμοῦ». Αὐτὸς γὰρ σφόδρα ἀδιασπάστως εἶχεν αὐτοῦ, ὁ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον γράψας καὶ τὰς καθολικὰς Πράξεις, φιλόπονος ὢν καὶ φιλομαθὴς καὶ καρτερικός. Περὶ τούτου φησὶ γράφων, «οὗ ἔπαινος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ διὰ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν». «Μάρκον ἀναλαβών, ἄγε μετὰ σεαυτοῦ». Οὐκ εἰς τὴν ἀνάπαυσιν λέγει τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλ' εἰς τὴν διακονίαν τοῦ Εὐαγγελίου· καὶ γὰρ ἐν δεσμοῖς ὤν, οὐκ ἔληγε κηρύττων. Ἄρα καὶ τὸν Τιμόθεον τούτου ἕνεκεν ἐκάλει, οὐ τῶν αὐτοῦ ἕνεκεν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου, ὥστε μηδεμίαν γενέσθαι ταραχὴν κατὰ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν τοῖς πιστοῖς, τῶν αὐτοῦ μαθητῶν πολλῶν παρόντων, καὶ κωλυόντων θορύβους καὶ παραμυθουμένων τοὺς ἀφορήτως φέροντας αὐτοῦ τὴν τελευτήν. Καὶ γὰρ ἄνδρας ἀξιολόγους εἰκὸς ἦν εἶναι τοὺς πεπιστευκότας ἐπὶ τῆς Ρώμης.

«Τυχικὸν δὲ ἀπέστειλα εἰς Ἔφεσον. Τὸν φελόνην, ὃν ἀπέλιπον ἐν Τρῳάδι παρὰ Κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε, καὶ τὰ βιβλία, μάλιστα τὰς μεμβράνας». Φελόνην ἐνταῦθα τὸ ἱμάτιον λέγει· τινὲς δέ φασι τὸ γλωσσόκομον, ἔνθα τὰ βιβλία ἔκειτο. Τί δὲ αὐτῷ τῶν βιβλίων ἔδει μέλλοντι ἀποδημεῖν πρὸς τὸν Θεόν; Καὶ μάλιστα ἔδει, ὥστε αὐτὰ τοῖς πιστοῖς παραθέσθαι, καὶ ἀντὶ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἔχειν αὐτά. Πάντας μὲν οὖν τοὺς πιστοὺς εἰκὸς τότε μεγάλην ἔχειν πληγήν, μάλιστα δὲ τοὺς παρόντας τῇ τελευτῇ, καὶ ἀπολαύοντας αὐτοῦ τότε. Τὸν δὲ φελόνην ζητεῖ, ὥστε μὴ δεηθῆναι παρ' ἑτέ-

---

2. Β' Κορ. 8,18.

πησε τὴν ἄνεση, τὸ ἀκίνδυνο καὶ τὴν ἀσφάλεια· ἢ καλύτερα προτίμησε νὰ καλοπερνᾶ στὸ σπίτι του, παρὰ νὰ ταλαιπωρεῖται μαζί μου καὶ νὰ ὑποφέρει μὲ μένα τοὺς παρόντες κινδύνους. Αὐτὸν μόνο κατηγόρησε, ὄχι ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τὸν κατηγορήσει, ἀλλὰ γιὰ νὰ στηρίξει ἐμᾶς, ὥστε νὰ μὴ δειλιάζουμε στοὺς κινδύνους οὔτε στοὺς κόπους· γιατὶ αὐτὸ σημαίνει, «ἀγάπησε τὸν παρόντα κόσμο», καὶ συγχρόνως θέλοντας καὶ τὸ μαθητὴ νὰ προσελκύσει. «Ὁ Κρήσκης», λέγει, «πῆγε στὴ Γαλατία, ὁ Τίτος στὴ Δαλματία». Αὐτοὺς δὲν τοὺς κατηγορεῖ καθόλου· γιατὶ ὁ Τίτος ἦταν ἀπὸ τοὺς πάρα πολὺ θαυμαστούς, ὥστε νὰ τοῦ ἐμπιστευθεῖ τὴ φροντίδα τῆς νήσου, νήσου ὄχι μικρῆς, ἀλλὰ πολὺ μεγάλης, ἐννοῶ τὴν Κρήτη. «Ὁ Λουκᾶς εἶναι μόνος μαζί μου». Γιατὶ αὐτὸς ἀδιάκοπα τὸν ἀκολουθοῦσε, ὁ ὁποῖος καὶ τὸ εὐαγγέλιο ἔγραψε καὶ τὶς καθολικὲς Πράξεις, καὶ ἦταν φιλόπονος καὶ φιλομαθὴς καὶ καρτερικός. Γι' αὐτὸν λέγει, γράφοντας, «ὁ ὁποῖος ἐπαινεῖται ἀπὸ ὅλες τὶς Ἐκκλησίες γιὰ τὸ ἔργο του στὸ εὐαγγέλιο»[2]. «Πάρε τὸν Μάρκο καὶ φέρε τον μαζί σου». Γιατί; «Μοῦ εἶναι χρήσιμος γιὰ διακονία». Δὲ λέγει γιὰ τὴν ἀνάπαυσή του, ἀλλὰ γιὰ τὴ διακονία τοῦ εὐαγγελίου· γιατὶ κι ὅταν ἦταν στὴ φυλακὴ δὲ σταματοῦσε νὰ κηρύττει. Ἄρα καὶ τὸν Τιμόθεο γι' αὐτὸ τὸν καλοῦσε, ὄχι γιὰ τὰ δικά του, ἀλλὰ γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο, γιὰ νὰ μὴ γίνει καμιὰ ταραχὴ κατὰ τὸ θάνατό του ἀνάμεσα στοὺς πιστούς, ἀφοῦ θὰ ἦταν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητές του παρόντες, ἐμποδίζοντας τοὺς θορύβους καὶ παρηγορώντας αὐτοὺς ποὺ θὰ ἔφερναν δύσκολα τὸ θάνατό του. Γιατὶ φυσικὸ ἦταν νὰ ἦταν ἀξιόλογοι ἄνδρες αὐτοὶ ποὺ πίστεψαν στὴ Ρώμη.

«Τὸν Τυχικὸ τὸν ἔστειλα στὴν Ἔφεσο. Τὸν φελόνη ποὺ ἄφησα στὴν Τρωάδα, στὸν Κάρπο, φέρε τον ὅταν θὰ ρθεῖς, καθὼς καὶ τὰ βιβλία, καὶ πρὸ πάντων τὶς μεμβράνες». Φελόνη ἐδῶ ἐννοεῖ τὸ ἔνδυμα· μερικοὶ ὅμως ἐννοοῦν τὸ κουτί, ὅπου ἔβαζαν τὰ βιβλία. Τί τὰ χρειαζόταν ὅμως τὰ βιβλία αὐτὸς ποὺ ἐπρόκειτο ν' ἀποδημήσει πρὸς τὸ Θεό; Καὶ πολὺ τὰ χρειαζόταν, ὥστε νὰ τ' ἀφήσει στοὺς πιστούς, γιὰ νὰ τὰ ἔχουν ἀντὶ τῆς διδασκαλίας του. Ὅλοι δηλαδὴ οἱ πιστοὶ φυσικὸ ἦταν τότε νὰ νοιώσουν μεγάλο πλῆγμα, καὶ πρὸ πάντων ἐκεῖνοι ποὺ ἦταν παρόντες στὸ θάνατό του καὶ τὸν ἀπολάμβαναν τότε. Τὸν φελόνη πάλι τὸν ζητάει γιὰ νὰ μὴ χρεια-

ρου λαβεῖν. Ὁρᾷς γὰρ αὐτὸν ὑπὲρ τούτου πολλὴν ποιούμενον τὴν σπουδήν, καὶ λέγοντας ἑτέρωθι, ἡνίκα πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἐφέσου διελέγετο· «γινώσκετε, ὅτι ταῖς χρείαις μου καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὗται»· καὶ πάλιν, «μακάριόν ἐστι διδόναι μᾶλλον, ἢ λαμβάνειν».

«Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεὺς πολλά μοι κακὰ ἐνεδείξατο. Ἀποδῴη αὐτῷ ὁ Κύριος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ». Πάλιν ἐνταῦθα μέμνηται πειρασμοῦ, οὐχ ἁπλῶς ἐκεῖνον βουλόμενος διαβαλεῖν, οὐδὲ κατηγορῆσαι αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν μαθητὴν ἀλεῖψαι πρὸς τοὺς ἀγῶνας, ὥστε φέρειν γενναίως· κἂν εὐτελεῖς ὦσιν οἱ τὰς πείρας προσάγοντες, κἂν οὐδαμινοί, κἂν ἄτιμοι, δεῖ, φησί, πάντα φέρειν γενναίως. Ὁ γὰρ ὑπὸ μεγάλου τινὸς παθὼν κακῶς, ἔχει φιλοτιμίαν οὐ μικράν, τὴν τοῦ ποιοῦντος ὑπεροχήν, ὁ δὲ ὑπὸ εὐτελοῦς καὶ ἀπερριμμένου, μείζονα ἔχει τὴν ἀνίαν.

«Πολλά με κακὰ ἐνεδείξατο»· τουτέστιν, ἔθλιψέ με διαφόρως. Ἀλλ' οὐκ ἀτιμωρητί, φησί, ταῦτα αὐτῷ προχωρήσει· «ἀποδώσει γὰρ ὁ Κύριος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ». Ὥσπερ γράφων ἔλεγεν ἀνωτέρω, «οἵους διωγμοὺς ὑπέμεινα, καὶ ἐκ πάντων με ἐρρύσατο ὁ Κύριος»· οὕτω καὶ ἐνταῦθα διπλῇ παρεκάλεσε τὸν μαθητήν, τῷ τε κακῶς πάσχειν, καὶ τῷ ἐκεῖνον ἀπολήψεσθαι· οὐχ ὡς τῶν ἁγίων ταῖς τιμωρίαις ἐπιχαιρόντων ἁπλῶς, ἀλλ' ὡς τοῦ κηρύγματος δεομένου καὶ τῶν ἀσθενεστέρων τῆς ἐντεῦθεν παραμυθίας. «Ὃν καὶ σύ», φησί, «φυλάσσου· λίαν γὰρ ἀνθέστηκε τοῖς ἡμετέροις λόγοις». Τουτέστι, πολεμεῖ καὶ ἐναντιοῦται. Καὶ οὐκ εἶπε, 'τιμώρησαι, κόλασον, ἀπέλασον', καίτοι γε ἐνῆν διὰ τῆς χάριτος ταῦτα ἐργάσασθαι, ἀλλ' οὐδὲν τούτων, οὐδὲ ὁπλίζει αὐτὸν κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἀναχωρεῖν μόνον κελεύει, τῷ Θεῷ παραχωροῦντα τῆς τιμωρίας. Καὶ πρὸς παραμυθίαν τῶν ἀσθενεστέρων τοῦτο εἴρηκε, τό, «ἀποδώσει αὐτῷ», ὃ καὶ προφητεία ἐστὶν ἡ ἀρά. Ὅτι δὲ ὑπὲρ τοῦ τὸν μαθητὴν ἀλεῖψαι ταῦτα λέγει, καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς δῆλον. Ἀλλ' ὅρα πάλιν πῶς ἑτέρους πειρασμοὺς αὐτοῦ διηγεῖται. «Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ», φησίν, «οὐδείς μοι συμπαρεγένετο, πάντες με ἐγκατέλιπον· μὴ αὐτοῖς λογισθείη».

---

3. Πράξ. 20,34. 4. Πράξ. 20,35. 5. Β΄ Τιμ. 3,11.

στεῖ νὰ πάρει ἀπὸ ἄλλον. Βλέπετε δηλαδὴ αὐτὸν πολὺ νὰ φροντίζει γι' αὐτό, λέγοντας καὶ ἀλλοῦ, ὅταν γράφει πρὸς τοὺς Ἐφεσίους· «γνωρίζετε ὅτι τὶς ἀνάγκες μου καὶ αὐτῶν ποὺ εἶναι μαζί μου τίς ὑπηρέτησαν αὐτὰ τὰ χέρια»[3]· καὶ πάλι· «μακάριο εἶναι νὰ δίνεις μᾶλλον παρὰ νὰ παίρνεις»[4].

«Ὁ Ἀλέξανδρος ὁ χαλκωματὰς πολλὰ κακὰ μᾶς ἔκαμε. Ὁ Κύριος ἂς τοῦ ἀνταποδώσει σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα του». Πάλι ἐδῶ θυμᾶται πειρασμό, ὄχι ἁπλῶς θέλοντας νὰ διαβάλει ἐκεῖνον οὔτε νὰ τὸν κατηγορήσει, ἀλλὰ νὰ παρακινήσει τὸ μαθητὴ γιὰ ἀγῶνες, ὥστε νὰ τοὺς ὑποφέρει γενναῖα. Κι ἂν ἀκόμα εἶναι εὐτελεῖς αὐτοὶ ποὺ προξενοῦν τὶς δοκιμασίες, κι ἂν ἀκόμα εἶναι μηδαμινοί, κι ἂν ἀκόμα εἶναι ἄτιμοι, πρέπει, λέγει, ὅλα νὰ τὰ ὑποφέρεις γενναῖα. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ κακοπάθησε ἀπὸ κάποιον μεγάλο, ἔχει φιλοτιμία ὄχι μικρή, τὴν ὑπεροχὴ αὐτοῦ ποὺ κάμνει τοῦτο, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ κάκοπαθεῖ ἀπὸ εὐτελὴ καὶ καταφρονημένο, ἔχει μεγαλύτερη λύπη.

«Πολλὰ κακὰ μοῦ ἔκαμε»· δηλαδὴ μὲ στεναχώρεσε μὲ διαφόρους τρόπους. Ἀλλά, λέγει, δὲ θὰ τοῦ μείνουν αὐτὰ ἀτιμώρητα. «Γιατὶ ὁ Κύριος θὰ τοῦ ἀνταποδώσει κατὰ τὰ ἔργα του». Ὅπως ἔλεγε παραπάνω γράφοντας· «πόσους διωγμοὺς δὲν ὑπέμεινα, καὶ ἀπὸ ὅλα μὲ ἔσωσε ὁ Κύριος»[5]· ἔτσι καὶ ἐδῶ διπλὰ παρηγόρησε τὸ μαθητή· καὶ μὲ τὸ ὅτι κακοπαθεῖ, καὶ μὲ τὸ ὅτι θὰ δεχθεῖ ἐκεῖνος ὅ,τι τοῦ ἀξίζει· ὄχι ὅτι οἱ ἅγιοι χαίρονται ἁπλῶς μὲ τὶς τιμωρίες, ἀλλ' ὅτι τὸ κήρυγμα χρειάζεται καὶ τὴν παρηγοριὰ αὐτὴ τῶν ἀσθενεστέρων. «Ἀπὸ τὸν ὁποῖο», λέγει, «καὶ σὺ φυλάξου· γιατὶ πολὺ ἀντιστάθηκε στὰ λόγια μου». Δηλαδή, πολεμάει καὶ ἐναντιώνεται. Καὶ δὲν εἶπε, 'τιμώρησε, κόλασε, ἀπομάκρυνε', ἂν καὶ ἦταν δυνατὸ νὰ τὰ κάνει αὐτὰ μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάριτος, ἀλλὰ τίποτε ἀπὸ αὐτά, οὔτε ὁπλίζει αὐτὸν ἐναντίον του, ἀλλὰ τὸν προτρέπει μόνο νὰ προφυλαχθεῖ, ἀφήνοντας τὴν τιμωρία στὸ Θεό. Καὶ γιὰ παρηγοριὰ τῶν ἀσθενεστέρων τὸ εἶπε αὐτό, τὸ «θ' ἀνταποδώσει σ' αὐτόν», ποὺ εἶναι προφητεία ἢ κατάρα. Τὸ ὅτι αὐτὰ τὰ λέγει γιὰ νὰ προετοιμάσει τὸ μαθητὴ εἶναι φανερὸ καὶ ἀπὸ τὰ ἑξῆς. Ἀλλὰ πρόσεξε πάλι πῶς διηγεῖται καὶ ἄλλους πειρασμούς του· «στὴν πρώτη μου ἀπολογία», λέγει, «κανένας δὲν μὲ συμπαραστάθηκε, ὅλοι μὲ ἐγκατέλειψαν· εἴθε νὰ μὴ τοὺς καταλογισθεῖ αὐτό».

2. Ὁρᾷς πῶς φείδεται τῶν οἰκείων, καίτοι ἔργον εἰργάσαντο δεινόν; Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον παρὰ τῶν ἔξωθεν καταφρονεῖσθαι καὶ παρὰ τῶν οἰκείων. Ὁρᾷς ἐπιτεταμένην ἀθυμίαν; Οὐκ ἔχεις εἰπεῖν, ὅτι παρὰ μὲν τῶν ἔξωθεν ἐπολεμούμην, εἶχον δὲ παραμυθίαν τὴν θεραπείαν καὶ τὴν συμμαχίαν τῶν ἐμῶν· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνοί με προέδωκαν. «Πάντες με ἐγκατέλιπον», φησίν. Ἄρα οὐ μικρὸν ἁμάρτημα τοῦτο. Εἰ γὰρ ἐν πολέμῳ τὸν κινδυνεύοντα ὁ ἀφεὶς καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν ἑαυτὸν ὑπεξάγων χειρός, ὑπὸ τῶν οἰκείων πλήττεται εἰκότως, ὡς τὸ πᾶν διαφθείρας καὶ προδούς, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῷ κηρύγματι. Ποίαν δὲ πρώτην ἀπολογίαν λέγει; Παρέστη ἤδη τῷ Νέρωνι καὶ διέφυγεν· ἐπειδὴ δὲ τὸν οἰνοχόον αὐτοῦ κατήχησε, τότε αὐτὸν ἀπέτεμεν. Ἰδοὺ πάλιν προτροπὴ τῷ μαθητῇ διὰ τῶν ἐπαγομένων· «ἀλλ' ὁ Κύριός μοι παρέστη καὶ ἐνεδυνάμωσέ με». Τὸν γὰρ ὑπὸ ἀθρώπων ἐγκαταλιμπανόμενον οὐκ ἀφίησί τι παθεῖν δεινὸν ὁ Θεός. «Καὶ ἐνεδύναμωσέ με», φησί· τουτέστι, παρρησίαν ἐχαρίσατο, οὐκ ἀφῆκε καταπεσεῖν. «Ἵνα δι' ἐμοῦ τὸ κήρυγμα πληροφορηθῇ»· τουτέστι, πληρωθῇ.

Ὅρα τὴν ταπεινοφροσύνην αὐτοῦ τὴν πολλήν. Οὐχ ὡς ἄξιον τυχεῖν τῆς δωρεᾶς, φησίν, ἐνεδυνάμωσέ με, ἀλλ', «ἵνα τὸ κήρυγμα πληροφορηθῇ», ὃ ἤμην ἐμπεπιστευμένος. Ὡς ἂν εἴ τις ἁλουργίδα καὶ διάδημα βαστάζοι καὶ δι' αὐτὴν σώζοιτο. «Καὶ ἀκούσῃ», φησί, «πάντα τὰ ἔθνη». Τί ἐστι τοῦτο; Ἵνα πᾶσι, φησί, κατάδηλος γένηται καὶ τοῦ κηρύγματος ἡ περιφάνεια, καὶ τῆς περὶ ἐμὲ προνοίας ἡ κηδεμονία. «Καὶ ἐρρύσατό με ἐκ στόματος λέοντος· καὶ ῥύσεταί με ὁ Κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ». Ὅρα πῶς παρὰ μικρὸν ἦλθεν ἀποθανεῖν. Εἰς αὐτὸν τοῦ λέοντος ἐνέπεσε τὸν φάρυγγα. Λέοντα γὰρ τὸν Νέρωνά φησι διὰ τὸ θηριῶδες καὶ ἰσχυρὸν τῆς βασιλείας αὐτοῦ καὶ ἀκατάπληκτον. «Καὶ ἐρρύσατό με», φησίν, «ὁ Κύριος, καὶ ῥύσεται». Εἰ ῥύσεται πάλιν, πῶς ἔλεγεν, ὅτι «ἤδη σπένδομαι»;

Ἀλλὰ πρόσεχε τῇ φωνῇ. «Ἐρρύσατό με», φησίν, «ἐκ στόματος λέοντος»· καὶ πάλιν, «ῥύσεται», οὐκέτι ἐκ στόματος, ἀλλὰ τί; «ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ». Τότε μὲν γάρ με τῶν κινδύνων ἐξήρπασεν, ἐπειδὴ δὲ τὸ ἱκανὸν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγονε, ῥύσεταί με

2. Βλέπεις πῶς ἐνδιαφέρεται γιὰ τοὺς οἰκείους του, ἂν καὶ διέπραξαν ἔργο φοβερό; Γιατὶ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ περιφρονεῖσαι ἀπὸ τοὺς ἔξω καὶ ἀπὸ τοὺς οἰκείους. Βλέπεις ὑπερβολικὴ λύπη; Δὲν μπορεῖς νὰ πεῖς 'μὲ πολεμοῦσαν βέβαια οἱ ἔξω, ἀλλ' εἶχα παρηγοριὰ τὴ φροντίδα καὶ τὴ βοήθεια τῶν δικῶν μου· καθόσον καὶ ἐκεῖνοι μὲ πρόδωσαν'. «Ὅλοι μὲ ἐγκατέλειψαν», λέγει. Ἄρα δὲν εἶναι αὐτὸ μικρὸ ἁμάρτημα. Γιατί, ἂν στὸν πόλεμο αὐτὸς ποὺ ἐγκαταλείπει τὸν κινδυνεύοντα καὶ διασώζει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὸ χέρι τῶν ἐχθρῶν εὔλογα τιμωρεῖται ἀπὸ τοὺς δικούς του, γιατὶ κατέστρεψε καὶ πρόδωσε τὸ πᾶν, πολὺ περισσότερο αὐτὸ γίνεται στὸ κήρυγμα. Ποιά ὅμως πρώτη ἀπολογία ἐννοεῖ; Παρουσιάστηκε ἤδη στὸ Νέρωνα καὶ διέφυγε, ὅταν ὅμως κατήχησε τὸν οἰνοχόο του, τότε τὸν ἀποκεφάλισε. Νὰ πάλι προτροπὴ στὸ μαθητὴ μ' αὐτὰ ποὺ προστίθενται· «ἀλλ' ὁ Κύριος μὲ συμπαραστάθηκε καὶ μὲ ἐνδυνάμωσε». Γιατὶ ὁ Θεὸς δὲν ἀφήνει νὰ πάθει κάποιο κακὸ ἐκεῖνος ποὺ ἐγκαταλείπεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. «Καὶ μ' ἐνδυνάμωσε», λέγει· δηλαδὴ μοῦ χάρισε παρρησία, δὲν μ' ἄφησε νὰ πέσω. «Γιὰ νὰ ἐξαγγελθεῖ τὸ κήρυγμα ἀπὸ μένα»· δηλαδὴ γιὰ νὰ πληρωθεῖ.

Πρόσεχε τὴ μεγάλη του ταπεινοφροσύνη. Δὲν μὲ δυνάμωσε, λέγει, γιατὶ ἤμουν ἄξιος νὰ τύχω τέτοιας δωρεᾶς, ἀλλὰ «γιὰ νὰ ἐξαγγελθεῖ τὸ κήρυγμα», ποὺ μοῦ ἐμπιστεύθηκε. Σὰν νὰ βαστᾶ κάποιος πορφύρα καὶ διάδημα καὶ σώζεται μ' αὐτήν. «Καὶ ν' ἀκούσουν», λέγει, «ὅλα τὰ ἔθνη». Τί σημαίνει αὐτό; Γιὰ νὰ γίνει, λέγει, φανερὴ σ' ὅλους, καὶ ἡ λαμπρότητα τοῦ κηρύγματος καὶ ἡ προστασία τῆς θείας πρόνοιας γιὰ μένα. «Καὶ μ' ἔσωσε ἀπὸ τὸ στόμα λιονταριοῦ· ἀλλὰ καὶ θὰ μὲ σώσει ὁ Κύριος ἀπὸ κάθε ἔργο πονηρό». Πρόσεχε πῶς λίγο ἔλειψε νὰ πεθάνει. Ἔπεσε στὸ τὸ φάρυγγα τοῦ λιονταριοῦ. Λιοντάρι ὀνομάζει τὸ Νέρωνα, γιατὶ ἡ βασιλεία του ἦταν θηριώδης, ἰσχυρὴ καὶ ἀτρόμητη. «Καὶ μὲ ἔσωσε», λέγει, «ὁ Κύριος καὶ θὰ μὲ σώσει». Ἂν θὰ τὸν σώσει πάλι, πῶς τότε ἔλεγε, «ἤδη πλησιάζει ὁ καιρὸς νὰ προσφερθῶ σὰν σπονδή»;

Ἀλλὰ πρόσεχε τὰ λόγια. «Μὲ ἔσωσε ἀπὸ τὸ στόμα λιονταριοῦ», λέγει· καὶ πάλι «θὰ μὲ σώσει», ὄχι πιὰ ἀπὸ στόμα, ἀλλὰ ἀπὸ τί; «ἀπὸ κάθε ἔργο πονηρό». Γιατί, τότε μὲ ἅρπαξε ἀπὸ τοὺς κινδύνους, ἐπειδὴ ὅμως τὸ περισσότερο μέρος τοῦ Εὐαγγελίου

πάλιν ἀπὸ παντὸς ἁμαρτήματος, τουτέστιν, οὐκ ἀφήσει καταγνωσθέντα ἀπελθεῖν. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο, τὸ δυνηθῆναι μέχρις αἵματος ἀντικαταστῆναι πρὸς τὴν ἁμαρτίαν καὶ μὴ ἐνδοῦναι, ἑτέρου λέοντός ἐστι ῥύσασθαι, τοῦ διαβόλου. Ὥστε μείζων αὕτη τῆς προτέρας ἡ σωτηρία, ὅτε δοκεῖ ἐκδεδόσθαι. «Καὶ σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν». Ἄρα αὕτη ἐστὶν ἡ σωτηρία, ὅταν ἐκεῖ διαλάμπωμεν. Τί ἐστι, «δώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ»; Ἐξαρπάσει με, φησί, πάσης αἰτίας καὶ ἐκεῖ φυλάξει. Τοῦτο γάρ ἐστι σωθῆναι εἰς τὴν βασιλείαν, τὸ ἐνταῦθα δι' αὐτὴν ἀποθανεῖν. «Ὁ μισῶν» γάρ, φησί, «τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν». «Ὧι ἡ δόξα». Ἰδοὺ δοξολογία τοῦ Υἱοῦ.

«Ἄσπασαι Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν καὶ τὸν Ὀνησιφόρου οἶκον». Αὐτὸς γὰρ ἐκεῖ ἦν ἐν Ῥώμῃ, καθώς φησι· «δῴη αὐτῷ ὁ Κύριος εὑρεῖν ἔλεος παρὰ Κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ». Διὰ τῆς προσηγορίας τῆς τούτου καὶ τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ προθυμοτέρους ποιεῖ ἐν τοῖς τοιούτοις κατορθώμασιν. «Ἄσπασαι», φησί, «Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν». Οὗτοί εἰσιν ὧν συνεχῶς μέμνηται, παρ' οἷς καὶ κατήχθη, οἱ τὸν Ἀπολλὼ προσλαβόμενοι. Προτίθησι δὲ τὴν γυναῖκα, ἐμοὶ δοκεῖν, ἅτε σπουδαιοτέραν οὖσαν καὶ πιστοτέραν· καὶ γὰρ καὶ αὕτη τότε προσελάβετο τὸν Ἀπολλώ· ἢ καὶ ἀδιαφόρως τοῦτο ποιεῖ. Οὐ μικρὰ δὲ τούτοις ἦν παραμυθία ἡ πρόρρησις, ἀλλὰ τιμῆς καὶ ἀγάπης εἶχεν ἔνδειξιν, καὶ πολλῆς μετάληψιν χάριτος· ἀρκεῖ γὰρ καὶ ἀσπασμὸς μόνος τοῦ ἁγίου καὶ μακαρίου ἐκείνου πολλῆς ἐμπλῆσαι χάριτος τὸν τὴν προσηγορίαν δεχόμενον.

«Ἔραστος ἔμεινεν ἐν Κορίνθῳ, Τρόφιμον δὲ ἀπέλιπον ἐν Μιλήτῳ ἀσθενοῦντα». Τοῦτον καὶ τὸν Τυχικὸν ἔγνωμεν ἐν τῇ τῶν Πράξεων βίβλῳ συναναχθέντας αὐτῷ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας, καὶ πανταχοῦ συνόντας, ἴσως ὡς σπουδαιοτέρους τῶν ἄλλων. «Τρόφιμον δὲ ἀπέλιπον ἐν Μιλήτῳ», φησίν, «ἀσθενοῦντα». Διὰ τί γὰρ μὴ

6. Ἰω. 12,5.
7. Β' Τιμ. 1,18. 8. Πράξ. 18,26.

κηρύχθηκε, θὰ μὲ σώσει πάλι ἀπὸ κάθε ἁμάρτημα· δηλαδὴ δὲ θὰ μ' ἀφήσει νὰ φύγω ἀπ' αὐτὸν τὸν κόσμο ἐνοχοποιημένος. Γιατὶ κι αὐτό, τὸ νὰ μπορέσεις ν' ἀντισταθεῖς μέχρις αἵματος στὴν ἁμαρτία καὶ νὰ μὴν ὑποχωρήσεις, εἶναι ἔργο σωτηρίας ἀπὸ ἄλλο λιοντάρι, τὸ διάβολο. Ὥστε αὐτὴ ἡ σωτηρία εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν προηγούμενη, ὅταν φαίνεται νὰ βαδίζει στὸ θάνατο.

«Καὶ θὰ μὲ σώσει στὴ βασιλεία του τὴν ἐπουράνια, ἐκεῖνος στὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν». Ἄρα αὐτὴ εἶναι ἡ σωτηρία, ὅταν ἀκτινοβολοῦμε ἐκεῖ. Τί σημαίνει, «θὰ μὲ σώσει στὴ βασιλεία του»; Θὰ μὲ ἁρπάξει, λέγει, ἀπὸ κάθε σφάλμα καὶ ἐκεῖ θὰ μὲ φυλάξει. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει νὰ σωθεῖς στὴ βασιλεία, τὸ νὰ πεθάνεις ἐδῶ γι' αὐτήν. Γιατὶ λέγει, «αὐτὸς ποὺ μισεῖ τὴ ζωή του σ' αὐτὸν τὸν κόσμο, θὰ τὴ φυλάξει στὴν αἰώνια ζωή»[6]. «Στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα». Νὰ δοξολογία τοῦ Υἱοῦ.

«Χαιρέτισε τὴν Πρίσκιλλα καὶ τὸν Ἀκύλα καὶ τὸν οἶκο τοῦ Ὀνησιφόρου». Γιατὶ αὐτὸς ἦταν ἐκεῖ στὴ Ρώμη, καθὼς λέγει. «Ἂς δώσει ὁ Κύριος σ' αὐτὸν νὰ βρεῖ ἔλεος ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἀπὸ τὸν Κύριο»[7]. Μὲ τὸ ν' ἀναφέρει τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τοὺς οἰκείους του, τοὺς κάμει προθυμότερους σὲ τέτοια κατορθώματα. «Χαιρέτισε», λέγει, «τὴν Πρίσκιλλα καὶ τὸν Ἀκύλα»[8]. Αὐτοὶ εἶναι ποὺ συνέχεια τοὺς θυμᾶται, στοὺς ὁποίους καὶ παρέμεινε, καὶ οἱ ὁποῖοι δέχθηκαν τὸν Ἀπολλώ. Ἀναφέρει πρῶτα τὴ γυναίκα, μοῦ φαίνεται ἐπειδὴ ἦταν σπουδαιότερη καὶ πιὸ πιστή· γιατὶ αὐτὴ τότε δέχτηκε καὶ τὸν Ἀπολλώ· ἢ τὸ κάμνει αὐτὸ ἀδιάφορα. Ὁ χαιρετισμὸς δὲν ἦταν μικρὴ παρηγοριὰ γι' αὐτούς, ἀλλ' ἦταν δεῖγμα τιμῆς καὶ ἀγάπης καὶ παροχὴ πολλῆς χάριτος· γιατὶ φτάνει μόνο ὁ χαιρετισμὸς ἐκείνου τοῦ ἁγίου καὶ μακαρίου γιὰ νὰ γεμίσει ἀπὸ πολλὴ χάρη αὐτὸς ποὺ δέχεται τὸ χαιρετισμό.

«Ὁ Ἔραστος ἔμεινε στὴν Κόρινθο, ἐνῶ τὸν Τρόφιμο τὸν ἄφησα ἀσθενὴ στὴ Μίλητο». Αὐτὸν καὶ τὸν Τυχικὸ τοὺς γνωρίσαμε στὸ βιβλίο τῶν Πράξεων, τοὺς ὁποίους πῆρε μαζί του ἀπὸ τὴν Ἰουδαία, καὶ παντοῦ τοὺς εἶχε μαζί του, ἴσως ἐπειδὴ ἦταν σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους. «Τὸν Τρόφιμο ὅμως», λέγει «τὸν ἄφησα στὴ Μίλητο ἀσθενή». Γιατὶ δὲν τὸν θεράπευσες, ἀλλὰ τὸν

ἰάσω αὐτόν, ἀλλ' ἀπέλιπες; Οὐ πάντα ἴσχυον οἱ ἀπόστολοι, ἢ οὐ πάντα ᾠκονόμουν τῇ χάριτι, ἵνα μή τις εἰς αὐτοὺς λογίσηται ὑπὲρ ὃ βλέπει. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν μακαρίων τῶν πρὸ αὐτῶν γενομένων δικαίων ὁρῶμεν συμβάν· καθάπερ ἐπὶ τοῦ Μωϋσέως· «ἰσχνόφωνος ἦν»· διὰ τί μὴ μετέβαλεν αὐτοῦ τὴν ἰσχνότητα; Πολλάκις ὑπὸ λύπης ἐβάλλετο καὶ ἀθυμίας· εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας οὐκ εἰσῆλθε.

3. Πολλὰ γὰρ συνεχώρει ὁ Θεός, ὥστε δείκνυσθαι τὸ ἀσθενὲς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Εἰ γὰρ καὶ τούτων γενομένων, ἔλεγον οἱ ἀναίσθητοι Ἰουδαῖοι, ποῦ ἐστι Μωϋσῆς, ὃς ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου; εἰ καὶ εἰσήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, τί οὐκ ἂν ἔπαθον; Εἰ μὴ συνεχώρησεν αὐτοῦ κρατῆσαι τὸν φόβον τὸν τοῦ Φαραώ, οὐκ ἂν θεὸν αὐτὸν ἐνόμισαν; Οὕτω καὶ περὶ Παύλου καὶ Βαρνάβα τοὺς τὴν Λύστραν οἰκοῦντας ὁρῶμεν παθόντας ἐπ' αὐτῶν, καὶ θεοὺς αὐτοὺς νομίσαντας, ὅτε διαρρήξαντες αὐτῶν τὰ ἱμάτια, ἐξεπήδησαν εἰς τὸν ὄχλον κράζοντες καὶ λέγοντες· «ἄνδρες, τί ταῦτα ποιεῖτε; καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ὑμῖν ἐσμεν ἄνθρωποι». Καὶ ὁ Πέτρος πάλιν ἡνίκα τὸν ἐκ γενετῆς χωλὸν ἰάσατο, πάντων ἐκπλαγέντων ἐπὶ τῷ γεγονότι, ἀπεκρίνατο λέγων· «ἄνδρες Ἰσραηλῖται, τί θαυμάζετε ἐπὶ τούτῳ, ἢ ἡμῖν τί ἀτενίζετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν;». Ἄκουε δὲ πάλιν καὶ τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος· «καὶ ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι».

Ἀλλὰ ταπεινοφροσύνης, φησίν, ὁ λόγος. Ἄπαγε, οὐκ ἔστι τοῦτο· οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἐδόθη αὐτῷ σκόλοψ, ἵνα ταπεινοφρονῇ, οὐδὲ διὰ ταπεινοφροσύνην μόνον ἔφη τοῦτο, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλας αἰτίας. Ὅρα γοῦν πῶς ὁ Θεὸς ἀπολογούμενος, οὔ φησιν αὐτῷ, 'ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου, ἵνα μὴ ὑπεραίρῃ', ἀλλὰ τί; «Ἡ γὰρ δύναμίς μου», φησίν, «ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται». Δύο τοίνυν συνεγίνετο· καὶ φανερὰ ἐδείκνυτο τὰ γινόμενα, καὶ τὸ ὅλον ἐπεγράφετο τῷ Θεῷ. Διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγεν· «ἔχομεν τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσι», τουτέστι, παθητοῖς καὶ ἀσθενέσι σώμασι.

---

9. Ἐξόδ. 4,10.
10. Ἐξόδ. 32,1.
11. Πράξ. 14,14.
12. Πράξ. 3,12.
13. Β' Κορ. 12,7.
14. Β' Κορ. 12,9.
15. Β' Κορ. 4,7.

ἄφησες ἀσθενή; Δὲν μποροῦσαν νὰ τὰ κάνουν ὅλα οἱ ἀπόστολοι· ἢ δὲν τὰ τακτοποιοῦσαν ὅλα μὲ τὴ χάρη, γιὰ νὰ μὴ σκεφτεῖ κανεὶς γι' αὐτοὺς παραπάνω ἀπὸ ὅ,τι ἔβλεπε. Αὐτὸ τὸ πράγμα τὸ βλέπουμε καὶ στοὺς μακαρίους δικαίους ποὺ ἔζησαν πρὶν ἀπὸ αὐτούς· ὅπως στὸ Μωϋσῆ· «ἦταν ἰσχνόφωνος»[9]· γιατί δὲν ἄλλαξε τὴν ἰσχνότητά του; Πολλὲς φορὲς κυριευόταν ἀπὸ λύπη καὶ ἀθυμία· στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας δὲν εἰσῆλθε.

3. Πολλὰ βέβαια ἐπέτρεπε ὁ Θεός, ὥστε νὰ φανεῖ ἡ ἀδυναμία τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Γιατί, ἂν καί, ἐνῶ γίνονταν αὐτά, ἔλεγαν οἱ ἀναίσθητοι Ἰουδαῖοι, ποῦ εἶναι ὁ Μωϋσῆς ποὺ μᾶς ἔβγαλε ἀπὸ τὴ γῆ τῆς Αἰγύπτου[10], ἂν τοὺς εἰσήγαγε στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας τί θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ μὴ πάθουν; ἂν δὲν ἐπέτρεπε νὰ ὑπερισχύσει αὐτοῦ ὁ φόβος τοῦ Φαραώ, δὲ θὰ τὸν θεωροῦσαν θεό; Ἔτσι βλέπουμε σχετικὰ καὶ μὲ τὸν Παῦλο καὶ τὸν Βαρνάβα νὰ παθαίνουν ἐκεῖνοι ποὺ κατοικοῦσαν στὰ Λύστρα· καὶ τοὺς θεώρησαν θεούς, ὅταν, ξεσχίζοντας τὰ ροῦχα τους, ξεπήδησαν μέσα στὸ πλῆθος φωνάζοντας καὶ λέγοντας· «ἄνδρες, τί εἶναι αὐτὰ ποὺ κάμνετε; καὶ ἐμεῖς εἴμαστε ἄνθρωποι ὁμοιοπαθεῖς μὲ σᾶς»[11]. Καὶ ὁ Πέτρος πάλι, ὅταν θεράπευσε τὸν ἐκ γενετῆς χωλὸ καὶ ἀπόρησαν ὅλοι γιὰ τὸ γεγονός, ἀποκρίθηκε λέγοντας· «ἄνδρες Ἰσραηλίτες, γιατί ἐκπλήττεσθε γι' αὐτό; ἢ γιατί ἔχετε τὸ βλέμμα σας προσηλωμένο σὲ μᾶς σὰν νὰ τὸν κάναμε νὰ περπατήσει μὲ τὴ δική μας δύναμη ἢ εὐσέβεια;»[12]. Ἄκου πάλι τὸν μακάριο Παῦλο ποὺ λέγει· «καὶ μοῦ δόθηκε ἕνα ἀγκάθι στὸ σῶμα γιὰ νὰ μὴν ὑπερηφανεύομαι»[13].

Ἀλλά, λέγει, αὐτὸς εἶναι λόγος ταπεινοφροσύνης. Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη· δὲν εἶναι αὐτό· γιατὶ δὲν τοῦ δόθηκε τὸ ἀγκάθι γι' αὐτό, γιὰ νὰ ταπεινοφρονεῖ, οὔτε τὸ εἶπε αὐτὸ μόνο ἀπὸ ταπεινοφροσύνη, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλες αἰτίες. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς ὁ Θεὸς ἀπολογούμενος δὲν τοῦ λέγει, 'σοῦ ἀρκεῖ ἡ χάρη μου, γιὰ νὰ μὴν ὑπερηφανεύεσαι', ἀλλὰ τί; «γιατὶ ἡ δύναμή μου», λέγει, «φανερώνεται πιὸ πολὺ στὴν ἀδυναμία»[14]. Δύο λοιπὸν συνέβαιναν· καὶ τὰ γεγονότα φανερώνονταν, καὶ ὅλα ἀποδίδονταν στὸ Θεό. Γι' αὐτὸ ἔλεγε καὶ ἀλλοῦ· «ἔχουμε τὸ θησαυρὸ αὐτὸ σὲ πήλινα σκεύη»[15]· δηλαδὴ σὲ παθητὰ καὶ ἄρρωστα σώματα. Γιατί; Γιὰ ν' ἀποδίδεται καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος στὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι

Διὰ τί; Ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τοῦ Θεοῦ καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν. Εἰ μὴ παθητὰ ἦν τὰ σώματα, αὐτοῖς ἂν ἐπεγράφετο ἅπαντα. Καὶ ἀλλαχοῦ ὁρῶμεν αὐτὸν ἀλγοῦντα ἐπὶ ἀρρωστίᾳ· περὶ γὰρ τοῦ Ἐπαφροδίτου ἔλεγε· «καὶ γὰρ ἠσθένησε παραπλήσιον θανάτῳ, ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτὸν ἠλέησε»· καὶ πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ἀγνοοῦντα συμφερόντως καὶ αὐτῷ καὶ τοῖς μαθητευομένοις.

«Τρόφιμον δέ», φησίν, «ἀπέλιπον ἐν Μιλήτῳ ἀσθενοῦντα». Ἡ Μίλητος τῆς Ἐφέσου ἐγγὺς οὖσα τυγχάνει. Ἄρα ὅτε ἀπέπλεεν ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν, ἢ τοῦτο καιροῦ ἄλλου φήσομεν. Μετὰ μὲν γαρ τὸ γενέσθαι ἐν Ρώμῃ, πάλιν εἰς τὴν Σπανίαν ἀπῆλθεν· εἰ δὲ ἐκεῖθεν πάλιν εἰς ταῦτα τὰ μέρη, οὐκ ἴσμεν. Πάντων γοῦν ὁρῶμεν αὐτὸν μεμονωμένον. «Δημᾶς με γὰρ ἐγκατέλιπε», φησί. «Κρήσκης γὰρ εἰς Γαλατίαν, Τίτος εἰς Δαλματίαν· Ἔραστος ἔμεινεν ἐν Κορίνθῳ· Τρόφιμον ἀπέλιπον ἐν Μιλήτῳ ἀσθενοῦντα. Σπούδασον πρὸ χειμῶνος ἐλθεῖν. Ἀσπάζεταί σε Εὔβουλος καὶ Πούδης καὶ Λίνος καὶ Κλαυδία». Τοῦτον τὸν Λίνον ἱστοροῦσί τινες δεύτερον μετὰ τὸν Πέτρον ἐπίσκοπον τῆς Ρωμαίων Ἐκκλησίας γεγενῆσθαι.

«Καὶ Λίνος», φησί, «καὶ Κλαυδία». Ὁρᾷς πῶς καὶ γυναῖκες ἦσαν διάπυροι περὶ τὴν πίστιν καὶ θερμαί; οἷον ἡ Πρίσκιλλα, οἷον αὐτὴ ἡ Κλαυδία, ἤδη ἐσταυρωμέναι, ἤδη παρατεταγμέναι. Καὶ τί γὰρ δήποτε τοσούτων ὄντων πιστῶν, τούτων μέμνηται τῶν γυναίων; Ἦ δῆλον, ὡς ἐκβεβηκότων ἤδη τῇ γνώμῃ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων, ὡς μᾶλλον λαμπόντων· οὐ γὰρ ἔστιν ἐμποδισθῆναι γυναῖκα οὖσαν. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἔργον, τὸ τὴν φύσιν ταύτην ἐν τοῖς βιωτικοῖς μόνον ἐμποδίζειν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκεῖ. Οὐδὲ γὰρ μικρὸν τῆς πάσης διοικήσεως ἀναδέδεκται μέρος ἡ γυνή, τὸ οἰκουρόν· ἀλλ' ἐκείνης χωρίς, οὐδὲ τὰ πολιτικὰ δυνήσεται συστῆναί ποτε. Εἰ γὰρ μέλλοι θορύβου καὶ ταραχῆς ἐμπεπλῆσθαι τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν, ἕκαστος τῶν πολιτευομένων ἔμελλεν οἴκοι καθῆσθαι, καὶ τὰ κατὰ τὴν πόλιν κακῶς ἂν διακείσεται. Ὥστε οὐδὲ ἐν ἐκείνοις τὸ ἔλαττον ἔχει, οὐδὲ ἐν τοῖς πνευματικοῖς. Δύναται γὰρ

16. Φιλιπ. 2,27.

σὲ μᾶς. Ἂν δὲν ἦταν παθητὰ τὰ σώματα, τὰ πάντα θ' ἀποδίδονταν σ' αὐτούς. Καὶ ἀλλοῦ τὸν βλέπουμε νὰ ὑποφέρει γιὰ ἀρρώστια· γιατὶ γιὰ τὸν Ἐπαφρόδιτο ἔλεγε· «γιατὶ ἀρρώστησε τόσο, ποὺ λίγο ἔλειψε νὰ πεθάνει· ἀλλὰ ὁ Θεὸς τοῦ ἔδειξε τὴν εὐσπλαγχνία του»[16]. Ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα ἦταν ποὺ τὰ ἀγνοοῦσε πρὸς συμφέρον καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν μαθητῶν του.

«Τὸν Τρόφιμο», λέγει, «τὸν ἄφησα στὴ Μίλητο ἄρρωστο». Ἡ Μίλητος βρίσκεται κοντὰ στὴν Ἔφεσο. Ἄρα τὸν ἄφησε ἐκεῖ ὅταν ἀπέπλεε πρὸς τὴν Ἰουδαία, ἢ θὰ θεωρήσουμε ὅτι αὐτὸ συνέβηκε κάποια ἄλλη φορά. Γιατὶ μετὰ τὸν ἐρχομό του στὴ Ρώμη πάλι ἀναχώρησε γιὰ τὴν Ἱσπανία· ἂν πάλι ἀπὸ κεῖ ἐπέστρεψε σ' αὐτὰ τὰ μέρη, δὲν τὸ γνωρίζουμε. Τὸν βλέπουμε λοιπὸν ἐγκαταλειμμένο ἀπὸ ὅλους. «Γιατὶ ὁ Δημᾶς μὲ ἐγκατέλειψε», λέγει. «Ὁ Κρήσκης ἔφυγε στὴ Γαλατία, ὁ Τίτος στὴ Δαλματία· ὁ Ἔραστος ἔμεινε στὴν Κόρινθο· τὸν Τρόφιμο τὸν ἄφησα ἄρρωστο στὴ Μίλητο. Φρόντισε νὰ ρθεῖς πρὶν ἀπὸ τὸ χειμώνα. Σὲ ἀσπάζεται ὁ Εὔβουλος καὶ ὁ Πούδης καὶ ὁ Λίνος καὶ ἡ Κλαυδία». Γι' αὐτὸν τὸν Λίνο ἀναφέρουν μερικοὶ ὅτι ἔγινε δεύτερος ἐπίσκοπος τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ρωμαίων μετὰ τὸν Πέτρο.

«Καὶ ὁ Λίνος», λέγει, «καὶ ἡ Κλαυδία». Βλέπεις πῶς καὶ γυναῖκες ὑπῆρχαν γεμάτες ἀπὸ φλογερὴ πίστη καὶ θέρμη; Ὅπως ἡ Πρίσκιλλα, ὅπως αὐτὴ ἡ Κλαυδία, ποὺ ἤδη ἀνέλαβαν τὸ σταυρό τους, ποὺ ἤδη ἦταν ἕτοιμες γιὰ ἀγώνα. Καὶ γιατί ἄραγε, ἐνῶ ὑπάρχουν τόσοι πιστοί, θυμᾶται αὐτὲς τὶς γυναῖκες; Εἶναι φανερὸ γιὰ τὸ ὅτι ξέφυγαν ὡς πρὸς τὸ φρόνημα ἀπὸ τὰ κοσμικὰ πράγματα, γιὰ τὸ ὅτι ἔλαμπαν περισσότερο· γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐμποδισθεῖ ἐπειδὴ εἶναι γυναίκα. Καθόσον καὶ αὐτὸ εἶναι ἔργο τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, τὸ νὰ ἐμποδίζει αὐτὴ τὴ φύση μόνο στὰ βιωτικά, ἢ καλύτερα οὔτε ἐκεῖ. Γιατὶ ἡ γυναίκα ἀνέλαβε ὄχι μικρὸ μέρος τῆς ὅλης διοικήσεως, δηλαδὴ τὰ οἰκιακά, ἀλλ' ὅμως χωρὶς αὐτὴν οὔτε τὰ πολιτικὰ πράγματα θὰ μπορέσουν ποτὲ νὰ σταθοῦν. Γιατί, ἂν ἐπρόκειτο τὸ σπίτι νὰ κυριευθεῖ ἀπὸ θόρυβο καὶ ταραχή, καθένας τότε ἀπὸ τοὺς πολιτευομένους θὰ καθόταν στὸ σπίτι καὶ οἱ ὑποθέσεις τῆς πόλεως θὰ πήγαιναν ἄσχημα. Ὥστε οὔτε σ' ἐκεῖνα ἡ θέση της εἶναι κατώτερη, οὔτε στὰ πνευματικά. Καθόσον μπορεῖ

μυριάκις ἀποθανεῖν, εἴ γε βούλοιτο· πολλαὶ γοῦν καὶ ἐμαρτύρησαν· δύναται σωφροσύνην ἀσκῆσαι, καὶ μᾶλλον τῶν ἀνδρῶν, ἅτε οὐ τοσαύτης ἐνοχλούσης αὐτῇ φλογός, καὶ κοσμιότητα καὶ σεμνότητα ἐπιδείξασθαι καὶ ἁγιασμόν, «οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον», καὶ χρημάτων ὑπεροψίαν, εἴ γε θέλοιεν, καὶ πάντα ἁπλῶς τὰ ἄλλα.

«Σπούδασον», φησίν, «πρὸ χειμῶνος ἐλθεῖν». Πῶς αὐτὸν κατεπείγει; καὶ οὐδαμοῦ τὸ λυπηρὸν τίθησιν· οὐ λέγει, 'πρὶν ἐμὲ τελευτῆσαι', ἵνα μὴ λυπήσῃ, ἀλλά, «πρὸ χειμῶνος ἐλθεῖν», ἵνα μὴ κατασχεθῇ. «Ἀσπάζεταί σε», φησίν, «Εὔβουλος καὶ Πούδης καὶ Λίνος καὶ Κλαυδία καὶ οἱ ἀδελφοὶ πάντες». Ὀνομαστὶ αὐτῶν οὐ μέμνηται. Ὁρᾷς ὅτι ἐκεῖνοι θερμότεροι ἦσαν; «Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τοῦ πνεύματός σου». Οὐδὲν ταύτης τῆς εὐχῆς ἄμεινον. Μὴ ἄλγει, φησίν, ὅτι ἀφίσταμαι· ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Καὶ οὐκ εἶπε, 'μετὰ σοῦ', ἀλλά, «μετὰ τοῦ πνεύματός σου». Διπλῇ ἡ βοήθεια τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος καὶ τοῦ Θεοῦ βοηθοῦντος αὐτῇ. Καὶ ἄλλως δὲ οὐκ ἔστιν εἶναι τὸν Θεὸν μεθ' ἡμῶν, μὴ τῆς χάριτος οὔσης τῆς πνευματικῆς· εἰ γὰρ ἐγκαταλειφθείημεν, πῶς ἔσται μεθ' ἡμῶν; «Ἡ χάρις μεθ' ἡμῶν. Ἀμήν». Καὶ ἑαυτῷ λοιπὸν ἐπεύχεται· τουτέστιν, ὥστε ἀεὶ εὐαρέστους εἶναι αὐτῷ, ὥστε χάριν ἔχειν μετὰ τοῦ χαρίσματος· ταύτης γὰρ οὔσης, οὐδὲν ἔσται λυπηρόν. Ὥσπερ γὰρ ὁ τὸν βασιλέα ὁρῶν καὶ χάριν ἔχων παρ' αὐτῷ, οὐδενὸς ἐπαισθάνεται λυπηροῦ, οὕτω κἂν τῶν φίλων ἀπολιμπανώμεθα, κἂν εἰς δεινόν τι περιπέσωμεν, οὐδενὸς αἴσθησιν ληψόμεθα, τῆς χάριτος οὔσης ἐκείνης καὶ τειχιζούσης ἡμᾶς.

4. Πῶς δὲ ἔνι τὴν χάριν ἐπισπάσασθαι λοιπόν; Τὰ τῷ Θεῷ φίλα πράττοντα καὶ ἐν πᾶσιν αὐτῷ ὑπακούοντα. Ἢ καὶ ἐν ταῖς μεγάλαις οἰκίαις οὐκ ἐκείνους ὁρῶμεν χάριν ἔχοντας τῶν οἰκετῶν, ὅσοι μὴ τὰ αὐτῶν μεριμνῶσιν, ἀλλὰ τὰ τῶν δεσποτῶν πάσῃ ψυχῇ καὶ προθυμίᾳ, οὐ δι' ἀνάγκην μόνην δεσποτικήν, ἀλλὰ καὶ διὰ προθυμίαν καὶ διὰ φιλοστοργίαν εὖ διατιθῶσιν ἅπαντα; Ὅταν ἀεὶ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς ὦσι τοῖς αὐτῶν, ὅταν ἐπὶ τῆς οἰκίας στρέφωνται,

---

17. Ἑβρ. 12,14.

μύριες φορὲς νὰ πεθάνει, ἂν χρειαζόταν· γιατὶ πολλὲς καὶ μαρτύρησαν· μπορεῖ νὰ ἀσκήσει τὴ σωφροσύνη καὶ περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄνδρες, γιατὶ δὲν τὴν ἐνοχλεῖ τόση μεγάλη φλόγα καὶ μπορεῖ νὰ ἐπιδείξει καὶ κοσμιότητα καὶ σεμνότητα καὶ ἁγιασμό, «χωρὶς τὸν ὁποῖο κανένας δὲ θὰ δεῖ τὸν Κύριο»[17], καὶ περιφρόνηση τῶν χρημάτων, ἂν θὰ χρειαζόταν καὶ γενικὰ ὅλα τὰ ἄλλα.

«Φρόντισε νὰ ρθεῖς», λέγει, «πρὶν ἀπὸ τὸ χειμώνα». Γιατί τὸν λέγει νὰ βιαστεῖ; ἀλλὰ καὶ πουθενὰ δὲν ἀναφέρει τὸ λυπηρό· δὲ λέγει 'προτοῦ πεθάνω', γιὰ νὰ μὴ τὸν λυπήσει, ἀλλὰ νὰ ρθεῖς πρὶν ἀπὸ τὸ χειμώνα», γιὰ νὰ μὴν ἐμποδιστεῖ. «Σὲ χαιρετᾶ», λέγει, «ὁ Εὔβουλος καὶ ὁ Πούδης καὶ ὁ Λίνος καὶ ἡ Κλαυδία καὶ ὅλοι οἱ ἀδελφοί». Δὲν τοὺς ὀνομάζει αὐτούς. Βλέπεις ὅτι ἐκεῖνοι ἦταν θερμότεροι; «Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἂς εἶναι μὲ τὸ πνεῦμα σου». Τίποτε καλύτερο ἀπὸ αὐτὴν τὴν εὐχή. Μὴ πονᾶς, λέγει, ἐπειδὴ φεύγω· ὁ Κύριος εἶναι μαζί σου. Καὶ δὲν εἶπε 'μαζί σου', ἀλλὰ «μὲ τὸ πνεῦμα σου». Διπλὴ εἶναι ἡ βοήθεια· τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος καὶ τοῦ Θεοῦ ποὺ τὴν βοηθάει. Ἄλλωστε δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ Θεὸς νὰ εἶναι μαζί μας, ἂν δὲν ὑπάρχει μαζί μας ἡ χάρη ἡ πνευματική, γιατί, ἂν ἐγκαταλειφθοῦμε πῶς θὰ εἶναι μαζί μας; «Ἡ χάρη ἂς εἶναι μαζί μας. Ἀμήν». Καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό του τώρα εὔχεται· δηλαδὴ γιὰ νὰ εἶναι πάντοτε εὐάρεστοι σ' αὐτόν, γιὰ νὰ ἔχουν χάρη μὲ χάρισμα· γιατὶ ὅταν ὑπάρχει αὐτὴ τίποτε δὲ θὰ εἶναι λυπηρό. Ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς ποὺ βλέπει τὸ βασιλιὰ καὶ ἀπολαμβάνει τὴ βοήθεια ἐκ μέρους του δὲν αἰσθάνεται τίποτε λυπηρό, ἔτσι κι ἂν ἀκόμα ἐγκαταλειπόμαστε ἀπὸ τοὺς φίλους, κι ἂν ἀκόμα πέσουμε σὲ κάτι τὸ φοβερό, δὲ θὰ τὸ καταλάβουμε καθόλου, γιατὶ θὰ ὑπάρχει ἐκείνη ἡ χάρη καὶ θὰ μᾶς τειχίζει.

4. Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατὸ νὰ προσελκύσουμε τὴ χάρη; Κάμνοντας ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἀρεστὰ στὸ Θεὸ καὶ ὑπακούοντας σ' αὐτὸν σὲ ὅλα. Ἀλλὰ μήπως καὶ στὰ μεγάλα σπίτια δὲ βλέπουμε ν' ἀπολαμβάνουν χάρη ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες ποὺ δὲ μεριμνοῦν γιὰ τὰ δικά τους, ἀλλὰ γιὰ τὰ πράγματα τῶν κυρίων τους, μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ καὶ τὴν προθυμία τους, διευθετώντας σωστὰ ὅλα ὄχι μόνο ἀπὸ ἀνάγκη δεσποτική, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ προθυμία καὶ ἀγάπη; Ὅταν πάντοτε βρίσκονται μπροστὰ στὰ μάτια τους, ὅταν ἐνδιαφέ-

ὅταν μηδὲν ἴδιον πραγματεύωνται, μηδὲ τῶν οἰκείων φροντίζωσι, μᾶλλον δὲ ἀντὶ τῶν ἰδίων ἔχωσι τὰ δεσποτικά; Ὁ γὰρ τὰ αὐτοῦ τοῦ δεσπότου ποιησάμενος, οὐ τὰ αὐτοῦ τοῦ δεσπότου πεποίηκεν, ἀλλὰ τὰ τοῦ δεσπότου αὐτοῦ· ὁμοίως αὐτῷ ἐπιτάττει ἐν τοῖς ἐκείνου, ὁμοίως ἐκείνῳ κρατεῖ. Πολλοὶ δὲ τῶν οἰκετῶν μᾶλλον αὐτὸν δεδοίκασι, καὶ ὅπερ ἂν εἴπῃ οὗτος, τοῦτο κἀκεῖνος· πάντες οἱ ἐχθροὶ λοιπὸν ἐν φόβῳ. Εἰ δὲ ὁ ἐν τοῖς βιωτικοῖς τῶν αὐτοῦ καταφρονήσας καὶ τὰ τοῦ δεσπότου ἑλόμενος, οὐχὶ κατεφρόνησε τῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον μειζόνων ἐπέτυχε, πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς πνευματικοῖς.

Καταφρόνησον τῶν σῶν, καὶ ἔλαβες τὰ τοῦ Θεοῦ· βούλεται αὐτὸς τοῦτο. Καταφρόνησον τῆς γῆς, καὶ ἅρπασον τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἐκεῖ δίαγε, μὴ ἐνταῦθα· ἐκεῖθεν ἔσο φοβερός, μὴ ἐνταῦθα. Ἐκεῖθεν ἂν ᾖς φοβερός, οὐχὶ ἀνθρώποις μόνον, ἀλλὰ καὶ δαίμοσι καὶ αὐτῷ τῷ διαβόλῳ ἔσῃ φοβερός· ἂν δὲ ἀπὸ τῶν χρημάτων τῶν ἐνταῦθα, ἐκείνοις εὐκαταφρόνητος ἔσῃ, πολλάκις δὲ καὶ ἀνθρώποις· ἂν δὲ τούτων ὑπερίδῃς, ἐν τῷ οἴκῳ τῷ βασιλικῷ λαμπρὸς ἔσῃ. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἀπόστολοι, καταφρονήσαντες τῆς δουλικῆς οἰκίας καὶ τῶν ἐνταῦθα χρημάτων. Καὶ ὅρα πῶς τοῖς δεσποτικοῖς ἐπέταττον. Ὁ δεῖνα, φησίν, ἀπηλλάχθω νόσου, ἕτερος δαιμόνων, καὶ δῆσον ἐκεῖνον, καὶ λῦσον τοῦτον. Ἐπὶ γῆς τοῦτο ἐγίνετο, ἀλλ' ὡς ἐν οὐρανοῖς ἐτελεῖτο. «Ὅσα γὰρ ἂν δήσητε», φησίν, «ἐπὶ γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ». Καὶ μείζονα αὐτοῖς ἔδωκεν αὐτοῦ ἐξουσίαν. Καὶ ὅτι οὐκ ἐψευσάμην, ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· «ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, μείζονα ποιήσει ὧν ἐγὼ ποιῶ». Τί δήποτε; Ὅτι καὶ οὕτως εἰς τὸν Δεσπότην ἡ τιμὴ διαβαίνει. Ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς ἡμετέροις πράγμασιν, ὅταν μεγάλα δύνηται ὁ οἰκέτης, μᾶλλον θαυμάζεται ὁ δεσπότης. Εἰ γὰρ ὁ οἰκέτης τοσαῦτα δύναται, πόσῳ μᾶλλον ὁ κρατῶν αὐτοῦ; Εἰ δέ τις ἀφεὶς τὴν δεσποτικὴν ὑπηρεσίαν, φροντίζοι τῆς αὐτοῦ γυναικὸς καὶ τοῦ παιδίου καὶ τοῦ οἰκέ-

18. Ματθ. 18,18.
19. Ἰω. 14,12.

ρονται γιὰ τὸ σπίτι, ὅταν δὲν ἀσχολοῦνται καθόλου μὲ προσωπικές τους ὑποθέσεις, οὔτε φροντίζουν γιὰ τὰ δικά τους, ἢ καλύτερα ἀντὶ γιὰ τὰ δικά τους ὅλη ἡ φροντίδα τους συγκεντρώνεται στὰ τοῦ κυρίου τους; Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ φρόντισε γιὰ τὶς ὑποθέσεις τοῦ κυρίου του δὲ φρόντισε γιὰ τὰ τοῦ κυρίου του, ἀλλὰ γιὰ τὶς ὑποθέσεις τοῦ δικοῦ του κυρίου· ὅμοια μὲ αὐτὸν δίνει προσταγὲς γιὰ τὰ πράγματα ἐκείνου, ὅμοια μὲ ἐκεῖνον ἀσκεῖ τὴν ἐξουσία. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες περισσότερο αὐτὸν φοβοῦνται, καὶ ὅ,τι κι ἂν πεῖ αὐτός, αὐτὸ λέγει καὶ ἐκεῖνος· ὅλοι οἱ ἐχθροὶ πλέον φοβοῦνται. Ἂν λοιπὸν στὰ βιωτικὰ αὐτὸς ποὺ περιφρόνησε τὰ δικά του, καὶ προτίμησε τὰ τοῦ κυρίου του, στὴν οὐσία δὲν περιφρόνησε τὰ δικά του, ἀλλ' ἐπέτυχε μεγαλύτερα, πολὺ περισσότερο αὐτὸ συμβαίνει στὰ πνευματικά.

Περιφρόνησε τὰ δικά σου καὶ ἔλαβες τὰ τοῦ Θεοῦ· τὸ θέλει αὐτό. Περιφρόνησε τὴ γῆ, καὶ ἅρπαξε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ἐκεῖ νὰ ζεῖς, ὄχι ἐδῶ· νὰ εἶσαι φοβερὸς ἐκεῖ ὄχι ἐδῶ. Ἂν εἶσαι φοβερὸς ἐκεῖ, ὄχι στοὺς ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ στοὺς δαίμονες καὶ στὸν ἴδιο τὸ διάβολο θὰ εἶσαι φοβερός· ἂν ὅμως ἐξ αἰτίας τῶν ἐδῶ χρημάτων, τότε θὰ περιφρονηθεῖς ἀπὸ ἐκείνους καὶ πολλὲς φορὲς καὶ τοὺς ἀνθρώπους· ὅσα πλούτη κι ἂν ἀποκτήσεις ὅλα θὰ εἶναι δουλικά, ἂν ὅμως τὰ παραβλέψεις αὐτά, θὰ γίνεις λαμπρὸς στὸ βασιλικὸ παλάτι. Τέτοιοι ἦταν οἱ ἀπόστολοι, ποὺ περιφρόνησαν τὸ δουλικὸ σπίτι καὶ τὰ ἐδῶ χρήματα. Καὶ πρόσεχε πῶς ἔδιναν προσταγὲς δεσποτικές. Ὁ τάδε, λέγει, ἀπαλλάξου ἀπὸ τὴ νόσο, ὁ ἄλλος ἀπὸ τοὺς δαίμονες, καὶ δέσε ἐκεῖνον, καὶ λῦσε αὐτόν. Αὐτὸ γινόταν στὴ γῆ, ἀλλ' ἦταν σὰ νὰ γινόταν στοὺς οὐρανούς. Γιατὶ λέγει, «ὅσα θὰ δέσετε στὴ γῆ θὰ εἶναι δεμένα στὸν οὐρανό»[18]. Καὶ μεγαλύτερη ἐξουσία ἀπὸ τὴ δική του τοὺς ἔδωσε. Καὶ ὅτι δὲ λέγω ψέματα, ἄκουσέ τον ποὺ λέγει· «αὐτὸς ποὺ πιστεύει σὲ μένα, μεγαλύτερα ἔργα θὰ κάμει ἀπὸ αὐτὰ ποὺ κάμνω ἐγώ»[19]. Γιατί ἄραγε; Γιατὶ καὶ ἔτσι ἡ τιμὴ μεταβαίνει στὸ Δεσπότη. Ἀλλὰ καὶ στὰ δικά μας πράγματα, ὅταν ὁ ὑπηρέτης μπορεῖ νὰ κάμνει μεγάλα, περισσότερο θαυμάζεται ὁ κύριος. Γιατί, ἂν ὁ δοῦλος κατορθώνει τόσα, πόσο μᾶλλον αὐτὸς ποὺ τὸν ἐξουσιάζει; Ἂν ὅμως κάποιος παραμελώντας τὴν ὑπηρεσία στὸν κύριό του, φρόντιζε τὴ

του, καὶ βούλοιτο πλουτεῖν, ἀποτίθεσθαι ἐκεῖ, ἢ κλέπτων, ἢ λυμαινόμενος τοῖς δεσποτικοῖς, ταχέως καὶ ἑαυτὸν μετὰ τῶν χρημάτων προσαπώλεσε.

Διὸ ταῦτα ἔχοντες τὰ ὑποδείγματα, παρακαλῶ, μὴ φροντίζωμεν τῶν ἡμετέρων, ἵνα φροντίζωμεν ἑαυτῶν· καταφρονῶμεν αὐτῶν, ἵνα κτησώμεθα αὐτά. Ἂν ἡμεῖς αὐτῶν καταφρονήσωμεν, αὐτὸς αὐτῶν ἐπιμελήσεται· ἂν ἡμεῖς ἐπιμελησώμεθα αὐτῶν, ὁ Θεὸς αὐτῶν καταφρονήσει. Ἐν τοῖς τοῦ Θεοῦ κάμνωμεν, μὴ ἐν τοῖς ἡμετέροις, μᾶλλον δὲ ἐν τοῖς ἡμετέροις· τὰ γὰρ αὐτοῦ, ἡμέτερα. Οὐ λέγω οὐρανόν, οὐ λέγω γῆν, οὐ λέγω τὰ ἐν κόσμῳ· ταῦτα γὰρ αὐτοῦ ἀνάξια, ταῦτα οὐχ ἡμῶν μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπίστων· ἀλλὰ τίνα λέγω αὐτοῦ; Δόξαν, βασιλείαν· ταῦτα καὶ αὐτοῦ καὶ ἡμέτερα δι' αὐτόν. Πῶς; «Εἰ συναπεθάνομεν», φησί, «καὶ συζήσομεν· εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν».

Συγκληρονόμοι ἐγενόμεθα καὶ ἀδελφοὶ λεγόμεθα· τί ἡμεῖς ἑαυτοὺς κάτω κατάγομεν, αὐτοῦ ἡμᾶς ἄνω καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἕλκοντος; Μέχρι πότε πενιχροί, μέχρι πότε πτωχοί; οὐρανὸς πρόκειται, καὶ ἡμεῖς περὶ τὴν γῆν στρεφόμεθα; οὐρανοῦ βασιλεία, καὶ ἡμεῖς τὴν ἐνθάδε πενίαν αἱρούμεθα; ζωὴ ἀθάνατος, καὶ ἡμεῖς περὶ ξύλα καὶ λίθους καὶ ἀγροὺς δαπανώμεθα; Γενοῦ πλούσιος, τοῦτο κἀγὼ βούλομαι· πλεονέκτησον καὶ ἅρπασον· ἐνταῦθα οὐκ ἔστι μέμψις· ἐνταῦθα τὸ μὴ πλεονεκτῆσαι ἔγκλημα, ἐνταῦθα τὸ μὴ ἁρπάσαι κατηγορία. Τί δὴ τοῦτό ἐστιν; «Ἡ βασιλεία», φησί, «τῶν οὐρανῶν βιάζεται καὶ βιασταὶ ἁρπάζουσιν αὐτήν». Γενοῦ βίαιος ἐκεῖ, γενοῦ ἅρπαξ, οὐ μειοῦται τὸ ἁρπαζόμενον. Οὐδὲ γὰρ μερίζεται ἡ ἀρετή, οὐ μειοῦται οὐδὲ ἡ εὐσέβεια, οὐδὲ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Τότε αὔξεται ἡ ἀρετή, ὅταν ἁρπάσῃς· τότε τὰ σωματικὰ μειοῦται, ὅταν ἁρπάσῃς· καὶ δῆλον ἐκεῖθεν. Ἔστωσαν ἐν πόλει μύριοι ἄνδρες· οὗτοι ἂν μὲν πάντες ἁρπάζωσι τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν δικαιοσύνην, ἐπλεόνασαν αὐτήν· ἐν γὰρ τοῖς μυρίοις γίνονται δίκαιοι· ἂν δὲ μὴ

20. Β' Τιμ. 2,11–12.
21. Ματθ. 11,12.

γυναίκα του, τὸ παιδί του καὶ τὸν ὑπηρέτη, καὶ ἤθελε νὰ πλουτεῖ, ἀποταμιεύοντας ἐκεῖ ἢ μὲ τὸ κλέψιμο ἢ καταστρέφοντας τὴν περιουσία τοῦ κυρίου του, γρήγορα θὰ ἔχανε μαζὶ μὲ τὰ χρήματα καὶ τὸν ἑαυτό του.

Γι' αὐτό, ἔχοντας αὐτὰ τὰ παραδείγματα, παρακαλῶ, ἂς μὴ φροντίζουμε τὰ δικά μας, γιὰ νὰ φροντίζουμε γιὰ τοὺς ἑαυτούς μας· ἂς περιφρονοῦμε αὐτά, γιὰ ν' ἀποκτήσουμε αὐτά. Ἂν ἐμεῖς περιφρονήσουμε αὐτά, αὐτὸς θὰ φροντίσει γι' αὐτά· ἂν ἐμεῖς φροντίσουμε γι' αὐτά, ὁ Θεὸς θὰ τὰ καταφρονήσει. Ἂς κοπιάζουμε γιὰ τὰ τοῦ Θεοῦ ὄχι γιὰ τὰ δικά μας, ἢ καλύτερα γιὰ τὰ δικά μας· γιατὶ τὰ δικά του εἶναι δικά μας. Δὲν ἐννοῶ τὸν οὐρανό, δὲν ἐννοῶ τὴ γῆ, δὲν ἐννοῶ τὰ ἐγκόσμια· γιατὶ αὐτὰ εἶναι ἀνάξια αὐτοῦ· αὐτὰ δὲν εἶναι μόνο δικά μας, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπίστων· ἀλλὰ ποιά πράγματα ἐννοῶ αὐτοῦ; Τὴ δόξα, τὴ βασιλεία· αὐτὰ εἶναι καὶ αὐτοῦ καὶ δικά μας μέσω αὐτοῦ. Πῶς; «ἐὰν θὰ πεθάνουμε μαζί του», λέγει, «καὶ θὰ ζήσουμε μαζί του· ἂν δείχνουμε ὑπομονή, καὶ θὰ συμβασιλεύσουμε»[20].

Συγκληρονόμοι γίναμε καὶ ἀδελφοὶ ὀνομαζόμαστε. Γιατί ἐμεῖς ὁδηγοῦμε τοὺς ἑαυτούς μας κάτω ἐνῶ αὐτὸς μᾶς ἑλκύει ἐπάνω πρὸς τὸν ἑαυτό του; Μέχρι πότε θὰ εἴμαστε πενιχροί, μέχρι πότε φτωχοί; Ὁ οὐρανὸς εἶναι μπροστά μας καὶ ἐμεῖς προσηλωνόμαστε στὴ γῆ; ἡ βασιλεία τοῦ οὐρανοῦ εἶναι μπροστά μας καὶ ἐμεῖς προτιμοῦμε τὴν ἐδῶ φτώχεια; ζωὴ ἀθάνατη εἶναι μπροστά μας καὶ ἐμεῖς καταγινόμαστε μὲ ξύλα καὶ πέτρες καὶ ἀγρούς; Γίνε πλούσιος, αὐτὸ θέλω καὶ ἐγώ· γίνε πλεονέκτης καὶ ἅρπαζε· ἐδῶ δὲν ὑπάρχει μομφή· ἐδῶ τὸ νὰ μὴ γίνεις πλεονέκτης εἶναι ἔγκλημα, ἐδῶ τὸ νὰ μὴν ἁρπάξεις εἶναι κατηγορία. Ποιό εἶναι αὐτὸ λοιπόν; «Ἡ βασιλεία», λέγει, «τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ τὴν ἁρπάζουν βιαστές»[21]. Γίνε ἐκεῖ βίαιος, γίνε ἅρπαγας, δὲν ἐλαττώνεται τὸ ἁρπαζόμενο. Γιατὶ δὲν διαιρεῖται ἡ ἀρετή, δὲ λιγοστεύει οὔτε ἡ εὐσέβεια οὔτε ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Τότε αὐξάνεται ἡ ἀρετή, ὅταν τὴν ἁρπάξεις· τότε μειώνονται τὰ σωματικά, ὅταν ἁρπάξεις· καὶ εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὸ ἑξῆς. Ἔστω ὅτι ὑπάρχουν σὲ μιὰ πόλη μύριοι ἄνδρες· ἂν ὅλοι αὐτοὶ ἁρπάζουν τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ δικαιοσύνη, τὴν πλεόνασαν· γιατὶ στοὺς μυρίους γίνονται δίκαιοι· ἂν ὅμως

ἁρπάσωσιν, ἠλάττωσαν· οὐδαμοῦ γὰρ φαίνεται.

5. Ὁρᾷς ὅτι ἐν τῷ ἁρπάζεσθαι πλεονεκτεῖ μᾶλλον τὰ ἀγαθά· ταῦτα δὲ ἐν τῷ ἁρπάζεσθαι μειοῦται μᾶλλον; Μὴ τοίνυν τῇ πενίᾳ προσκαθεζώμεθα, ἀλλὰ τὸν πλοῦτον ἑλώμεθα. Πλοῦτος Θεοῦ ἐστι τὸ πολλοὺς εἶναι τοὺς ἀπολαύοντας τῆς βασιλείας. «Ὁ πλουτῶν», φησίν, «εἰς πάντας, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν». Αὔξησον αὐτοῦ τὴν οὐσίαν· αὐξήσεις δέ, ἂν ἁρπάσῃς, ἂν πλεονεκτήσῃς, ἂν βιάσῃ. Βίας ὄντως χρεία. Τί δήποτε; Ὅτι πολλοὶ οἱ κωλύοντες, γυναῖκες, παῖδες, φροντίδες, τὰ κοσμικὰ πράγματα, μετὰ τούτων δαίμονες, και αὐτὸς ὁ τῶν δαιμόνων ἀρχηγέτης ὁ διάβολος. Δεῖ τοίνυν βίας, δεῖ καρτερίας. Ὁ βιαζόμενος ἐν πόνοις ἐστί. Πῶς; πάντα ὑπομένει, καὶ πρὸς ἀνάγκην ἵσταται. Πῶς; σχεδὸν τοῖς ἀδυνάτοις ἐπιχειρεῖ. Εἰ τοίνυν οἱ μὲν βιαζόμενοι τοιοῦτοι, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τοῖς δυνατοῖς ἐπιχειροῦμεν, πότε ἐπιτευξόμεθα; πότε ἀπολαυσόμεθα τῶν σπουδαζομένων;

«Βιασταί», φησίν, «ἁρπάζουσι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Βίας χρεία καὶ ἁρπαγῆς· οὐ γὰρ ἁπλῶς πρόκειται, οὐδὲ ἐξ ἑτοίμου. Ὁ ἁρπάζων, διαπαντὸς νήφει, διεγήγερται, φροντίζει καὶ μεριμνᾷ, ὥστε εὐκαίρως ἐπιθέσθαι τῇ ἁρπαγῇ. Οὐχ ὁρᾶτε ἐν τοῖς πολέμοις, ὅτι ὁ ἁρπάσαι βουλόμενος δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἀγρυπνεῖ; δι' ὅλης ὥπλισται; Εἰ τοίνυν οἱ τὰ βιωτικὰ ἁρπάζοντες, καὶ νύκτα ἀγρυπνοῦσι, καὶ ὁπλίζονται, πῶς τὰ τούτων μείζονος δεόμενα τῆς σπουδῆς, τὰ πνευματικά, ἁρπάσαι βουλόμενοι, καὶ ἐν ἡμέρᾳ καθεύδομεν καὶ ῥέγχομεν, καὶ ἀεὶ ἄοπλοι καὶ γυμνοὶ διατελοῦμεν; Ὁ γὰρ ἐν ἁμαρτίαις στρεφόμενος, ἄοπλός ἐστι καὶ γυμνός, ὥσπερ ὁ ἐν δικαιοσύνῃ, ὡπλισμένος. Οὐκ ἐλεημοσύνῃ περιφράττομεν ἑαυτούς, οὐ τὰς ἀναπτομένας λαμπάδας ἑαυτοῖς εὐτρεπίζομεν, οὐ συμφραττόμεθα ὅπλοις πνευματικοῖς, οὐ τὴν ὁδὸν μανθάνομεν τὴν ἐκεῖ φέρουσαν, οὐ νήφομεν, οὐ διεγηγέρμεθα· διὰ τοῦτο ἁρπάσαι οὐδὲν δυνάμεθα. «Εἴ τις βασιλείᾳ ἐπιθέσθαι βούλοιτο, οὐχὶ θανάτους μυ-

22. Ρωμ. 10,12.

δὲν τὴν ἁρπάξουν, τὴν ἐλάττωσαν· γιατὶ πουθενὰ δὲ φαίνεται.

5. Βλέπεις ὅτι μὲ τὴν ἁρπαγὴ περισσεύουν περισσότερο τὰ ἀγαθά; ἐνῶ αὐτὰ ἐδῶ τὰ γήϊνα ὅταν ἁρπάζονται περισσότερο ἐλαττώνονται; Ἂς μὴν ἐπαναπαυόμαστε λοιπὸν στὴ φτώχεια, ἀλλὰ ἂς προτιμήσουμε τὸν πλοῦτο. Πλοῦτος Θεοῦ εἶναι τὸ ν' ἀπολαμβάνουν πολλοὶ τὴ βασιλεία. «Αὐτὸς ποὺ εἶναι πλούσιος», λέγει, «σ' ὅλους, καὶ πρὸς ὅλους ποὺ τὸν ἐπικαλοῦνται»[22]. Αὔξησε τὴν περιουσία του· καὶ θὰ τὴν αὐξήσεις, ἂν ἁρπάξεις, ἂν γίνεις πλεονέκτης, ἂν βιάσεις. Πραγματικὰ ὑπάρχει ἀνάγκη βίας. Γιὰ ποιό λόγο; Γιατὶ εἶναι πολλοὶ αὐτοὶ ποὺ ἐμποδίζουν· γυναῖκες, παιδιά, φροντίδες, τὰ κοσμικὰ πράγματα, καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ οἱ δαίμονες, καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἀρχηγὸς τῶν δαιμόνων, ὁ διάβολος. Χρειάζεται λοιπὸν βία, χρειάζεται καρτερία. Αὐτὸς ποὺ βιάζει τὸν ἑαυτό του, κοπιάζει. Πῶς; ὅλα τὰ ὑπομένει καὶ ἀντιστέκεται στὴν ἀνάγκη. Πῶς; Ἐπιχειρώντας σχεδὸν τὰ ἀδύνατα. Ἂν λοιπὸν αὐτοὶ ποὺ βιάζονται εἶναι τέτοιοι, ἐνῶ ἐμεῖς δὲν ἐπιχειροῦμε οὔτε τὰ δυνατά, πότε θὰ ἐπιτύχουμε; πότε θ' ἀπολαύσουμε αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα προσπαθοῦμε;

«Βιαστές», λέγει, «ἁρπάζουν τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Ὑπάρχει ἀνάγκη βίας καὶ ἁρπαγῆς· γιατὶ δὲ βρίσκεται ἔτσι ἁπλὰ μπροστά μας, οὔτε εἶναι ἕτοιμη· αὐτὸς ποὺ ἁρπάζει συνέχεια βρίσκεται σὲ νήψη, σὲ ἐπαγρύπνηση, φροντίζει καὶ μεριμνᾶ, ὥστε στὴ κατάλληλη στιγμὴ νὰ ἐπιτύχει τὴν ἁρπαγή. Δὲν βλέπετε στοὺς πολέμους, ὅτι αὐτὸς ποὺ θέλει ν' ἁρπάξει ὅλη τὴ νύχτα ἐπαγρυπνεῖ; ὅλη τὴ νύχτα εἶναι ὁπλισμένος; Ἂν λοιπὸν αὐτοὶ ποὺ ἁρπάζουν τὰ βιωτικὰ καὶ τὴ νύχτα ἀγρυπνοῦν καὶ ὁπλίζονται, πῶς ἐμεῖς ποὺ θέλουμε ν' ἁρπάξουμε αὐτὰ ποὺ χρειάζονται μεγαλύτερη φροντίδα ἀπὸ αὐτὰ τὰ γήινα, δηλαδὴ τὰ πνευματικά, κοιμόμαστε καὶ τὴν ἡμέρα καὶ ροχαλίζουμε καὶ διαρκῶς εἴμαστε ἄοπλοι καὶ γυμνοί; Γιατί αὐτὸς ποὺ καταγίνεται στὶς ἁμαρτίες εἶναι ἄοπλος καὶ γυμνός, ὅπως πάλι αὐτὸς ποὺ ἀσκεῖ τὴ δικαιοσύνη εἶναι ὁπλισμένος. Δὲν ἀσφαλίζουμε τοὺς ἑαυτούς μας μὲ ἐλεημοσύνη, δὲν στολίζουμε γιὰ τοὺς ἑαυτούς μας τὶς ἀναμμένες λαμπάδες, δὲν περιφρασσόμαστε μὲ ὅπλα πνευματικά, δὲ μαθαίνουμε τὸ δρόμο ποὺ ὁδηγεῖ ἐκεῖ, δὲ βρισκόμαστε σὲ νήψη, δὲν ἐπαγρυπνοῦμε· γι' αὐτὸ δὲν μποροῦμε νὰ ἁρπάξουμε τίποτε. Ἂν κάποιος θὰ ἤθελε νὰ πά-

ρίους ἑαυτῷ ὑποτίθησι πρότερον; οὐχὶ συμφραξάμενος, οὐχὶ μελετήσας τὴν πολεμικήν; οὐχὶ πάντα ὑπὲρ τούτου πράττει, καὶ οὕτως ὁρμᾷ πρὸς τὴν ἐπίθεσιν;

Ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτως, ἀλλὰ καθεύδοντες ἁρπάζειν βουλόμεθα· τοιγάρτοι διὰ τοῦτο κεναῖς ἄπιμεν χερσίν. Οὐχ ὁρᾷς τοὺς ἁρπάζοντας, πῶς φεύγουσι, πῶς τρέχουσι, πῶς διατέμνουσιν ἅπαντα; Δρόμου χρεία· εὐθέως γάρ σου κατατρέχει ὁ διάβολος καὶ τοῖς ἔμπροσθεν κελεύει κατασχεῖν. Ἀλλ' ἐὰν ᾖ ἰσχυρός, ἐὰν ᾖ διεγηγερμένος, τὸν μὲν ἐλάκτισας, τὸν δὲ ἀπώσω, πάντας διέφυγες ὡς πτηνός· κἂν ἀπέλθῃς λοιπὸν ἐντεῦθεν, κἂν τὴν ἀγορὰν ὑπερβῇς, καὶ τὸν πολὺν θόρυβον, ὅπερ ἐστὶν ὁ βίος, καὶ πρὸς τὰ μετέωρα τούτων ἔλθῃς, ὅπερ ἐστὶν ὁ μέλλων αἰών. Καθάπερ γὰρ ἐν ἐρημίᾳ, οὐδεὶς θόρυβος, οὐδεὶς ὁ ἐνοχλῶν, οὐδεὶς ὁ κατέχων. Ἀνηρπάσω; ὀλίγου δεῖ τόνου μετὰ τὴν ἁρπαγήν, ὥστε μὴ ἀφαιρεθῆναι τὸ ληφθέν· ἂν τρέχωμεν, ἂν μηδὲν ὁρῶμεν τῶν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν κειμένων, ἂν μηδὲν ἕτερον φροντίζωμεν, ἀλλ' ὥστε τοὺς κωλύοντας διαδρᾶναι, δυνησόμεθα τὰ ἁρπαγέντα κατέχειν μετὰ ἀσφαλείας. Ἥρπασας τὴν σωφροσύνην; μὴ μείνῃς, φεῦγε, πόρρω γενοῦ τοῦ διαβόλου· ἂν ἴδῃ, ὅτι οὐκέτι δύναται καταλαβεῖν, οὐδὲ διώξει. Οὕτω καὶ ἡμεῖς, ὅταν τοὺς ἁρπάσαντάς τι μηκέτι βλέπωμεν, ὡς ἀπαγορεύσαντας, οὔτ' αὐτοὶ κατατρέχομεν, οὔτε ἑτέροις παρακελεόμεθα κατέχειν, ἀλλ' ἀφίεμεν ἀπελθόντας μένειν.

Οὕτω καὶ σὺ δράμε σφοδρῶς παρὰ τὴν ἀρχήν. Ὅταν πόρρω γένῃ τοῦ διαβόλου, οὐδὲ ἐπιχειρήσει λοιπόν, ἀλλ' ἔσῃ ἐν ἀσφαλείᾳ, τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύων τῶν ἀπορρήτων μετ' ἀδείας, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ρει τὴ βασιλεία, δὲ θὰ ὑπέβαλε προηγουμένως τὸν ἑαυτό του σὲ μύριους θανάτους; δὲ θὰ διασφαλιζόταν, δὲ θὰ σπούδαζε τὴν πολεμικὴ τέχνη; Δὲν κάμνει τὰ πάντα γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ καὶ ἔτσι ὁρμᾶ στὴν ἐπίθεση;

Ὅμως ἐμεῖς δὲν ἐνεργοῦμε ἔτσι, ἀλλὰ θέλουμε ν' ἁρπάζουμε ἐνῶ κοιμόμαστε· γι' αὐτὸ λοιπὸν ἀναχωροῦμε μὲ ἄδεια χέρια. Δὲ βλέπεις αὐτοὺς ποὺ ἁρπάζουν, πῶς φεύγουν, πῶς τρέχουν, πῶς διασχίζουν τὰ πάντα; Ὑπάρχει ἀνάγκη γιὰ τρέξιμο· γιατὶ συγχρόνως σὲ καταδιώκει ὁ διάβολος καὶ προτρέπει νὰ σ' ἐμποδίσουν αὐτοὶ ποὺ εἶναι μπροστά σου. Ἀλλ' ἂν εἶσαι ἰσχυρός, ἂν εἶσαι ἐπάγρυπνος, ἄλλον ἀπ' αὐτοὺς τὸν κλώτσησες, ἄλλον τὸν ἔσπρωξες καὶ ὅλους τοὺς ξέφυγες σὰν πουλί· ἂν λοιπὸν ξεφύγεις ἀπὸ δῶ, ἂν ξεπεράσεις τὴν ἀγορὰ καὶ τὸν πολὺ θόρυβο, ποὺ εἶναι ὁ βίος, θὰ φτάσεις, σ' ἐκεῖνα ποὺ βρίσκονται πάνω ἀπ' αὐτά, καὶ ποὺ εἶναι ὁ μέλλοντας αἰώνας. Ὅπως ἀκριβῶς στὴν ἐρημιὰ δὲν ὑπάρχει κανένας θόρυβος, κανένας ποὺ νὰ ἐνοχλεῖ, κανένας ποὺ νὰ ἐμποδίζει. Ἅρπαξες; Χρειάζεται λίγη δύναμη μετὰ τὴν ἁρπαγή, ὥστε νὰ μὴν σοῦ ἀφαιρεθεῖ αὐτὸ ποὺ ἔλαβες· ἂν τρέχουμε, ἂν δὲ βλέπουμε τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἶναι μπροστὰ στὰ μάτια μας, ἂν δὲ φροντίζουμε γιὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ πῶς νὰ διαφύγουμε αὐτοὺς ποὺ μᾶς ἐμποδίζουν, θὰ μπορέσουμε μὲ ἀσφάλεια νὰ κατέχουμε αὐτὰ ποὺ ἁρπάξαμε. Ἅρπαξες τὴ σωφροσύνη; μὴ σταματήσεις, φεῦγε, στάσου μακριὰ ἀπὸ τὸ διάβολο· ἂν δεῖ ὅτι δὲν μπορεῖ πιὰ νὰ σὲ πιάσει, οὔτε θὰ σὲ καταδιώξει. Ἔτσι καὶ ἐμεῖς, ὅταν αὐτοὺς ποὺ ἅρπαξαν κάτι δὲν τοὺς βλέπουμε πιά, σὰν ν' ἀποκάμαμε κατὰ κάποιον τρόπο, οὔτε οἱ ἴδιοι τρέχουμε ἀπὸ πίσω τους οὔτε διατάσσουμε ἄλλους νὰ τοὺς πιάσουν, ἀλλὰ τοὺς ἀφήνουμε νὰ φύγουν.

Ἔτσι κι ἐσὺ τρέξε γρήγορα στὴν ἀρχή. Ὅταν βρεθεῖς μακριὰ ἀπὸ τὸ διάβολο, οὔτε θὰ ἐπιχειρήσει στὸ ἑξῆς νὰ σὲ καταδιώκει, ἀλλὰ θὰ εἶσαι σὲ ἀσφάλεια, ἀπολαμβάνοντας τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ μὲ ἀσφάλεια, τὰ ὁποῖα μακάρι νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνηση, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρὰ γιὰ τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στὸ κεφάλαιο, τὸ στίχο καὶ τὴ σελίδα ποὺ βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα στὴ σελίδα ἁπλῶς ποὺ βρίσκονται.

1. Εὑρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

ΕΥΡ

Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν κι
φῆς στὸ κεφάλαιο, τὸ στίχο
γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα

1. Εὑρετήριο

Γένεσις

Ἔξοδος

2. Εὑρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

N

Ο

Π

Ρ

Σ

Τ

Υ

Φ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΤΗ Β' ΠΡΟΣ ΘΕΣ/ΝΙΚΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΤΗΝ Α' ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΤΗ Β΄ ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ